

૧૯૬૨

વર્ષ ૧ લું

નંત્રી :-
"વહશી" રાંદેરી
સહનંત્રી :-
"જેકાર"

નંબર ૧

અનુક્રમણિકા

—*—*—*—

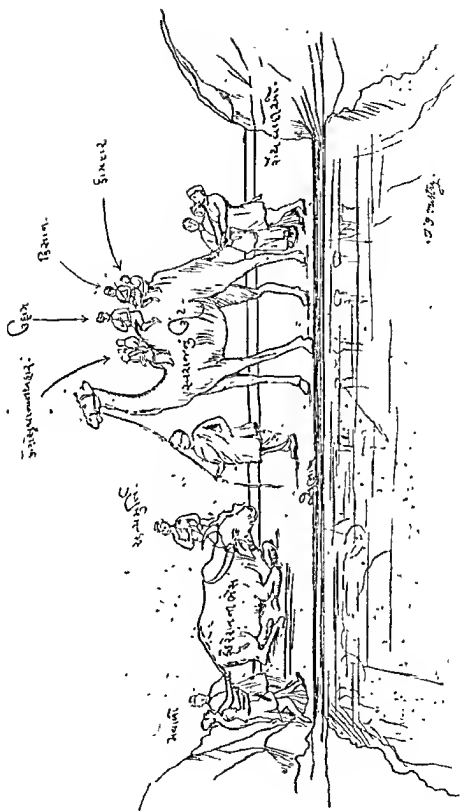
વિષય સૂચિ

લેખકોનાં નામ

પૃષ્ઠ

પેશની મંત્રિણ	તંત્રી			
કારણ આપા	મવજાના "આગદ"	૧
આવાઝ શ્રી દુનિયા	"બેકાર"	૩
મેદરિલ	સંપાદક	૭
શરેનશાહ બાબરનો મદિરા ત્યાગ	"બદ" નિઝામી...	૧૬
પોઃ	રા. વખુખરો	૨૧
જાળાન માસ	મવજાના "સાદિક"	૨૩
તાગ અને મધુના	"બેકાર"	૨૫
ધરના ખજાનાથી બેખબર મુસ્લિમો	"મરિયમ"	૨૭
મુસાબોની બીખ	"ગીરતી"	૨૯
એક હિંદી વિદ્યાર્થી અમેરિકામાં	"મિન્ની"	૩૧
પાપનાં મળ	"સાબર"	૩૫
કુનિતો શાન	"જર"	૩૭
"કુખન નોકા"	૬૯ મળામર	૪૩
પુત્રમળ	"બાનવા"	૪૪
વિક્રમનમાં વિક્રમન	મવજાના "સાદિક"	૪૬
૯૦ જીગીલશ દાનાર	ક. મ. ગાસ્તર	૪૮
નિરાર ન કરવાની તરફેણમાં	અ દિવિ	૫૨
અનંત પશવ યાત્રિજો	"મતમપુર"	૫૫
કુલક આદિ પીવસર...	લંબીયા બી. જો...	૫૬
કારણ જ્ઞતા રદા	"સાદીક"	૫૭
આજનો પ્રજા	"સાદીકી"	૫૮
રહુ નોકર સહ	મ.	૬૦
તવો કમેરા	જા. જોપિ	૬૧

બીજા અંકથી લેહરીની ખાસ નામની ઝેન નવન કથા "હુરાય" રજુ કરશે.

પહેલી મંત્રિલ.

પુણની મહેરબાનીથી અને તેના હબીબેપાકના વસીલાથી આજે આપણા કારવાં (કારવાં) પહેલી મંત્રિલ તરફ પ્રવાણ કરવાને કદી બદ્ધ થયો છે. અને તે પણ એવા કટોકટીના સમયમાં કે જ્યારે બીજી દુનીયાઓની જેમ સાહિત્યની દુનિયામાં પણ અંધાધુંધી વ્યાપી રહી છે!

એક તરફ 'સાહિત્ય', 'ગુજરાત', 'કૌમુદિ', કે 'ધસંત' જેવાં ધરખમ માસિકો સમયના પ્રવાહમાં વિલિન થાય છે, અને જે માસિકો હયાત છે તે પણ ડગમગ ચાલી રહ્યાં છે; તેવા સમયે અમે કારવાંની કૂચ આરંભી રહ્યા છે તે પણ એક સાકસજ કહેવાય!

મુસ્લિમ-ગુજરાતમાં સાહિત્ય બધ થયા પછી ઉચ્ચ ક્ષાત્રિનું એક પણ માસિક રહ્યું નથી જેથી આ સાહસ કરવાને અમે પ્રેરાયા છીએ. ખુદ એને યશ આપે અને ગ્રાહકો ઉત્તેજન! માસિકનું ખૂબ સાહિત્ય સેવાનુંજ હોઈ શકે. છતાં અમે કેવળ સાહિત્ય સેવાનાં દોષ પીટવા માગતા નથી. દેશસેવા, કૌમસેવા, સમાજ સેવા, એવાં એવાં સેવાનાં ક્ષેત્રોતો અનેક છે; પણ તે એક તાકિ ખેડી નાખવાની ઘૂંટતા અમે કરી શકતા નથી!

અમારી નીતિ જોડવાની છે તોડવાની નથી! અમે એકાકરણમાં માનીએ છીએ, પૃથક્કરણમાં નહિ! અમારાથી જે બની શક્યું છે તે તમારી આગળ રજુ કર્યું છે. એથી વિશેષ કરી શકવાની હિંમત અને ઉત્સાહ છે; પણ વાંચકોના ઉત્તેજન વગર એ હિંમત અને ઉત્સાહ શી રીતે ફળે?

કારવાં (કારવાં)માં તો હીરાપણુ હોય અને પત્થરા પણ હોય, મખમલ પણ હોય અને ધાખળા પણ હોય, કસ્તુરી પણ હોય અને કાંસ પણ હોય! દરેક વસ્તુનો વહેપાર એમાં હોઈ શકે; પછી ગ્રાહકને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે જે રૂએ તે ખરે?

પણ એટલુંતો ખૂંજ કે અમારો કારવાં પોતાના ઐક્યતા, અને પ્રમાણિતતાના ધોયને કાઢી પણ સંજોગમાં વિસરશે નહિ. કારવાં દર્પણનો ધર્મ ઈખ્તિવાર કરશે. દર્પણમાં જેવો જેવો ચહેરો હોય તેવું તેવું પ્રતિબિંબ પડે તેમ કારવાંમાં પણ ચોક્કસ ચહેરા મુજબનું પ્રતિબિંબ રજુ થશે. દરેક પક્ષની સારી વસ્તુને અપનાવશે અને ખરાબ વસ્તુને દનાવશે!

કારવાંમાં કેટલાંક વધુ આકર્ષણો આવતા અંકુશી ઉમેરાશે, એની અમે અમારા વાંચકોને ખાતરી આપીએ છીએ. 'મેહુદિલ' દર ત્રણ માસે રજુ થશે. 'વજુજરાની પાક' અને 'આવાઝ કી દુનીયા' લગભગ દરમાસે રજુ થશે. ઉપરાંત-સાદર શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ શ્રી. 'સાહિત્યપ્રિય', શ્રી. વિજયરાય વૈદ વગેરેની કલમી પ્રસાદી પણ કારવાંને સાંપડાનો સંભવ છે. અને અમારું અનેનું 'કારટૂન' તો દરમાસે રજુ થશેજ ઉપરાંત સચિત્ર ઇતિહાસિક લેખો, સચિત્ર વાર્તાઓ, રમુજ લેખો અને કાવ્યો પણ રજુ થતાં રહેશે. ધાર્મિક લેખોની આવશ્યતા પણ વિસરશે નહિ. કળવણી અને નીતિ વિષયક લેખો પણ રજુ થતા રહેશે.

છેવટમાં આ અંક માટેના ઘણા મિત્રોના લેખો તેમજ કાવ્યો પ્રગટ થઈ શક્યાં નથી તે બદલ તેમની દરગુજર યાદી મોકલવા બદલ તેમનો અને બીજા સર્વે લેખક અને કવિમંદુઓનો આભાર માનીએ છીએ. હિંદુ લેખકોએ ખાસ તકલીફ લઈ અમારાં આમંત્રણો સ્વિકારી સહકાર આપ્યો કે સહકારનું વચન આપ્યું છે તેમનો આભાર પણ કેમ ભૂલાય! આવોજ સહકાર યાત્રુ રાખવા દરેક લેખક અને કવિ બંધુઓને વિનંતી છે. અને ગ્રાહકોને માટે તો હાલમાં એટલુંજ કહેવાનું કે:-
"ગર કુણસ ઉક્તહ અહિં ઈજરો શરફ."

છેવટમાં અમને તો અમારા કારવાંની સફળતાની પુરી આશા એ માટે છે કે:-

"સાલારે કારવાં હે મીરે હિજાઝ અપના;

ઇસ નામરેહો ખાલી અપારામે જાં હમારા!"

પુસ્તક ૧ લું.]

સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૬.

[ચંક ૧.

‘અખાં પર હર કસો નાકસ કે હે વોહ ‘કારવાં’ આયા’

[અમ તનામ મોશાના મેયદ મેદદી દસન સાં ‘આગદ’ શાદવ્યાપરી મુક્તીએ રહેર]

કદ્દ મંચ તુમે કયા ચેહ કૈન એ જોડલે જહાં આયા;

મનાએ જિંદગી સાથ અપને લેકર ‘કારવાં’ આયા.

મુબારક કૈમકો હો ચેહ કોડુ દોરે ઇઝોયા આયા;

હુનરકો, ઇકિમકો, હુકમતકો, લેકર ‘કારવાં’ આયા.

મે અખ્યારે જહાં લેકર પએ જોડલે જહાં આયા;

ખાશ કરતા હુઆ ચેહ રાશ જહતમે ‘કારવાં’ આયા.

ઈધર આયા, ઉધર આયા, ચહાં આયા, વહાં આયા;

અખાં પર હર કસો નાકસ કે હય વોહ ‘કારવાં’ આયા.

ખનાએ કોઈ મુનકો બી કિધર આયા ? કદાં આયા ?

અગરએ મુન રહા હું દેરસે મે ‘કારવાં’ આયા.

કોઈ બાકર ખગર લાએ, કિધર આયા ? કહાં આયા ?

કેહુ ખર્પા ચોર હે આરોં તરફ વોહ 'કારવાં' આયા.

મઝામીં નેળનૌ, આલમકી ખગરેં, મઝડખી ખાતેં;

મુત્તાને કે લિયે એહલે જહાં કો 'કારવાં' આયા.

રિસાલે કા રિસાલહ, કાફલે કા કાફલહ, વેહ હે;

કેહુ એક ફૈઝે મઝામીં સાથ લેકર 'કારવાં' આયા.

મદારે જિંદગી હે આજ મચ્લૂમાતે આલમ પર;

ઈસીકી કૌમ કો તચ્લીમ દેને 'કારવાં' આયા.

બે ગુહાએ મઝામીં સાઝગારે તુજ્ય હોં ચુત લો;

કેહુ બાગે ઈંમો હુકમત લેકે લોગો 'કારવાં' આયા.

નહ હો ઈંમો અમલ તો જિંદગીસે મૌત બેહતર હે;

ઈસી ચુરકો સિખાને કે લિયે અળ 'કારવાં' આયા.

ઉખાને કે લિયે ઈંમો હુતર કે તંગ દસ્તોં પર;

ખજાને મોનિયોં કે લેકે બહુરે 'કારવાં' આયા.

ગુહરહાએ મઝામીંકે ખજાને માથ હે ઈંદે;

વોહ કિમ શાનો તુઝકમે દેખના અળ 'કારવાં' આયા.

તમફૂન ચૌર નેહુઝીઓ તરફીકે તરીકેકો;

ખતાને કે લિયે એહલે જહાંકો 'કારવાં' આયા.

મઈશત કે અરએચૂ જિંદગી કે સાઝો સામંકો;

ફિર અપને સાથ લેકર દેખના વોહ 'કારવાં' આયા.

ચલો ખાઝારે ઈંમીમેં, ખરીદો ઝોહુરે મચ્લી;

કેહુ લેકર ઈંમો હુકમતકા અળીરહ 'કારવાં' આયા.

મેરી હર સાંન માનિન્દે જલ્સ આવાઝ દેતી હે;

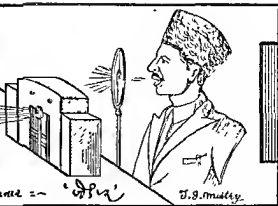
ઉઠો બાંધો કમર, વકતો રહીલે 'કારવાં' આયા.

ઠમાનહ અળ કોઈ પેહલુ નપા 'આઝાદ' બદલેગા;

અડાંવાલોંમ જિરસે રંગ બેખુત્યાદ બદલેગા.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા

સંસ્કૃત ભાષા - 'જીવન'

સરકારે હથિયાર ખૂચવી લીધાં અને ગાંધીજીએ દિંમત ખૂચવી લીધા પછી આપણે દિંદીઓએ તો વાતોનાં વડાં કરી કરીનેજ ખૂચ થયાનું છે. અને સાચું પૂછવો તો આપણા લીડરોએ પણ વીસ વીસ વરસનાં વડાણાં વાઈ ગયાં છતાં સ્વરાજની વાતો પડતી મૂકી નથી! હાંમે સ્વરાજ ન મળ્યું પણ વાતોમાં આપણા લીડરો એકસપર્ટ થઈ ગયા છે એ તો નક્કીજ છે તો એ મહાન પુરુષોને પગને ચાલી આ સેવક પણ દરમાસે આપની સેવામાં વાતોજ રજુ કરશે પણ કાંઈ શાહરની જગ્યાનમાં મારી ઉપર બોલતાં ફોફી ન બેસાડે તો સારું કે:—

“આ ગયા ગૈરકી સોડખતકા અસર બાતોમે; અખતો બાતોમે” મઝા હૈ ન મુઝાકાતોમે. ચંદ્રી રોઝમે વોહ બુત દેખીયે ક્યા ચલ નકલા; દેસી કેઝીશી જ્યાં ચલને લગી બાતોમે!”

વાતો વાતોમાં હીટલરે દૂધન દળમ કર્યું, ગોત્ત્લીઆ દળમ કર્યું, એડાસોવેકીયા દળમ કર્યું! એ બધું જાણ્યા પછી ઘણાકોને સમજાઈ ગયું હશે કે આ ઇસુની વીસમી સદીમાં તોપના ગોળા કરતાં મેદાના ગોળા પણ કંઈ ઓછી અસર કરતા નથી! યુરોપમાં છઠ્ઠીઓનો વહેવાર ધમધાકાર વધી રહ્યો છે કારણ કે અશાંતિનો મુશળધાર વરસાદ વરસવાની તૈયારી છે, જે કે બોર્ડ જેબરજેનની પેલી ઇતિવાસિક છગી તો નાનાં સરખા ગાંધીને ખાળવા પણ સમર્થ નિવરૂદી નથી છતાં!

ધરી રાજ્યો અને કહેવાતાં બોક્ષાસન સમુદાની સમતુલનામાં સોવીએટના ધણાના કાટલાએ અગળ કમાલ કરી છે! કાલ મુખી ઇંદ્ર-બ્રોટ-નના પડકારમાં પગ મૂકીને તે પડકારને સ્ટેલોન નમણી દેશે એમ જણાતું હતું તેને બદલે મુકલી દીધું હોય એમ છાપાના મોટા મોટા કાળા અક્ષરે સાક્ષી પુરી રહ્યા છે. અત્યાર મુખી મદારીઓ રીંછને રમાડતા હતા. પણ સમય પડતાયો છે. હવે તો રીંછ મદારીઓને રમાડી રહ્યું છે! જે છાપાના અહેવાલો પ્રમાણે રીંછ અને રીશની દોસ્તી બને તો યુરોપના નકશાઓના રંગ બદલાતાં વાર ન લાગે! જેઓએ છીએ હવે બોરનની મુતસદ્દીગીરી શુ રંગ બતાવે છે?

ઓરે તેનાં બોર વેચાય અને ન બોરે તેતી ફરીઓ પણ ન વેચાય એવા આ યુગમાં ફરે તે ચરે! એ ન્યાયેજ જોન બુલ બાપો વચન આપીને ફરે છે અને દિંદુસ્તાન તથા પેલેસ્ટાઈનમાં મન ફાવતું ચરે છે! હજુએ ઘરડા બાપા પર ઇશ્વરની મહેર છે કે એના દત્તકપુત્રોની સખ્યા દિંદમાં પણ ઓછી નથી! અને એ ઘરડા ગોધ,ઓ આપણી આંખ ફાટે છે, છતાં આપણાથી તેમને કશું કંઈ શકાતું નથી એ છે આપણા વાણી સ્વતંત્રતાના પ્રતાપ! અંધારામાં પુરૂ દુલ્હનથી થતા કાપદાઓ સામે આંખ આઘા કાન કરીને આપણા ધોળા ટોપી-વાળા પ્રધાનો પણ કૌમીયાદની ટાંગ તોડવા

યંગ લઈને ખપ્પ થયા છે ! એ ભક્તિઓને કાણ કહે કે એ બહાને પણ હિંદમાં લખાનો સ્વીકારીતો ટકીજ રહે છે ને ? વળી ભગવાનના ભાવેલી તેજ પણ એ કૌમીવાદને પ્રતાપેજ ટકી રહી છે ને ? તો પછી એ અતિથિને અપમાન મળે ગણ્યે શો કાયદો ?

* *

વળી અમે તો ધારતા હતા કે ધોળી ટાપીની સરકાર સ્થપાતાં બરના કિસ્તાથી લખાણે અને તેના કાયદા આપણને મગશે ! પણ ના, ના, એમણે તો જીતી કલમોથી હાંક્યે રાખ્યું છે ! અને વળી ઓલી પારકરની કલમ કરતાંય મજબૂત પુરવાર થયેલી ઈ. પી. કોઝી ૧૪૪મી કલમ કે જે બે સદીના વપરાસથી પણ ઘસારા નથી, તેને તો આપણા ધોળા ટાપીવાળા પ્રધાનો પણ ખૂબ ઝડપથી વાપરવા લાગ્યા છે ! શાં છે નહુ એ કલમતાં ? એ મેનકાનો તો મદ્રાસના રિસ્વામિજા જેવા રાજાજીને પણ મોઢ લાગ્યો છે ! અને એની નાની બેન ઓલી ૧૨૪ મી ઝામે પણ ઉર્વદાનું રૂપ ધારણ કરી મુન્શીજ જેવા ઘણા પુરુષવાચીને મોઢ લગાડ્યો છે ! ગાંધીજીની બકરીના કૂધમાં બોળ્યા છતાંયે એ કલમો નરમ બની નથી ! અને નરમ બને પણ ક્યાંથી ? સગી (મયાજ) માનો સાદસો ખેતનનાર ઉદ્દમોએ કિસ્તાનો અને કામદારોને મોઢરમના વાથ બનાવી આગળ કર્યા છે, તો એ વાલરડાઓ જે ખીજાના જોરે રૂઢવા લાગ્યા છે તે ખીજાને ફેંકણે પાડવા એવી કલમો ન વાપરે તો બિચારા પ્રધાનો પણ શું કરે ?

* * *

કૌરવોની સભામાં દ્રૌપદીનાં ચીર હરાયાં હતાં, તેમ દૂર પૂર્વમાં દીન-દસીનીની સભામાં દુષ્ટ દુર્યોધન અને દુઃશાસન રૂપિ જનપાત્રોએ શ્રીદી-શરો રૂપિ દ્રૌપદીઓનાં ચીર હરી તેમને નજ કરવા લાગ્યા છે છતાં ગરે ચઢીને શ્રીકૃષ્ણ એવરજેન તેનાં ચીર પુરવા જઈ શકતા નથી !

શી રીતે પહેલેથી વળે ? પોતાના ઘરનીજ સત્ય-લાભાઓ અને રૂકિમણીઓનાં રિસામણાં મના-મણાંમાંથી પરવારે તો પૂર્વમાં પહેલેને ?

* * *

જ્યાબદારીની જન રાજકોટમાં અર્ધે રસ્તે-થીજ પાછી વળી છે. કારણ કે આઝાદી દેવીનો નાચ શર થતાંમાં તો ઉસ્તાદો સારંગી, તબલાં બાંધીને પોતપોતાને ગામ સીધાવી ગયા છે જેથી વરના કાઠ વીરાવાળાએ આઝાદીને રણવાસમાં પધરાવીને દારૂ સાથે તેનો હાથેવાળો કરાવી દીધો છે અને ખૂબીની વાત તો એ છે કે એ વર કન્યાને ગાંધીજીએ તથાસ્તુઃ કહી આશિર્વાદ પણ આપી દીધો છે અને વળી તેમના હનીમુનમાં ઉત્સાદ જામે તે માટે પોતાની બતીમાંથી નવો પ્રકાશ પણ અર્પણ કર્યો છે ! એ નવા પ્રકાશથી જનમન યદ્યનેજ ખીજ રાજવીઓએ પણ આઝાદી દેવીને પોતાની ઘાસી બનાવી રણવાસમાં સ્થાપવાના કોડ સેવવા માંડ્યા છે ! બહું થાય ગાંધીજીના નવા પ્રકાશનું કે જેણે રાજાઓના મહેલોને અજવાળ્યા અને ખેડુઆનાં ઝુપડાંને અંધારાં અર્પણ કર્યા છે ! ગાંધીજીના આ નવા પ્રકાશથી દરબારેતું લોહીનું દબાણ એણું થયું છે; ત્યારે પીળી પ્રજાઓનો પાંડુરોગ વધી ગયો છે !

* * *

સીમકાના ઉદિરાગ લીનલીયગો સાહેબે સમવાયની સજ્જપરીનો સ્વંવર રચ્યો છે, પણ કાણ નહ્યે એ પરીમાં શું એજ જોઈ કે કાષ્ટ ગુસ્કામ તેને વરવા તૈયાર થતો નથી ! મુંદરીનાં નામ સાંભળતાં મરણ પધારીમાંથી પણ ઉભા થઈ જાય એવા દેશી રાજાઓ પણ કાણ જાણે એ સજ્જપરીથી ભડકી ગયા છે ! કહેવાય છે એ ભડકેલાં જૂતોને સીશામાં ઉતારવા માટે સીમકાના જૂવાઓ અને જાગરીયાઓ ખૂબ પ્રક્રાં વગાડી રવા છે ! બીજા બાળું આયેડ અણુવર જેવા થી સત્યમર્તિ-એ પરીના ગુસ્કામ

ધવાંધનગતી રહ્યા છે પણ મહાસભાના સાઝ-નીયાઓ તેમને જાહેરમાં સાથ દેતા નથી તેથી એમના ડાઠ મનના મનમાંજ સમાઈ જતા દેખાય છે! પછી-તો બા લીતરકા બેઠ લમવા-નજી જાણે! કારણકે મહાસભાના ટકુંતી લગ્નમ હજી ભારતના પેલા ભવ્ય ડોસા પાસે છે અને એ ડોસો-ક્યારે કાચગામાંથી બિલાડું કાઢે તે કહી શકાય નહિ!

* * *

અવાજકી દુનિયાં કે દોસ્તો! કોંગ્રેસના સરકસના મરાજોના તંત્રીમાં મરાહર ગુલાટબજી મી. રાયના આગમનથી ખુશીના સમાચાર પ્રગટ થયા છે; પણ એ ગુલાટબજી જેવાડી મરાજોના કુદા પરથી ગુલાટ ખાઈને પુત્ર: બીજા કાંઈ મકરોગમાં નહિ ચડી એસે તેની શી ખાતરી? એઓ શી વાગજોના પુરાણા ચાલક છે. કોંગ્રેસની વાડીમાં અત્યારે ખાનખરનાં દર્શન થતાં જાય છે, અને તેમાંથી અનેક વાગજો ઉપરિચિત થઈ રહ્યા છે તે પૈકીના ઘણા વાગજોને મી. રાય શેઠાથી શકે એમ છે! કહેવાય છે કે મરાજાના હસરત મોવાની સાથે હાથ મીલાવીને વળી નવો વાડો બાંધવાની વેતરણમાં તેઓ પડ્યા છે, આપણાં હિંદી ઘેટાંઓ પણ એવાં રેડીયાળ ખારીયતનાં છે કે કોઈપણ ભરવાડે નવો વાડો કાઢ્યો કે તે તેમાં ભરાયાં! ખરેખર! હિંદનાં દુર્બાજ્ય છે કે પુરાણા મહારીઓના નવા કડીયાઓ વહેજ તે તારાજ થઈ રહ્યું છે!

* * *

અવાજકી દુનિયાં કે દોસ્તો! તમે શીસ્તના સોટાને જોયો છે? કોંગ્રેસમંડળના હાથમાં અત્યારથી એ સોટો આવી ગયો છે ત્યારથી એટલા જવા આમેવાનોની પીઠ પર એ પડ્યો છે કે દવે તો એ સોટા પણ વાંધે વળી ગયો છે!

પણ દવે એ સોટાનીએ કમોટી ચવાની છે. કુમળાં પીંડા પર તો એ બેધક પડ્યો; પણ

સુભાગબાણુ જેવાની જાડી પીઠ પર પડ્યાં એ સોટાનેએ ધાસ્તી પેડી છે કે રખેને હું પણ વડી-જાઉં!

પણ અંતે લીમત એકી કરીને મહાસભાના રીંગ સારતરે એ સોટો વીંઝ્યો છે. બાણુજી હાલને માટે તો ત્રણ વરસ મુંઝી નાત બહાર થયા છે! અને મહામંત્રીએ સાફ સાફ સુલાવી દીધું છે કે બાણુજીને રહેલું હોય તો ચાર આનાના સભ્ય રહે! જોઈ સ્ખલ્યતા! કાને જેતું બાવન લાંબી કે એકાવન બળદોના રચથી સ્વાગત થતું હતું, કાને જેને તાજ વગરના રાગતું સ્થાન અપાયું હતું તેને આગે સાધારણ પાયળી સીપા-લીની લાઈનમાં ગોડવી દેવાય છે! મહાસભાના સરકસમાં હાલતો ગાંધીજીની બકરીએ બંગાળી વાવને પરાણત કર્યો છે! જોઈએ છે દવે આગે આગે ગોરખ જાગે!

બાણુજી પણ કાચગાની દાવ જેવી પીઠ ધરાવે છે, શીસ્તના સોટાની ધૂળ ખંખેરીને પ્રાગતિક પદને આગે બહારી રહ્યા છે. “મેહબાં હોગઈગે દહેં જીઅર હુને તો દો. ખુદ ચલે આયેગે નાશોમે” અસર દોને તો દો!

* * *

સુસહસાનોમાંથી લુના લીડરો ધીમે ધીમે અધ્ય ચઈ ગયાં છે, અને બીસ્તરામાંથી એકાએક માંકડ નીકળી આવે; તેમ એકાએક નવા લીડરો જુડી નીકળતા જણાય છે! શુક્ર છે ખુદનોકે આપણી મુસ્લિમ કામ લીડરોથી વાંઝી રહી નથી! આ બધાં બિલાઈ એકાએક જુડી નીકળવા માટે કરા કાચગાનો આભાર માનવો!

જુલ્ફી વાત તો લુઓ કે સ્વરાજની ઈતેમરી જેમ જેમ વધતી જાય છે તેમ તેમ હુસ્વજની આદત્તકતા પણ વધતી જાય છે! રાજવાદ ઘડી રહ્યો છે ત્યારે કામવાદ વધી રહ્યો છે! લીમ અને કોંગ્રેસ એક બીજા પ્રત્યે મુગ કેળાવવામાં આગળ જાગી રહી છે!

ક્રિશ્ચીઓના ભેગનો કાટ દૂર કરવા ફેર. વડા બોક્કની છાંસ ખાતુલ છાંડી રહ્યા છે; તો લીંગરોને કુર્ચાનું ઈન્કુશન આપવા મરલાના દસરત મોડાની જેવા ખુદા માણસ કાયાકલ્પ કરાવ્યા વિના જીવાન બનીને બદાર પડી રહ્યા છે.

* * *

હવે અમારા મુસ્લિમ જીવાનોને પણ કંઈક સંભળાવી દઉં! બીજી બધું તો વખત આવતાં આપો આપ સમગ્રજાતિ જરૂર સામાજિક રિવાજોની કંટાળી નીતિ રીતિઓને તિલાંજલી આપવા વિશે અને કુળવધી ગૃહલુ કરવા વિશે તો બોલીમોડીને આપણા વક્તાઓ, લોકારો અને મૌઢીઓની જીભે પસાઇ ગઇ અને લેખકોની કલમો લખી લખીને ખુદી થઇ ગઇ. માટે એ વિષેનું પાટલા પોંજી અમે હાલમાં કરવા માગતા નથી! હાલ તો જેમ મુરદાને કદનવી જરૂર હોય; તેમ મુસલમાનોને કરકસરની જરૂર છે. મુસલમાનોની ધિનરીમાંથી કરકસર શબ્દ જુદાઈ ગયો છે! કુટુંબખર્ચી દીન ઉત્પાદ છે; પણ કરકસરના તો દર્શન યતાજ નથી! આતો દેડકાં બોલતાં સંભળાય, છતાં વરસાદના દર્શન ન થાય એવું થયું! આપણા સામાજિક કાર્યોને અત્યારે કરકસરનો વહેપાર ખેડવાનીજ જરૂર છે. કરકસરના ઊંટ પર સવાર થઇને આપણે આર્થિક જગતની પ્રથમ ખંજીર પર પહોંચી જઈશું; તો બીજું બધું આપો આપ મળી રહેશે જેમ શબ્દ બજાતાં પતંગીયાંઓ આપોઆપ આવીને અંપકાય રે તેમ! પણ આપણી તો શબ્દ પણ હોવાઈ ગઈ છે. કારણ કે તેમાં તેજ ખૂટી ગયું છે! પણ તે તેજને માટે તો પાછી કારડીયાંની જરૂર પડવાની ખરી ને! તો તો તે કારડીયા માટેજ પાછું કરકસરનું મોદું ભેળું રહ્યું ને!

આતો પાછા ધાંચીના બગદારી જેમ દસ ત્યાને ત્યાંજ આવ્યા! જરૂરી ગોળ છે. માટે

તેની ઉપરની બધી દલીલો પણ અંતે આવી એળાકાર રૂપજ ધારણ કરે છે. માટે મારા નવજીવાન બિરાદરોને મારી છેવટની એટલીજ ભલામણ છે કે તમારી હોટલીયા જિંદગીને તલાક આપો! રૂબરૂ જીવનથી છુટાછેડા મેળવો, રીતેમાની સહેલગાથો પર કાતર મૂકો અને મગજમાં બાકેલા કુટુંબખર્ચીના કાટને દૂર કરવા કરકસરની જાસનું છુટથી સેવન કરો! “ધેલેકા પાન આકે હમ મુખર્ક ફિરંગે, ગીરવી પડા હુવા છે ગર પાનદાં હમારા” જેની રિયાતિનો તો હવે કાયાકલ્પ કરાવ્યોજ છુટકા છે! હવે તો ચોટું કળું ધણુ કરીને સમજ લેજો! વરસવામ!

ગુજરાતી ભાષામાં

ઇન્કિલાબે ઉરમાની

અથવા

તુર્ક ખિલાફતની ઉપલપાયલ

મુજા વાતાં લેખક:-જયોશી અયદાન

અનુવાદક:-કે. એસ. પટેલ

કી રા. ૧-૮-૦ (ટ. ખ. જુદા)

સ્ટોકિસ્ટ : ધી રાંદેર સ્ટોમ

કલ્પીક, મુરંત.

તાજ કાં. લી૦ ના

આયત શરીફ અને કાંમી નજમોના

તુ ગ રા ઓ

ઘરની, કુતુબખાનાઓની, મહેસાઓની, સૂલોની ફાનકમાં વધારો કરે છે.

એકજ મુસાકાત દેવો.

સોલએજન્ટ } ધી રાંદેર સ્ટોમ
કલ્પીક મુરંત.

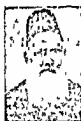
પંક્તિ:-

“હૃદયની ઉર્મિઓની વ્યા કયા છે”

કારિયા:-કયા, વયા, દુઆ, હયા વગેરે.

રઘીક:-હે

[નોટ:-શાહરીની સુરત અને સીરત તમારી સામેજ છે. દિલના દર્પણથી જુઓ અને તોષ કરો ! સંપાદક.]

‘ઝાર’ [રાંદર]

[યુજનરાતમાં સાચીય ગઝલકાર તરફે ઝો નાણીતા છે. ‘શાહરી’ જેવું ગઝલ શાસ્ત્રનું પ્રમાણુ-ભૂત પુસ્તક ઝોમણે રચ્યું છે તે ઉપરથીજ ઝોમની ગઝલનો તોષ થઈ શકશે.]

(૧)

હમારી ઇખ્તિલા પણુ ઇન્તિલા છે,
હમીકતને ન કેવામાં મઝા છે.

ઘેઈના ઝુલ્મ નિત નિત અવનવા છે,
મગર જેને હમારોયે ખુદા છે.

‘શાયદા’

[મુ’બઈ]

[ખિતે પોતાની ગઝલના ‘શાયદા’ થઈ નાથ છે અને સાંભળનારને ‘શાયદા’ બનાવે છે ઝોમની સાદીને સરળ બાનીમાં વિચારો રહ્યું કરવાની દિલ્લગી રીતને લીધેજ એક પ્રૌઢ પત્રકારે ઝોમને ગઝલ સમ્રાટની પદવી અર્પણ કરી છે.]

(૨)

તમારી આંખડીમાં જે દયા છે;
અમારા હૃદ માટે એ દવા છે.

પડવા છે પગમંડી દુદાડા છગરના;
ખુદા જાણે શું એ ચોથી રહ્યા છે ?

હમારા સમ ન કોઈ બાવડા છે,
તમારા સમ ન કોઈ પુરજડા છે.
કહે છે કપ્પ પર આવીને ચ્હારી,
કહી દે, કોણુ આજે બેવડા છે ?
નસીમી પાધરો છે તો બધુ છે,
નહિતો જ્યાં જુઓ ત્યાં કર્જલા છે.
હું છું છું છું તમેને એજ કારણુ,
તમારી હર જગામાયે મગ્જ છે.
ન આવ્યા, આવ્યા તો તે ધડીએ,
ગુરુ છે દમ, શિરે ગમ્તી કજા છે.
ન સમજો દારનાં મારી નકામી,
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.
કહું શું “જાર” દિલની વેદનાઓ,
દેવે નવ શાહીમાયે મગ્જ છે.

‘નસીમ’

[મુંબઈ]

[નસીમે સદર પ્રમાણે કંઠી સ્કેરો પેલાની
ગરબોમાં પ્રગટાવી આખ્યાતમવાદના ઘેરા રંગો
પુરે છે.]

જરો કર્યા દૂર મારાથી તું છટપી !
કજા, મુજ હાથમાં તારી કજા છે !
ખુદી મારી બધી મેં જોઈ દીધી;
ફક્ત એ ધ્યાન છે “મારો ખુદ છે.”
નથી આંસુ જતાં મુજ આંખમાંથી;
સિનારા આલથી ઉતરી રહ્યા છે.
બધી મુજ નેકીઓ હુમે બલાધી;
મને મારા શુનાહો તારવા છે.
વિચારો ભીડ છોડો રાહ આપો;
જુવો એ આંખથી આવી રહ્યા છે.
કરો બદનામ તો મુજને કરોને !
ખતા મારી બિચારી બે ખતા છે !
દેવે તો હાથ હું લારી ગયો છું;
જીવન જીવું અને અગમ નવા છે !
રડે છે દર્દ દિવનું સાંભળ્યા દિલ;
કહે છે હાથ આ કેવી કથા છે ?
મુખારકથા છે “શયદા” તમેને;
તમારી ‘સાધના’ પણ સાધના છે.

‘સગીર’

[મુંબઈ]

[એક પુરાણા ગરબકાર છે. ઉપનામ સ
હવા ગરબમાં ઉન્નત વિચારો રજી
શકે છે.]

(૩)

સરિતા છે, તરવરની ધટા છે;
ગગન પર ઓપતો જે ચન્દ્રમા છે.
સરિતાના તરંગે નાચે ઉર્મિ;
કિરણની ધારે પણ કંઈ થેલજ છે.
રૂપેરી ઓઢણી રંગિન શિરે છે;
કિરણ મોતીની પૂરેલી પ્રભા છે.
તરનાં પાંદ્યં કેલી કરન્વાં;
જીવન રસમાં ભળી પ્રેમલ સુધા છે.
બધાં સૌન્દર્ય તરસ્યાં નહ વસંતે;
ઋતુ જાણે પ્રણયની-પ્રેમદા છે.
નિરવ રાતે પીયે સહુ તેજ ક્યાંથી;
પ્રણય રસની બધાને ક્યાં તૃપા છે?
નિશાની આંખડી કાળજ શું ઘેરી;
પ્રણયનાં તેજ જેમાં સર્વદા છે.
પલકતી તારકાની તેજ પાંખો;
તિમિરમાં રૂપની નૂતન પ્રભા છે.
'નસીમ' આ જિન્દગી તારક સમી હે;
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.

‘કૃષ્ણ’

[માતર]

[એમની મહોમાં ઉન્નત ભાવના
હેલ છે પણ જે બીજી ચળવળોમાં ધ્યાન
ન આપતાં સાહિત્યની દિશામાં અંધારા-
વેતો ખૂબ ઝળકી રાકે એમ છે.]

(૪)

બધા છે વેદના છે આપદા છે,
છતાં માનવને જીવન લાલસા છે.
કરે જે સત્યની સાથે સ્પર્ધા,
અમારી એ અનોખી કલ્પના છે.
હઝારો મન્નિઓ આવી, ન જોયું,
ન જાણે શી નજરને અંખના છે.
સીતારી તણી તણી કાં રૂપે છે?
સમાઈ તુજ મહિ કાની વ્યથા છે.
હું જાણું છું કે છે આશા ભારી,
ભરોસો છે કે સાચી આરથા છે.
જીલમથીયે વધારે આ જીલમ છે,
જીલમને પણ જીલમ કહેવા મના છે.
રહ્યા આવી જગતમાં આવનારા,
ન જાણે જિંદગીમાં શી મજા છે?
મજા આવે નહિ કાં જીવ્યાની?
જવાનીથી ભરેલી વેદના છે.
'સગીર' આજે પરિણામ આવ્યાનું,
મૃત્યુની સાથ તે આવી રહ્યા છે.

‘કૃના’

[રાદર]

[ઉપનામ તો “કૃના” છે, પણ એમની
મહો કૃના થવા સરભરેલી નથી
હોતી.]

(૫)

તપ છે, વેદના છે, ને વ્યાધા છે,
મનોદર ફેલી મુજ જીવન અદા છે!
ખીલેલા બાગમાં ખુલ્લુલનાં આંસુ!
અજ્ઞાન એવીજ મારી પણ દશ છે,
જીવન છે એ મદા ધૂધરનો સાગર-
ચનાં આરાનાં જે પર પુલપુલ છે,
શીનળના પાસથી, આપેથી જાળો
તમારામાં છૂપી ફેલી કલા છે!
વિરલ તાસારમાં દૂં તુજને જોગુ-
મિલનમાં મુજ મિલનની જંખના છે!
ન સીવો મમ હૃદયનાં એ ચીરામ,
મને ત્યાં યહને જીવનને દવા છે.
વદાનુ આંસુઓ ક્યાંથી ખતાવો?
હૃદય-આગે મુઠાવ્યા એ ઝરા છે.
હૃદયનાં ને જીવન ફેરાં બસિઓ,
પતન આઝાદ કરવાની દવા છે.
અસિવારી જુવો ધીરમનની, કેમુજ-
મરણ પર મોનને આવી દવા છે!
હો છે 'કારવાં' અજિલની ગોષ્ઠિ-
તમન્ના છે, પદોંચરો, તુજ કૃપા છે.
કદુ શુ "માતરી" તમને નવું દૂં?
તમારી ને ક્યા મારી ક્યા છે.

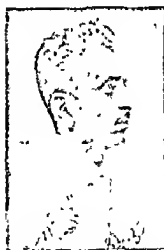
(૬)

હૃદયમાં દદ છે, ગમ, વેદના છે,
મદમ્બતમાં અમારી આ દશ છે.
સિતમગર પણ એ કેવો ખાલ છે,
અભોને આદ કરવાની યે ના છે.
વમળ માટે ફરી તે કેમ ફો,
ખુદા ને નાવનો ખુદ નાખુદા છે.
અભોને બાળવું એ પ્રેમ દરૂર,
અનેરી શું મદમ્બતની પ્રધા છે.
ગળો છે અસુઓને આપ પાળી,
એ પાળી છે, મગર રંગે જીવ છે.
પ્રતોની આદ, ખુદાની આદ પણ છે.
અનોખા રમના શુ પારસા છે.
નકામી આ નથી કંઈ વાત મારી,
હૃદયની ઉમિઓની આ ક્યા છે.
તું જુદોથી રમે છે હે દિવાના,
એ તારા દાયમાં તારી કઝા છે.
નશામાં ચૂર છું ને ભાન પણ છે,
અમોઝીક શુ મદમ્બતની મુરા છે.
મરણનો ભય જીવનનો દર્દ ફેલો,
મર્ગને જીવનું એમાં મગ્ન છે.
યુવાનીમાં "દેના" દિલને સંભાળો,
જીવાની જિન્દગીમાં એક બલા છે.

‘ફાની’ [વીરમગામ]

[ઉર્દૂના દલિ ‘ફાની’ જેવી ગદ્યક
કેન્દ્રકિતારે ખતાવી જાય છે. અવ્યયગદ્ય
મુસ્લિમ શાહરોમાં એમનું રચાન
અનોખું છે.]

‘નાશાદ’ [મુબઈ]

[એ સાદમ ભને જગતથી “નાશાદ”
દોષ પણ એમની ગઝલો સાંભળનાર
જરૂર શાદ થઈ શકે છે. એમની ગઝલો
દર્દથી ભરપૂર દોષ છે.]

(૭)

જો દિલમાં દર્દ છે દિલની દુઆ છે,
ચિકિત્સા શું કરે માલિક ખુદ છે.
મહેકતા ગૂલ ચમકતા તારલા છે,
કર્ધો સુરસિ કર્ધો તુજ જ્યોત્સના છે.
વિરહ આસોને ધર દિલબરના ચરણે
તું મારી જાન છે કે વેદના છે ?
તમે જો એક પણ શણગાર સજવા,
હજારો દિલ હજારો આર્થના છે.
જો નાજુક જાને મન મુજ પાસે આવો,
ચમન મુજ દિલ છે નયનો આર્થના છે.
કવિતા ઉર્મિ મુજ પરિમલ પ્રસારે,
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.
વહી જ પ્રેમમાં અપ જાદુગાની,
મુખન સુરસિ લલ ચાલી હવા છે.
ખુદ તુજ બંદગીમાં જન્મથી છે,
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.
સદા તારો છે તારો રંગ 'ફાની'
હામાની આશ તુજથી યા ખુદ છે !

(૮)

બધેજાય થઈ ગયા મહશર બપો છે;
તુપૂરો આપનાં વાગી ગયા છે !
તમારી યાદ સાથે દર્દો ગમ પણ;
જીવનભરનાં જીવનસાથી થયા છે.
ખયાલો ને ખયાલોમાં ફૂળી જા;
નિરાશાનાં જીવનની એ મતા છે.
મુનઝર દગથી છે દિલ અમારું;
જપકતાં વ્યોમના એ તારલા છે !
હસીને તાર તોડે છે હૃદયના;
તમારી દિલરૂબા છે કે, બલા છે ?
ખુદ સમજશ મા તોપણ તને તું;
ખુદમાં તું, અને તુજમાં ખુદ છે !
જગત સમજે, ન સમજે, હું ગણું છું.
તમારી યાદમાં યાદે ખુદ છે !
તમારી તે ક્યામતથી કંઈ છું ?
અહીં તો નિત નવા મહશર બપો છે.
તને "નાશાદ" આ શું થઈ ગયું છે ?
જીવન તારું હમેશાંની ખલા છે !

'એકાર'

[રશ્મિ]

[સહતંગી-દારવાં]

'આસિમ'

[રાદર]

[જીવનની દબળા રંગીલા કવિ છે.
કાવ્ય સખાઓમાં એમની રંગત ન્યારી
જણાય છે. 'આંધળો' છાંદોના કાવ્યથી
ખૂબ પરિચિત થયા છે.]

(૯)

પડે માથે તો સંભારે ખુદા છે,
ગરજ સરનાં કરે દિલથી જુદા છે,
ગનાવેલા ગનાવે છે ખુદાને;
ખુદીના શા ખ્યાલો બેદુદા છે!

x x x

નથી નિત દેશ ફેરી આપદા છે,
પ્રભુ નારે લગન કરીએ સદા છે;
જતાં પાવુ રાગતો નવ એ વખા છે;
તુંએ હિંદીને થુ સમજે ગયા છે!

x x x

ધરાથી ધાન્ય પકવે અન્ય માટે,
જતાં આરોગવાને તેને વા છે;
ઉગાડે કે જતાં તન પર ફરન ક્યાં?
જગતના તાતની શી અવદશા છે!

x x x

ગજસ સાધી સરાની છેડ સાધરિ,
પુરાની છે જતાં એ ક્યાં નથા છે?
અધિઅધ દારૂંધી ચર્મ રહી છે;
જતાં દિલમાં તમારા વસવસા છે!

x x x

મુલામોને હૃદય શા ઉર્મિઓ શી?
પછી તેની ક્યા કથની વ્યા છે!
તમે સૌ બાળકો સંધે ને જંપો;
અનેરી જોનખુલની એ દુઆ છે!

x x x

મામોને જોઈકાં “એકાદ” બડકે ?
તસજુરમાં તો જોરા અપસરા છે!

(૧૦)

મુણી શકો, મુણીની દઉ રગ છે !
“દૃષ્ટની ઉર્મિઓની એ ક્યા છે !”
દિલાસો જ્યારથી એ દહ ગયા છે,
વધુ કંઈ ત્યારથી દિલમાં વ્યથા છે !

નથી એ તારવા, મુજ દુર્દશા પર,
ગગન અનુમાં, અથુ આવ્યા છે !
એ મૃત્યુ પર નિજાવર સો, જીવન દો,
કે તે મૈયત પરે રોષ રહ્યાં છે !

ગગનમાં બીજાની ચમકી રહી, કે-
ઈશારા દાદને એ ચર્મ રહ્યા છે !
ન સમજ્યો બેદ જીવનનો જીવનભર,
જતાં પશુ મુજને જીવન-જંખના છે !

‘જક્ષ’ છે પ્રેમ-પુસ્તકનો દિલાસો;
‘વક્ષ’ વસ્ત્રનો નાવક બેવક્ષ છે !
થયા પોતે ફના, દુન્યા છે બાકી,
કથન જેતું દગું, દુન્યા ફના છે !

નયન નીચાં ન યાશે દોરતોમાં,
નયનમાં રાત તે એક રહી ગયા છે !
જો હું સમજું તો મારું દર્દ સમજું;
તમે સમજો, કે એની રું દયા છે !

ગજસ રંગીન ક્યાંથી આવ “આસિમ”
નથી તે દિલ હવે, ના દિલરખ્યા છે !

‘સાબિર’ [વચ્ચા]

[એ પોતે કિસાનકાય છે છતાં
અહીં તો ગઝલ રસજ વહેરાયો છે.
ખંતપૂર્વક ગઝલ લખનારામાંના એક છે.]

(૧૧)

ચટલી શિર ઉપર કાળી ધટા છે;
‘હવે તવળા?’ અરે તવળા ખતા છે. ૧
પુરાણા મયકશે કેરી સદા છે;
‘ખૂદના સમ’ પોવો, નામે ખૂદ છે. ૨
ભમે છે રાત દિન ચક્રે ચટલાં;
શશીને ચર્ચની પણ દૂઈશા છે. ૩
દરદુનું દિલ નથી મળતું હૃદયથી;
વ્યથા છે તો ફક્ત એની વ્યથા છે. ૪
ભરે છે ને બધાંયે દમ તમારો;
હવે ખ્વાહોલું જીવન પણ હવા છે; ૫
ફસારી પોંજરે દે છે દિલાસા!
‘હવે તો યાદ ઉપવનની થયા છે’ ૬
બધાં ચમકીને પૂછે છે આ ‘સાબિર’;
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે? ૭

‘વલી’ [કરમાડ]

[ભગતા કવિ છે, વિધાય તો ચાલી
નીકળે પણ ખરું.]

(૧૨)

ન માત્રુમ કેવી આ ઉલ્ટી હવા છે.
કે જ્યાં દિંદીથી દિંદી પણ ખફા છે.
ચુલામીની પડી જન્નજર પગમાં,
એ તારાંજ ફૂલોની ટુજને સગ છે.
જીવન કયની કદી ના પુછશે કો,
જીવન-સંગ્રામની બેદી કથા છે
યર્ષા જરબાદ હાનત દેશની જો;
અમલ-ચૂના યુવક કોની ખતા છે?
છે દિલમાં દર્દ જેની ના હવા હો!
કે એ તો ધરિકની મુંગી વ્યથા છે.
ભરું આ ગીતમાં છે દર્દ માફ;
હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે.
‘વલી’ પર જો પડે રહેમત નજરની;
પડી આલમ છોને ખફા છે?

‘કાલિદાસ’ (સંદેશ)

[એ એક ઉગતા સાર્થક છે છતાં
અજ્ઞતા ચમકાર કરી નય છે.]

(૧૩)

સુરા છે, ખાત છે, કાળી પદા છે,
કદે સાધી હવે તે શી મણા છે ?
નિધાદે નાજની આ હૈ ખતા છે,
હાથ દેખિન હમારે જેવલ છે.
તમે દેખો, ન દેખે કોઈ તમને,
નથી એ હુલ્મ તો યુ એ દયા છે
યથા મન્દુર કામિલ આસિદામાં,
કહેવાને તો નખાજો ધણા છે.
દલરો મચ્છુકો કુન્યા મહા છે,
મગર રજો તમારા અવનવા છે
મુદરમદ મુસ્તફાને ઉમ્મતી છું,
કદો મુજમાં હવે તે શી મણા છે ?
ન સમને વ્યર્થ ‘કાલિદાસ’ની દુષીકત,
કદયની ઉર્મિઓની આ ‘કથા છે

અમૃત બની (મુંબઈ)

[નવચેતનમાં ધણીવાર એમનાં
કાવ્યો ધ્યાન ખેંચે છે.]

(૧૪)

તમારી ચાહ અંતરમાં સદા છે,
દાદ છે એલ ને એની અધા છે.
દસીયે આન મારી વેદના પર,
ખખર છે કાલ લ્હારી શી દસા છે
બલે આલે પધારો અકુઓ મુજ,
તમેને આંખની - એ થાયના છે.
નિમ્મરખળુ ને આસા પલુ નિવતની,
મુકાઇ વેલ, રહાં જાંખરા છે.
જગતથી કેમ મળશે મેળ ‘બની’,
જુદા છે રાહ ને જુદી દિસા છે.

વંદેશી (૧૫) [રિદ્દર]

નવી દુન્યા નવી એની હવા છે,
હતા જે શાદ તે આજે ગદા છે,
આ 'કાન્તી' નેમ દિશને સૂચવા છે,
જાતા એ કાળ છે, યા દિશનાં છે ?
ખુતો પર જન કાં દુન્યા દીપે છે,
ખુતોમાં ખુત શું શાને ખુલ છે ?
નજર નીચી, ભંચર તિછી કમાનો,
શું મન હરવાને આ ઓછી અદા છે ?
જરા તો સાંનં યછેને સાંજો મુજ,
હલ્કની ઉમિઓતી આ કથા છે.
એ મારા રક્તથી રંગીને લાયો,
કહે છે વાદ્યું શું રંગે દિવ્ય છે !
નશાવન આ છે સદચર આપજામાં,
પદા મુજ નામ તોડે ખેરકો છે.
કહે છે રોગ જેને તું મર્યાદા,
નથી એ રોગ ના એની દવા છે.
રિશાબો, આદ, નિસાસા, નયને અથુ,
તમારી ચાથી 'વંદેશી' આ દયા છે ?

નવનિર્મિત 'નાતિક' (૧૬) [રિદ્દર]

છવાટી દેશ પરે મુલમત ધરા છે,
વતની દાઝ હે મુસ્લિમ જરા છે ?
તો ઉઠા કરે મુકા તારા દેશને તું,
જો પુજમાં કાંઈ પણ બૂઝે વફા છે.
પુરાતન મુસ્લિમો, જો કશ મારે
ખપાવી જન સુતા, વીરલા છે.
લતો શું ? થઈ ગયો શું ? હાય મુસ્લિમઃ
તને જુજ ભાવિની કંઈ કપના છે !
ચહે અને "નાતિક", પરજ સમો તું,
હલ્કની ઉમિઓતી આ કથા છે.

મુખન (૧૭) [પિટ્ટાઈ]

મદીલી આંખ છે, મનદર અદા છે.
નિશા છે રજનીકર છે, તારકા છે.
રિપકની જ્યોત સમ યાદુ જુજાવું
હલ્કની ઉમિઓતી આ કથા છે.
બચુ ના કાંઈ પણ તારી નજરથી
જીવન તારી નંજર પણ એક બસા છે.
હું ખાજીને મિશાસા ખાકમાં તું
કહે છે કે દંડ બાજી સજા છે !
સદા જોવું જીવનને જિંદગીમાં,
સને એવી રમત મારે મજા છે.
ગયા-જુગી, વમજમાં જે વમજી ધર્મ,
જીવનનો, મોતીઓ, જોણી ગયા છે.
નુશી જાનીનો, વાતો કંઈ કથા પણ
'મુખન' તારા મુખન જાદુ બસા છે.

ઔલિયા (૧૮) [રિદ્દર]

એ શાને દોષમાં છે, કાં ખફા છે ?
નંજર ન્યાં દે કહે. જુ ત્યાં ધરા છે.
કર્મ છે લાય ઉચા કાસાને,
હું સમજ્યો દર્મ રવાં મુજને દુઆ છે.
દે કાલિય ચાર કરે શાને કરે છે,
અદો તો દિલ નિગર જુજ પર દિગ છે.
જુતાની આવાં એ શું ન કરો !
દંડ આ આંગે વધને, આ અદા છે !
આ 'એદદિશ' જામનાં મિત્રોના સન્મુખ
મજબ સર્વ "ઔલિયા" દાગર થયા છે.

શહેનશાહ બાબરનો મદિરા ત્યાગ

(પ્રયોજક:-દાસીમ બદ નિઝામી રાવતી સાહબ, “મુસ્લિમ ટ્રસ્ટ”)

હિંદમાં મોગલ સામ્રાજ્યની સ્થાપના કરનાર શહેનશાહ બાબર ફતેહપુર સીલીના ગુરમાં દારવાની અખી ઉપર દનો ત્યારે તેનું મન ખુબ તરફ કેવી રીતે વળ્યું અને તેને બરિખમાં કદિપણ ક્ષિપિય આજ્ઞાઓ નહિ ઉપામવાનો નિશ્ચય કરતાં મદિરા ત્યાગના કેવી રીતે શરૂ થઈ ગયા અને પરિણામે ગુરમાં વિજય મેળાએ એવી સવિસ્તર કહીકત તેને પોતે તુર્કિ બાબમાં લખેલા “તુર્કે બાબરી” નામના પોતાના જીવન ચરિત્રમાં નોંધી છે તેનો સુરત અનુવાદ અત્રે રજૂ કરી છું:—

તા. ૨૩ જામાડિયા અઢવસ (૨૫ ફેબ્રુઆરી સને ૧૫૨૭) ને સોમવારના દિવસે હું આસ-પાસના પ્રદેશનું નિરીક્ષણ કરવા અર્થે અમ્બારદ ગઈને નીકળી પડ્યો. માર્ગમાં એકાએક મને એવો વિચાર રજૂ થયો કે “મદે” અનેક વેળા તોળા (અર્થાત્ કામ બરિખમાં નહિ કરવાના સોમદ લેવા તે) કરવાનો વિચાર કયો નથી રાવીઅત (ધર્મશાસ્ત્ર) વિરુદ્ધ કામોથી દૂર રહી શકાય. એમાં જોકે કેટલેક અંગે સફળતા પણ મળી, છતાં એ બધી અયોગ્ય વસ્તુઓનો હું સંપૂર્ણ રીતે ત્યાગ ન કરી શક્યો. આ વિચાર રજૂ થઈ આવતાં મને મારા અંતરાત્માને ખૂબ ચિદ્ધર દેતાં કહ્યું:—“હે જીવ ! તું ક્યાં સુધી મને પાર્થિવ જગતની મોહનગમાં સપડી રાખીય અને ક્યાં સુધી મને એને લીધે થતાં તુલકસોજા બોળવતાં પડશે? તું તોળા કરી એ કાંઈ ખરાબ વસ્તુ છે? ના, તોળા તો એક અત્યંત મજાની વસ્તુ છે. તું પણ તેનો સ્વાદ ચાખી જો”

‘હે જીવ ! તુંજ વિચાર કર. આ પાપ ક્યોને

લીધે તે’ પોતાના કેટલાં કામ ખરાબ કર્યાં મનોવાસનાને આધિન થવામાં તે’ થયો કાગ માળ્યો. આસોસ ! જીવનરૂપી મુશીબે મોરોડા ભાગ તે’ ગરબતમાં વેણી નાંખ્યો. હવે લગભર આંખો ઉધારીને જો અને વિચાર કર કે તું અત્યારે તો કેવી મુશીબમાં પરિણત થયેલો છે હે અબાગિ ! દુઃખ પણ કાંઈ વધી ગયું નથી. પ્રધને ત્યાં તોળાના દાર તો રાત દિવસ ખુદમાંજ છે. પણ આગળનાં કરતાં બીજો કાંઈ થોડા અને શુભ દિવસ તને મળવાનો નથી. મારે યાદ રાખ જ્યાં સુધી તું સચ્ચ મનથી ખુદની રાદમાં તારા અસ્તિત્વનું બરિધન દેવા તત્પર નહિ થાય: ત્યાં સુધી દુનિયામાં તને કદિપણ ખ્યાતિ અને વિજય પ્રાપ્ત થવાનાં નથી.”

“જો તને આ વાતોમાં ખરેખર વિશ્વાસ આવે તો શરિઅતમાં જે વસ્તુઓના સેવનની મનાઈ કરવામાં આવી છે. તેમનાથી દૂર રહે અને પોતાને પાપ તથા ખુદાથી મુરદીત રાખ. નહીં તો તારૂં દીન કે દુનિયામાં કયાંય દેહાણું પડવાનું નથી.”

આ રજૂઆતે મદરા અંતરને જાગે નવુંજ જીવન અર્થુ અને મદે બરિખમાં કદિપણ દાર નહીં પીવાના સોમદ લીધા.

ખડે કદુ’ તો માત્ર દાર નહીં પીવાની પ્રતિજ્ઞા કરી એટલુંજ નહિ પણ સાથે સાથે સુરાપાનને અંગે વપરાતા સોના ચાંદીના મીના-કાંદીયામાં બંધ પાસગો પણ (સુરાકીયા અને જામ વગેરે) ભાંખી નોંખીને નિર્ધન સોમમાં બેઠેલા દેવાની આજ્ઞા કરી.

એ પછી મદે દારનો ત્યાગ કર્યા વિશેની

સત્તાવાર જાહેરાત ખુલા દિલથી બહાર પાડી. આ તો કે હું એ પશુ કહી દેવા માણું છું કે મહારી સાથે સાથે જેણે ઘર ત્યાગના શપથ લીધા તે મારો અસસ નામનો એક સગો હતો. તેણે સાથે સાથે મને ઘણીના વાળ નહિ કપાવતાં ઘાંબા વધારવાની પશુ મુચના કરી.

મહે' મહિરા ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા લીધી એ દિવસે તથા બીજા દિવસે રાતસુધીમાં લગભગ ત્રણસો અમીર ઉમરાવો, અધિકારીઓ, અને સેનિકોએ પશુ ઘર નહિ પીવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી.

આ સાવ અયોગ્ય અને હરામ કાર્ય માટે મહે' અંતઃકરણપૂર્વક મક્કમ રીતે તોણા કરી, એ તો નિઃશંક વસ્તુ છે, પરંતુ જાહેર જનતાને એની ખાતી કેવી રીતે કસવી શકાય! મદને તો એજ માર્ગ જડ્યો કે, ઘરનો જેટલો જથ્થો હતો તે બધો ફેંકાવી દીધો અને કામુ-લથી બાબા દોસ્ત ખાસ દ્રશ્યનો જે ઉંચો ઘર લઇ આવ્યો હતો તેમાં મીઠું નાખીને સરકો બનાવી નાંખ્યો. *

જે રથજો ઘર ટોળી દેવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં એક પાકી બાંધણીનું તળાવ તથા એને કડિ એક ધર્મશાળા બાંધવાનો હુકમ કર્યો. હી. સ. હડપના મુદરેમ માસમાં ગાલીયર જતી વખતે જયારે હું ઘોલપુરથી સિદ્ધીને માર્ગે પસાર થતો હતો ત્યારે મહે' એ તળાવ બંધાઈને તંબાર થયેલું જોયું.

મહારા જીવનનો એક બીજો મહત્વનો પ્રસંગ પશુ મહારે જન્મ્યાની દેવો જન્મ્યો મહે' એવો નિશ્ચય કર્યો હતો કે જો પશાન લોકો ઉપર મદને વિજય મળે તો મુસલમાનો માટે રોટ્મપ ડયુટી રદ કરી નાખું.

મહિરા પાનનો ત્યાગ કર્યો ત્યારે દુરવેશ

મુહમ્મદ શેરખાન અને શેખ ઝયને મદને એ વાત યાદ દેવડવી. મેં કહ્યું "બરોબર યોગ્ય સમયે તમે મને એ વાત યાદ દેવડવી છે. હું મારું વચન જરૂર પાળીશ. આજેજ રોટ્મપ ડયુટીમાંથી મુસલમાનોને બાકાત રાખવાનું જાહેર કરું છું."

એ પછે મહે' મહારા પ્રધાનોને બોલાવીને મહિરા ત્યાગ તથા મહેસુલ મણીની જાહેરાત બહાર પાડવાનો હુકમ આપ્યો. લાયક પ્રધાનોએ તરતજ મહારા તરફનું કરમાન નમિ પ્રમાણે તૈયાર કરી નાંખ્યું:—

"મદદ ઉપકાર એનો જે માણી બક્ષનારા અને દયાળુ કૃપાળુ છે, જે તોણા કરનારાઓને તથા પોતાને પાપકર્મ રૂપી મલીનતાથી નહોં ખરડાનારાઓને પોતાના બદલા રજો છે.

આહાર એનો જે અનાદિ અને અનંત છે. જે સદમાર્ગે દારે છે, તેમજ જેઓ તેની પાસે ધ્યાનના કરે છે તેમની ઉપર કૃપા વરસાવે છે.

ખરા અંતરના દરદ (પ્રશંસાગીત) હવે એ સર્વશ્રેષ્ઠ પયગમ્બર જેનું નામ મુહમ્મદ (સલ્લુ-લ્લા સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલમ અર્થાત ખુદાએ મોકલેલો જેની ઉપર આલાહની કૃપા અને મેહર હવે.) છે અને તેના સાથીઓ અને વંશજો ઉપર.

અને ખુદ દયા કરે એ અંતરજ્ઞાની લોહિ પર જેમનાં મન દુનવધી મલિનતાથી ખરડાય્યાં નથી, જેમના હૃદય રૂપી અરિસામાં દુનિયાના બનાવો અસસ સાચા ચિત્ત રૂપે દેખાય છે અને જેઓ સત્યની શોભા વધારનારા મોતીયો ના ખગવતા રૂપ છે.

માનવ પ્રકૃતિની રચનાજ એવા પ્રકારે થઈ છે કે, તે અનાવાસે પશુ મનોવાસના પર્જ કરવા પ્રતિ આકર્ષાય. પરંતુ ખુદાની કૃપાવડે એની મનોવાસનાઓ માનવપ્રકૃતિમાંથી દૂર પશુ થઇ શકે છે. મનુષ્યની મનોધમનાઓ ખુશદ અને પાપથી ખરડાયા વિનાની હોતી નથી એટલેજ

● ઉરલામ શરીરતમાં દારને મીઠું નાખીને સરકો બનાવવાની પશુ મનાઇ કરવામાં આવી છે નિજામી

હું પંચ કંકી શકું છું કે, મારા વિચારો પંચ શબ્દ એની પવિત્ર નથી. કારણકે તે પાપ તરફ આકર્ષાય છે. પરંતુ મારે એવો કંદેરુંજ નોંધ્યો કે, તોયો કરવી અર્થાત પાપ 'કર્મથી' બચવું એ કાંઈ સહેલી કે અસાધારણ વસ્તુ નથી. તોયોનો લાભ તો એજ માણસ ઉઠાવી શકે છે જેની ઉપર ખુદાની કૃપા દર્શિ હોય. કારણકે તે ધ્મજે તોજ મનુષ્યને ખરેખર સ્વભાવ પરિવર્તન પામે. હું એ વાત બહાર કંઈ વિના રહી શકું નહિ કે, જેની પાસે માગણી કરવામા આવતા એ માગણી પૂર્ણ કરે એવો ગુણ તો એક માત્ર ખુદાની આતમોજ છે. જે અત્યંત દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

આ થોડીક લીટીઓ લખવાતું અને આ સત્ય હકીકતો રજુ કરવાતું કારણ તો એ છે કે, મનુષ્ય માત્ર “અસ-ઈનસાનો મુરકકલુમ મિનલ ખતામે વત્રિસયાન” (અર્થાત મનુષ્ય માત્ર દોષ અને ભૂલના મિશ્રણ રૂપ છે) જેવો છે. વળી આજમુઘી બાદશાહતના રીતરીવાજો અને પ્રજાની રહેણી કરણી મુજબ શરૂઆતથીજ બાદશાહ અને તેના સેનિકાને હાથે સરીઅન વિશ્લેષના ધણા ખટકમો થતા આવ્યા છે.

પરંતુ હવે હાથા મારાં પછી પશ્ચાત્તપ અને તોયાને પ્રતાપે સહકર્મે એ સ્થાને આવશે. અગાઉના બધા અયોગ્ય કૃત્યો ત્યાગી દેવામાં આવે છે અને પશ્ચાત્તપ તથા તોયા રૂપી કુંગી વડે એમનાં દારે હમેશને માટે તાળાં ખરવામાં આવે છે.

મહિસપાનનો રિવાજ જેની સુધારણા માત્ર આવશ્યક નથી, પણ ખાસ કરી જેની હતી, એ રિવાજ હજમુઘી પડદા માછળજી છુપાઈ રહ્યો હતો એનો ત્યાગ કરવાનું અમારે માટે અત્યંત આવશ્યક હતું. હવે એ ખાખત પડદામાંથી બહાર આવી જવા પામી છે, એ માટે અવા- હતી સ્તુતિ કરી નોંધ્યો. હું મહારા અને સર્વ

મુસલમાનોના અકીદા (ધાર્મિક માન્યતા) અતુસ્સાર કંકી શકું છું કે, એ ધન્ય વળ હતી જ્યારે દારના ત્યાગ કરવાનો અને બીજાંજોને પંચ એની મનાઈ કરવાનો મહારા મનમાં વિચાર રહ્યો. કદાચ ખુદાની એવીજ ઈચ્છા હશે, કારણ કે એ મહાન શક્તિમાન ખુદાએ પોતાના પવિત્ર કલમ (કુર્આન) માં ફરમાવ્યું છે કે, “તમે એ વાતને પણ નહીં અને સંસ જાણો કે, અમે પ્રત્યેક કામને માટે અમુક સમય પણ નક્કી કરી રાખ્યો છે, જેની પહેલાં કે પછી કોઈ પણ કાર્ય થઈ શકતું નથી.”

સારંશ એ કે, જ્યારે પંચાન લોકો સદામે લટવા માટે હું મહારા શુરવીર સૈનિકાને ગોણી રહ્યો હતો, હારે મહારા અંતઃકરણે મહેને માત્ર ઇમાન (ધાર્મિક આરથો) ની યાદ દેવપ્રતી નથી બલકે એક ગેમી અવાજે “અલિફ-લામ-મીમ” ના એવા અર્થ મારા મનમાં ઉતાર્યા કે, જે લોકો ઇમાનવાળા છે અને જેમના મન ખુદાની બંદગી વખતે એમાંજ તદ્દલીન બની જાય છે, તેઓજ ખુદાના સાચા બંદ છે.

મહારી મણનાં પંચ મુસલમાનોમાંજ થતી હોવાથી, મહે ખુદાએને જગમુઘી ઉખેડીને ફેંકી દેવાનો ખૂબખૂબ પ્રયાસ કર્યો અને તોયાનો દાર જાગવા ખૂબે અશ્રુ ખાખ્યાં પરિણામે જે દાઢ તોયાને બારણું ખખડાવે, તેને કપારેક પણ અંદર પ્રવેશ કરવાનો પ્રમેય પ્રાપ્ત થઈ જશે એવા તે મારા બેશકાર ખુદાના ફરમાન મુજબ મહારી માગણી પૂર્ણ થઈ. તેજે મહારી ઉપર દયા લાવીને સત્ય માર્ગ દેખાડ્યો અને હું પણ મનોવાસનાઓ સદામે ઝુઝવા માટે કમર કરીને તૈયાર થઈ ગયો અને હું નેક અને ગુપ્ત વિચારો રૂપી બળવાન સેનાના મદદ વડે મનોવાસના રૂપી ભયંકર શત્રુમેનાને પરાજિત કરી શક્યો એ માટે ખુદાનો આભાર માનું છું.

મહે' શુધ્ધ અંતઃકરણથી અને સાચા વેચનથી ખુદાના દરબારમાં અંજન 'ગુમ્હારી' કે 'હુ' સજનંદાર । હવે એમે અમારાં નફસ (મનોવાસનાં) ઉપર વિજય મેળવ્યો છે અને હવેથી તારી આજ્ઞાનુસાર જ વર્તીશું. તે જે વસ્તુઓનો નિષેધ કર્યો છે તેનાથી અજાણ રહીશું અર્થાત કુબ્હાને પાકના ઉપદેશ વિરૂધ્ધ કાંઈપણ કૃત્ય નહીં કરીએ.

આ સંબંધી હું-ફરીવાર બહેર કહે છું કે મહે'તંદન શુધ્ધ મનથી સોમંદ લીધા છે । કારણ કે એ રીતે તોખા કર્યા પછીજ મહે' પોતાને મુસલમાન ગણ્યો છે અને જે વાત આજ સુધી ગુપ્ત રહી હતી તેને આજે પ્રકાશમાં આણું છું.

સાથે સાથે એક બીજી પણ નોંધવોજીબી બીના એ છે કે શુધ્ધમાં વિજય મળતાં શરીર અતંતના ખામ ફરમાનો (જેની ઉપર અમલ કરવાથી પરમોકમાં શુભ બદલો મળી શકે છે અને જેમાં સલ્તનતની પણ શોભા છે) અનુસાર ખાસ દરબારમાં દાર પીવા માટે વપરાના બધા સોના ચાંદીના આકાશના તારાઓ જેવા ચક્ર ચક્રતા વાલણી (સુરાઈયો અને ગ્લાસો) તિરસ્કાર પૂર્વક લાંગી નાંખીને ગરીબોને વહેંચી દેવામાં આવ્યાં.

પરંતુ એથી એમ માની લેવાનું નથી કે, સાચા શુધ્ધ મનથી કરેલી તોખાની આટલીજ ગાંજ અસર થઈ ના, બલકે રાત દિવસ ચોમેરથી મહારા પ્રજાજનો મદિરાની ત્યાગ કરી રહ્યા છે, એવા સમાચારો મંગતાજ ગયા. "ખરેખર અત્યારે ચોમેર નફસ (મનોવાસનાં) પરજીય પામી રહ્યો છે અને ધિમાનની વિજય પતાશ ફરકા રહી છે. "તેકીનો માર્ગ દેખાડવાનું જે કાંઈ કામ કરે છે તે પોતેજ તેકીનાં દાર રૂપ છે. એ કહેવતાનુસાર 'લોકો એમજ માનવા લાગ્યા છે કે જે માણસે (ખાખર બાદશાહે) પોતાની

પ્રજાને આવા સદ્માર્ગે દોરી છે, તે હમેશાં બધા મહાન કામોમાં વિજય પ્રાપ્ત કરશે. હું પોતે પણ એમજ માનું છું કે જો હું અને મહારા પ્રજાજનો શરીર અતંત વિરૂધ્ધના કામોથી અજાણ રહીશું તો પરિણામે સફળતા અને વિજય મેળવી શકીશું.

મહે' સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે જો આ ફરમાન ઉપર ખરાબર રીતે અમલ થશે તો મહારા આખા રાજ્યમાં (જેનો રક્ષક તે પાક પરવરદિગાર છે જે તેને જમીનની અને આકાશની આફતોમાંથી બચાવે છે) એક પણ માણસ દાર પીનાર, બનાવનાર, વેચનાર, ખરીદનાર, ઉપાડીને લઈ જનાર, રાખનાર કે લાવનાર બાકી નહિ રહે, બલુવો એ અમયિગ વસ્તુને તરછેડી કાઢે, એની મોહનજમાં ન લપટાવ એટલે તમને એનો નેક બદલો મળશે કારણ કે મનને વશ રાખવાનો બદલો ખુદાના દરબારમાં ધણોજ સારો મળે છે.

અત્યારે પવિત્ર વિચારોની ઝોળો ઉડી રહી છે અને એકદ ઉત્સાહ વ્યાપેલો છે અને મહારા મત પ્રમાણે "રર્ષયત ચું બેખરત મુલ્તાં દરખત" અર્થાત પ્રજા મૂળ છે જ્યારે રાજા વૃક્ષ છે એટલે મહે' અગાઉ નિશ્ચય કર્યો હતો તે અનુસાર આ ફરમાન પણ બહાર પાડે છું કે મહારા રાજ્યમાં વસતાં મુસલમાનો ઉપરથી જંગલ મહેસલ રદ કરવામાં આવે છે જો કે એથી રાજ્યની આવકમાં ધણો વધારો થાય છે.

આગળના બાદશાહોએ આ મહેસુલને ચોગ્ય ગણીને કાયમ રાખ્યું હતું પરંતુ તે હઝરત પેગંબરે ખુદા (સલ્)ની શરીર અતંતથી તંદન વિરૂધ્ધ હોવાને લીધે હું એને કદિપણ ચોગ્ય લેખી શકતો નથી. અને એ બાળતના હુકમો રવાના કરી દેવામાં આવ્યા છે કે આ ફરમાનની ખખર પડતાંજ સૌ કાંઈ તેની ઉપર અમલ કરે અને મહારા રાજ્યમાં કાંઈપણ શરેર કરખા

સડક, ગલી, માર્ગ કે બંદર ઉપર કોઈપણ માણસ આ સાચા અને ખુદા રમુલની પસંદગી-વાળા લોકમનો અનાદર કરશે તેણે જાણીપૂછીને કાયદાનો ભંગ કર્યો ગણાશે.

મોદર રાજ્યના બધાજ અરંગ, બીન અરંગ, હુકી, ખિરાની કે, દિંદી વીગેરે બધાજ રૂઝનીર ચોરખાઓ, દિવાની અને કોળદારી ખાતાઓના બધા માણસો, જેઓ એકજ આદમની ઓશાદ છે, તેમણે સૌએ ખુદાની દયા અને કૃપા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને તેને ઉપકાર માનવો જોઈએ અને તેની મિનાહત નથા પૂજામાં લગારે બેદરકારી અનાવવી ન જોઈએ, અને આ લોકો પ્રમાણે અમલ કરવામાં મોદર પશુ પાછી પાની કરવી ન જોઈએ. ફરમાનમાં આપેલા લોકોને ખાસ ફરજ ૩૫ ગણીને તેની ઉપર સપૂર્ણ ચીનરથી સૌ રાઈ અમલ કરે તો તેનો નેક બદલો આ શેકમાંજ નહિ, પણ પરપોકમાં પણ તેમને મળશે.

જ્યારે આ ફરમાન ઉપર બાદશાહની સદી થાય અને મોદર લાગી જાય તે સમયથીજ સંજવના બધા અધિકારીઓ, અગીર ઉમરાવો, અને સર્વ ન્દાના મોટાઓ તે પ્રમાણે અમલ કરે.

આજ તા. ૨૩ જમાદીઉલ અવ્વલ ૧૧૬૦. સ. ૧૮૩૭ને રોજ આ ફરમાન બાદશાહની આજ્ઞાથી તૈયાર થયું. અદિનીય-અન્નેક અને એક માત્ર ખુદા આ ફરમાન ઉપર પુરપુરી રીતે અમલ થાય. એવી મોદરખાની કરે અને એને નિષ્ફળ સાબીત થતું બન્યાવે.

“બેકાર”ના હાસ્ય રસિક પુસ્તકો

૧. છુની આંખે નવ તમથા રૂ. ૧-૪-૦
૨. કલમ ચાલુક રૂ. ૧-૪-૦
- “સાગેરી” કૃતજ્ઞાન પ્રકાશ રૂ. ૧-૦-૦
- “અનર” સોનેરી એમ એ કૃત મુદ્રમદ અલી જિન્નાદ રૂ. ૧-૪-૦
- “હુરાય” કૃત ચિલુગારી રૂ. ૧-૦-૦

૯. ખ. છુદ્દ: ૧૫૬

મોદર-ધી રાંદર રોમ કમ્પી: સરત.

—: જગ વિખ્યાત :—

હિઝ માર્કેસી વોઈસ,

હકો (Heko) અને

મારકોની

રેડીઓ

૧૮૩૯-૪૦ના તદ્દન નવા મોડેલસ.
રેડીઓશન માટે તમને આમંત્રણ કરે છે.
૧ C A અને બીજી જાણીતા મોડેલના રેડીઓ વાદ, એરીઅલ ક્રાસ વી. નો
મોડેલો રોક સંખ્યામાં આવે છે.
આપની જરૂર પ્રસંગે એકજ મેલિકાટ લેવો.

—: રેડીઓ રિપેરીંગ અમારી ખાસ સ્પેશ્યાલીટી છે :—

અમદાવાદ અને રીસતના ધી, જનરલ રેડીઓ કું.

મોલ એન્ટસ કમ્પી: મુરત. | ચાર રતા, અમદાવાદ.

પોઠ

“સખ ઠાઠ પડા રહ જાએગા, જખ લાદ ચલેગા ધનનરા.”

એક પ્રચલિત પંક્તિ

અર્થાત :- હે લેખક ! જે તારા પુસ્તકમાંથી જ્ઞાન રૂપિ આત્મા ઉડી જશે, તો તારાં પુસ્તક કપાટમાં ઉધાઈની ઉભાણી રૂપ બની જશે ! વળી પાછો કાર્મ બેઝનરીર સંકારીક દૂધમાંથી પોરા કાઢવામાં પ્રવ્રત્તિશિલ બનતાં કહેશે કે : “ત્યારે હલામણુ જેલો, બતરીસ પુતળીની વાર્તા, સુગ્રખોતેરી, સહેવત સાવળંગા, ગજરા માઝ, ધસિદિ પુસ્તકોકેમ ઉધાઈની ઉભાણી ચતાં નથી ?”

તો સાંભળો ! “જો પ્રકાશકોની છવનદેરી સમાં રસ્તકોનો પ્રેતાત્મા પુસ્તકોમાંથી ઉડીને ગ્રામ્ય વાંચકોના મસ્તક પર જુત બનીને સવાર થાય છે, તેથી તે જુત જેમ ધૂણાવે તેમ તે વાંચકોને ધુણું પડે છે; માટે જો જુતાત્મા સાદિત્યને સાથે વળગાડવાની જરૂર નથી ! એમતો કદચર મોતીનો ઉપાઃ સાચાં મોતી કરતાં વિશેષ થાય છે તો શું સાચાં મોતીના વેપારીઓએ નિરાશ થઈને દુકાનોનાં પાટીઆં બંધ કરી દેવાં ?”

+ × × +

સાદિત્ય સાથે જેમને જરાએ સંમંધ નથી છતાં વારંવાર સાદિત્યમાં ચંચુપાત કરે છે એ જ અમારા સાદિત્ય રાસક મિત્ર મી. અડવાએ અચાનક આવીને મને સવાલ પૂછ્યો કે :-

“આ કનુ મુન્દાએ ગુજરાતની “અસ્મિતા” નિં પુસ્તક લખ્યું છે, તો જો અસ્મિતા એટલે શું ?” મેં ગર વિચારે ધડથુંને જવાબ

આપ્યો :- “જેને વાંચતાં વસિમતા અનુભવી પડે એટલેકે વાંચ્યા છતાં મગજમાં ન ઉતરે તે અસ્મિતા કહેવાય !”

આટલું સાંભળ્યા પછી દમ લીધા વગર મી. અડવાએ મારા હાથમાં એક માસિક મઠ્યું જેના મૂખ પૃષ્ઠ પર લખ્યું હતું “સંસ્કાર વાંચુ. એનું માસિક.” તેણે પૂછ્યું “આ સંસ્કાર વાંચુ કોણ કહેવાય ?”

“જે માણસ વાડી બંગલામાં રહેતો હોય, મોટરમાં ફરતો હોય, જેના ધરની બાનુઓ સિતાર કે દિલરૂબા પર “તુમહીને મુજકો પ્રેમ સી બાયા” જેવાં ગાયનો મધુર કંઠથી ગાઈકે વગાડી જાણતી હોય; પણ ચૂંકો કુંકની ન હોય, થોડીઆં ખંચવા કે વાસણ ઉટકવા પણ રાગ કે ઘાટી રાખેલા હોય, જેના કપાટમાં મોતેરી અક્ષર કાતરાવેલાં આમણનાં અપ-ડુ-ડુ પૂકનાં મોટા મોટા અંગ્રેજ પુસ્તકો ખડેલાં હોય, ગુજરાતી પુસ્તકને જેનાં જેનું ઘડું દીવેલ પીંધા જેનું ચતું હોય, અને નાકનું ટીયકું ઉંચું ચડી જતું હોય, વળી જેને રજગ કે કમાવાની વેશ પણ ચિના નહોતો તેને સમજાવેલાં સંસ્કારવાંચુ !”

* * * *

વળી પાછા અડવાલાઈ તપખીરનો સરગંધ તાણીને બોલ્યા “ત્યારે સંપાદક કોને કહે ?”

“જે લેખકોને ધરગની ગાય સમજીને તેને

પાઠ્યા વિનાજ તેના ક્ષેત્રો ઉપાવે, અગર પછે તેણે એક વધારાની જગ્યા દીટલરશાહીથી પછે તેને સંપાદક કહે છે.”

“ત્યારે એમજ કહેને કે સંપાદક એટલે સાહિત્યના ક્ષેત્રકટર ! ક્ષેત્રકટર મહેસુલ ઉધરાવે તેમ એ ક્ષેત્ર ઉધરાવે.”

“હા...આ...છ !”

“વારંછ ! ત્યારે અનુવાદક કહેને કહેતા હશે?”

“જે ચોર નદિ પાણી શિર જોર હોય તેને ! એટલે કે જે અંગ્રેજનાં ક્રોડ ઉતારી તેને અપ્રિયા બોલી પડેગાં શકે, મરાઠી, હિંદી કે અંગ્રાલીની સાડી ઉતારી તેને ગુજરાતી ધાવરો પડેરાં શકે, ઉર્દૂનું કનિર કુરતું ઉતારીને તેને ગુજરાતી સાકોના ધારણ કરાવી શકે; તેને સાહિત્ય જગતમાં અનુવાદક કહે છે !”

“ત્યારે એમજ કહેને કે લેખનચેતીની જેમ જુદા જુદા મેકઅપ કરવામાં દુશિઆર માણસ હોય તે અનુવાદક ગણાય !”

“હા...આ...છ !”

“વારંછ ! ત્યારે સૂચિત કખાય છે તેનો અર્થ જો ?”

“વાણી કે વિચારની ચોરી લખનાં જેને સારમ આવે તેના નરીવદુ જેવી પ્રતિભા ક્ષેત્રકટર ‘સૂચિત’ લખતું ઉચિત ધારે છે !”

“શિષ્ સાહિત્ય-ક્રાને કહે ?”

“સુકા રોટલાની જેમ ગમે ઉતરનાં જે અધકું પડે ! એટલે કે જેને વાંચનાં કંટકો આવે, સાથેસાથે બગાડનાં પણ આવે અને વખતે ઉધ પણ આવે તે શિષ્ સાહિત્ય સમજતું !”

“ત્યારે અશિક્ષક સાહિત્ય કયું ?”

“જેમ ગુલાબ ગળુ કે શરિર મોદામાં મકનાંજ ગળામાં ઉતરી જાય છે, ને વાંચનાં જટ મજામાં ઉતરી જાય તેને શિષ્ સાહિત્ય સમજતું ! એ સાહિત્ય ચોરે, ચોટ, જાખર ને હોટ, હોટલમાં કે પીકમાં, મોટરમાં કે ગાડીમાં અંધ નજરે આવે છે ! ધર્મશાળાઓ કે પાઠશાળાઓ મુઠી પળ એ સાહિત્ય પડેગાં ગયું છે !”

“ત્યારે આદર્શ સાહિત્ય-ક્રાને કહે ?”

“જે વાંચનારી કુપડીમાં રડાએ છતાં દલેલીનાજ વિચારો આવે, છાસભરું ખાનાંખાતાં, ઘેર કે ધારી આરોગ્યાના તરંગો જન્મે તે આદર્શ સાહિત્ય કહેવાય !”

“ત્યારે આ દિસાથે તો શેખચંદ્રની વાતો પણ આદર્શ સાહિત્યમાંજ ગણી શકાયને ?”

“ચોક્કસ ! મારા મતે તો શેખચંદ્રની કરતાં વધુ ગમનચામિ વિચારનો કોઇ સાક્ષર ગુજરાતમાં પાક્યોજ નથી !”

“તો પછી સાહિત્ય પરિષદ કે તેના મુન-ધાર શ્રી કનુ મુન્શી દેખસારસ્વત સત્ર ઉજવે છે; ત્યારે શેખચંદ્રની સત્ર કેમ ઉજવના નથી ? શું તેઓ શેખચંદ્રની પાણુ લીંગવાદી સમજી બેઠા હશે ?”

“કાણુ જાણે ? હાગ્યાન અને પ્રધાન એ બેના અંતરના બેઠા આપણા જેવા સાધારણ મનુષ્યો શી રીતે જાણી શકે ? હા, મહામા-માર્શીજ જેવા કોઇ નવિન પ્રકાશ પાડેનો વખતે સમજાય ! બાકી એમનો મહેવડીસાજો દમમજાઓ, બોજનો મિત્ર ગણિતેલી, તેમનાં શ્રીમતિ ગંગલી ધાંચણુ, વિકુપિ અંપલી માલણુ વગેરે વગેરે અમર આત્માઓની પણ જ્યંતિ ન ઉજવાય તો ગુજરાતને મરતક બેદરકારીની કાળીપીઠી ચોંટી જાય એમ છે !”

“આથો એ વિષે દલે પછી વિચાર કરીશું. ધરવાળી શક માટે રાત જોતી હશે !”

તા. ૬. પોદના ચિત્ર વિષે ખુલાસો કરવો રડી ગયો હતો તે એ છે કે બગદ યા ગર્ધવની પીઠ પર ગમે નેટલાં પુસ્તકો સોંચ્યાં હોય; તેના જ્ઞાનનો લાભ તેને મળતો નથી તેમ અનેક પુસ્તકો વાચ્યા છતાં તે પર વિચાર ન કરે, તે પોદના બગદ કે ગર્ધવ જેવા પંડિતો છે !

વળી દર મામે આ સાહિત્યની પીઠ આપેનો સેવક વજાનરો હાંડીને આવશે માટે જે ક્ષેત્ર ક્રાને ગામખીનો રવાદ આખવો હોય તે પેલ-પેલાનાં પુસ્તકો પાડે !

શાખાન માસ તથા શબ્દે ખરાબત

લેખક:-મયલાના અબ્દુર્રહીમ ગુલામ મોહમ્મદ સહિદ.

મુસલમાનોની ગફલત.

રસુલાવાદ સલ્વાના પવિત્ર ક્રમાનાથી જેમ જેમ વખત લંબાતો જાય છે તેમ તેમ મુસલમાનો ગાદિલ જની પાર્શ્વિક કાર્યોમાં દિનપ્રતિદિન પાછળ પડતા જાય છે. સદાચા, તામેઈન, તમેતામેઈન રહીના પવિત્ર કાળનાં મુસલમાનોની હાલત અને આજના મુસલમાનોની હાલતને સરખાવતાં આકાશ પાતાળનો ફર ચોકખી રીતે જણાય આવે છે. પહેલાંના મુસલમાનો ખરા અર્થમાં સાચા મુસ્લિમ કહેવાયવાને લાયક હતા. ખુદા અને તેના રસુલના ફરમાનને આધિન થઈ તેઓ પોતાનું તન, મન, ધન, સર્વસ્વ કુરબાન કરી દેતા હતા. અને એજ વિશેષતાના કારણે તેઓ સર્વોપરિનું માન ધરાવતા હતા. અને એક આજના મુસ્લિમો છે જે હજીવારને કલંક લગાડી રહ્યા છે. હકના અવાજ પર તન અને ધન તો ચું ફિદા કરવાના હતા; હજીવારના મુખ્ય અરકાનો તેમ બીજા ફરએક અને વાજિબોને ચૂંકી રીતે જાળવી લાવતા નથી જેના ઉપર અમલ કરવાથી કોઈ આદિલ, બાલિગ અને સમજદાર મુસલમાન કોઈ પણ હાલતમાં મુકત કે લાચાર ગણી શકતો નથી.

જે મુસલમાન પવિત્ર શરીઅનના અવદાનથી મર્યાદા ફરવતે નહિ અને દરેક દરેક મુસ્લિમ હજીવાર અવદાનો પર ચાલે તો ચાલુ સમયના જે જિંદગની જિંદગી ગુમરી રવા થઈએ,

તેની વિનાશકાળે થવા પામત નહિ. જે ખરી રીતે અમે ખુદાની બંદગી કરવારા અને ફરમાનરદાર બંદા હોત, અને અમારી ગરદનોમાં માત્ર ખુદાની ગુલામીનો તોફ હોત તો આજ અમે જે રીતે કૌમના ગુલામ બની તેમની નજરોમાં હલકા પડત નહિ. જે અમે અબ્દીયતના વર્તુલમાંથી નીકળવે નહિ તો જયત "ત્રીની" દોલત અમારાજ લાગ્યમાં આવત કેમકે ખુદાપાકે આજથી તેરસો વર્ષ પહેલાં પોતાના દર્શીય સલ્વા ની મારફત અમને સંદેશો પહોંચાડ્યો છે કે:

જો મુદમદદે વફા દુને તો હમ તેરે હંધ, થેદ બદા ચીક દે કયાલવદો હકમ તેર હંધ.

શાખાન માસમાં ઉલમાએ કિરામ વચ્ચે દારાએ માસની તથા પંદરમી રાત શબ્દે ખરાતની ફઝીલત અને તેમાં નેક અમલ કરવાનો શોખ અપાવતા રહે છે. પરંતુ એ સાંભળવાની કોણ દરકાર કરે છે અને જેઓ સાંભળે છે તેઓ પર જરાએ અસર થતી નથી. અને એ માસ પોતાના સિવાદ કાર્યોમાં ગુમરે છે અને આ પંદરમી રાત જે ઈયાદત, મારી, અને દુઆની છે તેને મોજશોખ તથા આતશખાત્રી અને ગંજશ, ફોતેલાક વગેરે કૈતાની કામોમાં ગુમરવામાં જાય છે. અફસોસ!

શબ્દે ખરાતની ફઝીલત

દરવાને કબીરમાં દરજન આઈશા (રહીમ)ની રિવાયત કરવામાં આવી છે કે રસુલુલ્લાહે સલ્વા

તેમને ફરમાવ્યું કે 'તને કંઈ ખબર છે આ રાત (એટલે પંદરમી શાળાનો)માં શું થાય છે? દરજત' આપણાએ અરજ કરી યા રમણલાલ શું થાય છે? આપે ફરમાવ્યું આ વર્ષમાં જેટલાં પળુ બની આદમ પૈદા થવાર છે તે આ રાત્રે લખી લેવામાં આવે છે અને આ વર્ષમાં જેટલા પળુ બની આદમ મરણ પામનાર છે તેઓનું નામ લખી લેવામાં આવે છે, અને આ રાત્રીમાં તેઓના અમરો ઉપર ઉદ્ધારવામાં આવે છે અને એજ રાત્રીમાં તેઓની રોજી ઉતારવામાં આવે છે ત્યારે આપણા રસીં એ ફરમાવ્યું (જ્યારે ગર વર્ષમાં બધાં પળુ કામ પતાવી દેવામાં આવે છે ત્યારે એથી જણાયું કે) કાર્નિયલ એવો નથી જે અધ્યાત્મની કૃપા વગર જન્મતમા દાખલ થાય. આપે ફરમાવ્યું એક કાર્નિયલ એવો નથી જે અધ્યાત્મની મહેરબાની વગર જન્મતમાં આવ્યો જાય. પણુ વાર આપે આજ ફરમાવ્યું મેં પૂછ્યું, આપ પણુ ! તો આપે પોતાનો હાથ માથા પર મૂકી ફરમાવ્યું અને હું પણુ (જન્મતમા દાખલ) થઈ શકીશ નહિ, અસંભવ એ રીતે કે અણાદ નજાલા મને પોતાની રદમનમાં હાંપી ને. આપે આ વાક્ય પણુ વાર ફરમાવ્યું.

અને આ રાત એવી છે કે એમા અમરો બધા તરફ ચલાવવામાં આવે છે. જેથી રમણલાલ અવન એ દિવસમાં રોજી રાખતા દના જેમકે—

નસાઈ એ દરજત ઉસમાન રસીં ચી રિવાયત કરી છે. તેઓ કહે છે કે મેં અરજ કરી યા રમણલાલ આપ જેટલા રોજી શાળાના માસમાં રાખો છો એટલા બીજા કોઈ માસમાં રાખતા હું આપને જોતો નથી. આપે ફરમાવ્યું આ માસ એવો છે જેનાથી બોધા મારિલ છે કે (એ શાળાના માસ) રજબ અને રમઝાન વચ્ચે છે અને આ એવો માસ છે એમાં અમરો પંદરદિવારે આવમની તરફ ઉતારવામાં આવે

છે જેને લઈ હું પસંદ રાખું છું કે મારો અમર એવી દુલતમાં ઉતારવામાં આવે કે હું રોજીદાર હોઉં.

એવીજ રીતે દરજતે સજ્જ એ દિવસમાં રોજીનો પણુ દુકમ ફરમાવ્યો છે જેમકે છંબે માગવો દરજત અલી રસીંથી રિવાયત કરી છે કે રમણલાલે સજ્જ ફરમાવ્યું જ્યારે પંદરમી શાળાની રાત થાય ત્યારે બંદમી ક્યા કરો અને દલાડે રોજી રાખ્યા કરો. કારણ કે દક્તઆલા એ રાત્રે સર્વાસ્ત વખતે દુ-યાના (પહેલા) આકાશ તરફ તજલ્લી ફરમાવે છે અને કહે છે, છે કોઈ મગફરત આદનાર હું તેની મગફરત કર, છે કોઈ રોજી મંગનાર હું તેને રોજી આપું છે કોઈ શુશીયતનો મારો હું તેને આશીયત આપું. છે કોઈ એવો ! એટલે સુધી કે સવાર પડી જાય છે.

બપોરનીએ દરજત આપણાથી રિવાયત કરી છે કે રમણલાલ સજ્જ મારી પાસે પધાયાં અને હુગમં ઉતારી મક્યા પછી સાંપળું એકા પણુ નવતા કે કિસ્સા થઈ ગયા અને હુગમ પાંડરી રવાના થયા. અને સખત ઘેરત આવી અને એ ધારું કે આપ કોઈ સોફન ફને જઈ રહ્યા છે, જેથી હું પણુ આપની પાછળ ચર્ચ તો મેં આપને બકીચ (મદીનના કબસ્તાન) મા મોમીન મરદો અને મોમીન મોરનો તથા શરીફો માટે ગમફેરતની દુઆ કરતા જોયા ત્યારે મેં (દિલમાં) કહ્યું, આપ પર મારા માગ્યાપ દુરબાના આપ પોતાના રજની હાજતમાં છો અને હું મારી દુન્યોની હાજતમાં છું. ને પછી હું પાંડરી ફને અને પોતાની મોરનીમાં દાખલ થઈ અને મારો આસ ચરેસો દતો કે પાછળથી આપ પણુ આવી પડેઆ, અને ફરમાવ્યું એ આપણા આસનો મું હાલત થઈ રહી છે ત્યારે મેં અરજ કરી આપના ઉપર મારા મા

આપ કુર્યાન આપ તશરીફ લાવ્યા અને લુગડાં ઉતાર્યા પરંતુ શાંતપણે બેઠા પશુ ન દત્તા કે ઉઠ્યા અને લુગડાં પહેરી ચાલતા થયા તો મને થણી ગંરત આવી અને ધાર્યું કે આપ મારી ધર્મ સોફન પાસે જઈ રહ્યા છો એટલે સુધી કે મેં આપને બહીષ્કારમાં લેવા કે આપ દુઆ દત્તા જે પશુ કરતા હતા આપે જવાબમાં કહ્યું એ આશ્ચર્ય! શું તને એ ડર હતો કે અશ્લાહ અને તેનો રસલ તારા પર ખુદમ કરશે (કે તારી વારીના દિવસે બીજી જગ્યાએ લય) વાત એ ચર્ચા કે મારી પાસે હજીયસ આવે એ આપ્યા અને કહ્યું આ રાત રાખે બરાત છે. અને આ રાતમાં બની કલ્મની બહીષ્કારના વાગીની ગણત્રીયાં પશુ વધારે ખુદમની રક્ષા આપેલા દોષબાગી છુટશે (ખાસ બની કલ્મનું વર્ગનું કારણ એ છે કે તે કબીલામાં માણસ તથા બહીષ્કાર બીજા સર્વ કબીલાઓ કરતાં વધારે છે તો મતલબ એ છે કે અશ્લાહ તખાલા આ રાતમાં સિફતે જલાલથી સિફતે જમાલની તરફ વળે છે) પરંતુ જે મુશરિક દશે અને જે કીનાવાળો દશે તથા જે સગા સખેદીઓના દોષ પીઠામુતો ન દશે તેમજ જે ઘૂંટીઓથી નીચે લુંઘડું પહેરતો હશે જે મા આપનો નાકરમાન દશે તથા જે દારૂડીઓ (શરાબી) દશે તેની તરફ રક્ષમતની નજર કરશે નહિ તે પછી આપે લુગડાં ઉતાર્યાં (અને સુવાનો વિચાર કર્યો) પછી ફરનારું એ આશ્ચર્ય! શું મને આજના રાત બંદગી મુજરવા અર્થે રજા આપે છે? મેં કહ્યું આપ પરે મારા મા બાંધ કુર્યાન ચાગે બેઠનર છે. તો આપ ઉભા થઈ ગયા અને વળી વખત સિજદામાં રજા એટલે સુધી કે જે વિચારમાં પડી કે આપની પદાત તો ચર્ચ નથી? જેથી ખાની કરવા ઉભા થઈ અને આપના નમિયા પર મારો દાખ મુક્યો નો જવાબુ કે નમ્ર આપે જે ત્યારે જે ખુદા પક્ષ

અને મેં સાંભળ્યું કે સિજદામાં આ દુઆ માંગી રહ્યા હતા.

“અહિંએ બે અફવેકા મિન એકા- બેકા વ અહિંએ બેરદાકા મિન સખતેકા વ અહિંએ બેકા મિનકા જહી વજાહકા લા થોહરી સનાઅન અલયકા અનના કમા અસાનયના અલા નરમિકા.”

અર્થાત:-જો અશ્લાહ જે તારી મારીની સાથે પનાદ ચાલું છું તારા અમનથી. અને તારી રમની સાથે પનાદ લઉં છું તારા યુરસથી. અને તારા આધારે તારાથી (એટલે તારા કોપથી) પનાદ ચાલું છું. તારી શાન બહુ મોટી છે જે તારી સના (તારીફ) નો દક અદા કરી શકતો નથી. તુ એવો છે કે તે પોતે તારી તારીફ કરી છે!

ફરી જ્યારે સવાર પડી ત્યારે આ દુઆના શબ્દો મેં આપની આગળ પઢ્યા. આપે ફરમાવ્યું એ આશ્ચર્ય! આ દુઆ પોતે પશુ શીખા અને બીજાઓને પશુ શીખાડો કારણ કે હજીયસે મને શીખાડી અને વારંવાર સિજદામાં પદનાનો મને હુકમ કર્યો છે.

જહેઝમાં તથા બેટમાં આપવા માટે તાજ કું. લીં લાહોરના જહી કલમ દુઆન શાં અને

હિમાએલ શાં મુતરજિજમ અજોડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારો યા નમૂનાના વરક માટે લખો:-

મોલ એજન્ટ } શ્રી રાંદેર સ્ટોર્સ
મજીદ, મુરત.

આ કસ્ટોમર
સંદેશ.

ઝાર પીલ્સ:—આ ઝેળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવ પછી

જાહેરમાં મુક્યા છે. ડૉર્થ પાણુ કારણે
ગુમાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસ કરી મરદાઈ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે તે લગારે અતિ-
શ્વેકિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટુંબ, કે ગમે એ કારણે ગુમાવેલું
પુરુષત્વ (મરદાઈ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ
સુધી એનાથી ઈક્સીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી. બેજ દિવસમાં
જિવ્યાન, પાચનશક્તિ, શક્તિમાં પણ પોતાનો ગુણુ ખતાવવો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી સુસ્તી, દીલાવણ, કમર, માથા, સાંધા, અને રગોના
દુઃખાવાએને દૂર કરે છે. એમાં કસ્ટુરી, અંબર અને સોનાની હરમ જેની કીમતી વસ્તુઓ હોવા
છતાં માત્ર પચ્ચિસના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

ઝાર તિલા:—આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તે એ છે કે એના ઉપયોગથી
રૂઝપણુ રીતની જલન કે ફેલ્લીઓ થતી નથી. તેમ એને લગડી
પાન કે પાટા બોધવાનીયે અગત્ય નથી. મસળતાંજ આમડીમાં ધુસી જાય છે. રગોની નળખાઈને
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચે જે લાલ ન મળે તે લાલ
માત્ર અઢી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આનંદ રસ:—આ વિચિત્ર તિલો મરદાઈ અને ઈક્સાક (વીર્થ રતંજન) માટે
ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ કુકરી તિલો
જાહેરમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સખી અને ઈક્સાકમાં બેવડો વધારો
થાય છે. કીમત અખીનો રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

મુકબ્બી વ મુમ્સિક:—કસ્ટુરી, અંબર, સોનાની હરમ જેની કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા
ઈક્સાક અને મરદાઈ માટે અજોડ છે. જિવ્યાન, (ધાતુસાર) ઈલ્તિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્થ
વિકારની દરેક ફર્યાદો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. શોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોલો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોલો એકનો રૂપીયો એક, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

દવાએ સુઝાક:—આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને
મટાડે છે. હજારો માણુઓ સારા થયા પછી આ દવા
પચ્લીક સનમુખ ધરી છે. એક શીશી સાત દિવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ
શીશીમાં સારો થઈ શકે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કાપી છે. ઈન્જ-
કશનો વડે પોતાનું ભવિષ્ય પાવમાન ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અમારી લલામણુ છે.
કીમત શીશીનો રૂપીયો દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો (રખરમાં પરમિયાનો સર્તીયા ઈલાજ કરીશું)

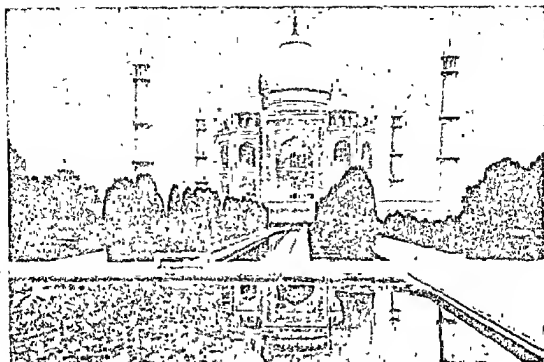
લિન્ડ બહારથી મંગાવનારાઓએ બ્રીટિશ પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander
Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવો. ફાર્મસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું સચિપત્ર મુકત
મોકલવામાં આવશે.

લખો અથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat.

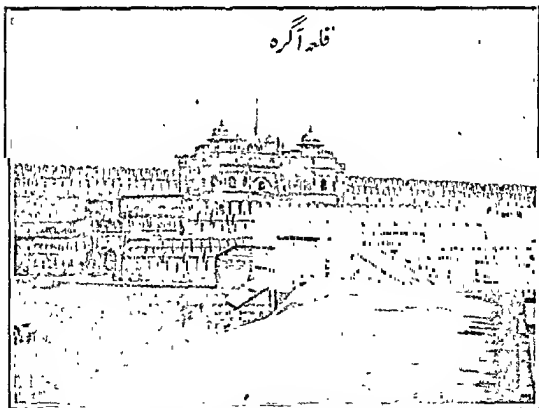
આફીકાના એજન્ટ:—Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

તાજ ભારત વર્ષનો તું તાજ છે;
તું કળા-સ્થાપત્યનો સરતાજ છે. [લુઓ પાનું ૨૫]

قلعہ آگرہ

[આશ્રમના જગમશદુર ઈનિહાસિક કિલ્લા]

કેળા મુસલમાન ગર્જનાં બેલીને સંકેતશાક આકારના જગતમાં એક અસંધિક પ્રેમ સ્થા
વેળા કરતાંનાં રાજા મેલો દેને ને રાખાંનું મનમદ્ય એજ તાજ.

તપાર ખિન્દુ!

નવલો નુસખો

ચાર દુઃખ, ચાર મુખ;
ચાર દર્દ, ચાર હર્ષ;
ચાર નિતશ, ચાર આશા;
દિલે લીધજે !
અંતરનાં અંધારાં ભાંગશે !

x x x

નયનનાં નૃર

જિગરમાં તીર વાગ્યું,
ને આંખમાં વ્યેતિકૂલ ઉગ્યું.

x x x

જેવાં હોય તેવું દેખાય

પીળાં પીળું દેખાય,
કાળાં કાળું દેખાય,
જેવાં જેવું દેખાય,
જેવું હોય તેવું દેખાય,

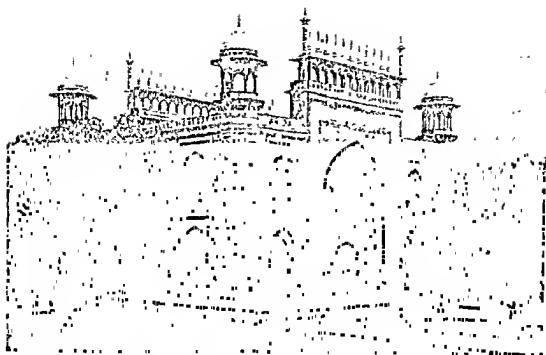
સૌ સૌની દિલ જેવી નાની દુનિયા,
દિલમાં હોય તેવું દુનિયામાં દેખાય !

લે
ખ
ક

::

"તુ
રા
ખ"

[તાજનું ભવ્ય પ્રવેશ દ્વાર]

તાજ અને યમુના

રચનાર:—બેકાર.

(૧)

જો હોયો યમુના તરે ગજરાજ છે !
સ્વેત વર્ણી કે અગ્નિ અધિરાજ છે !
તાજ ભારત વર્ષનો તું તાજ છે ;
તું કળા-સ્થાપત્યનો સરતાજ છે.
લોકે મુગ્ધાર્થ થઈ તારાજ છે ;
ગુજ થઈ તેની અમરના આજ છે !

(૨)

તું અમર દલિલાસમાં તો થઈ ગયો.
સ્મારકમાં પહેલી જાણ લઈ ગયો !
તે ગયો શાહેજહાં તું રહી ગયો ;
પ્રેમની કચની અલૌપ્તિક કહી ગયો.
અંકમાં તુજ પોતી તે મુસ્તાઝ છે.
ગુજથી ભારતવર્ષનો તો નાજ છે !

(૩)

તુજને નિરખી શા મદુભાવો ઝરે ?
પ્રેમે શું મદુ કર્યું અવનિ પડે !
પુન્યસ્થાળી રનેડ સાગરને તરે,
પ્રેમથી જે પૃથ્વીને પાવન કરે,
તુજ મરાઠને યમુની યમુના પહે ;
જન્મને તુજ પ્રેમની કચની કહે.

(૪)

અંકમાં તુજ ગેલ કરતી શુભળદન,
પ્રેમના કંઈ ખેલ કરતી શુભળદન,
રનેડની તે ટેલ કરતી શુભળદન,
પ્રેમ જલથી વેલ કરતી શુભળદન
તે મયુરાસનની આતો દેલ છે ;
મારલા સાથે અહીં મુતેલ છે !

(૫)

તાજ સખી દિલની તે લાજ છે ;
તુજ નિકટ સૌ સમારક મોસ્તાજ છે !
પરિંદા લાટકે કો તારે કાજ છે !
કલા-મર્મજોમાં તારું સજ છે !
પ્રેમની પ્રતિમા રૂપે આ તાજ છે ;
કળા-યાના પામ જગમાં આજ છે !

(૬)

દંસ દંસાની અનેડી જોશી,
તુજ તરે કરતી ધની રસોલડી,
પ્રાણ-સરમાં તરતી અમ્બેલડી,
પ્રેમવાદિથી સોમેલી વેલડી,
યાદ છે તુજને યમુના યાદ છે ?
જ્ઞાને આજ તું થઈ નાશાદ છે ?

(૭)

હે સખી ! શાને યદિ છે તું નિરાશ ?
જગમાં તો નામ તેનો છેજ નાશ,
તો'ય નિશ્ચે માનજે તું અમર આશ
ગુજ વદન પર આવશે કાંદી રતાશ !
હે યમુના ! તારા કેરી સદચરીઃ
પુનઃ યૌવન આશ તો કાં પરદર ?

(૮)

ગુજ નયનનાં નીર શું ખુરી ગયાં ?
રનેહનાં સૌ બંધનો છુટી ગયાં ?
આશ વીણા-તાર શું છુટી ગયા ?
કાં અચાનક ભાગ્ય ગુજ ખુરી ગયા ?
તુ હેઠ નિઃશ્વાસ યમુના કાં લેરે ?
હુડાય સૌભાગ્ય શું ત્હાર ખરે ?

(૯)

કૃષ્ણ અંગીના તે સાભળ્યા છે મર,
ગુજ તરે ઉભરાનાં ગોપિકાનાં પર,
નિદાશ્યુ નરેન્દ્રાનુ તેમ નર,
તે નિદાશ્યુ નયનથી મુગ્ધાશ્ચ મર,
ત્હારી છપાં અન્ય સરિતાઓ કરેઃ
તુ યમુના છે અહોભાગી ખરે !

(૧૦)

તે કળાના વીરતું જીવન ખરે !
પ્રેમથી જે પૃથ્વીને પાવન કરે.
દિલે અર્પું છે જીવન ધન ખરે !
રક્ત સોની ખિલવ્યુ ઉપવન ખરે !
હાહ-ચામ અર્થાં છે હિલુસ્તાનને;
ચુલ્લરતાં કર્યું છે કંઠસ્તાનને !

(૧૧)

તારા તેં જોયા અમારા હાલને ?
તું રહે છે મુસ્લિમોની કાલને ?
પારખી તે કાળ કેરી આલને ?
સેકરો મારે છે જન પામાલને !
ઉત્તતિ કેરા મિનારા તેં દીઠા;
અવનતિ કેરા કિનારા તેં દીઠા !

(૧૨)

જોઈ લીધા કાળના રંગોય તેં,
જોઈ લીધા જાતનાં રંગોય તેં
જોઈ લીધા દિલના રંગોય તેં,
જોઈ લીધા ભારતી રંગોય તેં !
મુસ્લિમોના હાલને તું જોઈ લેઃ
જાતનાં રવખો નિદાગી રાઈ લે !

(૧૩)

દિલના પુત્રો દટાયા દિલમાં,
કાકા તેના હુડાયા દિલમાં
લશ્કા વીરો કપાયા દિલમાં;
ત્યારે સામ્રાજ્યો રથપાયા દિલમાં
દિલ્હીના એક એક પાથરને પુછોઃ
આશ્રાના આંશુઓને જઈ હુછો !

(૧૪)

શું લખુ શું ના, લખુ એ યાય છે !
કાળજું જૂનકાળ કેરી ખાય છે !
ભાવિની જૂનાવળો જો ધાય છે !
વર્તમાને મુજ હૃદય ઓભાય છે !
ગુજ કથા 'મિઝા' શી રીતે લખે ?
નિઃશ્વચાનો ભાર શી રીતે લખે ?

[તા. ૧૧-૩-૩૬ ની સાથે
આશ્રામાં ખાસ તાલની
સામેના હોલખર એસીને
આ કવિતા લખી છે.]

ધરના ખજાનાથી બેખબર મુસ્લિમો!!

અ તુ વા દ ક : મુસ્લિમ

(આજે આપના હાથમાં “કરવાં” છે. જેના અર્થ કાફલો અથવા સંઘ છે. સામાન્ય રીતે પ્રત્યેક કાફલામાં અનેક પ્રકારની, લિન્ન લિન્ન આચાર વિચારની વ્યક્તિઓ શામિલ થાય છે. અને એક રથ જેથી બીજા રથને પોતપોતાના વિવિધ હેતુઓ પાર પાડવા ખાતર દૂર કરે છે. હેતુઓમાં સફળ થવા ખાતર ધારણા રથને કાફલાના સહીસત્રામત પહોંચવા માટે કાફલામાં આગેવાનની તેમજ અરસપરસ સદાતુજ્જ્વીની પશુ ખાસ આવશ્યકતા હોય છે તદુપરાંત બે અન્યથા માર્ગે આશ્રય હોય તો માર્ગદર્શકની પશુ જરૂર પડે છે. આજે મુસ્લિમ કૌમતો કાફલો પશુ ચાલીના પથે પડ્યા તંવાર હોવાથી તેને કેવા આગેવાનો અને માર્ગદર્શકોની જરૂર છે? અને કાફલાની દૃષ્ટિએ મુખ્ય હેતુ શું હોવો જોઈએ? તે દરમિયાન મીઠાના ચાનવી સાદબત્તા શબ્દોમાં હું કાણુમાં રજૂ કરતાં કૌમ માટે લાભદાયી યગ્મની આશા રાખવામાં આવે છે. મુસ્લિમ.)

લીડરોએ વિચારેલા દુન્યામાં ઉન્નતિના માર્ગો ખોટા છે.

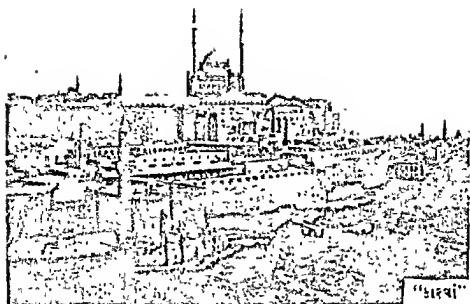
અત્યારે લીડરોએ દુન્યામાં ઉન્નતિના માર્ગો નવા નવા ફેરવ્યા છે. એટલે તેઓ સુરોપના અનુકરણમાં તેજ કામો કરવા ચાલે છે, જેનું અન્ય કૌમોએ અનુકરણ કર્યું. હું એમ કહેતો નથી કે તે યુક્તિઓ ઉન્નતિ માટે તદ્દન અસરકારક નથી પરંતુ એટલું જરૂર કહીશ કે મુસ્લિમો માટે લાભદાયી નથી. કારણ કે મુસ્લિમોમાં એ યુક્તિઓના અસર માટે એક વસ્તુ અંતરાય રૂપ છે. તે શું? અશાંતની નારમાની અને એ અન્ય કૌમો માટે અંતરાય રૂપ નથી, કારણ કે તેઓ પાસ માત્ર ઈમાનનીજ માગણી છે અને તે પછી

બીજા અમલોની માગણી થઈ શકે છે. પરંતુ જ્યારે તેઓ ઈમાન લાઘ્યાગ નથી, તો પછી બીજા કરણોએ બાબત તેઓથી પૂછવામાં આવશે નહિ, તેમજ તેની શિક્ષા પણ નથી. બદલે માત્ર કુફરીજ એટલી સખત શિક્ષા છે કે બીજા કાઈ શિક્ષા તેથી વધી શકતી નથી. અને મુસ્લિમો પોતાના ઈમાનના કારણે તે મહાન શિક્ષાથી મૂકા હોવાથી અમલોમાં તેઓની પકડ થાય છે. જ્યારે મુસ્લિમો ખુદાઈ આજા વિશ્વનો કાઈ ઉન્નતિનો માર્ગ મૂક્યું કરે છે, તો તેમાં સફળ થતા નથી, ખુદાપાક તે યુક્તિઓની અસર નષ્ટ કરી નાખે છે કે જેથી વિશ્વનાની શિક્ષા દુન્યામાંજ બેગરી બે. જુઓ ટોપી અને જોડા બે ઉંચ, નીચ વસ્તુઓ છે. તેથી જો ટોપીમાં નમસત લાગી જાય, તો તરત તેને કાઢી નાખવામાં આવે છે. પછી સારી રીતે પવિત્ર કરીનેજ તેનો ઉપોગ કરવામાં આવે છે પણ જોડામાં નાપાકી લાગી જાય તો તેને ફેંકવાના બદલે ધરી નાખવામાં આવે છે. તો જેવી રીતે દરેક વસ્તુને પાક કરવાની જુદી રીત છે, તેવીજ રીતે દરેક કૌમની ઉન્નતિના માર્ગો પણ જુદા છે. એક કૌમ માટે જે રીત લાભદાયક હોય તે દરેક કૌમ માટે લાભદાયી હોવું જરૂરી નથી. કદાચ માની બેવામાં આવે કે એજ યુક્તિઓ અમારા માટે પણ લાભદાયી છે, તો પણ અમારા માટે ખુદાઈ હુકમોની તાબેદારી જરૂરી હોય તે નામજેજ યુક્તિએ પર ચાલવું જોઈએ નથી. શું જુદાજ અને વ્યાજમાં તદ્દન લાભજ નથી! અવશ્ય છે. પરંતુ જે જૂજ ક્ષણમાં ખુદાઈ કોપ શામિલ હોય તેને જાહેર શું કરીએ? તેથી મુસ્લિમોએ એવી યુક્તિઓ કરવી જોઈએ જે શરીરન અનુસાર હોય. અત્યારે

લીડેરો શરીરવત વિરૂદ્ધ માર્ગો કાઢીને આલિમોની શિક્ષણ કરે છે; કે અમારી સાથે મળીને કામ કરતા નથી પણ હું કંઈ હું કે નાનંદાએ કમીમાં તો સામિલ થઈ શકતાજ નથી. પરંતુ જો એ કામ જાણે છે તો પણ તેઓ માટે આ શિક્ષણ વાળી નથી કારણ કે સાથે મળીને કામ કરવાની એ મતલબ નથી કે બધા એક કામમાં જાણી જાય. બધે એની મતલબ એ છે કે અમુક અમુક કામ વહેંચી દેવામાં આવે. જેમકે કડીઆ, મજૂરો, મુયાર સૌ મળીને ધર તંપાર કરે છે. તે દરેક છંદમાં મુયારનું સામિલ થવું જરૂરી નથી બધે દરેક પોતાપોતાનું કામ કરે છે. અને સૌના કામનું પરિણામ જોઈને થાય છે. તેથી જ તે લીડેરો જો શરીરવત મુજબ મુજબ રહે, તો પણ કામમાં જોડાવું આવીએ માટે જરૂરી નથી. તે તો લીડેરો અને પાંચીકનુજ કામ છે. આલિમોનું કામ એટલુંજ છે કે તમે જે ગુણિત કરવા માગો તે વિષે પૂછી શકો કે એ જાણે છે અથવા નહિ? તે સંબંધી તેઓ શરીરવતનો કુલમ બતાવી આપશે. તમે તેના ઉપર અમલ કરો. દરેક સુધરેલી કૌમોની એજ રહી છે, કે કમી કમીથી કાર્યવાહક કમીથી જુદાજ હોય છે. ખુલાસો એ કે ખુલાસો વાપરો કર્યો છે કે અલ્લાહની કરમાબરદારી અને નેક અમલ થીજ દરેક પ્રકારની દુન્યા તેમજ આખેરતમાં ઉન્નતિ થશે. પણ હવે મુસ્લિમોએ નેક અમલ કાઢી દીધા તેથી જુઓ શું થઈ રહ્યું છે કે દરેક દિવસ આમલા દિવસથી ખુરાજ આવે છે।

અન્ય કૌમોની ચડીના મુખ્ય કારણો આ છે, જે તેઓએ તમદાર ધરમાંથી ચેરી લીધા છે. બેરિયન હોય, સાત રવબાવરાખવો, વખતની પાંચડી કરવી, અંગ રહેવું, પરિણામ વિચારીને કામ કરવું નહીં જોશબર નહિ બધે બાલેકમીથી કામ કરવું, સંપથી કામ કરવું, એક ખાનના બંદને છુપાવે, કન્યાદ. એ બધીજ વાતોનું પરિણામ શિક્ષણ આપ્યું અને એ વસ્તુઓનો એ મુખ્ય છે કે એને બદલ કરવાથી ચડી થાય છે બદલ કરનાર મને ને હોય. પરંતુ હવે મુસ્લિમોએ

એ વસ્તુઓ પર અમલ કરવાનું પડતું મુશ્કેલું. તેથી પડી આવી અન્ય કૌમોએ એ કામોની ચેરી કરીને તેની ઉપર અમલ શરૂ કર્યો તેથી ઉન્નતિ પામી છતાં હજી એ ચેરી અધુરીજ છે કારણકે ચેરને ધરમાંની સધળી વસ્તુઓની ખજાર પડી નથી. દરમિયાન ખજાનાની ખજાર થતી નથી. તેથી તમારા ધરમાં જે પારસમણી હોતો, તેની તેઓને ખજાર પડી નહિ અથવા ખજાર પડી પરંતુ તેને નહોતો પત્થર સમજીને લીધા નહિ. તમારા ધરમાં તે પારસમણી શું છે? હમાન, તવવીદ, મુખતત્તો ઇકરાં, નમાઝ, શેઝક કત્યાદિ. અફસાસ! કે તમને પોતાના ધરનીજ કદર નથી. બીજા કૌમોએ જે જુઓ તમારા ધરમાંથી લીધા તેને તમારા પાંચે હોત, તો પારસમણી સાથે મળી જતું અન્ય કૌમને રવખે પણ આપત ન થાય તેથી તમારી ચડી થાત. અને તમારા પ્રાચીન વડીલો મારફત ઉન્નતિના શિખરે પહોંચી જાત. પરંતુ આજે મુસ્લિમોની દુખી સમસ્યા આ ખુલાસો કરવાનું છે. નહિ કે હમાન લાંબાને નેક અમલ કરનારાઓ માટેજ પૂર્યાપર ખુલાસો અને સત્તાનો વાપરો કરવામાં આવ્યો છે. પરંતુ આ વાત મુસલમાનો સમજતા નથી કે નમાઝ, શેઝક અને હમાનમાં પણ ઉન્નતિએ પહોંચાવાની શકિત છે. અફસાસ જે ખજાનાને ચેર લેવાએ અંગણુપણે અથવા વ્યર્થ સમજીને છોડી દીધા તેના પાવર અને તેની કમિનને આજે કરવાની પણ જાણતા નથી! તેથીજ તેની કદર કરના નથી અને ખુલાસો મેંમંદ! આ બેદારીનું કારણ એજ છે કે નમાઝ, શેઝકને માત્ર સત્તાપત્રનું કામ સમજી લીધું છે એથી સત્તા દુન્યવી લાંબાનાં ખજાર નથી બધે કેટલાક અજાનો તો એને દુન્યામાં ચડીથી અટકાવનાર સમજે છે! પણ જો તેઓ ખરી દરજીકન જાણી જાય અને એમ ખાતરી થઈ જાય કે એ કૌમોને ચડી અને દુન્યાની સત્તા મળવામાં દબાવ છે, તો પડી જુઓ કે મુસલમાનો કેટલા ઉન્નાયથી અલગ કરે છે. સારોડ કે ચડીનાં સાધનો તમારા ધરમાંજ છે તેને અજમાવી જુઓ તમારા ધરના અધુરો ખજાનાનો ઉપયોગ કરો।

(મીસરની મજાધાની કેદો શહેર કે જે શહેરમાંજ આ ઘટના બની છે.)

ગુલામોની ભીષ્મ

[દિવના બાબીના ક્રાંતિકારી કવિ 'જોશ' મલીહાબાદી માટે
રજુ કરેલી એક સત્ય ઘટના ઉપરથી.]

અનુવાદક: સીરતી.

કહોરા એક મિતના સસરા, જેઓ રહેસિ,
નગ્યાળ અને સુર દના, શોમક સમય ઉપર
ઈસ્લામી દેશોના પ્રવાસે ઉપડ્યા દના.....
નગ્યાળ સાદખને એક તરફ તો ફૂટને એક
મોટી તબીરના માલિક ખાન્યા દના ત્યાં
બીજી તરફ તેઓ સદગુણોના બંધાર સમા દના.

પરિચ મધ્યોની જિયારત કરતા કરતા: ત્યાં
તેઓ દેશ (Cairo) પહોંચ્યા: ત્યાં તેમને
નાના એક ઉચ્ચ પંક્તિની દોરસમાં મુકામ ફોં.

સંજાનો સમય દનો. નગ્યાળ સાદખ પેનાના
મિત્રો અને બીજા કેટલાક સાદખો સાથે લીલી-
હમ દો ઉપર બેસા દતા એટલામાં એક
મુસલમાન બિખારી-નંની વપ સાઃ સિનેરની
દમે. ખસેતો અને લાકડીના રેક પડાએ ઘટ્ટળો
તેમની ચમત્ત અગ્રો. તેના મંદરાની બેઠામાર

કરચલીઓમાં બુખમરામાં મુજરેલા અસંખ્ય
મહીનાઓ અને વરસાનાં પાસાં બદલાઈ રલાં
દનાં, અને આંખોની બુઝાની દીપક વેંતી ઝાંખી
રેસની, લગાતાર અપરાધોનો ઉપવાસ ઉપરી
રેલી હતી!

૩૬ સિમુદે પોનાનો વર્ગરિન લાથ નગ્યાળ
સાદખ આશય લાંબો ફોં: બિલા માટે ઉપકેના
એ લાથ. ધકકના દિલની મદ મનિના કારેન
ફોં રલાં દનો.

નગ્યાળ સાદખથી ન મેદવાયું. ખિરસામાંથી
પાંચ ફોંઆ કાળેતેમને ૩૬ જિખારીને લાથે
કરી દીધા.

સિમુદે કદાચ એક સામટા પાંચ ફોંઆ
અને તેજ પોનાના લાથમાં કરી વેંતો ન દમે!
તેના કરમાલલા મુખપર ખૂન લોચા લાગ્યું, એવી

રીને ખૂન દોડ્યા લાગ્યું જ્યારે લીલથી દેશવલા નવાળ પર પાનખર રૂનના આઠાંચાદ્યોનો પગથોડો!

દ્વાદશકશ રહતી આંખો નવાળ સાદળના ચહેરા ઉપર થીંછ ગઈ. તેની પાસે આશ્ચર્ય માનવાને શબ્દોનો બંધાર ન હતો. જેની પાસે રોડી નથી હોતી તેની પાસે શબ્દોનો ભંડાર પણ નથી હોતો. તે ઝગમગતી કંઈપણ બોલી ન શક્યો, જ્યારે કોઈ શબ્દમનના ફરિસ્તાને અપ્રામામાં નિલગી રહેશે હોય તેમ તે નવાળ સાદળ તરફ ફાટે કોણે જોઈ રહ્યો.

અને તેની ઝગમગ ઉધડી. શાયદ ભાંચા તટયા શબ્દોમાં આશ્ચર્ય માન્યો, યા આંખોની આંખે દુઆઓ આપી. દુકમાં તે કંઈક લખ્યો અને નવાળ સાદળ ઉપર પુનઃ એક નજર કેળી તે ચિદાય થઈ ગયો.

લાગણીઓનો આવેશ મોટે તાણે લગાવી દે છે.

પરંતુ ઝાઝી વાર થઈ ન હતી ત્યાં તેજ સિખારી પુનઃ નજરે પડ્યો. તે નવાળ સાદળ તરફ આવતો હોય એમ લાગતું હતું.

નવાળ સાદળ કદાચ મનમાં ધારૂં હશે કે આ છુટ્ટો પુનઃ માંગવાને આવી રહ્યો છે. આ સિખારીઓ પણ કેટલા બધા બેદયા હોય છે!

મૂડીનાદ કે ગાજવતને જ્યાં તરેરકારની નજરથી જુએ છે!

જહની ગતિમાં અત્યારે એક પ્રકારનો જુરસો અને તેના મુખપર એક પ્રકારની રતાશ તરવરી ઉઠી હતી. એવી રતાશ કે જે કરમતવા પાંચ પાન ઉપર રૂખતા અરજની અંતિમ કિરણથી પેદા થાય છે.

અત્યારે રહ સિખારી નવાળ સાદળની મર્મદા જાણવાને દૂર ઉભો ન રહ્યો પરંતુ સીધો તેમની લગોલગ આવીને ઉભો.

રહે નવાળ સાદળને પ્રત્યેષતાં કહ્યું.

"આપ ક્યા દેશના રહેવાસી છો?"

નવાળ સાદળે ઉત્તરમાં કહ્યું.

"દિલ્હીનાનો, અને અમદાવાદ સિવાય મુસલમાન પણ છું."

એ સાંભળતાં જ સિખારીએ નવાળ સાદળે આપેલા પાંચ રૂપીયા તેમની સામેના ટેબલ ઉપર એવી રીતે ગલરાઈ અને વ્યક્ત થઈને મૂકી દીધા જ્યારે બૂલમાં તેણે અંગારા ઉપાડી લીધા હોય!

નવાળ સાદળે તરફથી કંઈક સંજોગ આગળે પૂછ્યું.

"એટલે?"

"આપ મહારી ઉપર એટલાન કરી ચૂક્યા છો એટલે મહારે કશું કહેવું નથી."

"નહિ, તમારે કહેવું જ પડશે". આનો અર્થ નવાળ સાદળે કંઈક ઝરસે થઈ કહ્યું.

"મહારે ખતાવતું પડશે?" સિખારી બોલ્યો.

"તો સાંભળો, કહેવાની મહારી ક્ષમિયા હતી, પરંતુ મહારે આપને સાંભળવું છે. ત્યાં કલા વગર છૂટકા નથી. ત્રણ ત્રણ દંકથી કાંઈ ખાધું નથી. મને આપના આ રૂપીયા ધણી દિવસ લગી જીવવાની શંકે એમ હતું."

સિખારી આમોશ થઈ ગયો. જ્યારે તેણે કોઈ મળું લોંસી રત્ન હોય!

"કહો, ચૂપ કેમ થઈ ગયા? હું નારાજ થઈશ નહિ" નવાળ સાદળે આતુરતાપૂર્વક પૂછ્યું.

"આ મધન ચંદીના પાંચ દુકા!"

સિખારીએ ખંખારતાં કહ્યું. "મને લાખો સમજવાની શંકે એમ હતા, અને આજ એ અસાધ્ય પડી હું કાલે પણ ખી શકતો હતો, પણ!"

"પણ શું?" નવાળ સાદળે વ્યક્ત થઈ પૂછ્યું.

"પણ!" સિખારી બોલ્યો. હું ગુલામોની લીખથી મહારી ભૂખ ભાંગતો નથી.... મુસલમાન અને ગુલામ હોય. એ હાલતું જીવણ છે. એ રસૂલુલ્લાહ (સ.) ની ઉધાડી તપહીન છે."

એક હિંદી વિદ્યાર્થી અમેરિકામાં—

૦ ગુલામ દેશની ગુલામ પ્રણતિ પરદેશમાં થયેલો અનુભવ.

૦ એક મનહર પરંતુ શરમજનક અને અંતરની ઉંડાણમાં ઉતારના લાયક સંકેત.

લેખક: એ. સી. ચિરતી સાહુ (રાંદેર).

અમેરિકામાં કોંગ્રેસનું શિક્ષણ પૂર્ણ થયે મને કેટલા માસ અતિત થઈ ગયા હતા; અને મેં એક કારખાનામાં કામ કરી હિંદુસ્તાન પાછા ફરવા માટે પુરતા પૈસા પણ પ્રાપ્ત કરી લીધા હતા. હું દેશમાં પાછો ફર્યા પહેલાં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાની રાજધાની વૉશિંગટનની સ્ટેશન કરી લેવા ઇચ્છતો હતો. મારી આ ઇચ્છા થવાનો જે કારણો હતાં. એકતો એ, કે અમેરિકાના પ્રખ્યાત હીરો મી. રાયબન સાથે જેમને મુંબઈમાં મળવાનો મને લાલ પ્રાપ્ત થયો હતો અને તેમણે મારામાં અમેરિકામાં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવાનો શ્રાવ્ય ઉત્પન્ન કર્યો હતો; આથી મારી ઇચ્છા હતી, કે પાછા ફર્યા પહેલાં તેમને મળી તેમણે મને આપેલી સલાહને ઉપકાર માનું; અને બીજું સ્વતંત્ર અમેરિકાના પ્રમુખને મળવાની મારી તિવ્ર ઇચ્છા હતી.

આથી હું એક દિવસે વૉશિંગટન તરફ રવાના થઈ ગયો. આખી રાત મુસાફરી કર્યા બાદ સવારમાં હું વૉશિંગટન પહોંચ્યો. મુસાફરી દરમ્યાન મારાં કપડાં મેલાં થઈ ગયાં હતાં, અને ઘડી પણ બંધી ગઈ હતી. સ્ટેશનમાં પ્રવેશ્યા પહેલાંજ મેં સ્ટેશનની વેકફિંગ રૂમમાં લાય મોં ધાપાં અને નવો સુદ પહેરી દળમની દુકાન પર ગયો.

દળમની દુકાન પોસ્ટફાર્મ પરજ હતી. વહેલી સવાર હોવાના કારણે ત્યાં સફાઈનું કામ ચાલતું હતું; આથી હું બહારજ ફરતો રહ્યો, ત્યારે દુકાન સાફંદુ કરવાનું કામ પૂર્ણ થયું, તો હું દુકાનમાં પ્રવેશી એક ખુશીમાં બેઠો.

આ સમય છે, કે મને તો દેશ હોય કે પરદેશ, ગુલામને પ્રત્યેક સ્થળે પ્રિદ્ધારવામાં આવે છે: પરંતુ દેશમાં તિરસ્કારની લાગણી એટલી બધી અસર કરતી નથી, જેટલી પરદેશમાં!

જે લોકોએ પરદેશની સ્ટેશન કરી છે, અને હયાં હયાં છે, તેઓ અંદાલે કરી શકે છે, કે હિંદુસ્તાનના ગુલામોની વિદેશમાં કેટલી અને કેવી દર દરવામાં આવે છે. ન અમે ગુલામોનો કોઈ સંકેત છે, ન કોઈ અમારો અવાજ સાંભળનાર.

હીક! થોડા સમય પછી એ દળમની દુકાનમાં અન્ય ગ્રાહકો આવવા લાગ્યાં; અને તેમની દળમન પણ બનતી રાજ થઈ ગઈ. હું મૌન બેસી રહ્યો. છેવટે એક દળમ મારી પામે આગ્યો અને બોલ્યો—“શું બેઠો?”

“મારે ઘડી બનાવવાની છે. મહેરબાની કરી બોરી આપો?” મેં લાંબુ મૌન તોડતાં જવાબ દીધો.

“સ્ટેશન બહાર એક દુકાન છે ત્યાં ત્યાં ઘડી બોઘવો!” તેણે તિરસ્કારપૂર્ણ મુખાભિનંદ બતાવતાં કહ્યું.

“નહિ! આજ દુકાનમાં બનાવવાની છે” મેં કહ્યું.

આ સાંભળી તે અંદર ચાલ્યો ગયો અને હું ત્યાંજ એમને એમ બેસી રહ્યો.

થોડી વાર પછી એક બીજો દળમ તીક-લ્યો. તેણે પણ મને પ્રશ્ન પછો. મેં જવાબમાં કહ્યું—“મારે કેટલી વખત કહેવું પડ્યું, કે હું અહિં ઘડી બોઘવવા આગ્યો છું!”

આ સાંભળી તે પણ ચાલ્યો ગયો. ત્યારે

ત્રાણે દગ્ધમ મારી પાસે આવી બોલ્યો—“આ દુઃકાનમાં તમારી દારી નથી જતી રાહતી!”

“કેમ?” તે અપાક યર્ષ પૂછ્યું.

“અમે નિશા સેંકાની દારી જનાવતા નથી” તેણે એ પરાક્રમી જરામ આપ્યો.

મને એક એક ઘણી ધાર મળ મળ દની જમ પણ લાગેલી હતી. આવી રીતે મને નિશા જનાવતામાં આવેલો જાણી કૃષ્ણાચેશમાં આવી મંથા. હું પુરાવતો હતો જ, જોડી મરમ મરમ મળ, તે સમયે મને માનુષમિ યાદ આવી મળ, મૂક દિલ્હીવાની પેદીએ ઉભાએ માંથા, મારી જર્ણામક એના પરિણામનો જરાપણ વિચાર ક્યાં રિના પુરુષોમાથી હિંમ મળ મંથા. અને એ નિરુદ્ધાર કરનારા દગ્ધમના જોડા પર એસાં જોડાની નમાના માંથા, હ આખી દુકાન મુંઝ હિંમ.

નિશાના કાચથી એક નારાંમ મારે આવેલો ગસ, પાડી ત દનુ જળાજળા મર્યા મંથા, પ્રયત્ન યાદમ પાવપાતાની ખુરમાંજી હોડી હિંમ મળ મંથા, મારો કડક અને ઉભા સ્તર સ્ત્રાજી નરશન પડેલા ફેટલાક મુખાંગે અંદર દોડી આવ્યા. કાપડા પ્રમાણ એક દુકાર ફેશન મનુષ્યક પણ નહ આવી પડેલે, અંતે પાસને આનુભવ કરી મને તડા લાગ્યા “તુ મામને છે?”

હું કહી પાનુ જળાજળા આપુ તે પડેલા બીડ અને પોલિસને વંદા દુકાનનો માલિક અંદરથી બહાર આવી પોલિસને સમગતરા સાંચા. “કે પાન નથી, અંદર અંદર જરા ગેરસમજુતી મળ મળ છે મંદરજાની કરી તંગે ના જરા જમરે મળે, દમખાં જાણી મળ મળ જરા.” આમ કરી તેણે મારો કાચ પડેલો અને તિલકથી મને એક ખુરમાંજી બેસાડા લાગ્યા.

“મંદરજાન સાંદેજ! આપ માફ કરશે! હું દગ્ધને તમારા નિરુદ્ધાર કળો છે, તે ધજોજ મૂળ છે તેણે અખુનખુપળામાં આપને નિશા

કરીને સંજોખા હું તે માટે ધજોજ દિલ્હીર છે. હું મારા કાચેજ આપની દારી જનાવીશ.”

આમ કરી અંદરથી તે મારી દારી પર સાજ ચેપડ્યા લાગ્યા. બીડ પણ પોલિસની સાથે એકી યર્ષ મળ પડેલું કોષ દળુ રો પડેલો ન દતો.

તેણે મારી દારીની મુજ દિયાનો આરંભ કરતાં કહ્યું. “મંદરજાન સાંદેજ! આપ માફ કરશે પણ નિશા મળે રાહત નથી!”

“કેમ?” તે કોષમાજ પૂછ્યું.

“કાચ પણ નિશા મારા માનુસને તમારો મારાનું નારસ કહાપિ પણ કરી રાકો નહિ! એ કિપતંગ આપના પાળ મુખરિયાજ નથી; પડેલું અમારી પેઠે મળે છે” તેણે સંતોષ ખુવાત કહ્યો.

“કે! તમે મુખમાપ મારી દારી જનાવી?”

હું કોષમાજ દતો તે બોલ્યા.

તે જાતાવા કરીમા સંધાર મંથા; પડેલું તેવાથી મળ રેલેવાનું નહિ, તે મળે પડેલું આખરે દગ્ધમ દતો. “જોડીસારે રીડેને તે પાસે બોલે “મંદરજાન સાંદેજ! માફ કરશે! હું એ જળાજળા માટે આપે આવે છે, કે આપ ક્યા ફેશન પતી છે? આપ કદાંચના છે કે મહિસકન?”

“તમે હું દુકાલિપન છે, કે મહિસકન!”

તે મનુષ્યમાજ જળાજળા દિંસ

મારે પાડી તેણે ધજોજ નંતારથી મારી દારી જનાવી. માથામાં તેમણે કિયાંદ નાંખી વાળ દીક કરી દિયા. મળ મળ કોષ કોષ દિમ તે પાડેલો ઉપેશમ કળો. તે અને મળે અંદરથી સાફ કરી સ્ત્રામ જડી હિંમ રેલો. તે અને પેસા આપરા માથાં, પડેલું એવું આમ કરી પેસા જનાવી સાફ ના પાડી. “મારો મોકરે આપ સાંદેજનું અપમાન કળું છે; રંધે! આપની વાજાનીને આપાન પડેલે છે હું

કદાપિ પણ પૈસા લઈશ નહિ. પરંતુ હું એટલું તો જરૂર જાણુચા આતુર છું. કે આપ સાહેબ કયા દેશના વતની છે ?”

“હું તમે શેઠાને જિવન પર્યન્ત એ માદ દેવપત્રવા આહું છું, કે હું દિંદુરતાની છું.” મે ત્યાંથી વિદાય થતાં કહ્યું.

શ્રેષ્ઠમાં રત્ન હતી. અને રેલ્વેનું ભાડું કન્સેશન થવાથી સમુદાય બન્યું હતું. આથી મે પણ નાણાંનો ધોધ જોવા જવાનો વિચાર કર્યો. પિટરબર્ગ રેલ્વેનાથી રાતની ગાડીમાં બેસી બીજા દિવસે બહેનો નામના શહેર પહોંચ્યા. નામનાથી પરવારી ધોધ જોવા રવાના થઈ ગયો. નાણાના દ્રવ્યને જોઈને કુતળની કારીગરી પર આશ્ચર્ય થયા વિના રહેવાનું નથી. પાણીના મોટી મોટી આંદોરો જેવા પાટા! એટલી ઉગાધએથી તીમે પડતું! અને પડી ખડો સાથે અધર્મનું પરાગના રૂપમાં બની વરસાદની પેંડે આવતું! કેટલું બધું રમણિય! મનોહર અને આશ્ચર્યજનક દ્રશ્ય છે ! !

એને જોવાને માટે લોકો દૂરદૂરથી આવે છે, અને મેળા જેવો દેખાતો થઈ રહે છે. કુતળની આ આશ્ચર્યજનક કારીગરીથી માત્ર દિવસે ખુશી ઉત્પન્ન થાય છે, એટલું જ નહિ, બહો મનુષ્યોએ એનાથી કમાણી ઉત્પન્ન કરી લાભ પ્રાપ્ત કરવાના સાધનો પણ કરી રાખેલાં છે. વીજળીની અમાપ શક્તિ એનાથી પ્રાપ્ત કરી લીધી છે.

નાણાધોધની એક જાણુ અમેરિકાના સંયુક્ત પ્રાંતોના ઈસ્ટા છે અને બીજી જાણુ અંગ્રેજીની સત્તા નીચેનું કેનેડા. નાણાધોધમાંથી જે નદી વહે છે, તેના ઉપર લોખંડનો એક પુલ છે. જેના પર થઈને કેનેડાની સરહદમાં દાખલ થવાય છે, અને તે તરફથી ધોધના દ્રવ્યની રમણિયતા અને આશ્ચર્યજનકતામાં વડું ઉમેરો થાય છે.

કુતળી રીતે મને પણ બીજી જાણુથી ધોધના દ્રશ્યને જોવાનું મન થયું. તે પુલ પર થઈ કેનેડાની હદમાં જવાનો વિચાર કર્યો. પરંતુ પુલ પાર કરતાં પ્રથમજ કેનેડાના પોલિસે મને અટકાવ્યો, અને પૂછ્યું—“તમે કાણ છો અને ક્યાં જવા માંગો છો ?”

“હું એક હિંદી વિદ્યાર્થી છું અને કેનેડાની હદમાં એટલા માટે દાખલ થાઉં છું, કે ધોધના દ્રશ્યને બીજી જાણુથી જોઈ શકું !” મે જવાબમાં કહ્યું.

“દિંદુરતાનીઓને કેનેડામાં દાખલ થવાની મનાઈ છે. જો તમે એ વાનગી ખાતરી આપો, કે ધોધને જોઈને તરતજ પાછા ફરી જશો, તો હું તમને પુલ ઓળંગવાની રત્ન આપી શકું છું.” કેનેડેયન પોલિસે ખુલાસામાં જણાવ્યું.

મે તેને ફેનની રિટર્ન ટિકીટ બનાવનાં કયું—“જો કેનેડામાં દિંદુરતાનીઓને દાખલ થવાની મનાઈ છે, તો હું ત્યાં એક મિનિટ માટે પણ જવા ઇચ્છતો નથી.” આમ કહી હું પાછો ફર્યો. આખો દિવસ હું ધોધની આજુબાજુએ ફરતો રહ્યો. અને સંખ્યા સમયની ગાડીથી દિવારોદિવા આવી પહોંચ્યા. મારા ઈસ્ટો દત્તો, કે રાતના કાર્ક પણ હોટલમાં મુકામ કરી સવારના શહેરની રહેલ કરીશ.

આ ઈશ્વરથી હું મારી દેવભેગ લઈ રેલ્વેનાજરૂર નીકળ્યો, અને હોટલનો રસ્તો પકડ્યો. હોટલમાં જઈ મે મેનેજરને કહ્યું—“રાતનાસો કરતા માટે મને એક રૂમ વેંચાએ છે.”

“લાચાર છું ! આ સમયે આખી હોટલ ભરેલી છે. એક રૂમ ખાલી નથી.” મેનેજરે લડા પૂરેક મારા મંદો પ્રત્યે નિરાશનાં જવાબ દીધા.

હું અદિથી નીકળી બીજી હોટલમાં પહોંચ્યો અને ત્યાં પણ એવો જવાબ મળ્યો. “દિવાળીર છું ! એક રૂમ ખાલી નથી.”

આરી રીને હું રાતના અગિયાર વાગ્યા સુધી સોરેરની સઘળા હોટલોની મુલાકાત લેતો રહેતો, પરંતુ મને રાત વાસા માટે કોઈએ હોટલમાં જોકે રૂમ મળી શકી નહિ જ્યાં જતો ત્યાં એક જગ્યા મળતો "હોટલ લેરેલી છે, એક રૂમ ખાલી નથી."

છેલ્લે મેં એક હોટલમાં જતો પુછ્યું—"લાઈડ! આજે શું વાન છે ! કે તમામ હોટલો લેરેલી છે ! અને મને ક્યા એ રાત વાસા માટે જગ્યા મળતી નથી ! હું કંઈ નિશ્ચય તો નથી, કે મને હોટલમાં રાખવા બદલ તમને ખર્ચા હોય !"

તેણે હિમન દાસ્ય કરતાં જવાબ આપ્યો. "અરેબર ! આપના વાગ તો ગીંધા છે, અને તમે નિશ્ચય નથી. પરંતુ તમારા રૂમ તો કાળો છે ને ! અર્થિ હોટલમાં જે અમેરિકનો ઉતરેલા છે, તેઓ તમારી પાંચ આરી તમારા વાગ તો લેતાના નથી, પરંતુ ફરારી તેઓ તમારા કાળો એ જોશે અને હોટલ ખાલી કરી જશે. અને ફરી કદાપિ પણ એ હોટલમાં પગ મુકશે નહિ. હોટલ બદલાય થઈ જશે, અને અમારે ને બદલ કમાળીમાં નુકસાની ઉભરી પડશે, બન્ને હોટલ નષ્ટ કરી દેશે પડશે."

અર્થિ રાત્રી અતિત થઈ ચૂકી હતી. અથગના અથગના મારા પગ પણ દુખવા લાગ્યા હતા. આખું રાત્રી યાદી થયું હતું. કાળા રંગે ફેલી મુગીજના કુસાની ડીંગા ! કાળા પ્રાંતે કેટલી સુખ ! શા કાં ? ક્યાં જાઉં ? આપણા ધર્મિષ્ટ દિલ્હનાતની પોં નાં ધર્મશાસ્ત્ર કે મુઆફર-ખાના તો હતા નહિ, કે રાત પસાર કરી દેવામાં આવે ! ન અમેરિકામાં ફૂલ પણ એટલી મહેરબાન છે, કે પુત્ર અકાલ તો પડી રહેતાની જગ્યા મળે ! હો ક્યા ! અસ્થિ યજુ ! અને પગાલુ દ્રવ્યો પાતીઓ !!!

હું એક વિચાર વાગમાં ગોધાં ખાતો ખાતો ચાલ્યો હતો હતા કે મને એક ડંચા લાગ્યો પોલિસમેન કડુરી દેવાયી મળ્યો ને તેની નજીક જઈ પુછ્યું—"શું તમે મને અજલી રાત પસાર કરવા માટે કોઈ ફેકાલું બનાવી શકો છો !"

હું એક અજાણ્ય પરેશી વિદ્યાર્થી છું. આખા સહેરમાં તપાસ કરી ચૂક્યો છું; અને માત્ર એટલાજ મુન્દા બદલ કે મારો રૂમ કાળો છે, મને કોઈ પણ હોટલમાં જગ્યા દેવા માટે તેનો માલિક કે મેનેજર તૈયાર નથી."

"ફીક ! મારી સાથે ચાલો ! હું પોલિસ રેસને જઈ મારા ઈન્સ્પેક્ટરની સલાહ લઉં !" તે બેટરી બંજગમનાં બંજગમનાં બોલ્યો.

વધાર મુન્દે હું તેની સાથે પોલિસ રેસને ગયો, ઈન્સ્પેક્ટર સાથે મુલાકાત થઈ ને તેને મારી અગાળિ કડી બંધાવાયી, તે બિચારા ધગો ગુન્ચાખૂમાં પડ્યો, કે હવે શું કરું ! છેલ્લે તે બોલ્યો—"મારી સમજ પ્રમાણે આ ઉત્તમ થયે, કે આપ આ યાજ્ઞાની જેલની કોઠીમાં આરામ કરો, અર્થિ કેટલીએ કોઠીઓ ખાલી છે." આટલું કહી તે મને કોઠીઓ બનાવવા લઈ ચાલ્યો. કોઠીઓ હતી તો કેદીઓ માટે; પરંતુ તે કેદીઓ દિલ્હનાતના નહિ; રાત્રી રેલના હતા. આ માટે કોઠીઓ મારા પ્રમાણમાં એકાગ્રી હતી અને તેમાં કેદીઓના માટે નિમ્ન ગામળા પંચ અને ઉપર મોટામોટા ગદદા હતા આવી વસ્તુઓ દિલ્હનાતમાં શીમાન થઈ ઉપોદગમાં લઈ રાકે છે.

હવે મને શું વેઠછે ? નિમ્ન માટે મફતમાં એક ઉમદા કોઠી મળતી હતી ને અંતઃકરણ પૂરક ઈન્સ્પેક્ટરની નયનાતો વિચાર કરી રીંગા અને કેદીની કોઠીમાં મોટા ગદદાવાળા નિમ્નના પંચ પર, જેના ઉપર ન જાતે ફેટલાએ મુન્દે-ગરો પ્રથમ સુનેલા હશે, લાંબી ચાંતાળી એટલી બેખબર મળે, કે સવારે આગતો સિયાબની જગાડવાયી જાગશે, આ વન નુકામ જેનજ મુલાકાતી પરેશમાં દશા ! એવા તો વિરહાર વુદા અનેક અનુભવો થયેલા છે. સાંભળીને શું કરવો ! મફતમાં આપના પોંચને મારા અપમાતોના બદલામાં હું માત્ર એટલુંજ બારનશાગીએ પાંચ યાચું છે, કે કોઈ અંદાજ નહ અવરખ રસ એકવા સાંધી દિલે રાત્રી બનાવવાના પ્રયાસ કરો !

પાપનાં મૂળ

લેખક:-‘સાબિર’ આદુબ (વડવા)

[આજના મોંઘા અને પતન મિશ્રીત છારનાં મૂળને સ્પર્શતી એક કથા મૌસિક નવલિકા]

ખંદેલા દર અઠવાડિયે પંદર દહાડે પત્ર આપી જતો, અને દર માથે ૩૦ ત્રીસનું મનીઓર્ડર પે’ કરી જતો પોસ્ટમેન જમીલાને પૂછે છે. “દરે તમારો કાચળ આવતો નથી? મનીઓર્ડર થયું નથી મોકલવાના? હમણું નોકરી બોકરી છે કે નહિ?”

‘બુદા નાંબે.’

પત્ર મેળવવાની આશામાં દરવાજા આગળ ઉભેલી જમીલા નિરાશ થતા જવાળ થાળે છે. અને પોસ્ટમેન ન હોય તેમ પોતાની આંખમાંથી જો ઉઠેલા આસુ લુછી ધરમા ભરાઈ જાય છે.

શયનખંડમાં આવતાં એતાથી પોક મૂકી રહી જવાય છે. ફુસકા ખાતી એ જોણે છે, “મને બૂલી ગયા?” જ્વલન વિદોળા સૂતા ધરની દિવાલો જમીલાનાજ પ્રશ્નો પડશે પાડી એની મરકરી કરતી દોષ તેમ ગુંજે છે, “મને બૂલી ગયા?”

શાન્ત અને નિરવ રાત્રિની છેકલી ધડીઓ પમાર થઈ રહી હતી, શયન ખંડની પૂર્વ દિશામાં આવેલ જારી આબિદે ઉઘાડી પ્રખાતો આનિલ ફરફર ઉઘાનમાં ખીચતા પુષ્પોની તરેલવર નુમ્મ સાથે એમાં પ્રવેશ્યો.

યુવાનીની મસ્તીઓમાં જેખજર ફેરની જમીલા પહોં, બારીના ખમ્બાદથી એંછી ઉઠી. એક દિવસનું અંગદાર્ક ચેતાં જોણી પડંગમાં બેઠી થઈ ગઈ. આંખો આડે આવી રહેલા અસ્થવ્યરય પ્રજાને પોતાના દાયેથી દમરનાં તે બેલી.

“સુષાર થઈ ગઈ?”

પ્રિયાન્માનાં શબ્દો ઉપર આબિદ શીકું દર્યો અને, પોતાની ખૂમાર ભરી આંખો જમીલા ઉપર ફાંચી બોલ્યો.

“હા, જમીલા! કમખખત વાદુજ રહેલી.”

આબિદનાં શબ્દો જમીલાએ સાંભળ્યા.

મનું આ ખૂશનુમા પ્રજાન એવીતે પહોં મખી ન હતી એવું મોં બનાવી જમીલા ઉઠી અને,

ફાનસ પામે આવી એને ઉઘાડી; ફાનસ ઉઘાડતા જમીલાએ દેખ્યું, ‘આખી રાત પ્રકાશ વેરની જ્યોત પ્રજાનાં પ્રકાશિત કિરણોના આક્રમણથી ક્ષે’ પુરાણા ક્ષય રોગીની જેમ સ્તન પીળી પડી ગઈ છે!’ જમીલાની એકજ ટુંકે એનું કામ ખતમ કરી દીધું. ઉપરની જાળીમાંથી થોડો ધૂમાડો કાઢતા છેલ્લા આસની જેમ ઉડી ગયો.

ફાનસ એકથી ઝડપભરે રાખખખ બદાર નીકળી જતી જમીલાને કમખદંડ જેવો કાચ આબિદે પકડી સીંધા.

“આજે દુ જવાનો છું.”

જમીલાને દુઃખદ બનાવની આગાહી કરેલો આબિદ બોલ્યો.

“લયે, ખુદા તમારું રક્ષણ કરે, પાનું મને બલી જતા નહિ?” શુકના અશિષ અને ભજામખ એ સૌ થોમક શબ્દોમા જમીલાએ તર્ખ્યાં. એની મોટી, કાળી આંખોમા એક એક બિન્દુ આવી અટકી ગયું.

“તને બાપા જમીણા ? તું આ શું બોલી ?”

નીચું જોઈ રહેલ જમીણાની અશ્રુભરે-ભારે બની રહેલ પાપળો ઉચકાઈ અને એની સદાય નાચતી કીડીઓ પતિના ચરન પર ચોંટી રહી.

“આ તો હું યાદ દેવણુ છું”

“યાદ દેવણુ તમામ મારા પ્રત્યેનો અસ્થિત્વાસ તો નથીને ! જો, હું તને કેટલો બધો આફું છું. હાં.....તું કહી...”

“હું બહી જાઉં એવા કોઈ સંજોગો નથી. અલબત્ત મુખ્ય જોવા સહેરમાં જવર છે. પુરપુરું હૃદય વધુ ચંચળ અને ઉર્મિલ હોય છે. જુઓ પુવાન માણસ છે. સાંજનું છે મુખ્ય સહેરમાં એવા અનેક બનાવો બની જાય છે મારા માલિક ! હું ક્યાંયની નહિ રહું !”

ઉડતા રાત્રી કહેતાં કહેતાં જમીણાની આંખોમાં ભરાઈ રહેલા આંસુઓ ટપટી પડ્યા. એ મોઢા જુદોને પોતાના રમણ ઉપર ખાળના આંખિદે પતિના મુખી ભર્યા માંસ ઉપર મુદ્ગબતની એક મકોર લગાવી.

“બરાબર ફેકાણુ પડ્યા પડી હું તને ત્યાજ બોલાવી લઈશ ફક્ત પાંચ છ માસમાં ફેકાણુ પડી રહેશે.”

“તથીઅત બરાબર સાચવજો. અને જેમ બને તેમ વહેલી સગવડે મને બોલાવી લેવાનું બલતા નહિ.”

“એકલ જમીણા ! વિશ્વાસ રાખ મને પામ તારા વિના ગમશે નહિ.”

તોં જો ચાર મિત્રો આવી પહોંચ્યા હતા, રહેલો ટાઈમ પણ થયા આંખો હતો, આંખિદ અને જમીણાનાં પ્રણય ગીતો આવા સંજોગોમાં ખૂટી ગયાં.

સૌ મિત્રોની સાથે ચા નારતો ફરી આંખિદ રવાના થયો, જતાં થતાં એણે બેઠણુ વખત પાછા ફરી ઘર તરફ દેખ્યું, જમીણા વિદાય થયા પતિ તરફ જોઈ રહી હતી આંખિદ નજર

બદલ ગયો ત્યાં મુખી જમીણા તાકતીજ રહી ગઈ.

મુખ્ય આવી આંખિદે પોતાની જોડકાની ચાર્જ સંભાળી લીધા. ધીમે ધીમે એની સાથે કામ કરતા ખીમ કંઈક સાથે મિત્રતા ગંધાઈ ગઈ. પેટીમાં આંખો દિવસ દિમાગી વૈતક કરતાં કંઈક છેક સાંજે સાડા છ વાગ્યે છૂટતા પામતા ત્યારે કંટાળેલા અને થકેલા આ માનવો જરા આનંદ અને તાઝગી મેળવતા માટે ફરતા જતા. એપાટીના દરિયા કડી મોજો ચરેલાં અરબી સમુદ્રનાં ખાસ જળ ઉછળતાં જોઈ આ થકેલા દિવો અને કંટાળેલા દિમાગો ઉપર પણ નવિન ઉત્સાહ અને પ્રોત્સાહનનાં પાણી ચડતાં વાપુ લહેરીથી લહેરતા ગંભીર દરિયાની ઉછળતી મોજો અંધ ઉર્મિઓ ઝીલવા દરરોજ એપાટીની રેતાનાં માનવ મેદની ઉભરી પડે છે. આમ દરેક સંધ્યાએ મુખ્યની અનેક વિધ વરતી એપાટીને પાવન કરે છે ત્યારે, જાણ કે એપાટી આજળ જળ અને ધણ બંને ઉર્મિલ થઈ ગયાં હોય તેવો ભાસ થાય છે !

આવા રસ અને નસતી ભર્યા પ્રસંગે દરિયા કાંઠે ઉમેલા આંખિદને જમીણા યાદ આવતી. મોજાંની ઊભામાંથી ઉડતી મુંદાના ચમકારમાં જમીણાની ચમકતી કીડીઓની સ્મૃતિ આંખિદને થતી એને યાદ આવતું : ‘મને જૂલી જતાં નહિ.’

આમ પહેલાં પહેલાં તો આંખિદ જમીણાની યાદમાં ધડીલર મરત બનીજતો. પરંતુ અંદિતો માનવ અંજળ જૂલી જાય એવું છે. ધીમે ધીમે આંખિદની પ્રૃત્તિ ઉપર પણ આ જૂલ જૂલામ-જૂની છાપ પડતી ગઈ. ધડીલર એ પ્રૃત્તિ શોભા નિરખતો તો, ધડીલર સમુદ્રના કીનારે વિદરતા માનવ જુગ એની આંખોમાં રમી રહેતાં મુંદારો સહ એપાટીની રેતી ઉપર દ્રશ્ય થતી રમણીઓની કર્મ નયના તરફ પણ આંખિદ આકર્ષાતો હતો, અંદિ સુમંગરિત મહિલાઓને નિરખતાં એની માનવ મુલ્ય બૂબ જાગી ઉડતી.

ચાર પાંચ ચોપડીઓ લાગેલી જમીલાનો પત્ર દર અઢ્યાદિએ આવતો. પોતાના શાંતમેલા શબ્દોમાં ઓછી મુદ્દમ્બતના ઉમળકાઓ લાલવતી, અંતે પોતાને વાદ રાખવાની એક માત્ર લલા-મચ્છુ કરી એ પત્ર પુરેા કરતી. આખિદ એ પત્ર વાંચતો, એના ચહેરા ઉપર એક આલું શીકડું રિમત ઝગડો આવતું.

જમીલાના બેનણુ પત્રો પાડી આખિદ એકાદ પત્ર લખી નાખતો હતો. જમીલાને પત્નિની આવી બેદરકારીથી દુઃખ થતું. આખિદ પોતાને મળતા રૂપીઆ પંચોતેરના પગારમાંથી દરમાસે રૂપીઆ ત્રીસ જમીલાને અચૂકપણે મોકલાવતો હતો.

મુખકમાં રૂપીઆ પંચોતેરના પગારમાં આખિદ જમાણા સાથે રહી શકે તેમ ન હતું. છ માસ પીતી ગયા પછી જમીલાએ લખ્યું, ‘મને ક્યારે બોલાવે છે?’ આખિદે લખી દીધું “આટલા પગારમાં તો બોલાવી શકું તેમ નથી. માસિક રૂપીઆ ત્રીસ મોકલાવું હું તે મોકલાવતો રહીશ. જે જમીલા! હું તને બુલ્યો તો નથીને?” અને હું આખિદ જમીલાને બુલ્યો હતો? દરમાસે ત્રીસ મોકલાવતા પતિ હું પત્નિને બુલ્યો છુંવાં!

મનુષ્ય માત્ર માટે વાસનાની બુખ ખખ અસવ બુખ છે. બિચારો યુવાન આખિદ પણ આ બુખનો મિશર ચાપ તો એમાં વધારે પડતા આધાર્ય નેત્રું શું છે? મુખકનું વાતાવરણું શું મનુષ્યની આવી બખને વધારે ઉત્કેરિ મુકતું નથી? ત્યાં પતનના માર્ગે ખૂટે છેગ પોતાના આમંત્રણો પાડવતાં હોય ત્યાં આવા યુવાનો અને આર્થિક મુશ્કેલીઓને તરિ પહેંડી શકવાથી પતિ પત્ની એકત્રવાયા રહેવાની દુઃખદ પરિસ્થિતિમાં મુકાયેલા પડ્યા પતન ગામી અને તે એમાં વધારે વેપ એ કમળાખ માનવાનો છે કે

મુખકના મોંઘા અને મોહકા વાતાવરણનો?

ખૂણા છેગ ચાલતા કેટલાક અખાગઓને બાદ કરતાં પણ આ વિલાસ નગરીમાં વસતા સાધારણ સ્થિતી ધરાવતા કુટુંબોમાં પણ આંખ આગ કાન થતા હોવાની વિગતો મળે છે. આર્થિક સ્થિતિ અને મુખકની રહેણી કરણીજ બહિચારના કેટલાક છાન્ અને ખૂણા અગુઓનું મૂળ જુત કારણ મનાય છે.

આખિદ પોતાની સાથે કામ કરના કલાકોમાં લગી મળી ગયો હતો. એમાંના કેટલાક તો પોતાના આખા કુટુંબ સાથે મુખકમાં વસતા હતા. મુખકની ફેશન અને ખરચામના એમના આખા કુટુંબને સ્પર્શી રહ્યાં હતાં. ચોપાડી ‘કે રીનેમામા એ સૌ ક્યારેકતો આખિદ સાથે ગતા હતા. આ, અને આવા સંલેગોમાં આખિદનું પતન થયું, પોતાના મિત્રની બેદન સંધે એનો અનર્થનિય મંથંધ બંધાયો.

શહેરનાં સ્વચંદી વાતાવરણમાં સમાજ અને સંસ્કૃતિના બંધનો દીલાં હોવાથીજ આવા કિસ્સાઓ બને છે. મિત્ર કુટુંબમાં આખિદને કસીજ રોકટોક ન હતી. કારણ ધમાલબયાં શહેરમાં કાઈ શું કરે છે એ જાણવાના પ્રયત્નો બહુજ ઓછા કરવામાં આવે છે. પુરૂષ વર્ગ પોતાના કામમાં મુંચાએત્રો રહેતા દોષ ત્યાજ ત્વી સમુદાયને વધુ સ્વચંદી બનાવાનો માંદા મળે છે. આર્થિક મિથિતિને પહેંચી વળતા માટે તેમજ ફેશનમય જીવન જીવવાના કોડમાં રાચતી સ્ત્રીઓ શિવળનાં નિયમમનોને વધુ મદત્વતા આપતી નથી. આ સઘળા સંલેગો વચ્ચે નથી રહેવા પામતો પુરૂષ વર્ગ વફાદાર, નથી રહેવા પામતો સ્ત્રી સમુદાય વફાદાર! આવા બેવફાઈના પરસ્પર ધર્મજોમાંજ ઉપરથી ભય દેખાતું સંકેદી જીવન અંદરથી સળગી ઉઠે છે. જેની જવાબા-ઓમાં બિચારી જમીલા નેત્રી કેટલીએ નિંદાંપ આમાઓ દેામાજ વ્વય છે.

એક વર્ષનો ગાળો પસાર થઈ ગયો આગિદ
યતનમાં આગ્યો. ત્રણસો સાડ દસપ બાદ પતિને
મળેલી જમીણા આનંદ વેલી બતી રહી. પરંતુ
પ્રીયતમની પ્રિયામાં દાય નાખી એણીએ પૂછ્યું

“મદારા માલિક! મને જુલી ગયા તો નથીને?”

“જમીણા તને! આ શું બોલી?”

“આ એક વર્ષ સુધી”

“એક તો શ પાનુ, પાંચ વર્ષ શછંતય નોએ?”

“ખતીન”

“તારા સમ”

“મને ગતા નો નથીને?”

જમીણાના ઉપરામ્ત શબ્દો આગિદના દિલમાં
તારતી જેમ વાગ્યા એટલે દિલની તિવ વેદના
એના મો ઉપર રંગી હતી.

“શું હું મામે રૂપાઆ ત્રીસ નવેનો
મોકલાવતો?”

પોતે એને બણે નંદુનો એનું પ્રમાણ
આપવા આગિદે કાંઈક ખીન્ન થતા જાણાવ્યું.

“હું એ ક્યાં કહું છું?”

“તો?”

તો! તો કહેતાં જમીણા અનર્પ, એના
સંસ્કલ્પ સ્વભાવે એણીને અટકાવી. આગિદના
મોરો ઉપર વિવાદની શ્રેણીક વધુ રૂપાઓ
અંશર્ક મળ

પતિના વદન ઉપર તરવરતી વેદના જગા-
લાના દંદ્યમા હોને હોં ઉતરી રહી હતી

“સારવણા! તને કાં સમજતાજ નથી,”

અજાતા પૂર્વક પોતે કાંઈજ જુદું જ પુછે છે
આંખો જમીણાએ રેળ કર્યાં.

“હં...અં?”

“હવે સમજ્યા?”

“અમન્યો, માંડી...”

જમીણાના અસહને અરાબર સમન્યા છતાં
આગિદે કાંઈજ ખૂલાસો કર્યો નહિ. ફક્ત એને
માંડી કરી એણીના અસહને ઉગ્રી રીધા.

એક વર્ષ પછી પણ જમીણાને મળેલો
આગિદ કોઈક ઝુલાવી રાખ્યો હતો એના
દિલમાં અંદરને અંદરજ દો ઉદ્ધરણતા ધર
હરી રહે છે એનું જમીણા સમજી સારી હતી.
દસબાર દિવસ પસાર થઈ ગયા આગિદને
ખૂશ કરવા મારે જમીણા નિન્ય નવા પ્રયત્નો
કરતી હતી પરંતુ એના પ્રિય આગિદને કાળુમનને
શું થઈ ગયું હતું કે એ પુરેપુરો પ્રસન્ન થઈ
થકતો ન હતો.

દરમ્યાન મુજબથી નીકળતા દૈનિક પરોમાં
એક ખજાર પ્રસિધ્ધ ધર્મ એક તાળ જમીણા
બાળકનું શળ મોલીસને મળી આવ્યું હતું. એ
મંજય મુજબની ચતુર મોલીસે એક સ્ત્રીની
ધરપકડ પણ કરી હતી. એની સાથે આડો
સંબંધ ધરાવનાર પુરવતી ગ્રામ પણ આશની
દોષનો એ પત્નમાં ઉદમેષ હતો. સ્ત્રી એક
કુમારિકા હતી એણે કાંઈનું પણ નામ દેવાનો
હંકાર કરી દીધો હતો.

એના ખીજે દિવસે આગિદ વહેલો ઉઘો,
એનું પોતાનાં કપડાં મેગમાં ભરવા માંડ્યા.

“કેમ?” જમીણાએ કાંઈક આશ્ચર્ય અટાળ
થતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“આજે જતું છે આગિદે રૂંધ કલેન્ડર
જાણાવ્યું.

“આજેજ, એક માસ રહેવાના હતાને!”

“હતો પણ”...

“પણ શું?”

“આતો નોકરી ફેરવાય જમીણા! ફરજ,
સમજીને? ખારે જતુંજ બેઠકને”

“કેકાયા દોન તો!”

“તોંયા પડી મન્ય”

“જગોજ?”

“હા, ખતીન!”

“મને જાણા નહિ.”

જમીણાના હેસ્ટા શબ્દો ઉપર આ પાખને
આગિદ રહી પડ્યો

“રહે છે શું? મને જોવાની વેળે જોવાવશેને?”

“નહિ.”

“તમારું મુંઝવું દેખાડવા માટે પણ?”

“એમાં જોવા જેવું કંઈજ નથી.”

“કાગળોમાં તો બહુજ વખાણ કરના દના?”

“દનો.”

“કાગળો લખવાનું બૂલી જતા નહિ.”

દવે આળિદથી વધારે સદન થઈ સમું નહિ. એના દિવમાં ભાર્ય આવેલ દુમા વચ્ચે એ બેસ્યો.

“કદાચ બૂલીગઈ. પત્ર પણ ન લખું; પણ તું મને..... બૂલી જઈશ જમીણ?”

“હું ક્યાં મુંઝવણમાં વસનારી છું?”

“ખરીત! મુખમાં વસનારજ સૌ કાંઈ બૂલી જાય છે. પ્રેમાળ પત્નિ, પ્રાણુ પાંચનાર ભાર્ય, જનતા, પિતા, જાન, કુટુંબ ગંધુજ અને પોતાને પણ!”

“હા!”

“હા, હું પણ એ બધું બૂલી ગયો. મેં અપરાધ ક્યો છે! હું અપરાધી છું!”

“તમે! તમે શો અપરાધ ક્યો છે? માસિક રૂપીઆ ત્રીસ મોકલતા હતા. અને અવકાશે પત્ર પણ લખતા હતા. આટલું તો કાંઈજ ન કરી શકે?”

જમીણના આવા સત્ય ગુપ્ત ઉપર રડતો આળિદ પણ દસી પથેલ એક ભયંકર દસ્ય કરતાં એણે કહ્યું, “જતાં હું અપરાધી છું. મ્હારા અપરાધનો છકારા હું ખુલ્લે હોઝે કરીશ. આમ ધરને ખૂણે ફક્ત તનેજ ફટું તો ઉઘડું તું મારા અપરાધને દાકવા માટે વધારે અપરાધ કરવાનો માર્ગ બનાવે.”

“પેદીમાં કાંઈ બલચૂડ?” ચિંતા અસ્ત થયેલ જમીણની બુદ્ધિ પેદી ઉપર જઈ ચાંટી. “નહિ!”

“એ થોડા પૈસા બચાવી રાખ્યા છે એતા જન.”

“રહેવા દે, તારે કામ આવશે. હું ન મોકલી શકું તો તું દુઃખી થઈશ.”

જમીણ અને આળિદ વિષૂરા પડ્યાં આ વખતે જતાં આળિદે જમીણ તરફ ફરીને એક વખત દેખ્યું નહિ જમીણને આ પાતનું પણ દુઃખ રહી ગયું.

* * *

ન્યાયમૂર્તિ આગળ દાનંદ થયેલ મુનેશ્વર દેવલીકે ચાંકાવનારી વિગતો ખુલી કરનાર હતો. એથી, આજે કોર્ટમાં ચિહ્નકાર મીરદી દત્તી. એણે ખુલાસે માથા ઉપર રાખી પોતાના ગુનાહનો છકારા કર્યો. કોર્ટ પણ થીડી ભર મૂર્તિવશાત બની રહી.

પોંજરામાં ઉભેલ આળિદે પોતાનું શેષિન છકારાનામું પોતાના મોરેજ વાંચી મેલગાવવાની વિનંતિ કરી; એ મંજુર કરવામાં આવ્યું, આળિદે વાંચવા માંડ્યું.

“હું મનુષ્ય છું. મેં મનુષ્ય મુક્ત પાપ કર્યું છે. કાયદામાં આવતી શિક્ષા મને ફરમાવાય. હું એ ખુલાસી બોગવીશ મુંઝવણ આધિક છવન, ખરચાળતા, અને ધંધુ પડતી આજીવીજ એવા ગુનાહોનું મૂળ છે. પત્નિ છતાં એકલવાયા રહેવાની ફરજ પાડતું મુંઝવણ મોઢું છવન; કુટુંબ સાથે વસવાર માટે મુંઝવણ વાણી જેવા ફેશનેગઝ રહેવામાં આર્થિક ઉત્પન્નતી આજીવન આવા ગુનાહોને નિપગવે છે. છવનનું ધોરણ વધુ પડતી સ્વચંદતા અને શિયળતાં વિધાનીક નિયમનોનો પ્રચાર કરવામાં નહિ આવે; તો આ સવળા વચ્ચે અટવાતો મુંઝવણો જનસમાજ ગંભિર નેટલા મુનેશ્વરને લટકારી દીધા પડી પણ મુધારી શકશે નહિ! મેં દાનંદ થઈ આવા ગુનાહોનાં મૂળ બત કારણો દર્શાવ્યાં છે. એમને નાશ

કરવાની ફરજ આપના શિર છે. મેં કરેલા
નવાનો હું પકગર કડ છું.”

“તમને સખ્ત મલુગી સાથે તજી રાંતી
સ ન કાયરો ફરમાવે છે” ન્યાયમતિએ દાનમાં
કલમ પકડતાં કહ્યું.

આગિદના ગોખરા ઉપર એક અદ્દ દાખ્યની
ઝલક આવી અને ઉડી મઝી.

દને જમીજાને દરમામે રૂપીઆ ત્રીસનું
મનીઆઈરે મળતું નથી. એણીના પગનો જગામ
પાત્રુ આવતો નથી. એણે છેલ્લાં ચાર પાંચ
પત્રા લખ્યા. અંદર લખ્યું હતું ‘આગિદ!
માન સમ મને બહી મયા? હું તમને બહી
નથી મદારો પ્રેમની કમ્પારી ફરસા માંડ તો
આમ કરના નથીને’ ભોડમાં હોય તો પેસા ન
મોકલના સંધરી રાખેલા નાણાં દજી માંડે છે
તમારી તખીઅત તો સારી છે ને? અદિન
ચાલ્યા આવે.’

પડતું એના એકે પગનો કાલજર જગામ નડેનો

આખો. દરરોજ એણી દપાલી આવવાના વખતે
દરવાજા આગળ ઉભા રહે છે.

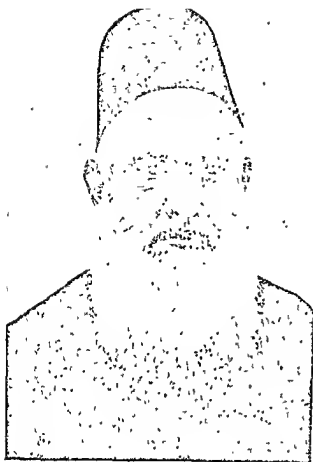
પટેલાં દર અદવાડિએ પેદર દવાડે પગ આપી
જતો અને દર મામે ડા. ત્રીસનું મનીઆઈરે પે
કરી જતો પેટરમેન જમીજાને પહોનો બદલ છે.

“દવે તમારો કાગળ નથી આવતો? મની-
આઈર પાત્રુ નથી મોકલના...દમાણા નોકરી
મોકરી છે કે નહિ?”

“બુદા.....ન.....જે !” પગ મેળવવાની
આશામાં દરરોજ દરવાજા આગળ આવી ઉભી
જમીજા નિરાસ થતાં જગામ આપે છે. અને
પેટરમેન ન દેએ તેમ ચોતાની આખોમાંથી એ
ઉન્ડાં આવુઓ પાત્રી ધરમાં ભરાઈ જાય છે.

કાયમ ખડમાં આવના એણીથી પોક મૂકી
રડી પડાય છે. દુસકાં ખાતાં એ બોલે છે “મને
બહી મયા?” જગામને બદલે રજગન વિરોધા
નુના ધરની દિવાલો જમીજાના પ્રથનો પડેલા
પાત્રી એલી મરકડીઓ કરતી દોષ નેમ મુંડ
છે “મને બહી મયા?”

જનાબ 'આર' રાંદેરી સાહબ
કર્તા:—“શાંતરી” ભા. ૧-૨.

કવિ દર્દની માટીથી ઉત્પન્ન થાય છે કવિ દર્દ, દુઃખ, મુસીબત આકૃતનો એક નમૂનો હોય છે. છેલ્લેથી કવિને યોદીના ટીપાંઓથી ઉઠેરવામાં આવે છે. કવિને પોતાની જ અગ્નિમાં જળી મરવું પ્રીય લાગે છે. કવિ પોતાના કાવ્યથી ઉત્પન્ન થતી તામીરની ગરમીનું પતંગિયું છે. કવિ જેના સ્વતંત્ર સ્વભાવનો દુન્યામાં બીજો કોઈ હોતો નથી. કવિ પહોડો અને જંગલોમાં દિવાનાઓ સમ ભટક્યા કરે છે. કવિને દરેક વસ્તુની આકર્ષક શક્તિ પોતાની નરક પંચે છે કવિ દરેક વસ્તુમાં ગરમીને જોજે છે. કવિને કોઈ વેળા કટકનું ખૂંચવું હસાવી દે છે, અને કદી કશી ખીણું રાખી દે છે. કવિની પ્રકૃતિમાં તર જેવા સ્થા પડાઈથીએ વિગેય મોટા કલ્પિત મહેસા

બાધવાના સ્થાનો હોય છે. કવિની દેખવાની શક્તિ એક પળમાં મોકડો પૃથ્વીઓ જેવા વિશાળ ગ્રહોને દેખી શકે છે. કવિની મૂળ હકીકત અને બનાવટ કવિ આગળ એક જ વસ્તુ છે કવિનો સ્વભાવ તમામ વિશ્વનો ખુલાસો કરેલાય છે. કવિમાં દરેક રંગ પ્રગટ થઈ સમાઈ જાય છે. કવિનું હૃદય આકર્ષક હોય છે. કવિને કે વન ઉપવનમાં ભટકતો રહે છે, અને દુન્યાની દૃષ્ટિએ દલકા ગણાય છે, પણ ખરેખરા દર્દનું મુખ્ય સ્થાન કવિજ છે. આંતરિક ઉમરાઓનો ખરેખરો ફૂંવારો કવિજ હોય છે. કવિ આ વિશ્વના તરેહવાર રંગો જોવાને માટે એક આઈનો છે. કવિ મસ્તી ભર્યા દુઃખના વદન્વણીનું એક માપ છે. જે કે કવિ જાદિરમાં દુઃખોની ઉત્પત્તિનું મુખ્ય સ્થાન દેખાય છે, પણ રૂપની દેવીના વાહનનો એજ અવાજ છે, ત્યારે કવિ મસ્તી ભરી મુરા પાને બેસુદ્ધ થઈ જાય

છે; ત્યારે તે પોતે પોતાની હસ્તીને પણ બૂલી જાય છે. કવિ પોતાની ચિન્તા પાસેથી મસ્તીને ખોજે છે. કવિ વિચારને પોતાનું મદપાન સમજે છે. કવિ હૃદયમાંજ પોતાની મેકરિલ જમાવે છે. કવિ જે કંઈ કહે છે તે મદમસ્ત રિયતીમાંજ કહી શકે છે. કવિના વાછંગથી કદી દુન્યા યાત્રી જાય છે, એવું ગીત કદી હમેશ માટેનો એક રાગ ધર્મ જાય છે. કદી એની વાત હંરત અને શીખામણનો કિસ્સો ધર્મ જાય છે. કવિ કદી એક રજકણને મૂર્ચ બનાવી દે છે, અને કદી સ્વર્ગને નર્ક બનાવી દે છે. જો કે કવિ દિનારાત્રી જેમ મુગ્ધ છે પરંતુ હરથા હરિયાના ચૌરને સાલજો છે કારણકે એનો સીનો અવાજનો મોંને સમજી મદજી કરવાનું મુખ્ય ગૂઢ છે. કવિના ગીત જમાના માટે ફરિસ્તાઓનો અવાજ છે. કવિ કદી પણ હૃદયમાં દુન્યાનો પ્રેમ પપણ કરતો નથી. કવિ જામને એટલા માટે તોડી નાખે છે કે શીશી પપણ થાય.

કવિ જનહિન જતીની સ્ફુરણથી જે કંઈ લખે છે, તે ખરેખર સત્યની મીઠાસા ઘોષ છે. કવિને મેઘધનુષ્યના રંગોમાંથે કાવ્યો નાચતા દેખાય છે. કવિને શાંત રાત્રીએ ચક્રચક્રિ તારલાઓ સંદેશાઓ આપી જાય છે. તેઓના મંદેશાઓ કવિના અંતરની ઉડાછમાં ઉતરી જાય છે. કવિના આત્મિક ઉભરાઓ સારી રીતે ઉડી શકે એવી પાખો રાખે છે. તે ઉભરાઓ નવરાશની પખોમા ઉડાં પશ્ચિમીની જેમ આવે છે, ત્યારે કવિ મ્હોટો ભાગે તેને શબ્દોની જાગમા જકડી લેવા ફોનગદ થાય છે. કદી કવિ જાતેજ સંદેશો ધર્મ જાય છે. કવિનો સંદેશો આ વિશ્વયો પહેલાનો છે. કવિનો સંદેશો કવિથી પણ જુનો છે.

કહેવાય છે કે શુલાળ પોતાની મંદરતાની સાથે જાતે ખીંચે છે, પણ જ્યારે તેનું સ્વરૂપ તમામ ખીલી ઉઠે છે, ત્યારે કરમાઈ જાય છે. કવિ પોતાના કાવ્યથી ઉત્પન્ન થતી અસર પર

ધધે છે, અને જીવે છે કવિનું કાવ્ય તેની પાતળાનો પુરાવો છે, જે સમય, અને અંતરિક ઉભરાઓની કપદમાં તડપતો દેખાય છે. જેની રીતે આંતરીક ઉભરાઓની જકડમાં આત્મા મોકરાર નગર આવે છે. કવિનું કાવ્ય તેની હરહર પળની મૌતનું ગીત છે. જીવન હોય કે મૃત્યુ, કવિ દરેક વખતે પોતાની પાતળાને કાંઈ ખાસ ઘડીની અંથતાણમાં જુએ છે, અને વર્ણવે છે.

કવિનું કાવ્ય એક દેહ છે. દેહ નાશવંત છે. પણ કાવ્યની અસર કે જે કાવ્યનો અમર વિભાગ છે તે કવિ કે કાવ્યના જેવો નાશવંત નથી, પણ અમર છે, જે અંતરની ઉડાણમાં ઢિન્નહિન્ન ખિયાતોના હોવા છતાં ઘર કરી લે છે.

જો કે કાવ્યની અસર એક પડછાયો કહેવાય છે; પણ કવિને તેમાં જીવનની એક અખી, અને નિર્ગોષ ઝલક દેખાય છે. પુષ્પોનું ખીમનું, જુલુજુલું શેતું ગાતુ એ વસંત ઝગતુના ચિન્હો છે; પણ કવિને એની પાછળ એક મ્હોટી વસંત દેખાય છે. વસંત એક આત્મા છે. પાનખરે ત્યાં ત્યાં હરિયાલીઓનો નાશ કર્યો છે; ત્યાં ત્યાં વસંત હરિયાલીઓનો ચક્રચક્રિ વિખાસ પહેરી મદમસ્ત ઝૂમતી આવે છે. કવિ પાનખરનો ભોગ બનેલ દુન્યામાં વસંત બની પ્રગટ થાય છે, અને પોતાની પાતળાનો પ્રકાશ એવી રીતે અમકારી શકે છે. કે ભવિષ્યમાં તેનો ઉપદેશ ઓતાઓ માટે શાંતિનું કારણ બને છે.

જ્યારે કવિ ચાંદની રાતમાં સમુદ્રના તોફાનની જેમ ઉઠે છે, ત્યારે મોહામાંથી નાવડીઓ વમજમાં ડૂબી જાય છે. સવારના તારાઓ ધ્રુવે છે. પ્રકાશ જાતેજ પ્રકાશ માટે મૌતનો પવચામ બને છે. કવિને આકાશ ઉપર ધૂળ ઉડતી દેખાય છે કવિ દિવસને જીવનની મંજ-ળનું પારણું સમજે છે. કવિ પોતાના જીવનમાંજ જીવનને ખોજે છે. કવિ પુષ્પોનું પપરડન ફાટી, અને જુલુજુલના હૃદયમાં ગ્રધ જેવું કહે છે, કે

આ વસંતનો બાગ છે કે માતમની મેઢરિલ
અને પોકારી કહે છે કે, મારી આંખે મને જે
દેખાય છે, તે મને કહેવા ન દો! મને મારા
એકાન્તમા રહેવાદો! આ સ્વપ્નમય જગત
પાસે એક બીજું જગત પણ છે. તે
જગત આ જગતથી દૂર, આંખોથી અદ્રશ્ય,
પણ હૃદયની પાસે છે. એ જગતની એક રજ-
કણ પણ નાશવંત નથી. એની હરિયાલીના
એક પાંદડાને પણ બૂખર લાગતી નથી. અહીંયા
પુષ્પો હમેશ માટે ખીલે છે. અહીંયાની સરિતા
ઓમાં સદા મોતીઓ વહે છે. અહીંયા પ્રેમ,
વિયોગના દુઃખથી બે ખજર હોય છે. અહીંયા
રૂપ, દશેનના શોખની ગરમીથી બેખરણ રહે છે.
અહીંયાની એક એક રજકણ ખુશીની ઈદ છે.
અહીંયા દરેક જગ્યા પર આશાઓની રૌદ્રની
પ્રસરી રહી છે. એ જગત દુઃખતા સ્પર્શથી
અસાગી છે; છતાં કવિ કોઈ જગ્યાએ ખૂશ
રહી શકતો નથી, એ કવિ સારી રીતે જાણે છે.

જીવન-નૌકા

પ્રભો! મ્હારી જીવન-નૌકા
જરા તટપર લગાવી દો,
નહીં તો કુબરો : એને
તરંગોથી બચાવી દો!
મહા વિકરાળ ખડકોથી
અહા ઘેરાયલી એને
દયાળુ! કંઈ દયા લાવી
તુફાનોથી ઉગારી દો!
ખડક સુખ દુઃખના ઉપર
અજાણે એ ય અકળાઈ,
થઈ છે ભાંગરી : પાણી
ભરાયે તે હાલી દો!
નવી દેખાય ધ્રુવતારો
બધે અન્ધાર છાયાથી,
મજે ના માર્ગ નૌકાનો
પ્રભો! આશા બનાવી દો.
ભરાઈ પાપના ભમરા મરી
ઓ લે ય હી એ ને
પ્રભો! આંધાર તારો છે
બચાવી દો, બચાવી દો!

કવિ શ્રી-જનાર્દન મહારાજકર

નામ. ગાયકવાડ સરકારે સાર્વજનિક
પુસ્તકાલયો માટે અને

ના. મુંબઈ સરકારના કળવણી ખાતાએ
પ્રાથમિક, માધ્યમિક શાળાઓ અને ટ્રેડનરીગ
ઇન્સ્ટીટ્યુશન્સના શિક્ષકોની લાઇબ્રેરીઓ
માટે મળૂર કરેલ પુસ્તક.

કી રા. ૦-૮-૦ (ટ. ખ. જુદું)

સ્ટોકહોલ્મ:-

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્કત્તા સુરત.

“જીવ” રાંદેરી કૃત

શાઈરી ભાગ ૧-૨

ફારસી પીંગળ શાસ્ત્ર સમજવા માટેનું

આ એકજ અને અલગ પુસ્તક.

દી. બા. કૃષ્ણલાલ ભા. હવેરો:-

‘એની ભેડીનું બીજું’ પુસ્તક મારી જાણમાં નથી.

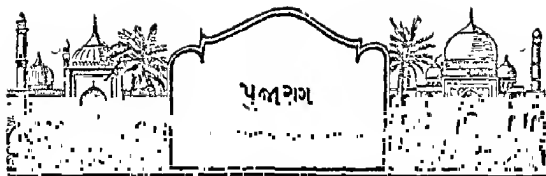
શ્રીયુત ડોલરરાય રા. માંકડ. શ્રી. એ. કે.

ત્રિવેદી. શ્રી. વિજયરાય ક. વૈદ્ય. શ્રી રમણ-

લાલ વ. દેસાઈ. શ્રી. વિશ્વપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી.

શ્રી. ચુનીલાલ વ. શાહ. વીં ના ઉત્તમ

અભિપ્રાયો મળેલ છે.

[દિવસો બાદશાહની દિલ્હી નવાબીની એક સત્થ ઇતિહાસીક ઘટના]

(૧)

ઇ. સ. ૧૬૧૭ નો આ પ્રસંગ છે.

ગામથી દૂર જંગલમાં એક શિવાલય આવેલું હતું. ત્યાં તે શિવાલયમાં માગ માતા તથા પુત્રિ રહેતા, અને ગામમાંથી પળ કરવા આવનાર ભક્તો જે કાંઈ આપના તેના ઉપર માતા અને પુત્રિનો નિર્વાહ ચાલતો હતો. તેમને ગામથી છેડે એકાન્ત અને જંગલમાં રહેવા જતા ખીક નહેતી, ચાર કાકીની ધામ્ની નહેતી. પર્ણ શાન્તિ અને નિર્વિત હરત ગામવા, કારણ કે તે સમયમાં શહેનશાહ નવાબીરનો અમલ હતો તેના ઈન્સાફનો ચારે બાજુ ડેકા ચાલતો. દિલ્હી ને મહાન શહેનશાહની ધાક એટલી બધી હતી કે ચાર છુટા પોતાનો વશપગમપસનો બંધા જન્મસિદ્ધ દેક સમજી, એકજ રસ્તો સમજતા તેનો ત્યાગ કરી દીધો હતો.

તે શિવાલયમાં ચતુરના ઉપર જમી પરચાયાં પછી માતા પુત્રિ આદીને એસતી અને પોતાના પહેલાંના હરત ઉપર વિચારબા તથા ચારાલાપ કરતી.

“પુત્રિ તારા પિતાનો સમય કેવો આવેદ દાવક અને સુખી હતો દાવક પણ અને બીજા નગરની સાહેબી યાદ આવે છે” માતાએ નિમ્નાસ નાંખના કહ્યું.

“માતા ! હું તમોને ઘણીવાર કહી ચુકી છું કે ગમેલા સમયને યાદ કરી શા માટે દુઃખી થાઓ છો. મુખ દુઃખ તો એક હાંચો છે. રાત પછી દિવસ અને દિવસ પછી રાત આવે છે, તેમ

મુખ પછી દુઃખ અને દુઃખ પછી મુખ આવે છે. પણ માતા ! મુખ દુઃખ તો મનની ભાવના છે. નહિ તો જગતમાં મુખ દુઃખ જેવું કાંઈ છેજ નહિ; શુ તમો જગતમાં જોના નથી કે જે વાતમાં એકને મુખ જણાય છે, તો બીજાને તેમાં દુઃખના દર્શન થાય છે:—

“પણ પુત્રિ ! શુ આપણું દલાય નહિ વળે ! તારા પિતાનું ભવિષ્ય ભાંખેલું સાચું” નહિ પડે ! માતાએ દુઃખ ભયાં અવાજે કહ્યું.

તને મારા પિતાના વચનમાં અવિશ્વાસ લાવવાનું કશું કારણ મળ્યું છે. મા !”

“એટા કપા. મને તો રટી રટીને મારો આગસો સમય યાદ આવે છે. બીજા નગરની આબોદવા ! જો મનમોહક હતી. તું તો નાની હતી, તારા પિતા ત્યાં સારી નોકરી ઉપર હતા, પણ તેમના રવનંત રવભાવના કારણે વગ પ્રધાન સાથે કાંઈ વાતમાં અલખનાવ થતાં સરકારી નોકરી મુકી દીધી, ત્યારે મને ઘણું દુઃખ થયું, તેમને નોકરી મુકવાનું કારણ પૂછતાં તે બતાવ્યું નહિ, એટલુંજ નહિ પણ ત્યાંથી આજી નીકળ્યા” તે વખતે કપા ! તું માત્ર “મા, મા, મા,” મંથુર શબ્દે બોલતી આગ કરતાં તારા પિતા તને વધુ આદતા હું ન્યારે ન્યારે તારા ઉપર શુભ થતી ન્યારે આ પરિવર્તનનું કારણનુંતારી પેદાશથી થઈ છે, એમ કહેતી તો તારા પિતા ધણી શુભે ચતા અને કહેતા કે મારી પુત્રિ અકર્મી નથી પણ સકર્મી થયે. રાજ ગાનીતી માસિક બનશે હું તે વાતને દરી કહતી. તેથી તે આતના

હું મુખ ખોડી ચૂપ થઈ જતી.” આરણ્ય બોલતાં તો રૂપાની માતાની આંખમાં આંસુ આવી ગયા. હૃદય લરાઈ ગયું. આગળ ખોડી શપ્ત નહિ.

માતા પાછી રડે છે. “મારા પિતાની લગિધ્વલાણી ફળવાનો સમય મનેતો સમિષ આવેમો લાગે છે.”

“તું તો હમેશ મને આવીજ આશા બતાવે છે, પણ તારી આશા ફળતી નથી.”

“માતા દરેક વાતને સમય હોય છે. સમય આવ્યે સર્વે પાસા સીધાજ પડે છે.”

“પાસા ક્યારે સીધા પડશે તેનો પ્રશ્ન જાણે, પણ જો તારા પિતાએ આ નાનકડું શિવાલય તે ગણુ આર કોઈકેમો ન બનાવી હોત તો કોણ જાણે આપણી શાં હાલત થાત?”

“માના! મારા પિતાનું કવન કદાપિ અસ્ત્ય હરનાર નથી; અને મારા પિતાએ મને જે જ્ઞાન આપ્યું છે, તેને આધારે કહી શકું છું કે દરે તે સમય પાસે છે કે આપણી હાલત બદલશે.”

“આશામનિ આશામાં નો વર્ષો વડી ગયાં બેટા!”

“માના! ચિન્તા ન કર; જા તુ જમી લે.”

“અને તું?”

“મેં જમી લીધું છે.” આજે મને કોણ જાણે સારી આનંદ લાગે છે માટે મન આનંદમાં હોવા લાગે છે; મને અત્રેજ બેસી રહેવું ગમે છે. આવો આનંદ મેં કોઈ પણ પ્રસંગે અનુભવ્યો નથી હું નથી સમજી શકતીકે કારણ શું છે? જા, મા, જા, જમીલે. મને અત્રેજ બેસી રહેવા દે રૂપાએ મકકતાથી કહ્યું.

રૂપાની માગ પોતાની લાકડવાઈ પુનિની લાગણીને વદા થઈ ચાલી જઈ.

(૨)

માનાના આશ્વા જતાં રૂપાએ આકાશ સાથું જોઈ એક નિશ્વાસ નાખ્યો તે પછી તેનાં નયનોમાં આંસુ આવી ગયાં. સળંગ નયને તેણે શિવાલયની

સામાં જોયું, અને બન્ને હાથ જોડી નમી; અને મનમાં ગજગણવા લાગી. વખતે પ્રાર્થના કરતી હશે.

આ વખતે રૂપાની વય તો ચૌદ વર્ષની હતી; અદ્વબેશું યૌવન આવે છે, તેણે તેની મુખાકૃતિ જોવાથી સાફ જણાઈ આવતું હતું; અને તેના પ્રત્યે જોનાર સ્વભાવિક રીતે અનન્યબી લાગણીને વરા થઈ જાય તેણે તેણે રૂપ હતું. તેના હુગર્મ તદ્દન સાદાં હતાં. અને જુની અને ચીંગડાં આપેલી સાડીએ તેણે પોતાના ઉભરાતા યૌવન તથા કાપને મંત્રાવી હતી, તે પોતાના વિચારમાં મગન હતી, કે એક થોડેસવાર યુવાન તેની પાછળ આવી ઉભો. રૂપાને તેનું જ્ઞાન નહોતું.

આવનાર થોડો સવાર થોડા ઉપરથી ઉતર્યો, કે થોડાજે દલુડલાટ કર્યો. તેના અવાજે રૂપા ચમકી. ઉભી થઈ ગઈ; અને આવનાર યુવાનને જોતાંજ કોણ જાણે કયા કારણે શરમના કારણે તેની આંખો ડળી ગઈ; અને પોતાના અલ્પભેદા, ઉભરાતા યૌવનને સંતાપના નકામો પ્રયત્ન કરવા લાગી.

“પુનિ! ગભરાતાની જરૂર નથી. હું એક મુસાફર છું; અને મારું જૂહી જવાથી આ બાજુ ચાલ્યો આવ્યો છું. મને તરસ લાગી છે. શું તમે થોડું જળ મને પીવાડી શકો છો?”

“આપ આ શિવાલયના ઓરલા ઉપર બેસો. હું હમણાંજ શિતળ જળ લાવું છું” પોતાનો ગભરાટ દૂર કરીને રૂપાએ કહ્યું; અને તરત ત્યાંથી ઉતાવળી ઉતાવળી દરબેર આવી ગઈ.

આવનાર યુવકે પોતાના અસ્થને એક રક્ષ સાથે બાંધી દીધો, અને ઓટલા ઉપર બેઠો. ગમે. શિવાલયની પાસેજ એક ઓરડી હતી, તેમાંથી અમુક મીનિટમાં રૂપા બહાર આવી તેના એક હાથમાં પાણીનો લોટા હતો, ત્યારે બીજા હાથમાં થાવી હતી થાવીમાં જવના બે રોટલા અને શાક હતું. થાળીને પાણીનો લોટા યુવાન આગળ મૂકી દીધો અને સામે બેસી ગઈ.

“હું આપને પાર્થના કરી શકું છું કે પાણી પીવા ધડેકાં તથા ચાર કોળીયા રોટલી ન ખાઓ ? હું ઘણી દીલગીર છું, કે મારી ઝુપડીમાં આ વગર અન્ય કંઈ નથી” રૂપાએ ગળગળા થઈ જઈ કહ્યું.

“ચિન્તા નહિ” કહેતાં યુવાન તરસના કારણે પીગતો હતો, પણ રૂપાની લાગણીને વશ થઈ રોટલી ખાવા લાગ્યો. તે યુવાનના રૂપરંગ જોતાં તે કોઈ મદાન માણસ હોય તેમ સ્વાભાવિક લાગતું હતું, અને તે ધણું એશ આરામમાં રહેતો હોય તેમ લાગતું હતું યુવાન આનંદ સાથે જમી રહ્યો હતો તેનું ધ્યાન જમવામા હતું, ત્યારે રૂપા તે યુવાનને ખારીક નજરે નિહાળી રહી હતી. જમ્યા પછી યુવાને પાણી પીધું કે રૂપાની નજર યુવાનની આગળીએ પડેરેલી યાકનની અંગુડી ઉપર પડી. અંગુડી જોતાં તેણે નંદ દાસ્ય કર્યું અને ઉત્સાહ બેર મોડી પોતાની ઝોરીમા ચાલી ગઈ.

યોગ્ય સમય પછી એક કાળજી પોટકું લઈ તે બહાર આવી અને યુવાનની સામાં ખેરી કાળજીમાં લખવા લાગી.

યુવાન હેરાન હતો કે રૂપા શું કરે છે ? તે હવે રૂપા તથા તેનાં કૃત્ય સામે એક ખ્યાનથી જોઈ રહ્યો હતો, તેની સગર નાશ પામી અને કાંઈ પૂજવા માગતો હતો કે તે પહેલાં મંદ દાસ્ય કરતાં રૂપાએ યુવાન સામે જોયું. યુવાને પણ ઉતરમાં મંદ દાસ્ય કર્યું.

“શું આપ ! જમણે હાથ દેખાડી રહો છો ?” રૂપાએ પોતાનો હસ્ત લખાવતાં કહ્યું.

યુવાને પોતાનો જમણો હાથ રૂપાના કોમળ કરમાં મૂકી દીધો. યુવાનનો હાથ જોઈ તે પાછી કાંઈ વિચારમાં પડી ગઈ અને પોટલીમાંથી એક કાળજી કાઢી અને પછી આનંદમા ડોલવા લાગી. અને “મા, મા, મા” નો અવાજ ક્યો

તેની માતા ખીંછ ઝોરીમાંથી બહાર આવી અને પોતાની પુત્રિને એકાન્તમાં એક યુવાન પાસે આ પ્રમાણે ખેંચી જોઈ અચંચામાં પડી ગઈ; અને પાસે આપનાં કહ્યું.

“રૂપા ! કહે શું છે ? આ યુવાન કોણ છે ?”

“માતાજી હું શહેનશાહ જહાંગીરના નૈ-યતે સ્વાધારણ સિપાઈ છું. દિલ્હીનો નિવાસી છું. આજે શિકાર રમવા આવતાં માર્ગ બુઝી જવાથી આ બાજુ ચડી આવ્યો. તરસ પુષ્કળ લાગી હતી હું તમારી પુત્રિનો ઉપકાર માનું છું કે મને પાણી પાવા સાથે ખાવાનું પણ આપ્યું.” યુવાને વિવેક સાથે સશ્વમ ક્યાં પછી કહ્યું.

“આપ પોતાને સંતાડો છો. પણ હું આપને ઝોળખી ગઈ છું. મારા પિતા વ્યાસજી અને મારી વિદ્યા ભુડી દી શકતી નથી. જેની એધાણીએ અન નિશાનીઓ મારા પતાજીએ દેખાડી હતી. જે તેઓ પોતાના હાથે લખી ગયા છે. તે સર્વે મળતુ આવે છે તે સર્વે આપમાં જોવામાં આવે છે. સત્ય કહો. શું આપ અમારા મદારાજ પિરાજ શહેનશાહ જહાંગીર તો નથી ?

“પુત્રિ ! તમે બૂલ ચાપ આવો છો ! મેં નમોને સત્ય કહ્યું છે કે હું એક સાધારણ સિપાઈ છું” યુવાને રૂપાની લાલચી જોઈ કહ્યું. અને તરત તેની માતા સામાં જોઈ કહ્યું ! “માતા ! તમે આરા એકાન્ત જગલમાં કેમ રહો છો ?”

રૂપાએ આ પ્રશ્ન સાંભળતાં એક નિશ્વાસ નાંખ્યો.

“માતા ! દિલગીર કેમ થાવો છો. ? કહે શી વાત છે ?”

રૂપાએ પોતાની સર્વે વારસાન કહી. અને વધુમાં કહ્યું કે “મારા મૃત્યુ પછી દિલ્હીનો શહેનશાહ અત્રે આવશે. અને તે તમારી મદદ કરશે. તે શહેનશાહના હાથમાં એક મુદ્દયના યાકનની અંગુડી દશે. આ વાતો અમે પહેલાંથી જાણતાં હતાં. જહાંગીરનાદ ! આપના હાથે અંગુડી જોતાં અમેને ખાતરી થઈ ગઈ કે અમારા મેદમાન અન્ય કોઈ નહિ પણ મદારાજપિરાજ શહેનશાહ છે. દમણાં રૂપા મારી પાસે આવી હતી. અને તેણે મને કહ્યું હતું કે “ધણા લાગે મદારાજપિરાજ આવી ગયા પરતુ તમે કહેો છો કે હું એક સાધારણ સિપાઈ છું પણ અમે તે

માનવાને તૈયાર નથી. આપનું પ્રકૃત્યશાળી મૂખ
જોતાં સ્વાભાવિક રીતે દાવત કરવાની પાવત
લાગણી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.” રૂપાની જુદ
માતાએ ગળગળા યતાં કહ્યું.

“ચાએ હશે. માનો ન માનો તમારી
મરજની વાત છે, હું કાણુ છું તે તમારે જાણુ-
વાની જરૂર નથી. પણ આજથી રૂપમતિ મારી
પુત્રિ છે અને તમે મારી માતા છો. રૂપમતિને
મારી અંચુડી પસંદ છે માટે એક પિતા તરફ
તેને હું બેઠા આપું છું.” યુવાને પોતાના હાસ્યને
રોકતાં કહ્યું.

યુવાનના આવા શબ્દો અને અમૂલ્ય શ્રીમતની
અંચુડી બેઠા આપતાં જોઈ રૂપાની માતાનાં
નયનોમાં માર્પાંતરના કારણે આંસુ આવી ગયાં.

“માતા! રોડે છે શા માટે?” યુવાને તાજુબ
યતાં કહ્યું.

“મદારાજ! હું તમેને મદારાજધિરાજ્યની
ઓછી મદદતારાગા માનતી નથી. આવી અમૂલ્ય
અંચુડી સાધારણ માન્યસ પાસે હોય તે જનતુ
અસંભવિત છે. અને આપના કથનને અસત્ય
કહેવાની મારામાં દિમત નથી. મન તેમ કરવા
ના પાડે છે. મદારાજ એક જુદા બ્રાહ્મણદેવી
આપને આર્થિકવાદ આપે છે કે આપ હમેશાં
પુશી રહો.”

યુવાન મંદ હાસ્ય કરતો હતો.

રૂપાની માતાએ રૂપાને પ્રશ્નરો કર્યો કે રૂપા
તરત યુવાનના ચરણોમાં ઢળી પડી

યુવાને રૂપાને ઉપાડી ઉઠાવી કરી અને તેના
વિશાળ કપાળમાં સુબળ કહ્યું.

એજ સમયે દુરથી યોગજોતો હજીરજીવ અને
ટાપોતો અનાજ સંભળાયા અને જોત જોતામાં
એક સૈન્ય ભાં આવી ગયું તે સૈન્યના માણસોએ
આવતાંજ “શહેનશાહ સલામત!” “શહેનશાહ
જિંદગાદ”ના નારા લગાવ્યા.

“જલ્દાપનાદ! કડી દો કે દજી પણ હું
સાધારણ સિપાઈ છું!” રૂપાની માતાએ મદ
હાસ્ય કરતાં કહ્યું.

“માતાજી! મહે કરશો. તમારી માન્યતા સત્ય
હતી. હું જહાંગીર છું” તે યુવાન જહાંગીરે કહ્યું.

શહેનશાહ જહાંગીરનું નામ સાંભળતાં

રૂપાના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ.

(૩)

શહેનશાહ જહાંગીરનો હુકમ યતાં સિપાઈઓ
થોડા ઉપરથી ઉતરી ગયા. થોડા સમય પહેલાં
જ્યાં સુનસાનનું સ્થાન હતું ત્યાં વસતી બની ગઈ.
રૂપા તથા તેની માતાના આનંદનો પાર ન હતો.

જ્યારે સર્વે બવસ્થા થઈ રહી કે રૂપાની
માતા શહેનશાહ જહાંગીરની સેવામાં આવી. રૂપા
જીજ્ઞાસુ શહેનશાહ જહાંગીરના ચરણે ઢળી
પડી અને પોતાના પિતાનો લખેલો પત્ર શહે-
નશાહ જહાંગીરના ચરણોમાં મૂક્યો. એ પત્રનો
શુજરાની તરજુમો નીચે મુજબ છે.

“શહેનશાહ જહાંગીર!”

“હું આપને સુબારકબાદી આપું છું કે
તમે ઈશ્વરજી દિંદ ઉપર હકૂમત કરશો. અને
તમારા સર્વે સમુજોને હરાવશો. મારા વંશનું
પાસન કરજો. મદાન પ્રભુ તેનો બદલો તમેને
આપશે.”

લી. સેવક

“બ્યાસજી-પંડિત”

અર્થાત શહેનશાહ જહાંગીરના હુકમથી રૂપા
તથા તેની માતાને મોટા માન મરતખા સાથે
શાહી મહેલમાં નૂરગદાં પાસે મોકલી આપ્યાં.
જહાંગીરે રૂપાને રૂપાંગાર નામ આપ્યું. અને
તેજ નામે તે ઝોળખાસ લાગી.

આ જનાવ પછી કેટલોક સમય પછી
જહાંગીરે કોટાના એક ખાનસાની બ્રાહ્મણના
પુત્ર સાથે રૂપાનાં ધાર્મયુધથી લગ્ન કર્યાં અને તે
ધિવાદાનો એક છત્રો રૂપાને જહેનમાં આપ્યો.
કતિહાસ શાહી પુરે છે કે તે સમયમાં તે
છત્રાની આમદની વાર્ષિક ૧૫ લાખની હતી.
અને જહાંગીર પછી શાહજહાં દિલ્હીની ગાડી
ઉપર આજ્યો, ત્યારે શાહજહાંએ તે જાગીરમાં
પાંચ લાખનો વધારો કર્યો હતો. અને જહાંગીર
પણ માફ કરી દીધો.

શહેનશાહ જહાંગીરની આગેલી અંચુડી દાઢ
પણ તે રાત્ર્યના ખજાનામાં છે. અને જ્યારે
જ્યારે તાજખોશ થાય છે; ત્યારે તેને પરિત્ર
વસ્તુ સમજી ગાડી ઉપર બેસતાં પેદરે છે, અને
પછી ખજાનામાં મૂકી દેવામાં આવે છે.

લિક્ષ્મતમાં લિક્ષ્મત !

રજકરનાર- મલલાના "સાદિક" સાદબ (સાર)

મુદમદ ગઝલની પિતા સુલતાન સુખક- તરીકેના હતા એક મોદરાબખ્શી નામે બાદશાહી દરીમ હતો તે રાજ દરીમ હોવા ઉપરાંત પ્રધાનપદ પણ શોભાવતા હતા એક દિવસે સુલતાન નુબુકનગીનીનાં મહોરદાર ખુરશીદ બેગમ સખત બીમાર થઈ ગયાં. ઇલાજ માટે દરીમ સોદરાબ- અલીને બોલાવવામાં આવ્યા સુલતાને કહ્યું "બેગમ આજ સુધી નિરોગી હતાં; પણ આજ એકાએક બીમાર પડ્યાં છે, અને બાર વર્ગની વય પછીથી તેને કોઈ પારકા પુરુષનું મોડું લેખુ નથી, જેથી તે આ બીમારીની લક્ષતમાં પ્રત્યક્ષ આપને નાહી દેખાડવા આવતાં નથી. માટે તમારી સ્લામે નહિ આવતાં રોગનું કારણ શોધી કાઢી ઇલાજ કરવામાં આવે."

દરીમે સુલતાનને અરજ કરી "આપ મને મહેલમાં સાથે લઈ આવો. હું તેમના દીવાનખાનાની બહાર ઉભો રહીશ અને આપ આ તારતો એક છેડો બેગમના હાથ ઉપર બાંધી તેનો બીજો છેડો લાવી મને આવી દેશો; તો હું તેમની બીમારીને પારખી લઈશ" સુલતાન દરીમને પોતાની સાથે મહેલમાં લઈ ગયા અને તે તારતો એક છેડો બેગમ પામે લઈ ગયા અને દરીમની મુચ્ચા પ્રમાણે તેના કંઠ ઉપર બાંધી બીજો છેડો બહાર લાવી દરીમના હાથમાં આવ્યો.

આ બેગમની પામે બીજી પણ કેટલીક બેગમો અને દારીઓ મોલુદ હતી તે સૌએ દરીમની લાપકાતનું માપ કાઢવા બેગમના હાથ ઉપરથી તાર એકી એક પાળેથી બીજાડાના હાથ ઉપર બાંધી દીધો.

દરીમ સોદરાને સ્વેચ્છ વિચાર કરી કહ્યું, "હું જેની નાહી જોઈ રહ્યો છું તે તદ્દન નિરોગી છે; પરંતુ નુસખો બતાવવો અમારી ફરજ છે. માટે દરરોજ સવારનાં વખતે પાથેર છીલકી, અને રાત્રે રોકીને દુધમાં પલાળી ખવાડવામાં આવે!"

સુલતાનનો દરીમનો જવાબ સાંભળી નારાજ થયો, અને બોલ્યો, "શું માની વાત સારી

નથી? બેગમ બીમાર નથી? આ કેવો વિચિત્ર નુસખો?"

દરીમે નમન કરીને અરજ કરી "જહાં પવાડ! આપ અંદર જઈ તપાસ કરો, તો જણાશે કે આ તાર બેગમના હાથે બાંધેલો નથી, પણ કોઈ બિચારીને હાથે બાંધેલો છે." સુલતાન તરત અંદર ગયા અને જોયું તો ખરેખર તે તાર બિચારીને હાથે બંધાયેલો હતો. પછી બેગમના હાથ ઉપર તાર બાંધવામાં આવ્યો, તો દરીમે ખ્યાન પૂર્વક જોઈ કહ્યું કે "પરમ દિવસથી બેગમ સાહેબાને માસિક ખૂન આવતું હતું પણ ગર્ભ કાઢે બપોર વખતે તેમણે બરફ નાખી કીડો શરબત પીધો હતો. તેને લીધે ખૂન રોકાઈ રહ્યું છે; જેથી તેમના માથામાં દુખવો તથા તાર આવ્યો છે."

"હવે તેના ઉપાય તરીકે પગની નસ "સાફ"ની રૂદ્ધ લેવામાં આવે તો ઘણો જલ્દી આરામ થઈ જશે. એના માટે આપ એવું કરો કે, એક થાળમાં મેંદા બીજાથી તેમના જમણા પગનું નિશાન લગાડી મદારી પાસે લાવવામાં આવે."

સુલતાને એક શાસ્રમાં મેંદા નખાવ્યો અને બેગમને તેમાં જમણો પગ મૂકવાનો હુકમ કર્યો પછી તે યાત્રને દરીમ પાસે લાવવામાં આવ્યો. દરીમે "સાફન" નસની જગ્યામાં એક તીક્ષ્ણ ખારીક પેલાદતો નશતર મેદામાં બોંટી દીધી. અને સુલતાનને અરજ કરી કે ઘણી ચાર સુધી એજ પગના નિશાન ઉપર બેગમ સાહેબ પેતાતો પણ નેરથી દબાવી મૂકો." દરીમની આતાનુસાર પગ મૂકતા તે નસમાંથી લોહીની ધાર વહેવા લાગી અને બેગમ સાહેબા જોનજોનામાં નંદુરત થઈ ગઈ.

સુલતાન લિક્ષ્મનની એ પુત્રી નિર્ખીને ઘણા ખુશ થયા, અને દરીમ મોદરાબખ્શીને શાબાસી આપી. આ છે અસલ લિક્ષ્મનની એક સત્ય ઘટના ગરી ગરી રજગના આગળના નીમદરીમો, ઉત્તરથી અને લેગાણુ દાકનરો આથી કંઈ પડે લેગે કે આપણુ લિક્ષ્મનની, આપણુ વંદકની આજે કેટલી પગી થઈ છે? [સંપૂર્ણ]

હઝરત જમીલશા દાતાર (૨૬.)

લખનાર:—જનાબ કરીમ મોહમ્મદ મારેતર સાહબ.

એમ. એ. એલ. એલ. બી. સંસન-જજ બુનાગઢ.

હઝરત પીર જમીલશા દાતાર (૨૬.) નો ચિસ્તો બુનાગઢમાં ખૂત, છત, ચગેરે મેલી બલાઓ કાઢવા માટે મશહર છે.

એવીજ બીજી દરગાહ ઉત્તર ગુજરાતમાં હઝરત પીર સંયર મીરાં અલી (૨૬.) પ્રચલિત નામ, મીરાં દાતાર (૨૬.)ની છે. જમીલશા દાતારનું પ્રચલિત નામ 'જમીલશા' છે. પરંતુ તે નામનું શુદ્ધ સ્વરૂપ 'જમીલ' ખુદ પાકનાં મુદર નવાણુ નામોમાંથી એક નામ છે.

૬૦ દાતારનો ચિસ્તો બુનાગઢ શહેર બહાર દાતારના ખ્વાડ તરફ જતાં તકાયતે કોંઈ કં. દાતારના ખ્વાડ ઉપર એમની ગુફા છે. એ ગુફામાં બુનાગઢના નિયાસ દરમ્યાન પોતે રહેલા તેને લીધે એ ગુફાવાળા ખ્વાડને 'દાતારનો ખ્વાડ' કહે છે.

ગિરનારની પર્વતમાળામાં ગિરનારનો ખ્વાડ સૌથી ઉંચો છે. દાતારનો ખ્વાડ તેજ પર્વતમાળાને ગિરનારથી થોડા નીચે બીજો ખ્વાડ છે. ગિરનાર દરિયાની સપાટીથી ૩૬૬૬ ફીટ અને દાતાર ૨૭૭૭ ફીટ ખ્વાડ છે.

૬૦ દાતાર બુનાગઢમાં મ્યારે આવેલા ને ચર્ચાસ્પદ પ્રજા છે. પ્રચલિત માન્યતા પ્રમાણે તેઓ બુનાગઢમાં ત્યાંના છેલ્લા રાજા રા' મોંઘિકના સમયમાં આવ્યાનું કહેવાય છે. અદમદાવાદના મુલતાન મદમદ બેગડાએ બુનાગઢ રા' મોંઘિક પામેથી ખ્રિ. સ. ૧૪૭૨માં ફતેહ કર્યું હતું.

પરંતુ બુનાગઢમાં આ દાતારના ચિલ્લાના ખડીશના કુટુંબમાં એક જૂની ફારસી દસ્ત-કિશ્મિન નોંધ છે. તે અનુસાર ૬ દાતાર (૨૬.)

આગરે ૨૦ વર્ષની વયે મદીના મુનવ્વરાથી સારહમાં પધાર્યા હતા, અને બુનાગઢમાં મુકામ ક્યોં દતો તે લેખમાં જણાવ્યા પ્રમાણે તેમનો જન્મ દિગ્ગરી સન ૫૮૦૦ અ. સ. ૧૨૨૦માં થયેલો હતો એ દર્શાવેલો તેઓ બુનાગઢમાં ખ્રિ. સ. ૧૨૪૦ના અરસામાં, એટલે પ્રચલિત માન્યતાથી લગભગ ૨૫૦ વર્ષ પહેલાં આવેલા હતા.

તેઓ બુનાગઢમાં આવી, પ્રથમ હાલ માર્ક મોડીની નામે ઓળખાતી જગ્યામાં એક પ્રાચીન મસ્જિદ છે, અને તેની આગળ એક નાની ગુફા છે, ત્યાં મુકામ ફરેલો હતો.

એ મસ્જિદમાં થોડા વખત ઉપર 'કેટલુક દુરની કામ કરતા, બુનાગઢ રાજ્યના બાહેર ગાંધકામ ખાતાએ આ ગુફાની પશુ 'દુરની' કરી, તેને અર્ચાચીન સ્વરૂપ આપી દીધું છે' પરંતુ તેના મૂળ સ્વરૂપમાં ને તે ગુફા બેચેલી હતી. બુનાગઢ રાજ્યમાં પુરાતત્વ સંસ્થા દસ્તા ધરાવે છે; અને સદર મસ્જિદ તથા ગુફા એ સંસ્થાની ફેખરેખ નીચે છે છતાં એ સંસ્થાની જાણ બહાર, તેમાં ઉપર પ્રમાણે ફેરફાર થઈ જવાથી, તેની પ્રાચીનતા નાશ પામેલી છે. **શાશ્વત પાપમ્!**

પરંતુ આ નો વિષયાન્તર થયું. દાતારના બુનાગઢના ખડીશના હવાલામાં ઉપર કહેલુ ફારસી લખાણ છે, તે અનુસાર દાતાર (૨૬) નો જન્મ મરિનનાં ત્યાંના મગમતપુર શાયરે ફિરદાનીના પતન, ગુસમા થયેલો હતો. તેને મુસલમાનો 'મશદદે મુકદ્દસ' પવિત્ર સ્થળ તરીકે ઓળખે છે.

એક ક્ષત્રી છે કે કેટલાક સમય પહેલાં, એક રાત્રે કોઈ યોગેએ આ વિદ્યાનાં સોના ચંદ્રોનાં, કમાડ યોગી દતાં. તે લઈ તેઓ, ચિત્રા પાછળના જંગલના રસ્તે નાચી જ્યાં ચિત્રા પાછળના તળાવમાં ઉતર્યા દતા. તેઓ આખી રાત આશ્વા ક્યાં છતાં, સવાર થતાં મુઠી, તેઓ એ નળાવ ખજાર નીકળી શકેલા નહોતા. સવારમાં, તેઓ મુકામાલ સાથેજ પકડાઈ ગયેલા દતા. ૬. દાતાર (૨૬.) નોજ આ પ્રભાવ અને ચમત્કાર દનો.

દાતારના પદા ઉપરની દાતારની મુકા પામે એક કુદરતી ઝરણુ છે. ત્યાં ૬૦ દાતાર (૨૬.૧), જ્યારે પોતે એ મુકામાં રહેતા દતા ત્યારે, વેાડુ કરતા દતા, એમ કહેવાય છે. તેથી અત્યારે એ પદા ઉપર જનારા લાવિકો એ ઝરણુનું પાણી શ્રદ્ધાથી પીએ છે: એરહુંજ નરિં પશુ અનેક શેગોના સામાન્ય ઉપચાર તરીકે ચાપરા એ પાણીના શીશા ભરી લઈ આવે છે. ત્યાં પાણી પીનારા એ ઝરણુમાં તે માટે રાખેલી નાળિયેરની દાચલીઓથી પાણી પીએ છે. તેમ કરવામાં દિન્દુ મુસલમાન કે નાત જાતનો બેદખાવ રહેતો નથી. સર્વવ્યાપકતા અને તેવા સર્વ ખ્રિસ્તામતી દેશીયપણોનો આ મુન્દર દૃષ્ટાંત છે.

આવોજ ખીલો દૃષ્ટાંત બૌદ્ધ ધર્મના અવ-
ગ્રેષ્ઠ રૂપે, જગન્નાથપુરીના ભાતનો છે, તે સર્વ
દિન્દુઓને સુવિદિત છે.

દાતારના ચિત્રા અને દાતાર પગની મુકાની
જગ્યાઓમાં 'દાતારની રાગડી' જમવા માટે
દરરોજ એક વખત બપોરે હાગર દોષ તે
સાંઘને સામાન્ય આગંતજ પોકારીને આપવામાં
આવે છે. એ રીતે અનેક ગરીબોના આંતરડી
મંતોપાય છે.

આવોજ વિવિધ મંદિરમાં આવેલી ગોરખ
મંદિરા પશુ છે.

દાતારના ચિત્રા અને પદા ઉપરની મુકાની
જગ્યાઓના નિભાવ માટે જુનાગઢના નામદાર
નવાજ સાહેબ તરફથી એક ગામ વક્ષ આપવામાં
આવેલું છે તથા જગ્યાઓના ચોગ્ય અદ્યક્ષ
માટે એક ખાસ 'દાતાર કમીટી' નીમવામાં
આવેલી છે. આ કમીટીની દેખરેખ નાંચી બનને
જગ્યાઓમાં છેલ્લાં થોડાં વરસોમાં અનેક મુકા
વધારા થયેલા છે અને ૬૭ થતા જાય છે.

નામદાર નવાજ સાહેબ પોતે ૬૦ દાતાર
(૨૬૦) ઉપર યાત્રુ વક્રાન રાખે છે અને
અડધારીયામાં એક વાર ફાતેલા ખાતી માટે
વધારે છે.

બાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

૧. હયાતુન્નખી (સ.)	૧૦. કસ્ટુન્નુન્નકરી-૬૬.
૨. સીરતુરસીક (૨૬)	૧૧. અલ હુમર
૩. ગીરતે ઉમર (૨૬)	૧૨. દુખ્વારા શદ્દગદ
૪. સીરતે ઉમ્માન (૨૬)	૧૩. તરાજલસરી શદ્દગદ
૫. સીરતે અલી (૨૬)	૧૪. ઉમ્માન શ ખ્યાય
૬. શેખ હંદરીસ	૧૫. શદ્દગદ અ. રદમાન
૭. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન	૧૬. તદ્દીર ડી શરજમાન
૮. વહીર મન્સૂર	૧૭. જન્મોકે ગીન
૯. અના વુક	૧૮. તીન પંથામ

શુ જ રા તી

ગાંડીવના.

બાળ પુસ્તકો

શ્રીઓ માટે:—

શ્રીશક્તિ ભાળાનો સેર વી.

કેન્ડ

રોકિર:—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, સુરત.

આખલાએ બેઠા ખુલ્લો પાડ્યો કે આખલાથી બહુ
કાંતે સૌં દોડે છે—ને પછી સૌં દમી પડ્યા !
પણુ જે વિચાર વિના સૌં દોડતા નો છેવટે
દસવાનું મળ્યું. માટે આ જમાનામાં કાંઈ દિવસ
બહુ વિચાર કરવો નહિ.

હું એક ખીજું ઉદાહરણ આપું. દમણી
એક મહાકથે પોતાના કામની પ્રમાણિકતા
બતાવતા માટે ઉદાહરણ આપ્યું કે અમારે ત્યાં
સવા રૂપિયાનો પાનુ નકામો ખર્ચે ચંચા હોય
તા તેની પાછળ ઑરીટર ધૂળ દાદી નાખે છે
ને ત્રણ રૂપિયાની તો ટપાસ લખવી પડે છે !
આમા ખૂશી એ છે કે ઑરીટર કે કોઈ તપાસ
કરનારો જે મોટા આક્રમ હોય છે તેના વિષ
વિચાર કરતા હોતા નથી. નાના આક્રમ વિષે જ
વિચાર કરે છે ને એ આક્રમની તો વિચારના
ધૂળ ખખરી નાખે છે. એવી રીતે આંધી પાનુ
વિચાર ન કરવાથી જ કામને ચાલુ છે એ તો
એક કહેવત છે કે 'કાંઈના પગલામાં બધાં પગલા
સમાઈ જાય.'

પણુ ન્યુટને જમ મોટી જિજ્ઞાસી માટે
મોટું કાણુ ને નાની જિજ્ઞાસી માટે નાનું કાણુ
રાખ્યું હતું—ને પરિણામે શેતામા ગળુના
ચક્ર દની તેમ આ નખરાણી અમલદારો કામ
વેત્તા નથી કે મોટા આંકડા માટે મોટા સમય
માળે. ને નાના આંકડા માટે નાનો સમય માળે.
એમને મન તો ઉપયોગી વિષય આક્રમની રકમ
હોતી જ નથી. ક્યો એવો આંકડો છે કે
જે આપણે માટે મોટર ખર્ચવું કામ કરે. એ
આંકડો એ મોટી કાંટ છે—ને પછી વિચાર ક્યા
વિના એની પાછળજ મહે છે.

વિચાર કર્યા વિના કામ કરવાથી જે ફાયદા
ચાલુ છે તે વિષે કનિ નમંદે પણુ જેમ લખ્યા
છે. એણે સાદસને વખાણ્યું છે. વેપારીનો દીકરો
તેજ નદી વખતે વિચાર કરવા એમે તો
વેપાર કરી રહ્યો. રાજનીતિના સચાલકો

નાતાંતરી લગાવતા હોય ત્યારે સત્ય અસત્યની
શીઝુરી કુટવા એમે તો લેકોને ડોહાવી રહ્યા.
એ તો અખાએ પણુ કહ્યું છે કે 'લાપાને ચુ
વળએ બર—જે રણમાં હોતે તે ગર' તમારી જગ
ઉપર હાજર બવાખી એકી ન હોય તો મહેરબાની
કરીને કાંઈ સલામાં લાપણુ કરતા નહિ. વિચાર
કરવાવળા તો ધબાખરા શેર બાજરી પણુ
પામતા નથી. જેમ આવે તેમ ગપગોળા કે કનારા
તો આ જમાનામાં ઘણી વખત મદાન પણુ
બની વ્યય છે. ક્યો તમે માનગો મારી પાસ
ખાલી પીરતોલ હોય તો હજરના ટોળાને
દંકાની રાકું ને બરેલી પીરતોલ હોય તો
ચક્રાને ચ રફગી ન રાકું તમે કહેગો આણું તે
હોય—પણુ એવું જ બને છે. દીકરને પાને ખાલી
પીરતોલ દની ત્યારે બતાવી બતાવીને 'કેટલુય
ઉપારી એમો—ને આજ દરે ખરેખરી બરેલી છે
ત્યારે એક ચક્રુય રફગું નથી. એ તો "બાધી
મુશ લાખની, ઉધાડી વા ખાય." નમારી પાસે
જે કાંઈ વિચાર નહિ હોય ને કાક્યે રાખગો તો
નમ વિચારવાનમાં ખપગો પણુ જે વિચાર કરીને
ખાસ ગયા તો આણુ ટોણુ દુર્ધો ખોલાવશે
વિચાર વિનાના આ જમાનામાં જે તમે વિચાર
કરવા બેસા તો નમારી રામકાણી રહી બશે.

એક બીજી વાન પણુ વિચાર ક્યા વિના
વિચાર કરવા જેવી છે.

તમે કાંઈ દિવસ મનપત્રકમાં ચોકડી કરા
વવા ઉભા રહ્યા છો ! એવી વરસની ટોળી
મુગની મુગની આવે છે ને વિચાર વિના ચોકડી
કરે છે. પણુ એ ચોકડીમા વિચાર નથી, એમ
તમે બોલી તો જુઓ ! અરે—શિસ્તપાલનના
નિયમ પ્રમાણે—અથવા જ્યાં દો, એવા ઉચ
પાણીમાં આપણે ઉતરવું નહિ. અમને એક
ખાતાની ઘરેડમાં પડેલા અનુભવી કહેતા—તમે વિચાર
નહિ કરો તો તમારા ખાતામાં તમે ગલા ગળુગો
પણુ જે વિચાર કર્યો તો નમારી નાખોશી થશે.

મારા એક મિત્રને મોટે એનેરી સિમામણ
જ. આખી જે કે. પાર, આપણે આ બધું શુ
કામ રૂ. વિચાર બનેને કરના વાળા ક્યાં કરે
આપણે જો રાખ્દ સાંભળવા છે ના? ત્યાર
પછી ને પણ નકો ક્યુ છે કે વિચાર કરે
એ ખીળ. આપણે વિચાર કરવો નથી
વિચાર વાળા કાંઈ બોલવું નથી—ને વિચાર
કરીને હેરાન થાવું નથી એ તો આ સરકાર
ઉંથી છે—નહિતર જેમ બાદશાહી સનાના કેટલાક
અનામત. દકકો ખોતાની પાસે રાખ્યા છે ને
તેનો કર વેરો પણ તે લે છે તેમ વિચાર કરતા
તાગાનું વાળી માપ કારીને એક નવો 'ટેક્સ'
કટકડી દે તે સૌ સાથ જોડીને આવે ને બોલે
કે 'સાહેબ! અમારી વતી વિચાર કરવાનો પણ
તમનેજ દક્ક મુખારક દો.' કલિદાસ કવિ તો
આ ચાત સમજતો એટલે એણે અયોધ્યાના
રાજાઓ વિશે લખતા કહ્યું છે કે ખીળ રાજાઓ
તો શરીર ઉપર રાજ કરે છે પણ આ રાજ
તો સોફાના મન ઉપર પણ રાજ કરે છે.

દુકમાં આ બધા ઉપરથી તમારે સમજ
વાનું છે આ જમાનો વિચારનો છે—પણ

એ વિચાર તમારે ન કરવાનો, તૃથી તમારા
વતી હવે વિચારો ખીળ કરશે. તમે મોકલને
ત્યાં જઈને મગજ કદાવી નાખશો તો પણ
વધો નથી. તમે વિચાર નહિ કરવામાં જેટલા
સુખી થશો તેટલા ખીળ કરાથી નહિ થાઓ.
માટે જ હું કહું છું કે આ જમાનો હવે આપણે
વિચાર કરવાનો રહ્યો નથી.

નસુહની તવખા

હિંમી નહીર અહમદ સાગ ની મશહૂર
કિતાબનો ગુજરાતી તરજુમા.
બાળકોને કેમ ઉછેરવા તે
વિષે વાર્તા રૂપે સમજાવતી.

અનુવાદક.—એ. એ. છવા

૫૬ ઝ ૧-૮-૦ (૮. ખ. ખુદ્દ)

રેડોકિસ્ટ.—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્પીક, સુરત.

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું. લી.ની એકખી છપાઈના:—

૧ મિહતાદુલ કુઆન (અરબી) કાએદો ૦) ૧૧

૨. પારા અમ્મા ૦)

૩. પારા અલિફ—લામ મીમ ૦) ૧૧

૪. પંજપારા (હફ્તી) ૦)

૬. તઅલ્લામુલ દરિલામ દિ ૧. ૦)

૭. " " " ૨. ૦) ૧૧

૮. " " " ૩. ૦

૯. " " " ૪. ૦

૧૦. અહમિઅન ૦) ૬

૧૧. અહમિલામ ૦

૧૨. અત્તીફીદ ૦)

૧૪. અરિસાલન ૦)

૧૫. અહમુઆન ૦)

૧૬. અરઆમાલ ૦)

૧૭. અરઆખિરન ૦)

૧૮. નમાઝ (મુતરિજિમ)

૦), ૦), ૦, ૦)

સોલેએજન્ડ. } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલ્પીક, સુરત.

અનંત પંથની યાત્રિઓ

સંસાર યાત્રાના આપણે બધા પ્રવાસીજી છીએ ને? પાવાગઢ, ગિરનાર, દિમાલપ કે કારિમ-રના પ્રવાસો જરૂર આહ્વાદ છે. તેમાં આપણને નય, ઉપવન સરિતા સરોવરો વગેરે વગેરે સ્પષ્ટ સૌન્દર્યનાં રમ્ય દ્રશ્યો જોવા મળે છે. સાથે સાથે જુદી જુદી ભાષાઓ બોલતા મિત્રોના સમાગમમાં આવવાનું થાય છે.

પ્રવાસ એ સુખ્યત્વે કરીને માનસિક વિકાસ અને આનંદનું ઝોટ મુંદર સાધન છે. અનાદિ કાળથી દેશ-વિદેશમાં ફરતા અનેક પ્રવાસીઓની કથાઓ અને વર્ણનો આપણે વાંચતા આવ્યા છીએ. પૌણ્યગાડી, બગદાગાડી, અગ્નિરથ, એરોપ્લેન, મોટર કે જળમાર્ગની મુસાફરી આજ તો થાય છે. પગપાળા પણ પ્રવાસ ધર્મ શકે છે. જ્યારે આપણે પ્રવાસ કરતાં હોઈએ છીએ ત્યારે ધણુંખૂં બુદ્ધિ-માનસિક દુઃખ બૂલી નહીં પ્રકૃતિના અંકે આનંદ માણતા હોઈએ છીએ.

પ્રવાસીઓ દેશના કૃતિકાસ ધનરમાં તેમની નોંધા અને પ્રવાસ વર્ણનો દ્વારા ઉત્તમ ફાળો આપી શકે છે. પ્રવાસ કથાઓ માનવીને જીવનના સંભારણ તરિકે ધણીયાર ભારે આનંદ રૂપ બને છે. અને પ્રવાસ દ્વારા મેળવેલું જ્ઞાન પણ એક યા બીજી રીતે સમાજના ઉપયોગી કાર્યોમાં લઈ શકાય છે.

આ તો ધર્મ સામાન્ય પ્રવાસની યાત્રા પરંતુ જીવન યાત્રાના પ્રવાસ એ ઉપરના પ્રવાસ કરતાં કંઈક વધારે મહત્વના છે.

માનવ માનવના જીવનની અભ્યાસ દ્રષ્ટિએ એકી દેલી જીવન કંડિકાઓ જીવો. દરેક પ્રવાસીની જીવન યાત્રામાં કંઈક કંઈક વિવિધતા દ્રષ્ટિએ આરશે.

સંસાર યાત્રામાં કાંઈ રજા, કાંઈ આનંદતા, અને કાંઈ એકલાં અટૂંકાં અનંત પથ પર દ્રષ્ટિ માંડતાં દૃશ્ય કરે જાય છે. તેમની યાત્રાઓ અનેક મુશીબતોથી ભરેલી હોય છે, તેમ છતાં તેઓ તેમની મજલ જીવનની અંતિમ ધરી સુધી દરે છે

સંસાર યાત્રાના પ્રવાસ આનંદમય હોય છે. તેવાજ ઘણા ભયંકર પણ હોય છે. સમાજની જીંજીરોથી બૃદ્ધ એવા માનવીઓને એ યાત્રામાં ચારે બાજુ દ્રષ્ટિ કરી તેમનો મોટો પંથ કાપવાનો હોય છે.

સદ્ભાગ્યે જે દંપતીનું જીવન મંતોરી અને સમદ્રષ્ટિવાળું હોય છે તેની જીવન યાત્રા ખરેખર ધન્ય છે. જીવન સદાચારિણીના સાથમાં સંસાર યાત્રાનાં મધ્ય નિકટ પંથ પણ સંભળ બન્યા છે-બને છે. પણ દુર્ભાગ્યે સમાજમાં બધે એવી અનુકૂળતા સાંપ-જી નથી. કાંઈ કાંઈ દંપતીના જીવન તો જીવતા જે જોવાં હોય છે. તેના કારણે અનેક હોય છે તે તપાસવાનું આ રથને અશક્ય છે. અને ક્ષેત્રમય જીવન વિતાવતા જીવન યાત્રિઓ જીવનની ઉપયોગી ધરીઓ સંસ્કાર અને આદર્શ સિદ્ધાંતોના અભાવે એજે પણ કડાડે છે.

સંસાર યાત્રામાં સદગુણી પત્ની, નંદરસ્ત બાળકો અને સંસ્કારી ચૂંદાદારનું વાતાવરણજ આ જીવનને સ્વર્ગમય બનાવી મૂકે છે. અને એ યાત્રાના મનોરથો સેવતાં માનવો રમિયામણી સંસાર પથની કેડીએ આનંદતા તેમની દૃશ્ય દૃદમ કરે છે જે અન્યને પ્રેરણા આપી શકે છે.

આપણે જીવનમાં બીંધીય જાતના પ્રવાસ બંધાવી તક મેળવી શકીશું અને એ બધાય પ્રવાસમાં જીવનનો સાત્વિક આનંદ મેળવી આપણી યાત્રાને જરૂર ધન્ય કરીયું.

પ્રવાસી દર દર દિનિજની પેઝે પાર દ્રષ્ટિ નાંખે. એ અનંત પથ પર, અસંખ્ય પ્રવાસીઓ તેમની જીવન યાત્રા કૂચ કરી રહ્યાં છે. યાત્રામાં પુરૂષ છે-સ્ત્રી છે, બાળક છે, યુવાન છે રહ છે.

એ યાત્રામાં આપણે જીવનની મોટી મુલાકાત 'રમરણ કંડિકાઓ' મળીએ તેમાંથી આવતી કાઝના પ્રવાસીઓ, પ્રેરણા મેળવે અને તેમના પ્રવાસને ધન્ય બનાવે.

કેમ, આપણે બધાય અનંતપર્યંત યાત્રિ છીએ ને?

“મત્તમયુર”

ડચુક ઓફ વીન્ડસર

દુન્યાનો એ અમોઢ પ્રેમીઓનો રાજ-
રાજ-પ્રેમા એમ તો કટલાક વર્ણોથી માનીતો
દત્તાજ છતા પ્રેમને રાજગાદી હાનમા આપવાના
પેસા હનિવામાંક બનાવ પડ્યાથી તો એ દર
દિલમા ધર કરી ખડા છે. દુન્યા ભક્તે એને
રાજ નર્મક નથી મર્મ લેખ પણ જેને પ્રેમની
ગાદનાદત મળી છે, જે પ્રેમી દુન્યાનો રાજ-
માં ગળાય છે તે, દુન્યામા ન્યા સુધી પ્રેમ
... ત્યા મધી દશેશ યાદ રહેશે. એના પ્રેમે
મગનને અશક્તિથી મકુતુ ન ખરેખર, આદરાદ
બન્યા પછી એ પ્રેમીઓનો પણ શાદ થયો '
અમા નવાઈ જેની / એ તો માલુસ પહેલા
દના અને પછી ગાદરાદ ગાદરાદ પણ પ્રેમ
કરી રાકે છે એ આપણુ બધુ ન અંકરે.

.....અને એના ગાદી છોડતી વેળાના
ગ્રામો યાદ છે. "તમાર માલુગ પછી કે
મારે માટે તાજ અને તેની દેખરેખ, હું જે
ન્યોને ચાહુ છું તેની મદદ વિના અિન્કુસ
અશક્ય છે" આ તે આલિસપણુ, આ તે
કાદારી, અને ખડ પૂછા તો આજ પ્રેમ કહે-
તાય. કેટલો અસૌકિક પ્રેમી '

પ્રેમ હનિવાસમા લયલા મનુ અને નામ
હતી ગયા અને એ પણ માન્યુ કે પ્રેમી ફરવાદનુ
કામ થાણુ કહણુ હતુ. છતા દુન્યાનુ રાજપાદ
છાડી પોતાની આંક ન્ત્રાની સાથે ભરકના રેણુ
એ એક અવંત પ્રેમ કહેવાય અને તેમીજ
એક લાખી મુદત નુમી અવંતેઢ ગરેશે એનો
પ્રેમ એક ગુદ દનસાની પ્રેમ છે. મગનને તો
લયવાતે ફરતા પણ પારો હતો, અને ફળ
નાસંક સોપસન

એ પ્રેમી છે અને સાથેજ ડંડ વિચારેનો
માનની પણ છે. દુન્યાની મુદ્દાફરને એને

અનેક પારો ગીખયા છે અને તેથીજ એ સો
કેઠને સમજ શકે છે એની છેલ્લી રેડીઓ
રખીય જે કાન્સથી અપાર્ક હતી તે વાંગાને
એમજ ભાસ થાય છે કે આ દનસાન ને
દનસાનની લાગણી છે. માનવ બનીલું દુઃખ
એ સદન કરી શકતો નથી.

....આજ લગી એજ પોતાની વાતોમાં
કે પોતાના લખાણોમાં જે જે ઉદગારો કાઢ્યા કે
લખ્યા હતા તેમાના થોડાક અર્ધ ટાક છું જેથી
એની બાવના અને વિચાર દબી બનને માગમ પડે

લખન:-"હું પાર છું કે માલુમે ત્રીસ વર્ષ
પરા ક્યાં પછીજ પરણુ જોછએ"

મિત્ર:-"ખરેખર આપણી જિંદગીનો સૌથી
પાંડો મિત્ર કાદર છે અને કદાચ તે જેસો પણુ"

માના:-"બીજાઓ સાથે ભક્ષર્ક કરવામાં
હતી ગૂઠો નદિ, અને ખાસ કરી તમારા ઘરમાં
તમારી માતાઓને તો બહુજ ગદદ ફરેગો."

પ્રાણી:-"આ જિંદગી મારે માટે થોડા,
કુતરા. અને બીજા પ્રાણીઓ વચર નકાળી
વરુ છે"

એ નાનો દત્તો ત્યારે કહેતા કે "માન થઈને
હું પણુ કાવલા પમાર ફરીશ. પંડો અપિલુ નાના
કુતરાની પછડી કાપને નદિ, બીજે, મગથી ગર્ભ
માલુમ માલુમી પકડો નદિ: ત્રીજે, ધાવણુ
થોડા માટે કાંચ-લગામ લપરેગો નદિ."

આ ઉપરાંત બીજા અનંક વિષે એજ
કહેવા છે. માલુ ફરી કહે છે કે એજ માની
પણલામા વડી.

અમ. વાય. હાંમીયા.

દી. અ (આનંદ)

“કારવાં જતા રહ્યા”

જનાળા—‘સાદીક’ [મુશ્કેલી જાળીના જનાંવીર]

‘વિદુરનાન’ની ‘આવડ’ વંચનારાંએ એમની ચાટદાર કલમથી અગવ્યા નરિજ હોય !

આ દેશન કારવાંજાને છે. પંચા, પં ૧, વર્ગો, કોમો, વાગ્યો અને કુપગદુક ગ્રામ્યોના કારવાંનો પચુ આડવાજ કરે છે. એક નથી આડવા કારવા નો ને રાખ્ખો.

મુસ્લિમ કોમનો કારવા ક્યાં નવ છે, ક્યા જ્યા નિહાળ્યા છે તેની જંમ જનવાને ખજર નથી; તેમ એના કારવા સાકારાને પચુ નથી. છતાંય કારવાં તો આખ્યાન કરે છે! કદિ મુસ્લિમ માને કહેવામાં આવે છે કે તેમ સંકેતમાં છે, કદી તેમને સમજવવામાં આવે છે કે નમાઝ વર્ન ભયમાં છે નો કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે નમારા લક્ષા લુટાર્ક થયા. કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે બીજા કોમના કરનાં એકેન સાસા અને કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે ક્રિષ્ટિય શાકીયાદ ખ્રિસ્તાળી સતતનર્નના નારાજ કામ કરે છે; કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે મુસ્લિમો એક થર્મ વગો, અને કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે જે મુસ્લિમો તમારી સાથે નથી તેઓ કાફર છે, ગદારો છે અને દ્રોહીઓ છે તેમને કાળા વાવટા બતાવે અને તેમની વાટીનું સ્વધસ કાટો. કદિ તેમને કહેવામાં આવે છે કે દિલ્લી આઝાદીની માંગણી કરો અને કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે ક્રિષ્ટિય લશ્કરની જરતી કરો; કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે ગરીબ મુસ્લિમોની આર્થિક બેદારી અમીરોના વર્ગ કરે છે, તો કદી તેમને કહેવામાં આવે છે કે અમીરો તારણકારો છે—કદી મુશ્કાં કહે છે કે રક્ષના વિદ્યાર્થીઓ અર્થિ, પાટલુન પહેરે તે ખ્રિસ્તામની પિરૂ છે અને કદિ ખનીજખીખીઓ,

ફાનમાળીખીઓ ખ્રિસ્તામી જગાનખાનાઓમાં જઈને પુરોની સમજાનું પ્રમુખસ્થાન લે છે મોટે જુરખો લેવાં નથી; તેના સમ્મે ઉપર નારએ તકમીર પોકારવામાં આવે છે. આ મુસ્લિમ કોમનો કારવાં ક્યાં જાય છે, ક્યાં જઈ અચગ્રો કે ક્યાં જઈને ઉન્નતિના દિવસો બેશે? તેની કારવાને ખજર નથી અને કારવાં સાકારાને તે સમ જવાની પરવાસ પચુ નથી. કોમની આર્થિક કારણોસરની નિર્ગંજતા કળવણીના અભાવે જન્મેલી અસ્થિરતા અને રાજકીય મુસદ્દાગીરીની ખામીઓમાથી ઉદભવેલી બીજતા ‘કમળેરેકા મુસ્લામ્દોગ’ની જેમ હીન ઉપે અગોં વધારે છે છતાંય બેખજર કારવાં આગળ વધે છે અને કારવાં સાકાર પ્રકાશ બેવાનો ઈન્કાર કરતા રહે છે.

મુસ્લિમ કોમના કારવાઓએ પોતાને માટે વિચારનુ કામ કારવા સાકારને કાંપી દીધું છે; કોમને લારેસે સુઈ જનારાઓ ‘શર્ક દી’ નો ખના ખાગે. જે પોતાને માટે વિચારી શકતા નથી, તે દયાજનક ઈન્સાનની દોષાળી કરવાનો ભાર વહન કરતાં કારવાં સાકાર મસ્ત ખીને કાફલાને વસડી રહ્યો છે; એને ખજર નથી જનુ ક્યાં છે અને ક્યાં જવાઈ રહ્યું છે.

અને એક બીજો પચુ કારવાં છે. તે ક્રેકેસને નામે ઓળખાય છે. એને જનું છે આઝાદીને માર્ગ અને તેના સાકારો એને દોરની નવ છે પ્રલાધાની ખીણ તરફ; એ કારવાંને પરદેશી ઝુંસરી બેધતી નથી ત્યારે તેના સાકાર કુરેશનની લાઅતત પ્રાંતિક સ્વરાજ્યની ગાળ

ગુલિસ્તાન ગુજરાતી

અનુસાદક.-મોદેર શમરી અને

ઈ. એ. ગીરજા

દા. રૂ. ૧-૦-૦ (૧ પા ૧૫૬)

સ્ટોડિન્ટ્સ-ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલુપીડ, સુરત.

જેમ તેમને ગમે પડેલાવવા મથી રવા છે. આ કારવાં સાકારો પ્રખ્યાત થઈને પ્રખ્યાત માથે પ્રેમ વરસાવવા નાના માણસો પર લારે પડે એવા કરો પણ લાદતા રહે છે. જે મુસ્લિમ લોક માટે તે કામવાદી હર અને જે ક્રેડિટની લોક માટે લડે તે સાધુવાદી હર એવી કારવાની અને કારવાં સાકારોની રીત છે છતાંયે એમને કારવા પણ આવી રહ્યો છે, અને ધીમગીતના કારવા પણ આવી રવા છે આમ ઉભા ઉભા લોકોને કે જે કાર્ક એવો કરવા નેની સાથે આંખે પણ સાચ આપાએ

નર્મ ધરીભર થેનાને પાડો જોનો નથી, નર્મ પાછુ લોકને સમજાતો નથી, કાર્ક આગમ રીતને પશ્ચાતાપ કરે છે તો કાર્ક પછમ જાતને નિષ્કામતાનું મુખ માને છે આ કારવાના દ્રવ્યો સૌ માર્ક પુત્ર છે જાણે છે પણ હાય અંકપો ! પુદિતો અને દિલ્લો

કારવા એવો લોકોને ને આજારીની નાજમે પાંડાચના નિક પે કાય, કારવા એવો લોકોને આનરસાંદ્રીય જગતમા ગૌરવના રચાને રાધેચના નિકળ્યા લાય અને કારવા સાકાર એવો લોકોને ને કાર્કના અજાતનો લાસ નવી છે અને કારવાના હેતુને દેખી નહી આપે એ સિવાય કારવા નિકળ્યા તોજે જ અને નહી નિકળ્યા તોજે થુ !

કોટો

કસાલવાયા, શાહ અહવાન, ના નિઝામ મી. નિન્તાડ,

કવિ ગાલિબ અને ડૉ. ઇકબાલ

કમળાનુલ્લાહ

અને

કોટો

શૈબ મુખારક

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ.

ગામધેરવંત

કલુપીડ, સુરત

૧ ગુજરાતનાં મુસલમાનો ભાગ-૧

એમને ઝંઝિરીયર, પુ. ૯. ભાગ-૨

વિભાગ ૧નું બાબાનતર ગુજરાતના મુસલમાનોની લખવાય સાં કામોનો દનિદાસ મર્યાતું આવુ બીજુ પુસ્તક ગુજરાતીમાં લખાવતું નથી કીમત રૂ. ૨) પોસ્ટેજ આના પણ

૨ કદીમ મહમદના કાવ્યો અને લેખો.

કર્તાના લખાણોનો મગ્નદ કીમત રૂ. ૨)

પોસ્ટેજ આના નહી

૩ ઇસ્લામની ઓળખ

ઉદ્ધ અરબી નવી બાબુનારને ઇસ્લામના મુખ નવો સમજવા અતિ ઉરોગી પુસ્તક આવુ બીજુ પુસ્તક ગુજરાતીમાં લખાવતું નથી. કીમત રૂ. ૧) પોસ્ટેજ આનો નહી

૪ મુસલમાન વકરે એકેટ

મુખર્ક ઇલાકા માટે સને ૧૯૩૫માં મુબરલા એકેટ મુજબ નવી રજો અને વિસાખના નવા પત્રો સાથેની આપનિ. કીમત આડ આના પોસ્ટેજ એક આનો

આરે પુસ્તકના કર્તા.-કદીમ મહમદ મારેતવ. એમ એ. એલ એલ બી.

સદર કોટ વડજા, વડુનાગઢ.

આરે પુસ્તક સાથે લેનારને રૂ. ૫ માં

અને પોસ્ટેજ પણ માફ.

આજનો પ્રશ્ન

છેલ્લાં થોડાક વર્ષો થયાં મજદારી મળ-
ગણિ વચ્ચે મુસ્લિમ દિન્દના ઉત્તમ બેન-એલુ
તેની પ્રગતી કેળવણી પ્રત્યેનું દુર્લભ મુસ્લિમ
દિન્દ માટે શ્રાપ ગણાવુ બેદરબ. ત્યારે સમગ્રને
દેશની અન્ય ભાગમાં કોમો કેળવણીના વિદ્યાસ
માટે સામુદાયિક અગવળ વાહોમ આદરી રહી
હોય, ત્યારે મુસ્લિમ કોમની એ પ્રત્યેની ગંભીર
ઉદ્ગ્રસ્તતા અસાધી લેવાનો અર્થ તેના આ
જગતપરના સારા અસ્તિત્વનો પ્રંદરજ કરી
રાકાય

આપણે મુસલમાન હોવાનો દાવો કરીએ
હોઈએ. 'આપણા મધન વિદ્યક 'ફરેશામ' છે'
એવા વાળીવિદ્યાસ વાહોમ સમયના વ્યવ
કરવામાં આપણે જાણણ માની બેય હોઈએ
પરનું 'ફરેશામ' નંદા: 'જગત-ગુ'ના શરસ
આપણે આપણા એ મધન શિક્ષકના આદેશ
અને આદેશમાં બળ આપવાને કેટલા પ્રમાણમાં
નમ્રવળી રહ્યા હોઈએ એની ગણણ કરવામાં
કરીએ ગાંધિરવના દર્શાવી છે? જે આપણે એમાં
ઉદ્ગ્રસ્તતા રેપી હોય તો સાચેજ આપણે એ
'મધન શિક્ષક'ના વિદ્યાર્થીઓ જનના માટે
નાણાક કરીએ હોઈએ.

કેળવણી કેળવણી વિષયક માર્ગ દર્શન
પછી પણ ફરેશામના અનુયાયીઓ કેળવણી
જેવા માનવ-જીવનને મધન જતાનનાર પ્રધાન
પ્રશ્નને ગોળુ જવાની જીવન-પદન માટેની અન્ય
રચનાઓ પ્રત્યેનું ધેતાનું સમગ્ર લક્ષ્ય કેળવે તે
દેખાતી રીતેજ મર્મ કાલના 'મધન મુસ્લિમ'નું
પરિવર્તન આવળા 'નિર્જીવ મુસ્લિમ' માંજ
પરિણમે ને? 'મધન' ને 'પ્રામર'નું સંબોધન
કાને ન સાંભે?!

કેળવણી-વિદ્યાર્થી પ્રગતમાં સમયનું જ્ઞાન
અને જ્ઞાન હોનું નથી. સમયના જ્ઞાન અને જ્ઞાન
વગરનું તેનું સ્વરૂપ તેના 'ઇતિહાસ'ને છુપાવે છે
'ઇતિહાસ રચનાર' પ્રગતનો ઇતિહાસજ જ્યાં
જગતની એક 'સાન્તિ જની જાય, ત્યારે ન
પ્રગતનું સ્થાન આ જગતમાં ક્યાં હોઈ શકે?
ઇતિહાસ વિદ્યાર્થી મુસ્લિમ પ્રગત સંભવિત છે?
નહિ જ.

જે નજ હોઈ શકે તો ત્યારે જગતની
પ્રત્યેક સમાજને મંથન અને પરિવર્તનશીલ
દશામાં હોય ત્યારે આ ઉદ્ગ્રસ્તતા કેવી? મુસ્લિમ
સિધિવના માફ ન થઈ શકે એવા ગુન્દો નથી
જણાતો? અને જે જણાય છે તો એ સિધિ-
લતાના પાપના પ્રાપ્તિન રૂપે આપણે આપણી
સમાજમાંની મર્મકાલની આપણી કેળવણી વિષયક
સન્નિતા આદેશનોના વંચને પુનઃસંજીવન શા
માટે કરી ન શકીએ? શુ એ અશક્ય છે?
મુસ્લિમને 'અભાવ'નું કારણ સંબોધન નિભાવું છે?

જે નથી નિભાવવું તો પછી હવે એક પગની
પણ વિલગ સિવાય આપણે જાણત થઈ આપણી
કેળવણી-વિષયક મૂત દશાને પુનઃજીવંત કરવાના
વ્યવહારિક માર્ગો મોજવા મંડી પડવું બેદરબ.
કેળવણી વગરના માનવ અને મૂત શરીરમાં
એકા દેર નથી. જીવની દુનીયામાં કેળવણી
વગરનો માનવ મરેજોજ કહી શકાય. મૂત શરીર
અપવિત્ર બને છે. ચેતન્ય રહિત દેહને તેનો
આપ પણ થોડીવાર માટેય ધરમાં રહેવા દેતો
નથી. એ શુ નથી જણાતો? પ્રાણ વગરનું
શરીર નકામું ગણાય છે. શરીરમાં પ્રાણ હોય
તોજ પ્રાણવાન જગત તેને રહેવા દે છે. પ્રાણ
વગરના દેહને જગત દારી કે બાળી દેવામાંજ
તત્પર હોય છે. આપણે કેળવણી વિદ્યાર્થી મૂત
શરીર પછી રહેવા માંગીશ છતાંય આજનું
કેળવણીનું જીવન જગત આપણને લાજ-
હાર પણ સ્વદન કરી કે નિભાવી નહિજ લે.
આજનું જગત જગત છે આપણે ઉચીશું તો

આપણા પર પડી આપણને પીગરૂપ થશે. આપણે પણ એની સાથે ચાલવું હોય તો આપણે પણ 'અભાગતા'નું કલક ધ્યાન તેમની દરેકગના બનવું પડશે. મૃત દેહને આ જગતમાં રહેવાનો અધિકારજ નથી.

'અભાગતા' ની શરમ એ આપણું મર્યાદા અપમાન છે. આ અપમાનને આપણે અપમાનજ સમજવાનું છે. ન્યા મુઠ્ઠી અપમાનને અપમાન સમજીએ તો ત્યા મુઠ્ઠી અપમાનનું કલક દૂર કરવાનો યોગ્ય માત્ર પ્રયાસ થાય તો જીવંત અપમાન સમજ્યા વિના સરખૂત વિકસાવવાનો જગત પ્રવલ શક્યજ નથી, એમ આ જગતના સર્વ કલિદાના પેકાર છે. અપમાનજ વિકાસ-મતી બ્રહ્મજીવો છે. અપમાનથીજ જીવનમાં બગાડગાટ ઉત્પન્ન થાય છે. 'અભાગતાવાળું' જીવનજ આકરી કમાડાંએ ધ્રુવ મનમાં થકા ઉત્પન્ન કરી સાંસને પોષે છે, સાંસિકજીવિ અને અધ્યાત્મી ઉભરાતા મનમાંજ ઉભરિતો સાચો તરવરાટ જન્મે છે. અપમાનનું કલક ધારા માનસિક પ્રેરણાઓ નથી થાય છે. આ પ્રેરણાઓ આપણને જગત પ્રવર્તે. પ્રત્યે અચૂક આકર્ષ છે આ પ્રવર્તોમાં પડી મુશીબને 'અગત-મન્તિ'ની તાવળીમાં તરાઈ જાય છે. પરિણામે પ્રલાપાત તરફ જઈ રહેલી પ્રભ પોતાના જગ સ્વરૂપમાં આવી જાય છે.

આપણે આપણા પોતાનાજ ઉધ્ધાર કે ઉદ્ધાર માટે અંગત સ્વાર્થ સાધવા પર દષ્ટિબિન્દુ ડગવાનો સમય હવે રહેલો નથી. બીજી કૌંશ પોંડ કાર્યના પરિણામમાંથી અંગત નફાને ફગાવી દઈ સર્વોદયનું લક્ષ્યબિન્દુ ડગવી સર્વોદય માટે આપણે પણ કટિબદ્ધ થવું જોઈએ. ડગવણી-વિકાસની સામુદાયિક ચળવળમાં સર્વોદયનું લક્ષ્યબિન્દુ રહેલું છે. માન ખાતર કાંઈ કર છું ની ભાવનાત ત્યાગી ન્યાં મુઠ્ઠી 'કામ કરવું જોઈએ'ની ભાવના જગત થતી નથી. ત્યાં મુઠ્ઠી સર્વોદય પણ અશક્ય બની જાય છે. મુશ્કેલી માટે આજનો મર્યાદા પ્રથ ભાવનાના ઉચ્ચારણને બદલે 'આપણે કાંઈ કરવું' જોઈએની ભાવના

ડગવી પોતાની પ્રજના ડગવણી-વિકાસ માટેની સામુદાયિક ચળવળ ઉપાડવાનો છે.

સાચી મંદુરિનો ગર્ક કાઢતો સંદેશવાદક મુશ્કેલ પોતાની અભાગતાનું અપમાન દૂર કરી આજનો અને આવતી કાલનો સંદેશવાદક ન બની શકે ?

'સાશોદી'

“રહું સદા નોકર”

ઉપજાતિ

“છે બાક મ્હારો મુજ ધેર મહિ,
કૃપા કરીને મુજને જવા દો”
એવું વદી નિમજન આજે,
માઝે રંગ નોકર, શેઃ પામે...૧

“એમી તણી કો” દરકાર લેશે ?
ના કામ મુકી ધર તો જવાશે”
નિઃશ્વાસ મુકી તવ બદાર જાયે,
ને શેઃ પાછા હગમા મૂંઝાયે...૨

અગતાએ આનંદ રંગ લેવી,
સંધ્યા નિમજ રચિ, પ્રેમ ધેલી.
ને વિશ્વ મુકી વિશ્વ અંધકાર,
જલમી તણા કૈશ દસી સમારે...૩

ત્યા અવનમા બાલક તો જણાયે,
ને આંખડી અંધ થકી લરાયે.
સ્વપાત્ર દેશે મૃતદેહ ભાજે,
ગોદાઈ બીનાં નયને નિગળે...૪

“દર્મો રમાડ્યાં મુજ ગેર દેરાં,
કલ્પોજનાં આગક તો ધગેરા.
બુલ્લો ઘડી હું મુજબાપ મેલા !
જે ધૂળ મોઢે રમતાં મુતેલાં”...૫

તોયે દહા આજ સુલામ કેરી,
રવો વહાવર, જાનાં ધનાહયે.
કરી મુકી, જીવત મીઠ ધારી,
“રહું સદા નોકરી” એકલો એ.

નરેણ દોરી રહી કાટડીમાં,
તરી ગયો આત્મ અનંતતામાં.

ન વો કે મે રા.

શ્રીયુત લાગુરાંકર જોશી : સહતંત્રી “દાંડીયા” સાપ્તાહિક

‘દિનકર ! તારું થોડું કામ પડ્યું છે. કરીશ કે ?’ સુરેશે ઘરમાં પ્રવેશતાં કહ્યું.

‘જરૂર, જરૂર. કેમ નહિ; તારા જેવા ખાનદાન કુટુંબના ફરજતને ના પાડી શકાય કે ?’ દિનકરે ખુરસી પરથી ઊભા થતાં કહ્યું: ‘પણ મહાશય હમણાં તમે ક્યાં બીરાળે છો ? મોટું પણ દેખાડતા નથી. આજે અચાનક બૂલા પડી ગયા લાગે છે.’

‘ના. એવું કંઈ નથી. દિનકર, આપણે કદી બૂલા પડીએ એમ હું કદી કંઈપણ સકતો નથી. આજે તારું ખાસ કામ પડ્યું છે. તારા કેમેરાની મને અત્યંત જરૂર છે એટલે લેવા આવ્યો છું. લાવ, આપે છે ને ?’

કેમેરાનું નામ સાંભળી દિનકરના ગળામાં ખખરી બાઝી ગઈ. તે ખંચકારને બોલ્યો: ‘સુરેશ, મેં કેમેરા ગયે મહિને વેચી માર્યો છે. એ તને ખબર નહિ હોય !’

‘શી વાત કરે છે ? કેમેરા વેચી નાખ્યો ?’ દળુ ખરીદ કરે ચાર માસ નથી થયા ત્યાં મહિના પહેલાં વેચી પણ નાખ્યો ? ત્યારે લીધો હતો શું જોઈતે ?’ સુરેશે આશ્ચર્યપૂર્વક કહ્યું.

‘હા, ખરેખર કેમેરા વેચી નાખ્યો છે.’ દિનકરે કહ્યું. ‘જરા પૈસાની અગવડ હતી એટલા માટે એમ કરવું પડ્યું. મારી ઓફિસના એક માણસેજ ખરીદી લીધો છે.’

‘શું ખરેખર તે કેમેરા વેચી નાખ્યો છે ? કે ન આપવા ખાતર બદલું કાટે છે ? લીધો શું, વેચ્યો શું ? કોઈ ખબર પડતી નથી. સાચી વાત કહે છે કે જૂઠું બોલે છે ?’

‘હા ! તને બનાવવાની વાત હોય ! તને મારામાં એટલોય વિશ્વાસ નથી ? બનાવવા માટે બીજાં માણસો ક્યાં ચોજાં છે ?’ દિનકર ગંભીર થઈ બોલ્યો.

‘પણ તારા ઘરમાં એટલી બધી કંઈ દરિદ્રતા છૂપી ગઈ હતી, કે તારે તારો પ્રિય કેમેરા વેચવો પડ્યો ?’

‘મંદારમાં દરિદ્રતાનો ક્યાં તોટો છે ? અને એ આવે છે ત્યારે કહીને થોડીજ આવે છે !’

‘કેટલામાં વેચ્યો ?’

‘સાઠ રૂપિયામાં.’

‘અરે, લસા આદમી ! આટલી બધી હોંશ પૂર્વક લીધેલો એંસી રૂપિયાનો કેમેરા સાઠ રૂપિયામાં આપી દીધો ? નાણાંની બહુ બીડ પડી હતી તો પછી મારી પાસે કેમ ન માગણી કરી ? એમાં તારે મારી લાજ કાઢી ન પડત ? તું કેવો વિચિત્ર માણસ છે ? બીડ કે કટોકટીના પ્રસંગમાં આપણે એક બીજાને ઉપયોગી ન થઈ શકીએ—સહાયક ન બની શકીએ તો પછી આપણી મિત્રતામાં ધૂળ પડી !’

‘સુરેશ !’ વિચારના વમનમાં અટવાટો દિનકર બોલ્યો. ‘હું બધું જાણું છું. પરંતુ એ પ્રસંગ એવો હતો કે કેમેરા વેચ્યા શિવાય હું શાંતિ કે સુખનો આસ ન લઈ શકત.’

‘મને તારી વાતમાં કશી સુઝ પડતી નથી.’ સુરેશે શુચ્ચતામાં કહ્યું: ‘તને માસિક દોઢસો રૂપિયા વેતન મળે છે. અચ્છી રીતે તારા ઘરનું ગાડું ચાલે છે. બેંકમાં પણ તારાં થોડાંક નાણાં પડ્યાં છે. એ મારી જાણમાં છે. તને દરિદ્રતાએ એકાએક શી રીતે ઝપી લીધો એ

હું નથી સમજી શકતો. કેરવા ઉગમ-ઉત્સાદથી તે કેમેરા ખરીદ્યો હતો ને એમ કેમેરા પાછો પીસ રૂપિયા અવગણ કરીને વેચી નાખ્યો તારી પાતમાં મને કંઈ વળુડ જ કારણ જણાય છે તુ માને કે ન માને' ત્યાંકેન ગી છે ને જણાવતો ખરો ? મારાથી છુપાવે છે ?

મુરેશના વાળોની મળત પર કાંઈ અસર ન થઈ હોય તેમ ગળ્ય મનસ્ક બની દિનકરે ગેમી રહ્યાં

'તારે તારા દિલની વાત ન કરી હોય તો કાંઈ નહિ બગજખરીથી વાત કરાવાતો મારો પ્રેરણ નથી પરતુ કેવળ પેસાની અગત્ય ખાતર ને પીસ રૂપિયા અવગણ કરીને કેમેરા વેચી નાખ્યો એ વાત હું કેમે કરી રહીશરી શકતું નથી. તુ મારાથી ગા માટે વાત છપાવવા માગે છે ? જં હોય તે સાચુ કહી દેને ? તારે નાણાની ખીડ હોય તો હું મદદ કરવા છતાં ના પાડુ છું'

'મુરેશ' પોતાની ફગેલી પોતાના મુખે કરવા કોણ નૈવાર હોય ? દિનકરે દિલ જોડવાની શરૂઆત કરી : 'મારી ખૂબીઈતા પ્રાપ્તિન બદલ મે કેમેરા વેચ્યો છે. ગીહું કાંઈ કારણ નથી. તારી આગળ કેમેરાની વાત કર' છુ ત્યારે એક આજુ મને દસતુ આવે છે ને ગીછ તરફ અપાર એક-સરમ ઉપર છે

'ગયા મલિનાની વાત છે' દિનકરે મૌન ને મન જોડીને વાત આરંભી : 'મારી પત્ની અને બાળકોને લઇને તેને પિયેર ગઈ હતી. ધરમા હું એકલોજ રહેતો હતો. સવારે સાગ દસતા મુમારે પીળીમાથી જમીને સંધિયેર આગ્યો હતો એકિએ જવાની કલકિકની વાર હતી તે દિવસે હું મારા દીવાનખાનાતા અજામાં ઊભા રહી આસપાસતુ દૃષ્ય નિદાગી રહ્યો હતો. એ તો-તું જણી છે, ને તે' અજુલજું પહુ છે કે મારા દીવાનખાનાતા અજામાંથી અસપાસતી રમખીયતા સરસ રીતે જોઈ શકાય

છે. તકન નવી ઢખનાં ઊંચાં ને લઘ્ય મકાનો. દર દર દેખાતાં નાણિધેરીનાં ઝાડ વિશાળ રસ્તો. રમતાપરતી ત્રિકાશરીઆ, મોટર, તેમજ માણુ-રોના અવરજવરની ધમાક. ટ્રામ અને ટ્રાઈ ક્રાઈ બૂલા પડી ગયેલા ખયારોનો અવિરત અખયટ. ચાહે તેવા કમચગા માણુસને પહુ એ અજા સાથે એ મિનિટ દોહતી બધી નેવાતુ દિલ ધાપત'

'અજામાં ઊભાં ઊભાં મને વિચાર આવ્યો કે લાવને આવ તો આ વિવિધતા બધાં ને મનેવરી રસ્તાની છપી અપી લઉં ! એકિએ જવાને લણુ એક કલાકનો અવકાશ હતો ઘરમાં ગયો કેમેરા લીધો 'કેમેરા નૈવાર કરી અજામાં ગયા અજામાં દાખત થતાંની સાથેજ આસ-માની રમતી સાડી પહેરેલી એક નવપુત્રાનરમણીને રસ્તા પર આપતી ને જોઈ મેં એકિએ જવાનો વખત ૧૧ ને બદલે ૧૧૫ રાખ્યો સારથી એ રમણીને ધખી વખત મારા અજામાંથી નિરખી હતી મારા મનમાં મેં એમ કહી લીધું હતું કે તે કાસેગિયન છે. તે કાસેગિયન છે એમ કહવા-નાને એક કારણ હતુ. કેમકે એના એક લાથમા હાતી સરસાં દાખેમાં પુસ્તકો હું રોજ નિરખતો. જો હું કરિ હોત તો તેના સૌંદર્યનું, તેની ચાલનું, તેના પોષાકનું, તેના લાવ ભાવનું એક મનકાવ્ય અજામાં ઊભાં ઊભાજ લખી કાઢત ! પહુ અફસોસ ! હું કવિ નથી. મારામાં કાવ્યશક્તિનો એકેય અંશ નથી એના શરીરની લઘ્યતા, એના મુખની ચૌર કાન્તિ, નમણું અખીલર નાક, શુદ્ધાગી ગાલ, નેજલી નયનો, માથા પરથી કમ્મર મુધી લટકતી સોદામણા સ્વામનાગની ચુંચાચેલી મુદર લટ, લટમાં ભેરવેલુ તાગુ શુદ્ધાખનુ કૂચ, પગમાં પતલી ને નાળુક ચંપમા, મુખ પર લાગે શગે ફરકતુ રિમન ! એનું સંપૂર્ણ વર્ણન કરવું એ મારી શકિનમયાંદની બધારની વાત છે એને દંસ માં આતી

ભેદ મારા મનમાં અનેકાનેક લાવે જાગી ઊઠ્યા.
મેં મારા મન સાથે નહીં કયું 'કે ગમે તેમ
કરી આજે ને આજે અને આ હજોજ તેનો
મનોહારી ફોટો ઝડપી લઉં. ફોટો લેવાની કલ્પના
મારા મન પર વિજળી વેગે પસાર થઈ ગઈ.
એ વખતે મનપ્રદેશમાં 'હા' અને 'ના' વચ્ચે
સખત હરિદ્રાદ ને તાણાતાણી ચાલી રહી હતી.
વિવેક ગમત થયો. તેણે કયું: 'હજા આઠગી!
જેની સાથે તારે ક્ષેત્ર પણ પરિચય નથી એનો
ફોટો તારાથી કેમ લઈ શકાય? અને તે પણ તેને
પછ્યા શિવાય, તેની ગરજ શિવાય? સખ્ય
માનવીનું કે આખરદારના ફરજદત્ત આ લક્ષણ
નથી. જરા વિચાર કર. મૂરખ ન થા' પણ
મનમાં એકસો વિવેકજ વાસ કરે છે એવું કંઈ
નથી અવિવેકનું સ્થાન પણ વિવેકના સ્થાન નેટલુંગ
છે બદલે વિશેષ છે. અવિવેક બગત થયો ને
તેણે કયું: 'અંહ! એમાં ગભરાય છે શાનો?
તુ એની છબી ઝડપી લઈશ તો તને કોણુ ભાગી
જવાનું હતું? તુ એને ક્યાં ને ક્યારે કહેવા
જવાનો હતો કે મેં તારી મનોહર છબી ઝડપી
લીધી છે? નાહક શાનો વેપલા વેશ કરે
છે! કે ઝડ, ખેંચા લે છબી. વિચાર છોડી કે
નહિ તો મનની મનમાં રહી જશે.

'મન: પ્રદેશમાં ગમત થયેલા વિવેક અને
અવિવેક મારા મનમાં-અંતરમાં ધમસાણુ મચાવી
મૂક્યું. કોલાહલને ઘેરો ઘોંઘાટ મચાવી મૂક્યા હું
અવિવેકને વશ થયો. કેમેરા તૈયાર હતો. પ્રકાશ
ખળખળાટ વહી રહ્યો હતો. ચોખ્ખ અંતર આવતાં
મેં તેનો ફોટો ઝડપી લીધો. ઝંખના
બારણા પાછળ એવી ચાકાકી પૂર્વક ઊભા રહીને
મેં ફોટો ઝડપ્યો હતો કે માફ કર્તવ્ય થઈ પણ
જાણવા પામેજ નહિ! આ સપળી ઘટના એટલી
ઝડપમાં બની ગઈ હતી કે અત્યારે તારી સમજ
વાત કરતાં જે સમય લાગ્યો તેનો સંચાર પણ
નહિ કાઝો હોય. ઓફિસ જતી વેળા ફોટો લીધેલી

પ્લેટ બરોબર સંભાળીને મારી હેન્ડબેગમાં મૂકી.
ઓફિસે ગયો. મનમાં સ્વસ્થતા ન હતી. એ
દિવસનું કામ મદામુસીબતે કયું. સાંજના ઓફિ-
સથી પાછા ફરતાં પુખ્ત આર્ટ સ્ટુડીઓમાં એ
પ્લેટને કેન્ડલપ દરાવવા આપતો આવ્યો.'

'ખીજે કિસે રસિયર હતો. ઓફિસમાં રગ
હતી. કામપર જવાનું નહતું. હું ઘેરજ હતો.
સવારે લોજમાં મિષ્ટાન્ન વધારે આરોગ્ય
જવાથી ઘેર આવીને કાંબી ઊંચ ખેંચી હતી.
ચાર કલાક સતત ઊંચા પછી ઊઠ્યો. મોઢું
ધોણું, ચા બનાવી પીધી. પછી દીવાનખાનાનું
પ્રવેશદ્વાર ખંધ કરી, આરામ ખુરશી પર પડ્યો.
પડ્યો "દોડીઓ" છાપુ વાંચતો હતો. ઝખાનાં
ખુલ્લા બારણેથી મીઠા ને કોડી પવન ધરનાં
ધૂમી રહ્યો હતો. છાપાનું પૂરું એક કોલમ વાંચ્યું
ન હતું ત્યાં બારણા પર ટક ટક ટકના અવાજ
થયો. અચાજ સાંભળી હું બારણું ઉઘાડવા
ઊભો થયો. બારણું ઉઘાડ્યાની સાથેજ મારા
અશ્ર્વર્થનો પાર ન રહ્યો. મારી દિટિમાં મને
શ્રદ્ધા ન રહી. હું બગત દશામાં છું કે સ્વખા-
વશ્યામાં છું તેનું મને જ્ઞાન ન હતું. ગઈ કાલ
સવારે જેનો ફોટો મેં ઝડપી લીધો હતો એજ
રમણી મારી સામે ઊભી હતી. હું મૂક બની
ગયો. તે જા માટે અચી આવી તે જાણવાની
ઈચ્છા હોવા છતાં મારાથી તેને પછી ન
શક્યું. પછલા માટે મારા મેઠમાં એક ફરક પણ
ન રહ્યો, જાણે શબ્દોએ મારી સાથે લાંબર
વેર કેમ ન બાંધ્યું હોય! જેમ તેમ કરી શબ્દો
બેગા કરી હું કેંક બોલવા જતો હતો એ પહે-
લાંજ એ બોલી:

'તમે પુખ્ત આર્ટ સ્ટુડીઓમાં ફોટો કેન્ડલપ
દરાવવા આપ્યો છે?'

'હા' મદામુસીબને મેં એકાદારી ઉત્તર
આપ્યો તેણેજ ફોટાનું સ્મરણ કરાવી મને ઝાંખા
પારી દીધો. કાચુબર તો મારા મગજમાં એવીની
બાપી ગઈ

રહેવાની ઉત્તમ સગવડ સાથનું

ધી ગ્રાન્ડ રાંદેરવાલા હોટલ

ભાગાતળાવ, સુરત.

માલિક:-એ. એસ. મેકુલ

મુસ્લિમ, પારસી, ખ્રિસ્તી અને નોન-વેલ્ડેરીઅન
ભાઈઓ માટે

‘રાંદેરી’ ડીરીઝ જન્મવાનું એકજ વિખ્યાત અને માનીતું મથક.
જ્યાં રોજ નવી નવી ભતની ડીરીઝો તૈયાર રહે છે. ચાહ, કાંદી, ઢોકો
આઈસક્રીમ અને ઠંડા પીણાઓ માટે એકવાર જરૂર મુલાકાત લ્યો.
મનપસંદ વાળીઓના ઓર્ડર મળતાં ટુંક સમયમાં તૈયાર કરી આપવામાં આવે છે.

એ. એસ. મેકુલની માલિકીની
પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર.
કેકસ,
બદામ અને સાદા ખિસ્કોટ,
નાનખરાઈ,
હફીમી ખિસ્કોટ,
પાઈ,
નાન,
શીરમાસ,
લીઝરે,
એકવાર ટેસ્ટ કરો
જરૂર તમને સંતોષ આપશે.

“કારવાં”

રાંદેરની મુલાકાત લેતાં
ક્યાં જમશો ?

ધી પાગલ કોટેજ
રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર
જ્યાંની દરરોજની નવી નવી
વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં
ચાદદાશત રૂપે રહી જશે.
માલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

ગાંદેર ખંખર

૧.૨.૧૯૫૧

પાંચ રૂબં

નંત્રી :-
"વહશી" રાંદેરી
સહનંત્રી :-
"બેકાર"

નંબર ૨

અનુકંભાણુકા.

વિવિધ મૂલ્ય

તારાં પ્રિદુ
નખે નખી (સલ્લ)
ગવાઝી ફનિયાકે દોસ્તો
"દુ છલીસ ન ફલનીનની તરેડ" (કાવ્ય)
ભણુવા જેવું પેપર જગતમાંથી
પોદ
રમઝાન રહસ્ય
આગની સંસ્કૃતિ પર 'ધક્યાલ'નો વિલાપ
મહાન ઇન્દિયાળ
કથસ્તાનમાં
પરિવરમ સુલતાન છુદ
ન્યાયે કિદલાર રંગારો હતો
'કારવા'ના હાંકિડુને ખુલ્લે પત્ર
મિઆંતે અપમદી
"તારી સાથે કરાર કોણુ કરે?" (કાવ્ય)
ફાયાઓ
દિલ્લા ઇતિહાસનુ એક પાનું
છવન-નવસિકા
".....પગવારે નથી" (કાવ્ય)
".....પીળી જાય છે" (કાવ્ય)
મોહીની પ્યાસ (ચાલુ વાળાં)
દાદાન

સેખકાનાં નામ

"તુરાળ"	૧
મૌં "આઝાદ"	૨
"એકર"	૩
"નિસાર"	૬
મંપાદક	૭
રા. વણુગરો	૧૦
મૌં "સાદિક"	૧૨
"છીનીઆ" બી. એ.	૧૪
સારેક બકીલી	૧૭
"માંડવીઆ"	૨૪
"શાન્ત"	૨૬
"મીરની"	૩૩
મી. રતનજી મારશલ	૩૬
"આસિમ"	૩૬
"ઝાર"	૪૮
મૌં અહમદ અમરેફ	૪૬
એ. મી. ચિસ્તી	૫૩
"આઝાદ"	૫૬
"સગીર"	૬૧
"અમીર"	૬૧
"તુરાળ"	૬૨
... ..	કપર પૃષ્ઠ ૩

"કારવાં"નું પ્રાથમિક સંચાલન.

દિનદ માટે રૂ. ૪.

બર્મા માટે રૂ. ૫.

અમરીકા માટે રૂ. ૮, (રૂ. ૫૫)

છુટક નકલ સાત આપ.

"કારવાં"ના જાહેર અમરના દર.

આપું પેછર ૧/૨ પેછર ૧/૪ પેછર

૧૨ માસ રૂ. ૬૦,	૪૦,	૨૫,
૬ માસ રૂ. ૪૦,	૨૫,	૧૫,
૩ માસ રૂ. ૨૫,	૧૫,	૮,
૧ માસ રૂ. ૮,	૬,	૪,

ટાઈટલ પેજ અને મેટરની વચ્ચેની

ગા. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરના ૨૫% વધુ

જાહેર અમરના નાણાં એડવાન્સમાં લેવામાં

આવે છે

વહુશી સાહિત્ય કાર્યાલય

કલુગીર,

સુરત

"કારવાં" ઇસવી માસની ૧૫મી તારીખે એક થાપ છે. આડકાએ નોંધ લેવી.

કારવાં પ. ૧૬ • • • અક્ટોબર ૧૯૩૯ • • • અંક ૨ જો

વિતંડાવાદ

દુલીલ દિલને દાહુ દેનારી છે.
દિલ દેનારાં !
વાદપિવાદનાં વમળમાં અટવાયો મા !

તુષારખિંદુ

જીવનનું અદૃશાસ્ત્ર

હુ સતો રહેજે !
હર હાલમાં હુ સજે !
યુગમાં હુ સજે ! દુષમાં હુ સજે !
દિલ કપાતું હોય તોયે હુ સજે !
માતતાનું છત્ર છેદાતું હોય તોયે હુ સજે !
પત્નિ મૃત્યુપાંખે ઉડતી હોય તોયે હુ સજે !
પુત્રનું પ્રાણપોષ્યનું ખિડાતું હોય તોયે હુ સજે !
વહાલેશં વસન્તી વિદાય લેતાં હોય તોયે હુ સજે !

જીવવું હોય તો હુ સજે !
વિરલ થવું હોય તો હુ સજે !
દુનિયામાં વસવું હોય તો હુ સજે !
પાગલ ન બનવું હોય તો પાગલની ભાંતિ હુ સજે !
જન હુ સજે !
દિલને દાખીને યે હુ સજે !

મૃત્યુનું અદૃશાસ્ત્ર

ગમામને ગામ મરી ગયાનું છે !
એ વહવિચારે હું મૂઠા જીવન જીવવા લાગ્યો;
ને અદૃશાસ્ત્ર કરતું મૃત્યુ મને અડપત્તી દસગવા લાગ્યું.

એલેક્ઝાન્ડ્રી દુનિયાં કે દોર તો

સંસ્કૃત - 'જીવ'

૪૭૭૭૭૭

આવાજી દુનિયાં કે દોર તો! આજે તમારી સમક્ષ હું ઇસુની વીસમી સદીનું વિદ-ગાવચોકન રજુ કરું છું. વીસમી સદીએ આરંભ થયાને ઓગણીસ વરસ વડી જવા આવી છે, આ ૩૬ વરસના કાળમાં આપણે પ્રગતિ સાધી છે કે પાછલું કરી છે તેનું અવગણન કરીએ. પાછલી અને ફેટાનું વજન ધરતું ગયું છે; તેમ તેમ ટોપીનું અને પૂરકાં માથાનું વજન વધતું ગયું છે. હુકમ-અને અપીણનું સ્થાન સીમેર અને ચાહે ઝડપી લીધું છે; તેમ તેમ મુરખાપણા અને વડીલશાદીનો શેગચાળો ઓછો થતો ગયો છે. પરિણામે યુવક યુવનિએ સ્વતંત્ર બન્યાં જવડાં થતાં ગયાં છે. ત્યાં સુધી કે પહેલાંની લયલા ઉંડ પર બેસતી હતી; ત્યારે લાલની લયલાઓ સાર્વકલ પર સવારી કરતી થઈ ગઈ છે! પહેલાં ઓળો અમળા ગણાતી હતી; પણ હવે કોસેજની કાગળાણીને પ્રતાપે સુરકાના ગાલ પર તમાચા કે અંપલ ચોરના જેટલી પ્રખળા બની છે! અસહ લયલાએ મગનુંની કોમલ્લી ફેડી હતી; આધુનીક લયલાઓ મગનુંઓનું ઘોખનું રંગી દે છે! ચાદર જેવડાં પહેલાં છાપાં ચાંચનાં સંયુક્તા દરણુ કે ફિકમણી દરણુનાં પુનરાવર્તનો થતાં અવગણાય છે! સુધારાનો વેશગાયો એકો નેશમેર કુદાવો છે કે જેથી લુની ફેશનનાં છાપરાં અને લુની ફેશનનાં દરો પગુ ઉડી ગયાં છે, અને સાથે સાથે લુના પુરાણા ઓર્થોડોક્સ વિચારો પણ ઉડી ગયા છે; જેથી ધર્મભાવના પગુ ઉડતા લાગી છે! એકા

મંદીરો તથા મરજદોને બેઠાને લટકવા લાગ્યા છે. મંદીરો અપ-ટુ-ડે બની ગયાં છે! મરજદોમાં મખમલના ગાલીયા અને ઘોસેકરીકના પંખા આવી ગયા છે; છતાં મંદીરો અને મરજદોનું ઓડીયન્સ સીનેમા તરફ ધસગઈ રહ્યું છે!

x x x

ડીફ અને મરજદના લાવ વધી રવા છે ત્યારે લખવાનના લાવ થી રવા છે! હવે નો લગવાન જતો પૃથ્વી પર પધારીને પોતાના પ્રાંતગન્ડા કરે છતાં લેક્રો તેનું સાંભળે એમ નથી! પહેલાં સનીઓનાં માન દતાં, હવે એક્ટ્રેસોના માન છે. એક્ટ્રા જે ધરતી દીવાનાં પર સનીઓના ફેટા લટકાવના દતા તેને રચાને હવે એક્ટ્રેસોના ફેટા દીવાનો પર લટકી રવા છે! હવે તો લાલચ એવી પ્રથા પડી ગઈ છે કે જે પેપરના અગ્ર-સ્થાને એક્ટ્રેસોના ફેટા અંકિત હોય તેની ખરીદી વધુ થાય! અરે! ના વરસની બેર, નાનાક કે છાટરની બેટ કે હટ્ટી ધડીમાં પણ એક્ટ્રેસોના ફેટાવાળા કાર્ટોન્સ અગ્ર-સ્થાને હોય છે. ધર્મોપદેશક અને લીડરો કરતાં મીનેમા સ્ટારોના માન વધ્યાં છે! ધર્મનો લાવ ધરતાં પ્રેમનો લાવ વધી રવો છે. છુટ્ટદેવ પર કામદેવનો વિગ્ધ થયો છે! અને દરક અને દુરનનાં બજારમાં તેજ આતી છે!

x x x

આવાજી દુનિયાં કે દોર તો! જગતમાં ધૂમ-ફેટાનું ફેશન ચાલ છે, તો અનેક માણસો ગરુચાલ છે કે હવે ધરતીપર ગરુર કાઈ આદમાની સુનાતી ઉતરશે! અને કેવી શુભ થઈએ! (?)

કારવાં કાદુનું કે એક તરફ કારવાં જવારે પડ્યું
ને બીજા બાજુ પોલાણમાં લખ્યું ફારી નીકળી
વેતી કાગળના અને ગોળાના લાવો વધનાં આપા
દિંદના પેદર જગન ઉપર આકૃતના ઓળા ઉતર્યા
હા! જે તમેએ વળેમી દશેર તો જરૂર આ વાનન
માની સંગે? પણ ના. વાત જુદી છે.

x x x

યુગેપમાં અકલનું અકલનું વધનાં વિભુનું
આન વિજાને લઈ લીધું છે! ભગવાનના આશિ-
વાંદે દેના વિજાનના આશિવાંદમાં ગોરા યોદ્ધાની
બદા રંગના યુગેપમાં ફેરેરે જુદાની રહેમન
વનમવાને બદલે બેંગોળાની એકમન વરગી
રંગ છે. માનવોના મગનને ફેરેરે આજુવા
દાનરૂપિ સરમુખવાદેને સરજી શ્રી પેલાનું
રથાન પાણુ કળી સેવાનો પ્રમલ દયાં છે આમ
જરના બાજબીગા અને રંગના સરિનાઓ
નિરખી ઓરી માનવ મેદની પાછા દેરોમાં
પ્રાચના દેરની યજ્ઞ મંદિર, અને ગોડ જેટું
કોઈ પ્રાણી જગનમા દેરની ધરાને છે તેની
વેદાને બાજુ થતી ચાલી છે! પુનઃ યુગેપમાં ભગ-
વાનના લાવો નંદ પર આવ્યા છે અને તે બાજબી
માન દેરદેર-વેદનકીનને ફેરેરે જગ એમ છે!
રાદાની ભગવાન પ્રગટ થયા વગર માનવ
ભાવનાની કોમન સમજની નથી! લોકો! એકાને
કાપે તેમ ગોરાઓના દડખવાને ફર દેરવા
ભગવાને એ કુતચને દડખાયાં બનાવ્યા છે. જે
કે તે અતે મરશે, પણ અનેકને બચકાં
ભરને દેકાળે લાવશે. જેવડે અંદર અંદર
બચકાં ભરને પુરાં થશે પછીજ પુનઃ માનવતા
રથાપન થશે!

x x x

આવાજી દુનિયાકે દેરતો! આપણે
ઈડીયનો તો અત્યાર સુધી પશ્ચિમનું જાણુ સાક,
અને પૂર્વનું જાણુ સહેલું એરી માનવના
ધરાના પૂર્વને બદલે પશ્ચિમના જગનનેજ

વંદન કરતા દેતા; તો દવે સમજનું દશે કે
જે ગોરી સંકેતિ પર જગનને નાક દેતા તે
ઓરી સંકેતિ એક બીજાના ગળાં લખનારી
નિવરી છે! દિંદના અકારમી સદીના પોળા
અને દીવાન જમાના જેવો બારીક જમાનો
અત્યારે યુગેપને સાંપડ્યો છે!

આવાજી પૂર્વે તો યાં ફારીને લેઈ
રંગ છે કે જગવારી યુગેપની પ્રગાત કેટલી
કળી છે! માનવનાનો વિનાશ, શાંતિનો વિનાશ,
સન્નિવનનાનો વિનાશ, વિશ્વાસને પ્રમાણિકનાનો
વિનાશ અને સરવાળે તમામ સંકેતનું સન્નિ-
નાશ દેરવા વિજાનનું બન સગાંધકારીઆન
મનને સવાર થયું છે! જેકાં છે એક
બાજુ તો નાકીવાલનું એ બૂન ધૂળે છે, અને
બીજા બાજુના બૂન અને જગવારીઓ કોઈ-
આસનવાદનાં કાકાં વગારી રથા છે; તે જનને
શીશમાં ઉતારવામાં સફળ થાય છે કે નહિ!
યુગેપના બધા વાદવાદની ભગાઈ પર સમન્ના
વિના જુગેપ વગાડનાર આપણાં દિંદી યોદ્ધાઓએ
વંચુ દશે કે માકસવાંદ પણ પછીમાં વોરીને
પાંગોરી મારવા જેટું થયું છે! તો દવે આપણા
પરોળા લેધા, ઉધામં માર્યાં અને રાત્રી
નેકારી વાગાઓ કાના નામની પોઈ મૂકી!
બીજાઓના વિચારોની પાણુ શુભામી કરનારાઓએ
દવે પશ્ચિમના નામે નાલી નાખી આપણું
પૂર્વનું જીવનું તેજ મુનું સમજવામાં આર છે!

x x x

આવાજી દુનિયાકે દેરતો! એકાને મદન કે
ઉધાર મળતી યજ્ઞઓ સેવાનું ખૂબ ગમે છે,
તેમ શીખામણ કે સજાદ આપવાનું પણ
ખૂબ ગમે છે! અમને કારવાં કાદુવાને પુરા
એક માસનો થયા નથી, તે પહેલાં માગી કે
વલુભાગી સજાદોના દગ અમારા ટેગલ પર
ખડકારી ગયા છે! બેશક અમને આટલા ઓછા
સમયમાં જેટલી સજાદો મળી છે; તેટલી

હીરેકરને મંગી હોત તો પુરોપમાં લગાઈ થવાનો સંભવ ન રહેત ! એ બંધી 'સત્તાદનો અમલ કરવા જઈએ તો પેલા મીયાઓના કહેવતી ટંકુની જેમ અમારી ઉંટાની અલગાર પણ ખાણમાં જઈને પડે !

મિત્રભાવે અપાંચવી સત્તાદોને તો અમે મસ્તક ઉપર ચઢાવી ટાપીને રથાને મૂકીએ છીએ ! પણ પેલી સત્તાદ ખાતર અપાંચવી વણમાંથી સત્તાદોનું શું ? કોઈ કહે છે કે "માસિકને આદર્શ બનાવો" તો કોઈ કહે છે કે "આદર્શ બનાવવા જતાં "વીસમી સદી, કૌમુદિ, સાદિય, કે વસંતની જેમ લટકી જશે !" કોઈ કહે છે કે "કારવામાં નવિનતા લાવો." તો કોઈ કહે છે કે "નવિનતાના મોદમાં ઘસણાવ લુનાને વિસારી ન મૂકશો." અંધબત નવિનતાની જૂખ ઘણાને હોય છે; પણ આજની નવિનતા એ કાંઈ તો લુનતાં યવાનીને ? આથી અમે નવિનતાની વિરૂદ્ધ છીએ એમ તો નથી જ પણ નવિનતા વંચી વધીને નમ્મતા બની જાય અને કલા વધીને ખસા બની જાય એનો અમને પસંદ નથી જ ! "જેન્ટલમેની કે શ્રૌકમે હજામ ખન ગયે" જેવું કરવાનું તો અમે પસંદ કરતા નથી જ તેમ "જે નાડું જાડું તે જાડું" કરવાના પણ નથી. છતાં આ કાળની મોંઘવારી બેંકોની મોંઘવારી સરકારી સેન્સર તથા સત્તાદોની ભરમાર એકી-ટરીને પુલસિરાત જેવી બનાવી દે છે ! છતાં,

"કયા હર્જહેજે ખાલસે બારીક હે વોલ પુલઃ"
ખાઈમીકલસે મુઝરેંગે દમ પુલ સિરાનસે !

x x x

"એક અંગત બને ન્યારા

હસમે રલવે કુંબા સાગ !"

એમ અનેક વહેપારીઓ લગાઈને લીધે લાંબા વખતાં મનમાં ગલુગલુ રળા દમે. ખરું પુલસે ના મન મહાપુલને પ્રતાપેજ દેશમાં ઉપ દક્ષ

અંગતો અંધાયા હતા. પણ 'અન્યારે' તો લોકોનાં ખિસ્સાંજ કચ્છના રણ જેવાં સફાવટ છે; જેથી હાંસીમાં હોય તો ચાળીમાં આવેને ? શંક્યાતમાં શિશ્યાવતિ દાક્ષના જૂમખાં દેખાડે પણ એ દ્રશ્યો અંતે તો ખાટીજ થશે અને અંગત બનાવવાના કામ મનતા મનમાંજ સમાઈ જશે ! જો કે કાળની મોંઘવારીએ પતકશેનાં ચોખં તો રંગીજ નાખ્યાં છે; તેથીજ આજનાં પાનાં આપીને લાગે તો 'એ સમતોલપણું જાળવી રાખે છે ! એક શાધર મિત્રના શાધરમાં કંઈ તો લગાઈને લીધે વહેપારીઓના માંમે તાળ દગાટા જેવા થવાને બદલે આદોની કકાઈને લીધે એવા લાલ થશે કે—

"હું હું એવું છવન એવો લાલ રાખું હું;
તમાચા મારીને મુજ ગાલ લાલ રાખું હું !"

x . . . x

રખેતા મુજબ શહેરના મુસલમાનોની દિવાળી (શમે બરાત) આવી ગઈ અને દુદાકા પણ કુટી ગયા એટલે દવે તો રમજાનનીજ ફિર કરવાની રહીને ? રમજાનની ટૂન આવતાં પહેલાં તો પેલા હોટલીયા લાલપદ્મો કેન્દર શીતલ બનાવવા લાગે છે ! અગીઆર માસ મુઘી મરદખાનામાં ગણાતી હોટલી બનાવખાના બની જાય છે ! થોડાક દિવસ કુરઆન ખાનીનો ગલુગલુટ કરી લમરાઓ પોતાનાં દરોમાં લાઈ જાય છે અને નરાવીદની શરઆતની તેજ પાછલા લાગમાં મંદીમાં પરિણમે છે ! થોડાક જુના વિચારના મુસલમાનો ડાઝા-નમાઝમાં વખત સમાવે છે, ત્યારે ઘણા રીશન ખપાલ મુસલમાનોના રાજદાર વિચારમાં મગુજ રવી અકલેના એટલા, લાયબ્રેરીઓની પુસ્તકો, પાંચીક ગાંડોના પાંકડા, નાટક મીતેમાની પુસ્તકો, રંગશોના પેટરોઈ વગેરેનો ઉદ્ધાર કરે છે ! મરદમ અકગર હજાપગારીએ કંઈ છે ને ખંજ છે કે—

“વાહ ફરમાતે હેં “અકબર”

યેહ રાજા એક કયામત હેં;
બજા ઈશાદ હોતા હેં

મગર ઈફતાર જમત હેં !”

+ x +

એક મિત્રે સલામ આપી કે “કારવાંની તરફથી ફરી હોય તો ધાર્મિક બાબતોને જતી કરો.” તેમના કહેવાનો આશય એ છે કે મઝહબને તરફથી રથાન નથી. એમની શી કમુર ? પશ્ચિમનો પરત જેના મગજમાં લરાય તે દરેક ભૂતેસો અને મુધરેસો ધનસાન આગે તો એવી વાતો ખૂસે એક કરે છે, અને એક વર્ગ તો એવા છે કે મઝહબી વાતોને એક રોમ ગણે છે, અને તે રોમના દેવાવનાર મૌલવીઓજ છે એમ માને છે. પણ અકબરના શબ્દોમાં કહીએ તો.—

“હુમને વાઈઝીની ખૂબ દાખી” નોચી,
યેહ બાત મગર ન અપને ફિલમ સોચી,
મઝહબકો શિકસ્ત દેકે કયા પાવેગ ?

અખિરકો રહેગે મોચી હીકે મોચી !”

એવી દાલત તે લેકાની છે. તે અપ-ડુ-કે
કુરોડ મઝહબને તો ઉધાર સોમે માને છે !
દુનિયામાં રોકો ક્યાદોજ દુકે છે.

આખિરતમાં જે થરાતું હોય તે થાય !
ફકત નવિનતાની ખાતર મઝહબથી દૂર રહેનારા
ઓતો તોડે નથી. આમ નવા દોર અને જુના
સાદની ટમ આંધે વોરમાં મુશ્કલમાનો સપાયા છે !
“મઝહબને પુકારા અય “અકબર”

અલસાહ નહિ તો ફૂલસી નહિ;
યારોને કહાયે કૌલ ગલત
ત-આહ નહિ તો ફૂલસી નહિ”

હું જીવીશ ન ફલસ્તીનની તરફ !

ખાખી જવાની ખુશી છે હુમારી ચીનની તરફ.
કે દુકડા થઇને ન જીવીશ હું ફલસ્તીનની તરફ. ૧
હવે તો કેદ કે ઘરની પરખ નથી મુજને !
હજરો સાલથી રહી રહીને પરાધીનની તરફ ૨
કોઇની મોજના તાગે છે હિંદગી મહારી.
મતજ મૂળથી હું છું જ્વલ્લહીનની તરફ ૩
છે અન્ય સાથે તો વર્તનના રંગ હંગ જુદા.
ને મુજથી વાત લડા કેમ ! કમતરીનની તરફ ૪
ઘડી ઘડી મહીં ઘેરાય છે ન્યાં કાળી ઘટા.
છે, મહાં દિલસી શું સુરખની તરફ ૫
રિવાઈ જાય છે, છણકા કરીને રૂકે છે.
મિશ્તજે યાર છે. જાપાનની મશીનની તરફ ૬
રહે છે કેમ વધુ આ, જહામાં તે હજરત
કહા કરે છે જે દુન્યાને ચાર દીનની તરફ ૭
હીને પંથે પડો “કારવાં” ગયો નીકળી.
બુકાવી શીશ કાં બેડા છે સુતમધનની તરફ ૮

“નિશાર”

માણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

દુનિયા ન માને એવું,

છતાં માનવું પડે તેવું.

[સંપાદક]

“૨૦ થી ૬૫ વરસની ઉંમરે મુધીમાં એટલે ૪૫ વરસના ગાળામાં ૭૧ ગજ લાંબી દાદી વધી શકે છે અને જો તેમાંથી બનાવવા ધારે તો એક કામગીરી ખુશીથી બની શકે છે” આ શોધ ઉપરથી કિયનશેવ કરાવી દાદી મુઝનારા કે મુઝાવનારાઓ પોને જાતે કેટલું આર્થિક નુકસાન લાગે કરીને ઉઠાવી રહ્યા છે તેનો અંદાજ થશે. આપણા દેશના નવરાઓ નખખોદ વાળે છે ત્યારે અમેરિકાના નવરાઓ આવી શોધ જોગા કરતા રહે છે !

“ન્યુયોર્કની ખબર છે કે ત્યાંની હોસ્પિટલમાં એક મગજનો દલાળ કરાવવા આવેલો માણસ ૪૦ વરસની ઉંમરે આવ્યો હતો તે ૨૦ વરસ મુધી હોસ્પિટલમાં મુઝ રહ્યો. તે દાઢમાં ઉધ-માંથી ઉઠતાં તેની ઉંમર ૬૦ વરસની થઈ ગઈ છે.”

આપણા રામાયણવાળા કુંભકર્ણનો રેકડ આ માણસે તોયો મણાય અમેરિકા તો દરેક જાળનો રેકડ તોડવામાં આગળ છે ને ? જુવોને ગાયોસં યાને છુટાછેડામાં પણ અમેરિકા પડેલા નંબર છે ! મરીબ બિચાડું હિંદુસ્તાન દરેક વાતે પછાત છે !

નવિનતાનું પ્રદર્શન કરવામાં હોલીવુડની નરીએ જગતમાં સૌથી આગળ છે. “ન્યુયોર્કના વિસ્ખેષણમાં એક હોલીવુડની એક્ટ્રેસ નવિનતાનો નુસ્ખો રજુ કરવા ખાતર પશ્ચીકની સામે

પ્લેટફોર્મ પર અપ-ડુ-ડેટ પોશાક પહેરીને રજુ થઈ અને પછી તેની શીખવેલી એક બતકે પોતાની આંધ વડે તેના પોપાકનો એક એક તાર જુદો કરી દીધો અને નવિનતાનું પ્રદર્શન કરનારી તે એક્ટ્રેસ માના પેટથી પેદા થઈ હોય તેની લેડિલી સામે નિહરતાની નવિનતાની દાદ લેવા ઉભી રહી અને લેડિએ પણ તાળીઓના ગડગડાટથી એ કુદરતના નખ સૌંદર્યને વધારી લીધું.”

મંથર છીડીયાની લેખીકા મીસ મેયો નવી બાનુઓ પોતાના દેશના આવા બનાવોથી જરૂર ઘટવું અસિમાન લાઈ શકે ! મરીબ બિચારા ઓથેડિક્સ પૂર્વવાસીઓ વંગલી વિચારના હોઈ પોતાનાં બેરોને પદાંમાં પુરી રાખે છે ! ચંદને વાદળથી ઢાંકવાની મર્મના પૂર્વ વાસીઓજ કરી શકે એમની આંખોના ભાગ્યમાં કુદરતના સૌંદર્યનું રસપાન કરવાનું ક્યાંથી હોય ?

કુદરતો ખબર પત્રી તારથી મચવે છે કે “લીજનમાં એક દારના વહેપારી પર ‘શદ’એ ૮ દગર પાંડોનો દાવો કર્યો હતો. તે સાળીન યનાં ત્યાંના ન્યાયાધિશે તેને ૨૦૦ વરસની સજા ફરમાવી છે. અને સજા ન ભોગવવી હોય તો દરરોજ બે શિલોંગ દંડ લરવો એમ ફરમાવ્યું છે.” આ દિસામે લીજનના લેખિ ઓછામાં ઓછા ૨૦૦ વરસ મુધી ડવના હોવા જોઈએ યાનો ન્યાયાધિશ પુરો ભવિષ્ય વેળા હોવો જોઈએ !

“મેક્સિકોના એક કેદીએ જેલમાંથી નીકળ્યા. “હિંદલરમાં દર મહીને સરેરાસ બે હજાર પછીના સગાં સંબંધીઓના કવેશ રૂંકાઈથી માણસો પટકાઈ પડ્યાથી મરણ પામે છે. એનું હારીને આખું જીવન જેલમાં જ વિતાવવાની ત્યાગીનાં શું કારણ હશે?” એક રિપોર્ટ પરથી ઉપરિચિત ગવરનરને અરજ કરી છે.”

ફારસીમાં સગા-કુતરાને કહે છે. સગાં જૂખના કુખે ટાંડીયામાં જોર ન હોય તે એટલે કુતરાં તેનાથી તો... પડકાર પડેને?...

જતાં અમને તો ખાતરીજ છે કે એ બંધવાના ધર કરતાં જેલમાં વધુ મુખ હોતું જોઈએ. “ન્યુગોર્કના વિષ મેળામાં આવેલી એક શોધ ઉપરથી આગાહી થઈ શકે છે કે આવી કાકનો ખેડુત ખૂબી ખેડવાને બદલે, રેડીઓ નેટિંગેટર થશે. રેડીઓ ટાવર નજીક બેસીને બન દબાવતાં યંત્રો વાસ પાડવાનું, બી. ઓરવાનું, લણવાનું પાક એકઠો કરવાનું વગેરે કામ કરી શકશે’

“અમેરિકાના એક મતસા રખેવાળે ‘હિંદ’ નામની માછલીમાંથી વીજળી ઉત્પન્ન થવાની શોધ કરી છે.”

આ સમાચાર વાંચ્યા પછી આપણા દેશી માછીમારો તો માનશે કે ‘હિંદ’ માછલીને પકડીને ખાઈ જવાથી અંદરમાં વિજળીનું અજવાળું થઈ જશે.

“ઈંગ્લાંડના ડેવનશાયર પરગણાના એક ખેડુતે પોતાના ખેતરને પુસ્તકોની ચાર કુટ ઈંચી દીવાલ ચણી છે. એક ઉમરાવે પોતાની લાયબ્રેરીમાં ૮ હજાર જુના પોથી કાઠી નાખ્યાં હતાં તેને તે ખેડુતે ઉપયોગ કર્યો હતો. આજે પણ ઘણા ગ્રામીણો તે પરગણામાં સહેલગાહે જાય છે; ત્યારે તે દીવાલમાં ઈંટ રૂપે રહેલાં પુસ્તકોને ખેંચી કાઢે છે અને વાંચીને પાછા તેની જગ્યાએ ગોળી દે છે.”

જો આ રાંચીને આ દેશના બધા પ્રકારનાં એકા મળાને ધારે તો પોતાના ઉપકરણો બોળ થતાં પુસ્તકોની એક જાડી લોત ચીનની ઇનિ-હાસિક દીવાલ જેવી બનાવીને હિંદુ સંસ્કાર કાળના કિશ્તી દારા કરી શકે એમ છે! મગર અસે દિન ક્યાં કે.....?

પણ હિંદના ખેડુતને એ લાભ મળેલા અશક્ય છે. કારણ કે એ યંત્ર વસાવવા તેની પોતાની બધી જમીન ગીરા મૂકવી પડે એવા સંભવ છે!

“લંડનમાં તાજેતરમાં એક જગે એક સ્ત્રીને ૪૦૯ પાઉન્ડ ૬૩૬ ફર્ડો છે. અને તેને દરમહીને એક શોલીમ લેખે ભરવાનો છે.” મતલબ કે ૧૮૦ વરસ તે સ્ત્રી જીવે તો પુરો ૬૩૬ ભરી શકે! શું એ જગ સાહેબે આમળ પાછળનો વિચાર કે શુભાકાર ભાગ્યકાર પણ નહિ ક્યાં હોય? આપણા નાટકોના “છ માસની ફાંસી”-વાળા બનામદી જગને કરતાં આ મૌસિક જગ પણ ઉતરે એવાતો નહિ?

“સાદીની માફક ચોટાટી શકાય એવા કાચની અમેરીકાએ શોધ કરી છે. એ કાચ પડી જવાથી ભાંગી પણ જતા નથી.” ભલે અમેરીકા ગમે તે શોધ કરે પણ હિંદીઓએ તો પોતાના આપદગના-વારના હથેળામાં જરાએ ફરફાર ન કરવાનો નિરાધાર કર્યો છે!

“કાંડાની ધડીઆળના ચત્રોમાં સુગંધી પ્રવેશ કરે છે તો તે આલતાં બંધ થાય છે.” આ શોધ કરનાર ધડિઆળા કોઈ પરફ્યુમર (તેલ અત્તર-વાળા)નો પાડોશી હોવો જોઈએ અને તે પરફ્યુમર સાથે ઝઘડો પડતાં આખી દુનિયાના પરફ્યુમરો ઉપર વેર લેવા આ શોધ કરી હશે ?

“બર્મિંગહામ ઇનેક્ટ્રીક સર્લોઈ ડીપાર્ટમેન્ટે તેના પાંચર રેશન માટે ૪૦૦ કુટ ઈંચુ બૂંગળું બનાવવાની વરંધી આપી છે. બૂંગળામાં ૨૦ લાખ ઉપરાંત છટા જોઈએ, અને સમસ્ત જગતનાં બૂંગળાંઓની ઉંચાઈનો રેકર્ડ તોડશે.” અને કોઈ પાદરી બાવાને ફરિયાદ કરવા ઇંચુની મુઝાકાતે જવું હશે તો એ બૂંગળાની મારફતે ચોથા આરમાન પર સરળતાથી પહોંચી જવાશે !

“રશીઆમાં ૧૨ હજાર સ્ત્રી વૈજ્ઞાનિકા છે.” એમાં શિષ્યાએ શી ધાડ મારી ? ગાંધીજીના ચરખા સંઘમાં એથી એ વધુ પુરૂષ સૈનિકા છે !

“ન્યુયૉર્કમાં એક વિમાનોને શોધી કાઢવાનું થતું ગોઈંવચમાં આનંદ છે. અંધારું, ધુમ્મસ, વરસાદ, કે બરફ પડે એવા ગમે તેવા અંધા-ધુંધીવાળા વાતાવરણમાં પણ અચાજ કર્યા વગર અદૃશ્ય કિરણોની મદદથી વીમાનને શોધી શકે છે.” આનો જગતમાંથી આદરના ઓળા એથી ઓછા થાય તો શકનારા !

“૧૯૧૭માં રશીઆમાં ક્રાંતિ ચર્ચ ત્યારથી આજ સુધીમાં પુસ્તકાલોકી ૭ અબજ નકલો ખપી છે. જ્યારે દર વર્ષે ૮ અબજ અખ-ખાંડેલી નકલો ખપે છે. છેલ્લાં ત્રીસ વરસમાં માર્ક્સ, એન્ગેલ્સ, તથા સ્ટેનલીનનાં પુસ્તકાલોકી સાત પાંચાંસ કરોડ નકલો પ્રગટ થઈ છે.

એકલી ૧૯૩૭ની સાલમાંજ રેટલીનીના પુસ્તકની ચાર કરોડ નકલો ખપી છે.”

આપણા દેશમાં તો ગજારમાર કે સદેવત સાવળગા સિવાય બીજા કોઈ પણ પુસ્તકની વેચાણ સંખ્યા કરોડ કે લાખતો કીક પણ હજારોથી આગળ વધી નથી ! ઉપરની યાદીમાં સોનીપેટ દિંદમાં કેટલાં પુસ્તકો મફત મોકલાયાં હશે તેનો અંદાજ કાઢ્યો નથી ? તે આંકડો અપાયો હોત તો કીક થાત કારણ કે મફતીયા વિચારો માધ્યમમાં ‘સંઘરીતે’ ઉઘાડે મફતકે કરનાર માર્ક્સવાદીઓનો દિંદમાં એ કીક કીક દેખાય છે !

“કુરોની એક અદ્યતનમાં એક ખિસ્સા-કાતરેએ ચાલતી કોરેજી બચાવ પદ્ધતી એક ધારાશાસ્ત્રીનું ખિસ્સું કાતરી લીધું હતું.” આવા આસાક માણસને સગ કરવાને બદલે તેના આર્ટને ઉત્તેજન આપવા માટે જો આચા ક્યોક્ટીના સમયે જામુસી ખાતાગાં રાખ્યા હોય તો ફરમોના પ્લાન તફાવી લાવવામાં ખુબ ઉપયોગી નિવડે !”

“જગતના મદ્યન નાટ્યકાર શેક્સપીયરની પુત્રી મિચકુલ વાંચી કે લખી શકતી નહતી.” જે તણ વરસ પર કાઠીઆવડમાં કેટલાક શેલ્પાસ મૌઝીઓએ “છોકરીઓને ભણાવવી ન જોઈએ.” એવા કૃતવા આપ્યા હતા. તેમ ઇંગ્લાંડના એ મદાકારિને પણ કોઈ એવા મૌઝીનો બેરો થયો હશે ? કે પછી “દોવા ત્રીવે અંધારું” ની કહેવન ખરી પાડ્યા શેક-સપીઅરે પોતાની પુત્રીને ભણાવી ન હોય ? કે પછી કોઈ ભણેલી બાનુથી એ ભણી ગયો હોય !

પોઠ

“ગાંધીજીએ હીટલરને પત્ર લખ્યો હતો તેવો એકાદ પત્ર હીટલર પર લખી લગાઈ અટકાવીએ તો મોઘવારી તો ટળેને? જુલોને ડરમી જોગરડે ભોંડા એક આને શેર દના અને રહી સમુદાયે અડીઆના લાલ થઈ ગયેલા! એ પેન શેરનાં કારેલા મે આને થઈ ગયેલા! હુ પુરોપવાગાઓ લોડા કે કારેલા ખાદ્યને લગતા દશે! હા...આ! પણ એવો જાહેર પત્ર હીટલર પર લખવામા વાંધા તો નથીને?” અમારા મિત્ર મી અડવાએ પોનાના ધરના એટલા પર ખેડીને દોડકા હોલનાં હોલતા પ્રશ્ન કર્યો.

“અરે! ગેમાં વાંધો શેનો? પેલી દુબળીએ તો ‘દાડીઆ’ મારફતે હીટલરને ગ્રેમ પત્ર પણ પાડવી દીધો હતો, અને તમારે તો ફક્ત સાર્વજનિક કલ્યાણનું માટે લગાઈ અટકાવી જગત પરથી મોઘવારી ટાળવાને માટે ખુદશો પત્ર લખવાનો છે માટે વાંધો જેવું કંઈ નથી. હા... આ! પણ જરા એ વાત વિચારવા જેવી ખરી કે તમે ગુજરાતીમાં કાગળ લખશો તો હીટલર શી રીતે વાંચશે?” મે’ મીં અડવા પાસે વાજગી વાંધો રજુ કર્યો.

“અરે! લગામાઈ તમે લેખક થયા છતા અકલ્પ રાખો છો કે નહિ? હીટલર ગુજરાતી ન જાણતો હોય તો પછી આપણાં કાગળમાંથી, બહુ

મેં કયારેપણ ગુજરાતી હાપાંઓ હીટલરને રોગરોગ પાનાનાં પાનાં લરીને શીખામગી આપે છે તે હીટલરને વંચાવવાનું દળેને?” મીં અડવાની આ દલીલ આગળ મારે કાન પકડવા પડ્યા.

“મને તો ખાતરીજ છે કે હીટલર શાનો આપણાં હાપાંને વાંચે: એ તો અડીના પ્રાંચીકને બનાવવા એડીટર હીટલરને પણ શીખામગી આપે એવા દુશિયાર છે! સમજ્યોને લઈશો!”

“અરે! નારેના દરેક દેશના એકથી પોનાના રાજમાં તો હોયને? એટલે ગુજરાતના એકથી પાસે હીટલર ગુજરાતી હાપાંનો તરજુનો કરારી લેના દશે! માટે કાગળ તો જરૂર લખવો અને ગુજરાતીમાંજ લખવો. કારણ કે દરેક માણસે પોનાની લાપા પર ગ્રેમ રાખવો જાણ્યો એમ કહેના કહેતાં કવિ નર્મદ પણ મરી ગયો! અને ગાંધીજી પણ કહે છે કે સ્વદેશીને અપનાવો તો પછી આપણી ગુજરાતીમાંજ કાગળ કાન લખવાં તમે જાણો છો કે ‘પાણ્ય’ કે ‘ચારણી’ઓના બ્યાજની જેમ કાગળના લાપો તો વધતાજ જાય છે! પછી એવો કાગળ ન લખુ તો સાહિત્યનો પ્રચાર કરવાને બોંધપત્રિકાઓની સદાય મેલી પડે! મારે તો સાહિત્યની સેવા ખાતરજ એટલી તકલીફ મેલી પડે છે આખી મારી પાસે વધારાનો વખત અને પૈસા નથી કે નાકક તકલીફ છોડાવું?”

“ભગે તમારી ઇચ્છા એવી હોય તો કાલે સવારે તાજે નીરો ચઢાવીને હીટલરને ખુલ્લો પત્ર ફક્કારી દઈશું ? ગ્રોગાંવ તરફથી સંભળાય છે કે નીરો પીને લખેલું લખાણ બહુ અસર કરે છે હોય છે ! ગાંધીજીના દરિગજનની ભોતખાલા થાય છે એનું કારણ નીરોજ છે !”

“હશે, પણ આ હાપવાળાઓ લખે છે કે હીટલર યુરોપીય સંસ્કૃતિનો વિનાશ કરવા બેઠો છે. તો એ સંસ્કૃતિ કાને કહેતા હશે ?” પુનઃ મીઠા અગ્નિએ સાદિત્યના ફળમાં આંચ ભોળવા માંડી.

“એ ! ભાઈ સાહેબ તો હીટલરને કાળજી લખવા તૈયાર થયા છે અને સંસ્કૃતિ કઈ બાકાતું નામ છે એ પણ જાણતા નથી ! સંસ્કૃતી એટલે સંસ્કૃતની બેરી !

“સંસ્કૃત તો ભોક્ષાતું નામ છે !, પરિતો ભાગે છે તેજને ?” અગ્નિએ વાજખી ફાયર મારી.

“ના એમ તો રાજાશાહીમાં એક શબ્દના અનેક અર્થ થાય છે ઉદાહરણ તરીકે મંત્ર એકજ શબ્દ છે જેનો અર્થ છે બાપતી બેરી ! એનો બીજો અર્થ છે. મા એટલે ના. ધનનો અર્થ પૈસા થાય છે અને ધનનો અર્થ શામાશ પણ થાય છે. તેમ સંસ્કૃત એટલે કળાવ્યક્ત અને સંસ્કૃતિ એટલે કળાવ્યક્તાની બેરી !”

“પણ કળાવ્યક્તાની બેરીએ હીટલરની શી ગુનેગારી કરી કે ને તેનો નાશ કરવા તૈયાર થયો છે ?”

“કાળ જાહે ! યુરોપીય સંસ્કૃતિ સાથે

એને પુનર્લગ્ન (નાતર) કરવું હશે ને તે પતિવ્રતાનો ડોળ કરતી હશે જેથી એને જાત પર જવું પડ્યું હશે !”

“બેરી પર હાથ ઉગામવો એ કાપરનું કામ છે ! એમ પણ હીટલરના કાળજીમાં સાથે સાથે લખી દઈશું ! વાક, પણ તે દિવસે પેટી તાત અધુરી રહી ગઈ હતી તે ન કહી ?”

“કઈવાત !”

“કેમ બૂલી ગયા ! તમારું બેલું પણ વાંની ચાંચીને અને લખી લખીને સાવ વસાઈ ગયું હાલે છે ! કઈ ચાન તે વિવેચન કલાતી ! બોલો વિવેચનકક્ષા એટલે શું ?”

“અરે ! એમાં શું પછયું ! વિવેચનકક્ષા એટલે હજમત ! હજમો જેમ અતરાયી માથું કે દાદી હોલે છે તેમ વિવેચક કક્ષમથી લેખકોને હોલે છે !”

“હાં.....આ ! હવે સમજાયા કે વિવેચન કક્ષા એટલે સાદિત્યની હજમત અને વિવેચક એટલે સાદિત્યના હજમત !” એટલામાં મિસીસ અગ્નિજનો રીસારી જેવો તીંગા અવાજ સંભળાયો.

“એ તમારા તપાસ પછી મારજો, ને લેડકાં હેડી રવા હોય તો ધરમાં લાવો તથા બગરમાં જઈને જરા લગદર મીડું લઈ આવો.” હોમ મીનીસ્ટરના દુકમની અવગણના કરી અગ્નિ વાજ મારી સાથે બેસી સાદિત્યની ચર્ચા કરી શકે એવા દિગ્મતવાળા ન દોરાયી ને વાનાંલાપ એટલેથીજ અટક્યો અને દુઃ પળ મંદીયુ છાપું લાપડેરીમંથી લખતે પોઠ ચરાવતા સરકારી ખીસમાં ગયો !

રમજાન જેવા બરકતી માસથી બહુજા
ઓહા લોકો વધિક છે કે ખુમારે આ પવિત્ર
માસમાં મુસ્લિમો પર રોજા શા માટે ફરજ
ક્યાં છે ? એમાં શી વિકમન છે, અને એના
કારણે આર્થિક તથા સમાજિક લાભ કેવી
રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ? રોજાથી થતા શારીરિક
તથા આત્મિક ફાયદાઓ વિશે વિદ્વાનોએ ઘણું
લખ્યું છે અને રમજાન મુબારકના આગમન
થતા રોજાના રહેરય તથા અલકામો વિશે દર
વાં લખવામાં આવે છે પરંતુ આ વર્ણનનો
તંતુ એ છે કે પૈગમ્બર સલ્લમ ના ખુમાર
મુબારકે રોજા વિંગે પ્રકાશ નાખ્યો છે તેને
વાંચક બહુઓ સમજા ધરવામાં આવે કે જેથી
દરેક જણને આપ સલ્લમ ના વર્ણન કરવામાં
આવેલી વિકમતા પર વિચાર કરતાં જણાશે
કે રોજા માત્ર બૂખ્યા રહેવાનું નામ નથી.
બરકત આ તે કાર્યક્રમ છે જે મુસ્લિમ કૌમ
માટે તેમ સર્વ માનવજાતી માટે હમદદી ને
લાગણી ઉત્પન્ન કરવાનું મૂખ્ય સાધન છે. અને
જે તકવા તથા પવિત્રતાની સાથે કૌમી ઇબ્દનનો
ઉમદા પાડ શીખવે છે.

પ્રથમ હદીસ શરીફનો તરજુમો લખી
તેનો તુંકાલુમાં ખુલાસો કરવામાં આવશે

રોજાનો સંપૂર્ણ પ્રિગામ

'દરરેત સલ્લમાન રહિં ફરમાવે છે કે શાખાન
માસ્તની હસ્તી તારીખમાં રસલાદ સલ્લ. એ અમને
એક ખુમાર સંલગાવ્યો જેમાં આપે ફરમાવ્યું કે
હે લોકો ! તમારા ઉપર એક ઘણો ચોટો બર-
કતવાળો મહીનો આવી લાગ્યો છે અને તે એવો
મહીનો છે કે જેમાં એક રાત એવી છે જે
હજાર મહીનાઓની રાતો કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે.
ખુદાએ આ માસમાં રોજા રાખવા ફરજ ક્યાં છે
અને તેની રાતોમાં (છાપાદત માટે) જગતું નહિ

હેરવવામાં આવ્યું છે. જે માણસ એ માસમાં
કોઈ પણ નહિલ નેકીનું કામ કરશે તે એવું થશે
કે જાણે તેણે ખીન દિવસોમાં ફરજ અદા કરી
(એટલે રમજાન માસમાં નહીં કામ કરવાનો
સવાબ ફરજોની બરાબર છે) અને જે માણસે
આ મહીનામાં 'ફરજ' અદા કરી તે એવું થશે કે
જાણે તેણે ખીન મહીનામાં સિતેર ફરજ અદા
કરી આ રમજાન સખરનો મહીનો છે અને
અખરનો બદલો જન્મન છે. આ મહીનો પરપર
મુલુક, હમદદી તથા દયા ખાવાનો મહીનો છે.
આ તે મહીનો છે કે જેમાં મોખીનો માટે રિજક
વધારવામાં આવે છે. જેણે એમાં એક રોજાદારને
છડતારી આપી તેને માટે ગુનાહોની માફતી
ધરવાનો છે. અને તેની ગરદનનો (દોઝખતી)
આગથી છુટકારો છે. અને છડતાર કરાવનારને
રોજાદાર જેટલો સવાબ મળશે. પણ તેના સવાબમાં
ફરજ કમી કરવામાં નહિ આવે."

એટલે અમો (સાદાખાઓ)એ અરજ કરી
યા રસુલુલ્લાહ ! અમારા સૌની પાસે એટલી
ગુમશતો નથી કે રોજાદારને છડતારી કરાવી શકે !

તો આપ સલ્લમ એ ફરમાવ્યું "અલ્લાહ
તઆલા એજ સવાબ તેને પણ આપશે કે જે
રોજાદારને દૂધનો એક ઘુંટ અથવા એક ખારક
કે પાણીનો એક ઘુંટ પીવાડે અને જે કોઈ
રોજાદારને ખાવાનું અથવા દૂધ પેટ ભરીને
પીવાડે તો ખુદા તઆલા તેને મદારા હોઝે
કરસરથી એવું શરખન પીવાડશે જેથી તે સદગા
મદસરવાળાઓના જન્મનમાં દાખલ થવા મુધીમાં
કદી તરસ્યો થશે નહિ આ એવો મહીનો છે કે
તેનો પ્રથમ લાગ રહમન છે, દરમ્યાની લાગ
મચદરત છે, અને આખરી લાગ જન્મનમથી
આઝરી છે. અને જેણે આ મહીનામાં પોતાના
મુશ્વામ (અથવા નોકર)ને ઓછું કામ આપ્યું

તો અલાહ તેની મગફરત કરશે અને તેને દોષખથી મુક્તિ આપશે.”

રોઝહુતા આત્મીક દાયદા.

પેગમ્બરે ખુદા સલ્વની કુખાન મુબારકથી નીકળેલા શબ્દોના આધારે રમઝાન. માસની મહત્તા તથા રોઝહની હકીકતને સારી રીતે સમજી ગયા હશે? આપ સલ્વએ ફરમાવ્યું કે “માસમાં એક રાત એવી મુબારક છે જે હજાર મહીનાઓની રાતોથી બેહતર છે” એટલે તે શબ્દકદ્દર છે! આ રાતમાં ખુદાને યાદ કરનાર એવો છે કે જાણે તેણે હજારો મહીનાઓની રાતોમાં ખુદાને યાદ કર્યો છે અર્થાત રાખેકદની બંદગીનો સવાબ ધ્યાદત કરનારને એટલો મળશે જેટલો હજારો મહીનાઓની રાતોમાં ઈબ્લાદત કરવાથી મળે છે. તે પછી ફરમાવ્યું આ માસમાં નફિલનો સવાબ ફર્જની બરાબર અને ફર્જનો સવાબ સિતેર ફર્જોની બરાબર છે. સુબ્હાનલ્લા રમઝાન શું છે? ખુદાઈ રદમતનો એક ઉધાડો દરવાજો છે કે એમાં દાખલ થનાર સવાબથી મદદમ રહેતો નથી. એક અમલનો બદલો સિતેર સિતેર મળે છે. લાગ્યશાળી છે તે મુસલમાનો કે જે આ મુબારક માસમાં કંઈક ખુદાને યાદ કરી લે, અને કમનસીબ છે તે જે ધરે આવેલી રદમતથી મદદમ રહે, અને તે છતાંયે તેનો જરૂરો અફસોસ પશું ન કરે!!

સમર અને પરસ્પર દયા ખાવાનો મહીનો -

હુઝુર સલ્વએ ફરમાવ્યું કે આ સખરનો મહીનો છે અને સખરનો બદલો જન્મત છે. એટલે જે રોઝમાં કંઈ તફવીફ યાવ તો તેને સદર્થ સદન કરવી જોઈએ. બદલે એ તફવીફમાં પણ એક પ્રકારની લિઝઝત પેદા થવી જોઈએ હાય! બૂખ હાય! તરસની બૂખો ન પાડવી જોઈએ. રાતની બદલો અને તરાવીદ રોઝક વગેરેના તફવીફને જ્યાં લગી એક રોઝદાર પોતાના માટે શદાની ગિઝા ન સમર

ત્યાંલગી તે રોઝહની ખરી મજાથી મદદમ રહેશે.

રમઝાન માસ પરસ્પર સવાય અને ગમખારીનો મહીનો છે એટલે રમઝાનના બીજા સંગઠિત કાયદાઓ પૈકી એક કાયદો એ છે કે રોઝદાર ગરીબ અને મોક્તબો સાથે ભલામી વર્તે અને પોતાની બૂખનો ખ્યાલ કરી ગરીબોની હંમેશની બૂખ તથા મુસીબતોને દૂર કરવાની કોશિષ કરે. ઈસ્લામના પ્રત્યેક હુકમમાં એજ ખૂબી છે કે તે સંગઠિત કાયદાઓને કઠી જતો કરતો નથી. બદલે ખરૂં જોતાં ઈસ્લામી ફર્જોનો મુખ્ય હેતુ આત્મિક શુધ્ધિ સિવાય મખલુકની સેવા અને માનવ જાતીની ગમખારી પણ છે.

ફરી ફરમાવ્યું કે “જે દાર્દ આ માસમાં રોઝદારનો રોઝો ઇફતાર કરાવે તેના પાપોની માફી થશે અને દોષખની આગથી નગનત મળશે.” ખુદાની શી કૃપા છે કે માત્ર ઇફતાર કરાવવાનો આ સવાલ છે કે યુનાહો પર પરહો નાખી દેવામાં આવે છે, આગથી તેનો છુટકારો થઈ જાય છે. બ્યારે સાધારણ ભલામીનો આટલો અગર છે તો પછી પુરેપુરી દમદર્દી અને અમલનો અગર કેટલો વધારે હશે?

રદમત અને મગફરત.

ફરી ફરમાવ્યું આ મહીનાનો પ્રથમ સાગ રદમત છે એટલે રોઝદારને પ્રથમથીજ રદમતની નવાઝિશ કરવામાં આવે છે. અને ખુદાઈ રદમત શરૂથીજ મોમીનો ઉપર છવાઈ જાય છે. દરમ્યાની લાગ બહિસ અને મગફરત છે એટલે રોઝદારને રોઝહનો બદલો દરમ્યાની લાગથીજ મળવો શરૂ થઈ જાય છે અને ખુદા તેઓને પોતાની દિફા-ઝામાં લઈ લે છે. આખરી લાગમાં આગથી છુટકારો અને સંપૂર્ણ નગનત છે. એટલે ઈબ્લા-સની સાથે ગેઝા પુરા કરવાનો બદલો એ છે કે તે તદન નગનત મેળવે છે અને ખુદા તઆલાની

પુણ્યને તેને પ્રાપ્ત થાય છે.

આપે જોયું કે રમણુદાસ સસબંધે પોતે -
રોજના હેતુ એ બધાનું દુરમાન્ય અને રોજના
ય દુર્ગે મુકરરે હયાં છે? અમારે માટે કેવી
પુણ્ય નથી છે કે આલાદ તઆમાએ રોજને
ફલ કરી અમને કર્તીગદારને મોક્ષ આપ્યો અને
રોજની સાંસરેનું તક્લીફ બરદાશ કરવા સંબંધી
અમારા માટે રદગમ અને મગદિરત તથા -

નગનના દરશન ગોત્રી દેવામાં આગ્યા
મુસલમાનો! આ બરકતવાળા મીનામાં
પ્રુદાને રાહ કરી લેવા પાતાના મુનાદો બધા-
વાની કોશિષ હશે. સખર અને કર્તેદામનની
આદત પાટો. પરંપરે બાકાત દમદર્દી અને
ગમખારીની દેવા પાટી મરીમો, માદતાનેની
ખખર લેવા કે એજ રોજના હેતુઓ છે, અને
એનાજ ઉપર મુકિનનો આસાર છે.

સ્વીકાર અને સમાલોચના

"જ્ઞાતિ" પુરોપના મહાનકવિ ગોવરિમયની
"દરમિત્ર" નામની કવિતાનો સમન્વેષી
અનુવાદ. અનુવાદક:-ડૉ. એમ. આ. મુર્દુયા
એન્ટિક એમ્બર ૨૭ એપ્રિલ પિચર, મુમ્બઇ
ગોવરિમયની સાંકડીય નૃન 'દરમિત્ર'નું ગુજરાતીમાં
ફર્ષતર કરવામાં ખૂબ કુશળતા બતાવે છે.
'દર' મૌલિક કાનજ વાચના દાહ્ય એવા
અનુપ્રાસ થાય છે. બાળા, બાળના અને કવિનાનો
આત્મા ખૂબ બીજા છે. હયાએ શુદ્ધતાનો
ભાસ થતો નથી. અન્ય ગુજરાતી કવિઓ
પણ મુજા એવંદ કાવ્યના બાળાનર કરવાના
પ્રયાનો કરી મુકલ છે એ ઉપરથી એવી
ઉચ્ચનાનું માપ નીકળે છે. પુતકનું કદ નાનું
છતા છપાઈ અને બાહ્યોએ એવા અપ-ટુ-ટુ
છે કે ડા. ૨-૮-૦ની કોમન વંધુ પડતી લાગે
એમ નથી. અને મુજેય આ કાવ્ય એવા
વર્ગમાં લાંચવાને થાય છે કે તે વર્ગ એટલી
કોમન તો ખુશીયા ખરગી શકે. મારા જેવા
એક વાળુદારને સાલિયની આવી ઉચ્ચદૃષ્ટિની
સમાલોચના કરતાં જરૂર મનમાં એમ થાય
કે:-

"ક્યાં રામ બેજ ને ક્યાં ગતિ તેલી:

ક્યાં રૂપિયો ને ક્યાં અધિવી !"

"મુદિલી" માસિક: કરસનદાસ માલિક

તારી ૧૬-રામ, એન્ડાન નં. ૪ કરાંચી વાપિક
લગાવ્ય કુ. ૪)

ઉપદેશન સમિત માસિકો બીજો તથા
બીજો એક અભિપ્રાય અર્થ મળ્યો છે. સૌંધના
કોષ્ટકીય અને જાનનાની હામે રમી રહેલા કવિ
શાદ અમુલ લનીફની મુર મુદિલીને અમર
કરવા અર્થે તો 'મુદિલી' માસિક નીકળ્યું ન
રોય? કવિનમાં મોદિલી રામળીની મોદસ
અનુન ગણાય છે તેમ આ માસિક પણ એક મીની
વાદ રમરતું મીકું મરણું છે. સૌંધની મર જમિમાં
પણ એક ગુજરાતીને લાયે પ્રગટ થતી આવાં
સાલિય જરણને નિદાનાં પેલા પાંદિન વાદ
આવી વન્ય છે કે

"ત્યાં ત્યાં વચ્ચે એક ગુજરાતી.

ત્યાં ત્યાં સદા દાગ ગુજરાતી.

લેખન પ્રામત્રી ઉચા પ્રકારની છે. એકાંતમાં
મિત્રંતી ગરજ સારે એવા આ શિષ્ટ માસિકના
આદક થવાની અમે અમારા વાંચકોને બેધક
લજામગુ કરીએ છીએ. શિષ્ટતાની સદે મુન્ક
તા ન આવી બધા તેની તકદારી લેખવાની તંત્રી
ત્રીને આથિકે ક્રિષ્ટમે લજામલુ કરીએ છીએ
"શાદ અમુલ લનીફ" અને "જેશમલીલાબાદી"
વાળા લેખો ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે, એકંદરે
માસિક સંસાચ્ય છે, અને "સાદગીએબી તેરી
શોખીદી રંગત ફેરી?" એ પંક્તિને સાગી
કેરવે છે. "વજુમરી"

“ઈકબાલનો વિલાપ”

લેખક:-જનાબ એસ. ઇ.
ઉનીઆ બી. એ.

જગત આખું વરસોની
સંસ્કૃતિ પછી પલ્લુ આજે છેલા
શ્વાસ લઈ રહ્યું છે, બારીકાથી
દેખનારને સેફ્ટે જણાય આવશે
કે માનવ સમાજ ખૂબજ નબળો
અને નમાસે થઈ ગયો છે.
આજના માનવીની ફૂર કેદી
શામાં છે તે સાંભળો.

મહાંમ-વિથકવિ ‘ઈકબાલ’

‘હુંનેવાલા, સિતારોંકી ગુઝર ગાહોં કહ
અપને અફકાર કી દુન્યામે સફર કર ન સકા’!

(તારોઓની દિશા નક્કી કરનાર, પોતાના વિચારોની દુન્યામાં સફર ન કરી શક્યો
મનસપા દે પોતાની દિશા નક્કી ન કરી શક્યો) આગળ એક જગ્યાએ ઇકબાલ કહે છે:-

“અસને સૂરજકી ગુઆઓં કે ગિરફતાર કિયા;
ઝીંદગીકી સંમે તારીક ગાહર કર ન સકા”!

[તંજો મર્યાદા કિરજોને ક્યદ કંધોં તે પોતાના જીવનની ચેર રાત્રીની પછી ઉજવળ
ઉપાતે પ્રગટાવીજ ન શક્યો !] આજતું જગત જીવનની પેલે પાર સિવાયનું બધુંજ નજી છે.
આજના માનવીની જીવી કેટલી મેંધાંદિન છે ! અને આજના જગતનું મૌત એમાંજ નથી શું ?
જે જીવનની લક્ષ્યસ્થિતિ થઈ નથી, જે જીવન મરણના મેંધોં સમજ નથી શકતો તેનું ‘જીવન’
અધૂરું દેશકને નાચુદ થઈ જતાં છે. એજ સત્યને ઇકબાલ આમ બયાન કરે છે:-

“જબ તક ન ઝિંદગી કે હકાયકપે હો નંઝર;
તેરા હુમ્મંજ હો ન સકેગા હરીફે સંગ.”

[જ્યાં સુધી જીવનની આંટી-ધુંટી તું ન સમજી શકે; ત્યાં સુધી તારો જિજીવસુ પથરોના મુકાબલો કરી કરી નહિ શકે.] ઇકબાલના કથન મુજબ આજના માનવની શુદ્ધિ ખિલકુલ ઉલટી દિશામાં જઈ રહી છે. ઇકબાલ કહે છે:—

“હકબાતકો લેકિન મેં છુપાકર નહિ રખતા;
તુહે, તુજહે જો કંઈ નહર આતા હે નહિ હે!”

[હું સત્ય હકીકતને છુપાવી શકતો નથી અને સાફ સાફ કદી ઉઠું છું કે તું જ છે બાકી જે તું દેખી રહ્યો છે તે કંઈ જ નથી] ત્યારે આજે તો હું વગરનું બધું જ છે. અને જો નીચેને બધી ગએલાઓને કાણ સમજાવશે કે—

‘અય તામરે લાહુતી ઉસ રિઝકમે મૈન અન્હી,
જિસ રિઝકમે આતી હો પરવાઝમે કોતાહી’

[હિ આકાશી પંખી! તે જોરાક કંઈતો મૌત લાવી, કે જે જોરાકથી ઉડવાની શક્તી મને પડી જતી હોય]

અને આજના જગતની મૂડી બજો છે શું છે? આ રહી તે મૂડી:—

“થેહો ઝમાનઅ હાઝિરકો કાયનાતહે કયા ?
દિમાગ રૈશનો દિલ તીરઓ નિગેહ બેખાક!”

[આજ આ જમાનાતી મૂડી છે શું? કે દિમાગ રૈશન દિલમાં અંધકાર, અને નહર શરમ વિનાતી] આજે તેજમાં તેજ આંખો પણ રંગ-સુગંધમાં ગુંથવાઈ ગઈ છે, અને ઉપર ઉપરનો ચળકાટ આપણને ધાપ ખરાડે છે:—

“નહરકો ખીરાકરતી હે, અમક તેહઝીબે હાઝિરકો;

થે સન્નાઈ મગર કુડે નગીંકી રૈઝા કારી હે!”

આજના એક જગ્યાએ કહે છે:—

“નિગેહ ઉલજી હુફ્ટે રંગો બૂંમે;
ખિરક ખોઈ ગઈ હે ચારસૂમે”

[નહર રંગ અને સુગંધમાં ગુંથવાઈ ગઈ છે, અને શુદ્ધ ચાર દિશામાં જોવાઈ ગઈ છે] એવા રંગ અને સુગંધમાં જોવાઈ ગએલાઓને ઇકબાલ બીજા દિશા બતાવે છે:—

“કનાઅત ન કર, આલમે રંગો બૂ પર;
અમન ઔરલી આરાઈયા ઔરલી હે!”

[રંગ અને સુગંધની આ દુન્યા ઉપરજ સંતોષ માનીને ના બેસ બીજા ઘણા બગો ચાઓ અને માણ છે]

આમ જીવન અને જગત ગુંથેનો ઉકેલ એટલે ઇકબાલની સાધરી. એમાં દેખવાવાળાઓ માટે નવી દુન્યા, અને સાંભળવા વાળાઓ માટે નવાં ગાનો છે. એવાજ એક મશારો નીચેના શેઅરમાં કરવામાં આવ્યો છે:—

“તુને યે કયા મુજબ કિયા મુઝકોલો રૈશ કરદિયા
મેહી તો એક રાજયા સીનઓ કાયનાતમે!”

[અપૂર્વ]

મહાન ઈન્દ્રિય લાભ

:: ક્રિયા ::

વિશ્વ — હાન્તિ .

(મલ્લાના 'શરદ' મહામના લેખ ઉપરથી)

● અનુવાદક : સાલેહુ ખાલી. ●

અમારી તઅલીમમાં એક સર્વમાન્ય, બહુ વિના દલીલે માની લીધેલા દઅવાની પેઠે આ વાક્ય પણ—દાખિલ છે કે, “અલ-આલમ સુતગથિયર” અર્થાત જગતમાં ઇન્દ્રિયાળ્ય થતા રહે છે. પરંતુ આશ્ચર્યની ખીના છે કે, અમારી દુન્યાના ગોળાના આખા ભાગોમાં જે સૌથી મધ્યન ઇન્દ્રિયાળ્ય થયો છે, તેના ઉપર લોકોની નજર પડી નથી. ખરી રીતે જાણવું તો આજ ઇન્દ્રિયાળ્યનું છે; કેમકે એટલીયા અને આફ્રિકા ખંડ અને તેની પાસે પાસેનાં તમામ દેશો અને કૌભોને એજ ઇન્દ્રિયાળ્યે ઉદયત પાયતમાં નાખી દીધા છે.

આ ઇન્દ્રિયાળ્યની હકીકત દેખાડવાને માટે અમારે દુન્યાની તમામ આગલી પાછલી કૌભો ઉપર એક ઉડતી નજર નાખવાની જરૂરત છે. ઇતિહાસ યુગ પહેલાંના જમાનાને દરયુજર કરીને જગતના તારીખી યુગ ઉપર વિચાર કરો તો નજરે પડે છે કે, આગલી યુતપરસ્ત (મૂર્તિ પૂજક) કૌભોમાંથી દરેક પોતાના ખાસ દેવતા ધરાવતી હતી. પોતાના વિજ્યો અને સફળતાઓને તેમની ખુશ્દહીતું અને પોતાની શિકસ્તો અને નિષ્ફળતાઓને તેમના ગઝબ અને ક્રોધનું પરિણામ સમજતી હતી. તે લોકો પોતાના દેવતાઓની આગળ ગાના, વગાડતા, નાચતા કુદતા અને રુકુઅ સુલૂદ કરતા હતા, કે જેથી તેમને ખુશ રાખે અને જ્યારે ખીછ કૌભો ઉપર વિજ્ય મેળવતા

ત્યારે તેમના ક્ષત્રીઓને લાવીને પોતાના તે દેવતાઓ ઉપર ભેટ ચઢાવી દેતા હતા.

દાખા કેટલા બહુબળ અને હતભાગી યુદ્ધ ક્ય-દોઓ હતા. જેને ગામિલ અને અસીરિયાવાળા વિજેતાઓએ શત્રો અને વશો ઝુંટવી લઈને માદરજાદ નગર બનાવ્યા અને વીસ વીસ હજારના નગર દેશોઓને ઝનુશરોમાં જકડીને એક હારમાં બાંધ્યા, બરછીઓ વડે ટાંચાં મારી મારીને હાંકતા લઈ ગયા અને બઅસની લેખ'કર મૂર્તિ ઉપર ચઢાવી દીધા, જેની નીચે એકં ઘણી મ્હોટી લાડી બગતી રહેતી હતી. અધા ક્ષત્રીઓને બઅ-લની આગળથી ધકેલીને તે કોઠખમાં નાખીને ખાક કરી દેવામાં આવ્યા અને કોઠને આટલો વિચાર વરીકે પણ આવ્યો નહિ કે અમે શું કયું ?

તે આવીજ સ્થિતિ હતી. જે કૌભમાં સમયની લગભગ તમામ કૌભોની આટલી સખ્તી અને સંગઠિલી ન હતી અથવા જેમના દેવતા આટલા કાલીમ મનાતા ન હતા. તેઓ અન્ય કૌભોને લોંડી સુલામ બનાવતા અને તેમની પાસે દરેક પ્રકારનાં કામો લેતા હતા.

આ તમામ કૌભોમાં પ્રમાણમાં સમય અને સંસ્કારી બનીછતાઈ હતા. જેઓ યુતપરસ્તીના ધણુજ સખ્ત દુશ્મન અને એક સર્વ શકિતમાન ખુદા યુદવાના માનનારા અને પૂજનારા હતા. જો કે ખાસ ખાસ પ્રસંગે એક સંકુચીત હદ

સુધી યુક્તાની કુરબાનગાઢ પણ મનુષ્ય રક્તથી રંગવામાં આવી, પરંતુ છેવટે આ બેદરદાની પ્રખ્યાત તેઓમાંથી દર થઈ ગઈ પરંતુ હવે પણ તે એક ખુદાને, બીજી મૂર્તિ પૂજક કૌમો પ્રમાણે પોતાના એક સૌથી અપરદસ્ત દેવતાની જાનથી માનતા હતા. તેની ઈબ્દાલ કરતા, તેના પ્રાર્થનાત્રય આગળ ગાતા, વગાડતા, નાચતા તેને પોતાના ઉપર મેદુરબાન અને પોતાને તેની બાબતી અને લાડકાં કૌમ સમજતા, અને વિચારતા કે અન્ય કવચોના મદદગાર શયતાનો છે, જે તેમના દેવતાઓની મૂર્તિઓ સાથે અંબધિત છે, અને આગારો મદદગાર સર્વ શક્તિમાન સર્વવ્યાપક ઝમીન આરમાનનો ખાલિક છે, જ્યારે તેમને કુરમનોના મુદ્દાબાધા ફેલ મળતી, ત્યારે કહેતા કે ખુદાએ પોતાની પ્યારી કૌમની મદદ કરી અને જ્યારે દાર મળતી, ત્યારે સમજતા કે અને ખુદાની નાકુરમાની અને શિક્ષક કથું હતુ, જેથી તેણે પોતાની બરકતનો લૂચ અમારા મરતકે ઉપરથી કિલાવી લીધા, અને અમને કુરમન તથા અલિમ શયતાનોના લાથમા આપી દીધા કે તે અમને ઝલીલ કરે.

આ માન્યતાએ તેમના ઇતિહાસમાં દુન્યાની અંદરજ સારા નરસા દામની સગા જાઓ એક મદાલ સિલસિલે ઉત્પન્ન કરી દીધી હતો. જેને જોઈને તેમને યકીન આવી જતું હતુ કે અમે ફલાણો શુનોલ ક્યો તેની આ સગા મળી અને ફલાણુ પ્રસંગે લાનશાન બુલીને ફલાણુ પાપ કર્યું હતું. જેની શિક્ષામાં આ ઝિલ્લત મળી. યહૂદીઓના ઇતિહાસના આજ બનાવોની બિતા ઉપર વર્તમાનકાળના ઇતિહાસકારો-ને મટાળ અને ખુદ પરત્વીથી દર થતા જાય છે. આ વાતના દાખલ થઈ ગયા છે કે “યહૂદીઓમાં મૌત પછીની દુન્યા મા અખિરતની સગાળો જતા પણ વિચાર ન હતો, બલકે તેઓ “અદલા” (રીડી-પુશન)ના

ચાનવારા હતા. તેમની માન્યતા હતી કે “દરેક નેકીનું ફળ અને દરેક જુરાઈની સગા દુન્યામાં જ મળી જાય છે.” એટલે તેઓ એના દાવખ હતા પરંતુ આદમ (અદા) જે જન્મત અને આદમે અખિરતને પોતાની આંખોએ જોઈ આપ્યા હતા, તેમના સઆદતમેંદ ફરજન્દો પાસે આ વાનની દરગિઝ ઉમીદ નથી રાખી શકતી કે તે આદમે નુર અને ફરિશ્તાઓની જુમિને બિદકુલ બધી ગયા હોય.

જેર, આ માન્યતામાં બની ઇસાઈત બિદકુલ મજાજૂન હતા કે ખુદા ખુદા થાય છે તો તેમને દામયાબ કરે, છે અને નરોઝ માં છે તો ઝલીલ અને બરખાદ કરે છે. એટલે મુધી કે, હજરત ફસા (અલ) એ જ્યારે હુકમ આપ્યો કે ગૌશાંસા પરત્વીનો શુનાલ માન આવી રીતે માફ થઈ શકે છે કે, તમે તમારા પ્રાણ અર્પણ કરો, ત્યારે આપી કૌમ તપાસની ધાર આગળ મરતકો નમાની દોમાં, અને જ્યાં મુધી ખુદાને તપાસા તરફથી માંચીનામું ન આપ્યું બરાબર ફલ થતા રહ્યા.

આજ માન્યતાની બરકતથી તેમણે મોટી મોટી મુશીબોનો ઝીડી, પણ પોતાના ધ્યેય અને ધર્મથી કદમ અમજાવ્યા નહિ શલમા નરસર ઈરાકથી આફ્રો અને તેમના બાર ટાળોમાંથી દસને પકડીને ખુદા જાણે ક્યાં લઈ ગયો અને ક્યાં રાખ્યા કે આજ મુધી તેના વંશનો પતો નથી ? આપી જે ટાળોની રખાની શક્તિ ઉપર પહેલાં બાબિલથી સના પરીમ લાણો સિપાહો સાથે યહી આવ્યો પરંતુ ખુદાએ એવો તપાલ ક્યો કે સાન માણુઓથી વિશેષ બધી શક્યા નહિ. પછી જુખ્ત નરસર આવ્યો અને તેણે બની ઇસાઈતને બૂરી રીતે તપાલ ક્યો તેમના પ્રાર્થનાત્રયને જોઈને ખંડીએર બનાવ્યા તેમના ધરોને લૂથાં અને તેમની દરેક કીડીકીડી શુદ્ધાને પકડીને લઈ ગયો. હજરત

મુલ્યમાન (અર્થ)ના બનાવેલા હરમે રખાનીના ખંડિયરે ઉપર ન કાઢી શકન કરનાર હંતું અને નતો તેમની કુરબાનગાહ ઉપર કાઢીવેાળાનાર.

આ બધી વાતોને બની ઇત્લાફિ પોતાના કર્મો અને કરતુતો સમજતા રહ્યા. કામચાલ થતા તો તેને ખુદાઇ મદદ સમજતા અને તજાહ થતા તો તેને ઇશ્વરી કૌપ. જેવી રીતે તમામ યુતપરસ્ત કૌમો પોતાની તબાહીઓ અને નિષ્ફળતાઓને પોતાના દેવોની ખૂશવદ્દી અને નારાજી માનતી હતી. એવીજ રીતે બની ઇત્લાફિ પણ પોતાના બનવા અને બગડવાને પોતાના વહદદુ લાશરીક ખુદા (યુદત) પ્રત્યે સંમંધિત કરતા હતા. જેવો આ અર્થ થયો કે એમના વિચારમાં એમની બહાદરી, એમના શત્રો અને એમના સરદારોની શુદ્ધિ ચાતુર્યતાને શુદ્ધમાં ધણો જોછો સંમંધ હતા. એમના પ્રાણુપણુ કરવાની બધી કોશિષો, પોતાની ફર્જ બજાવવા, અથવા પોતાના મચખુદોને ખૂશ 'કરવા, અને તેમની આગળ અડગતા અને અશીદતની દ્રવતાની પરીક્ષા આપવા પુરતીજ હતી. વિજય અને પરાજયના પરિણામ ન તેમના ઇખ્તિયારમાં હતાં અને નતો તેમના પ્રયત્નો ઉપર આધાર રાખના હતાં.

એ પછી એજ મઆરિકુતે ઇલાહીનો જુસ્સો રોજરોજ વધતો ગયો અને મોમિન હોય યા કાફિર બધાય પોતાના સુકામ્ય યા દુર્ભાગ્ય આગાહી યા તજાહી, વિજય યા પરાજયને પોતાના સર્વ શક્તિમાન ખુદા અથવા દેવતાઓ પ્રત્યે સંમંધિત કરતા હતા. આજ અશીદિ ઇસ્લામથી તે સમયે જાહેર થયો, જ્યારે યુનાનીઓએ ઇરાનીઓ અને મિસરીઓને પાયમાલ કર્યા. જ્યારે યહૂદીઓએ રોમનોના મુકાબલામાં અધિક દ્રવતા સાથે ઝમીનના એક એક ટુકડા ઉપર રકતની સરિતાઓ વહાવી દીધી અને જ્યારે ઇસ્લામીઓએ મધ્યન ટ્રાન્સ-ટાઇનનો આસરો મેળવીને રોમન યુતપ-

રસ્તો અને યહૂદીઓને પાયમાલ કર્યા.

ઈસ્લામે તવહીદ અને ખુદા પરસ્તીના બેશ્વર વિશેષ વધારી મૂક્યો. બે કે હુઝૂર સરવરે આલમ સલ્અમે ક્રાશિય અને કર્મને દુન્યાની તરફથી માટે અગત્યની વસ્તુ બનાવી હતી. પરંતુ આ તંઅલીમ ઉપર આ અશીદિ રોઝ રોઝ ગાલિબ થતો ગયો કે, ખુદાની મરજી સિવાય કંઈ પણ થતું નથી. જે સાહે છે, તે કરે છે. વિજય અને પરાજય તેનાજ હાથમાં છે. મૂળ દક્ષીકત એ છે કે, તદ્દનીર અને કર્મ, તકદીર અને ઇશ્વરેમજાને એક દરજ્જા પર માનીને મધ્યમતા સાથે ચાલવું અને બન્નેમાંથી એકને પણ ન બૂલવું એ ધણીજ નાજુક મામલો છે. મહેલ મહેલ લોહો એમાં બલ ધાપ ખાઇ જાય છે. આ યુગને ઉક્તવામાં નિરૂપાય ધધને કાઢી તકદીરનો કાયમ થઈ જાય છે, અને કાઢી તદ્દનીરનો. અને કેમકે ખુદાની જોગખ ખુદા પરસ્તી અને રજાએ ઇલાહી ઉપર રાજી રહેવું દીનનો મહાન વિભાગ છે, જેથી પરિણામ હંમેશાં એ આવે છે કે તકદીર ઉપર વિશ્વાસ રાખનારા આમ સોડાની નજરમાં ખુદા તરફ અને ખુદાને જોગખનારા મનાય છે, અને તદ્દનીરના કાયમ બે પુરેપુરા મુરતદ અને બે દીન ન બનાવવામાં આવે તો પણ દીનદારી અને ખુદા શનારથી દૂર જરૂર સમજવામાં આવે છે.

જિહાદમાં સદાયા (રહી)ની જે કાર્ય પ્રણાલી રહી તે સુસઘમાનોની નજરમાં અશીદ-તમંદીનો ઉચ્ચતર નમૂનો હતી. તેઓ પોતાના પ્રયત્નોને, માત્ર ખુદાની સેવા અને તાબેદારી બંહેર કરતા હતા અને જય પરાજયને, માત્ર ખુદાની ઇલાયત અને દૈન માનતા હતા, અને કેમકે તેઓ જરાબર ફતહયાબ અને કામચાલ થતા જતા હતા. જેથી તેમના કમાલને માનનારાઓને હંમેશા આ ગિમાલ રહ્યો કે, તેમજુ ખુદાની

ખિદમત અને ઈતાઅતનો દર અદા કર્યો અને ખુદાએ પોતાની ફત્ત અને મેદરખાનીનો પુરો જલ્લો દેખાડ્યો.

પુત્રનનામના મુર્તિપૂજારી અને બનીધરજીએ પોતાના મઝબૂદો અને પોતાના ખુદાની ફરમાનરદારી અને છાહદના બેશકમાં એક અદિદી અને એકબીજાની વિચારથી હમેશાં એકવાઇ કરી, જે અત્યંત અગત્યનો અને મૂળમદનો મંકાટ કરનાર હતો. તે આ કે, અમારા ઉપર જે તગાહી અને મુંબીઅત આવે છે, તે ખુદાની તારાજી અને તેના કાપને લીધે છે. અતે કેમકે અમારી તગાહી અને દાર બીજા અર્ધીઓના લાથે થાય છે, જેથી અમારા નુકસાનથી તેમને હમેશા નફો પડેલો છે. માન્ય કે, અમે શુનોડ કર્યાં હતા, નાફરમાલી કરી હતી અને તેની સગા પગ્ન અમને મળી, પરંતુ જે કંડાને નફો પડેલો તેમણે કંકુ સાફ કાઢ્યું હતું, જે આ કુખાના મુસ્લિમક કર્યાં? જુના જુનપરસ્તો તો કદાચ આ બોલીને પોતાનો પાંજો છોડવી જોત, કે અમારા દેવતાઓ કરતા દુશ્મનોના દેવતા વધુ અપરદરન હતા એમના બગ આગળ અમારા દેવતાઓને દયાનું પડ્યું, પરંતુ જાદીએ પાન એનો શું જવાબ હતો, જેઓ કાપલ હતા કે તમામ મનુષ્યાનો જન્મદાતા સર્વ શક્તિમાન એક ખુદા છે, જો શયનાન કે કાઇ દેવ તેના ઉપર ગાનિય આવી શકે નથી. જેથી આ માનસ પછી અમારું નુકસાન અને નફો બન્ને તેના પ્રખિતયારમાં છે. આ સંદેહ ધાળી જાદી શકેન ઉત્પન્ન કરી લે છે કે, અમને નુકસાન પડેલો તેમને શા માટે નફો પડેલો? આમાં આપો? ખુદાએ જો અમને અમારા શુનારોની સગા આપી તો તેને એનો દરક હતા, પરંતુ દુશ્મનોને સફળ અને વિજયી બનાવી તે તેમના દાસ ઉપર મેદરખાની કરીતો શા માટે? અમે મતલબ છીએ, શુનારનાર દેવતા

છતાં પછુ તેનાજ છીએ. દુશ્મન લાખ સારા કામે કરે પણ અમારા કરતાં સારા થઇ શકે નહિ. અમે ખુદા પગ્ન છીએ તો તેમના કરતાં સાથજ છીએ અને તેઓ સારા પગ્ન છે તો અમારા કરતાં છુરા છે. પછી અમને સગા. આપને તેમના ઉપર મેદરખાની કરવામાં આવી. તેમને કાપડો પડેલો આમાં આપો એ કપાનો ન્યાય છે? યદદ પાસે ખરી રીતે એનો કંઈ પગ જવાબ ન હતો. હિસાબમાં પછુ પોતાના આર્થ કામમાં ધણી કદના પૂરક તકલીફના અકીદા ઉપર કાપલ હતા. દુશ્મનો ઉપર રિગ્ત મેળવતા તો કહેવામાં આવતું કે, ખુદાએ પોતાના સાચા દીનની મદદ કરી અને સિફત થતી તો પોતાના કરતુનો અને કુર્મોનું ફળ અમરતા એનો જવાબ દરગિઝ આપી શકતા ન હતા કે, જો તમે સત્યપરમ પર હતા અને તમામ દુશ્મનો કાફિર: તો પછી ખુદાએ સાચા દીન દારોના મુકાબલામાં કાફિરોની મદદ શા માટે કરી?

કેવલામમાં દુશ્મન રિસાલત અમારુ સદઅમે જે કાશિપ અને કર્મની તાલીફ કર્યાં હતી અને ફરમાવ્યું હતું કે, “અલકાસિય લખી-ખુલાદ” એના ઉપર હિસાબોની દ્રષ્ટિએ બેશકમાં આવજુગ નથી અને જો કાઇએ એની દ્રષ્ટિએ જોયુ તો તે નાસ્તિક અને નેચરી કહેવાયો. સાથેજ મુસલમાનોમાં ખુદા સાથે એ લખાવનો બેશ એટલે બધો વધ્યો કે, આ સંદેહ જવાબ આપ્યા વચરજ દાળી દેવામાં આવ્યો, અને જો કાઇએ જવાબ આપવાનો વિચાર કર્યો તો તેને બેદીનીનો ઇન્કિશામ આપવામાં આવ્યો. પરંતુ મારો ખિયાલ છે કે, જો આ બદલ પ્રત્યે લક્ષ આપવામાં આવ્યું હોત તો મુસલમાનોએ આજથી કેટલીએ વડીઓ પડેલાં મળી મસઅજાને સમજ લીધે હોત. જ્યારે આ સંદેહ કાફી રીતે દૂર થઈ શક્યો નહિ: ત્યારે દાગવાને માટે આ બીજો જવાબ ઘણી કાદવામાં આવ્યો, કે

“પુણ્યંદ તથાલા કાદિરે મુતલક હેવા સાથે હકમિ. મુતલક પલુ છે. છતી મસ્જેદતો સુધી ઈસ્લામની નજર પહોંચી શકતી નથી. પોતાની પોતોને પોતેજ સારી રીતે સમજે છે, જેથી અમને નુકસાન અને કાદિરેને નફા પહોંચાડવામાં પલુ એની કાંઈ ખાસ મસ્જેદત હશે. જોને અમે જાણતા નથી અને જાણી શકતા પલુ નથી.” આ જવાબ મારા વિચારે ખાસ મુસલમાનોનો ઘડેલો છે અને ચાહે સંતોષ આપનાર ન હોય પણ ખામોશ કરનાર જરૂર છે.

મુસલમાનોના દરીસ, ઇસ્મે કલામના આલિ-મેઓ આ સંદેશને મીઠાઓ નહિં, માત્ર દયાની દ્રાવિ અને તેમને પોતાની રોજરોજની પ્રગતિઓ, વિજયો અને સફળતાઓના શુભાનમાં આ નજરેજ પડી શક્યું નહિ કે, કદી અમારા પરાજય અને દુર્ભાગ્યથી દુરમનોના ઘરોમાં ચિરાગ રોશન થઈ જાય છે.

અમરલામાં સહ્યા (રદિ.)ના મિલ્કદમાં જો કે મહેનત કાશિપ અને તદ્દખીર પલુ ધણી વધેલી હતી, પરંતુ એમની લિસ્લાહીયત અને ખુદા પરસ્તીનો જોશ જુસ્સો દેખીને ન કાળે પલુ આ કહેવાની હિમ્મત પડતી હતી કે, તેમની સફળતાઓમાં તદ્દખીરને પલુ દખલ છે અને ન કદી તેમનો વિચાર આ તરફ વળતો હતો કે, ઈશ્વરેચ્છા સિવાય કાંઈ અન્ય વસ્તુને પલુ પોતાની ફલમંદીનું કારણ બનાવે.

કેટલીક સદીઓ પછી સલીખી (કુઝે) લગાઈઓ શરૂ થઈ, જે ખરી રીતે અગલી પાઝલી પરપર વિરોધી ફિસોસોશી અને સંસ્કૃતિને જોડનારી કદીઓ હતી. આ મેયદાનોમાં બન્ને દરિફા તેજ પુરાણ વિચારોના મુચતેકદ અને ચાલનારા હતા કે, અમે માત્ર ખુદાના હુકમ પ્રમાણે ચાલે છીએ, અને તેના દીનની હિમાયતમાં કાશિપ કરીએ છીએ. હાર છત આપવી ખુદાનું કામ છે. અમે દરીએ છીએ, જાજાઝી

કરીએ છીએ પરંતુ વિજય અને સફળતા માટે નહિં, બલકે ખુદાને પુરા કરવા અને તેની નજરે ઇનાયત પ્રાપ્ત કરવાને.

આ લગાઈઓમાં જય અને પરાજયનો અનુભવ બન્ને દરિફાને થયો અને આવી રીતના પરપર વિરોધી અને કિંગ બનાવો એક પછી એક પેશ આવતા રહ્યા. જ્યારે મુસલમાનોને ફલ મળતી, ત્યારે બન્ને પાર્સીઓને નજરે પડતું કે, ખુદાએ, મુસલમાનોની તરફદારી કરી અને જ્યારે ઇસાઈઓની છત થતી, ત્યારે કાદિરે થતું કે, ખુદા ઇસાઈઓનો પક્ષકાર છે.

ખુદાની ઇનાયત અને મેદરબાનીતા આ ઉત્કટ સુલત નમૂના બરાબર મે ત્રણ સદીઓ સુધી બન્ને પાર્સીઓને ચોક્ખી રીતે નજર આવતા રહ્યા.

પરંતુ આ લગાઈઓનું ઉલ્લું પરિણામ એ આવ્યું કે, મુસલમાનો વિજયી થયા અને મરીદી ફિલિસ્ટીન ઉપર કબજો કરી શક્યા નહિં. જો કદી કબજો જમાવી પલુ દીધો તો એ કાયમ રાખી શક્યા નહિં. આ રણ સંગ્રામોથી બન્ને દરિફાએ સબક શીખ્યા અને બન્ને પોતપોતાના પરિણામ પ્રમાણે લાગણીવશ થયા. આ તઅઝીમે બન્ને દરિફાને જુદા જુદા સબક આપ્યા. મુસલમાનોએ પોતાની સફળતાના શુભાનમાં સમજી લીધું કે, ખુદાએ ચોક્ખી રીતે અમારી મદદ કરી અને આ માત્ર તેની મેદરબાની હતી, નહિં તો ફિલિસ્ટીનો આવો જગરદસ્ત સમુદ્ર ફિરંગીસ્તાનથી મુયવત્તો આવ્યો હતો, કે જો ખુદાની ઇનાયત અમારી સાથે નહિ હોત તો અમે કોઈ પણ તદ્દખીરે કામચાલ થઈ શકત નહિં. આ એવો અજાદો હતો, જેણે તદ્દખીરનો જે સબક મુસલમાનોને હઝરત રસુલે અક્રમ (સલ.) એ સદીઓ પહેલાં આપ્યો હતો, તેને પણ બિલકુલ જુલાવી દીધો.

એનાથી ઉલટું ઇસાઇઓ, તેમના સરદારો અને પાદશાહોને આ સગંક પોતાની નાકામી નિષ્ફળતાના બદલા તરીકે આ યજ્ઞન અપાવ્યું કે, આપણી નાકામીનું કારણ આપણી તદ્દખીરાની ખામી અને અશક્તિ ને અમન મેળવવાની નિર્ધિક્ષ કાશિય હતી. એ પછી એમના લેખકો અને ઇતિહાસકારોએ સમજાવ્યું કે અને દલીલો સાથે માન્યિત કરવા માંડ્યું કે, આ લગ્નઓમાં તેમનું નિષ્ફળ રહેવાનું યજ્ઞ કારણ શું હતું ?

કુંકમાં, આ સંગ્રામેથી મુસલમાનોને આ શિલાનું મળ્યું કે દુન્યવી સામ્રાજ્યો, શત્રુ અને યત્રો માત્ર જોવાને માટે છે. અસલી કામયાખી-સફળતાનો ભેદ ખુદની રજાગંદી અને ઇનાયત છે, અને ઇસાઇઓને આ સગંક મળ્યો કે, કલ્દમની અને સુલ્તાન્યતાને માટે તકદીર અને ઇશ્વરેચ્છાની સાથે દુન્યવી સર સામગ્રાનું હોલું પણ અત્યંત જરૂરી છે.

આવી રીતના બંને લિન્ન પ્રકારના સગંકો બંને પાર્ટીઓની લખ, રિયતિ, કાશિય અને તદ્દખીરની શાનને પણ બદલી નાખી. મુસલમાનો યુદ્ધ સામગ્રી અને સફળતાના સામાન બેગા કરવાથી ગાફિલ થઇ ગયા, અને ઇસાઇઓ નિશાદિન એવી વસ્તુઓ બેગી કરવામાં તક્લીફ બનીને રોકાઇ ગયા. મુસલમાનો લાઇ પગે હાંચીને દરેક વસ્તુને ખુદને લગેસે મૂકી દેતા, જોકે પોતાની નિરાશાનો ઇલાજામ ખુદને આપતા અને ઇસાઇઓ એવું સમજતા કે, ખુદની મેદર બાની અને ઇનાયતનો એ અર્થ છે કે તેણે પ્રગતિનો મૂળ મવાદ અમારે માટે મેળવી આપ્યો છે. અમને લાઇપગો આપ્યા છે, અમને અધિ આપી છે, અને વળી પ્રગતિ પ્રિય રવભાવ પણ અપર્યો છે. આ ત્રણે વસ્તુઓથી મદદ મેળવીને પ્રગતિની સાગ્રા ઉત્પન્ન કરવી એ અમારું કામ છે, અને એનું નામજ તદ્દખીર છે.

તે પુરાણો મંદેક કે, અમને અમારા કર્ન બોની સગ આપવામાં ખુદ તે દુખનોની મદદ શા માટે કરે છે, જે મુશરિક છે, કાફિર છે અને અમારા કરતાં દરેક રીતે બદલર છે ? કુઝેડ (સલીમી) લગ્નઓ પછી ઇસાઇઓના દિલોમાંથી બિશ્કુલ નીકળી ગયો, પરંતુ મુસલમાનોના દિલોમાં આર વિશેષ મજબૂત થઇ ગયો.

પરિણામે ઇસાઇઓ પોતાના વિચાર અને માન્યતા મુજબ કલ્દમ અને હુનરમાં પ્રગતિ કરવા લાગ્યા. તેઓમાં રાજ્ય શેઠ નાની ગોઘો થવા લાગી. યુધ્ધ સામગ્રી બદલાઈને કંઈથી કંઈ થઇ ગઈ અને સંગ્રામની શાનજ નિરાળી થઈ ગઈ, આ તરફ મુસલમાનોએ તકદીર ઉપર સંતોષી અને શાફિર થઈને અને રાકી બરજા બનીને જે કાંઈ તરફકીવા સામાન પ્રથમ ઉત્પન્ન કર્યા હતા, તે પણ લાઇથી ગુમાવી દીધા અને થોડાજ દિવસો પછી આવી રિયતિ નજરે પડવા લાગી કે, અમારાજ હુનર-કળા ઉલોગ ઉપર કારબંદ થવાની શરૂઆત કરીને ઇસાઇઓએ જે તેમાં તરફકી કરી; તે અમારો તેમનો કાઈ મુકાબલોજ રહ્યો નહિ. તે એ દરજ્જે પહોંચી ગયા કે હવે અમારે માટે તેમને રોકવા અશક્ય અને મદાલ છે. આ પરિણામ છે એનું કે અમે તકદીરના અકીલમા તક્લીફ બનીને તદ્દખીરને બૂલી ગયા, અને તેઓ તદ્દખીરના ગ્રેમી બની ગયા તકદીર તેમની પામે માત્ર મહેનત અને કાશિયના પરિણામનુંજ નામ રહી ગયું.

જેથીજ જગતનો મદાન અસલી ઇન્કિલાબ મારા વિચાર પ્રમાણે આ છે કે, આગતું જગત તદ્દન તકદીર અને ખુદની મદદ ઉપર વિશ્વાસ કરીને તદ્દખીર અને કાશિય તરફથી ગાફિલ હતું કુઝેડની લગ્નઓ પછીથી મુસલમાન અને તેમની સાથે કુલ ગોશાયા અને આફિકાએ.

પહેલાંથીએ વિશેષ દ્રઢતા સાથે પોતાની તેજ પ્રાચીન માન્યતા કાયમ રાખી; પરંતુ ધરૂપે એ વિચારને મનમાં નબળો કરીને પોતાની બધી કાશિઓ અને હિમ્મતો, તદ્દખીર, હુનર અને શોધામાં પરાવી દીધી અને એજ યૂરપની કામ-યાબી તેમજ તેની આગળ આખા જગતની કમઝોરીને તજાલીનો બેઢ છે.

પુરાણા વિચારોમાં જો કે મજદબ અને ખુદા પરસ્તીનો બેશ ધણોજ વધેલો છે. આશા હતી કે અમોએ જો દુન્યા જોઈ છે, તો દીનને ખૂબ દાસિલ ક્યો છે. પરંતુ હવે હું જોઉં છું કે મિશનરી પાસ્ટરીઓ, આમ લોકો આગળ પોતાના ઇસાઈધર્મની સચ્ચાઈની દલાલ પણ પોતાની દુન્યવી કામયાબીઓને ખાતાવી બતવીને કેટલાક જાદુસોને લલચાવ્યા-બહેકાવ્યા કરે છે; પરંતુ આને હરગિઝ બૂલ્લુ જોઈએ નહિ કે આ દારૂલ અમલમાં દુન્યા અને આખિરત બન્નેમાંથી જેને જે મેળવવું હશે, તેજ તેને મળશે. પવિ-ગતા, તપશ્ચર્યા અને પ્રાર્થનાથી આખિરત મળે છે અને કાશિપ તથા તદ્દખીરથી દુન્યા મળે છે.

જેથી એ બન્નેમાંથી જે જેણે મેળવવા ચાલ્યું તે તેને મળ્યું, જે લોકો ભલ્લી આકેળત માટે પ્રાર્થના તપશ્ચર્યા કરે છે, પવિત્રતા જાળવે છે, તેમની આકેળત ખરેખર સારીજ હશે, પરંતુ એનાથી તેઓ દુન્યાની તરફની હોંસ રાખે તો એ તેમની હિમાકત છે, કેમકે દુન્યા મેળવવાને તેમણે કંઈ પણ કયું નથી, તો પછી મળે કેવી રીતે? એવીજ રીતે જે લોકો દુન્યા મેળવવામાં તદ્દલીન છે, તેમને દુન્યા બેશક મળી મળ અને મળવીજ જોઈતી હતી, પણ ઉકળા (આખેરત) ને માટે તેમણે કંઈ કયુંજ નથી તો કેવી રીતે મળી શકે છે?

અંતમાં, યૂરપવાળાઓ અને અમે દુન્યા અને આખિરતને પરસ્પર વદંત્રી લીધી છે. બન્ને જગત લોભી છે અને બન્નેની હલો કાયમ છે. અમે જો તેમની સરહદમાં કદમ મૂકીએ તો યુનાનગાર અને જો તે અમારી સરહદમાં ધુસવા ચાહશે તો ખુરી રીતે લાંક-જામાં આવશે.

સંપૂર્ણ.

બાળકો માટે ઉ^૧ કિતાબો

૧. હયાતુન્નખી (સ.)	૧૦. હસ્તુન્નુન્યદકી-ફતહ.
૨. સીરતુરિસદીક (રદી.)	૧૧. અલ તુગરલ
૩. સીરતે ઉમર (રદી.)	૧૨. દુખ્યારા શહજાદા
૪. સીરતે ઉરમાન (રદી.)	૧૩. તદ્દખલસકી શહજાદી
૫. સીરતે અલી. (રદી.)	૧૪. ઉરમાન કા ખ્યાખ
૬. શેખ ઈદ્રીસ	૧૫. શહજાદા અ. રહમાન
૭. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન	૧૬. તદ્દખીર કી સરહજીન
૮. વઝીર મન્સુર	૧૭. બચ્ચોકે ગીત
૯. અતા તુર્ક	૧૮. નીન પૈગામ

ગુજરાતી

ગાંડીવના

બાળ પુસ્તકો

શ્રીઓ માટે:—

શ્રીશક્તિ માળાનો સેટ વી.

સ્ટોકિસ્ટ:—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, સુરત.

ક્રાન્સના અગ્રેસ સાહિત્યકાર
મોંપાસાની એક કલા-બરપૂર
મુલાયમ નવલિકા.

રૂપાન્તરકાર:
'માંડવીઆ'

● ગાર્દ-દ-મોંપાસા : ક્રાન્સનો આ નામીયો નવલિકાકાર, નવક-જન્મનો બાદશાહ ગણાય છે. ધૂરપમાં કથા-સાહિત્યની કળાનો વિકાસ જોઈ શકાય. ક્રાન્સની કલ્પના-બોધમાં યથા છે, એટલે દોહ બીજા દેશમાં નથી થયો. ક્રાન્સની નવલકથા અને નવલિકા લેખકોની જોડના સાહિત્યકારો બીજા જગ્યાએ નથી જઈતા. ઘાંબી નવલકથાઓ લખવામાં અગર ચિટ્ટર છૂટો અને બાદજોડનો જોડો નથી તો, નવલિકા-લેખકોમાં મોંપાસાનું પલ્લુ કાઢી સાબી નથી.

● મોંપાસાની આ નવલિકાનો વિષય અવરત-મર્દની સાધારણ મુદ્દખતમાંથી જ લેવામાં આવ્યો છે; પરંતુ લાવના-જન્મમાં એથી હજારફરત કાંતિ ઉત્પન્ન થઈ ગઈ છે. વિહ્વળ આશિષ એની મર્દમ માગૂકા માટે નિરન્તર હાથેનો રહીને કલ્પના-જગતમાં એની કબ્જ પર પ્રેમ-અર્ધ અર્ધવા જાય છે; છેવટમાં એ જો હંફ જીવે છે, એને જોઈને સદૃશ વાચકની આખ ઓઝપાઈ જાય છે, એનો વિજય-ગવ' તૂટી જાય છે અને જર્મિ-વેંજ એક સદતર ઉઠી દિશામાં જ પડેલા જાય છે.

● આ રીતે અન્ત લાવવાની, મોંપાસા અદ્ભૂત અને અનન્ત શક્તિ ધરાવે છે. બધું જ કહીને એ જો નથી કહેતો તે બારે આર્થિક હોય છે. 'માંડવીઆ'

એના હ્રદયમાં હું પાગલ હતો.

ઈન્સાન ઈન્ક શા સારુ છે? માનવ-દિલમાં ઈન્કની આગ, પ્રેમની તમન્ના કેમ પ્રગટે છે? કેટલી બધી આશ્ચર્યની વાત છે કે, દુનિયામાં એકજ વ્યક્તિ દેખાય, મનોપ્રદેશમાં એકજ વ્યક્તિનું ધ્યાન જમાઈ જાય, દિલમાં એકજ વ્યક્તિના કોડ જાગે અને હોંડો પર એકજ વ્યક્તિનું નામ રહે, અને એ નામ પણ એવું, જે અંતઃકરણની ઉંડાણમાંથી જલ-ઝરણાની જેમ નિરન્તર નીકળતું રહે અને મંત્રની માફક, ધીમે ધીમે, ચારવાર, ગપી શકાય!

હું અહિંયા મહારી કથા મુંઝાળાવવા નથી જોઈ. પ્રેમ તો અધિર્બ એક સરખો જ હોય છે. વાત કેવળ એટલી જ છે કે, એને જોતાં જ હું એના ઈન્કમાં મુગ્ધિત થઈ ગયો. લાગત એક વર્ષ લગી હું એના પ્રેમપાશમાં, એના રત્ન-

બદનમાં, એની કર-વેલડીમાં જલ્કાએશે રહ્યો. મીઠી મધકરીસી એની પાણી, જિગરમાં જલ્કા જાય એવું કુમળું-ગોંડું એવું મહોં, અને વાંકા છૂરી જેવા એનાં નેણ પરજ હું રીડાનો રહ્યો. વજ્રો પહેરવાની એની છત્રોનેજ અનૃપ્ત આંખે હું જોતો રહ્યો. તાતપર્ય એ કે, એની ડરેક વાતમાં, એના ડરેક ઢલન-ચલનમાં હું એવો તકીન, એવો અવરુદ્ધ યા એમ કહો કે એવો કવઃ થઈ ગયો કે, રાત છે કે દિવસ, જીવનો છું કે મરેલો, આસોડમાં છું કે પરસોડમાં એવું મને ભાનજ ન રહ્યું.

પછી એવું અવસાન થઈ ગયું. કેવી રીતે? એ તો હું ચે નથી જાણતો, અને હવે મને એ યાદ પણ નથી રહ્યું.

અંતરાધાર પરસાદમાં રંદાજ વખતે એ પડખેમાં વચ્ચે ઘેર આવી. કાઠિયા પાણીથી આખા શરીરે એ છંદકારાએલી હતી. બીજેજ

દિવસે એને કફની સિકાયત જણાઈ એક આ-
વાડિયા મુઠ્ઠી એજ હાસત રહી. એ પછી એ
પથારીવશ બની. બીમારી શું હતી, એ તો
હવે યાદ નથી રહ્યું; પરંતુ કેટલાય દાકતરો
આવ્યા તુરખા લખી ગયા અને ચાલ્યા ગયા.
એક નોકરડી એની સારવાર માટે મુકર્રર હતી.

એના હાથ હમેશા ગરમ રહેતા હતા, પેશાની
ધમધમનીતી અને આંખો લાલધુમ-ખેદયુક્ત
હેખાતીતી. હું કંઈ કહેતો યા પછનો તો, એનો
એ જવાબ આપી દેતી; પરંતુ હવે મદને એ
વાતો યાદ નથી રહી. હું બધુયે બૂઝી ગયો છું.

એ મરી ગઈ. ઉઠે ઉઠે ઉતરતો જતો
એનો શ્વાસ-એના છેલ્લા ડચકા મદને હજી
મુઠ્ઠી ખૂબ યાદ છે. નોકરડીના મોંમાંથી 'આહ'
નીકળતાંજ હું રક્તમગ્ન ગયો કે, એ આ દુનિયાથી
રૂપ્સત થઈ ગઈ.

એથી વધુ બીજી કંઈ હું નથી જાણતો.
મ્મં એક પાદરીને તોડાવ્યો. એણે મદને પૂછ્યું
'શું આ તમારી પ્રમદા છે?' પાદરીના આ
પ્રશ્નથી મદને ભારે આઘાત થયો. મદને લાગ્યું
કે, એ એનું અપમાન કરી રહ્યો છે. એનું તો
અવસાન થઈ ગયું હતું, હવે કોમને અમારી
વચ્ચેના સંબંધો જાણવાનો શો હક્ક હતો? મ્મં
એ પાદરીને બહાર કાઢી મૂક્યો. એના જમને
બીજાને બોલાવ્યો. એનો સ્વભાવ દયાળુ અને
દિલ કોમળ હતું. પ્રેમિકા સંબંધી એણે વાતો
શરૂ કરતાંજ મ્મંની આંખોમાંથી આંસુઓની
સરનાળીઓ ફરી નીકળી.

શય-સંસ્કારના સંબંધમાં મ્મંની સાથે પણ
મસ્તિશ્વે કસવામાં આવ્યો. પરંતુ એ વાતોને હવે હું
બૂઝી ગયો છું. કેવળ તે પેદીનાં રૂપરંગ જેમાં
એની લાશને મૂકવામાં આવી હતી અને જંધ
કરતી વખતે જેના પર હથેલાની ત્રીકાત્રીક બોલી
હતી, એ મદને અચ્છી રીતે યાદ છે. ઓહ!
ખુદ, જેવું હયાતીર દ્રવ્ય હતું એ!

એને દાદી દેવામાં આવી-હારી કૃષ્ણ જોહીને
ધરતીના પેટમાં જોડા. એ અને આપા
અંધકાર મઠ્યા ખાડામાં! કેટલાય મિત્રોન્ની-પુરો
દિલસોઝી દર્શાવવા અને ખરખરો કરવા આવ્યા.
પરંતુ એમની નજર ચૂકાવીને હું ન્હારી છૂટ્યો.
પહેલાં તો વેગથી દોડ્યો-અને પછી ધીમે ધીમે
ગલીઓ વાટે થેર પહોંચ્યો.

વગતા દિવસેજ હું દેશાટનના ધરદે બહાર
નીકળી ગયો.....

ગઢ કાલેજ હું પેરિસ ખાતે પાછો ફર્યો
છું. ઘરમાં કદમ મૂકતાંજ મ્મંની જે સ્થિતિ
થઈ, એનું શબ્દો વડે વર્ણન થઈ શકે એમ નથી.

મ્મંનો એ સૂતાનો ચોરડો, મરનારું એ
મોત-બિહાનું અને બીજી એની વસ્તુઓ લેખને
સહમાં પવન ભરાય અને મળેલા વજ્રે એમ
મ્મંના દિલમાં એવી તીવ્ર વેદનાતો પવન ભરાયો
કે, બારી ઉઘાડીને હોં પાતું મૂકવા મુઠ્ઠી હું
નંવાર થઈ ગયો. મ્મંના માટે, અડિયા, આ
વસ્તુઓની વચ્ચેવચ્ચે હવે ધડીસર પણ રહેવું
મુશ્કિલ હતું. આ એજ દિવાનો હતી, જેને
અટલીને એ ઉભી રહેતી હતી. એની ચામડીના,
એના શ્વાસોચ્છવાસના દમરો અચૂંચો એ દિવા-
નોના અગ્રાત છિદ્રોમાં ભરેલા હતા. અદિથી
ન્હારી છૂટવા માટે મ્મં 'ટોપી હાથમાં લીધી;
પરંતુ પ્યારણા પર પહોંચતાં પહેલાંજ મ્મંની
નજર તે દુખાટ જગિત-આપના પર પડી, જેમાં
બહાર જતી વેળાએ એ પોનાના શણગારને,
પોનાનાં વસ્ત્રોને, તે પોતાની આખી દેહવતાને
નખશિખ જેવું લેતી હતી.

આપના સ્વપ્ને હું સદસા થંબી ગયો
એમાંજ એની હાથા હમેશા પ્રતિબિમ્બિત થતીતી,
ને તે એ એટલી અધિકૃતાથી કે, મદને એમાં
એ સર્વોચ્ચ નિશ્ચિત હોવાનો ભાસ થવા માંડ્યો.
તો પ્રજ્વળતા દેહે હું ઉભો રહ્યો, પણ મ્મંની
નજર એજ આપના-એજ ચીપટ, સપાટ,

“બેબી ઓસ્ટ્રીન” ફરવા માટે તૈયાર ઉભી હતી યાત્રી સરખી કરી, અકસ્માતે ફરીતર-મરગીને અણીદાર બનાવી. હોનં વગાડી મોટરે માર્ગ દર્શાવે !!

x x x

“કાવા, ગરમ કાવા” એક હાથમાં માટીની કાવાદાની ને તેને ગરમ રાખતો અસખાળ તથા બીજા હાથે લાખી દાદી પેપરના કચ્છી કાવાવાગાએ પ્યાલીઓ ખખખારી.

—“બગદાદ, બસરાદ, મુરગાંઠિ, જંગમ્બાદ, આવં ગોસ કંધો વોસ. હો મુજને કાવો ભારે ખામા આપ, અરબ ખુબીસે કાવો પીધા વાસ. નેક શરીફ માફ, ખજુર ના વારીયા, ધંધ, રતા ચાખા, નારીયેલ જે તેજ મસાલા મીઠે ચીઝનું અસો બ્રાન્ડ વારે કે મીઠે. તહે જે જમાનો ! આવં પંડ નાખવો વોસ !!” —(કુવા રચંબ) કુવે મથાનું છરપા તહેડું હોં પગ ઝુરી પીયો આપ છતા પણ તોફાન મેં સફર કરી અચાં.....”

જો મદો (લગણ) ચળ છંદગી મલ્લારનો. બગણો વેચાઈ ગયા, અન્ય કોમતા વેપારીઓને હવે ગોસ (એક સફરનું મહેનતાળું) પુરી મલ્લી નથી. લઘ્યાનુ અનાજ આપવું તે વેપારીઓ નૃકસાનીમાં લેખે છે. કહે છે કે નાખુગ ખજારીઓ માલ ચોરી લે છે. બ્રાહ્મણીઓ સાથે વેપારી-ઓએ અસહકાર કરીશ. બુખે મર્યા એટલે લેલ (મચ્છી મારવાનો ધંધો) શરૂ કરી.

રોજ ચાર ગાઉનો રેતળ પંથ કાપી દરિયામાં કડકતી શરદીમાં દરતા લોળતા રાત આખી છાતી સમાણ પાખીમાં કાઢવી; જે કાંઈ મળે તેમાંથી પણ રાજ્યનો ચોથા હીસ્સો રેલઃ બાજીમાંથી લાખું સુંઠું અનાજ લઈ ખાઈ લેવું

“જુઝમા જો ડી આપ; અજજ લેધ નયો વીના.” પ્યાલીઓ ખખખારતો; દાદી પેપરનો જો આપ્યો ગયો.

x x x

• પીરખાપુ ખાનદાની મીઠમીવાના ઝોરે પીરી મુરીદી કરતા, ગામથી રોજ દૂર સંસારી દાઢી રહેતા. સુરિદા ખિદમત કરતા, ‘બાપુ’ પેમે કીક વાપરતા. જુની દરગાદ અને મઠ-દંતી બગર મંજે (ખાદ્યો) નાખી દાવરો ભરી બેસતા. લંધો શરજુઈ વગાડી સજામ દેવો. અરીજુના કંસુખા, ભરેલી દયેનીઓમાંથી બે હાંડા ઉઘડી “આવ તરંગરા” કહી પીના કડવો કાવો, કાળાસ પડતી આપ અને માથે વુછો મગડતો ‘લાછ હાં’ ને હડાડ ધતી. “એકનારો અને રોલક”થી ચુનાણુ (કચ્છી કાણીઓની મંગીન મેદરિલ) જામતી.

“બાપુ” બપોરે ઉઠતા. ખાનદાની મરજીદ માટે નાણાં બેગા ચએલાં પણ ચોમાસાના લંધે કાગ અટકેલું. ત્યારપછી તો બે, ચાર ચોમાસાં ચાલી ગયાં. નમાઝથી ‘બાપુ’ બીજા તબક્કામાં હોવાનું માનતા. ઈદની નનાઝ પણ. હિદિ પડવાનું ગામ લોકાની જાણમાં ન હતું!

પીર સાહેબના દાદા વઘી અસ્લાદ દતા. ગોરન ખાનાની દેગો ન્યાઝ માટે એક વખત બની હતી મહાજનનું જોર બપુ. જોના આખા એટલે કરામતથી મીઠો ખાવો થઈ ગયો!

પીર બાપુ કહેતા કે લંધો મારે ત્યાં તળણ બળવવા, એક વખત મોટો આગ્યો. દરગાદ પામેથી મગરીય વખતે દાદાએ મુદ્દે લીઆસમાં લધાને દીદાર દીધા. બસ, પછી તો, એ કરીને મારા કડગોમા પડ્યો.....!

પીરબાપુ અરીજુના ગદ્દને કાવતા ઘુંટ સાથે નિંમળી ગયા. એક લાવિક મુરીદ રકાબીમાં ચાથ કરીને પાવા લાગ્યો. બીજાએ લુકેક લાધમાં આપ્યો: “બાપુ”એ મીઠી ગડાકુના ગોટે ગોટા કાઢતાં, મોટાં મોટાં મણકાવાળી તરબીદાળી રેલસતા ગળાને ખખખારી ફરમાવ્યું.....

“અચે દુનિયા કે પેદી રહેજે, (મગર) અફમોઅ લયકે ચક રોજ દમ ન હોંગે !!

x x x

“An insignificant incident often exposes a certain trait of the great men”—મહાન પુરુષો સાથેનો નજીવો પ્રસંગ, ધણીવાર તેમનાં અમુક લક્ષણોને ઉઘાડું કરી દે છે.

મોટા શહેરની લાઘવિયતા મશ્હુર ધારા-શાસ્ત્રી હતા; કોમના મહાન ઉદારક હતા; કોમની આખતોથી હમદર્દી રાખતા; અને ધણીવાર તાખ્તા પરથી નાહર કરેલું કે “મંથ તો કોમના અહના ખાલિમ હું.”

એક મોહતાજ, નિરાશાથી પેશએકો એકને એ મહા પુરુષને હમકોમ સમજી કંઈક સિદ્ધારથ કરી આપવા પુરતી અરજી કરેલી એ મુંબઈ ફેઅર મુલાકાત કીધી; શરૂક મુલક સાવથી પેશ આગ્યા. ગળાગળો થઈ તે કરગળો ત્યારે—Will you please leave me alone? “મહેરઆની કરી મને એકલો મુકો?”

હીફટ ‘LIT’ની કલીપ (CLIP)—કળ) દબાઈ અને અદ્યથ થયા !

x x x

પરદેશગાર, આલિમ અને મુદાપરસ્ત પિતાના એ પુત્ર, હિમામત દરાવતા. પિતાએ જાતે કુરઆન શરીફ લખી કાલિજનો લકુજ મેળવેલો. ઘરમાં કોનાઓનો ખંજ ખરેકેલો લગ્યે મોજદ છે. કદિ કદિ કોઈ કિતાબ પરથી ધૂગ ઉઠીએ ખરી.

મોટી સાહેબને મુંબઈથી પગાર મળેલો—મહેમા અને મરજહ માટે જે ચાર રખડુ છોકરા મહેસામાં આવી લખોડીએ રમતા. મોટી સાહેબ જાગરમાં પાલખાડાની દુકાને ઉભા ઉભા બીડી પીતા.

હુમમાનો દિવસ હતો. ખુલ્લાનો વખત તંગ થયો; માણસ ખોલાવવા આવ્યો. જતાજ મોટી આદેબે, જમાનીઓનો ઉત્સુકતા પર, “ખોયો મોયાહ ન્વારી ગીયો તહે?” કરી કંઈ પાળી ફેરવું, છતાંય તેમના દિમાપનીઓએ ફર્યું “આલિમ લો પતર આવ; કો કરી શકાય?”

એક ઉતાવળીઆએ જવાબ દીધો:—
“કઝઝુન નસમુન” નસમળી આખનમાં ને વાદવિવાદ કરે તે જુદો છે.

x x x

કોમના બેખ ધારીઓ, કોમના રથબો અને ફથે કોમ સાહેબો, લેકચર દોલ ગળવે છે; છાપાંતો કોમો રોડે છે; તેમની પ્રતિજ્ઞો અનેક નિષ્ણ છે અને તે પ્રેષાઓથી લરચક જણાશે; કોમની ઉમેદ અધામ એવા સંભોગો પણ સાંપડે એ જોવા સૌ કોઈ ઈતેઝારી લાખવશે. પણ “હુઝ દીહી દુર અસ્ત!” ચરા? Why? શા માટે? સાંકળની નજળો કડીઓને તપાસી મળ્યુન બતાવવામાં ઉદારીનતા કે કલથ અનિચ્છા જણાશે.

આપણી સામાન્ય મર્યા, લખાણ, લાપણ, વર્તન અને કાર્યમાં લાઈમિંથ કોમ કે મેર મુકની સરખામણી કરી, તેમનાં ઉત્કર્ષના લાખસા, છતિકાસિક, પ્રગતિ અને કાર્ય સિધ્ધિને મહો નજર રાખી, અનુકરણીય બતાવવાનાં કોશીસ વધુ પ્રમાણમાં થતી. જાય છે. આમુ દલીલ એ પેશ કરવામાં આવે છે કે નિર્ધન અને જાહેલ કોમની ઉત્તનિ કરતી બાંધ મુકેલ છે.

દરરત (સ. અ. વ.)નો જમાનો નાદસ્ત કરી, આંતરિક મનો મંથન કરતાં જણારો કે આપણા પ્રયાસો નિર્મેળ નથી તેમજ કુરઆનોની લાખના વગરના છે. અર્થ દુનિયા સર કરેલી તં મહાન ખલીફઓના ગૌરવથી આપની કામ, તેમની આદરથી કિતાબ દરરત (સ. અ. વ.) મૈયદુલ અઝર—મનુષ્યોના સરદાર, ની ફરીસ શરીફ—આદર્શ છવન આરસો—, અને...

“સા વકનતૂ મિર્શહમ તિહસાદ”
(ખુદા) પાકની દયા માટે કરી ના ઉમેદ ન થાઓ.

મુજવાન અદલાદ !!! એ ખુદાઈ કાનુ નમાં મુકમીઝ હોમાન લાશેઓ—વિગેરે. તકર હરીકોથી ગણીલ દેવાનું આપણને બાન નથી.

x x x

‘આનએ-પુલ્લ બેથુમાર મોજુદ હોય છતાં નિરંતર માગણી થયા કરે છે.’ નરી મરજીદ બનાવવી છે.” પણ કોમ એટલુંય કહે છે કે “લગ્ન લાઇએ, આપના ગામમાં લગ્ન કેટલી ઈલાકતગણે છે? વસ્તીના કેટલા ટકા નમાઝના પાખંડ છે? કેટલી મરજીદે લગ્ન આપ્યા છે? ભરત (સ. અ. વ.)ના જમાનામાં માટીના કાચા એટલાવાળી પુલ્લી મરજીદે જમાનીઓથી ચીકાર રહેતી; સડો સમાની ન હતી; અત્યારે ઇંકરીક પંખાવાળી મહેલાતો જેવી મરજીદોમા જમાનીઓની ખોટ નગરે તરી આવશે. આજ ઈંગ્લેન્ડની તેડેક રાજદારી છેવટી વેબ્બર સુધીની આધુનિક હાલત, આપણાં શવત, પુલ્લી યાદથી ખાલી રહેવાના સીધા પરિણામ રૂપે છે. દુનિયા ફત્તેહ કરનાર અને ઇસ્લામને ખુલ્લું કરનાર કોમ ખુદાપરસ્ત હતી એ જુલુસ ન બોલ્યો.

“વ તોઈઝએ મનનશાઓ વ તોઝીઝી મનતશાઓ વ હસાહો અસા કુલે શૈઝીન કદીર”-અલ્લાહ તઆલા જેને (અથવા જે કોમને) ચાહે તેને ઇજઝત બક્ષે છે અને જેને ચાહે છે તેને ઇઝીઝ કરે છે. તે સર્વ શક્તિમાન છે.

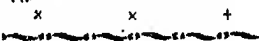
ઈસ્લામી પંજગાના તરીકા કરતાં કોમ સલા, મીરીઝ કે જહસો શ્રેષ્ઠતર નહિ જણાય કોમના જે કોંય દુઃખ હોઈ કે જરૂરીયાતો હોય તે દીન-ભરમાં નોંધ થઈ દેશની અત્યેક મરજીદમાંથી કેઝી રચ્યો કેઝીત કરવામા આવે અને કોમની એવી મૌઝીક આપતો ચર્ચવા સલાહશાનો અને મરજીદે બસ સમજવામાં આવે તો તરકકીની રાદ સમીપ અવત્સ આવે, “જુલ બેકાર શાવદ ચુ’ અઝ ઈબ્રૂ મીરવદ”-ખુઝો ચાલી જતાં, ફૂલ નકામું અને છે મજબૂબી બૂ નીકળી જતાં આપણા અકસ, એજસ, અર્થસિદ્ધિ અને

ઈમાન નગાળાં અને ગદ થયાં છે; અમરની અસર બેકાર બની છે એટલા માટે...નેહીનુ પ્રમાણ વધારવા.....

ગમે તે હેતુસરના આપણા જાહેર કે ખાનગી જલ્સાઓ, ખતમ થયાં, સલામી ગીત જેમ, પ્રમુખ સારૂએ એલાન કરી દેવાનો શીર-સ્તો ચાલુ કરી દે કે સાહેબાને હાઝરીને મજાસિસ બરાયે ખુદા, પંજગાના નમાઝકે પાખંડ બનો, મરજીદે આપ્યા કરે એર ફરઆન કે પાખંડ બનો” ! ?

“મન અરફ નંદસાહુ ફકદ અરફ રખહુ”

—“માણસ પોતાની લલાઈ અને જુરાબને સમજતો રહે તો તે કરતાં બીજી કોઈ વાત સારી નથી.”

તાજ હાં, લીં, તા

આયત શરીફ અને કૌમી નજરોના

તુ ગ રા ઓ

વસ્તી, કુતુબખાનાઓની, મહેલાઓની, સ્કૂલોની ધૈનકમાં વધારો કરે છે.

એકજ સુલાકાત હયો.
સોલએજન્ટ } ધી રંદેર સ્ટોર્સ
કલ્કીક મુરત.

ગુલિસ્તાન ગુજરાતી

અનુવાદક:-પ્રોફે. શમસી અને
ઈ. એ. મીરઝા
જી. રા. ૧-૦-૦ (૧. ખ. જુદ)
સ્ટોકિસ્ટ:-ધી રંદેર સ્ટોર્સ
કલ્કીક, મુરત.

જ્યારે હિટલર રંગારો હતો—

અનુવાદક : સીરતી

[જર્મનીના સરમુખત્યાર હર હિટલરના જીવનનું એક દિવસરૂપ પ્રકરણ]

(જ્યારે હિટલર મુકો અન્ન માટે વલખાં મારનો હતો, અને પેરનો ખાડો પુરવા માટે તેને રંગારો વરીકે જીવન ગુજારતું 'પડતું' હતું તે કાળનો તેનો એક સાથી જીવ વિલ્ડહેઇ કરીને હતો. તેણે હિટલરના હાથમાં સત્તાની લથામ આપ્યા પછી હિટલરનું જીવન વળાંત લખ્યું હતું. એ કારણસર હિટલરે તેને જર્મનમાં વિરક્ષાર કરાવી જેલખાને પૂર્વો હતો. જેલમાંનું તેનું અવસાન થયું ચા તેને મારી નાંખવામાં આવ્યો.)

ઈ. સ. ૧૯૦૬માં ઓસ્ટ્રિયા અને જર્મનીના વિશિષ્ટ રમણોના રખડપાટ પછી ૬૦ ગમતા

આવ્યો. એક રૂઝમે બદલના મુસાફરોને થોભવા માટે એક સરાર્થ બનાવવામાં આવી હતી જેમાં મુસાફરો પોંચ દિવસ લગી રહી શકતા હતા. મકાનના દરવાજે એક ટિકિટ આપવામાં આવતી જે દેખાડ્યા વગર મકાનમાં પ્રવેશી શકતું નહતું. ૬૦ ટિકિટ લઈ મકાનમાં દાખલ થયો. જો કે પોંચ દિવસ લગી ત્યાં રહેવાની પરવાનગી હતી જ્યાં જો ઝરા દોશિયારીથી કામ નેવામાં આવે તો બીજી ટિકિટ પણ મળી શકે એમ હતું. એટલે જો ત્યાં થોભો નાંખ્યો.

બદલા ઓરમની સામે થોભક અંતર પર એક ઝાડ હતું. ઝાડ દેખા ૬૦ દરેકજ એક માળખેને સુત્રેથી જોતો. કહી કહી તે ટાંકા કારણે ચરચર ધ્રુજતો. પેરનો ખાડો પુરવાને તેની પાસે પુરવા પૈસા પણ નહતા. ૬૦ અને બદલો જોડેનો એક બીજો માલખસ તેને ખાવાનું આપતા. તેની પામે લીલા ચેક્રું એક ચટ હતું, જે પુરાતુ અને મેક્રું ચર્મ મુક્રું હતું. તે માળખસ કહી કહી ગમે કાર્મ પાકમાં જર્મ સર્મ રહેતો. ખટ્યા પોલીસો જેને જગાડી પાકમાંથી બદલ

હારી મુકના તે માણસાં નામ એવંચક દિલ્લર
દતું. દિલ્લર બ્હારી આપેલી. શરી, ખાદ્યને પરી
રહેતો, પરંતુ બ્હારા ખિરસાં આવી દનાં. હું સ્વપ્ન
નોહરી શોધવાને ડાવના આપ્યો દનો. અગે
જન્ને આપો દિવસ સખત મગફરી કરી સાંજે
પાખ કરના. મીમિ મીમિ આમારો સંબંધ વધુ અને
વધુ ગાર થતો ગયો. એકવાર એક મિત્રક
દિલ્લરને સલાહ આપી કે તે તે રથને જઈ શરી
સહ આવે, જ્યાં સવારે એક દલાક લગી ગરી
જેંગવામાં આવે છે. પરંતુ દિલ્લરે તેમ કરવાથી
માફ નહીં કરી દીધા.

ત્યારે હું દિલ્લરના ગાર મંજવામાં આપ્યો
ત્યારે મને ખબર પડી કે દિલ્લર રંગારો છે
અને ધધાચે ડાવના આપ્યો છે પરંતુ પંસા અને
પરિચયના અભાવે તેને અત્યાર સગી કામ મળુ
ન હતું. દિલ્લરનો પિતા આખકારી ખાનામાં
નોહરી કરતો દનો. તેના અવસાન પછી તેના
કુટુંબી પચાસ કાઉન (જર્મન મિક્શ) પેન્શન
મળતું હતું. દિલ્લરને એક બેન હતી, જેના
લગ્ન થઈ ચૂક્યા દનાં. પેન્શનના સપના નાણા
ને લઈ મેની અને દિલ્લરના ફાળે એક પાંચ
પણ આવતી નહિ દિલ્લરની લાલન થઈજી
ખરાબ હતી. એકવાર મહે તેને પુછ્યું:—

“આખિર તમે કરવા શું માગો છો?”
ઉત્તરમાં તેજે હતું.

“હું પોતેજ નથી જાણતો કે હું શું કરવા
માંગું છું.”

ત્યારે મને ખબર પડી કે દિલ્લરની
બેનને પચાસ કાઉન પેન્શન મળે છે ત્યારે મહે
તેને સંલેગે આપ્યો કે તે પોતાની બેન પાસેજી
માઘી મદદ માગે. પરંતુ દિલ્લરે હતું:—

“બેન પગમી ચુકી છે એટલે મદદ કરનાં
બેનને પંસાની વધુ જરૂરત છે. એ સંલેગેમાં હું
તેની પાસેથી માઘી મદદ લેવા માંગતો નથી.”
મહે હતું:—

“આમ મુશીબતો સદન કરવા કરનાં તો
બેન પાસે મદદ માંગવી એ કાંઈ ખોટું નથી.
તમે એકે પણ લખો: અંબર સંલેગિન હશે તો
તે તમને પચાસ કાઉન કર્મ પેટે આપશે.”

ઈ. સ. ૧૯૦૯ના મોટા દિવસના ચોટાક દિવસ
પર દિલ્લર બ્હારી પાસે આપ્યો અને હતું:—

“આજ તેજે પચાસ કાઉન મની આપેથી
મોટા છો.” મહે હતું.

“મોટાને મોનારી દે; નદિનર કાંઈ પચી
લેમે.” પરંતુ દિલ્લરે એવી રીતે મેં મચકાકુ
જાણે તેને તેની કાર્ક પર્વાજ ન હતી.

તેજ સમયે અમો બન્ને બહાર નીકળી
પડ્યા. દિલ્લરનો આરોગ્ય તત્તન ફરી ગયો દનો.
મહે તેને હતું:—

“ચાલીઓના બાઝારમાં તરત એક પુરાણો
કાર ખરીદીએ.”

પણ તેજે ટ્રક પુણારી ના પાડી.

અમે ઝંઘતી મનદર ફેરકારી ફરતો ગયા.
જ્યાં દિલ્લરે બાર કાઉનનો એક કાર ખરીદ્યો.
દેવ દિલ્લર કને તે એક સામાન્ય ઓરડી
ભાડે લઈ રહી શકે એટલા પંસાની જેગવાઈ
હતી. મહે તેને ઓરડી ભાડે રાખી રંગારાનું
કામ ગર કરવાની સલાહ આપી. દિલ્લરે બ્હારી
સલાહ માની અને તે પદા રંગવા લાગ્યો. અમો
બન્ને પાસે સારાં વસ્ત્રો ન હતાં એટલે
માલનો નિકાસ કરવાને અમને ખુરિકાનો
સામનો કરવા પડે. રંગ કામ માટે વૃદ્ધમનમાંથી
લાવસ-સ લેવું પડતું હતું. પરંતુ અમે લાવસ-સ
મેળવી શકીએ એટલા નાણા અમારી પાસે ન
હતાં. ખોલીસથી અમારે અર્ધનિશ સાવચેત રહેવું
પડ્યું. એક વાર સિલિસિયાના બ્યાપારીઓને
અમે અમારા બનાવેલા પદાં ખરીદવાને હતું,
પરંતુ તેઓ તે માટે તૈયાર ન થયા.

ઈ. સ. ૧૯૧૦ લગી અમારું કામ સરસ
રીતે ચાલવા લાગ્યું. દિલ્લર સમયે અમો એક

દિવસ ચાલીસ કોઠિન કમાયા. નેદાં અર્ધો અર્ધો બહેની લેવામાં આવ્યો. એ પછી હું કામ કામ અંગે બહાર ચાલ્યો ગયો. પાછો ફર્યો ત્યારે ખમર પછી કે હિટલર એક પહોળી સાથે ક્યાંક પ્રવાસે નીકળી પડ્યો હતો. એક અડવાડિયાં લગી મળે. હિટલરનો મેળાપ ન થયો. એક અડવાડિયાં પછી જ્યારે મહારી મુલાકાત થઈ ત્યારે મહેં પૂછ્યું.

“આમ બેપર્વાઈ કરવાથી આપણું કામ શી રીતે ચાલી શકશે ?” હિટલરે કહ્યું.

“મહેન આરામની દરકાર છે. હું કુલી થોડાજ હું કે હમેશા કામ કરતો રહું ?”

એક અડવાડિયામાં તો હિટલરે સધળી કમાણીના નાણા પુટી ખાધા. હિટલર નતો સારાજ પીતો હતો કે નતો સિગારેટ. એટલે મહેન ખૂબ આશ્ચર્ય થયું કે તેણે એક અડવાડિયાનાં આટલી મોટી રકમ શી રીતે ખર્ચી નાંખી? એકવાર મહેં સિગારેટ પી હુમાડા તેની તરફ છોડ્યો. ત્યારે તેણે કહ્યું હતું.

“તમે યે કેવા વિચિત્ર છો. માણસે પોતાની વાસનાઓ પર કંઈક કામૂ રાખવો જોઈએ.”

એ નામદારને મહેં કદી કામમાં દિલચસ્પી લેતા જોયા નહિ. હું ગ્રાડકો સાથે માયાગ્રીક કરી પાછો ફરતો ત્યારે જોતો તો નામદાર કામ કરવાને બદલે બાપણું કરી રહ્યા છે !

અમે જે મકાનમાં રહેતા તેમાં અમારા જેવા લેબાગુઓની સંખ્યા વિશેષ હતી. એક મુરખી વર્તમાનપત્રોમાં નવ પરણિત લોકોના નામેજ શોખ્યા કરતાં. એ જતાજ પલંગ, કુર્સી, ટેબલ વગવરક અરીદી તેવાઓને ત્યાં પહોંચી જતા ગયા તાજેતરમાં પરણેલા લોકોને આવી વસ્તુઓની ઝુર રહેતી. કુંકમાં એવા સદ્લાગીઓ સાથે અમારે પાનો પડ્યો હતો.

હિટલર હમેશા લવાઈ કિલા રચતો રહેતો. ત્યારે હું તેની એ લવાઈ કિલા જેવી ચાનોનો વિરોધ કરતો ત્યારે તે કહેતો.

“જ્યાં લગી કોઈ ચોળેના દ્રષ્ટિ સંમત ન હોય ત્યાં લગી આપણે હરગિઝ પ્રગતિ તરફ દૃઢ કરી ચકવાના નથી.”

એક નવિન પાર્ટી રચાવવાના મનસૂબા તે હમેશા ધણા કરતો.

ખરેખરની રાજાઓમાં અમને પુરતો માલ મળ્યો, અમે ધૂમ કમાણી કરી. એ પૈસામાંથી મહેં મહિરા પાનની ખૂબ મૉજ માણી અને હિટલર રખડપટ્ટીએ નીકળી પડ્યો. પાછા ફરી તેણે મહેન કહ્યું.

“આજે હું “ધી ટનલ” નામની ફિલ્મ જોઈ આવ્યો છું. જેમાં એક સામાન્ય કેટિનો માનવી એક પાર્ટી કાઢમ કરી મોટો નેતા કેવી રીતે બને છે તે દેખાડવામાં આવ્યું છે.” અને તે ખામોશ થઈ ગયો. થોડીક પછે મુંગા રહ્યાં પછી તેણે પુનઃ જુરસા પુર્વક કહ્યું:-

“બસ એજ પ્રમાણે હું ‘ય નેતા બનીશ !”

એ સાંભળી હું ખડખડાટ હસી પડ્યો. હિટલર કામ કરવાને બદલે રાજકારણમાં રચ્યો પડ્યો રહેતો, એથી મહેન ખૂબ ક્રોધ ઉપજતો. કદી કદી આસપાસના ઓરડાઓના એકાંતે પગ તેના સાથે વાનાંસાપમાં શામિલ થતા અને ઓરડો એવો લાગતો જણે ક્યાંક ઇલેક્ટ્રાન થઈ રહ્યું હોય.

કદી કદી કામ મસ્કરો હિટલરનો કાટ પીંટી પર લટકાવી તે કાટ સાથે રાજકીયચર્ચા કરવા માંડતો. હિટલર એથી ખૂબ ક્રોધે ભરાતો અને કદી કદી તેનો ઝુરસો મર્ધાંડા પણ ઓળંગી જતો. રાજ કારણે હિટલરને પોતાના ધંધાથી સદંતર ગાફિલ બનાવી દીધો હતો. તે રંગારો, રહેવાને બદલે રાજકારી નેતા બનવાના સ્વપ્ના જોયા હતા. હું તેની આ વલણથી ખૂબ નાખુશ હતો, પરંતુ તેના વિચારોને હું બદલી પણ શી રીતે શકતા હતો.

એજ રાજકીય વિચારો હતા જેણે હિટલરને જર્મનીના ટિકટર, બનાવી દીધો છે.

‘કારવાં’ ના હાંકેડુને ખુલ્લો પત્ર

લખનાર : મી. રતનજી રૂસ્તમજી મારશાલ સાહેબ બી. એ.

સાહેબ,

‘કારવાં’નો પ્રથમ એક અને તેમાં ‘લખનાં’ રહેવાને વિનંતી કરતો તા. ૧૧-૯-૩૬ નો આપનો પત્ર મળ્યો છે. કેટલાએક વર્ષની આપણને ઘણી પિછાન હોય એમ આપ આપના કાળજીમા મને ‘ભાઈ’ કહી સંબોધો છો. મને આપને શિખામણ આપવાની જરૂર થઈ પડે છે કે ગુજરાતી સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં ઊંચ કોટીના જે ગણ્યા ગાંઠ્યા કલમકશી નગરે પડે છે (જ્યાં મારી ગણુના પણ આપે વાળખી રીતે કરી છે એ આપના કાળજી ઉપરથી સાબિત થાય છે.) તેઓને જો આપ આપના ‘કારવાં’ની પ્રથમ મંજિરેજ ‘ભાઈ’ કહીને સંબોધશે તો ‘કારવાં’ની મંજિર માટે આપે સંવેદના સ્વપ્ના કુમુદ જવાના છે એ નક્કી માની એને ભાઈને સ્થાને સાક્ષર શ્રી કે એ મનહમનો ‘માઈ’ શબ્દ આપે વાપરવો જોઈએ. આપ કદાચિત પૂછશે કે સાહિત્યના પ્રદેશમા એવા ભેદભાવ શા માટે? આપ આંખો પ્રગટ કરવાની નાદાની કરો તો પછી મારે ખુદા શબ્દમા જણાવવુંજ પડે કે એક ફોલોડર તંત્રી બનવા માટેના ભેદથી આપ બેખબર છો.

આપ કદાચિત એમ પણ કહેશે કે સાક્ષર શબ્દ તો ખિતાબ જેવો લાગે છે અને નવિન યુગમાં પ્રવેશોક્તિ આપણા ઇલાકાએ ખિતાબો સામે પોતાનો ખોફ આ અગાઉ જરૂર ક્યો છે એ ખિતાબી હું બેખબર જણાઉં છું તો પછી મારે આપને સ્પષ્ટ કરવાનું કે એ ખોફ દુન્યાને દેખાડવા માટેનો છે, બાકી ખિતાબોની સંખ્યા તો ધરવાને બદલે સાચી દિન પ્રતિદિન વધતી જાય છે. “દેશ ગૌરવ”નો નવો ખિતાબ થોડા સમય ઉપર ગોધી કાટવામાં આવ્યો છે તે તો આપની જાણમાં

છે ને? અને એ ખિતાબ કયા ગણુની પ્રશંસા તરીકે એનાયત થયો છે તેપણુ આપને માલમ છે ને?

અને ખિતાબો આપવાનો કોઈ એક હથુ સત્તાનો ઈર્જનશો નથી. સ્વતંત્ર વાતાવરણમાં તો દરેક આસામીને પોતાની ભરજી મુજબનો ખિતાબ પોતાના નામ સાથે લગાડી દેવાને કે કાઢીને બદલે કરવાને છૂટ હોવી જોઈએ. દેશ અને પ્રજાની સાચી સ્વતંત્રતાનું એ એક જરૂરી ચિહ્ન છે અને તે મુજબે કેટલા સમયથી આપણે અમલ કરતા આવ્યાજ છીએ. જાદુના ખેલ કરતો મદારી પણ પોતાના નામ અગાડી ગ્રેડેસર શબ્દ લગાડે છે, એને મન ‘ગ્રેડેસર’ ખિતાબ સમાનજ છે. એને એમ કરતો અટકાવનાર પાક્યો છે કોઈ માનો પૂત આ દેશમાં? અને સામાને ખિતાબ આપવામાં પણ આપણે ક્યાં પાછા પડીએ એમ છીએ! કાઢીને ‘અર્ધો’ કાઢીને ‘મુર્ખો’, કાઢીને ‘મરકાદાસ’ કાઢીને ‘દેશબોધી’ અને એવાંતો જત જતના ખિતાબો આપણે વાત વાતમાં છૂટે હાથે આપ્યા જઈએ છીએ. એટલે આજનો જમાનો ખિતાબની પ્રજાની વિરોધ છે એમ હું તો માનતો નથી અને તેથી મારી આપને સલાહ છે કે, હવેથી કાંઈપણ લેખકને આપના માસિક માટે કલમ પ્રસાદિ પીરસવા આગંત્રણ આપતા ભાઈન લખનાં તેમને સાક્ષર શ્રી, સાક્ષર સમ્રાટ, સાહિત્ય રત્ન, સાહિત્ય યંગાર, સાહિત્યમણિ, સાહિત્ય વિશારદ, વગેરેથી સંબોધશે તો તેમાં આવડે તમનેજ ફાયદો છે.

અને એક થીજ વાત પણ સંભળવી દઉં. તમારી ‘પહેલી મંજિર’માં તમે મોટી મોટી વાતો કરો છો, તમે શું કરવાના છો અને શું નથી કરવાના તેનું ઘરવાન મળાવો છો,

તમારી નીતિ 'તોડવાની નદિ પણુ નેડવાની છે,' 'લાંગવાની નદિ પણુ સાંધવાની છે,' 'ખાળવાની નદિ પણુ સંધવાની છે,' એવી એવી વાતો કરી એવા લેખકોના નામ આપો છો કે જેઓ તરફથી "કારવાં"ને તેની મંજિલ દરમ્યાન ખોરાક મળવાની આશા રહે છે? મને પૂછવાની રમ્મ છે તંત્રી થી, કે જેઓએ તમારી પ્રથમ મંજિલમાં મદદ નથી આપી એવાઓના નામો તેઓ આપની મંજિલમાં સામેલ થાય એ પહેલાંજ છાપી દેવામાં આપે તેમને વધુ પડતું વજન નથી આપ્યું? તમે કદાચિત કહેશો કે ધણુ લોકોને ખોતાતું નામ પ્રસિદ્ધ થાય તે માટે હેંશ હેંચ છે અને તેઓ અધિપતિની દાદીમાં દાથ નાંખી કાઢે રીતે પણ ખોતાતું નામ છપાવે ત્યારેજ જાંપે છે. માફ માનવું છે કે આમ તેમની દાદીમાં દાથ ન નંખાય (અને નાંખનારના દાથ કાઢે રીતના બોજ ન બને) તેટલા માટેજ લગભગ સધળા અધિપતિ રાજોએ દાદીને તિલાંજલી આપી દીધી છે અને વાત દાદી પરથી મૂળ પર ન આવે તે માટે મહાનગીની સાક્ષાત પ્રતિમા સમી મૂકીને પણ તેઓએ સમ સમ કર્યા છે. તમારા ગયા અંકમા છપાયેલી તમારી છાપી ઉપરથી તમે પણ દાદી અને મૂળનું મેદાન સફાવટ કરી નાંખેલું જણાય છે. પણ મૂળ વાન પર આવતાં જણાવવાનું કે ધણુને-લગભગ સધળાને-ખોતાના નામ (નાદાર, ચારે, કે સરોગિયાની રિપ ખાદ કરતા) છપાવ તે માટે હેંશ હેંચ છે એ વળી હું સ્વીકારું છું. એમ કરી, તેઓને શહ રાખી, લાવિમાં તેમનો સદકાર મેળવતા રહેવા કાંજે આપે જાણીતાં નામોને પ્રસ્નાવનામાં રચાન આપવાની દિકમત લગાવી હેંચ તો સમજ્યા. એ વિચારે માફ નામ પણ તેમા શામેલ કયું હોત તો પછી ફરિયાદ કરવાનું મને જાતું દાગણુ સેંદ નાદિ. ખરે!

પડતું એ વાતો બાબુ કરતાં, મારે આપને ખાસ પૂછવાનું કે દમગાંજ નવું મસિક શરવાની

આપને કેમ ઉઝર થઈ આવી? શું આપ એમ ધારે છો કે એક-એક નવું માસિક ચાલુ કરવા માટે આ ચોખ સમય છે? કાળના લાવ ઉંચા ગયા છે એ વાત સમજ્યા; યુરોપમાં દાગણુ યુદ્ધ ચાલી રહ્યું હોવાનું સંભળાય છે, અને પ્રમ્ન સધળું લક્ષ તે પ્રત્યે આપી રહી છે તે પણ સમજ્યા; સધળે ખેડારી અને ખેડારી નગરે આવે છે (અને છતાં જ્યાં ત્યાં ખેડારીઓ ઉભરાઈ ગય છે) તે પણ સમજ્યા. એ સધળા સાધારણ વાતો છે અને એ કારણોને લઈ એક નવું માસિક પ્રગટાવવાનો આ સાચો સમય નથી એમ હું કહેવા માગતો નથી, પરંતુ માફ કહેવાનું જુદુંજ છે.

"શું કારવાંની મંજિલ રાફ કરી, ગુર્જરે સાદિત્વના ક્ષેત્રમાં અવનવો પ્રકાશ ફેંટા આપ સાદિત્વકર કે સાદિત્વ એનક તરીકે આપવું" નામ અમર કરી જવાની આશા રાખો છો? હું તેમ માનતો નથી, કારણુ તેમ હેંશ તો મંજિલને પહેલે કદમેજ રવર્ગની સદાની સાતિમાં મતેલાં "ગુજરાત" "કૌમુદિ," "સાદિત્વ," "વસંત" વગેરેની "અશોષાદ" હેંડે ધરવાની આપને જરૂર ન જણાત. અને ગુર્જર સાદિત્વના ક્ષેત્રમાં, જે વાતાવરણમાં આપણે નગીએ છીએ તે જોતાં, અમરના પ્રાપ્ત કરવાની કાંઈની તાકાત નથી એવો આપ જાણીજ છોને? એકજ દ્રષ્ટાંત આપું? 'ગુણવંતી ગુજરાતના' ગીતો માહ ગાજને નર્મદ મુરમંત્રીમાં માર્ગે લાગ્યા, અને કાઢકે આજે એને 'અમર લીર નર્મદ' કહીને ગંભોંધ છે કે લાવજાજ કેટલાક આશુક લાકને કેવા ઉભા થઇ ગય છે અને નર્મદ તો ખચાંલુ દનો, ધર્મદુષ્ટાકે દનો, રંગિના રાગ દનો, વગેરે વાંતાના કેવા કપટા મારે છે? તેજે શું કહું, શું લખ્યું? ને પ્રત્યે ખ્યાન આપવાને બદલે તે કેવો દનો તે દેખાડી આપવાને કેવી ધમપટકિ ગાય છે? ન્યારે પડતુ રિથિનિ આવી છે. ન્યારે આપે સાદિત્વના ક્ષેત્રમાં અમરના

પ્રાપ્ત કરવાની આશાએ ઝંપલાવ્યું હોય એમ
હું માનતો નથી, છતાં આપે એવી કાંઈ આશા
રાખી હોય તો તેવી આશાએને આપના હજી
બિનઅનુભવી સાહિત્ય લેખનમાંથી સત્વર દૂર
કરવામાજ શોભા છે, ફાયદો છે, એ નક્કી
માની લેજો.

એક મુસ્લિમ તરીકે શિષ્ય માસિક ગુજરાતને
ચરણે ધરવા માટે આપની કામ આપને માનથી
વધાવી લેશે, બદલાયા નવાઈ દેશે, એવા કાર્ત્તવ્યોને
આપે કાફલો હુકમમાંથી હોય તો તે બાબતમાં
મારે કશું કહેવાનું નથી, કારણ મુસ્લિમો સાચી
સાહિત્ય મેવાની કેટલી અને કેવી કદર કરી શકે
છે એ જાણવાનું મુલાખ્ય મને પ્રાપ્ત થયું નથી.
પરંતુ મારા સુશિક્ષિત મણાના પારસી બીરાદરો,
જેઓમાં કેટલાક તો મેકસવિયર અને મિડલનના
'ખા' મણાય છે, તેઓ જ્યારે ત્યારે પોતાની
સંસ્કારિતનો પરચો કરાવતા જાય છે કે હમારી
પોતાનીજ ભાષામાં કાવ્યો લખતા ગુર્જર કવિ
સમ્રાટ અરદેશર બખરદારને હમો બરોબર સમજી
શકતા નથી એ કવિ એટલું શુદ્ધ લખે છે કે
હમો શુદ્ધતા ચાને અશોધના અનુયાયીઓ હોવા
છતાં તેમના શુદ્ધ કાવ્યો વાંચી સમજી અમારી
અશુદ્ધ ભાષાને દૂર કરવા મનજ કરી શકતા
નથી. હાલના પડછ ફાટી જાય એવા અચાનેએ
કવિવર બખરદારની અમૂલ્ય સાહિત્ય મેવા સંબંધે
એ શુદ્ધ ભાષાથી ભડકનારાઓ આગળ જ્યારે
ચાલુ પોકાર કર્યા, ત્યારે ગયેજ મામે તેઓએ
કવિવરની કદર કરવાને કમર કરી છે; પરંતુ
આપની સાહિત્ય મેવાની કેટલી કદર થશે તે
કહેવાનો મને કશો અધિકાર નથી કારણ
મુસ્લિમોના ધાત્ર સમાગમમાં હું જાણ્યો નથી.

એક ઉંચકાની માસિક બદાર પાડી, તેમાં
સુધાની કામના લેખકને અને તેમના રચના
વિચારોને અપશ્વરપાતપણે રચના આપી, આપ
જુદી જુદી કામોમાં અંકવની લાવના બિલવ.

વાની ઈચ્છા રાખતા હોય તો મારે સાફ સાફ
શબ્દોમાં જણાવવાનું કે આપની ઈચ્છા અનિ-
ચ્છનીય છે. દેશ બકિતનો ઈનરો રાખનારાઓ-
માંથી કેટલાક જ્યારે ત્યારે સંભળાવે છે કે
પરદેશીઓએ આપણા હાથમાંથી હથિયાર દૂર
લેઈ આપણને બાવલા અને કાચર બનાવ્યા છે.
જો આ વાત સાચી હોય તો પછી આપણી
કામરતાને કાચરવાસ કરવાનું એકજ સ્થાન
જ્યારે ત્યારે ધર્મને નામે કોમી દુહાકો મચાવી
આપણા નાશ પામતા ગુજરાતને સમગ્ર રાખ-
વાનું છે, ધર્મ પ્રત્યેની આપણી ઉદ્ધારિતનો
કાંકિષ્ટિયો કરવાનું છે. આ વિચારો આપના
પ્રથમ અંકમાના એક લેખ ઉપરથીજ મારા
મનમાં પ્રવેશ્યા છે અને તેણે મારા મનને મગજ
ઉપર એટલી ઉંચી અસર ઉપાવવી છે કે જે
નારીમારી અને કોમી બેદલાવનાના 'રામ બોલો
ભાઈ રામ' માટે આપે આ નરીન માસિક
પ્રગટાવ્યું હોય તો તેમ થતું અટકાવી, કનિ-
હાસના પાના શોભાવના અને આગળ આપણ
કૃત્યો સાથે સરખાવતાં નર્મકાના પલ જેટલું
અંતર દેખાડનાં, ગરાનની સાચવણી અર્થે એ
વિચાર પડતો મૂકવા હું આપને આગ્રહ કરું છું.
મારા એ આગ્રહનો સ્વીકાર કરી, આપણી
અક્યનાનો અંકકાર સત્વર દૂર કરો એવી
આશા સાથે.

લીડ આપને

રતન.

“બેકાર”ના હાસ્ય સંસ્કૃત પુસ્તકો

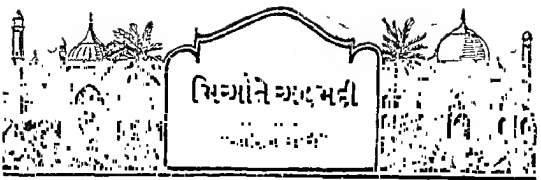
૧. જુની આપે નવા તમાશા રૂ. ૧-૪-૦
૨. કલમ ચાલુક રૂ. ૧-૪-૦
- “સાંભરી” કૃત જીવન પ્રકાશ રૂ. ૧-૦-૦
- “અસર” સાંભરી એમ જો કૃત

મુદ્રક: અલી ગિન્ના

“તુરાણ” કૃત મિલુગારી રૂ. ૧-૦-૦

૮. ખ. જુદું.

રજાકર: -ધી રાંદર રજાકર કાળી, મુરત.

[“જાન તા ૨૧ જુન ૧૯૩૯ના ઓલ ઈન્ડિયા પ્રોટેક્ટના મુંબઈ સ્ટેશન પરથી એન્યુ- ફેશનલ પ્રેક્ષામંત્રી બાઈ શ્રી “આસિમ” રાદેરીએ “મિત્રોને અદ્ભૂતી” ઉપર જે નિબંધ વાંચ્યો હતો તે અત્રે ઓલ ઇન્ડિયા રેડિયોની સહાનુભૂતિથી આશ્ચર્ય સહિત છાપવામાં આવે છે. તંત્રી]

અરબ પ્રજાના ઇતિહાસમા જેને અજ્ઞાનતાનો યુગ કહેવામા આવે છે, એ સમયથી અરબોમાં “ઈતિહાસ”નો પ્રેમ હતો. તેઓ એ યુગમા અબજુ હતા, નેમની પાસે લખવાની સામગ્રી ન હતી, છતાં તેઓ પોતાના વડવાઓના મદદાન અને સ્મરણપાત્ર બનાવોને પોતાની યાદ શક્તિમાં જળવી રાખતા અને આ રીતે એમની સ્મરણ શક્તિમાં જળવાઈ રહેલો ઇતિ- હાસ, પેઢી દર પેઢીએ ઉતરતો જતો. અરબોમા ઇતિહાસનો સ્વભાવિક જ પ્રેમ હતો, એ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જાણી શકાય છે.

અરબોમા ઈસ્લામી ધર્મ પ્રસાર્યા પછી એમનો પ્રગતીકાળ શરૂ થયો. નેઆમા સંસ્કાર અને શિક્ષણ ખીલ્યાં, વિદ્યા, કળા ઇત્યાદિનો પ્રેમ જન્યુન થયો. વિદ્વાન લોકો ઉત્પન્ન થયા હાન્યા અને જુદી જુદી વિદ્યા, કળાઓના અભ્યાસ અને લેખન તેમણે આરંભ્યા. પોતાના લોકોની સ્મરણ શક્તિમા જે ઇતિહાસ જળવાઈ રહ્યો હતો, તેને તેઓએ પુરા આકારે એકઠો કર્યો, અરબોના તારવસર્થ ઉમરી, અબ્બાસી અને સ્પેનિશ કાળમાં સંખ્યાબંધ અરબ ઇતિહાસકારોના હાથે નેમના અને તેમના પૂર્વેના સમયના ઇતિહાસો લખાયા.

અરબોએ ઇતિહાસને સામાન્ય ઇતિહાસ રહેવા દીધો. નહોં પરંતુ કાળે કરી તેને કળાના શિખરે પહોંચાડ્યો. હંમે ખદ્દુન અરબોનો મદદાન ઇતિહાસકાર હતો. તેણે વિસતૃત ઇતિ- હાસ લખ્યો અને ઇતિહાસના લેખન માટે વિજ્ઞાનની પદ્ધતિ અનુસરતા સિદ્ધાંતો કાયમ કર્યા પુરોપતા વિદ્વાનો તેને અર્વાચીન જગતનો મદદાન ઇતિહાસકાર માને છે.

અરબો પછી ઈરાનીઓનો સમય આવ્યો. ઈરાનમા ઈસ્લામ દાખવ થયા શાયે તેના સામાન્ય સંસ્કારો પણ દાખવ થયા ઇતિહાસનો સંસ્કાર પણ આશુવ અને જુગ્મજુલની ભૂમિમાં ખીલ્યો. ‘દવજહુસ્સકા’ અને ‘હબીબુસ્સિયર’ના કર્નો ‘મોન્હેમીર’ અથવા ‘આબિન્દશાદ’ ઈરાનના નામાંકિત ઇતિહાસકારો છે. ઈરાની ઇતિહાસકારોની મદદનને પરિણામે ઈરાનના જુદા જુદા સમય અને રાજવસોનો ઇતિહાસ આજે આપણે મેજની રાજીએ છીએ.

હિન્દુસ્તાનમા ઈસ્લામ દાખવ થયો, તે પદ્ધતિથીજ અરબો બાદનના પરિચયમાં આન્યા હતા. અરબો હિન્દ સાથે વેપાર રોજગાર ચલાવતા હતા અને તેમણે હિન્દમા વસવાટ પણ કર્યો હતો. અરબ મુસાફરો પણ હિન્દમા આવ્યા હતા. પોતાના હિન્દના પરિચયને નેઆ વિચરી ત્રયા નહોં અને ઇતિહાસમા તેને સંબંધીને લલિષ્પના ઇતિહાસ પ્રેમીઓ માટે સામગ્રી છાડી થયા. અરબી ઇતિહાસકારોએ પોતાના ઇતિહાસોમાં હિન્દને ઘણી ઇતિહાસિક બિનાઓ સંબંધી દતી, પણ ‘અલ ખીરની’એ ‘વાલીખુવ હિન્દ’ નામે હિન્દુસ્તાનનો પ્રથમ ઇતિહાસ

“મિઆતિ અહમદી”

“મિઆતિ સિકન્દરી” પછી “મિઆતિ અહમદી” આવે છે. “મિઆતિ અહમદી”માં દિજરી સન ૧૦૦૦ થી દિજરી સન ૧૧૩૬ સુધીનો ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો છે. “મિઆતિ અહમદી”ના કર્તાએ પૂર્વ કાગલા ઇતિહાસનું વર્ણન પ્રણે અંગે “મિઆતિ સિકન્દરી” ઉપરથી કરી આરંભનો ઇતિહાસિક સિદ્ધિસિદ્ધે સાચવી રાખ્યો છે. “મિઆત” એક દગ્ગર વપતો ઇતિહાસ આપણા હાથમાં મૂકે છે મિઆતના કર્તાનું ઇતિહાસ ધારણુ ઉચ્ચ પ્રકારનું છે. અને તેઓ પોતાના ધેરણુ ઉપર કમીન ઇતિહાસિક નોંધ લે છે. “મિઆત” ના ઉત્તર ભાગમાં જે ઇતિહાસ લખવામાં આવ્યા છે, એ ઘણે અંગે ઇતિહાસકારના સમયનો ઇતિહાસ છે. અને તેમાં પણ એવા બનાવોનો તેમણે ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેમાં ઇતિહાસકારના પિતા, ઇતિહાસકાર પોતે તથા તેમના સંબંધીઓએ ભાગ લીધો છે. આ ઇતિહાસમાં નેબીઝી બાબોમાં ફટલીક તેમની નજરે નજરે લેએલી છે. તેમના પિતા અને તેઓ “વાકિઆ નવિશ” બનાવ નોંધનારા કિંવા (સરકારી લેડીયા) હોવાથી તથા બીજી અનુકૂળતાઓ પણ તેમને પ્રાપ્ત હોવાથી પોતાના ઇતિહાસ માટે પ્રમાણુબદ્ધ અને સારી માહિતી એકઠી કરવાનું તેમને બની આવ્યું હતું. સરકારી ફરમાનો અને રાજ્યકર્તાઓના બનાવો સાથે સંબંધ રાખતા દુકમોના પણ તેમણે ઉતારાઓ આપ્યા છે. આ રીતે તેમણે વર્ણવેલા બનાવોની સનદશીરતામાં વધારો થાય છે. આ સ્વયં જતાં તેઓ પોતે અપદાપાત, સુશીલ અને ઉદાર મતવાદી હતા, અને પોતાના ઇતિહાસ લેખનમાં આ ધેરણુને સાચવી રાખવાનો તેમણે મહત્તમ નિર્ણય કર્યો હતો. તેમણે ઇતિ-

હાસ વાંચવાથી આ વસ્તુની આપણને ખાતરી થાય છે. “મિઆતિ અહમદી”ના ઇતિહાસ ધારણુ વિશે મન ઉચ્ચારનારાઓએ, એકબીજાને તેમના આ ગુણની પ્રશંસા કરી છે. “મિઆતિ અહમદી”ની ‘પુરવણી’ તેનું એક મદતનું અંગ છે. એને કર્તાએ પોતાના ઇતિહાસના ‘આતિમહ’ તરીકે ઓળખાવ્યો છે. “મિઆત” નું ‘આતિમહ’ તેના વિદ્વાન લેખકની કીર્તિ અજવાળનારું છે. એ માટે કશું પણ શંકા જેવું નથી.

“મિઆત” ના ‘આતિમહ’ માં શહેર વર્ણન, શહેરના પરાં, વિકાસો, નદીઓ, તળાવો, બગીચાઓ, ઔદિયાઓ, ગુજરાનની છુટી છુટી જગતીઓ, ધર્મો, ધર્મ-રચનાઓ, તિથો, એ સમયના પ્રચલિત માપ-તોલ, અધિકારીઓના મનસ્સા (સિદ્ધા) તથા તેમનાં કાર્યો, રાજ્યવ્યવસ્થા વિભાગ, પર્વતો, શોધઓ, ઇતિહાસ દુકમાં, છતાં ગ્રીષ્મક સાથે અને સુદર રીતે આપ્યું છે. આ ભાગ વાંચવાથી તે સમયના ગુજરાતનું જીવન આપણી દૃષ્ટિ સમક્ષ ખડું થાય છે. “મિઆતિ અહમદી” ઇતિહાસ છે, છતાં એક નવવ્રકશ આપણે વાંચતા હોઈએ તેમ લાગે છે. “મિઆત” નો આખો ઇતિહાસ અને ‘આતિમહ’ ના આદર્શણનું એક ખાસ ખેંચાણુ કારક તત્ત્વ તેની ગંધ શેલી અને કાવ્ય શણુ માર છે. “મિઆત”ના કર્તા સામાન્ય ઇતિહાસકાર ન હતા, સાહિત્ય શુણે પણ ધરાવતા હતા. પોતાના સમયમાં પ્રચલિત “ઈન્શા” જેને ગંધ લેખન કહે છે, ને વિદ્વાનોએ જેને શિક્ષા આપી એક શાખા માની છે તે એ વિદ્વાન લેખક પ્રાપ્ત કરી હતી. “ઈન્શા” એ શ પ્રકારનું ગદ્ય લેખન છે કે જે સામાન્ય રીતે વિદ્વાનો લખે છે, અને તે વડે તેઓ સામાન્ય લાવાને, અર્થ ગૌરવ અને શબ્દ ગૌરવથી વિભૂષિત બનાવે છે. “મિઆત”ના કર્તા મિરઝા મોહમ્મદ દસત “ઈન્શા” ઇન્શા કિંવા ફન્ને ઇન્શા” ગદ્ય લેખનના

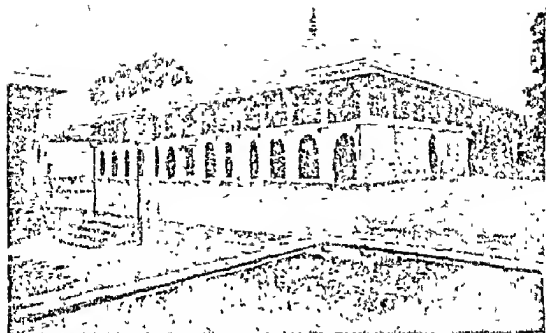
પંડિત હતા. એટલે એમના હતિદાસનું ગદ્ય એ રીતનું જ લખાયું છે. બીજા કારણી ક્ષતિ-
દાસકારણથી એમનું ગદ્ય લુપ્ત પ્રકારનું છે, તેનું
કારણ પણ એજ છે. 'મિર્ચાત'ના કર્તાએ
પોતાના હતિદાસને 'કન્યા'થી શબ્દગદ્યનો
પણ વિચાર રાખ્યો હતો, એ આ ઉપરથી
જણાઈ આવે છે.

"મિર્ચાત"નો બીજો ગુણ તેનો કાવ્ય
શબ્દગદ્ય છે. હતિદાસમાં સામાન્ય રીતે કાવ્ય
પદ્ધતિઓ આપનામાં આવી નથી. પ્રાસંગિક
રીતે જરૂર હોય તો, તે આવે છે. છતાં કારણી
હતિદાસકારે કાવ્ય પદ્ધતિઓ અથવા પ્રમાણમાં
પણ આપના વગર રહી શકતા નથી. 'મિર્ચાત'
માં કાવ્ય પદ્ધતિઓ પ્રાસંગિક રીતેજ નહીં,
પરંતુ આ હતિદાસને આકાંક્ષા બનાવવા માટે
અને કવિતા ચોંચકાતી રસ તૃપ્તિ કરવા અર્થે
આપનામાં આવી છે. "મિર્ચાત"ના કર્તા
પણ એક ઉચ્ચ કવિના કવિ હતા. એટલે
પોતાના પુસ્તકમાં બીજા નામાંકિત કવિઓ સાથે
પોતાના (સ્વરચિત) કાવ્યો પણ આપ્યાં છે.
આ પદ્ધતિ જુની છે, છતાં તે એકાદ રસમય
તા નથી. હતિદાસ સાથે આપેલ ગુજ-
રાતનું સૌન્દર્ય-વર્ણન, રથજી વર્ણન આપણને
અને એવાં છે. મુક્તાન અદમદશાવળ સમયનો
દુઃખી શિરાગ્રીએ આપેલો પદ્યમય હતિદાસ
આપણું મન ખંચે છે. મનઝળ કે "મિર્ચાત"
અદમદશી" પોતાના અનેક ગુણોને લઈને એક
નંદર હતિદાસ પરીચાર થયો છે.

મિર્ચાતે "અદમદશી"ના કર્તા તથા
તેમનો હતિદાસ

મિર્ચાતે અદમદશી"ના કર્તાનું મૂળ નામ
મિરજા મોદમદ દસન અને તેમના પિતાનું
નામ અપીમોદમદ દસન તેમનું પંદ્ર નજા કરેલી
દસન. મોદમદ રાત્ર્યકાળગ દરોળથી ક્ષતિજ નંગ
દિન્દુલાનામાં આવ્યા હતા, અને મોદમદ દરજા

તરફથી તેમને આશ્રય મળ્યો હતો. મોદમદ
સત્તાઃ ઔરંગઝેબના સમયમાં મિરજા મોદમદ
દસનના પિતા, યુરદાનપૂરમાં આવી વસ્યા હતા.
તેઓ 'વાકિયા નિગાર' બનાવો નોંધનારા
લલિયા તરીકે સરકારી નોકરીમાં જોડ્યા હતા.
મિરજા મોદમદ દસનનો જન્મ યુરદાનપૂરમાં
દિવસી સને ૧૧૨૨ (ઈ. સ. ૧૭૦૦)માં થયો
હતો. અને ઈ. સ. ૧૧૭૬માં ચોમેદ વર્ષની
ઉમરે સ્વર્ગવાસ થયેલું અનુમાન કરવામાં આવે
છે. દિવસી સન ૧૧૨૦માં શાદબદ્દ જલ્દાર-
શાદને જાગીરમાં ગુજરાત પ્રાંત આવ્યા. આ સમયે
યુરદાનપૂરથી અમદાવાદ આવ્યા. મિરજા મોદ-
મદ દસનના પિતા હો. સન ૧૭૦૮માં અમ-
દાવાદમાં આવ્યા હતા. મિરજા મોદમદ દસ-
નની વય તે વખતે આઠ વર્ષની હતી. મિરજા
મોદમદ દસને અમદાવાદમાંજ કારગી, અરબી,
તથા બીજા વિદ્યાઓનું શિક્ષણ લીધું હતું. મિરજા
મોદમદ દસન વિદ્યાના ગોખીન ટોર્ક, શાકી,
મજમુદ કન્દા-ગધકેબના, શાજન, જગીશ,
મુલ્કિયા અને હતિદાસનો અભ્યાસ પોતાના
અંગ ગોખથી વધાર્યો હતો. તેઓ એ કુટુંબી
તથા દિવસી મંચનો મંચ જે મનમેદ તે
તફાવત યાચ્યા આવે છે, તેના વિષે પણ એક
પુસ્તક લખ્યું હતું. ઉપરાંત મોગજ શહેનશાહન
તથા શહેનશાહના લુદ્ધ લુદ્ધ પ્રાંતમાં પ્રચલિત
નાણું પ્રકરણી (Fingercall) અને પચવાની
(Revenue) ખાતાના ધારણારજીનો સંગ્રહ
પણ એમને ક્યો હતો. એમના અભ્યાસ તથા
ચરિત્રના જણ એમના હતિદાસ ઉપરથી મળ્યા
આવે છે. યુવાન થયા પછી પોતે પણ સરકારી
નોકરીમાં જોડ્યા, અને આગળ જતાં પોતાના
પિતાની જેમતેઓ પણ 'વાકિયા નિગાર' તરીકે
નિભાયા. તેમના પિતાને સરકાર તરફથી "અમલી
મોદમદખાન"નો ખિતાબ મળ્યો હતો. તેમ
એમને પણ મજદૂર ખિતાબ મળ્યો. મોદમદ-

નરિલમ સ્થાપત્યકળા અને શિલ્પકળાના અભ્યાસ નમૂનારૂપ, મુસ્લિમ સારનાકળાની એક બનોબી
સાદમાર સંસ્થાન મદદમઃ યોગદાતા ઉનાદ "સાલ્પાકમ સાલ્પનો યોગ" અમુલ્યમદદાપ્તાદ.

અમુલ્યમદદાપ્તાની "ગાંધી જીવિત્તા મહાદર ગાંધીગચ્છા મહાદર" ગાંધીગચ્છાની મહાદરની
ગાંધી ગાંધી નદી બેબેને દનિસક્ષિત પ્રસાદી પોદ્ધાગી ઉંડ છે કે.

દિવ્ય દમાદા યાદે અરે રહનામે ખાલી નરિ:
અરને માર્ગીય થે ઉગમન જાવોદાની નરિ.

શાહના સમયમાં તેમને ગુજરાતની 'દીવાની' મળી હતી. મોગલ રાજ્ય પોતાની પછીના છેલ્લા પગથિયાં ઉતરી રહ્યું હતું, એટલે એમની આ 'દીવાની' છેલ્લીજ હતી. આ દીવાનીના સમયમાં તેમને કાઠિયાસ કામ કરવાનું પણ ન હતું, કારણ કે સવર્ણી રાજ્ય વ્યવસ્થા ખરાબ ગઈ હતી. ઈ. સ. ૧૭૫૦માં આક્રમણીય બીજાના સમયમાં એમણે 'મિર્ઝાતે અહમદી' લખવાનું શરૂ કર્યું. અને ઈ. સ. ૧૭૬૦માં તેમણે તે પૂર્ણ કરી. ઈ. સ. ૧૭૬૦ પછી પણ થોડાં વર્ષ એમણે પોતાના ઇતિહાસની પૂર્ણતા અર્થે ગાળ્યાં હતાં. એટલે આ ઇતિહાસ લખવામાં તેમને આસરે ૧૩ વર્ષ લાગ્યાં હતાં.

મિરજાએ પોતાના ઇતિહાસમાં લખેલા કેટલાક મહત્વના બનાવો તેમણે નગર નિવાસી હતા, કેટલાકમાં તેમણે પોતે લાગ લીધા હતા, અને કેટલાક સત્તાવાર આધાર ઉપરથી લખ્યા હતા. ઈ. સ. ૧૭૫૫ એટલે 'મિર્ઝાતે' જ્યારે અર્ધ લખાઈ હતી, ત્યારે ગુજરાતમાં મરાઠાઓ ચડી આઘ્યા હતા. અને અમદાવાદ કબ્જે કર્યું હતું. એમનો ઇતિહાસ પૂર્ણ થયો એ દરમિયાન (ઈ.સ. ૧૭૬૧માં) પાણી-પતનું મરાઠા યુદ્ધ થયું હતું. જેની નોંધ એમણે પ્રસ્તાવનામાં લીધી છે. એ ઉપરાંત પોતાના ઇતિહાસમાં પણ એ વિષે ઉલ્લેખ કર્યો છે, અને ગુજરાતના લોકોની એ સમયે યાદગીર અવસ્થા અને પોતાના શોક અને સદાનુજીતિ દર્શાવ્યાં છે.

મિરજા મોદમદ દસન સરકારી તોફારીમાં હતા, તે વખતે મીસલાલ કાયસ્થ નામના એક હિન્દુ સત્તાવાર એમના મદદનીશ તરીકે એમના હાથ નીચે કામ કરતા હતા. આ મીસલાલ કાયસ્થે કારગીરી લાવતો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. મિરજાને "મિર્ઝાતે"ના લેખન વખતે મજદૂર મીસલાલ તરફથી સહાયતા મળી હતી. 'મિર્ઝાતે અહમદી'નાં ખાનિમન-પરિવારમાં હિન્દુ જાત

સ્થળે, તથા બીજા હિન્દુઓ સાથે સંબંધ ધરાવતી જે વિગતો આવે છે, એ વિષે મિરજાને મીસલાલ કાયસ્થનો સદકાર થયો ઉપયોગી થઈ પડ્યો હશે, એ આપણે રહેજે કદી શકીએ છીએ. મીસલાલ કાયસ્થના અવસાન પછી પણ એમણે પોતાના ઇતિહાસમાં પોતાના સહાયકને યાદ કરી, તેની નોંધ લઈ, પોતાની સમ્યક્, ઇન્સાફ પસંદી સુચિતતા અને નિખાલસપણાની સાબિતી આપી છે.

"મિર્ઝાતે અહમદી"નો ઇતિહાસ જે લાગમાં બેંચાયેલો છે. તેના પહેલાં લાગમાં ગુજરાતની રાજદારી તથા સમાજિક તવારીખ છે. જ્યારે બીજામાં 'ખાતમહુ' એટલે પૂરવણી છે. જેના સંબંધમાં આગળ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

મિરજા મોદમદ દસને 'મિર્ઝાતે' પૂર્ણ કર્યા પછી લલિયા પાસે તેની પ્રત તૈયાર કરાવી હતી. ફરમા પુસ્તક લેખનારોએ તે સમયે એ સામાન્ય રિવાજ હતો. આ પ્રત મોદમદ મુકર્રમ નામના લલિયાએ તૈયાર કરી હતી. આ પ્રતના મૂળ પૃષ્ઠ ઉપર મિરજા મોદમદ દસને પોતાની સદી સિદ્ધી મૂકી નેને ખરી હોવાનું બહાર કહ્યું હતું, જે પ્રત આજે ખંભાત રોડ લાયબ્રેરીમાં જળવાઈ રહી છે.

'મિર્ઝાતે' લખાયા પછી ઘણાં વર્ષ મુઘી એમને એમજ એ પડી રહી હતી. તેના ઉપાવરતો પ્રસંગ બહુ પાછળથી આવ્યો હતો. ડૉ. બર્ડ (Bird) ઈ. સ. ૧૮૪૪માં સૌથી પહેલાં "મિર્ઝાતે અહમદી"નો તરજુમો અંગ્રેજીમાં કર્યો હતો. તે પછી સર ઈ. ગ્રી. બેલીએ "હિસ્ટરી ઓફ ગુજરાત" ઈ. સ. ૧૮૮૬માં લખી ત્યારે ડૉ. બર્ડના મજદૂર તરજુમાનો તેમણે ઉપયોગ કર્યો હતો. "મિર્ઝાતે અહમદી" એ પ્રથમ પ્રકાશ ડૉ. બર્ડના પ્રયત્નથી જોયા હતા અને એ રીતે પુરાવા તો ઇતિહાસ પ્રેમી અંગના પરિચયમાં આવી હતી ડૉ. બર્ડના

દાયમાં "મિઆંત"ની કાઠી હતી સિખિત પ્રત આવી હતી. તેમજે આ હતી પ્રત ઉપરથી તેના અમુક ભાગનું અંગ્રેજી વ્યુત્પાનતર કૃત્યું દત્તું ઈ. સ. ૧૮૮૮માં મુખ્યના "ફેલ્ડેસ કોશ" પ્રેસમાં પહેલી પહેલી કારમીમાં "મિઆંત" ઉપાધી હતી.

"મિઆંત"ની એક હતી પ્રત અદમદાવાદ વાળા જનાય ઝેનુલ દક સાહેબને મળી હતી જેના ઉપરથી તેમજે એક બીજી પ્રત તંવાર કરાવી હતી આ ઝેનુલ દકના દાદાથી જનાય નરસ દકનું "જમરત" વર્ણન 'મિઆંત'ના લેખક જનાય મિરજા મોદમદ દસને પાતાના દત્તિ દાસમાં કૃત્યું છે. નરસ દક 'મિઆંત'ના કાનાં સમયમાં અદમદાવાદના તાલીમ: મુન્શી કુટુંબના નાનારા અને મુલસિય-એકાઉન્ટન્ટ દલા. ઈમનાજ કુટુંબના એક બીજા નાનારા જનાય રજીઉલ દક અન્બામીએ 'મિઆંત'ને ઉદ્ધારેલું "આર્કાઇવે મુજરાત"ના નામે મુખ્યના 'છંદમાં' પ્રેસમાં ઉપાધ્યો દત્તો. એ પત્રક મુખ્યના સાદ સાદાથર નાપુલ મોદમદ-બાંધી રોમે (જેએ એક સમયે મુખ્યના ગવર્નરની કારોગારી કાઉન્સિલના મેમ્બર દત્ત)ને અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. ઇ. સ. ૧૯૦૫-૧૯૦૬માં અદમદાવાદવાળા મોક્ષવી રજીઉલદક સાહેબ અન્બામીએ અમદાવાદના શહેર કાઠી સાહેબના કુતુબખાનાની હતી સિખિત કારમી કિતાબ ઉપરથી ઉદ્ધારેલું તરજુએ કરેલી પુરી હતી પ્રત, અદમદાવાદવાળા મારા મિત્ર અને "દીન" અલાવીકના એડીટર જનાય નિઝમુદ્દીન કુરેશી સાદબ પામે આજે પણ માનુલ છે. જેને 'ફેલ્ડેસ' શરૂઆતનો ભાગ જનાય મોદમદી રજીઉલ દક સાહેબ અન્બામીએ સને ૧૩૨૪ દિજરીમાં જેને આજે ૩૪ વર્ષ થયાં છે, મુખ્યમાં 'ફેલ્ડેસ' ગેડ ઉપર આવેલ છંદમી પ્રેસમાં ઉપાધ્યો દત્તો. મુજરર "છંદમી" પ્રેસ

મુન્શી નાચણુ પ્રસાદ 'બેતાબ' ત્રામિટિટ તથા "એમ. એ. બનાકે કૃત્યું" મેરી મિટ્ટી ખસણ કા" ના અનુદાદક અને મશહર મુજરાતી નટ અમૃત કેશવ નાયક તથા બીજા ભાગીદારોએ આવું કૃત્યું હતું.

અમદાવાદ શહેરની દરીકન, જે 'મિઆંતે અદમદી'ના બીજા ભાગમાં છે, તેના કારમી ઉપરથી "તારીએ ઓસિયાએ મુજરાત"ના નામથી મોક્ષવી અબ્દુલ રહીએ તરજુએ કર્યો દત્તો, અને જેને અદમદાવાદવાળા દાદા અદમદીન નિજમી મુખ્યેશ્વરે આગવી આંકે ત્યાં ઉપર સચિત છપાવી બદલ પાકેલી છે.

મેળવી રજીઉલ દક અન્બામી સાહેબના "આર્કાઇવે મુજરાત"ના આધાર ઉપર આદપાદવાળા જનાય મુન્શી શયખ મોદમદ સાહેબે "મિઆંતે મોદમદી" નામે એક પુસ્તક ઉદ્ધારેલું તંવાર કૃત્યું છે જેને જુનાગદરેટ પ્રમટ કૃત્યું છે. મુજરાતના દત્તિદાસને લખના બાંધે મેરેટીયરના વિભાગ તંવાર કરવા માટે પણ "મિઆંતે અદમદી"ની સદાયના લેવામાં આવી છે. "મિઆંત"ની એક હતી, પ્રત, મુખ્યમાં લેખક એગીઆરીક મોસાવરીની લાપચેરીમાં પણ છે. આ પ્રત, પૂર્વેની એક પ્રત ઉપરથી ઇ. સ. ૧૮૪૨માં તંવાર કરવામાં આવી હતી. અને અમદાવાદના કાઠી સાદબ ખાસે પ્રથમ આ પ્રત હતી "ગાયકવાડ એડી-એન્ટલ ગીરીઝ"મા "મિઆંતે અદમદી"ની કારમી પ્રત સંપાદિત કરીને છાપવામાં આવી છે. જેમાં પ્રોફેસર નવાબઅલી એમ. એ. એ "મિઆંતે અદમદી"ના ખાતિમદનું પ્રોપાદન કૃત્યું છે. પ્રોફેસર નવાબ અલીએ 'મિઆંતે અદમદી' વિષે ખાસ રસ લીધો છે. તેમજે અને મિરરર સો. એન સીડને મળીને 'મિઆંતે અદમદી'ના 'ખાતિમદનું' અંગ્રેજી ભાષાનતર પણ કૃત્યું છે. 'ખાતિમદનું' આ

અંગ્રેજી ભાષાન્તર સરળ અને સુંદર છે તેમાં અવરચતું દ્રિષ્ટિયુગ્મેસ્વામાં આવ્યું છે. 'મિઆતિ અહમદી'ના પહેલા પુસ્તકનું અંગ્રેજી ભાષાન્તર પણ પ્રેફેસર નવ્યાબ અલી એ કહ્યું છે, પરંતુ એ પુસ્તક મારા જોવામાં આવ્યું નથી. પરંતુ 'આતમદ'ના ભાષાન્તરનું પુસ્તક ઇ. સ. ૧૯૨૪માં બરોડા એજ્યુકેશન ડીપાર્ટમેન્ટ તરફથી પ્રગટ થયું છે. જે પ્રેફેસર નવ્યાબઅલીનું પહેલા પુસ્તકનું ભાષાન્તર જે પ્રગટ થયું હોય તો "મિઆતિ અહમદી"ના અંગ્રેજીના પહેલા સંપૂર્ણ ભાષાન્તરકારનું માન એમને ફાળે જાય છે. કારણકે અત્યાર પહેલાં 'મિઆતિનું' જે ભાષાન્તર થયું છે, તેના જુદા જુદા ભાગોનું છે.

ગુજરાતી 'મિઆતિ અહમદી'

ગુજરાતનો મુસ્લિમ સમયનો ઇતિહાસ ફારસી ભાષામાંજ લખાયેલો છે. અને તેની સાથે ગુજરાતનો સામાન્ય ઇતિહાસ સંગ્રહાયેલો છે. ગુજરાતના ઇતિહાસનું સંશોધન કરીને એક સંપૂર્ણ સત્યાવાર પુસ્તક પ્રગટ કરવાની આવશ્યકતા સામાન્ય રીતે રસીકારવામાં આવી છે. અને એ દિશામાં કેટલાક પ્રયત્નો પણ થયા છે. છતાં ગુજરાતીઓની એ ગુલ ઈચ્છા હજી સફળ થઈ નથી. ગુજરાતના ઇતિહાસના પ્રાચીન સાધનો સિદ્ધા લેખ, તથા બીજાં અપ્રગટ વિષેરાયણ સાહિત્ય એકઠું કરીને તેમજ ગુજરાત વિગેની અરબી તથા ફારસી તવારીખો વિષેના ઉલ્લેખોના ભાષાન્તર કરી એ ખોટા પરી શકાય એમ છે. આવો વિચાર સદૃશી પહેલાં શ્રી બાલાશંકર કંથારીઆને આવ્યો હતો. અને તેઓ ત્યારે ગુજરાત વર્ગ-કુચર સોસાયટીના આસિસ્ટન્ટ સેક્રેટરી હતા, ત્યારે તેને વ્યવસ્થિત રીતે અમલમાં મૂકવાનો પ્રયાસ પણ ક્યો હતો. શ્રી બાલાશંકર ફારસી ભાષા જાણતા હતા. અને તેમને ઇતિહાસનો પણ શોખ હતો. તેમણે 'ઇતિહાસ માગા' અને બીજાં સાહિત્ય સાધનોદારા ફારસી ઇતિ-

હાસના તરજુમા પણ કર્યા હતા. પરંતુ તેમનો જીવન-દીપક અકાળે મુઝાઈ જવાથી આ કાર્ય અધૂરું રહી ગયું હતું. શ્રી બાલાશંકરે ફારસી ઇતિહાસ પરથી જે ગુજરાતી સામગ્રી તૈયાર કરી હતી એ પણ આજે લગભગ અપ્રાપ્ત બની ગઈ છે. ગુજરાતના ઇતિહાસ પ્રેમીઓએ આ લેખો શોધી કાઢીને યોગ્ય રીતે સંપાદિત કરીને છપાવવા બેઠાં. એવી પ્રવૃત્તિથી ગુજરાતના ઇતિહાસના ફારસી સાધનોદારા આપણને માર્ગ દર્શાવે મળે એ સંભવિત છે.

ગુજરાતનો ઇતિહાસ તૈયાર કરવાનો વિચાર શ્રી ફાર્જિસ સાહેબ અને કવિશ્રી દલપતરામને પણ આવ્યો હતો. અને એમના પ્રયત્નથી "રાસ-માગા"ના એ વિભાગ તૈયાર થયા હતા. જે આજે મળી શકે છે. ગુજરાતના ઇતિહાસનું ક્ષેત્ર અત્યંત વિશાળ હોવાથી બીજા પ્રયત્નો કરવાની પણ જરૂર છે. અને એ સમગ્ર આંગ્રેજિક દર-જમમાંથી પસાર થયા પછી ગુજરાતનો સંપૂર્ણ ઇતિહાસ લખવાની પરિચયિત આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીયું, એમ કહેવામાં કાંઈ પણ ખોટું નથી.

[અપૂર્ણ]

જાહેજમાં તથા ભેટમાં આપવા માટે

તાજ કું. લી. લાહોરના

જલી કલમ કુર્આન ૧૦

અને

હિમાચલ ૧૦ મુતરજિગમ

અનેડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારો યા

નમૂનાના વરક માટે લખો:—

ગ્રેવ એજન્સી } શ્રી રાંદેર સ્ટોર્સ
મુખી, મુસ્ત.

“તારી સાથે કરાર કોણ કરે?”

[“આર” સંદેશ]

તારી સાથે કરાર કોણ કરે; દિલનો સોદો ઉધાર કોણ કરે.
 તારી સાથે કરાર કોણ કરે; પ્રેમને શિર સવાર કોણ કરે.
 તારી સાથે કરાર કોણ કરે; જિન્દગીને ખુવાર કોણ કરે.
 તારી સાથે કરાર કોણ કરે; તીર દિલ આરપાર કોણ કરે.
 જે સમાયે ન કલ્પનામાં પલ્ક; એવા નાઝુક વિચાર કોણ કરે.
 મુજ વફાઓ ને તુજ વફાઓનો; આજે બેચી શુમાર કોણ કરે.
 સાંજ વીતે નહીં વિરહની જે; તે સમયની સવાર કોણ કરે.
 તારો ઉપદેશ શરણ રે'વા દે; મુખમાં દુઃખના વિચાર કોણ કરે.
 વાતે વાતે કરે જે બોલીને; તેની પર ઇતખાર કોણ કરે.
 હોય મળવું તો ઘસ મળો આજે; હૃદયનો ઇન્તિહાર કોણ કરે.
 તુજ વિના કોડ દિલ તણા પૂરા; મારા પરવરદિગાર કોણ કરે.
 જેઓથી વિશ્વમાં હો બેતાબી; તેઓને એકરાર કોણ કરે.
 તારા જુઠા વચન પરે અલિમ; દિલ, જિગરને નિસાર કોણ કરે.
 શું કહું શરણ શા વિચારમાં છું; છાની વાતો ઘાડાર કોણ કરે.
 મુજ હૃદય બેઠું ગર્વથી બોડ્યાં; એવા નિર્જાણ શિકાર કોણ કરે.
 આ અગણ્ય તારલા સર્મા મારા; દાગ દિલના શુમાર કોણ કરે.
 જીવન પાછો મળે મસીહા પાળ; પ્રેમ વિપનો ઉતાર કોણ કરે.
 તુજ વિના ગૌરને વળાણીને; આગરને ખુવાર કોણ કરે.

પ્રિક્ષાઓમાં “આર” છે કામિલ;

જે : વચનથી નકાર કોણ કરે.

(પ્રેમના પાત્ર મલ્લિકાને મુખમલ)

પ્રેમને શિર સવાર કોણ કરે,

તીર દિલ આરપાર કોણ કરે,

જિન્દગીને ખુવાર કોણ કરે,

તારી સાથે કરાર કોણ કરે.

દિલનો સોદો ઉધાર કોણ કરે.

ફત્તાવા

ગામનાર-મનલાના અલ્પમદ હાથે આરેક અશરક સાહબ, રાંદેરી

સવાલ-શું ફરમાવે છે દીનની આસિમે
આ બારામાં કે રસુલુલ્લાહ (સલ.) દુન્યાથી
તશરીફ લઇ ગયા તો આપના ઉપર મૌત
ખીનખો જેમ આવી કે નહિ, અને આપની
ફલ મુબારક બદનશરીફથી બુદી થઇ કે નહિ,
અને આપ દયાતુન્નમી છે કે નહિ? ફત્તાવામાં
જીવતા છે એમ અધીદા રાખવો કે નહિ, ખુલા-
સાવાર જવાબ લખશો?

જવાબ-રસુલે અક્રમ (સલ.) પર, મૌત
તારી થઇ છે. કુઆનશરીફમાં છે કે “કુલ્લો-
નફસિન ઝાલ્ફનુલ મૌત” અર્થાત દરેક
જનને મૌતની મજા આપવાની છે. કુઆન
શરીફમાં બીજી જગ્યાએ મરણે જુમુર, માં બારી
તઆલા ખાસ તોર પર રસુલુલ્લાહ (સલ.)
નેજ સંબોધી ફરમાવે છે કે “હ રમલ આપને
પણુ અરે મરવાનું છે, અને તેઓ પગ ખતિઅન
મરવાના છે.” એથી સાફ સિદ્ધ થાય છે કે
જ્યારે આપ દુન્યાથી તશરીફ લઇ ગયા તે
વેળા આપના ઉપર મૌત અરે તારી થઇ.
અને એ બારામાં ઘણી-હદીસો પણ આવી છે
જેમાની એક હદીસ આપના આગેરી વખતની
હજરત આફશાદ સિદ્દીકુદ (રદી.) રિવાયત કરે
છે: કે તે વેળા આપની સામે એક લાકડાના
ખાલામાં પાણી હતું, અને આપ વારંવાર
તેમાં હાથ મુબારક નાખી પોતાના ચેદરા
મુબારક પર ફેરવતા હતા અને ફરમાવતા હતા
કે “અલ્લાહ તઆલા સિવાય કોઇ મઅયૂદ
નથી બેશક મૌનની કે સખીઓ છે.” હજરત
આફશાદ સિદ્દીકુદ (રદી.) ફરમાવે છે કે “ફરી
આપે પોતાનો હાથ ઉપરની તરફ ઉઠાવ્યો અને
ફરમાવતા હતા કે “ફિરે રફીકિલ અબુત્તા”...એ

મુધી કે ફલ મુબારક કમ્બ કરી દેવામાં આવી
અને આપનો હાથ મુબારક નીચે આવી ગયો”
વળી હજરત આફશાદ (રદી.) અને હજરત
અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ (રદી.)થી રિવાયત
છે કે એ બંને સાહબો ફરમાવે છે કે “જ્યારે
હજરત (સલ.)ની ફલ મુબારક કમ્બ કરી લેવામાં
આવી અને આપને ગુસલ આપી પરવાયા તો
આપને હકન કરવાની જગ્યા વિશે મતફર પડ્યો
ત્યારે અબુઅક (રદી.)એ ફરમાવ્યું કે, મેં
આપથી એક હદીસ સાંભળી છે અને તે મને
યાદ છે કે આપે ફરમાવ્યું: કે અલ્લાહ પેગમ્બર
ગેની ફલને જ્યાં કમ્બ કરાવે છે, તેજ જગ્યાએ
તેઓને હકન કરવા છાછે છે, માટે આપને
આપની પયારીની જગ્યાએજ હકન કરવા જોઇએ.
એ હદીસો ખુબારી શરીફ, તિમિઝી, જમઉલક
વાગેદ વિગેરેમાં મૌલુદ છે. અને ખુબારી
શરીફ તથા સહાસિતાની બીજી હદીસોમાં હજ-
રત આફશાદ (રદી.)થી રિવાયત છે કે જ્યારે
આપની વધાન થઇ ત્યારે હજરત ઉમર (રદી.)
પોતાના ખ્યાલ મુજબ કસમો (સિગંદ) ખાઈ
ફરમાવી રહ્યા હતા કે ખુદાની કસમ રસુલુલ્લાહ
'મયા નથી' તેવામાં હજરત અબુઅક (રદી.)એ
તેમને ખામેશ કરી એક ખુલ્લો સંભળાવ્યો.
જેમાં ખુદાની હમ્દોસના પછી ફરમાવ્યું કે જો
હજરત (સલ.)ને પૂછે છે તે તેમને માલૂમ થાય
કે હજરત (સલ.) વધાન પામ્યા છે. અને જો
અલ્લાહને પૂછે છે તે તોજે કે અલ્લાહ બેશક
હમ્દોશ દરમેજા જીવતા રહેનાર છે. તેને માટે
મૌત નથી. ફરી આપની વધાનની સખીમાં
તેમજે આ આપન પદી “અલ્લાહ ફરમાવે છે કે
હે રમ્મઝ! આપનું મૌત આવનાર છે અને
આપના બદખાદ ફરમો પગ મરનારા છે.”

ફરી અપૂર્ણ (રહી)એ બીજી આર્થન, પંચ પરી કે અશ્વ કસાવે છે કે મુદ્ધમંદ (સહ.) રમંતંગ છે ગંધર્વા કમ્પુમ. ખુદાતો નથી.) વિગેરે વિગેરે, એ ખુલ્લાના બધા હાજરીનામાંથી દોષએ, ઇન્કાર કર્યો નહીં. બહુ દહરત ઉમર (રહી)એ ફરમાવ્યું કે દહરત અપૂર્ણતા આ ઉમદા ખુલ્લાથી મારી આંખો ખૂલી ગઈ અને મને મારી બહુ જણાઈ, મતલબ કે મૌતની મજા તો અંબીયા અલયદિમુરસક્ષામને પણ ચાખવી પડી. પણ એથી એમ સમજવું નહીં કે મરવા બાદ તેઓ અમારી માફક થઈ જાય છે; બહુ તેમને મરવા પછી હકતઆવા હયાતી બખ્શી છે, એજ પ્રમાણે દહરત (સહ.)ને પણ મરવા પછી ઝિંદગી અર્પણ કરવામાં આવી છે, અને એજ અમારો અકોદો છે. ઈમામ બૈયદહી-એ એ બારમાં ખાસ રિસાલો લખ્યો છે, અને તેમાં ધણી હદીસો ભેગી કરી છે. તેઓ લખે છે કે “અંબીયા (અ.ક.)ની ૩૬ તેમની વફાત પછી પાછી તેમને અર્પણ કરવામાં આવે છે સારથ કે તેઓ અત્રાફને ત્યાં શુદ્ધએ કિરામતી માફક ઝિંદગ છે.” (ઝુહની શહે મવાલિખ, ભાગ પમો, પાનું ૩૩૩.) અને એ રિં અશ્વામદ તદ્દિયુકીન સુખદી (રહે) એ પોતાની મઘદર તસ્નીફ “શિક્ષાઉરિસકામ”માં ઘણું રિગનથી લખ્યું છે. માટે આપને વિષે મૌત નો શબ્દ બેલવામાં આવશે, પણ એ મૌત દબોશ માટે નહીં. દહરત (સહ.)ને મૌત પછી ફરીવાર અશ્વામદ તઆશા એ હયાતી આપી છે. (શિક્ષાઉરિસકામ, પાનું ૧૪૨.) એ ઉપરથી સાફ રીતે સિદ્ધ થાય છે કે આપ (સહ.) હયાતુન્નાબી છે. બીજી હદીસોમાં છે કે દહરત (સહ.)એ ફરમાવ્યું કે “અંબીયા (અ.ક.) પોતાની કબ્રોમાં હયાત છે અને નમાઝ પઢે છે” વળી ખુખારી શરીફની હદીસ છે કે આપ (સહ.)એ ફરમાવ્યું કે અશ્વામદઆત્રાએ નખીયોના શરીર ખાસ માટે

ઝમીન માટે હરામ કરી દીધું છે. જેથી અંબીયાના શરીર સલામત અને મદફૂન રહે છે. જેમ અમને મરવા પછી કબ્ર આઈ કાંદે છે તેમ અંબીયાના શરીરને કબ્ર ખાતી નથી. અને આપણુ હદીસોમાં છે કે જે લોકો મદીના શરીફ ઝિશારત માટે જાય છે, અને ત્યાં આપની કબ્ર શરીફ પામે સક્ષામ પડે છે તે આપે (સહ.) પોતે સાંભળે છે, અને તેનો ઉત્તર આપે છે. અને આપના જે ઉમ્મતી દૂર દૂરના રથગોથી દરદ પડે છે તે માટે ફરિસ્તાઓ મુકરર કર્યા છે, તે નકકી કરેલ ટાંછો ફરિસ્તા આપને પહેલાં છે. અશ્વામદ વધુ જણાવે છે.

સવાલ-૩૦૪ માણસ એની તરેહની વસીયત કરે કે મારા મરવા પછી મારી કબ્ર પાછી બનાવવી અપવા ગુમ્મઝ કબ્ર પર બનાવવો અને કાંઈ પદનાર નહીં કરવો; એ પ્રમાણે વસીયત કરવી જાએઝ છે ?

જવાબ-એ ગુમ્મઝ વસીયત કરવી જાએઝ નથી. વસીયત કરનારની વસીયત ખાલિફ છે કારણકે પાછી કબ્ર બનાવવી, ગુમ્મઝ (કબ્રો) બનાવવો, પૈસા આપી કબ્ર પર પદનાર મુકરર કરવો, દુસ્ત નથી. (નિસાયુલ એદનેસાખ, બાબ ૪૨ મો, પાનું ૧૧૫.)

સવાલ-એક જણ પોતાનું, મકાન, ઉંચુ બનાવના આહે છે ત્યારે પાછેશી રોકે છે કારણ કે પાછેશીની બારી. (ખિદરી) બંધ થઈ જાય છે માટે તેને રોકવું જાએઝ છે કે જાએઝ નથી ?

જવાબ-એ એ હાજનોથી ખાતી નથી એક તો પાછેશીનું રોકવું એ માટે છે કે મકાન બંનેથી તેની બારી બંધ થાય છે જેથી ઘરમાં અંધાકે થવા પામે છે, અને ગેશની (અજગાથુ) બિઝકુલ મૌદૂક થાય છે એવી હાલતમાં રોકવું જાએઝ છે. કારણ કે અજગાથુ અસહી અતઝરી હાજતોમાંથી છે, બીજું એ કે પાછેશી માત્ર પરદો થઈ જવા કે હવા બંધ થવાથી

રોકે છે. એ જાણે, નથી કારણકે એ વધારાની હાજત છે. મતલબ કે મકાન બનાવનારે આ વાતનો ખ્યાલ રાખવો અડરી છે કે પાણીની કંઈ પ્રકારનું નુકસાન થાય નહીં. નુકસાન થતું હોય એથી બચે અને નુકસાન થતું ન હોય તો એમાં કાંઈ વાંધો નથી. અને એજ મત ઉપર ફત્વો છે. એજ પ્રમાણે કોઈ માણસ અગર પોતાની દીવારમાં રોશની માટે બારી બનાવે જેથી નીચેના મકાન વાળાની બેપરદગી થતી હોય તો તેની રાજ વિના બારી બનાવે નહીં અને જો બારી મુકવાથી તેને કાંઈ જાતનું બિઠકલ નુકસાન થતું ન હોય તો બારી મુકવી જાણ્યું છે. (નિસાનુલ એદતેસાબ, બાબ ૨૧ મો. પાનું ૫૭-૫૮.)

સવાલ-ખોદા ફીયા પૈસા. ચલાવવા જાણ્યું છે કે કેમ? તે લખશે.

જવાબ-જે સિક્કા એટલે ફીયા પૈસા ખોદા હોય તે જાણી છુટી ચલાવવા એ જાણ્યું નથી, એજ પ્રમાણે જે, ગેણી (ગીની) ખોદી હોય તે ચલાવવી દુરત નથી. (નિસાનુલ એદ તેસાબ, બાબ ૨૬ મો. પાનું ૭૯-૮૦-૮૧.)

સવાલ-કંઈસ્તાનના મુતવલીને આ હક છે કે તેનું ધાસ કેપાવે, અંથવા તેની મરજ હોય ત્યાં કદ ખોદાવે, પોતાના માટે આગળથી જગ્યા રોકે, પોતાના સંજંચીયોને માટે જગ્યા રોકે અને જગ્યા રોકવા માટે કંઈસ્તાનમાં જુદી કબરો બનાવે?

જવાબ-ચુકું ધાસ સફાઈ માટે કપાલી રોકે છે. લીકું ધાસ કબરો પરથી કપાવવાની મના છે. લીકું ધાસ ખુદાની તરખીદ કરે છે જેથી મુદાઓને રાહત મળે છે. કંઈસ્તાન વકફ હોય છે અને દરેક વીજનો મુનવલી (ટ્રસ્ટી) તેનો ખાદિમ રિકામ કરનાર, નિગેદબાન હોય છે. મુતવલીને જગ્યાઓ ખાસ કરવી પોતાના માટે અમીરો માટે, મુજંબીઓ માટે, જાણ્યું નથી.

જગ્યાની ઉંચ, નીચ પર છુટકારાનો આધાર નથી. નેક નિયતીથી લક્ષાં કૃત્યો કરવાં એ નમતનું સાધન છે. જુદી કબરો બનાવવી એ ખોટું કામ અને નાજાણ્ય છે. કહેવા છતાં ન માને તો એવા મુતવલીને અરતરફ કરી સારો દીનદાર માણસ નીમવો જોઈએ. (નિસાનુલ એદતેસાબ, બાબ ૧૬ મો. પાનું ૪૭-૪૮-૪૯)

સવાલ-આજ કાલ લોકો ઇમર પાટલુન વિગેરે એટલી નીચી પહેરે છે કે કપડું જમીન ઉપલ ધસાઈને ખરાબ થાય છે. અને કેટલાકો અરધા પાંચવાની ઇમર કે પાટલુન પહેરે છે જેમાં ગુણો ખુશ્તા દેખાય છે, જે એક ફેશન અને ઇજતનો લિખાસ થઈ પડ્યો હોય એમ સમજે છે માટે શરીરતમાં એનો શું હુકમ છે તે બપાન ફરમાવશે?

જવાબ-ઈમર અથવા હુગી અને કામ પશુ હુગું હુટીયાં નીચે લટકાવતું જાણ્યું નથી. તેમજ હાથ પાટલુન પહેરી ગુણો ખુશ્તા રાખવા દુરત નથી. હદીસ શરીરમાં છે કે રમલુસ્લાદ (સલ) એ ફરમાયું કે જે માણસ નકામુરીથી ઇમર કે હુગી અથવા કામ પશુ પહેરેલું કપડું હુટીયાં નીચે લટકાવે, તેના ઉપર કિયામતના દીવસે હકતઅલ્લા રહમતની નજર ફરમાવશે નહીં. બીજી હદીસમાં ઇશાદે નજરી છે કે જે માણસ પોતાની ઇમરને બંને ટખના (ધુટી) થી નીચે લટકાવે છે તે આગમાં બળશે. ત્રીજી હદીસમાં છે કે હરરત (સલ) એ ફરમાયું કે એક માણસ તકામુરીથી ઇમર લટકાવતો હતો એટલે ધુટીયાં નીચે લટકાવી ધમીટી ચાલતો હતો જેથી તેને જમીનમાં ધસાતી દેવામાં આવ્યો, અને તે જમીનમાં ધસતો ચાલ્યો જાય છે, કિયામત સુધી. એથી કેવી સખત વજદ જાહેર થાય છે. વળી એમાં ઇસરાફ પણ છે કે કપડું નકામું ખરાબ કરવામાં આવે છે, માટે

એથી બચતું નોંધ્યો. ગુણો અસ્થિ રાખતા પણ દશમ છે. જેમ બીજી શર્મ માંડ જોડી જેરને દેખાડી નવોજ નથી, તેવીજ રીતે ગુણ પણ બીજાઓને દેખાડ્યા નવોજ નથી, કારણ કે ગુણો શર્મમાં દાખલ છે. ગુણો ખુલ્લા રાખવાથી નમાઝ પણ દુસ્ત થતી નથી. વળી એમાં ઘણી ખેડવાઈ અને ખેરમી છે. એવી દેશનો અને રિવાજોને જોડવા નોંધ્યો. અને રમસે ખુલ્લ (સલા) ના ઉરવએ હસન અને અખતેવાર કરતું નોંધ્યો. (મિશકાત શરીફ પાનું ૩૭૩, અર્ક-શરીફ કિતાબુલ્લિખાસ, દિલાવદ. પાનું ૫૮, ૫૯)

સવાસ-શુ ફરમાવે છે દીનના આલિમો આ આશમા કે મર્દને કેદશું રેશમ પહેરતું નાંજ છે. ? આજ કાલ જે છપીટશન રેશમ નિકળેલ છે, તેમજ અરધીયા આંધની ખમીસ પહેરતી અને લાલ રંગનું કપડું પહેરતું નાંજ છે ?

જમામ-મર્દ માટે ચાર આંગળા રેશમ પહેરતું દુસ્ત છે. જેમકે એમ જુમ્યા રિએર પર ચાર આંગળને સળખ લગાડેલા. આજ કાલ દેવનું નકલી રેશમ જે આદીનીસીયલ નીકળેલું

છે એ મર્દો માટે પણ નાંજ છે. કોબી ખુલ્લી રાખી નમાઝ પડતી મકરૂદ છે. માટે અર્ધી ખાંડી વાળું કપડું ન પહેરતું નોંધ્યો. પણ જે તેના ઉપર અચકન કે કાલ પહેર્યો હોય તો નમાઝ મકરૂદ થતી નથી. લોત રંગનું કપડું મર્દો માટે નાંજ નથી, પણ માત્ર લાલ ધારીયો હોય તો તે દુસ્ત છે. આખું કપડું લાલરંગનું હોતું ન નોંધ્યો. (દુર્રે મુખ્તાયાર, નિસાખુલ એલતેસાખ.)

ગુજરાતી સાપાત્રાં

ઇન્કિલાબે ઉસ્માની

અથવા

તુર્ક ખિલાફતની ઉથતપાથલ

મૂળ વાર્તા લેખક:-જયોર્જ અપદાન

અનુવાદક:-કે. એસ. પટેલ

ક્ર. શ. ૧-૮-૦ (૮. ખ. જુલું)

ટ્રોફિક્ટ:-ધી રંદેર સ્ટોર્સ

દલ્હી, સુરત.

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું. લી.ની, ચોકળી છપાઈના:-

૧. મિસ્તાફુલ કુઆન (અરબી) કાએદો ૦) ૧૧

૨. કામલિય બગદાદી-અરમા સાથે ૦)

૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦) ૧૧

૪. પંજપારા (હફ્તી) લીલી ૦) ૧૧

૫. પંજપારા (હફ્તી) ગુલાબી ૦) ૧૧

૬. તઅલીમુલ હરલામ કામલિય ૦)

૭. તઅલીમુલ હરલામ દિ. ૧. ૦)

૮. " " " ૨. ૦) ૧૧

૯. " " " ૩. ૦

૧૦. " " " ૪. ૦

૧૧. અલ્ફમાન ૦) ૧૧

૧૨. અલ્ફરિલામ ૦

૧૩. અલ્ફીદ ૦) ૧૧

૧૪. અલ્ફિલાલ ૦) ૧૧

૧૫. અલ્ફુઆન ૦) ૧૧

૧૬. અલ્ફમાન ૦) ૧૧

૧૭. અલ્ફમાનિર ૦) ૧૧

૧૮. નમાઝ (મુનરનિજમ)

૦) ૧, ૦) ૨, ૦) ૩, ૦) ૪

સોલ એજન્ટ { ધી રંદેર સ્ટોર્સ - દલ્હી, સુરત

હોદના ઘાંતેહાસનું એક પાનું

- ધારાપુરીનાં સરદાર દૌલતખાનની હીચકારી કતલ.
- મુસલમાનોની પહતીનું રહેસુખ ખતાવતો એક ટુકો ઇતિહાસ.

૪ સ. ૧૭૬૦નો સમય હિંદુસ્તાનના મુસલમાનો માટે બેચેની અને ધીરનો સમય હતો. આ તે નાજુક સમય હતો, કે જ્યારે હિંદુસ્તાનના પ્રત્યેક ખૂણામાં ઝુલ્મ અને સિતમની સત્તા હતી. પ્રત્યેક દિશામાં લગાઈ ઝઘડાઓ વાળાં હતાં. મરાઠા અને રજપુતા બળરાખેર યંત્રી ગયા હતા. મરાઠાઓએ 'મરાઠા રાજ્ય' કાયમ કરવાનો નિર્ણય કરી લીધો હતો. આ આશાજનક સમયમાં બાલાજી બાહરાવ પેશ્વા પુતામાં ધરણી છુકુમત વિરૂદ્ધ જંગરહસત ગ્રોપેગેન્ડા કરી રહ્યા હતા. તે દિલ્લીના તાગ અને તખ્તનો માલિક બનવાની વાંચના રાવતા હતા.

આ ગ્રોપેગેન્ડાની ખગર જાણી ધારાપુરીના સરદાર દૌલતખાને એક પત્ર ગાઝી અદમદશાદ અન્દાલીના નામે લખી મોકલ્યો, જેનું લખાણ આ છે:—

“મુગહિદે - ઇસ્લામ, ગાઝી. અદમદશાદ અન્દાલીને સવિનય સલામ સાથે માલુમ થાય, કે આજે હિંદુસ્તાનના ચારે ખૂણા અને ચારે દિશામાં બળવા ને તોફાનો ચાલુ છે. હઝરત શાહ આઝમ પરશાન દ્વારા છે, બાલાજી બાહરાવ પેશ્વા મુસલમાનોને ન્યાહ અને બગાડ કરવા માંગે છે. મંસુરના દાકિમ મુસ્તાન દદરઅલી વખતો વખત તેની ખગર લઈ રહ્યા છે. પરંતુ તેમની પાસે કોઈ તાકાત વધુ પ્રમાણમાં નથી. આ માટે હું આપને ઇસ્લામની ઇઝ્ઝતનો વાસ્તો આપું છું. કે આપ જેમ અને તેમ જાહેર મદદ કરો !

“આપનો ગરીબ લાઈ દૌલતખાન, ધારાપુરી”

આ પત્ર તા. ૧૧મી ઓગસ્ટ ૬ સ. ૧૭૬૦માં ગાઝી અદમદશાદ અન્દાલીની પામે પહોંચ્યો. એ પત્રને વાંચી ગાઝીએ મોલતરિમ પગથી ‘માથા સુધી જલાલતમાં આવી ગયા. તેમણે કસિદને કહ્યું—“કસમ છે મને કે અપ્પાની કે જ્યાં સુધી મરાઠાઓની જગ ન ઉખાડી દઉં, ત્યાં સુધી મારી શમ્શીર મ્યાન બદાર રહેશે અને જપીને બેસીશ નહિ !”

કસિદ આ શબ્દો સાંભળી પાછો ફર્યો. સરદાર દૌલતખાન ધારાપુરીનો એક નેશિયો અધ્યાન હતો. અને પોતાની જાતિય દિમન, મહેનત અને અકકલ હોશિયારીથી ધારાપુરીનો દાકિમ બની ગયા હતા.

બાલાજી બાહરાવ પેશ્વાને જ્યારે જાણ થઈ, કે સરદાર દૌલતખાને અદમદશાદ અન્દાલીને પત્ર પાઠ્યો છે, તો તે ગભરાયો. અને તેજે સરદાર દૌલતખાનને પોતાના દરબારમાં બોલાવ્યો.

સરદાર એક જાણીતો સૈનિક હતો. (દાનના સરદારો જેવો નહિ) નિરપજો બાલાજી બાહરાવ પેશ્વા પાસે પહોંચી ગયો. પેશ્વાએ સરદાર દૌલતખાનને અમીરિની જગામાં બેસવા માટે સવિનય કહ્યું. કેટલીક પગો વાનગીન યયા પછી દૌલતખાનને બાહરાવના વહર માધવરાને ધણુંજ અંદાસ સાથે કહ્યું—“દૌલતખાન ! તમે અદમદશાદ અન્દાલીને પત્ર શા માટે લખ્યો ?”

“હું અધ્યાન છું, અદમદશાદ અન્દાલી

મારો બાપ છે. હું ગમે ત્યારે તેને પણ લખી સંદેશ દોલતખાન પોતાના ઘોડા પર સવાર શકું છું.” દોલતખાન નિહરપણે જવાબ દીધો. થોડા દિવસ મયાંદા બહાર થઈ ગયો. (મદદગા.)

“નહિ ! મહારાજામાં રહીને તમે તેને મરે, ઈસ્લામ !” શાંતિ થયા પછી બાલાજી બોલ્યા, “શક્તિ નથી.” બાલાજી પેશવાએ પોતાના મેનાપતિ સદાશિવને કહ્યું :

“કુદરતે મને આજ્ઞા પેદા કર્યો છે અને હું ગમે તેમ કરેલા સ્વતંત્ર છું.”

“કદાપિ પણ નહિ ! તમે હમોરા તોખેદાર છો ! તમારે હમોરા કુદરત માનવો પડશે ! નહિ તો ધારાપુરીમાંથી લઈ કાઢવામાં આવશે !”

માધવરાવ આથી વધુ કંઈ પણ બોલવા પામ્યો ન હતો, કે દોલતખાને અધ્યાત્મી શમ્શીર પલકારામાં મ્યાન બહાર કાઢી માધવરાવનું મસ્તક ધડથી છુટ્ટુ કરી દીધું (મુખ્યાનસ્લાહ ઈસ્લામી જોશને ! મરે ઈસ્લામ હો તો આવજા હો !) આ લખકર બનાવથી દરબારમાં બહાવણી મળી ગઈ. બાલાજીએ પોતાના મેનાપતિ સદાશિવરાવને કહ્યું—“પકડી લો એને !”

આ શબ્દો સાંભળતાજ તમામ દરબારીઓ દોલતખાન પર તૂટી પડ્યા. દોલતખાન હિંમત અને જવાબદારીનો નમુનો હતો. તેની જવાબદારીની કેફિયત આ હતી, કે જે તરફ તે વધતો, મેદાન સાફ કરી નાંખતો થોડીધરમાં તો દોલતખાને શમ્શીરના દગલા કરી નાંખ્યા, અને પેશવાના મહેલમાં ઝાડીની નદીએ બેસી લાગી. ત્યારે તરફ દુકમનો ! પરંતુ અધ્યાત્મી તરવાર પોતાનું કામ કર્યું જતી હતી. હિંમત ક્ષેત્રમાં જેમ એક નામનો બહાદુર પાંચ પચાસની સામે હાસ્ય જનક ને નકલી ટકકર ઝીંદે છે એવું અહિં ન હતું. હિંમતમાં તો પેટનો ખાડો પુરવા માટે એક હાસ્યરૂપ કામ થાય છે. અહિંયા તો શુદ્ધ અને પવિત્ર ઈસ્લામી જોશ હતો, અને તે પણ ઈસ્લામના કદરે શત્રુઓ સામે ! મહારાજાએ

બોલી જ દિમત પાડે તરવાર ચલાવી ; પરંતુ અધ્યાત્મી શમ્શીરનો મુકાબલો ન કરી શક્યા. લગભગ એક કલાક સુધી તરવાર ચલાવ્યા પછી

“સદાશિવ ! તમે દોલતખાનની હિંમત અને જવાબદારી જોઈ !”

“હા મહારાજા !” સદાશિવે બોલી ખંજવાળતાં કહ્યું.

“કેટલી આશ્ચર્યજનક વાત છે !” પેશવાએ કહી ખંજવાળતાં કહ્યું.

“મહારાજા ! મને અધ્યાત્મી બહાદુરીની ખબર હમણાંજ પડી.” સદાશિવે આમનેમ જોતાં કહ્યું, કદાચ દોલતખાન પાછો ન ફરે અને માધવરાવની પેટે તેનું મસ્તક પણ ધડથી અલગ ન કરી નાંખે !

“જુઓ ! એકલોજા ! અને તેણે કેવી બહાદુરીથી મરાઠાઓનો મુકાબલો કર્યો ? અને કેવી રીતે સાફ બચીને નીકળી ગયો !”

“સત્ય છે મહારાજા ! પરંતુ હું હમણાં એક વાત વિચારી રહ્યો છું !”

“તે શું ?”

“હું એમ વિચારી રહ્યો છું, કે ત્યારે મુસલમાનોમાં આવી અવિચળ હિંમત અને પ્રભંશપાત્ર જવાબદારીની દસ્તીઓ મોજુદ છે, તો પછી તેમની સંતતતા શા કારણે ? પડતીની હાલતમાં છે ?”

“હમણાં આ વાત ચાલતી હતી, કે કાઠના આચવાનો પગરવ તેમના કર્ણુ ગાયર થયો. પેશવાએ આમનેમ જોયું અને બોલ્યો “કાણુ ?”

આગળુક અત્યંત સચિનય અને અદ્યતની સાથે રાખતી હજુરમાં મુજરો કરી ઉભો રહ્યો, અને બોલ્યો—“મહારાજા ! હું છું આપનો મેકલ દિવાલખાન !”

“દિલાવરખાન! આ તમારા હાથમાં શું છે?” પેશ્વાએ આશ્ચર્યમાં પૂછ્યું.

“હજુર! એ મસ્તક છે!”

“કાનું મસ્તક?” પેશ્વાએ ગભરાટમાં પૂછ્યું.

“હજુર! આપના બગવાબોર સરદાર દૌલતખાનનું!”

“યું તમે દૌલતખાનને મારી નાંખ્યો?” સદાશિવે હર્ષવેશમાં પૂછ્યું.

“હા, મદારાજ!”

“કેવી રીતે?”

“એવી રીતે, કે તે જ્યારે અદિથી મરાઠાઓનું કચ્છરઘાણુ છાદી તાપ્તી ધારાપુરી જતો હતો, તો હું એનો ત્રાચો સાથી બની ગયો. મેં તેને રસ્તામાં કચું—“સરદાર! તમને ખુદા બદલો આપશે! તમે આ વખતે ઇશ્વારી બદા-દુરીની લાજ રાખી લીધી. હું એક ગરીબ મુસલમાન છું; અને આ મરાઠાઓનો કટ્ટર દુશ્મન છું. પરંતુ અફસોસ! મારી પાસે ફોંછ તાકત નથી.” સરદારે મારી વાન સાલ્ગી મારી સાથે હમદર્દી ખતારી અને મને કહ્યું “હું તમને મારી ફોજમાં નોકર રાખીશ.” ત્યાર પછી હું એની સાથે છેવટની દૃઢ સુધી ગયો. રસ્તાનાં તેણે એક જગાએ કુવામાંથી પાણી પીધું. ખસ એ સમયે લાગ આવેલો જાણી મેં તેનું મસ્તક કાપી લીધું.”

“એતે ધજોજ ચાલક હતો. એણે તમને ઉપર બરોસો કેવી રીતે કર્યો?” સદાશિવે સવાલ કર્યો.

“મદારાજ! એક મુસલમાન બીજા મુસલમાનનો કાર્થ છે. જ્યારે તેઓ આપસમાં મળે છે, ત્યારે ધણાજ જરૂરી એક બીજા પર બરોસો કરી લે છે!”

“દિલાવર! જ્યારે તમે એને કતલ કર્યો, તો તમને તે વખતે એ વિચાર ન આવ્યો, કે એ તમારો ભાઈ છે!” સદાશિવે ધિક્કારપૂર્વક પ્રશ્નિયા નિરાળનાં કહ્યું.

“મદારાજ! વિચાર તો આવ્યો હતો. પરંતુ મારા મનમાં એ વિચાર ઉદ્ભવ્યો, કે જો હું

એનું મસ્તક કાપી લઉં, તો મદારાજ મને ખનામ આપશે અને ફોજમાં મને સારી નોકરી મળી જશે.”

“એકમાત્ર! લાલચુ કુતરા!! તે જ્યારે તારા ભાઈનો વિચાર ન કર્યો, તો હું કેવી રીતે અમોરો વફાદાર રહી શકે છે? સદાશિવ! ઉગ્રની દો એનું મસ્તક!” પેશ્વાએ ધિક્કાર અને ક્રોધ સહિત ફરમાન કર્યું.

સદાશિવે તરવાર મ્યાનમાંથી કાઢી અને તરતજ દિલાવરખાનને કતલ કરી નાંખ્યો. એક હજુરીઆએ લાશને બંધાર લઈ જઈ નાંખી દીધી.

“સદાશિવ! તમે હમણાં મને પૂછતા હતા, કે જ્યારે મુસલમાનોમાં જવાંબદી, સરફરાશી, અને દિમત મેળવે છે; તો પછી એમની સક્તિ નત પડતીમાં કેમ છે? હવે તમને અત્રેજ તમારા સવાલનો જવાબ મળી ગયો, કે નહિ?” પેશ્વાએ દિલાવર પ્રત્યે ઇશ્વાર કરનાં કહ્યું.

“હા, મદારાજ! જવાબ મળી ગયો.” સદાશિવે નીચે જોનાં કહ્યું.

“હવે હું તમને જાણવું છું, કે દિલ્હીની હુકુમત પર કબ્જો કરવાનો વિચાર આપણાં અંતરમાં ક્યારે ઉત્પન્ન થયો?” પેશ્વાએ પત્ર કર્યો.

“કેટલીએ વખત આપણા માણસો દીલ્હી ગયા અને ત્યાંના સવળા સમાચારની જાણ આપણને પડી ગઈ. આપણા માણસોએ ઘણાંએ રૂપિયા ખરચ્યા અને ત્યાંના દરબારના માણસોને ફોદી તેમની સાથે મળી જઈ સમાચાર જાણી લીધા. હવે જો ઇશ્વરે સદાચતા કરી, તો આપ જોશો કે દિલ્હી પર મારો કબ્જો છે” સદાશિવે જાણે દિલ્હી પર કબ્જો કરી લીધો હોય. એવા જાણથી કહ્યું, પરંતુ તેને ક્યાં ખબર હતી, કે “દિલ્હી હજુ દૂર છે.”

ગાત્રી અદમદશાદ અન્દાલીની યત્રાઈ અને મરાઠાઓની પાલમાલીના પછી જો કે આ બાજુ તાજે ન થઈ શક્યો; પરંતુ આ અંતિ-હાસિક જનાવમાં લાલચુ મુસલમાનો મારે શરમજનક બોધપાઠ જરૂર છે.

જવન-નવલિંકા

લેખક: "આમાંદ"

આજે ચાર વર્ષની સખ્ત કેદ પછી મને મુક્તિ મળી રહી હતી. સિપાઈ મને જેલર પાસે લઈ આવ્યો. ઑરીસમા પ્રવેશતાં કેસેન્ડર પર મહારી દ્રષ્ટિ પડી. ૭ મી ફેબ્રુઆરી હતી મહારા મુખેથી એક આદ નીકળી કદમ આજે મહારી શાંતિ અને સુખનો અંત છે. એક નિરાધાર નોકરને થેલા બનેલા મહાસાગરમાં લયનાક તોફાનનો સામનો કરવા હોવામાં આવશે. મહારા મગજમાં અનેક વિચારો એવી રીતે પસાર થઈ ગયા જેવી રીતે ખાશી પર પરખાય આવીને કુટી બળ છે. મહારા ભિગરના હાથમાં આઝાદીની ઈન્દ્રિય કદી કદી ચમકી જતી હતી. હું ઈન્દ્રિય હતા કે મિત્રો સાથે આનંદ અને શાંતિથી જીવન વ્યતિત કરે. આ શાંતિ અને આનંદ માટે બગિચાન આપવા પહોં દ તૈયાર હતો લેકિન જો તે પ્રાપ્ત થાત.....

હું આને કેદખાનું કહેતો હતો. લોકો પહો કેદખાનું કહે છે. કેમકે તેની બહાર આઝાદી છે લેકિન આઝાદીના લાવાઈથી હું અંજાણ છું. "જો, આઝાદીનું નામ શાંતિ અને સુખ છે તો કેદ મહારા માટે આઝાદી હતી" અને અહીં મહારાથી મહેનત લેવામા આવતી હતી. અને તેના બદલામાં મુખ્ય અને શાંતિના સ્થાને હિન્દગી આવવામાં આવતી હતી. અને ત્યાં? જેને ચોક્કસ આઝાદી કહે છે મહેનતના બદલે કાકામસ્તી-બુખમરો.....

મહારી વિચાર 'સદિ જેલરના લાટાં સાથે' તરીકે મળે-

શું નંગર છે? જેલર લાલ લાલ ઑંખેથી મહારા તરફ ધુરડી રહેતો હતો.....

"૧૮૩" મેં જવાબ આપ્યો. તેજે ક્યાટમાંથી એક જુનું પોરલું કાઢી મહારા તરફ ફેંકતાં કહ્યું-

"આ રત્નો તમારા કપડાં." આજથી ચાર વર્ષ પૂરે જે વખતે હું અહીં દાખલ થયો હતો, ત્યારે આ કપડાં ઉતારીને રાખી લેવામાં આવ્યાં હતાં. અને મને કેદીનાં વસ્ત્રો પહેરાવવામાં આવ્યાં હતાં. "જેલનાં કપડાં ઉતારીને તમારાં કપડાં પહેરી લો" સિપાઈએ ફરી ગર્જના કરી.

યંત્રો બહારની હું મુખ્ય દાર પર આવ્યો પહેરેથી મહારી પ્રતિક્ષા કરી રહ્યો હતો. ચોરીદારને દાર ખોલાવતી આના આપી, તે મહારી તરફ રજૂ થયો. મહારા થર થરતા કંધા પર લાથ રાખીને સંજાનુબુનિયત્ત સ્વરમાં તે બોલ્યો-

"જુઓ તમને નવજ્યાંતે હો મહેનત અને મજદૂરીથી સુખરાન કરો. આરી-લંદકાટ કરી અને ખીસાં. કાતરવાથી છસાન પોતાના આત્માને શયતાનના હાથમાંથી વેચી નાંખે છે. તેના આત્મામાંથી સત્યની ચકિત અદસ્ય થઈ બળ છે. મને આશા છે કે તમને સત્ય રીતે રોઝી મેળવવાની કોશિશ કરો."

"સત્ય અને અસત્યથી હું અંજાણ છું" હું લથપટા અવાજે બોલ્યો. "મહારી સમક્ષ મારા બે માર્ગ છે. હું જો લાથ પગ ન લિધરીશ તે જુખપદ મરી જઈશ. દુનિયા અને હરામ મૌત કહે છે. અને હું પોતે, પણ મરતા ઈન્દ્રિય નથી. અને શા માટે મરું? તેથી લાથ પગ લિધું છું. તો દુનિયા મને એક ખાસ માર્ગ પર નાખી દે છે, હું બળું છું કે આ અપનાવ છે મહોટમાં મહોટા સુનોવ છે. લેકિન હું તમારું કહે છું કેમકે આના સિવાય હું કંઈ કરી પણ નથી શકતો. હું બહારની ધીકમદા છું તે

જતાં હું' ગુન્હા તરફ રજુ થાઉં છું.....હું' લાચાર છું. હું' મૌતને પસંદ નથી કરતો. જિન્દગી મ્હારા માટે એક પરાજિત ગાદી છે જેને હું' માર્ગ પર પરાજી બેચી રહ્યો છું".....

પહેરેગીરનું મુખ લાલ થઈ ગયું. તે કાંઈ જવાબ આપી શક્યો નહીં. ખાતુનો ન્હાનો દાર ધીમે ધીમે ખૂલ્યો. દુન્યવી સમીરનો અપટા મ્હારા પીળા ગાંઠોને સ્પર્શ કરતાં પસાર થઈ ગયો. મ્હારા વિચારોમાં ઈન્કસાબ ઉત્પન્ન થયો. એક અજ્ઞાન આનંદભરી તમન્ના મ્હારા શરીરમાં પ્રવેશી ગઈ. શું હું આજાદ થઈ રહ્યો છું? મ્હારા આનંદમાં વૃદ્ધી થઈ. જાણે વિશાળ રંગીન દુનિયાને લાલચલારી નગરે નિહાળી કે સ્વપ્નદશ્યા લાંબા કાળ પછી જાગૃત થઈ રહ્યો હોય ઈન્સાની ઈચ્છાઓએ મૃત ઈચ્છાઓને છાંછેડી છાંછેડીને સચેત કરી. મદમરત યુવાનીએ એક મરત અંગપ્રત્ત લીધી.

દરવાઝની બહાર મ્હારું કાંડું પકડી શંકાશીલ નગરોથી જોતા પહેરેગીરે કહ્યું.

“તો શું ત્કમે વચન આપો છો કે બીજવાર અહીં ન આવશો અને પવિત્ર જીવન શાંતિથી વ્યતિત કરશો?”

“હા! જે જીવવા માટે ક્યાં જગ્યા મળી જાય” હું જોશ્યો. પહેરેગીર બહુજ ધર્મિક ઈન્સાન હતો. સત્યવાદી-માયાળુ-ઈશ્વરપ્રેમી તેથીજ કેડીઓથી સંવાનુસુતિ સાથે વર્તતો હતો. આના લીધેજ તેના અકસરે તેનાથી ખૂસ ન હતા. તેના હાથ દેહન કામ કરતા અન્ય ન્હાના પગારદારો પછુ સંતુષ્ટ ન હતા, કેમકે તેની પવિત્રતા તેમના ગળ્યાં ગરમ કરવામાં આડે આવતી હતી.

“રથો આ સરકારી બેટ” બે રૂપિયા મ્હારા લાથમાં રાખતાં તેણે કહ્યું:-“કાઈ સારો આશ્રય ઉત્પન્ન કરો, શરાફતની જિન્દગી જીવો”

પહેરેગીરના શબ્દો મ્હારા માટે ઉપોગી

ન હતા. કદાચ હું ત્રીજવાર આ શબ્દો સાંભળી રહ્યો હતો. વાંડ “ખુદા હારીઝ” તે ધીમેથી બોલ્યો. પીઠ ફેરવી અને ધીમે ધીમે હું સડક પર ચાલવા લાગ્યો. પહેરેગીરની સદાનુમતિ પૂર્વે દ્રષ્ટિ મ્હને વિદાય અર્પી રહી હતી.

જેલની બહાર નીકળીને મેં એક લાંબો શ્વાસ લીધો. સમીરના ઝોરદાર સુસવાટા અથડાતાંજ વિચાર આવ્યો કે ઈન્સાન માત્ર સમીર ખાઈનેજ જીવતો રહી શકતો નથી. પેટની વરાળ માટે ખોરાકની જરૂર છે. મ્હેં સુઝી ઉઘાડી બે ચળ-કલા સિદ્ધાઓને જોઈને એક પણ માટે આંખો ઝગમગાઈ ઉઠી. આ વખતે લગભગ દસ વાગ્યા હતા. જતાં હું ઠંડીથી ચરચરી રહ્યો હતો. તમકાનો આનંદ હજુવા થોડીવાર સ્મરેતા પુલ પર બેસી ગયો. મ્હારા મગજમાં બાવિના વિચારો ધુમી રહ્યા હતા. રૂપિયાઓને વારા ફેરવી ઉઠા-ળ્યા. જન્મે ખરા હતા. પણ પ્રશ્ન આ હતો કે આને કેવી રીતે ખર્ચ કરવામાં આવે. મ્હારી સામે કેદખાનાની ચાર દિવાલો હતી. સામે વિશાળ શંદેર આબાદ હતુ મ્હારી દ્રષ્ટિ જેલની દિવાલોથી અથડાઈ રહી જતી હતી. જે કે હું આ વખતે આજાદ હતો, લેકિન હું સદન કરી રહ્યો હતો કે એક કેદખાનાથી બીજા કેદખાનામાં આવી પડ્યો છું. મ્હને મ્હારા મિત્રોનો વિચાર આવ્યો, જે કેદખાનામાં મ્હારા સદસ્યો હતા. આ દોરંગી દુનિયાથી કેટલા દૂર હતા, કેટલા બેદરદાર — અરાખર અડ્યો કલાક હું તેજ જગ્યાએ બેસી રહ્યો, અને આખરે સથળી સમિત એકઠી કરી ઉઠ્યો. શંદેર પોતાના બાદ પડેલા કરાંતે મ્હને આવકાર આપ્યો.

શંદેરની એક ન્હાનકડી ધર્મશાળા મ્હારા નિવાસ માટે મ્હેં તૃપ્તી કરી. એ પછી એક દગ્ગમની દુકાનમાં પ્રવેશ્યો. માત્ર બે આનામાં એક દગ્ગમે મ્હારી જિન્દગીના દસ વર્ષ મ્હને પાછાં આપી દીધાં, અને દમામ-

ખાનાના સ્નાને મ્હારા, મુગ્ધાન શરીરમાં નવ-
ચેનનનાં પૂર વધારી દીધાં.

સ્વનારથી હમણાં સુધી બોજન કર્યું ન હતું.
મ્હાન પછી ધોયલાં સાફ કંપચં પહેરીને હોટલમાં
પહોંચ્યો. અનેક લોકો જન જનના બોજન
ઉપરથી રહ્યા હતા. હું પણ એક બાબુ
બેસી ગયો. અને બોજન ઉપરવા લાગ્યો.
જ્યારે હું લાલ મોઢું કરી સીગરેટના કુમાર
ઉપરનો બદાર નિકળ્યો ત્યારે મ્હારા ગળામાં
માત્ર એક રૂપિયા પાચ આવી હતા.

મ્હને થાક જણાઇ રહ્યો હતો. આરામ
લેવાના વિચારે ધર્મશાળાના વિશાળ યોગાનમાં
લંટી ગયો. લેડિન થોડીજવારમાં એવો બેઠોશ
થયો કે ફરી હોશ ન રહ્યો. જ્યારે હું જાગૃત
થયો ત્યારે થઇ રહી હતી. ગરીબ મજકરો
થાપી પાકી ઘેર પાછા ફરી રહ્યા હતા.

મેંકો મેકલાયીઓ ફરવા નિકળી પડ્યા
હતા. અનેક લડેરીશાલાઓ રાજની મનોરમ્યતા
નો આનંદ લડી રહ્યા હતા અચાનક મ્હને
મ્હારા પૈસાની યાદ આવી. લેડિન...શુ દુનિ-
યામાં આવા લોકો પણ વસે છે જે કોઇની
મદ્દલતથી ફાયદો ન ઉપાડતા હોય.....

હું ફરી તેજ યોગ સિક્કાઓની ગોધમાં
ફરી રહ્યો હતો. નવ વાગે એક બોજ
ઉપાડવાનું કામ મળ્યું. એક માણસની પેટી
રોશનપર પડેલાં પાંચાડવાની હતી. તે પેટી એટલી
વજનદાર હતી કે મ્હારી ગરદન રહી ગઈ. માથું
ભમવા લાગ્યું. પગો ડગમગી ગયા લેડિન મ્હેં
શક્તિ ન ગુમાવી. જેમ તેમ રોશન પર પડેલી
ગયો. શેઠ સાહેબે પેટાની દરિયાદિલીની સાબીની
આપતાં એક રૂપિયા મ્હારા હાથમાં રાખી દીધો
અને આ એક આનાથી મ્હારા પેટની જૂથ
પૂરી કરી અને ધર્મશાળામાં આવી મુકી ગયો.

રોજદારની શોધમાં ફરતાં એક જેવી
જગ્યાએ પહોંચ્યો ત્યાં એક મકાન બંધાઈ રહ્યું

હતું. મુકાદમે મ્હને ત્રણ આનાની રોજદારીથી
રાખી લીધો. ઈટ ધોવાનું કામ મ્હને આપવામાં
આવ્યું. ઈટ ધોતાં હું, વિચારી રહ્યો હતો
"ધન્સાન ત્રણ આના રોજમાં કેવી રીતે ગુજ-
રાન કરી શકે છે?"

આ લોકો શું ખાતા હશે? ઘરનું ભાડું શું
આપતા હશે? બાળકોનું કેવી રીતે ગુજરાન
કરતા હશે? અને કોઇ માંડુ થઇ નય તો...
ઉફ! આ દુનિયામાં જિન્દગી કેટલી ગોંધી છે?
શુ એમ થમ ઉડાવવા સર્જવા છીએ?

જીવવા માટે, મહેનત કરવી જોઈએ કે મહે-
નત કરવા માટે જીવવા રહેવું જોઈએ? મહેનત
જીવનનું ઈનામ છે? કે જીવન છે ઈનામ મહે-
નતનું? અમારી મહેનતના બદલે અમને કુત્રાગે
સમાન જિન્દગી આપવામાં આવે છે, અને જેઓ
મહેનત નથી કરતા તેઓ અવશ આરામની
જિન્દગી વિના છે કે ધન્સાનના રૂપમાં શયતાની કાર્વ
કરે છે...આ કેવી દુનિયા છે? અહીં કેવા લોકો
રહે છે? અહીં કેવી રીતે રહેવું જોઈએ?

છોડોને ધાનાં ધોનાં મ્હારા હાથમાં ને
ગરદનમાં-હાઈ થઈ રહ્યું હતું. બસા એવું કામ
મ્હેં ક્યારે કીધું હતું? તેના. માટે સમયની
જરૂર હતી. લેડિન મુકાદમ હમ લેવા દેતો ન
હતો. તે ઓછા સમયમાં વધુને વધુ કામ
દબાવતો હતો આખરે મ્હને કાગેરીનો બદલો
મળી ગયો. મુકાદમે એક વાગે ૭ પૈસા આપતાં
કહ્યું-"મ્હને ત્હમારા જેવા મુગ્ધાન માણસની
જરૂર નથી કોઈ બીજું કામ ગોંધી લો."

૧ "૭" પૈસાનું બોજન કરીને હું બગ્ગરમાં
ફરી રહ્યો હતો. સ્વપ્ને મ્હારી દશા બદલ
અરામ થઈ ગઈ. કંઈ સમજમાં આવતું ન
ન હતું કે શું કર? અચાનક એક અવાજ મ્હારા
કાને અથડાયો.

આ મ્હારા મિત્રનો અવાજ હતો. જેને હું
કેટલાક સમયથી બહી ચૂક્યો હતો તે મ્હને

તેજ છવન છવવાનો સંદેશ આપી રહ્યો હતો.

મહારો આત્મા અંગાઠા લઈ જમૂત થયેલો. એક સુંદર માણસની પાકીટ સાથે મારી લાલચલરી દ્રષ્ટિ લેતા ગજવામાં પોંગેલી. કેદની લાંબી સજાએ મહારા લાચનો સફાઈ લૂટી લીધી હતી. મહારી અશક્તિના લીધે હું મહારી મુરાદમાં નિષ્ફળ નિવડ્યો. લેકિન હીમ્મત ન હારતાં શિકારની શોધમાં હું ફરવા લાગ્યો.

એક જગ્યાએ કાંઈ દોંગી હકીમ પોતાની જાદુ ભરી શૈલીમાં યુલંદ અવાજથી પોતાની ખોટી દવાઓની પ્રસંશા કરી રહ્યો હતો. માનવ મેદની લેની વાતોમાં લીન હતી. મહે એક પૈસાદારના ગજવાને મહાઈ નિશાન બનાવ્યું. મહેને માત્ર એક પળની ગફલની નોંધની હતી. અચાનક હકીમ પોનાના લાપણુ દરમ્યાન કહેવા લાગ્યો—

“જુઓ, જરા આપના પીસાં પાકીટ માટે ઘુશીયાર રહેજો. એવું ન થાય કે કાંઈ લાલ ઉપાડી લે.” લેકિન ઘુશીયાર થઈ ગયા ચારે તરફ ધુરણ ધુરણ થવા લાગી. મહારી દશા તે માણસ જેવી હતી, જે ચોરી કરતાં પકડાઈ જાય છે. હું લાચના લીધે દ્રષ્ટિ ઉપાડી ચકતો ન હતો. મહેને જણાવ્યું કે કેટલીએ નઝરો મહારા પર પડી રહી છે. હકીમે ફરી લાપણુ શરૂ કર્યું. હું ત્યાંથી સરકી ગયો—બરાબર રાત્રીના સાણ અગીઆર વાગે. હું નિરાશાથી હનાશ થઈ પાછો આવ્યો.

રાત્રીએ મહેને ઉંઘ ન આવી. ભૂખથી બરાબ સ્થિતિ થઈ ગઈ હતી. ત્રણ-ચાર નિંદ્રાધીન ઇન્સાનો પર મહે દુમત્તા કર્યા. લેકિન લેમને પણ મહારા સમાન નેથા. સ્વપ્નારની બપોર થઈ અને બપોરની સ્લૅન્ડ થઈ, લેકિન હું પેટની આગને ઝાલવી ન શક્યો.

શહેરનું આલિશાન બજાર ખૂબ દીપી રહ્યું હતું. લેકિન પોતાની આપસ્યક વસ્તુઓ ખરીદી

રહ્યા હતા. હું વીજળીના એક થાંભલાને લાગીને માનવ ચહેરાઓને આનંદ અને આકાંક્ષાથી ભેળ રહ્યો હતો. સામેની ચોના ચાંદીની દુકાનો વિજળીની ચેશનીથી ઝળહળી રહી હતી. એક દુકાનમાં એક શેઠ ગાદી ઉપર તકીયાને ટકરીને પોતાના મોટા પેટ સહિત મેઢી ધોતી પહેરી બેઠા હતા. ભૂખની ગરમીએ મહારામાં હિમ્મત ઉત્પન્ન કરી. શેઠની પાસે હું પોંગેલો—

“કાં શેઠ, નોકરી મળશે? મહે પ્રશ્ન કર્યો.

“નોકરી!” શેઠની દ્રષ્ટિ મારા પર ફરવા લાગી. ફરી બોલ્યા—“પહેલાં કદો નોકરી કરો છે?”

“હાં! હાં! હમણા જેલથી છુટીને આવી રહ્યો છું.” દિલેરીથી મહે જવાબ વાળ્યો “અને શેઠ, જેલમાં સખામાં સખત મઝદૂરી કરી છે, અને કેળાવયો છું. મિઝન મુધી કેળવણી સંપાદન કરી છે. જો તમે નોકરીએ રાખી લો તો...”

શેઠ ગભરાયા. આંખોમાં ચળકાટ જણાયો, ધીમેથી બોલ્યા—“ભાઈ નોકરી આગલાલ ક્યાં છે? સારા સારા ભણેલા ગણેલા માર માર ફરે છે. મઝદૂરી પણ મળતી નથી.” પડી થોડી વાર રહી કહેવા લાગ્યા. “હમણાંતો કાંઈ જગ્યા નથી. ફરી કાંઈ વાર આવજો. મિત્રોને પછીને જવાબ આપીશ.”

જ્યારે હું દુકાનથી નિકળી રહ્યો હતો, તો ગલીના બીજા છેડાથી એક માણસને અંદર આવતાં જોયો. એકજ નજરમાં હું તેને ઝોગખી ગયો. આ તો ફઝલુ હતો. જે મહારી બીજવારની કેદ દરમ્યાન મહારો સાથી રહી ચૂક્યો હતો. શેઠ એને નેતાજી ગભરાયા, ચારે તરફ નેલા લાગ્યા. હું થોડી દૂર છુપાઈ ગયો. શેઠએ ખાતરી કરી લીધી કે કાંઈ તેમને જોવું નથી તો ફઝલુને એક ખૂણામાં લઈ જઈને ધીમેથી પુછ્યું—“કહે શું છે?”

ફઝલુએ મોનાનું કડું ચળકતું તેમની સામે

પરી દીધું. શેઠએ હથેલી પર તેના વજનનું અનુમાન કીધું—“સાવ નકલી મેનુ છે, પચ્ચીશ રૂપીઆનો માલ હશે!”

“શું કહે છે શેઠ?” ફરજી આત્મચર્યાથી બોલ્યો “દોડસેનો માલ છે—” “હ.....શે... નકલી બિસ્કુલ, આલીશથી વધુ નિકળીય, શકતું નથી. એટલે વાત કરું છું પાંત્રીસ રૂ. આપું આથી વધુ ન મળે.”

“ગમન કરી રહ્યા છો, શેઠ” ફરજી બોલ્યો.

“બસ કંડી ચૂક્યો!” શેઠએ જવાબ આપ્યો.

“વાર જેવી ઇચ્છા!” અન્ય ધરોક્ષને દુકાનમાં ચઢતાં નિદાણી ફરજી સોદા નકડી કરી, પૈસા લઈ, અડી તરફ જોતા ગલીના નાંદે આવી પહોંચ્યો. પાછળથી હું ત્હેના સમીપ પહોંચ્યો. ત્હેના કાંધ પર મહારા હાથ પડતાંજ તે ગભરાઈ મુશ ઊંચા. પછી મને ઝોળખતાં બોલ્યો—

“ત્હમે છે, રાજી! મ્હને ડરાવી દીધા. આજકાલ ક્યાં છે?” “પહેલાં ત્હમે ભોળન કરાવો. બે દિવસથી બૂખ્યો છું.”

તે મહારા હાથ પકડી એક અંધારી ગલીમાં લઈ આવ્યો.

શહેરના એકાંત લાગના એક ચંદુલ ખાનામાં અમે પહોંચ્યા. ત્હે બોલ્યો—“આ તેમનો આસ અડશે છે અમે અહીં આઝાદીથી વાનો કરી શકીએ છીએ.” અમેએ ખૂબ પેટ ભરીને ભોજન કર્યું. પછી ત્હેના દબાણથી જેલજીવનના સઘળા અનુભવો મ્હે કહી સંભળાવ્યા. મહારા દાસ્તાન સાંભળી તે કહેવા લાગ્યો “વાર, તે ત્હમેએ શરાફત અને ઇમાનદારીની ઝિન્દગી વ્યતિત કરાવો નિવાર. ક્યાં છે?” તે ખડખડત હાડી પડ્યો. એક છોકરાને ચાક લાવવાની આજ્ઞા કરી તે બોલ્યો—

“જણવાર જેલ જઈ આવ્યા છતાં બાળકજ રહ્યા રાજી! નાદાન! શરાફત અને ઇમાનદારીના જીવનથી પણ ક્યાં મુખ પ્રાપ્ત થાય છે? ને તે પણ આ ફરખી દુનિયામાં! જ્યાં કાલે ને પગલે દયા ફટકાનો વ્યાપાર ચાલતો. હોય. બિચારા કિસાનોને નથી જોતા? એમની શરાફત અને ઇમાનદારીએ એમને મારી નાખ્યા છે ત્હમને જાણવું જોઈએ કે આ સત્યવાદી જીવનને આજની દુનિયા બેવકૂરીના નામે સંભોધ છે. દૂર ક્યાં જાયો છો! આ શેઠજનો દાખલો થો. હમણાંજ ત્હમરી સમજમાં આવી જશે. ખબર છે! શેઠ આજે શહેરની સૌથી મહત્ત્વ બક્તિ ગણાય છે. માનવ ઈચ્છાએ તેમની ખતી-દાવતી મુલામ છે. હમણાંજ થોડા સમય પહેલાં તેઓ એક સાધારણ દુકાનદાર હતા. આપણા જેવાઓ પાસેથી મોરીનો માલ ખરીદીને ગાળીને વેચવા સામાન્ય વ્યાજમાં માણસોને ખૂબ લટયા. કેટલાકાની મિદ્દત છીનવી અનેકાને બરબાદ કર્યા અને ખુશામદ ખોરીથી આજે ચારે તરફ પ્રતિષ્ઠા મેળવી છે. લોકાં જુદીને જુદીને સલામ કરે છે. મેળાવખત પ્રમુખપદ્યાન શોભાવે છે. સમજ્યા! આ દુનિયા છે. અહીં શરાફત અને ઇન્તજતનો આધાર દૌલત ઉપર છે. જે મહારી પાસે દૌલત હોય તે હું શહેરનો સૌથી પ્રતિષ્ઠિત પુરૂષ બની શકું છું. ગરીબીમાં કોઈ મુખ જોવું પણ પગલે કરશે નહીં. દૌલતનો ચમકાટ ઈન્સાની નિગાહો ને એવી રીતે આંછ દે છે કે દૌલતમંદના પાપો પણ પૃથ્વિ જણાય છે”.....

ફરજી હંડી ચાડનો ધુટંગ લઈ બોલ્યો, “આ દુનિયામાં કોઈ કાર્યની ખૂબી તેના કરનારની ચોખ્ખતા પર છે. જે બોગ કાર્યને રંમીનતાથી રજુ કરવામાં આવેતો એ ખરું કાર્ય અર્થ શંકે છે. કોઈ અપરાધનું કરવું યુનોદ નથી, લેકિન ત્હેને જુવાની રાખવું યુનોદ છે. સાંભળો મીયા

રાત્રી, સંજીવનને નું રક્ષણ આપનાં, દુઃખાઓ
માં છુપાયેલું છે. ઇન્સાનનું મુશ્કેલીનું હોયું છેની
સૌથી મોટી કમનસીબી છે. તેમને થોડાક સિક્કાઓ
તમારા કિંમત વિનાના ચંદ્રોને સોનેરી કરી
રોકે છે!"

તે ધડીપાળા જેઠ કહેવા લાગ્યો "માફ
કરોને, મને એક ખાસ કામ માટે જવું છે.
તમે અહીં શાંતિથી રાત્રી વિતાવી શકો છો."

હું ભગવત યાદી ગયો હતો. મ્હારી આંખો
ખૂલી ચૂકી હતી: મ્હેં નિર્ણય કરી લીધો, "મ્હારે
હવે શું કરવું જોઈએ?"

"હું તમારો આલારી છું, હું ધીમેથી
ખોલ્યો. લેકિન તમને મ્હારી વધુ મદદ કરી

શકો?"

"તે શું?"

"મ્હને ગલ લગાવવાનાં હથિયારો આપી દો"

ન્યારે મ્હારી કિંદગીનાં ખુશનુમા અને
રંગીન વર્ષો ઝમાનાએ આટીને પૂર્ણ કરી દીધાં છે.

બાર વર્ષ પછી મ્હને જેલથી મુક્ત કરવામાં
આવી રહ્યો છે... મુખ્ય કાર પર પહેરેગીર
કહેવા લાગ્યો.

"તો શું તમે વચન આપો છો કે બીજવાર
અહીં ન આવશો અને પવિત્ર જીવન શાંતિથી
વ્યતિત કરશો?"

આ છે જીવનની
નવસિકા!

“પળવાર નથી”

કાઈ જીવનમાં જવાની સમોપાધ્યયન નથી;
તે જવાનીમાં પ્રણય સમ કોઈ શું ગાર નથી.
અટલ-સંજોગ-નિયમ-દોષ ને એવાં એવાં,
છે ધણું દુઃખને, મુજબ, જાતનાં, બેચાર નથી.
આ કયા કારણે બાકી રહે છે નિશ્ચિન?
ચપત કાં આખનાં પલકારાને પળવાર નથી?
કાળ સંજોગ કંઈકથી લખે જીવન પુસ્તક;
સાર છે એટલો એનો કે કાઈ સાર નથી.
પારસાઇતો કરે જાએ છે દાંવો ફેકટ;
છે મુન્દો એજ લખાર કે મુન્દગાર નથી.
ખદાર આવે કે પછી પાનખર આવે માલી!
છે બધું એક હું ત્યાં મુજથી ખબરેદાર નથી.
એકને એકનો મોહતાજ, જગતમાં જેઠ;
ગર્વ માનવને, એ વહેવાર શું પાકાર નથી!
માટે તે રંગમાં તરબેળ થઈ જાએ “સગીર”
પણ કાઈ દઈ સમે રંગ અણકદાર નથી
“સગીર” (મુંબઈ)

“વીતી જાય છે!”

એના યાદી ન્યારે આવી જાય છે;
કાણ જાણે દિલમાં શું શું થાય છે?
બુલબુલો કે છે પુકારી પુખ્તને;
ખીલતું ત્હાર વલન કરમાં છે!
આથ પથ તણી રહી છે ગીરમંદિ;
ને જીવન જ્યોતિ જુઓ જુઝાય છે!
કી ખતા છે બોલ જલ્દી સાકીયા!
જામ કાં મુજને લખે ના પાપ છે?
આરા જન્મે દિલમાં ને દિલમાં મરે;
કિંદગી બસ આમ વીતી જાય છે!
વાત-વાતોમાં કોણે છે મ્હને;
તોય દિલ ત્યાં દોડી દોડી જાય છે!
વિરકમાં ના કિંદગી વીતે “અસીર”
મૌત પણ બારે ન મારી થાય છે!

“અસીર” (બાંટવા)

લોહીની પ્યાસ

(પાદરીની પ્રેમદાની અદભૂત કથા)

(અમારી રસબર, ચાહુ વાર્તા)

આપાત્રકાર : વિતુરામ

[પૂર્વિકરણ]

["લોહીની પ્યાસ" મૂળ ફ્રેન્ચ ભાષામાં લખાયેલી કથાનો અંગ્રેજી અનુવાદ "લોહીની પ્યાસ" નામના ઉતારી છે. La Mort d'amore એ એક ફ્રેન્ચ નામ છે અને થીઓરીક ગોરીઅરે તે લખી છે. અંગ્રેજીમાં એનો અનુવાદ, પ્યાસ પૂજાને The beautiful rampart નામે કર્યો છે. "લોહીની પ્યાસ" ફ્રેન્ચ સાહિત્યની એક સુંદર કૃતિ છે અને કવિશ્રી ન્હાનાલોહીની "લોહીની પ્યાસ" નામની "ગ્રીમલ ઇથ"ના લખવામાં આવી છે.

આ "કાવ્ય કથા"ના પરતુને સંપૂર્ણ રીતે સમજવા માટે એના મૂળ લેખકના જીવનનું અર્થ દર્શન કરવું જોઈએ. થીઓરીક ગોરીઅર (૧૮૧૨-૧૮૭૨)ની જીવન અભિલાષા ચિત્રકાર પત્રવળી હતી; પણ ઈ.સ. ૧૮૩૦માં વિદ્યાર્થીનાં Hernani નામના નાટકની પહેલી ભજવણીએ સાહિત્યકારોનું સમગ્રાંશુ રચાયું. નવમતવાદી Romanticists અને પુરાણી મતવાદી Classicists વચ્ચેના આ સાહિત્ય યુદ્ધમાં એણે જીતીને ચિત્રકાર થવાને નબળાઈ બતાવવાની બાદેથી કરવા સાહિત્યકાર થવાનું પસંદ કર્યું. ફ્રેન્ચ સાહિત્યને સમૃદ્ધિ આપનાર અંધકાર સાંપડ્યો. ઈ.સ. ૧૮૩૩માં Yonnet France નામના લેખક મરજમાં થીઓરીક ગોરી

અર નોટાયા આ મુજબ ફ્રેન્ચ સાહિત્યકારોના જીવન થીઓરીક ગોરીઅર કેવળ પચીસ વર્ષના હતા. આથી "લોહીની પ્યાસ"ની અદભૂત કથા, 1830ના પાશ્વર પાશ્વર ના ઈ.સ. ૧૮૩૬ના જન માસની ૨૩મી અને ૨૬મીનાં આકાશમાં પ્રગટ થઈ હતી અને હાલ Non-cliches નામના ગ્રંથમાં તે સંગ્રહાયેલી મળી આવે છે. ગોરીઅરના નામે ૩૭ પ્રેમનું, સ્વર્ગનું નોંધાયું છે, અને એમના અનેક લખાણો તે ગ્રંથમાં થયા નથી એવું જણાવવામાં આવે છે. આ બધાં ગ્રંથોમાં રોહીની પ્રેમીને Emancipate et Emancipate ને તેની "દસગીત" તરીકે માનવામાં આવે છે. ગોરીઅરની સમૃદ્ધિને સમજવાની જગ્યાએ અંધકારની ટીપી છે, એવું જણાવવામાં આવે છે. "લોહીની પ્યાસ" ભાવચર્ચિત કથા છે અને ઉપસંહારો વાચનથી એ સહેલું સમજાયેલી નથી. મનુષ્ય સ્વભાવના ઉદાહરણમાં અસતા એવસ ને પ્રેમસ, બહાઈ ને અંધકાર, એકી ને જીવતા સમજાવવામાં આવે છે, તેમાં હજારો વર્ષ પુષ્કળ કરવામાં આવ્યું છે, અને કથાને રોહીક બનાવવા માટે તેમાં Vampires લેખકને લોહી પિણાસ મરજીની કૃત કથાની અદભૂતતા અને પ્રેમના રસ નીચેનામાં આવ્યા છે.

ગોદીઅરે આંગ્ર સાહિત્યમાંથી “વેગપાયર”ની દંતકથાને અપનાવી છે. અંગ્રેજોમાં એવી કથા પ્રચલિત છે કે, આ દુનિયામાંનાં અનુપમ આત્માઓના મઠમાં રાતે પોતાની કબરોમાંથી ઊઠે છે અને જે ધરનાં બારીબારણાં ઉપાડાં દોષ છે તેમાં પ્રવેશી સૂતેલાંઓનાં લોહી પીને પોતાના આત્માની નૃપા છિપાવે છે ગોદીઅરની કથામાં કહેલીમોન્ડીનું પાત્ર આવી લોહીપ્યાસી લલનાનું છે.

‘વેગપાયર’ની દંતકથા વિશે વિશેષ ભણુલું હોય તો Beniamin vampire ની વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના (૧૮૨૬)માંનાં પ્રો. ગુસ્તાવ રૂડલર નિર્દિષ્ટ સાહિત્ય પ્રતિ હું વાંચેલાનું લક્ષ્ય ખેંચું છું. પણ તેના સંક્ષિપ્ત ઉલ્લેખ અને પ્રાસંગિક યથાપરો. ગોદીઅરે વેગપાયર વિષયક અપર્યવશતુએને નાંદી નાખી વાર્તામાં રોચક તત્ત્વો દાખલ કર્યાં છે ગોદીઅરની લોહી પ્યાસી લલના બચાવક કરતાં આકર્ષક વધારે છે. ખૂની કરતાં માથુક વધારે છે. પિશાચિણી કરતાં સ્ત્રી વધારે છે. સામાન્ય રીતે શરીરમાંનું રુપશું લોહી વેગપાયર ચૂસી લે છે અને તેના બોમ બનેલા માતવનું મૃત્યુ ની પાલવે. તેની આથી અસુરી પ્યાસના પરિણામે ફળવંત. માનવો પણ નિર્દય બની તેના બોલિયાને બોળી કહાડી તેને પીખી નાખવા અદ્વર્નિશ એક શિકારી નેટલા તત્પર હોય છે અને તેના મૃત દેહ મળ્યા આવે છે ત્યારે કંસા પણ શ્રોત્ર વગર અભિયાલો સળીઓ તેના હૃદયમાં ઘોંચી દે છે. આ સંમયે તેના ચિત્તર અત્યંત ભયાનક હોય છે. પછી તેનું માથું કાપી ધણી ભુટું કરી દેવામાં આવે છે અને મઠદાને બોળી નાખી તેની રાખ વાયુમાં વેરી દેવામાં આવે છે પરંતુ “લોહીની પ્યાસ”માં “કહેરી-મોન્ડી”નો અંત કેવળ યલિત્ર પાણી અને “કોસ”ના ચિદ્વનથી જ આલુવામાં આવે છે; અને તેથી આપણા દિલને અસ્વીકાર આધાન થતો નથી. વળી કહેરીમોન્ડી, રોમોહડની ખૂની નદિ બનતાં તેના પાત્રક પ્રેમમાં પડે છે અને લોહીનાં કેવળ ઘોડાંની દીપાં પી પોતાના પ્રાણપ્રાયણને કરમાવું બંધાવે છે આ વિષયમાં અર્વાચીન યુગની Association ની વૈજ્ઞાનિક ઉપચાર વિધિને નિદેશ કરતાં પ્રો. ગુસ્તાવ રૂડલર લખે છે કે ગોદીઅરના

આ આલેખન માટે તેને આ પરતુનો પથગામધારી કહેવા લેઈએ.

“લોહીની પ્યાસ”ના કથાનાયક રોમોહડના અંતરનાં ઉદાહરણમાં એ વિરોધાત્મક તત્ત્વો-કહેરી-મોન્ડી અને રોમોહડના-તાંબડ કરે છે કહેરીમોન્ડી બેલીના પ્રતિકરૂપ છે અને તે માયાની ભજવદ્ય-મોન ભજ પાથરી શરાબ, મુદરી, સંગીત આદિ સર્વ પ્રકારના દુન્યવી હુકમો પ્રતિ રોમોહડને આકર્ષે છે. એવ રોમોહડના નેકીના પ્રતિકરૂપ છે અને તે રોમોહડને ધર્મ, સેવા ને આત્મ જવા ધાર્મિક કાર્યો તરફ લગ્નરાતો આકરો છે આપે છે.

રોમોહડ ચોવીસ વર્ષ સમી સુખત પ્રજ્ઞે પાળે છે, પોતાની માતા સિવાય અન્ય સ્ત્રી પર દ્રષ્ટિ પણ કરતો નથી. બાળપણથી ધાર્મિક શિક્ષણ સંપાદન કરતો રહે છે અને નાની નાની ધાર્મિક ઉપાધીઓ કમવાર મેળવતો નય છે પણ સ્ત્રીશર વધે રોમોહડનું મુશુપ્ત ચૈવન તમે છે. અને દુન્યવી લાલસાને જગાડે છે.

એક બાળુ રોમોહડની વય પાકી થતાં તેને પાથરીપદ અર્પવાનું નક્કી થાય છે. ખીછ બાળુ ચૈવનના કુચારા પૂરતાં તેના અંગ પ્રત્યંબમાં શ્રદ્ધર્ષની વાંછના ને પ્રેમની આમ પ્રજ્ઞે છે. કઈ દીશાએ જવું, દુનિયાની કે દીનની? મનુષ્ય સ્વભાવ રોમોહડને માથે અનિશ્ચિનતા ઢોળે છે રોમોહડની જીવન અભિલાષા પાદરી ધવાની છે પણ પ્રેમ તેને દેશબની દોરીએ ખેંચે છે. રોમોહડનું દિલ પ્રેમના પીપૂષ પીરને તણસે છે, પણ રોમોહડને તો વરોના નિમદને બાની ન ફેતાં પોતાના મનની મુશ પૂર્ણ કરવા પાદરી જનકું છે. પરંતુ, પ્રેમનું આકર્ષણ જળવત્તર નજાય છે. વિષયના અભિષે ધીકના તેના દિલને રાત્રિવેળા એ સ્વપ્નમયતા અને વાસ્તવિકતાએ કસ્પિતના નજાય છે. દિવસનું ખંડે જીવન તેને રાત્રિનું સ્વપ્ન બારો છે અને સ્વપ્નમય જીવન તેને ખરું દેખાય છે. પાદરીનું વાસ્તવિક જીવન તેને કાલ્પનિક લાગે છે અને ઉમરાવનું કાલ્પનિક જીવન તેને વાસ્તવિક જીવન નજાય છે.

મયરસથી શ્રેયસ તેને વધારે પ્યાર લાગે છે અને શ્રેયસના મૃગજળ પાણ તે પોતાના આત્મા અને હૃદયને વડકે છે. શેરોહને કહેરીમાન્દી એમથી પ'પાણે છે, સેરાપીઓન કરડાઈથી ટારે છે. આમને આમ પાણસ યુવાનીના લગભગ ત્રણ વર્ષ નેર શેરોહ અનિશ્ચિત દિવેગાં જીવન જીવે

ઉ. અતયાં, શ્રેયસ, સેરાપીઓન શ્રેયસ-કહેરીમાન્દી પર. વિનય પામે છે અને શેરોહનો મોહ એકસરી નય છે. 'હોહીની પ્યારે' આ. સદેસવદક વસ્તુ છે અને તેને "જીર્મિક, મલની શેલીથી નહુવામાં આવ્યું છે.

—તુરામ]

તમે જાણો છો કે,

મેં પ્રેમ ક્યો છે.

હા.

વિચિત્ર ને ભયાનક મારી પ્રેમ કયા છે. દાલ મારી વય છાસક વર્ષની હોવા છતાં એ અનુભવનું પુરરર:મરણ કરવાનો સાહસ કરવામાં આગે જયુ મને. ભય લાગે છે. તમારી વિનંતિનો અનાદર કરવાતે હું નારાજ છું, પણ આટલું જાણતી હઉં છું કે, આકરા અનુભવ વિદેશી ને દુર્બલ દિલવાળાઓ માટે મારી આ કયા નથી.

આટલી વિચિત્ર પટનાઓ મેં અનુભવી છે એમ હું માની પણ શકેતો નથી; છતાં ત્રણ વર્ષથી મેં સમય લગી હું એક અસામાન્ય, શ્લેષાની યેસજાનો શિક્ષક બની રહ્યો હતો.

હું એક ગરીબ ગામડિયો પાદરી છું; પણ દરેક રાતે સ્વપ્નમાં-ઇશ્વરની કૃપા કે તે કેવળ સ્વપ્ન જ હતું. આત્મા વિદેશી કામોષ વ્યક્તિનું જીવન જીવતો હતો. સ્ત્રી પર નાખેલી એક જ નજરે હું મારો આત્મા ખોઇ એકો હતો; પણ પરમેશ્વરની કૃપાથી ને મારા દરિદ્ર દેવતાની સહાયથી મારા શરીરમાં પેસેલા પાપી પ્રેતાત્માને હાસેલી કલ્યાણમાં હું આપમે શક્તિમાન થયો હતો.

મારા જીવનમાં અનોખા રાત્રિ જીવનના સહસ્રનો આવિર્ભાવ થયો હતો.

દિવસે હું પવિત્ર ને. વિષય વાસના વિદેશી પાદરીનું જીવન જીવેતો હતો અને પ્રાર્થના ને

પવિત્ર, ઇશ્વરી કાર્યોમાં મુગ્ધપણ રહેતો.

રાતે આંખો: મીચતાં જ હું યુવાન ઉમરાવ, સ્ત્રીસિક, કુતરાને મોખને શોખીન, જુગાડી, શરાબી અને ખુદાને માથો લાંબાર પાપી બની જતો.

સવારે જાણે જાગતો ત્યારે હું નિદ્રામાં હોઉં ને હું પાદરી છું એવું સ્વપ્ન જો તો હોઉં, એવું મને લાગતું.

મારા એ રાત્રિજીવનની વસ્તુઓને વાતોની માદીને હું મારા મગજમાંથી આજ લગી નિર્મૂળા શક્યો નથી.

મારા પાદરીવાળી દિવાનો મેં ક્યારે પણ છોડી નથી છતાં મને આવી વાતો કરતાં સાંભળી કાઠ પણ સહેજે એમજ કહે કે, 'જગતની ધરાદાર' જાડીથી 'દ'કાયેલા અગણ્ય પાદરીવાડમાં જ વૃદ્ધ ખંતેલા પિતમ પાદરીને બદલે હું જીવનના દરેક અનુભવનો આહવાદ ભાંગવી ચૂકેતો વૈરાગી છું. સંસારથી કંટાળીને મેં દુનિયાનો ત્યાગ કર્યો છે, ધર્મનો આસરો લીધો છે અને મારા પત્નોવાવલા દિલ માટે રાત્રિ શોધતો હું દેવળને દરવાજે આવ્યો છું.

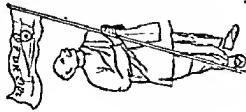
હા!

મેં પ્રેમ ક્યો છે.

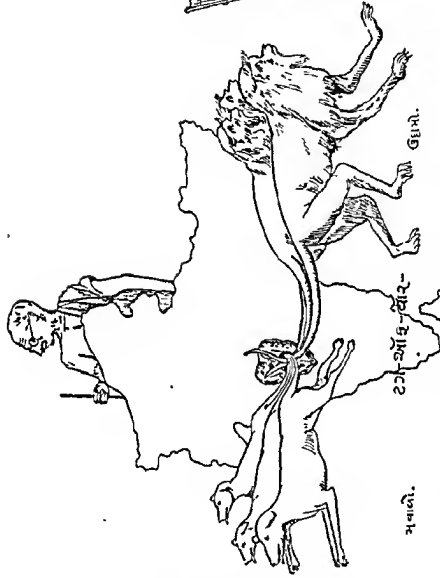
આ દુનિયામાં કાંઈ વ્યક્તિએ પણ નહિ ક્યો હોય એવો પ્રેમ મેં ક્યો છે!

આટલી પ્રજ્ઞા ને પાગલ વિષય લાલસાથી મેં પ્રેમ ક્યો છે કે; મારા દિલ તુટી તુટીને દુકામ થવાને બદલે અતુટ કેમ રહી ચઢ્યું એજ મને આશ્ચર્ય મળ્યું છે.

[અપખ્યા]

મવાળો.

ઉદામો.

મ. ૭ માર્ચ ૧૯૪૭.

ત્રિપુરી મહાસભા પછીથી રાફે ચમ્પેલી આ ટા-ઓફ-વોર- દેશને કેવી રીતે
આપાદ કરશે તેનો પરમાત્માણે અગર મહાત્મા જાણે ?

‘સંદેશી’ લુંગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
બાહ્યમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

↑ મજદૂર લેખક વિનાનો
માત્ર ‘સંદેશી’ નથી
↑ નકલથી બચો

અમારા કોઈપણ દેરીઆ નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના બીજા કોઈ વેચતા નથી. દરેક
લુંગી અને કાપડ ઉપર ૩૯ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી સંદેશ ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્કસ

‘સંદેશી’ લુંગીઓ અને કાપડના બનાવનારા.

મહેસા અલમદીયા બિલ્ડીંગ—સંદેશ.

સ્ટોકિસ્ટઃ—

૧. ધી સંદેશ સ્ટોક્સ, કલ્કીડ, સુરત.
૨. સુઅલિમ કેપ માર્ટ, બાગાનખાવ, સુરત.
૩. ધી જનરલ રેડીઓ કું., ચાર સ્તા, અમદાવાદ.

કલર

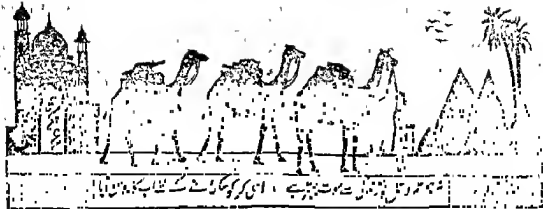
વપ ૧ લું

તંત્રી :-
"વહશી" રાંદેરી
સહતંત્રી :-
"જેકાર"

અંક ૩ ને

હયદરાબાદ સ્ટેટ જનરલ હોસ્પીટલ. જેમ નામદાર નિઝામની ઉસ્માનીય યુનીવર્સિટી મારફતે લોડેનું મન દુસ્ત થાય છે; તેમ આ હોસ્પીટલ મારફતે તન દુસ્ત થાય છે. ણાકી જમીનની કુળદુષ્તા તથા ફેયત ખરવરીની નિઝામી તમન્નાને લીધે ધન તો દુસ્ત છે જ !

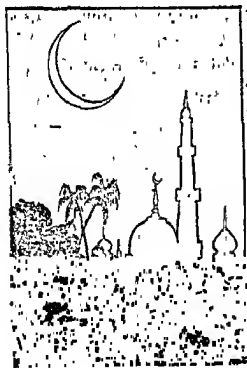
કારવાં પૃ. ૧૬ ૦ ૦ ૦ નવેમ્બર ૧૯૩૬ ૦ ૦ ૦ એક ડોલર

હિલાલે ઈંદ હમારી હંસી ઉડાતા હય

એ ઝમાનો ગઈ ઢાલનો હતો, ઈંદનો ચાંદ, વ્યારે, આનન્દનો પયગામ હતો.

જે ભૂમિ પર ઈંદનાં કુમકુમ કદમોની છાપ, ગઈ ઢાલે, છપાતી હતી, એ ભૂમિ પારકી નહિ, પોતાની હતી. ઈંદનો અદ્ભૂત સત્કાર કરનારા માનવીઓ, 'ગુલામ' નહિ, 'આઝાદ' હતા.

ઈંદ ત્યારે શહિન્શાહોનાં પ્રેમ-ગિન્દુઓ ઝીલતી આવતી હતી. એનાં માનમાં લશ્કરે ગોડવાતાં હતાં; તોપો ગગડતી હતી; સોનામોડોરે ઉછળતી હતી; હુર્પો-માદના ઓધ, ચારેકોર ઉછળતા હતા. અયશ ને સુસરંત, અમન ને અમાન; ગરીબ-ગુજ-ખાઓનાં દિલમાં પણ ત્યારે ઉદ્ઘાસનો થેરો ઘુઘટાટ જ ઘુઘવતો હતો.

પણ, એ યુગ આઘમી ગયો છે. એ વાતો સ્વપ્ન બની છે. એ દિવસો ઉડી ગયા છે. આજે તો, ઈંદની ખુશીઓના મુનઝાઓની મધુર પણ, ડોઈ દિલદ્રાવક 'મરમિયાઓ, માંજ પઢતાતી વળાય છે.

ઈંદ આવે છે.....એનો અદ્ભૂત સત્કાર કરનારા, એ શહિન્શાહો આજે નથી. જોજે જોજે અશરફીઓ ઉછાળના, એ દાનવીરો આજે નથી. લગ્ન અઢખા-ઓમાં અગશજો દરતી, એ ગેગમે પણ આજે નથી.

ઈંદ આવે છે.....અસંખ્ય ખખડી ગમેલાં ઓરડાંઓનાં નિષ્કુર બૃખમરો, આજે લમતો વળાય છે. ઈંદ આવે

આંગળા ઉઠાવી કહ્યું: “લુઓ પેલા મિનારાની ટાચ ઉપર જરાબર લુઓ.”

—(૦)—

મેં અંદ લોઈ લીધો. લોઈ તો પ્રથમથી જ લીધે હતો. પરંતુ હવે તે વધુ સાફ અને પ્રકાશમાન દેખાયો. મેં કહ્યું “હા, હા, લોઈ લીધો. પરંતુ એમાં શું રાખ્યું છે? આ પત્તનના અંદ તરફ જ કેમ ચીંત ન માંડુ કે જે હમેશાં પ્રકાશિત અને પૂર્ણ રહે છે?” એજ પ્રકારના કે છટેલછટેલ ફરારાઓ ઉચ્ચારી હું બેબુદ બની ગયો. ને પ્રેમ-તૃપ્તિથી સુષ્ક બનેલા હોખેટા કે જેમાં તમન્નાઓ થરથરી રહી હતી તેને તે ગાલ ઉપર મુકી દીધા કે જેમાં ચોવનનું લોહી પ્રેમઉલસથી ફોળો મારી રહ્યું હતું સાચ અફસોસ! એવા મદ ને આનંદમાં, એવી

એકાગ્રતા અને તલ્લીનતામાં, એવી અનેરી મોજ અને બદારમાં હું રમ્યો પડ્યો હતો કે હુલોએ કાઈએ અને દંડોળીને જાગૃત કરી દીધો, અને કહ્યું કે

“ખાઝાર સં કપળા કમ આપળા? ઓર કમ સિનેગા? છદ્દા બચે નજી રહીગે કયા?”

સારોશ કે જ્યારે હું જાગ્યો તો એજ વિચારોના સાગરોમાં હું તરતો હતો, અને મારી ટલ ઉપર એ શેઅર હતો:-

“ન ઉમંગે ન તરંગે ન મસરત ન ખુશી અમ હમારે કિયે નૌમીદ મેં રખખા કયા હમ? કિસે દેખે કાંસે છાતસે લગા કર ખુશ હોઈ અયા કરે અમ હદ મેં રખખા કયા હમ?”

—(૦)—

(સમાપ્ત)

મદ્રેસાઓ મારે ઉપયોગી : તાજ. કું. લી.ની ચોકખી છપાઈના:-

૧. મિસ્તાદુલ કુર્આન (અરબી) કાએદો ૦)ના	૧૧. અલ્ફમાન ૦)ના
૨. કાઇદલ બગદાદી-અરમા સાથે ૦)ના	૧૨. અલ્ફરલામ ૦
૩. પારા અલ્લિફ-લામ મીમ ૦)ના	૧૩. અલ્લોહીદ ૦
૪. પંજપારા (હફ્તી) લીલી ૦ના	૧૪. અરિસાલન ૦
૫. પંજપારા (હફ્તી) શુલાખી ૦ના	૧૫. અલ્ફુઆન ૦
૬. તઅલીમુલ છરલામ કાઈદ ૦	૧૬. અલ્આમાલ ૦
૭. તઅલીમુલ છરલામ લિ. ૧. ૦	૧૭. અલ્આખિરત ૦ના
૮. " " " ૨. ૦)ના	૧૮. તમાઝ (મુતરલિજગ)
૯. " " " ૩. ૦	૦), ૦)ના, ૦, ૦
૧૦. " " " ૪. ૦	

સોલ એજન્ટ { ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કંપની, સુરત

અલ્લેખ કે દુનિયાં કે દોર તો

સંસ્કૃત - 'જીવ'

આવાઝી દુનિયાં કે દોર તો: યાને કે કરવાના લેખક, ગ્રાહક અને મફતીયા વાંચકને પણ ઇદમુખારક, અને હિંદુ મિત્રોને દિવાળી મુખારક! જો કે આપણી આજગણતરી ઇતિ આર્થિક મહોરમ અને દિવાળીઓ આર્થિક હેળી રૂપે ઉત્તરોત્તર વધુને વધુ કડક રીતે આવે છે છતાં પણ! જે પ્રમાણે આ વરસે દિવાળી અને ઇદના તહેવારો કશાએ બેઠે ભાવ વિના સાથે સાથે આપ્યા તેમ કોંગ્રેસ અને લીગે હાથ મિલાયા હોત તો હિંદને લોકશાસનની પરીક્ષામાં નાપાસ ન થતું પડતું! હાલમાંજ એક પંતુલ વીસ વીસ વખતના સતત દરજ્જા પછી મેટ્રીકનો ડિગ્રી સર કરી શક્યા છે પણ કોંગ્રેસ તો વીસ વરસે પણ લોકશાસનની પરીક્ષામાં ફેલ નિવડી છે અને તે લીગ-કોંગ્રેસની "તુમ અપના મુહ ઉધર કરલો, હમ અપના મુહ ઉધર કરલો" નેવી રીયલિટેજ આભારી છે. પણ પાણું ફિતિજ પર કંઈક આશાનું ચિન્હ જણાતાં લીગ-કોંગ્રેસના મહારથી હિંદના પાયતખતમાં એકજ આસને બેસીને કંઈક કરી છુટવાનો તોડ કાઢી રહ્યા છે. ત્યારે પાછી બિલાડી છોટી ગઈ! વળી બીજી બાજુ પ્રાંતિક સ્વરાજનાં તૂટતાં તરતાં ચર્ધ ગયાં છે અને પાંચસોના પગારના કાળા હાથીઓની જગ્યાએ તેથી આઠગણુ પગારના ઘોળા હાથીઓ અંધારી ગયા છે! જેથી હાલને માટે તો અકબરની પેલી પંકતિ ખરી પડી દેખાય છે કે:-
"હામ ઈસ મુહકમે હે સેદ્દ ગવરમેન્ટ સે કયા?
કેહર કે કોઈ કરે હુશ્મ પીપરમેન્ટ સે કયા?" સમજાવે!

○ પ્રાંતિક સ્વરાજના ટમટમતા દીવા હોલવાઈ ગયા છે અને તેને સ્થાને દરમી કલમને આધારે ગવરનરોએ પોલિસ ઇલાકામાં અજવાણ પાડવા મશાલો ચેતારી છે. લાટ સાહેબે તો નિવેદન દ્વારા ખતાવી આપ્યું છે કે બહુમતિ, લઘુમતિને આંકડા કે ધંતુરાના કુલની જેમ અજખામણી ભસે મણે; પણ અમારે તો લોકશાસનને હાર મુઠવામાં તેનો પણ ઉપયોગ કરવો રહ્યો! આરમ્ભમાં મતરાયાં કરવાનું અમને પાલવે નહિ! ઊંચે કંછોર થાય પણ કંઈ માખાપથી કમાખાપ ન થવાય! અને હોર બાપા કહે છે કે અમે શાહીવાદની કાંચળી કાઢી નાંખી છે! ગણો છો કાંચળી કેને હોય? સાપનેજ! એટલે શાહીવાદ એક સાપ છે; એ તો એમનાજ નિવેદનથી સાખીત થયું! શાહીવાદની વલુજારે તો ચાલતી રહેશેજ કુતરાં ભસે ભસતાં રહે! પણ જો એ આનો ભસવામાં જરા મૂદતા ધારણુ કરશે અને અમે જે થોડાં ઘણાં હાડકાં નાંખીએ તેના પર સંતોષ પકડીને બેસી રહેશે તો જરૂર પુરોપનો વંદેશોઓ સમી જતાં એમને સ્થાનિક સ્વરાજને પાટલે બેસાડી દર્શિયું! યુરોપમાં હિટલરવાદનો અસ્ત થશે કે તરતજ હિંદમાં સ્થાનિક સ્વરાજનો સૂર્ય ઉગશે પણ અલખત તેના માટે વાદળ ચોકખુ રાખવું જોઈએ! લઘુમતિઓનાં ધાળાં કે નાના નાનાં વાદળાં ચઢી આવે એમ પણ ન થતું જોઈએ

● સુભાષચાચુ કહે છે કે ભલે ગાંધીજીએ સમાધાનની ખારી ઉઘાડી રાખી છે પણ હાલને તબક્કે તો યુરોપ તરફની ટાઢી ઉઘાળ એ ખારીએથી આવની રહેશે ખીજું કશુંજ નહિ । મવાગોની દીલી નીતિ અને નિષ્ક્રિય પ્રવૃત્તિજ હાલના વાતાવરણની જન્મદાતા છે. અમે તો હવે એ કુટ્ટીએ છોડીએ “ધાય એવા” ચક્રએ તો ગામ વચ્ચે રહીએ”ની નીતિ પ્રદણ કરો. કહેવત છે કે “કરજ અને કન્યા કરગરે મળતી નથી.” તેમ જવાબદાર તંત્ર કે લોકશાસન પણ કરગરીને બીજા માગવાથી મળવાનું નથી । હારે બાપાએ ગાંધીજીના સંત્યાગ્રહને વાંઝીયો કહ્યો છે તે અમને તો ખાતરીજ છે કે એ ખરજ સાબીત થશે. દારણ કે હરિજનદારા ગાંધીજી જે અર્ધસામાં અંધાએલા સત્યાગ્રહની વાતો વહેતી મૂકી છે એ તો લુગી પડે-રીને કુટખોલ રમવા જેવી પુરવાર થશે । રામજીના કથન પ્રમાણે શાહી સરકારની ધુસરી દેશી બળદોએ ફગાવી દીધી છે તો ભલે વિલાયતી આખલાથી કામ ગમડશે ! પણ એ બધી ચુચ-વણમાં પડવા કરતાં સર સિકંદરને પશો બોલ કીધી લેવામાં કોંગ્રેસ ઇં દીલ કરે છે ! જે તેમને સરખાત્યાર બનાવી દેવામાં આવે તો ૧૫ દિવસમાં લોકશાસન અપાવી દેવાનું કહે છે તેનું પારખું પણ થઈ જાય । મગર વોલ દિન કહા કે.....!

● ખેર ! સ્વરાજને નામે લીડરોની દોષદોષ તો આજુજ રહેશે પણ બિચારી પચ્છીકને તો હરહાલમાં એ ભરવાડોની પાછળ ઘેડાંતી જેમ ખેંચવાનુંજ રહેલુંતે ! દિલ્હી અને વડાવિદોલ તરફ ડેળા તાણવાને બદલે આપણે આપણાજ પગેને મજબૂત કરવા પ્રયત્નો કરીએ તો બસ છે. “પેટમાં કુવો ને વરધોડો લુઓ.” એવી આપણી હાલત છે. ગોરા યુરોપીયનો સવાની હોડમાં ઉતર્યા છે અને લાડની હોળીમાં યુરો-પનું બધું હોમાવા તૈયાર થયા છે; ભારે હિંદુ તો ફક્ત એ તકનો લાભજ લેવો રહ્યો. હિંદુના

પૂંછપતિઓએ દેશી હુન્નર ઉદ્યોગમાં યાદોમ તરી-પણું અને જે જે પરદેશી માલનો અર્થ છે હોય તે માલ બનાવવાના ઉદ્યોગમાં ખોનાનું થકે ખ્યાન રોકવું અને લોધાએ પણ પરદેશીજ બધી વસ્તુ સારી અને હિંદુની બધીજ વસ્તુઓ નાશી હોય છે એ ખ્યાલ મગજમાંથી કાઢી મૂકવો. આવા સોનેરી મોઝાએ દેશી હુન્નર ઉદ્યોગને પગભર કરવાનું ચુકવું ન જોઈએ. અકબર કહે છે તે યોગ્યજ છે કે.

“દાનો મિલકતકી તરફીકા ખિવાલ અચ્છો હો, અરસ મજબૂત હો જીરકોવો નિર્દોષ અચ્છો હો, અખુદા કિંદક પુરજે બી ગજબ હોતે હો; ચેદ ગલન હો કે વિલાયતકીકા માલ અચ્છો હો. ધર કે ખતમે હો કે કલ હે ગયા, ચેદલમ ઉન્કા ‘ટાઈમ્સ’ કિખનાહે કે ખીમારકા હાલ અચ્છો હો.”

● આયિક પાંચરથીજ ટોરીયામાં જોરબાંધે છે. મુસલમાનોનો એ પાવર તો દિવસે દિવસે ઓછો થતો જાય છે. ઉત્તેજનને અભાવે લાખો મુસ્લિમ વલુદેશ બેકાર ફરે છે. તાંત્રીઓને અભાવે લાખો મુસ્લિમો હોટલીયા જીવન જીવી રહ્યા છે. સપને અભાવે -મુસલમાનોના લાખો રૂપીઆ કારણમાં ધસપાડે રહ્યા છે અને મુસલમાનોનું સમાજ જીવન તો સાવ સુધાં જેવું થઈ ગયું છે. આ; બધી દિશામાં યથાયોગ્ય પ્રયત્ન કરવાનું કાર્થલીડરને સુજનું નથી. અને પચ્છીક તો આંખ છતાં આંધળા જેવી છે જેથી કોમ મુકલ્લીયા ખાડામાં ન પડે તો ખીજે ક્યાં જાય ? આપણી ઝંઝટ ખથરાતોના અવળા માર્ગે કોમમાં હજારો નહિ પણ લાખો ફકરીતી સંખ્યા વધારી દીધી છે આપના કુનામાં યુદી મરવાની પ્રણયીકાએને હોડવાની આપણી હોંમત નથી અને સત્કત-ગુમાવાને ત્રણસો તરસ પીતી ચુક્યાં છે; છતાં બાજુ ધરધરના સુકતાંગો હોઈ એ એના ખૂમારી

હજી ઉતરી નથી! વિલાસ અને વૈલવનાં
આવરણ હજી ઉતર્યાં નથી. સિંપાહીયાના
ઝિંદગીથી હજી લગ્નગીએ છીએ અને યુંપડીમાં
પડ્યા પડ્યાએ હવેલીના ખ્યાલી પુલાવો પક-
વવાનું ચૂકતા નથી! આપણા ખેડુતો ખાંગળા
બની ગયા છે. વહેપારીઓ નાહીમત બની
ગયા છે. અને ઉલોગી માણસો પર 'આળસે
સવારી કરી છે. ત્યારે ગણ્યા માંડ્યા શેડીયાઓ
છે કે જે યું ખાવું અને યું પીવું તેની જ
દીન ચર્ચામાં વખત વિતાવી રહ્યા છે! મૌલ્વીઓ
એકબીજાને ઉતારી પાડવાની કળામાં પારંગત
બની ગયા છે. લીડરો પોતાનો જ ધોડો વીન
આવે તેની ફિકરમાં લાગ્યા છે. ખરેખર!
અકબરે ચોચજ કર્યું છે કે:

"ગપેં ઉડાનેકા એક વાદીએ અમલતો હે,
હમારે વાસ્તે એક તાઝકા મહલતો હે
ધંસાહી રખતુ સસામત 'હમારે લીડરકા;
કે બંઝમ કૌમમેં છરસે અહલ પહલતો હો"
નાં નં. ૭ દોરી બજે પણ આમગો ન મુંડે તેમ
ધંનાં લજ્યાં કરવામાં આપણા મુસ્લિમ નિરાદરો
પાછી ખાની નહિજ કરે! સાંજ પડે માંડમા
આંકે આનાની બીડી વાળનાર કામદાર નિરાદર

પણ બજે તાજેજ સીવીલીયન વિલાયતથી
અભારેજ હિંદને હિનારે ઉતર્યો હોય તેમ મુદ-
સાટમાં સગજ થઈને ધંદને અપનાવશે! ધરમાં
હાંમાં ફરતી કરતાં હોય અને ધંદના દિવસે
વેલુકાફનાં બૂટ વગર ન ચાલે! ધંદના દિવસે
હાંમાંથી પાનના ઓગસા અને સીગરેટને
મડમદશાહ રંગીલાની ઢોળે પીતા મુસ્લિમ છોક-
રાઓને જોતાં પેલી પકિત તરતજ 'આંખની
સામે તરવરી આવે છે કે:-

"પીતાનથી ગાલુડેસેક ચિના શેખના સપુત,
એ સૌ ધુમાડા કાની કમાણીના જોર પરેશ"
અને વળી "નબજાં દોરતે બગાધઓ ધણી"ની
જેમ જેઓ રમઝાનમાં પર્દે નથી ન થયા હતા
એવા નરો તો છાતી કાઢીને આગળજ હાલતા
દેખાય છે. એવા મિત્રોને આ નીચેની પંક્તિ
અર્થણ કરીને મારી આજની વાએજ ખતમ
કરે છું કે:-

"રમઝાનો ચંદ્ર જોઈને બીમાર થઈગયા,
નિરખીને ધંદ ચંદ્રે જે હુશીયાર થઈગયા."
તેમને પણ ધંદ મુખારક! વરસલામ!
તખ્તી તમામ!

ઈન્તેકાલે પુર મલાલ

પ્રેમથી (બર્મા) એક દર્દનાક જાળર આવી છે કે રાંદેરના એક જુવાન
મૌલવી, હાફેઝ, અને કારી મૌલાના ઈસ્માઈલ વરીયાવીનો ઈન્તેકાલ માહે-
રમઝાનુલ મુબારકના ૧૨ માં ચાંદે થયો છે. (ઈન્ના.)

મહુમની હરદિલ અઝીઝી તથા મિલનસારી અને નેકદિલીને લીધે
પ્રેમની દરેકે કૌમ શોકસાગરમાં ડૂબી ગઈ હતી. મહુમના જનાઝામાં
પ્રેમના બધા મુસલમાનો કામકાજ છોડી હાજર થયા હતા. આંખા પ્રેમના
ઈતિહાસમાં કોઈના પણ જનાઝામાં આવડી મોટી મેદની જામી નથી. જયર
મવલાના મહુમ જેવા નેક માણસને મુબારક દિવસો હુકના વિસાલ મુઠે
પ્રાપ્ત થયા છે. ખુદા મહુમને જન્નતુલ ફિરદૌલ અતા કરે અને તેમના
વાલિદ તથા કુટુંબીજનોને સષ્ટે જમીવ અતા કરે! આમીન.

જાણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

દુનિયા ન માને એવું,

હતાં માનવું પર તેવું.

[સંપાદક]

“ચિકાગોમાં એક મી. ચાર્લ્સ રોબર્ટસને નામના માણસે બે પૈડાંનીજ એવી સાઇકલ બનાવી છે કે જેની ઉપર તેવું આખું, કુટુંબ એકી સાથે સહેલાણી મુસાફરી કરી શકે છે. અને ચાલતી સાઇકલને મીસીસ ચાર્લ્સ રોબર્ટસને સિવજીકામ પણ કરીશકે છે. સાઇકલનું પેડલ તેજ સિવજીના મશીનના ચક્રરની ગરજ સારે છે.”

ફક્ત એક કુટુંબજ સાઇકલ પર બેમે એમાં તે શોધકે શી ધ્યામરી? ગાંધીજીએ ફક્ત એક રેડીયો પર આખા દેશને ઉંચકી લીધો છે.

●

“કેલિફોર્નિયા યુનિવર્સિટીના સાયન્સિસ્ટોએ ધરણીએ જીવાન બનાવવાની શોધ કરી છે. તેઓ કહે છે કે વીટામીનવાળા પદાર્થો વધુ ખાવાથી ધોળાવાળા કાળા થાય છે, અને છુટાપાનાં ચિન્હો પણ દૂર થાય છે. ખાસ કરીને ચોખ્ખાનું યુક્ત અને તાડીમાં વીટામીન હોય છે.”

આ શોધ ઉપરથી તો ગાંધીજી જીવાન બનવા રોજ તાજ તાડીનો ઉપયોગ નહિ કરતા હોય? આ શોધના ઉત્પાદકો દિલમાં આવે તો તાડીનાં પીંચવાળાઓ તેમને ખેડવાના આપે બદલે તેમની ગાડી પણ પોતે ખેંચે!

●

બર્થકેન્ડ્રાસને આસરે બેનાર અપાની સ્ત્રીમતી જેવાં નાનુકે દંપતિઓ આથી કેંઈ વિચાર કરશે કે જગતમાં બાળકો ઉત્પન્ન કરવાના રેકર્ડ તોડનારા પણ અનેક યથા ગયા છે.

જીવે વચ્ચે એ અદ્ભુત આંકડા.

‘રીડીયોન નામના રશીયન ખેડૂતને ૭૨ હેક્ટરે દના, બીજા રેશીયને ૧૬૨ હેક્ટરે દના, સીયામના રાજા મુલાયોગકોર્નને ૩૦૦૦ બીઓ તથા ૨૭૦ સંતાનો દના, ત્યારે મોરોક્કોના મુલાઈ હરમાઈસ નામના રાજાને ૮૮૮ હેક્ટરોની એક આખી પદરણ હતી.’

હેક્ટરો ખુદાની રેલમત છે કે એકમત છે! તે તો આર્થિક સ્થિતીપર આધાર રાખે છે. પણ ઉપરોક્ત રેકર્ડ તોડવાનું આપણા હોદ્દાઓને પાકવે એમ નથી કારણ કે એક તો દિલમાં અત્યારે કેરોડો માણસો જૂએ મરે છે અને વળી અગ્રી દરિદ્રાઈ જામે તો ભૂખમરા સિવાય બીજું શું દેખાય?

●

“દુનિયામાં સૌથી જીનામાં જીનું અખબારો ‘ગ્રેસીન ન્યુઝ’ છે. જેની પહેલી આવૃત્તિ ૧૪૦૦ વરસ અગાઉ પ્રગટ થઈ હતી.” સુન્ન-રાતમાં સૌથી જીનામાં જીનું હાપું “સુન્નરાતી” છે. અને તેથી પણ જીની તે પેપરના માણસદત્તો શ્રીયુત અંબાલાલ જાનીની લાલ પાંચડી છે! બદલે સુન્નરાતી સાહિત્યમાં પણ શ્રીયુત અંબાલાલ જાનીની એ લાલ પાંચડી અને બ. દ. દોરોની મજાજ પુરાણ અસંખ્ય તરીકે બાકી રહી ગઈ છે!

●

“દર વરસે ‘જીન’ જીનું ૨૦ હજાર માણસોનો ખોરાક નષ્ટ કરે છે.” પણ જાણી

ભાગ્યગ્યએ : તો હવે 'જીવ જંતુઓને' પણ
ચાકી નાં મુકવાનો નિરૂપાર, ક્યોં છે. . .

“ઝીમર નામના બેહુમને એક અદ્ભુત
ધડિઆળ બનાવું જેમાં હટી ગયલ છે. જેમાં પૃથ્વી
પરના અનેક દેશોનાં સમય ઉપરાંત પૃથ્વી, સૂર્ય,
ચંદ્ર, મંદ્રો, તારાઓની ગતિની માહિતી ઉપરાંત
અગ્નિમુર્તિ, બંદરોએ થતી ભરતી ઓટની, પૃથ્વી
માલીતી-મુળે છે, તેમાં એક કોયે તો એવો
ઝડપી છે કે એક સેકન્ડમાં ૧૦૦ વાર ફરે છે
તો એક કોટા એવો ધીમો છે કે રેડ હન્ડર
વર્ષમાં એક વાર ફરશે.”

જ્યાં, ધડિઆળને વધુ લોકપ્રિય બનાવવા
માટે, થોડાક સુધારા વધારાની જરૂરત છે.
કોમી હુલ્લુ કે જગી લગલગ ફાટી નીકળવાનો
દાહમ બતાવનાર, પ્રેમનો વેગ કે હુટા હેડનો
સમય બતાવનાર, ધરતીકેંપ થયાને દાહમ
બતાવનાર, કે ‘આજે ક્યોં-ક્યાકરો આવશે ?’
તો બંનેનો મોરડો-ચોડાક ‘વધુ’ કાંડાઓ બનાવ્યા
હોતો ‘જગતને આ ધડિઆળ સિવાય બીજા
કશની આગમના જ ન રહેત !

“જો દુનિયાનો માણસ ‘મંગલપર’ પહોંચે
તો ૧૦૦૦ કેટ સુધી ફરફ મારી રહે.” પણ
‘મંગલમાં’ પહોંચવા માટે કેટલા માહલનો ફરફ
મારવો પડે? એક મોટો શોધકે નંગોળું ?

“બર્મી ગણમતી એક બાર્ડએ છેલ્લાં ૩૬
વરસમાં પોતાની બે મુદ્દેનોને ૧૭૨૯૮૦-કાગળો
લખ્યા છે. હાલ તેની ઉંમર ૬૮ વરસની છે.
તેણે ૧૯૦૪ શાકીના ખડીઆ ખૂલાવ્યા છે.
મને એ-કાગળોની ત્યાજી. ૪૨૬૫ પાઉન્ડનો
મર્ચાંકયો છે.”

ખોસાનાં દેશોનાં-કાગળનાં. દારૂબાનને
તિજન આપવાર, આવાં થોડાક ‘કાગળ-સાકીયા’
પણું દિલને જરૂર નથી ?

“અંટનમાં-લુંનના આરંભથી અકટોયરના
અંત, સુધીમાં-દર આવાડિયે ૨૫૦ મેળાઓ
ભરાય છે” કેમ ન ભરાય ? દુનિયાના પાંચમાં
ભાગના પુરોમાંથી ઓટનની મધમાખીઓ મધ
ચૂપી લોવે છે ને પછી નિત નિત દિવંળા કે
ઈન્કમ ન હોય ? વળી કેટલાંક પીળા પ્રદેશનાં
પુરો-તો ચાકી ચત્રાવીને ત્યાં મધ ચૂસવા જાય
છે અને રહેલાણીઓનું જનતા પ્રામ પણ વિલા-
મતજ છેને !

“હવે ઓટવેવ રેડીઓથી રસોઈ થઈ-
શકશે.” આ શોધથી, ઘણા પતિસાજેને સરવાળે.
તો નુકશાનજ જવાનું છે. દારૂલુંકે રેડીઓ માર-
ફતે રસોઈ થતાં રસોઈના કાર્યથી, મરવાડી-
ગચેરી સ્ત્રીઓ પુરો પાસેથી વધુ હકોની
માગણી કરીને કૌશિસવાળાઓ વાપસરોયને સ્વ-
રાજ માટે પજવે છે તેમ વધુ હકો
માટે પજવ્યા કરશે કાંતો નવરી નારીઓની
ઓટલા પરીપદો અને કુચલી ડાનૂર-સોનાં
અવિધિસરનાં અધિવસનો પી સંખ્યા વધી જશે.

“ છેલ્લાં ૩૧૫૩ વર્ષ દરમિયાન ઇનિહા-
સનાં પાનાં તપાસતાં માત્ર ૨૫૮ વર્ષેજ યુદ્ધ
વગરનાં કારાં ગયાં છે.”

આથી ઇતિહાસના ‘જીવનમાં લગલગ’
સ્થાન કેટલું અગત્યનું છે તે સામીત થાય છે.
અમારું ધારવું તો એ છે કે એ લગલગથી કારાં
૨૬૮ વર્ષો દરમિયાન ધણીધણીઆણીના ધર-
ધનુ અગા, સામુવકુના આંતર કચેશો, પટલાઈ,
અને લીડીનાં અગા, સાધિયતી સાહમરીઓ,
નાતિ જમણાના અગા, મંદારો કે મસ્જીદાના
દરરીઓના અગા, કે પ્રેમના અગા તો થતા
રલાજ હશેને ? બિચારા ઇતિહાસકારો થોમ-
ધરેધર ધકકા ખાઈ-શકે એમ છે ?

“વાંચીએના એક ગોધડે એવા એક વિજ-
ળાકે યંત્રની શોધ કરી છે કે જે બલિષ્ઠ
ભાખી શકે છે.”

આથી ગરીબ પિયારા પંડાઓ પરવારી
ગયા અને આંકફરક માટે સાધુ કૃષ્ણોની
પુરામન કરનાર આસામીઓની તકલીફ પણ
ઓછી થશે અને જગ્યાબદ્ધ રામલત્ત કંધારે
મગશે તે માટે ઉઘાં રોડાં રાખીને રાહ જોવા
કરતાં આ યંત્ર માનકતે કેટલેકને બહું સમજાઈ
જશે અને પ્રેમીઓને પણ પ્રેમમાં સકળતા
મળશે કે નિષ્ફળતા ? તે નક્કી કરવા આવ
એકેકે યંત્ર વસાવવું પડશે ? રેસના શાખીનો,
જીંદીઓ, સરોડીયાઓ વગેરેને તો આ યંત્ર
આશિર્વાદ સમાનજ નિવડશે !

“આખરીની માખીનાં લગ્ન નામની
નવલેકડાની રશીયામાં ૯૦ લાખ નકલો વેચાઈ
હતી” હંમેશા રશીયામાં તો માખીના લગ્નને
પણ આટલું બહું ઉત્તેજન મળે છે, અને
હિંદમાં તો લેખકને આર્થિક અકળામણને લીધે
ધૂળી, જોળા પોતાના લગ્નથી પણ વંચિત રહેવું
પડે છે.”

“અને હાથ હટા રહે અને માથાં પર
પગથોડાથી સકાય એવી છત્રીની અમેરીકામાં
શોધ થઈ છે” વાંચરોડાંથી આવી છત્રી કેવું
પરિણામ લાજે, તેની કંપના કરીને જયવાના
ઉપાય પણ શોધકે કરી રાખ્યા હશે ? આવી
છત્રી રસ્તે ચાલતી જાયતા ચુંબન લેવાની
ધમરા રાખનાર હડખાયાં પ્રેમીઓ, હોલુદારોથી

બચવા નાસ્તા-ફરતા આહરે; તથા ‘બેલીફથી
બચવાની તમના એવનાર દેવાળીયાઓને’ ઠીક”
લાભદાયક થઈ પડે !

“અંગ્રેજીમાં “ધાડ”, મહાડ” ધર” નામનું
પ્રખ્યાત કાવ્ય લખનાર કવિ જોન કાવડ-
લિખારી અનુદયામાંજ પેદા થયો, લિખારી
અનુદયામાંજ હવે અને મરણ પણ ધરે વિનાજ
થયું !” અર્થે દોઢે યુરોપમાં હો પણ નવું
કવિઓને કડાઈ સાથેજ વિશેષ દોસ્તી હોય છે.
આથી આરાં જીવને જોતાં “હાલુમાંથીજ હીરા-
પાંક” અથવા “રાકને ઘેર રતન” એ તકપડી
કહેવતો ખરી લાગે છે !

“૩૫ અમેરીકન લેખકોની છાપવાળી
પોર્ટલેટ ટ્રીટી કાઢવાની ટ્રાન્સબીયાનિસિટીની
દરખાસ્ત ત્યાંની સરકારે મંજૂર કરી છે.”

એનું જોઈને મુંબઈ યુનિવર્સિટી એવું
પગલું ન લારે તો સાથે નંદિનર પાટ્ટી સાક્ષરોની
સામગ્રી વંતમશે !

‘ઓસ્ટ્રામાં નવો સોવીએટ મહાલ બની,
રડયો છે તે ૧૩૭૦ પુટ ઉંચો, એટલે જગ-
તમાં સૌથી ઉંચો મહેલ ગણાશે. તેમાં
દગર વિશાળ ગોરમ બંધાયા છે.” આથી
રખાય છે કે રહેઠાણને પોતાના મતથી રિફ
જનાર જે જે અમલદારો અને આગેવાનોને
ફાંસીએ ચડાવ્યા છે; તેમને અમર કરવા તે
દરેકના નામની એક એક તખ્તી તે ગોરમમાં
મૂકાઈ તો સાથે સાથે એ રક્ષિતાને “વર્તમાન
“લાલ જાર” પણ અમર થાય ને !

પોઠ

હાલના પડાવ

૭૭, મિસ્ટ્રી

“આજકાલ, લોકોને જાતી પ્રત્યેનો મોહ વધી ગયો છે.” મી. અડાએ સળેખમ થયેલ હોવાથી નાક સાથે કરતાં કહ્યું.

“શું જાતી સ્ત્રી?” મેં કહ્યું.

“ના, ચોપડી.” મી. અડાએ એક સાદારની. અડાએ ગંભીરાઈથી કહેતાં ઉમેર્યું કે “અર્થશસ્ત્રથી અજ્ઞાન બેવકુફ માણસો જ જાતી સ્ત્રીને પસંદ કરે છે. તેનો ભેંસ જેવો ખોરાક, દોઢ મેં ઘણાં વસ્ત્રો, ધરમાં પણ ખમણી જગ્યા રોકે, તથા આળસની ઈશ્વરદાર જાતી સ્ત્રીઓ હોય છે અને વળી અધુરામાં પુરુષ તેમનો મિત્ર જ સીટી ફળદાર જેવો અને સ્વભાવ સુલકલો હોય છે, જેથી ઘણી વેળા ચોપડી ચોડ વેતરી નાખે, તથા ધરમાં જરા સડમડા શાય અને એક પાછું મારે તો મારા જેવો ઘણી તો ગોથું જ આપી બળતે! આ બધાં કારણોને લીધે જાતી સ્ત્રીની ભલામણ કરે એવો હું મર્મ નથી જા.”

“તો જાતી ચોપડીઓના લોકોના મેહની ખબર આપને શી રીતે પડી?”

“કેમ નહીં પડે? ગુજરાતમાં આજે સાદિત્યમાં રસ લેનાર મારા સિવાય બીજો કોણ જાણે છે?”

શેખરચંદ્રી અને તક પ્રસાદ પછી ગુજરાતમાં ત્રીજા તમે પામ્યા!”

“અલગત દરેક સાદર કે કવિ, તક પ્રસાદ ન અને ત્યાં સુધી સફળ થઈ શકતો નથી એવા મહેરડીવાળા હામન ઝાઝનો પણ મન છે.”

“હરી હવે બીજી બધી વાતો પૂરતી મુઠ્ઠી જાતી ચોપડી વિષેનો બકારો કેમ કાઢવો પડ્યો તે તો કહો?”

“હું એકસો એવો બકારો કયા કાઢું છું? અમદાવાદવાળા ‘સાહિત્યપ્રિય’ પણ કહે છે કે પ્રકાશકે પુસ્તકને સોળ ચંદાવીને વેચે છે. ૨૦ પાનાનું, મેટર ૨૦૦ પાનામાં સમાવવાની કળા પ્રકાશકે હસ્તગત કરી છે. ત્રીજા ભાગનો હાંધારો રાખે અને મેટર મોટા મોટા ભાગમાં જેવા અસરે પુસ્તક જાણમાં જાય કાગળમાં છપાવે અને ઉપરથી જાડું પુઠું જેથી પ્રાકટા તેની જાણ પર મોટી પડીને મટ પાડી જોલી નાખે છે! આ પ્રમાણે જાણકોનો મોહ વધ્યો છે. પણ અંદર શું બળ્યું છે? જોળા છે કે જોળા છે? તેની કાંઈ શંકા કર્યું નથી!”

“તો પછી તારો વાંચકાની વધીલાન કસવાની સ્ત્રી જરૂર કેટલા પ્રકારે તારા જાપને જોતો મર્મો નથીને?”

“હું પણ એક વાંચક છું તો વાંચકાનીજ વડીલાત કરેને?”

“પાર, પણ દોસ્ત તારા પેલા દીટલર પરના કાગળે અસર તો કરી!”

“હૈ... જી!”

“હા.”

“તો શું લખાઈ બંધ કરી?”

ના. લખાઈ બંધ કરવા તેણે એખરસેને પર સજાવું કહેલું મોકલ્યું પણ એખરસેને કહ્યું કે, અમે લેખીલાણ લાંબો સાથે સલામ કરવા ઈચ્છતા નથી!”

“લે, કોઈમાંથી પણ વરાળ નીકળવા લાગી!”

“પણ તેણે તો ‘મૂખમે’ રામ બગલમે છુરી, લગત થયા પણ દાનન ખરી!” એવી સલામ વાંચી હતી.”

“ત્યારે તો હવે આપણે એ દીટલરીયાને પેલી રેકાડ મોકલાવવી જોઈએ કે જેને સાંભળાને એવું તપેલું હતું થાય!”

“શું કુશ્મ કર ન ઝાંઝીમ છુટકા કરમ કે બદલે, એક દિન ગુજે મિલેગ કુશો સિતમ કે બદલે!”

“પણ એથીએ તે ઠેકાણે ન આવે તો?”

“તો શું આપણે ચૂરીએ પહેરી છે! પાંચ ટુકડીએ ગુજરાતમાંથી પણ મોકલી આપવી. બહુ દોષારની સરદારી નીચે જુના સાક્ષરોની ટુકડી, કવિ ન્હાનાંલાલની સરદારી નીચે કવિઓની ટુકડી, ધૂમકેતુની સરદારી નીચે નવાં લેખકોની ટુકડી, રશ્મિદાની સરદારી નીચે શાવરોની ટુકડી, અને ‘રામબગલમે’ એથીની સરદારી નીચે ‘મમકોરોની ટુકડી મોકલવી.”

“પણ એ ટુકડીઓના સાલ્વેરા સરદારી લેવા માટે અંદર અંદર આપડી પડે તો?”

“તો શું? તાકાદે સાહિત્ય પરિષદ બોલાવી એ સાક્ષરોની સાંભારીએ, લેખકોની લગાડએ, કવિઓની ચઢાડએ ઉત્તેજન આપવું. જલે

બધા પોતે પોતાની બાહુબળને અજમાવી લે મશીનમનને બદલે. કાઉન્ટન-પેનો, ગોળાને બદલે પેન્સિલોથી લરી લે! નહિ તો

લખાઈ પર લાંબણ, નિબંધો અને કવિતાઓ વાંચી મોઝાનું શીલુ ઉરાડીને ઘર બેળા થાય! બીજું શું?”

“એ પણ સાંભળ્યું છે કે પહેલાં રાખ કે રણસી ગાની જગ્યાએ લાટ ચરેલોનો લખાઈમાં ઉપયોગ થતો હતો!”

“તો આપે લાટ-ચારણના નવાં એતાર રૂપ પત્રકારો, વિવેચકો, ખખરખનીઓ કયા લગાડના મોરચા પર જતા નથી? દોઢ ઈંચના સમાચારને દોઢ ટુટનાં કરીને છપાવે છે એ તો છાપાં વાંચનારી આલમ નજીક છે! એ બધા લગાડના મોરચા પર જાય તો પછી કવિ અને લેખકો કાં બાકી રહી જાય?”

“પછી સાહિત્યનો પ્રવાહ એટલો પેડો તો?”

“આવતા ચિમાંસા સુધી રોકે જોવી પડશે. એક જાપેડું પડ્યું કે કવિ અને લેખકોના જુઓને જુથ ફૂટી નીકળશે!”

“વાર પણ એક પાત કહેવાની રહી ગઈ! જો કોઈ રહેતો દીવાન બનવું હોય તો આંસ છે. સાહિત્ય સંસદનાં મંત્રી બની જાયો કે બીજે વરસે દીવાનપદની હોયણી તમારી ઉપર કેળા યોગવાની. જુઓને સંસદનાં આગલાં મંત્રી વર્મા દીવાન થયા હશે. ધરો ધરેખાનું પણ દીવાન થયા છે તો શુંએ એ લાઈનમાં કુશરને?”

“હવે જ્યાં દેને દેરી રામમાં દીવાનપણ કરવા કરતાં એ પેટુરવણું શું બેડું છે!” અને પછી જુલામ-લોધિયો હોવાથી અગાથ પ્રીતી રમમાં ગયા અને હું ઘેર ગયો.”

સ્થિતકાર અને સંભાલોવના

આગેકદમ [મર્સી] પાંચમા ધર્મનો મુખ્ય એક અભિપ્રાય અર્થે મળ્યો. જુલામણી વંદીય એનો સંધે વાત વિચારના મુલ્યોનો બુદ્ધિને

આ માસિક પાઠો પાઠે છે. બુના વિચારોમાં ક્રાંતિ અને બુની ભાવનાઓમાં ધન્નિકલાપ કરવાની પ્રવૃત્તિ પાને પાને દષ્ટિગોચર થાય છે. પ્રગતિવાદી પ્રેમીઓએ વાંચવા લાયક માસિક છે. વાંચિકર લવાંઝમ કા. ૩, પરદેશ, શિક્ષણ-૫ પો. ઓ. નં. ૨૬૩ કરોચી

સ્વિકાર

જો હું રાજા હોઉં તો??

લેખક:-ભાઈ બેકાર

પ્રકાશક:-હરિદેશ, પુસ્તકાલય, દોલરોડ-મુરત.

૫૪ સંખ્યા ૨૪૦, પ્રાથમિક પેપર, કુ

દેસાઈના અપ-ટુ-ડે નૅકેટ સહિત કોમલ રૂ.

૨) પો. બુદ્ધ પરદેશ-૫-શિક્ષણ.

ગાઝી મુહમ્મદ બિન કાસીમ - અનુવાદકે હુસેનખાન. જો. 'બખ્શ' કાલુપુર બલુચેસ્તાન એમદાવાદ કો. રૂ. ૧ ઇતિહાસિક પરબુઓના શોખીનોને જરૂર પસંદ પડે એવું પુસ્તક છે. ઇતિહાસ જેવા શુદ્ધ વિષયને પણ હકીકતોનો ભોગ આપ્યા સિવાય તત્ત્વલક્ષ્યા રૂપે પ્રગટ કરવામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે. નવલકથાનો રસ જળવાઈ રહેવો અને સાથે સાથે ઇતિહાસિક વસ્તુ જેમની તેમ અંદર આવી જાય એ અશક્ય નહિ પણ મુશ્કેલ તો હોય. સદરુદ્ધ ઇતિહાસિક નવલકથા એ કસોડીમાંથી પાર ઉતરી છે. ૨૭૫ પાનાનું, દળદાર પુસ્તક રૂ. ૧માં મળે એ કોમલ પણ વાંચની ગણાય. પોતાના આ પ્રથમ પુસ્તકની સફળતા બદલ ભાઈ 'બખ્શ'ને અભિનિધન પટે છે.

"બલુચેસ્તાન"

મગર પુસ્તક અમને અભિપ્રાય અર્થે પ્રકાશક તરફથી મળ્યું છે. પણ અભિપ્રાય પ્રગટ કરતાં અમને સંકોચ થાય છે. ફારસી કે આ પત્રના સપ્તાહીજ એ પુસ્તકની લેખક છે એટલે જો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરીએ તો શેરડીવાળાને ગંડેરીવાળાના ટેકા જેવું કહેવુંથી માટે વાંચકોના ભરોસેજ. છાંડીએ છાંડી કે જો તેમને લાઇ બેકારની કલમમાં વિશ્વાસ નહોતો તો આ પુસ્તક જરૂર વાંચી બુદ્ધ અને અભિપ્રાય આપે.

તમ્રી

નુંકાખવાલી

: અમને એહી સતાવે પરીઓ નુંકાખવાલી :

: અમને નાએ ખતાવે મુખ-લી-જવાખવાલી :

છૂપી રહી ને ફૂલે લહરે લહેરીઓમાં

અમને એ લહેરાવે છૂપા શરાખવાલી :

પહેલુમાં એ છુપાઈ અલ્લાહમાં ન આવે,

: અંદ લક્ષમાં ફરાવે મહુરા જવાખવાલી :

પ્રહારને ભરી દે પરીઓ હરી ફરીને

: અમને યાએ ફરાવે ખ્યાએ મિરાતવાલી :

અંતરની આરતીએ શહરગની એ તમના

પડકો જરા હટાવે આપે હયાતવાલી :

સ્વતંત્ર દેશની પ્રજા શું ન કરી શકે?

વિદેશમાં પણ પોતાની આંટ અને પ્રતિષ્ઠા જાળવી શકે છે.

વેખક:-એ. સી. ચિશંતી, (હલ રાહર.)

જો હિંદુસ્તાનમાં વિદેશી રાજના બદલે દેશી રાજ હોત, તો કોણ જાણે આપણે શું શું ન કરત? મિસ મેથોનું પુસ્તક “મધર ઇન્ડિયા” જેવું જ પ્રસિદ્ધ થઈને હિંદુસ્તાનમાં આવત, કે એક આશ્ચર્યકારક ખતાવ બની જત! અમેરિકન કોન્સલ હાઉસની આજુબાજુ હવેરો ડિવિઝનમાં એના ટોળા નજરે પડત અને તકનીચનાં છોટલાં અને દેરીનાં ગોટલા બારીઓમાંથી અંદર નાખવાના પ્રયાસ થાત! પોલિસને પહેરે ચાંદે તરફ હોત! યુક્સેલરની દુકાન પર ગેળી દરોડા પાડી ‘મધર ઇન્ડિયા’ની સાથે અન્ય પુસ્તકોનું પણ સત્યાનારાયણી નાખત! હિંદી પાલામેન્ટ અને અમેરિકન કોન્સલમાં એક ખજાનગાર મચી જત! છેવટે આ સૌ વાત શા માટે? માત્ર એટલા માટે કે જે કે પણ ‘મધર ઇન્ડિયા’ માં પ્રસિદ્ધ થયેલું છે, તેને અમે પસંદ કરતા નથી; કેમકે અમારી તેમાં હલકાઈ છે. અહિં એ વાતની તકરારજ નથી, કે એમાં જે કે બીના વર્ણવેલી છે, તે સત્ય છે કે અસત્ય! કોઈ કહે, કે આ તો મૂર્ખતા ભરેલું છે. એનો જવાબ એ છે, કે સ્વતંત્રતાના કેદમાં મૂર્ખાઈ પણ યાવ છે.

જો કોઈ બિનપુરોષીમન મુલકમાં દાખલ થાય, તો એના પોસ્ટોર્ટ પર સાધન લેવી અને ધણા હાથના અંગૂઠાની છાપ પણ શોધીથી લેવી. તેના પર બરાબર અમલ થતો રહો, એક દહાડો અચાનક એક નાપાનિજ પોતાની પત્નિ સાથે ત્યાં આવ્યો. ત્યારે તેના અંગૂઠાની છાપ માંગવામાં આવી તો તેને અતિ તિરસ્કાર થયે જેવું લાગ્યું, છતાં ના છુટકે છાપ આપવી પડી. પરંતુ તેની પત્નિએ કહ્યું—“હું એવા મુલકમાં દાખલ થવા માંગતી નથી, કે નાપાનીએની હલકાઈ થતી હોય! અને પુરોષિયનો સાથ સન્માનની દૃષ્ટિએ વર્તવામાં આવતું હોય.” આથી બંને પ્રતિ પત્નિ પાછાં જતાં રહ્યાં. જાપાનમાં ત્યારપછી જે ફ્રેન્ચ આજ્યા તેમને એક નવિન મૂર્ખતાઈનો મુકાબો કરવો પડ્યો. તે મૂર્ખાઈ પણ સ્વતંત્રતાના કેદનું પરિણામ હતું. પ્રત્યેક બંદેર પર હુકમ થઈ ગયેલો હતો, કે જે ફ્રેન્ચ નાપાનમાં દાખલ થાય, ચાહે તે સ્ત્રી હોય કે પુરુષ! તેમની સાધન વગેરે લીધા પછી બંને પગના અંગૂઠાની છાપ લેવામાં આવે. એતો સ્પષ્ટ છે, કે ફ્રેન્ચ લેડીએ પોતાનાં ગ્રોજન અને જોડા કોડી નાખી પણ કાળા કરવા પડે પરંતુ ફ્રેન્ચને, એ તો જરૂર જાણ્યું ગયું, કે નાપાનીજ મુલામ નથી. આથી હવે ઇન્ડિયા

ફ્રેન્ચ છોડો આપનારો કોપેશ હોતો, કે (હમણો એ છે કે કેમ, તેની જાણ નથી.)

આપનામાં જાપાનિઝે અંશુકાની છાપ આપવાની મૂર્ખતાઈથી આજાદ છે.

જર્મની, પ્યુરોપા અને અમેરિકામાં સઘળા સ્થળે ગરીબ : હિંદુસ્તાનીઓની ભરણપોષણની રીતિને સીનેમાની દિશ્મમાં ઉતારી છે અને બહિનમાં ન્યારે એ દિશ્મ દેખાડવામાં આવી, તે હિંદી વિદ્યાર્થીઓ શરમના માર્યા મેં 'હયુ' કરી શકતા ન હતા. દિશ્મમાં જે બીના બતાવી તે ખેરેખેર સસ હતી; પરંતુ તેમાં થોડીઘણી અસ્તિત્વોક્તિ હતી. વળી તેમાં એ ખુબી હતી, કે તેમાં હિંદીઓના ભરણપોષણની માત્ર દુશ્મીજ બાલુ દિશ્મકારો રણુ કરેલી હતી આથી કાઈ પણ ભારતનાં સપુત્રની નસમાં ઓહી ઉઠવ્યું નહિ. એ કેમ? માત્ર એ માટે કે અપણે ગુલામ છીએ.

પરંતુ આથી વિરુદ્ધ એક બીજો અંગુલવ લુઓ ! ચિંતાઓમાં બિલકુલ આજ નમુનાની બીજી દિશ્મ જાપાનિઝોનાં ભરણપોષણની રીતિની કાળી બાલુ બનાવવા માટે તૈયાર કરવામાં આવી. અમેરિકન પબ્લિક ન્યારે દેખીત વાંચ્યા તો ઘણાંજ ઉત્સાહથી લોકાનાં ટોળાં તે દિશ્મ લેવા ગયાં. તેમાં કેટલાક જાપાનિઝ પણ હતા. દિશ્મ શરૂ થઈ અને થોડા સમય પછી એ જાપાનિઝ ઉભા થઈ ગયા. અને સીધા મેનેજર અને માલિક પાસે જઈ તેમને દિશ્મ બંધ કરી દેવા માટે ફરજ પાડી. તે બંધ કરનાર ન હતા અને આ માનનાર ન હતા. પરિણામ એ આવ્યું, કે સીનેમા આપરેટર, માલિક અને મેનેજર ત્રણેને ક્લેત્ત કરી નાંખ્યા. દિશ્મ બંધ રહી. ખુબી જાપાનિઝે પકડ્યા. જાપાનમાં જે આં ખજર પહેંગી, તો તેજ મુખાંતાઈ જાહેરમાં આવી. એટલે અમેરિકન કોન્સલ હાઉસને હજારો જાપાનિઝ ટોળાંઓએ ઘેરી લીધું. મહાન પર પંચરનો. વરસાદ વરસવા લાગ્યો. જાપાનિઝ અને અમેરિકન ગવર્નમેન્ટમાં બેઠેલી ઉપજલ યવાનો ભય જાણાયો. હુકામાં લખાવે આ મામલાએ ગંબીર રૂપ મકકયું. તો ખુબી

જાપાનિઝ કેદીઓને સડીસંલામતા હાડી દેવામાં આવ્યા. આતું પરિણામ એ થયું, કે ટોળાંઓના અમેરિકન કોન્સલ હાઉસ સંભેલ હનરોનાં ટોળાંમાં લોકો એકઠા થયા અને ક્રિસ્ટાળકાંચે રીક્ટના અવાજે લગાવી રેલાં હતાં. અમેરીકન કોન્સલ જારીમાંથી માથું બહાર કાઢી ઉપકાર માની રજો હતો, જાપાનિઝોએ ખુન શાં માટે કર્યું? બહિનમાં હિંદીઓની પેઠે મોન કેમ મેં પેલી રજા? હિંદીઓ ગુલામ છે. જાપાનિઝે આજાદ દેશની પ્રજા છે. સ્વેદેશની પ્રતિષ્ઠા જાળવવા ખાતર તેમણે ખુન કર્યો અને આજાદ હોવાથી આજાદી સાથે છુટી પણ શક્યા અને ધારણુ કરી શક્યા હવે બીજો એક બનાવ આંભળો:—

એક લાજા સારૂજ કેટલોક વખત થયાં અમેરીકામાં પોતાનો કામી સિબાસ એટલે થોતી અને પહેરણ પહેરી કરી રવા હતા. અમેરિકન પોલીસે તેમને પકડી તેમના સિબાસના સખત રીતે તિરકાર કર્યો. પેપરવાળાઓએ પણ ઘણું લઈ ખુકું સંજગાવ્યું. હુકામાં તેમનાં પર ફરિયાદ થઈ અને એ ગુન્હા માટે કે તેમનાં વસ્ત્રો ઘણાં કદમાં હતાં, તેમને હક કરવામાં આવ્યો, અગ્ની પણ ભારતવાસીઓને જરા પણ લાગણી કે અસર ન થઈ. આ છે ગુલામ દેશની પ્રજા સાથે બનેલો બનાવ! હવે સ્વેતન દેશની પ્રજા સાથે બનેલો બનાવ લુઓ! મુદત યર્ષ, કે ન્યારે તુર્કસ્તાનમાં મુસ્તાની સત્તા હતી ત્યારે રશીયાના કાર્મ શહેરમાં તુર્કી ટોપીઓને તિરકાર કરવામાં આવ્યો. આતું પરિણામ એ આવ્યું, કે કોન્સ્ટન્ટીનાપલની ગલીઓમાં, જે કાર્મ રશીયન ટોપી પહેરેલો મન્યા તેની પચ્વીકે સડી પેઠે ખમર લીધી, અને તુર્કીનું એક જંગી ટ્રાયુ રશીયન કોન્સલ તરફ લગાઈ ના પોદરો કરતું પહેંગ્યું. રશીયન કોન્સલ જનરલ રાજો હતો. તે તરતજ મહાનની અગારીમાં આવ્યો અને પોતે પોતાની રશીયન કૅપ નીચે ટોળા સમક્ષ ફેંકી દીધી અને તુર્કી ટોપી પોતાના માથા પર મુકી, આ ફક્ત જોઈ.

આપું ટોળું જરા તારમાં વિખરેલું ગયું-
આપણને પણ ઈચ્છા છે કે આપણે, પણ
આવી જાતની મુર્ખતામાં મયેલા હોત ! - જા
કાંઈ અમેરીકન કોર્ટ ઘોતી પહેરવા માટે ફંટી
સળું કરેત, તો આપણે કાંઈને હિંદુસ્તાનમાં
પાડણ ન પહેરવા દેત !

માત્ર આટલુંજ નહિ, પરંતુ આ મુર્ખતાથી
પણ લોકો કે વધુ કરી જતાવે છે. એટલે
ભારતમાં ભારે ગુન્હાની વસુલાત લે છે. અને
કેમકે પોતાની કામની કૃતિ અને લાજ રાખ-
વાને માટે થાય છે. માટે અને પસંદકારક
મજૂરામાં આવે છે હિંદુસ્તાનમાં આપણે ધ્યાન
દઈ તપાસીયું, તો જણાયે કે રાષ્ટ્રીય લાગણી
નથી. હા, ધાર્મિક લાગણી જરૂર છે. જે આ
વાતની સાખીતી આપે છે, કે ધર્મના નામે
ધર્તિગ ધણા થાય છે, અને ધર્મની ખાતર
લોકોને મારવા, કતલ કરવા અને મારી નાંખ-
વાને તૈયાર છે. પરંતુ દેશનો મામલો જ્યાં
આવે, કે ત્યાં કાંઈને પાણી ચડતુ નથી. આનું
કારણ ખરેખર આ સિવાય અન્ય કંઈ નથી,
કે ધાર્મિક જુસ્સો તો છે. પરંતુ રાષ્ટ્રીય જુસ્સો
નથી.

હિંદુસ્તાનને આગ્રહાલ રાષ્ટ્રીય પાગલોની
જરૂર છે. હજારો નહિ બરેકે લાખો માણસો
મિસ મેથોની ચોપડીથી નારાજ છે પરંતુ આગ્ર
પર્યંત આ બાબતમાં ન કાંઈ છુકસેલર માર્યો
ગયો, કે ન તો કાંઈ ભારતવાસી જોલમાં
ગયો, પછી જાતાવે, કે શું સાખીતી છે કે તે
પુસ્તકથી આપણને દુઃખ કે દરદ થયું હોય ?
જો આપણે આ બાબતમાં કે અધરિત પગલું
ભરતે, તો કે પણ ધરિત પરિણામ આવત !

વધુ સમય પસાર નહિ થયો હોય, કે
સરહદ પરનો કાંઈક શહેરમાં એક સાહેબ
બહાદુર લશ્કરી અમલદાર હતા. તે પોતાની
રમમાં કીચેરમાં બેસી ન્યુઝપેપર વાંચતા હતા.
અંગ્રેજોના ગંજલા પર દર વખતે પહેરો 'હોય'
છે એક સરહદી પાણી સન્તરી રોકેલ લઈ કરોમાં
પહેરો ભરતો હતો. આ સરહદના ચપરાસી ધણાજ
નિમકુલામ હોય છે, અને જેના નોકર હોય

છે તેના રાણામાં પોતાના માણસ પણ અર્પણ
કરી દે છે. સાહેબ આરામ પુરશીમાં બેઠો
પર પગ ઉંચા નાખી પેપર વાંચતા હતા. કે
સન્તરી પડો ઉંચો કરી રમમાં એકદમ દાખલ
થઈ ગયો. અને ગલસાઈને ધણાજ કોપી
સાહેબને કાઢીને કહ્યું- "સાહેબ ! તમે તમારા
પગ અમારા કિબલા તરફ કરેલા છે ! પગ એક
દમ નાંચે કરી લો !"

સાહેબને આથી યુસ્સો ચડ્યો અને રમ-
બા કહ્યું- "મેન ! બહાર જાઓ !"

પરંતુ ખાન એ વાતને ક્યાં સાંખી રહે
તેવે હતો કે તેના પગ પોતાના નાખા પડવાના
કિબલા તરફ તે રાખીને બેઠો. અને તરત જ
સાહેબની છાતીમાં ગોળા મારી કાઢી અને ત્યાંજ
ફોડા કરી દીધો. આ મુર્ખતાઈનું પરિણામ જે
થયું તે ખુલ્લુંજ છે, કે ખાન સાહેબ પકડાય
અને ફાંસીએ ચડ્યો. પરંતુ આ મુર્ખતાઈની જોડે
અસર હતી, કે તે સાહેબની જગાએ જે ખીમ
ચોરિસરો આવ્યા તેમણે પોતાના નોકરોને
બોલાવીને કહ્યું- "તમારો કિબો કંઈ
બાજુએ છે !"

નોકરોએ કહ્યું- "હુજુર ! આપને શું કામ
છે ? આ તરફ છે !"

સાહેબે કહ્યું- "હીક છે !" અમને માલમ
થઈ જાય ! અમે ઈચ્છીએ છીએ, કે અમારો
પગ એ તરફ ન ચાઈ જાય ! અને જો કોઈ
વખત બલથી અમારો પગ એ તરફ દઈ જાય
તો તમે લોકો અમને જાહેર કરી દેજો !"

આ સધળા બનાવોથી સાબિત થાય છે,
કે ખરેખર આપણી કોમી લાગણી નિષકુલ
મરેલી છે, નહિ તો એના શું અર્થ કે એક
વાત જે આપણને નાપસંદ હોય ને તે કરી
વખત ખનવા પામે !

આ સિદ્ધ છે, કે સ્વતંત્ર દેશના વંતનીએ
સ્વતંત્રતાના કેડમાં સધળી મુર્ખતાઈઓ કરવી
ચોખ ગણે છે. હિંદુસ્તાન પરતંજ છે, એટલે
તેને વિદેશીઓના અધરિત હુમલા અને તિર-
સ્કાર સાંખીને બેસી રહેના સિવાય અન્ય ઉપાય
નથી. હવે ભવિષ્યમાં શું થાય છે, તે જોવાનું છે.

વિસરાયલા ઇતિહાસનું એક પાનું

સંપાદક

રાવલાના “આગાદ” સાહેબના
સંપ્રદામાંથી.

“આડી”

ફક્ત ૬૦ મુસ્લિમોનો ૬૦ હજાર સાથે મુકાબલો.

રાંદેરી.

વિશાળ બહુમતી પર અદ્ય
લઘુમતીના વિજયનું
એક નવસંત દર્શાવતું.

ઈસ્લામ ઉપર. જન દેનારા મુસ્લિમો
“હિમ્મત” ને ફતેહ કરીને શામના ઈલાકામાં
જાપીયાક મુકામે પગથ નાખી રહેલા હતા.
ફાત્મા સિપેદસાદાર હજરત અબુ ઉમૈદ
(રદી) ને મુસ્લિમ જામુસોએ આવી ખબર આપી
કે: “હજરત, દુશ્મનનું લશ્કર અસંખ્ય છે
અને આગળ આવતું તપ છે આપ એનો
બંધોબસ્ત કરશો.”

હજરત અબુ ઉમૈદ (રદી)એ આખી
રાત ખુદાપાકની ઇઆદત અને આદતમાં પહોં
કરી આખી રાત તેમને એજ વિચાર રહ્યો કે:
“શીઓના આટલા બધા લશ્કર સામે મુંઝી
બર મુસ્લિમો શા હિસાબમાં?”

સિપેદસાદારે સવારની નમાઝ પઢાવ્યા
પછી લશ્કર સામે ઉલાયઈ એક પૂર નેશ
બાપણ કયું. જેની શરૂઆત એ મુજબ કરી
કે: “તમને ખુદા પાકના સોગન, જ્યાં મુખી
તમે મારી પૂરેપૂરી હકીકત નહિ સંભળી લ્યો:
ત્યાં મુખી તમારી જગ્યાએથી જરાએ હાજો
નહિ.” આમ કહી અલ્લાહ તઆલાની સીકત
અને વખાણ કરી હજરત (સ. અ. વ.) ઉપર
ફુરદ અને સક્કામ મોકલી, મુસ્લિમો માટે
ફતેહ અને ખુદાપાકની મદદ માટે દુઆ કરી
કયું કે: “હે મુસ્લિમ બંધુઓ! ખુદાપાક
તમારી ઉપર રહમ કરે, અને પોતાની રહમત
અને નેઅમતોનો વરસાદ વરસાવે. તમે બધા

સારી રીતે સમજ લ્યો કે ખુદાપાક તમારી
કસોટી કરવા માટે એક એવી ચીજ કે જે
દેખીતી રીતે સંકટ અને તકલીફની ચીજ છે,
પરંતુ ખરી રીતે સારી અને ખુશનુમાં છે;
તે મોહલીને તે જોવા માંગે છે કે જે નેઅમતો
તમારે માટે તેજો રાખી છે તે મેળવવા તમે
કેવી ધ્રુષિય કરો છો.”

“અલ્લાહ તઆલાએ પોતાના વચનને
પૂર્ણ કરી ઘણી વખત અમને મદદ કરી
દુશ્મનો ઉપર ફતેહ આપી છે. મારા
જામુસોએ ખબર આપી છે કે ખુદાના દુશ્મન
હરકત બદલાઈ મુશરિકોના મોટામોટા શહેરો
પાસેથી મદદ લઈ આપણી તરફ એક બહુ મોટું
લશ્કર મોકલ્યું છે; જેની પાસે લગભગ સંપૂર્ણ
સામાન તેમજ પુરતો ખોરાક વગેરે છે. તેઓ
લુદે લુદે માર્ગે રવાના થઈ ગયા છે. તેમજ
નક્કી કયું છે કે તેઓ બધા એક સાથે થઈ
તમારો મુકાબલો કરે, અને તેમ કરી અલ્લાહ
પાકના દરને પોતાની કુઠાથી ખુશાવી નાખે. પણ
યાદ રાખજો, અલ્લાહ તઆલા કુઆન શરીફમાં
કહે છે કે: તે પોતાના દરને સંપૂર્ણ કરશેજ;
હાલેને પછી વિઘર્મીએને ગમે તેટલું ખરાબ
કેમ ન લાગે? તમે સારી રીતે સમજ લ્યો કે
ખુદાપાક તમારી સાથેજ છે, અને જેની સાથે
ખુદા હોય. તે ગમે તેટલી એકાદી સંખ્યામાં હોય
છતાં, તે સંખ્યા કદી પણ એકાદી અને નાની રહેતીજ
નથી: પછી હાલેને દુન્યાની નજરમાં તે નાની
અને એકાદી લાગતી હોય. અને બીજા જમાઅત
જે દેખીતી રીતે દુન્યાને બહુજ મોટી લાગતી
હોય છતાં પણ જો તે તેને તાબેદાર અને ફરજ

કરવા માગે તો તે કદી પણ મોટી રહી શકતી નથી. ખુદાપાક તમારા દુસ્મનોને તબેદાર અને રસ્તા કરવા માગે છે, અને તેથી તેમને બધી તરફથી એકા દ્રી તમો તરફ મોકલ્યા છે; કે જેથી તમો તમારા ઇમાનની પરીક્ષા આપો, અને તેની ઉપર જન કેમ કુર્બાન કરે છે તે બતાવી આપો.”

હે મુસ્લિમ બંધુઓ! આ બાબતમાં તમારી શું સલાહ અને અભિપ્રાય છે તે હું જાણવા માંગુ છું. દરેક જણ આઝાદી સાથે પોતાનો અભિપ્રાય અને સલાહ આપી શકે છે. જેનો અભિપ્રાય અને સલાહ હિતમ હશે તે મુજબ અમલ કરવામાં આવશે.” આ મુજબ બાપણ કરી સિપેદસાવાર ખેસી ગયા, અને જામુસોને કહ્યું કે : “દુસ્મનોના લશ્કરની જે હાલત તમેએ જોઈ હોય તે બધી વિગતવાર એમને કહો કે જે સાંભળી બરાબર વિચાર કરી એ લોકો સારી સલાહ અને અભિપ્રાય આપે” આ સાંભળી એક ઇસ્લામી જનુસ હાથે અને તેણે દુસ્મનનાં લશ્કર, તેના હથિ આરો, લગ્નપદ સરંગમ, લશ્કરની વ્યવસ્થા ખોરેતું એવી રીતે વર્ણવ્યું કે મુસ્લિમો ઉપર સુપરીદી અને આશ્ચર્યનાં વાદળ ફેલાઈ ગયાં, અને એક બીજાની સામુ જોયા લાગ્યા, અને સિપેદસાવારના બાપણ માટે કેદજો કંઈ પણ સલાહ કે અભિપ્રાય આપે નહિ. એ ઉપરથી સિપેદસાવાર ઉભા થયા અને કહ્યું કે : “હું પણ તમારા જેવો એક ઇન્સાન છું સિપેદસાવાર હોવા છતાં તમારી સલાહ અને અભિપ્રાયનો મોહતાજ છું અને તમારા અભિપ્રાયથી લાભ લેવા માંગુ છું, તમો બધા આમ શાંત અને સુખ કેમ થઈ ગયા છો? શું ખુદાપાકે તેના રમુજ (સ. અ. વ. સ.)ને હુકમ આપેલો ન હતો કે તમારા અનુયાયી (સલાખા રીદ)ની જસાહ લેતા રહે, અને જ્યાં નક્કી ધરાયો

કરે; ત્યારે ખુદાપાક ઉપર લશ્કરો રાખી તેને તે સોંપી દેવો અને તે કામ પૂર્ણ કરે.

મુસ્લિમ ઇતિહાસ લખનાર ઇમામ વાઙ્ઘી લખે છે કે કમાન્ડર-ઇન-ચીફના આ શબ્દો સાંભળી મુસ્લિમોમાં જે જુના માણસો હતા તેમાંથી એક ઉભા થઈ કહ્યું કે : “આપ અમારા સરદાર છો અને આપનો દરજ્જો બહુ મોટો છે હજરતે (સ. અ. વ. સ.) પણ આપને પોતાના અનુયાયીઓના અમીન કહ્યા છે અને અત્રાદ પાકે પણ કુર્બાન શરીરમાં આપની ઈજ્જત માટે એક આપત ઉતારી છે. આપજ અમને કોઈ એવો રસ્તો બતાવો કે જેથી આ મુશીબત અને મોટી બલામાંથી પાર ઉતરીએ જેથી મુસ્લિમોનું બધું થાય અને આ પરીક્ષામાં ફતેહમાં થઈએ” જે ઉપરથી તેમણે કહ્યું કે : “ભાઈઓ! હું પણ તમારા જેવો એક ઇન્સાન છું. હું બોધુ છું, તેમ તમો પણ બોલો છો. હું સલાહ આપું છું, તેમ તમો પણ આપો છો. અત્રાદનઆસા સારી તૌરીકે આપવા વાળો છે. દરેકને સલાહ આપવાની ફરજ છે જેની જે કંઈ ધ્યાનમાં આવે તે કહો મારા એકલા ઉપર છોડો નહીં.” આ સાંભળી યમન અને ગીસરના દસ માણસોએ ઉભા થઈ કહ્યું કે : “અમારા અભિપ્રાય છે કે આપ આ જગ્યા તજ હથિવાદીએ ફેરામાં કોઈ લીસેતરીવાળા મોટી જગ્યામાં પ્રવેશ નાખો તો બહુ ઠીક થઈ પડશે. દારણુ કે, ત્યાં હોવાથી અમે બધા મદીના તૈય્યાની પાસે હોઈશું અને અહરત વખતે ફાતે અમ્મમ તરફથી મદદ પણ જલ્દી મળી શકશે અને જે કદાચ દુસ્મન અમારી ઉપર હુમલો કરશે તો પણ ઇન્શાઅલ્લાહ આપણે જરૂર ફતેહ મેળવીશું.”

સિપેદસાવારે કહ્યું : “ખેસી જાઓ, તમને જે વાજખી લાગ્યું તે તમેએ કહ્યું.” ખુદાપાક એવો બલેલો આપે, પણ યાદ રાખો કે અમર જે, હું તમારા આ અભિપ્રાય ઉપર અમલ

કરી અડધી ફૂલ્ય કરી જોઈ તો ખલીફા ફાંફે
આઝમ મને જરૂર હપ્તો આપશે. સળંગ આ
ફૂલ્ય તેમના હુકમની વિરૂધ્ધ છે. તેઓ આ
ફૂલ્યને સારી નજરથી જોશે નહીં અને લાંબત
મલામત કરી (હપ્તો આપી) કહેશે કે, 'જે
શહેરો અને મુલ્કો ઉપર તમારે હાથે ફત્તેહ
કરાવી, ખુદાપાકે તમારા કબજામાં મુક્યાં હતાં
તેને તમે છોડી દીધાં અને રજા વગર ત્યાંથી
ચાંદ્યા આપ્યાં! તમારી દારનો તમે પોતે ખદો-
ખસ્ત કરી ફતેહ કરેલા મુલ્કો પાછા દુશ્મનોનાં
હાથમાં મૂકી દીધાં તમને ખબર છે કે દુશ્મનોનાં
હાથે ચરિગમથી આગળ આવતુ જાય છે.
જે આપણે અહીં હોઈયું નહિ તો દુશ્મનો
એનો કબજો લઈ લેશે અને તેમની દિશ્મત
વધી જશે. અને કરેલી બધી મહેનત ઉપર
પાણી ફરી વળશે. અહીં રહેવાથી એવું કંઈ
પણ થશે નહિ. બહુ બહુ તો એટલુંજ થશે કે
દુશ્મનોના મુકાબલો થશે. ફતેહ આપવી એ
ખુદાપાકના હાથમાં છે. કંઈ વધારે સજ્યા
અગર ઓછી સંખ્યા અથવા લાયક સરંજામ
વગેરે ઉપર નથી. અને એ ઉપરથી હું તમારા
અભિપ્રાય મુજબ કરી શકતો નથી. તમારો
અભિપ્રાય જો કે તમારી સમગ્ર પ્રમાણે સારો
છે. ખુદાપાક એનો જાહેરો આગે. આ બાબત
બીજા કોઈ લાઇઓ પોતાને અભિપ્રાય આપે
કે જોયી તમે અને હું તે પર વિચાર કરી કાઢ
ખરા ઉવટ ઉપર આવી શકાએ."

એ પછી હજરત ફૈસ બિન હોશંવરહ
હુરાદી ઉભા થયા અને કહેવા લાગ્યા કે:
"હે! મુસ્લિમોનાં પ્રમાણિક સરદાર! જે
અમે શામ છોડીને ચાંદ્યા જઈએ, તો
ખુદાપાક અમને અમારા બાંસ બચ્ચાં અને
સંગાં સંબંધીઓ સુધી પહોંચતાં પણ ન
આપે બરકે રસ્તામાંજ નાશ કરી નાખે. અમે
આં વહેતાં ઝરા, નહેરા, લીલાંઝમ

ખેનરો, ઘાસનાં બગીચાઓ, સોના ચાંદીના
હજારોતે છોડીને ક્યાં જઈએ? જે દુશ્મનોના
હાથે અહીં શહીદ થઈયું તો અમે જન્મતમાં
જરૂર પહોંચી જઈયું કે જેને માટે અમને
વાયદો કરવામાં આવ્યો છે. અને આ નાશવંત
માલ અસલામને જાહેર જન્મતની હમેશાં
જાણી રહેનારી નેજ મતો મળવા ઉપરાંત હજરત
(સ. અ. વ.)ની નઝદીથી મળશે, ખુદા-
પાકના દીદાર પણ થશે અને પછી સદાને
માટે એશઆરામજ મળશે. મારો તો એજ
અભિપ્રાય છે કે આપણે સૌ અહીંજ રહીએ
અને એક ઈચ્છ પણ અહીં તહીં ખસીએ નહીં.
આપણા અગ્રપણથી દુશ્મનો ઉપર પણ
તેની જરૂર અમર થશે" સિપેહસાહારે
કયું: 'બહુજ સારો અભિપ્રાય આપ્યો એવીજ
રીતે કર્યું જોઈએ. તમારા મુખથી ખુદાએ
સાચી વાત કરાવી છે." પછી તેમણે મુસ્લિમોને
સંબોધીને કયું: "આ બધા માલ અસલામ, સોના
ચાંદી વગેરેને દુશ્મનોના હાથમાં આપીયું?
તમે દિગ્ગજ પાછા ફરવા માંગો છો? અને
આખેરતના રહેણાણની નેજમતો જે અલ્લાપાકે
તમારે માટે રાખી છે તેને લેવા માંગતા નથી?
કૈસે ઘણા સારો અભિપ્રાય આપ્યો છે. ત્યાં
સુધી દુશ્મનો અને આપણી વચ્ચે કંઈ પરિણામ
ખુદાપાક ન લાવે ત્યાં સુધી આપણે અડધી જરા
પણ હસ્યું જોઈએ નહિ." એ પછી ઘણા મુસ્લિમો
એ વાત પર રાજધવા કે અહીંજ ઘોળી જવું પણ
હા આલિદ બિન વસીદ (રહી) થયે રહ્યા હતા
તેમને સિપેહસાહારે કયું. "તમે કેમ ખામોસ
છો? કેસના અભિપ્રાય માટે શું વિચાર છે?
તેમણે જવાબ દીધો. "મેં કૈસનો અભિપ્રાય
સાંભળ્યો. મારો અભિપ્રાય એથી વિરૂદ્ધ છે. છતાં
પણ ઘણા ભાઈઓ એ મુજબ કરવા રાજ છે
તેથી હું એથી વિરૂદ્ધ કંઈ કહેવા માંગતો નથી."
સિપેહસાહારે કયું. "નહિ, નહિ, એમ નથી,
અગર જે તમારા અભિપ્રાયથી ફરિયામ અને

વાત કીક છે કે: તું તારા બધા લશ્કરને સાથે ઈસાઇયતને છોડી ઇસ્લામમાં દાખલ થઈ જા કે જેથી દીનો દુન્યાની ઈઝત તને મળે અને નહીં તો યાદ રાખજો કે આ મુશરિકોને મદદ કરવા બદલ તને તારા જાનથી હાથ ધાવા પડશે અને તને તેમજ તારા લશ્કરને તેમની જેમ તલાયથી તારાજ કરવામાં આવશે અને જે બંધા અને મુસ્લીમ તેઓ ઉપર ઉતરનાર છે તે તારી તેમજ તારા લશ્કર ઉપર પણ ઉતરશે. તું રૂમીઓનો સાથ છોડી દે અને તમારી જો કે અમે તેને કેવી રીતે કના કરીએ છીએ. અમારી લાઈ એક નાની જેવી કિમાયત છે. જો તું એ લોકોના સાથ છોડશે નહીં તો અમારી તલાયથી અણી સૌથી પ્રથમ તારા અને તારા લશ્કરના સીનાઓમાં ફેંકાશે. અને ત્યારેજ તું અમારી આ ખેરખાહીને યાદ કરશે પણ તેથી કંઈપણ લાભ થશે નહીં. સખખ તે વખતે અમારી તલાયથી બચાવતુ ડોઢના પણુ હાથમાં અને શક્તિમાં રહેશે નહીં. અને તેથીજ ફરી પાછો કહું છું કે મુસલમાન થઈ જા. હું મારી તખલીફી ફરજ પૂરી કરી ચૂકેશ અને વાત પૂરી કરી દીધી. હવે જે મરજીમાં આવે તે કર અને ખ્યાનઆ આવે તે રસ્તો અખત્યાર કર.”

આ વાતો સાંભળી જમલહુ મુસ્તાથી બેતાબ થઈ ગયો અને મોટી મોટી રફાસ મારવા લાગ્યો કે: “હું પણ અરબી છું. હું આવો છું. હું તેવો છું. તમારી કંઈ પણ વિસાત નથી થોડીજ વારમાં તમારા હુકમ થઈ જશે.”

હઝરત ઉમાઈહુએ કહ્યું: “અમે કંઈ તારા જેવા મૂર્ખ અને બેવકૂફ નથી. અમે બરાબર સમજીએ છીએ કે ‘તું’ દેવ અને દેવો કરી રહ્યો છે-જે કંઈ હું કહી ગયો એજ સુજબ થશે. અમે લાંબો માટે તૈયાર છીએ-ખુદાના મોગદ્દ મજકુર ત્રણ રીત સિવાય સુરેહ માટે ચોથી રીત છેજ નહીં.”

હઝરત ઉમાઈહુએ પાછા ફરી બધી વાતચીત હઝરત ઉમાઈહુ અને બધા મુસલમાનોને કહી સંભળાવી અને જમલહુ બેબાકો બની રૂમીઓના સરદાર ખાદાન પાસે ગયો અને આખો કિસ્સો કહી સંભળાવ્યો. ખાદાને તેને એવું પાણી આપ્યું કે તે પોતાનું ૬૦ હજારનું લશ્કર લઈ મુસ્લિમોના મુકાબલામાં પ્રથમ આવ્યો. હઝરત ઉમાઈહુ વખતચીત કરી રહ્યો હતા કે મુસલમાનોને ૬૦ હજારનું લશ્કર આગળ આવતું દેખાયું અને એક બીજાને કહેવા લાગ્યા કે: “શું ધરિદ છે?” બધાએ જવાબ દીધો કે: “ખુદાપાકની ગત ઉપર પ્રાર્થના લેવોસો અંમને છે અને તે અંમને જરૂર એ લોકો ઉપર ફતેહ આપશે.” એટલું કહી મુકબલા માટે આગળ વધવા માંડ્યું પણ હઝરત ખાલિદ બિન વલીદે તેમને રોક્યા અને કહ્યું: “ઉતાવળ ન કરો. ધીરજથી કાર્ય કરો.” પછી હઝરત અબુ ઉમાઈહુને કહ્યું: અં સરદાર! હવે મારો એ અલિખાય છે કે:—

“રૂમીઓએ નસરાની અરબ લશ્કરને આપણા મુકાબલા માટે મોકલ્યું છે. જો આપણે આપણી આખી ફૌજથી તેનો મુકાબલો કરીશું તો આપણે કમળેર થઈશું. જેથી મારો ઇરાદો છે કે પ્રથમ થોડા માણસો તેની પાસે મોકલીએ અને તેઓ તેમને પાછા ચાલ્યા જતાં કહે અગર પાછા ચાલ્યા જશે તો રૂમીઓ માટે એ લોકોનું ચાલ્યા જવુંજ હાર અને શિક્ષત થઈ પડશે અને નહીં જશે તો તલાય મોજૂદ છે. બહુ થોડાજ માણસો ઈન્શા અલાહ તેમને મારીને નસાડી મૂકશે.”

એ પછી સરદારની રજા સુજબ હઝરત ખાલિદે કેયસ, હઝરત ઉમાઈહુ, કાઅબ બબેર, અબુ અરથુબ (રીદ) એ પાંચ અનસારીઓને જમલહુ પાસે મોકલ્યાં. તેમણે જમલહુ સાથે વાત કરી પાછા ચાલ્યા જવા સલાહ આપી. પણ તેણે કંઈ પણ સાંભળ્યું નહીં અને લડવા તૈયાર થઈ ગયો. આ પાંચે સલામીઓ (રીદ) પાછા

આપ્યા આપ્યા અને બધી વાત કહી સંભળાવી. હજરત અબુ ઉર્મદાએ સદાબીઓ (રીદ) સાથે મશવેરો કર્યો. હજરત ખાલિદ (રીદી) કહ્યું “જમારે જળવલ્લ માનતો નથી તો તેને જતો કરો, ખુદાપાકના કસમ જળવલ્લ અમારામાં એવા બહાદુરો નેશો કે જે ફક્ત ખુદાપાકની રજામંદીનીજ ખાદેશ રાખે છે. નસરાની અરબ ૧૦ હજાર છે અને અમે ૩૦ હજાર છીએ પણ આપણી આખી ફોજને લગ્નમાં શામેલ કરવા હું માંગતો નથી. મારી ઇચ્છા છે કે આપણા લશ્કરમાંથી થોડા એવા માણસોને ચૂંટી કાઢું કે જેઓ આ બધા અરબોનો મુકાબલો કરી શકે. હું માત્ર ૩૦ માણસ લેવા માંગું છું. જેમાંનો એક એક માણસ દુરમનનાં બે બે હજાર માણસો માટે બસ થઈ પડશે. હું એ લોકોને મારી સાથે લઈ દુરમનો પર હુમલો કરું.”

આ સાંભળી મુસલમાનો તાલુબ થયા અને સમજ્યા કે “હજરત ખાલિદ (રીદી) મરહૂમી કરે છે. હજરત અબુ મુદ્દીઆન ખાસ કરી વધુ ખિયાલ થયો કે “આ તજવીઝ ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ ઉમુલના વિરુદ્ધ હોવા ઉપરાંત કમઝોર તજવીઝ છે, એક માણસ બેનો, સો બસોનો મુકાબલો કરી શકે છે પણ માત્ર ૩૦ માણસો ૧૦ હજારનો મુકાબલો કેવી રીતે કરી શકે?

હજરત ખાલિદ (રીદી) કહ્યું “અં અબુ મુદ્દિયાન ! તમે મુશરિક હતા ત્યારે તો બદુલ બદ્દુલ હતા અને ઈસ્લામ કબૂલ્યા પછી કેમ આવા ડરકોપ અને બાવજા થઈ ગયા ! હું એવા ૩૦ માણસો ચૂંટી લઈશ જેઓ તૌહીદપૂરક, અને અરબના સુન્દહ યોદ્ધાઓ છે કે ખુદાપાકની રજામાં મરી મિટવા જેમણે પોતાની આત્મે વક્ફ કરી દીધી છે. તમને હમણાજ માત્રમ પડશે કે તેઓ કોણ છે અને શું કરી દેખાડશે. ફુન્યામાં એમણે આ હામ હરત બધું થશે એમના પ્રમાન અને

સમ્યાઈને અજાણ તબાહા ખૂબ ગણે છે. જમારે અબુ મુદ્દિયાનને ખાતો થઈ કે આ કંઈ દુઃખ મરહૂમી નથી ત્યારે તેમણે બીજાં ૩૦ વધુ માણસો ચૂંટી કાઢવા સલાહ આપી. હજરત ખાલિદ (રીદી) ૧૦ માણસો લશ્કરમાંથી ચૂંટી કાઢી થોડાઓ પર સ્વાર થઈ, ૧૦ હજારના લશ્કરના મુકાબલામાં પહોંચી ગયા. એ ૧૦ માણસોમાં હજરત ઝુબેર, કાસમ, હાશિમ તાર્ક, કાઝ કાઝ શુરાદબીઝ, અબુક્રાદ બિન ઉમર, જબેર, અબુ અય્યુબ, ઉમાદાદ, ઝેરાલ બિન અઝઝર, સંકયાન બિન ઉમયાદ, યઝીદ બિન અબી મુદ્દિયાન, રફિ અહ, ઉઝ્રફાદ, અદી બિન હાતિમ, અબુરુદ્દમાન બિન અબી બકર, ઔફ, ખાલિદ બિન સંકદ, અબુ લોઆબાદ, યઝીદ બિન ખત્તાબ, આબિસ, હમઝાદ બિન ઉમર, યઝીદ બિન આમેર (રીદ) વગેરે હતાં. નસરાની અરબો સમજ્યા કે : આ ગણતરીના માણસો અમારી સાથે મુસેદ કરવા આવે છે. હજરત ખાલિદ (રીદી) મેદાનમાં આવતાંજ બૂમ પાડી કે : “અં કોસ પૂરકો ! લડવા માટે મેદાનમાં આવો.” જળવલ્લ મેદાનમાં આવ્યો ત્યારે વાનચીત ઉપરથી તેને ખચર પડી કે આ લોકો મુસેદ માટે નહીં પણ લડવા માટે આવ્યા છે. તેણે પોતાના ૧૦ હજારનાં લશ્કરને લુકમ આપ્યો કે : એકદમ આ મુસ્લિમો ઉપર તૂટી પડી એ લોકોનો નાશ કરી નાખો. આ સાંભળી તેના લશ્કરે ૧૦ ગંબાજો ઉપર એકદમ હુમલો રાઈ કર્યો અને લગાઈ રાઈ થઈ ગઈ. બઝાફુરોના આચાર, તકબીરના નારા, માણસોના શોરબકાર અને તથ્યારના ખલખલાટ સિવાય બીજું કંઈ પણ સંજ્ઞાગતું નહોતું.

હજરત અબુ ઉર્મદા અને ઈસ્લામી લશ્કર એ લોકો માટે દુઆ કરતા હતા અને ખુદાપાકની મદદ માંગતા હતા. વિધર્મીઓને લશ્કરોમાં દત્તો કે આ મુદ્દીઅર મુસલમાનો જોતજોતામાંત મામ ખત્રાસ થઈ જશે. અને ફોજો આ લડાઈને તમારો જોઈ રહી હતી લગાઈ એટલી લંબાઈ કે જાપોર

યધ ગર્ધ અને કાઈ પણ બહાદુર પોતાના તંજુ તરફ પાછો ફર્યો નહીં અને લગ્ન પ્રથમ મુજબ જોરજોરથી ચાલુજી રહી, અને તેના બહાસ વધતા જતા હતા અને વધુ અને વધુ તેજ થતી જતી હતી. શરૂઆતમાં જેવો ઉત્સાહ હતો તેવોજ ઉત્સાહ કાયમ હતો. સવારો થોડા ઉપરથી કપાઈ કપાઈને નીચે પડતા હતા. લોહીની નદીઓ ચાલુ થઈ ગઈ હતી. તત્કારો અને તેજ બહાદુરોના સીના ચીરી રહ્યા હતા અને ધીરમાના આ જાણો બહુજી રહ્યાં અને ચાલુથી હુમલો કરી આગળ વધી રહ્યા હતા. હજરત ખાલિદ (રહી.) તેમના સાથીઓને કહી રહ્યા હતા કે “એ મુસલમાનો! યાદ રાખો, આજ કલ્પ મેદાન છે, પાછળ હટશો નહીં, કુન્યામાં એકજ વખત ગરવાનું છે અને પછી સદની ઝિંદગી છે.” હજરત ખાલિદ અને હજરત મિરકાસ (રહી.) પેદલ યધ ગયા. દુશ્મનોએ એકા થઈ એમની ઉપર હુમલો કર્યો. હજરત ખુબેર અને હજરત ફત્તહ (રહી.) ઝડપે ત્યાં પહોંચી ગયા અને કહ્યું “આ સહાબા (રહી.) છે. એ કંતરાઓ, એમનાથી દૂર થઈ જાઓ. “મુસ્લિમ જાણોએ નવેસરથી એવો હુમલો કર્યો કે વિધર્મીઓ એમ સમજ્યા કે એ લોકોનું બાકીનું લશ્કર પણ આવી ગયું છે. તેમના પગ ઉપરથી ગયા અને મેદાન છોડી નાસવા માંડ્યું અને આ મુઠ્ઠીભર માણસો તેમને મારતા કાપતા ફાંસો સુધી તેમની પાછળ ચાલ્યા ગયા, ત્યારે “હજરત અમુ ઉમૈદદ (રહી.)ને ખ્યાલ થયો કે” બધા મુસલમાનો શહીદ થઈ ગયા” અને તેથી લશ્કરને નસરાનીઓ ઉપર હુમલો કરવા હુકમ આપ્યો, પણ અમુ સુરિયાને શોક્યા અને કહ્યું “એ સરદાર! “હમણા ઉતાવળકર રહ્યા નહીં. ખુલ્લા પાક હમણા આપણને ફરોદની ખજર સંભળાવનાર છે.” એવી રીતે મગરબનો વખત થયો અને જાણોએ જીવપર આવી એવો સખત હુમલો કર્યો કે દુશ્મનોના રહ્યા સહ્યા હોશો હવાસ ઉડી ગયા અને મેદાન બિસ્ફુસ ખાલી

કરી નાસી ગયા. મગરબ પછી હજરત ખાલિદ (રહી.) પોતાના ૨૦ સાથીઓને લઈ ફતેહ મેળવી આવતા દેખાયા પરંતુ તેમના ૪૦ સાથીઓ ગુમ થઈ. જવાને લીધે મગરબીન દેખાતા હતા. હજરત અમુ ઉમૈદદ (રહી.) અને બધા મુસ્લિમો તેમની તકબીરના નાસા સંભળી ખુશ થયા અને મુલાકાત થતાં બધી હસીકત સંભળી અને મુસલમાનોને ખુલાસા કે ફતેહ આપી કાફિરોને નસાડી દીધા તે માટે શુકરનાનો સિસદો અદા કર્યો. હજરત ખાલિદે (રહી.) પોતાના સાથીઓના નામો ઓલતાં ગણતરી કરી, ત્યારે બધાઓએ કહ્યું કે “તેઓ શહીદ થઈ ગયા હશે.” હજરત ખાલિદ (રહી.)એ કહ્યું તેમની લાશોને મેદાનમાં શોધવા જઈએ જે બધી લાશ મળી જાય તો ફીક, નહી તો એજ વાત છે કે ક્યાં તો કાફિરો તેમને પકડી લઈ ગયા હશે અથવા નહીં તો કાફિરોને મારતા મારતા તે શેફ આગળ માથા ગયા હશે.” તેઓ અંધારામાં સહાબા (રહી.)ની લાશોને શોધવા નીકળ્યા તો દશ શહીદોની લાશો મળી અને લગભગ પાંચ હજાર દુશ્મનોની લાશો પડી હતી. એ ઉપરથી માલમ પડ્યું કે બધા શહીદ થયા નથી બરે દુશ્મનોએ પકડી લીધા છે. જેથી હવે ખાલિદે કહ્યું “હજર તેમને છોડાવવા જાઉં છું” કહી થોડા ઉપર ચાર થઈ રવાના થઈ ગયા, ત્યારે આપ અને આપના સાથીઓ પૂર જોરમાં ઘોડાઓ ઘોડવી બહુ દૂર નીકળી ગયાં ત્યારે નાંરએ તકબીરનો અવાજ સંભળ્યો અને ખજર પડી કે હજરત ખુબેર (રહી.) પોતાના સાથીઓ સાથે આવી રહ્યા છે. હજરત ખુબેર (રહી.) કહ્યું “જ્યારે અમે અમારા સાથીઓમાંથી થોડાઓને જોયાં નહીં ત્યારે અમે સમજ્યા કે સાથીઓ ગિરફ તાર થઈ ગયા હશે. જેથી તેમને છોડાવવા માટે દુશ્મનોને મારતા અમે આગળ વધ્યા, પણ ત્યારે અમને તેઓ મદદ નહીં તો ધરીન થયું કે “શહીદ થઈ ગયા હશે” ત્યારે અમે, પાછા

ક્યાં અને દુશ્મનો નાસી ગયા. હજરત ખાલિદે (રદી.) કહેું “શહીદ થયા નથી. પંચીસ-તમે છો, વીસ અમો. છીએ, અને દશ મેદાનમાં—શહીદ થઈ ગયા એટલે અમો બધા પપ થયા જેથી બાકી રહેલા પાંચ ગિરફતાર થયા છે, ઈન્શા અલ્લાહ તેમનો છુટકારો મારા હાથે થશે” આ ફતેહ માટે મુસલમાનોએ શુકરાનાનો સિગદો કર્યો અને આખી રાત રાહતમાં પસાર થઈ, ન્યારે કાફિરોને ત્યાં હથ્થ જરખા થઈ હતી

આ ફતેહની ખુશાલીમાં મુસ્લિમ ફોજમાં ખુશાલીના ડાંકા વાગી રહ્યા હતા અને કાફિરોની ફોજ ઉપર રંગેચમનાં વાદળ ચઢી રહ્યાં હતાં મોતની ધમ્મીઓએ તેમને ઘેરી લીધા હતા જ્યાં લાએ નાસી જઈ બાદાન સરદારને લગ્નના મેદાનની બધી હદીકત કહી સંભળાવી, પોતાના હાર અને મુસલમાનોની ફતેહ કમુલ કરી અને સાથે સાથે એ વાતનો પણ એકરાર કર્યો કે “એ લેશાને ગેબથી મદદ મળે છે.”

મુસ્લિમ સિપેહસાહાર હજરત ઉમર (રદી.) ની ખિદમતમાં આ ફતેહની ખુશ ખબરી અને બધી વીગતો લખી મોકલી.

આજે પણ દુન્યા આ બનાવની જોડ રહ્યું કરવા અશકત છે. ક્યાં સાહેબ આદમી અને ક્યાં કાપડેસરના-૬૦ હજારના લશ્કરનો મુકાબલો! આખા દિવસની લગ્નમાં માત્ર દસ મુસલમાનો શહીદ થયા, અને પાંચ હજારથી વધુ દુશ્મનના સિપાહીઓ મરણ પામ્યા. મુસલમાનોને ફતેહ મળી અને દુશ્મન મેદાન છોડી નાસી ગયા. “આ છે ઇમાન અને તેની તાકાત કે જેની ઉપર અજે પણ મુસ્લિમોને નાંચ છે.

‘ખાલી’ રહેલી

બાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

૧. હયાતુન્નબી (સ.)	૧૦. હરુન્નુન્નહમી-રહ.
૨. શીરુરિસદ્દીક (રદી.)	૧૧. અલ તુગરલ
૩. શીરતે ઉમર (રદી.)	૧૨. દુખ્ખારા શહઝાદા
૪. શીરતે ઉસ્માન (રદી.)	૧૩. તરગ્ગલસદી શહઝાદી
૫. શીરતે અલી (રદી.)	૧૪. ઉસ્માન કા ખ્યાખ
૬. શેખ હદીસ	૧૫. શહઝાદા અ. રહમાન
૭. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન	૧૬. તદ્દમીર કી સરઝમીન
૮. વઝીર મન્સૂર	૧૭. બચ્ચોદ્દે ગીન
૯. અના તુર્ક	૧૮. તીન પેગમ

ગુજરાતી

ગાંડીવના

બાળ પુસ્તકો

શ્રીઓ માટે:—

શ્રીશક્તિ માળાનો સેટ વી.

૨૯

રજીસ્ટ્રાર:—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીઠ, સુરત.

કોઈ ઓર થઈને !

મનામણી મુજ હામરની હુદમ રહ્યા છે કોઈને તોર થઈને.
 મજબ છે કોરી નહાં કલેજું તેઓ કલેજાની કોર થઈને !
 કંઠો છે કેવાને તો "હમાસ" મગર છે વર્તનના ઢંગ ન્યારા.
 હું જાણું છું તે ધુપા ધ્યાસ કરો જે ચુપકીથી જોર થઈને
 શુભામી એવી મળી રહી છે કે દિલની દુન્યા બળી ગઈ છે.
 યુવાની મ્હારી ઢળી રહી છે જીવન ઉવાની બપોર થઈને !
 જો મ્હારી તસ્વીરના ચિતારા બનાવ એ ઢંગો શા છે તારા ?
 કે હુળવે હાથે બનાવી મુજને. બગાડી દે છે કંઠોર થઈને.
 નવી જહાંના નવા છે ધારા કે શિક્ષા પામે છે ચાચનારા.
 વિસાધ બવાના તે બિચારા રહેશે જે ક-મ-ઝોર થઈને
 કરીને સમ્યાદે ચાલબાઝી. બધે બિછાવી છે જાલસાઝી.
 ચમનમાં યુલયુડને જોઈએ કે રહે હવે તે ચકોર થઈને.
 વિકટ હો રસ્તાની ચઢ ઉતરણી. શિક્ષાઓ છે ઉભી શ્યામવર્ણી
 છતાંય મ્હારા જીવનની ઝરણી. વહોં પ્રભો ! મસ્તીખોર થઈને.
 બધેજ છે એક ફસાદ મુસ્ત. છે રંગ જુદા છે જુદી મુસ્ત.
 કહી છે મસજીદમાં રોખ થઈને. કહી છે મંદિરમાં ગોર થઈને
 બનીને મસ્તાના મારી વીણાં બંધાવી ઉઠે છે. સૂર ઝીણા.
 કહી તે નીકળે ગઝલ સ્વરૂપે કહી તે નીકળે ઉધોર થઈને.
 મળ્યાં તમે એવ સાફ ડીધું. કે મ્હારું જીવન બનાવ્યું સીધું.
 નહિ તો તારો "નિસાર" હમણાં રહેતો બસ "કોઈ જોર" થઈને

—“નિસાર”

હસરોચ

!!!

ક'ઈક કવિ ન્હાનાં લોકની અપવાગધ જેવી
મૃદુરૈલીના લઢણમાં રજુ થયેલી
એક રસભર નવલિકા.

ખચરને પરણીને આ ઘરમાં આવ્યાની
વાતને પુરાં, પાંચ વર્ષ વીતી ચૂક્યાં હતાં.
“ખચર તો મારી આંખોની કાપી છે.
ખચર તો મારા ઘરનું નૂર છે”—એવું
એવું ત્હેણીના પ્રથમ, ચરુર-પ્રવેશ, દરેકને મ્હેણે
કહેનારી તેણીની સાસુજી આજે તો ખચરને
આંખનું કંઈ માનતી બની ગઈ હતી.

ગામનું એક એ સુખી ઘર. સુખી ઘરનો
એકજ એક આરા દીપક અચરક, પછી એ
અચરક અને અચરકની ખચર પાસે શી શી
સુઆશાઓ રખાપડી ન હોય એના માવતરોની ?

વળા રોડી અને કપડેય સુખી હતાં એ
બધાં. ખુશની મહેરબાનીથી ઉપજેલી ખીંડીગો
મંદીને દહાડે એક મજાતી એવી રકમ લારીને
ઘેલી રાખી દેતી. ગઈ કાલેજી હજુતો કોલેજમાંથી
બહાર નીકળીને એજ કોલેજમાં ગ્રેડેસર અને એ
અચરક, પણ પહેલી તારીખે સારી જેવી રકમ
મૂકી દેતો, માતાના હાથમાં આપ્યાં, ચારજ
જણુ ઘરમાં ખાવાવળાં. શી કમીના-શું દુઃખ
હોય પછી એ નાનકડા કુટુંબને !

પણ, હર સંધારતે વધારવાના કિનારાની
નજદિક અને નજદિક જઈ રહેલા અચરકના
માઆપની, મદદખંજ, જીવનકામના તો
અનુપતને અણુ પુરાવકીજ હતી હજુ સુધી.
આંખોની એક આંખ એવા અચરકના જુદા
માવતરનો વંશ જાગવતારો કાષ્ટ હજુ સુધી
નહોતો આવ્યો ! ખુદએ તેઓના જોખાને

ખુદી નાંખીને એ વૃધ્ધાની આંખોને ધારનારો
લાડસો હજુ સુધી નહોતો આપો ખચરને.

“હવે તો બસ. ખુદએ સંતોષથી આખરસર
જીવાણાં એ જરેજલાલદ્દ અમદારો ખેળો
હારે એટલે પત્નું અમદારે તો”. એવું લગભગ
દરેકને મ્હેંએ કહીને મરી-જુરી જવા ઇચ્છતી
એ જુદા જેડીની મરવાની કે ખેળો હરવાની
એકય કામના અનેકવિધ પ્રાર્થનાઓ છતાં
પુરી નહોતી કરી ખુદએ અત્યાર લગી તો.

x . x x

એટલેજ તો ખચર હવે કાપી બની ગઈ
હતી. વંશ રાખવા માટે નિષ્કળ જનારી, કોઈજ
કામની નહિ-જીવવાય નકામી. એ જાતનો
સામાન્ય વર્તાવ અમરમાં આવી ગયો દનો
ત્હેના માટે. સાસુને કામસર ક'ઈ પછડુંય હવે
તો કપરી વાત બની ગઈ હતી અને બૂસે
ચૂકે જે સાસુજીની સાથે બોલાઈ જવાનું તો
તો સાસુજીનું મ્હેં પિરદ દિશામાં ગળે કે ફરી
જતું અને ક્રાંધાનમાંથી એક એવો તો સખ્ત
સુસવારો જુદતો કે ખચર બાપડી મુઝને જ્યાં
હોય ત્યાંની ત્યાંજ જગાઈ જતી.

કોઈ તેને લગભગ નહોતુંજ બોલાવતું એમજ
કહીએ ત્હોય ચાલે. કવચિત કોઈ બોલાવી લેતું
તો બહુજ દુઃક. અતિ દુઃક એ વાત-જ્યવહાર
રહેતો. માથા ઉપર આખોજ દિવસ દેકટક
થયાજ કરે સાસુજીની ત્રીજ પુરષ પાસે પોતા
માટે રહેલું ‘ખચર’ સંબોધન તો બદલાઈ જઈને

લગભગ 'રાંડ' ઉપરજા બંધ વસતી આવ્યું હતું. કરે તો તે અકુદરતી અને ચોકળા નિષ્કળ કાળગામાં ધાવ પાડતીજ વાતો થતી બધી. એમ જણાઈ આવતો. રિમત બૂખ્યો. રોજ રોજ કહેવાય તો એમાં 'કશું' અતિરંગિત જેવું છે તેણી પાસે આવી વર્તણૂકનું કારણ માગતો એમ કહેવાય એવું નહોતું રહ્યું. હમણાં હમણાં અને ખચકનું 'દીક નથી રહેતું' તું બહાવું તો અશરફને છીછા પરણાવવાનીય વાતો અર્થસત્ય મનાઈ જઈને વળી એ કારણ પ્રમ્ન એ વાત એક દિવસ આગળ ધકેલાઈ જતી.

x - - - x - - - x - -

આજે તો માની સામે કદી 'ઉક' ન કરનારો પુત્ર માની સાથે જરા ચાલડી પડશે.

મા તેના માટે 'નવી રાણી' શોધે છે એ ખુશ ખબરે અશરફને ઉશ્કેરીને ક્રોધિત કરી મૂક્યો.

ધણી વખત એને કુવો પુરવાનો ઉશ્કેરાટ થઈ આવતો, તો કોઈ વખતે વળી પતિને બીજા કરતા પોતેજ સમગ્રવવો-વિનવવો; એવા અપરિપક્વ વિચારો ઉપડી આવતા. એકેય વાત પતિને કરવાની લેતી દિમ્મત નહોતી ચાલતી. કોઈ વખત વાન કરવાની મક્કમતા હૃદય કરી હતું તો 'શા માટે આવી વાત કરે છે?' એનો પતિને આપવાનો ખુલાસો ન જડતો. અને મુંઝાઈને બેસી રહેતી તે મુખ હતું લેને, તો પતિનું એકનું જ અત્યારે તો એ કશુંય ઉચ્ચારતોજ નહિ. કશું કહેતોય નહિ. ધરતી કદીય વાન સાંભળવા એ તૈયાર થતોજ નહિ. અને ખચકન એને પોતાની મુસ્કિલ 'પરિસ્થિતિ' વર્ણવતીય નહિ. એને તો ફક્ત રાત્રે પ્રથમ દર્શનેજ ખચકનનું મ્હોં હસતું જોવા જોઈએ. ખસ ખીતું કશું નહિ.

જે દિવસે ખચકન હસતી હસતી ન આવે તે રાત્રી એની ખગડીજ જતી પણ હમણાં હમણાં તે પતિ પાસે કાણ જાણે કેમ હસતી હસતી જઈજ નહોતી શકતી. રિમતનો પ્રયાસ

"એરા અમે ક્યાં લગી છવીશું હવે?" સમગ્રવતી હતી પુત્રને. 'મરતાં પહેલાં અમારા બોલો કરીને રહે અને અમે તારા પુત્રને રમાંડી જઈએ એટલી આશા ન હોય ખાપ અમને?"

"પણ તેવું કરવું કેમ?"

"બીજા કરીએ."

"ના" અશરફની જગાને મક્કમ. ચોક્કસ 'ના'ને પડતો મુક્યો "મ્હારો જરૂર નથી બીજીની" તો થઈ?"

"થતું હશે છોકરું તો થશે. નહિતર કંઈ નહિ!" ને અશરફ બહાર નીકળી ગયો. વધુ દલીલો સાંભળવાની લેતી નામરજા ચોકળા જણાઈ આવી આ ઉપરથી.

"આ રાંડ... એજ કંઈ ખવરાવી દીધું છે, તે તેના સિવાય કંઈ દેખતોજ નથી!"

"મ્હારો અશરફ મારી સામે બોલે કદી? આજે આ રોડે મ્હારું વેણ ઉઘાપતો કરી દીધો એને!" અને બીજા આગળ વાત કરતાં કરતાં 'પુત્રવતસલ' માની આંખો ભીની થઈ જતી.

“મહારો શો વાંક ? ‘એ’ ન માને એમાં ?” “હા ! તમારે શું ? બોલવું છેને આપડે એવું ?”

શીરે. હું ક્યાં ના કહું છું બીજી કસવાની” ગુલામ હૃદયમાં વધુ વિચારોને અવકાશ નહોતો. ગુલામીનોજ હોય-‘વહુત્વ’ સુધરી સુધરીને સુધરે તોય કેટલેક જમ શકે એક મર્યાદિત ધરના વર્તુલની બહાર ? “પછી શું મરું હું ? હા મરું તોજ છુટકો થાય. મહારો તો.” અને રડી પડવું એ માર્ગ માટે મુઝાઈ મરવું હૃદય.

વહુનો જન્મ-મારો રડવા માટેજ હશે ? એમજ નથી લાગતું લગભગ અને બીજો શો ઈશાજ હોય છે વહુ પાસે રડવા સિવાય ? ધરનો ખૂણો અને ‘વહુ છેલ્લા’ પતિના રમાલ સિવાય વહુના આંસુને હામ પડવાનું અન્ય કયું દેકાણું હોઈ શકે બીજું ?

x . . . x . . . x

અશરફની પાસે આજે તો હવે ખયરને હૃદય મોકળું મૂકી દીધું થાકીને. પતિના છાના રાખવાના અનેક પ્રયત્નો અને સોજન્દો છતાં ધરાઈને રાઈજ લીધા પછી એણે પતી પાસે ‘બીજી’ કરીને માના સતોય અને પોતાની શાન્તી માટે બોલો પાથર્યો.

પુરૂષ હસી પડ્યો. આમેય પુરૂષને તો હસવાનુંજ હોય છે ને. સ્ત્રીના દુઃખોય-વેદના ઓય. એ હાસ્યજ નિદારે છે ને ! નહિ ?

એક રડે-બીજું હસે. એકનું હાસ્ય બીજાના રૂદનમાં વધારો કરતું. વધી વધીને હસે. બીજાનું રૂદન પેલાના હાસ્યથી હાસ્યમાં વધારો કરતું વધી વધીને રડે. એવોજ ક્રમ કાં હશે ?

“નાહ ! હુંય હવે ઉપદેશક બની ખરી. થોડું બાપણ કર. થોડી દલીલો કર. આમ સીધીજ રીતે સાહે સાદી વાત મૂકી દેવાય કંઈ ! ઉપદેશક થવા પહેલાં ઉપદેશની રીત. તો રીખીએ જરા !”

“કીક લો હું બાપણ સાંભળવા કે સંભળાવવા નથી આવ્યો ! બાપણો આપીને થાકી જઈ, હવે અહીં આરામ લેવા આવ્યો છું ! શું સ્કમશ ?” અશરફ પલંગ ઉપર લંબાયો. “વાતેય નહિ સાંભળો અમારી ?”

“ના, હું બીજું છું તું જે કહેવા માગે છે તે મહારે નથી સાંભળતું. સ્કમશ ગઈ ?” “હું, શું કહે ત્યારે મરું હવે આમાં ?” ખયરનું હૃદય ફરીને ફરી ઉઠ્યું મુઝાઈને.

x . . . x . . . x

કાણુ જાણે કોનીય દુઆ ફળી : ‘કાણુ જાણે અશરફની કેટલામી પેટીના ધરગંજોનાં પુરૂષ આણં આબ્યાં અને વંશ વૃદ્ધિ માટે લગભગ નિષ્કર્ણજ મનાઈ ગયેલી ખયરનના ‘સફળ’ યત્નોનાં ચિન્હો જણાવા લાગ્યાં. હવે તો દુનિઆમાં જેટલા પીર અવસિયહ હશે એટલા તમામની પુત્રજ પ્રસવે એ માટેની મત્તો શરૂ થઈ ગઈ ધરમાં. હમણું હમણું તો વળી રોજ છોકરાઓને શીરની પછુ મળવા લાગી હતી ડોસી તરફથી. અને ડોસાડોસીની તસ્ખીદ-તોય આંકડો વધતો આવ્યો હતો.

પણ સાસુની, ખયરન સાથેની વતીણુંક સાવજ સુધરીને શરૂઆત જેની હતી નહોતી બની. અલબત્ત, સાસુ ખયરનના પ્રરનનો જવાબ તો વાગતી પણ હવે તેમાં આછી આછીય મુગ થોડીજ પણ દેખાઈ આવતી. જે કે ડોસીના હૃદયમાં પોતે ધમાલ મચાવવામાં જરા ઉતાવળ કરી હતી એવી તો પ્રતીતિ થઈ ચૂકી હતી.

x . . . x . . . x

મહેણાં ટોણાંઓ સાંભળી સાંભળીને બગાને ખાક થઈ ગયા પછી આજે ખયરનને પુત્રી

પ્રસવ થયો છે. લાંબા વર્ષે પોતાની ખયરૂનને સુવાયઃ આવી અને પુત્રી પ્રસવની ખૂદકાલીથી રાચતા ખયરૂનના, ત્હેણીના વિતકથી અગ્રાત, - માઆપ્તે પુત્રી પ્રસવના સમાચાર પોતાના, વેવાઇને તારથી આપ્યા.

સુવાયઃ અને તેની : લય કરતાનો પુરો ખ્યાલતો પ્રસવિતા સિવાય ખીજા કોને હોઇ શકે ? "હ્યો ! લાઇને ત્યાં પુત્રી આવી ! આપણી મ્હાં હ્લેણી થઈ !" એટલામાંજ રાચનારાઓ પુત્રી જન્મનારની સ્થિતિ અને વેદના જાણતા હશે ? કાણુ જાણુ એ તો ! પણ અશરદ્ધ સાદખતું મિત્ર મંગળ અશરદ્ધ પાસે ત્હેની માની એળખાણુ ધરાવનારીઓ ડોણી માની પાસે, બાપતું સર્કલ બાપ પાસે મુખારકબઅદો આપી ગયુ. અને મ્હાના કપનો આંકડો પણ અર્ધા સેંકડા ઉપર તો મ્હડી જઈનેજ રહ્યો.

પૌત્ર જૂખ્યું અશરદ્ધની માતું લલપ પુત્રી જન્મવાથી અગ્રાત તો રલુંજ. જેટલું પ્રકુલ થતું જોઇતું હતું એટલું તો નહિ પણ આજે ખુદએ દિકરી આપી તો કાંઈ દિકરો આપશે એવી લાંબી આશાએ રાચ્યું તો ખૂંડ.

x x x x x

ન્હાનકડી મચમ્મમાને કપડામાં લપેટીને ખયરૂને આજે ગર્વસહ અસર મ્હમાં પ્રવેશ કર્યો. ન્હાની પણ પરાણે વ્હાલી લાગે એવી ધોતીએ વૃષ્ઠીને તો હુરતજ રમત-વેલાં બનાવી દીધાં. અશરદ્ધ આજે કાણુ જાણુ કેમ હલુ સુધી ઘેર ન્હોતો આબ્યો.

ગઈ કાલ સુધી રમસ અને શોકિત વદન લઇને, ફરનારી ખયરૂનતું. મ્હાં, આજે. કંઈ પ્રકુલ અને હાસ્ય વેરતું લાગતું હતું. કેમ ? કાં ? એની ગર્વથી ઉજળતી છાતી અને મન્દમન્દે રિમત કરતું મ્હાં, બધાનાં ગઈ કાલના વર્તાવ અને ટોણાઓનો પ્રતિ પ્રદાર તો ન્હોતો કરતાં ? નહિ તો હું માતા બનવાના આનન્દે

રાચતું હતું એનું કામજા કાળજી ? એમ હોય ત્હોય કોને ખબર છે ! માતા બનવાનો ગર્વ કઈ સ્ત્રીને આનન્દ આપતો અને ઉદ્દાસ-ગુલા વતો નથી બનાવતો ?

પંજુ ચોરપટી એની આંખો શોધતી હતી કાઇને ? કેમ ત્યારે ધડી ધડી ચલવિચલ એ પ્રવેશ દારને તપાસતી હતી ? છ એક માસથી વિખૂટાં પડેલાં, બાલિશં ગાંધાર અન્તરો આંટલાં અધીરાં બની જતાં હશે ?

x x x

આજે કેમ એ બેલી બેલી આંધી ગઈ હશે પોતાના ખન્ડમાં ? પણ કાં કમપતા હતા ? આનન્દ અધિરોડે કરી મિલન પગે કમપ પ્રેરતી હશે ?

ઉઘતી બાળકોના મ્હાં સામે દીકરી બેઠેલી 'મા' એકલીજ બાળકોમાં ચિત ન પરાવી રાખી શકી. થાકી ગઈ એ. બાળકોને ઘેરીઆમાંજ સુતી મૂકીને બારીની બાહિર દીકરી રહી. ઘણી વાર થઈ ત્હોય કંથોય અવાજ કે ઝરાય, ખડખડ રહેજેય સંચલ થતો, ન દેખાયો. આંખો જીને શોધતી હતી તેના પ્રતિબિંબને ટૂંબલ ઉપરથી શોધી કાઢ્યું એની અધીરી આંખોએ. એનું દિલ પ્રતિ ચિત્રને અનેકવાર જોયું હોવા છતાં ફરી એક વધુ વાર જોવા લક્ષ્યાયુ. એના અધિરો દિને પગેને ત્યાં એ આંખો, એક ન્હાનકંઠ ચિત્રને બન્ને હાથે બન્ને હાથના પંગળો ફેલાવી પકડ્યું. મુખાંધનાં આલાસે જેટું નહિ હોય ? કાં ? મૂઠીમાં સમાય જાય એવડા ન્હાના ચિત્રને પકડી લેવા બન્ને હાથ ફેલાવવાં પડે એ નવાઈ જેટું નેથી ? પ્રિયતા દર્શનાતુર વિયોગ પછી મીઠનઃ અંખતા પ્રેમીઓના શબ્દ કાલમાં એ મુખાંધ જેવું નહિ હોય કદાચ.

"પુત્રીના પ્રસવના એમને ખબર પડ્યા હશે ત્યારે ખુશ થયા હશે ? તે ?" એકાએક ત્હેનાં દિલમાં પ્રશ્ન રહ્યો.

“અહિ તાર મળ્યો હશે, ત્યારે શું બન્યું હશે?”
 “હસ્યા હશે?”

“નારે ના! પુત્ર માટે બા-બાપુની આટ-
 આટલી ઝંખના પછીય પુત્રી આવે. તેમાં એ
 ખૂસ કેમ થાય? બા બાપુ ક્યાં હશે પુત્ર પામી
 શક્યાં છે?”

“ત્યારે નાખુસ તો નહિ થયા હોય. તેઓ!
 “છબી તો આંખોનીજ સામે હતી. હાય
 અંગેની નહોતા કરતાં છબીને!”

“આજે હસે એ પહેલાની જેમજ?”
 કેવા ગાંઘા ઘેલા પ્રશ્નો. પ્રેમીઓ ગાંઘા
 ગણાતા હશે તે આવા કારણોને લઈને તો
 નહિ હોય?

છબી અને સ્વપ્રશ્ન પરંપરાના બહેલુમાં
 તણાવથીને આસપાસનું કશુંજ સાન નહોતું.
 હાલવિશમાં રૂબેલીનાં કાનો બહેરા અને આંખો
 ‘અમુકજ’ દેખતી અન્ધ હતી અત્યારે!

થોડાક ખડખડાટ અને જરાક આવાઝ માટે
 અધીરી બનેલીને પોતાનાજ ખંડના બારણાના
 સારા એવા ખડખડાટ સાથે બન્ધ થયાની
 કરીજ ખબર નહોતી રહી.

મન્દ મન્દ સ્મિતતો અશરફ જરાં દૂર-પાસેજ
 ગાંડીનું ગાંડપણ દેખતો હતો ગુપ્તગુપ્ત. કેટલી વાર
 થઈ હશે આમને આમ, તેની તો
 ખેમાંથી એકનેય ખબર નહોતી. બન્ને
 બાનસુના હશે?

અન્તે, ચંદ્રર આંખને કોઈ પાછળ ઉમેરું
 લાસું. આંખો ત્યાં ફરી પ્રતિબિંબનું હસતું
 બિંબ હતું એ.

હસે છે એતો. હસ્યા ખરા. અને ફાલુબર
 બિંબનું પ્રતિબિંબ બેરામાં લીન થઈ ગયલી
 પુત્રીને પીસરી ગંધવી ‘મા’ ને પોતાનુંજ પ્રતિબિંબ
 યાદ આવ્યું.

“એને પતિના ખોખામાં સુકું તો? ખુસ
 થાય એ એને જોઈને?” અને દોડી તે બારણા
 તરફ ઉપાડયું મુતેલા અને છવતા પ્રતિબિંબને.
 “એય...શું કરે છે પણ? એનો તો સુવાદે?
 “એને આ માટે ઉધડે છે?”

“તમારે નથી જોવી એને?”

“ત્હને મ્હાંની છબી લાગે ગમતી હોય અને
 જોઈતી હોય. અને અંત્યાર મુધી તું તો ફોટોજ
 ટીપા રહીતી ત્હને મૂકીને. પણ મ્હારે તો ત્હને
 પોતાને જ જોવી છે. તારી છબીને નહી. તારી
 છબી જોઈ વળાશ તું પછી નીરાતે!”

છ, છ માસથી વિખૂટાં પડેલાં અને
 મિલન ઝંખતાં હૃદયોનાં મિલાપમાં સહેજ પણ
 ડોઝીયું કરવાને દ્રાઢનિય અધિકારજ ક્યાં છે
 પછી તો!

તાજ ફાં. લીં ના

આયત શરીર અને કોમી નજમોના

તુ રા રા ઓ

ઘરની, કુતુંબખાનાઓની, મહેસાઓની,

રૂલોની સૈનકમાં વધારો કરે છે.

એકજ મુલાકાત હોય.

સોલએન્ટ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
 કમ્પીક મુરત.

ગુલિસ્તાન ગુજરાતી

અનુવાદક:-પ્રોફે. શરસી અને

ઈ. એ. મીરજા

કી. રા. ૧-૦-૦ (૨. ખ. ભુકું)

સ્ટોકિસ્ટ:-શ્રી રાંદેર સ્ટોર્સ

કમ્પીક, મુરત.

—“ઈકખાલનો વિલાપ”

[ગત્રાંકથી આતુ]

જગન આતુ વરસોની સંસ્કૃતિ પાંચી પલ્લુ આને છેલ્લા શ્વાસ લઈ રહ્યું છે, બાઈકીયા દેખનારને મેહેરે જલ્દાઈ આવીશે કે માનવ સમાજ ખૂબજ નબળો અને નમાનો થઈ ગયો છે. આજના માનવીની ફર ટેકરી શામાં છે તે સાંભળો.....

અને આજના શીરંગી બેઝબેઝે ઈકખાલ પંથક રહ્યા છે કે તમારી સંસ્કૃતિનો કમાલ ઓટસોજ છે કે મરદ બેકાર ફરે અને સ્ત્રી વાંજણી ફર્યા ફરે.

“કયાં ચેલી” હે, મચ્ચાશેરતકા કમાલ!

મદ બેકાર વ ઝન તાલી આગોશ!

[શું આજ તમારા ઈકોનોમીક્સનો કમાલ છે, કે મદ બેકાર રહે, અને સ્ત્રી વધ્યા રહે!]

અને એ શીરંગી ઉત્તાસોની સ્ત્રી કેળવણી એટલી બધી આવીવાળી છે કે, તેજે સ્ત્રીને શુભાશીની બેઝીઓમાં જકડી દીધી છે, અને એને ફિન્સ કબરમાં ઉતારી દીધી છે.—

“જિસ ઇલમકી તારીરસે ઝન હોતી હે નાઝન.

કહેતે હેં ઈમી ઇલમકો અરખાએ નઝર મૌત!”

[જે ઈલમકી સ્ત્રી સ્ત્રી મડી જતી હોય, તેજ તાલીમને દેખવાવાળા-મૌન ફરે છે.] —

અને આજના જમહુરીયતના ઉપાસકોની બાકી ઈકખાલ આમ ફોર ફરે છે:—

“જમહુરીયત એક તર્કે હુકુમત હે કે જિસમે;

બદાં દો ગોના ફરતે હેં તોસા નહિ ફરતે!”

[જમહુરીયત તે રાજ્ય પધ્ધતિ છે કે જોમા માનવીઓની ગણતરી માત્ર કરવામાં આવે છે તેમને તોળવામાં નથી આવતા]

આજની સુધેલી દુન્યાની સંસ્કૃતિ કેટલી બધી સડી ગયેલી છે તે વિશે ઈકખાલે પાલુ લખ્યું છે, અને કીકજન લખ્યું છે.

અને આપણે યાદ રાખવું. જોઈએ કે, ઈકખાલ ને સંસ્કૃતિ ઉપર વિલાપ ફરે છે તે મટ, ટાઇ, કે હૉટમાં સમાય જતી નથી. બીજા પાત આસ પ્યાનમાં રાખવા નેહી એ છે કે ભવતી સંસ્કૃતિ એટલે:—

“તખીએ વત, તાઅમીરે તન”

[અદનને તો પોષે છે, પલ્લુ હુવનને મારીને સુખગારી નાખે છે] અને આજની-કેળવ-ણીના જોગતિર્થે ને શિક્ષણ આપે છે તે એ છે કે:—

“મી શવદ દર ઈન્મો ફન સાદખ નઝર;

અઝ યજુદ ખુદ નગદ આખમર!

[ઈલમ અને ફનમાં તો આપણે પરિપૂર્ણ થઈએ છીએ; પલ્લુ આપણે, આપણું હુન વિગેજ અંધારામાં અટવાઈએ છીએ.]

વળી:— “મકતબ —અઝ તદબીરે ઉ ગીરદ નિઝામ;

તા બકાએ ખવાજ અદેશદ; શુસામ!”

[સંસ્કૃતો અને કોલોનેમાં શિક્ષણની પદ્ધતિ એવી રીતની રાખે છે કે શુદ્ધાત્મ પોતાના માલિકની પ્રચ્છ પ્રમાણેજ વિચાર કરતાં રીખે છે.]

આજની સંસ્કૃતિ આપણને તલવાર કે તોપ વિનાજ ફના કરી દે છે.

“કુશલને બે હાથે ઝાઝા આંધને ઉસ્ત,
મર્ગદા દર ગર્દિશો માશીને ઉસ્ત!”

[હથિયાર વગર મારી નાખવું એજ એમનું ધ્યેય છે. જાણો છો? એની મર્યાદાના ચંદ્રકોશમાં દુઝારોની મોત છુપાએલી છે.]

આજની દુન્યાને સંસ્કૃતિનો નશો ચઢી ગયો હોય એમ લાગે છે અને તેથીજ આજે દુન્યા પરગણુઓથી ઉભરાઈ ગઈ છે! દરેક કમઝોર કીમતે ઉગારવાના મૂકિત આપાવવાના બહાનાં ઉછળ, તેમને શુદ્ધાત્મ બનાવનાર દરેક સત્તાને ઈકબાલ સાફ સાફ સંભળાવી દે છે કે—

“તુમારી તહઝીબ અપને ખજરમેહી ખુદકશી કરેગી”

[તમારી સંસ્કૃતિ પોતાનાજ ખજર વની આપઘાત કરશે.] એક અંગ્રેજ પોતાનાઓકરાને શીખાવતું આપે છે કે “શુદ્ધાત્મને કદી પણ તલવારથી ઝેર નથી ફરતા; તેમને તો—

“તાલીમકે તેઝાબમે શલ ઉરકી ખુદીકા;

હો જાએ ખુલાયમ તો હાથર ચાહે ઉમે ફેર!”

એની અકબાવનાને તાલીમના તેઝાબમાં નાખ; અને જ્યારે તે એકદમ નરમ બની જાય, ત્યારે ત્યારી મરજીમાં ફાવે તેમ તેને ફર્યા કર!

અને એનું કારણ પણ પરગણુ સાદબ આમ સમજાવે છે—

“તાસીર મેં અકસીર મે બળ કર હે ચે તેઝાબ;
એને કા હિમાસા હો તો મદીકા હો ઈકે દેર!”

[કીમીયાથી પણ વધી જાય એવો આ તેઝાબ છે; કારણ કે જો એની સામે મોનાનો દિમાવય હોય તો પણ તે માટીનો એક ટુકડો થઈને રહી જાય છે.

અમે તેની સંસ્કૃતિ હોય, અમે તેની સંસ્કૃતિ હોય, પણ જો તે આપણને હાથનની પેલે પાર લઈ જવા અચકન હોય તો તેના કરતાં બીજું કંઈક ઝેર માનવ સમાજ માટે બીજું કંઈક નથી. ઈકબાલ કરે છે કે—

“જખતક ન (અન્દગી કે લકાએકે હો નહર;
તેરા હાજર, હો, ન સંકગા હસીકે સંગ,”

[ત્યાં સુધી હાથનની લગાડનથી આપણે ફર છીએ ત્યાં સુધી આપણું આ બિગોરી બદન પત્થરનો મુદ્રાવડો કરી ચક્રો નહિ.]

[૩૫]

ત્રેખક:—“ઉનીયા” બી. જી.

(ગત્રાંકથી આપું)

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ ગુજરાતના દારસી, ઇતિહાસના સાધનો ગુજરાતીમાં આજવાના શુભ આચર્યથી ઈ. સ. ૧૯૧૪માં “મિઝાતિ સિકન્દરી”નું ભાષાન્તર પ્રગટ કર્યું હતું મિઝાતિ સિકન્દરી” પ્રગટ થઈ તેના એક વર્ષ પૂરે “મિઝાતિ અહમદી” અથવા ગુજરાતના ઇતિહાસ” નામથી અમદાવાદના “પોસ્ટિંગ્સ ઓમિયા” નામના આઝાદિક પત્રના નંબ્રી જતાળ પદાણુ નિઝામખાન નૂરખાન વહરતે ઈ. સ. ૧૯૧૩માં “મિઝાતિ અહમદી”નું ગુજરાતી ભાષાન્તર પહેલા વહેણાં પ્રગટ કર્યું હતું. અને માગેસના નામદાર નવાબ સાહેબ શેખ મોહમ્મદ જલાલીરમિયાને તે અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. “મિઝાતિ અહમદી”નું મૂળ દારસી ઉપરથી આ ભાષાન્તરે અમદાવાદના મહંમ મૂરી ગુરૂએ આલિમ જનાબ નિઝામુદ્દીન દારસી સાદબચ્ચિનીએ કર્યું હતું જનાબ નિઝામુદ્દીન દારસી એક અગ્રણી વિદ્વાન હતા. દારસી ઉર્દૂ, અંગ્રેજી તેમજ ગુજરાતી ભાષાનો તેમણે અભ્યાસ કર્યો હતો. ઈ. સ. ૧૯૧૯માં તેમણે “મિઝાતિ અહમદી”ના ‘ખાનિમદુ’નું ભાષાન્તર પૂર્ણ કર્યું હતું. જે ઈ. સ. ૧૯૨૩માં જનાબ નિઝામખાન પદાણુ છપાવ્યું હતું. જનાબ નિઝામુદ્દીન દારસીની આ “મિઝાતિ અહમદી” પૂર્ણ થયા પછી એવી ઇચ્છા હતી કે “મિઝાતિ સિકન્દરી” તથા “મિઝાતિ અહમદી” અને અંથો જે સાથે લેવામાં આવે, નોપણ કેવળ દિગ્ગદી સન ૧૦૦૦થી ઈ. સ. ૧૧૨૮ સુધીનો જ ગુજરાતનો ઇતિહાસ આપણને મળી શકે છે.

એટલે “મિઝાતિ અહમદી” પછી વર્તમાન સમય સુધીના ઇતિહાસનો, એક લાંબો ગાળો રેડી જાય છે. તેમણે, “મિઝાતિ સિકન્દરી”, “મિઝાતિ અહમદી”ના સારાંશ રૂપે અને તે પછીના બધા સાધનો મારફત ઈ. સ. ૧૯૧૩ સુધીનો ઇતિહાસ તૈયાર કર્યો હતો. અને તેને “મિઝાતિ જલાલી”નું નામ આપ્યું હતું. નવાબ મોહમ્મદ જલાલીની ખાનખાદર સાથે તેને નિસાળ આપેલી હોવાથી પોતાના ઇતિહાસનું નામ તેમણે “મિઝાતિ જલાલી” રાખ્યું હતું. “મિઝાતિ જલાલી” પ્રગટ થઈ નથી અને તેની હસ્ત પ્રત મરહુમના પુત્ર શ્રી. ફકરુદ્દીન ઉર્દૂ પીરસંકેશીમાં દારસી પાસે છે.

જનાબ નિઝામુદ્દીન ચિંતીતું “મિઝાતિ અહમદી”નું ગુજરાતી ભાષાન્તર પહેલા ભાગતું હતું. એટલે બીજા ભાગનું ભાષાન્તર આવરવડ હતું દારસી કે તે વગર આપું પુરતક પૂર્ણ થાય એમ ન હતું. “મિઝાતિ અહમદી”ના બીજા ભાગનું ભાષાન્તર કરવાનો ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ નિર્ણય કર્યો અને એ કામ આપણા જાણીતા સાક્ષર શ્રીયુત કૃષ્ણકાલ મોહનકાલ ઝવેરીને સોંપવામાં આવ્યું. ગુજરાતના હિન્દુ સંજ્ઞાનેમાં શ્રી. ઝવેરી એક આગળ પડતા દારસી ભાષાના અભ્યાસી છે. તેમણે આ કામ હાથમાં લીધું, અને “મિઝાતિ અહમદી”ના બીજા ભાગના ચાર ન્દાના ન્દાના વિભાગો પાછાં. ઈ. સ. ૧૯૩૩માં “મિઝાતિ અહમદી”નો તેમનો પહેલો ભાગ પ્રગટ થયો. તે પછી ઈ. સ. ૧૯૩૪માં બીજો, ૧૯૩૫માં ત્રીજો, અને ઈ. સ. ૧૯૩૬માં

ચોથો ભાગ બહાર પડ્યો. એ રીતે “મિર્મ્યાતિ અહમદી”ના બીજા ભાગનું સંપૂર્ણ ભાષાન્તર પ્રસિદ્ધ થવા પામ્યું.

આ ચોથા ભાગમાં શ્રી. ઝવેરીએ એરી-એન્ટલ ટ્રાન્સ-સમાં તેમણે “Some observations on the Mirat-i-Ahmedi” વિષે એક નિબંધ વાંચ્યો હતો, તેને પરિચિષ્ટ તરીકે અંગ્રેજીમાં આપ્યો છે. એ ઉપરાંત વિદ્વાત હારેલ એક લાંબી પ્રસ્તાવના પણ લખી છે. જેમાં તેમણે “મિર્મ્યાતિ અહમદી”ના કતાં, તેમના પ્રતિદાસ અને પોતાના પ્રયત્નો વિષે વિસ્તૃત ઉદ્દેશ્ય કીર્ત્યો છે. શ્રી ઝવેરીના ‘મિર્મ્યાતિ’ના ભાષાન્તરના ચારે ભાગ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી દસ્તકના ધોરણવાલા મેમ્બર હાજી મુન્નેમાન શાહ મોદમદ સોધીઆ મંથમાગાના મણકા તરીકે પ્રગટ થયા છે.

ઉપસંહાર

જનાબ નિઝામુદ્દીન ફારુકી ચિત્તની અને શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીના ‘મિર્મ્યાતિ અહમદી’ના ભાષાન્તરના પરિણામે ગુજરાતી પ્રગટનાં કાર્યમાં ‘મિર્મ્યાતિ’નું સંપૂર્ણ પુસ્તક આવી ગયું છે. એ ખરેખર ગુજરાતીઓ માટે સદસાચની વાત છે. દિન્દુસ્તાનમાં ઉર્દૂ, અંગ્રેજી ભાષાનું સાહિત્ય વિદ્યાગ દેખા છતાં ઉપલી બન્ને ભાષાઓમાં ‘મિર્મ્યાતિ અહમદી’ની, સંપૂર્ણ ભાષાન્તર કૃતિ હજી સુધી પ્રસિદ્ધ થઈ નથી; પરંતુ ગુજરાતી ભાષા એ માન મેળવવા ભાગ્યશાળી બની છે. ગુજરાતનો આ દાનિદાસ ગુજરાતને પોતાનું ચતન મણુનારા અને ગુજરાતીઓના દુઃખમાં પોતાનું દુઃખ માનનારા મન્ય કતાં એટલે મિરઝા મોદમદ દસને લખ્યો હતો. તેવીજ રીતે ગુજરાતના એ સપુતાના વાયજ તેનું સંપૂર્ણ ગુજરાતી ભાષાન્તર પણ થવા પામ્યું છે. આટલું છતાં ‘મિર્મ્યાતિ અહમદી’ જે સ્વરૂપમાં ગુજરાતીઓના કાર્યમાં મુદ્રાવવાં જોઈતી હતી, તે

સ્વરૂપે તો મુદ્રાકૃત નથી. એટલે હજી આ દિશામાં પ્રગતિ માટે સ્થાન રહેલું છે.

જનાબ નિઝામુદ્દીન ફારુકી અને શ્રી. કૃષ્ણલાલ ઝવેરીએ બહુજ સરળ ભાષામાં એ ભાષાન્તર કીર્ત્યો છે. ત્યારે આગના સમયની ગુજરાતી ભાષા સંસ્કારી બનવા પામી છે. ચોરો સમય ગુજરે તેનું મહત્ત્વ ઓછું થઈ જશે. બીજું બન્ને ભાષાન્તર કૃતિઓએ ‘મિર્મ્યાતિ’માં આપવામાં આવેલી કૃતાંતી તથા બીજા વિદ્વાન કવિઓની જે કાવ્ય પંક્તિઓ આપી છે, તેનું ગદ્ય ભાષાન્તરજ આપ્યું છે. તેને અંગે તેની રસિકતામાં ન્યૂનતા આવી ગઈ છે. વડોદરા કૌન્સેજના પ્રેફેસર શ્રીયુત કેશવલાલ કામદારે શ્રી. ઝવેરીને ભાષાન્તરમાં મૂળ ફારસી કાવ્ય પંક્તિઓ આપવા તથા બીજી પણ ઉપયોગી સૂચના કરી હતી. શ્રીયુત ઝવેરીએ, એ સૂચનાનો ઉત્તર વાળ્યો છે, છતાં ખરી રીતે તો એ ઉચુપ ભાષાન્તરમાં રચીત જાય છે. ‘મિર્મ્યાતિ’ની બીજી આવૃત્તિમાં આ ઉચુપ મુદ્રારી રાકાયએમ છે. મારી એવી નમ્ર સૂચના છે કે મૂળ ફારસી પંક્તિઓ કુટનોટમાં આપવી અને ભાષાન્તરના લખાણમાં ગુજરાતી સમજાવેરી આપવી. ભાષાન્તરની મીઠાસ અને રસિકતા પણ તેને લઈને વધવા પામશે, એટલુંજ નહીં પણ કૃતાંતી પ્રતિદાસના આ ગુણનો ખ્યાલ પણ વાંચકને મળી રહેશે. ગુજરાતના દિન્દુ-મુસ્લિમોમાં ફારસી બાબુનાદો એક વર્ગ આજે પણ દસ્તી ધરાવે છે એ બહી જતું જોઈતું નથી.

પ્રેફેસર કામદારે દિન્દુ સન સાથે ઈસ્વી સન આપવાની સૂચનાના જવાબમાં બીજા લાઈઓ કાર્ય પોતાના શિરે લઈ લેશે એવી આશા શ્રી ઝવેરીએ સેવી છે. “આઈનએ અહમદી” માં “ઓક્સ મેને” કુટનોટ આપી છે તે ધોરણે કુટનોટ આપવાનું પણ પ્રેફેસર કામદારે મન્યું છે. શ્રી ઝવેરી કૃત-

ધર્મ અને એટલા તનમનાટ દેખાડે કે જોડલી આજે સુરોપમાં લોકશાસનવાદીઓ અને નામી નાદીઓ પોતાના વાર માટે દેખાડી રહ્યા છે. આજે ત્યાં એ જુદા જુદા ધર્મો કે રંગો વાળી પ્રગ્નઓ વચ્ચે પ્રુ-પ્પાર જંગ ખેલાઈ રહ્યો નથી. બદલે એક જ સંસ્કૃતિ એક જ રંગ અને ધર્મવાળી પ્રગ્નઓ પોતાના વિવિધ સિદ્ધિ-મતો ખાતર પરસ્પર જળ અને માલની ખાત્રી ખેલી રહી છે, ના જળતને નાશને આરે આણુનાકે ધોર પુદ્ધ સરી રહી છે.

—(૦)—

હરિશ્ચંદ્રના પ્રારંભમાં મુસલમાનોએ જે પુદ્ધી સળ્યા તેના ક્રોધથી આજની મુધરેલી ગણતરી પ્રગ્ન જમતને એમ સમજવવા મધ્ય છે કે મુસલમાનો એ કોઈ એક ધર્મને બળાકારે દેલાવવા ખાતરજ તરવારો આન બહાર દાડી હતી. પણ આજે મુધરેલા ગણતાર જમાનામાં મુ મધ રહ્યું છે ? બિટિશ અને ફ્રેન્ચ લોકશાસનવાદી પ્રગ્નઓ એમ નથી કહેતી કે અમે ના ફક્ત નાઝીવાદના નાશ અને લોકશાસન-વાદના ઉદાર ખાતરજ આ મહાન પુદ્ધ ઉપાડ્યું છે ? ના આજે એ લોકશાસનવાદ અને નાઝીવાદના પરસ્પર મુકાબલામાં જે તત્વારો ન્યાન બહાર ચડે છે તે પણ એક ખાસ ધર્મ-મત કે વાદને બળાકારે દેલાવવા ખાતર નથી શું ? નાઝીવાદી અને લોકશાસનવાદીઓના પરકારો કહેશે કે પ્રગ્નના વિવિધ વર્ગોના જંગ આમ પ્રગ્નની જાતક-કર્યાણુ અને વિશ્વમય રાત્રિ અર્થે જ ખેતરમાં આવે છે. તો એજ વાન હરિશ્ચંદ્રના પલકારો પણ કહું છે કે અમેએ પણ જન-કર્યાણુ અર્થે જ તત્વારો ઉઠાવી હતી, અને અમે હાપરિપલી જમ કે સામ્રાજ્યવાદને ફના કર્યો, બાજુ ખોરો અને જુગારીઓનું નિકંદન કર્યું. માના ચાંદીના થાપજુદારોનો નાશ કર્યો જળમમાં ન્યાય, સમાનતા અને શાંતિનું સામ્રાજ્ય આપન કર્યું, ને

હ-સાનો ને ઈન્સાનોના દેવતા-પૂજ્ય બનવાથી અટકાવ્યા.

—(૦)—

આજે સમય પલકારો છે, તો સમય પરિભાષાનાં શબ્દો પણ બદલાયા છે; છતાં પણ સત્ય પોતાના રચયેજ છે. આજે ઈસ્લામે એજ કર્મ, એજ કર્તવ્ય અદા કરવાનાં છે જે આજના મુસલમાનોમાં હરિશ્ચંદ્રના કર્તવ્યો અને ફરો બખ્તમ-લીના સિપાહી બનવા જોડલી શક્તિ કે ધર્મ નથી તે ફરી આશ્ચર્ય નથી કે અશ્ચર્ય કોઈ બીજા પ્રગ્નને અમલી જળનના મયદાનમાં ઉતારે અને તેની પામે ઈસ્લામની એ ફરો અદા કરાવી ને.

—(૦)—

જળત આજે પોતાની મુક્તિનો માર્ગ ફરી-જમ, નાઝીજમ, ડામ્યુનિઝમ, સોશીયલીઝમ, બોલ્શેવિકઝમ, અને ગાંધીજમમાં શોધી રહી છે જે કે ખરો મુક્તિ-માર્ગ એક જ છે—
“ઈસ્લામિકઝમ”

પરંતુ એ “ઈસ્લામ” તે નથી કે જે આજે અમરતી ફરો મુસલમાનોમાં છે બદલે તે ઈસ્લામ કે જે કુઆન અને સુન્નતમાં છે આજની કઈ અમરતી છે કે જેનો ઉકેલ એમાં નથી કે આવ-રચકતા છે તો ફક્ત નવિન દલિ, અને નવિન શક્તિની.

—(૦)—

કુઆન મુસલમાનો ઉપર જે ફરો નાંખી છે તેનો ફુંક સાર નીચિના ઘોઝક શબ્દોમાં આવી ગય છે.

—“વમા ખલકતુતે ઈન્નો વલ ફરેશા ફરિયાહુદુન” (બાવાયો) ‘મ’ ઈન્સાન અને જન્મેને એ માટે પેદા કર્યા કે તેઓ મારા બંદા બને” (ખંડગી કરે)

—(૦)—

ઈસ્લામના પયગમ્બર (સહ.)એ પોતાની પયગમ્બરીના ૨૩ વર્ષમાં એક અખિસ દેશના વતનીઓ કે જેઓ અંધારાના બંદ બંનવા (અંધગી) કરવાથી તાશ ભાગ કરતાં તેમને અંધાર સમક્ષ ઝુકાવી દીધા અને સર્વે અરબો જે તૌહિદના કદર શત્રુ હતા તેમને એના સાચા સહાયક અને પાકા પ્રચારક બનાવી દીધા. રમ્હે કરીમ (સ.) પછી એ ફર્જ તેમના ઉમ્મતીઓના જીમ્મે આવી કે જે તેમણે ધણે અંશે આપે કરી અને કંઈ ઉલુપોએ રહી ગઈ. આજે હિન્દી મુસલમાનની ખરી અને પહેલી ફર્જ એ છે કે પોતાના જે સ્વદેશ બંધુઓ ઈસ્લામ-સત્યથી દૂર અને અજ્ઞાન છે અને તૌહિદથી અજાણ છે તેમને કુઆનનો પયગામ પાઠવે, ને પ્રત્યેક મુસલમાન એવી પ્રતિજ્ઞા લે કે મરતાં પહેલાં હું અવળે માર્ગે ચાલી રહેલા મારા એક દેશ-બંધુ ને પણ ઈસ્લામના રીયા માર્ગે આણીશ.

—(૦)—

હિન્દની અદ્ભુત કૌમો લાંબા કાળથી અપમાનિત અને શ્રાપિત દશામાં સમ્પત્તી અને મજદૂમ છે. આજ લગી તેમને કોઈ પહોંચે ન હતું કે તમે કોણ છો! આજે પણ જે શૈક્ષણી એમના પ્રતિ અભિ-દ્વિષ્ટ યર્થ છે તે ફક્ત તેમના પોતાના રાજકીય લાભાર્થેજ. મુસલમાનો જો એ ફર્જ નિસ્વાર્થપણે અને લિહાંકીયતની સાથે અદા કરવા તૈયાર થઈ જાય તો અંધાર-અવશ્ય તેમની સહાય કરશેજ.

આ તખ્લીગ ફક્ત મુસ્લિમોનેજ લાલકારક નિવરણે એટલુંજ નહિ બહુ દેશ આખાની આજીવી અને આખાડીનો આ એકજ માર્ગ છે. મુસલમાનોએ જો એ ફર્જ અદાયગીમાં ગફલ દાખરી તો ફરીવાર ચેતવણીરૂપે હહેવામાં આવે છે કે અંધાર પોતાના અચ્ચ નિયમ અનુસાર મુસ્લિમોને એજ અદ્ભુતોને હાથે શિક્ષા કરાવે તેમાં કંઈ અતિશયોક્તિ નથી.

—(૦)—

હિન્દી મુસલમાનોમાં ન કોઈ સળગ સંગતનું છે કે ન કોઈ સામાજિક બંધારણું કે ન જે તેમનો કોઈ ઈમામે કે કોઈ મરકઝી ધામ એવા સંજોગોમાં વ્યગતિગત રીતે જો કોઈ આમ પ્રમત્તા લામ અને કદયાણુ અર્થે કે કાર્ય ઉપાડી શકાય એવું હોય તો તે તખ્લીગ છે. પ્રત્યેક મુસલમાન મજહબની રૂએ ઈસ્લામનો વારસ, કુઆનનો પ્રચારક અને અંતિમ પયગમ્બર (સ.)નો પ્રતિનિધિ છે, તેથી એ ફર્જથી કોઈ પણ મુસલમાન મુક્ત થઈ શકતો નથી.

તખ્લીગી કાર્યની સેંકડો રીતો અને અનેક રીતો છે; પરંતુ એવું મૂળ રહસ્ય અને ભેદ શુદ્ધ બાવના અને હમદર્દીમાં સમાયેલ છે. પ્રત્યેક મુસલમાન પ્રથમથીજ એવી શક્તિ ધરાવે કે કોઈ પણ મુશરિક-અનેકધરવાદીને તૌહિદ-એકસ્વસ્વાદ તરફ લઇ આવવું એ એક એવા અમલ છે કે જેથી એની પોતાનીજ મૂક્ત ધરો ને એમ સમજે તોજ ને અને પોતાનું કાર્ય ગણી કરશે ને કદાચ કોઈ અડચણ કે વિધન એના કામ વચ્ચે આડે આવશે તો ફરી એ વિધનને તે વિધન ગણશે નહિ-વખાતીકી ઇલામિલાહ.

નસૂહની તવબ્યા

ડિપ્ટી નજીર અહમદ સાં ની મશહૂર કિતાબનો શુબ્હાતી તખ્લીગ. બાળકોને કેમ ઉછેરવાં તે વિષે વાર્તા રૂપે સમજાવતી.

અનુવાદક:—એ. એ. જવા

૧૯૧૧-૧૯-૦ (૮. ખ. ૦૧ વધુ)

ન્ટોકિસ્ટ:—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્પીક, મુરત.

ત્રણ દિનનું ત્રિચારાજ!!!

લેખક :

૧. શંભુ પ્રસાદ વકીલ.

અમસ્વી સ્ત્રી ભત્તીએ પુરોગાની વરસોની બેઠકમાં સમે બેઠેલા જગાવવા બેઠા બેઠે ભગવાનને સ્મરણ કરી કે “જગતમાં હજારો વરસો થયા પુરોગાની અંતો ચાલે છે તો હે ! ભલા ભગવાન, અને અળખા ભત્તીએ શી શુનેહવારી કરી પુરોગાના કાઈ પુરોગાનો અમારી અરજ સાંભળાનું નથી તો હે ! ભગવાન, શુંએ અમારી અરજ આ કાને સાંભળી પેલે, કાને કાઢી નાખીય ? અમે કૃત એક જ માગણી કરીએ છીએ કે એ ભાવશૂદ્ધ માટીડાએને ટેકાણે પાડવા ફક્ત અમને ત્રણ દિવસનું સત્તા આપ ! અમે જીવનભર તારો, હૃદયકાર, નહિ ભૂલીએ.” ભગવાને સ્ત્રીઓની અરજ પર તથાસ્તુની સીવ મારી કણસ કરી નેથી સ્ત્રીઓને ત્રણ દિનની બાદશાહી મળી ગઈ !

(૧)

આજે સવારે સ્ત્રીઓજ સ્ત્રીઓ નજરે પડતી હતી. દુકાનો પર, દોરમાં અધિકારી પદ, પર, પોલિસ, કરદમ, મુનિસિપાલ્ટી, રેવન્યુ એકાઉન્ટ વગેરે દરેક ખાતામાંનો ઠીક પણ મોટર કે ગાડી, હાલવામાં પણ સ્ત્રીઓજ દેખાતી હતી. પુરુષ ત્રિચારો એકાદી થઈ રહ્યા હોઈ, કાંઈ તેનો ભાવ પછડુંજ ન હતું. હું મારા ઓરડામાંથી ચાલ પી રૂંસ કરીને બગરમાં ફરવા નીકળ્યો. બંને લાખા સમયથી ઉપાડે મસ્તકેજ

ફરવાની દેવ-હોઈ-હું-રાખેના-મુગજ-ઉપાડે માથેજ સડમ પર જઈ રહ્યો હતો. ત્યાં એક સ્ત્રીએ ધોટી ખેંચીને કહ્યું કે :

“કેવો લાજ-શરમ વિનાનો આદમી છે ? ખેંચે મોટું લેર અજરં મોઢો નેઈ રહ્યો છે.” મેં એ સ્વર સાંભળી આમતેમ જોયું તો બીજી સ્ત્રી પેલી સ્ત્રી વાતને ટેકા દેતા બોલી કે :

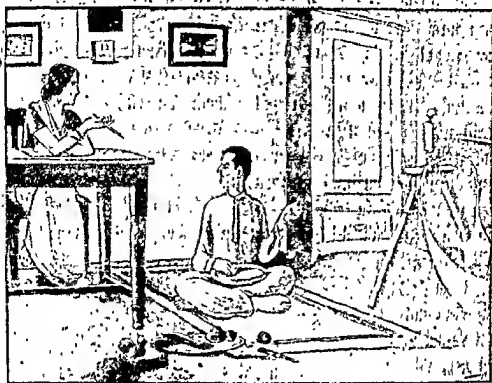
“જેવ નિપુર પુરુષ ભત્તીએ આપણને વરસો મુઠી ધુમટા તણાવ્યા છે !” તેમની વાત મોલતી પડી ગઈ હતી અને નજીકમાંજ એક અમારા નજીક મિત્રનું ઘર હતું તેમાં ધુસી ગયો.

“ઓપ આપ આપ !” ત્યાં જઈને મેં શું બોલ્યું કે અમોર ત અપે-કુરે વકીલ મિત્ર ગોપાલની પત્નીને નેપ્ર પંદરાવી રવા છે ! હું

વિસ્મયપાથી ધકીક તો આવક થઈ ગયો. મેં મારી સધળી દિમંત એકઠી કરી આ દ્રશ્ય પર એક નાનકડું ભાવણ કરવાની તૈયારી કરતાં મારા મિત્ર સામે નિત દષ્ટિથી જોયું, ત્યાં તો મારો મિત્ર મારા હાથના લાલને જાણી ગયો. ન્હી મને આંગળી નાક પર મૂકી ચૂપ રહેવા મૂશબુ. અમારા મિત્રનાં શ્રીમતિ છએ હાથમાં અંગ્રેજી લઈ, કલમમાં જવા અક્ષરનાથી આવવા માંડ્યું. જતાં જતાં રોકું પાછું ફરવાને સરકસતી વાપણુની જેમ ધુરક્યા કે :

“તમે તમારા શેઠીને જમી લેજો મારી ચાક જોશો નહિ.” હું બારેબાર હોટલમાં જઈ લઈશ હાં... આં, પણ મારી સાડી ધોવાનું જાણી ન જતા !” આટલું ફરમાન કરીને તે ચાકમાં ગયા એટલે મેં અમારા મિત્રને પછડ્યું. “કેમ ફારદમાં તો આપ સાહેબ મોટર ટ્રેટથી પણ દળતા નથી અને અહીં આ શું મામોજા છે ? મેરીની આટલી બધી તાબેદારી ! આ પરિવર્તનનું રહસ્ય શું છે ?” મારા મિત્રે ક્રેક પ્રથી કયું :

“કંઈ ત્રણ પડીશ મા. આજે તારી પત્ની પણ ઘેર હોત તો અંચાણ તને પણ આટલો દળતા ભારની ખજેર પડી જતી. એ તો સદે છે કે પુણ્યભેન પિયર પધાર્યા છે ! હવે તો

। તરંગોને હેને ચરલી હેડાઓથી પ્રભુ બચાવે ! જે તને મારા ધરના આ એકજ દુષ્પથી સંતોષ ન થયો હોય; તો સામેની મેડી પર નજર કર" મેં તે તરફ નજર કરી તો મારા આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ.

"અમારા શહુરના અનેક પ્લેટફોર્મને ગળતી ચૂકેલા એક જોશીલા લીડર રોત-રંછ પર બેસીને એક હાથે ઘોડીકે બેચી રહ્યા હતા, તથા બીજા હાથે હાથ વીણતાં વીણતાં ખુરસી પર બેઠેલાં તેમનાં પતિની જે ઉપદેશ આપી રહ્યાં હતાં તે ધ્યાનપૂર્વક સાંભળી રહ્યા હતા!" આ દુષ્પથી લભુ આંખો ધરાઈ ન હતી કે બેંઓ અવાજ કાને પડ્યો. બેંઓ અવાજ સાંભળીને હું તથા અમારા વકીલ મિત્ર રવેશભાઈ સડકપર ઝાંખવા લાગ્યા.

"એક રૂપેડી ખાલોથી મુરોબિન ૭૦ વરસની વૃદ્ધા, એક બાર વરસના બાળક સાથે સમગ્ર પવિત્ર પ્રદીપી

જોડાઈ જવા સોળે શહુગાર રાત્રીને ઘોડે ચઢી હતી." સામગ્રીયામાં આખી જાને, સ્ત્રીઓથીજ શોલી રહી હતી. પુરોમાંતો બાપડો પેલો એક કમનસીબ (વર) કે જેનું મોઢું મુઘટમાં છુપાવી દીધું હતું અને તેને પાદખીમાં પધરાવ્યો હતો.

આ દુષ્પ નિદ્રાળી મેં મારા મિત્રને પૂછ્યું "આ શું થયો બેંડું છે ?" ધરતી આસમાન ઉપર અને આસમાન ધરતીની નીચે આવી રહ્યું છે કે શું ? આવો અત્યાચાર આખરે પુરુષ સરખા પુરુષ થઈને ક્યાં મુઠી મુગે ભોટ સંવન ક્યાં કરીયું ?"

આ પ્રશ્નના પ્રત્યુત્તરમાં મારા વકીલ મિત્ર પ્રથમ તો એક લાંબો મિસાસો નીચેથી અને પછી ગંભીર મુદ્રા બતાવી કહેવાં માંડ્યું.

'હાહ, સાચું બહાવે તો' દિર્ઘકાળના અપભ્રંશ અત્યાચારોના આ બદમાશોપ જિગ અને તો લાગે છે. આપણે આ અત્યાચારીઓ છોડી આ વખતેજ કદાચ કોઈ અચોત્સક પુરુષ

સાથે નાની બાળકાને પરણી દીધી હોય તે
આપણા મનમાં આટલો ગજરત કે ઉરેરાટ
થયોજ ન હોત! હવે તે જે માય તે મુજે
મેરે બેઠને જેસી રહેવામાંજ માલ છે. આપણાં
હાર્થનાં કર્મો દેવે વાગવાનાંજ! પુરુષ અને
સ્ત્રી બંને મનુષ્ય છે અને મનુષ્ય તરિક તેમને
સમાન. હરજાને મળવેા જોઈએ; છતાં આપણે
તો વરસોથી પગની જુલીની તોલે તેમને લેખતા

આવ્યા છીએ તો હવે મો સાચુના તો એક
વડુનો પણ વારો આવેજને! અત્યે જલ્દા
જુરાનો અડીનો અડો મળે
છે, તે સાચું હું!
મારા વધીલ મિત્રના ઉપ-
દેશથી કંટાળતાં તેની રમ્મ
લઈને હજુ કંઈક વધુ
કુતલ નિહાળવા શુપચુપ
લેખતા છુપાતા, એક
અમારા એડીટર મિત્રને
ધેર પહોંચ્યો.

મારણા પર પણ
મૂકતાજ અંદરથી તેમની
જીનો સત્તાશાળી માટી
સળગાયો.

નિમલપર બેઠા
બેઠા શુ' લખ્યા કરે!
હા? એ તમારી એડી-
ટરી ફૂટીતરી પડતી
મુકો અને આ છા-
રીને હારે લઈને શાક
પાંદક લઈ આવે;
નહિ તો વાળુમાં 'વા'
ખાવાનો વખત આવ-
શે! જાઓ કલમ મૂકી
ઝાળી પકડો ને જલદી
લઈ આવો." એરી તો

કમાન્ડર ઈન ચીફની જેમ હજી
અને આખા દેશને લખકારીને એ
અગ્રવેષ લખનાર, જેની જા
વીરસને વરી ચૂકી હતી એવે
બોધાતી જેમ બેરીનું મોઢું જે
ખારણાની ફાટમાંથી આ રમ્મે
તો પાછા પગેજ લાગી નીકળ્યો!

(૩)

હવે તો મકકમ વિચાર હું
રસ્તો લીધો; પણ રસ્તે મ

એક પ્રોફેસર મિત્રનું ઘર આવ્યું. આ પ્રોફેસર કોને જમાં બહુ કડક ગણાતા. લગભગ તોફાની ગારકસો પ્રોફેસરના કંપાઉન્ડમાં એમને નિરખતાં તેલમાં માંખ ખુદે એમ થઈ જતાં. એવા અકસ્માત માણસની આંખે શી વસ્ત્રે થઈ હશે તે લાગવા એમને ઘેર ગયો. ગારવામાં હું જઈને ઉભો છતાં મારી સામે પ્રોફેસરને ન હતાં. મેં સાં જઈને શું લેખું કે એમનાં હિંમ્બારાઈ પાત્રિ પ્રોફેસરને હીરલ રતી દબે હુકમ કરતાં. હતા કે જાણે, પ્રોફેસર ગાઉબાટેબલને ત્યાગિતે રસોડામાં સિધાવો. અમારી સ્કૂલ ફ્રેન્ડોને મેં આજે ટીપાર્ટીનું આમંત્રણ આપ્યું છે તો સ્વયંપ્રેરણાથી આહની

તૈયારી કરો. પણ હા...આ, જરા હલકા હાથે ધોડીક પુરીઓ પણ ખનાવીજ કાઢજો. હું મારકીટમાંથી જરાક ફુટ લઈને આવું છું. નેજો વાસણો પણ ઉઠકી નાખજો હોં? બોધાની જેમ આડું અવળું લેવા ના કરજો!

આપણે તો લાંબી પણ મહીઓ વાગીને છતાં પાંચ અમીયાર ગંગ્યાં!

હવે તો મારી કુતૂહલ વૃત્તિ પણ પુરેપુરી સંતોષાઈ ગઈ હતી અને તરંગોથી મગજ પણ ચક્રકરે ચક્રક્રમિત, જેથી, સીધાં-ધરોળ રસ્તા લીધા તો રસ્તામાં વળી નવેજ તમાશે નેચો.

“એ સ્ત્રી પોલીસો એક સ્ત્રી કેરીને હાથ કંઠીઓ નાખીને લઈ જતી હતી, અને એક માયકંગલા લેવો પુરવં, પાછળ ચાલતો હતો.” એક બુદ્ધિમંદીએ તે સ્ત્રી પોલીસોને પૂછ્યું. “ઇસ ઓરતકો તુમ કહાંલે જરહે હો?” પેલી પોલીસ સ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો “કે આ રોડ હાઈવેએ આ પટેમના એકના એક ઊકરાવું દરણ ક્યું છે તેથી એને જોલમાં લઈ જઈએ છીએ!” હું તો એ પાછો સાંભળીને દોચળ થઈ ગયો. “શું સ્ત્રીને બદલે પુરુષોનાં દરણ થઈ રહ્યા છે! હવે પુરતે બદલે પશ્ચિમમાં મર્થ ઉગશે કે શું?”

(૪)

માઝ માંડ રાનના દસ
વાગે હું દસ બાર મરેદને
એકા કરીને ભગવાન પામે
કેપુરેશન તરીકે લઈ જવાને
શકિનમાન થયા. અમે બધાએ
એક સાથે ગુરુગીએ પંથને
લાય જોડીને પ્રાર્થના કરી
“હે, ભગવાન ! આપનો પુરુષ
છે ? આપની પુરુષ જાતીની
આવી ખેતરજાતી થઈ રહી
છે ! આવી અધોગતિ મઠ
રહી છે તે શું આપ જોતા
નથી ? આપ તો ગાનિયી
બધુ જોઈ રહ્યા છો, અને
ઓલી સ્ત્રી જાતીએ તો
અમારા નાકમાં દમ લાવી
દીધો છે ! હે હરિ ! હવેતો
તું કરેતે ખરી ! મરીખ
બિચારા પુરુષો પર હવે
તો કંઈ દયાની દષ્ટિ કરે !
જો ધોડાક વધુ દિવસ સ્ત્રીઓ
ને સના સોપી ચખશે તો

અમારે પુરુષોએ તો લાજના આર્થાં કુદા કે દરિઆ
પરવાનો તૃપ્ત આપશે ! હું મારા ભગવાન તને
પાસી હવે કાનતો પામુ અપીત કરીએ ?”

અનરિહાસી અટકાવ કરતાં ભગવાન
આજવા —

• “દોકરાએ પ્રેમને એકદમ સ્વાર્થી છે ! શુ જાણી
જાઓ છો કે આવીજ રીતે સ્ત્રી જાતીને આજે
પરમેશ્વરી તમે કયવી રહ્યા છો ! કહો દાખરો પરસો
થયાં મુક વેદના અનુભવી રહેલી સ્ત્રી જાતીને
ઉગારવા કયા પુરુષ દામ ભીડી છે ? સ્ત્રી જાતી
પ્રત્યે લાગણી જાતીની હોય એવા એક તો મૂળજા
મરદનું નામ જાનાવો ? એને બંધન મકત કરવા

કાણે પ્રયત્ન કર્યો છે ? જીવનભર એ તો વેલીજ
રહી છે ! હવે આજે નમારી ; આખ , ઉધડી !
ડીક રૂંઠ અમય આવે સૌ આર્થાં ચાના થશે
અમમાનનાને ફાગવી દેશે, સ્ત્રીઓને ; વાજબી
લડ્ડો આવશે, અને એમની અજાદતા નહિ
પણ સ્વતંત્રતાની આડે નહિ આવશે ; એનું
વચન આપો તો ઉગરશે. નહિતર નમારી તારાજ
કાંઈ જોનાર નથી.” આટલું બોલીને ભગવાન
તો અટક્યો થયા. ત્યાં તો આડની ટ્રે લઈને
અમારા પતિ સ્ત્રી આવ્યાં, અને ટ્રેને ટેમલ પર
પધરાવીને દરોળવા લાગ્યાં. મહને એકાદ મજબૂર
જેવું કંઈ કરવું ને મારી આખ ઉધડી ગઈ !
[સંપૂર્ણ]

ચમકાર નથી.

(ગઝલ)

વિરહની રાત છે, દિલ દર્દ છે, ગમ ખાર નથી,
કોઈ આશાએ મિલનની નથી આ સાર નથી.
પ્રેમનો રંગ પડ્યો દીકો છગરની કોરે,
જાણે એક વાર તો એ ખીલનો શુલગાર નથી.
આડનો રંગ છે આકાશના દિલમાં મારો,
મેઘ : ગર્જન : એ નથી વીજનો ચમકાર નથી.
દિલને ખોલી શું કરું ? શાખ ઉચ્ચારી શું કરું ?
વેદના વિરહ તણી છે કોઈ ઉપચાર નથી.
આંખંડી પ્રેમ ભંડી આહ છગર ચીરે છે,
તેજ એવી કોઈ દુનિયા. મહી તસ્વાર નથી.
હું છું 'આઝાદ' અને માફ કવન છે આઝાદ,
નથી 'સાહિત્યનો સમ્રાટ-ગઝલકાર નથી'

આઝાદ-મુખર્મી

'ફોતી કરે છે'

નજર જેની આકાશ ઉપર ઠરે છે.
નમીને એ ધરતી મદા ખોતરે છે.
વસે છે બધી આશ માટીમાં એની-
કહો કોણ માટીથી આશા કરે છે ?
નથી ચાર જેના પહર એને ખાવા !
શિશુ ચાર ખાનાર એના ઘરે છે.
યદી ગડગડે છે ગગન વાદળોથી.
બધી ઉર્મિઓ દિલમાં તાંડવ કરે છે.
ચમક ભેઈ વિજળીની ચમકે છે દુનિયાં
કૃષિકાર વિજળીથી રમતો કરે છે.
શિશુ મૂખની ઝુંટીને માટીમાં નાખે;
જ્યાંમઠ્ઠ હો એજ હિરમત કરે છે.
કરી ખેતી પકવે છે જે ધાન લાઈ !
જુઓ એની દુનિયાં ફોતી કરે છે.
ફરે છે એ છવનની પરવા તણે;
જહાં નાગ ઢાળા હજારો ફરે છે.
લખે છે કૃષિકારનું ન્યારે 'સાગિર'
દહ્ય સાથ એની કલમ ધરધરે છે.

સાગિર વટવા

ગુજરાતી બાપામાં

ઇન્કિલાબે ઉસ્માની.

અથવા

તુર્ક ખિલાફતની ઉચ્ચપાયલ

મુ. વાર્તા લેખક:-જયોર્જ અયદાન

અનુવાદક:-કે. એસ. પટેલ

પ્ર. રૂ. ૧-૮-૦ (૮. ખ. જુદા)

સ્ટોકિન્ટ : થી રહેર સ્ટોર્સ

કમ્પીડ, મુરત.

જહેઝમાં તથા ભેટમાં આપવાં માટે

તાજ કું. લીં લાહોરના

ગલી કલમ કુર્માન શં

અને

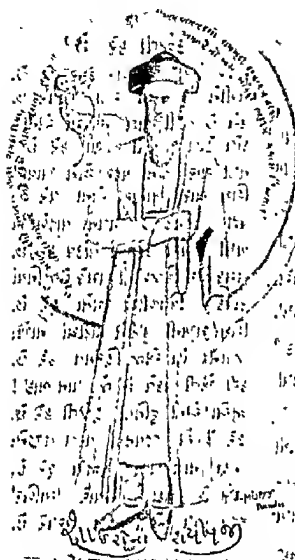
હિમાચલ શં મુતરનિર્જમ

અજોડ છે.

નમૂના એવા માટે પધારો ચા

નમૂનાના વેરક માટે લખો:-

આપ એજન્ડ	}	થી રહેર સ્ટોર્સ
		કમ્પીડ, મુરત.

શાયર અને શયખજી

શાયર અને શયખજી

અને

શાયર અને શયખજી

અને

શાયર અને શયખજી

શાયર અને શયખજી

ખસો વર્ષથી શાયરના
પગલે પગલે ધસાવતી ઉઠે-
શાયરીમાં સૌથી વિશેષ હાથૂત
અને નિરાધાર હોઈ હોય તો
એક બિચારો શયખ છે. ઉઠે
શાયરો આ બિચારા ઉપર
મોરબાર આપીને હાથમાં કરેતાં
મરુતો છે.

શયખ અને તેમના અર્થ
શયખ એટલે, નોંધે અને આદિ
અને મરુતો કરીને પોતાની
અને મરુતો આદિ એક સાધન
અને મરુતો આદિ એક સાધન
ઉઠેના શાયર હોય, અને મરુતો
શયખ ઉપર પોતાની ધનિયા થતી
હોયે તો, તેનાથી શયખ હાથ
છે. શયખ હાથને મરુતો ખાંડી

સાધનમાં પોતાની હોય તો,
નામદાર નામેદ મંચાર છે અને
શયખે બીજી બનાવવા આપની

તથીયત તલપાપડ થતી હોય

નોંધે અને આદિ ઉપર થાય

શાયર અને શયખજી

ઉઠેના શાયરોએ પોતાની

શાયરોએ પોતાની

શાયરોએ પોતાની

શાયરોએ પોતાની

અદમસ્ત હોઈ પીકે એક ચિહ્ન

આદિ કે બનાવે શયખ ઉઠેના સરશાયર

“કહો ઝોહિદ કયો હય, ઇસે કદર ફિરદૌસ પે નાચી;
હઝારો જતતે આપાદ હય, નખચુલે અંતરમે” આગાહ

“હરસો તેરો બાવકો ગોના વઅઝ;
કમઅંત હમે, આજ તો પી લેને ફ” કયઝી

“કસ કદર હય જો નાસેહ તશરીફ આવરીક;
પીરવા દે ઘોરી હદદી, રખ આઈયેગા ઘરમે” અહમક

“ઉતર ગઇ સરે બાઝાર શયખ્ દી પઘળી”

ગીરક, મેં દામ ન હોંગે બિનાર પી-હોંગી!

રીયાઝ

ઉર્દૂનો પ્રત્યેક શાયર, વ્યંગની બરડી અને કટાક્ષના શબ્દગણો યશી ગરીબ શયખને પંજવી દાપર બનાવવામાં કરી પછુ ઉછૂપ રાખતા નથી. શયખની ભાટાઇ અને લાંબાઈ કરવી કે, એમની મેમક ઉઘાવવી કે, રેવડી દાણા દાણ કરવી, એમનો જન્મ સિદ્ધકક હોય એમ ઉર્દૂના શાયરો માની બેઠા છે.

શયખની આસીયાનમાં, માત્ર બીજી એવા શાયરોએ જ ધૂંટતા કરી હોય તેવું નથી. પરંતુ ઉર્દૂ પ્રખર મહાકવિઓ—‘સપદ’ જેવા દસ્તાદ, ‘મીર’ જેવા રત્નશીલ શાયર, ‘ગાલિબ’ જેવા ગદ્ય અને દર્શનિક કવિ, ‘ઝૌક’ જેવા ગજુર, ‘આનિસ’ અને ‘નાસિખ’ જેવા સર્વમાન્ય કવિ, ‘હાલી’ જેવા સદાચારી, ‘અંકબર’ જેવા ઔદાત્ત અને મેંદાકવિ અલ્લામા ‘મિસ્તાક’ મહંમ જેવા ફિરિફક અને પ્રકૃતિ પ્રેમીથી લઇને બે કરીના તુક બંદી કરનારા ‘શાયરો’એ પછુ, બિચારા શયખની મીઠી પત્ની કરવામાં સહેજે પછુ અરેરાટી અનેભરી કે દયો દેખાડી નથી.

કેરણ કિયતીમાં ઝોશીયાગું, જીવન ગુમરતા, આ માનવ પ્રાણી-દયનાને નાતીક-માટ રવાલાવિકે પ્રશ્ન દહલતે છે કે, જેવા આ શયખ અને અદિદ છે કાણ? એ કયા દેશનો વતની છે? એને આત્મા કયા પ્રકારનો છે? ઉર્દૂ દાપરને એમનાથી આ જન્મદેવ અને ધૂણા કેમ દશે વાર? શયખજીએ કયા શાયરોના ‘બોયેદયન’નો વંધ કર્યો છે, કે એમની અસ્થ્યામતો ભરી છે, કે કયા કારણોના લીધે તીકોના રોળા જેમ જ્યાજ એમના ઉપર વાડેમ તૂટી પડ્યા? પરંતુ શયખજીના મૂળ-આપજીને દર શોધવાં જરૂર પડે તેમ નથી.

‘શયખ’ અરબી-અજાનનો શબ્દ છે, અને તેનો અર્થ જદ્દ, વિદ્વાન અને સામાન્ય સરદારના પછુ થાય છે, બ્યારે ‘અદિદ’નો અર્થ ઇશિરલ્લાહ, સંત અને તપસ્વીના થાય છે. ‘વાઅઝ’ અને ‘નાસેદ’ ઉપદેશ અને શિખામણ આપનારા પ્રચારકોને કહે છે. પછુ ઉર્દૂ અજાનમાં આ શબ્દો રદ-બતીને એક ખીમના પર્યાવાચી બની ગયા છે.

શયખ, અદિદ, વાઅઝ અને નાસેદ ‘શબ્દો’ અર્થ વિશાળ રૂપમાં કરવામાં આવે તો, આ પાઘડી તે મદાનુશાસને બંધ ખેરતી આવશે જેઓ આતુકનાહોના કદર અને ‘સંકુચીત’ મઝબી

જેતાં અગ્ન્યાસી ખિલાફતને 'ધરાની-ખિલાફત' નામ આપી રાહાય. ધરાનીઓના હાથમાં અગ્ન્યાસી ખિલાફતની લગામ આવ્યા પ્રકી. બરાબર બારમા ચર્ચે. ધરાનીઓ ખરલી. પોતમાં અદિર થયા. ધરાનીઓએ વખત પારખી. ઉઠી, ચાને, સાદત (લીલી પાકડી પહેરાતીને : 'બનાવેલા સૈયદો' તો કિરકો) કિલાને પચા કરી બનુ-ઉમમા. જેમ અગ્ન્યાસી ખિલાફત પશુ કચર ઘાણુ કાઢી નાખ્યું એટલુંજ નહિ પણ બની અગ્ન્યાસની ખિલાફતમાં ઉઠે, સુધી ઉતરી, ગએલા ધરાનીઓએ ખલીફાએને 'બદનામ' કરવામાં પણ પાછી પાની કરી નથી. આ ખોટી બદનામીના કારણે ખાનદાને ખિલાફત ઉપરથી અરખોનો-વિશ્વાસ ઉઠી ગયો અને ખીજાર 'જમહૂરીયત'નું કાલિષ ખૂન ધરાનીઓના હાથે થયું.

અગ્ન્યાસી ખલીફા હારન અને મામૂનનો સમય હી- ૧૭૦ થી શરૂ થઈ હી. ૨૧૮ સુધી પૂર્ણ થાય છે. એ પછી કિલાનો દરવાજો ખૂલી ગયો શયખ અગ્નુલ-કદીર જીવાની (રહ) ના ફત્વાથી, હારનરહિ એમના : 'સુર ધંડા'ની કત્ત કરી કિલાને લાખી દીધો હતો પણ વિધા બસની ખલીફા મનસુરે ઉદારતાથી જે મજબૂખી આજાદી આપી હતી તેનો પણ ગવર લાખ ધરાનીઓએ પૂરતી રીતે લીધો અને ખીજાર ધરાની રાજ કાયમ કરવા અને ધરખાખી તખ્તને નાબૂદ કરવા નવા નવા કિલાઓ ઉપજાવ્યા, જેમાં ધરિતાજસ, ઇબનેમકનાઅ, બાબૂક ખૂરશીના કિલા અને કરામતાક સંપ્રદાય અદિર છે. એ સર્વે ધરાનીઓજ હતા.

આજે પણ ધરાની રાષ્ટ્રીયતા, અરખી સંસ્કરના સિંદ્ધ બંડ કરી રહી છે. જેના ફક્ત સ્વરૂપ ધરાનીઓ અરખના આગમન પેહેલાના ધરાની નામો અપનાવી રહ્યા છે. ધરાનના હાલના રાજવી રૂઝાસાદની 'પહેલેવી' 'ઉણધિ એનું' શોટામાં મોટું પ્રમાણ છે.

અરખ જાતિ પાસે કોઈ પ્રાચીન, ઉર્નન અને ગર્વ કરવા જેવી યોગ્ય સંસ્કૃતિ નેતી ત્યારે ધરાની સંસ્કૃતિ એટલી પ્રાચીન અને આગળ વધેલી હતી કે, તે ઉપર ધરાનીઓ ગર્વ કરતા હતા. પરિણામ એ આવ્યું કે વિજેતા અરખોની રેણું સંસ્કૃતિ અને પરાજી ધરાનીઓની પ્રાચીન, પરિમાર્જીત સંસ્કૃતિ વચ્ચે સંઘર્ષનો અરંભ થયો. લાંબા કાળ સુધીની રાજકીય અને ધાર્મિક પ્રલયોના સંઘર્ષે ધરાની સંસ્કૃતિમાં અનેક પરિવર્તન થયા, અને તેઓને ધણી 'તહકૂખી' આ કરવી પડી હતી. પણ અને વિગ્રમ ધરાની સંસ્કૃતિનો થયો, કારણ કે ખાસ કરી ધરાનીઓએ આંતરીક વિશ્વાસના કારણે નહિ, પણ 'જઝીયા' થી બચવા માટે અરખી મજબૂબ ગ્રહણ કર્યો હતો, એથી ધરાનીઓનો ઇસ્લામ માત્ર નામનો જ હતો, અને તેથી તેઓ ઇસ્લામનું અક્ષરશઃ પાલન કરતા નહિ.

જે ધરાનમાં દાદસીયા હકૂમતની હાર પછી, હઝરત અલી (ક. વ.) ના સુપુત્ર હઝરત હુસયન (ર. ત.) ના લગન, હિંદના અદ્રૂપત મૌર્જના જેમ પરાજીત ધરાની સમ્રાટ અહમદશહની શાહજાદી શહરખાનુ સોથે થયા. હઝરત અલી, ખેખેખંબરે ઇસ્લામ હઝરત મુહમ્મદ (સ. અ. વ.) ના જમાઈ હતા, ખીજું આ ધરાની-અરખી લગન સંબંધથી ધરાનીઓની રાષ્ટ્રીય ભાવનાએ તેમના વંશજોનો સાથે અધિક આત્મીયતાનો અંશત્વ કર્યો. જેના ફગરે ધરાનીઓએ 'સાહાબા' ના સ્વત્વોથી ઇન્કાર કરી, હઝરત અલી અને તેમના વંશજોનું સમર્થન કર્યું.

અરખ વિજેતાઓએ, રાષ્ટ્રીય, સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક પ્રતિરોધિતે કાખમાં લાવવા માટે ડાળ ઘાણુ નામ માત્રના મુસલમાનોને સ્વાયા ઇસ્લામી બનાવવા તબકીય અને ઉપદેશથી કામ લીધું.

(*શિખલીફત, 'અલફાફક' કાળ ખીજો પાનું. ૧૫૬) . . .

શુદ્ધિ આનમાં ધૃતિમાં શાસ્ત્ર અને ઉપદેશ મંત્રને અરખ હતા, જેઓની વંશપરંપરાની ઉપાધિ અથવા સન્માનના લીધે 'શયખુ' તરીકે ઓળખાતા. ધરાનીઓ આ ઉપદેશકોની વિરૂધ્ધ બસ 'શયખુ' છતાં પ્રતિ, દેશના જોત્તરો સીદિથી જન્મ પામ્યા છે. આ સંબંધમાં ધરાનની પ્રાકૃતિક અવસ્થાને પણ લક્ષમાં રાખી રોજ જોવાય છે.

ધરાનનો એક લાગ 'આપાન વિતાનો ઉત્તર છે, ત્યાં આવાલોકી, આપાદી પણ ઓછી છે એ સિવાય અન્ય ભાગમાં, વિશેષ કરી નદી અને પર્વતોની ઘટમાળો છે, જે ઘણી લીનીયમ અને મનોરમ પણ છે. આ કુદરતના કારણે ત્યાં અનેક પ્રકારના ફૂલ-ફળ પણ થાય છે. ગુલામ એટલા સંખ્યામાં થાય છે કે, ભાગ્યેજ બીજે ક્યાંક આવવા થતા હશે. જાગ-બગીચાઓ પણ ત્યાં અસંખ્ય છે, ફળોને ઉત્પન્ન કરવામાં ત્યાં કુદરતે હરીઆદોને કામ કર્યું છે. ફળ-ફૂલ અને એવા સાથે ત્યાં અંગૂરો પણ ઘણી થાય છે. ત્યાં અંગૂરો હોય ત્યાં અંગૂરપુત્રી (દુષ્પતેર) શરાખ-કેમ ન હોય ?

કહેવાય છે કે આજથી આઠ હજાર વર્ષ પહેલાં, શાક જમશેદની મહાસરાની લોંડીએ પ્રથમ શરાખની શોધ કરી હતી.

ધરાનમાં એટલની પરી-શરાખનો દર, બૂતા ક્રમાનાથી વાળ્યો આવે છે, (અને ગુજરાતના (મુંબઈ) પારસીઓએ હજુ સુધી તે પ્રથમ રાખ્યા છે). શીરાઝી 'શીરાઝી' તો સારાએ જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે ધરાનના અમીરો અને ગરીબો આજે પણ મદિરા પીધે છે.

ધરુભામે શરાખને હરામ ગણ્યો છે તેથી, મુસલમાન મુખલિગોએ પોતાના ઉપદેશોમાં શરાખીઓની ખૂબ અજર લેધી છે, ફારસી શાયરો પણ બહુધા શરાખીઓ હતા તેથી વિરોધ માટે એમને માર્ગ મળી ગયો. ધરાની શાયરો એ મહાપાનનો વિષય લઈને શયખુને નીમીત્ત બનાવ્યા, અને મુસલમાન ઉપદેશો શયખુ, આદિ અને નાસેક ઉપર તે દિવસથી કટાક્ષ બાણ વાલ્યા, અને તે આજે સુધી ચાલતાજ આવે છે.

"આં હજરતે (સલ્અમ) મહાપાનની શારીરિક હાનિઓ બહુ જંગતમાં શરાખખીની પહેડી લાકલ કરી, ધરુભામે શરાખ સંપૂર્ણ હરામ ગણ્યું. પરંતુ આપ (સલ્અમ) ને કામ પડ્યું હતું ઉત્તર રણના, બહાદતા, અગાન, જર અને અર્ધ સખ અરબો અને બહુઓ સાથે. આં હજરતે (સલ્અમ) એને એવી રીતે સમજાવ્યા કે, જરેલી અરબોના મન ઉપર આપ (સલ્અમ)ના કથનની સચોટ છાપ પડી. આજે (સલ્અમ) બતાવ્યું કે સત્કર્મ કરનારને જન્મન મગશે, ત્યાં દૂધ, શદ્દ Honey-અને 'શરાખન તહરા'ની નદીઓ વહે છે; અને દરેક સત્કર્મને દર-અસરા મગશે." *

મુજબબને જોનારા અને ઉત્તર રણના ખૂબ્યા અરબો માટે આથી વિશેષ અધિક મંદુર કલ્પના બીજી શું હોઈ શકે ?

જન્મનતું આ આકર્ષણ અને દોષખનો લાભ જંગલી અરબોને નીતિના માર્ગ ઉપર અડીખમ રાખવા માટે પુરેલો હતો. પણ ધરાનની સુસખ્ય તિતિ માટે અધિક હુક્તિ અને બુદ્ધિ ગમ્ય હતી. લોની અડી આસ્પકતા હતી.

ધરાનમાં ધરુભામ; હજરત ઉમર (ર. અ. ત.) ની ખિલાફતના સમયમાં આવ્યો. હજરત

ધરતી આગમાં 'સેકતા' કાઢી વિચેગી. પાસે. સદ્ગુણની પ્રદર્શિત કરવા નામેક સાદય ગયા. એ ઉપર કવિ ગાલિય. કહે છે; આતે કવી બેત્રી ? કે નિરસ ઉપદેશક દોરત બની બેત્રી અમે તો હમદદ અને દીક્સેલ મિત્રો. ધરતીનારા છીએ.

“વાચ્ય, ન પુલ પીઓ, ન કિસીકો પીલા સકો,

કયા જ્ઞાત હૈ, તુમ્હારી શરાબે તહુરકી ?—ગાલિય

શયબ સાદય, લોકોને ઉપદેશ આપે છે કે, શરાબ નહિ, પીશો તો સ્વર્ગમાં “તહુરકી” નામનું ઉત્તમ પીણું મળશે, એ ઉપર કવિ મહેલું મારે છે કે—ઉપદેશક છાંન તો તમે સ્વર્ગ પી શકો છો, ત તો બીજાને પીવાડી શકો છો. તારૂં, તમારા શરાબે તહુરકી સુંવાન છે.

“હિસસે આહિદ રે કેહત હૈ, જો ગીસ્તએએ દાંત

કયા કુશાદા બહુરે રીઝક, અપના હાડાં હો નયગા.”—અમીર

ભોલૂપ આહિદ કહે છે, કે જો દાંત પડી જશે તો પેટપૂળ માટે બોજનનો માર્ગ સરળ થઈ જશે. સર્વ વસ્તુ આરોગ્ય માટે માર્ગ મોકળા થઈ જશે.

“મરજદમે બુલાતા હૈ હમે, આહિદે નાહુમ,

હોતા અગર કુછ હોશ તો, મયખાને ન જાતે ?”

બેવકુફ આહિદ મને મરજદમાં બોલાવે છે, લગ્ના એમને પછે કે મારામાં ‘થોડુંક’ પણ હોશ હોત તો હું પીણામાં નહિ જાત.

“હુત્ત મય તુજસે કયા કહું આહિદ

હાય કમખખત તૂને પી હી નહિ.”—દાગ

અરે અમાર્યા નમારે તો પીધીજ નથી તો પછી શરાબની મજા તું સું સમજી શકે ?

“ઉર્દુ જામશેની કમપનામાં શયબ લાખી દાદીનો હોય છે, અને તેઓમાંના કેટલાક દાદીએ કાળો કલક પણ લગાડે છે શાયરોએ એમની દાદીને પણ નથી છોડી.”

“બાકી હૈ દિલમે શયબ કે, હસરત બુનાહુકી,

કાલા કરેગા મૂંહબી, જો દાંડી સિયાહુકી.”—અવક

હજી શયબના હૃદયમાં પાંપ કરવાની લાલસા બાંધી છે, એમણે પોતાની દાદી કાળી કરી છે, તો હવે મોઢું પણ કાળું કરશે.

“હુર દિન કી ખાંધ ખુધસે, વાચ્ય ન જાત હો;

હુજતાલ આપ કયો ન મિલાવે. ખીજાખમે” —સરપટ

વાચ્ય સાદય ! આ પ્રતિદિન દાદી રંગવાની, કમકુટ શા માટે કરે આપ ખીજાખ-દાદી રંગવાના રંગમાં થોડીક હુજતાલ કેમ મેળવી નથી લેતા.

કેવો શુણ્ઘરી પ્રયોગ છે, હુજતાલ બાલ સમાયતના કામમાં આવે છે.

શાયરો, શયબ સાથે કમપનીક લગઈ માત્ર નથી કરતા કે તૂ-તૂ-મે-મે, બિપર પણ નથી અટકતા, પણ તેઓ બાંધમ બાંધ પર પણ આવી જાય છે.

“અય શયબ જો બતાએ, મએ-દરક, કો હુરામ;

એસે કો દો લગાઈએ, પીગીકર શરાબમે” —દાગ

ઓ શયખ જો પ્રેમ મદિરાને તેં દસમ ફેરવી તો નિશ્ચય જાણી લેજો કે દારૂમાં ભીંગવોને
એ સોજખા લગાવીશું. --- [પાંખ]

“એક ટીપુ મારી ઝોરએ ઝાહિદ કો અય રિયાઝ !

અળ હાથ મલ રહે હું કે અચ્છી પળી નહિ”-રિયાઝ ખયરાબાદી
હમરેતે ઝાહિદના મુખારક મસ્તક ઉપર પ્રથમ તો એક લપગડ લગાવી અને પછી રિયાઝ
સાકળ હાથ મસીને કહેવા બેઠા અસ્સોસ હજી મુરાખર નથી પડી.

“કલ કસ્લ હે બે નાસેહ તશરીફ આવરીકા;

પિસ્વા કે થોડી હલદી રખ આઈયેગા ધરમે”

અળ નાસેહ સાહેબ સાંભળ્યું છે કે આપ વાચક માટે કાફે અદિ આરવાની ઇચ્છા
રાખો છો, અને ખૂશીથી પધારશો પણ ધરમાં બીબી ને કહેતા આવશો કે, થોડીક હલદી
મસી રાખે કારણ કે અદિ આપની મહેમાનઘરની એવી રીતે કરવામાં આવશે કે ઘેર જઈને
તરત હલદી ચોખ્ખી પડશે.

“ઉતર ગઈ સુરે ખાઝાર, શયખ કી પઘળી,

ગીરુદમે દામ ન હોંજે, ઉધાર પી હોગી.”

ખાઝારની વસ્ત્રે શયખજીની પામડી ફેંકઈ લાગે છે કે ઉધાર પીધી હશે, તેથીજ
કલામે પૈસા વસુલ કરવા આમ કયું હશે.

જેમની શાયરી આગળ ‘સરે તરલીમ ખમ’ કરવું પડે છે તે, મરાઠવિ અકબર કલાદ
બાદીએ આજના નવયુગી શાયરોના ‘બર્ગ’ માટે, નવીન વસ્ત્ર અને નવો માર્ગ દેખાડ્યો છે,
અને તેં સુરોપની આંખી નક્ક કરનારા ‘દેન્સી હિન્દુસ્તાનીઓ’ હવે તો શયખજી ક્યાના
પાત્ર બન્યા છે, કારણકે હવે એવા ઉપદેશકો આજ રહ્યા નથી.

શયખજીને પીટી ઓળવા માટે, અકબર કલાદબાદી કહે છે:—

“આથ ઉનકે મેરા શયખ તો, ચલહી નહિ સકતા,

જાંદરકી તરહ, બિંટ ઉછલ હી નહિ સકતા.”—અકબર

જૂની રીતલાતને બિચારો શયખ, નવી ફેશનના વાંદરાઓ સાથે કેમ ચાલી શકે. અને
રેતાળ મુદકનો અમારો બિંટ પણ, થોડુંક વાંદરા જેમ ફાફા ફરી શકે છે !

“શયખ સાહુખ ચલ જાએ, કોલેજ કે લોગ, ઉલરેહે એગ,

બિંટ રૂખેસ્ત હોગએ, પોલો કે ઘોળે રેહુ જાએ.”—અકબર

શયખજીની પ્રધાનતાનો યુગવીની ગમે, હમણાં તો કોલેજનાં યુગ છે, બિચારો રહુ
અકબર થયા, હવે તો ‘પોલો’ ના થેલા સ્વી ગયા છે.

આપણા ગુજરાતી સાહિત્યમાં પણ ઉપર્યુક્ત વિષયની પુણી આપતા, અનેક દૃષ્ટાંતો
મળી આવશે ખરા. આપણે ત્યાં બોલતી ભગતના આળખા પ્રખ્યાત છે અને વેણીની કવિઓ અપ્પા
એ પણ, ટોંગી ધર્માભાઓના હર્મ કોડો ઉચાચ પાડ્યા છે.

શયખ, ઝાહિદ વગેરે ગુજરાતીક નામ છે, ગુજરાતીમાં એને માટે વિપર્યયો શબ્દ
‘અધ્યક્ષ-ના-અધ્યક્ષ’ હોવો જોઈએ. કારણ કે નર્ચસિવ મહેતાની લીટીઓ:—

ધાય છે (હૃદાસ, શિક્ષક.)

સવાસ-હિંદુનો માત્ર પચાવી પાંચો જાણે છે કે કેમ?

જવાબ-જાણે નથી. (હૃદાસ શિક્ષક.)

સવાસ-એક હિંદુ રસ્તામાં ચાલ્યો જતા હોય, અને તેના ખીસામાંથી અથવા હાથમાંથી કોઈ કોંભતી વસ્તુ પડી જાય અને તે માણસને તેનું ધ્યાન ચલુ ન હોય તો એક-મુસલમાન જેને મજબૂર-વસ્તુ લઈ લેવાથી પકડાઈ જવાનો ભય પશુ ન હોય, તેમ તે વસ્તુ ફાણા હિંદુની પડી ગઈ છે તેમ તે જાણતો હોય છતાં તે પચાવી પાંચી એટલે રાખી લેવી જાણે છે કે કેમ? જો જાણે નથી તો એક આદિમ તેને જાણે દેરાવે. તે માટે શરીરને છુલામનો શું કામ છે?

જવાબ-જાણે નથી. એ તો ગુનાનું કામ છે. એવા મુક્તીના ફતવા પર અમલ કરવા ન જોઈએ. જેનો માલ હોય તેને આપી દે.

સવાસ-ચોક્કસ જાણ કરવામાં આવે છે. તેમાં બહુધા હાથ પહોંચતા માણસો જ હોય છે. ગૃહીણ, મિસ્ત્રીન, તો જુવકેજ જણાય, તો શું ખાવાં, ખાણું કરવાં જાણે છે?

જવાબ-ચોક્કસ ખાણું શરીરવતથી સાંખીત નથી. એટલે એક તરફની કુન્યાની રસમ પડી ગઈ છે. કોઈ પણ રસમ રિવાજ વિના ખાણું પકાવી ગરીબો, મોહત્તાળને અવગણવામાં આવે તો એ બેશક સવાજનું કારણ છે. એ તો ગરીબો મોહતાળને લક-છે. અમીરોને અવગણવામાં કરી લાસ નથી. એવાં રિવાજ ખાણું જાણનાં કરવાં જોઈએ, અને ઇસાએ સવાજનો જે એકતરે તરીકા હોય તે અમલમાં લાવવાં જોઈએ. ખુલાપાક બહેતર જાણનાર છે. (હૃદાસ શિક્ષક શિક્ષક.)

સવાસ અસ્લાહપાકે આપણને શક્તિ આપી હોય છતાં ખીજાને ત્યાં જઈ ચાલ, પાન વગેરે ખાણું અથવા તેને ત્યાં જઈને

જેસી રહેવું તેમજ તેનાં ટાઈમ ઉપર જવું અને ચાલ વગેરે પાને ચાલ્યો જવું એવી રીતે હમેશ કરવું, એક મુસલમાનને જાણે છે કે? મહેરબાની કરી ખુલાસો લખશો.

જવાબ-શક્તિવાળા માણસને લાલક નથી કે હમેશ ખાવાપીવાના ટાઈમ પર જઈ ધરવાળને સરમમાં નાખી પોતાનું પેટ ભર્યા કરે. હા, ધરવાળો પોતાની ખુશીથી ઘેરની સંબંધમાં ચાલ, પાન કરે એમાં હરકત નથી.

સવાસ-કોઈને ત્યાં જમવાની દબવતમાં જવું, અને આપણી જુમની દરમિયાન ઉપર ખાણું કે જેથી એકદમ પેટ ફૂલી જાય તે શું મજાકે છલામમાં જાણે છે? મહેરબાની કરી ખુલાસો જણાવશો.

જવાબ-કોઈને ત્યાં દબવતમાં અથવા પોતાના પેર એટલું બધું ખાણું ન જોઈએ કે જેથી તકનીક થાય.

સવાસ-તાજ અથવા ખજુરીમાંથી પાણીની કળે છે જેને નીચે પકડે છે, તેમાં સવાજની ઠંડીને લઈ નિશાં હોતી નથી પરંતુ સૂરના ઉંચે ચાલ્યા પછી ગરમીને લઈ ધીમે ધીમે તારી ખતની જાય છે. ત્યારે સવાજ વખતે એ નીચે પાંચો જાણે છે કે નહિ?

જવાબ-નીચે પાંચો જાણે છે, પણ જ્યારે એમાં નિશાં (કે) આવી જાય તો જાણે નથી.

સવાસ-મોરીસીયસ દાણાદાર ખાંડ વિગેરે લોકોનું કહેવું છે કે હાડકાંથી એને સાફ કરવામાં આવે છે. તો એ ખાંડ વાપરવી જાણે છે કે નહિ?

જવાબ-એકદમ તપાસ કરતાં જાણે છે કે હાડકાંને પ્રથમ બાજવામાં આવે છે તો એથી તે પવિત્ર થઈ જાય છે. માટે વાપરવામાં કંઈ વધી નથી જાણે છે.

લોહીની પ્યાસ

(પાદરીની પ્રેમદાની અદ્ભુત કથા)

(અમારી રસભર આલુ વાર્તા)

આધ્યાત્મિકર : "તુલાબ"

[ચતાકથી આલુ]

રૂ! તે કેવી રાતો હતી!

કેવી રાતો!

હું પાદરી બનવાને જન્મ્યો હતો એવું મને જાણપણથી જ જણાતું હતું, અને આ કારણે મારે વિદ્યાભ્યાસ પણ આ દિશા તરફ જ વળતો હતો.

ચોનીય વર્ષની વય લગી માં આપું-જીવન એક શિખાઉ પાદરી જેવું વ્યતિત થઈ હતું.

અભ્યાસનાં મારે શિક્ષણ પૂર્ણ થતાં મેં કમવાર નાની નાની ઉપાધિઓ મેળવી લીધી અને અંતે મારી વય નાની હોવા છતાં મારા ઉપરી હમ આરીઓએ મને આખરી ને અત્યંત જોખમદારીવાળી ઉપાધી માટે યોગ્ય સમજ્યો.

ઈસ્ટનું અકવાલિયું મારા ઉપાધિ સંસ્કાર માટે નક્કી થયું.

સમાજમાં હું ક્યારે લાલ્ચો નહોતો. વિદ્યાભ્યાસ ને દેવાવધની દિવાલોમાંજ મારી દુનિયા પરિમિત હતી. આ જેવી કાર્મ પુરતુ છે એટલું તો મને આપું જ્ઞાન હતું. પણ આ ચિયવમાં મેં કંઈ વધુ વિચાર્યું નહોતું. હું એક જાગૃત નેટલો નિર્દોષ હતો. મારા જીવ ને અદ્યતન

માતૃશ્રીને હું વર્ષમાં બે વાર મળવા જતો. બહારની દુનિયા જોડે મારા જીવનને, જોડી કવળ આ એકજ કરી હતી.

એક વાર દીક્ષા લીધા પછી તેનો પાછો લગ્ન કરી શકાતો નથી; પણ એના માટે અને કાંઈ પણ પ્રકારનો પથાતપ કે સહેજ પણ સંકોચ થતો નહતો. હું તો ઉપાધિદાન માટે આનંદ ને અધીરાઈથી જીવડતો હતો.

કાંઈ પણ યુવાન વરે મારા જેટલી-અજાણ આનુરતાએ પીતતા કદાકો મળ્યા નહિ હોય. દીક્ષાના આમણ દિને ઉપાધિ-સંસ્કારના વિચારે મને ઉંઘ પણ નહોતી આવતી. અને મારી આંખોની હમગ પાંદડીઓ બીમલ ત્યારે મને સ્વપ્નમાં "માસ" લણતો મેં જોયો.

પાદરી બનવું એ મારા માટે પરમ આનંદની વસ્તુ હતી. પાદરી થવા માટે મેં આદર્શ કે કવિ બનવાપરિ ઈન્કારું હોત. પાદરીપદથીયે ઉંચે ઉંચા માટે મારી અભિલાષાને પાંખો નહોતી. આ બધું હું તમને એટલા માટે કહું છું કે જે મેં જોયું છે તેના માટે હું બિહુલ થોડા નહોતો. એ તમે વિચારી શકા છતાં પણ

એ અગમ્ય આકર્ષણનો ભોગ હું જ બન્યો.

અભિષેકના મહા દિને હું ; દેવજા ; ભણી જતો હતો ત્યારે હું હવામાં આદતો. હોઈ કે મારા ખભે પાંખો વજાગાડેલી હોય એટલાં હથકાં મારાં પગલાં પડતાં હતાં. મારા સંગાથીઓના ગંભીર ને વિચારમગ્ન અહેસા બોધ મને આશ્ચર્ય થતું હતું. મારી સાથે સાથે અન્યોનાયે ઉપાધિ સંસ્કાર થવાના હતા. આગલી આખી રાત મેં પ્રાર્થનામાં ગાળી હતી.

હું પારાધાર આનંદ અનુભવી રહ્યો હતો. બીરાપ માનનીય વૃદ્ધ પુરુષ હતા અને તે હજારની અમરતાના વિચારવમળમાં ગૂંથાવણા હોય એવું જણાતું હતું. પવિત્ર ધર્મારતના ધુમટવાળા છાપરામાંથી મને સ્વર્ગ દેખાતું હતું.

અભિષેકની પ્રત્યેક સંસ્કારવિધિથી તો તમે સુપરિચિત છો; આશિર્વાદ, ભોજનવિધિ હાથની હથેલીઓના અભ્યંગ ને છેડસે બીરાપ બોડે ચઢાવવાનો બક્ષિ! આ બધી વિગતોનું વર્ણન હું નહિ કરું. ખરેખર! બાઈબલમાં ૬૦ એકાદ (Jcb) ખડુ કહ્યું છે, “આંખો સાથે સોદા બંધ કરતો નથી તે માણસ અવિચારી છે”

મારું માથું નમેલું હતું. અનાપામે મેં તે માથું ઉચક્યું, ને મેં તેને બોધી.

થોડે છેડે, કકેરાની પેલી બાજુ તે ઉભી હતી. પણ હું હાથ લાંબો કરી તેને સ્પર્શી થકું એટલી નર્મદીક તે મને લાગી. હર્ષભ સૌંદર્યવાળી ને રાગવંદી શકમાઠથી વચ્ચો પરિધાન કરેલી તે એક યુવાન સ્ત્રી હતી.

મેં સમતોલતા ખોઈ નાખી. આચોતી આંખો પામતાં આંધળાને જે લાગણી થાય એવો મને અનુભવ થયો. પંજાર પહેલાં ઓગરની દેખાતો. બીરાપ વાલોમાં સરળ વીંટળાઈ નય તેમ એકાએક નિસ્તેજ થઈ ગયો. તારકા દિવસે આંખા પડી નય છે એમ સોનાંની શમઅદાનમાં અટ્ટેલી આંખની દોલીઓનો પ્રકાશ

ઓછો થઈ ગયો. આખા દેવળમાં તિમિરતા પ્રસરી ગઈ. અંધારમાં અપસરા જેવી પ્રકાશતી પેલી સુંદરી ઉભી હતી. સ્વતેજથી તે ઝળહળી રહી હતી. અંદની જેમ પારકા પ્રકાશ પ્રકાશ વાને બદલે અર્ધની જેમ પોતાનો પ્રકાશ પ્રસરાવતી તે ઉભી હતી.

મેં મારી આંખોનાં પોપચાં નીચાં ટાળી લીધાં અને બાહ્ય વસ્તુઓની અસરથી વિમુક્ત રહેવા આંખો નહિ ઉઘાડવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. મારા વિચારો વધારે ને વધારે ચળચળ લાગ્યા હતા અને હું શું કરી રહ્યો હતો તેનું મને લાભ નહોતું.

પાસાદાર બિભેરી કાચમાંથી પસાર થઈ અર્ધના કિરણો વહુટે એમ ગુલાબી સંધ્યાના રંગો જેવી તે ઝળહળી રહી હતી. આ મેં પાંખોમાંથી બોધું અને તરતજ મેં આંખો પાછી ઉઘાડી નાખી.

શું સૌંદર્ય હતું! સ્વર્ગમાં સૌંદર્યની આદર્શ પ્રતિમા ખોળનાર અને પૃથ્વી પર ‘મેડેના’નું અતૌકિક ચિત્ર ઉતારનાર મહાન ચિત્રકારો પણ આ કાદપનિક વાસ્તવિકતાને પુરો એમ નથી. કયિની કોંબધારા કે ચિત્રકારની રંગપાલીઓ તેની સુંદરતાનો આછો ખ્યાલ આપવાનેયે, સંમર્થ નથી.

તે સહેજ ઉંચી હતી. તેનું બધીદર શરીર ને હાવભાવ દેવી જેવાં હતાં. તેના સુંદર ને સુવાળા વાળ બે બાજુ લમણે બે સોનેરી મોજની જેમ વાયુમાં લહેરાતા હતાં. તેના વાળો લંદેલા હતા અને તેથી તે ‘સુગરધારી’ રાણી જેવી દેખાતી હતી. તેનું કંપાળ કાંઈ આસમાની રંગ જેવું પારદર્શક ધોળું હતું. તેનો આ બાલપ્રદેશ લમ્બ હતો અને આંખોની લૂરી પાંખણો વેર વિસ્તારાતો હતો. પ્રખર તેજથી ચમકતી તેની સાગરનાં સલિલ જેવી લીંચી આંખોની અચકચી તેનું શ્રોત્રચ-દોષી નીકળતું

હતું. કેવી આંખો! એક જ પલકારામાં એક પુરુષના ભાવિને તે આંખોએ ધરી નાખ્યું. તેની આંખોમાંની સચ્ચતા, વિમલતા ને પાણીદાર ચમક મેં કોઈપણ માનવનયનમાં ક્યારે પણ જોઈ નથી. તેની આંખોમાંથી વહુટતા કિરણના તીરે સંસરણ હલ્યમાં ધોંચી જતો. તેની આંખોને અજવાળતી જ્યોતિ જગતમાંથી આવતી હતી કે જહનમમાંથી એ તો હું જાણતો નથી, પણ માનવની પુત્રી તો તે નહોતી જ! વિમલ કરતાં તેના રાતા હોઠમાંથી પૂર્વમાં પાકતા વિમલ મોતી જેની દંતાવલિ આમગી રહી હતી. મુખની ગતિએ તેના ગુલાબ જેવા ગુલાબી મુઠાયમ આકર્ષક ગાંઠોમાં નવાનકશા ખંજન પડતાં. તેનું ધારીકું નાક રાજવંશી મગરૂરી અને ઉચ્ચ કુળનું પ્રતિક હતું.

ઝળકળતા ઝવેરાત તેના અર્ધ-નમ્ર ખભાની મુલાગા ને ચમકતી આમડી જોડે રમી રહ્યા હતા. તેની ગરદન જેટલી જ સ્વેત મોટા મોતીની માળા. તેની છતી પર ચૂંલતી હતી. વળ ખાતા સર્વની જેમ કે કશા સજાતા મોરની ભાવિ તે વારંવાર પોતાની ડેક ઉંચી કરતી અને તેથી તેના ગળામાં વોટામેસો સુંદર ખેંચ ચડીના ચોક્કાને આંધારે વધતા રેખાની જેમ ગતિમાન થતો.

રાતી મખમલનો પોશાક તેણે પહેર્યો હતો. અને “અર્મિન”ની પહોળી પટ્ટીવાળી બાંધમાંથી તેના નાકેક હાથ બહાર નીકળતા હતા. તેની લાંબી, ઝેળ આંગળીઓમાંથી સંધ્યાના ઝઝડકમાં જેવો અગમ્ય પ્રકાશ ઝરતો હતો.

આ બધાં ક્ષેત્રો જાણે ગાંધી દીવે જ મેં જોયાં હોય એમ તે મારી આંખોમાં હલ તરવરે છે. તે વખતે મારું મગજ ભમતું હતું છતાં હું એમાંનું કોઈ પણ બુઝ્યો નથી. ત્રીજામાં ત્રીજી વરતુ-દોડના એક કોરે ભાગ્યે જ દેખાતો તેની હાથગી પરનો શરૂ થય. મક્કમલ જેવા મુઠાયમ તેનાં જતાં, આંખની પાંપડોનો તેના

ખાત પર પડતો અરિયર ઓળાએ બધું મને ખરાબર યાદ છે.

મારી દ્રષ્ટિ તેના પર પડતાં મારા દિલના દરવાગ એકદમ ઉઘડી ગયા. અગાધુ ક્ષેત્રો જેવા માટે બધી દિશાની સઘળા બારીઓ ખોલી દેવામાં આવી હોય એવું મને લાગતું હતું. જીવન મને નવું જણાવા લાગ્યું. વિચાર ને લાગણીની અન્ય દુનિયામાં જાણે હું હમણાં જ જન્મ્યો હતો.

મારા હલ્યમાં એક પ્રકારની ભયભરી ચિંતા ઉપરિચિત થઈ. પસાર થતી પ્રત્યેક પળ મને એક સાથે વિષળ જેટલી યાદી ને યુગ જેટલી મોટી લાસલા લાગી.

ઉપાધિદાનની ક્રિયા આગળ પડતી હતી. દીક્ષાના સંસ્કાર મને દુનિયાથી દૂર દૂર લઇ જતા હતા. મારા અંતરમાં મુલકવાતી અસુરી લાસલા મારા માર્ગને અવરોધતી હતી.

મને “ના” કહેવું જોઈતું હતું ત્યારે મેં “હા” કહી. મારા આત્માને અન્યાય કરતી જગ્યાન સામે મારા અંતરે બંડ જગાવ્યું હતું. આમ છતાં દોષ અગમ્ય શક્તિએ મારા કંઠમાંથી હઠારવાચક શબ્દો ખેંચી કઢાયા. એજ પ્રયત્ને કદાચ કેટલીયે યુવતીઓને તેમની મરણ વિરૂદ્ધ પરણાવવામાં આવે છે ત્યારે તેઓ યનાર પતિનો અસવીકાર કરવાના હઠ ધરિણીથી લખની વેદીએ ગય છે પણ પછી ત્યાં તેઓ પોતાના ઇરાદાને અમલમાં મૂકી શકતી નથી, મુખથી એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારી શકતી નથી. દીક્ષા લેનારની પણ ખરાબર આ દશ છે.

સોગતવિધિના સમયે જન્માને, કાદી ચીયરે ચીયરે કરી નાંખવાનો સંપૂર્ણ ઇરાદો હોવા છતાં નવા પાદરીઓને દીક્ષાના જન્માનો અંગીકાર કરવો પડે છે. જનરેમાં ચક્રચાર જગાવવાનો કે એકદમ થયેલાં એટલાં બધાં સોગતોને તેમની ધારણામાં નાસીપાસ કરવાનો મન સાદસ દોષ કરી શકેલો નથી. સર્વની મરણ, સર્વની દષ્ટિ તેને કાગળા ડોળ

ધુરંદી રહી હોય છે. સર્વ ક્રિયા એટલી સંપૂર્ણ... તોયી ગાંધવામાં આવી હોય છે, દરેક વસ્તુ અગા-
ઉધીએની વ્યવસ્થિત રીતે નક્કી કરવામાં આવી
હોય છે કે, પાછળથી તે સહેજે ઉઠેડી સકાની
નથી, અને આવી પાકટ વસ્તુસ્થિતિને ઉચાપ-
વાનો વિચાર પણ ત્યારે અસંભવિત બની નય છે.

સંસ્કારવિધિ આગળ વધતી જતી હતી
નેમ તેમ પેલી આગમી સુંદરીની યુગ્મમુદ્રા
ખડલાની જતી હતી. પહેલાંની કામળા અને
પ્રેમાંગ રેખાઓ ગેરસમખંડુતીથી ઉદભવેલ
નિરંકર ને અસંતોષની લાગણીઓ અર્થસિત
કરતી રેખાઓમાં પરિવર્તિત થતી હતી.

“હું પાદરી થવા નથી ઇચ્છતો.” એવું
પોદારી ઉવાને મેં પર્વતને, પણ ઉમેડી દે.
એવો જગમગ પ્રયત્ન ક્યો. પણ મારી જગ્યાન
તાળવે મોટી ગણ અને હું એક શબ્દ પણ
બોલી શક્યો નહિ સંપૂર્ણ જાગૃત છતાં હું
મિહામણું સ્વપ્ન જોતો હોઉં એવી મારી સ્થિતિ
હતી તમારા એક જ શબ્દ ઉપર તમારી જન્મની
ને મોતનો આધાર હોય છતાં તમે એક શબ્દ
પણ બોલી નહિ શકો એવી મારી લાજન હતી.

હું જે માનસિક વેદના અનુભવી રહ્યો હો
તે તે જાણતી હોય એવું જણાવું હતું. મને
દિમ્બત અપાવતા અધિર્વચન દર્શાવતી દ્રષ્ટિ
તેણે મારા પર નાંખી.

તેની આંખો કવિતા હતી ને તેની દરેક
નજર કવિતાની એક કડી! કવિતાની કડીઓ
ફેલી હતી:—

“તું મારો થશે તો પ્રુદા તને સ્વર્ગમાં
સુંખી બનાવી શકે તેનાથીયે વધુ મુખી હું તને
બનાવીશ.” તારા શરીરે વીંટળાવા માગે છે એ
તારું ક્ષેત્ર શરીર નાખ. હું સૌંદર્ય છું હું સૌંદર્ય
છું હું જીવન છું. આવ મારા બાહુપાસમાં ને
આપણે પ્રેમ બનીશું! ઈશ્વર તને એના જેવું શું
આપી શકે એમ છે? આવ આપણું જીવન
એક સ્વપ્નની જેમ સરી જશે ને એક અમર
અમર બની રહેશે!”

“તોડી ખાખ પેલું ખાકું ને તું આજ
થઈ જશે. હું તને આગમ્ય પ્રદેશમાં વિદ્યાર
કરાવી આવીશ. રૂપાના જનવાળા સોનાના પદ્મ
ગમાં હું તને મારી છાતીએ ચુપાડીશ.”

“હું તને આજ છું ને તારા ઈશ્વર પાસેથી
હું તને છીનવી લઈ જઈશ તારા ઈશ્વરના
ચરણમાં અનેક સુંદર દિવસો પ્રેમની સરિતામાં
ડૂબી જાય છે; પણ એમનો પ્રેમ એ બેદિવના
દિલ લગી પહોંચી શકતો નથી.”

મંજુલ સંગીત જેવા આ શબ્દો હતા
તેની આંખોમાંથી પ્રકાશોવાળા શબ્દો હતા તેની
આંખોમાંથી પ્રકાશોવાળા શબ્દોનો રજુકાર માથે
હૃદયમાં ગુંછ રહ્યો.

પરમેશ્વરનો પરિભ્રમ કરવાને હું તત્પર
હોતો, છતાં વિધિની ક્રિયાઓમાંથી હું વંચર
પસાર થતો મથો. રૂપની રાણીએ પાછી એક
દ્રષ્ટિ મારા પ્રતિ ફેંકી. તેમાં એટલી સાચાતા,
એટલી નિરાશા હતી કે, મોઝ દિલ તત્પરારના
ધારે ચીરાસ લાગ્યું.

વિધિ પૂર્ણ થઈ, હું પાદરી થયો.
અને પાદરી બનેલા જેઠાનેતા, યુગ પર
જે રેખાઓ જવાબ હતી તેની તીવ્ર વેદના ક્રોધ
પણ માનવ સુખ પર ચીતરાવલી મેં ક્યારે
પણ જોઈ નથી. પ્રેમીને અંધાનક પડ્યો મરવે
જોની પ્રેમદાને, જાગકના ખાતી પડેલા પરણ
પાસે જોડી મોતાને, જગતના ઉગ્રપ્રચારી બાર
જોડાં બીબી દબાવે, પેસાના બંદને પાછો
પામનાર કંજુચને, અને પોતાની સર્વોત્તમ
કૃતિની એકની એક દસ્તલિખિત પ્રતને અગ્નિ
હોમાતી જોનાર કવિને શોક થયો નહિ હું
તેરવો વિપાદ તેના સુખ પર અંધાપ્રકોશ રૂપો
મન જોલાવતા તેના ગાંધો પરથી ચુપાડી ફેંકી
મધ ને આરસપાણીના જેવી શ્વેત તે બનીગઈ
સ્નાયુમાંથી શક્તિ જોસરી મધ હોય તેમ તેમ
પુણ્યમુરત લય અચેત થઈ હતી પચા પચોમાં
અશક્તિ આવી જતાં લયધિયાં ખાતી હોય તે
તે યામદાને અરેલીને ઉભી રહી. (અપૂર્ણ)

અનુક્રમણિકા

વિષય સૂચિ	લેખકોના નામ	પૃષ્ઠ
હેલાલે ઈદ હમારી હંસી ઉડાતા હય	માંડવિયા	૧
યુન્કેગાર પાસે (કાવ્ય)	ફના	૨
૧૭મી રમઝાને ઈદનો ચાંદ	ઉમરખાન	૩
આવાઝકી દુનિયાકે દેસ્તો	બેકાર	૫
મળુવા જેવું પેપર જગતમાંથી... ..	સંપાદક	૮
પોક	વણુભરો	૧૧
નકાબવાલી (કાવ્ય)	સરોદ	૧૩
સ્વતંત્ર દેશની પ્રભ શું ન કરી શકે ?	ચિશ્તી	૧૪
વિસરાયલા ઇતિહાસનું એક પાનું	ખાદી	૧૭
કોઈ ચોર થઈને (કાવ્ય) '	નિસાર	૨૬
હસશે એ (નવલિકા)	સુમન	૨૭
દેશની આઝાદીનું ગીત	અમીર	૩૨
ઈકબાલનો વિલાપ	ઉનીયા	૩૪
મિર્ચોતે અહમદી	આસિમ	૩૬
અમલ અને ઇમરત	અમીન	૩૮
ત્રણ દિનનું ત્રિયારાજ	શંભુપ્રસાદ	૪૨
ચમકાર નથી (કાવ્ય)	આઝાદ	૪૭
ફળેતી ફરે છે (કાવ્ય)	સાગિર	૪૭
શાયર અને શયખજી	ગુ. સુસ્તદા	૪૮
ફતાવા	મૈ. અશરફ	૫૯
લોહીની પ્યાસ (ચાલુ વાર્તા)... ..	તુરાજ	૬૧

“કારવાં”નું ધાર્મિક લગ્નજમ.

હિન્દ માટે રૂ. ૪,

બર્મા માટે રૂ. ૫,

આફ્રિકા માટે રૂ. ૮, (રૂ. ૫૫)

છુટક નક્ક સાત આના

‘કારવાં’ના જાહેર ખર્ચના દર.

આખું પેઠા ૧/૨ પેઠા ૧/૪ પેઠા

૧૨ માસ રૂ. ૧૦, ૪૦, ૨૫,

૬ માસ રૂ. ૪૦, ૨૫, ૧૫,

૩ માસ રૂ. ૨૫, ૧૫, ૮,

૧ માસ રૂ. ૮, ૬, ૪,

ટાર્ગેટ પેઠા અને મેટરની વચ્ચેની

જા. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ

જાહેર ખર્ચના નાણા એડવાન્સમાં લેવામાં

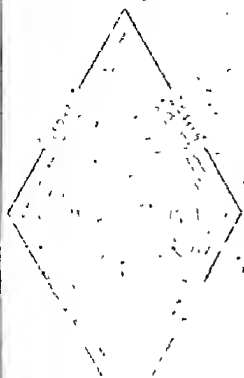
આવે છે.

૧૯૨૧ સાહિત્ય કાર્યાલય

કણ્ડવી,

મુરત.

“કારવાં” ઈસવી માસની ૧૫મી તારીખે પ્રગટ થાય છે. ગ્રાહકોએ નોંધ લેવી.

‘રાંદેરી’ લુંગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
ગાનુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મજબૂત લેબલ વિનાનો
માત્ર ‘રાંદેરી’ નથી
નકલથી બંધો.

અમારા કોઈપણ દેરીઆ નથી.

નિશ્ચ દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીલ કોઈ વેચના નથી. દરેક
લુંગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

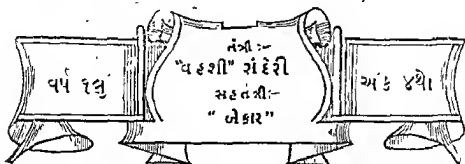
ધી રાંદેર ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

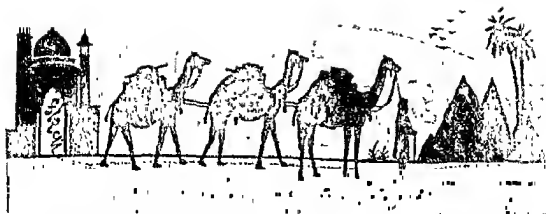
‘રાંદેરી’ લુંગીઓ અને કાપડના બનાવનારા.

મદ્રાસ - અલમદીયા બિલ્ડીંગ-રાંદેર.

સ્ટોકિસ્ટ:-

૧. ધી રાંદેર સ્ટોમ, કલ્પીડ, સુરત.
૨. સુઅલિમ કેપ માર્ટ, ભાગાવગાવ, સુરત.
૩. ધી જનરલ ટ્રેડીઓ કું., ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.

કારવાં ૫. ૧૬ ૦ ૦ ૦ ડીસેમ્બર ૧૯૩૬ ૦ ૦ ૦ અંક ૪૯

ગાઝલ

નનાબા—મૌલાના "આઝાદ" સાદબામુદતીએ સંદેર.

મંદ તાબાં હો શર્મિન્દા ન કયું ઉમ્મું રૂએ દીશનસે;
 કે હોતા હું તુલૂએ મેહુરે રખશાં નિન્કી ચિસ્મનસે.
 લગીડી રેહતી હું બઈ બલાં મેરે નશોમનસે;
 નિકલ્લ બાંઝે કહાં મેં ઉરકો લેકર અફલે શુશનસે.
 નતીજાં 'યે હૂઆ સરગોશીએ મૈયાદો શુસ્વીકા;
 નિકલ્લ જાએ બારગે બૂએ શુલ પુસ્તુલબી શુશનસે.
 તેરી તેગે નજરે હું કિયં બલાકી કિયા કયામતકી;
 કે નિરકે અસ્તોલી પરવાજા હો તતી હું નાં તનસે.
 બહારે રૂએ શુલકો કેબકર છુટતા હું દમ મેરા;
 અરે સૈયાદ રખ મેરે કદસ હો દર શુલશનસે.
 'યે કયા અરમાં હું? કેસી આરઝુદે? કયા તમત્રા હું?
 ન મેં છૂટું કબી દામે બલાએ સેદે અદગનસે.
 નમૂંદ હુસ્નકી ખાતિરલી ચિસ્મનકો હાદો તુમ;
 કે એક હસ્તકા મારાબી લગા ગૈડા હું ચિસ્મનસે.
 કહીં મૈયા નેહો પાક ઉન્કી દામનગીર હો જાએ;
 અગર શુઅરે કાઈ તો બચકે શુઅરે મેરે મદદનસે.
 કયામતકી ઈનાયત હું અરે મહતત 'યે બિસ્મિલ્લ પર;
 કે કાતિલ ઉન્કો દેતા હું હવા ખંચરકે દામનસે.
 મેરે જોએ જાનું કે દોર ઈત પર કિને શુઅરે હું;
 કાઈ પૂછે 'યે મેરી આસ્તિ મેરે દામનસે.
 મેં નિર્ણયત પમન્ત "આઝાદ" હું દુરમન તમ્બેશુનકા;
 ન મેં બન્નિસન રખ્યા વાળા હું કુલ ન મસ્તનસે.

ગાલીઓ બાંધીને બેઠા. પછી દૂધ ખાવાનું કોને
કહ્યું? સાગે? અને વળી, મફતમાં જરા તરા-
દમદારી કરતાં આખી બેંસને બેંસ મળી જતી
હોય; ત્યાં નીતિ બીજીને કાણુ વળગી રહે? નીતિ
તો દેવજોની લેંડી છે અને દેવજો તથા ગાંધીને
લાલકાકાએ ફગાવી દીધા છે; પછી નીતિને કેમ
હારગતી ન આપે? અસુ. સાગ જોઈને 'ઈસપ
નીતિ'ના ઘેરાની વાર્તાના વરતું રમરણ કરીને
એમણે તો પાછી ફીન્સાંડની બેંસને પેતાને
ખીંચે. બાંધવા લાકી ઉગામી! પછી ફીન્સાંડની
બેંસને દૂરદૂર બેંસ બે. રહેવેટ. અમેરીકાથી
કપાસીઆ પુરા પાડતા હોવાથી એ બેંસ કંઈ
એકદમ ખીંચે. બંધાયેલી ન હોવાથી સામે
શોગમ ઉગામ્યાં. જોડે પછી પછવું શું? છીડી
૫ કંટક ચડે તેમ લાલકાકાએ ફીન્સાંડની બેંસ સામે
લાકી ધુમાવવા માંડી છે. આખા જંગલે એ પાડોશી
ધર્મને ધિક્કારી કાઢ્યો છે અને રશીયાની 'પાંચકો-
તાની ધર્મ'એ એક જ માતનાં પુસોડીની મામાએ
પણ ફરકાવવા માંડી છે. બીજી બાજુથી સ્પીડન
નોર્વેની બેંસો પણ બડકા ઉડી છે કે આજે
ફીન્સાંડનો તો કાલે અમારો વારો - પણ ન
આવે! એટલે એ બંધાંએ શોગમ ઉગામવા
માંડવાની તેપારી કરી છે! જોઈએ છીએ કે
લાકી તૂટે છે કે પાછી "છરછી લાકી ઉરછી
બેંસ"ની કહેવત ખરી પડે છે.

બમણા ચવા બાંધ્યા છે. દસ દશાં નફા
લેવો એવી વાત જાહેર કરીને કોમિરા સરકારે
આકી ગઈ હવે દસને બદલે ૫૦ કે ૧૦ દસ
નફા લેવાય છે છતાં નંધણીવાતાં દોર જેવી
આપણી હાલત યદ્ય પડી છે! નવી સરકાર
વડેપારીઓના આશિર્વાદ મેળવેલાં કાપડવેરા
તો નાખ્યું કર્યો છે; ત્યારે હવે બેલગમ થોડા
એની જેમ નફા ખાવામાં આગળને આગળ
ધપતા વડેપારીઓને અંકુશમાં મૂકી માલકોના
આશિર્વાદ ક્યારે મેળવશે?

મુબરકનો ફીક્ટ મેળો ખગાસ થયો છે.
મુસલમાનોના અજમેરના ઓરસ કે હિંદુઓની
ગાદાવરીની જગ્યા કરતાં પણ મુબરક રોડીયેમ
પરના એ ફીક્ટ મેળામાં વધુ જાત્રાળુઓ પધારે
છે. પરિણામે બે અડવાડિયામાં લાખોમાં વ્યાધિય
મૂકાય છે! બાદશાહી ગેઈમ છે એટલે એની
પાડગ બાદશાહી ખરેખે તો યાજતે? અને
ફીક્ટના ખેલાડીઓ કે પ્રેક્ષકો પણ તેલકા
દિવસ ક્યાં બાદશાહ બની જતા નથી? જે
એ બે અડવાડીયાની બાદશાહી ફીક્ટ રસીયોઓને
મુબારક! પણ કહેવાઈ એટલું કે મેચોની
કૌમવાર ગાડવણી થોડા દિવસ તો મોકોનાં
માનસને તંગ બનાવીને છોડે છે અને તે
ત્યાં સુધી કે હિંદુ દીમનો કોઈ એટલેન
ચોંટી જાય તો મુસ્લિમ બાહરો નેના પગ
ક્યારે બાંગી નાખે એમ ઘણા મુસ્લિમ પ્રેક્ષકોની
અંતર અભિલાષ દશે અને કોઈ મુસ્લિમ
બાહર જત્રખાટ મચાવતો હોય તો દુતેનો પ્રય
ક્યારે લપસે અને તે ક્યારે બોંય બેંગે ચાપ!
તેનું નાક ચપડું યદ્ય જાય એમ અનેક
મુસ્લિમ પ્રેક્ષકો ઉઠે છે! આવી મનોદંશો
કારણ એજ છે કે કૌમવાર ફીક્ટ જજ
ગાડવણી કૌમીવાનું મીડું એજ જણાયે છે
અજણાયે અદમા વગર રહેજ નથી! તો

આવાકાશી દુનિયા કે દોરેલા! એવા તમે
પણ જાણતાં જો કે "પાડા પાડો લડો" ને
જાડોના બોડો નીકળે" તેમ યુરોપવાળા લડે
છે અને આપણે અરિં દિંદમા બેંસ બેંસ
જૂએ મરવાનો વખત આજો છે. ત્યાં સ્ત્રીમરો
પર સ્ત્રીમરો ડૂબે છે ત્યારે અલ દરેક સ્ત્રી
ઓના બાવો તરે છે! અનાજ, લી, દુધ,
મસાલાં, તેલ, સાથુ વગેરે રોજના વપરાશની
ચીજોના બાર સવાયા પછી દેશ અને દેવ

કિંદી કિંદી મંડળા જરા દીર્ઘ. કિંદી પાપરી.
પ્રાંતવાર કિંદી સંમિતો ગોલેતો કેમ કાંધેલો
ઓને આ સુચના અરેલે રહેને જેવી સારંગે
પણ તે રાજની તો કંઈ ને રેરા કોનો પછી
શબ્દની ગરબ સારની અમારી આ સુચના
બહે કાવામાં અટવાતી રહે પણ તે પર વિચાર
યવો પટે છો આપી એમ તો ઉદ્ધાસ યાત્રિકની
કિંદીને બહે ઓઝા દુઝની મુચના ફોજ
સાર નાખી દેવા જેવી તો નેથીજ કારણ કે
એ રમનમા પાછું પણ મિચ થતું નથી અને
કસરત તો થાય છે. પછી અપે-દે-રોને
બપોરથી રમનારે એસાડીઓને કંઈ બીજી
બુધી બારસની જેમ ઉપાડે. પછે રમવાની
એ રમન રમતાં ગરમ ન થાયે ? ને કે
ઈલાહ કિંદીની જન્મદાતા છે છતાં ત્યાં
કોમંવાર કૈમતીથોલીક કે પ્રોટ્ટદની મેંવા
ગોડવાની નથી પણ પ્રાંતવાર વૃલ્લેલેલ
સદેરાં કે દીગેની મેવો ગોડવાય છે. મતલબ
કે રમત કારા પણ અધિતો કોમ કોમ વચ્ચે
આંતર સંધાવાને અદે છેડુંજ રહે છે એ પણ
કિંદીઓના સદ્ભાગ્યની નિશાનીજ ગણાયે ?
જેરે મુસલમાનો બહારી સાથે પાછા
કમા અને કિંદીએ દુધા-છતનારને છત
મુબારક અને હારનારને બંદૂકી સાથેની હાર
મુબારક પછી મુસલમાનો એ બાબતો
સતોપ સહ થકે કે કિંદીની રમતમા હારવા
છતાં રાજદાર રમતમાં એમનું પાછું-છત પડે
છે ! કોયેસમાં એક દિલીપ અબાવ છે. ત્યારે
લોંગના કેપ્ટન મી. ટ્રીલુએ સાથે દીમરક

ખાલી મુસ્લિમ દીમરે રાજદારી કિંદી નેમ
છતવાનો આ-સ અપાળો છે કાંધપણ જાતના
બીજો કાંઈક મેં રેગર એકલા સંપથીજ
અંતરે રાજદારી કિંદીમાં મુસ્લિમ દીમે પોતાવું
રયાન જમાવી દીધું છે !
એમ તો એ ધડક કડી નાખવાની અણી
પર છીએ કે બહે મેજર નાપડ કિંદી છતો
પણ સાંત દળનારા હીરાની તકડમચી કરનાર
ખિસ્સા કાતરને રટડીમય ભરનો વિજય પણ
ઓઝા ન ગણાય. હારનાર એટલે કે ખિસ્સ
કતરાવનાર તે બેશમ શેડીયા પ્રેક્ષક તરફ
કરેલી સલામતી દોલજ પણ દળરો આંખેની
વજરીમાં ખિસ્સા કાતરવાની પોતાની કમા
ખાતવાર એકદિલીવાગો ખિસ્સા કાતર પણ
ધન્યવાદને પાત્રો દે છે. ને કે ખિસ્સા
કાતરઓતો બેકદિલીવાગા અને આંતરરાષ્ટ્રીય
દ્રષ્ટિવાગા ઉદાર દિશનાજ દોલ છે ! પોતાનીજ
કોમના આસામીય ખિસ્સ કાતરવામાં તે
જેટલો રસ છે તેટલો પારકા કોમના માણ
સાનાં ખિસ્સા કાતરવામાં પછી રસ અનુભવે
છે ! એટલે કે એ બેયા તરફ બંધાને બંધે
ધિકાર વહુટે પણ ખિસ્સાકાતરઓની સમ
દ્રષ્ટિ રાષ્ટ્ર રંક બંધાને સરખા ગણી તેમના
ખિસ્સાનો ભાર એકો કરવાની સામ્યવાદીનીનિ,
અને મામા માસીના ન ગણવાની વ્યવહાર
દ્રષ્ટિ જરૂર ધન્યવાદને પાત્ર દે છે ! આથી
જે કેરવો ના વચ્ચેના આડકતરી રીતે
ખિસ્સાકાતર બંધવાની પ્રેરણા આપી રહ્યા
છે એમ કાંઈ ન સમજ તે તો સાદે !

રાદેર એ ગુજરાતી
મુશાએરાનું જન્મદાતા છે
ગુજરાતના એ નાનકડાં રંગીન.
નગરમાં તા. ૨૬-૧૧-૩૯
ની રાત્રિ આમલી રાત્રે નવ
વાગે રાદેર ઈશ્વારા અમ-
ખાનાના 'અમ' હોવામાં
એક મુશાએરા (કવિ
સંમેલન) મહત્ત સમ્રાટ
જનાબ 'શયદા' સાહબના
પ્રમુખ સ્થાને રાદેરના કવિ
જનાબ 'ફના' સાહબની.

શાદી- મુજારફની પુરા-
લીને પ્રસન્ન બિજવવાનું
મોહવવામાં આયોજીતો,
પ્રથમ 'નસીમ', 'બેકાર',
'સાબિર', 'સાકી' વગેરે એ
ગુજરાતીમાં સેદરા તથા
ફનાએ જેનું કરી દત્તી
તે પ્રેક્ષકોએ વધારી લીધી
દત્તી. સ્વળ મહેરોને લીધે
માઈ 'નસીમ'ના સેદરા
સિવાય બીજું કશું દાલ

'ફના' (રાદેરી):- જનુ કરી નાખતા નથી. પછી
મુશાએરાની શરૂઆત થતાં બહારથી આવેલી મહત્તે દાનર રહેલા કવિઓએ નાચી સાંભળતી દત્તી
તે પૈકી 'નાચાડ' અમૂલ જાતી, નંદકલાલા 'અયરફ' 'ફાની', 'મહમુદ' વગેરેની મહત્તે ઠીક પ્રસન્ન પ્રાપ્ત
કરી શકી દત્તી. પછી દાનર રહેલા કવિઓએ પોતાની મહત્તે દ્વારા પ્રેક્ષકોને મહત્ત સ્થાના પ્રવાહમાં
વહેતા મૂકવા દવા; પૈકાકિ 'શયદા' 'નસીમ' 'બદ્રી કાચલાલા' 'આસિમ' 'બેકાર' 'બશીર' 'સાબિર',
'સાકી' 'વદરાઈ' 'આઝાદ અમીન' વગેરે એ પોતપોતાના રંગમાં મેદફિતને રસમરત જાનારી દત્તી.
નવા કવિઓ 'નાતિક' 'વલી' ઉનીઆ બી. એ 'બજશી' બી. એ. 'સાકી' વગેરેએ પુરાણ કવિઓ
સામે ઠીક રંગત જમાવી દત્તી અને તેમાં 'સાકી' હકે ઘાસ ચાલ્યો તે પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન
જમાવ્યું હતું. મહત્તે પર વિશેષ વિશ્લેષણ ન કરતાં દરેક મુનિમાથી મુદાના અલ્યાસો નીચે જેનું
કરીએ હીએ તેને વાંચકોના પોતાના મનમાંથી સરાવ્યું પર જણાવીને તોલ કરી-લેશે. 'બેકાર'ના રમુજ
સંવાલન અને માઈકેફોનના સહકારથી ઉકાળે વાગ્યા મુધી પ્રેક્ષકોને પોતાની ખુરશી પર સીધી
રહેવાની ફરજ પડી દત્તી. અને ઉપરે માઈ 'ફના'ની શાદીની મુજારફનારી માટે થોભએલો મુશાએરા
સફળતાથી પાર ઉતર્યો અને રાદેરની જમિમાં ફરીથી એકવાર ઠાવ વસત ખીવવી દત્તી માઈ 'બશીર'
'નિસાર' વગેરેની મહત્તે પાછળથી સાવડી દત્તી. પંક્તિ નિચે મુજબ દત્તી.

“મતી શકતો નથી હું કોઈ દી” પણ આપના મનથી.”

મહેરે:

ગુનરી વાણીના ફોળી હું ગુનરી સહેરો નથી એ જાણતો કાણે બગાડી આગ લોચનથી
પ્રેમ ઉમિંથી હું વર-રાજને અર્પું સહેરો કપાસી શીશ દિપક ને અતિશે તેજ આપે છે;
પુષ્પ લાગ્યો છું નવું ગુનરીનાં ઉપરનથી: કાજ પણ છે સમય 'શાયદા' સમય લેએના છવનથી
સરમિ-સોન્દર્યના નવરંગથી રંગ સહેરો "શાયદા" (મુંબઈ)
પ્રેમ મુરમિ વડે રંગાયલું માનવ છવન: ગજલ [૨]
દિવ્યતા પ્રેમની છવધારતો દેખું સહેરો ચર્મ છે મેઠ ઉપરન કાંઠો સુખાદનાં હાથે;
વિશ્વ સૌન્દર્ય મદિ દિવ્યનાં સૌન્દર્ય કિરણ તને છે ધન્ય બુધ્ધિને છતાં છે રમેઠ ઉપરનથી
એ કિરણધારથી કોઈમુખેથી ઈચ્છું સહેરો જનાગતે જવાદે તું નહિં ગજરા નહિં ગજરા;
ગુલને પુલપુલના અનુરાગથી આપાદ ચેમનાં અસૌકીક બીજના સાકી થશે સર્જન વિસર્જનથી
એ અનુરાગથી ઘેરાય છે, નિરખું સહેરો પતંગોતો પતંગો એ પ્રણય અંતમ જોઈને;
લગ્ન છવન છે પ્રણય તણી મનિલ પગલાં છતાં નર છટું મ્હાનાં રમાનાં પ્રેમબધનથી
ચિન્દ ઉજ્જવલ એ પ્રણુનાતણું વંદુ સહેરો નજરને ફેરવી લેનાર એ સમજ્યો હતો ને તું!
નર પુગલને હોમુખારક, હોમુખારક, અગ નરસીમ પ્રકૃષ્ઠિત છે પ્રણય ઉપરનં પુલાંનાં રક્ત સોચનથી
પ્રેમ તન્નુથી છવન, ગ્રંથી રે, માતું સહેરો ન કોના નયન છે દોષિત-નં કોતું રૂપ છે દોષિત;
—નરસીમ (મુંબઈ) રમન છે કાંઈની પરદા મદિ પ્રેમીનાં છવનથી
કરે જાતું હતું તે આંતનીનાં મુરતું ખંગલ
પ્રણય ધગ વહે જાતી હતી જે તારા ચોવનથી
મદી જાઉં બપે તોપણ રહે એ માનતો નિહાઈત
મદી ચકતો નથી હું કાઈદી પણ આપના મનથી
તમે જો દિલબા ચાહો તે કહેવન એ ફરે ખોટી
કહે છે જે કે નિકળતી નથી સુપાસ કંચનથી
નદિ ચાશે કદી પણ કાળની ઉપર અસર કાંઈ
પણીકા તારા રૂદનથી ન ખુંચવુલ તારા ગાંધનથી
સદા જળ ખિંદુએ: તો અગ્નિ ઠારક દીસે છે, કાંઈ
ગુલાબોમાં કદિ કાં આગ લાગી તારા વર્ષનથી
સદા સમજ્યા કદં તુજ કરતાને પણ કૃપા મહી:
"સગીર"ની આંખ આંજનાં ખડો એવાંજ અંજનથી
"સગીર" (મુંબઈ)

ગજલ [૧]

તમે છો પ્રાણથી ખારા તમે જાઝા છો છવનથી;
ઉમંગે લાખ ઉછળે છે તમાગ એક દર્શનથી.
ન સમજ્યો કાંઈ હૃદયિ: ન વાણીથી ન વાચનથી:
પ્રુલાસો કંઈ મજ્યો છે તો મજ્યો છોદલના ધક્કનથી.
ન ગામનની મને ઈચ્છા અધિલાસ ન વારનથી:
મજા સંગિતની મુજને મજે છે દિલની ધક્કનથી.
અનપવા કોષ શું જાણે સનાતન પ્રેમની શક્તિ:
અનખ એ પ્રેમ ખેચે છે હૃદયને લાખ વેગનથી.
હજારો મુજ ઉમંગિના ખિચેલા બાગ છે એમાં:
અરે, કુર્યાન જાઉં શા મજ્યા છે દાગ દુરમનથી.
છગર બાળીને સુરમે ફોડે બનાવી આપન આયું:
બગાડો છો શું કરવા આંખડીને આપ અંજનથી.
હું રહેઅરના ભરોસા પર રહેઈ તો ચેતારક મદમી:
પ્રુદા એનું લાલું કરજને મળી છે રાક રેહજાપી.
કરેલી મહેરબાની એ કદી પણ હું નહીં જુલું:
ગળાનાં કોપનારા તે ઉતાયો ભાર અંદનથી.
જો ઈચ્છા હોય તો આપી પ્રુશાથી જાન કંઈ જાળે:
અરે! નહીં તો તમે છુટા હું બધારો છું બધનથી.
હું જાણું છું તો જાણું છું જાળીને ખાક ધાવાનું:
ગજલ [૩]
ખિટલી લો બપે મુજને તમારા બાજ વર્તનથી:
મદી ચકતો નથી હું કાઈદી પણ આપના મનથી
કંઈકદી, ખવર કરેજે તું, પ્રત્ય પહેલાં પ્રત્ય ચાણે:
મિત્રાવે છે હવે જિજસુર કાંઈ તાર શું જાળથી
મળીને આકામાં પણ હું રજા રિસરી નથી ચાળે:
તમેને-કે તમારી પાંને, આ દિલ અને અથી

હથોળા દાવ છે—ગુઝરી ગયેલી વાત છે; સદચર: ખરું કહું છું; નથી બનતું—નથી બનતું મંથનથી.
 મુસલમાનોય તો મા રાખજે આરા ગિરેલમનથી મટી રાકતું નથી સહેતું અને તેથીજ હું કહું છું;
 અમે તો આરા પલુ રાખી નથી નિજની વફાઓથી; મટી રાકતો નથી હું કોઈની, પલુ એમના મનથી.
 ધમે બેઝાર તું પોતેજ તારા નકર વર્તનથી; ગુઝરીમાં નથી કાંઈ, કહું છું, માન તું મારું
 તમારું દર યાતું, શું હનું? કહું શું કહું તમને? નમીજ નમના પામે, વધીરા આગળ: તું વંદનથી.
 હવે તો દર ચર્ચાઈ ગઈ પલુ હાલ! છતાંથી! છત્તનના દાવ તો હું ખેલવા જાઉં છું પળપળ: પલુ:
 અસર મુજ આદમાં કે પશુ નથી તો આપ એ કવીજો ૩૩ છું ક્યાંક દાનાથી, ૩૩ છું ક્યાંક દુરમનથી.
 તમે જમણી બોલો હો કાં બલા મુજ બર ધાકનથી! જગતની કોકરો અંજામ, પર પડે આશ્રી મુજને;
 નથી એની દહીકત એ છત્તનનું એક સ્વપ્ન છે; અને મન મુજ પ્રકૃષ્ઠિન થાય છે બસ એજ ચિંતનથી.
 જગા શું છે તમે પુછી જુઓ 'નાશાદ'ના મનથી જગતની કેમ ના પૂતું તને તે દર પળેપળ પર?
 —નાશાદ (મુંબઈ) ૬ મંજેસ પર તો પહેલું એજ કોકર, એજ ચૌવનથી.
 અગર જો પાનખર આવે તો તે મુજને દઈ દેજે; ૫ થાય એ વખતથી હું કરગર છું એજ ઉપવનથી.
 રહેજે કમ્પના સુષ્ટ મરી ના આવેને જગમાં; રહેજે કમ્પના સુષ્ટ મરી ના આવેને જગમાં;
 સદા આપી રહી છે દરપળે દરએક ગુજ્જનથી. ઘણા પાપો કયાં સાં નિનાખો કંઈ કિંસાં મેનો;
 હવે ગગારોઉં છું અતે કદા એનાજ ચિંતનથી.

ગાઝલ [૪]

કદી મામી મુશ્કાબેને ન મુડી લેતે મુશ્કનથી;
 અમે આકાશ હનાં ઉડી જતે મુરંજેના દર્શનથી.
 * * * * *
 વિમુખું હું રહી નથી શકતો તમારા પ્રિય દર્શનથી;
 જગ્યાં હો તમે મુજ આંખથી મનથી અને તનથી.
 મને નિરખત નંથી કંઈ આંખ દૂંભેથી કે ઉપવનથી;
 શુભાળીના પિયુષ પી પી ને બંધાવો છું બંધનથી.

છોટે રાયદા 'સાકી' (મુંબઈ)

ગાઝલ [૬]

મુખારક હો તને રંગીન રાખો પ્રેમ કરવામાં;
 કે હું તો પ્રેમની વાતો કહું દિવની ધડકનથી.
 મલુ મિત્રોને મારા તું ખજાર એની નફિ કરજે;
 વફાની આશ હું રાખી રહ્યો છું મા હુરમનથી.
 ધરી છે આરા કાનાથી તમે મુજ કેમ બેસ હો?
 તમારું હીર સડે હંતાય છે ધરના, દુરાસનથી
 "જગાર" તું ખૂન પી પી ને ઉગાણી રોજ કરનારા!
 કહું છું એજ મિત્રોના વચન પાલન હું લાલનથી
 બદરા દાઝવાલા (મુંબઈ)

શવન મંદિર મડી શરમાવ હો કાં આજ સાજનથી!
 નથી સંતોષ શું યાતો હદના આસિંદાસનથી!
 રમ્યો છું દારવા માટે, ન મારે દાવ છત્તવો છે,
 ન હારી જઈય છત્ત દાવ છત્તવાના પ્રજોબનથી.
 મને યુગ યુગ સુધી ફરવા રમ્મ હો ઉર ઉપવનમાં,
 હું નાસી આજ આવો છું, વિયોગોના તપોવનથી
 તમારી આંખમાં પલુ એક ત્રીજા આંખ છે, દિલ્લુર
 દેહો ક્યારે મર્યું તમને, ત્રીજું લોચન, ત્રીજો વનથી!
 પરીક્ષા આપવી ક્યાંથી ન જાણું પ્રેમશર્મા ન્યાં,
 હજી આજે ક્યાં આરંભ, તેના સ્વરને વ્યંજનથી.
 બનાવા દાય બેસે ત્યાં કહે છે કમ્પેનારોણી,
 ન આજે હું મનાવાની તમારા લાખ મંથનથી
 અપીલય શોધતું પડશે અમારા રેતી સજ્જનને,
 અનુભવ ખૂબ ખારા ન્યાં મજ્યાં છે લાખ દુર્જનથી.
 છત્ત ઉપા ખીલી ત્યારે, ન રાખ્યો સ્ટેજ પલુ મંથન,
 હવે નહતર બંધાને છે અમારા વધ જોબનથી.

ગાઝલ [૫]

હદખોંદચમચાચું એમજો પોનાના ચૌવનથી;
 અપાવો વાદ રાને યુધ્ધપુષો એ વાત કુન્નનથી!
 હદયમાં ધર કહું છે તો અહીં રહેતું દખેલાં ત્યાં;
 ન ખસા વાદું છું કોઈ પલુ એમના મનથી.
 હદયને ઘમ્મતું ને દિવ થયી હુસાર: જાતું તે;

નિરાસી આજ રજા દ્યો, ન કાષ્ટ રોકશે મુજને, ન બંધશે તુજને કંઈ પેદનથી, પૂજનથી કે અર્ચનથી।
કરું છું બાર હળવો આજ હેવાનો હું રેદનથી, મરણ પહેલાં જીવો ક્યારે થયો છે આત્મા તનથી ?
તમેને બલવા મોટે કરું છું પ્રપત્નો પણ, મરી શકતો નથી, હું કોઈ દી પણ આપના મનથી।
નિસાસા સાંભળું છું હું તમારા, સાખ બેજનથી, તું પહેલાં તારા દિલને પ્રલસમ કામળ બનાવી દે,
કદી મારા હલવાથી મરી જશો તમે તો પણ, મળી જશે તને પણ રંગ-પુરખ કાઈ શુભસનથી।
મરી શકતો નથી હું કોઈ દી પણ આપના મનથી, જીવનનો ભેદ મૃત્યુ દરતે ખૂટે ચાપ તે પહેલાં

“નંદકે સાસી” (મુંબઈ) જીવન શું છે, એ જીવનને સાજાવાતું છે જીવનથી।

ગાઝલ [૬]

મળી જાયેજ છે અડી કાષ્ટ મન કાષ્ટના મનથી;
કહે છે પ્રેમ જેને તે શર છે અડી સનાતનથી.
તને જોવાથી મહારી જનમાંથી જન આવે છે;
ભણ સંજોયું ના હું કેમ, તમને પ્રણયજનથી.
અમેએ તો જુઓને આમ પર એને ચલાવ્યો છે;
નહિતો દેવ એવા શું ને મોં મરડે છે દર્શનથી ?
દલાવ્યા હાથેય પેલા થતાં મેં એટલા મોટે;
મહાસાગર છે તરવાનો અલીઆ એજ સાધનથી.
ઉમંગકા ધર્મ કદી ઉજળું હું, હું કોઈના અંતરમાં;
મદીરા ચર્મ કદી જાગેડું છું હું એના ચીવનથી.
ક્યાંનું જાન થઈ આખું કે શું શરમાય છે તેઓ।
વચન પણ મેળવી શકતાં નથી એ મહારા નૈનનથી।
કોઈની મોનતા મહેરીઝ મડો સૌને બનાવી ગઈ;

ગયા આખા છટકી આજ તેઓ મુજથી દુરમનથી.
સિનમ વિષુ ઔર કે શાખ્યા નથી તેઓ તો શું લાય છે ?
અમે પણ શોષ રાખ્યા છે અડીઆં હાથ જીવનથી.
તકાજા ઇસ્કના તેડી ન લાવે તર પર તમને;
લગાવી ટીકડીકા ઉજી છે કોઈ બાંકી ચિતવનથી.
અમારી આયની વાડી છે ઉર્કેસ્તાનની જૂમિ,
પ્રહા મહકુંઝ એને રાખજે તુફાને જર્મનથી.
તમે નિસારને આંખથી અજાએ તો ક્યાં છે પણ
કદી શકતો નથી એ કાષ્ટ દી પણ આપના મનથી.

“નિસાર” (બરમા)

ગાઝલ [૮]

અનુભવથી પ્રાપ્ત મળશે, ન મળશે તુજને વાંચનથી;
તડપવાતું છે સમજણથી, સમજવાતું છે જીવનથી।
ખરી બકિતજ જીવન છે, યશ પ્રાપ્ત શું જીવનથી;

જીવનની વાદા વાતો-દાનની, ને ફિક કુન્વાની
હૃદયોએ સૌથી, હું બધાપણે એક પ્રેમ-અપનથી।
નિરાશ નાશ કર, ગમ દૂર કર, મરી દે દારવા;
દારો મોત પેલા થઈ શકે છે એક જીવનથી।
મને, મિત્રાથી ને કાચા અનુભવ પ્રાપ્ત થાય છે;
ધુપાવોને, હું રાખું છું, એ એક જ ચીજ દુરમનથી।
બની જા. “રૂપ” પોતે રૂપનું સ્વરૂપ જેવું છે;
નિકળ દે દિલ તું પહેલાં પ્રેમ કેરા પ્રેમજનનથી।
નહોય “પ્રેમ” તે બદનામ શાને તું કરે “આસિમ”
ખબર છે, “રૂપ” પોતે પ્રેમ-વાદક છે સનાતનથી।
લાવેને અર્થ મારો કાવ્યમાં “આસિમ” નથી હોતો;
કરું છું મુંબ મેહલિને જતાં હું કાવ્ય-ચાંચનથી।
“આસિમ” (રાદર)

ગાઝલ [૯]

સદા રાજ રહું છું હું તમારા મુખ દર્શનથી;
ઉડી જતાં નહિ દિલખર તમે દિલના સિદ્ધસનથી.
વહાવે પ્રેમ આંસુ, નપન પ્રેમી; પ્રેમી સિતવનથી;
અનેરી રનેદની રીતી સજેલી છે સનાતનથી।
ભણ આપજ કહો કે શી રીતે એ હોડનાં છૂટે
તમે હોડે, તમે બાધી ગયા હો, પ્રેમ-અપનથી।
સમજા પુરા થયો પણ કોણ જાણે કેમ ના આખા;
ગણાતા મને કહીને આવવાતું કાસ સોમનથી।
કહે છે આપનું ખજૂર જીવે મુજ આંસુપ્રાપ્તને;
તને છે પ્યાર આંખો પર, મને છે પ્યાર ગરદનથી।
પહેલાં છે, જીવો, કરમાંછને ત્યાં પાંખડી પુષ્પે
જહ મગર ના શણે કદી પણ રૂપ નેજનથી।
અડી ખોજ જીવન, ખોટાં વચન, ખોટાં નિવારો સૌ
અરે, દેખાવના કંઈ મોહ આપોના પ્રયોભનથી।

રહી મુજ બદનસીખીમાં ફક્ત એ પ્રશનસીખી કે:
મરી શકતો નથી હું કોઈ દી પછુ આપનાં મનથી
ફરે તારી શું એ 'મનની' તમારી પ્રિયતાનીમાં
જુદી વાતો, જુદી બાંધા, જુદા માવો, જગતજનથી
અમૃત 'મનની' (મુખ્ય)

ગઝલ [૧૦]

કસમ સરભિની રસછોળી ઉડે છે મારાં ઉપવનથી;
તમનાં આંખો દરિયાથી ક્યું છે રક્ત સોંપેનેથી.
હૃદયમે ધડકે ધડકે પ્રેમની ઉંઘા દાસુ છું હું;
અનોખો જિન્દગી સર્ગ પે છે, મુજ દિય ઉવનથી.
સમગતી જોઉં છું જીવનની ચિત્તગારી સકળ વિષે;
બધે ઉછીપનો દીપી રહી છે મારો દીપનથી.
સુરત હો ગાનાં પુલકપુલક, સુરસ હો કાઢિલા ફૂળન;
બધાનાં સુરમાં પૂરાય મરો મારા ગાયનથી.
નિસર્ગી બીમ છે મારી હૃદય ગીતો ગડન ગાયે;
હદી ઉમેથી કય ઉડે, હદી કય ઉડે રંદમથી.
મને સૌન્દર્ય તરબા છે, પીયું સૌન્દર્યની સુરા;
જીવન સૌન્દર્યનાં તરવે ધકું સૌન્દર્ય દર્શનથી.
થયું સૌન્દર્યનાં રશ્મિથી આદિ પ્રેમનું સર્જન;
સમાધો જાહેર લેવનમાં વધ્યો તો જનાં લેવનથી.
જીવન સૌન્દર્યને પ્રેમ રહયું રંગાયલું ફરદમ;
જીવનની પ્રેરણા ને એતના છે, એનાં સ્પર્શનથી.
ફનાં સૌન્દર્યની કે પ્રેમની છે; દિગ્ધેતા અંશી;
નસીમ જીવન કિનારાને મિલાવી દે છે જીવનથી.

ગઝલ [૧૧]

નહી લોપી શકે મુજ જડી રોપી છે જીવનથી;
પ્રસરસે કુલ થઈ પુલકવૃક્ષો વધાની પાંદે મંદિનથી.
જગર હેઠપલ્લુ છે પ્રેમનું, એ કંઈ નથી બંસી;
મુંલું છું ચિરંદ ઘેરો વેદનાનાં સુર વેદનથી.
અદ્યઓ પ્રેમની, રંગત મરી રંગીન જોઉં છું;
તરી આવે છે જુદો રંગ એ રંગીન વર્તનથી.
છે પ્રેમીનાં લડમાં પછુ અર્જન કંઈ હુસ્નની મેરતી;
સદ પુલકપુલક દર્પકે છે કુસુમ ફરીઓનાં મિલનથી.
હૃદયની બેસારીમાં, જીવન આશાનું સિંચેલું

રંધે જીવન તંણી દોરી કંપારો આશાસનથી.
મરી જઈ મેં હું મનમાં આપનાં એવો સમયો છું;
મરી રોકતો મધી હું કાંઈ દી પછુ આપના મનથી.
'અશીર' આંખે ને આંખો કોઈ દી પછુ હૃદયનાં આસ
પ્રશ્નકીર્તિ આપી અર્થ, જન આરા પ્રેમ રેહનથી
'અશીર' (મુખ્ય)

ગઝલ [૧૨]

ઉગરે મોજ મુજીસાદ જંબારે મારકા પુનથી;
વધાવે અંજુશી પોરા મેંમુરો મુંકે રંદમથી.
દશ છે, અવદશ બારતિતણા મુંકે દેશ બંધુની,
મજા લઈ રહેયો છે ભાઈ બાઈ ભાઈનાં વનથી.
વતન માર, વતન ને હ, વતન માર જિવન સંપી,
ફનો થઈને વતન કાળે જીવું સુદાર-સુદારનથી.
વતનની આંકે પર માર વતન થાયો બને ચાઓ,
મગર જો જો, મરીને પછુ વતન માંગીય મદદનથી.
જગત ઉધારનમાં માર રંદન છે 'પુલકપુરો' જોડું,
નવી રંગત, નવી લાડો, બધો કુલ ખોમે ઉપવનથી.
ચિહ્નિસા 'શુ' ફરી છે, આંખ આ નાદાર પ્રેમીની,
મરી શકતો નથી હું કોઈ દી પછુ આપનાં મનથી.
બહેને ના મંજૂ મૂકિત 'વહી' આંકે હું મરી પર;
જાતાં પછુ મુ મીઝોવી લે જીવનના તાર તન મનથી,
'વહી' (કરમાડ)

ગઝલ [૧૩]

સળક શીખ્યો છું વજકુરની અગ્ર કુરકુમનાં મંથનથી;
જિવન સંકળાયલું માર છે બસ કુઆના જિવનથી.
છુપાઓ મુજ સમ ચેહરાને સાડબ સાવચેતીથી;
જુઓ નિકળા રવાં છે કીરણો નાંચીને ચિંતનથી.
અંગ અંતરી ભરી ચામે જગ્યા કંપ જુમીમાં;
અંમમાં અદ્યાદનાં સોદો દેવે સંભળાય મદદનથી.
દરીકત કાઈનાં કાઈ કદી બાણી નથી શકતા;
બતાવે તો કાંઈ જુલુસને શી નિરંજન છે ગુસ્સનથી?
હૃદય કંપે છે મેલકિતના જોડેને બેકલી મારો;
ભરી મેલકિતને આડું તો રાતું મારો રંદનથી.
બહેને કોકરોથી કમને મારી મિઠાવો પછુ;
મરી શકતો નથી હું કાંઈ દી પછુ આપનાં મનથી.

ચમનમા પણ નથી કે એન કે' છે બુદ્ધિને આજે
હરી, 'વહરી' લગાવે દિલનું પ્યમ દુખાનોય યનથી

૧ ૧ ૧

'વહરી' (રોર)

૧ ગઝલ [૧૪] ૧ ૧ ૧

તમારા દિવ્ય દર્શનના નયન અબજા અબજનથી
અશોકિત આંખોમાંના જુએ છે જગને સર્જનથી
સમયને ધીરતા કાઢી સમય પર પણ નથી હોતી
પધારે છે ફનાની આહમા, દિનરાત જનનથી
ન અર્પે જામ તો મૂકી દે આશા પર દહમ સાકી,
મધુને પણ હો મુજ દિમથી મુદમ્બન તારા આસનથી
રહી છે જરવની કડક નિરલ સતાપના અતે
બળેના ચક્રને અતે વરે છે જ્યોત્સના મનથી
જુએ છે પુષ્પ ફરમાતા સિતાચઓ તુડી પડતા
ખિમ્મની આડ છે પણ મોહ છે બુદ્ધિનને ઉપવનથી
સમજતા નિજને ખાકી હો પુણુ દર્દ હો દિલમા
જગતમા દુઃખની ના હો કાષ જનને કાષજનથી
છે તારી કન્યા, દિનને કે તુ પર કે પનાથી છે
કુખાકી વરે તુ છે પર સદા સર્જન વિસર્જનથી
પુણની શાને રહેમન કે હની આશા તો સેહરની
કરે છે પ્રેમ કળીઓ પુષ્પની ફાની ના મદદનથી
ફાની' (વરમગમ)

૧ ગઝલ [૧૫]

નરમા ચક્ર સરજ છે આણુ તુડે દશનથી
ન મુજ દિલ મોહશે કાદી જગત કેરા સુગોળનથી
અંતુષમ ફેરકેટો જોતે અનોખા કા નિરજનથી
રહે છે પરે સદા એતે બૂતોના રગ રોગનથી
બજે છે શુ પૂર્ણાપાંચો અરે મમી નથી અશિષ્ટ
રંદણ બસ છે રાજુ ગતને નથી કા કામ ચૌવનથી
ન-તુડે પાથરે કા જાન આ મહેમ નવાગી પર
પરે છે પાંચથી પૂષ્પો મુલી લાગીને ઉપવનથી
યદા તુ એમની પગ પાનીયા પર ગોલતુ છે તો
લહુ મળે વહી જા દિન ફલે આતુર લોચનથી
મને એ મૂખ ચારામર તરફતો હાસ્ય ઉપજે છે
મુદમ્બનમા ચરેતુ શિર ઉતરશે કેમ ચદનથી
ગંગાની આ ગહનનાઓ તથો પણ ખૂબ સફિક છે

પરમ પથે લેડી જાશે, તમારા સમ "પરમપ થી"
તમપતી નિજગીને જે, નિમત્રણ પાડવે દિનના
પણી રૂચી ફરે જુવનુલ મ કા એવા નેરોમનથી
તમારી બજમમા આરી સદા દિલ બોલતો 'સાબિર
'મરી શકોને નથી,તે કોઈ દી' પણ આપના મનથી

[૧] ૧ સાબિર' (વહવા)

ગઝલ [૧૬]

ન તરબીદથી ન માગાથી, ન સિજદાથી ન વદનથી
મને તો કામ છે બસ દિનરાતના દિવ્ય દર્શનથી
તમારી આદમા ધોવા છે જેણે હાથ, જીવનથી
કશનથી શી ગરજ તેને શી મતનથી તેને મદદનથી
જરો મરેશર સુધી ના દાગ કાતિલ તારા દામનથી
નિઝગશે ખૂને નાહકની જે પારા મારી ગરદનથી
બને ના રહ, મનમા વિચારો તો સદા રહેશે
મગી શકોતો નથી કુ કોઈ દી' પણ આપના મનથી
તમે આનો ન માનો હુ તો મારા મનથી માનુ છુ
મગી શકોતો નથી કુ કોઈ દી' પણ આપના મનથી
પ્રણય રોગીનો એરો જોત જોતામા ચરો પ્રકૃષ
ખુ નાજુ એ શુ કહીને ગયા છે, એને ચિતવનથી
એ કાના મુલુ પર પારણુ ફરી ને આમ પોષામ
હતાઓ જન્ય છે કા અશ્રુઓ સારીને ઉપવનથી
ખનર એ વિણુ લીએ છે કાણુ જુવનુલ ફરી પોજરમા
હડી આરે છે મુમ પાદા એચાર ઉપવનથી
યથા લાખો દશન અર્થે રૂપનાગા ખાકમા નાનિક
કયામત ત્યા ચરો જ્યારે નિઝગશે સૌ એ મદદનથી
નાનિક" (રોર)

[૧] ગઝલ [૧૬]

રિતરે એવા દર્શન મામ યદ એવેન તડુ છુ
ધવાતા વરે પર બેરોશ મૂકા જેના દર્શનથી
એ કામ દગથી લાગે સુગોળિત ચક્ર આકાશે
જતા જ્યો, પડે છે આજ કા એ તારા ચદનથી
જવાની અવત. મુજ પ્રેમ દુનિયામા વમત આવી
પુણે આશ મારી પ્રેમ-ગીતા દિનના ચુનશનથી
ચએ-ય દિનના રુકા તે મહે ચરેજોમા ધરી દીધા
રમે એનાથી કા! સમજ રમમા આપના મનથી!

તમે રહ્યા તો મારા દિલની દુનિયા થઈ ગઈ હતી; હવે આવે છે મુજને આજ નફરત મારા જીવનથી બંને છે એવકા, યા હું પુરો કિત્તુ ફર મુજને; મરી શકતો નથી હું કોઈ દી' પણ આપના મનથી કહે 'મજલૂમ' તું જને હું ન પર-તું નોંઝેના કરતે જરા તું એની બધાં દી' જંધને પૂછું સુંમનથી

ગઝલ [૧૮] ૧૯૩૮

કહું છું 'વઝોરની અઝોરકુમ'ના એ વર્ણનથી; મરી શકતો નથી હું કો દી' પણ આપના મનથી; લખતે શું ગયા પૂછો જરા-એ જઈ ચૂક્યાને; કંઈ મનથી લખું મેળો પુરે મગશે પુરો મનથી; દિલ થઈને મુંઝતો પર 'ઝિંગી બરબાદ કરશેમા' સુણી આવાઝાએવી 'બાવલા'ના મે' તો મદદનથી; રહ્યા મુજ ઝિંદગીમાં દૂર મુજથી તે છતાં આજે; રહી ગઈ શું અદાવત કે મિટાયા માગે મદદનથી; બને આવેદ તને હો ગર્વ છુટાવા-તુજ ઇઆદતને; મુને કમારોને આશા છે ફક્ત, હરતવા; હામનથી; હશે લખ્યું જે કિસ્મતમાં મરી શકશે મરી શકશે; કૌરો કાશિય હરદમ જે મિટાયા એને તન મનથી; મુનાહેમે મિટાવાને સદા રૂદન કરે; 'ખાકી'; કે છાંતરી છે ઉમ્મત હરતે; પણ એના રૂદનથી 'ખાકી' (સંદેર)

ગઝલ [૧૯]

વિધીનાં લેખે 'ઉપર' મેં પાંખોં છું સર્જાતનથી; મરી શકતો નથી હું કોઈ દી' પણ આપના મનથી; મહો સરદેશ ફરી 'લાવના' શું એવી સંજ્ઞાનથી; વધ્યા ને પોલકોનથી પો ખિતબોનાં પ્રગેશનથી; થયાં કોંસને બાવન, છંતાં 'બાવન' તરાડો છે; મુલાકાતો ફરી છે 'લોરે' સામે સેધી બંદનથી; પછી પૂર્વજ તજી 'સંકાર' કાં પુવદેમો દેખાઈ; મને છે દૂધ સ્વીડનથી અને તાલીમ બીટનથી; બનું ઉજી ન કાં, એ મેલ સુલસુલને થયો આજે; કથીરનો શો વખો ઝગકાટ જગમાં આજ કુદનથી; જઈ જમ મારગો ગુદશમાં આજે કાં તમે સદયર?

ખિજાંમાં રાયશો શું જાંખરાઓ ફરાં દર્શનથી; ચમનમાં ધૂળ ઉડતી આવે છે નજરે ગુલો બદલે; સુણો સુલસુલને બદલે કાગળના શોર ધિપવનથી; બાનેને એકસરેથી જમ તપાસો પ્રેમીના દિલને; નહિ મરશે નિગરના ગધ કાદો એપરેશનથી; મિલન કાજે દુરાના શોખ છ પ્રેક્ટીસ કરવાને; યથા-સહુ ખીસાના મોહબોલોના પ્રગેશનથી; જીવોને પ્રેમ કરી મેયમાં પણ બાગ્ય-સંગેગે હરદિથી ફક્ત હારી ગયો છું એક બે રનથી; ધસે છે ગત પોતાની બીજના સુખને માટે; સખક સ્વભોગનો શીખો તમે 'એકાર' ચંદનથી;

ગઝલ [૨૦]

બંને આવે હારો આફતો મોખીનની ઉપર; ઝરી જતો નથી મુરિદમ કદી દુસ્તમના ગર્જનથી; મને છે કિંચ જીવન મીતથી મોખીનને જગમાં; કે મોખીન મીત સાથે ખેલતો આવ્યો છે બચવનથી; નેહુ કર્તવ્ય મસ્તીનો જીવન સમય તુકામ છે; સખક શીખો જીવન ફરો શરદિ ફરો મદદનથી; નં સુસાનની તમતો હો ન પરવા આશીયાની હો; રહેજે દૂર શાદી જેમ આ દુનિયાના સુસ્થનથી; નિકારી દિલ તમારે હો એને રંગીન દુનિયાં પણ; મરી શકતો નથી હું કોઈ દી' પણ આપના મનથી; 'ઉની' શો બી. એ. (સંદેર)

ગઝલ [૨૧]

સુરેવાં છે લાંબ કિસ્સા કે થયાં વાવેલકા ચિતવનથી; ચરે જેતો ખરો આ શું ગર્જન છે સાંવ બચવનથી; તને મારી ખુદથી મેં દુઆ પુરી કરી લીધી; ન પરવા છે હવે તંનથી, ન પરવા છે હવે ધનથી; જીવન પાપી બને ને હો તમારી પાદ છે હરદમ; મરી શકતો નથી હું કોઈ દી' પણ આપના-મનથી; કયે કિસ્સા હવે જીતો તે મનસરી અનજાકનો; કયા 'અજરી' ફરી તારી ચકીને દરપર મનથી; 'અજરી' બી. એ. (સંદેર)

ગામલ [૨૨]

સડે ને એ સપુતો એક ખીન સામે તનધનથી
તને હોણે ચુ માત્ર ગુણગીના એ સ્વધનથી
નિષમ આ દર-બધીના ના છે ગૈરના મનથી
અમારે ત્યાં તો 'બી' શોધાયા એના તેરમે સનથી
ન આઠાદીમા કાઠ મન નાતે દિ હને આગે,
ને હેતે. એરણા કઈ દિ હોઆ એનિન રમનથી
એ સત્રીલ શોધી શોધી આજ ધર કહું છે મે એને,
મટી નાકતો સરો 'હ' કાઈ 'દી' પણ આપના મનથી
મરણને સળના આ જ ધનો રહી રિવાજેથી
ખેરખર મન જીવન ઉત્તમ છે એવા રહેતી જીવનથી
ખબર શું કે 'અમીન' એવું જીવન કેવું ગુમરે છે,
હમે છે એટલે હાલત છે સારી મિત્રના મનથી
'અમીન' આજાદ (મુલત)

ગામલ [૨૩]

મને તૌરીક-દે વારબ છું 'જાળ' બંધનથી
ખપાતુ જન મારી રાકમા તુર્ત તર્ત અને મનથી
દરદની વેદનાને શું ખતાતુ બંધનમા ધાગે,
જિગરની પાર થઈ પછી રેડ્યું છે ખૂન દામનથી
હવે કાળા તારા હોશને ખુલખુલ નહીં તો ને
હડી તુજ પાપમાવીની 'સદા' તારા નોમનથી
જન્મઓ છે, તમારા રિલ મટી' કઈ પ્રેમ એવે કે
મટી શકતો નથી શું કે હં દો' પણ આપના મનથી
દિલામે કાઈ શું 'અશરાફ'ને સતોપ દેવાનો
યશે સતોપ એને આપના એકવાર દર્શનથી
'અશરાફ' (વડાણ)

ગુજરાત અને ગુજરાતના મુસલમાનો હવે મીપરડીવાલા હાફીઝ અને
પીપરડીવાલા ફી બોર્ડિંગ તથા હોટેલની સર્જન પ્રતિઓથી જાણકાર થઈ ગયા છે
ગુજરાતના મરીમ મુસલમાનોને મેટ્રિક સુધી ફી જણવણી આપની આ એક અમરણ સંઘા
પુરવાર થઈ છે કારણ કે તેમાંથી પારગત થઈને આજે અનેક વખતે મેટ્રિકેટો, એન્જની
યરો, કસ્ટમ ઓફિસરો, ઓડીટરો, ગાર્ડો, મેશન માસ્ટરો વગેરે થઈ ગયા છે અને એવાના
દીન તથા દુનિયાને મુધારી રહ્યા છે

પણ મેટ્રિક પછીની કૉલેજની મુમીજીતોન પાર કરવા આ હાફીઝના ભણેલા અને
કેળવણીના મીમ ફર્ગ આરોગી થઈને આજ બાયઓ એ એક ઓડિયો એસોમીએશનની
રહેરમા આજે આરવરસથી સ્થાપના કરી છે કે જેની મારફતે કૉલેજની કેળવણી સેત્ર
પોતાના મરીમ નિધાર્થી બધુએને સેલ્લરથી, એપ્ર વગેરેની અનિવાર્ય મદદ અપાઈ
રહી છે રાખેલા મુજમ એ આજેના પછ એસોમીએશનની નાપિક સજા તા. ૨૪-૧૨-૭૬
ને રોજ સવારના ૧૦-૦૦ રહેર મુકામે જરનાર છે તેમા પધારવા સર્વે, આજ બાયઓ
વિનલિ ફરીએ છીએ અને સાથે સાથે આમ પમીકને પણ તા. ૨૪-૧૨-૭૬ને રોજ
રાત્ર ૮ વાગે સ્કેવ મેધરોગના જ સામા જામ વેંતુ જાહેર આમરણ પાઠીએ છીએ

ત ત્રી-કારવાં

જાણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

દુનિયા ન અર અલુ
છતા માનવ પડે તેવું

[સંપાદક]

તમે અંધી જાનનાં કારખાનાં રિંધે સાંલ-
જ્યું હશે. પણ ખૂબસુરતીના કારખાના રિંધે
સાંલજ્યું નહીં હોય. હોંઘીપુઠમાં ખૂબસુરતી
કારખાનું નીકળ્યું છે અને તેમાં બદસુરત
લોકોને ખૂબસુરત બનાવવામાં આવે છે. પ્રથમ
તો એ કારખાનું કંઈ એકરોએ અને એકરોએ
માટે નીકળ્યું હતું. પણ હવે તો ખૂબસુરત
પણ તેનો લાભ ઉઠાવી રહી છે. એ કારખાનામાં
દેરી કે યુવતીઓને મોટી બનાવવામાં
આવે છે. ચંપટાં નાકને લાંબું અણીદાર બના-
વવામાં આવે છે કેટલેક સાંખા હોડોને સંકોળીને
ખૂબસુરત બનાવી દેવામાં આવે છે. નમતદમ કે
ચરીરના ગમે તેવા એકગા અપવેદને ધારીલા
બનાવવામાં આવે છે. નંગઓને પાંતિયા ચંતું
હોય કે પાળાઓને જાડા ચંતું હોય તો તે
કારખાનામાં ધર્મ શકાય છે. ૫૦ ડોઝરથી
હડને ૬૦૦ ડોઝર સુધીના અર્થ, ખૂબસુરત
બનાવ માટે કરવા પડે છે. જેવો માત્ર તેવું
મૂલ ! આપું, આપું વાચીને આપણા દેશના
બદસુરત રાત્રી મહારાજો, એકાંજી, જાગીરદારો,
શેઠીયાઓ તથા સુધરેલી સગાઈઓ વધુ
ખૂબસુરત બનાવ કરવા હોય તો તરફ પ્રયાણ
કેમ ન કરે ?

પુરુષ બાળ બગીચા છે. ત્યાં માણસ કે
ભાવર તો ફીક પણ એક ગાડું પાંદડું એ
તેડાને શુભેક મણાય છે. જગનનાં/સૌથી
સુખી ટાપુ તે ગણાય છે. અને ત્યાંના લોકો
પણ કિંદાદસ ગણાય છે. તે ટાપુમાં મસ્તી
સરી જેડી છે. છતાં ત્યાં કાંઈનો જન્મ પણ
અર્થશક્તિ નથી તેમ મરણ પણ અર્થશક્તિ
નથી કારણ કે બાળક જન્મવાનું હોય તો તે
પડેલાં તેની આત્મે એ ટાપુથી બહાર પીછ
કર્મ જગ્યાએ જકડે ત્યાંકરો જન્મ આવે
પડે છે. તેમ માણસ મરણ પધારીએ પડે તો
તેને પણ આ ટાપુથી પોતાના બિરતરા મોટલાં
બાળવાં પડે છે. આ ટાપુમાં કાંઈ દુઃખી નથી
જેથી તે પૃથ્વીના રવળ તરીકે ઓળખાય છે !
અર્થાં પૃથ્વી તો રવળ મળે કે ન મળે પણ
તે લાગતી નેગપાઈ હોય તો આ પૃથ્વી પરજ
જીવના જીવત સ્વર્ગનો અનુભવ કરી લેવો
બેઠો છે ! "જગ્યા કરતાં બેધું બહુ" .

નિચિન્તતા અને નિયનતાભરી શોધ કરવામાં
અમેરિકાનો નંબર પહેલો ગણાય છે. પ્રોડક
મહીના પર અમેરીકાએ દીવાનાઓનો એક
રિપોર્ટ બહાર પાડ્યો છે. તેને વાંચવાથી જણાય
છે કે સૌથી વધુ પ્રમાણમાં પૈસાદારો દીવાના
અને છે. તેમના ખર્ચો મોટા વહેવારોને નંબર
અચારણા નામે નાનકડો ટાપુ છે. તેમાં
આવે છે અને તેમના બેંકી સાધારણ પધારી-

એનો પાગલ બનવાનો વારો આવે છે. પણ આખા રિપોર્ટમાં એક એડીટર પાગલ થયો હોય એમ દર્શાવ્યું નથી." એડીટર પાગલ બનતા નથી એનું કારણ એ હોવું જોઈએ કે તે બિચારાએનું આખું જીવન પામ્યો કે રિવાજો જેવું વીતે છે; પછી તેમને ખાસ યાદા બનાવ્યા કુદરતને ન હીક લાગ્યું હોય! એક અમારા મિત્રે શોધ કરી છે કે જેને જીવતા જીવત સનેપાત કાને કહે છે અને હાખરા કઈ બીમારીનું નામ છે તે જોવું કે નાજુવું હોય તો એડીટરીની બીમારી ઓડીરી લે!

"ગ્રીસ દેશમાં એક એવો પદાલ છે કે જેના ઉપર સ્ત્રી જાનનું નામ નિશાન દેખાતું નથી. પુરાણા વખતથી ગ્રીસ વસીઓની એવી માન્યતા આવી આવે છે કે તે પદાલ પર દેવતાએનું રહેલાવું છે. જેથી તેની ઉપર સ્ત્રીઓને ચડવા દેવામાં આવતી નથી. ૧૪મી સદીથી એ પદાલ પર પાદરીઓના એકી પહેના ગોઠવાયા છે. એ પહેલા બરનાર પાદરીઓની મુખ્યા અત્યારે પણ સાત હજારની છે જેમાં છપો વગસથી ત્યા મર્ડ સ્ત્રી તો શુ પણ પશુપક્ષીની માદાને પગ જતા દેરામાં આવતી નથી!" આ સમાચાર વાંચ્યા પછી અમને તો ખાતરીજ છે કે સ્ત્રીઓ એક જગત પરિવદ લાડીને તે પદાલ પર ચડવાનો પોતાનો હક્ક છે. એમ સાબિત કરે અને તેથી પણ જો તે જલ્દયાદી પાદરીઓ ન માને તો જેમની કાલે કવિનજ લેશ કરશ સ્ત્રીઓ તૈયાર થઈ જાય!

"આફ્રીકાના સડરાના રણના દક્ષિણના ખૂણા તરફના એક જંગલમાં હજુ એક એવી જંગલી જાતી વસે છે કે જેના રીત રિવાજો આખી દુનિયાથી જુદા છે. તે જાતીમાં રિવજ છે કે જો કેલ સ્ત્રીને છોકરી પેદા થાય તો તેનો ધણી તેને સારીરીક શિક્ષ કરે. સાધારણ આફ્રીકાના ઝપાટાથી લઈને મરણ પામે; ત્યાં

સુધી સ્ત્રીને મારવાનો ધણીને હક્ક પ્રાપ્ત થાય છે! કોઈ પણ પુરુષ કે અમેરિકાનો સડેલાણી એ પ્રમતી વસી હોય ત્યાં જઈ શકતો નથી કારણ કે એ લોકોની માન્યતા છે કે ગોરાઓને જીવતાને જીવતા ગોરાને ખાઈ જવાથી પ્રેમભાવો ખૂટ થાય છે! અતો આફ્રીકાની એક તદ્દન જંગલી જાતી રીત છે પણ સુધારાની રીતે એડીટરી ગોરી સંસ્કૃતિના રાખીઓ પણ જીવતાને જીવતાં માણસોને બેખરા કયાં શેકી નાખતા નથી? વારસો, કે હંલસાઈની બનાવો તામજ છે ને? ફર એટલો કે તે આફ્રીકાની જંગલી જાતી માણસોને મેકાને ખાઈ જાય છે ત્યારે ગોરાઓ સેકે છે ખરા પણ ખાઈ જતા નથી!

"યોર્કશાયરનો એક ૪૪ વરસનો એક માણસ દરેરાજ ૪૦ માર્કિસ પગે મુસાફરી કરે છે. દરેરાજ તે પોતાની સદૃઢ વધુને વધુ લંબાવેનો જાય છે તે કહે છે કે દસ વરસ પછી હું આરી રીતે પ્રગતિ કરનાં કરતાં દર ૧૦ના ૮૦ માઇલ પ્રવાયાથી ચાલી શકીશ."

આપણા દેશમાં તો એટલી ઉંમરના માણસના હાથ પગ ન ચાલે પણ જીવતા ૧૫૦ માઇલના વેનથી ચાલી શકે!

"હંગેરીમાં પોતાના ધણીઓથી કંટાળીને છુટાછેડા પ્રાપ્ત કરેલી સ્ત્રીઓની એક સંસ્થ છે જેમાં ચારસો સ્ત્રી મેમબરો છે તે જાત એવાં લોકચરો તથા લખાણોથી પ્રચાર કરતી રહે છે કે 'પુરુષ જાતી નિર્દય અને માતકી વદ જેરી છે. તેના પંજામાંથી સ્ત્રીઓને ઉગારવી જોઈએ!' પુરુષોએ પણ એ સંસ્થાની સામે મેચ ચોકવના એકાદ સ્ત્રી સંસ્થા શબ્દ કરવી જોઈએ અને બાપચો તથા લેખે દાગ સાબીત કેવું જોઈએ કે 'સ્ત્રી એક એવી બોલતી બક્ષ છે કે જે પુરુષને ઠાટ વગવી પડે

છે તો પછી વરસો. મુઠી મધા મુઠીને પણ વધુતી નથી ! પુરોને ક્ષય રોગ, મુંઝાગે કે સનેપાત થવાનું કાંઈ કારણ હોય તો તે સ્ત્રીઓના કઠંગાદગ્ગ- છે એમ સાબીત કરાતો પ્રચાર કરવો જોઈએ અને પછી ઘર ઘરમાં હોળી પ્રજાવાસી આ પાપથી ભરેલી દુનિયાને સજાગારી નાખતી જોઈએ !

“જર્મનીના એક હોકરરે શોધ કરી છે સ્ત્રીઓને ભેળું હોય નથી અને હોય છે તો એનું કમજોર હોય છે કે દિવસ અંગત તેના દિમાગનું કંઈ ચાત્રતું નથી. સ્ત્રીનો દિમાગ તેના દિલનો ગુલામ હોય છે અને તેથીજ સ્ત્રીઓને જોગ-શોખ ધણે પસંદ છે. જેમાં જતા પણ ભેળું કસતું પડે એવાં કામોથી સ્ત્રીઓ કાપર રસ લેતી છે.” જર્મનીના એ હોકરરે સાહેબને કાંઈ મંથાની મળી હોય એમ લાગતું નથી. બાકી એતો સાબીત થએલી વાત છે કે ભક્ષલજા કારણને ધમધમારી નાખવાર બેરહિશો કે જાળોને પણ નેમતી બેરીઓ વાતચાતમાં હરવી શકે છે ! બેરીઓના દિમાગની બધી શક્તિ હલના શોષણમાં આવીને વસેલી હોય છે !

“ન્યુયોર્ક” અમેરીકાનો આ એક બનાવ છે કે એ પ્રાંતમાંના દરવાજા ઉપર એક ખૂબસુરત જુવાન છોકરી બિની હતી એક જુવાન તેની પામે ધસી આવ્યા અને વગર ઓળખાણે પૂછ્યા ચાલ્યા વગર તેને એક સુખન કરી બેઠો. પેલી છોકરી એક પૈસાદારની પુત્રી હતી તે હેઝર્ડ પરી અને પેલા યુવક પર બદનકીમે કેસ કર્યો તો તેને એક હજાર પૌંડ દંડ થયો” એક સુખનની કોમન પંદર હજાર રૂપીઆ ! આપણે દેશમાં તો આંટી કોમનમાં પંદર લગેા થઈ જાય હોય આ હોય ! મીસ મેગેના મેથેલેન મુઠકના સુખનો પણ મેથેરાંજ હોયને ? અમરા ધારવા પ્રમાણે જગતનું એ સૌથી વધુ કોમની સુખન હશે ! “સમન્વયશોધો દિવસુરી બસએ ઉઠ્યાં સુખન તણી ?”

“જાપાન તમામ દુનિયામાં પોતાની વસ્તુઓ સસ્તામાં સસ્તી ધરતી શકે છે એનું કારણ એ છે કે જાગતા બધા દેશો કરતાં જાપાનના મજુરોની મજુરી સસ્તી છે. અને તે મજુરી સસ્તી હોવાનું કારણ એ છે કે જાપાનમાં ડૉ. સીમીએ જુદીજુદી ૬૦૦૦ જોરાકમાં વપરાતી વસ્તુઓનું પૃથકકરણ કરીને સસ્તામાં સસ્તો જોરાક કેમ મળે તે નક્કી કર્યું છે જેથી એક જાપાનીનું ત્રણ વખત ખાવાનું ખર્ચ રૂ. સીડાને પ્રતાપે ફક્ત અઢીઆના થયું છે. છવનું, ગોકગામ, તીક, દેશાં ઉતર, બિલાડી, સાપ, ફતરાં, વગેરેનો પ્રજા ત્યાં જોરાક તરફ ઉપોગ થાય છે.” દિદમાં તો ઉપલી ખાનકની વસ્તુઓનાં નામ સંભળીનેજ ફક્તકાંને તો ચક્કર આવી જાય ! બહે જાપાનની પ્રગતિ જાપાનનું મુચારક ! આપણને તો આપણા બાંધ બૂધાજ બસ છે !

“જાપાન સુવરાજ સાહેબ” પોતાના રાજ મહેમની અજુબાજુ માંગની ખેતીચાડી કરે છે અને પછી આખા કુટુંબમાં તેજ માંગનો વહેપાર ખેડે છે.” પોતાની જ પ્રગતિ મંજરી બનાવવાર એ રાજકુવર ન્યારે ગાદી પર આવશે ; ત્યારે કુટુંબી પ્રગતિ જવાબદાર રાજતત્રા મળી જતાં જરાએ વાર નહિ લાગે ! કારણકે મંજરીઓ ધૂનગાજ હોય છે, એટલે જે ગ્રીહ ગ્રહે તે હોડના નથી ; તો પછી જવાબદાર રાજતત્રા લવારાને પણ ચાના પડતા મૂકે ?

“થોશક વરસો પર પોતાની વરસાદને દિસે તોળાને થી. લાગારે તે પુસ્તકોનું વલ્લ-દન કહું હતું” આ ઉપરથી પ્રેરણાને જે જે લેખકોનાં પુસ્તકો ઉપાસીને ભોગ થઈ પડતાં હોય તેમણે તેનું વલ્લાદાન કરીને પ્રશ્નમાં આવવાનો મોકા ચૂકવો ન જોઈએ !

‘મુશાએરા અને મુશાનો બે. તા ૨૬-૧૨
-૨૯ની રાત્રે અને સમજાયા મુસતમાન કરિઓ
। પશુ આવા પ્રણીવાળા હશે એનો મે ‘ત્યારે’
। જાણુ । હું તો જાણુ કે થોડા મિલાસાઓ
। એકા મળીને કાચીની મેદરિદ જમાના
હશે કે રોગદાખા કરતા હશે તેને મુશાએરા
કહેતા હશે । પશુ ના, ના આ તો કાંય
, રસતુ પાન કરવાનું એક માથામા સાક સધન
ગણાય સાદિય પરિપદ આરા અમૂના
સાધનનો ઉપયોગ કેમ નેત્રિ કરતી હોય ?
નિમધરાયન વખતે લોકો રાજા નેજતા
જોરામા આવે, છે અને સાદિયચર્ચા વખતે
પશુ પ્રેમકો બગાસા ખાતા દેખાય છે તેના
, કરતા સાદિય પરિપદ, આવો એકાદ મુશાએરા
ગોડવ તો માનાવરણમા જરમી આવે અને પ્રેમ-
કોના રસ મુજબ થાય, અને ની નિડુ મુડિનમ
કરિઓનો સમન્વર સધાય તે જુદો’ ઘોડીઆની
દશવાળી બીડી સગુણવાતા મી અડરાણએ
પોતાનો મત દર્શાવે

‘પશુ તાડતા આડપર બેરો સાધીતરો તો
ઉચેજ દષ્ટિ રાખી બેઠા છે તોયે જુવે તો
એમને સમજ પડેને ? અં, બારના ઇતરેશ
પર મોટી પડેના એ સાધીતરોને તો કુંડની
અને કાંઠા એક સમાજ બસતી । એક
બીજાને ઉતારી પાડવાના જરૂરી પુરાણ રાગમથી

મૂ-આથ તો એ ને કઈની દુનિયા દેખાતે ?
જુવેને નિશાગમા જણાય નાના પોરીય જેન,
સીસાનો કે ખાનુ અચળે નેતા લડી પડ
તેમ આપણા વધેજુધ સદાશે યા દ રીર
। તથા ખાદર આધી પડા છે કહેવા છે કે
બ ક દડિરે રજ જૂન જાનીતો ની ખાર
દારે તેમનો જ જો નો મોરા મુ- । જાકર
કો । રાદરતા ખરાઓ અને મુજબના
એડીરોતી જેમ આરમ મોઢા ભારેખમ
સાવશે મંયુ આધી પડે એ આપણા મુજ
રાતી સલિયની કમની મીમી / કહેવાયને ।”

‘પશુ બિરદો વજામરો આમ થતું
। થેગજ હજુને ? સાંકે રસ પડીના મુજો
। અને જાગમા દેર મધ દાય છે ? અને વળી
અજકાવતા પેલા ઉગા મંવા પુરાન સાહરો
પશુ એ પ્રિયપ્રિયતાઓ કરતા ઉતરે એના નથી
તો ૫ ધરકાઓ પોતપોતાનો કક’ર ખરો કરતા
મથામણ / કહે છે તો જુરાનીયાઓ “મનપુરા
હાજ બજોવમ તુમરા હાજ બજો. એટલે ‘હું
’તારી પોઠ ધાવડું’ અને હું મારી પી । વજા’
‘એમ કરે’ છે જુવડું । ઉ તુ તારીફ કરે અને
ઉ તુ જુડાવડની ટોરીફ કરે નથી પરિણમે
ખાતમા ખતેની ખામન નથી જાય છે તારે
‘આન્યા મિયા’ લેખમા તો એક બીજાની

રમણ આપણને સમગ્ર જાણ છે કે “કર્મા રાજ ભોજ ને કમા ગાગા તેલી”

“અરેખર! સાહિત્યના નામે તો જાણ્યા લેવા જેવું છે! પણ એ ભેદ હજી મને સમજતો નથી કે આપણું સાહિત્ય લોકોના લોકો જેવું ટોઈ લોકોના ગળે ઊતરવું નથી કે પછી લોકોની હજમ કરવાની શક્તિજ હજી ટોઈ છે? ગજરામારને સદેવત સારણ મા જેવા સાહિત્યે એમના ટોજરા ગાડી દીધા છે કે શું જીવોને ખોળ સાધારણ વાચકની શું વાત કર? રેડી એમા થયેશ શુકને ‘રેખા’ માસિકતા વખાણ કર્યા એટલે મેં ત્રણ આના પરખાવીને તેનો એક એક ખરીદ્યો. પણ મને તો તેમા ‘હસિઆતમે કાછ દમ નહિ’ જેવું લાગ્યું! નતો હું તેના દ્વારા ચિત્રોને સમજી શક્યો કે નતો મને તેના લોકોને લોકોના તાલ-સુરમા મજા પડી!

“ભે વળી પાછી વ ઇડાઈ કરી કે? તુનસી મસતુ પેતુ વાક્ય સાલજુ નથી કે “પાવરીર કે પાત્રમે કૈસે શેર સમાત?” મીઠું અડવાજી તમારે

કાડીયા જેવા કપાળમા ‘રેખા’ની ઉન્નત બાવના શી રીતે સમાય? જાઓ સરકારી દવાખાને જાઓ! અને મમજના રફ જરા દીલા પડી ગયા છે તે ટાઈટ કરાવો!”

“વારબાર્ડ ત્યારે અમારો મત અમારે ઘેર રહ્યો!” આપણું કહીને અડવાજી તેમ ગયા અને હું આમ આજો.

સ્વિકાર

‘કાડીઆ’નો નવલિકા એક, બેઘડીમેજનો દિવાળી એક, હિંદુસ્તાન પ્રજામિતનો દિવાળી એક, કાતરીયાનો દિવાળી એક, આગેકદમનો ઈંદ એક, ઇકબાકનો ઈંદ એક, ઇન્દાઅસરી ખુબેતિનો ખાસ એક પગેરનો અને સાબારદિવકાર કરીએ છીએ સમાનોચના સમવાતુકત અને અવકાશાતુકત થતી રહેશે.

૨૮ વજુભરે

પુસ્તકો અને ફાટાઓ

કાઈદિ આજમ મુહુમ્મદઅલી જિન્નાહ	(ઉર્દુ)	કી રૂ.	૧-૪-૦
" " " "	(અંગ્રેજી)	" "	૧-૪-૦
ફાટો " " "	૧૬x૨૦	" "	૦-૨-૦
" " " "	૧૦x૧૪	" "	૦-૧-૦
ફેલેન્ડર ૮ ૧૯૨૬ જિન્નાહ સાબના ફાટા સાથે	" "	" "	૦-૩-૦
હયાતે ઇકબાલ	(ઉર્દુ)	" "	૧-૦-૦
ફાટો ઇકબાલ	" "	" "	૦-૨-૦
ફાટો ગાલિબ	" "	" "	૦-૨-૦

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ, કાપા, સુરત.

ઈકબાલનો જીવન આદર્શ

ભાષાન્તરકાર:- “મીડવી”

Hero-Worship અકાબિર-પરસ્તી
માં વ્યક્તિપૂજા પ્રત્યે, આદિકાળથી માંડીને
અત્યારના વૃત્તન યુગ પર્યન્ત, જગતભરે વલણ
અને દલણ રહેલું છે, પ્રત્યેક મહાન વસ્તુને જોઈ
'હાઝા અરબી હાઝા અકબર' કહેવાની આદત,
જેનું પ્રાકટ્ય આદિ મનુષ્યથી થયું હતું, આજ
દિન તક ઈસ્લામથી છૂટી નથી શકી. બે હજાર
વર્ષ પહેલાં જેવી રીતે યુદ્ધની મહાનતાનો
સ્વીકાર, એની શ્રુતિ ધરીને એની પૂજા કરવા
સિવાય, જગતજનોની નઝદીક બીજી કોઈ રીતે
નહોતો. થઈ શકતો, એવીજ રીતે, આજે વીસમી
સદીમાં પણ, ગુલામી અને બન્દગીની દુનિયા-
બારમાં સૌથી મહાન અને સખ્ત યુદ્ધર ગણાતી
કવમ (શિયા)નું બેજી, લેનિનની મહાનતાના
સ્વીકાર માટે, એના વ્યક્તિત્વ રહસ્યે પૂજા-
વિધિઓ કરવા-સિવાય, બીજી કોઈ માર્ગ નથી
જોઈ શકતું.

પરન્તુ, મુસલમાનેનું દ્રષ્ટિબિન્દુ આ વિષયમાં
સામાન્ય માનવ-સમાજથી સાર નોખું અને
અનોખું છે: વ્યક્તિ-પૂજાની બાબત એમના
મનોપ્રદેશમાં કોઈ પ્રકારે પ્રવેશીજ નથી શકતી.
મહાપુરુષો પરત્વેના વર્તનનો અને કેવળ એકજ
રાહ સૂઝી શકે છે અને તે કુરઆન કહે
છે એમ—

“અહાલે એમને જિન્દગીને સીધા
આજ દેખાડયો હતો, જેના પદ ચાહીને
એઓ પૂજ્ય-પદે પહોંચી શક્યા એટલે,
એમની જિન્દગીમાંથી સખ્ત શીખો અને
એ પ્રમાણે અમલ કરો.”

આ દ્રષ્ટિએ અનુસારજ, આ ન્દાનક્રમ
લેખમાં હું મ્હારી કવમના નવજવાનોને દેખાડવા
માગું છું કે, જો ઈકબાલની મહાનતાનો સિદ્ધા

એમનાં અંતઃકરણો પર બેસી ગયો છે, એની
જિન્દગી કયો પાઠ પઢાવી રહી છે !
સૌ જાણે છે કે, ઈકબાલે એજ પાઠાત્મ
કેળવણી સંપાદન કરી હતી, જે આપણા નવ-
જવાનો અંગેઝી યુનિવર્સિટીઓમાં ગ્રહણ કરી
રહ્યા છે: એજ ઈતિહાસ, એજ ભૂગોળ, એજ
ગણિત, એજ વ્યાકરણ, એજ અર્થશાસ્ત્ર, એજ
રાજકારણ, એજ ધાર્મિકતા, એજ તત્ત્વજ્ઞાનનું
એમણે પણ શિક્ષણ લીધું હતું, અને એ વિદ્યા-
ઓમાં પણ એઓ દોઢ નહોતા; બહુ મહેનત
અને પ્રતિભાશાળી હતા. ખાસ કરીને તત્ત્વ-
જ્ઞાનમાં તે એમને ઇમામતનો, મર્તાઓ હાસિલ
વેતો, જેનો સ્વીકાર આધુનિક યુગના મહાન
ગણતા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ સુધાં કરી ચૂક્યા છે. જે
શરખના બે-પાંચ ઘુરમ પાને દેહલાક લોહો
બહેકવા માટે છે. આ મહંમ તો, એના સમુદાય
પીધેલા બેડા હતા. વળી અધમણી દુનિયાને અને
એની સંસ્કૃતિને એમણે માત્ર કાંઈ ઉભીનેજ
નહોતી જોઈ, જેવી રીતે આપણા હદ-ટક જવાનો
જુએ છે, બહેકે એઓ એ દરિયામાં ફુબકી મારીને
છેક તળિયા સુધી જઈ ચૂક્યા હતા અને એ તમામ
મન્નિલોમાંથી પસાર થયા હતા, જ્યાં પહોંચીને
આપણી કલમના હઝારો નવજવાનો પોતાનાં દીન
અને ઇમાન, પોતાના સિદ્ધાંત, સખ્યતા, સંસ્કૃતિ
અને પોતાના કવમી સંસ્કાર પ્રત્યે નક્કર ધરાવતા
થઈ જાય છે. એટલે સુધી કે, પોતાની કવમી
ભાષા જોડી શકવાને લાલક પણ નથી રહેતા.

પરન્તુ, એ છતાંય આ માનવીની રિયતિ
શી હતી? પાઠાત્મ કેળવણી અને પાઠાત્મ
સખ્યતાના સમુદ્રમાં, કદમ ધરતી વેળાએ એ
જેટલો ‘મુસલમાન’ હતો, એ સમુદ્રની મધ્યમાં

પહેલોને એ વધુ 'મુસલમાન' નોંધે ચકાસે, એના ઉપાસામાં નેડ નેડરો એ ઉડા ઉતરતો ગયો, એટ એટમોજ એ વધુ પકડા મુસલમાન બનતો ગયો એટને સુધી કે, એના તળિયે ન્યારે એ પડોચો તો, દુનિયાએ નોંધે 'કે, એ કુરઆનમાં સુમ થઈ ચૂક્યો છે અને કુરઆનથી અવગ એની ચિન્તન-બુમિતુ કશું અસ્તિત્વ નથી રહ્યું' જે કઈ એ ચિચારતો કુરઆનના દિમાગથી વિચારતો, જે કઈએ બોલે, કુરઆનની નજરથી બોલે પાત્તવિષ્ણુ અને કુરઆન બન્ને એની મઝદીક એજ વસ્તુ હતી અને એ એક વસ્તુમાં તે એટલે બધો ઓતપ્રોત થઈ ગયો હતો કે, આધુનિક મુગના ઉલ્કાએ દીનમાં પછું મૂકેને કાઈ વ્યક્તિ એવી નથી કૃપાની, જો કુરઆનમાં ઓતપ્રોત થઈ ગયો હોય તો તરત વિચાર, આ એમ. એ. પી. એમ. ડી. અને આ બાર-અર-સા સાથે ટક્કરે લઈ શકતી હોય

બાળબાળે વેટે ગણી શકાય એટલા માણુ સોજ નાણે છે કે, ઝિન્દગીના અંતિમ તમકકામાં ઈફ્ફાને તમામ પુસ્તકોને હેરા ફેરી દીધા હતા અને કુરઆન સિવાય કોઈ પણ પુસ્તકને એઓ પોતાની સ્લેમ નહોતા રાખતા વળે અંતિ લાંબા વળે પર્યન્ત વિદ્યા-કળાના છાદાર પોથાઓની વચ્ચે રૂબેરા રહ્યા બાદ જે પરિણામ પર એઓ પડેલા હતા તે એ હતું કે, વાસ્તવિક વિદ્યા અને મૂળ જ્ઞાન કુરઆનજ છે અને એ જેના હાથમાં આવી નામ એને પછી દુનિયાની બીજી કોઈ પણ કિતાબની પરવા નથી રહેતી.

એક વેળાએ કોઈ એક માણસ એમની કન તરત્તજાનના થોડાક મહન મણુના પ્રમો મોકલ્યા અને એ પ્રમોનો જવાબ માણે એમની સમીપ રહેનારા થેમિએ ધારુ કે, હવે અ'લામ, એમની હાથચેરીના કમીટી ઉપરશે અને મ્હોટા મ્હોટા પુસ્તકો

ફોદીને એ પ્રમોનો ઉકેલ ગોતરો, પરન્તુ તેઓ એ નેઈને આશ્ચર્યમાં પડી ગયા કે, હાથચેરીના કમીટી જેમના તેમ બધજ રહ્યા અને તેઓ કેવળ કુરઆન હાથમાં લઈને જવામો લખાવવા મડી ગયા.

રમઝુલાહ (સવ)ની આત મુજારક પ્રત્યે અલ્લામહ ઈફ્ફાલને કેવી પ્રેમભરી આશ્ચર્ય હતી, એ ધણુ લોકો નાણે છે પરન્તુ શાયદ એ કોઈ નથી નાણુ કે, પોતાની તમામ બુદ્ધિ-શક્તિઓ અને તમામ વિચાર-ઉંડપનો એમણે રમઝે અકરમ (સામ્બ)ના કદમોમાં નજર કરી દીધા હતા હદીસની જે વાતો પર સુશિક્ષિત નવીનોજ નહિ, જૂના મરહુઓ સુદા કાનસરી મહાલે છે અને મઝબા ફેરવી ફેરવીને અર્થ પકા માટે છે, આ ઘટ્ટર આંધ્ર ફિનાસેઈરી, એના મૂળમૂળ શાબ્દિક અર્થ-ગાથિય પર હમાન ધરાવતો હતો અને એવી કોઈ હદીસ સાબળીને કાણુબર માટે પછું એના કિતબા શ કોને રથાન ન્હોતું મળતું એક વેળા એક મુદરથે એમની સમક્ષ બારે આશ્ચર્ય પૂર્વક તે હદીસનું વર્ણન કર્યું, જેમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે 'રમઝુલાહ (સવ) અસ્લામે સનાસા સહિત ઓઢક પર્વત પર મિરાતમાન હતા, એવામાં પર્વત મુજવા લાગેો અને હુસર સત્તમ્મે ફરમાવ્યું, થંબી જા, તારા પર એક નખી, એક સિત્રીક અને એ શહીદિ સિવાય કોઈ નથી આ ઉપરથી પર્વત શાન્ત થઈ ગયેલ' હદીસ સાબળતાજ છકબાને કહ્યું 'એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે જે હુ એને ન બનવા જોજ થા અવાસ્તવિક નહિ, પણ એક સહવિત અને વાસ્તવિક હકીકત સ્લમનું છુ ૨ હરી નજદીક એ વસ્તુમાં શ કોને રથાન નથી. જો તમે હકીકતથી, નાણુબર હોત તો, સ્લમજ શક્યા હોત કે, એક નખીની નીચે બારીને મ્હોટા મ્હોટા રચજે પડકો પછું થયરી ઉંડે છે, કામ્બનિક રીતે નહિ, વાસ્તવમાં થયરી ઉંડે છે'.

છેલ્લામી શરીઅતની જે આજ્ઞાઓને આજના

કેટલાક સુધરેલા ગણતા ત્રોડા જૂનવાણી કાયદા રસમને છે અને જેના પરત્વે વિશ્વાસ, ધરાવતો એમની નમસ્તિક એવી અંધ બદા છે કે, સુસંસ્કૃત મંડળોમાં એને અનુમોદન આપવું એ એક કેળવણીમાં માણસ માટે બૂરી મરવા કરતાં વધુ ખુદ છે, ઈકબાલ એવી ઈસ્લામી આત્માએને કેવળ માનતા અને એના પર અમલજ કરતા નહોતા બદકે ઉધારે છે એની હિમાયત કરતા હતા અને એમને કાઠીની રહામે એને ટેકા આપવામાં કરી શર્મ નહોતી આને લગતો એક ગામુલી દાખલો આ રહ્યો.

એક વેળા હિન્દી સરકારે એમને દક્ષિણ આફ્રિકાના પોતાના એજન્ટ બનાવીને મોકલવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી. એ ૫૬ એમની સમક્ષ વિધિસરે પેશ કરવામાં આવ્યું; પણ શર્મ એ હતી કે, તેઓ પોતાના પત્નીને મદદ ન કરાવે અને સરકારી સમારંભોમાં લેડી ઈકબાલ સહિત શરીક થતા રહે. ઇકબાલે આ શર્ત સાથે એમને સ્વીકારવાનો સાફ ઈન્કાર કર્યો અને ખુદ લેડી વિલિંગને કહ્યું કે: 'મેશક, હું એક ગુનેહગાર આઢમી છું', ઈસ્લામી આત્માએના પાલનમાં ધણી ક્રાંતાક્રીઓ મદાગાથી થવા પામી છે; પરંતુ આટલે દરજ્જેની ઝિલ્લત હું ઇખ્તિયાર નથી કરી શકતો કે, કેવળ આપનો આદેશ પ્રાપ્ત કરવા ખાતર શરીરની તમામ હુકમની ઉધાડી અવગણના કરું.

ઈકબાલ સંબંધે સામાન્ય લોકમન એવા પ્રકારનો છે કે, એઓ કેવળ 'જમાની' સુસંસ્કૃત માન હતા; 'અમલ' સાથે એમને કરી નિરજત નહોતી. આ બદલુમાં ઊંચી કરવામાં, કેટલેક અંગે એમને સ્વભાવજ જાણવાદ છે. સ્વભાવે એઓ સ્વચ્છ અને બંધારે હતા અને 'શરીરતનાં બંધનેથી પોતે' આઢાદ હોવાનો દંદેર પીટવામાં એમને આનંદ આવતો હતો. બાકી હકીકતમાં એ એટલે દરજ્જે બે અમલ નહોતા. કુરઆને મઝહબી તિલાવત

પ્રત્યે એમને એટલી ઉત્કટ લગન હતી કે, દરરોજ સંકારે ભારે એકાગ્રતાથી તેઓ કુરઆન તાંચન કરતા હતા, જિન્દગીના છેલ્લા ઝમાનામાં તો સ્વભાવની નર્મી અને ગામણીઓની કુણ્ણની એ રિયતિ થઈ ગઈ હતી કે, તિલાવત દરમ્યાન રડનાં રડતાં આંસુઓની ધાર બંધાઈ જતી હતી, નમાઝ પણ ભારે આગ્રહી અને એકાગ્રતાથી મુબત્તા હતી, પરંતુ છુપાઈને ઝાઢિરમાં એજ એલાન હતો કે, નયો 'વાણી વીર', નયો 'ગૂફનારનો ગાંઝી' છું.

એમની સાદી જિન્દગી અને એમની કુદારી પ્રકૃતિનું વર્ણન એમની વક્ત્ર પછીજ તોડામાં પ્રગટ થયું; નહિતર સામાન્ય માન્યતા એવીજ હતી કે, જેના બીજા 'સર' સાધ્યો હોય છે, એવાજ એઓ પણ હશે અને એજ આધારે કેલકે 'કશીય તપાસ કર્યા વગર એટલે સુધી લખી મારું' છે કે, 'એમની પ્યારીકું આંધી સુધી રસમીકયાં રાંધે' છં ? પરંતુ હકીકત એ છે કે, એ માણસ વાસ્તવમાં એથીયે વધુ કુદારી સ્વભાવનો હતો, જેટલો એની વક્ત્ર પછી લોકોએ અખખારોમાં અને ઝાઢિર કર્યો છે. એના છવનની એક ઘટનાપરથી આ 'નાઈટ' અને 'બેરિસ્ટર'ની પ્રકૃતિનો તેમને અન્દાજો સર્જી શકશે. પંખખના એક દરલેતમંદ ઝમીનદારે એક કાનૂની સલાહ આપે ઈકબાલ સર ફક્તે હસવન અને એક બે બીજા ધારાશાસ્ત્રીઓને પોતાને ત્યાં તેડવ્યા અને પોતાના શાનદાર બંગલામાં એમને ઉતારો આપ્યો. રાત્રે ઈકબાલ ન્યારે પોતાના કમરામાં આરામ કરવા ગયા તો, 'ચારેકર વૈભવ વિલાસની સામગ્રીઓ અને પોતાના પલંગ પર અત્યંત નરમ અને ફીમતી શય્યાં ભેળેને એકાએક એમને ખ્યાલ આવ્યો કે, જે રસુવે પાકનાં ચરણોને સફેદ્યાં આપણું આ મર્તઓ મજબો છે, તેણે ખજૂરીની ચકાઈઓ પર સુઈ સુઈને જિન્દગી ગાળી હતી. આ ખ્યાલ આવતાંજ ઈકબાલની આંખમાં આંસુઓની સરવાણીઓ ફટી

નીકળીએ બિહાના પરંતુ એમના માટે નામુમ
કિન બની ગયું હોવા અને બાઝુના બાથરૂમમાં જઈ
એક કુરસી પર બેસી ગયા રડી રડીને 'હૈયાને
ભાર જ્યારે નરો ઓછો થયો તો, નોકરને
બોલાવીને એમણે પોતાને બિસ્તર ખોલીએ
અને ખાટનો ત્યા ગુસનખાનામાંજ દેખાવ્યો
આમ, જ્યાં સુધી એઓ 'ત્યા રહ્યા ગુસનખા
નામાંજ સતી વફાતની કેમતાય વર્ષો પહેલાનો
આ બનાવ છે, જ્યારે બહારની દુનિયા એમને
સદ-પ્રદમાં સજ્જ નેતી હતી કોઈને ખબર
પણ નહોતી કે, આ સદની અંદર જે વ્યક્તિ
હુપાએલી છે, એવું 'અસવ' વ્યક્તિત્વ કેવું છે ?
ઇકબાલ તે લોકોમાંથી નોતા, જેઓ રાજદારી
હેતુઓ અને અંગત સ્વાર્થો માટે પોને સતે
અને મહાત્માઓએ લેવાની 'બહેર ખબર' કરે
છે અને સમાજવાદીઓ બની ગરીબોની હમદર્દીના
હમ ભરે છે, પરંતુ પબ્લીકની નગરથી દૂર
એમની આખીયે જિન્દગી રજવાડી અને
વિવામી હોય છે

ઇકબાલના નામનું કુડને અને સર 'ચર્ચી
મહંમ જવા માણસો સાથેના એમના રાજકીય
સંબંધોને જોઇ સામાન્ય લોકમત એવો હતો અને
હજ્યે છે કે, એઓ કેળ શાહરીમજ આઝદ-
ખ્યાલ હતા અમરી જિન્દગીમાં આઝદ-ખ્યાની
એમને સ્પર્શીજ નહોતી બલકે એઓ નવાં
અંગેહના સુનામજ હતા પુરવું હકીકત એથી સાવ
પ્રતિકુળ છે જે લોક એમના સપકમાં રહ્યા
છે અને જેમને એમના આતરિક વિચારોનું જ્ઞાન
છે, તેઓ જાણે છે કે, અંગ્રેજી રાજકારણ પરત્વે
વિચારે ને વર્તને એમને સખત નફરત હતી
રાજદરબારથી એઓ જોજન દૂર નહાસતા હતા
સરકાર અને સરકાર બક્ષિત-બને એમના પ્રત્યે

સખત બદલુમાન હતા અને એમની ઝાંતને
પોતાની માર્ગમાં અતરાય રૂપ વેર્ષતા હતા

રાજકારણમાં ઇકબાલનો આદર્શ મુકમિલ
આઝદી પૂરતોજ મકદૂદ નહેતો બલકે આઝદ
હિન્દુસ્તાનમાં 'દારૂન ઇસ્લામ'ને તેઓ પોતાનું
લક્ષ-બિન્દુ સ્વમજતા હતા, એને તેઓ કોઈ
એવી રાજનયમાં સાથ આપવા તેખ્યાર નોતા જે
એક દારૂન-કુત્તમાં ફેરવીને બીજા દારૂન-કુ માં
નાખનારી હોવા કેળ આ કારણસરજ એમણે
અમરી રાજમંત્રણમાં મજબૂતને તે જોડાને સદકાર
આપો જેઓ બ્રિટિશ હજાયા હેઠળ સ્થાપનારા
હિન્દુરાજનો વિરોધ કરી રહ્યા હતા બે કે
ઉદ્દેશની દ્રષ્ટિએ એમનામાં અને એ લોકોમાં કશું
સામાન્ય નહેતું પરંતુ કેળ આ મુસલેલે
એમને એ લોક સથે જોડી રાખ્યા કે જ્યાં
સુધી મુસલમાન નવજવાનમાં 'દારૂલ
ઇસ્લામ'નો આદર્શ એક દારૂનગીની જેમ બજાડી
નહો અને તેઓ એ માટે દિનમાં સરકારોથીની
તમન્ના લઇને મયદાને ન પડે, ત્યાં સુધી
કમ-અજ-કમ, ઇન્કિયમના બહેણને સદતર
બીજી દિશામાં પરવતુ રોડી રાખનામાં આવે આ
માટે એમણે એક બાઝૂ પોતાની શાહરીથી
ઇસ્લામના નવજવાન પુત્રોનો દિવેમાં તે ૩૬
ફકરાની મશિરાકગી જેથી તમામ લેખ વાકિફ
છે, અને બીજી બાઝૂ અમરી શિયાસનમાં તે વધણ
ઇખ્તિયાર કયું જેના મૂળ મકસદ આગળીને
વરુ ૩૯વી શકય એટલા ખાસ લેખા સિવાય
કોઈ વાકિફ નથી અને જેનો કેટલાક પ્રત્યક્ષ
રૂપોના કારણે તેઓ ખુદ પોત ના પહેલી દક્ષાના
અનુયાયીઓ સુદાના રોણા સાલગતા રહ્યા *

* અજવાના અબુલ આલા મખદૂલીના એક
ઉક્ત મજમૂન પરથી

‘કારવા’ના હાંકેડુને ખુલ્લો પત્ર

સાહેબ !
 ક્ષમા વાચુ છું આપની, જો કે સાધારણ સંજોગોમાં કાછની મારી માંગવાનો મારો રિવાજ નથી. આપના ગયા અંક માટે હું મારા નામ મુજબ રતન સમી કોમતી કલ્પમ પ્રસાદી ‘કારવા’ને નં પીરસી શક્યો એ માટેની એ ખીનશર્તી માફી છે. આ વેળા પણ પીરસનાનો મારો ધરિદો નહોતોજ કારણ તેમ કરવાતું કશું આમંત્રણ આ લખાવ છે. ત્યાં સુધીમાં મને આપ તરફથી મળ્યું નથી. પહેલાં આમંત્રણની વાત તો જવાજ દેને ‘તેની ચોદ’ ફરી આપ શોજ નહિ. ‘કારવા’ની પ્રથમ મંજિને આપ એક પેગામ મોકલો અને એ એકજ. પેગામને સર્વદા માનુ. આપતા, રહી મારા જવાબો આપને આજ પીરસ્યા જાય એમાં નથી આપની શોખ કે નથી મારી શોખ એમાં નથી ‘કારવા’ ને માન કે નથી રતનની કલ્પમને માન અને જતાંએ આને કંટ્રિક પીરસુ છું. કારણ મારી પ્રસાદી વિના ‘કારવા’ના ળગિડો જુએ તરસે મંજિમ કાપતાં અટકી જાય છે. હું કેમ શોખી શકું ? આપણી અહિંસાની દિલ્લસીતું પણ હારે તો પતન, ઘડ જાયને નહિ, નહિ, એવું પતન રતન શોખી નહિ શકે. !

અને ખાસ આમંત્રણ વિના ફરી કલ્પમ ઉપકરણ ખીજી એ કારણ છે. આપના અકોટાબર માસના અંકમાં મારો ખુલ્લો પત્ર પ્રસિદ્ધ થયો તેમાં તમે મારા નામ અગાડી ‘મીઠ’ અને પછાડી ‘સાહબ’ શબ્દો મુક્યાં તેથી મને હારે ખુશાલી ઉપજી. એ બંને શબ્દો જે અંગ્રેજોને માટે સાધારણ રીતે વપરાય તે આપે મારે માટે વાપર્યાં. વળી મારું નામ પણ ‘મારશલ’ એની અગાડી ‘મીઠ’ અને પછાડી

‘સાહબ’ એટલે હવે તો હું પુરેપુરા સાહેબજ બન્યોને ? એ ‘મીઠ’ અને ‘સાહબ’ તો મીઠણ આગળ મને તો સહકારના ખિનાઓ પણ લુપ્ત થા લાગે છે. આ વાંચી નામદાર સરકાર એમ ન માની લે કે મને ખિનાઓ પ્રત્યે આંક નથી એમ કાણ કહે છે ? વિધવિધ ક્ષેત્રોમાંની મારી ગણી ગણાય નહિ, એવી અમૂલ્ય સ્વાર્થ અને નિસ્વાર્થ સેવાના બદલામાં નામદાર સરકાર મને કાંઈ પણ ખિનાય આપતા ઇચ્છા રાખતી હશે તો હું ‘હા’ કહેતાં નહિ તો ‘ના’ કહેતાં પહેલાં તો જરૂર ઉડો-વિચાર કરીશ તેની ખાતરી રાખતી. વલસી ‘સાહબ’ તમારો ગયો અંક રમજાન છક પ્રસંગે બહાર પડ્યો હતો અને તે માટે આપના માસિક મારફતે મુસ્લિમ મુજિરાદરોને ઉદ્દેશ સંદેશ આપવાનો મેં ધરાવો રાખ્યો હતો, આપના તરફથી એ મતલબેનું આમંત્રણ પણ મને જરૂર મળ્યું એ વિચાર મેં સંદેશ તૈયાર કરી રાખ્યો હતો અને તે સાથે છપાવવા મારી જખી પણ પગની રાખી હતી. પરંતુ આપના તરફથી કશું આમંત્રણ ન મળ્યું એટલે પણ માગ્યે એ સંદેશને જખી આપને મોકલી આપતાં હું શરમખો-ફલગિત છું છતાં પહેલીજ વાર મારો એ સંદેશ ન છપાયો તેવું મને મથી લાગતું લાગે છે મને ફક્ત મુસ્લિમ જોમતી કલ્પમ સીગતું કે જે સુદર સંદેશ યોગ્ય વખતે ઝિલ્લાને નસીબરત ન તીરવડિ. ખેર ! દોળાયલા દ્વં પર વિલાપ કરવો ફોફાં છે. પણ આવતી સાત એવી જૂલ ન થાય તે માટે સહેજ વધુ ખેલ-રતાર રહેશો અને આપના તરફથી સહજ ઇચ્છારો થતાંજ એમ સંદેશ હું આપને મોકલી આપીશ એમાં મને તકલીફ જેવું કશુંજ નથી. એ સંદેશ એવી રીતે લખાયો છે

કે કંઈ પણ ફેરફાર નિના તે વરમો વરસ એ પ્રસંગે કામ આવી શકે એમ છે. એટલે તકલીફનો વિચાર કરવાની તકલીફ આપના મગજને આપગોળ નહિ.

પણ હું એમ પૂંછું માનનીય તંત્રીશ્રી કે આપની "પરેલી મંત્રિ"માં આપે જે સાદિત્ય સારોના નામે આગળ પહેલાં તે સારોએ પોતાની કૃતિઓથી "કારણ" ની મંત્રી-લની ઓળખી પ્રગતિમાં હજી વધુ વધારો શ્યા મારે નથી ક્યો? મેં આ પહેલાં પચાસમાં તમને મુસવેસો ઉપાય તમેએ અમલમાં ત્રેરો લાગતો નથી. સાદિત્ય સમાપ્ત, સાદિત્ય શ્રંગાર, સાદિત્ય મધુ, સાદિત્ય વિશાલ, સાદિત્ય રથાન, સાદિત્ય રતન, વગેરે ખિનાઓ સારોના નાન અગાધ લગાડી દર મામે માસ તમે તેમને આમંત્રણ શોધ્યોય શબ્દો અને પછી ખાલી રાખ્યો કે નજરિકના બરિખમા તમારી હિંમત એકાદ વખતે જરૂર પરિપૂર્ણ થશે. આપ એમ તો કહેશો નહિ કે "તંત્રી તે કાંઈ ગુલામ છે કે બીજાઓને વારંવાર કાગળ લખ્યા કરે ને અરજ કર્યા કરે?" ના, ના, તંત્રીશ્રી, રિંદમા એવો રૂબાળ તંત્રીને તાખરો ન પરવડે એક વખત નહિ પણ એકઠો વખત ગુલામ! આપણા દેશમાં તંત્રી અને મંત્રીને 'હમે તો કંઈ ગુલામ છીએ' એમ કહેવું પેરવડી શકે એમ હોજ નહિ, અને 'ગુલામ' કહેવાયવામાં હવે શરમે શું રહી છે? જેમ 'જેલ મહેલ'ને 'જેલમંદિર' સંબોધીને એ શબ્દ મારેતો હવેકા ખ્યાલ પ્રજાના મગજમાંથી કંતેકમંદીથી કાઢી નાખવામાં આવ્યો છે.

તેથી જ રીને "આપણે ગુલામ પ્રજા" - "આપણે ગુલામ પ્રજા" એવી જ્યારે લોકો બોલે સાંભળીને અને વાતો વચ્ચીને હવે 'ગુલામ' શબ્દ સંભળતા આપણને શરમે ક્યાં આવે છે? ત્યારે ગુલામ કહેવાયવામાં ખાસ બોલું કંઈ નથી એ આ સમજ્યાને? ગુજર સાદિત્યના કોલમાં ગુલામ થવું એવો વળી...તમે સમજ્યાને એ પણ?

અને વદાસ, વદલીજી, "ગુજરાતી"ના દિગ્દર્શક અંકમાં ગુજર દરિયર અંદરેશર ફરામજી ખંભરદરે આપણા જદ સાક્ષર, શ્રી બળવંતરાય કાંગરની ઓઠકણી કાઢી તે તમે વાંચી કે? નહિ વાંચી હોય તો જરૂર વાંચ્યો અને એવાન્યા પછી તમે જરૂર પોત્રાડી ઉઠો કે "મા અકાલ, કીલકર અને રટાલીન યુરોપી દેશમાં સરખાત્યાનીના નામે ભવે ત્રાસ દેવ જે પણ પણ ગુજરાતી સાદિત્યના કોલમાં એવી કીલકર-કાઠી મુગે મોટે ખામોશ કરી જવામાં આવે એમ નથીજ." મને તો આ ગુજરાતી સાદિત્યના બામોદયની નિશાની જણાય છે! આપ શું ધારો છો, વદલીજી? "આવાજ કી કુન્યા કે કોસો" કે દિનદર "એકાર" જે બાબત મેં ક્યાં કહેના ચાહતે હંપ?

રમચાન હંદ પર મુરલી પૂલાવ કે ભજમાં સમોસા, મોલકનમાં તો આપ જૂલીન ગયા! કંઈ નહિ, કંઈ નહિ. કામના દગાણને કાંઈ વાદ ન રહે 'એ સંભળીત છે, તો વંદરે લખીને આપના, કામમાં, વધારે દરકન શ્યા માટે કરવી?

આપની

રતનજી રતનમજી આરયજ

“રહબરો ઓળખવાની ખોટી કસોટીઓ”

[અનુવાદક : ઇસાભાઈ ઇશ્વારીમ કાવી]

હકતઆશા ફરેશે ફરમાવે છે કે “વતખિઅ સમીસ મન અનાખ ઇલચ્ય” યાને “જે લોકો મહારા તરફ ઢળી રહ્યા છે તેઓના રસ્તાની પૈરવી કરો”

એમાં ‘પૈરવી કરો’ એ સમ્બોધી તો તે જમાઅતની જૂલ સુધારી કે જેઓ પૈરવી કરવાની અરજ સમજતા નથી, અને ‘સખીસ મન અનાખ ઇલચ્ય’થી તે જમાઅતની ઉત્લાહ ફરમાવી કે જેઓ પ્રત્યેક રસ્તે જનારના અદાળુ ખની જાય છે! અને પૈરવી કરવાની ખરી કસોટી કોઈ સમજતું નથી, કારણ કે સદહુ વાક્યમાં હકતઆશાએ કાની પૈરવી કરવી એ સંબંધી કસોટી બતાવવી છે, અને કસોટીથી મુરાદ સહી અને સાચી કસોટી. પરંતુ અહીંયા તો આગકાલ (રહબરોને ઓળખવાની) અને કસોટીઓ રિવાજ પામી ગઈ છે. જેમકે કેટલાકાએ ‘ફરફ’ને કસોટી સમજી દેતે ફરફવાળાને જુઝુર્ગ અને પૈરવી કરવા લાયક સમજી લીધા! કેટલાકાએ ‘કરામત’ને અને કેટલાકાએ ‘વજદ’ તથા ‘કવ્વાલી સાંભળવાને’ કેટલાકાએ એમ સમજી લીધું કે જેના અંદર ગરમી (નેચ, હારોત) પુણ્ણ હોય અને જે ખૂબ રહતો હોય તેજ જુઝુર્ગ છે! કેટલાકાએ ‘અમલીયાત’ ને કસોટી સમજી લીધી કે એક નજર ઉઠાવેને બેતાંની સાથેજ બેદાશ બનાવી દીધે, તો સમજ્યા કે આ મોટા જુઝુર્ગ છે. વળી કેટલાકાએ એકાદ રહેવાને બે કે અમૂક હાલતોમાં એની પ્રજાત છે, પરંતુ એ માર્ગદર્શકને ઓળખવાની કસોટી નથી. કેટલાકાએ ‘સખ્તમિજાજી’ ને કસોટી સમજી લીધી અને સહી વધારે

તેના અદાળુ બને છે કે જેઓ ઈશા અને પેલર મારે! એ તેઓ પર જુલમ કરે અને તેઓ એના અદાળુ બને! વળી જે ગાળો ભાડે છે તેઓને લોકો ‘મજબૂબ’ કહે છે કારણ કે તેઓ ‘ફરફ’વાળા છે એ ‘ફરફ’ લોકોના નજીક બંધોજ મોટા કમાલ છે. હાલોકે ‘ફરફ’ ગાંઠા એને પણ થાય છે જેમકે મહારે ત્યાં એક જીને ‘ફરફ’ (ધણે દૂર કાઢ બનાવ બની ગશે હોય તેને કહી દેવું) થતો હતો પણ જ્યારે જુલાખ આપ્યો ત્યારે ફરફનો પણ અંત આવી ગયો. ‘શહેઅરખાન’ નામની કિતાબમાં લખ્યું છે કે “માલીખોતયા” (ગાંડપણ)ની ખીમારીમાં ‘ફરફ’ થયા હાલે છે; તો ફરફ કાઢ કમાલની વાત નથી. ખુલાસો આ કે લોકો એવાઓના અદાળુ બને છે કે જેઓ ગાળો ભાડે છે! મેં લેખિને કહેતાં સાંભળ્યું છે કે અગર ફલાણા જુઝુર્ગ ગાળો ન ભાડે તો મુરાદ પૂરી થતી નથી! તો ખુદ લેખિને હોંસ આવે છે કે અમને ગાળો ભાડે જેમકે અમારે ત્યાં એક એવી જીએ કે જેની ઔલાદ જીવતી ન હતી મનત માની હતી કે અગર મને છોકરો થાય અને તે છોકરો મા સંબંધી લેખિની ગાળો ખાઈને આવે તો પાંચ રૂપિયાની મિલકત વહેંચું. તો જેવી રીતે તેણી છોકરોને ગાળો ખવડાવવાથી ખુશ થતી હતી તેવીજ રીતે આ મરદો પણ ગાળો ખાઈને ખુશ થાય છે! અને એક તે જુઝુર્ગ છે કે લેખિને ગાળો ભાંડવા છતાં પણ જુઝુર્ગજ રહ્યા! અને મેં પોતે કેટલાક લેખિને એમ કહેતાં સાંભળ્યા છે કે “જ્યારથી ફલાણા મજબૂબ નરમ પડી ગયા

ત્યારથી કામ બનતુંજ નથી ! મતલબ કે
લોકોએ બુદ્ધિને એવું બતાવી નિશ્ચિત કરાડીઓ
કાયમ કરી રાખી છે. કારણ આ છે કે લોકોને
ખબર નથી કે બુદ્ધિ શું કીર્તિ છે, એકને
જાણતાજ નથી કે આમ લોકો તો શું અનેક
કેળવ્યાએલા ધર્મવાળાઓ પણ નથી જાણતા કે
બુદ્ધિ શું કીર્તિ છે ? મેં ધર્મવાળાઓને પણ
જોયા છે કે ધણાખરા એવાઓના મોઝાનકિદ
ધમ્મ જાય છે. વળી કેટલાકોના નઝદીક બુદ્ધિની
કસોટી આ છે કે જેઓ અર્થ વગરની વાતો
બકે ! આમારે ત્યા એક શખ્સ હતો તેને ધણ
સદાવાળાઓ પૂછવા જતા હતા કે હમે છતીશ
મા હારીશ ? તે શખ્સ જવાબમાં કંઈ ગોઝમોઝ
બકી જતો, અને પેલા લોકો પોતાની સંમત
પ્રમાણે તેની બકવાસમાંથી પોતાનો જવાબ
સમજી મેતા ! એકીની શકાની આ હાલત છે
કે કાઈ શખ્સ 'મરી' બની ગયા પછી તેની
દરેક વાત "બુદ્ધિ" થઈ જાય છે. અગર ચુપ
રહે તો "ચુપશાદ" કહેવાય, અને શરીઅત
વિરુદ્ધ ચાલી ગાળે ભાડે અને બકવાસ કરતો
રહે તો "મજબૂબ" કહેવાય ! મતલબ કે એક
વખતે બુદ્ધિ રજીદર થરી જોઈએ ફરી ને
એવી પાછી અને મજબૂત બની જાય છે, જેમકે
"બીબી તમીઝા" નું વુઝૂ ! મસદર છે કે "બીબી
તમીઝા" નામની એક "ફાદિશા" (પત્નિ)
ઓરત હતી, એક બુદ્ધિ તેને શીખામણ
આપી, અને વુઝૂ કરાવી નમાઝ પઢાવી, ફરી
સખ્ત મુઅના ફીઝી કે હંમેશા આ પ્રમાણે
નમાઝ પઢતી રહેજે એમ કહી તેણી આજ્ઞા
ગયા, એક મુદત પછી તે વળી પાછી પેલા
બુદ્ધિને મળી, તેમણે પછયું કે નમાઝ પઢો
છે ? તેણીએ કહ્યું કે જી હાં પઢું છું. તેમણે
કહ્યું કે વુઝૂ પણ કરો છો ને ? તો તેણીએ
જવાબ આપ્યો કે વુઝૂ તો આપે તે ! ફિરસે
કરાયું હતું ને ! તો સાદિએ જેવી રીતે તેનું
વુઝૂ એવું અતૂટ હતું. કે નતો બ્યલિઆરથી

તરૂં ન પેશાગ, પાખાનાથી. તેવીજ રીતે આજ
કાલી બુદ્ધિ પણ એવીજ પાછી અને અતૂટ
છે કે તેમાં કાઈપણ રીતે ખસલ આવતુંજ નથી.
ત્યાંબુધી કે અગર નમાઝ ન પઢે તો પણ તે
બુદ્ધિ છે ! એક શખ્સએ પોતાના પીર સંબંધી
કે જેઓ નમાઝ ન પઢતા હતા કહ્યું હતું કે
એઓ તો મકકામાં જઈને (દરેક) નમાઝ પઢે
છે ! કાંઈએ તેને ખૂબ જવાબ આપ્યો હતો કે
ત્યારે શું હિન્દુસ્તાન બમબોલીસ છે ? હજવા
માટે હિન્દુસ્તાન]

મતલબ કે એક વખતે જેના ઉપર બહા
બેડી તેમાં ફરી ખસલ આવતું નથી ! હાં એક
રીતે ખસલ આવે છે કે અગર તે શરીઅતની
વાતો જતાવવા લાગે તો કહે છે કે મિયાં એતો
નયો મુદ્દા છે !! અને જે 'શરીઅત' વિરુદ્ધ
ચાલે તેને માટે લેખી કહે છે કે એતો "સમદર"
છે ગમે તેટલા ગુનાદ હોય તો પણ એને મદદ
કરી શકના નથી એતો દરિયો છે, દરિયામાં ચાહે
તેટલી મદદ પડે તો પણ તેનાપાક ચતો નથી !!
પણ જો એ દરિયો પેશાખોજ હોય તો પણ
શું એ પાક કહેવાશે ? મતલબ કે એવા સાદિએ
પેલે માધ્યાથી પગે સુધી પાખાનામાં ખરડાએલા
હોય છે. એક પીર પોતાની એક 'મુરીહણ'નું
ગાતું સાંભળી રહ્યા હતા ગાતું સાંભળતાં સાંભળતાં
આપના ઉપર મસ્તી સ્વાર ચડી તો તેને એક
તમાં લઇ જઈને તેની સાથે મોઢું કાઢી કપડું
પછી ત્યાંથી બહાર આવી [મજમામાં બેઠા
મુરીહોને] ફરમાવે છે કે "જમારે આવી ગયો
'જેશ તો ન રહેશે હોશ'" છતાં પણ એ
મુરીહોના નઝદીક તેઓ બુદ્ધિજન રહ્યા ! મુખ
હાનલાદ કેવી સારી બુદ્ધિ છે કે મમ તેમાં
કામો કરો છતાં પણ બુદ્ધિના બુદ્ધિ ! બુદ્ધિસો
આકે મુસલમાનોની એવી જુરી ગત બનાવી કે
ચાતો તેઓ પેરવી કરતા ન હતા, અને પેલી
કરવા લાગ્યા તો કસોટી વગર પટેલાં પેરવી ન
કરવાની શિક્ષાત (ફરમાદ) હતી અને હવે જમારે

પૈરવી કરવા લાગ્યા તો એવી કે જેનું કોઈ ધોરણુજ નહિ ! આતો આ કિસ્સો થયો કે:-

“અગર ગફલત સં ખાઈ-આપા જકાઈ-

તકાઈ કી બી કાલિમને તો કયા કી”

‘માર્ગદર્શકને ઓળખવાનો ખરો માર્ગ’

અંધાધુધ દરેકની પૈરવી કરો નહિ. કથામુ-
સ્લાહની ખૂબી જુઓ. એમ નહિ ફરમાવ્યું કે
“વત્તપ્પિચ્ચ મન અનાપ્પ ઈક્કથ” યાને ‘તે
લોકોની પૈરવી કરો જેઓ મારા તરફ મુતવળેલ
થયા’, કારણ કે એમાં આ વાતનો વહેમ થાત
કે-તેઓ પોતે પૈરવી કરવા લાયક છે જેથી
“સુખીલ” [રસ્તા]નો શબ્દ વધાર્યો અને
ફરમાવ્યું કે “તે લોકોના રસ્તાની પૈરવી કરો
જેઓ મારા તરફ મુતવળેલ થયા” [યાને
હક તઆલાના અવકાશો મારી તે પર અમલ
કરવા લાગ્યા] યાને તેઓ પોતે પૈરવી નથી
પણ તેઓની પાસે એક “રસ્તો” છે તે પૈરવી
કરવા લાયક છે. આ છે પૈરવી કરવાની કસોટી
કે જે શખ્સને માર્ગદર્શક બનાવે તેને જેઈ
લ્યો કે તે અદલાહ તઆલાના દુકમેને માન-
વાવાળો છે કે નહિ? જે એવો હોય તેની પૈરવી
કરો! મુબ્દાનકલાહ! કેવી અજબ કસોટી છે!
બસ એ કસોટી પર બરાબર ઉતરે તેની
પૈરવી કરવી જોઈએ, ખાકીની બીજ કસોટીઓ
હોડી દેવી જોઈએ. કારણ કે લોકોએ પોતાની
મન ધકત જે કસોટીઓ મુકરર કરી રાખી છે
તેમાં નતો અમત્ર છે ન ઈફમ! અને ઈફમ
સિવાય અમત્ર થતો નથી, માટે જેમાં આ ત્રણ
વાનો હોય (૧) ઈફમ, (૨) અમત્ર અને (૩)
અત્રાહ તઆલા તરફ ઢગી જવું. તેજ ખરો
માર્ગદર્શક છે.

[અગરકલજવાળ ઉપરથી હુકમાં]

મુબારક ખાદ.

ગુજરાત અને બૃહદ ગુજરાતનાં બાણીતા
લેખક અને ‘કારવાં’ના ખાસ ઈતિહાસિક
લેખક જનાબ સાહેબ બકીની સાહેબને
સમીનના નામ નવાબ સાહેબે “રાજ માન્ય”નો
ખિતાબ આપ્યો છે તે બદલ અમે અમારા
એ સહચરને મુબારકબાદી આપીએ છીએ
અને પ્રુદા આપી પણ હજુ વધુ એમની
ઇઝત વધારે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

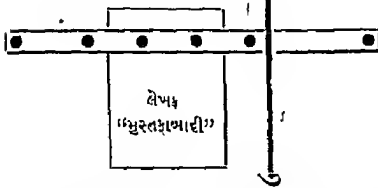
[ત’ની]

સાબાર સિવકાર.

મુસ્લિમ લીગના પ્રમુખ જનાબ મુહમ્મદ
અલી જિન્નાહ સાહેબના લેઈટસ્ટ પોઝના ફોટો
મુદ્દ મરહૂમ શ્રી તાજ કું. લીઁ લાહોરની છેલ્લી
ફૂલી તરફ પ્રગટ થયા છે તેની સાઇઝ ૧૬”
x ૨૦”, ૧૪” x ૧૦”ના ફોટો અને સંવત
૧૯૬૩ના કેલેન્ડર સાથની નકલો કુંના મુરત
જિલ્લાના સોલ એજન્ટ શ્રી રવિર રોસા તરફથી
મળી છે. જનાબ જિન્નાહ સાહેબ અને લીગ-
પ્રેમીઓ માટે તાજ કું.એ એક અમૂલ્ય ફૂલી
તૈયાર કરાવી છે એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી.
દમણા સુધીમા જનાબ જિન્નાહ સાહેબના
જેટલા ફોટો પ્રગટ થયા છે તે કરતાં આ ફૂલી
અનોખી ભાત પાડે છે. કીમત અનુક્રમે બે
આના, એક આનો અને ચાર આના છે. તાજ
કુંના એજન્ટ અને રોકિટો પાસેથી મળી શકશે.

ત’ની-“કારવાં”

ઉ નહાં આં સં

['સાદિક'ના વાચકોને આઈ મુસ્તફાબાદીએ લોહીના આંસુ નામે' ઉપયોગી લેખમાળા એક પરી દતી 'કારવા'ના વાચકોને એવીજ બીજી ઉપયોગી સામગ્રી આપી છે]

અહવાદ કરીએ કારણાળના લાખ લાખ એટલાને અને શું કે તેનાદબીએ પાકના વસીવાથી બાળે મુસ્લિમ ગુમરાત સમસ 'ઉન્દા આમુ' રજુ કરવા કામચલાણી થયો છું. મરદમ 'સાદિક' માં મારો 'લોહીના આમુ' નામે અનુવાદ જન સમાજમાં પ્રસારાપાત અને પ્રિય ચર્ચ પડયો હતો અને તેની દબરો નકકો છપાઇ મુસ્લિમ ગુમરાતમાં છુગ દાઘે બે ચાએલી, અને દબ પલુ રહેની માગ છે 'ઉન્દા આમુ' પણ 'લોહીના આમુ'ની જ્યમ બાળની મુસ્લિમ હુદયા દર્શાવતો અને તેના કારણે અને તેના ખરા લેખકદાર મેણે તે ઉપર ઝાખો પ્રકાર પાડવાનો, અને મુસ્લિમોના ચક્ષુએ ખોલવાનો અલ્પ પ્રયાસ છે 'ઉન્દા આમુ' એ મૂળમાં મોઢ ઉડીયા મુસ્લિમ એજ્યુકેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યુટ અલીમદનો રિપોર્ટ છે જેના આધારે આ લેખ લખવામાં આવ્યો છે. જે કે અમર આ લેખને મોઢા નજીવામાં આવે તો પણ તે અતિરેકિત થઈ ન કહેવાયી અને અનુવાદ ગળુવામાં આવે તો પણ વધારે પડતુ નથીજ કારણ કે બધા કેટલોક લાખ અનુવાદ પણ છે અને વિશેષતર રેવત્ર વિચાર વિદ્યાર છે અલબત્ત અમર મારા આ પ્રયાસનું મરિયામ મારી કૌમમાં મુધારણનું આવરો તો હુ મારી મરે વ વધાર્વ સ્વમજસ મા તકે મારા કેટલાક તકસાનુ બિરાદરોન પમુ સવિનય વિનતા કરે છું કે તેઓએ આ લેખને મુકત મનીદા સ્વમજસ હુધરપયોજ કરવાની સ્વાર્થનીતિ ધારણ કરવાની ધૂષ્ટતા કરવી નહિ અલબત્ત અમર મોઢ લખી મહુસ્થ મુસ્લિમોમાં વકસ કરવા આદરો તો તે માટે થોમ્ય પ્રયત્ન કરવામાં આવરો —

'મુસ્તફાબાદી'

જ્યારે લાગજધ કોમો દુદસ અને નસક આગળ વધી રહી છે વિહુન વેગે પોતાની ઉન્નતિ સાધી રહી છે, ત્યારે જેમ એક કુલકરેલુની નિંદામાંથી જનગત ચતા પોતાના સાથીદાર કાં લાને દૂર મુધી પડેલી જતો જોઈ એક મુસાફર જે ઉત્કણપાત કરે છે તેવાજ વન આજે મારી કમનગીય મુસ્લિમ કૌમનો છે અમો મુસ્લિમો આજે પોતાને સક્ત અને શક્તિશાળી માની ખોરા દલ અને આબરન મરત છીએ અમારી એ કપોળ કપના છે કે અમો અમારી બાલ્બધ કૌમો કરતા કાધપલુ રીને ઉત્તમ

નથી અમારામાં માનદાર છે પન્નસનેદ છે અખામ્યાળો છે પાદાઓ છે પોનીગીલીયને છે અને હુકમાં બહુજ છે પરંતુ જ્યારે આપણે શક્તિ તે ભોક્ષિ તો રપ્પટ જો જળુર્ક આરો કે અમો માન ખાની દોપતી જ્યમજ છીએ જમાગે અપરાધપિ ધાર્મિક અને રાજદાની નેતાઓને ખાદ કરના મૈમને તારાના અને આગળ વધારવાના ખોગ બનાના અને જોયા દેહજ પોતાના સ્વાયિ પાપી પે અને એક આરામની ખાતર થોડાક રમેડી મીક્કાઓ અને નકરી માન અમારાની ખાતર, પોતાની કૌમને

વિનાશના નકામી તરફ દોડી રહ્યા છે અથવા તો ખેતરી ગુલામીમાં જકડવા પેરવી કરતા જણાય છે. આ શું કમનસિખ મુસ્લિમ હિંદ માટે અસોસ જનક નથી? અને એ શું અમારી અજ્ઞાનતા અને કમજોરી નથી? અને જો આને કૌમતી કમજોરી જ લેખવામાં આવે તો પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે શું ક્રાંતિપણ રીતે મુસ્લિમોની કમજોરી દૂર થઈ શકે છે? શું અમે આર્થિક રીતે અમારી ભાઈબંધ કૌમો બરાબર થઈ શકીએ છીએ? અગર આપણે આજ પ્રશ્નો ઉપર આપણી વિચારશક્તિને કેન્દ્રીત કરીશું તો રહેલાઈથી જણાઈ આવશે કે આ પ્રશ્નોનું નિરાકરણ હજી સુધી કરવામાં આવ્યું જ નથી અને કરવા પ્રયત્નો પણ આરંભમાં નથી આવ્યા. અને તેનું કારણ એ પણ જણાઈ આવશે કે અચાપિ, પર્યાંત અમારું લક્ષ્ય તે તરફ કંતિ દોરવાનું નથી કંતિ અમેએ પરવાહ કરી નથી. અમારો તે ત્રિમંત વર્ગ કે જેની આર્થિક સ્થિતિ સદૃશ છે અને સર્વ સાધન સંપન્ન છે; તે પોતાના જ વૈભવ વિલાસમાં મસ્ત અને દુનિયાથી ખેપરવાહ બની બેઠો છે. અમારો માનવંતો આલિમ વર્ગ સેંકડો વર્ષ થયાં બિદમત, દેવબંદી, બરેલવી, મીલાદ અને ફરફ ફાતીલા જેવા બેકાશદા અને ફિસાદી ઝવણાઓમાં પોતાની કાબેલીયત બતાવતા રચોપચો રહે છે, અને અરસપરસ પોતાના પંથો જમાવી એકબીજાને કાફર બનાવી રહ્યા છે. આજે વિશ્વના વિદ્વાનો પોતાની કૌમ અને દેશ ખાતર વિનાની શોધા કરી સર્વોપરી સત્તા બેગવવા અને પ્રગતિ પંથે વિચરવા તૈયારી કરી રહ્યા છે, ત્યારે અમારા વિદ્વાનો અમારી અજ્ઞાન અને અશક્ત કૌમને પરંપરા લગવવામાં, પાલમાલ કરવામાં, કાફર બનાવવામાં, કૌમને ઊંચાલિન્ન કરી અનેક વાકાઓમાં બેઠી કમજોરને વધુ કમજોર બનાવવામાં, અજ્ઞાનોને વધુ અજ્ઞાન રાખવામાં ગર્વ અને મહોર્તા સમજે છે. અમારા કૌમો

પત્રોની કલમોમાં નગર નાંખશે તો પ્રગતિ દર્શક લેખોને બદલે આદિ તાંદિની કપોળ કલિપત વાતો, નવલીકાઓ, ધાડો, લડા, ચોરી, આપ-ધાત, પ્રેમ અને એવીજ અણ કળદાયી ખખડોથી ભરપૂર જણાઈ આવશે. કૌમતી કંતિ કૌમતી આર્થિક સુધારણા અને પ્રગતિ સાથે તેમને કંઈજ લેવાદેવા નથી. કૌમતી ઈજ્જત, મંગલ, અને હકાતી રક્ષાની તેમને લેશમાત્ર પણ પરવાહ નથી. તેઓ માત્ર એટલુંજ સદમજ છે કે અમે પત્ર કાઢીએ છીએ અને છ'દમીના દિવસો લગાજમ વસુલ કરી પુરા કરીએ છીએ. પોતાની નાકાબેલીયત અને લાઈનની અજ્ઞાનતાના પ્રતાપે સસ પૂછો તો તેઓ પોતાની ફરજજ સમજવાને કે પાર પાડવાને અશક્ત છે-લાગ્ય છે.

વળી વધુ કમનસીબી તો એ છે કે સેંકડો વર્ષથી અમારી વામઝ, નસીકત અને લાપજો દ્વારા એવા કિસ્સા ફાણીઓ, રિવાયતો અને દલીલો રજુ કરવાયા અને દેશાવવામાં આવી છે કે જેથી અમારી ઈજ્જત, હિંમત, વિચાર-શક્તિ અને સ્ફુર્તિ અદ્રશ્ય થઈ ગઈ. વળી અમને કંતિ અને પ્રગતિનો પંથ બનાવવાને બદલે અમને ગાંધીજીના “નૂતન પ્રકાર”ની જ્યમ એ બતાવવામાં આવ્યું કે

(૧) દુનિયાનાશવંત માયાની અને અર્થદિન છે.

(૨) અનાજના ઘણા ઘણા પરંપરવર દિયારે મહોર મારી છે અને તમે આજે ગમે તેટલી મહેનત કરો ચા ન કરો પરંતુ, રચીલ આશમીને જે રોઝી, રીઝક; તમારા કિસ્મતમાં લખેલું છે તે મળીતજ રહેશે.

(૩) દેવબંદી અને બરેલવી, ખારજી અને રાવજી, દાદ્યાની અને અદલે દદીસ, વિગેરે તમામ શ્રીરક્ષાઓને એજ દંસાવવામાં આવ્યું છે કે તમેજ શાયા સુસત્રમાંતો છો, તમારા સિવાય બંધાજ કાફર અને મુન્ડીર-મુનારીક છે અથવા

કે કયલાના પ્રતાપે અને કેલમને ગોદે અંતરી માટે એ અનિવાર્ય છે કે અમો એવી કોશિષ
 થવામાં આવી. ઇસ્લામી કારીગરો અને જમીન કરીએ કે—
 દારો રંજીતપદ બાજબાઉ શરોફના લેણામાં
 હુબી ગયા છે અને સખ્ત મહેનત અને પરિ-
 શ્રમથી જે કાંઈ પણ પેદા કરે છે તે શાહુકારોના
 હારે અને અસહ્ય બાજના ચક્રમાં અદરશ
 થઈ જાય છે. અને જ્યારે જુઓ ત્યારે
 મોલતાજ અને મુશ્કિલસજ જોવામાં આવે છે.
 આથી અગર મુસલમાનોએ દુનિયામાં જીવવું
 હોય, બાઆબઝ જિંદગી બસર કરવી હોય, રાહત
 અને સુખ આનંદથી પોતાવું અને પોતાના
 કુટુંબ કબીલાનું ભરણ પોષણ કરવું હોય અને
 પોતાની અકલ, હુશિયારી, જ્ઞાન અને પરિશ્રમ
 ની લજ્જત કે જે મુસ્લિમોના બોમે ખીજાઓ
 ઉપાની રચા છે; તે બોગવવી હોય તો અમારા

માટે એ અનિવાર્ય છે કે અમો એવી કોશિષ
 કરીએ કે—

(૧) અમારી આર્થિક હાલત : સુધરી શકે
 અને આર્થિક દૃષ્ટિએ અમે અમારી લાઠબંધ
 કેમોની દરોજમાં આવી શકીએ.

(૨) એવી નીતિ-રીતિ ધારણ કરીએ અને
 ૧૫ કરીએ કે અમારા હાથથી નીકળી ચૂકલા
 હુન્નર ઉદ્યોગો અને વેપાર રોજગાર પુનઃ હાથ
 કરી વ્યાપારી ક્ષેત્રમાં અમો પણ ખીજાઓની
 સ્પર્ધા કરી શકીએ અને તે અર્થે (૧) નોકરી
 (૨) હુન્નર ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર અને (૩)
 ખેતી એ ત્રણ વિષયોપર મુસ્લિમોનું ધ્યાન દોરી
 અમારે શું કરવું જોઈએ તે ઉપર અમે વિવાદ
 કરવામાં આવશે.

(અપૂર્ણ)

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું, લી.ની ચોકખી છપાકના:-

૧. મિકતાલુલ કુઆન (અરબી) કાએદો ૦)૧૧
૨. કામલ બગદાદી-અમમા સાથે ૦)૧૧
૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦)૧૧
૪. પંજપારા (હફ્તી) લીલી ૦)૧૧
૫. પંજપારા (હફ્તી) મુન્નાબી ૦)૧૧
૬. તઅલીમુલ ઇસ્લામ કામલ ૦)૧૧
૭. તઅલીમુલ ઇસ્લામ રિ. ૧. ૦)૧૧
૮. „ „ „ ૨. ૦)૧૧
૯. „ „ „ ૩. ૦)૧૧
૧૦. „ „ „ ૪. ૦)૧૧

૧૧. અશ્કમાન ૦)૧૧
૧૨. અશ્કમાન ૦)૧૧
૧૩. અત્તૌહીદ ૦)૧૧
૧૪. અરિસાલત ૦)૧૧
૧૫. અહુકુઆન ૦)૧૧
૧૬. અશ્આમાલ ૦)૧૧
૧૭. અશ્આમિરત ૦)૧૧
૧૮. નમાઝ (મુતરજિજમ) ૦)૧૧, ૦)૧૧, ૦)૧૧

સોલ એજન્ટ { ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કમ્પાની, મુરત

“મુસલમાનોનો સપ્તધ્વજ”

ભાષાનાંતરકાર; “અસીર” મુન [ખાંદખા]

[આ લેખ મરલથી મુદ્રગમદ અખદુ-
દસાલ સુગતાઈ જેવા કાષિય-દસમખાઝ
ની તેજસ્વી કલમે લખાયેલો છે, જેઓ
હેત્તા કેટલાક વખતથી લંડન ખાતે મુકામ
હતા અને આ લેખ પણ તેઓએ ત્યાંથીજ
લખ્યો હતો. સુગતાઈ સાથે ‘પૂરની કલા’
ગ્રંથકોષ પર પ્રકાશિત થયેલો આખો દત્તા,
એક લેકચર રાજપુત રજવાડાં અખાલું હતું,
જેમાં પ્રમુખ સર ફ્રાન્સીસ યંગ લસ-
ખન્ડ હતા. એમણે અપરગઝેબ અને
લલીનકળા અને ‘તાજમહલ’ના નામે
બે નાદર પુસ્તકો પણ લખ્યાં છે, જે બેદ
અકબૂલ થઈ ચૂક્યાં છે. એમનો આ લેખ
વાંચકો દિવ્યમંથાથી વાચ્યો એવું યકીન છે.]

—અસીર મુન

શોધક દિવસ પહેલાં બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ અને
આર્કાઇવ મ્યુઝિયમના શોધખોળ ખાતાના
અધિકારીઓ વચ્ચે મુસલમાનો કૌમી નિશાન
(સપ્તધ્વજ) સંબંધે વિવાદ હતો. ખરેખર એના
મૂળ સ્વરૂપ અને આકાર-પ્રકારની કલ્પના કરવી
મુશ્કેલ હતી, કારણ કે એ ચીજનો ન તો ક્યાંય
લેખિત જડતો હતો ન એ પ્રકારનો ઇર્ષાગરો
આજે મળી શકે છે.

અમક મિત્રોએ મને પણ આ સંબંધે
પ્રશ્ન કરી કારણ કે ટર્કિશ લીગેશનના પ્રત્યક્ષ
પરથી આ વિવાદ જાણ્યો હતો.

મેં જે જવાબ આપ્યો, તે એજ હતો કે:-
હરાનીઓનું ધર્મ એજ મુગલોનું ધર્મ, હરાની
હુમાયુનું નામ શાહ તાહમારપની મદદે એંગ્લો-
મુસ્લીમોની વિરુદ્ધ દિલ્હી પર ખીજવાર ચડી
આવ્યો, ત્યારે પોતાની સાથે હરાનીની તમામ
મૂળ જન સામગ્રી લેતો આવ્યો હતો; જેની

દિલ્હીનાના વાતાવરણ અને રહેણી-કરણી પર
અચૂક અને ધેરી અસર પડી. હરાનીઓનું
નિશાન એક સિંહ પણ બિચો હતો એમ છે,
જેની પીઠ પાછળ સૂર્ય ઉદય થઈ રહ્યો છે,
આના સમર્થન માટે ‘મહે’ મી. જાગન કૃત
“મુગલ આધિપત્યમાં હિન્દી ચિત્રકળા”
પેશ કરી, જેમાં જર્મનીર એક દ્રશ્ય પર ભેટ
છે અને એની સાથે ઝંડો ફરે છે, જેમાં આ
નિશાન દર્શાવેલ છે.

[અ]

આખર મુસલમાનોનું કૌમી નિશાન
(Symbol) શું છે? એ વિષયે મને ખૂબ
દિવ્યમંથા-આપી-લક્ષી-મોધ-ખોળને બેનું
એ નિર્ણય પર આવી શક્યો કે, મુસલમાનોએ
કદી કોઈ ખાસ નિશાનને મુકરર કરવા મા તેને
આલમગીર, બુનાવતી, હમેશાં, એમનેરોઝ ક્યો
છે; કારણ કે હરકોએ દરેક જાતની સુરત-પર-
સ્તીની સખત મના કરી છે.

આજે મુસલમાનોમાં એવી માન્યતા પ્રસરી
ગઈ છે કે, હરકોનું કૌમી નિશાન (સપ્તધ્વજ)
દિલાસ છે; જેની રીતે દિલાસોનું કૌમી નિશાન
‘ક્રોસ’ (Cross) છે.

દિલ્હી વિશે બારિશાહી તપાસ કરતાં જણ્યું
કે, હરકોમની શરમાનમાં અને વાદમાં આ
જાતનું ક્રોસ નિશાન તરફ નથી આવતું. પૂર્વે
હરકોમ ત્રણ દિશામાં પહેલાં જાદુ પીગેરની તામીરથી
ખચવા માટે મન્તર તરીકે આ જાતના નિશા-
નોની ઉપયોગ કરતા હતા. અને એ કારણે
દિલાસમાં ત્રણ દિશામાં વાદ તેઓને મજબૂત આ
નિશાનને દિલાસનું રૂપ આપવું પડ્યું, ધીમે
ધીમે તુર્કની ફતેહના દોરો એકાદા સુધી
પહોંચી ગયો અને તે વખતથી દિલ્હીનામાં

ધણી લેકાએ દિવાલને મેળવ્યો. આ રીતે ખરું
જોતા તુરંજો દિવાલને મઝકથી તીર પર
નિશાન બનાવવાની ઝુરતજ મહેસુસ નથી કરી.

જ્યારે ઈસાઈઓએ રેડક્રોસ સોસાયટી
(Red Cross Society)ની સ્થાપના કરી
ત્યારે મુસલમાનોને તેઓના મુશબ્બામાં જીલવાની
ઝુરત જણાઈ પશુ તેઓ પાસે કાંઈ નિશાન ન
હોવાથી તુરંજો “રેડ ક્રેસન્ટ સોસાયટી”
(Red crescent Society) ની બુન્યાદ
નાખી આવી રીતે દિવાલને મળખૂર ન મુસલ-
માનોનાં કૌમી નિશાન તરીકે ઉપયોગમાં લેવા પડ્યો.

[સી]

અહિં યુરોપમાં આ જન્ડાનું મૂળ સ્વરૂપે
ગોતી કાઢવા માટે એ ધણી કાશિયો કરી,
પરંતુ કાઈ પણ અંતિહાસીક પુસ્તકમાં એના
મૂળ-જૂન સ્વરૂપ વિષે કાંઈપણ જ્ઞાતું વર્ણન
મળ્યું નહિ. યુરોપનાં આધુનિક મોટા મોટા
પુસ્તકાલયોમાં આ વિષય ઉપર ધંધાંય ચિત્રો
મળ્યા આવે છે, જેમાં ચિત્રકારોએ મુસ્લિમ
બાંદરાડો સાથે જન્ડા બતાવવાની કાશિયો
કરી છે-એક તુરખો પેરીસમાં છે જેમાં એકસો
એક ચિત્રો છે, જેમાં ચીની અને ધરાની અસર
બિહુલ નથી. બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ લંડનનો
તુરખો દિગ્દરી સને ૭૨૩માં લખાયેલો છે;
અને વીએના પુસ્તકાલયનો તુરખો દિગ્દરી સને-
૭૩૪માં લખાયેલો છે. એમાંનાં ચિત્રો અત્યુલ-
ક્રમલ ઇન્ને યાદુયા નામનાં ચિત્રકારે દોષ્યાં છે.

એમાંનાં ધણાં ચિત્રોમાં - જન્ડા - વિગેરે
બતાવવામાં આવ્યા છે, પરંતુ એમાંથીય પણ
કાંઈ ખાસ વર્ણન કરી શકાય એવું નથી.

પેરીસના પુસ્તકાલયના તુરખામાં પણ ધણાં
ચિત્રો છે જેમાંનું એક તો જોવા જેવું છે.
એ ચિત્રમાં ખુનાનસરા અથવા મુઝાફિરે ખુલિફા
લાયમાં જન્ડા લઈ એક ખચ્ચર ઉપર બેઠો છે.
એની આગળ કોઈ વગાજનારો છે પરંતુ
આ જન્ડામાં પણ અરબી પદ્ધતિએ ને ખસિ.

ફાની શાનમાં લખાયલી છે તે સિવાય ખીજું
કંઈ પણ નથી.

એક તુરખો ‘મજમઅલ તવારીખે
રશીદ અદદીન’ એડીનબર્ગ યુનિવર્સિટી
ના પુસ્તકાલયમાં છે તે દિગ્દરી સને ૭૦૫માં
લખાયેલો છે. એમાં ધણાંય ચિત્રો છે.
એસાદીદીન ખીસલ અને મહમૂદ-
ગઝનવીનાં હુમલાઓનાં ચિત્રો પણ એમાં મળ્યા
આવે છે. ચિત્રકારે મહમૂદ ગઝનવીની ફોજને
લાડતાં દેખાડવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. તીર, કમાન
વિગેરે લગપકં “સામોમી” સારી રીતે દોરવામાં
આવી છે. અને બન્ને પક્ષો સાથે જન્ડા પણ
બતાવવામાં આવ્યા છે. પરંતુ એમાં પણ કાંઈ
જ્ઞાતું ખાસ નિશાન જોવામાં નથી આવતું;
એ ઉપરથી જણાય છે કે, ચિત્રકારે પણ એ
વિષયથી તંગ આવી ગયેલ છે અર્થાત તેની
સામે ચિત્રમાં દોરેલાં માટે કાંઈ નિશાનજ
નથી કે, જોને તે નજર સમક્ષ રાખી ચિત્ર
દોરી શકે, અથવા ખાદ્યા પેશ કરી શકે.

‘શાહુનામા શાહ ઈસમાઈલ સફવી’
બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ લંડનમાં છે; જેમાં ધણાં
ચિત્રો છે. એમાંનાં ધણાં ચિત્રોમાં જન્ડા
દેખાડવામાં આવ્યાં છે. જેમાં નીચે મુજબની
પદ્ધતિએ દેખાય છે:—

“નસરમ મિનદાહ” વ દેતહુન કરીબ.
“યા મુહમ્મદ (સલ્ત), યા અલી અમીરલ
મોઅમેનિન”

એક જન્ડા ઉપર - ઉપરની - બદરબી પદ્ધતિ
ઉપરાંત નીચેના શબ્દો પણ છે:—

“સર બદ ખનાહ ગરકે ખૂન ખાદા;
અક્રમ ખસમ સર નગૂન ખાદા”.

જન્ડાઓ પરની ઉપરની ડિનારીઓમાં
ન્યાં “એમદાહ,” યા “મુહમ્મદ (સલ્ત)”
લખાયેલું છે જેની રીતે આજકાલ મુહર્રમના
જન્ડાઓ ઉપર હોય છે.

નરમનીની-યુનિવર્સિટી વીગેરેમાં ધણાંય

ચિત્તો મેં જોયા છે, જેમાં અનેકામાં અર્થઓ
વેળામાં આવે છે પરંતુ એમાંથી પણ કાંઈ
ખાસ અર્થનો નથી થઈ શકતો !

“જોઈને” વળી ન કહેલું અર્થઓ જોઈને એમ
સંખિત થાય છે કે, આ વતનના અર્થઓ ફક્ત
પ્રાસંગિકજે હતાં. સમય, સમય અનુસાર ફરક
પોતપોતાની મેરજ મુજબ અર્થઓનો જોપયોગ
કરતા હતા. જેમને ઈસ્લામથી કાંઈ પણ જોતો
સંબંધ નથી.”

સારાંશ કે, હું જોઈને શક્યાનના કહી ગયો
છું તેમ હિન્દના મેગલ બાદશાહોનું કાંઈ ખાસ
નિશાન ઈસ્લામી રંગમાં કાળિયે રડ નથી, જેનું
વર્ણન કરી શકાય !

ઈસ્લામની મુખ્ય વાંચિયતા તો એજ છે
કે, એણે પોતાના માટે કાંઈ પણ વસ્તુને મુકરર
નથી કરી, ન નિશાન મુકરર કયું છે, ન
શિશ્ની કાગમાં મુકરર રચાન લીધું છે, ન લિખા
સમી. ઈસ્લામનો ઉત્પત્તો એજ છે કે, મુસલ
માનુષ્ય પણ હોય બદકાલીયન મુસલમાન
રહે, જે ઈસ્લામના મુકરર ફરમાવી ગયા છે.

કિન્ના બુતુર્ગ અવલામહ હાંકરે સર
મુહમ્મદ ઈસ્માઇલ સાહેબના થોડા મંજરે
આદિ ટાંકું છું -

“તેજો કે ત્રાયે મેં હમ પલકદગ્યાં હું એ હુંય;
અન્નર હિલાલકા હય કૈમી નિશા હમારાં !”

આ તો અસ્લામહએ તુર્કની ગ્રાનમાં
કહ્યું છે આમ મુસલમાનો માટે તે આ છે -
“ચીનો અરબ હમારા, હિન્દોસ્તાં હમારા;
મુસ્લિમ હુંય, હુંમ વૈતન હય, માગલ્લાં હમારા;
તોહીદકી અમાનનું મીનામે હય હમારે;
આસાં નહીં મિત્રાના, નામો નિશાં હમારા”

મુસલમાનોનું અસલ કૌમી નિશાન તો
તોહીદ છે, જે એના સીનાની. અરે છે આકો
આદિની બધાય નિશાન એકર છે.

[૨]

મેં આ લેખ પૂર્ણ કરી લીધો હતો ફક્ત
‘ફેર’ કોપીજ કરવાની હતી ત્યાં તો અંજના
એક ફાજ અંગેજ, જે લોડ કપીજ સાથે સ્વી-
અના જગમાં ગયો હતો, તે એક અંગેજ લખ
અડી પામે આવ્યો, ‘એ અર્થમાં જે પંક્તિઓ
લખાએલી હતી તે નીચે ટાંકું છું’ : લખ કપા
ઉપર સંકેદ મારજનમાં સંકેદ અડરે લખેલું હતું

“યા અસ્લામ, યા રહમનો યા રહીમ,
મા હયો, યા કયો, યા મુલજલાયે વલ હક્રામ
લાઈલાહ મસ્લિહાહો મુહમ્મદ રસુલિલ્લાહ
યા મુહમ્મદ (સત્તર) મુહમ્મદી ખવીશ
રસુલિલ્લાહ”

એણે કહ્યું - “આ અર્થને હું હંમેશાં મારા
પરમા રાખું છું. ધણા દોસ્ત મંનંધીઓ આવે
છે અને અર્થ મિથે મને પૂછપરછ કરે છે પણ
આ બધાઓને જવાબ આપી હવે તો મારા
નાકમાં દમ આવી ગયો છે, માટે મહેરબાની
કરી આ અર્થો પંક્તિઓનો તરજુમા મન
ઈન્વીશમાં કરી આપો, એની સાથે લખવો કે,
આ અર્થો હું રીડનથી લાવેલ છું.”

આવી રીતે બધાય જાતી તર્જમાનો
પરિણામે આ લેખ લખાયો છે.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ -

રાંદેર - મુસ્લિમોમાં અર્થનાં ઉર્દૂ અને
ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના
મહેટા જે આઈડિ હોય તે મોકલવી
આપી ફાયદો મેળવો.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્કત્તા, મુસ્લિમ.

હું એમ માનું છું

"શાકિર" ઉનીયા

શુદ્ધ વિચારો જેટલી મુશીબતથી આવે છે, તેનાથી દસ ઘણી મુશીબત તેના પાલનમાં થાય છે. શુદ્ધ મેળવી શકાતી નથી. મળી આવે છે. જગતમાં મહાન પુરતક એટલે જીવન-ક્રિતાય અને એનું સોનેરી 'પ્રકરણ એટલે પ્રજ્ઞાતાપનું પ્રકરણ.

જીવનમાં એક જ મીઠા જાગતી રાખવા જેવી છે, અને તે માનવતા.

બહુ જ ગાન તાનથી જીવનનો ખર્ચ ઉઠાવવા નાશ પામે છે.

જો આપણી આજ આપણી કાલ હોય; અને કાલ આજ હોય ત્યારે જીવન ક્યાંથી ક્યાં પાય છે એ કોઈ બતાવી શકતું નથી.

એકને જ માલુમ નથી કે પૂનરી એ હજી નક્કી થતું નથી.

પ્રિયા કોણ ? જેની આંખથી અંધાર વરસે તે ?

જીવનમાં બધીજ વાતો છુપાવવા જેવી નથી હોતી.

કવિતા એટલે જીવનની પેલેપાસથી આવતો મહા આનંદ.

કવિ એટલે માનવતાનો આવતો.

વિચાર, વાગી, અને વર્તન કદી જદ થતાં નથી.

પ્રેમની દુન્યામાં 'પુષ્પ-છાંદ' જેવું કશુંજ નથી.

વિજય અને પરાજય એ બે શબ્દો સમજવા માટે પુગ પુગ પડી જશે. આપણે તો એકલુંજ બસ છે કે આપણામાં વિજય વા પરાજયની મંથ ન આવે.

જો જીવન પૈદા કરે તે સાહિત્ય, જો જીવન ઉશકેરી દે તે લેખકોનો નર્થો પાકવાસજ છે.

માણસ માટે મહા આનંદ એમાંજ છે કે તે માનવી છે.

પ્રેમને સમજાવવાની કાશિય કરનાર મને તો ખરે તને જોવા છે.

પાપ અને પુન્યની ગુન્યો ઉકેલ કરવા કરતાં જીવનની ખીછ ઘણી નાની વસ્તુઓ સમજાવવાની કાશિય કરવું ઘણુ ઉત્તમ છે.

દમિયાં માનવીજ મહાન હોય છે. ધણા મહાન પુરો માનવતાથી સાપ કોરા હોય છે.

અંકભાવના બલનાર જગત આખામાં જગરો બેવકફ છે.

જગતમાં ન્યાં સુધી છુપો ભોગ આપનાર ગરીબો છે; ત્યાં સુધી સુડીવા દીઓ માંજ ક્યોજ જશે.

આજના જગતમાંથી પરગણુઓ નાનુદ થાય એટલે સર્વત્ર શાંત અને આખાદી શરૂ થશે.

હૃદયની લાગણીને જ્યારે હૃદયમાંજ સમાવી દેવાનો વારો આવે છે ત્યારે હૃદય ખૂબ જ વલોવાય વાય છે.

જીવનમાં વાંચવા જેવું 'પણ' મળે છે, વિચારવા જેવું થોડું.

સલ નકકર છે, પણ નકકર સત્ય છે કે કેમ તે દલ સાબિત થયુંજ નથી.

દરેક માણસ આ જગતમાં બે જીવન ગુજારે છે પણ ખીછ દુન્યામાં તો એકજ; અને આ છે કુર્ક પૃથ્વીમાં અને સ્વર્ગમાં.

સમય અને અનુભવ મહાન શિક્ષકો છે.

હિંદુ ભાષામાં નવો દૌર

જેમ વણે હામીઆ

"બહરી" બી એ.

આગણીસમી સદીના નવમી વર્ષોમા નવારે 'માનિય' અને 'ઝીફ' મેળવ શકેનશાકના છેના તખત નશીન બદાદુરશાહના વખતમા અગક્યા, મતારથી/દાખતી ઉર્દૂ ભાષાનો પાચો નખાયો. તે પચેલાની ઉર્દૂ ભાષા એટલે ફક્ત સાદી વાર્તાઓ, પરીઓની કહાણીઓ અને કેટલાક દીવાનો રાગજાયા ત્યારે ફારસી હતી અને હિંદુસ્થાનના મોટા મોટા સાક્ષરો પણ ફારસીમાજ પોતાનો વખત ગાળતા

"ગોલિય" નવા દૌરનો નેતા:-

માનિય" ઉર્દૂ કવિતા લખે તે પહેલા તેણે ફારસી કવિતામા નામના મેળવી હતી પણ ખરેખર તે એ છે કે એના ફારસીના ક્યામ કરવા એણે ઉર્દૂનું નાનું દિવાન અમર સામિત થયું એની ઉર્દૂ કવિતાની કેન પુછ એકનીજ છે અને તેથીજ નેટના એની નકલ કરવા ગયા તેઓ નિષ્ફળ નીવડ્યા છે સારા ઉર્દૂ નિનધો લખ્યા પણ એનેજ આસારી છે એના કાગળો વચ્ચે જાથી એમજ ભાસ થાય છે કે એક મિત્ર બીજા મિત્રની સાથે વાત કરી રહ્યો છે એના આત્મા પત્રોનો સમજ એટલે 'ઉર્દૂએ' મુખ્યતા" જે ઉર્દૂ ભાષામા એક ઉચ્ચ કાગીતુ પ્રસ્તુત ગણાય છે 'માનિય' તેથી હાલની ઉર્દૂ ભાષાનો નેતા કહી શકાય અને તેના પછીનો દૌર છે તે હાલની ઉર્દૂ ભાષાનો દૌર મનાય

સૌથી પહેલા આ દૌરમા ભાષાના દરેક વિષય પર કેટલી દિનચાન, ચર્ચ એ દુકાલુમા લખતુ જોઈએ ગઝલ જે જુના દૌરમા ઉર્દૂ ભાષામા મોખરે હતી તે આગનવા દૌરમા પણ આનુજ રહી ઉર્દૂ કવિતાએ હજી નવા મેદાન

મેદા નથી અનખત ઉર્દૂ ગર્વ કમક આગળ ધપી રહ્યું છે બીજા ભાષાઓના તર્જીમા ઉપશિત ઇતિહાસ, બૂગોળ, જીવન ચરિત્ર, નૌવેલ વગેરેથી આજે ઉર્દૂ ભાષા ખૂબ ખીની ઉડી છે ઉર્દૂ ભાષા લોકવાણી બની, છે અને સામાન્ય રીતે વપરાય છે

ઉર્દૂને પોને અજાન બનવામા ખૂબ સુકી લીની જોતી પડી છે અગ્રેજ ભાષાને લીધે પશ્ચિમની અમાનો સાથે જે પરિચય થયો એ એક ધણુજ અગત્યનું કારણ હતું હિંદુસ્થાન કે ન્યા પચરગી ભાષાઓ હતી ત્યા વિચારોની આપને કરવા માટે એક એવીજ ભાષાની જરૂર હતી જે બધાનીજ ભાષા હોય આજના નવજવાત તખ કાએ એ ભાષાને પોથી એ પણ બહી ન શકાય અને જો કે આજકાલ ઉર્દૂ હિંદોનો અધોઃ વ્યાન છે છતાં હિંદુ નેખોએ જે સગીન ફાળો ઉર્દૂને આપ્યો છે એ નિસરી શકાય એમ નથી

સર સૈયદની અસર:-

ખરેખર નવાઈની વાત એ છે કે જે લોકો ઉર્દૂ ભાષા પ્રચલિત કરવામા મોખરે હતા તેમાના ધણુખરા અગ્રેજ પર કાણુ મેળવી

ચક્રા ન હતા. છતાં તે લોકોની તીવ્ર આંખોએ
ખીજી લાપ આના શુભો તો જોઈ લીધા હતા
અને તેમને વિના મુશ્કેલીએ પોતાની અજાનમાં
જોમને તેમજ આખા બેસાડા દીધા હતા. એ
ઉર્દૂ, બગીચાના મળીઓ એટલે સર સૈયદ,
“હાલી,” “આઝાદ,” “શિબ્લી” વગેરે.

સર સૈયદ અદમદનો છાતી ફાળો તો
તેમના માસીક “તેડકીયુલ અખવાક” ના
નિબંધોજ છે પણ ઉર્દૂ અજાન આજે જેની
કરબદાર છે તે તેમની આડકતરી મદદોને
લીધે છે. કે જે તેમણે પોતાના વખતના લેખકો
તરફથી પાર પાડી હતી. “હાલી”ને એ રસ્તે
દોરી જનાર સર સૈયદ હતા અને તેમના
કહેવાથીજ જગમણદુર “મુસદ્દસ” પણ લખાઈ
હતી. એવીજ રીતે ઉપી નઝીર અદમદ અને
“શિબ્લી”ને પણ તેમણે માર્ગ દેખાડ્યો હતો.
“આઝાદ” પર જે કે દેખીતી કાર્ડ એવી અસર
ન હતી છતાં સર સૈયદના વિચારોની અસરથી
તેઓ બચ્યા હોય એમ કહી ન શકાય.

ઉર્દૂનો લાહોર યુગ:-

“આઝાદ” દિલ્હીના રહેવાસી હતા, અને
“ઝીક”ના ચેલા. ૧૮૫૭ના દુઃખી દિવસોમાં
દિલ્હીના હમ્મરો કુટુંબ યાંત્રે શોધવા બહાર
નીકળ્યાં. “આઝાદ” લાહોર પહોંચ્યા, ત્યાં યોગ્ય
વખત પછી ઓરીયેન્ટલ કોલેજમાં ફારસીના
પ્રોફેસર તરીકે નીમાયા. એ અરસામાં તેમને
કર્નલ હોલ્લેસ્ટી સાથે સંબંધ જોડાયો. જેઓ
તે વખતમાં પંજાબ માટે પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન
ડિપાર્ટમેન્ટના રજા દળા તેઓ તે વખતના
એક સાક્ષર હતા અને તેમને એશિયાઈ
ભાષાઓ સાથે પ્રેમ હતો. તેમણે “આઝાદ”નો
સાથ સાંધ્યો અને તેમને દરેક રીતે હિતમત
આપી. જો કે “આઝાદ”નાં કાવ્યો સુંદર અને
મનહર છે છતાં તેમનો ખરો ફાળો તો “ફિસાએ
દિન્દ” અને “દરગાહે અકબરી”થીજ મળી

શક્યો. “આઝાદ” લાહોરને પોતાનું વતન
અજાનું અને મરણ સુધી ત્યાંજ રહ્યા. પંજા-
બમાં ઉર્દૂને વધારવામાં “આઝાદ”નો ફાલો
ધણેજ અગત્યનો હતો.

ખીજા ધણા લેખકો દિલ્હી છોડી પંજા-
બમાં આવી વસ્યા, અને તેમની સાથે પંજાબ
પ્રાંતના જેટલા જોટા લેખકો હતા તે બધાને
લાહોરના દોરમાં મુકી નાકાયા. ઉર્દૂ ભાષાના
નવા દોરમાં આ લાહોરી દોરનો ફાળો ધણેજ
સંગીન છે જે ત્યાંથી નીકળતા મસિકે, અર્થ-
વાદિક, અને દૈનિક જાપાઓથી સમજી શકાયો
એ યુગ એના પણ મર્વ કરી રહ્યો છે. કે એણે
“ઈન્દ્રાસ” જેવા જગમણદુર કવિને પણ
પેદા કર્યો. ઉર્દૂ ભાષાને તેમના મરણથી ધણેજ
નુકસાન પહોંચ્યું છે.

દિલ્હીનો હરીફ લખનવ:-

લાહોર યુગના “હરીફ” “નર્સિસ” પણ
કમાલ કરી છે જેઓ હમજુજ ઈસ્લામો પ્રવાસ
કરી ત્યાંના મોકો પર પોતાના કાવ્યો પાંચી સારી
છાપ બેસાડી આપ્યા છે. ઉર્દૂ ભાષાં માટે ખીજી
કાર્યપણુ નિશાળ શોધના પહેલાં એ નજરું
જરૂરી છે કે દિલ્હી હમિયાં ઉર્દૂનું મથક રહ્યું છે.
તેના પહેલા હરીફ લખનવમાં નિશાળ નીકળી
આંધના રાખ્યો ઉર્દૂ કવિયાને ચાપના અને
ધણાખરા પોતે પણ લખનાનો ચરકો ચાપતા.
આથી દિલ્હીના કવિઓ એવાદને લખનવ
જવા લાગ્યા. વળી શાહરીનો શોખ વધતો
જોઈ લખનવમાં પણ નવા કવિઓ
પેદા થયા. ઓગણીસમી સદીની અધવચ્ચે
“આલિશ” અને “નાસિખ” જેવા ગઝલકારો
જડાર પડી ચૂક્યા હતા અને “અનીસ” અને
“દમીર” જેવા ઉસ્તાદ મરહૂમના લખનારાઓ
પણ લખનવની માટીથી પેદા થયાં. લખનવ
નિશાળના મથકર ગઝલકારોમાં “જલીલ” અને
“અમીર”ને પણ મૂકી શકાય. તેઓ કુન્યાયા

વક્ત કરી ગયા છે. “સારી,” “ઝરીફ” અને “અઝીઝ” હાલની લખનવ નિશાળના ઉસ્તાદ મનાય છે. “ઝરીફ”નાં કટાક્ષ કાબો ધણાજ બખ્શાય છે. ગદ્યમાં પણ લખનવની નિશાળનો ફોગો કંઈ ઓછો નથી. પંડિત રતનનાથ “સરશાર” અને મોહવી અબદુલ હલીમ “શરર” ઉર્દૂ લાખાને એક નવુંજ જોમ અર્પી ગયા છે. સરશારની રોગજ્વાળી મશહૂર છે જેને અંગ્રેજીમાં ડીકન્સ સાથે સરખાવી શકાય. અને શરર સાહેબે પોતાનું ખેય ઇતિહાસ ઉપર રાખી નાંવેલો લખી. જ્યારે બન્ને જીવતા હતા ત્યારે લોકો બન્નેની સરખામણીમાં ધણા રસ લેતા પણ હવે તેવું કંઈ રહ્યું નથી અને ખરે તો એ છે કે બન્નેના મેદાનો એટલાં જુદા છે કે સરખામણી કરવી અને એકને બીજા ઉપર સરસાર્થ આપવી એજ બૂલ ભરેલું છે.

ખિહાર અને બંગાળા:—

ખિહારનું મુખ્ય શહેર અઝીમાબાદ જેને હાલ પટનાના નામથી ઓળખવામાં આવે છે ત્યાં પણ એક જુદી નિશાળ બની. એના પર ફિઝી કરતા લખનવની અસર વધારે પડી. એણે સર અલી મહમદ “શાદ” અને ફઝરે હક “આઝાદ” જેવા લેખકો પેદા કર્યા છે. લખનવની અસર વધીને પૂર્વમાં બંગાળા સુધી પહોંચી. જ્યારે ઔધના છેલ્લા બાદશાહ વાજિદઅલીશાહને કલકત્તા મોકલી દેવામાં આવ્યા, ત્યારે જે કેવિઓ તેમના પર જીવન ગુન્ગરતા હતા, તેઓ પણ તેમની સાથે કલકત્તા પહોંચ્યા, અને ત્યાંની હવામાં પોતાના શોખના સર ધુક્યા. એ લોકો મુશાએરાએ ભરતા “ગાલિબ” જ્યારે કલકત્તા ગયા હતા; ત્યારે એમણે પણ એ કવિ સંમેલનોમાં ભાગ લીધો હતો. “દાય” પણ કેટલીક વખત હાજર રહેતા. એ યુગના કવિઓ હજી છે કે નહિ તે મહી કહી શકાય એમ નથી પણ એટલું તો ખરું કે ઉર્દૂની અસર હજી પણ ત્યાંના

વતનીઓ ઉપર છે અને ત્યાંની ભાષા બંગાલી હોવા છતાં ધણા લોકો ઉર્દૂ પ્રત્યે ખુબ લગ્ન આપી રહ્યા છે. હાલના કલકત્તાના રવિઓમાં “રયાઅલી” અને “વહરતે” ગઝલને સારે સકાર આપે છે. ગદ્યમાં કલકત્તાના લેખકોમાં મરઘાના અબુલ કલામ “આઝાદ” મોખરે છે જેઓ લેખક ઉપરાંત એક પ્રખર વક્તા પણ છે. એમાં નવાઈ નથી કે એમને વાણીના રિતા તરીકે લોકો ઓળખે છે. થોડાક વર્ષોથી એમણે સાહિત્ય તરફથી મન ખસેડી રાજદારી બાબતોમાં પ્રવેશ કર્યો છે. છતાં કોઇ કોઇ વાર હજી તેઓ ઝગડી ઉઠે છે.

હૈદરાબાદનો શોખ:—

ઉર્દૂ કેન્દ્રશાળોમાંથી હૈદરાબાદ નિઘળને દૂર રાખતી એ અધુરજ કહેવાય. કારણ કે હૈદરાબાદ હાલમાં તો ધણીજ અગત્યતા ધરાવે છે. દખ્ખણ સાથે ઉર્દૂનો સંબંધ કશોજ જુનો છે. કવિ “વલી” જેઓ આજે ઉર્દૂ કવિતાના ચોસર (Chaucer) કહેવાય છે, દખ્ખણનાજ હતાં હૈદરાબાદની સરકારે ઉર્દૂના ઉસ્તાદોની સરપરસ્તી કરતું એ જાણીતું છે. “ઝૈફ”ને એ સરકારે તેજ્યા હતા; પણ તેમની વતન પરસ્તીએ તેમને ત્યાં જવા ન દીધા. “ઝૈફ”ના શાગિર્દ “દાય” હૈદરાબાદ ગયા અને ત્યાંના રાજકવિ યયા તેમણે ત્યાં ધણી ઉન્નતિ કરી અને હૈદરાબાદનેજ પોતાનું વતન બનાવ્યું. એમના રકોબ “અમીર” મિનાઈ પણ ત્યાં પહોંચ્યા. પણ પોતે કંઈ કામદો ઉઠાવે તે પહેલાં મૌતે તેમને આ દુન્યાથી ચૂકત કર્યા. “જલીલ” જેઓ “અમીર”ના શાગિર્દ છે, તેઓ હાલ હૈદરાબાદમાંજ છે અને એમણે સારી નામના મેળવી છે. બીજા જાણીતા વકના મહારાજ સર ક્રીશન પ્રસાદ “શાદ” છે. “સરશાર” અને “શરર” પણ ત્યાં ગયા હતા તેમજ મરઘાના શિબ્લીથી પણ તે બધી બાકી રહી નથી ખરેખર

હૈયાપાદે ઉદ્ધને ધણાજ દ્રૃઢ પહેંચાડ્યો છે. હૈયાબાદના ઉદ્ધ પ્રેમનો એક તાઓ દાખલો ત્યાંની ઉરમાનીયા યુનીવર્સિટી છે. જ્યાં દરેક વિષય પર ઉદ્ધમાંજ શિક્ષણ અપાય છે. ત્યાંના લાખાંતર ખાતા તરફથી હજારો પુસ્તકો બહાર પડ્યાં છે કે જેને સરકાર ખાસ રીતે પોષે છે. આ તકે જાણુવતાં ખુશ થાય છે કે ત્યાંના રાજ્યો દક્ષ સાહિત્યના મુરખીજ ન હતા પણ સાથે સાથે પોતે પણ એમાં ફાલો આપના, હાલના નામદાર નિઝામ સાહેબ ફારસીના અંતર જાણુકાર છે. અને ફારસી તથા ઉદ્ધ બંનેમાં કવિતા લખી શકે છે.

નવા ફણુગા:-

જ્યારે આ નિશાળો અને બેઠાની હિલ-ચાલ આપણે જોઈ ગયા ત્યારે હવે ઉદ્ધ સાહિત્યમાં નવા ફણુગા ક્યા ક્યા ઉગ્યા તે તપાસીએ. પહેલાં કવિતાને લઈએ. એની પ્રાચીન રસમ બદલવા સૌથી પહેલાં "ગાલિબ" ચોટ કરી. "ગઝલનો નાનો રસો મારા વિશાળ ખિયાલો માટે ધણેજ ઓછો છે" એ "ગાલિબ"ની પહેલી પુકાર હતી. તેના શાગિર્દ "હાલી"એ એ પુકારને વધાવી અને તેને અમલમાં મૂકી. "હાલી"એ ઉદ્ધ કવિતામાં નવા વિચારો, નવા ઉદ્ધારો, નવા જોમ આણ્યો, એમની જગમ-સદ્દર કવિતા "વતન" અને "બેવાહની મુસીબત" આજે ઘર ઘર હોંસથી વંચાય છે. એમાં શક નથી, કે "હાલી" નવી કવિતાના જ્યોતિર્ધર હતા.

બીજા કવિ કે જેમણે આ નવી હિલચાલમાં ભાગ લેજાઓ તે અહાબાદવાળા "અકબર" હતા. તેઓ અંગ્રેજ જાણુતા હતા અને કેટલીક વખતે પોતાની ગઝલોમાં અંગ્રેજ શબ્દો પણ બહુજ સંદેહાઈથી વાપરતા. સરકારી નોકરીમાં દાખલ થયા પછી તેઓ સેશન્સ જજની પદવી મુખી પહેંચી ગયા હતા. પોતાના સરકારી કામ ઉપરાંત તેઓ સાહિત્યને માટે

થોડા વખત બચાવી શકતા. તેઓ એક દીવાન મૂકી ગયા છે જે સાહિત્યમાં ઉચ્ચ સ્થાન ધરાવે છે. એમની ગઝલોમાં પશ્ચિમની નકલ કરવાની ઝાટકણી છે પણ સાથેજ એમાં મઝાકે પણ પુરતો છે જેથી વાંચન બહુજ રસીક થઈ પડે છે.

ઉદ્ધ બોમ્બેનારાઓના ખિયાલો ફરવી નાખનારાઓમાં "ઈકબાલ" મોખરે છે. "હાલી" અને "અકબર"થી "ઈકબાલ" નાના હતા તેથી તે લેહિાની અસર એમના પર પડે એ દેખીતું હતું; પણ એમણે પોતાની ખાસ શૈલીથી અને કળાથી જે સ્થાન મેળવ્યું છે તે સૌથી નિરાળું, સૌથી ઉચ્ચ, અને સૌથી ચઢીપાતું છે. ઈસ્લામ સંબંધી એમની કવિતાઓમાં એમણે "હાલી"ની જેમ વિલાપ કર્યો નથી પણ તેમાં આશાનાં નવાં કિરણો દીર્ઘ છે. પશ્ચિમની તલ્લીબ ઉપર તેમના વિચારો "અકબર" સાથે મળતાં છે પણ તેમણે વધારે હિંમતથી લખ્યા છે. એમને પશ્ચિમની રીસાની ખેંચી શકી નહિ. એમણે પોતાના માણસોને ખાત્રમાં પડતા ઘણીવાર ચેતવ્યા છે. વળી એટ-લુંજ નહિ પણ પશ્ચિમવાસીઓને એ ઘણીવાર આગાહ કર્યા છે. એમની આ મશહૂર કડી જે લખાઈ (૧૯૧૪) અગાઉ લખાઈ હતી તે ખરેખર સાચીજ નીવડી!

"તુરુહારી તલ્લીબ અપને ખંજર સે,

આપહી ખુદકુશી કરેગી;

જો શાએ નાજુકપે આશયાના,

બનેગા નાપાયદાર હોગા."

અર્થાત:- "તમારી તલ્લીબ તમારા પોતાનાજ ખંજર વડે આપઘાત કરશે જે માણે કામળ શય પર બંધાયો હોય તે વધારે ટકી ન શકે."

એમના દેશ ગીતોમાં એમણે ઐક્યતા માટે પુકારો કરી છે. એમની એક કવિતા તે રાજ-

હારી સહ એમા દેશીન તરફ ગયા છે

“સારે બહાને બચાવ્યા હિન્દોઆં હમાર”

જનાં એમનો મૂખ્ય ખેત તો દારૂની કમિ
તાઓમાજ મળે છે જેમાં એમણે પેતાને (જુગી)
ઓગખાની જરૂરીયાત બતાવી છે ઉદ્દેશ
“બાને જીવોત” અને “જો દેશી” એ ઉદ્દે
શને પૂરો પાડે છે

“દુર્ગા સહાય” “સર” “નાદિર” અને
ચક્રવર્તી” જેવાઓની આ નવા વિચારો
ધરાવતા હરિઓની સેવા મૌતખ કાચુ લાગે ઉદ્દે
શાયા ગુમારી બેઠી છે જાનના કવિઓમા
“શાહસ,” “એમુદ,” “આગા” ચાએર “હસરત”
મોહની, “નઝીર,” “બિરિમસ,” “જોશ”
“નિગર” રિગરે આ નવા રંગને ખૂબ આગમ
મપાવી દયા છે એ બધાના દારનામ લખીએ
તો આ લેખ ધગેલ મો ધર્મનય હજી “જોશ”
અને “હસરત” વિશે કંઈક લખવું જરૂરી છે
કારણ કે બંનેના ખ્યાલ રાજદારી અને અગ્ર
છે બંને અઝાદીના નેતા છે અને તેથીજ
તેમની હરિનાઓમા એ વિચાર ખૂબ તરી આવે
છે જો “હસરત” સાહેબ રાજદારી બામતોમા
અપમાવતા નહિ તો સ્વદિન્યમા અગ્રે એ
અનેક ફરતી મચાવ “જોશ” મતીડાયાની
પણજી જોરદાર લાગે છે અને ખાસ કરી તેને
એને છે એમને દેશની આઝાદી ધર્મથી મળ
વધારુ ગમી છે

ગદા: —

કવે આપણે મધ તરફ નજર ફરીએ એમા
શક નથી કે એણે હજી બે માથ દાવદામા
અણીજ ફિતલી ફરી છે હજી એને વધારે રમીક
અનારવાની દહાએ ધણી આરમ્બકતા છે હું
સર સંપદ અને તેમના નિમધો વિષે ફરી મથો
છું અને “આઝાદ”ની ઇતિહાસીક વાર્તાઓ વિશે
પણ હિચારો ફરી મથો છું એ સાહેબો થઈ

મોલવી નઝીર અહમદને નોંધવા જોઈએ જેમણે
પેતાની સાગી અને સરગ બાપાથી ઉદ્દે
શના જેમ આપ્યા એમણે ઉચ્ચ શિક્ષણી
નવલકથાઓ લખી છે જેમા “મીચુડ ઉદ્દેશ”
અને “હામગુન નમુદ” ખૂબ ખ્યાતી પામી છે
એમના પ્રવચનોએ સ્ત્રી કેળવણી તરફ લોકોનું
ખાસ કરીને મુસલમાનોનું—ખ્યાન બેચુ છે
ઉપસા બે મુત્તદામાગી પેતા મુત્તદનો અગ્રેજમા
અનુવાદ થયો છે અને એ પ્રવચક ધણીવાર
ઉદ્દેશી પરિધાઓમા ટેકાટ પુક તરફ પસ
થાય છે મનલાનાએ જાણને લગત થઈ
બાણો પણ આપ્યા હતા, અને તે ઉચ્ચ
શિક્ષણી હોવાથી જોડાના મનુ દગી લીધે હતા
એમના ધર્માખરા બાણો હપાઈગયા છે જે
વાચવાથી ધજોજ રસ પડે છે

નવલકથા:—

“ફસાનએ આઝાદ” લખનવાની ફિતિ
“ઝોધ અખવાર”મા હપાટુ હતું તે “સરશાહી
એક ઉત્તમ નોંવેત છે એને રોજ સીમીક
પેડે હપાતા ધગજ અમતુ પડ્યુ હજી એમ
તે લખનવા લખનવા દરેક વર્ગને ચિતાર
વાચી દિતને આનદ થાય છે “સરશાહી
નોંવેતે ધણી છે અને દરેક નોંવેત એક ફરજ
એક ચડીયાની કે ફરતી ચિતાર રોરવામા
એમણે દમાવ ફરી છે અને એમની
નોંવેતોમા મૂખ્ય પાત્રો ખરી જી હજીમા મળી
આવે એવાજ છે પણ એમની પહાંખરી
નોંવેતોમા પાત્રોને એક સરખાજ બનાવવામા
આપ્યા છે તેથી વાચન જાગરી શકાવું નથી
અસામદ ચશેદુલખૈરીના કારનામાં પણ
ખ્યાન બેચે એવા છે તેઓ નઝીર અહમદના
સગા થતા હતા તેથી તેમની આડી અસર
તેમના ઉપર થઈ હતી એમનો ઇન્તિઝાકબેજ
વધ પર થયો છે એમના લખણો ખાસ
આંખો માટે છે એમને ખ્યાતીમા લાવવા

“સપ્તકે ઝિંદગી” નામનું પુસ્તક હતું. પછી તરતજ “શામે ઝિંદગી” બહાર પડ્યું. એમની વાર્તાઓમાં કહ્યું છે (TRAGEDIES) અને એ રંગના એઓ ઉત્તમ લેખક છે. તેથીજ તેમને “મુસન્નિરે ગમ”નો ખિતાબ મળ્યો છે.

ઉર્દૂના બીજા નવલકથાકાર “દૈદર”ને પણ બૂલી શકાય એમ નથી. એમનાં લખાણો પર તુર્કીના ઇતિહાસે ઘણીજ અસર પાડી છે. વિદ્યાર્થી તરીકે એમણે તુર્કી ભાષા શીખી હતી. પછી એમના મેસોપોટેમીઆના પ્રવાસે એ ભણતરમાં વધારો કર્યો. જે તેમના લખાણો પર દર્શનની છાપ પાડી ગઈ. એમણે કરિષ્ત નિબંધો ઘણાજ લખ્યા છે જેનો સંગ્રહ પુસ્તક રૂપે “ખિયાલિસ્તાન” ના નામથી પ્રકટ થયો છે.

ઉર્દૂ, અંગ્રેજી નોવેલોના ભાષાંતરથી પણ ઘણું વધારવામાં આવ્યું છે. એ જણાવતાં ખેદ થાય છે કે અનુવાદોએ પોતાની ચુરંદાસી સારા પુસ્તકોની કરી નથી. છતાં આજે ઉર્દૂ ભાષા બીજી ભાષાના અનુવાદો સિવાય પણ બહુજ વિશાળ અને બહોળા છે. એમાં આજે દરેક ક્ષેત્રે ઉપર જોઈએ ‘તેના સારાં અને ઉપયોગી પુસ્તકો મળ્યાં આવે એમ છે. અંગ્રેજી ભાષાના અનુવાદો સિવાય એમાં હિન્દી બીજી ભાષાના પુસ્તકોનો અનુવાદ પણ મોંઘડું છે. ખાસ કરીને બંગાળીનો અનુવાદ એમાં પુરો છે.

કુંડી વાર્તા:—

લલમાં કુંડી વાર્તાઓ પર આખું હિંદુસ્તાન મરી શીટ્યું છે એનું કારણ પ્રથમનું સાદિત્વ છે. કુંડી વાર્તા લખવામાં સૌથી મોખરે આવે એવા મુન્સી પ્રેમચંદ લલમાંજ થોડા સમય ઉપર ચુરંદા થયા છે જે તેઓ વધુ દબા હોવા નો ઉર્દૂએ એ દિશામાં ખૂબજ પ્રગતિ કરી હોય! એક બીજા હિંદુ લેખક મુન્સીનને પણ આ નંક બચવા ન જોઈએ. ફિ “લગીઝ” નવલકથાએ

પણ ઘણી કુંડી વાર્તાઓ લખી છે જે લોકપ્રિય છે. પણ તેમણે હવે તેમનું ‘ખ્યાન કવિતા તરફજ રાખ્યું’ છે. જવાન લેખક અખ્તર હુસેન જેઓ લાલ નિલાયતમાં છે તેમણે પણ ‘પોતાની કુંડી વાર્તાઓ લખી ‘મુદખ્ખત અને નફરત’ ના નામથી એક સંગ્રહ બહાર પાડ્યો છે.

ખ્યાન હસન નિઝામીનો ફાળો બહુજ આકર્ષક છે. તેઓ ઘણીજ સાદી અને સરળ ભાષા લખે છે જે વાંચકોનાં દિલ દરી લે છે. એમણે ઘણાંજ પુસ્તકો લખ્યાં છે અને એમનો વાંચક વર્ગ પણ બહોળો છે. સાથે સાથે તેઓ એક મશહૂર પત્રકાર પણ છે.

ઈતિહાસ :-

ઈતિહાસિક પુસ્તકો પર આવતાં મારે ફક્ત મૌલવી ઝકાઉલ્લા સાહેબનું નામજ આપવું છે જેમણે હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસ ઉપર એક મોટું પુસ્તક લખ્યું છે. ઇતિહાસિક પુસ્તકો જે કોર્સમાં આવે છે તેમને આ તકે ગણાવી શકાય એમ નથી. પણ એટલું તો ખરું કે ઉર્દૂ હજીએ સારા ઇતિહાસિક પુસ્તકો પર છે જે ન મવસાનાના પુસ્તકો જેવું બારે હોય, ન રફલમાં ચાલતાં પુસ્તકો જેવું આછું હોય.

ઉર્દૂ ભાષાનો ઇતિહાસ લખવા હજી એવા એકાદ વધુ “આઝાદ” ની જરૂર છે જેમણે “આમે લયાત” લખી હતી. સકંતના સાહેબે અંગ્રેજીમાં જે ઉર્દૂનો ઇતિહાસ લખ્યો છે તે ખરેખર પ્રસંશા પાત્ર છે. એ પુસ્તકનો ઉર્દૂમાં પણ તર્જુમો થઈ ગયો છે. સકંતના સાહેબે એક બીજા પુસ્તકની પણ શરૂઆત કરી છે જે બે લાંગમાં પ્રગટ થશે, એ પુસ્તકમાં તેઓ ઇન્દો-યુરોપીયન ફિડે કવિઓ પર પ્રકાશ પાડશે. જે ખરેખર એક કીમતી ચીજ થઈ પડશે.

જીવન ચરિત :-

જીવન ચરિત ઉપર ઘણાંજ પુસ્તકો લખાયાં

છે “કાલા”ની “હયાને ગરીબ,” “હયાને સાધી” અને “માદગારે ગમિય” વાચના જેવા પુસ્તકો છે ખાસ કરીને મરાઠાના શિશ્વીના લખાવવા છવ્વન ચરિત્રો દાદ આપવા લાખક છે એમની “પીરગુજાની” એક અંગ્રેજ કૃતિ છે

ઉર્દૂ દ્રુમા :-

ઉર્દૂ નટક પર પ્રકાશ ન નાખવામા આવે તો આ વેખ અહીં કહેવાય પુરાતન સમયમા પણ લોકોને નાટકનો શોખ હતો એ સંકેતવાના નાટક પરથી જણાશે પણ એનો ઉપયોગ સારો થયો નહિ “અમાનત”ની કવને લખાવલી “ઈદર સમા” ઉર્દૂ સૌથી પહેલું નાટક મનાય છે તે પછીથી નાટકના નામે રોઝી કમાવાનો રસ્તો અને એને ધણી બનાવવામા પારસીઓએ મોટો ભાગ ભજવ્યો છે એ બોલ્યો મોર્ગ મોર્ગ કપનીઓ રચાવી મેકપીયરના ધણા અંગ્રેજ નાટકોનું ઉર્દૂ લાપામા ફાગાન્ટર થયું છે જે ઉર્દૂ રોજ પર ધણાજ દામયામ થયા છે ટ્રેલાક નાટ્યમારોએ હિંદુસ્થાનના ધર્મગુરો અને ધર્મને લગતી ગામનો પર પણ નાટકો રચ્યા છે મહાપણ હિંદુસ્થાની નાટક ગાનતાન મિના હાલુ નથી તેથી દરેક નાટકને ઓપેરા (Opera) પણ કહી શકાય એ નાટ્યમા કંઈ ને કંઈ પરોવાઈતી અસર જરૂર જણાવવામા આવે છે હુકમા ઉર્દૂ દ્રુમા હજી એના ધીર પર પહોંચ્યા નથી

એ પોતાની જિંદગી મુધારી શકે તે પરવા તો બેવડા ચિત્તપટાનો કામનો આગો, અને નાટકનો ઘણું આગે નાશ થયો છતાં એ બોલ પરોથી એના મારે એક રસ્તો તો ખૂલ્યો અત્યાર સુધી ફિલ્મ કંપનીઓ લખાઈ ગયેના નાટકોજ ઉતારતી હતી પણ જેમ જેમ વધારે વધે બોલપટાની માગ વધતી ગઈ તેમ તેમ નવા બોલપટો લખવાની જરૂર જણાઈ પડેલુંમે ફિલ્મના ઉત્પાદકોને મુશ્કેલીઓ રોકવા પણ

જેઓ ખાસ ફિલ્મની વાર્તાઓ લખે છે એ મુશ્કેલીઓ ઉર્દૂની ખિલમત કરતા ધન્યતા હોય, તો આ એક ધણીજ મુશ્કેલી છે જે આવક પણ કરી આપશે અને સાથેજ સરેશ પણ છે એ જનાન નાવકોશ જે ઉર્દૂ દ્રુમાને ફ્રેંચ પહેલ્યાદી રજા છે અને હજીએ તેમનાથી ઘણી આશા રખાય છે તેઓ હાલમા “શુભચ” અને ઇમતિયાઝ અરી “તાઝ” છે ઉર્દૂ નાટકની દુનિયા સાથે મરફમ આગ્રા ‘હથ’ નું નામ ખાસ સંકળાયેલું છે જે બુલવા ચેગ્ય નથીજ

અખખારી દુન્યા :-

આ વેખ પૂરો કરતા પહેલા થોડુંક અખખારી દુન્યા ઉપર પણ કહી દેવું જોઈએ ઉર્દૂને વધારવામા એના કારનામા કંઈ નાના મુના નથી ટ્રેલાક ચોપાનીઓએ ખરેખર ઉર્દૂને મદદ આપી છે પણ હાલ તે બધું ઘણું ગયા છે થોડુંક હજી આતુ છે હાલના ચોપાનીઓની કુચ ગણતરી કરીએ તો વધારેના બીજા બે પાના લખાઈ પડે તેથી ચોનાકનો પરિચય ક્યારેય કીક પડશે

આ તકે તે બે ઉત્સાહી નેખાને તો નહિજ બુલાય જેમણે લગભગ પોતાની જિંદગી એમા અર્પણ કરી છે એક મરનાના અબદુલ હામ છે જેઓ ત્રીમાસિક ‘ઉર્દૂ’ના એડીટર છે અને એમ ઇડિયા અન્ડુમને તરફથી ઉર્દૂના સેક્રેટરી પણ છે બીજા દયાનારાયન નીચમ છે જેઓ “અમાના”ના કાનિન એડીટર છે હાલમાજ “અમાના”ની સિદ્ધર જુનીરી ઉર્દૂવાઈ હતી

ઈન્ક પત્રોની તો ઉર્દૂમા ખૂબજ સરખાર છે તેમા ખાસ કરી મરનાના અફરગનીખા સાહેબનું નામ બુલ્લાર એમ નથી એમણે એક અગ્રહ લેખક તરફ નામના મેળવી છે તેઓ કવિતા પણ લખે છે અને જોરદાર વક્તા પણ છે તેઓ ઘણા પુસ્તકોના કર્તા છે અને સાથે ઘણા પુસ્તકો જાણાવર પણ એમણે કય છે એર્ડ કર્જનનું મગદૂર પુસ્તક “ઈરાન”નો જ

અનુવાદ એમણે કર્યો છે તે બહુ જ લોકપ્રિય થઈ પડ્યો છે. આજના દિનિકા અને સાપ્તાહિકમાં ઉર્દૂ ભાષા પર અંગ્રેજીની અસર ખૂબ તરી આવેલી દેખાય છે. ઘણા પેપરમાં અંગ્રેજી શબ્દો હંસી રીતે ભરી દેવાની પ્રથા ચાલુ છે અને ખુશીની વાત એ છે કે એવા ઘણા અંગ્રેજી શબ્દો ઉર્દૂમાં એવા આખાદ ગોઠવાઈ ગયા છે કે તેમના વગર ભાષા ફિક્કરી માત્રમ પડે છે. એ બધું હોવા છતાં એટલું કહ્યા વગર આજે તેમ નથી કે દરેક એડીટર એમ કરવા પુરતા કાબેલ નહિ હોવાથી એ અંગ્રેજી શબ્દો ઉર્દૂને લાની કળાં યથા પડે છે.

આ લેખનો હેતુ:—

આ લેખમાં બધા વિષયો પર પુરતો પ્રકાર પાડવાનો હેતુ એટલોજ છે કે ઉર્દૂને લીધે આજે હિંદુ ભરમાં એક મોટો સંવાદ ઉભો થયો છે. વાંચકો હવે બરાબર સમજી શકશે કે ઉર્દૂ ભાષાને બનાવવામાં ફક્ત મુસલમાનોએ નહિ પરંતુ બીજા દરેક કૌમના અને ખાસ કરી હિંદુઓએ ઘણીજ મદદ કરી છે. એ ભાષાને આજે રાષ્ટ્રભાષા બનવાનો નેટરો હક છે; તેટલો હિંદુસ્થાનની બીજા કોઈપણ ભાષાને નથી અને હું ઘણાથી કહું છું કે ઉર્દૂનું ભવિષ્ય એ બી કૌમની ચાલુ મહેનતોને લઈ હિંદુસ્થાનની અક્યતા પુરી પાડશે. (સર અબ્દુલ કાદિરના એક લેખ ઉપરથી)

એ. એસ. મેકુલની માલેફાની
પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર.

કેકરા,

બદામ અને સાદા ખીરકોટ,

નાનખડાઈ,

હડીમી ખીરકોટ,

પાઉ,

નાન,

શીરમાલ,

વીગેર.

એકવાર ટેસ્ટ કરો

જરૂર તમને સંતોષ આપશે.

રાંદેરની મુલાકાત લેતાં
ક્યાં જમશે?

ધી પાગલ કોટેજ
રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર

બ્યાંની દરરોજની નવી નવી
વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં
યાદદારત રૂપે રહી જશે.

માલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

નાંદેર ખબર

બી એ. બનાકે કયું મેરી મિટ્ટો ખરાબ હી?

આતુ નનીના નવી મેરનીના બનાનામા બી એ પાન કન્ટા કોણ વધુ કમાઈ શકે છે?

વેબ્બ—અ સી. ચિગ્લી (દાસ—રવિ)

નોટ—બી એ બનાનાની લાવસામા મરી ફીરનાઓને સરેમ નવખંજ અને તેમને સર હક સ્થાપિત

હુ બાગી ગણાને મોઝિ યર્ડ ગમે પિતાના ધમા અને મારી મહેનત । હુ ઇન્ડ્યુએટ બની ગયો મોઝિ નોકરીની લાવસાએ નોંધી પાણી કરી રાત્રીને દિવસ ગણી, આરોગ્યનાને નાશ કરી હુ મકન્ડ કનાસ બી એ મા પાસ થયા પાસ થયા પડી કરવું શું ? એજ । જ પ્રત્યેક ઇન્ડ્યુએટ થનારાઓના મનમા દોષ છે તે । નોકરી ।

નોકરીની ગોથમા હુ નીચો ૮ એક ઓફિસમા ગયા ઓફિસર સાફેને મળ્યા નોકરીની અરજ કરી તે મોન્થ— દિનમા આવે, તો મામિક પીઆ રીસ મળે અને તે પછી મે માસ મા ।

આ સાબળીતાજ મારા મનમા નાઆ હુ, ૮ ન ઓફિસરનું 1500 બાગી નાશુ । રીક । આનો નૂખતાનું ક કાણુ પાવુ છે ? તેને બદલું પછુ ન વિચારું । ક ત્રાસથી ન ગીજ ડીઆ મામિક બચુનરના સમય નુંથી બરચના રેલડા । કહ આધારણુ બાજુનર પછુ હુ બળ્યા નથી । બી એ પાસ થયો છુ 1000 વિવ્રનમા નહિ તોપણ મન્ડ કનાસમા । અને નોકરી કડા માસિય રીસ ઉપરડીની । પ્રમિલરી નહિ । ઉપરડી મનકરી નહિ । રે વ ક પનીના હી । એમની નહિ । અને માસિકે રીમ રૂપરડીમા સવારયા સાજ મુખી ગરજ મજુરી કરો । છ । નોમન્થ । આમ બબડતા મે તે ઓફિસના પાલીયા હયા અને લાગી સડકે વાના લાગ્યા ચાનવા વાના વિચાર્યું, કે હવે હુ કયું ક્ષેત્રએ ? પછી બંડી ઓફિસમા તો ફરી ન્યો છુ પરંતુ

એ સધળી ઓફિસમા નાધાપકાજ વમે છે એ નાકદરાઓને બી એ ની કદરજ નથી 'સેરી' નો વેકન્સી' કહેતા અગકાનાજ નથી

આ પ્રમાણે મનમા બનડો ચાલો જતો હતો, એક જનારાએ પોતાના સાથીને મનીની દુકાન તરફ આગળી કરી બનાવના કદ્યુ—'એ તો ખરો । આ મોની દક્ષ નરમા વીસ લગતર ઉપરાત ગકક ફરો માલિક મની મેં છે । સારી પેદાશ છે ।

આ વાત મારા કર્બપટ પર પડતાજ મો વિચાર થયો, કે મોનીની આવક વિશે જણુ જોડેએ યોગ્ય અને દુમન તરફ ચાલે દુકાન પર જતાજ મોનીએ પ્રણામ કયા અને પૂછ્યું —

'કય બાનુ સાહેબ ! કર્મ બનાવનારવતુ કે । 'નહિ । કમ પછુ બનાવનારવતુ તો નથી ।

૭ મનમા જગતા મો યો તો પધારવતુ કમ ચતુ ? 'અમજ । તમને કે પુછતુ હ ખુશીયા પછે ।

'તમારી દરગજની આવડ ય છે ? કમ વધા નથી । મેજના ચાર પૈ ૩૫૦ મળી વળ ૮ ।

'કેટલી મુડીથી તમે દુમન ચાન કોરી ? 'મુડી કુડી તો કાંઈ પછુ ન હતી માત્ર રીસ ચાગીજ ડીઆના ના ઝોમરો ખર્ચા પાયા હયા'

'તો રીડી કેટલા દિનમામા આ મમ ઝીબી લાવુ હતુ ।

'તથા કેઈ દિનિ ચાગ પાચ રમ

લાગ્યા હતાં, પરંતુ જ્યારે કામ શીખવું શરૂ કર્યું હતું, તે ઘડીથીજ આડ આના પાવલી પેદા કરી લેતો હતો.”

“અને તમે ક્યાં સુધી લગ્યા છો?”

“કીક ભાઈ! કંઈ સોનીતું કામ શીખવા માટે બી. એ. ચવું પડતું નથી! સાહેબ! ચોથી પાંચમી ગુજરાતી સુધી બહોલો છું. પછી તે પછુ છોડીને કામ પર લાગી ગયેલો!”

આટલું સાંભળી મેં મારો રસ્તો પકડ્યો. વિચારવા લાગ્યો, કે “આ અભણ સોની મુંડી વગર માસિક દોઢસો રૂપીઆ પેદા કરી લે છે, અને એક હું છું!” એકન્ડ કલાસ બી. એ. પાસ! મોળ આનાના આડ આના યર્ષ રહ્યા છે! સાળીરા રૂપીઆ માસિક ખરચ કરીને બહોલો અને વીસ રૂપીઆ માસિકની નોકરી મળે છે. પ્રાથમિક શાળામાં માસ્તરોનો માર ખાધો તે અલગ! સેકન્ડ્રી સાધ્યમિક શાળામાં ગાળો અને કપમ્મ ખાધો તે જુદા! કોલેજમાં દિવસ રાત્રી મહેનત કરી તે મફત! “આજ વિચારમાં આશ્ચર્યજનકો હતો, કે રસ્તાની જમણી બાલુએ ખટખટનો અવાજ સંભળાયો રોયું. એક મિત્રી મોટર રિપેર કરતો હતો ત્યાં હું થંભી ગયો. દસ પંદર મિનિટમાં એણે ડૉ પાર્કસ કંદી અને કોકકાક કરી મોટરને દુરસ્ત કરી દીધી.

“મલુરી!” મોટરના માસિક પુછ્યું.

“ફક્ત પાંચ રૂપીઆ!” મિત્રીએ વિના સંકોચે કહ્યું. મોટરના માસિક પાંચ રૂપીઆની નેપ મિત્રીને આપી દીધી. મિત્રીએ મોટ લાઈ ગજવામાં મુદી દીધી. હું આગળ વધ્યો મિત્રી પાસે જઈ મેં પુછ્યું—“મિત્રીશ! આ કામ કેટલા દિવસમાં તમે શીખેલા?”

“મદેરજાન! મારા જાપદાનો બધો મુદારનો છે. નાનપણથીજ આ કામને ધર પર બનતાં જોયાં કરતો હતો અને વ્હલે પછુ કંઈ ઘરઘાટ કરતો. આ પાનતું તો સરજાનથીજ

પેદા કરી લેતો. હમણાં તો હું પાંચ યર્ષ ગયો છું.”

“કીક! દરરોજની શું આમદાની કરી લે છે?”

“કંઈ ખાસ નથી! સમય પર જેતું કામ આવી જાય, તેવી આમદાની યર્ષ જાય છે.”

“તો પછુ!”

“સાહેબ! કંઈ કેકાણું નથી! કાઈ દિવસે તો કંઈ પછુ નથી મળતું, અને કામ આવી શ્યું તો વીસ પચીસ રૂપીઆ હાથમાં આવી જાય છે.”

“સરેરાશ શું પડે છે?”

“પરમાત્મા આપનાર છે. ન આપે, તો બૂબે ન મરી જઈએ! કપમાં લતાં, ખાતુંપિંતું ચમેરે ખરચ આ આમદાનીના બરેસે છે.”

“તો યર્ષ જતી દરો શો સવાસો રૂપીઆની આમદાની મફતના દિનમાં!”

“હાજતો! એનાથી એકી દોષ, તો કામ કેવી રીતે ચાલે?”

“જેટલું ભણ્યા?”

“હ, હ, હ, હા! ગુજરાતી ત્રીજી પછુ અધુરી મૂકી છે. સાહેબ! અમારા કામમાં બી. એ. યવાની જરૂર પડતી નથી.”

અમારી આ વાતો આશ્ચર્યજનક, કે સામે એક જેન્ટલમેનને દરજી સાથે ગયેલો કરતાં સાંભળ્યો. દરજી કહેતો હતો ‘નુલન ટ્રાટની શીલાઈ ચર રૂપીઆથી એક પાર્ષ પછુ એકી લેવાનો નયો.”

“પણ તેં તો મારા સામેજ પાંચ કલાકમાં કોટ તૈયાર કરી નાંખ્યો છે! આખા દિવસની મલુરી એક અભણ માટે ચાર રૂપીઆ વધારે છે.” જેન્ટલમેને તકુદીને જવાબ આપ્યો.

“હું અભણ છો રહ્યો! તમે તમારી બી. એ.ની લાયકાત તમારા ગજવામાં લપેટીને રાખી મૂકો. મલુરી કરી છે અને મલુરી લઈશ. ચાર રૂપીઆ ગળા હાથથી મરીન પર

મૂંઝી દો!" દરજી પાળુ બેપરવાઝરી જવાબ આપ્યો. જેન્લમેને લાચાર બની ચાર રૂપીઆ આપી લીધા.

મારા મગજમાં, ચકર આવવા લાગ્યા. હું મારા મુઠાપત્રો, એ દરજી સાથે કરીને મનમાં ને મનમાં હાડી ગયો. છતાં દરજી પામે. જઈ પૂછ્યું, "ભાઈ, રેલ્વે! શું હતું? શેનો જવડો હતો?"

"પેલા દેશી સાહેબનો ગરમ દોર બીગ્ગ ડાઉનનાં કપડાં પડ્યાં મૂકી રેપેરિયલ રીલી આપ્યો, તો પાચને બદલે ચાર રૂપીઆ આપતા પણ તેમના પેટમાં ચુંક આમેલી!" દરજી એક શહેનશાહની જેમે બોલ્યો.

"આ ફૂકાન, ચલાવતા નમને ખર્ચ શું થયેલો?"

"ખર્ચ શેનો? ખર્ચ ખર્ચ કંઈ નહિ! મશીન પાળુ, હાથેથી લાવેલો! તેનો દરતા તો હવે લસાઈ ગયા છે. મશીન મારે છે એક કાતર અને આ મેઝરપડી! આ પાટીયુ તો મારા ઘરનો મુસો છે. ફક્ત જાત મેંડેન છે!"

"દરોજની આમદાની શું થઈ જાય છે?"

"આ બે શીખાઉ કારીગરો સાથે પાંચ સાત રૂપીઆ પંડી જાય છે."

"તમે આ કામ કેટલા વખતમાં શીખેલા અને કમિશનમાં!"

"અમારે થોડું બી. એ. થયું હતું! ને જેનેલ ફોનેલમાં જઈએ! ટેકસિરેંગ રફ્ટો તો હમણાં હમણા નીકળી છે. હું એક દરજી પાનગી ફૂકાનમાં રહી બે વરસમાં કામ શીખેલો."

"લખેલા છે કેટલું?"

"દસ દાન મૂકી આકાષગુ આવડતા તથી ગુજરાતી બીજાથથી મારતરને છરી રફેટ મારી નાસી આવેલો."

જેટલામાં ચાર માત્ર પુટ પોલિસ કરનારા છેકરાઓનાં આવી સહવા, અને ગેલમાં આવી બોક્ષા લાગ્યા એક બોલ્યો. "ઝોરામલા! ને

હું તો આ ગલીને પેલી ગલી પ્રક્રિને ઉભા બમરે આવ્યો; એટલામાં તો મેં સાચા છ આના લઈ લીધા."

"તારા કરતાં હું વધી ગયો. હું ચાર હોટલો-માલ, ફોર્સ. હું, એટલામાં તો મેં ત્રણ આના લઈ લીધા છે." કાળીઓ ગર્વ સાથે બોલ્યો.

"બેસ, બેસ! તમારા બંને કરતાં હું વધી ગયો. મારી પામે સારી દસ આના. આવી ગયા છે." મથુરીગો ગજવું દલાવતાં બોલ્યો.

મારા મનમાં આવ્યું, આ પુટ પોલીસવાળા છેકરાઓ કરતાં પણ હું ગયો! મારી બી. એ. ની ડીગ્રી તેમના આગળ બેઠી પડી. દેખાઈ હું આગળ વધ્યો. મારી પછવાડે ગોવાનો અગાજ સંભળાયો ફરીને, નોંધ, એક ખટારાવાળો ઈટા ભરી ગારી લઈ, છે, અને મોઝાથી ઈટાપર બેસી ગાવામાં મસ્ત છે.

"એઈ! તુ તો ગાય છે. ખટારો લઈ છે? હાલ ખટારો! એક તરફ!" એક વિક્ટોરિયા ગારીવાળાએ કહ્યું.

"આવું છું તેમાં તારા બાપનો શું ઈન્જિન છે? "ખટારાવાળો ઈટા પેર ઉભેલ ચઢી ગયો. ગાંઠ વધી મજા ગાગમજોચ પરથી બેઠેલાથી રહે થક બાસબાધીમાં એકે ઘાસવાળાને થકંક લાગી ગયો ને પણ ઉમેરાઈ ગયો. ત્રણ જણા સડવા અથડા લાગ્યા. એટલામાં એક માઉન્ટ પોલીસ તે તરફ આવી ચડ્યો. તેને જમણે કારણ પછલા માંડ્યું.

સાહેબ, "વિક્ટોરિયાવાળો અને આ ઘાસવાળો એ બંને ગળે મળીને મને માર્યો છે. અને તમને રૂપીઆ દિવસની મારી મથુરી પીનની લાધી છે." ખટારાવાળાએ ખુલામાં કહે.

"જુદા છે સાહેબ! ઉલ્ટા ખટારાવાળાએ અને માર્યો છે અને બે રૂપીઆ મથુરી આપે મેં માત્ર ભેગીને ભેગી કરી, તે પીનની લીધી છે." ઘાસવાળાએ રડતા રડે કહ્યું.

"માઉન્ટ પોલિસે શું ફેસલ આપ્યા તેની

મને ખબર નથી, પરંતુ મેં સંચેટ-રીતે એ નિશ્ચય કરી લીધો, કે આ જમાનામાં જ્યાં કંઈ આમદની સાથે સંબંધ છે, એકંદરે કલાસ એટલે-એટ કરતાં ઘાસવાળો જ સારો છે. પચાસ સાડ રૂપીઆ માસિક પેદા કરી લે છે: શ્રી. જી. પાસની પેકે ઘરેઘર: માસિક વીસ રૂપીઆની તોફરી માટે કોકરો, તો ખાતી પડતી નથી હાથ! બી. એ. પાસ! હું કંટાળી ગયો હતો અને થાકી પહોં ગયો હતો, એક નિર્જન સ્થળે બેસી 'બી. એ. બનાકે ક્યું મેરી મિટી ખરાબ કરી'ની પિંગળ મુક ગઈલ લક્ષકારવા લાગ્યા.

બી. એ. બનાકે ક્યું મેરી મિટી ખરાબ કરી! ટીપ્પી વેલ મુઝકો હો ગઈ સુરત અગ્રાબા! બી. એ. ને તો એબી બના કે, છોડ દીસા હય! મુસ્લિમ પાઈ મિલતી હય નાનો કબાબા! ખફગીથી નોકરી કે લીયે ઓરુ બના બી. એ. મિલતા જવાબ, હય ન જરૂર જવાબ-કા! હાલતે શખામ તો બદલેસી હો ગઈ.

બી. એ. બના તો જોઈ હય લખી, નવાબા! એક વૈકુંઠ્યો દુકાંનો હુવા! મેરા ગુઝર: ખયકે હુવે થે-રોડ, થી-સુરત મિર્ગબા! પુછા કે તલ્લખ નોકરી કરી હય મુઝે જનાબ; ખોલકે - સયો-આ-લ-ય હાં મે-શિતા જાતી! હંદ મમે-જન્કાર-કિયા-તેલી ત-ખોલીને; દલાખી તો તકનેલી, તમા-સુરત જનાબા! એડિટર તો એટલે સાથ ખોલ ઉઠા યું: "નોવેકેન્સી, તુજ એજન્સી ખોલો કિતાબા! ગુર પોલિશ, પે આખરિય આમાદા હુવા મય; રેહતી સુબ્હસે શામ તક સુરત હિજાબા! જિસ જા ગયા વલસે નાકામ હી ફિરા: કહેતા કોઈ દુકાંનતો ખોલો શરાબા! તિકલી મય એ. બી. સી. ડી. કે બદલે અલેકે બે; પડતા તો રોડ મિલતી યુદ્ધનન સવાબા! એસા હી થા તો 'ચિરતી' બનતા ન બી. એ. એથ; બી. એ. જનાકે ક્યું મેરી, મિટી ખરાબા!

એ. સી. ચિરતી (લેખક રહિત)

પ્રેમ ભાવન

દૃઢ્યની રસભિની ઉર્મિઓ

લેખક: "આઝાદ"

મહારાજાનને પ્રકાશ છીનવીને

હવે તું આ ક્ષિપ્ત છે—

ફરી ત્યાં આવી જાય,

જ્યાં મહારી અભિલાષા વિહાર કરે છે.

શું પ્રેમ પણ સૌન્દર્ય પેઠે નશ્વર હોય છે.

નકલી આગતી વસ્તુઓની પેઠે

શું પ્રેમ મંદ પડી જાય છે?

શું પ્રેમ નકલી પણ હોય છે?

પ્રેમ સમયના બંધનથી આઝાદ હોય છે.

તેને કોઈ અંજીર પહેરાવી શકતું નથી.

પ્રેમ આઝાદીના આત્માનું બીજું નામ છે.

તેને બંધનમાં કોઈ જકડી શકતું નથી.

તું મહારાજાનમાં પડછાયા સમ આવી

અને આ પડછાયાએ

મહારાજા આત્માને અગ્રાધી દીધો.

કેવો પ્રકાશવંત પડછાયો?

કેવો અગ્રાધપૂર્ણ અધિકાર?

પ્રેમ તો આત્માનો ખોશક છે.

દેહનો શલ્યગાર નહીં.

તે તારા દેહને શલ્યગારી લીધો.
પણ આત્માનો શલ્યગાર?આજે મહારાજા આત્મા ફાઈનલ રહેશે
જેવી રીતે તારા કેશની લટ.
આ તો કેશના માટે વ્યક્તિગત
પરિણામ છે

કિન્તુ મહારાજા આત્માની શું?

વાજાના મૌન તારોને છેડીને—

તે જ્વનમય આલાપોને ભૂત કર્યા
તેને જગાડ્યા છે.

તું સાંભળ.

તે રાખતા ઢગલાને વિખેરી—

તે માંથી દબાયેલી શિલ્પગારીઓ કાઢી
તેને પુછીને બહારાવી.

શું આંધ્રથી ધુજવવા માટે?

કુલી પોતાની ખૂબીમાં વીંટાઈ-ઉઘી ન
હતી.

અકળે ગલગલીયાં કર્યા—

કલી હસી પડી.

સમીરનો એક ઉન્હોં એકો આનંદો.

અને ખિલખિલાટ કરતા પુષ્પને બાળી દીધો.

તે કહ્યું હતું કે "ત્રી" કલી ભૂલતી નથી

પુરુષ જલ્દી ભૂલી જાય છે,

હા! ખરું છે—

તું આ ભૂલી રહ્યો છું— તું ભૂલતી નથી

તહીરી કાતિલ દ્રષ્ટિએ દિલના ઝખ્ખોને

છોલી નાખ્યા.

જે કદાચ એમ પણ કહાતા નહીં.

શું આ ઉપકારનો ઉત્તર

આંસુ હોઈ શકે?

પ્રેમ આત્માની પૂકાર છે.

ધરણ્યો ધાકી જાય છે.

પણ પ્રેમ સમયની સાથે ખિલે છે.

દેહ નષ્ટ થાય છે. અને આત્મા છવે છે.

તહે સ્વપ્નમાં જાગતાં જોયું હતું.

હવે નિદ્રામાં પણ દેખાતું નથી.

તહે માફે સ્વપ્ન છીનવી લીધું.

જેણે મહારાજાનને રૂપાળું બનાવી
રાખ્યું હતું.

દિપક હતો પણ મૌન.

તહે તહેને ચેતવ્યો.

શિખાઓએ દિપકને ણાળી નાખ્યો.

અને માત્ર 'કંડા' આંસુ, રહી ગયાં.

જહેઝમાં તથા લેટમાં આપવા માટે

તાજ કું. લીં લાહોરના

જલી કલમ કુર્ચાન શં

અને

હિમાચલ શં મુતરજિજમ

અજોડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારો યા

નમૂનાના વરક માટે લખો:

સોલ એજન્ડ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કલ્પીક, મુરત.

નામ. ગાયકવાડ સરકારે સાર્વજનિક

પુસ્તકાલયો માટે અને

ના. મુંબઈ સરકારના કળવણી ખાતાએ

પ્રાથમિક, માધ્યમિક શાળાઓ અને ટ્રેધનીંગ

ઇન્સ્ટીટ્યુશન્સના શિક્ષણની લાઇબ્રેરીઓ

માટે મળૂર કરેલ પુસ્તક.

કી શ. ૦-૮-૦ (ટ. ખ. જુદું)

સ્ટોકીસ્ટ:-

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્પીક, મુરત.

"ઝાર" રાંદેરી કૃત

શાઈરી ભાગ. ૧-૨

ફારસી પીંગળ શાસ્ત્ર સમજવા માટેનું

આ એકજ અને અજોડ પુસ્તક.

દી. બ. કૃષ્ણલાલ મો. ઝવેરી:-

એની જોડીનું પુસ્તક મારી જાણમાં નથી.

શ્રીયુત પ્રલરસય રા. માંકડ. શ્રી. એ. કે.

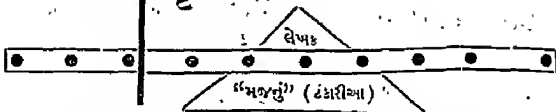
ત્રિવેદી. શ્રી. વિજયરાય ક. વૈષ. શ્રી રમણ-

લાલ વ. દેસાઈ. શ્રી. વિશ્વપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી.

શ્રી. સુનીલાલ વ. શાક. પીં ના ઉત્તમ.

અગ્રિપ્રથો મળેલ છે.

અમૃત કે ઝેર!!!

ઝૂંઝૂંબા ચૌવના હતી, રૂપ અને રંગ, સોનું અને સુગંધી સાથેજ હતાં. ખુદાએ તેના હૃદયમાં ખામી ન રાખી હતી. સુંદર શરીર, મધુર આકૃતિ, મોતી જેવા દાંત. જાણે દાઢમતી કલી-ઝોનો બાસ આપી રહ્યા હતા. જોનાર ધડી બેઘડી ઝુખઝુખ બૂલી જાય.

હા! છેલ્લે અંશે, થોડાક અપવાદ સિવાય પુરુષનો આત્મા સૌંદર્યનો પૂજક રહીજ છે. અહીં અને ત્યાં કોઈ અનુપમ સૌંદર્યની મુરખીની આશા મનુષ્યને કઠી એ તજતીજ નથી. આશા હોય યાં ન હોય પરંતુ ધણાજ એ સૌંદર્યના ભોગી બની હૃદયને બેચેન કરે છે.

x x x

શાદીનો પ્રસંગ હતો. ઝંઙીરને ત્યાં જવાની ફરજ પડી, દુન્યાના સ્વાર્થી મનુષ્યોથી દૂર ને દૂર નહારેતો ઝંઙીર તે દિવસે ન છટકી શક્યો હા! ઝંઙીરની મોટી બાબી પણ સાથે હતી અને તેના પીયરમાં શાદી હતી એટલે પોતાને એકઠાંપણું લાગતું. અડધો ઝંઙીર અહીં ત્યાં જોતો, એની દ્રષ્ટિ અચાનક સ્ત્રી મંડળમાં લગન-ગીત લલકારતી એક લક્ષના પર પડી!

તે શરીરે સાધારણ સ્ત્રીઓ કરતાં ઉંચી એકવડું શરીર, નૈસર્ગિક લાજળ, પ્રૌઢપરધાની, ધીમી નહિ પરંતુ વેગવંતી ચાલ! તોફાની નહિ પણ નિર્દોષ નયનો. આ બધું ઝંઙીરને ગમ્યું. ગીન-ગાતા કરણેન્દ્રીય તે તરફ માંડી. અને બારીકાઈથી તેણીના અચાજ સાંભળી લીધો. તે એને ગમ્યો. ઝૂંઝૂંબાને જોઈ, જોઈ ગમી, જોતાંજ એને અદ્ભુત આકર્ષણ લાગ્યું બાબી સાથે આ વિષયની ચર્ચા કરી પછી લેવું એવો નિર્ણય કર્યો. પરંતુ એની હિંમત આગળ ન વધી.

આ બનાવ પછી તે હંગેશાં બેચેન રહેતો અને તે સૌંદર્ય આરાધનામાં મગત. દીવાનાતી; જ્યમ ફરતો. સ્વપ્નમાં પણ તે સુંદર મુખડું જોતો. ફરી પરાદ થતાં એજ યાચના કરતો “અહા! એ સુંદર મુખડું!” વિધાતાએ કઈ વેળાએ બનાવ્યું હશે?” માદ આંવતાંજ છાતી ચીરાતી, મરતક લમતું, અને નેત્રોએ અંધારું આલનાં, ‘હૃદય પીગરતું એ સુંદર પક્ષી ક્યા મળામાં રહેતું હશે? હશે કોઈ એનો માસિક?” આંત્ર કલ્પના તરંગોમાં સમય વ્યતીત કરતો હતો. અને બાબીને પૂછ્યું “એ કોણ હતું?” ફરી ફરી ઉઘડ તપાસ કરી; પણ બાબી રહેઠાણથી માને તેમ ન હતી. છતાં કંઈક જાણવાનું મળ્યું. “પાંચડી છોઢીને મારે આટલું બધું પૂછવાનું શું પ્રયોજ્યો?” એ સવાલે ઝંઙીર રેડેજ શરમચો. પછીથી મધા રણીની અદાથી સંભળાવ્યું કે “એ કુમારીકા છે અને ધારીએ તો એને આપણા રાજમાં લાવી શકીએ. તેમ છીએ.” બાબીના શબ્દોથી ઝંઙીરે સાંતીવળા કોઈ દયાની દેવી તેને મરતકે ઊંઘી હો! એમ ભાસ થયો. કૃતંતતાથી નયનો નીચાં ઢાળ્યાં ઝંઙીરની છતાસા એ પાપ ન હતું. વાસના ન હતી, અગમ્ય જાનજનના ચમકારા હતા ઝંઙીરે પુરુષના જીવનમાં હૃદયમાં સ્ત્રી સ્થાન ‘ડું’ કે તે સ્થાનનું. વાંછના જન્મે, ત્યાં ઉપજોગન જરૂર અપૂરવડના હોયજ. અને આખરે એ વાંછના, એ આશા એ વિચારોનો જય થયો મતલબ કે ઝંઙીરનું વેશરાજા હૃદય નુકડ થયું!!

x x

બન્ને પરણીને ઘેર સરખામણી કરી જોઈ.

તે તેને ઉચિત ન લાગ્યું. પણ એ પણ તે નવોદા અંરે શરમાળ નવ યૌવનાને નિગળા. તે ગમી, પ્રિય વાંચક! ઇસ્કનો જાણકાર હોય તો ઇસ્ક તેજ યીજ છે કે અધું સમરેષ દેખાય.

“જુલૈખા કેમ નથી બોલતી?” મહા મહેનતે પ્રગાસ કરતાં એ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા પછી જીર જુલૈખાના મંજુલસરની અપેક્ષા રાખી ઉભો.

“શું બોલું અને નથી સમજાવું?” એ બોલી.

એટલામાં જુલૈખાની સાથે એના પીપરથી આવેલી તેની એક સહીયેર જે રિવાજ પ્રમાણે તેની સાથે તેના સાસરીએ આવી હતી; તે ત્યાં આવી ઉભી અને ઉચ્ચને જોઈ રહી. પછી હસી. ખડખડાટ હસી, તેણીના નયન ચમક્યાં. એના અવાજથી ચમકેલી જુલૈખાએ પાછું જોયું. “કેમ ખડેન! હવે હું જાઉં કેની? હવે મારો શો ખપ રહ્યો? રહેતાં હતાં કે મને નહિ ગમે? પણ હવે તો પરણ્યાં એટલે પારકાં થઈ ગયાં?”

જીર સઘળું જોઈ રહ્યો. અને એ તોફાન પલ્લુ એને ગમ્યાં. મનમાં ગણગણ્યો “કેવી મહેતી જુલૈખા!”

મનમાં ઘડેલા મનોરથો રૂંડેજ તૂટ્યા હા! જુલૈખાને નિદાણીને. પરંતુ ધરી પછી. “છદ! આવા નિયંત્રે અને ન હોય!” એમ બોલી. જુલૈખા તરફ ફર્યો. જુલૈખા ન બોલી “એનામાં જુલૈખાનાં તોફાન ન હોય તોય શું? સાંધારણ છોકરીઓ જેવી ન હોય તોય શું બોલું?” હૃદયને કંઈ સમજાવું નહિ.

“અથડાતાં હૈયા”ની જ્યમ એની દૈશા થઈ.

જુલૈખાના જેવીજ એ હશે પરંતુ રહેજ શરમાળી હશે એમ તેને લાગ્યું.

જુલૈખા દેખાવડી હતી. એને મુખે ચમકતી વિરક્ત હાસ્ય દેખા વિચિત્રતા ચમકારાની જ્યમ હતી, તેની આલમાં તોફાન હતું, હૃદયમાં

આનંદ હતો, બોલતી ત્યારે જાણે મોની વરસતાં. સાંધારણ ઉચ્ચાઈ હતી. નયનેમાં જાદુ હતો મુખ મુદ્રા પ્રતાપી હતી. એના હાલ હાસમાં આકર્ષણ હતું. ધરીના છદ્દો ભાગમાં જીરે સઘળું જોઈ લીધું. અંતરમાં ઉતરી ગયું, અને કલ્પનાને રચ્યું.

x x x

તે પછી જુલૈખા જીરના જગતમાંથી અદ્રશ્ય થઈ ગઈ. એનો દરના અવાજનો રણકો, એ નયનનાં તોફાન, હૃદયના ઉલ્લાસ અને એ કામ-લુગાર સૌંદર્ય જીર સ્મૃતિમાં અવશેષજ રહ્યાં.

આ તરફ હસતી શરમાળી જુલૈખા જીરની સોડમાં ભરાઈ ગઈ. જીર અને જુલૈખા પરણ્યાં, અને જુનાંએ થઈ ગયાં. યુવાનીની મસ્તીમાં ઉભય મશગુલ થયાં. પરસ્પર પ્રેમ પ્રગટ્યો. જુલૈખા, જીર બોલતાંજ તેના બોલને ઉપાડતી. સદ્ગુણના ભંધારસમી જુલૈખા, ખુદમાં સંપૂર્ણ આસ્થા રાખનારી જુલૈખા, મુસ્લિમ સંસારની કુચલી નૌકાને સરળ રસ્તારૂપે ટુંકા આપનારી જુલૈખા! સ્વભાવથી સાંજ મુધી જીરના અનેક હુકમો ઉઘાડી નાતું કે મોટું, એવું દરેક કામ એક સાચી અધીંગના તરીકે પૂર્ણ કરતી.

પોતે જુલૈખા ઉઠતી. પતિ ઉઠે તેને મારે અનેકાનેક તૈયારીઓ કરતી અને સંખ્યા યતાં આ બારી પેઢી બારીએ આગુર નયને પતિના આગમનની રાહ જોતી. આખીએ જહાનમાં કાંઈ પોતાના પતિ સિવાય પુરૂષ હેજ નહિ એવી વૃત્તિથી પતિપરાયણતા સેવતી. પરણનારનેજ સ્થાવું એ ધર્મ આસ્થા, એ અધુજ એનામાં હતું.

x x x

જીર પ્રથમ તો મોદ નિદામાં પડ્યો. એ અદ્ભુત. સૌંદર્યનાં ધેન એને ચઢ્યાં કંઈ. કંઈ મનોરથોને. એણે ધૂગમાં મળી જતા પલ્લુ જોયા. એણે મન વાગ્યું. સ્વભાવમાં કંઈક જીરના અપેક્ષા રાખી હતી, તે એને ન જડી.

સમાન : , સુધિની આશા રાખી . હતી . એક એકના વિચારોની આપ લે , શાળા તેમ એણે ધારેલું . “શું” એકાદ , કોઈપણ વસ્તુમાં ભાગ ન લે ? એકાદ જેની લાગણીઓ તેનામાં ન ઉતરે ! એ રસછોળનો , સમાગમ ન થઈ રસિકતાની હોજત ન માણી શકે ? એ . રસ-છોળના કુવારા એનામાં પણ ન હો ? “અને હા ! એ નિદ્રામાંથી નાગ્યો . એના વિચારોનું પરિવર્તન થવા માંડયું . “જુલેખા ! આ તારાથી ન થાય ! આ ઠેકાણે તારાથી ન જાય ?” એવા અનેકનેક હુકમોનું પ્રતીર્ણ પડવા માંડયું . “તે” ક્ષણે સાથે કેમ વાત કરી ? ક્ષણે વખતે હસનીતી શું કામ ?” એવા સત્તા પૂછવા માંડ્યા અને ધણી તરીકેની નેદકમી માંડવા માંડી .

વાંચક ! સ્ત્રી એટલે એને વ્યક્તિત્વ નહીં ! સ્ત્રી એટલે ધરતી ગુલામી ! સ્ત્રી એટલે વાસોડું વાળનાર આકરડી ! સ્ત્રી એટલે રેડસા ટીપનાર ! સ્ત્રી એટલે વિષય વાસના તૃપ્ત કરવાનું સાધન ! અહીં કુટુંબથી છુટા પડ્યો , જુલેખા જુના નાની મુરિશમ સંસારની આદર્શ મહીવાની જામ નિર્મળ જીવન જીવવામાં આનંદ માનતી . ધનંદુએ-જાની ખીમારી આગતી હતી અને જુલેખા પણ એજ ખીમારીનો ભોગ યદ ખીછાના પર પડી જેથી સારવાર માટે જુલેખાને બોલાવવાની એને ફરજ પડી . ત્રણ ચાર વર્ષના લાંબા સમય પછી ફરી જુલેખા અહીંની નજરે પડી ! પ્રથમ જોઈ હતી , ત્યારે કુમારી હતી , હવે પરણી હતી , અર્ધું ખાસેલું પુષ્પ સો અને સુષો , પાંખડીઓ ખીડી જાય , તે વખતે તેની સુઝાઈ અજાણ્યો મોહક છે . એ ગૌરવદન ; સુંદર નાધારીલું નાક ; ચમકતી કીડીઓ , વિશાળ , કાક , પ્રદેશ નાજુક હોઈ , અને હોટથી લાડી પડતું રિમત . એ ગૌરવ ફરી ફરીને એ મહાભાતી ચામ બધું અહીં જોઈ રહ્યો તાકી-તાકીને !

ત્રણ ચાર વર્ષ પહેલાંની , તોડાની જુલેખા : આંખ સમિય . તરવરી , એને એના જીવનની થન્ય પણ દેખાવા લાગી . જુલેખાની મારજત એ સારી રીતે કરતી . અને અહીં નિરતે ટીકી ટીકીને નયન દ્વારા તેનાં સંદર્ભનું રસપાન કરતો !

સંખ્યા પછી , જુલેખાને કંઈક આરામ આપવા એ દિલ્લેખા પગાડ્યો . અને રાત્રે એને સખીઓ રનેલ ગોઠિ કરતી : તેમાં એ , કદી , અડપણું ન કરતો . જુલેખા ધણીજ અચકા હતી . અહીંનાં પુરતો પણ જુલેખા , ગોઠવતી . કદી કદી વારણમાં ઉગાડેલી ચપેલીના કુલ્લ પીણીને તે અહીંના ટેબલને શણગારતી અને કદી કદી અહીંના પુરતકનાં ઉધાડાં પાનામાં એ પુખ્તો મૂકતી જેનું રસિક જીવન !

જુલેખાને “જુલેખા-અહીંના પંથમાં રસિક-તાજ ભરેલી છે.” એવો ખ્યાલ હતો . જુલેખા વિષે અહીં-બેબાકોળો અને છે .” એવું તે કદાચતી અને જુલેખા પરણી હતી પણ તેને જુલેખા જેવું રસિક જીવન નેહાનું મજાનું એની કાઢીને હતું નહોતી ! એકા એને ઉપ્પત કહેના . એ નિંદોષ મૂકું રસિક હૃદયના ઉત્કાસ એના પતિથી જિજ્ઞાસા નદિ એના પતિને એ નાદન મૂર્ખ હોઈ-લાગતી . એના ઉપર એકુશ રાખવાની જરૂર એના પતિને લાગતી , એની વૃત્તિઓને રચાતજ ન મજાનું ! એની કલ્પના એણે જવા માંડી ! ખીસતી જીવાનીમાં , તેને પ્રીતવરથા , રિચકારની પડી ! અંતરમાં આધાન થતો . બળવો કરવા મન તેવાર થતું ; પરંતુ વાંચક ! આખરે તો એક અજાણ્યને ? વળી મુસ્લિમ સંસારના લખકે વાતાવરણ સાથે એના જીવનના ઉત્કાસનું નવું જોમ કેમ ટકાવી રાખે ?

દિન પર દિન નિર્માલ્ય જીવન જીવતી હતી તેવામાં જુલેખાનું તેકુ આનંદ . અહીંને અર્ધા જુલેખા ધણીજ રમી . “જુલેખાને ઠેકાણે જુલેખા હોય તો જે સાહે ?” એવી વાસના પેદા થઈ ! જુલેખા સાથે

રહેવાનું રચ્યું. તેની સાથે બહાનું શોધતો “આ એ આજ એ અંગે અંગતી મોહકતાએ એને તમારો કાગળ આપ્યો છે.” એવું કહી ઘણીયે ઉત્તેજિત કર્યો, પરંતુ કર્યો।
 વાર તેણીના મુખ સૌંદર્યનું દૂરથી રસ-પાન કરવા એ સૌંદર્યનો કેદ એને ચઢ્યો. એણે એક તલસતો તે ઝડપથી વાંચી જતી ઘણી ઉતો નિશ્વાસ મૂક્યો, અને વિનંતિ કરી “જુનૈદા જરા પાણી?”

“હ્યો પાણી” જાણે મધ્ય રાત્રિયે કાચક ટહુકી એ અવાજ અંદીરને કાને અંધકાપો. હાથ એ હાથ એ જામ ઉમરનાં હાથમાંજ રહ્યું જુનૈદાનો હાથ નીચે અને અંદીરનો ઉપર. ધડીબર મુખ નેત્રથી એને જોઈ રહ્યો. એના લલ્લીત અંગોની ઉખા ધમકતા હૈયાને શાંત કરવા ઈચ્છતી એ સ્પર્શ અંદીરને મળ્યો એ આંગળીયો છોડી દેવાનું ઉચિત ન ધાડું, એના અંતરને રાહક વળવા લાગી.

“જુનૈદા!” આંખના પલકારા જેટલી વાર ઘોમ્યો અને બોલ્યો “તમે મને મળ્યા હોત તો!” એ લવી ગયો.

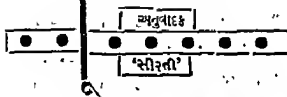
જુનૈદાએ હાથ ખેંચી લીધા અને બોલી.
 “ભાઈ અંદીર શું બોલ્યા?”
 “લાઇ રાખે ખરેખર વીજળીનું કામ કયું.”

અંદીર નીચે બેભાન થઇ ઢળી ગયો અને પોતાનું મોઢું ખને હાથે ઢાંકી દીધું.

મૂર્છા વળી ત્યારે અંદીર શું નેપુંડે પોતાનું મસ્તક જુનૈદાના બોળામાં હતું. વળી પાછો આંખ બંધ કરતાં લગ્યો “બહેન જુનૈદા શું મને માફ કરશે?” અંદીરે મનમાં પ્રશ્ન કર્યો
 જુનૈદા ભને અમૃત હોય; પણ મારા માટે તો ઝેર છે!”

સુંદર લાગી. એ મદભર નેત્રોનાં ઘેન એને ચડ્યાં.

સદર લેડ

[રશિયાની રાષ્ટ્રી કેથેરાઈનના કાળની એક દિલચસ્પ ઘટના.]

[રાષ્ટ્રી કેથેરાઈનના કાળના રશિયા ખાતેના કે'ય એલચા 'એચેર'એ રાષ્ટ્રીના અજાનથી 'સદર લેડ' વિષેની એક દિલચસ્પ ઘટનાનો પોતાની આપવીતીમાં દૃષ્ટિએ 'કર્ચો' છે. 'કાર્ચો'ના વાંચકોની નજર માટે તે અત્રે રજૂ કરવામાં આવે છે.]

એક દિવસ પ્રાતઃકાળ સમયે અચાનક સૈનિકાએ સદરલેડના મકાનને ચોતરફથી ઘેરી લીધું. એક અફસરે સદરલેડને સંબોધતાં કહ્યું,

"મી. સદરલેડ!...માફ કરજો! આજ એક અત્યંત ગૌઝારી સેવા મહારે સ્વાધીન કરવામાં આવી છે..."

સદરલેડની નિરમયતાનો પાર રહ્યો નહિ. તે ભયભીત થઈ અફસર તરફ જોવા લાગ્યો. અફસર પુનઃ જોડ્યો:-

"આવી ભયંકર સંજાતો મહેં ક્યાંય દીકરી કે સ્ત્રીભાગી નથી તમે એવો તે શો અપરાધ કર્યો છે?"

"મહેં...અપરાધ?" સદરલેડે આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈ મૂઠ્ઠાં: "મહેં તો કોઈ અપરાધ કર્યો નથી.

"...મહારા માટે શી સજા તજવીજ થઈ છે?"

"મહારામાં એ વ્યક્ત કરવાની શક્તિ નથી.

...આહ! અતિકર એ સજા છે. એની કદપના માનથી મહેનેતો પ્રજારી છુટે છે."

"કદાચ રાષ્ટ્રીનો વિશ્વાસ મહારા પરથી હટી ગયો હશે."

"અગર એમ થયું હોત તો મહેને તમે આવો સાગશીવરા - નિહાળતે - નહિ...વિશ્વાસ

તો ખીજવાર પણ પ્રાંત દરી સકાય છે."

"તો શું મહેને દેશનિકાલ કરવામાં આવશે? ...કદાચ મહેને સાહખીરીયા ધકેલી દેવામાં આવે ...આહ..."

મહેને શી ખબરે હતી કે આ મનદ્રસ પડી મહારી કિરમતમાં લખેલી હશે!"

"એક હદ લગી એ પણ સાફે હતું... અમે તમારા પાછા ફરવાની આશા પણ રાખી શકતા હતા."

"તો શું તમે મહેને કાળ-ઝાટડીમાં પૂરી દેશો?"

"નહિ, ક્યદખાનાની સજા પણ આપના માટે તજવીજ થઈ નથી."

"હે ખુશ! તારી પનાહ!" સદરલેડે માથા પર હાથ ફેરવતાં જોડ્યો: "ત્યારે મહેને મુશીએ વ્યગ્રવો હશે?"

"મુશી?" અફસરે જોડ્યો. ખરેખર એ પણ ભયંકર સંજા છે...પરંતુ તેમાંથી પણ બચવાની ઉમીદ રાખી....."

"ત્યારે ઝટ, કડી નાંખો કે મહારી ગરદન ઉઘારી દેવામાં આવશે?"

"મહારાષ્ટ્રીની આજ્ઞા છે કે...આહ કેવી કુર આતા...એનો પુનરોચ્ચાર કરવાની અમારી ઝંખાનમાં તાકત નથી..."

"લાઈ! આપિર તમે કહેવા શું મગ્યો છે?" સદરલેડે કંટાળી જઈ જોડ્યો.

"સદરલેડની ખાલ ખેચી તેમાં ભુલે લંચવાની રાજઆજ્ઞા થઈ છે."

એ સાંભળતાંજ સુદરવેંડે હુંવાં કુંવાં થઈ સંભળાવી તમારે તે પંથુ આભી બની ગઈ.
મયો. તેણે જાગૃતતાક યજ્ઞકર્તૃ:-

“યા તો તમારી અકલ્પ કલ્પણે નથી. યા
મહારાણીએ સ્વખ્યાત્યામાં આ આગા
ફરમાવી હશે.”

“અફસોસ ! બદલામિત્ર ! મને એજ
હુકમ મળ્યો છે.”

સુદરવેંડની પરેશાનીનો પાર રહ્યો નહિ
હિસાબ કિતાબ પુરતી તેને કેવળ અર્ધા કલાકનીજ
મુંઢસત આપવામાં આવી. ભારે વિનવણીઓ
અને કંઠકૂદિઓના અતે અફસરે સુદરવેંડને
અર્ધ-જુરી ઉપર કાગળ લખવાની પરવાનગી
આપી. તેણે હુકમાં આ ઘટનાનો ઉલ્લેખ કરી
આ નામુક પરિસ્થિતિમાં પોતાની બદારે ધાવાની
વિનંતિ કરી. કાગળ વાંચનાંજ અર્ધ બેયેન
થઈ ગયો. અને એકદમ રાણી પાસે દોડ્યો.
સદ્ભાગ્યે રાણીએ તેને તેજ સમયે પોતાને
મળ્યા. પરવાનગી આપી.....ત્યારે અર્ધે
સુદરવેંડની મુસીબતની કથા રાણીને કહી

આમ કેમ : બનવા પામ્યું તે તેની સમજમાં
આવ્યું નહિ. તેણે તુર્તજ અર્ધને નિર્દોષ સુદર-
વેંડની જન બચાવવા મોટે દોષગ્ર્યો. સુદરવેંડના
સદ્ભાગ્યે અર્ધ વખતસર આવી પહોંચ્યો.
અતે રાણીનો હુકમ સંભળાવી ગરીબ સુદરવેંડને
બચાવી લીધો.

ત્યારે ઉશ્મ રાણી પાસે આવ્યા ત્યારે
સુદરવેંડને નિહાળી રાણી ખડખડ હસી પડી.
બંને બેઠા પછી રાણી કહેવા લાગી:-

‘રાત્રે મહારો મિથ કુતરો. જેનું મહે મહારા
ખમનચીના નામ ઉપરથી ‘સુદરવેંડ’ નામ
રાખ્યું હતું. તે મરણ પામ્યો એટલે મહે હુકમ
કર્યો કે ‘સુદરવેંડ’ની ખાત ખેંચી તેમાં બૂઝ
ભરવામાં આવે. કોઈ બેવફૂર હુબૂરીયાએ એ
હુકમ સેનાધિપતિ સુધી પહોંચાડી દીધો અને
તેઓ ગરીબ ખમનચીનીજ ખાત ખેંચવાને
તત્પર બની બેઠા.

“રસીદ બહુ બધાએ વહે બધારે રૂંચે.”

“શ્રીતીગ”

[૫૫]

ફતાવા

સખનાર-મવસાના અહમદ હાજી આરેફ અશરફ સાહબ, રોહરી

અમારા કેટલાક વાંચકોના આમંત્રણે 'સાહિત'ની જેમ 'કારવાં' માં પણ ફતાવાની કોલમ ચાલુ કરી છે. ફતાવામાં સવાલ પૂછનારે ત્રણથી વધુ સવાલો એક સામઘા પૂછવા નહિ. [વંચી]

સવાલ-શું બી સસરનો પરદો ના કરી શકે ?

જવાબ-સસરો બાપના હાથમ મુકામ છે. માટે ઓરત પર સસરનો પરદો કરવો જરૂરી નથી. (કુનુએ ફિક્ક.)

સવાલ-કોઈના કેસમાં એક માણસ ગવાડ છે, તો તેને ગવાડીતું મહેનતાણું લેવું શું જાએઝ છે ?

જવાબ-ગવાડી પર મહેનતાણું એવું હરામ છે. મગર જો ગવાડ બિલકુલ ગરીબ હોય તો ગવાડને જરૂરત જોડશે ખર્ચ તે વખતનો પોતા માટે અને પોતાનાં બાલ બચાવો માટે લેવો જાએઝ છે. પણ જરૂરતથી વધારે લેવો હરમ નથી. (આસમગીરી ભાગ ૪ થો, પાનું ૨૩૪)

સવાલ-આજકાલ કેટલાક મોડા છોકરાઓના કાન કોચાવી તેમાં બાકી પહેરાવે છે. તો શું એ જાએઝ છે ?

જવાબ-મોડા માણસના કે નહાના છોકરાઓના કાન, નાક કોચાવવા અને તેમાં બાકી પહેરાવવી જાએઝ નથી. નહાના છોકરાઓને કોચાવવાનો ગુનોક તેમના માબાપના શિર છે. ઓરતો અને છોકરીઓને નાક, કાન કોચાવવા જાએઝ છે. (દુર્રે સુખતાર.)

સવાલ-ફોસફરસ ખાતું જાએઝ છે કે નહિ ?

જવાબ-ફોસફરસ દવાના કામમાં આવે છે અને એવું ખાતું જાએઝ છે. કારણ કે એ હાડકાંની રાખમાંથી નીકળે છે અને ફરેક હાડકાંની રાખ પાક છે. કારણ કે બાળવાથી

તેની અસલી માડીયત બદલાઈ જાય છે. એના ખાના કે લગાધવામાં કંઈ વધિ નથી.

સવાલ-કોઈ માણસ ગાએબ 'ધર્મ' જાય પણ તેનો પત્નો માનૂમ હોય કે ફજાહી સહેરમાં તે માણસ ચોંગૂદ છે મગર તે નતો પોને આવે છે નતો ઓરતન બોલાવે છે અને ખર્ચ આપને નથી તેમજ તલાક પણ દેતો નથી એ કાલુસર તેની ઓરત હેરાન પરીયાન રહે છે; તે એવી હાલતમાં મજદૂર ઓરત ધણીના નિકડથી છૂટા છૂટા કરી બીજા કોઈ સાથે નિકાક કરી શકે છે ?

જવાબ-મજદૂર મુરતમાં એવા માણસ માટે હિમાયોનો એકે મતે સડી મત એ છે કે તે ધણીને "ખુલઅ" પર કંઈ આપી રહ કરવામાં આવે અને જો ધણી રાહ ન થાય અને ઓરત પાક દામનીથી પોતાના દીવએ ગુમરી શકતી હોય તો બેકનર અને જો એમ ન થઈ શકતું હોય એટલે તેણીનો ખર્ચ વિગેરેનો કોઈ બંદોબસ્ત થઈ શકતો ન હોય તો એવી હાથારીની હાલતમાં તેણી હમમ મધિક (રહેઠ)ના મત્રકઅ પ્રમાણે પોતાનો છુટકારા આવી રીતે કરી શકે છે કે પહેલાં મુસલમાન હાકિમ સામે પોતાનો કેસ રજુ કરી ગવાડેથી પોતાના નિકાક તે ગાએબ સાથે સાબિત કરે, ફરી આ વાર્ત સાબિત કરે કે ન તો મોરો ધણી ખર્ચ આપી ગયો છે ન તો ત્યાંથી મોકલે છે અને અડી કોઈ જાતનો ન તો ઇન્તિઝામ કર્યો છે અને ન તો મે' ખર્ચ માફ કર્યો છે. મત્રઅ કે તેને શિરે ખર્ચ પણ સાબિત કરે અને એ વિષે સોગંદ ખાય એ પછી જો તેનો

કોઈ સગાનેહી અથવા તો કોઈ બીજો તેણીના ખર્ચનો ઝામિન થાય' તો બેકનર, નહિ તો હાકિમ તેની પાસે હુકમ મોકલે કે તું પોતે આવી તારી ઔરતના હંકો અદા કરે અથવા તેણીને તારી પામે બોલાવી લે' અથવા કંઈ બંદોબસ્ત કરે (અથવા તલાક આપી તેણીને છુટી કરે, અને જો એમાંની કોઈ પણ વાત હું મંજૂર કરશે નહિ, તો અમે પોતે તમો બંને મદદ ઔરત વચ્ચે છુટા છેડા કરી આપીશું એ ઉપર. જો સૌંદર કોઈ વાત કબૂલ ન કરે તો તે મુસલમાન હાકિમ, તથા એક માસની મુદ્દત આપે. મજદૂર હાલતમાં જો તેણીની, શિકાયત દૂર ન થાય, તો તેણીની, મંગણી પર હાકિમ ઔરતના હુદાછેડા કરી આપે. હાકિમ પોતે હુકમનામાં માન્ય, પત્રવહેવારથી ન, કરે. બધું જો માતબર માણસોને મોકલાવે, ફરી જ્યારે હાકિમ તલાકનો હુકમ કરી દે અને હિંદની અંદર તેની ધણી (ગાએબ) આવી, ત્યાં અને કાયદાસર તેણીનો ખર્ચ આપવા તેણે હોય તો એવી સુરતમાં, તેને રજુ કરવાનો લક્ષ્ય છે અગર રજુ કરી લેશે તો સદી થઈ જશે અને રજુ ન કરશે તો હજી પછી નિકાહ તરી જશે અને જો ધણી હજી, ગુજરી જવા પછી આગે અને તેણીના ઘવા વિરુદ્ધ કોઈવાત સાબિત કરી કે હું, તેણીને ખર્ચ આપી ગયેલો અથવા મોકલેલો હતો અથવા ઔરત, ખર્ચ માફ કરી આપેલો. એ વાત ધણી સહી રીતે સાબિત કરશે તો તેને હરકાતમાં ઔરત મળી જશે. સારાંશકે ઔરત હિંદ બાદ બીજા નિકાહ પણ કરી ચૂકી હોય અને બીજા ધણીથી ઔઝાદ પણ થઈ હોય તો પણ પહેલા ધણીનાજ નિકાહ કાયમ સગાજવામાં આવશે અને બીજા ધણીના નિકાહ બાનિશ દેરવામાં આવશે અને જો ધણી ઔરતના ઘરાની વિરુદ્ધ કોઈ વાત સાબિત ન કરે તો ઔરત તેને મળશે નહીં કારણ કે હિંદ

પૂરી થવા બાદ રજુ કરવાનો લક્ષ્ય રહેતો નથી; જો સુરતમાં ઔરત પહેલાં ધણીને મળશે તે વેળા નતો પાછી નવસરથી નિકાહની અસત છે નતો બીજા મહેર વાજિબ થશે. જો બીજા ધણી સાથે તેણીને ખિસ્તવતે સહીદા થઈ ચૂકી હોય તો હિંદ વાજિબ થશે. એટલે, હજી ગુજરવા પહેલાં સૌંદરને મોકલત કે સુખન વિગેરે કંઈ દુસ્ત નથી. પણ હિંદ પહેલાં ધણીના મકાનમાં ગુજરે. અગર બીજા ધણી સાથે ખિસ્તવતે સહીદા થઈ છે તો પુરેપુરી મહેર વાજિબ થશે. નહીં તો કંઈ વાજિબ થશે નહીં. આ વાંત ખૂબ વાદ રાખવી કે એવી બાબતોમાં મુસલમાન હાકિમ હોય અગર છે. ગેર મુસ્લિમનો હુકમ માલુમ નહીં એ સિવાય પણ કોઈ બાબત હજી પુછવી દરકાર હોય તો પુછી વધિકારી પુરેપુરી માલુમી મેળવ્યા પિના ઉતાવળે એવી નાહુક બાબતમાં પગલું બરશે નહીં. (અલહીઝુન્નાનિઝહ)

સવાલ-ચુલામાં સ્પીરીટ બાળતું જાએક છે કે નહીં ? તે લખશે ?

જવાબ-ચુલામાં સ્પીરીટ બાળતું દુસ્ત છે. (મગસાદુલ ફતાવા)

સવાલ-મરિજદમાં વિલાયતી રંગ લંગોડવો કે જેમાં સ્પીરીટ આવે છે એ વિષે શું હુકમ છે તે જણાવશે ?

જવાબ-મરિજદ અઝઝાદતું મકાન અને પવિત્ર જગ્યા છે એમાં સ્પીરીટવાળો વિલાયતી રંગ મરિજદના પેસાથી કે ઘાબના પેસાથી લંગોડવો જાએક નથી.

સવાલ-રશન (બરમા) ખાતે સલામી લેવાનો રિવાજ છે તે એવી રીતે કે કોઈ આંધળી દુકાન ભાડે રાખવા આવે તો મકાન માસિક તેને કેદ કે દુકાનનું માસિક કિરાયું રૂ. ૨૦૦) પણ સલામીના રૂ. ૫૦૦) પહેલાં આપે તો આ મારી દુકાન માસિક રૂ. ૨૦૦)થી તમને

લાડે આપું, એવી રીતે રા. વસુલ કરવા નાએજ છે કે નહીં ?

જવાબ-એવી રીતે સલામી વસુલ કરવી દુસ્ત નથી. કારણ કે એ તો ખુદે ખુદી એક પ્રકારની રિશત અને વ્યાજ છે; જે 'શરી-અતે ધરિલામમાં નાએજ નથી. સખખકે' લાડે રાખનાર ખુદીથી દિલી રીતે સલામી આપતે નથી કે જેને હલ્યો અથવા બખશિશ કહેવામાં આવે અને એને બખશિશ સમજવું બહુ ભરેલી વાત છે એ તો લાડે આપનાર નાખુદીથી મજા ખૂર થઈ આવે છે. પણ માલિક મકાન એવી રીતે આવે કે મારી આ દુકાન તમને તથા માસ કે છ માસ માટે માસિક રા. ૩૦૦)થી આપું છું અને એ પછી માસિક રા. ૨૦૦) બાકી લઈશ તો એવી રીતે નાએજ છે કારણ કે માલિકને હખતેવાર છે કે જેટલે જેછએ તેટલે લાડે આવે. આવાક વધુ નાણુનાર છે.

સવાલ-રોજની હાલતમાં વુઝૂ કરતી ંજા ગરગરો કરવું કેમ છે ?

જવાબ-વુઝૂ કરતા રોજઘરે ગરગરો કરવો મકરૂ છે. (ખદર)

સવાલ-નાખાલિગ હોકરો નમાઝની હાલતમાં જોઈથી અવાઝ કાઢી હસે તેને માટે શું વુકબ છે? નમાઝ રહેશે કે વૂટી જશે ?

જવાબ-નાખાલિગ હોકરો નમાઝમાં હસશે તો તેની નમાઝ બાતિલ થઈ જશે, અને વુઝૂ વૂટશે નહિ. પણ જો કાઈ મોટો માણસ નમાઝમાં અવાઝ કાઢી જોઈથી, હસશે તો તેની નમાઝ અને વુઝૂ બંને વૂટી જશે (અચાનક)

સવાલ-એવા પાણીથી વુઝૂ કરવું કે જેમાં કાઢનાં પાંદડાં પડ્યાં હોય જેથી પાણીનો રંગ બદલાઈ ગયો હોય ?

જવાબ-એવા પાણીથી વુઝૂ કરવું નાએજ છે, જે પાણીમાં કાઈ પાક ચીજ પડી હોય

અને તેથી પાણીનો રંગ ફેરવાઈ ગયો હોય પણ પાણીનું પાતલાપણું બાકી રહ્યું હોય તે પાણીથી વાંધા વગર વુઝૂ કરવું નાએજ છે. (દિહાબક)

સવાલ-જો પાણી સરજની તેજથી ગરમ થઈ ગયું હોય તેથી વુઝૂ કરવું દુસ્ત છે કે નહિ ?

જવાબ-જો પાણીથી વુઝૂ કરવું નાએજ તો છે પણ હદીસ શરીફથી તેમજ તિમની રૂએ મનાઈ કરવામાં આવી છે, કારણ કે એથી કાઢની ખીમારી થઈ જાય છે. જેથી મકરૂ થશે. જે સારું પાણી મળી શકતું હોય તે એવા પાણીથી વુઝૂ નજા કરવું જોઈએ અને જો સારું પાણી ન મળે તો એથી કરી લે. (નફીલ મુસ્તી)

સવાલ-જો પાણીમાં ચૂક અને નાકી રીટ પડી હોય તેવા પાણીથી વુઝૂ કરી શકાય કે કેમ ?

જવાબ-એવા પાણીથી વુઝૂ કરવું નાએજ છે. પણ માણસને એથી નફરત પેદા થાય છે જેથી મકરૂ છે. કેટલાક લોકો પાણીના હોઠમાં કાગલાઓ કરે છે તેમજ ચૂક છે નાક સાફ કરે છે એ ધયુજ જોરગાજખી છે જો કે એથી હોઠ નાપાક થઈ જઈ નથી પણ ખીમ વુઝૂ કરનારાઓને અણગમત લાગે છે તેમજ સોઈ સુધરાઈની પણ નિરૂદ્ધ છે માટે આમ ન કરવું જોઈએ. (ફતાવા કાઢીખાન).

સવાલ-એક માણસ એક જગ્યા પર નમાઝ પઢે છે અને તે જગ્યા ખીલકલ પાક સાફ છે તો તેવી જગ્યામાં મુસલ્મો બીજાબ્યા વગર નમાઝ પઢી શકાય કે કેમ ?

જવાબ-જો નમાઝને પુરૂ થઈ ન હોય કે એ જગ્યા પાક છે તો તે જગ્યામાં વગર મુસલ્મો એ નમાઝ પઢવી દુસ્ત છે. (નફીલ મુસ્તી પરસાબક)

લોહીની પ્યાસ

(પાદરીની પ્રેમવાની અદભુત કથા)

(અમારી રસભર માધુ વાર્તા)

૪

ભાષાન્તરકાર : “તુરબ”

૫

[મતાંકી ચાલુ]

૬

મારા મગજમાં ટોડી ધુમરી ખાત લાગ્યું. લચકના પગે હું દેવળના રવાન લગી પડ્યો. હું ગુંગળાઈ રહ્યો હતો. ગુંગળાણું છાપે માં આ ઉપર તૂટી પડ્યું હોય ને આખા ગુંગળાણું લારણુ માં મથા પર મેં ઉચક્યું હોય એવું મને લાગતું હતું.

હું ઉગ્ગળાણી બહાર નીકળી રહ્યો હતો. એકાએક કોર્નના હાથે મારો હાથ મળ્યો. પકડ્યો સ્ત્રીને તે હાથ હતો. આજ લગી સ્ત્રીના હાથને મેં ક્યારે સ્પર્શ કર્યો નહોતો. સર્પની કંચળી જોડે હારો તે હાથ હતો. પણ લાલચોળ તપાવેલા લોહના સળંગાના સળંગાના ધમ જેવો તેનો દબાર માં મંસને બળી રહ્યો હતો. આ સ્ત્રી અન્ય કોઈ નહિ પણ પેટી રપસુંદરી જ હતી.

“અમાગી પુરુષ! અભાગી પુરુષ! આ તે શું કર્યું?” પીમા આજે તેણે મને કહ્યું. ને લોહની બીડમાં અવેષ થઈ ગઈ.

વૃદ્ધ બીચપ મારી પાસેથી પસાર થયા ને કસડધી મારી સમું જોયું. મારી વર્તણૂક

વિચિત્ર હોવી જોઈએ! હું અજાણો પડી મર્યો. હું શરમાયો.

મારી આંખોમાં અંધારાં આવ્યાં લાગ્યાં. મારા એક જોડીદારને મારા પર દબાવ્યા અને મારો હાથ ઝાડીને તે મને લઈ ગયો. એકરો હું વિદાયે પડ્યોથી શકતો નહિ. મારા જોડીદાર યુવાન પાદરીનું લશ બીજે ક્યાં હતું. ત્યારે મહોદધાને નાકે વિશ્વમયજનક વસ્ત્રો પરિધાન કરેલ એક કળકી યુવામ તરંગી મારી તરફ આવ્યો અને સડેલ પણ ચોમ્યા વગર મને સાનેરી ડિનારીયાળી પોકેટબુક આપીને તેને મંતાડી મૂકવાનો મંદન કરી ચાલ્યો ગયો.

પોકેટબુકને મેં મારી લાંબી બાંધમાં સેસી દીધી.

મારા ઓરડામાં હું એકરો પડ્યો. ત્યારે તેની રેશમની દોરી છોડી મેં જુક ઉઘાડી તો તેમાં કેવળ બેજ પાનાં ફતાં અને તેમાં એટલાજ શબ્દ લખેલા હતા—

કલેનીમોની,

કોન્સીની પંડેસ.

જીવન શું છે તે હું ત્યારે જાણતો નહોતો.

સુવિખ્યાત કહેરીમોન્ડીનું નામ મેં સાંભળ્યું નહોતું અને કોન્સીની પેલેસ ક્યાં આવ્યો તેની મને ખબર નહોતી. મેં અનેક અનુમાનો, ક્યાં અને પાગલપણામાં તે એક એકથી ચર્ચિત્તા હતાં. સાચું કહું તો પેલી રૂપસુંદરીને ફરી એકવાર જોવાની મને તાલાવેલી લાગી હતી તે કાણ હતી તેની મને પરવા નહોતી જાને તે વિરાગના હોઠે વારંગના!

નવા ફૂટેલા પ્રેમના અંકુરને દિલમાંથી નિર્મૂળી શકાય એમ નહોતું. મેં તેમને ઉખેડવાનો પ્રયાસ પણ કરી નેથો નહિ અને તો તે અશકય જણાવું હતું. પેલી નવપૌત્રનાએ મારું દિલ ચોરી લીધું હતું તેની એક જ નજરે મારામાં પરિવર્તન આવ્યું હતું. તેણે પોતાનું મનોબળ મારા આત્મામાં રેખ્યું હતું. મારું જીવન અને મારું નહોતું રહ્યું, તેનું બની ગયું હતું. હું તેના શ્વસિ-જીવતો હતો.

મેં હજારો એક ક્યાં તેણે રપશેલી જાણ્યો મેં મોરા જ હાથને ચુમ્યન કર્યાં અને કલાકો વેર તેના નામનો જળ જપ્તો રહ્યો. હું આંખો ખંધ કરતો ને તે મારી સમક્ષ હોય એટલી સ્પષ્ટતાથી હું તેનું દર્શન કરી શકતો દેવળના દરવાજા પાસે તેણે ઉચ્ચારેલા શબ્દોનું હું રેટણ કરતો રહ્યો :—

‘અલાગી પુરુષ! અલાગી-પુરુષ! આ તે શું કયું?’

મારી સ્થિતિની ભયાનકતાથી હું પરિચિત થયો. અને દીક્ષા લેવાથી મારી જે દશ થવાની હતી, તેની મૃત્યુ જેવી ભયંકરતા હવે મને જણાવા લાગી. પાદરી થયું એટલે જીવનભર ખાલસારી રહેવું, પ્રેમ, નિહાંકરવો, જાની ને વપનો ભેદ ન ગણવો, સર્વ-પ્રકારની સુંદરતાથી અલિપ્ત રહેવું, મહાયા દેવળની બરફ જેવી ટાંકી છાયા, તૂટેલા પ્રકાશ, રહેવું, મૃત્યુ શૈયાએ પોટેલાં જ મુખ-જેવાં, અગાધી લાશો પામે પ્રાર્થના કરતો એવી રહેવું, કાંઈ જાણે કદન

અને ત્યાં લગી તે પહેરીને સદા શેઠ પાગલે છજાતા સરોવરની ભાંતિ મારું જીવ ઉભરાવા લાગ્યું. રંગોમાં લોહી તરણી ઉછળવા લાગ્યું. સો સો વર્ષો મોરતાં ને વેગથી વિસ્તારાલો નાં આંખની જેમ મારું આજીવન દેખાયું. યાવન-જોસમેર ઉછળવા લાગ્યું.

કહેરીમોન્ડીને ફરી જોવા માટે શું કરું? શહેરમાં હું કાઢને ઝાળખતો નહોતો. નિઘાલપાથી બધાર જવાનું કાર્ડ બહાનું જગતું નહોતું. મારે ત્યાં લાંબા વખત સુધી રહેવાનું પણ નહોતું મારા હસ્તક સોપાવાનું પાદરીનાઝ નક્કી કરવામાં આવે ત્યાં લગી જ મારે ત્યાં રોકવાનું હતું.

ખારીના શળીઆ ડીલા કરાવે મેં પ્રયાસ કરી નેથો, પણ તે બધું જ હવે હતા અને સીડી વગર ત્યાંથી નીચે ઉતરવાનું મુશ્કેલ હતું, વળી આ દામ રાતના જ ધર્મ શેઠ એમ હતું, અને મુશ્કેલીમાં અપરિચિત રસ્તામાં હું અધકારમાં મારો માર્ગ કેમ જોધી શકું? અન્યો માટે સફળ એવી આ સધળી મુશ્કેલીઓ મારા માટે અત્યંત ભારે હતી. હું પાદરી હતો સંસારના અટપટા અવલંબિદોણો મેં જોઈ હતો, વગ્નો કે પૈસા મારી પાસે નહોતા.

હું કહેરીમોન્ડીને પ્રેમી હતો, પતિ હતો એવું હું ઉમાદમાં નિચાગતો હતો. પાદરી નહિ હોત તો હું તેને રાજે મળી શકતો. કાળ જાંબામાં દરાઈ રહેવાને બદલે રેશમ ને મખ મલંગનાં વસ્ત્રો અને ઝોનાંની સાંકળી પહેરી શકતો મૂંઝવણ-સુવાન ઘોરેચારની જેમ મારી કમરે તાલવાર લટકી રહેતે ને મારી ફેફડામાં પિચ્છ સહેરાતે. મધું મુશ્કેલીને બદલે વાંક ડીઆ લાગે મારી ગરબન જોડે રમતે. તેજ ચોલેલી મારી મોટી સુંદર મુચ્છ હતે નરકસી જેવો દેખાતે.

મેં સંસ્કાર થયે એક કલાક વીતી ગયા હતાં જાણેજ સંભળાય તેવા થોડા-શબ્દોએ

જીવતાં માનવ જોડેનો મારો સંગ તોડી નાખ્યો રહ્યા પછી સેરાપીઓનાં મોઢ્યોઃ—
હતો. મારી તુરબતના પત્થરો મેંજ અપયાં હતાં. “શોમોહ, મારા મિત્ર, તારું દિલ શ્રદ્ધ
મારા કંદખાનાના અંગરાઓ મેંજ વાર્યા હતા. અસામાન્ય પરવુધી વધોવાય રહ્યું છે. તારી

હું બારી પાસે ગયો આકાર સુંદર, નીલવર્ણ આવી વિચિત્ર વર્તણૂક મારી સમજમાં આવતી
હતું. વૃક્ષોએ વસંતના વાધા પરિધાન કર્યા હતા. નથી! તારા જેવો આટલો શ્રદ્ધાળુ, આંટનો
નૈસર્ગે આનંદના સાજ સજ્યા હતા. શાન્ત, નમ્ર-માણસ કોયે ભરાયલું પ્રાણી પાંજ

નાયે શોભાનમાં લોકોની કંક હતી લોકો સામાં તરફડ્યાં મારે તેમ વર્તે એ થું કહેવાય?
આવતાં ને જતાં જવલંત યુવાનોને જવલંત દોરવણી પર લાસં નહિ આપે તું, પરમેશ્વરનો
સુંદરીઓ, યુગલ પછી યુગલ, બાળને કુંજમાં પુખ્તરી બન્યો છે; એટલે પાપાત્મા રોપે ભરાયો
વિહાર કરવા જતાં હતાં. દિશેજન દોરતો હાથમાં છે અને તે વિદ્યાળ વરૂની જેમ તારો ગ્રાસ કરવા
હાથ ગિલાવી ગાતો ગાતો આપ્યા જતા હતા. ખોતાના છેલ્લા પાસા અજમાવે છે. નિરાંશ

બહાર ચેતન, જીવનના ધમકારોને સજીવતા થવાને બદલે તારૂં ધ્યાન પ્રાર્થનામાં પરોવ
હતાં અને તે મારી એકલતા ને વ્યાકુળતાને સંયમ કર ને દુરમન સામે વીરતાથી લડે તું
ઉપકાસ કરતાં હતાં. જરૂર જીતે શોમોહ સદ્યજીને સરાણે આપ્યું

ખોતાના બાહુડાને રમાડતી યુવાન માતાં જોઈએ. સોનું સાફ થઈને વધુ ચળકાટ આપે
ધરના આંગણમાં ભેડી હતી ધાવણુથી બીના છે. બીહતો કે હતાશ થતો ના. મોટા મોટા પર-
યક્ષા ભુલકાના મુદ્દાખી. અંચુકક્ષા મહાકાને તે હેઝગારને નિગ્રહી મહાત્માઓને પણ આવી
હતથી સુમીઓ ભરેલી હતી. આતાના મગજમાં પગ લપસણી ધરીઓનો સામનો કરવો પડ્યો
ઉદભવે એવા અનેક અંડપલાં કરી બાળકને તે છે. પ્રાર્થના કર, ઉપવાસ કર, ચિંતન કર અને
રીઝવતી, ખીજવતી, અલ્પ અંતરે પોતાના પાપાત્મા તને છેલ્લી આપ્યો જશે.”

એજ સેરાપીઓના શબ્દોએ મારામાં એજ રેડ્યો અને હું કાંઈક શાન્તિ મેળેરી શક્યો.
સેરાપીઓને આગળ ચલાવ્યું:—

“ક—માં રહેવાનું તારા માટે નહીં થયું છે. એજ મારાપોજાનના શબ્દોએ મારામાં
તેતી ખગર આપવાને હું આપ્યો હતો. તને પ્રાણુ રેડ્યો અને હું કાંઈક શાન્તિ મેળેરી શક્યો.
ત્યાં પહેલાંથી આવવાનું બીચાપે મને મોંધું છે કાંયે ઉપચારને તૈયાર થઈ રહેજે.”

માથું ધુણાતી મેં દા પાડી અને એજ ચાર્યો ગયો.

મેં મારી પ્રાર્થનાપોથી ઉઘાડી અને પાંચવા માંધું. પણું મને કાંઈ સમજ પડતી નહિ. હું
કેવળ બેધ્યાનથી પાંચે જતો હતો. મારા હાથ માંથી પુસ્તક પડી ગયું અને મને તેની ખગર
મેં મારી આંખો કાંઈ લીધી. થોડી યજો મોંઢ પણુ પડી નહિ.

11

1919

હાં, લાટસાફુબ! હિંદને
લોકશાસન અર્પવાના હતા
તેનું શું થયું!

1939

ધોરતો!
1919 થીજ બમરો
તો તમારી તરફ
જવાબદાર
રાજતંત્રનો દોલીને
ચાલીએ છોએ
છતાં તમને જરાય
ધીરવણ નથી કે!
તો ભલેલકાઈ પુરી
યતાં સુધી થોભી જાઓ!

T. M. S. R.

‘રાંદેરી’ લુંગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આક્રમક અને પાંકા રંગો માટે
બાબુમાં હર્ષાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મજાકુ લેખલ વિનાનો
માલ ‘રાંદેરી’ નથી
નકલથી બચો

અમારા કોઈપણ ટ્રેડીઆ નથી.

નિશ્ચે હર્ષાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીત ટેઈલ વેચતા નથી. હરેક
લુંગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી રાંદેર ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

‘રાંદેરી’ લુંગીઓ અને કાપડના બનાવનારા.

મદ્રાસ આલમદીયા બિલ્ડીંગ-રાંદેર.

સ્ટોકિસ્ટ:-

૧. ધી રાંદેર સ્ટોર્સ, કમ્પીડ, મુરત.
૨. સુઅલિલમ કેપ માર્ટ, બાગાનગાવ, મુરત.
૩. ધી જનરલ રેડીઓ કું., ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.

કલરવાં

વર્ષ ૧ હું.

તંત્રી :-
"વહશી" સંદેરી
સહતંત્રી :-
"જેકાર"

અંક ૫ મો.

ઈષ્ટાદીમી કુરબાનીનો સાર.

(૧) જ્યારે ખુદાની ખુશી પ્રાપ્ત કરવા અર્થે પુત્રને ઝુલ્મ કરવા તૈયાર થઈ ગયા ત્યારે પોતાનો પ્રાણ કુરબાન કરવા તેમના માટે વધુ મુશ્કેલ ન હતું.

(૨) જ્યારે પ્રાણ અને પુત્ર કુરબાન કરવા તૈયાર હતા; ત્યારે ખુદાને રાજી કરવા અર્થે પોતાનો માલ કુરબાન કરવા શું પાછીપાની કરવાના હતા ?

(૩) જ્યારે તેમને ત્યાં પ્રાણ પુત્ર અને માલની ખુદાઈ ખુદી આગળ કંઈ દીમત ન હતી, ત્યારે ખુદાઈ પ્રેમ આગળ “દેશ પ્રેમ” શી વિસાતમાં છે ?

(૪) જ્યારે અલ્લાહની ખુશી પ્રાપ્ત કરવામાં પ્રાણ પુત્રની દરકાર રાખતા નથી તો પછી સગાં રનેહીના સંબંધ તેમને ખુદાઈ દ્વારથી કેમ કરી હતાવી શકે ?

(૫) જ્યારે પ્રાણ, પુત્ર અને સગાં રનેહીઓ ખુદાની ખુદી આગળ કુરબાન થઈ ગયા તો પછી જગતના અન્ય સંબંધીઓ તેઓને ખુદાની આદેશી-કેવી રીતે આકર્ષિત બનાવી શકે ?

ઈષ્ટાદીમનો ધર્મ નવા સ્વરૂપમાં

હઝરત મુહમ્મદ સલ્લની-મારફતે જે ધર્મ દસ્તીમાં આવ્યો તે કોઈ નવો ધર્મ નથી; પરંતુ તે ઈષ્ટાદીમના ધર્મને નવા રૂપમાં આવેલો અને માફૂદી તથા ખિસ્તીઓએ પોતાની ગુમરાહી અને ફિરકાબંદીને લઈ જે દીનની ધર્મારતની એક એક છટ અલગ કરી નાખી હતી. ક્ષિસ્તીએ તેજ ઈરાથી નવી ચણી કાઢી છે !

‘વ-બાલિદુ ફિલ્લાહે લકકા મિહાદિલુ લુવગ-તખાકુમ વ-મા જઅલ અલયકુમ ફિદીને મિત હરજ મિશ્લત અખીકુમ ઇષ્ટાદીમ હુવા સમ્માકુસુલ મુસ્લિમીત’ અર્થાત-અને ખુદાના કામમાં ખૂબ મહેનત કરો જેની રીતે મહેનત કરવાનો હક છે, તેણે તમને (ખીશ્ત ઉમ્મતો પર) શ્રેષ્ઠતા આપી છે અને (તેણે) તમારા પર દીન (ના હુકમો)માં કોઈ પ્રકારની મુશ્કેલી રાખી નથી, તમે પોતાના બાપ ઇષ્ટાદીમના તે દીન પર હંમેશા કાયમ રહો, તેણે તમને તમામ મુસલમાન રાખ્યું છે. (પા. ૧૭ ચુરુદ હજજ).

ઈષ્ટાદીમી કુરબાનીની તાઝી યાદ

આદાએ નામદાર હઝરત મુહમ્મદ મુસ્તફા સન ૦ ઇષ્ટાદીમના ચલેલા પાયા ઉપર મુહમ્મદી શરીઅતનો મહેલ તામીર કરવા દુન્યામાં તરફ દેશાવ્યા હતા; જેથી આપે પણ પોતાની ઉમ્મતને અલ્લાહની ખુશનુદી ખાતર કુરબાનીની યાદ તાઝી કરાવી કે મુહમ્મદી ઉમ્મતની દરેક વ્યક્તિમાંથી ઇષ્ટાદીમી લુગંધી આવ્યા કરે અને દરેક કમેમાગેલુ ઇમાની નર ઇષ્ટાદીમી નરને મળતું થઈ જાય.

ચેનવણી:-મુસલમાનોએ ફરજ છે કે કુરબાની કરતી વેલા ઇષ્ટાદીમી જઝગતકે ખિયાલ રાખે-એવ દિલના પવિત્ર જઝગતખતું નમ્ર તકવો છે જે કે ખુદાને ત્યાં પ્રિય અને મકબૂલ છે જેમકે ફરમાયું છે કે-‘લ-શ્શના-લ-દ્દનાહા હુલુસુહા વ-લા દિમાઉહા વ-લા કિશ્વના હુલુલકવા મિનકુમ’ અર્થાત-ખુદાને ત્યાં કુરબાનીઓનું ગોસ્ત તથા ખૂન પહોંચતું નથી પરંતુ તેને ત્યાં (આ) તંકતાની કદરો કિમત છે (જે કુરબાની કરનારાના દિલમાં હોય છે)

ઈશર કૃપાથી હઝરતની ઉમ્મત દાવા સાથે કઢી શકે છે કે મુહમ્મદી શરીઅતના પ્રયોગ હુકમમાં દીન, અને દુન્યા જાનેતી કામયાબીનો બેદ હુપો છે એક તરફ ખુદા રાજી થાય છે તે ખીશ્ત તરફ દુન્યા સંધરી વળ છે અહીં અખેરતની નગમનું સર્વિફિકેટ મળે છે તો ત્યાં દુન્યાનું મિશ્તૌથી મોકલ મળે છે.

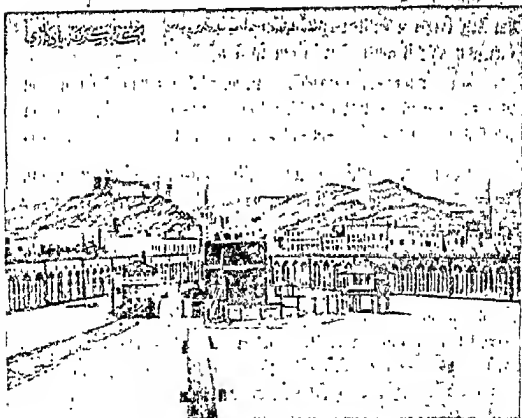
ધંદે કુરબાની કિસ્મતી !

જો મુસલમાનો ધંદે કુરબાને ધ્યાલિયા જગજાતની તાઝીયાદ કાયમ કરી દે અને દર વર્ષે ખુદાઈ ખુદાનદી ઉપર પતંગીયાંઓ માફક કુરબાન થવા માટે ખરા અંતઃકરો જાહેર અને ખાતિનથી તૈયાર રહે, તો અણકલતઆલા તેઓના પીડબળ તરફ રહેશે, પછી એવાં સરદારાં ઈસ્લામના દિવાંડોઓની જગ્યાએ જો મેદાનમાં પોતાનો કદમ મૂકશે, ખુદાતઆલા તેઓની મદદ માટે પૃથ્વી અને આકાશનું લશ્કર મોકલી આપશે. પછી આ દુન્યામાં આવીશ કરોડ નહિ પણ આવીશ સો પણ હશે તોએ ફરક મેદાનમાં વિજયનો તાજ તેમનેજ શિરે રહેશે. દુન્યાની કાઈ કોમ તેમનો મુકાબલો કરવા શક્તિમાન થશે નહિ. જો કોમ મુકાબલામાં આવશે તેનો પરાજય થશે.

વિજયનો મર્મ !

જો ધર્મ સિદ્ધાંતને કારે મૂકીએ તો પણ જગતના બુદ્ધિશાળીઓનો સ્વમાન્ય કાયદો છે કે એકતામાં બળ અને છુટાપણામાં નિર્બળતા છે. ઉદાહરણ રૂપે જો કાયા સુતરના તાંતણાંઓ છુદા છુદા હોય તો બે વર્ષનું બાળક એક એકને લઈ તોડી શકે છે પરંતુ તેમાંજ એકત્વતા ઉત્પન્ન થાય તો તે રસસીને એક બળવાન પહેલવાન પણ તોડી શકશે નહિ. અથવા ઘણી ઈંટો વિખેરાયલી પડી હોય તો તેમાં કાઈ તાકાત નથી પરંતુ એક એકની સાથે મેળવી ઉભી ચણવામાં આવે તો મજબૂત કિલ્લો બની જાય છે. એવીજ રીતે ઈસ્લામ પોતાના અનુયાયીઓને એકતાની સાંકળમાં ભેડી દે છે અને તે સંબંધ કલમેએ તથેબક, “લા-ઈલાહ ઇલ્લાહ મુહમ્મદુર-રસુલુલ્લાહ”નો છે. જગત આખાના મુસલમાનો પછી આનના હો કે રસના હો, હિન્દુસ્તાનના હો, કે બાબાના હો, અમેરીકાના હો કે આફ્રિકાના હો, તુર્કી હો કે અરબી એ સર્વેનો—

(૧) ખુદા એક છે રહમાન. (૨) રસૂલ એક છે મુહમ્મદ. (૩) દીન એક છે ઈસ્લામ. (૪) કાયદમ એક છે કુઆન (૫) સેન્ટર એક છે બૈતુલ્લાહ.

કો.૨વા] [જાનેવારી

સાવાથ

‘મતલબ કે ઈસ્લામે રંગ, રૂપ, વંશ, કૌમ, વંતન અને ધર્મના તમામ ભેદભાવનો નાશ કર્યો છે. કાલા અને ગેરા, યાહુદી, નસરાની કે મજ્હુસી સૌને “ઇત્તમસ મુઅમિનૂના ઇખરતુન” મુમિન આપસમાં સઘળા ભાઈ ભાઈ છે અને “ઇલા અકરમકુમ ઇન્દિલાહે અતકાકુમ” અર્થાત:-અલાહને ત્યાં સૌથી વધુ ઈજ્જતવાળો તમારામાં તે છે જે (અલાહ)થી વધુ પ્રમાણે હોય એનો પાક લણાવ્યો છે.

આ તેજ બેદ હતો કે જેણે અલ્પ સંખ્યાના મુસલમાનોને દુન્યાના સરતાજ બનાવી દીધા અને ઈસ્લામના કદા શત્રુઓને ઈસ્લામ પર મોહિત કર્યા.

ઈસ્લામના શત્રુઓમાં સિફાતની રૂએ એકલાની જગ્યાએ છુટાપણું છે પરિણામે નિઃશ્રમ અને નામુરાદી હોવીજ નોંધણે એમને ત્યાં ખાલમશ્વ અને શૂદ્ધ ધર્મની રૂએ મળી શક્યા નથી. ઇસાઇઓમાં એંગેલોઇન્ડીયન તથા યુરોપીઅનનો ફરજીએ એક થઇ શકતો નથી, પરંતુ અફમેલ કે આજ ઉલ્લી ગંગા વહી રહી છે. જેમને ત્યાં એકતા હતી તે હિન બિત યવામાં ખુશ છે અને જેઓની નિષ્ફળતા અને નામુરાદીની જાહેરાત લગભગ મકકુમથી થઈ હતી “વ-અમનદલાહ મુસ્લિમો કયદિલ કાફિરીન” અર્થાત:-પણ વાત એ છે કે ખુલ્લાપાકને કાફિરની શુકિતને નિર્બળ કરી હતી પણ આજ તેઓ એકત્રતાની મગ લઇ રહ્યા છે.

સત્ય વાત તો એ છે કે નામથી કામ આણતું નથી. રસુલુલ્લાહ સલ૦ એ હામાજું ‘ઇન્નદલાહા લા-યન હુરો ઇલા સોવરૈકુમ વ-લા ઇલા અસવાનેકુમ વસા કિથનહુરો ઇલા કોહુ બિફુમ વ અઅમાલેકુમ’ અર્થાત:-એશક અલાહ તમારી સુરતો અને રંગોને નોંધે નથી; પરંતુ તે તમારા અંતઃકરણે તથા કમોને જુલે છે.

જ્યારે સામાન્ય રીતે મુસલમાનોએ એકત્રતાના સંબંધને અમલથી છોડ્યો. તવદીલા પ્રચાર અને સુન્નતની તાબેદારીથી મોઢું ફેરવ્યું ત્યારે ખૂદાએ પોતાની મહેરનો હાથ તેઓના શિર ઉપરથી ઉઠાવી લીધો. જેથી માન અને પ્રજાવ ગયો અને ઝિજ્જતનાં વાદળો છવાઈ ગયાં.

“વ-મા ઝતમહુમુહાહો વ-લા કિન કાનૂ અન્દોસહુમ યઅસિમૂન” (પા. ૪ સ. આલે ઇમાન) અર્થાત:-અને ખુલ પાકે તેઓ પર (જરાએ) ખૂદમ કર્યો નથી; પરંતુ પોતેજ પોતાને નુકસાન પહોંચાડી રહ્યા છે.

જો આજ પણ મુસલમાનો વીસરેલા એકતાના પાકને યાદ કરી લે અને ખુલ્લી ખુલ્લી ખાતર દરેક પ્રકારનો કુરબાની માટે તૈયાર થઇ જાય તો અસ્લાહતઆલમ તેમનો સદાયક જર્મી તેમની ઝિજ્જતને ઇજ્જતથી બદલવાને તૈયાર છે, “મા-યફઅલુહાહો બેઅઅમેકુમ ઇન શકરતુમ વ-અમાનતુમ વ કાનહાહો શાકેરન અલીમા” અર્થાત:-જો તમે શુક્રાત્મક બની જાઓ અને અસ્લાહની વાતોને માની જાઓ તો તમને શિક્ષા આપી ખુલ્લાપાકને શું કરવું છે? વગી અલાહ બહુ કદરદાન (અને) સર્વજ્ઞ છે. (સુ. નિસા)

જીવનની દુનિયા

સંસ્કૃત - 'જીવન'

આવાઝી દુનિયા કે દોરતો ! આજે હું
મોઝાઇકને બદલે કિરેનાનું લાઇને આપવી સંભવ
દોઝર થાઉં છું ! આનંદને બદલે દિલગીરીના
સમાચાર મંત્રગાવી રહ્યો 'કુ' કે હાર્દ ઉપર
કુદરત કોપે ચઢી છે. જગતે ન બાળ્યો તોય
એવો કારમો 'ધરતીકંપ' અન્યતોલીયામાં ચલ્યો
છે. 'કંઈ' હનર જાતો ! ખુશી ચીજે. હજી
આશ્વત્ સમી પહોંચી રહી મ' હતી કે રેલની આફત
આવી. તેમાં હજારો 'ખુશની મજબુક રહી ગયા !
હજી તે આશ્વતમાંથી લોપાએ 'હુદકોરાતો' હમ ન
લીધો કે વાવાઝોડના તોફાનમાં અનેક હુર્દી
વહાણો ધાળા સમુદ્રમાં ગરક થયાં અને અધુરામાં
પુરું નિર્જાળી પડ્યાં અનેક જીવો ! પ્રાણી
દાની થઈ ! આટલાં બે દુઃસ્વપ્નને જોઈ શાંતિ
ન થઈ તે. ખાજો પુત્ર પુત્ર : 'ધરતીકંપ'ના આચકા
રાય થયા ! હુર્દસ્તાનમાં ધરખાર નિતા આજે
હજારો ખુશના બંદા ચરદીમાં હરી રહ્યા છે !
કહે જાનેલી ખુશી ૧૦ હજાર ઉપર પ્રયોગી
છે. હું તમને એમ કહેવા માગતો નથી કે તમે
કુદરત સામે લડો ! અને કુદરત સામે લડ્યાની
ઈન્સાનમાં શક્તિ પહોંચી છે ! આપણે તો
એકે મનુષ્ય તરીકે એકે બાઈ-તરીકે આપણા
હુર્દી બાઈઓની હમદર્દી કરી ચાલ્યો !
કમદર્દી પહોંચે તે હુમ્મી હમદર્દી. ફક્ત
શબ્દોની સડાનુનિયંજ કોઈ કામ કરતું હોય
તો. કિન્હાં ક્યારનું એ છતી ગયું હોત ! મારે
કુલ નહિ તો પુલની પાંખડી, એ આપણા
હુર્દી બિરાદોની સદાય મારે આપણી એ આપણી

નેતિકે કરજ છે. "દર્દે દિન કે વાસ્તે દેઘ દિયા ઈસને
વર્જતા અત કે લીધે કુઠમ નથે કર્મી પાં !"
દેરના અનેક ખુશી થઈને મદદ કરવા
ફક્ત રાજા થવા લાગ્યા છે તો તમે પહોંચી તમારાએ
મજબુત બાઈઓને તમારાથી બનતી મદદ કરવા
કમર કસો. હુર્દી ઈન્સાન, મારફતે તમારી એક
એક પાં સત્તામત, પડોલી, ફકરો, મારે
વાંલા થાઓ !
"કામ કુશાનકા ઈન્સાનકા પડનાં છે બીજા,
આ રહે જાડી છે બીજા વક્તુ ગુજર જાતા હોય !"
આવાઝી દુનિયા કે દોરતો ! આજે હું
અચલિત થયેલા 'મુક્તિદીન'ને રૂંદે સંબંધી
શોધ બોળ કરવા 'બોધાનો' ઈન્દિસમાં 'શુરકો
'મારતાં' સંમાજની સોંકડી જમીઓમાંથી 'મુક્તિ
દીન'નાં ને અંબોલાં ઉદાદરે તમને પડ્યાં
છે તેમાંથી થોડાંક 'કારવાં'ના વાંચકો સમજા પેશ
કરું છું !
ઈન્દિસથી સાખીત થયું છે કે માલુસો કે
જાનવરો જ્યારે કોઈ બારમાંથી છુટે છે ત્યારે
જાહેર રીતે કે મનમાં જરૂર 'મુક્તિદીન' ઉગરે
છે. ગુજરાતીમાં એક રચિતા છે ને :
"વાગમાંથી સાકું એકને છુટું થયું નાહું
છક" એ પાંડુ વાગમાંથી નાહું, જશે ત્યારે
તેજે જરૂર "મુક્તિદીન" મનમાં તો ઉગર્યો
દરજા ધરવાળો, અચાની મને ત્યારે નોરડમાં
જુરાહિયા થયા પછી પહોંચી, પતો ને દેઘ

સ્વાસ લે છે તે પણ 'મુક્તિદીન'ની ઉચ્ચત્વ
ગણાયતે ? કોઈ ખાઉ કરતું જેવો દેશુદાર રંગ
દા'દા ઉગે બારણું રોકતો આવતો હોય તેને
આજે નહિ કાઢે, કાઢે નહિ પરંતુ દિવસે એમ
જવાબદાર તંત્રના વાચાની જેમ વાચા-પર
નામકા કરતા હોઈએ તેવામાં તે દેશુદારને
કાલેશ-ધાપ અને તે એકાએક પરચોડેને પંથે
પડે તો દેશુદારને તો તે દિવસે, મુક્તિદીન
ઉજવવાનોજ રહ્યો ને ?

પીસમી સદીની સંયુક્તાઓ પોતાના પ્રાપ્ત
સાથે કે કોઈ અન્ય ફેન્ડ સાથે આપના ઘેરથી
ગચ્છતિ પુરી નામ તે દિવસે તો મુક્તિદીનજ
ઉજવતી હશે ને ? નિશાળના કોઈ ભારતર મરી
નમ્ય જેથી બહુવાના ઉમંગથી આવેલા નિહા-
ર્દાઓને નિશાળમાં રંગ પાતા એકાએક ઘેર
જવું પડે ત્યારે તે પણ મુક્તિદીનજ ઉજવેને ?
પેટીમાં પ્રુફાઈમ શાષ રોકના પેટમાં એકાએક ચુક
અથે તેથી તે એકાએક ઘેર આરથા નમ્ય કે
જોડિસના કક મેનેજરને એકાએક હાડીયું
કુટીયું યઈ આવવાથી સીધા હેરપીટયે આશ્યો
નમ્ય તો તાબાના મહેતાજીએ કે કચાહિને પણ
તે દિવસ મુક્તિદીન તરીકેજ ઉજવવાનો રહ્યોને ?
તમારો પેસાદાર કાકા એકાએક સ્વર્ગને પંથે
મડે અને તમે તેના એકના એક વારસદાર
અંગીજા હોવ તો પોક મુકવાને બદલે તમારે તો
મુક્તિદીનજ ઉજવવાનો રહ્યોને ? કમનસીબે
તમે સંયુક્ત કુટુંબની વહ હોવ અને તમારી
સાસુ હીલ્લરની જેમ રાત દિવસ તમારી ઉપર
રોકાઈ માર્યા કરતી હોય તેવામાં એકાએક લકો
થવાથી તેનું મોટુંજ વોકું યઈ નમ્ય જેથી
જેલવાનુંજ બંધ થાય તો તમારે તે દિવસે
તો મુક્તિદીનજ ઉજવવો જોઈએને ? પરીણકને
વાપુની બીમારી હોય જેથી તેને એકાએક
મચ્છિનુ અથર્ પેપર આપ્યા પછી ચક્રી આવે
જેથી તમે ચોરી કરીને પણ પાસ થયા હોવ

તો જરૂર ગિઝદને દિવસે મુક્તિદીન ઉજવી
શો ! જે તમે લેખક હોવ અને બાજુ મુકાને
મૂલે પણ કોઈ તમારો બાવ ન પુછતું હોય
જેથી તમારે એકાદ પુસ્તકની યોજના પ્રમે
ક્યાદમાં ઉપાઈનો ભોગ થતી પડી હોય એવામાં
કોઈ અનારથો છુસેકર પરતીના બાવે પણ
તમારું પુસ્તકને ઉઘાડી નમ્ય તો તમારે મુક્તિ-
દીનજ ઉજવવો રહ્યોને ? બેરી દેશરના નામે
મીલકત અઘાપ્યા પછી કોઈ પીટ વડે પડી પાપડી
ફેરી દેવાથી કુટુંબની બહેરાત કરે ત્યારે સમજ
લેવું કે તોણે પોતાના અંતમાં મુક્તિદીન ઉજ-
વ્યો છે । વગર દીકરી મુસાફરી કરનાર પેશ્વેજર
દી. સી. થી પકમયા વગર પારેલા રોકેને
ઉતરી નમ્ય તો મુક્તિદીન ઉજવે । આગનાર
મારવાડી મહાગન આપણા ઘરના ચાવરચાલ
પર ટાંચ લાવે અને કુકમનમાં સાથે બેવીરને
લખે હાજર થાય, પણ રાયરચીમાં ધર્મ
બાર હાથનો બાંધુ ફરેતો હોય તો પછી મુક્તિ-
દીનજ ઉજવવાનો બાકી રહેને ! આમ સંસા-
રમાં રહેને પમને પરા પૂર્વથી અને આજે
પણ મુક્તિદીનો ઉજવાઈ રહ્યા છે,

ઉપરોક્ત ઉદાહરણો વાંચ્યા પછી કોઈ એમ
ન કહે તો સારું કે:-

"કુલ શક નહિ કે હજરતે વાહકે પૂન રખસ
મેહ બીર બાત હે કે - જરા બેવકુફ 'હે' ?"

અવાજથી દુનિયાં કે દોરતો । ગયા અંક
હિંદુ-મુસ્લિમ સમધાનની આશા મેં જાણી
હતી પણ એ આશા હને નિરાશમાં પરિણમી
છે, લીજ કહે છે કે સમસ્ત-હિંદના મુસ્લિમો
મનિનિધિત લીજ ધરાવે છે એ સિવકાર કહે
ત્યારે ક્રિસ કહે છે કે અકાર જમીઅત અને
મોમીન, લીજ અતિનિધિત સિવકારતા નથી
તેનું શું ? મતવળ કે એ જુદાના અંખને
હવે ઉપસાગરનું રૂપ બારણુ કયું છે અને

સમાધાનની વાતો લગાડ ગય છે. જેથી આજ-
દીની લેંસ અર્ધ રહેતે એમી પડી છે। ખૂંટી-
દીની ઉગવણી પ્રસંગે એક લીડર તરફથી તો
એમ પણ કહેવાયું હતું કે સરકાર હવે વચમાંથી
હટી જાય અને વિદુ-મુસલમાનોને પેટ ભરીને
આપડી લેવા દે।' અમે કંડીએ છીએ કે સર-
કાર શા માટે હટી જાય? સરકાર રેફરી તરીકે
ભને રહે અને લીડરોજ અંદર અંદર ફરતી
લડીને તો કેમ કે સામાન્ય જનતા તો પ્રેક્ષક
તરીકે રહે એમાં લાભ છે। રાજપૂત યુગ
અને મુસ્લિમ કાળમાં પણ સરકારોજ દંડપુદ
ફરીને ફેસલા કરી લેતા હતા તેમ આજ
લીડરોના કુશ્તી જંગ મારફતે લઘુમતિ બહુમતિના
હકોમાં સમાધાન થાય એજ વધુ ઠીક છે.
લોકોની લડાઈ જોવાની શક્તિ પણ યાંત થશે
અને લીડરોને પણ હાથે બહેરે હાથ પગ
હવાવવા પડશે જેથી રાહલા હજમ થશે।

અગાઉની દુનિયાં કે હેરેલે। વિંદે સરતામાં
રૂપરાજ અપારી દેવાની તમન્ના સેવનાર અને
વગર તકલીફ આરામ ચેરમાં બેઠાં બેઠાં જ્યા-
બહાર રોજતંત્રને ફકન વાણી દારાજ બેઠી
લાવનારે કાઈ જમાત વિંદમાં હોય તો તે
આપણા લીબરલ બિરાદરોની જમાત છે. અતી-
બાબા અને ચાલીસ ચેરમાં "સમસમ ખુશખી"
કહેતાં ગુફનો દરવાજો ખુલી જતો હતો તેમ
અમુક રાખે ઉચ્ચારવાથીજ રરરાજ વિંદનાં
ખારણાં શેકતું આવી જશે। એમ સમજતા એ
બિરાદરોનો વાર્ષિક જલ્સો આઠાળાઈ ખાતે
જાઓ હતા.

તે જલ્સાના પ્રમુખ રથાનેથી કે પ્રાંજ્યેએ
કેમિસની ખુશોની દારમાળા ગણાવી હતી,
સરકારની ખુશો પણ બતાવી હતી અને બીજી
અનેક સંરચાઓને નીંદી હતી. એક ફક્ત અગ્રી
ગુપ્ત પધિત જમાઅતે કોઈ હોય તો તે

લીબરલ બિરાદરોની જમાત છે એમ. તેમના
બાપણનો પ્રધાન સર હંતો. પોતાની માંને ધોઈ
કાઢ્યું નું કહે એ વાતનો ખરી પણ પાંડિત
હંદપનાથ કુંજર જેવાં બહાર દીવા એવી
માખણીયા જમાતમાં એ પાડે. એ અગવળ
થતા જેવું ગણાય। આટ આટલી "નિમકકા
કાવડા તોડ દિવા"ની ચળવળો આવી ગઈ છતાં
એ બિરાદરો મોળાને મોળાજ રહ્યા।

પ્રજા સંઘમાંથી સોલીએટને પાંણીયું પકડે-
વું છે. વારંવાર મહેતાઈની સામે પણ રહેત
ઉજામે એના નિશાળીઆને કોણ સંધરે।
શીએડ જેની બકરીને ઝોડીયા કરવાં એ રીછે
પંજે લંગાઓ પણ બકરી મારણી નીકળી।
હાલમતો જો ખુદ સત્તામત રાખે એ છાપના
રિપોર્ટરોને અને પ્રેસ એજન્સીઓના પ્રતિનિ-
ધિઓને કે જો તેમનું કહેવું ખરું હોય તો
જણાય છે કે બકરીએ રીછને યંભાવી દીધું છે,
અને તેથીજ રેફરીને હીટલરના બોબે મરતક
મેલવાનો વારો આવ્યો છે, જર્મનીના ઉછીના
લીધલા અમલદારોથી શીએડને નમારવાની
સોલીએટ અશા સેવતું હોય તો તે બનવા જોગ
તો છે; પણ એથી નાનાં નાનાં રાજ્યોમાંથી
એની આંટ ઝોડી થશે અને નાનાં રાજ્યોને
દેખાતે એ વાતનીક વાધ ખરેખર। એક
કાગળનો વાધ સાબીત થશે. તથા એ આપું
સોલીએટ સરકસ હીટલર જેવા રીંગ મારતરના
હાથમા રમી જશે તે જુદું।

"ખરોટ શોર સુનેરે થે પહેલુંને", દિલકા
જો બીરા તો નિકલા એક ગાજરકા હિલકા।"

એક જમાનો એ હતો કે દ્રીપડીએ અને
મીલાએ ઉત્તરોત્તમ ધનુર્ધરીએ પરશુરામા કાક
સેવતી દમપતિઓ અને સંયુક્તમાં પીર
ચોદાઓના ગળામાં વરમાળા પહેરાતી પણ
હવે તો વિંદ બહાદુરીથી અને સિપાહી એક

ગીથી. પરવારી ગયું છે! દિ'દોઓ પાસેથી
હથિઆરો ગયા, રહી સહી હોમન હતી તે
પણ હથાક ગઈ અને અધુરામાં પૂરું ગાંધીજીએ
અડિ'સાતું આપણું મુકાને લોકોને પાંડાં બાંધતું
પાણી બનાવ્યા!

આથી યુરોપીય લશ્ક્ર બીજી દોરાએ દોડ્યું.
હલાનો ઉદ્ધાર કરવા અનેક રસમો ઉદ્દયશકર
અને નટરાજ. વશાને પગને ચાલી નૃત્ય કરતા થયા!
હાથ હવેની સુંદરીઓ સાથે નૃત્ય કરનારને પણ
વરમાળા પહેરાવે તો નવાય નહિ!.

જે જીવાનોના પગોમાં જંજીરોના ઝંજીર અને
હાથમાં તલવારોના ખખખટથી હંધું થનારની રહેલું
હવું તે દિ'દો યુવાનો હવે, પગે ધુધરા બાંધીને
નાચવામાં અભિમાન લઈ રહ્યા છે! ગઈ કલેવરા
પાવેલાઓની યિદ્દા આજના કુલીનો હસ્તગત

કરતા થયા છે! અને ગઈ કાલની વારંનાઓ
કે નરીઓનું સ્થાન આજની કુલિન કંતાઓએ
જીપી લીધું છે! કોણ જાણે સમાજનો ઉદ્ધાર
અને કથા ઉપાસનાને બદલે આપણા દિ'દો
સમાજમાં આવાં તો બીજાં કેટલાંએ ધનોએ
ઉપરિધત થતાં રહેશે! કામના દિ'દો યુવકો

“સહુ મને હતવા જંગ બુધમો વાગે;
યાદોમ કરીને પડે કનોડ છે આગે!”
જેવાં સૌર્ય ગીતો લલકારતા હતાં ત્યારે આજના
યુવકો આરામ ચેરમાં પડ્યા પડ્યા સીંગરેલા
ધૂમાક્ર કાનતાં લલકારે છે કે:—

“વુંઢીને મુજકો પ્રેમ સીખાયા;
સોયે ફૂલે રિરેદો જંગાયા!”
આગમી દુનિયાં કે, દોરતો, આવું નામ
ઈન્દિયાં!

નાચી રહેલું પુલ.

પાંખડી પહેરી અને નાચી રહેલાં પુલડાં!

વિચ્છેને તારી કદર છે પાંખડીના રંગથી.

જો, પછે દરિયો તરંગો પર તરંગો લાવતો;
એહની શોભા બધી છે નાચનારા લંગથી.

કોણ જાણે છે જૂએ છે દિલ ભરેલા દાહને?

કોણ છે વાકેફ જામેલા જીવમાં જંગથી?

ખાતે. હથો. જરીને. અસ્થિને. જે. જે. જે.
સોંધીને નિરખી, રહી અણખણ, દુનિયા દંગથી.

જાણતા એ જાણનારા ખંડની નાદગરી;

જાણતા કવિઓ સદા રહેતા ખુદાઈ રંગથી.

ઈન્દ્રની જવાતા જવલે છે પુલડાને અંતર,

મસ્ત એ નાચી રહ્યું છે પ્રેયસીના દંગથી.

“સરોદ”

મણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

હુનિયા ન માને અહું,

છતાં માનવું પડે તેવું.

[સંપાદક]

“ન્યુઝ ઓફ ધી વર્લ્ડ” નામનું છાપું જગતમાં આજે સૌથી વધુ ફેલાવે પામેલું છાપું છે. એની કેટલી ત્રણ લાખ કૌંસી વેચાય છે. તેના કાર્યવાહકોએ ૧૫ ટ્રેન બાંડે લઈ રાખી છે કે જે દરરોજ બ્રીટનમાં ઉતરથી દક્ષિણમાં પેપર પહોંચાડવા દોડતી રહે છે. મોટરગારીઓ અને ગાડીઓનો કંઈ સુમાર નથી. એને હાપવા માટે એટલા બધા કાગળ વપરાય છે કે તે કાગળો બનાવવા માટે દર અઢવાડિએ સાડી સાત હજાર ઓડો કાપીને પેપર બનાવવામાં આવે છે. એટલે કે આખા વરસમાં ૩ લાખ ૯૦ હજાર ઝાડો કપાય છે તેના કાગળ બને છે તેમાંથી એ છાપું તૈયાર થાય છે.” ગરીબપ દિલ્હસ્તાનીઓ તો આને એક ગપજ સમજી લેશે અને કેમ ન સમજે અહીં તો-એટ્રીટરોને એક ખટારો પણ મથરસર યતો નથી ત્યારે ત્યાં ટ્રેનો ને ટ્રેનો બાંડે કરી પડે છે! પણ એટલું તો અજંજ કે ત્યાં બ્રીટનમાં પૈસા ખરચીને જાણ વાંચનારાઓ કરતાં હિંદમાં મફત વાંચનારાઓનો આંકડો મોટો થઈ જાય એમ છે!

“જર્મનીમાં આજકાલ એવો રીવાજ છે કે જ્યારે એક માણસ બીજા મણસને મળે ત્યારે સલામને બદલે હાથને પોતાની તરફ ઝટકા દબાવે છે કે “હેલ્લો” એટલે કે “હી-લરની ને!”

જર્મનીની હોટલમાં એક હોલાંડનો માણસ ઉતર્યો હતો. હોટલ ઓપ સવારનો નાસ્તો લગ્નને તેના રૂમમાં ગયો જતાં જર્મન નિયમ પ્રમાણે સલામ કરી “હેલ્લો” પછી પૈસા મુસાફરે જવાજ ન આપ્યો ત્યારે ફરીથી “હેલ્લો” કર્યું છતાં સલામનો જવાજ ન મળ્યો તો ફરીથી ત્રીજવાર “હેલ્લો” કર્યું ત્યારે તે મુસાફર ચીમકીને બોલ્યો કે “હું કંઈ ખેંચે નથી કે તું ફરી ફરી ને એજ હેલ્લો” નામું લઈ રૂમો છે મને હોટલરના નામથી કંટાળો આવે છે. હું કંઈ જર્મનવાસી નથી પણ હોલાંડનો રહેનાર છું.” એ સાંભળીને જર્મન ઓપ બોલ્યો. “ભલે તુને હોટલરના નામથી કંટાળો હો તો કંઈ ચાંધો નહિ થોમ દિવસમાં હોલાંડમાં પણ હોટલર પહોંચી જશે!” તે તે મુસાફર બોલ્યો કે “પણ એમાં નવાઈ જેવું શું છે તમારો કેસર પણ વરસોથી હોલાંડમાંજ છે ને!”

“એક વેળા મુસોલીની એક અંગરૂઠા ગામમાં પહોંચી ગયો. ત્યાંના યોદ્ધાને સ્વપ્ને પણ ખજાર ન હતી કે મુસોલીની આ ગામમાં આવે! સંજે મુસોલીની તે ગામના ધીએટરમાં ગયો. જ્યારે એક યુરો થયો ત્યારે ઇટાલીના નિયમ પ્રમાણે મુસોલીનીની તારીફમાં ડેખી ગીત ગવાય સાંધું તો માન માટે રાખેના મુગ્ધ બધા પ્રેમી ઉભા થઈ ગયા પણ મુસોલીની બેઠી રહ્યો મુસોલીનીની

પાસે બેઠેલા એક પ્રેક્ષકે તેના ખભા પર હાથ મૂકીને કહ્યું કે "વાર હું પણ તમારી પોજી કે કમબખ્ત મુખેલીનીના નામથી બેનર મથો છું પણ શું કરીએ ઉભા થવામાં જ આવું છે. દોસ્ત ઉભો થઈ જ નહિતર વળી દાર્દ આંસુમાં ફેસાયું પડશે!" પછી તેની જગ્યાએ મુખેલીનીએ શું આપ્યો તે જણાયું નથી.

"ચીકગો શહેરમાં મળેલી મેડીકલ એસોસીએશનમાં એક ડોક્ટરે બહેર કંપું હતું કે નાંદરી એક જાતનો અર્જનનો રોગ છે. શલ્કદીવા કરવામાં આવે તો નાંદરીનું પ્રમાણ ધણું મરી જાય છે. ચીકગોનાં બે નાંદરોના મેજ પર શલ્કદીવા કરી તેમનો નાંદરીનો રોગ દૂર કર્યો હતો જેથી તેમના ધંધા પાછાં પીકતા ચલા હતા," આ વાત ધણીને ગપ જેવી લાગે પણ આજનું વિજ્ઞાન પણ એ મપાને સાચા દેવી રહ્યું છે જણી બેઈને તળાઉ સાફ કરી દેવાનું કંડનારા આપણાઈવીન મધ્યમનો અને શાકુદારોને કેશરે આપણા નાંદરી ડાટમાં અમેરીકાથી એવો એકાદ ડોક્ટર આવત કરવામાં આવે તો ઘણા કેસો સુધરી શકે!

"માલુમ પેદા થાય પછી તેની તાજપોપીતી દીધા થાય એ તો જાણે વાસ્તવિક છે પણ ધીરનાના, બાદશાહ, શાકપૂર બીજાની સેલા થતાં ખંડેલાં ત્રણ દિવસ અગઉ તાજપોપીતી દીધા થઈ હતી પેદા થતી વેળા એની માતાના પડાંગના સરાણે તાજ મુકવામાં આવ્યો હતો," તે વેળા બાદશાહે અને તાજનું એટલું માન હતું પણ આજે તો પ્રખ્યાત સિદ્ધિ, આજનું તાજ કે તાજપ્રતીએ કુછ બિસાતમાં મણકતા નથી! આજના બરા રાજા એની રિયલિટી પણ સમજી શકે નાટકના રાજાએ જેની પ્રમાણગત હોય છે. બહુ ન માનતા હોય તો પછે ઇટલીના રાજાને?

મોટરમાં તેવનું બગતણ મોણું પડતું હોવાથી જર્મનીએ 'ગેસે જેન' નામનો ગેસ ઉત્પાદન કર્યો હતો પણ તે એ મોથો પડતાથી અમેરીકાના એક રોષ્ટરે એસીયમ રાસાયનિક અને અણુમાંથી "Acetylene" નામનો ગેસ તૈયાર કર્યો છે જે બગતણ તરીકે સૌથી સરવો યર્થ પડશે.

વિજ્ઞાનની આરી સસ્તી ગોપ લગ્નમાં કેટલું બધું સત્યાનારા વાગી-સકે એતો જાણવો ધીર હાસ સાધી પુરશે! વિજ્ઞાનની ખુદાઈ જડ જગતના જેમ જેમ વધતી ચાલી છે; તેમ તેમ ખુદાએ એજ વિજ્ઞાનની વરમાળ તેના સર્જકોના જગમાં ઝાળવના માંડી છે! મુલેલીનો આંખાલુતો ઉદ્દેશથી બહાર પડી વિજ્ઞાનની એક એક ગ્રાંથ હવે રાજતાનની સંદાર લીલા જેવી સાળીન થતી ચાલી છે!

"મઝહુમ કહી સાય-સડો સિજદા ન કરેગા ઇન્સાન અડે" લીતો ખુદા હો નહિ સકતે!

હાર્થકુમહાના અવરોધક સાધન તરીકે દુષ્ટ જેવા ઉડતા હાથના આકારના બહુનની શોધ થઈ છે જેની આજુબાજુ કરેલી આના જગા જેમ જાતીક તારો હોય છે જેમાં યુગવાદને વિભતો વડી પડે છે." પણ એ ઉડતા હાથીને વધ કરવાનો પાણું વિજ્ઞાનિક અંકુશની મોથ નહિ કરે તેની શી ખાતરી? આમ સંસારકે શોધોની પરજાથી પૂછીનો પ્રવચકાંગે વહેલો નોનરવામાં વિજ્ઞાન સાધ્યો મોંબેરે પેલો!

"અમેરીકામાં પ્રણી પર ચાલતી તેમજ હવામાં પણ ચાલતી બાર્ડીકોની મોથ થઈ છે." ચાચો શિક ધણુ આથી અમેરીકાના ઝડ ઝોનો પાણી તેમજ હવામાં એ પોતાનો ચમતારે બનાવવાની સુગમતા યર્થ પડશે! લક્ષ્યા બિચારો દિલ્લા ગરીબ શાકુદાર! આરી શોધનો લાભ શી રીતે ઉભરી શકે!

લેખક :

“મુસ્તફાખાદી”

(સર્વ હક લેખકને સ્વાધીન)

ગતાંકથી આશુ

મુસલમાનોની કબનસીબ દાખલતા કારણેમાં આપણે સર્વથી પ્રથમ નોટરીયાત વર્ગ અને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરેલ મુસ્લિમોની સ્થિતી ઉપર પ્રથમ દ્રષ્ટિપાત કરીયું કારણ કે આ તે લોકો છે કે જેઓનો પાથો વિદ્યા ઉપર રચાયેલો છે અને અમો વિદ્યામાં ધણાજ પછાત હોવાથી તે ઉપર વિવેચન કરવું વિશેષતર આવશ્યક છે.

સને ૧૯૩૧ની વસ્તી ગણતરીથી એ જણાય આવે છે કે હિંદુસ્થાનની વસ્તીમાં દર દસ હજાર માણસે માત્ર ૨૮૬ માણસો ભણેલા વર્ગમાંથી નોટરીમાં દાખલ છે. આ પૈકીથી ૧૨૫ માણસો સરકારી નોટરીમાં અને ૧૬૧ માણસો ખાનગી આકરી કરી પોતાનું કારણ પોષણ કરે છે. જો આ નોટરીયાત વર્ગની સંખ્યા ધણીજ ઓછી ગણાય, પરંતુ આર્થિક દ્રષ્ટિએ એ સંખ્યા (પગાર ગણતરી) ઓછી નથી કેમકે આ લોકોને જે પગારો મળે છે તે બીજા માલદાર દેશમાં મળતા પગારોના પ્રમાણમાં ધણાજ ભારે છે. નોટરીયાત વર્ગમાં પ્રથમ દરજ્જે સરકારી નોટરીયાનોનો છે અને તે બાદ ખાનગી નોટરી કરતા વર્ગ કે જે વડીલાત, ડોક્ટરી, ઈન્જીનીયરીંગ રિજેક્ટો દરજ્જે છે. આ નોટરીયાત વર્ગમાં આપણે તપાસીયું તો આપણને અદ્વિતીય પૂર્વક જણાય આવશે કે આ દેશનું યુઓના પ્રમાણમાં અમો મુસલમાનો નોટરી આકરીમાં ધણાજ પછાત છીએ. હવે પ્રશ્ન એ ઉપરિધત થાય

છે કે અમો અમારા દેશ નું યુઓ જેટલાજ ભણેલા, કેળવણી, અને લાવકાતવાળા હોવા છતાં નોટરી આકરીમાં અમારું ઓછું પ્રમાણ શા માટે? આજે નોટરીમાં અમો મુસલમાનોનું જે પ્રમાણ જોવામાં આવે છે, તે પ્રમાણ શું પહેલેથીજ છે કે? અને જવાબ અગર “નહિ” તો પ્રશ્ન આરસી કંગાળ દેહે પડેલો જાય છે શું? આ હેતુ પ્રશ્નના જવાબ અર્થે એ કહી છે કે અમો જ્ઞાનકામના કલિદાસ ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરીએ.

મુસલમાનો ‘મોટાં લોકો’ ઉપર હતા.

બ્રિટિશ રાજ્યની સરકારની દૈર પાંચેને સારાએ રાજ્યમાં ઉચ્ચ હોદ્દાઓના કબજેદાર મુસલમાનો હતા. ગવર્નમેન્ટના ઓછી જાના વસ્તી ગણતરીના ૩૫૫૨૨૨ અને પ્રખ્યાત કલિદાસકારે “સરૂ વીલીયમ્સ ડાટર” પોતાની કૃતિ “હિંદુસ્તાનના મુસલમાનો” માં લખે છે કે “શરૂઆતના બ્રિટિશ રાજના કાળમાં કરોડી વસુલાત રાજ્યની ભારે આવકનું મુખ્ય સાધન હતું અને તે કામ (કબજેદારીનું) લગભગ બધુંજ ઉચ્ચ જ્ઞાનદાનના મુસલમાનોના હાથમાં હતું. મુસલમાનોની આવકનું બીજું સાધન પ્રોડીસની નોટરી હતું. અને તેના ગ્રામીસરો પણ મુસલમાનોજ હતા. બીજું સાધન કાંઈ હતા ત્યાં પણ મુસલમાનો દરેક દિશામાં અને જગ્યાએ જગ્યાએ રાગર પાતા હતા. આ સર્વે કરતાં

સૌથી વધુ મહત્વની અને મહાન વસ્તુ “લશ્કર” હતું, કે જેના હાથમાં દેશના વિજયની ચાવી હતી. લશ્કરી અમલદારોને મહેસુલ જે કાંઈપણ ઉધરાવવામાં આવતું તેમાંથી બેંકડાના વ્યાજના દર કરતાં ઓછા દરથી, કમીશન (મહેનતાણા પેટ) આપવામાં આવતું. અને તે ઉપરાંત લશ્કરી અમલદારો પોતાની જમીન ખેડતા કિસાનોને લશ્કરમાં ભરતી કરતા અને સરકાર પાસેથી તેઓનો પુરો પગાર વસુલ કરતાં સર વિશિષ્ઠ આ પછી લખે છે કે:-

“સને ૧૮૦૦ની શરૂઆતમાં બંગાળના મોટાપણુ ખાનદાની અને પ્રભાવ શાળી મુરિશ્વમતુ ગરીબ હોતું અશક્ય અને અમાન્ય હતું. કેમકે લક્ષ્મી સરીતાતું વહેણ હંમેશાં તેઓના દારો તરફજ રહેતું અને હંમેશાં તેઓની શીલતા બંધારો ઉભરાતાજ રહેતા.”

આ મુસલમાનોની આર્થિક આબાદીના મૂખ્ય સાધનો હતાં અને તે સિવાય બીજાં પણ અનેક સાધનો જેવા કે કાર્ટ ક્યેરીની તોફારી વિગેરે દ્રવ્ય પ્રાપ્તિના અનેક સાધનો હતાં કે જેના ઉપર અન્યત્ર વિવેચન કરવામાં આવશે.

“મુસલમાનોના ઉચ્ચ હોદ્દાઓ તમન્બા”

વિદ્વાન લેખક સર વિલીયમ મુસલમાનોની આવકના સાધનો, આગાહી અને વૈભવનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ તેઓને માટે ઉચ્ચ અકારના હોદ્દા કેવી રીતે બંધ કરવામાં આવ્યા તે ઉપર નિષ્પક્ષપાતપણે પ્રકાશ ફેંટાં લખે છે કે “અંગ્રેજ શાસન કાળ પૂર્વધીજ મુસલમાનો માત્ર શત્રુપ્રતિજ્ઞ નહિ, પરંતુ મજબૂ શક્તિ અને કર્તવ્ય શક્તિમાં પણ સારાએ હિન્દુસ્તાનમાં અદ્યત્ત શક્તિ ધરાવતા હતા, મુસલમાનોને તઅલીમી પ્રબંધ, “મી. બેરીના”ના કથનાદુસાર જો કે અમારા જેવા (અંગ્રેજો જેવા) ન હતા. હતાં પણ તે મુત્તિપાત્ર અને પરિપૂર્ણ હતા.

મુસલમાનોને તઅલીમી પ્રબંધ હાથ સારામાં સારી કેળવણી અપાતી હતી. અને સારાએ દિંદની સરખામણીમાં કોઇ પણ પ્રત્યે ઉતરતી ન હતી” આ પછી વિદ્વાન લેખક પોતાના જાતી બધુઓને સંબોધી લખે છે કે “અંગ્રેજ શાસન કાળના શરૂઆતના ૭૫ વર્ષો એટલે ૧૮૪૨ સુધી અમેએ અમારી હિંદુનુસાર હોદ્દાઓ તૈયાર કરવા અર્થે મુસલમાનોની તઅલીમી પદ્ધતિ ચાલુ રહેવા દીધી અને તે દરમ્યાન અમેએ અમારો તઅલીમી બદલત સંપૂર્ણ કરી લીધા અને જ્યારે અમારી હિંદુનુસારનો એક વર્ગ કેળવણ તૈયાર થઈ ગયો કે અમેએ મુસલમાનોની તઅલીમી પદ્ધતિ બંધ કરી દીધી અથવા કહો કે ફૂટી દીધી અને તેણે એ કારણ પરિણામ આવ્યું કે મુસ્લિમ નર જવાનો માટે નોકરીના દરવાજા બંધ થઈ ગયા.”

આ સ્થળે રવાનારિક રીતે એ પ્રશ્ન આપણે ઉપરિચિત કરીશું કે જ્યારે સરકારે પોતાની પદ્ધતિનુસાર શિક્ષણ આપવા માંડ્યું ત્યારે મુસ્લિમ નવજવાનોએ તેમાં જોડાઈ શક્યા માટે ફાંદો મેળવ્યો નહિ !

સર વિલીયમ હંટર આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં લખે છે કે “અગર અમે અંગ્રેજોએ શાળામાંથી અંગ્રેજ શિક્ષકો નિયુક્ત કર્યા હોત અથવા સરકારી હાથેની બાબાને અંગ્રેજ બનાવી દેત તો મુસ્લિમોની ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ કેટલીક અગવડો ઓછી થાત. કારણ કે ખ્રિસ્તી ધર્મ હસ્તામ ધર્મના મુકાબલામાં ગમે તેવો અપૂર્ણ બને મળ્યોતો હોય છતાં પણ મુસ્લિમો ખ્રિસ્તી ધર્મને ઇશ્વર પ્રેરીત ધર્મ તો માને છે જ્યારે હિંદુઓના ધર્મ સંબંધે તેઓની ઓછી માન્યતા નથી. હિંદુઓના ધર્મને તેઓ હદી નજરે એ કારણે જુએ છે. કે તેમાં અંગ્રેજવરણદુર્નામે નિશાન નથી અને વૃક્ષો પૂજા, પીપળાની પૂજા,

સૂર્યની પૂજા, નાગની પૂજા, સરિતાની પૂજા, અને મૂર્તિ પૂજા એવી એવી વિચિત્ર માન્યતાઓ સિવાય બીજી કંઈજ નથી. આ સમયમાં દક્ષિણ બંગાળમાં શાળાઓમાં હિંદુઓની બાપા દ્વારા શિક્ષણ અપાતું હતું અને શિક્ષક પણ હિંદુઓજ હતા. આ કારણે ઉચ્ચ જ્ઞાનદાનના મુસલમાનો હરગીઝ સહન કરી શકતા ન હતા કે તેઓની ઔસાદને મૂર્તિ પૂજકોની બાપા અને વાણીમાં શિક્ષણ આપવામાં આવે ?" (જુઓ પૃષ્ઠ ૧૬૧)

મુસલમાનો હિંદુઓ પ્રત્યે જે નફરત રાખતા હતા તેનું એક બીજું કારણ દર્શાવતા લખે છે કે "હિંદુ શિક્ષકો એટલા બધા અશક્ત હતા કે તેઓ વિદ્યાર્થીઓની અવસ્થા પણ રાખી શકતા ન હતા અને આ કારણે ગમે તે પંક્તિને મુસલમાન પણ પોતાના જાળકને સરકારી શાળાઓમાં બેસાડવાનું પસંદ કરતો ન હતો" (જુઓ પૃષ્ઠ ૧૬૪)

આમ જાણ્યું તો સર વીલીયમ હંટર લખે છે કે "અમારી તબવીબી નિતિ રીતીએ વર્ગોની કુલકરગુની નિંદ્રામાં ચડેલા હિંદુઓનાં નયનો ખોલી નાંખી લાકર્ષીજર સમ બની ગયેલી હિંદુ કૌમ એકદમ તંદુરસ્ત અને શક્તિશાળી બની ગઈ અને તેની અસર મુસલમાનોની પર હાંડી થઈ. કેમકે અમારી નીતિ તેઓની સંસ્કૃતિ અને ઝડપીઆતથી વિરુદ્ધ હતી. પરિણામ એ આવ્યું કે સને ૧૮૮૨માં શાળાઓની એ હાલત હતી કે વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં દરેક હિંદુએ માત્ર એક જ મુસલમાન હતો. વળી સરકારી મોડરની અર્થે અંગ્રેજ બાપા જાણવી ઝડપી હતી. એટલે મુસ્લિમોની (બંગાળમાં) વધુમતિ હોવા છતાં બંગાળ પ્રજામાં જ્યાં સને ૧૮૭૧માં ડાર્ડો, પોલીસ, રેવન્યુ અને લસકર વિગેરે ખાતાઓમાં મુસલમાનોજ નજરે પડતા હતા, ત્યાં સરકારી એજેન્સી અમલદારોમાં મુસ્લિમોની સંખ્યા માત્ર ૧૩ ટકા અને કન્ટ્રીનીયરોંગ અને બીજાં ખાતાઓમાં માત્ર ૪ ટકાજ રહી ગઈ.

મુસલમાનોની પડતીની શરૂઆત.

ઉપરોક્ત લખાણથી આપણે એ બતાવી ચૂક્યા છીએ કે મુસલમાનોએ સરકારી શાળાઓથી એ કારણે કાયદો ન મેળવ્યો કે આ શાળાઓ તેમની જરૂરીયાત અને માન્યતાઓની વિરુદ્ધ હતી. તદુપરાંત તે શાળાઓમાં અશક્ત હિંદુ શિક્ષકો અને હિંદુઓની માન્યતા દ્વારા જ્ઞાન આપવામાં આવતું હતું. આથી તે સમયના મુસલમાનોની એ મજબુત માન્યતાઓ હતી કે તેઓ નવો અમારા બાળકોને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપી શકે છે અને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ નવો અમારા બાળકોના શરૂ થવાની યોગ્યતા ધરાવી શકે છે. આવી સ્થિતિમાં મુસલમાનો માટે પોતાના જાળકોને જગવણી આપવા માટે માત્ર એક જ ઉપાય હતો અને તે ખાનગી શાળાઓ, પરંતુ કમ-નસીએ પરંતુ સરકાર માથાપે મુસલમાનો ઉપર ખુશ થઈ તે રસ્તો પણ ભંધ, કરી દીધો. (અપૂર્ણ)

કમ નથી

મદદ છે તું જાક કે જે હમ નથી, સૂર્યથી તારી અમક કે કમ નથી. મોહમાં જૂઠા જુમાવીને બંધુ, તું થયો બેહાલ તેનો ગમ નથી ? પાનખરૂ આવી અમનમાં છે છતાં, કેમ તારી આંખડી પુરનમ નથી ? જખમ લાગ્યા કાળનો એતો ખરૂ, શોધ કર એ જખમનું મરહમ નથી ? ઘેર્ય છોડી કેમ ગાફિલ થૈ ગયે, જે જરા તારો ખુદા હમદમ નથી ? ભેદ ખોલે દિલ તણો 'અશરાફ' કાં, જેઅજબ તુજને જરાએ ગમ નથી ?

"અશરાફ" (વહાલુ)

પોઠ

જીવન

આને “કારવા”ના વાંચે સમજા એક કવિરત્નને હું રંગ કરું છું. અને તે શ્રીયુત ગેખચક્ષી છે. આટલી આટલી સાદિય પરિપક્વ મળી ગઈ, છતાં એક વાર એમને સાદિય પરિપક્વ પ્રમુખસ્થાન ન સાંપડ્યું તેથી ગુજરાતી સાક્ષરો પર રોષે ભરાઈને તેઓ શી અવદેશના જંગલમાં નષ્ટ કરવા મથા હતા, પણ અવદેશના છેલ્લા હુસ્તકમાં બરમાએ એ જાન પર જઈને અનેક હિંદીઓને દેરા બેળા કર્યા તેમાં શ્રીયુત શેખચક્ષીનો પણ વારો આવી ગયો, આમ અનાયાસે એ સાક્ષર રંગ પુનઃ ગુજરાતને સાંપડ્યું! એમની છ છ માસની વધી ગએલી દમ્ભમત સ્વર્ગસ્થ ભગવા વાણુદે શી કાઢી આપેલી એ બદલ એમણે પોતાની કલમને તકલીફ આપીને ભગવાના વસીયતનામાને ગજલ હારા રંગુ કરી ભગવાના ચિરંજીવી જગજ્ઞાને સોંપ્યું અને જગલા હારી રા. અડવાળએ મને આપ્યું અને મેં “કારવા”ના તંત્રીઓને આપ્યું અને તંત્રીઓએ પ્રેસના કંપોઝીટરને હવામે કર્યું એમ તે આગળના અંકમાં રજુ થયું. અલગત એ વિષે લખવાનું તો તંત્રીઓએ તે કાવ્યની નોટમાં લખી દીધું ફરીમ પણ મારે તો રા. અડવાળ મારફત શ્રીયુત શેખચક્ષીનો આભારજ ન મને રજોને ? અને ખુદ બે એમને

લાંબુ આયુષ્ય અર્પણે તો મું “કારવા”ના વાંચેને ખાતરી આપું છું કે એક અનેરી દળની કવિતાઓનો પ્રવાહ શ્રીયુત શેખચક્ષી ગુજરાતીમાં વહેવારી દેશે અને ફરજ કાવ્ય માટે ગુજરાતીમાં આગજલ નાણીતા ધએલાં ‘શેષક’, ‘કાલક’, ‘ગીતક’, કે ‘હઝન કોઝા’ કરતાં પણ શ્રીયુત શેખચક્ષી બે ડગલાં આગળ વધી જશે, વિશેષ પિષ્ટ પેાણુ ન કરતાં અમારા રસીક વાંચકને એટલું જ બહુનીય કે “હાથ કંકણને આરસીની જરૂર નથી.”

રા. અડવાળ બીજા કામના અભાવે કુનિ-વરસિરિની માધવદાસ દકરે વ્યાખ્યાનમાળાનાં કવિત્વ અને તેના વિકાસ વિષેનાં કવિત્રી અ. ખુશ-રદરનાં વ્યાખ્યાનો સાંભળવા વગર દીકરી મુખબ ઉપડી ગયા હતા અને ત્યાંથી હેમનેએમ પકડવા વગર કવિતાના વિવેચનનું પોટકું બાંધીને દાદરતા રેરસોથી સીધા આઠ્યા આઠ્યા હતા મુલાકાત થતાંજ તેમણે ગેલમાં આવું જઈને કહ્યું કે “શોભા હવે મદારીના તમાશાની જેમ સાદિયની સલાઓમાં પણ દગેદગ ટોચે વજળ મથા છે એ આનંદનો વિષય છે. હું તો ખજારદાર અને બ. ક. કાકોરની કુસ્તી નિહાળવાના રાડ સેરીને મુંબઈ ગયો હતો; પણ ખજારદારે તો લાકાઈનું નામ પણ ન લીધું જેથી મારા જેવા

અનેક શાખીન પ્રેક્ષકોના પૈસા વસુલ ન થયાં
ખેર! ત્યાં એક મુશ્કિલમ કવિની હાજરી હોય
એમ મને ન દેખાયું છતાં ખચરદારે આપણા
મુશ્કોરોની પ્રવૃત્તિ અને ગજલ વિકાસ વિષે
ઉદ્બેધ કર્યો એ ગેલમાં આવી જવા જેવી વાત
તો ખરીને?"

મેં કહ્યું. "અલબત્ત, શાષ્ટ્રીને તારીફના
બે શબ્દોએ વર્ણનમાં મળે તો ખસ છે! બાકી
કાંતીદેશીને પટેલના છોકરાએ કાઢી કડી હતી
તો તે અભિમાનમાં આવી જઈને બે ગાઉ મુઠી
મરેડમાં મરેડમાં વાંકી ચાલી હતી. તેવા હવે
આજના શાષ્ટ્રી-કવિઓ રહ્યા નથી કે ગેલમાં
આવીને નાચવા લાગી જાય! પણ એટલોએ
ઉદ્બેધ કરવા બદલ રા. ખચરદારનો ઉપકાર
તો શાષ્ટ્રીએ માનવો રહ્યો કે હવે ગુજરાતી
શાષ્ટ્રીની ગણુતરી પણ છપ્પનના મેળમાં થવા
લાગી છે?" હવે પાછો અગ્વાજનો ધારો આપ્યો.

"કવિશ્રી ખચરદારે તો કવિતા સંબંધી
એટલું બધું કહી નાખ્યું હતું કે મને તો કંઈ
યાદજ ન રહ્યું! ફક્ત એટલી વાત યાદ રહી કે
કવિતા અને સંગીતનો ઘણ સંબંધ છે; જેમ
કુચાલી અને રોડકનો સંબંધ હોય છે તેમ!"

"પણ 'જનમજૂરી'ની કક્ષમ કિનાબની
દોલમોમાં કાઠ રા. મનમુખલાલ ઝવેરી તો કહે
છે કે સંગીત સાથે કવિતાને કંઈ સંબંધ નથી!"
"ત્યારે શું એ બાર્મ સાટેજ ગઘના ડીકટે-
શન દ્વારા સંગીત રજુ કરવાની તરફથી આ
કહે?"

"હશે એવી શાબ્દિક સાહમારી તો સાહિ-
ત્યના મેદાનમાં વરસેથી ચાલી આવે છે. અને
એમ ન હોય તો સાહિત્યનો બાવ પણ કાણ
પછે?"

"તો આજે પણ આપણા ગુજરાતી સાહિ-
ત્યનો બાવ કાણ પછે છે! નમે જગો છો કે
યુરોપ અને અમેરીકામાં સાહિત્યદારો પૈસાના

હથ્થામાં રમે છે; ત્યારે આપણા સાહિત્યકારો
મુશ્કોરીમાં મર્યાદે છે! જુલો. કાનનો મેલ
કાઢીને સાંભળો કે કીર્ણાંગને એકજ કવિતા
બદલ કોલીઅર્સ વિક્રીએ ૨૦૦ પાઉન્ડનો એક
આપ્યો હતો. અહીંના દિસામે ૩૦-૨૬૫૦ થયા.
ત્યારે આપણા ગુજરાતમાં તો એક કવિતામાં
૨૬૫ દોઢીઆં પણ ઉપજતાં નથી! અરે!
આજે જીવતાને જગતા ગોરા લેખક સમરસેટ
મોઘમને એકજ હુંકી વાર્તાના ૧ હજાર પાઉન્ડ
એટલે કે રૂ. ૧૩૨૨૫ મળ્યા છે. આપણા ગુજ-
રાતી લેખકમાં તો કાઈ મારને મીયાં લેખકને
પણ જાણે એક નવલિકાનું મહેનતાણું ૧ પાઉન્ડ
મળે છે આનું કારણ શું હશે?"

"એનું કારણ એ છે કે:-

"હેમને હીરા હજારા દિંદો પરદેશમાં,
બાકી રહ્યા અહીં કાંકરાને બાજરી જીવાર છે.
મુશ્કોરીમાં બાજરી જીવાર પણ માંડ માંડ
કાંકરા મળીતી હોય ત્યાં સાહિત્ય પાછળ દોઢીઆં
કાણ ખરે?"

"એતો ખરે; પણ, બીજું, એ એકે મુંખ્ય
કારણ એ છે કે અહીં એટલે હિંદમાં સસ્તવતિ
(વિદ્યા) લક્ષ્મી (પૈસા)ની દારી ગણાય છે,
ત્યારે પશ્ચિમમાં લક્ષ્મી, સસ્તવતિની દારી
મનાય છે! આ મા-મતાને લીધેજ "પૈસાવાળાનો
દીકરો ધૂધરે રમે!" એમ અહીં કહેવત યોગ્ય
છે ત્યારે ત્યાં "મરીબનો દીકરો ચોપડે રમે!"
એમ કહેવત યોગ્ય છે! અને વળી માત્ર
પાંચ પાંચનો દિસાબ રાખનાર આપણા વહે-
પારી ગુજરાતમાં તો કવિ એટલે કક્ષા અને
લેખક એટલે નવરો એમજ મનાય છે!"

વાંચનને પ્રતાપે રા. અગ્વાજની ચાંચ
સાહિત્યના વિષયમાં આટલી બધી ઉડી ઉતરતી
જેમ વિચારમાં ગોથાં ખાતો તેમને સક્ષમ
કરીને હું ધરમેળો થયો કારણ કે ટેબલને
અડધે બેઠાંપર પડેલાં પુસ્તકો રિયુ માટે રાદ
નેતાં હતાં.

સ્વિકાર અને સમાલોચના.

હાંડીઓ નવલિકા અંક:-સંવત ૧૯૯૬નો હાંડીઆ પત્રનો એ ખાસ અંક તંત્રી રા. નરવર વીમાનાળા તરફથી મળ્યો. સમેતા સુગળ આ નવલિકા અંક સફળતાથી નીકળ્યો છે. વાર્તાઓની તથા ચિત્રોની પસંદગી ઉચ્ચ પ્રકારની છે તેમાંએ નર્મદનું હૃદય ચારી તેમાંથી જ્ય-જ્ય -ગરવી ગુજરાતનાં દર્શન દેરાવ્યાં છે એ ચિત્ર ખૂબ ભાવવાહી છે. કાગળની આ મોંઘવારીના જમાનામાં ૧૭૨ પાનાને દળદાર પોથો અને પાંચ ચિત્રો તથા અનેક ફોટા બોલેલ સહિતનો અંક આઠ આનામાં અપાય એ એક પત્રકારિતનું સાહસજ દર્શવાય. નવલિકા અંકને ખરેખર એક એકથી ચરીયાતી નવલિકાથી શાગુભાવો છે. તંત્રી, સંસ્કૃતીઓ અભિનંદનના હકદાર હરે છે. “હાંડીઓ” ખપાટીયા ચક્રો સુરતાથી મળી શકે છે.

બેઘરી મોજ દિવાળી અંક:-ચાલુ વરસના

સળળા દિવાળી અંકમાં બેઘરી મોજનો દીરાળા અંક પીન ગયો છે. ચીત્રોની સંગવટ હૃય પ્રકારની છે અને લેખોની પસંદગી પૂરુ ઉંચા પ્રકારનું છે ફોટોઓની પસંદગી પણ સારી છે. “શયદા,” “આસિમ,” ત્રિશુળ, પન્નાચાલ, પટેલ, ધૂમકેતુ, ચંદ્રકાન્ત સુતરીયા, રમણચલ, બાદરામણ, ઉમારાકર, બેકાર, મયુખ, હરીલાલ ભટ્ટાચાર્ય, ધનસુખલાલ, બુદ્ધીકાયલાલ, મનસુખલાલ મેવેરી, હરલાલ નંદેરી, વગેરે અનેક જાણીતા લેખકો અને કંપીઓની કૃતિઓ ખ્યાન ખેંચે છે. કાગળ અને બોલકની મોંઘવારીના જમાનામાં આવે દળદાર અંક કાલો એ ખાસ સાહસ જણાય. બાર્ડ કૃષ્ણદાસ આ સાહસ ધન્યવાદને પ્રાપ્ત છે. ૨૦૦ પાનાને દળદાર પોથો અનેક ત્રીરંગી અને દ્વીરંગી ચિત્રો તેનાં કીમત રૂ. ૧૧ વધુ પડતીતો નથીજ. દીરાળીની મોજના મોજનો આ ખાસ અંક સફાર કરવા સફળ થયો છે.

ધી ઓમ્મે મુસ્લિમ પટેલ એસોસીએશન:-

મજકુર એસોસીએશનનો ૧૯૨૮ના જુનથી મે ૧૯૩૬ સુધીનો રિપોર્ટ રિયુ અર્થ સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો. ભરૂચ જિલ્લાના મુસ્લિમ પટેલ વહોરાઓની આ એસોસીએશન કેળવણીના નિયમમાં ખૂબ સહાયકારક નિરતી છે. ચાલુ વરસમાં ૧૬૧ રૂ. રોકાવશીય ખાતે અને ૯૩ રૂ. ચોપડીઓ ખાતે અપાયા છે. પટેલ એસોસીએશનની આ પ્રવૃત્તિ ઉત્તેજનને પાત્ર છે. આની એક અનિવાર્ય અને ઉપયોગી સંસ્થા તરફ ભરૂચ જિલ્લાના કાનમીયા બિરાદરો ઉદારીનતા મેવે એ આ કેળવણીયુગમાં પામવે તેમ નથી. કેળવણીઓ અને વહેપરીઓના સહકારથી ધપતી આ એક ઉપયોગી સંસ્થાને વધુ આગળ ધપતી કાંતી હોય તો આગેવાનોએ વધુ નાત્ર જતી બીજાઓનાં દિલ છતરાને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ભરૂચ કુટુંબના વિદ્યાર્થીયુવકોના અભ્યાસ સહકારનું આ દરખાત વધુ વિકસાવવું હોય તો આગેવાનોએ જરા ઉદાર દિલથી ભરૂચ જિલ્લાનાં ગૃહીય સંસ્થાએ ને પોતાનામાં ભેજવાતો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. મી. મહમુદ મુન્શી બી.ઈ. જેવા કેળવણી પ્રમુખના પ્રયત્નેથી ઓળખા ઓળુ ધી મંગ મુસ્લિમ પટેલ એસોસીએશન સાથે સહકાર સાધવાનું કાર્ય તો પૂર્વ થરોજ એ આશા વધુ પડતી તો નથીજ. બીજા એક નમ્રસાહે સૂચના છે કે આગેવાનો મારફતે જાણુસરમાં એક વહોરા એસોસીએશન સ્થપાઈ છે તેનો પણ આ સંસ્થામાં સમાવેશ મળ્યું અને સાખા જિલ્લાનાં આ એકઠી અને અજોડ સંસ્થા અને એમ કીમત આગેવાનોએ ઉદાર દિલ પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. ખુદા સૌને નેક તૌફિક આપ કરે. આમીન!

ચોટીવાલા વકફ:-ટંદાનીઓની આ નવ્યામિત અને મકકમ પગલે આગળ વધતી નાનકડી પણ આદર્શ સંસ્થાને પરિચય એનો સાતમો રિપોર્ટ વાંચતાં યાય છે. એક કુટુંબ ધારે તો સહકાર અને સહભાવથી કેવાં કેવાં ઉપયોગી અને અવિચાર્ય કામો કરી શકે છે તે રિપોર્ટથી જણાય છે. કાનમીયા બિરાદરોમાં સંપ અને ઇખ્લાસનું અભ્યાસનું કુશલતા રજુ કરતી આ સંસ્થા વધુને વધુ પુરે અને કબે એ એના કાર્યાલય અને માર્ગદર્શકોની ધરણા જેતાં જણાય છે.

પ્રેમીનું

હિલ

“હાં, આપા, આજે તમે અમીનન સાથે શી વાતો કરતાં હતો?”

અલૈઆએ પૂછ્યું.

“અલૈઆ જાહેનુ, આજે મને અમીનનું એક ખાસ મશવરા મારે બોલાવી છે” બિલકીએ કહ્યું.

“તેથીજ તે. હું. પુછું છું કે તમે-શી વાતો કરતાં હતા. હું તનારા તરફ આવવા લાગી. તો મામા કહેવા લાગી કે ‘સરકારનો નુકસાન છે કે તે તરફ ન આવે.’” અલૈઆ વચ્ચે બોલી પડી.

“તમારીજ તો વાત હતી! હવે સમજી આવેને!”

બિલ્કીસે મુશ્કેલીમાં કહ્યું.

“આપા, તમે પણ ગપ મારવામાં હવે નંજર લેવા લાગ્યાં છો?” જુલૈયા બોલી “જા જા, જુલૈયા કહોની. બાણી જુલૈયાને ખતરાય છે! બધુંયે તો તું જાણે છે તેમ? બિલ્કીસ બોલી “તમારા સોગંદ! મને કેં પણ ખબર હોય તો!” જુલૈયા એ ગંભીરતા પૂર્વક દર્શાવ્યું.

“જુવા, મારા સોગંદ ન ખાવ, હું કેં ફાલતુ નથી! બિલ્કીસે મુશ્કેલીમાં કહ્યું.

“પ્રુદાની કસમ હું કેં ચે જાણતી નથી!” જુલૈયા એકદમ બોલી ઉઠી. જુલૈયાની ધીરજ ખુદી જાય તે પહેલાં બિલ્કીસે નીચે પ્રમાણે ખુલસા કરતાં કહ્યું:-

“અરે, તમારા લાગીજ વાત હતી એ કેલોયી પપમમ આવ્યા છે ને પ્રુદાની કુદરત તો જુઓ! ખંતેનાં નામ અરકરી છે! એકતું નામ મુહમ્મદ અરકરી, તો બીજાતું નવવાળ અરકરી. વળી ગજબ તો એ છે કે બંને એક સરખીજ શાન-શિક્ષતા. રજા જેટલો ચે ફર નથી, એકને મંતાડો અને બીજાને કહાડો. એક બીજાને કેં સગાઈ સંબંધ નથી! પણ જે એમને જુઓ છે તે એમજ સમજે છે કે એ બંને સગા બાઈ છે. તમારા મોટાબાઈ [બિલ્કીસનો ખાવિંદ] કહે છે કે જો એબંનેમાં કંઈ સગાઈ સંબંધ હોત તો બોડો એમને જોડા બાઈજ ધારત.”

“હરો.” જુલૈયાએ બેપરવાઈ દાખવતાં કહ્યું. બિલ્કીસ—“મને કંઈ સમજ પડતી નથી. કે એ કેલું કેમ ઉઠેલાય? મુહમ્મદ અરકરી સગા મામાનો દોકરો, અને નવવાળ અરકરી મારો દીપરો મુહમ્મદ અરકરી જે કે મોઝાઈ બાઈ છે પણ માર’ દિલ જરાયે એમના તરફ

વળતું નથી. રવજંદી માલુસ છે. ચત્રી દિવસ નિશામાં ચક્ર્યુર! પણ એ બાઈને કેલુમજે શું થઈ ગયું છે? કહે છે ‘જો મારાં લગ્ન જુલૈયા સાથે ન થયાં તો ઝરજ પી લઈશ.’ બેન ખરી વાત તો એ છે કે એ બધી ગીંદસ જાણે છે. માલુ આવવા તે કંઈ રમત વાત નથી! બંવાજ તે કંઈ ફરહાદ કે મજાતું બની ચકતા નથી. વળી બીજી વાત એ કે તમારા મોટા બાઈએ મારાથી વચન લઈ લીધું છે. તેથી તમરી શાદી મારા દીપરથી ન થઈ તો મારે તો સાલરીયામાં મ્હોડું બતાવવું હારે પડશે. બ્હેન, તમે તો કંઈ ક્ષેત્રે કે તમારી શી હમ્મજ છે? કંઈ તો એમો. મોટામાં મગ કેમ બરી રાખ્યા છે? અય હમ! તમે તો જાણે મુપશાહ પોરનો વાંચે રાખ્યો છે ને! જુઓ તમારા મોટા બાઈની પણ એજ ખુશી છે કે તમારાં લગ્ન નવવાળ અરકરીથીજ થવાં જોઈએ.

જુલૈયા—“હરો! એમાં હું શું કહી?”

બિલ્કીસ—હવે બતાવો કે તમારા તરફથી હું અમાજનને શું કહું?

જુલૈયા—બસ કહી નાખોને કે મારે પરણવું નથી!

બિલ્કીસ—વા...હ...રે, મારી અપજાનીલા!”

બિલ્કીસ હસ્યા લાગી અને જુલૈયા મ્હોં મરડી બીજા ઓરણમાં ચાલી ગઈ.

x x x

આ બે યુવાન બાળાઓ એક આલીશાન મકાનના ઓરણમાં ઉપર પ્રમાણે વાર્તાલાપ કરતી હતી. એ મકાન ક્યાં આવ્યું હતું? દિન્દના પાટનગર દિલ્હીમાં. હા! અંતિમ મુગલ સમ્રાટ શાહે ઝફરના સમયનાં દિલ્હીમાં. તે દિલ્હીમાં, કે જે અનેકવાર હર્યું અને અનેકવાર ચોધાર રહ્યું; જે કેટલીયે વાર વેરાન બન્યું ને કેટલીયે વાર ગુલઝાર બન્યું. બિલ્કીસ અને જુલૈયા સગી બહેનો હતી મોટી બિલ્કીસ

એગણીસ વર્ષની, અને નાની જુલૈયા સત્તર વર્ષની હતી. બંને રૂપ રૂપની બંધાર હતી. એમનું હુસ્ન સરકેશીયન સૌંદર્યનેયે શરમાવે તેવું હતું. બંનેના આંખ ગુલાબી, મોતી સમ દાંત, લાંબા લાંબા મોઢામણા કેશ, અને યંત્રમાં દાળેલ ધાતીલાં શરીર હતાં. બંને બહેનોમાં તફાવત માત્ર એટલોજ કે મોટી સ્હેજ શરીરે ભારે, તો નાની નાજુક દેખાતી. બિલ્કલીસના વાળ સોનેરી તો જુલૈયાના કાળા ભમ્મરીવાળા હતા. મોટીની આંખો અખરોટ જેવી હતી તો નાનીની આંખો દરણી સમી. બિલ્કલીસનાં લઘુ નવાબ ફોટોકળંગ બકાદુર સાથે થયા હતાં, પણ જુલૈયાં હજી કુમારિકા હતી. જુલૈયાના ભવિષ્યના સીકર થવા એ ઉમેદવારો હતા. એક હતો બંને બહેનેનો મોળાઈ ભાઈ મુદ્દમદ અસ્કરી, અને બીજો બિલ્કલીસનો દીવર નવાબ અસ્કરી. હવે જોઈએ જુલૈયાનું નસીબ અને ક્યાં ખેંચી લઈ જાય છે.

(૨)

જોત જોતામાં ઉપલી ચાતને છ માસ વીતી ગયા. આજે સાંજ પડવા આવી હતી. આકાશમાં મૂર્ચ પછુ તદ્દન પીગા પડી ગયો હતો. તેવું તેજ હી ગમેલું દેખાતું હતું. એની આસપાસ વાદળાં આકૃત અને મુશીબત બની વીટળાએલાં હતાં. એવા સમયે એક પીગાશ પડતા વદનનો પછુ ખૂબસુરત નવયુવાન પોતાના શયનગૃહમાં શેષા ઉપર પાસાં બદલી રહ્યો હતો. કમાન સમી વાંકી ઠેકાણો એક વૃદ્ધ નોકર તેની પાસે બેસી તેને આમ્યાસન આપતો હતો. તમે જાણો છો એ નવયુવાન કોણ છે? એ છે મુદ્દમદ અસ્કરી. કયો મુદ્દમદ અસ્કરી? જુલૈયા માટે દિવાને-મજનું બનેતો અસ્કરી. બિલ્કલીસ અને જુલૈયાનો મોળાઈ ભાઈ અસ્કરી!

થોડી વાર લગી તો મુદ્દમદ અસ્કરી મોઢું બંધ કરી શેષા ઉપર પાસાં બદલતો રહ્યો. એની આંખની પૂતળીઓ ફરવા લાગી. પછી એક ચમત્કારિક તેજ તેમાં રેડાયું. તે બિજાના ઉપરથી ઉભો થઇ ગયો; આમતેમ આંટા મારવા લાગ્યો. ચાલતાં ચાલતાં યંબી ગયો; તે હવાથી વાતો કરવા લાગ્યો.

“હાં, તું, જુલૈયા? તું કહે છે કે તું નિર્દોષ છે! એમક, તું નિર્દોષ છે, એ યુનાક છે! તું એવું કુલ છે કે જેમાં કંટક હોઈ શકતા નથી; પરંતુ તારી બહેને મને દગો દીધો. તારી શાદી નવાબ અસ્કરીથી થઇ ગઈ. આહ! હવે તું મને નહિં મળે! તારૂં મિલન-દુર્લભ! અને મારું શું થશે?”

“જો ખવાદિશ ન હોતી તો કાદિશ ન હોતી, હમે છ સે મારા તેરી આરખુ ને.”

“વાદ કુશીમન, વાદ! ખુબ સગાઈ રાખી! બનીગથી એવીજ સજ્જાઇ કરવી થટતી હતી કેમ? બિલ્કલીસ ક્યાં છે? પેલી આવી રહી છે.”

“મુઝુર! એ તમે કોની સાથે વાત કરી રહ્યા છો? અદિયા ન તો કોઈ બિલ્કલીસ છે ન તો કુશીમન.” વૃધ નોકર બોલ્યો.

એટલે ફરી અસ્કરીએ આગળ ચલાયું “હું શું કહ્યું? મેં ન સાંભળ્યું? તમે ના કહો છો પણ આ જુલૈયા અને બિલ્કલીસ તો મારી સામે ઉભાં છે ને? જુઓ, જુઓ, બિલ્કલીસ ખમ્ખમ હસી રહી છે! હસીને, હસીને આર દિવસ ખૂબ હસીને. પણ મઝા લમની આદથી ડર નેટલી આજે તું હસે છે. તેથીયે વધુ તું કાંતે રહીશ. ને જરૂર રહીશ. પેલું કોણ આમનું? જુલૈયા ફરી પાછી આવી! એ હવે એકલી નથી. એની સાથે પેલું કોણ છે? એ નવાબ અસ્કરી. અદિયા કેમ આગ્યો? અદિમ, મારા અખો ઉપર

મીઠું છાંટવા આવ્યો : છે ! છાંટીએ ! છાંટીએ !
હું તને આપીશ નહિ કેમ ? હું મારી યુવૈખાનો
પાવિદ છે ! મારાથી એ 'જોઈ ના' શકશે કે
તારો ઉપર દુઃખ પડે તે મારી યુવૈખાનું દિલ
દુલાવે ! હાં, કરીમ બખ્શ, 'જરો' 'દર્પણ' - તો
લાવો ! હો ! જુઓ, મારી અને નવાજ અરક-
રીની શિકલમાં શાં ફર છે ? ફરી મને કેમ
નાપસંદ કરવામા આવ્યો ? હાં, હવે સમજાયું.
એ સૌને દૌલત અને નવાખીએ આપે બના-
વ્યાં. જાણે એમકે મારા પ્રેમની દૌલત જોતર
હતી ! કરીમ બખ્શ ! જરા ખરીઓ કલમ
અને કાગળ લાવો. એક પત્ર મારી યુવૈખાને
લાથે લાય પડેલાંથી લાવો. તમારાથી કેઈ
પડેલો તો રાખવું નથી."

મુદમદ અરકરીએ રહેજવારમા નીચે
મમારો પત્ર લખી વાળ્યો :—

"બહેન યુવૈખા !

આ પત્ર હું તમારા ઉપર એ માટે લખું છું કે
તમે સાંપડ રહેલા આ સમયે કાઠગણથી શક્તિ મારા
કોનમાં કંઠી રહી છે કે હું તમારા માટે મારા
ખાણ નિઝાર કરીશ. માફ હલ્ય પોકારીને કંઠી
રહ્યું છે કે એમજ બનશે. ન કરે ખુદાને તમારા
ઉપર કે સંકટ આવી પડે તો મને જોગવાવો.
અવશ્ય જોગવાવો. જુઓ ખૂબી ન જંગો
લઈ
અરકરી દીરાનો"

નોકર કરીમ બખ્શ પત્ર લાથમાં લેતાં
જોડ્યો : "મિયાં, પત્ર તો હમજાંગ આપી
આવું-હું. પણ આપ મિહો લાય થોઈ કે જોગન
તો સ્થા. ઈસાન તો અનાજનો કીટો છે. આજે
તમને બીજા દિવસના ઉપવાસ છે."

એ સંભળી મુદમદ અરકરી એક દિહા
શિમત સહિત જોડ્યો :—
"ન હેજ અથ નિગો અને 'ગરી રાદ લગ અપની
ગુનહે અખેલીયાં મુઝી અરકરી જોગાર બાયે હય."

(૩) રાથે

ઈ. સ. ૧૮૫૭માં દિલ્હી ઉપર આફનના
આમ તુરખાં તોપ, તાખના, અને દારખાના
શળી ઉડવાના બધાકાઓથી આખુલે રહેર
ધમધમી ઉઠ્યું. દિલ્હીની ગલીઓ લોડીના ફરાશનાં
રાતા રંગે રંગાઈ દેશી સિપાહીઓનો બળવો
ફટી મીકળ્યો. ૧૮૫૭નો બળવો એજ દિલ્હી
આઝાદી અર્થે અંગ્રેજો સામે દિ-દુ-મુદિલ
બળવો પ્રથમ ખુનરેઝ જંગ ! આઝાદી માટે
ગુલામ પ્રજાનો પ્રથમ પ્રયાસ ! જંગ-આઝાદી
એ જવાબા પ્રથમ મીરાતમાં પ્રગટીને જોતલેલામા
તો કાનપૂર, લખનૌ, ગાંધી, આગ્રા દિલ્હી
નિગેરે રથળે એ જવાબાઓ પડેલાં વળી બસ
પછી પડ્યું જુ ? અંગ્રેજ આફસરો, સીપા
હઓ કે સોડીલીઓ ત્યાં ત્યાં મળ્યાં, તો
દેશી સિપાહીઓએ તેમને તલવારના ધારે ઉનાવ્યાં.
અંગ્રેજોની કલેશ્યામ ચર્કા આખાય ઉતાર
દિ-દમાં અંગ્રેજોની સત્તા થોડ વખત માટે નાખ
અએલી દેખાઈ. તાતીયા ટોપી, નાના સ્કેન,
ઝાસીની ચણી લહમીજાઈ, મીઠવી લિયાકત
અલી લખનવી. મિર્ઝા મુગલ, નવાબ ફલ
જંગ, નવાબ અરકરી વીગેરે તે વખતના
મહે-મયદાન હતા. એમની નેનામીરી હોય
આઝાદી-મસ્ત અનેલા સિપાહીઓની પનાક
રથળે રથળે ફરેલા લાગી દિલ્હી એ આઝાદી-
ધેરાઓનું ધામ બન્યું.

"ખુદા રહેનશાહે આલમ હય, ઔર બરા
દુર રાદ ઈસ મુઝ કે બારાંદ હય, ઔર ઉઝ
હુકમ ખાતાનર હપ"નો દરેરો દિલ્હીમાં પિયંચ
૧૮૫૭ના એ માસની ૧૧મી તારીખે અંતિમ
મુગલ સમ્રાટ શાહજહેર દિન્દના રહેનશાહ બાંદર
થયા. મિર્ઝા-મુગલ મેનાપર્ન બન્યા. નસલ
ફલજંગ (નિશ્ચીસને મનિ) અને નવાબ અરકરી
(યુવૈખાનો પતિ) એ પણ એ જંગ-આઝાદીમાં
અમ લાગે બજાઓ. દિલ્હીમાંથી એક એક
અંગ્રેજોને જોળી ગીરફતાર કરાવી તેમને કાઢ

કરવામાં. ઘણીજ દિનન અને રોષથી એમણે
કામ કર્યું.

x x x

પાંચ કે છ માસ પુરા ન થયા હશે કે
પાસો બદલાયો. જેમ આજે પણ નવાઓ, રાજ
મદારાજો, સરો, ખાનબદાશો કે રાજબદાશોની
દિન્દી વધારોની ખોટા નથી. તેમ ત્યારે પણ
ખોટા નજ દરી એ વધારે શ્રેણીને યજુ
કામ લાગ્યા. કુળની નોકાના તારણુદાર, બન્યા,
મુદમદ અરુદની સાંભળે પણ છુપી રીતે
અંધેળોને સારી ગણે કરી વધારે માં ખાયા.
૧૮૪૭ની જે જે આઝાદીમાં ઝડુમનારા એકેતો
પ્રેરણથી અગવરિય ના. તેમનામાં નતો કેઈ
અગરક મુતસદી હતો કે ન અનુભવી અનુભ
સિનેસામાર. આઝાદી પીરોની પડની શર થઈ.
૧૯મી સપ્ટેમ્બરે જનરલ નિકમસનની સંધારી
હાજા અંધેળે દેશીમાં હાજર થયા બસ પછી
પૂઠુજ થું. દિલ્હીમાં એ હુદુદાટ. આજ,
મારકાડ અને દરેઆમ. થઈ કે ન પડે વાત.
દાનરો આજદાર કુહો એઆજર થયા પ્રતિવ્રત
સીએએ આપવાન કર્યા! જેમનાં મુખ મુર્ચ પણ
વેઈ શક્યો ન હતા તેઓ અર્ધ રહે તાપ
તડકામાં ગલીઓ ને જંગોમાં બટકી દેખા
૫૬ મુગમ સમેટ બદાશુરેશાહે કુમાપુના મકબરમાં
જઈ આગ લીધો.

x x x

૨૦મી સપ્ટેમ્બરની સવાર હતી. નિકમસન
ધોરેઆર થઈ દિલ્હીની ગલીઓમાં ફરતો હતો.
એકાએક કોઈ સ્ત્રીએ તેના ઉપર તેજા રંગે
તે ઘોડા ઉતરી પડ્યો. મુદમદ અરુદની
અંરથો દોડી ગયા અને રડવા લાગ્યા. જનરલે
મરત મરતો મુદમદ અરુદની એક કાળા
ઉપર કંઈ લાખી આપ્યું. એ પત્રમાં હતું કે,
"જે મુદમદ અરુદ ન હોતો-દિલ્હી
જીતીજ ન શકા."

x x x

૨૧મી સપ્ટેમ્બરે દિલ્હી ઉપર અંધેળોનો
સંપૂર્ણ કબજો થઈ ગયો. રિક્તારીઓ શર
થઈ. દિલ્હીની ખાન ઉપર આજન આવી, તે
તેમણે મુદમદો. મારે કયામત હજારો મુદિસો
ગોળા કે ફાંસીના શિકાર થયા. તેમણે ખાસ
કરી, શાહી ખાનદાનના માણસો, મૌલવીઓ,
શૈયો, પારો અને ફકીરોને વીણી વીણીને પકડી
ગોળાથી વીંધી નાખવામાં આવ્યા. જે છટકી
ગયા તેજ બચ્યા નવાજ ક્રેલંગ અને નવાજ
અરુદની પણ ગીરફતાન થયા. એજ દિવસે મેજર
હડસન બદાશુદાને મળ્યો. એણે તેમને તેમનાં
એ પૂત્ર અને પૌત્ર સાથે કુમાપુનાં મકબરમાંથી
કેદ પકડ્યા કિલ્લામાં ગ્રજ જતાં માર્ગમાં હડસને
પોતેજ શહેરના અરુદની આંખો સામેજ એમનાં
એ એ પૂત્રો અને એક પૌત્રને ગોળાથી કાર
કર્યા. માર્ગમાં તેમણે કટાક્ષમાં શાહ અરુદને
પૂઠુ. "જલપનાડ! કહો શા હાલ છે?"
આશાન રડી પડ્યા અને ફાંસીએ સાદે ઘોડ્યા.

"ગઈ યક અ યક જે હતા પૂલટ,
નરી દિલ્હી મેરે કંઠાર હય;
કરે ગમ સિરમકા મે કયા બયા,
મેરા ગમમે રીના ફિગારે હય."

(૬)

આ હૃદયદારક-ખૂની પ્રતનાઓને કેટલાંક
મીનાઓ વીરી ગયા. શહેરમાં સર્વને રાંતી
પ્રસરી. અંધેળ સત્તા ફરી દિલ્હીમાં જામી સર્વ
અવરથન થઈ ગયું. એક દિવસ મુદમદ અરુદની
અગરમાંથી જતો હતો એક ધુરબાધારી સ્ત્રીએ
પાછળથી આવી એનું હામન ઝાડ્યું. મુદમદ
અરુદની હવરતમાં પડ્યો કે, એ કોણ બધા છે?
"તમે કોણ છો?" મુદમદ અરુદનીએ પૂઠું.
"પ્રધાની ખાનર, મારો અરુદનીને બચાવો."
સુલખાએ દરેકની કહ્યું.

"બદેન! યું, કહો છો? મારા કુશમને કું
બચાડે!" મુદમદ અરુદનીએ હવરત અને
ગુરસાથી પૂઠ્યું.

“જ મી લ”

※ ※

રજી. કરનાર:-

※ ※ ※ ※

રાજ્યમાન્ય સાલેદ. બહીસો સાહુબ.

મુખ્ય અગ્ર જમીન બિન અનુદાન બિન
મુઅમર બિન સગલ જમ્યાન, અગ્ર-ઉઝરી.

જમીનનું નામ આપને અરજ સાદરોની
ફેદરિસ્તમાં મળશે, પરંતુ ખરેખર તે હવસીયા
શાહરોમાંથી ન હતો. બહે એક સત્યવાદી
અને પવિત્ર પ્રેમી હતો. પ્રેમી અને પ્રિયતા
બન્ને બની ઉઝરેદ કબીલામાંથી હતાં. એતો
અમને ખબર નથી કે જમીનનો જન્મ કઈ
સનમાં થયો હતો, પરંતુ ઇનિલાસકરોની શરૂઆત
ઉપરથી આ વાત વિશ્વાસપાત્ર જણાય છે કે, આ
બેતાબ અને મુશ્મુલી પ્રકૃતિનો શાહરે અયયલુ-
થીજ બહીનાના હવાકર્ષક સૌંદર્ય ઉપર
બેચેનાઓ હાથેનો અને પ્રેમની પૂર જોશ ઉર્મિઓ
દેખાડતો નઝરે પડ્યો હતો.

ખરેખર પ્રખ્યાત પ્રેમીઓની હાલત જોવાથી
જણાય છે કે તેઓ ઇસ્તંની બેતાબીઓ પોતાની
અરજ લખને જન્મ્યા હતા. જમીન અયયલુમાં
આશિક થયો. જ્યારે કુર્બાને થયો ત્યારે બહીના
સાથે નિઝાદ કરવાને હરેક પ્રકરના પ્રયાનો
કર્તા; પરંતુ તે રાત્રી થઈ નહિ. થયું કરીને તે
તે. રોજીજ હશે, પણ તેના માતાપિતા રાત્રી
અર્થ ન હશે અને તેમનાજ ખિયાતથી એને
પોતાના પ્રેમી સાથે બેનિઝાદ કરવી પડી હતી.
કેમકે હવે પછીના બનાવો જોવાથી જણાયે કે,
ઈસ્તંની આગ એ પાકકામન બાગાના દિલમાં પહોં
પ્રવળા રેલી હતી અને પ્રેમની સારી ઉર્મિઓ
બન્ને તરફ મોજાઈ હતી એક ઉર્ડું શાહરે કહે
છે તેમ:-

“ઉઝરેદ જાજ મંજા હે. કે હોનો હો. બેકરાર,
હોનો તરફ હો આગ બરાબર લગી હુઈ.”

જમીનને જ્યારે વિસાદમાં નિષ્ફળતા મૂક
ત્યારે તે પ્રેમ ઉર્મિઓને કવિત્વ દ્વારા અરિ
કરીને પોતાના દિલના ઉમરાઓ સમરવ લાગે
બહીનાના પ્યારો અરેરાની પ્રસન્નામાં કવિતા
કહેતો અને આદિર રીને પોતાનો પ્રેમ દર્શાવ
લાગે. બહીનાના દિલ ઉપર પડુ તેજ
અશ્વરોએ જાડું. અસર કરી. તે પડુ
ધીરજ ધરી સહી નહિ. ઘરમાંથી નિકળીને રે-
લીક ઠેરવેલી વાદીઓ અને રથજોએ આતી
અને જમીનને મળી હતી બન્ને આશિક અને
મઅશિક એક બીજાના સદાસતી સુલે ઉભા
હતાં. આ મિત્રાપનો એક એવા નાનકડ
(અથેગ) તરફાલ હતો, જેણે સામાન્ય રીને સરે
ઉત્પન્ન કરી દીધો અને હરેક શખ્સ આ
વાત સાંભળીને બહુમાન થાય એ સંસ્કારિજ
છે, પરંતુ અમને પચાસ છે કે ઉમય દરેક
એક બીજાને મળવા છતા, ઘણે અયોગ્ય સંજો
ધરાવતાં ન હતાં. જમીનની ઝિન્દગીની કંઠી
પથોળો હાલે પહોંવતી વખતે અમે સાને ખાતી
કરી આપોશું કે અમારો નિવાસ ખાતે નથી
ઉમય પાક્યા છે હતાં અને હરકના તે દરજ્જે
પડેલી ગયાં હતાં, કે એના દિલમાં બીજી
છત્રવા ઉપર દુમરો કરવાને કદી ચિચાર વીધો
પણ આતો ન હતો.

બની ઉઝરેદ કબીલાનું રૂપ લાવવય આખી
અરજ બીનેમાં પ્રખ્યાત છે. આ કબીલાના
આ પુરુષ બન્ને ધણાં જૂનુંસરેલ હોય છે
ઉઝરેદ કબીલાના એક ગામડીયાને લોતાએ
પૂછ્યું. “કેમ છ. આ તમારા ચોરાના દિલની
શી હાલત છે? જાણે ચહીઓના દિલ છે કે

નિમજ્ની પેઠે પીગળી જાય છે. આવીજ સ્થિતિ છે તો તમારી ચામડી ઉતરીને પડી કેમ નથી જતી?" આ સાંભળીને તે ગામડીઓ જોડખા: "જે ચક્ષુઓને અમે જોતા રહીએ છીએ તે તમારી તરફ નથી પડતી, નહિ તો ખબર પડી જતી" એક અન્ય ગામડીયાને કામચલાઉ પછડું, "તમે કયા કમીલામાંથી છો?" તેણે કહ્યું. "તે કમીલામાંથી, જેના લોકોમાંના દિલમાં આમ, પ્રેમ પયલ થયો અને આમ મર્યા" આ શબ્દો પ્રાપ્ત ઔરતે સાંભળી લીધા. તુરત પોકારી ઉઠી: "ખુદાની કસમ, આનો બની ઉતરવ કમીલાઓમાં છે."

જમીનનું એક દીવાન (પદ્ય પુસ્તક) પલ્લ છે. જે અરબી - લાતિમાં ઉત્તમ ગ્રંથાનું હતું. કારણ કે ઇસ્લામ અસાફિર પોતાની "તારીખે દમિયક" માં લખે છે કે કામચલાઉ જમીનને કહ્યું: "તમે આ કયા વાડીયાત ધધામાં પડેલા છો, જે કુઆને કરીમ પાસે તો કેવું સાર યાત ?" જમીને જવાબ આપ્યો: "ખુદ અન્સ ઇબ્ને મલિકે મારી આગળ જ્વાન કહ્યું હતું કે, રસલિલાક સસ્ત્રમે ફરમાવ્યું છે 'ઇન્ન મિમરાશિઅરિલ દિકમલ' અર્થાત કેટલાક કામચલાઉ ક્ષેત્રો હોય છે." જમીનના અનેક બનાવોને કસીર ગિર્લદએ વર્ણવ્યા છે. એમનું નામ તો માત્ર કસીર છે, પરંતુ એમની મઅ-શુકા. ગિર્લદનું નામ. એમના નામની સાથે હમેશાને મારે જોડાય ગયું છે.

જમીનની પ્રિયતમા બશીનાની અટક ઉઝમે અબ્દુલ મલિક દતી. એઓ જે કમીલામાં હતા, તે કમીલાનું કેપ સૌંદર્યજ માત્ર પ્રખ્યાત ન હતું બલકે એ પણ મશહૂર હતું કે આ કમીલાવાળાઓમાં પ્રેમ-તુરસ્સો પણ રિશેષ છે.

કસીર કહે છે કે. એક વાર હું રસ્તા પર જઈ રહ્યો હતો કે જમીન સાથે મુલાકાત થઈ ગઈ. એણે પછડું: "ક્યાંથી-આવે છે?" મેં

કહ્યું: "બશીના પાસેથી." ફરી પછડું: "ક્યાં આવે છે?" મેં જવાબ આપ્યો: "મારી પ્રિય-તમા ગિર્લદ પાસે" આ સાંભળીને તે કહેવા લાગ્યો: "નહિ" આ વખતે તો તમે જ્યાંથી આવ્યા છો, ત્યાંજ પાછા આવ, અને મારે માટે બશીના પાસેથી એક મુલાકાતનું વચન લઈ આવો." મેં કહ્યું: "હું હમણાં તો ત્યાંથીજ આવ્યો આઉં છું, મને ફરીથી ત્યાં જતાં શર્મ આવે છે." તેણે કહ્યું: "નહિ, આ વખતે તો તમારે ત્યાં જવું જ પડશે" મેં મજબૂર થઈને તેને પૂછ્યું. "હીક, એ જાતવો કે-બશીનાનો મેળાપ ધમે કેટલો સમય થયો છે." કહેવા લાગ્યો: "મિશ્રમ મનુના આરંભમાં વાદી-દામના નિચાલુ ભાગમાં વરસાદ વરસ્યો હતો, તે પોતાની દામી સાથે ત્યાં કપડાં ધોવાને માટે આવી હતી. મારી અને તેની ચાર આંખો થઈ, પરંતુ તેણીએ મને ઝોળખ્યો નહિ અને અનન્યથા સમજીને પાણીમાંથી ચાદર કાઢીને એકી લીધી. પણ એની દામીએ મને ઝોળખી લીધો હતો. જ્યારે દાસોના કહેવાથી તેણીએ મને ઝોળખ્યો ત્યારે ચાદર પાણીમાં ફેંકી દીધી અને મારી સાથે વાતો કરવા લાગી. વાતો વાતોમાંજ મુયસ્તિ થઈ ગયો. હવે તે વિચારને વિચારે વ્યાકુલ થઈ ગઈ. મેં પછડું: "હવે ક્યારે મુલાકાત થશે?" એના પ્રત્યુત્તરમાં એણે એટલુંજ કહ્યું કે "હવે હું નથી કંડા ચકતી, મારા સાથી બધા ચાલી જશે." આટલું બોલીને ચાલી ગઈ. ત્યારથી આજ સુધી મુલાકાતનો મોકો નથી મળ્યો અને ન તો કાલ એવો માલુસ મળ્યો જેના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને તેણીની પાસે વચ્ચે લેવાને મોકલી શકું." મેં કહ્યું. "હીક હું ત્યાં જાઉં અને એકાંતમાં એની સાથે વાત કરવાનો મોકો ન મળે તો મને રજા છે કે કાલ કાલ મારી આવવાની મતલબ તેને જાદિર કરું" આ સાંભળીને જમીને કહ્યું: "હાં, એજ મુનાસિબ છે." કસીર કહે છે કે હું ત્યાં ગયો અને બની ઉતરવ કમીલામાં બશીનાના

ધર આગળ મેં માથું ઉઠાવેલાં હતાં. બાઈનાં પિતા આવીને પૂછવા લાગ્યો. “કમ બાઈ શું કામ છે? જે કાંઈ મનસૂબા હોય તે બતાવ કરો” મેં કહ્યું. “અરે થોડાક મેચર બનાવ્યા છે દિલમાં આવ્યું કે આપને પણ સંભળાવું.” મરી વાત સાંભળતાં જ તે બોલી ઉઠ્યો. “ત્યારે સંભળાવો ને ક્યા મેચર છે મેં” જોઈને કે બાઈના બોલી હતી. બસ આ મેચર એને સંભળાવવા લાગ્યો.

“મેં” તે નાઝનીને કહ્યું. હું ગિરંદ દુઃ મારા મિત્રને કસિદ બતાવીને તારી પાસે મોકલું છું અને કસિદ મારા શિખરેમાં છે.

એ માટે કે મારી અને તારી વચ્ચે કાંઈ મિલાપની જગ્યા મુકરેર કે અને એટલા માટે કે મને ‘કહે’ કે ‘શું કહે’.

“અને છેલ્લીયાર મને ‘તારા મેચર’ વાદી-દોમના નિચાણે લાગમી’ નસાવ થયાં હતાં, એવી’ રિયતિમાં કે જ્યારે કપડાં ધારવાં હતાં”.

આ સાંભળતાં જ બાઈનાં પેરલાં બુલ્લા ઉપર હાથ માર્યો અને કહેવા લાગી “બુલ્લા તેને ગારત કરે બુલ્લા તેને ગારત કરે” આ સાંભળીને તેના બાપે પૂછ્યું. “બાઈના શું છે?” કહેવા લાગી “જ્યારે મોઢા મુઠાં જાય છે આ પુસ્તાની તે તરફથી એક કુતરે આવીને અમને સનાવે છે” એ પછી પોતાની દારીને કહેવા લાગી. “જા, મકલના જ ગમમાંથી થોડાક લાકડાં વીળી લાવ, કે અમ અમારી એક બકરી જુલ્લ કાંને મોઢાનાની દબાવ કરાવે.” આ સાંભળીને મેં કહ્યું: “નાહિ, મને થોલવાની કુરસત નથી. એક કુરસી કામે જવું છે. માટે હમણાજ જાણ, આટલું કહીને હું જમીન પાસે ગયો અને બાઈ પોતા એની અગળ બ્યાન કરી. હું તે અગળ બ્યાના કહેવાનો મનસૂબા સમજી શક્યો ન હતો. પરંતુ જમીન પુરત સમજી ગયો કહેવા લાગ્યો. ‘મકલના જગમમાં મગમનો એજી વચ્ચે ક્યાં છે, બાઈ દિવસ

જમીન પોતાના કસિદ કસીરને સાથે લઈને તે જગમમાં ગયો. જોઈને તો. બાઈના પોતાની સાહેલીઓ સાથે ત્યાં મોજૂદ હતી, આખી રાત એ જગમમાં પૂરેપૂરું સદવાસ રહ્યો. અને સવાર થતાં જ ઉભય એક બીજાને હસરત કરી નિગાહોથી જોતાં રમસન થઈ ગયાં. કસીર કહે છે. મેં કાઠ સદવાસ આનાથી વિશેષ દિલસરા મારી આખી જિન્દગીમાં અનુભવ્યો નથી, અને નવો જમીન અને. બાઈનાથી વિશેષ જાણે એકબીજાના દિલના બેદુ બાળ્યા નથી. અને મનની વાત પુરત સમજી જતાં હતાં

જમીનના અસચાર જોવાથી જણાય છે કે આખું દીવાન મણે બાઈનાને અથવા એ દિવસના નાઝનીના ખિયાલને આંખો સામે બેસાડીને લખવામાં આવ્યું છે. કહે છે.—

“હું” બરાબર તે કબીલામાં જતો હતો અને એના દારેલા લોકો વચ્ચે થઈને જતો હતો એટલે સુધી કે એક મેદમિત નશીન સુંદરી નથી પડેલી ગયાં. હું—હુપાછીને એની સમીપ ગયો. અને એના ધરમાં જવા લાગ્યો. અંતે હુપા ઓરડામાં પ્રવેશી ગયો. એ સુંદરીએ પોતાના લાંબી અને મેંદહીમાં રંગેલી આંગળીઓ મારા મરતક ઉપર ફેરવીને જાણવા ચાલ્યું કે હું કોણ છું?

અને કહેવા લાગી, મને લાઈની અથડાઈ ધરત અને મારા પિતાની નેઅમત-દોલતની કસમ જો તમે આ સમયે ચાલ્યા ન ગયા તે હું સાંને જગાડી દર્શા.

અસ એની વાતોથી ડરીને હું ત્યાંથી ચાલ્યા લાગ્યો અને તે હંસી પડી. ત્યારે હું સમજ્યો કે એની કસમનો અર્થતેજાર ન હતો.

પછી મેં એની ખુદશા હાથમાં લઈને એના હોઠ ચૂસ્યા એવી રીતે જેવી રીતે કાઠ બદમતના ગળાથી અટકી અટકી પાણી ઉતરે છે”.

જમીનની જિન્દગી એવીજ રીતે બરાબર

બેનાબીભયાંકરિક, કાવ્ય ઉર્મિઓ અને વારંવારની નિષ્ફળતાઓમાં ગુસ્સી. જો કે વફાદાર અને કદાચન પ્રિયતમા ધણીવાર એને મળીને એની પુરાદ પૂરી કરતી હતી. પરંતુ આ આરબુલો પૂરી નજ થઈ કે કદી તે દિશરૂબા નાજીનીને ગળે વળગાડવાનો હુલ્લ પ્રાપ્ત થાય. આવી નિષ્ફળતાઓ વચ્ચે મિસર જવાનો વિચાર કર્યો. કાઝી કારેન બિન અબ્દુલ્લાહનું બ્યાન છે કે, એ સમયે મિસરના ગવર્નરે અબ્દુલ્લાહની જિન મરવાન હતા અને એમની વિદતા અને શાનની પ્રખ્યાતી હતી. ખુદાએ એમને, વિદાતો અને કવિઓના કદાચન બતાવ્યા હતા. મિસર, એમને મળવાની મરજીથી જ જમીન ગયો હતો એમણે પોતાના દેશમાં આવા જાકમકાતા આવરતે પસંદગીની નજરે જોયું. અને ધણી ખાતર બરદાસ્ત કરી. જમીને એમની શાનમાં કરીદા કયા એમણે સાંભળ્યા અને ઇનઆમ અકરામ આપીને નિવાસ કરી તાજો. જો જમીનના દિશમાં દૈવતમંદ યવાની તમન્ના હતી તો મિસર પહોંચીને અને અબ્દુલ્લાહ અઝીઝ બિન મરવાન જેવા ઉદાર ગવર્નરને મળીને પૂરી થઈ ગઈ હતી. પરંતુ નરિ એના દિશમાં જે કોટો ખરક્યા કરતો હતો તે કાર્તનાપીએ નીકળી શકતો ન હતો એ બજીનાનો શકીદિવાજ હતો અને એના ચંદ સમાન ચંદરાની તમન્નામાં હરપતે બેકરા રહેતો હતો. આ ગ્રેમની વાન અબ્દુલ્લાહ અઝીઝ સાંભળી ચૂક્યા હતા. મોકો જોઈને, દમદર્દીભયાં સેદનમાં એમણે પોતેજ બજીનાની વાન કાઢી અને એના દર્દ દિલનો દુશ પછવા સાગ્યા બસ છેડવાની વાર હતી, એણે રડી રડીને પોતાનું કામ બ્યાન કરવા માંડ્યું. પોતાની નિષ્ફળતાઓ અને નિરાશાઓને એવા દંડ જયાં અચાજ અને એવી બેનાબીના સેદનમાં બ્યાન કરી કે મિસરના તાકિમનું દિશ બરાબર આપ્યું. એમણે એને પત્રો દિશાંગ અને નસવી આપી અને

કહ્યું: "તમે ખાત્રી રાખો ઇન્શાઅલ્લાહ તમને તમારી બરીના સાથે ગ્રેમની આપીશ, બંદે ઇન્ અબ્દુલ્લાહ કરીને એને તમારી પત્ની બનવાની કે આપ. હમેશા એના સદવાસથી આનંદી રહો." એ પછી એમણે એને એક ઉમદા મકાન રહેવાને આપ્યું. અને પોતાની છત્ર છાયા હેઠળ રાખ્યો પરંતુ ગ્રેમની ચોટ એના દિલ. ઉપર એવી કાઠી લાગી હતી કે એમના તસલીમમાં શરોતી એના ઉપર કાંઈએ અસર થઈ નહિ રહેવાને તો ત્યાં રહી ગયો પરંતુ ધોમજ દિવસમાં બીમાર પડી ગયો અને બીમારીએ પણ ધીમે ધીમે પ્રગતિ કરીને પહેલાં પધારીવશ અને પછી કબ્રમાં સુવાડી દીધો.

નુજવર બિન બકારનું બ્યાન છે: "મારી આગળ અબ્દુલ્લાહ બિન સુદયસે બ્યાન કર્યું કે, એક દિવસ હું મિસરના ખાતરમાંથી જઈ રહ્યો હતો, એવામાં માર્ગમાં એક શખ્સ મળ્યો, એણે સલામ પાડી કહ્યું:—"આપને કાંઈ જમીનની પણ ખજાન છે? તે ધજોજ બીમાર છે." આમે જરા તેની અથાત કરી આવીએ." આ સાંભળીને હું તેની સાથે આવવા વાગ્યો અને અમે જમીનને ધરે પહોંચ્યા. જોયું તો તે શરિરીક તકલીફમાં બેસે છે, કાર્ત રીતે પણ કારાર પગનો નથી. મારી તરફ જોતાં જ બોલ્યો:—"હું છપ્પે સુદયસ! એવા શખ્સના નિગમમાં આપનો જો મન છે. જેણે કદી રાજા પીધી નથી. કદી બલિવાર (ગીના) કર્યો નથી. કાંઈને પણ કલ કર્યો નથી. અને નવો કદી ચેરી કરી છે અને જે કાંઈ તપ્પા સાદકાદા કપિલસાદ ઉપર હમાન રાખે છે." મેં કહ્યું:—"ખરેખર તેની નાનક થશે અને આશા રાખી શકાય કે તે જન્મનમાં જશે" એ પછી મેં પછપું:—"હીક એને ખાત્રી કે તમે કાના રિયસમાં આજીવવા દેશ?" કહેવા સાંચો: "ખુદ, મારા મારેજ." આ સાંચાનાં મને દયરન થઈ ગઈ અને હું બોલી ઉઠ્યો:— "પલાદ, (ખુદની કસમ) મને કદી આનો વિચાર

“આ મંદિરમાં ઇશ્વર નથી!!”

“અસીર” બાંધવાવાળા.

રાત્રીએ સાધુના ચરણો ચૂંભતાં કહ્યું: “મહારાજ, મેં લાખો રૂપિયા ખર્ચાં કરી બનાવ્યું છે; આપના પુનિન પગથાંથી મારા મંદિરને પાવન કરો!”

સાધુ નિરતર રહ્યો

રાત્રીએ પુનઃ સવિનય કહ્યું: “મહારાજ!”

“પરંતુ તમારા મંદિરમાં ઇશ્વર નથી!” સાધુએ ગંભીર સ્વરે કહ્યું:

“હું...!”

“હા! તમારા મંદિરમાં ઇશ્વર નથી!!” સાધુએ ફરીથી કહ્યું:

રાત્રીના કપાળે કરચલીએ પડી ગઈ. “મહારાજ!” રાત્રીએ સાધુને ગુસ્સાની નજરે નેતાં પ્રશ્ન કર્યો: “આપ શું કહી રહ્યા છો?”

“હું” કહી રહ્યો છું કે, તમારા મંદિરમાં ઇશ્વર નથી!!” સાધુએ પુનઃ ઉચ્ચાર્યું:

“પ્રયોજન!”

“પ્રયોજન?” સાધુએ ગંભીરતાથી કહ્યું. જ્યારે તમે મંદિર બનાવ્યું ત્યારે, તમારા દેશ પર કુખ્યાળેના રાક્ષસી પાંખે ફરી રહ્યા હતા! કુદરતનો કારમો કેર વર્ષા રહ્યો હતો, લોભને ખાવાનું તો શું, અન્નનો એક દાણો પણ નસીબ નહોતો થતો! બૃખમરાના ભોગ બનેલા, કાળના નિર્દય ચક્રમાં ફસાયેલા, અધાર કડચામાં અટવાએલા લોકો પર તમે દેશ નાખ્યો! અખંડ, મહો-તાજ, શુદ્ધ, જવાન કેટલાય નિર્દોષ બાળકોના મોઢામાંથી રોટલી છીનવી તમે લાખો રૂપિયા ભેગા કર્યા. કુદરતના સંતાપેલાઓ ઉપર તમે વધુ ગુસ્સા ગુમથો-અને હીક એજ વખતે તમે તમારા મંદિરની સંગે પુન્યાદ નાખી. હાઈપોજર જેવા લોકો પાસેથી તમે તમારા મંદિરના ચક્ર તરફ કામ લીધું!! ન જાણે તમારા મંદિરની રચનાએ કેટલાએ નિર્દોષ લોકોનું ખૂન વહાવ્યું છે! રાત્રી, તમારી પ્રગળે એ વખતે મંદિરની નવિ, અનાજની જરૂરત હતી, પૈસાની જરૂરત હતી, પરંતુ તમે તમારી પ્રગળી બખીલી કરી અને ઇશ્વરથી દૂરાગી!

રાત્રી! હવે તમેજ કહો કે, જે મંદિરથી બંદગાને ખુદાને ઈજ્જ પહોંચી હોય તે મંદિરમાં ખુદા હોઈ શકે છે!!

[હૈના આધારે]

તું

ગુલ તું છે ગુલઝારમાં, ને ખુશખુ તું હર ગુલતણી,
બાગમાં ખુલખુલ તું છે, તું અંખના ખુલખુલતણી.
ઈશ્કની બેહોશી તું ને તું દવા બેહોશની,
રાત...તું થાકેલની ને રાતની તું રેશની.

“મુન્દરમ”

સૃષ્ટ્ય ઉર્મિ!!!

“અનુરાગ”
(કર્તા)

દેહાસાધાર્થ.....!

ચિનારો ચિત્ર દોરે છે પારકાના રંગેરંગાક્રમે
રંગ એ તો બાંધે વસ્તુ છે
ચિત્રમાં પૂર્ણપણે પ્રાણ પરી રહેલી
ઉર્મિ

અદ્વય કે અક્રિય વસ્તુ છે.
કાષ્ઠપથ્ય ક્યાનો માણસ
ચિત્રનું વર્ણન લએ કરે.
ચિતારાનું વર્ણન ના કરે.
ચિત્રની દીકા એ આંખનો વિષય છે
હૃદયનો નહિં.

સૌકીક દ્રષ્ટિએ જે માત્ર રંગના પ્રધાન
દોષ રહે.
તેમાંથીય ચિતારાનું હૃદય પ્રાણીયાં
કરતું હોય છે.

ગળાં સુધી ધારીને પાંચેકું અમૃત
પણ એર સમાન હોય છે.
ધિક્કાર એટલેજ પ્રેમનો અતિરેક
પ્રેમનાં આસિલનોમાંય
લરતી એટ આવે છે.

લરતીમાં આવેતો અધાપો
એટ યત્નાં દૂર યાય છે.
તુડીઓ નોવા માટે છે

તુડીઓ વગરના તો ફિરેના પથ નથી
ત્યાં માનવીનું ચું ગળું!

ખૂબીતો એજ છે કે
પારકાના દોષોની સમાધાનના
કરનારો

પેતાના પગ તંબ સગળી આગને
લેવા વગર

પાણીનો બંધો સાંધે દેખતા લડકા
ઉપર ટકે છે

એને પરમાર્થ કેમ કહેવાય?
એ તો નર્મ અગાન છે.

હરીયા ખેડુઓની અનુભ કથા . છે
કે, શાંત જળ ઘેરાં ને હોડા હોય છે
એનાજ પેટાગમાં વમળ ઉત્પન્ન થાય છે
ને તેજ જળ્યા બહુધા વહાણવડીઓનું
કષ્ટસ્થાન બને છે.

ઉછળતાં પાણી સપાટી પર સરકતી
નોંધને બહુવાર છાલક મારી
અમારોગ કરી મૂકે છે
કપારેક નવનોહીયા નાપુદ્ય આથી
લયબીત બની જાય છે.

મણુચી ખાતેનું એ કથન છે
એને તે સત્ય છે.

કે ઉછળતાં પાણી વહાણવડીઓનો
ચિનાર નોતરતાં નથી.
તકમારું લેયેકું હું ન જોઉં.

કે મ્હાઈ લેયેકું તમે ન જાઓ
એટલેજ “વહુરાણી” કુરપા છે
કે બહુરપાં છે

એમ કેમ કહેવાય!
તમારી ભાવનામય દ્રષ્ટિ
તમારો દોષરહિત ચિત્રોદ
તમારો અનુભવ સ્વભાવ
એ સર્વશ્રેષ્ઠ એ કેમ બહીએ!

ભગલાની ભાસણ પોતાના પુત્રને

શ્રીકૃત

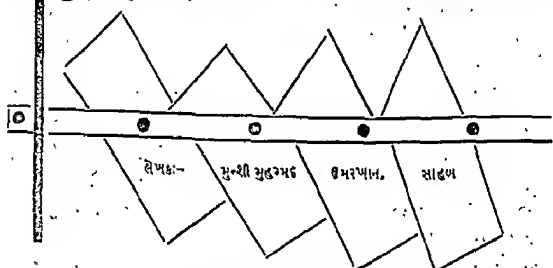
શેખચઢીની

કલમથી.

સર કરીને કોઈ કામ ટાળવુંજ નહિ;
 મુંગથે ના તો કદીયે પડાળવુંજ નહિ!
 વિચાર સારો તો છે કે વિચારવુંજ નહિ;
 પણ એથી પડાડમાં માથું અફાળવુંજ નહિ!
 જમાનો આવ્યો છે દીકરા ઉઘાડા માથાનો;
 અમરતુ પાઘડું માથે વીટાળવુંજ નહિ!
 પડાડી વય આ નિસાસાના માટે છેજ નહિ;
 એ ટુંકા નાખને કદીયેય બાળવુંજ નહિ!
 કપચળા રોડ છે ડામરના દીકરા માટે;
 સડકથી ચાલનાં આડુ નિહાળવુંજ નહિ!
 શરાબ ગંધીનો ધારો તો હુંજ સમજે છે;
 બપોરીયું કદી વીસામાં ગાળવુંજ નહિ!
 નૃતી જવાયે નમા તેની રાખવીજ નહિ;
 મગર આ માથાને વાંકું તો વાળવુંજ નહિ!
 જગ્યાયે પાળવું પડયે તો બોલવુંજ નહિ;
 સીકતથી બોલીએ દીધું તો પાળવુંજ નહિ!
 આ દેશી દેહ પર દેશી લિંગાસ સારો છે;
 પસાયા લિંગામાં પોતાને દાળવુંજ નહિ!
 ચઢીને બોળતે કદીયેય શેખચઢીની;
 રગનીયું ગડું આ ધરનું ઉલાળવુંજ નહિ.

* તા. ૬ : ત્રીજી ચોપડીમાં ઘીનો માડવો ફોડ્યા પછી ઘર ભગે થતાં શ્રીકૃત શેખચઢી સંસાર ત્યાગિ થયા હતા પછી પાછા આપણા સદ્ભાગ્યે સંસાર રાગી થયા છે. એક વેળા ભગલાએ એમનું મધનમાં ખૂંચું તે જાણ્યું એમણે એક દી ગજલ લખી આપી હતી તે વખતનામા રૂપે ભગલાએ પોતાના પુત્રને વારસામાં આપી હતી. ભગલાનો પુત્ર જગતો અમારી પોતાના લેખક રા. વલ્લભરાના પરમામત્ર પાંચમી ચોપડીનાગા મી અડાચળો આસુ દગ્ગલમ હોઈ તેની પાસેથી મી. અડાચળએ આ કવિતા મેળવી આપી તે જાણ્યું રા. વલ્લભરા મારફતે અડાચળના ઉપકાર સદિન રજુ કરીએ છીએ. તંત્રી.

તૈમુરી અને ચંગેઝી લાહનું ખમીર!

- ૦ ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખકમાં એક અબ્યાસી લેખક તરીકે મુન્શી મુદ્દમદ ઉમરખાન સાહબનું નામ બાણીવું છે. પોતાની માતૃભાષા ઉર્દૂ હોવા છતાં ગુજરાતીની સેવામાં એમનો ફાળો નાનો સુનો નથી. આ લેખ પણ “દારવા”ના વાંચકોમાં ફિલિસ્ટ નિરંદે એવી વ્યાસા અરથાને નથી.

હિન્દની રાજ્યસંગમ તૈમુરના વંશજોના

દાઘમાં આસરે સવા ત્રણસો વર્ષ રહી ગઈ. હાલકારો એ વિશે એકમત છે કે બાબર અને હુમાંયુ મુગલ રાજ્ય-ઈમારતનો પાયો નાંખનારા અને ચલુતર કરનારા લેખાય છે. એ આવીશાન ઈમારતને પૂર્ણ રૂબ એ પહેંચાડી એમાં જહાંગીર અને મહા પ્રભાવ અને પ્રતાપ સહ બેસી રાજ્ય અમત કરનારા અકબર, જહાંગીર, શાહજહાં, ઔરંગઝેબ-આલમગીર હતા. ઔરંગઝેબ પછીના બાદશાહે નબળા અને કિન્દતું સામ્રાજ્ય ચલાવવાને અશક્ત નીવડ્યા. આમ ઔરંગઝેબ પછી મુગલ રાજ્ય રફતે રફતે ક્ષીણ થતું ગયું, તે ૧૭૫૯માં આલમગીર બીગના મારણની સાથે મુગલ-સામ્રાજ્યની સારી ઇજ્જતની ઈમારત ધૂળ ભેગી થઈ. એ પછીના છેલ્લા ચાર બાદશાહો મુગલ સામ્રાજ્યનાં સમ્રાટો નહિ પરંતુ મુગલ કચ્છરાતનાં “સાહબ” [મુગલ વર] નીવડ્યા એમ કહીયે તે તે ખોટું નથી.

મુગલ રાજ્યની પડતીના કારણે દરેક ઇતિહાસકાર બંદે દરેક વ્યક્તિ પોતપોતાની સમજ પ્રમાણે જુદાં જુદાં આલેખે છે. તાંત્ર તે પડતીનું કારણ ગેર-મુસ્લીમો સાથે મુગલોની ગેર વર્તણૂક અને દેવ બતાવે છે. કાઈ કહે છે કે ઉત્તરમાં શીખ અને દક્ષિણમાં મરાઠાના ઉઘે મુગલાઈની પડતી આણી, ને કાંઈ કહે છે કે અંગ્રેજોના આગમન અને તેમની મુતસદ્દાગીરીના કારણે પડતી થઈ.

બનવા જોગ છે કે એ કારણ પડતીના મુગલ-સાધન જુદા ન હતાં તે પણ એટલું તો ખરું કે મુગલ ઈમારત ઝડપી વેગે પ્રગટમાં એ કારણો જરૂર સંદાયજીત થયાં. પરંતુ એજ કારણોની સાથે બીજાં મુગલ કારણો ન જુદી જાતે જોઈએ કે જે ખરે જોતાં મુગલ પડતીના મુગલ કારણ-જુદા હતાં.

મીરાના મુદ્દમદ દુસેન “આઝાદે” “દરબારે અકબરી”ના પછો ઉપર જે સંબોધની સરિતા વહેવડાવી છે-તેમાં અકબરના દુમલાઓનું વર્ણન

પણીજ અસરકારક શેલીમાં ક્યું છે. એ વર્ણ-
નમાં એમની કલમ વડે એક ફરેર એવો નીકળી
ગયો છે કે જે આમારા આ લેખ તરફ ઈશારો
કરે છે. તેઓ લખે છે કે “થે યશ્મારે” (હમને)
બામરી બરફે તંમુરી વ અંગેલી ખૂત કે નેશ
થેકે અકબર પર ખતમ હો ગયે, છઠ્ઠે બાદ
કિની બાદશાહકે હિમારમે” છન બાતેથી બૂ
બી ન થી. બન્યે થે કે ગરી પર એરે થે હનથી
કિમને લગતીયાં ઔર ઉમરા ફાજે લેકર
મારને શીરને થે હરકા સમજ સમજના ચાકીએ.
હિન્દુસ્તાનથી આરામ-તલબ ખાક, બાવજુદ
ગરમી કે સહે મિહર હવા, બુઝદિય પાની, રોપેથી
બુકનાત, સામાનથી કસરત, ને છનથી ઔલાદ
હુઈ એક નર્મ મખચૂક હુઈ” (પૃષ્ઠ-૨૭)
“આઝાદ” મહંમદના વાણી જાદુ તો મચહૂર છે,
પરંતુ “આરામ-તલબ ભૂમિ” “કંઠી હવા”
“બાવજુ પાણી” “નાણાંની રેલમહેલ” “સર
સામાનની પુષ્ટગતા” આને ક્યાં નથી? બરફે
મદમદશાવ રંગીલાના જમાના કરતાં આને
સર્વ વસ્તુઓની છત વધુ પ્રમાણમાંજ છે. ફરી
શુ કારણ છે કે હાલની રાજકર્તા પ્રજા ઈસ્ટ
ઈન્ડીયા કંપનીના જમાનાથી દોડસો ઉપરાત
વર્ષો વધી જવા છતાં દિન પ્રતિદિન વધુ જાળવાન
બનવા સાથે આજે પણ જેવાંને તેરીજ અમલ
કરી રહી છે અને રખીવી રીતે તો રખેટ
જણાય છે કે હજુ લાંબા સમય સુધી રહેશે.
અકબરી શૂરાતાન

અંદાજેના પૂર્વે ઉચલાવી લગાર અક-
બરની કારકીર્દિના વર્ણન પ્રતિ હજીયાન કરો
એ વર્ણન અચુલ કલમની પ્રેમસા માતી કલમના
બદલે બદાયુનીની વર્ણન-મય કલમથી આવેખા-
વલા કેમ નહોય, તમે જ્યાં એ વાંચોગે કે અકબર
અબયુ હતો, બેદીન હતો, દીને ઈલાકીની
સ્થાપક હતો, ત્યાં એણે પણ અવશ્ય વાંચોગે કે
તે બહાદુર અને ખતીમે સિપાહી હતો કે તે
કુમલા વેળા અંઠવાડીઆઓના માંગેને દિવસોમાં

કાપતો હતો. તે રણવીર, દર અને ઉચ ધૈર્યવાન
વિજેતા હતો, કે વર્ષોમાં હતાના દેશોને માસેમાં
હતી મેનો હતો. તે એવી તો અનુભવી અને
દિર્ઘદષ્ટીવાળો હતો કે જંગોમાં નાની સરખી
ફેજથી હમરાની સંખ્યાબળ ધરાવન ર સેન્યને
પરાજ્ય કરતો હતો એવો પ્રગ-પાશક અને
ખજારદાર રાજપતિ હતો કે જે દેશો તે હતા
હતો ત્યાં શાંતી અને વ્યવસ્થા સ્થાપી વિવિધ
કીમતે દૈદિક શ્રામ બનાવવાને બદલે તેમનાં
હિંમેને વશ કરી લેતો હતો. તે બહાદુર હતો.
નીડર હતો સ્વાસિમાની હતો.

બાર તેર વર્ષનો હતો તો એ બાળક હતો
કે પિતાના મરણ કેડે બહેરામખાનના વાલી પણ
હેજા એને મુગલ શહેનશાહતાના સિદ્ધાસન ઉપર
બેસાડી દેવામાં આવ્યો. બહેરામે પણ સમજ લીધું
કે બાળ રાજના ઓથા હેજા સીકાર રમવાની કીક
તક સાંપડી છે. પરંતુ એ બાળકની નસોમાં દિગ્વિ-
જથી અમીર તૈમુર અને “ઈઝાહીલ” *નું

* શૈખુલ ઈસ્લામ. હજરત સૈ અબુનસર
“ઈઝાહીલ” અહમદ નમ નીશાપૂરી અકબરની
માતૃશ્રી હમીદાબાતુ બેગમના પિતામહ થાય છે.
એ શુશ્રુર્તની ગળત્રી નીશાપૂરના મરાહુર ઔલિયામાં
થાય છે. એમને જન્મ ૪૪૧ હીજરી [ઈ. સ.
૧૦૪૯]માં થયો હતો. ૧૮ વર્ષ પહોંડો અને
જન્મદેમાં થાદે ઈલાહીમા ગળ્યા પડી એમણે
લગ્ન કર્યા. અહમદે ૩૬ પુત્રો અને ૩ પુત્રીઓ
એમને આપી. એમની વફાત સમયે ત્રણ પુત્રાઓ
ઉપરાત ચાદ પુત્રો હયાલ હતા. એ સર્વે પુત્રો
મહાન આલિમ ફાકિલ નીરહયા, અને તેમણે
પણ અથો લખ્યા છે. એમણે પોતે પણ કેટલા
થે પુસ્તકો રચ્યા છે. એમના અન્ધોમાથી એક
“દિવાને ફારસી” “નિસાલા સમરકંદી” “અનીસુલ
તાલેલીન” “નિકૃતાહુનનન” “બહરસ હકીકત”
“સિરાતુલ સાઈદીન” વિગેરે મરાહુર છે. સુતદાન
સંજવના જમાનામાં સને હિજરી ૫૩૬ના રજબ
માસમાં [તે ઈ. સ. ૧૧૪૪ના ફેબ્રુઆરી માસમાં]
એઓ આ જગતથી કુચ કરી ગયા. એમના હક
પરતલ હસ્તે સાતસો કાફિરોએ ઈસ્લામ રિવંકાર
કર્યો.

લેણી વહેતું હતું. અકબરે ચાર વર્ષ મેં જ બંદોસ્તીમાં રહેતા દેખાડી દહ રાજ્યની લગભગ પોતાના હાથમાં લીધી; તમે એ જાણો છો કે એ સિદ્ધાંતને બેઠો ત્યારે એના રાજ્યની સિમા ક્યાંથી ક્યાં સુધી હતી? માત્ર લાહોરથી તે આગ્રાની આસપાસના પ્રદેશો સુધી એની આગ્ર પ્રવર્તતી હતી; પરંતુ રાજ્ય લગભગ હાથમાં લઈ તુર્ક જ બહાદુર અને બુદ્ધિશાળી અકબરે પોતાના રાજ્યની સિમા વધારવા માંડી, અને સાંઘા કાગળની અધાગ મહેનત અને જશકારી પછી હિન્દુઓના નાના મોટા રાજ્યોને કાઢી રથને તરવાર બળે તો કાઢી રથને બુદ્ધિ બળે પોતાના રાજ્યમાં સામેલ કરી દીધા. એ ૧૧ ત્યારે વફાન થઈ ત્યારે હાલના મુગલ ઇસ્લામ, હંદરાબાદ રોડ અને મુંબઈ ઇસ્લામના દક્ષિણનો કંઈક નેત્ર્ય ભાગ સિવાય આખું હિન્દ અને અફઘાનીસ્તાન સુધી એના કબજામાં હતા.

કાયરતાનો નાદર નમુનો

મુગલાર્થી વીરતા, દરના અને બુદ્ધિબળના નમુના તમે જોઈ લીધા. હવે કાયરતા, અને અર્થતાના નમુનાયે જોઈ લે. એ નમુના જોવા હોય તો તમને મુસ્લિમોના આવી બોડર સાદ આસપાસના દારતાનના પૃષ્ઠ ઉપચારના પદો. એઓની ત્યારે ૩૦-૩૫ વર્ષના યુવાન સાદઅદા હતા ત્યારે ૭૦ વર્ષના પદ પિતાને એકલા મરુએના ઘેરામાં મુડી ઘેરથી નાખી છુટ્યા. એઓથી સફરનપુર ફરખાબાદ, અલાહાબાદ, જરેલી, લખનૌની પુગ ઉરાના અગ્રીમાબાદ પડે ચ્યા, અને મીરઝાહરના અનિચ્છિય પણ નોનરેલા મહેમાન બની બેઠા. એઓ ત્યજ સમજતા હતા કે દિલ્હીમાં ઇમ્બદુલ મુકદ્દ વજીરે બાદબાને કબ્જ કરી નાંખ્યા. પિતાના મરણ સમાચાર સમગ્રતાયે એમનાં પેટનું પાણી લાકડું નહિ; બહે અબીના-બાદમાંજ ૧૧૭૩ હીજરીમાં [ઈ. સ. ૧૭૫૬] નામની બાદશાહીના માયેક બની પડી રવાના થયા. મુગલોની સાથે બળી જઈ અંતે

સાથે બકસર આગળ યુદ્ધ લડ્યા, પણ કંપનીની ફોજથી એની હાર ખાંધી કે મુગલ શરેનારનાં રથો સહી ભરમ પણ ઉપડી ગયો, પરિણામે કંપની સરકારની સાર્વભૌમ સત્તાની આગ્ર અખિત હિન્દમાં મનાતા લાગી. આ હાર થતા કેટલાક આગ્રે જે પત્ર પોતાની ખાસ ક્ષમથી જનરલ મનરો ઉપર લખ્યો હતો તેનો બાતાર્થ નીચે પ્રમાણે છે:—

“હું એ યુદ્ધમાં રાજબુદ્ધીથી જોયો નહોતો, બદલે હું તો વજીરનો બંધીવાન છું. ખુદા વારતે મને એ બંધીખાનાથી છોડવો. અને એના બદલામાં પૂર્વજોના જોડાણે હાથમાં જોડે એ તેજાં લઈ લે.”

સાદ આસપ આ બનાવ પછી વિન્યી સેનાની પાછળ પાછળ અશ્વાસાબાદ પડેચ્યો અને હિસ્તમથી નીકળી મુલામાં પડે. હિન્દુ મુલકોની સાના બંધનમાંથી છુટી જનરલ રમી થી જાંજરોમાં જકડાયો. એજ બંધીવાન દશમાં ત્રણ મોટા ઇમારા કે જેની વચ્ચે ત્રણ ફોરોની હતી અને જેની વાધિક મહેસુલ ચાર ફોરોડ ૩૧૫૫ થતી, તે જે દેશો છડનાં એમાં બાપ દારાએ અને જાંજ સાચાં હતાં તે દેશ એજે એટલી ૪૩૫ અંગ્રેજોને મેળવી દીધા કે એક ફારસી અનિસસકારના વચન મુજબ એક અંગ્રેજોને મેં દે પલુ એટલી તારાએ યોગ નથી. ફારસી અનિસસકારના નુજ યાદો આ રવા.

“બરીદિ ફોરોજ અરુપ રાદવાર બકસર બાર અરદાર દુમ નમી તવાનેક શુદ.”

[અર્થાત] કંપની સરકારને એ ત્રણ મુલા [બંધાસ, બિહાર, અને અંધરિસા] એટલે દરતામાં એનો સોનો એટલી ૪૩૫ મેળો કે એટલી ૪૩૫ નો એક ચાલક યોદ્ધા કે બાજ ઉપાનવાર મેળો એટલે પલુ યોગ નથી.”

વજી સિદ્ધાંતના બદલે જનરલના

મેન ઉપર જ ગિરોજમાન થઇ એ શહેનશાહે
અંધાં, બિહાર અને એરિસાની રિવાની-સનહ
અર્થે કુરચીના દરતાવેન ઉપર મોટોર લગાવી
દીધી. આ પછી એ શહેનશાહ વળી પાછા
સુલામાંથી નીકળી બગીચામાં પડ્યા. કિન્તુ
અંગ્રેજોની સુલામાંથી નીકળી મરાઠાઓને શરણે
ગયા. એ સમયે મરાઠાઓ દેડ દિવસી લગી
પોતાની આજીવન મતાવતા મરાઠાઓની નજર
સુકની રોકીલા પહાણો સુધી આગ્યા અને શાહી-
ખજાનાં તળીંડાં કાઢી કરી ગયા, બહાર શાહ-
અદીઓના ઘરેણા ગાડા પહોંચાડી ગયા, ને
જતા જતાં રોકીલા સરદાર સુલામ કાઢે શાહની
આંખોથી ધુંડી લીધી. અંધ શાહ લાગ્યા સમય લગી
એ અગાધમાં ગીરફતાર રહ્યા. અંતે અંગ્રેજોની
મુતસદ્દીમીરીએ મરાઠાઓને પરાજય કર્યો. જન-
રક્ષ ભેદકે અંધ શાહ આગમને કારાગૃહમાંથી
બહાર કાઢી મોનના વારંદ સિંહાસન પર બેસા
માટે કિન્તુના મુગમ શહેનશાહ બનાવી આજે
સત્યમુગદ પહેરાયો. x અને સને ફિજરી ૧૨૨૧
તિ ઈ. સ. ૧૮૦૬]માં આ અગ-પરસ્ત, તન-
પરવર, સ્વજીદી, કાપર, અલ્લસકીન, અતરંગી,
ડરપોક શાહના લગ્નજીત જીવનનો અંત આવ્યો.

હાય અફસોસ ! ઉપસા શાહો લખનાં કસમ

૧ શાહ આગમ સારી પહોંચતા. તખ્તસુસ આગ
તાબ" હતુ. એમણે કેદખાનામાં એક ગજલ લખી
છે. તેમાં એણે સુલામ કાઢે રોકીલાના અવાચારોનું
વર્ણન કરતાં લખે છે:—

૧. શાહ તૈમુર કે દારદ અને નિરુજવામન,
જુદ બારાં કોમિયાવદ મદદગારિએ મા
૨. માધુજ સિધિયા ફરજતે છગર બદેમન અરત,
દરત મસરદ તલાશીયે સિવમનારિએ મા.
૩. જુદ જનકાદ અરી માયેજદા હમસુમર્ક,
દેવનાઅજ ફરજે હિવાહી હુદ બિહારીએ મા.
૪. રાજઓ, રાવો, હમીદારો, અમીરોએ ફરીર,
હયદ બારાં કે નસાજદ બમમખારિએ મા.
૫. આસફુદોલાઓ અંગ્રેજો દિલરોએ મનઅંદ,
એ અગમ ગરબ મુમાયદ મદદગારિએ મા

હુને છે કે એ કયા ઈન્સાની રાનમાં લખવા
પડ્યા ? હાને એને મુતવરજ ગણે, પરંતુ એ
ઈન્સાન તૈમુર-સાહબકિરાની પ્રતાપ મહાન શકિત
અને સત્તાના મકબરાના મુગ્ધવર હતા ! એક
એવા ઈન્સાન વિશે લખવા પડ્યા કે જે વિશ્વ
વિજેતા ચંગીઝ અને દિગ્વિજયી અમીર તૈમુર,
મહાન પ્રતાપી અકબર અને વહી સિફત વિજેતા
સમ્રાટ ઔરંગઝેબ (૨૬)નો વંશજ અને સીધો
વારસદાર હતા ! પરંતુ કરું શું ? પ્રથમ ચિત્ર
બેંકે તાદરા મુકાબલે કરવા બીજું ચિત્ર પહોંચે
રીતે દોરવું પડ્યું કે જેથી ચિત્રની રંગ રંગ અને
નસે નસ નગરે પડી જાય. હવેજ મનનપૂર્વક
જુઓ અને ઉત્તર આપો કે ઉપસા અને ચિત્રો
વચ્ચે ક'ઈ જરાયે સરખાપણું છે ? અગર
સરખાપણું નથી. તો શા માટે નથી ?

હવે એ બાબત વિચારો કે બાબર અને
અકબરની નસોમાં જે તૈમુરી અને ચંગીઝી
લેલી વીજળી વેગે વહેતું તેજ લોકો એના
વંશજોની નસોમાં દોડતું હતું ? આજે એ
લોકોનું ટીમીયાદ દબીએ પૃથ્થકરણ કરીએ
પરંતુ તે પહેલાં વાંચકે જરા નીચેની બાબતો
બાબતમાં લેવી પડશે તેજ હકીકતનું હિદયન
ચો:—

(૧) વૈદિક [નિબ્ધી] સિંધસાતોની રએ
મનુષ્યના શરીરમાં ગમે તેટલું લોહી હશે પણ
આપણે ગણતરી કરવા માટે અત્રે મનુષ્યના
શરીરમાં ૨ શેર લોહી ધારી લઈએ.

(૨) શેરથી અત્રે બંગાલી શેર ગણતરી કે
જે ૧૬ નવટાંકનો થાય છે.

(૩) એમ પણ ધારી લ્યો કે મનુષ્યના શરી-
રમાં અર્ધું લોહી બાપનું તથા અર્ધું માનું
હોય છે. એટલે એક શેર લોહી બાપનું તો
૧ શેર માનું હોય છે.

(૪) અને એ તપાસ સમજાવવા માટે
નીચેના કોષમાં તૈમુરી અને ચંગીઝી લોકોને
લોકો અને દિન્દી લોકોને પાણી ગણી લેવામાં
આણું છે. હવે જરા નીચેના કોષમાં લખેલી
હકીકત ઉપર મનન કરો:—

અ. નં.	શહેનશાહ કે શાહ- ઝાદનાં નામ	બાપની નસે નસમાં લોહીને પાણીનું પ્રમાણ	રાણી અને તેનાથી જન્મેલા શાહઝાદાનાં નામ	માતી નસે નસમાં પાણી અને લોહીનું પ્રમાણ
૧	જલાલુદ્દીન અકબર છંને હુમાયુ	૨ શેર લોહી	જયપુરી રાણી તે જયપુરના રાજા બિ- હારીમલ કચવાડાની કુંવરી એનો પુત્રજલાંગી	૨ શેર પાણી
૨	નુરુદ્દીન જલ્લુગીર છંને અકબર	૧ શેર લોહી અને ૧ શેર પાણી	બાલમતી જ્ઞેધાબાઈ તે મદારાજા જ્ઞેધપુર ઉચ્ચેસોંગ રાહોડની કુંવરી એનો પુત્ર તે શાહજહાં	૨ શેર પાણી
૩	શાહજહાંન શાહજહાં છંને જહાંગીર	૧૧ શેર લોહી અને ૧૧ શેર પાણી	અજંઘદાબાનુ મુમતાઃ અમલ તે આસફ- ખાનની પુત્રી એનો પુત્ર આલમગીર	૨ શેર પાણી
૪	મુરિયુદ્દીન આલમગીર છંને શાહજહાં	૧૧ શેર લોહી અને ૧૧ શેર પાણી	નવાબખાઈ રાજા હાજુ દાશમીર કસુરરાજે- રીના રાજની કુંવરી એનાથી બદાકુરશાહ પેદા થયો	૨ શેર પાણી
૫	કુતુબુદ્દીન મુકમ્મલ મુઅઝઝમ બદાકુર- શાહ છંને આલમગીર	૧૧ શેર ૨ નવટાંક લોહી અને ૧૧ શેર ૨ નવટાંક પાણી	નિરામખાઈ લાલકુંવર એનાથી જહાંઘારશાહ પેદા થયો	૨ શેર પાણી
૬	મુઝઝુદ્દીન જહાંઘારશાહ છંને બદાકુરશાહ	૧૧ શેર ૧ નવટાંક લોહી અને ૧૧ શેર ૩ નવટાંક પાણી	અનુપખાઈ અનાથી આલમગીર ખીન્ને પેદા થયો	૨ શેર પાણી
૭	અઝીઝુદ્દીન આલમ- ગીર ખીન્ને છંને જહાંઘારશાહ	૨૨ નવટાંક લોહી અને ૧૧ શેર અને ૧૧ નવટાંક પાણી	દિવાલકુંવર એનાથી શાહઆલમ પેદા થયો	૨ શેર પાણી
૮	મુનઝ્ઝેદ્દીન શાહઆ- લમ છંને આલમ- ગીર ખીન્ને	૧૧ નવટાંક લોહી અને ૧૧ શેર ને ૨૧૧ નવટાંક પાણી	x	x

લોહી અને પાણીનું પ્રમાણકરણ કરી તમે પરિણામ જોશો. એ ગણનીમાં કે જે ફેર હોય
તો કહે. ૧૧ નવટાંક લોહીમાં ૧૧૧ શેર ને ૨૧૧ નવટાંક પાણી ! માશાઆલ્લાહ ! આ દેસી મુલક
ની વાત નથી પરંતુ ગંજ સત્ય અને નક્કર ઘટનાઓ છે. જો તમે ૧ શેર અને ૧૧૧ નવટાંક
પાણીમાં ૧૧ નવટાંક લોહીના ટીપાં મેળવી દેશો તો શું તે લોહી કહેવાશે કે પાણી ! જો તમે
એને લોહી કહેતા તૈયાર નથી તો ૧૧ નવટાંક તૈમુરી લોહીમાં ૧૧૧ શેર ૨૧૧ નવટાંક હિન્દુ દેવદી
મિશ્રણ થઇ જાય તો ફરી એમાં અસહી અને ખરેખરો તૈમુરી લોહીની ગરમી, ગુપરત, અને
થરાતન કેવી રીતે બાપી રહી શકે છે ! હાથર અમે જે સ્વતઃ ગણીએનાં નામ તારવણી કરી
લખ્યાં છે તેમનાં પતિ એ-મુગટધારી દત્તા અને પુત્ર પશુ મુગટધારી દત્તા, એ પશુપર પરા ઉપરથી

કુલિયાં [અનેવારી]

નીચે સગી સીધી આવી આવી, જેથી લોહીનું પ્રમાણની ખરી ગણતરી થઇ શકી, નહિતર મુગસ દરબારમાં દિનંદુ રાણીએ ઘણીએ હતી. નીચેનું સિષ્ટ જરા તપાસી લુઓ. એ સિષ્ટ પણ અપૂર્ણજ કહી શકાય કેમકે એ ઉપરાંત પણ બીજી રાણીઓ હતી.

ક્ર. નં.	રાણેનશાહનું નામ	રાણીનું નામ
૧	અકબર	(૧) જયપુરી રાણી તે જયપુરના રાજા બિહારીભક્ષ કછવાડાની કુંવરી (૨) બીકાનેરના રાજા દેશ્યાણભક્ષની કુંવરી (૩) કુગરપુરના રાજાની કુંવરી (૪) તારારાણી (૫) મનભાવની ગણી
૨	જહાંગીર	(૬) જયપુરી રાણી જયપુરના રાજા બગવાનદાસની કુંવરી. (૭) બાલમતી જોધપાઠ જોધપુરના રાજા ઉદેસોંગ રોહિની પુત્રી. (૮) બીકાનેરના રાજા ઉદેસોંગના કુંવર રાયસોંગની કુંવરી (૯) જેસલમીરના રાજા રાયલખીમતી કુંવરી (૧૦) રાજા જયમલના પુત્ર રાજા દેશનદાસની કુંવરી (૧૧) આનસોંગના પુત્ર જગતસિંગ કછવાડાની કુંવરી (૧૨) ઝોતણના રાજા રામચંદ્ર બંદુલાની કુંવરી
૩	શાહજાદા પદવીઝ હુસેન જહાંગીર	(૧૩) જોધપુરના રાજા સુરજસિંગ રોહિની કુંવરી
૪	શાહજાદા મુરાદ બખ્શ હુસેન શાહજહાં	(૧૪) સરસ્વતીઆઇ
૫	શાહજાદા શુભાચ હુસેન શાહજહાં	(૧૫) રંજા કુંવરમેન કશતવારીની કુંવરી
૬	શાહજાદા સુલેમાન શિશાહ હુસેનશાહ શિશાહ	(૧૬) રાજા મંજસોંગ રોહિં વલ્લે રાજા સુરજસોંગની કુંવરી
૭	રાણેનશાહ આલમગીર	(૧૭) નવાબઆઇ તે કશતવારના રાજા રાણુની કુંવરી
૮	મુકુમ્મદ આલમ હુસેન આલમગીર	(૧૮) આસામના રાજા જોધજસોંગની કુંવરી અને ફત્તેખિદારના રાજાની સગી (૧૯) બાઈ હિતામગીર
૯	કામબખ્શ હુસેન આલમગીર	(૨૦) મનોહરપુરના જમીનદાર અમરસોંગની કુંવરી દેશ્યાણ કુંવર મનોહરપુરી રાણી

૧૦	મુહમ્મદ મુનેતાન ઇબ્ને અલમગીર	(૨૧) બાઇ બૂપદદ તે કિશતવારના રાગની કુંવરી
૧૧	બાદશાહ બાહાદુરશાહ ઇબ્ને આલમગીર	(૨૨) રાગ જશવતસિંહના પિત્રાઈ બાઇ રાગ રૂપસોંગની કુંવરી (૨૩) નિઝામબાઈ લાલકુંવર
૧૨	બાદશાહ જહાંદારશાહ ઇબ્ને બાહાદુરશાહ	(૨૪) અતુપબાઇ (૨૫) લાલકુંવર
૧૩	શાહઝાદા અઝીમુશાન ઇબ્ને બાહાદુરશાહ	(૨૬) કીરતસોંગ ઉર્દે કેસરીસોંગની કુંવરી
૧૪	શહેશાહ ફરખશીર	(૨૭) જશવતસોંગ જોધપુરના મહારાજના પુત્ર અજીતસોહની કુંવરી
૧૫	શહેનશાહ મુહમ્મદશાહ	(૨૮) ઉત્તમબાઇ
૧૬	શહેનશાહ આલમગીર ખાંજો	(૨૯) દિલાસ કુંવર
૧૭	શાહનશાહ અકબર ખાંજો	લાલબાઈ એમનાથી મુગલ શહેશાહતના અંતિમ દિવસ બાહાદુરશાહ હંદેર જન્મ પામ્યા.

એ રાજકુંવરીઓ તંમુરી કિલામાં આવ્યા પછી પોતાના ધર્મ મુજબ પૂજા આરતી વિગેરે કરતી હતી. હાકરછતે જગ કુલ ચલાવતી હતી, કપાળે તિલક કરાવતી, કિયાકાંડ કરતી આને પણ લાલ કિલ્લામાં એમનાં પૂજાપાટના મંદીરામાં ચિન્હો નજરે પડે છે. તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એમને શાહી મહેસાનમાં પોતાના ધર્મની કિયા પૂજા કરવાની સંપૂર્ણ છૂટ હતી. હિન્દુ રાણીઓ ના મુગલ રાજમહેલમાં આગમન પછી ઔરંગ એબ (૨૬)ના સિંચાપ સર્વે તંમુરીઓએ ઇસ્લામી ખતનાની કિયાને સદંતર બંધ કરી દીધી હતી, કે જેથી ગેર-જાતી પણાની અંધ સુધ્ધાં ન આવે.

જે ખાનદાને પોતાના શ્રેણી અને રોણી કરણીમાં એટલું બધું પરિવર્તન કરી નાંખ્યું હોય તેવું અસ્તિત્વ કાયમ રહેવાની શી આશા રાખી શકે છે ? એ તો શાહી ખાનદાનની રિયનિગી રૂપરેખા છે, પરંતુ તે જમાનાના અમીર ઉમરાવો અને સેનિકાની શી દાસત દશે ?

અરબી કહેવત છે કે "અનાસુ અલા દીને મુઝકિદિમ" (રૈયન બાદશાહના વિચારો અને વર્તનનેજ અદણુ કરીએ છે) હિન્દુ "યથા રાગ તથા પ્રગ" મુજબ બાદશાહોના જેવાંજ વર્તન આવરણુ રૈયતના યથા જોઈતા હતા. ખરી વાત તો એ છે કે મુકંદ બ્રહ્મચારીના અવતાર મદાબલી મહારાજ અકબરે હિન્દુ મુરિદમ લોહીના મિલનની જે પ્રથા નાંખી અને જે ઉપર એના વંશ વારસાંએ અંતિમ કાળ લગી અમલ કર્યો. તે પ્રથાએ તંમુરી વંશ, તંમુરી યોદ્ધા, તંમુરી શસતન અને જવાહુરીને અંગાના વહેતાં વહેણમાં વહેવડાવી દીધાં !

મુગલ શહેનશાહતના પતન અને પડતીના કારણો શહેનશાહોની મુશ્કેલી, એકચારામ, સ્વછંદીપણુ, કાયરતા, અને નાલાયકી છે અને એ બધાં કારણો કેમ પેલા યથાં માત્ર લોહીના મિશ્રણના કારણેજ.

એ બાજનો માત્ર હિન્દુસ્તાનમાંજ ઇસ્લામી શહેનશાહતની પડતીના કારણરૂપ બની હોય એમ

કારવાં [ખતેવારી

નથી અહીં સ્પેન અને સીસીલીની ઈસ્લામી સવ-
તનતોના નાશના અફસોસનાં કારણરૂપ પશુ એમ
સોફીનું મિશ્રણ નીવડ્યું છે. -એની સિદ્ધતામાં
અત્રે એક સખળ અભિપ્રાય રજૂ કરવો સ્થાને
ગણાશે, કાંસના મરાહુર શીરસુક ઝોરિયન્ડાલીષ્ટ
અને એનિડાસકાર ડેડ-સુરહાપશીયાને પોતાના
મરાહુર અને મકામૂલ્ય પ્રથમ 'અરબ-સંસ્કૃતી'
માં અરબોની પડતીના કારણે ગણાવ્યાં છે, તેમ
એણે એમની પડતીનું એક સખળ કારણ એમનું
બીજી પ્રગ્નઓ નેડે મિશન અને લગ્ન વ્યવ-
વહાર ખતાવ્યું છે. તેઓ લખે છે:-

"એ વિવિધ પ્રગ્નઓ નેડે લગ્ન વહેવાર
અને મેળ મેળાપનાં કારણોથી અરબી લોકોના
આસ શુશો-ધણીજ જરૂરી બદલાવ ગયા"
(૫, ૫૪૬)

"એકજ દેશમાં વિવિધ પ્રગ્નઓનું મિશ્રણ
ઘટી જવું હંમેશાં નાશનું કારણ બન્યું છે.

છતિયાસે સિધ્ધ થયું છે કે...હકુમત અને
સત્તા કાષમ રાખવા અર્થે...એ વાત આવ-
શ્યક છે કે વિજયી પ્રગ્નઓ પરાજિત પ્રગ્ન
સાથે લગ્ન સંબંધ નેડેવા ન નેડેજી. અને
તેઓમાં લગ્ન ન જવું નેડેજી. અરબોએ કદી
એ વિશે દુર અંદેશી વાપરી નથી. રોમન પ્રગ્નઓ
અમુક સમય લગી એ ખાતતો વિચાર રાખ્યો
અને જે દિવસથી એમણે એ સિધ્ધાંતને તથ
દીધો. તેજ દિનથી એમનું પતન શરૂ થયું." -
(૫૪૬ ૫૫૦)

"અરબ સદાયે જે પ્રગ્નઓ સાથે રહેતા
હતા તેમની નેડે લગ્ન વહેવાર અને મેળમેળાપ
રાખતા રહ્યા, એ લગ્ન સંબંધ મિશ્રણના
કારણે તેમના સખળ શુણ્ણ નષ્ટ થઇ જવું
સ્વભાવિક હતું.....માત્ર પ્રગ્નઓનું મિશ્રણ
.....એમની પડતી માટે પુરતું હતું (૫. ૫૫૧)
[સમાપ્ત]

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું. લી.ની ચોકબી છપાઈના:-

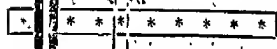
૧. મિહતાહુલ કુર્આન (અરબી) કામેલો ૦)૫૫	૧૧. અરબીમાન ૦)૪
૨. કામરુદ બગદાદી-અરમા સાથે ૦)૫૫	૧૨. અરબીસામ ૦
૩. પારો અલિફ-લામ મીમ ૦)૫૫	૧૩. અલ્લીલીલ ૦
૪. પંજપારા (હફતી) લીલી ૦૪	૧૪. અરિસાલત ૦
૫. પંજપારા (હફતી) શુલાબી ૦૫	૧૫. અફકુર્આન ૦
૬. તઅલીમુલ ઇસ્લામ કાદિફ ૦)૫	૧૬. અરબી'માલ ૦
૭. તઅલીમુલ ઇસ્લામ હિ. ૧ ૦)૫	૧૭. અરબીખિરત ૦
૮. " " " ૨. ૦)૫૫	૧૮. નમાઝ (સુરતિજામ)
૯. " " " ૩. ૦	૦)૫, ૦)૫, ૦, ૦
૧૦. " " " ૪. ૦	

સોલ એજન્ટ { શ્રી રાહિર સ્ટોર્સ કલ્યાણી સુરત

અદમી

વેખા:-

“શાન્ત”

મહાસાગરની મસ્તીમાં નાચી ફેદી ઠંડાણને દિવસો થયાં છતાંય સફર અનિચિત્ત રહી તેજાની પ્રયત્ન મોખની ચપાટ સાથે ખેપરવા હાથે જતાં એ અડીખમ જહાજને સરોવરના નીર જેવી આજની શાન્તિ કંઈક મુંઝવેલું કરવા લાગી; તોતિય સડાં દીવા પૂજા; ખેતારીઓની દોડધામ અને નાખવાની કુશાગ્ર સાગર-અધિ પૂણે એ પવનનાં ઘોડાને ગતિમાન ન કરી શકે.

ઘટાટાપ વાંદળાનાં લુથ નીચે દરિયાની એ શાન્તિથી કાંઈક બેચેની ફેલાય. દરિયાના ગજગ નાક હિસક પ્રાણીની એક જોડી (A Pair of Sea Devil or Whales) નીકાને પરિભ્રમણ કરતી દેખાઈ; તેમનાં નાકમાંથી સો સો ફિટ ઉંચે ઉંચે ઉડતાં પાણીએ સૌને લાય ગરત ક્યાં; ઠંડાણ જેવડી એમની પોતાનાં માન એક ધડકા માંવને ઉચ્છ્વાસી નાખે! ખવાસીઓનાં અભાગની વાત હતી કે ‘દંતીયા’ માંછડી (Shark) દાઈ અભાગી ઠંડાણનાં તળીયાંને ચારપાંચ વોધી નાખતી ત્યારે સાગર-સંમાધિ પગવારમાં થઈ જતી હેમણાંજ નવું મગજનું જહાજ લાગી તૂટી ગયેલું અને કેટલાય જાતની ખુવારી ચંચેલી તેમાં એક નેક ખુવાપરસ્ત કે જેનાં સીનાપર કુરાને શંકીય યંધિયું હતું તેનાં હૃદયનનાક મોતની યાદ યતાં, પ્રવાસીઓને ઇત્યાદિ એસરી ગયા. અમ્મ પછી તો પીરનાં લોખાન થયાં; નાંગીયેર વેરેયાં; દુઆઓ અને મંત્રો થયાં.

કુદરત ખુદાની કે એકએક મુઠ્ઠો તારા (Venus) આકાશમાં જળજી રહ્યો; પવન

કુદરત; વાંદળાં વિખરાતાં આસાં અને સુંઘે માંએ, હુંમસમાં પંથળેલી ‘દાંતી’ ગોદી નવું ચંકેલીને એકીને ‘મેથીયા’ દીવાનાં પ્રકાશમાં દોડપંચની (The Mariner's Compass) દિશા સાનુકુળ નેઈ ત્યારે એવું ગણ્ય આનંદ ગીતથી ઉમરાણું ઠંડી પ્રમાનનાં એના સંગીત દરિયાઈ બીમારીથી લોથળાય અનેકા પ્રવાસીઓમાં ઉગ્યા આંધળી; પછી તો ‘ઘોડી’યેર ચંચે ફિટો પાણી સાથે ગેઝ કરી રહ્યાં અને તેનાં ઉગસમાં ઠંડાણે ગતિ કરી.

મંડળીયાની મુંઝવી નાંખતી હવામાંથી સૌ રેવેશ પૂરે આવી લાગ્યાં કાળી પાય, રાત્રાં ચોખાનાં રોટલાં અને દાળ, અને એક જુવાન ખવાસીએ ગેઝ નાખી પકડેલું એક માંછડું એમ મીંગળાંની ઉડી રહી ખપેર નમતાં, તૂનક (Masi) પર સરેશા ખેતારીએ કાંતા ખાક પરના પીરની સૂંદે જળ કરારતી નેઈ અને ઘણીયાતું દોરે, ત્વરેથી ગમાણ, તરફ દોડી જાય તેમ ઠંડાણે કાંતાની નાગમાં આવી લાગ્યું.

* * * * *

એન ખાગાને નવી હાંદની સાંપડેલા ઉનારોમાં એક યુવાન-હૃદય, કાંઈકના હિસની દુઆને આમારી હોય તેવા છુપા સંતોષની લાગણી સહિત જારે બારે થયું હતું. બીમાર પત્નીની એ પતિ હતો. દુર દુરના ટાપુમાં આછવિકા અર્થે ગયેલો ત્યાં જહાજ મકીને મારે દપાલ લાયતું. નાનકડાં એ ટાપુમાં વપાં ઝંડુ ઘણે ભાગે ચાલુ રહેતી. મગધી આવલ મુખ્ય ખોરાક હતો. આનંદ ચિત્તેનાં સાધનેની સદંતર અજાવ હતો. ત્યાંની જનસંખ્યા પણ જગતી હતો. લાગણી-પ્રેમક કંઈય તલ ત્યાં ન હતું. પત્નીના પગે તેની લાગણીને સંગેરમાં ફરેલો. એ ન્હાંતું બપુ બપુ પર ફગામાં લોખાની ઝંચ; એની રૂચીતગતામાં વાગેલી મગધી માથે પાધરમાં ન્દેતી નહીં; પરથી એ

કામે દર નાનકડી પણ સુદર ; મરણ, ન્યાય
મનને મહેસાની તાલીમ અને રહેને જન્મતાની
પ્રશ્નો આપે ચુએલી... અહા ! વળી, બે આપર
નયનો અને દયામણ, મેં પણ પાદ આવી ગયું !

અરિવકન કુટુંબની નાની મોટી વ્યક્તિથી
પરવર્થો એટલામાં મિત્ર વૃન્દ ફરી વળ્યું ને
મોડે મોડે પણ મજાતરીને મળ્યો ત્યારે અર્થ
નિદ્રામાં ઘેરાતા પોપચા, ઉઘડી ગયાં નબળા
હાથ પણ મલક્યા; હાથકાના માળા સંરીએ
દેહ પણ ઉચકાયા. ઉપવન ફરી ફરીને સુરના
કુલની જોમ, ગાંતિની સર્વ શ્રેષ્ઠ એ કેળા એ
સિદ્ધિને મુરતીયાનાં નિકોડમાં બે વર્ગો પહેમજ
આવેલી ત્યારે એની ગાંધેલી મુરખીમાં પુષ્પની
દાંડ અનેરી સૌરભ જોડ્યું આકર્ષણ બધું
સુરોની ભંચો ધરની નાનકડી વડુને સંતાનેય
ને કંઈ; પતિ પણ વિદેશ વસતો હતો, વિસા
મોડે રંધણ, મન ઓઠગાની રોષ પળે, દિલના
અરમાન...

દિલકાના આદરતો જગમાં દોડયલા
માંપે કુખનો દાંડ્યો દેહ પનોતા (દાંપત્ય) પાનથી"
(જનાલાલ)

એવો મહિા સદવાસ; સર્વ કંઈથી
વેચિત હતી, હવે માત્ર કાપા કચડી નાખવું
ધરકામે; સ્ત્રીવર્ગનો દોર અને મનને મારી નાખતી
એક છંપન-ચેચો. પ્રેમ વર્ગમાં સોને પોત પોતાની
વેચાલી એધાંનાઓ હતી મોટાભાઈ રિધર
અવેતા તોય તેમણે નવી નમણી વહે કરી
સોંપી હતી.

જાની વડુની બીમારી કોઈના મન ઉચકે
મુંહોની કરેલી; હા, માત્ર ધરકામની અગવડ તરી
આવતી ત્યારે કાંઈક-તેણીની બીમારીને, દોષ
દેખાતો હવા લાવવાની દરકાર કે આચારન
દેવાં મુરતી નવરાય પણ કાંઈને ક્યાંથી, હોય ?
હા, ગામ લોક અને સગાંની ધરમના લીધે

વેદને બોલાવેલો. તેજે કાયનો અભિપ્રાય આપેલો
પણ એ બાદશાહી દર્દના ઇલાજ અર્થે નાણું
ફાજલ કેમ પાડવાં એ પણ ગંભીર આર્થિક
પ્રશ્ન હતો !

કુખાદારીની રસમે, પતિ પણ કાકર, વેત
દામ, દોરા તાલીજ એવું એવું સર્વ કાંઈ
થોડું થણું કરી પોતાની ફરજનો બાર હળવો
ચયો સમજવા લાગ્યો. મોટા કુટુંબની લાજ
એને છુટ્ટી હળવા મગવા મુંહોની હતી;
કદિ એકાદ "પ્રેક્ષ" પોતાના હાથે બીમાર
પત્નીને પાઈ ફેનાઈ થયો હોય કે તાવથી
ધીખતા કંપાળ પર કદિ સુખની કંક કે
ખાંસથી ઉછળતા દેહ પર એકાદ વાર માંખણ
કાય ફરચ્યો હોય-એ તો અમ્બેલવિન; તદ્દન
નિર્ધન કહેવાય.

કિતેમણેએ સજાક આપી કે પંચગની
કે એવા રચયે હાથેર અર્થે લઈ નહીં છલાજ
કરાવેલો અને કદાચ છંદગી યારી આપે. એક દરવા
દારતે તો એમ પણ કહી નાંખ્યું કે બાલાભાઈ,
બે ચારસો ફીયા અર્થ, ચાંચ તોય ભેંચે;
આગેય તો નવું માણસ તો વસાવવું પડશે
ત્યારે અર્થ તો યરોજ ને ! પણ ના, ના, નાં
મૃત્યુના મુખે ધેલાઈ રહેલી પત્નીથી સાધારણ
મનુષ્ય-જોવાર રાખવો એ પણ જે આદર્શથી
ન ચઈ રહે, અરે ! રસમ ચાલ-અરે ! કુટુંબ
નાંક ટોચાઈ નય-તેવો આદર્શ, અલગ ધર
લઈ, અભિવકન કુટુંબની શું મર્યાદા લોપે ?
પત્નીને પુરતો સદવાસ આપે ! તેણીના પ્રત્યેક
કાર્યમાં રસ હો અને અને... એ વ્હાલી
જાણસને માટે એવું પોતાનું શું ધર વસાવી
દે !... પતિ બપે પોતાનો રોડનો રળતો હોય;
કુટુંબ પ્રત્યેની ફરજ બહે બગરતો હોય-પણ
એ ફરજ ન્યારે અંધપ્રહાર ૨૫ લે ત્યારે
એકાં તો આદર્શને વિસારવું ઘટે કે જેને-એ

“આત્મી” છે એનો ભાર, સુખદુઃખ, અને
ઈ-સાની-અપવાનો સમભાગી હાથી, પતિ
સુલભ મમતા હાખવાનાર તો પ્રથમ બનવું જ
પડે. ગૃહજીવનનું વ્યક્તિત્વ-ભાન (Sense of
Individuality of Home Life) ખિન્ન
ને પોતાનું નેઈએ જીવનની ઘરમાં (Rui)
જીવન-ઉપાનું તત્ત્વ મુરઝાઈ (Fade) ન થાય
તેની જુએદારી દરેક જીવન જીવતા

ઈચ્છનાર અને વિશેષતઃ તો આત્મીતા ધારી
રહેલી છે. (Life's for Living)

x - - - x

વતની મોકળાઈ, રમત-ગમત અને મોટી
રાતની મેંદરિયો, દોરવો સાથેના આજુબાજુનું
પર્થકતો-એવા વિનોદી વાતાવરણમાં, સાત્ત
પાણીમાં પથર પડે તેમ એક વિશેષ પદ્ધતિ
શહેરી દાકતરની-શીલીએ, હકીમના પુરુષ,

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રક્તોદ્ધાર ઇલાજ

ડાક્ટર જસાણીની
જગમશાહુર ત્યા

ગોનો-કિલર

બેધડક આંજોળ અજમાવો

એ તે ધારણી લાગુ થયેલ પુરતનો અધના જુનામાં
જુનો પ્રમેદ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી થાય, તથા રક્તી
(પર) થતી સખ્ત બગાડ, દીપ્ત દીપ્ત તથા અટકાવે થતો પેશાબ
મુત્રાશયમાં આવેલો એક તથા અધના જગમશાહુર તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રદરનો
ભયંકર રોગો વગેરે પેશાબને લગનાં તમામ દર્દોને જગમશાહુર નાથ કરી
બગેરેથી થાણે મુધારી સ્વચ્છ અને ઘટ કરે છે.

પચાસ પગ ગોળીની બારલીની કીંમત રા. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આઠ આના જુડે.

૦ ચેતરેલી ૦

ખરીદનાં પહેલાં

જવાબ નાખ

: ગોનો-કિલર :

અતે કુકાળાપ સીલ

બેધ પાકે તપાસીને

લેજો.

રોડીસ્ટ : સી. એન. બ્રધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.

એકજા બનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી,

...વી. વર્મા પટેલ રોડ, મુંબઈ, નવર ૪...

વેળાની 'પડીકરીઓ' અને 'પતિની' પ્રસન્ન-વેળાની
સેવાઓ-સર્વ નિરર્થક નિવડ્યાં બાઈ બીયારીએ
કમ લીધા (Breathed her Last) ત્યારે
કુટુંબીજના ગેયની રેસાકરીમરી 'હાલી' રમતા
બેઈ રહી હતી. 'આપત્તિનવા' મરણથી 'યંતી'
ઓઘાતની સાગથી કે આંખોનાં ખૂણામાં 'યંતી'
બીનાશ પશુ વ્યક્ત થઈ દશે કે 'કેમ તે' જણાયું
નહિ. માત્ર બે ચાર દોરતોને કહેતો જરે સોમ-
લેલા કે બાર્થ, કેકશી ચરદીમાં પથ મોડી
સતેવ ફેફસ-ક્રિયા પુતાથી કીધી હતી.

વાતાવરણ 'નમેલું' હતું.
વાતનો 'ઝાક' વળકે 'લેતાં' કાંઈક પૂજ્ય અને
પરતે 'કેલું' :- 'હા, અમારી' માતિમાં 'તો'
ચાલેયઘાટી ખાલી ન રહે તેમાં, 'બેર' મેરે કે
હરતે 'નવી' સંગાધ 'યંત્ર' નંદ' એ પુછનારે પથ
જવાબ વાંચ્યો, હા, અમારે તો 'રીત' જે
પાંચ 'આવીસ' દિવસ બાદે થઈ શકે !!!

To, the man, love is only a pas-
time, an amusement, but to the
young women it is every thing.

When love is gone out of her
life, she finds it unbearable

.. (Rabindranath Tagor).

પરધની વાડીમાં 'સુરેશ' મેલેલું જોઈને
નાગાયેરી, કેળ, આંખ, લોચુનાં આ અને એ
વાડીનો લખા. પર 'સર્વ' લીધેલું હતો.
વર્ષાની ખેત્રે 'પડી' એટલે 'કાળ' હતો.
જતાંય ધરતીની લીનાશ-કમળ-પની
માણસીઈની જેમ નજીકની હતી.
પાકા લોચુની 'સુરેશ', 'અમલના' મીઠાં
દાલનેનાં દુકા, 'પંખીના' નેડાંનો કિશકિશ
અને 'તાજીમરી' સુગીર, ફિદીયો, એવું, ફેરવતી

આમીને મના, એ માન-વિદાર કે
વિનાશ છે, પણ પીવના-આરતી તો તે (પ્રેમ)
જેમ સર્વ છે, જેમ મોતી એમ લઈ-લેવા ને
તેણીની સમગ્ર જીવિ-અસહ્ય લાગશે.
(શ્રી-રત્નપ્રકાશ દાગર)

નામ. ગાયકવાડ સરકારે સાર્વજનિક

"અર" રાંદરી ફત

પુસ્તકાલયો માટે અને

શાંઈરી ભાગ-૧-૨

નામ મુજબ સરકારનાં કંગલેણી ખાતે

ફારસી પીંગળ શાસ્ત્ર સમજવા માટે

પ્રાથમિક, માધ્યમિક શાળાઓ અને નેપથ્ય

આ એકન અને એકોડ પુસ્તક.

ધરતીપુષ્પ-સેના શિક્ષકની સાધારણ

રી. એ. પુસ્તકાલય મા. અનેયોરી

માટે મેનર ફેર પુસ્તક

એના નાંદિ ખોલું-પુસ્તક મારી નાશમાં નથી.

માટે મેનર ફેર પુસ્તક

આપત્તિ રાજરેમ-સા. મોકક. મી. એ.

માટે મેનર ફેર પુસ્તક

નિવેદી. શ્રી. વિજયશંકર કે. વિદ્ય. શ્રી-રમણ

માટે મેનર ફેર પુસ્તક

લાલ વ. દેસાઈ. શ્રી. વિજયપ્રસાદ ર. નિવેદી.

માટે મેનર ફેર પુસ્તક

શ્રી. સુવીપાલ વ. શાહ. પી. ના ઉત્તમ

માટે મેનર ફેર પુસ્તક

વિવિધ પ્રકારનાં મેનર ફેર પુસ્તક

બાણીતા શાંઘરનો ઇન્તિકાલ !

તા. ૨૬-૧૨-૩૯ ને રાજ ગુજરાતી શાંઘરની દુનિયા પર વજ્રપાત થયો. ગુજરાતનો અયગવ્ય શાંઘર "ફાની" વીરમંગામી આ ફાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી જન્મત નશીન થયો (કિન્ના) મરહમ "ફાની"ની કવિનામાં ભારના, યજ્ઞ યમતૃતિ અને અર્થ યમતૃતિના દ્વે દેખાતા. 'કારવાં' 'નરચેનન', 'ભેદીમોજ' અને મરહમ 'સાદિક'ના વાંચકો "ફાની"ના કાવ્યોથી અપરિચિત નથીજ. મેકંદર ગુજરાત અને તેમાંથી ખાંસ બેપરવા મુસ્લિમ સમાજને એ કાવ્યરતની કહે ન કરી. અમારા એક દિવ્દ કવિ મિત્રે તો એક વેળા એમનું 'નરચેનન' એક કાવ્ય ચાંચીને કહેલું કે "ફાની" મને મળે તો હું તેમના પંજે પડું. મેં એમને અપરવાડા દીધા મારા કાવ્ય ગુર માન્યા છે. અને ત્યારપછીજ "ફાની"નાં કાવ્યો તરફ અમારું પશ્ચ લક્ષ્ય દોરવાયું. દમોદર બોટાદકરે તો ગુજરાતી ગયા પછીજ ગુજરાતને પુના સાંપણો પશ્ચ "ફાની" તો મરહમ યજ્ઞ છતાંજ ગુજરાતના કોઈ ખૂણામાં છુપાઈ જશે. કારણકે મુસ્લિમ સમાજને એના કવિઓની કહર નથી. "મુસ્લિમ સમાજને મન કવિ એટલે ગાંડા કે નવરા! અપર અને તો માનીએ છીએ કે ગુજરાતી મુસ્લિમ શાંઘરમાંથી "ફાની"ના જન્મથી ખોટ પુરાવી અસાધ્યજ છે. છેલ્લા રોદર ખાતેના મુશાએરા માટે એમણે જે ગઝલ પાકેલી તે મરણ પથારી પરયા લખી હતી. તે ગઝલની અંત કરી ઉપરયા વાંચકો તોડ કરી શકે એમ છે કે લખા "ફાની" એક માસ અગાઉથીજ આ "ફાની" લેખમાંથી દેશ કરવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે—

"ખુશાના શાને રેહમત કે

કરે છે પ્રેમ કળીઆ પુખ્તની
 "ફાની" ના મરહમની!
 ગુજરાતને એક ખૂણે એ કવિ જન્મ્યો ઉછર્યો
 અને વિલિન થયો; છતાં ગુજરાત તેની પુરે
 પુરી તેવું પશ્ચ લેશે કે કેમ એ પશ્ચ શંકા
 રપદ છે। વે એ ગુલામ જીભ કાઈ બગીચામાં
 ખીણુ હોત તો મુન્દરો, ઉમારાં કહે, બેટાકો,
 કે બાદરાપણ કરતાં ચોંટું તો નમ. ઉતરત।
 ભાઈ "ફાની" સુનાવરયામાંજ અકાશે જન્મત
 નશીન થયા છે. પુણ એમના દુહાંબને રાજે
 જગીસ બના કરે અને મરહમને ગદાકે રકમન
 કરે ! આમીને

ગુજરાતી આકાશનો તારો ખર્ચો
 કામની ફરીયાદ કરવા પિયરોની
 મરહમ "કારવાં"

મરહમ ભાઈ "ફાની"

દત્તી આશા તો-મેહરાની,

[૪૫]

રજ્જળતા આત્માની ડાયરીમાંથી

“શાકિર” ઉનીઝ .

બી. એ.

રજ્જળતા આત્મા ડાયરી લખતા હશે, એવું મને જાણનામાં જાયેજ કાઠી માને. છતાં જગતમાં પણ આત્મા દતિદાસને, પાને ચટ્ટા વગેરે પોતાની જીવન-કહાણી લખી કાઢી ન જાયે એમ અદ્રષ્ય થાય છે. એવાજ એક અનુભવ આત્માની ડાયરી મને મળી આવી. એમાં તેનું નામ હામ નો'તું, એમાં સ્વચ્છતા નો'તી. ક્યાંક સાકીથી લખેલું હતું. તે ક્યાંક પેન્સીલથી વળી ડાયરી પણ અપ-ટુ-ડે નો'તી.

ડાયરીમાં રજ્જળતા આત્માએ પોતાનો જીવન અનુભવ અજળ પેલઝામાં લખેલો હતો. એના લખાણ ઉપરથી સાદું જણાઈ આવતું કે એણે જીવન જોયું પણ છે, અને અનુભવ્યું પણ છે. એણે બધી કાળજીપૂર્વક પોતાને પોતાના લખાણમાં છુપાવી રાખેલી હતી. એના લખણ ઉપરથી એના વિષે કાંઈ પણ ચોક્કસ અભિપ્રાય નાંખવો મુશ્કેલ છે. એક જગ્યાએ એ લખે છે.

“દરેક સભામાં સૌથી-મોટા આત્મા, સૌથી આગળ ખેંચી કાઢે પણ નહિ સમજવારને ગુલામ-પ્રેમ જે માન આપે છે તેના કરતાં ખીજો મહા અપરાધ મારી જાયુંમાં નથી.”

વળી એક જગ્યાએ નહિ વાંચી શકાય એવા શબ્દોમાં એણે આવું કાંઈક લખેલું હતું:-

“મને પીઠાની શરૂ એવા આત્માની મેં કદી શોધ કરીજ નથી. હું ‘લશ્કરને’ મળ્યો, મળ્યુંને ઝોળાખ્યા, પિછાન્યા, પથ....” નિર્દોષ હારવતી રિલસુરી વિષે એ લખે છે:-

“જીવનમાં એકજ વાર મેં નિર્દોષ હાર્યો લખેલું; ને દિવસ નું જગીચામાં રજ્જળ રહેલો

હતો. એક નાની બાગડી કુતો સાથે રમી રહી હતી; એની આંખ એના નાના બાઈ સાથે એનાથી થોડે દૂર હતી વાદળી રંગના ફોકમાં સજ્જ થયેલી પેલી નાની બાગડી ગુલાબ સાથે લીલાછમ લોન ઉપર ઉભી હતી. આમ તેમ પતંગીયાઓ ઉડતાં હતાં. એકાએક કોણે જોયું કેમ એ બાગડી જોરથી દસી. હું ચમક્યો, મને જાણ થઈ આંખો કે કુદરત પણ કાંઈ વેળા આમ દસી ખામોશ થઈ જતી હશે. કુદરતનું બાળક કુદરત સાથે હરેં એના સિવાય નિર્દોષ હાર્યો ધીજો કશે શક્યજ નથી. એના ખીસખીસાટથી બગીચામાં એક ધીમી લહેર વાઈ ગઈ, અને સૌ કુતો ડોલી ગયાં. કુદરતમાં હલનચલન ઉત્પન્ન કરી કે એજ નિર્દોષ હાર્યો.”

એ પછી તરતજ એ લખે છે:-

“નિર્દોષ, હસતી, કુદતી, ઉછળતી ખૂબસુરતી, જ્યારે વયમાં આવે છે, જ્યારે ખૂબસુરત દેખાવાનો પ્રવલ્ન કરે છે; ત્યારે જગતમાંથી ખૂબસુરતીનો નાશ થાય છે; નિર્દોષ હાર્યો કરનાર જ્યારે નિર્દોષ હસવાનો પ્રવલ્ન માત્ર કરે; ત્યારે મને લાગે છે કે જગતમાં નિર્દોષનાના ખૂનીએ જન્મ લીધો છે.”

એક જગ્યાએ એણે પોતાની મોટામાં મોટી અભિલાષા આમ ઝંકિર કરી છે:-

“મને સ્વર્ગનું જોઈએ; મને તો પ્રથુ એટલુંજ આપે કે હું અને તે હરિયાળા લીલાછમ કપાસમાં ખેંચીએ, અને અમારામાંથી કાઢીને એનું બાન નહિ રહે કે અમારા બે

સિવાય અમારી આસપાસ, કે આપે ખીનું કોઈપણ છે; બસ અમે બેઠાં જીવું કાંઈ નહિ ! પોતે આપું જીવન બેઠાં જીવે, પિત્રાન વામાં કેવી રીતે ગાવું તે આમ લખે છે—

“મેં આખી જિન્દગી બેઠાં જીવે પિત્રાન વામાં ગાળી છે, એક તો આત્મામાં રહેલ પરિવ્રતા અને બીજી આખી જીવન કંઈની કંડી દેનાર બે શાંત આંખો.”

કોઈ વૈસાદાર સાથેના કંડો અનુભવ એની ગાંધીની એક પાના ઉપર આમ લખ્યો છે—

“માનવજે જરૂરત વગરનાને, જરૂરત ન હોય ત્યારે કાંઈ ન આપે. તમે એમને ત્યાં એક દિવસ પણ રહેતા હજીતા ન હોય, ત્યારે તમને મહીના મુખી રાખે; પણ જો એકએક તમારે કમનસીબે એમને ત્યાં જરૂરત વખતે રહેવાનું થાય તો ભાગ્યેજ તમને એવો સંવેદ જોની પાસે એક પણ વૈસા નહિ હોય તેણે માનવજે સાથે કંડી કરવું નોંધ્યું નહિ.”

આશા નિરાશામાં ખૂબ અવચાપ પછી એ નોંધ લખે છે—

“જગત એટલે આશા નિરાશાની ચક્રોળ : આશા નિરાશામાં એલા ખાતો આત્મા કેટલો સુંદર ! કેટલો અતૈશીક ! એની એક નાની શી આશા એટલે અનેક સુખીનું સર્જન એની એક નિરાશા એટલે અનેક સુખીનું પથ્ય કરેલું ! મને તો લાગે છે કે આપણી આખી સુખીજ આશા નિરાશાનું મેળું પરિણામ છે. જગતમાં આશા પ્રાણી કરતાં બીજી એક સુંદર વસ્તુ મેં દીડી નથી. ત્યાં આશા-પ્રાણીજ જગતની મઠા મુડી છે. આશા નિરાશાની ચક્રોળે બેસ્યા વિના જીવનનું મઠા મુખ મળવું મુશ્કેલ છે.”

“જીવન-કીડીવારીઓ” એના મધ્યગા દેશ એ રચના આત્મા લખે છે—“આશા નિરાશાના એરણ ઉપર ધાતો જીવનમાંથી જે અવાજ પેસ થાય છે તેજ જીવન કીડીવારી : જીવનમાં

એકાદ આદ ! અને એકાદ “વાડ” ન હોય તો તે જીવન અધુરું સમગ્રવું.”

એ, રચના આત્માની ગાંધીમાં એવું લેવું લેવું થયું છે, હું એ બધું અત્યારે લખી વાંચકને તકલીફ દેના આદનો નથી. એ ગાંધીમાંનું એક છેલ્લું વાક્ય—

“લેવું બગીચાવાળું નિર્ણય હાસ્ય સંભળતો હોઈ, બાગીચો કિંમતી કરતો હોય અને એ આખા વિવરને દેખતાં દેખતાંજ મને એક એવી ઉંચ આવી જાય કે પછી હું ભગવતજ ન થાઉં ક્યામતમાં પણ નહિ; બસ એજ મારી છેડી આદ છે.”

કોણ જણે આવા કેટલાએ રચના દિશ્વરે રખડી રચના પોતાનું જીવન પુરું કરતા કરે !

મહુમલાઈ ફાની નું એક અપ્રગટ કાવ્ય.

ખતાનીને મુખ કેમ સંતાય છે ? ગર્હી મોતના દાવ મંડાય છે. ચીરાઈ ગયા તાર દિલના તો શું, કળી પણ ચીરાઈ મુમન થાય છે. નથી નોંધ શકતું કોઈ દહે દિલ, મચીલાની આંખો ફરી જાય છે. શમર્પણ છે અય ચંદ્ર સૌંદર્ય પર, સિતારા હસીને પૂરી જાય છે ! નિસાસા નિરાશા અને નાશ છે, જીવન તોય જીવનતો દહેવાય છે. શમી જાય આંસુ ડેના આંખનાં, પ્રચુપ અંત જાનજ ગતાં ધાય છે. પધારો, છે દાગોથી દિલ બાગ બાગ, વસંત આપની ચલું રજ થાય છે. નથી સરતાં જુદેથી જગ જિંદગી, સિતારા વદન મુમવા પ્રાય છે. ઘરો એવું ‘ફાની’ કે જન્મ્યો નહો, મરણ્યો તૂટે છે ને સરજાય છે !

એક નાનકડી સંસ્થાની ઉજવણ કારકિર્દી !

રહેરની એમ. એમ. પી. ઓફ ઓયક એસોસીએશન, એ ગુજરાતની તાલીમ સાથે દિવસથી ધરાતાર સંસ્થાઓ પૈકીની એક સંસ્થા છે. પીપરડીના ડાહ્યદૂધ અને ક્રી બોર્ડિંગ સ્કોલ-ગયી નામવરી પ્રાપ્ત કરનાર પીપરડીના ડોરટેલ કે જેની કારકિર્દી તો દિલ્લા ખૂલે ખૂલ્યામાં વ્યાપિ રહી છે. કારણ કે એ સંસ્થાને પ્રતાપે આજે સુરિધમ સમાજને અનેક મેજસ્ટ્રેટો, વડાપે, સોડીસીટરો, ડોક્ટરો, એન્જીનીયરો, ઓડીટરો, એકાઉન્ટન્ટો, ગાર્ડ, રેશનમાસ્ટરો, ટીપીટકેન્કટરો, ઇન્સપેક્ટરો, કસ્ટમ ઓફીસરો, ઇન્કમેટેક્સ ઓફીસરો, પેટ્રોલ અને ટેલીગ્રાફ અમલદારો, પોલીસ અમલદારો વગેરે પ્રાપ્ત થયા છે.

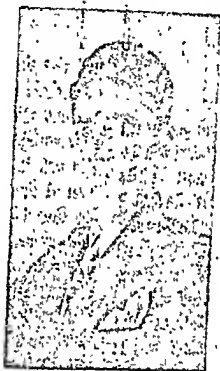
ગુજરાતની દીતી અને દુનવની તાલીમમાં એ સંસ્થાએ સૌથી વધુ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે. એ સંસ્થામાંથી પાસંગ થએલા અને કેળવણીનાં મીઠાં ફળ આરેખી સંસારમાં સફળ થએલા યુવકોએ પોતાના બીજા ગરીબ વિદ્યાર્થી બંધુઓને ઉચ્ચ કેળવણીમાં સહાયજન થયાજ એમ. એમ. પી. ઓફ ઓયક એસોસીએશનની સ્થાપના રહેર ખાતે કરી છે.

કેળવણીના હિમાગતીઓ અને અનુભવીઓ સમ સંવાસન હોઈ એ નાનકડી છતાં અનિવાર્ય સંસ્થા ધીમે ધીમે પણ મક્કમ પગે આગમ વધી રહી છે. સંસ્થાની સ્ટોક્સરેલીષ અને બુક્સ સ્થળ આજે અનેક વિદ્યાર્થીઓને આશિર્વાદ સમાન નિવડી છે. આજુ વર્ષમાં તો ૨૪-૧૨-૩૬ને રેજ એની બારમી વાર્ષિક સભા નવા ગ્રેજુએટ

જનુઆર મોહમદ યુસુફ હોરીયા બી. એ. ના પ્રમુખસ્થાને મળી હતી. સમાજ કામકાજ સુંદર રીતે સફળતાથી પાર પડ્યું હતું. આજુ વરસમાં એ સંસ્થાએ ૬૩૦ રાની રોકડ સ્ટોક્સરેલીષ પોતાના હસ્તક વહેંચી હતી અને બીજા ફંડ મારફત અમુક અમુક વિદ્યાર્થીઓને અપાત્રી તે બુકી બુકસનો લાભ પણ થયા કેવેચ્યતોને અપાયો છે. વરસો વરસની જેમ આ સાલ પણ ગ્રેજુએટની સારી સંખ્યા એ સંસ્થાના મેમ્બરશમથી બહાર પડી છે. બી. એ, બી. એસ. સી., એમ. એ, અને એલ. એલ. બી. બનેલા ઓની હારમાગમાં દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ થતીજ જાય છે. એ કૌમ માટે ફક્ત લેવા પોગપ છે.

તેજ રાત્રે એમ. એમ. પી. ડાહ્યદૂધના વિદ્યાર્થીઓનું વાર્ષિક ગેપરીંગ હતું પ્રમુખના કેળવણી પ્રતે પ્રેત્સાહ અર્પતા વિદ્યારો અને સ્ટુડન્ટી પ્રગતિ માટેનો હેડમાસ્ટર સાંજબતો રિપોર્ટ રજૂ થયા સંસ્થાની કારકિર્દીના ઉજવણ પ્રતિકરણ હતા. ગેપરીંગમાં વિદ્યાર્થીઓએ સાફ કામ કરી બતાવ્યું હતું. ઇનામોની સંખ્યા પણ વિપુલ હતી. ગેપરીંગ પહેલાં બે દિવસ અગાઉ મજદૂર ડાહ્યદૂધનું રપોર્ટ ફંક્શન પણ થઈ શાનદાર રીતે ઉજવાયું હતું. તન અને મનની કેળવણીની પ્રગતિના પ્રતિકરણ અને બંને જક્સા ઓની સફળતા અનુભવી સંચાલક અને શિક્ષક તથા સ્ટોક્સરેલીષ અપાર ઉત્સાહને આભારી હતી મુસલમાનો પોતાની ઝકાન ખેરાનનાં નાણાંને

યોગ્ય રહેતે અર્થ સા માતા હોય તે એમ. એમ. એક રૂપીયાની ગરજ સારશે. મુસલમાનો ફક્ત પી. એલ. બોયલ એરોસીએશનને હાથમાં યોગ્ય રૂબરૂથી અને કેળવણી તમારા ઉદ્ધારનું સાધન નથી. દીન અને દુનિયામાં મુઘિલમ મુસોને છે અને તેને ધણવત્તર આવી સંસ્થાઓ રૂબરૂની ધોમ વરેજ કીમને ઉગવળ બનાવે છે સંકળતાથી અંગણ ધણવત્તર એ સંસ્થાના સંધા અને બનાવતી રહેશે! આમીન. [સકલત્રી]

એમ વાઈ હાંસીયા બી. એ.

એમ. એમ. પી. એ. બી. એના માન્યતર પ્રમુખ.

બાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

મુજ રાતી

ગાંડીવના

બાળ પુસ્તકો

વ

એકાદશી હાલ્ય રસિક પુસ્તકો

૧. હમાનુન્નબી (સ.) ૧૦. હુન્નુન્નબી-ફલ
૨. રા. રુમિસીક (ર.) ૧૧. અલ તુમર
૩. સીરતે ઉમર (ર.) ૧૨. હુમારા શદગદ
૪. સીરતે ઉરમાન (ર.) ૧૩. તરખસકી શદગદ
૫. સીરતે અલી (ર.) ૧૪. ઉરમાન કા ખાખ
૬. શોખ દિલીસ ૧૫. શદગદ અ. રદમાન
૭. અલીફ અખ્દરુદ્દીન ૧૬. તદબીર કી સરગીન
૮. વઝીર મન્સુર ૧૭. બન્નોકે ગીન
૯. અંતા દુક ૧૮. તીન પેગમ

૧. જુની આંખે નવા તમાશા કી રૂ. ૧૧
૨. કલમ ચામુક કી રૂ. ૧૧
૩. અકસના ઇબરદાર કી રૂ. ૧૧
૪. હુ રાગ હોડે તો? કી રૂ. ૨૧

રજીસ્ટર—ધી રંદેર સ્ટોર્સ કલુપીઠ, સુરત.

અંબર

“અંબર” શબ્દો

માલિક

ધી સંદેર પુનાની હાંમસી

અંબર એક કામગી અને અતિ ગુણધારી
 હવા છે અતરો અને ઓપધીઓમાં એનો ઉપ-
 યોગ થાય છે, એની ખુરખુ હસ્તરી જેટલી તેજ
 નથી. કાંઈપણ સુગંધીમાં અંબર મેળવવાથી તે
 સગંધીમાં એની મધુરી ખુરખુ ઉત્પન્ન થાય છે
 કે જગતની કાંઈપણ ખુરખુ તેનો પ્રકાશનો કરી
 શકતી નથી. કાંઈ સુગંધીને વધુ પાવદાર બના-
 વવા માટે થોડું અંબર મેળવવામાં આવે છે.

અંબર શી વસ્તુ છે? એની શી હકીકત
 છે? એ માટે બિન્નબિન્ન મતો છે. અર્વાચીન
 દાખના યુરોપના નિદારીક નિષ્ણોનો—મત—છે—કે
 અંબર બેલ માછલીના આંતરગ્રાએમાં Phyceta
 macrocephalus નામની ખીમારીના કારણે
 ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેથી અંબર Patho-
 logical Prejud કહેવાય છે.

આ ખીમારીના કારણે બેલ ધણીજ અંબર
 કાત બનેલા કારણે તેને ધણી નિશબેર ઉદરી
 થાય છે. આ ઉદરી તેજ અંબર, અંબર શરીર-
 માંથી કાઢવામાં આવેલાં મોઝકીને પુનરુત્થાન મળે
 છે અને તંદુરસ્ત થાય છે. કેટલીક વાર માત્રુ
 પણ પામે છે. આ મૂત-બેલના શરીરને સમુદ્રના
 ખીમા માણીઓ લાક કરી આવે છે. પણ અંબર
 જેમ સવામન રહે છે તે મૂત-શરીરથી
 છુટ-પડતાં તરતું તરતું સમુદ્રની સપાટી ઉપર
 આવે છે. તે સમુદ્ર-પાણના સહેલાણીઓ
 અને શોધકો એની શોધમાંજ હોય છે. તરતું

પાતાં સત્તર સંગ્રહ કરવા ચૂકતાં નથી. જ્યતી
 જગતી બેલનો શિકાર ખેલવો એ કાંઈ મામૂલી
 રમત નથી. બેલનો શિકાર એટલે જાનવું સાકું
 કરવુંજ સમજવું. બેલને કુદરતે એટલી બધી
 સજિત અર્પી છે કે તે પોતાની પૃથ્વીના એકજ
 જગ્યા વરે લોખંડી વડાણને હિંપું કરી શકે છે.
 એના શિકારમાં એક બે જાનના ભોગ તો શિકારી-
 એને આપવાજ પડે છે. કારણકે ભોગ ન લેવાય
 તે તો અંપવાજ મથાય. આ નિષ્પ્રમથી દર
 રહેવા માટે શિકારીઓ ખીમાર બેલની શોધમાંજ
 રહેતા હોય છે અને ખીજું કારણ તો એ છે કે
 ખીમાર માછલીઓમાંથી વધુ પ્રમાણમાં અંબર
 મળે—શકે—છે. અને શિકાર પણ સહેલાઈથી
 થઈ શકે છે.

અંબરની આ ઉત્પત્તિ વિષે કેટલાએક
 અર્વાચીન શોધકોનો ઉપર દર્શાવ્યા મુજબનો
 મત છે. આરે કેટલાએક એમ માને છે કે
 પ્રથમ બેલ માછલી અંબરનો “ખોરાક” તરીકે
 ઉપયોગ કરતાં તેને આ ખીમારી લાગુ પડે છે.
 પ્રાચીન શોધકો બિન્ન બિન્ન મત ધરાવે છે.
 તે પૈકી કેટલાએક નીચે મુજબ છે—

૧. કેટલાએક શોધકોની માન્યતા છે કે
 અંબર એક જાતના પક્ષીનું મળ (અંબર) છે
 જે મામૂલીકરમાં મોશ પ્રમાણમાં જોવામાં
 આવે છે. સમુદ્ર-કિનારે જંગલી ઝાડો ઉપર
 એ પક્ષીઓના મળાઓ હોય છે. મસાધાર
 વરસાદ પડતાં આ ઝાડોની નીચે બેસું, સવડ
 મળ પાણીના વહીને સમુદ્રમાં પસંપાઈ જાય છે.

૨. કેટલાએક કહે છે કે અંબર એ એક જાતની આકાશ છે. જે સમુદ્રની સપાટી ઉપર અમુક સમય સુધી રહેવાથી જમીને બંધાઈ જાય છે અને મોગ્ગાઓની સાથે વંદીતિ સમુદ્ર કિનારે મળી આવે છે.

૩. કેટલાએક કહે છે કે અંબર એક ખાસ જાતની મધમાખીનું મીઠુ છે. આ માખીઓ પર્વતોની ઉગી અને ગગન બેઠી રાખે ઉપરના ઉંચા ટોચોની ઉંચી યાંત્રો ઉપર મધપૂડ જનાવે છે આ યંત્રો સુધી પહોંચવું મનુષ્યો માટે રિફ્ટ કાર્ય છે. પર્વતો ઉપર જે ગુપ્તમિત પુષ્પો હોય છે તેમાંથી વસંત ઋતુમાં આ મધપૂડાઓ તૈયાર થાય છે. વર્ષા ઋતુમાં આ મધપૂડાઓ કાઢીને પાણી સાથે સમુદ્રમાં વસી જાય છે. આ માન્યતાને પ્રાચિન હકીમોનો ટોચ મળે છે. આગામઃ ગ્રાંથરની પોતાના ગ્રંથ 'શક' મુદરિદને કાવ્ય'માં આ મતને ટોચ આપતાં લખે છે કે:- "અંબર આગ અથવા ગરમ પાણીમાં ઓગળી જાય છે અને કંડીમાં જમી જાય છે, એ તેના મીઠા હોવાની સ્પષ્ટ દલીલ છે." કેટલાએક તો કહે છે કે તાત્ત્વ અંબરે જ્યારે મળે છે ત્યારે તેમાં અમુક પ્રમાણમાં મીઠાસ પણ હોય છે."

૪. કેટલાએક હકીમો અંબરને એક જાતના આકાશગુહર પણ કહે છે સૂર્યના સખ્ત તાપથી આ ઉપરથી ઓગળી જમીન ઉપર આ ગુહર એકો યદ્યપિ બંધાયેલું હોય છે. વર્ષાઋતુમાં તે વસીને સમુદ્ર પ્રવાણ કરે છે.

૫. અંબર સમુદ્ર-શીથ છે. અમુક સમયે સમુદ્રમાં એવો તોફાન આવે છે જેથી એક પ્રવાહ ઉત્પન્ન થઈ શીથ તરીકે જાણી જમી જાય છે.

૬. અંબર સમુદ્રની નીચેની સપાટીની જમીનમાંથી પ્રવાહી રૂપે નીકળે છે અને, જોત-જોતી યંત્રોડા લાગવાથી જમી જાય છે તેથી કેટલાએક એને Mineral Matterનાં ગણી

થે છે.—મોમીવાઈ, સિલાહત, કેરોમીન વગેરે જમીનમાંથી નીકળે છે તે જાતમાં—આ મતને ચૌધુર-રહિસ ખુ અલી સીતાનો પણ ટોચ છે. જર્મન દેસરના ચાલી હકીમ ન્યુમાન પણ લગભગ આ મતને મળતો મત પ્રદર્શિત કરે છે. તે અંબરને પ્રાણીઓમાંથી ઉત્પન્ન થતું Animals Product માનવાની ના પાડે છે. બેલ માહલીના પેટમાંથી નીકળવાના કારણમાં માહલી તેને ખાવાથી બીમાર પડે છે; એમ તે દર્શાવે છે. તે વળે છે કે જમીનમાંથી કુદ-આઉસ નીકળે છે તેથી જ રીતે સમુદ્ર તળાએની જમીનના છોદોમાંથી અંબર પ્રવાહી રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. તેની સામેનીમાં તે જળુવે છે કે અંબરમાં પડેલા જાણેલાં છે અને પ્રથમ તે પ્રવાહી રૂપે-હતું તેની આ દલીલ છે.

ઉપર દર્શાવેલ બધી દલીલો જોતાં એટલું તો માનવુંજ પડશે કે અંબર બેલ માહલીના પેટમાંથી નીકળે છે. આદિકમાં આ માહલીનો ચિહાર ધગાગ જારી બહારત સાથે કરવામાં આવે છે, અને આ માહલીઓના પેટમાંથી જ અંબર ધણ મોટા પ્રમાણમાં ચિહારીઓને મળી આવે છે.

અંબર મોટા ભાગે આઝિય, આફ્રિકાના સમુદ્ર કિનારાઓ ઉપરથી, અથવા સમુદ્રના વહેણમાં તરતું. અથવા બેલ માહલીના પેટમાંથી નીકળે મોટા માંમત રૂપે મળી આવે છે. આ માંમતમાં વળત અધેગથી લઈ-રત્નો સુધીનું હોય છે. એકવાર એક ૩૫ સ્કીમર ને ૧૨૮ રત્નો એક માંમતે મળ્યા હતા જેના ૧૧૧૪૦૦ ફોરિન ઉપત્ત્યા હતા. અંબરનું વળત ૬૬૬ હોય છે તેને જાળનાં મુશ્કે અર્થે છે અને ચાલવાથી નરમ લાગે છે અને હાતોમાં વળગી જાય છે. એમાં ઘણી જગ્યા દેવ છે, સાફ સ્વચ્છ જેમાં કંઈક તામો રંગ હોય તે અંબર અંશદુષ્ટ કહે-વય છે. જોવામરેક માંમતને શમામા કહે છે.

એથીએથીને આમ જનતાને પોતાના પ્રકારમાં લેવા
 માટે જે જે રાજ ધારણ કર્યા છે, અને જે જે
 તરીકાઓથી પાછલગિયેલાં વસ્ત્રોમાં પોતાનો
 વ્યવહારને-તેમવાન, એને વિશાળ બનાવી છે તે
 એક સત્ય-પ્રેમી મનુષ્યને તેમની વ્યવહાર તરફ
 હાઈ જવાને બદલે તેનાથી, અણગમો, ઉત્પન્ન
 કરાવે છે. પરંતુ આ, જોઈને આશ્ચર્ય પામું
 છું કે, સંસ્કૃતમાં એવાજ નીચે અને પ્રાચીની
 તરીકાઓથી અચરેકી સાહેબ વિદ્યાસ પામી ચક્રવા
 ૧૧૧ હું આખને, સાચું, કહું છું કે એ પ્રકારની
 પદનાઓ જોઈને સુરિશ્વરો અચેના મ્હારી નિયમ
 દિન-અસ્તિત્વનો વધતી વળયો છે હું હેરાન છું કે જે
 કોઈમાં એના "સીસ" અને ગન્દા તરીકાઓ
 પદાસ પોમાં શકે છે, અને જે હદ દરજ્જાનેના
 વિવેક વિદ્યુષ્ઠ, તથા અદ્વૈતા દરજ્જાના માણ
 સોની સાચા દોરવાય જાય છે, તે કોમનો
 નૈતિક-પ્રભાવ, કુપામાં કેવી રીતે રહી શકે છે
 બે, ચાર, કે હજાર બે હજાર માણસો એવા
 હોત તો પ્રજા કોઈ વાન નથી, પરંતુ અદ્વૈયાતો

જેકિંહું કે સુસવમાનોમાં એજ ખોટો પદપાત
 પદા ચર્ચ રહ્યો છે, મધરેકી સાહેબે "મદે-
 સકામ" પ્રજેલુંમાં જે પદતિથી બાંધ લાગે
 માણસ વ્યાજખી કહી શકતાજ નથી, તે સમ-
 યનાં મધરેકી સાહેબ તરફથી પ્રગટ થતા અધ-
 ઈશ્વારના લેખો, જુઓ, અને પહેલાં લીડરને
 રપટપણે કલની ધમકીઓ આપનામાં આપી,
 પદધારીને બમ્બર પગેલું બરતની ધમકી આપી,
 અને ખુદખુદા એમ કહેવામાં આવ્યું કે અમે
 એ અગમને બળદારે દબાવીશું! બતાવો કઈ
 સત્તાએ કાય પદતિને સાંપી શકતી હતી? યુગીનું
 રાજ્ય હિન્દુ-રાજ્ય ખડું, કહું છું કે કુ કોઈ
 ઇશ્વાર-રાજ્ય પ્રજાએને સાંપી શકતું હતું કે
 સુસવમાનોની કોઈ રાજ્ય કાયદાને પ્રજા પોતાના
 હાથમાં લઈને કોઈ અગમના પદધારીને કલની
 ધમકીઓ આપે, અને કોઈ વિશ્વાસને બળથી
 દબાવનાને નિષ્પ. કરે. ૧૧૧

આ વાત સચ્ચી, રહી છે કે નૈતિક નયનગ્રાહ
 એક આમ-વ્યાપી જેમ સુરિશ્વરોમાં ફેલાઈ
 ચૂકી છે અને એમની માણસાઈ તથા મુદ્દ-
 રચાઈને ધારણ અવનતિને મોર્ગે જઈ રહ્યું છે.
 હૈદીશમાં આવ્યું છે કે આદમી પોતાની
 કોમ સાથે પ્રેમ રાખે તો તે એવો પદધારી
 નથી કે જેને ધર્મ મના કરે છે, અસંખ્યતા
 આદમી હક નોંધકથી બેધરવા પધને એવેકે
 હાસતમાં મીલાવી કોમનાળીની તરફદારી કરે
 તે હકપર હાથ પાં નોંધકપર, તો એનું
 "પદપાત" છે અને એજ તે પસંદ
 ધર્મ નાબૂદ કરવા થી છે. પશુ-હું

તો યુ. પી. ગવર્નમેન્ટે મધરેકી સાહેબ
 તથા તેમના હિમાયેતીઓ સાથે જે કઈ કહ્યું
 તે બિરુદ વ્યાજખી કહું, હવે જે સુસવમાનો
 એક આરોપીનો સાથ માત્ર એટલા મારેજ
 આવે છે કે તે પોતાની કોમનો આદમી છે અને
 યુ. પી. ગવર્નમેન્ટના સુદખિયામાં ભાગ આપેલા
 મારેજ તેની તરફદારી કરે છે કે તે હિન્દુ ગવર્ન-
 નમેન્ટ છે તો એનું નામ "ખોટા પદપાત"
 (નિષ્ક તરફદારી) છે. વિવેક, નૈતિ અને સંખ્યાતાના
 પ્રકારી આંખ આંખ કાન કરાને પોતાની કોમ-
 વાળોના કાય આપેલાં, અચર સુરિશ્વરોનું કામ
 છે અચર સુરિશ્વરો પ્રજા એજ કામ કરવા
 લાગે તો પછી તેઓમાં તથા ગવર્નસુરિશ્વરોમાં
 શું કંઈ રહ્યો? તેઓ અચર સુરિશ્વરોના મુકા-
 બનામાં પોતાનો અપ્પક્ષાકી-ઉચ્ચતા તથા નૈતિક-
 બેષ્ટતાનો દબાવો કયા આચાર કરી શકે છે?
 અને હું કહું છું કે સુરિશ્વરોને તે જગતવરની
 બીજી કોમીઓ એક જુદી નમામત એટલાજ

માટે એનાથી છે કે તે ખોટા પેશપાત અને નાકકે-તરફથી પાકે રહીને હક વાતની નિમોષ કરે, અને શુષ્ક નેનિકે સિક્કાતોના વાથે કરકાવે. એ તો પોતાની એ ખાસ વિશે પનાને ગુમાવી બેઠો, અને ગર્વમુરિચરિત્વ પોતી શન ધારણ કરી લીએ તો ફરી એ નેની જમા અત્યંત અસ્તિત્વની અંગત્યતાનું શું બાકી રહે? શું હસ્તિતાન બસ એટલા માટે જ આવ્યો હતો કે પોતાનો નામથી એક કોમ બનાવીને દુન્યાની બાલિત્ર પરસ્ત કોમમા એકને વધારે કરે? !

ખાકસાર - મુળવગતી ધામેક પોતીશન સંજ્ઞાથી મારે આપને કંઈ વધારે કહ્યાની અરેત નથી. મશરેકી સાહેબની કિનાઓ બેઠને પોતે બેસી શકે છે કે એ સાહેબે હસ્તમયા ઉમ્મસો-સિખ્યાનો ને ધવી રીને બહાર નાખ્યો છે. વિચારે તથા માનનાઓની દ્રષ્ટિએ તેમનામાં અને યુરોપથી નાસ્તિકતાનો પદ શીખી આવેલા બીજા જગતી નારિતોમાં સ્વેચ્છપણ કંઈ રહ્યો નથી. અમગત્ય એટલા દેર છે કે બીજા લોકોએ નાસ્તિકતાને એક જીલો-ધર્મ સમજીને હિંમતવાર કરે છે અને તેને "ઈસ્લામ" તરીકે ઓળખાવતા નથી. પરંતુ મશરેકી સાહેબ તે નાસ્તિકતાને ઈસ્લામ સમજે છે. અને કુઆન ધરીકથી તેને સાબિત કરવાનો નિષ્ફળ પ્રયાસ કરે છે. એ રીતે મશરેકી સાહેબ બીજા બધામાં કરતાં 'ઈસ્લામ' તથા મુસ્લિમોને માટે વધારે બળદેર છે.

એ વસ્તુ ઈસ્લામથી બિજુલ ખિલાફ છે. નેનિકેન કાલા માટે જ હસ્તમ આબો છે, નેનિકે સેને જ હસ્તમ ઉરવો, અને મુસ્લિમોને ખોટી અપવાદો કે મોડાનર રચનાઓ (સર્વિસાલો અંતરે વસત્રમ) એને લઈને તરકારી લાવ્યા હતા. આ છે તે "મદાનશાસ" ને. મશરેકી સાહેબે આ વીસમી સદીમાં પૂર્ણ કર્યું છે. !

અર્થસોસ કે સામો-પે યુસ્તીમ જનતા તંથ અંગે શિશુ પામેલા મુસ્લીમો પોતાના ધર્મથી એટલા બધા ગાફિલ અને બેબખર થઈ ચૂક્યા છે કે તેઓ આ બેબખર તરફ, પ્રપંચ અને આત્માની હકીકતને સમજી શકતા નથી. તેઓની રહાને જ્યારે એક રાખસ, હરકત અમસ, ગિલાફ તન્ઝીમ (સંગઠન) અમીરની હિતાવત ગરબો હમીન પર કાઢે, જેવા મંદર અને આકર્ષક નામો લે છે તો એ શ્રેષ્ઠ તેના મોઝ તરફ અને અધાણ થઈ જાય છે. અને એમ સમજે છે કે અમને મુસ્લિમ અપાવતર આવી ગયાં પરંતુ તેઓમાં આરણ સમજવાની તૈમીય નથી કે આતિલને માટે દરવાખા આસ્તામપીશો તથા હકને માટે કરવામાં આવતી શરિયોમાં શું ફેર છે. અહાલ વાસ્તે ગિલાફ દરવાખા ક્યા મહી અને આતિમક તકાવત છે.

ગિલાફ-સંગઠન તથા નમરદી અમીરનું અનુકરણ શું છે, અને ફરિયામી તન્ઝીમ તથા અમીરના કુદમેનું પાલન કય સત્યતાઓ અને હકીકતોની જુન્યાદ પર એનાથી જુલુ-હાપ છે. ખુદ રહામે બગતો દરવા વાળાઓને કાળ અને કાળે કે જે આદ અને સમુ તથા કિયોન અને નમરદ જેવાઓને મળ્યો હતો, તે એકેમક રમુજુસાં સત્રમકાદો અમીર વસત્રધર્મ કાયમ કરશે ખિલાફતે હેસાલીથી કય જુન્યાદ પર જીલો પડે છે? એ વાતને એ લોકો ન પોતે સમજી શકે છે અને ન તો અજાનતાનું પુકાર તેઓને આ વાતની આંદા આપે છે કે અગર કાલ રાખસ તેઓને સમજાવે તો હંશ દિલ્લી તેની દલીલો પર વિચાર કરે. એવી રીતિમાં આ સિવાય બીજો ધલોન શું છે કે આદમી સમ કરે અને એ લોકોએ તેઓની લાલ્લ પર છાપા ખામોશીથી હક વાતનો પ્રચારમાં મેચુસ રહે.

અગર આપ ખાકસાર-મુળવગતી, શાહ ચાગદાવ સોમની અનિશ્ચય રાખવા દેવા તે

મુશરિફને જે નજસ કહેવામાં આવ્યા છે તેથી મતલબ નજસુલ એન (શરીર સુદાં નાપાક) નથી બલકે તેઓનાં છુરા અરીદ્દા (કાં, ચિક)ના કોરણે બાતિની મંગસુતે એટલે દિલ્લી નાપાકી મુશક છે. એ બાબત હદીસોથી પુરવાર થાય છે. માટે આયતથી નજસતે હામી (દેખીની) સમજવું જૂલ ભરેલું છે. (તફસીરે રહમાની બાગ ૧-૫૫૬ ૬૭) અને બાતિની (દિલ્લી છુપી) નજસતથી માણસ અપીત્ર થતો નથી. જેથી હિંદુઓનાં હાથનું ખાતું પીતું દુરસ્ત છે. હા, જો કોઈ એમ સમજી તેઓનાં હાથનું ખાતું નહિ કે અમે પવિત્ર હોવા છતાં અમને તેઓ નીચ સમજી અમારાથી છુતલાત (આજ્ઞા છેડ) રાખે છે, તોએ ગેરતને લઈ અમને પણ તેઓથી એવીજ વર્તણૂંક રાખવી જોઈએ, તો એ જુદી વાત છે.

૧. સવાલ-આગ અને લાંચ રિયત સેવારને ધેર દીનદાર મુસલમાનને ખાતું, તેમ તેને ધેર નોકરી કરવી જાએક છે ખા નહિ ?

જવાબ-જો તેના હવાલ કમાઈતો માલ વધુ હોય તો તેને ત્યાં ખાતું, પીતું, ને નોકરી કરવી દુરસ્ત છે. અને જો હરામ માલ વધુ હોય તો દુરસ્ત નથી, પરંતુ જપારે ખાતીપૂર્વક માલમ પડે કે આ ખાતું અથવા આ પગાર ખાસ દેવાલ માલમાંથીજ છે, ત્યારે દુરસ્ત મશે. (મજમૂઅક ફતાવા.)

૨. સવાલ-દિવાળીના દિસે મુસલમાનોને પાન સોપારી ખાવા માટે નિમંત્રણ છે. ત્યાં જઈ મુસલમાનને (હિંદુઓને ત્યાં) ફળ, ફળાદિ, પાન સોપારી ખાવામાં કંઈ વાધો છે કે નહિ ?

જવાબ-હોળી, દિવાળીના દિસે મુસલમાનોએ હિંદુઓને ધેર જઈ તેઓના તહેવારની રાતક વધારેવી ન જોઈએ. હા, સંમંપ હોવાની કારણે જો હિંદુ ખાવા પીવાની કોઈ વસ્તુ કોઈ મુસલમાનને ભેટ સોગાત તરીકે આપે તો તે સહી ખાવું જાએક છે. (મજમૂઅક ફતાવા.)

સવાલ-પાંચ આંગળીએ ખાતું સુન્નત છે અથવા ત્રણ આંગળીએ ? હદીસના હવાલા સાથે સખી જણાવશે.

જવાબ-ત્રણ આંગળીથી ખાતું સુન્નત છે. હઝરત કમઅ બિન માલિક રહિં રિવાયત કરે છે, હઝરત રસૂલે ખુદા સત્તમ ત્રણ આંગળીથી ખાતા હતા. અને ખાવા પછી ત્રણે આંગળીઓ ચાટી લેતા હતા. (શમસેને તિમિઝી)

સવાલ-ઝોરતો અતર, ખુશબો લગાડી શકે છે ?

જવાબ-ઝોરતોને અતર તેમજ બીજું કોઈ ખુશબો લગાડવું જાએક છે. પરંતુ જે અતરની ખુશબો ફેલાતી હોય તેવું અતર લગાડી બહાર નીકળવું મના છે.

સવાલ-માફલને મારવા માટે ગરમ પાણી પક્ષગ ઉપરે નાખવું જાએક છે કે નહિ ?

જવાબ-જો માફલ હાથથી અથવા બીજી કોઈ વસ્તુ વડે કોઈપણ પ્રકારે મારી શકાતા હોય, તો તેને ગરમ પાણી નાખી મારવું જાએક નથી. હા, જો પક્ષગની તોમાં છુસી રજા હોય, જેને મારી શકાય તેમ ન હોય, ત્યારે લાચારીએ ગરમ પાણી રડવું જાએક છે. (મિમ્તાદુલ ફતાવા.)

સવાલ-એક દીનદાર બાઈને ત્યાં ઇસ્લામી મઝહબના હસ માણસ નોકર તરીકે કામ કરના હોય. અને તે રાજ્યે ગેર મઝહબની ઝોરત રખાત તરીકે રાખેલી હોય, અને તેના ધરમાં (નિકાહ વગર) આવવા પછી પણ બૌદ્ધ ધર્મ પાળતી હોય, તેણીના હાથનું પકાવેલું, ખાતું ખાતું નોકરોને તેમજ બીજાઓને ખાતું જાએક છે અથવા નહિ ?

જવાબ-કોઈપણ ધર્મની ઝોરત રખાત તરીકે વગર નિકાહે ધરમાં રાખી તેની સાથે સોડખત કરશે, તો તે વ્યક્તિયાર કહેવાશે. અને વ્યક્તિયારને કુઆન શરીરમાં અદ્વાકનઆસાએ થકું છાર કામ કરમાવ્યું છે. અને એવા કામ માટે કુઆન તથા હદીસમાં મદાન અજાબની

શિક્ષા બચાવે ફરમાંથી છે.

એ. ૧ માણસને ત્યાં તોફારી કરવી અથવા ખાવું તો ફરત છે. પણ એથી બચવું સાહે છે. અને તોફારી સફાર્ત અને બલની સ્વચ્છતા સથે કાઢ પણ માણસના હાથનું પકાવેલું હોય તે ખાવામાં વાધો નથી.

સવાસ-મોહરમાં ત્યાં ચોથું સરીકના બાંદ માતમ કરવામાં આવે છે, ત્યાં નો નાનું બચ્ચું જઈ ચડે અને તેને નાનખસાડ અથવા ખાણ ને કંઈ વહેંચે, તે આપે તો એ બચ્ચાને ખાવું હુકમ છે કે નહિ ?

જવાબ-માતમની મગલિસ શરીરના વિરૂદ્ધ છે. એમાં લાગ લેવો અથવા પોતાની ઔશાદને મોકલવું હરામ છે. નાના બાળકોને પણ એવી શરબ શરીરના વિરૂદ્ધની મગલિસમાં જવાબી રોકવું નોંધે એ તે છતાં નો કોઈ નાનું બચ્ચું એસમજ હોવાને સીધે માતમની મગલિસમાં જઈ પડેલું અને ત્યાંથી મગેરી સીરીની ખાઈ ગયું તો કંઈ વાધો નથી. પણ પોતાની રહેતે તેને ખાના દેવી નહિ. ખુદ વધુ જાણનાર છે.

સવાસ-પુરોપથી પેક કબ્બાઓમાં જેથી આવે છે, તેને પકાવી ખાવું કે નહિ ?

જવાબ-પુરોપથી જેથી બનાવવાનો પાઉ. ૩૨ કે દીકડીઓ આવે છે, તે જાણે નથી. એ વિષે તકડીક કરતાં જણાય, કે એ જાનવરોના પાયામાંથી બનાવવામાં આવે છે. અને પુરોપના જાનવરોને દલાલ કરતા નથી. એ ઉપરાંત તેઓ હરામ જાનવરોને પણ ખાય છે, તો કદાચ તે જાનવરોથી પણ બનાવતા હોય. મનદાજે પુરોપની દરેક વસ્તુ સક પછીગ છે માટે મુસ્લિમોનાં ત્યાંની આગેથી પચવું કરી છે. અપશ્યા ત્યાં ઘરોમાં પાયામાંથી તાલ જેથી બનાવવામાં આવે છે, તે વાંધા વગર ખાવી જાય છે. અને તે ખાવામાં પણ ધણી મનદાર અને સ્વાસ્થ્ય પાય છે.

સવાસ-શાની રંગની ફરત છે કે નહિ ?

ફરત રોય તો કેવી રંગની જોઈએ !

જવાબ-ખાંલિસ, લગા ખિજાખ સિવાય શાલ, લીલાં ખિજાખ કરવો ફરત બરેક મુસ્લિમ હમ છે. અને ખિજાખ ન કરતાં શાદી સહે રહેતા કેવી પણ જાણે છે. અને નહન કાળો ખિજાખ કરવો મના અને કબીરક ગુનોવ છે. એ વિષે હરીસ શરીરમાં સખત વર્ધિ આવી છે. (દાઝીખાન)

સવાસ-એક માણસે સોનાની વીંટી પહેરી તેના મિત્રે કહ્યું. સોનાની અંચુડી પહેરી દેરામ છે. પણ તે મિત્રના હાથમાં લોખંડું છંદવું હતું. તેથી તેણે તેને કહ્યું આ લોખંડું છંદવું પહેરવું પણ દરામ છે. તો શરીરવતને ધરસામમાં લોખંડી વસ્તુ પહેરવા માટે શું કહેવું છે ? તે કહીલ સથે બચાવ દરો.

જવાબ-પાક શરીરવતે ધરસામથી પુરોપ માટે સોનું પહેરવું અને ચોરત, મરદ દરેકને માટે લોખંડી વસ્તુ પહેરવી જાયેઝ નથી. રચલુદલાલ સત્તર એ એક માણસને જોયા કે તેના હાથમાં સોનાની વીંટી હતી. આપે (સં) જુ માણસ, એને કાઠી નાખ તો તેણે તેને કાઠી નાખાને લોખંડીને છંદવો પહેરી લીધા. તો આપે (સં) ફરમાવું, એને પણ કાઠી નાખ. એ તેનાથી વધુ ખુશ છે, કારણ કે એ લોખંડીઓનું ચોર છે. (નિસામુલ હુન્નસામ)

સવ લ-મુસલમાન ચોરતો પોતાના સંજોગો એવો પરદો કરે અને પારકા માણસો એટલે નો કોઈ પીર ફકીર અથવા ખીન ધર્મના કોઈ સાધુ સાથે છૂટથી વાતચીત કરે તો એના માટે મઝહબે ધરવામનો શું ફરમાન છે ?

જવાબ-ના મઝરમ એટલે શરીરવતના રૂએ જેના સાથે નિશક કોઈ પણ વખતે થઈ શકે તેનાયા પરદો કરવો ફર્ક છે. પછી તે સુન્ને વઝામે હોય કે ન હોય એથી સાફ રીતે સિદ્ધ થયું કે ચોર મુસ્લિમથી તો જરૂર પરદો કરવો જોઈએ. નહિતર સખત ગુનેહગર થઈ. કુર્બાન અને હરીસથી પરદાની પરખી તાલિદ સાબિત છે

લોહીની

પ્રાસ.

(પાદરીની પ્રેમતાની અદ્ભુત કથા.)

અમારી રસભર માણ વાર્તા

સાધાનંતરદાર—

‘તુલાવ’

[ગેતાંદી આંધ્રુ]

‘તુલાવ’ તેને મારી પાસે ઉપરે લઈ આવી
ત્યારે હું સવા જવાની તૈયારીમાં હતો. આવનાર
મને જણાવ્યું કે, તેની શેઠાણી બહુ મોટા ધરની
સગાંરી હતી. અને તે મેરજીપવારીએ પડી હતી.
તેની અંતિમ ધરીએ તે પાદરીને મળવા ઇચ્છતી
હતી. ‘તે’ તરેતર કહે—

“હું આશ્વરને તૈયાર છું.”

આખરી કિયા માટે જોઈતી વસ્તુઓ સાથે
લઈ હું અંધારી નીચે ઉતર્યો.

સાંતિ જેટલા કાળા બે ઘોડા પગે વડે બ્રહ્મ
પૂર્વિતા દરવાજા પર ઉભા હતા. તેમનાં મોડાં
માંથી શીશુ નીકળતું હતું. અંધોની કણા ધીવા
પર મહેતી મ્હેત શીશુની ધારા દરિયાનાં મોજાને
બાસ કરાવતી હતી.

આમ જોઈ મારા માટે લગામ પકડી રાખી
મને એક ઘોડા પર સવાર થવામાં સહાય કરી
અને પછી મોજે જઈને પકડી બીજા ઘોડા પર
છલ્લમ મોંડી બેસી ગયા. લગામ લીધી મુઝી
ઘોડાને એકી મારતાં તે તીરની જોમ દોડ્યા
મારા અંધની લગામ પછુ તેનાજ હાથમાં હોવાથી
મારો ઘોડો પંજુ તેના ઘેડાની જોડે પુરપટ
દોડવા લાગ્યો.

અમે વાયુમાં ઉડ્યા જતા હતા. જમીન
અમારી નીચેથી સરી જતી. જુલોની હારમાળા
અમારી સામેથી બાગતા લસકરની જેમ નક્કી
જતી. ઘેંટાદાર ઝાડીવાળાને અંધકારમય જંગલ
માંથી અમે પસાર થઈ રહ્યા હતા. મારા વહેમો
હૃદયમાં બધા બૂતો તાંબે કરતાં.

પંથરે સાથે ઘોડાની ખરીઓનાં ધંધળુથી
જણાયા જતાં અને અમારી પુકે દોડની આવતી
આગનો બાસ કરાવતા મને તે મારા બેઠમિયાને

ચામિયા તે સમયે વિકટ જંગલમાંથી પસાર
થતાં જોઈએ જોયા હોત તો અમને ખ્યાળી
કુનિયાના જાતિયા ઘોડેસવારો માની લીધા હોત.
બીનાથવાળા જગ્યાએ અમારાં માર્ગમાં
આગિયા અગમતા. જુલોની બાગેલમાંથી ધુવડ
બોલતાં ઝાડીઓમાંથી જંગલી - બિલાડીઓની
આંખોમાંથી વીજળી જેવી તેજરેખાઓ ચમકેતી.

અમારા અંધોની, લાંબી ધાંગી યાજ
વધારે ને વધારે ગતિથી સહેસતી હતી. તેમનાં
શરીરમાંથી પાણીની જેમ પરસેવો પડતો હતો.
તેમનાં નરકોરામાંથી ગરમ વરાળ વહુટતી હતી.
અંધો સહેજ પંજુ ધીમા પડતા, તો મારો
માર્ગદર્શક ગળામાંથી એક પ્રકારનો ધોંધરો
અવાજ કરતો ને ઘોડા પાછાં વિદ્યુત વેગે દોડતા
મારા બેઠમિયાના અવાજ જેવા માનવનો અવાજ
મેં ક્યારે સાંભળ્યો નથી.

આખરે આ વટાળિયો ધીમે ધીમે પડ્યો.
તિમિરતાને બેઠતી થઈ પ્રકાશ રેખાઓ ચમકી
લોહના રસ્તા પર ઘોડાની નાક અંધમવાનો
અવાજ સંભળાવા લાગ્યો, અને મેં વિશ્વાસ
મિનારની વચ્ચેના, જડમાં ફાટતાં, હોવા એવા
ધુમટવાળા માર્ગમાંથી અમે અંદર દાખલ થયા.

દિશામાં શોરબંધર મચી રહ્યો હતો ચાકરા
હાથમાં મોટી મોટી મશાલ લઈ એકની
ચારે દિશામાં ફરતાં દેખાતાં હતાં. પ્રકાશના
લડાકા ઉપર ચડતા હતા ને બીજા નીચે ઉત-
રતા હતા. તે મોટા મોટા થાંભલા ને લાંબી લંબી
સીધીઓથી બાંધકામની વિશળતાનો આજો
પરિચય આપતા હતા. રોજવાંશી ને તરંગી દમા
મવાળા આ ઈમારત હતી.

કેસરીઓની પોંકેટજુક લઈ આવનાર પેંગો

હમણી શુભામ અમને ધોડા પરથી ઉતારવાને આવ્યો.

ધરનો કારભારી—Majordomo અમને સ્વયં મળવા આવ્યો. કાળી મઘમઘના પોસાક ને ગળામાં દોનાની સાંકળી તેણે પહેર્યાં હતાં. તેણે હાથમાં હાથાંદતની લાકડી હતી તેની આંખોમાંથી આંસુ ટપકતાં હતાં આંસુ આગળથી સરીને તેની ધોળી દાઢીને લોળવાતાં માથું ધુણાવાતાં તેણે કહ્યું :—

“બહુ મોડું થયું! પાણી સારું જ બહુ મોડું થયું! આત્માને તને ઉગારી શક્યા નહિ; તમે ઉગારી શક્યા નહિ, હવે આવો ને તેણે ખાલી ખોળિયાતી સંભાળ લ્યો.”

મારો હાથ જાત્રી લાશવાળા ઓરડામાં તે મને લઈ ગયો. તેણે ગેટલેજ દૃષ્ટિ પછી એકાદ રોપો. આ લાશ અન્ય ડોર્ડ સ્ત્રીની નહિ પણ આઠલા ઉમંગાથી ને પાંચપણે આઠનાર કહેરીમિન્ડીની હતી.

મહામાના આત્મની શાન્તિ કરવા માટે બાઈબિલ વાંચત કરવા તેની મૃત્યુદેશ પાસે દળેને મેજ મુકવામાં આવ્યો.

હંસાની વાટશીમાં મોટી દીવી બગીચા રહી હતી. વાપુના હોતોરાથી જલજૂન થતા તેણે આઠા બૂરા પ્રકારમાં પણ ઓરડામાં મેંધુ ફરતીયર ખાત ખેંચ્યા વગર રહેતું નહોતું. ટેબલ પર પડેલી ફાળી કુલદાનમાં એક દર-આપણું સોદ શુભામ પડ્યું હતું. મુગસિન અંતુની જમ તેની બધી પાંદડીઓ કુલદાન પાસે વેરાવણી પડી હતી. કેળા એકજ જાંદી દણ તેની ગાંધીની રજાની રહી હતી. ફાટેલો નિકાળ પંખો, દરેક ગળના દેની ફાળાં પુર-ગીઓ પર અવ્યવસ્થિત રીતે પડ્યાં હતાં આ વિચારી મહેલમાં મૃત્યુ અણધાર્યું અને અણ-ચિન્તનું આવ્યું હતું!

ખિડાના પર દષ્ટિ નાખવાની વિમન ક્યાં ફરવા દે? મૃત્યુ પડ્યો અને ઉત્સાહથી પ્રાર્થના

લક્ષ્યા લાગ્યો. મારા અને આ સ્ત્રી વિનંદ મારા વિચાર વચ્ચે ઘુરવડાતું આવજી મુક્ય માટે દુઃ પરમેશ્વરનો પણ માનતાં હતાં. હવે મારી પ્રાર્થનામાં મૃત્યુએ પાવન કરેલું એવું નામ દુઃ નિઃસંકાય લઈ ચડીશ!

ધીમે ધીમે મારો ઉત્સાહ ઓસરવા લાગ્યો. મારા વિચારો ભમવા લાગ્યા. મૃત્યુરીયાને અનુકૂળ વાતાવરણ ઓરડામાં નહોતું. કપૂર ને લાશમાં ભરવાનું અન્ય વસાણાંની સોડમવાળા ઓરડાને બદલે ત્યાં વિપવવાસનાને ઉરકેરે એવી ચાતોરાની પુરખુ અને એક પ્રકારની અવર્જનીય સ્ત્રી ઉપ-યોગી પ્રેમે-તેજઃ સુવાસ વાગુમાં અસરી રહી હતી. હાથ પાસે રાતે જલની આઠી ફીટીની પીળી પ્રકારેખાએને બદલે ત્યાં વિવાસની ધડીએ આનંદમાં વિતાવવા માટે અનુકૂળ આનંદાદક હજુ-કંઈ હોય એવો ભાસ થતો હતો.

કહેરીમિન્ડીને સદા કાળ માટે દુઃ ખાઈ રહ્યો હતો. ત્યારે આરા અજબ સંતોષમાં મને તેનો બેરો થયો, એ દુઃ વિચારી રહ્યો હતો, અને મારા દિલમાંથી ફક્ત ધીમી બાક નીકળી ગઈ મારી પાછળ પણ ફાઈએ નિશ્વાસ નાખ્યો. દોન એવો મને અણસારો થયો અને સદસા મેં પાછળ ફરી જોયું તો બોલું રાઈ નહોતું મારી આદતો તે કેવળ પડ્યો હતાં મુખ પાછું ફરવામાં મારી વગર મરણપધારી પર પડી અત્યાર વેર તે તરફ જોવાનું સાદસ ને નહોતું કહ્યું.

ફક્ત ને સોનેરી જડીથી બનેલી લાલ રંગની રેશમી મઝરદાની પાછળ કહેરીમિન્ડી નામે મુઈ રહી હોય, તેમ છાતીએ હાથ મૂકી પડી હતી. વિમલ થોળા આદર તેને કોણાગમાં આવી હતી. પરવાના ઘેસ જાગ્યું રંગના કારણે અદરનો ઘોડો રંગ વધારે થોડો દેખાતો હતો અદરનું કપડું એટલું મુલામમ ને ત્રીજું દગું કે તેમણે તેના સરીસું સૌંદર્ય દેખાતું હતું. તેનું રૂપ, તેનું છાતીદાર સરીર અને તેની હંસ જોડી મરદાને મૃત્યુ પણ નષ્ટ કરી શક્યું નહોતું. કહેરીમિન્ડી

શાન્તિથી સ્તી હતી. જાણે કોઈ રાણીની કબર માટે નિષ્ણાત શિલ્પીએ તૈયાર કરેલું સંગે મર- મરનું પુનઃનું! વરસતા બરફમાં ચનેલી મુંઝેલી!

હું વધુ સમય લાગી સંવય રાખી રાક્યો નહિ. ત્યાંના વાતાવરણે મને નશો ચડાવ્યો હતો. બર્ષ કરગાયલા શુદ્ધાત્મી મુનાસ મારા મગજમાં પેસી ગઈ હતી. પિંજરમાં પુરાયલા સિંહની જેમ હું ઝોરડામાં આમથી તેમ આંટા મારવા લાગ્યો. કહેરીમોન્ડીની શૈયા પાસે આવતોડ ત્યારે તેના સૌંદર્યનું અમી મારી આંખોમાં સોંચવા હું પગવાર ત્યાં ઘોઘતો પાડો કરતો, પાડો ઘોઘતો વિચિત્ર વિચારો મારા મગજમાં ધોળાયા કરતા હતા. કહેરીમોન્ડી મૃત્યુ નથી પામી. એવી મેં અસંભવિત દૃશ્યના દરી. મને કિંદ્રામાં ભોલા- વીને મારા પ્રતિભો પ્રેમ પ્રદર્શિત કરવા માટે રચેલો તેનો આ કેવળ રચંગ તો નહિ હોય! ધોળા ચાદરમાં તેનો પગ દાઢતો હોય અને તે પાંદડું બદલતો હોય એવો પગવાર મને બાસ પહોંચ્યો!

પગી મેં સ્વગત કહ્યું:—

“શું ખરેખર આ કહેરીમોન્ડી છે? મારી દેને તેના શા પુરાવા છે? પેમો ધણે ગુલામ આ કોઈ બીજી સ્ત્રીની ચાકરીમાં તો રહ્યો નહિ હોય? છટ! આમ બાકું થયું એ પાગલપણું છે.”

પરન્તુ મારા ધકકતા હૃદયે પ્રતિઉત્તર વાળ્યો—

“આ પેલીજ છે, આ પેલીજ સ્ત્રી છે!”

હું ફરી શૈયા પાસે ગયો અને મારી પુરી ખાતરી કરવાને મેં તેને લક્ષ્યર્થક નીરખી.

હા, તે કહેરીમોન્ડીજ હતી!

મૃત્યુના ઝોળાથી વિમલને પાવન બનેલું તેનું સુંદર, હામીદાર શરીર મારા હૃદયમાં અગમ્ય લાગણી ઉપગમી રહ્યું હતું. તે ઉપમાં સ્ત્રી હોય એવુંજ લાગતું હતું. મૃત્યુક્રિયા ઉદ્ધવાવવાને હું આવ્યો હતો એ હું સાવ ભૂલીજ ગયો અને સમજાવી પોતાનું સુંદર મુખડું ધુંધટમાં છુપા- વતી, નંવવધુના ઝોરડામાં જતો વર મેં મને

દૃષ્ટી લીધો.

શોકથી બગતો, આનંદથી ઘેરો થતો, બમને દર્પની મિશ્રિત લાગણીથી મુગ્ધતો મુગ્ધતો હું નીચે નમ્યો અને ચાદરના એક ખુણાને મેં ઝાલી લીધો. તે જગી નહિ જાય એ બમથી મારો આસ રોષાને બદલ ધમિધી મેં ચાદર ઉચકી. મારું હૃદય ઝડપથી ધબકારા લેતું હતું અને ધુધવાતા સાગર જેવા અવાજ મારા કાનોમાં શુંછ રહ્યો હતો. આરસની મોટી શિલા મેં ઉચકી હોય તેમ મારું કપાળ પરસેવાથી રેખાજેય થઈ ગયું.

તે કહેરીમોન્ડીજ હતી-મારી દીક્ષાને દિવસે જોઈ હતી આજેહમ તેવીજ! તેટલીજ આકર્ષક! મૃત્યુના લાડથી તેના નાકો અંદાજની એક વધુ કલાકથી ખીલી હતી.

તેના ગાંઠોનો શીકો રંગ, વંકુ ઘેરાં બનેલાં શુભાજ જેવા તેના દાંડ અને તેના મુખની સ્વેતતાની ભૂરી દિનાર જેવાં તેના દળા પડેલાં લાખા પાંપણો તેની મુખપ્રદામાં શોકાન્ત સ્ત્રી- ત્વ ને મૂક વેદનાની રેખાઓ પુરતાં હતાં અને તેમાં અવર્ણનીય આકર્ષણ હતું. તેના છૂટાવાળમાં હજી પહોં નાનાં આરમ્ભની પ્રલ મૂંચાયલાં પડ્યાં હતાં તેના ભરાવદાર વાળ તકિયાની મરજ સારના હતા અને તેના નામ ખમાને ઠંકતા હતા. તેના પાક ને પારદર્શક લાંબો મૂંચી પ્રાર્થના દરી રહ્યા હોય તેમ સંપુરની જેમ જોડાયલા પડ્યા હતા. આ દ્રવ્ય વિપય લાલસાને ટાલી દરી દે તેનું હતું! આરસપાણુ જેવા તેના ધોળા લામ પરથી મોતીની ચૂરીઓ પહોં ઉતારવામાં આવી નહોતી.

અરથ સમય લાગી તો હું વિચારમગ્ન બેસી રહ્યો. કહેરીમોન્ડીને વધુને વધુ જોતો તેમ તેના સુંદર ખોળિયામાંથી પ્રાણપ્રભેરું ઉડી ગયું છે એ હું માની રાકતો નહિ.

તે બ્રમ હતો કે દીવીનો એળો, એ હું જાણતો નથી, પણ તેના મુખની શીકદાસમાં

ધીમે ધીમે રંગ પૂરાનો હોય એવું મને જણાયા લાગુ. ધીમેથી મેં તેના હાથને સ્પર્શ કર્યો. તે ટાટો હતો; પણ દેવગમાં મારા હાથને સ્પર્શનાર હાથથી તો વધારે ટાટો નહોતો.

ફરી પાછો હું મારી જગ્યાએ આવી બેઠો. માફ મુખ તેના મુખ પર ઝૂકેલું હતું અને મારી આંખમાંથી સરી જતાં બિનાં બિનાં આંસુ તેના મુખ સ્વામ્ય પર આકર્ષિત બિન્દુઓની નેમ ટપકતાં હતાં. નિરાશા ને નિરાધારીની ભાવના હું અનુભવી રહ્યો હતો. તેની મૃત્યુએ પ્રાર્થના બચવાનું કામ મારા માટે બહુ કષ્ટમય હતું. મારા વશની વાત હોત તો મારા બોલિયામાં પ્રવળિતો પ્રાણ કંઠાડી લઈ તેના ટાટા પરેસા સરીમાં રેડી દેત.

રાત વધી રહી હતી અને સદા કળના રિયોગની ધડી નજીક દોડતી આવી રહી હતી મારાથી હવે રહેવાનું નહિ. મારી પ્રેમ લિપ્ત-રેણના મૃત હોદને યુગ્મન બરવતો અખરી ને અપૂર્વ આહવાદ હું જતો છી રાક્યો નહિ.

અરે! આ શું! આ કેદો ચમત્કાર!

મારા શ્વાસમાં તેનો મંદ શ્વાસ મળ્યો. કચેરી-ગોળીના અધરામળ તરેયા હોંડ પણ યુગ્મન માટે ઝચકર્યા. તેની આંખો ઉપડી; સહેજ ચમટી, તેણે આદર્શ અને કમલની નેમ પોનાના હાથ ઉઘાડી તે તેણે મારા ગળામાં પડેલા અકથ્ય આર્ત તેની આંખોમાં છવડી રચો હતો.

“હાથ! તમે હા, રેખોડ, ” તેના મુખની પીણુ વાગી “તમે ક્યાં હતા! તમારી વાટ જોનાં જોતાં તો હું મૃત્યુ પામી પણ હવે આપણે લગ્નનો રરગત પીધો છે એટલે હું તમને મળી શકીશ, હું તમને મળવા આવીશ. હાથ તો ખુદ દારીક, રેખોડ, ખુદ દારીક! હું તમને આહું હું એટલુંજ હું તમને કહેવા માંયું છું. તમારા અમૃતબર્ષા યુગ્મનથી તમે મને જે નવજીવન આપ્યું છે તે હું તમને અર્પું છું. દમણા લેા ખુદ દારીક!”

કચેરીગોળીનું માથું નીચે ઢળી પડ્યું. પણ જલ્દી મને પોતાની સંગણે રાખતા માખી હોય તેમ તેણે મને બાથ ભીડાવી રાખી.

બારીમાંથી વાયુને સુસરાટો જોરથી ઓરડામાં ફેંક્યો. ડાખળીને વળગી રહેલી પેલા સદેહ શુલાળની ઉંઘી પંદરી પાંખની જેમ પળવાર ફરીફરી અને પછી તૂટીને ઉઘાડી બારીમાંથી બહાર ઉડી ગઈ; કચેરીગોળીના પ્રાણને સાથે લેતી ગઈ. દીની ઓલવાઈ ગઈ. હું ખૂનમુરત હાથની છાતી પર બેભાન થઈને પડી ગયો.

મને શુદ્ધિ આવી ત્યારે હું મારા પાદરી-વાડના એરડામાંના ખિલાના પર પડ્યો હતો. મારા પર્વગથી પાદરીનો છુદ્ધો કુનરો ધાખડીની બહાર લટકતો. મારો હાથ મારી રહ્યો હતો. ઉત્તરાચર્યાએ પુલેલી બારબરા મુજતે સરીરે દોડધામ છરી રહી હતી. એરડામાં અડોથી તરી તે બચતી બની બાગી રહી હતી. ખાણાંઓ ખોડતી ને બંધ કરતી. ખાણામાં પુડીકંઓ હલાવતી. મારી આંખ ઉપડેલી જોતાં આ બચી ધરડી ગાઈ આંદોળી પોકારી ઉડી. છુદ્ધો કુનરો બસવા લાગ્યો, પછી પટપટવા લાગ્યો. પણ હું એટલે અસક્ત થઈ ગયો હતો કે, એક સમય પણ હું ઉચ્ચારી શક્યો નહિ, હાલીઆલી પણ શક્યો નહિ.

આ બેશુદ્ધિની હાલતમાં હું ત્રણ દિવસ લગી પડી રહ્યો હતો. મારો કેવળ શ્વાસ ચાલતો હતો, પણ એ સિવાય જીવનના અન્ય દશ ચિન્હો નહોતાં. મારી જિન્દગીના પોલા ત્રણ દિવસ હતા. આટલા સમય માટે મારો આત્મા ક્યાં ઉડી ગયો હતો, એ હું જાણતો નથી. આ ચિંપયાં મને કાંઈ પણ યાદ નથી. પેલી કાળજી કાળા રાત્રે મને તેડી જતાર તાંબાવર્ણી માળસજ મને બીજી સરારે બંધ ગાડીમાં પાડે; લઈ આવ્યો હતો અને મને મૃદાને તરતજ આપ્યો. ગયો હતો. આ બધું મેં બારબરાના દેહવાથી જાન્યું.

સહેજ સ્વસ્થ થનાં હું પેલી જીવલેણ રાત્રિએ જાનેશ્વર બનાવેલું સ્મરણ કરવા લાગ્યો. બાદમાં જાનેશ્વરે હું મોજ થયો હતો, એવું મેં પ્રથમ વિચાર્યું, પણ વાસ્તવિક સંજોગોએ તરતજ મારી આ બ્રમણા ભાંગી. એ સ્વપ્ન હોય એ જાનેશ્વર નહિ, કારણકે બારબાર એ તેમજ મેં પોને પણ કાળા થોડા પર આરક થઈ આરનાર પેલા આગાહીને જોયો હતો અને તેનો વિસ્મયજનક દેખાવ અને પુરી રીતે યાદ હતો. બીજું, કહેરીમોન્ડીના કિલ્લા જેવી નજદીકમાં કાંઈ ધમારત હોય. એવું કોઈની જાણમાં નહોતું.

એક સવારે એજ સેરાપીઓન મારા ઓરડામાં દાખલ થયો. બારબાર એ તેને હું બિમાર હતો તે કહી મોકલાવ્યું હતું. સહેજ પણ સમય નહિં જોતાં તે મને મગવા ચાલ્યો આજ્યો હતો. આટલી ઉનાળા મારા તરફનાં તેના પ્રેમનેચિનાના પુરોવા રૂપ હતી પરંતુ તેની મુજાકાનથી અને થયેલી જોઈતા આનંદ થયો નહિ એજ સેરાપીઓનની દ્રષ્ટિમાં કાંઈ શોધી કાઢવાની બિડાસારતિ જેવું જણાતું હતું. અને તેથી મને બેચેની થતી હતી કાર્ન માનસિક વસ્તુ અને મંજરતી હતી એ પાની જગમાં તે પડેલો હતો અને તે મારી સ્થિતિ કશી ગયો. એના માટેજ અને તેના પર દોષ આપતો હતો.

સેરાપીઓનના મીઠા શબ્દોમાં નયો દલ હતો. મારી લખીયનના સમાચાર પૂછતી વેળા તેની સિંદ જેવી બે મોટી, પીળા અંજો તેણે મારા પર જોડી રાખી હતી તેની દ્રષ્ટિ મારા આત્માનાં ઉણાણ માપી રહી હતી. મારી કુશળતાની ખબર પૂછી લીધા પછી તેણે મને અર્ધ-તડોના થોડા સવાલ ક્યાં મારી પાદરીવાડની રહેણાંકી હું કેવી રીતે કરતો હતો, મારા કામમાં અને આનંદ પડતો હતો કે નહિ, અવકાશનો સમય હું કેમ વીતાડતો હતો, ત્યાંનાં રહેવાસીઓએ કે મારી જાણપિછાણે થઈ હતી કે નહિ, મારા ખાંસ પુસ્તકો ક્યાં હતાં અને આવા પ્રકારની

અન્ય અનેક વાતો તેણે પૂછી. આ સવળાંના જવાબ હું દુકાશુમાં વાગતો ગયો. હું એક જવાબ પુરો કરી ત્યાં લગી થોભ્યા વખત તે બીજા સવાલ કરતો. તે ઉપરાઉપરી સવાલો ક્યાં જતો પણ મૂળ વાત સાથે આ સવાલોનો કશો સંબંધ નહોતો.

પછી એકાએક યાદ આવેલી વાન રખે પાછી બૂલી જવાય એવા બચથી અને એક નવી ખબર આપતો હોય એમ તે આશિષો બોલ્યો. તેના સ્પષ્ટ ને ધંટરિયો અવાજ મારા કાનોમાં આજે પણ મુંઝ રહ્યો છે—

“આડ રાત ને આડ દિવસનાં ધીંગાણુ પછી પેલી નામચીન વેશ્યા કહેરીમોન્ડી મરણ થાગી છે. દાનવશ્રીશા ત્યાં જામી હતી રિપય લેણુખોની મેદલિલ હતી. રે, મુહા! કેવો નખત આવ્યો છે! મહેમાનોની તહેનાતમાં તાંબાવણું ઘસામો હતા અને તેઓ પોર્ટ અગાધી બોલી બોલતા હતા. દાનવો જેવા દેખાતા હતા. તેઓમાંના કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠનો પહેરવેશ શહેનશાહના મુંદરમાં મુદર ચોરાક જેવો હતો. કહેરીમોન્ડી માટે અજળ વાતો બોલાય છે; તેના દરેક દરેક પ્રેમીનો કરણ ને બપાનક અંત આવ્યો છે. દોકરાયકા છે કે, તે લોડી પ્યાસી પિશાચિણી હતી; પણ હું તો માનું છું કે, તે રિપય પાસનાની અધમ પુતળી હતી”

સેરાપીઓન બોલતો બંધ થયો અને તેના શબ્દોની મારા પર શી અસર થઈ છે એ અવશોષનાં મને જોતો રહ્યો. કહેરીમોન્ડીનું નામ સાંજળી હું અમકયો. તેના મૃત્યુના શોકજનક સમાચાર અને અજળ સંજોગમાં મેં જોયલા પેલા નાન્દિદ્રષ્ટે જાને મગાને મારા હૃદયમાં તનમન્ય ને બચતો સચાર કયો. કાશુ રાખવા છતાં મારા મુંખ પર તેના બાર તરી આવ્યા. સેરાપીઓને મારા પર કરાઈયી દષ્ટિ નાખી ચિતાજનક કરે કહ્યું—

● સાહિત્યકારોના અભિપ્રાય ●

કવિશ્રી ખબરદાર—

“ચિનગારી” હું વાંચી ગયો છું, તે તેમાંથી પછો ટેકાણે મેં આતંદ મેળવ્યો છે. તમારા હૃદયમાં કવિત્વનો ઝરો ફટકો છે, અને તમારી આંખની કાજીમાંનાં કિરણોમાંથી ને ચિનગારીઓ ઉડી છે, તે ધીબાર દારૂખાનામાંથી ઉડીને આકાશે ચરેલું બાણ (Rocket) ફટ તે તેમાંથી રંગબેરંગી તારા ઝળી રહે, તેથી લાગે છે. તમારી ગદ્યવલિઓમાં ઝોસનાં તાજાં બિંદુ છે તે તેમાંથી સ્પંદિતરેણાના પ્રતિચ્ચમકારા થાય છે. જનાજ સુનાદી સાહબ—

“ચિનગારી” સ્પષ્ટ રીતે અજમસીતી આપે છે કે ગુજરાતમાં એક નવો સુસ્થિત કવિ જન્મી ચુક્યો છે અને પોતાના લાગિ સંદેશોને જલ્દી જલ્દી ઘડતર આપી રહ્યો છે.

શ્રી સુન્દરમ—

ચિનગારીમાંની ઘણી કંડિકાઓમાંથી સારાં મુકામે સર્જે ચકાસ તેમ છે.

શ્રી આંખશી વિગ ઉદ્દેશી—

ચિનગારી મને ગમે છે. તેમાં Original ideas હોય છે એ માટે

Mr. F. N. Kalkini

I have looked into some of the short pieces and read them with pleasure

આંખોમાં પ્રકાશનાં અંજન આંજવા

ચિન્નગારી

“તુરામ”

મૂલ્ય રૂપિયા એક

(આક્રિશ માટે રી. ૨)

પત્રકારોએ આ પુસ્તક પર પ્રશંસાના પુષ્પો વેર્યાં છે.

આજેના મંગલોર

રૂપમ સાહિત્ય કાર્યલય,

૧૩૮, અકરીયા ચલ્લિત ક્લોટ,

સુભાઈ, ૯

સ્ટોકિસ્ટ-ધી રાંદિર સ્ટોર્સ કલ્પીક, સુરત.

જાણીતા બુકસેલર્સ પાસેથી પણ મળશે.

● પત્રકારોના અભિપ્રાય ●

મેમ્બર છુલેટીન—

ફુનિયાના અસીમ પટ ઉપર ઉભારાતી માનવના વચ્ચે ઉભેલો લેખક એક માનવની હૃદય-વીણાને ઝાલી બેઠો છે અને એ વીણાને અંકે તાર હળવે હળવે બજાવી રહ્યો છે, અને એ બાજતી વીણામાંથી સરો નિકળે છે. કાઈમાં ડહન છે. કાઈમાં હર્દ છે, કાઈમાં હર્ષ છે. અને લેખક પોતે પણ માનવ જીવનના હિંચા શુભને સાથે અચકતા માતૃય હૃદયના એ સનાતન મહાગીતના સ્વરો સાથે તાલ મિલાવતો મોનવતા સાથે બંધાયેલ છે.

ઉસ્માઈ—

જાણે દરેકનાં જીવનનું કાલ્ય માતા હોય, તેવાં સુંદર ગદ્ય કાલ્યો સર્જ્યા છે. જીવનનાં પાનાં પછી પાનાં ઉકેલતાં હોય તેમ એક કોઈ કાલ્ય નવી બાવના, નવા વિચારો, નવું ચિન્તન ઉપજાવે છે. ઈન્સાફ (દિનિક)—

લીટીએ લીટીમાંથી ગેરજાના ગાયુ ઝસકુટો છે. ગુજરાતિસને ઓપાવતી અને સચક બનાવતી શૈલીમાં સુસ્તિંગ લેખક બાઈ “તુરામે” ગુજરાતને એક સુંદર કિતાબ અર્પી છે.

ગુણકુલરી—(પરોશ હં શુકલ)—

કાલ્ય સાહિત્યમાં શોભતી બાવનાએને ગદ્યમાં રળુ કરતી શ્રી તુરાબની ‘ચિનગારી’માંની કટલીક બાવના મારેજ મનોરમ છે. એમાંથી ઘણા વિચારો મૌલિક છે અને એની રજુઆત પણ મજાની રીતે થઈ છે.

Modern Review (K. M. J.)—

Chinpar really verifies whatever it touches.

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

મુસ્લિમ ગુજરાત જેની આતુસ્તાથી રાહ જોઈ રહ્યું છે છે કુર્આને પાકનો માતખર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે ફરેક પેજનો મુંઢર ખસોડક બનાવી એક કોલમમાં અરબી લખાણ અને ખીજી કોલમમાં તેનો શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતખર તફસીરના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરળતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. ટુંકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થએલા સીપારાઓને જોયા વિના આવી જાહેર ખબરથી તેની જાહેરી અને ખાતિની ખુબીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. ખાત્રી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી લુઓ. છપાઈનું કામ ચાલુ છે અને અત્યાર મુખીમાં અગીઆર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અમ્માનો	પારો હદિઓ	છ આના	પોસ્ટેજ ૦/-
અલિફ-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
સ-અકુલનો	" "	છ આના	"
તિલકર-રુસુલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાલુનો	" "	છ આના	"
વલ-મુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુહિયુદ્દાહનો	" "	છ આના	"
વ-એઝા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલઉનો	" "	છ આના	"
વઅલમૂનો	" "	છ આના	"

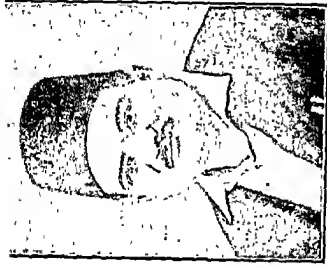
નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા માટે ગત્ર ની અને બે સીપારા માટે જ્ઞાત્ર ની પોસ્ટ ટીકીટ બીજી.

પંચસૂરહ (આઠ સૂરહનો સંબંધ) તરજુમા રૂ. ૧ (૮પાલ અર્થ જુદું)

સાદિક બુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)

મી. મહેશ્વર મેટા સુન્દરી બી.ઈ. વડેલવાલા
બાઈસ કંઠાના પટેલ વડેલો બાઈસોમાંથી બી.ઈ.ની
ગતી જેળવનાર એ વાઈ પહેલાનું છે. આના જેળવાલા
પ્રમુખ જેળવવા બદલ બી.જી.એ.સી.સ્વિસ પટેલ એસોસીએશનને
આવિનંદન પટે છે. અંગતે આશા છે કે મી. મહેશ્વર વડેલો
તીરે અને વડેલો પ્રયત્ન કરી પટેલ વડેલો સ્વિસ પ્રયત્ન
અને એસોસીએશનને એકીકરણ કરવામાં સફળ પ્રયત્ન
કરી કોમની જેળવણીને ઉત્તેજન આપવું કરવા બધા બાઈસો
સંકલને જેળવણી.

મી. હરભાઈ આદમ પટેલ પરીએજેન્સા
બી.જી.એ. સ્વિસ પટેલ એસોસીએશન અને
બી.જી.એ. બી. જોડ બાઈસ એસોસીએશન
રહેલો એવર હોઈ કોમની જેળવણીમાં ખૂબ
ઉત્સાહ પૂર્વક રસ લઈ રહ્યા છે. એટલે સુધીની
જેળવણી હઈ વડેલો બાઈસમાં આજળ વધનાર
પટેલ સુવાનોમાં એ કદાચ સીધી જોખરે હશે.
વીકેન્ડે પટેલે થો.ઈ. આફ્રિકામાં ૦.૦.મ. જેવી
વડેલો સંચાના એ નનરલ મેનેજર છે. કોમના
બાઈસની જેળવણીને ઉત્તેજન આપવું એન એમનું
ધ્યેય છે.

જાણ ઉમરલ લાજ મેટા બાઈસ
બાઈસ સ્વિસ.

પાલકમાં પાંચસો એકર નબીન લઈ
થાં જોડબી હનામાં બેસોતે રાખી કુશળ
મેનેજમેન્ટ સહિતની સુરીકારની ચોખના
દોરા સુબળી જોડબી દૂધ પૂરે પાડનાર
સુબળીના દૂધના રાખ. એ સુબળીના દૂધના
રાખ કોમની જેળવણીના રાખ ક્યારે થાય
તેની કોમના વિધાયકો રાજ નેઈરલા છે.
એમ બાઈસ કુટુંબ ખંતથી વડેલોમાં આજળ
વધુ છે, તેમ જેળવણીના ઉત્તેજનમાં
જોખરે રાં એ ૨૨

‘રાંદેરી’ લુગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
ખાગ્નમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

અનુકર લેખક વિનાનો
માલ ‘રાંદેરી’ નથી
નકલથી બચો

અમારા કોઈપણ ટ્રેડીઆ નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીજ કોઈ વેચના નથી. હરેક
લુગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી રાંદેર ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

‘રાંદેરી’ લુગીઓ અને કાપડના બનાવનારા.

મદ્રાસ અહમદીયા બિઝીનેસ-રાંદેર.

સ્ટોકિસ્ટ:—

૧. ધી રાંદેર સ્ટોર્સ, કળખીડ, સુરત.
૨. મુઅલિમ કેપ માર્ટ, બાગાનંગાવ, સુરત.
૩. ધી જનરલ ટ્રેડીઓ કું., ચાર સ્તા, અમદાવાદ.

કારવાં

વર્ષ ૧ લું.

નંબ્રી :-
"વહશી" સંદેરી
સહતંત્રી :-
"જેકાર"

અંક ૬ હો.

અનુક્રમણિકા

વિષય સૂચિ	લેખકોના નામ
નૂતન વર્ષ હી. ૧૩૫૯	...
“કારવાંકે લિયે”	...
ઈસ્લામી શિક્ષણ (કુઆન)	મો. અબ્દુર્રહીમ
ઈસ્લામી શિક્ષણ (હદીસ)	...
આવાઝકે હોસ્તો	બેકાર
જે કાયરીનોંધ	રા. વિજયરાય વૈદ્ય
જાણવા જેવું	સંપાદક
હૉ હૉસૈન (અલૈ૦)	દર્દમન્દ
કાગનો પોકાર	“રૈનક”
બાપ-દીકરો	રા. ભાનુશંકર જોષી
મહુમ ‘કાની’ માટે શોક સભાઓ	રિપોર્ટ
જરોક સરખાવી જુઓ ?	...
કસ્તૂરી	“ઝાર” સંદેરી
ઈકબાલ છબ્રીલની પાંખો ઉપર	ઉનીઆ, ખી. એ.
વક્ષા	નાશીઝ આદમ
નાદિરશાહ દિલ્હીમાં	એ. સી. ચિરતી
કચડાયલું જીવન	“ઈજન” પોરાજવી
રૂપરાણી	“સાબિર”
પારસી મોખિદો અને મુસલમાનો	સાલેહ બકીલી
એક અપ્રગટ કાવ્ય	મહુમ “કાની”
મુહર્મ અને મુસલમાનો	ઈસોભાઈ ઈબરાહીમ
કેટલીક વ્યાખ્યાઓ	મહમદ ઉ. ખત્રી
ગોસ્તિાન	એ. એ. હામી
ફતાવા	મવલાના અશરફ
લોહીની ખાસ (ચાકુ વાતી)	“તુરાબ”
“લુલાવ્યા કૌરો”	“વલી”
પેશ	રા. વણજારો

“કારવાં”નું વાર્ષિક લગાજમ.

દિનદ માટે રૂ. ૮.
ખર્ચ માટે રૂ. ૫.
આક્રોશ માટે રૂ. ૮, (રૂ. પા.)
છુટક નકલ સાત આના.

“કારવાં”ના વાંચકોના લાભ અર્થે
“અસ્સલાત” નામથી મુજરાતી કિતાબ
લેટ મળી છે જેને જરૂર હોય તેણે
૦-૧-૦ના પોસ્ટ સ્ટાંપ ખીડી મોકલવા
મેનેજર:—“કારવાં”

“કારવાં”ના બહાર ખખરના દર.

આખું પેઢજ	૧/૨ પેઢજ	૧/૪ પેઢજ
૧૨ માસ રૂ. ૬૦,	૪૦,	૨૫,
૬ માસ રૂ. ૪૦,	૨૫,	૧૫,
૩ માસ રૂ. ૨૫,	૧૫,	૮,
૧ માસ રૂ. ૮,	૬,	૪,

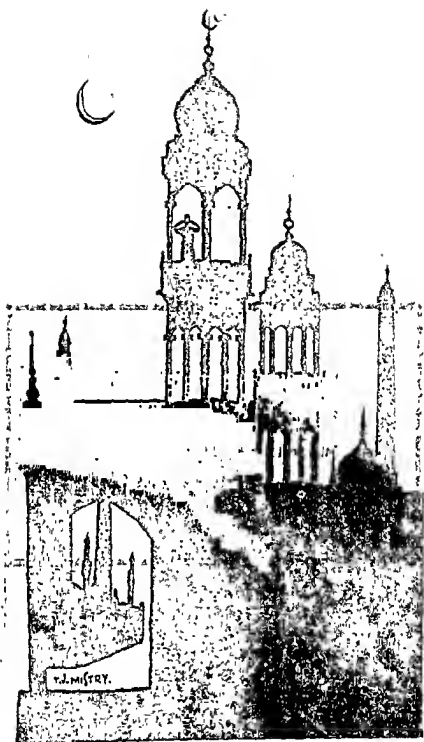
દાઉદલ પેઢજ અને મેટરની વચ્ચેની
ગા. ખ માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ.
બહાર ખખરનો નાણા એકાઉન્ટમાં લેખમાં
આવે છે.

આઠ શીલોંમયી ઓહું લગાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી. ખાંડીસ પોસ્ટલ એડરેસ
મોકલવા વિનંતી છે પોસ્ટલ એડરમાં નીચે મુજબ નામ જરવા વિનંતી છે **Vahshi**
Sahitya Karyalaya. Surat City. રેપર ઉપર માહક નખર લખવામાં
આવે છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવે.

વહશી સાહિત્ય દાર્શનિક

કણ્ણી

૨૨

ગર્ભ ગુપ્તગતી માનેટી સંખ્યાએ મુર્ચ્છિત સ્થાને ચંદ્રોદય થયો. મરણદત્તા મિનાસા ઉપરથી અદલાદો અકબરનો ખાનિ સંજગાથો અને મુસ્લિમ વિરાદશના લી. ૫. ૧૩૫૬ના નિર્ગમન સાથે લી. ૧૩૫૬નું આગમન થયું. દરેક ઈસ્લામી જાં મુસ-
તમાનોને કુરબાનીની બાના અને જલિલાનો રક્ષક સમગ્રવત્તુ વ્યવ છે. ત્યારે
દરેક નાન વર્ષ સર્વોત્તમો સંદેશ લઈને આવે છે અને મુસલમાનોના કાન ૫૨
વર્ષ પાટે જાહેરિસામ જિલ્લા લોના છે દર કરબલાકે બાદ."

“मेरी पुआहीसे रीनकहे मेरी हुस्तीकी,
सदा नरसुखी छदरीहि कहरवाडि दिये,
अतिशयने हिलके मेरे कुछ मज्जा दिया जैसा,
के नरसुख करता हूँ मे’ पार आशियाँ दिये।”

ઈસ્લામી શિક્ષણ

(૧) ખુદાનું હુકમનું (કુઆન) :-

સંપાદક :- મંવસામી એબ્દુલ્લીમ નસાદિક (શહેર)

- (૧) હે ઇમાનવાળાઓ! તમે યહુદીઓ અને નસારાઓને દોસ્ત ન બનાવો, તેઓ આપસમાં (તમારી દુશ્મની માટે) એક બીજાના મિત્ર છે, અને જે કોઈ તમારામાંથી તેઓની સાથે દોસ્તી રાખે તો તેમણે તેઓમાંથી જ છે. (પા. ૬ સૂ. માએદહ)
- (૨) હરેક જીવને મોતની મજા આપવી (જરૂરી) છે અને કિયામતનો દિવસ તમને (તમારી કરણીનો) સંપૂર્ણ ખદલો આપવામાં આવશે, પછી જે કોઈ (તે દિવસે) જીવનમથી દૂર રાખવામાં આવ્યો અને જન્મતમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો તો તે સંકેતો યથા અને દુન્યાની જિંદગી તો પેકાંની પુણ સિવાય કંઈ નથી.
- (૩) તને કાફિરોનું શહેરમાં હરવું ફરવું પેકાંમાં નાખે નહિ, આ તો પેકાંનું દિવસની બહાર છે ફરી તેઓનું ઠેકાણું (સદા માટે) દોઝખ છે, અને તે બહુજ ખરાબ રહેકાણું છે. (પા. ૪ સૂ. આલે ઇમ્રાન)
- (૪) ખુદાપાક તેમને (આ વાતનો) હુકમ આપે છે કે અમાનતોને તેમના હુકમદાર તરફ પહોંચતી કરો, અને ત્યારે તમે લોકોમાં ફેસલો કરવા લાગો, તો ન્યાય સર ફેસલો કરો, બેશક ખુદાપાક તમને ઘણો સારો બોધ આપે છે. (પા. ૫ સૂ. નિસાઅ)
- (૫) (હે મુસ્લિમો!) ત્યારે તમને કોઈ સલામ (ના શબ્દ) કહે તો તમે તેથી બેહતર (શબ્દોમાં) સલામ વાળો (જવાબ આપો) અથવા તેજ (વાક્ય) પાછું વાળી કહો બેશક ખુદાપાક હરેક વસ્તુનો કિસાબ લેનાર છે. (પા. ૫ સૂ. નિસાઅ)
- (૬) જે ખુદાપાક લોકોને તેમની બેઈ-સાદી પર પકડે તો પૃથ્વી પર એક પણ ચાલનારને છોડ નહિ, પરંતુ એક મુકરર વખત (મોત) સુધી લોક આપે છે, ફરી ત્યારે તેમનો વાયદો (મોત) આવી પહોંચશે તો તેથી એક ઘંટી ન પાછળ ખસી શકશે અને ન આગળ વધી શકશે. (પા. ૧૪ સૂ. નહલ)
- (૭) દુન્યાની જિંદગીની હાલત એવી છે જેવી રીતે કે અમે આકાશથી પાણી વરસાવ્યું ફરી તે વરસે જમીનની તે હીલોતરી ધીર રીતે ઉગી નીકળી જેને મોણસો અને ઢોરો ખાય છે, એટલા સુધી કે ત્યારે તે પૃથ્વીએ સંપૂર્ણ ખુબસુરતી પકડી અને મુશોબિત થઈ ગઈ અને તેના માલિકોએ ધોધું કે તે (નો પાક) અમારા હાથ લાગશે કે અચાનક તના ઉપર રાત્રે અથવા દિવસે અમારો (વિનાશનો) હુકમ આવી પહોંચ્યો પછી અમે તેને એવી સાફ કરી નાખી કે લાલો કાલો (ત્યાં) કંઈજ ન હોય, એવીજ રીતે અમે તે લોકો માટે હદીસોને સ્પષ્ટ વર્ણવીએ છીએ જેઓ વિચાર કરે છે. (પા. ૧૧ સૂ. યનુસ)
- (૮) તે કાફિર લોકો ખુદાના સિવાય જેમને પોકારે છે તેને તમે જુલુ ન કહો (નહિ તો) ફરી તેઓ સમન્થા વિતા બેઅબીધી ખુદાને જુલો કહેવા લાગશે. (પા. ૭)

આવાજી દુનિયા કે દોરનો

આવાજી દુનિયા કે દોરનો । તમે તાજીયાં તો
જોયાં હશેજા ! તે કાગળ અને કામગાંનાં નિર્જીવ
તાજીયાંની વાત હું છેડતો નથી; કાગળ કે મોઢ
રંસ અને તાજીયાંનાં પ્રિયપ્રત્ન આપણા મોઢીઓ
સુધારેલાં અને એડીટરો તથા મેળોએ એ એટલો
ખર્ચો કાંતી પાડેને કપાસ કરી નોખ્યો છે કે
તાજીયાં જતી શરેમાંફ અને કરેમાંફ ગયાં છે । અને
તેથીજ ધીમે ધીમે દિન પ્રતિદિન એજા ને એજા
યાનાં આકાશ છે । એરે આપણે તો એ 'ભૌતિક'
તાજીયાંની વાત છેડી નથી 'રાજકારિ' અને
સામાજિક જિંદગીમાં તાજીયાં રહેલું કેટલો એવં
પ્રાન ધર્ય ગયો છે તે જુઓ.

પંડા નીકી પર વધુ કરે લાવવાની રીતી
સરદારી વાતથી આપણાં વડેધારીઆનાં તાજીયાં
દાં યજ ગયાં છે । કાળા ગિરોડી આડી ઉતર-
વાથી સામધાન કપાં વગર ગાંવીછ રિફ્ફી
વધી નિધવી ગયા; જુગા મંગળોની દંછએ
સમાવેશનાં તાજીયાં તપાં વહી ગયાં છે । મુલ-
દેડા, રિંકોરતાં, વિદમો અપસમીરી નુ કરે માટે
મકસંસાતી કારોવારી એવાં પાંચ સુ મંજવા તાજીયાં
દાં કરી નાખવાની પ્રેતરજી કરવા માંડી છે.
પ્રેરપમાં તો દીલકર; અને જુલ્યોતે પેકનુર અને ફેર
સમાવેશનાં એક જિંદગીનાં જાજારનાં । દાંયાં એકદસ
કરવાની અવગરજા છા માસથી આદરનીલ દીપી
છે । અમર-ત એ તાજીયાં વાંસને કોરવાનાં જિંદગી
પગ જાખનાં છે અને તેને કડીમરે કળમરીનાં
કુર, મનવાર, રીટીપરવરનાં નામે અપહ છે । એરે
રવાં છે । એજા તાજીયાંની એજા-સામાજિક જાગ-
વાર નથી ।

ધામાં આવે છે; તેમ વિમાન મારફતે બેંગલોર
સોજાનં બતી થતી રહે છે ।

એ કે કિંટ તાડ પર ચરીને જોધાર કર્યો
છે કે—

જળસે મધી તેરે દરજી માફ સંદેશ સમાનાં છાડ દીધા
છનાં તેને પંચમંગા મોઢે તાજીયાં હુલકવાં
પસરી ગયાં છે । હવે તો જગત દ વાકીઃ ચાંફ
ગોમરી રજુ છે । આ આસપાસનાં તાજીયાં
જલ્દી દાં પાડે ।

આવાજી દુનિયા કે દોરનો । તમે મોઢે મન
પાપ તો જોયા હશેજા ! એનું અસ્તિત્વ પછુ હવે
જુસાનું ચાલુ છે । એ આનંદનો દિવસ છે કે
ચોક । તે તો પ્રાણી-શાસ્ત્રોએ જાણે । મુસંસ
ખાનો પાંચ દિસ માટે એ વાંધ અને એ મુરનો
દિવસ તો હતોજા । બહો જનનુર તો જનનુર
જન મજુ મીનુઓ હોરે સેધતો રહે છે લાજારી
જાવણી રેટરી આપણી છે તેનું અપદ્ધ વિદારજ
જુઓ કે તેવે પ્રસસમનોને વાપર ખતના જાજ
વગળા છતાં એ દલુ; દ્યાંકાં દ્યાંકાં અપદ્ધ
પ્રેરપમાં તો દીલકર; અને જુલ્યોતે પેકનુર અને ફેર
સમાવેશનાં એક જિંદગીનાં જાજારનાં । દાંયાં એકદસ
કરવાની અવગરજા છા માસથી આદરનીલ દીપી
છે । અમર-ત એ તાજીયાં વાંસને કોરવાનાં જિંદગી
પગ જાખનાં છે અને તેને કડીમરે કળમરીનાં
કુર, મનવાર, રીટીપરવરનાં નામે અપહ છે । એરે
રવાં છે । એજા તાજીયાંની એજા-સામાજિક જાગ-
વાર નથી ।

પણ જરાક વિચર કરશે તો જણાશે કે
 આ જગતમા અને ને પગને મેડર મના વાશે
 નજરે પડે છે ધારાસભાના ઉમેદવારો સુધીમા
 હજાર રહે છે ત્યારે મેડર મના વધતુ રૂપ ધારણ
 કરે છે તેમના એજન્ટો અને કેન્સલરો પછડા
 પકડનાર અને દફ વગાડનાર હોય છે એવાઓની
 ત્રાસથી શહેરો, કાબજો અને ગામો ગાછ હો
 છે અને પછી એ વાશે ધારાસભના હોલ
 ગમવે છે. એ ગર્જનાઓના નવા દેશને
 કાયદા થય છે નતો મૈત્રને! કુત્ર એમની
 લાગણી જિતિ માયમ રહે છે એમની નકનો
 લાગણીથી પેપરનાળાઓ કાઢકે કમચળમ છે.

આખી જમીન વેચાને આપતુ બારમુ કે
 છપારત કરનાર ગામડાના અઢાકિ પડેગો કે ઘર
 વેચને એકના એક દીકરાની ધામધૂમરી શદી
 કરનાર કાનુમિત્તો કે નયુમિયાઓ, પશુ મોક
 ર્મના વધતુ ગણાયને.

હીતર પાઈઓ એટલોમ કે માનપત્રો
 પાછા લગાતા આપણુ મૂકનાર પશુ મોહર્મના
 વાશેજ ગણાયને! ખુદ એ મેડર મના વાશે મરતા
 માંમે બન વનારાઓથી કામને ખચાવે.

આનાકની દુનિયા કે દે તે! હવે જરા
 યુરોપ તરફ નજર કરીએ તે પહેલા મહર્મ
 અકબરે હલાનામ્બદીની એક રાએરને થેડીક
 મારીમચીને રણુ કરીએ —

'મરદાસી બદલ ગર માને નતીલ હે થઈ
 અબજો અમરે જનવર હે અરજુરે ઉન્સાન હે.'

યુરોપ હવે કહરદાનીની રાય પર પગેલી
 ગયું છે આપણા લીડરો લાગણતની આટઅટલી
 બામે મરે છે છતા તેમની કોઈ ધોંડણી નેતુ
 નથી, અને ફા સમા લાગણના મોરચા પર જે
 હિંદી અમ્બરો ગયા છે તેની તારીફમા ફાસ
 અને ધોમનના ડાખા અદ્દમ ભરાઈ ગયા હતા!
 ઈંગ્લાન્ડનાસની નજરે હિંદી માણસો દરના હિંદી
 અમ્બરોની દોમન વધી ગઈ છે! જે પત્રમરિને
 હિંદની આગદીની અજળ વિશે બેમાર લીખી

લખનાએ સુક ચાવતી હતી તેમણે ખચરેની
 તારીફમા અમરેણો લખ્યા છે! રૂઝમના
 મોરચે નાનાવના તેવારેમા સૌથી વધુ અમલ
 હિંદી અમ્બરોને અપાઈ હતી! આ તો ધર્મ
 ગરજની વાત પણ મૂંઝવે જનનાં તરફ પ્રેમ
 અને મનુષો તરફ કિંમત દર્શાવના મુકરેલ
 યુરોપ મોખરે છેજ! અકતુ ઈંગ્લાન્ડ દર વરમે
 કુતરા પાછા બામે પાકે અર્થે છે! હિંદના
 સુત્રામે કરતા હિંદનાતના કુત્ર! વડ આજી
 ભોગવે છે રટનીએ ગોળી મર્યા બાગાને નહિ
 રમાડની હોય તેટલી જાનોને મારે છે! પતિ
 દરનાએ પેતાના ડેમ તરફ વધુ મમતા બતાવતી
 અગર લલનાઓને પણ ત્યા તોગે નથી!

ખમા ઉપર વાદરા મેસાડીને દેવનર યુગનો
 પણ ત્યા દૃષ્ટિએ પડે છે આપણા લાગણ સાકળનો
 આખના પ્રેમ પણ રસિકજન હને! અને રસના
 પિતા ઈંગ્લાન્ડો રમના થો! તરફનો પ્રેમ પણ
 કંઈ નતોસુતે નથી! ફોન એમનુ તાકતુ ગીચકુ
 અંદે છે તે આપણા ગીદાર જોઈજા! તો હવે
 એના ઈલાજ થુ! લી! અને કોરોસના બીડરો
 પેતાની અકકડ કમરેને જરાક વધુ નમાડને
 એક ધર્મ જાય તો આપણે જરૂર એવું કહી
 શકીએ કે —

'કયુ નાક અઢાતે હો મેરી બલે સાદમ!
 બિથેગે કિસી રોજમે રુબ કાન તરારે!

ખણે ધણે વિચાર કર્યા પછી હિંદમા
 પ્રખ્યાત થયા વિષેવું એક સુત્ર લાગ્યું છે કે જો
 તમારે પ્રખ્યાત થયું હોય તો વરલા મળી જવું
 જોઈએ! જુવો મહર્મ અમ્બામા છકાવાને
 છત્રતા છત્રત તો ઉતારે હિંદના થે પ્રક એડીટરો
 થોડક કોનેટપનો થોડક મુદરાએ રાગાઓ અને
 થોડક નેખા ઝોળખના હતા પણ તેમના
 જન્મન નશીન થયા પછી તે પગખવા કપિ મળી
 નિશ્કવિ છકમાલ બની ગયા! જે કાવિયાવાડની
 ઠલીઓ સરેવત સાચળગા અને ગજરામારની

સાખીઓથી ગાજતી હતી ત્યાં બાપે જીવીય અને બાપે દસાનું ગુંગળ થઈ રહેલું છે । કદાચિને જાનાં તો કોઈ એક સામાન્ય રિવાજો સોનજા બાજુના હતો પણ ગુજરી ગયા પછી ગુજરાતી મહત્વનો પિતા એવું ધરેલો જીવો રિવાજ તરીકે ગુજરાતી જનના સમક્ષ લાગી ।

મરી જવાની હેઠની ઘડી સુધી રત. દામોદર બોલાવેલને એક રાડિયારાડની નિશાન સધારણ પંતુજ તરિક્કા લોમે ચોખાખતો પછી રેવરેન્સાસ પછી તે મહાકવિ તરિક્કે ઝગાડ્યા ।

તાંત્રિકો દાખલો લુગો નાની વીરમગમીને વીરમગમની મગાઓમાં માયુ કોઈ જોખખતું નહતું પણ આજે બાઈ 'ફાની' જનનનરીત થતાં આખું ગુજરાત 'ફાની'માં મુલતું થયું છે કે 'ફાની' નામના પછી કોઈ મુરિતમ ની દના ।

ગુજરાતી એક પિડી અગ્રગણ નંદ દના તે તો તે મરી ગયા પછીજ આ જી બધાએ તેમને સુચ્યું અંદક અપાતાં જાયું । મલખ કે આ બધાં ઉદાહરણથી સાખીન થાય છે કે ઘોડાક પ્રમશમાં આવ્યા પછી મરી જશે તો પ્રખ્યાત થતાં વાર ન લાગે ।

કોણ જાણે દુનિયાં દિવસે દિવસે હુકમિય કેમ બનતી જાય છે ? જેમ જેમ સુધીજ જગતને સાંતિનાં સંદેશ જેમ જેમ વધુ સલાબવતા જાય છે તેમ તેમ સંદેશ દની દર નાસતી જાય છે અને તેમાંજે ખાસ જરમા તો રિદ્ધી છુટું, પચ્ચું લારથી જાણે શતિ પણ

જરમાથી તજાક લગતે અંદામાનમાં ચાલી મળે હોય એમ જણાય છે. ૧૯૩૮ના હુકમના પૂર્ણાકૃતિ થઈ ન થઈ કે ૧૯૩૮નું હુકમ ગમ્યું । તેને હજી દફનાવ્યું અને તેની વરસીએ પુરી ન થઈ કે ૧૯૪૦નું હુકમ ગમ્યું । નવા વરસના કેવેડની સાફક હુકમ પણ દર સાત પ્રગટ થતું રહે છે, દોષા, કોનો હશે, તે અમે જોવા કે હશેાં મોંમતાં નથી પણ એક વાતનું જરૂર આશ્ચર્ય થાય છે કે જો દા. અને બધે બધે મુકિતોના કેમ પડ્યા છે ?

ડાળ બધી ધાપમ થયાં અને મરાયા. મેંદો બધી પદ્મયા લારે હને કંપક સાંતિનાં દર્શન થયાં છે, અમે કહીએ છીએ કે પરદેશમાં મવા પછી પણ આપણા દિલ્લ-મુલિતમ બિરાદો મુખ એનથી સલાવ સ પધી રહી શકના નથી ? સું કોમીરાદનો પતન દરિયા પાર, કરીને પણ પડ્યા ગયો છે ? પ્રણ એક નાટક સમાપ્ત થાય છે તેમ હવે તો એ સાંગલગટ પણ હુકમો પછી દિલ્લો હુકમના નાટ્યો સમાપ્ત કરી સંપત્તી સમાધી સાધે તોજ બેદન છે. નરિતર લાખના કયાં હવે પ્રમશ અને લાથે કરીને જરમાથી કંકરાશે । ખુદા હુકમ પ્રેમીઓને સફરુદિ બધે આપીને ।

ઉત્તર આંધ્ર લેખકની તબીબત નાસાત દોરાથી આવતા અ.કે.

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ

કુાં. લી.ની ચોડખી છપાઈના:—

૧. મિશ્નાકુલ કુઆન (અંરેખી) કામિદો ૦/૧
૨. કોલ્લિલ બંગાદી-અરમા સાથે ૦/૧
૩. પારા અલિલ-લામ મીમ ૦/૧
૪. પંજપારા (દક્ષી) લીલી ૦/૧
૫. પંજપારા (દક્ષી) ગુજાખી ૦/૧
૬. તઅલીમુલ દરલમ કાલ્લ ૦/૧
૭. તઅલીમુલ દરલામ કિ. ૧. ૦/૧
૮. " " " ૨. ૦/૧
૯. " " " ૩. ૦/૧
૧૦. " " " ૪. ૦/૧

૧૧. અકમીમાન ૦/૧
૧૨. અકમીમાન ૦/૧
૧૩. અતીવીદ ૦/૧
૧૪. અરિસાત ૦/૧
૧૫. અકમીમાન ૦/૧
૧૬. અરમા સાથ ૦/૧
૧૭. અરમાખિરત ૦/૧
૧૮. નમાક (મુનરિતમ) ૦/૧, ૦/૧, ૦/૧

સોલ એજન્ટ { ધી રહેર સ્ટોર્સ દલ્હી, સુરત.

બે ડાયરીનાથ:

ખંડ ૨૦

સાક્ષરમી,

વિજયરાય ક. વેધ

બી. ૫૮-૫

વિદ્ મપ્. માંથી કાતળી.

૧૮મી જાગર ૧૯૩૫, આજે તો એટલીજ મિનુગ દાપ પર છે કે જેનો અગભર દરેક અંક જોઈ જાય છે તે 'સાક્ષર મિ. સ' ના ૨૨મી જુનાઈના અંકમાંથી નાની જાગરમાં કાતળી કાપીને એને પરિણામે જે કે મારેન્તમ રે નીચે રોય તે પીરમ્ એચ. જી. વેલસના નાના અંકમાંથી જે કે દરેક 'સિપિયાન્સ' (માનવગતિનું પ્રારંભ) મા તેમજે આજના જગતની વસ્તુવિધિનિત્ય આને જાન કરી, વિજાન સમાજ ને રાજકારણ વિશેની પોતાની વિવિધ માન્યતા અર્થ ૨૫૪ કરી જગત વ્યાપી કેટલીક મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ પૃથક્કરણ કરી, એમની નીચે રહેલું, રહેલું, આગ-કાર્બ-ચેક તથા વિદ્યુતના વ્યવસ્થાપિતો રહેલો છે. ૨૫૪ થેલસના જે કે આ જગતના અસરદાર મા કબાક કરક-ગ્રેરેન્સ પ્રાન્ત પાનગા નકાતો તેમજ ઉતાવળના મિલ જે કે સુસિદ્ધિ પ્રેરતા પાર્લિય સાથે વધતીજ હતી તે વિચારિતા ને કલ્યાણની એમની શક્તિ તો ઘણે અંગે આ જાના જેટલીજ ૨૫૪ અને સમાજ છે એમ માન્ય પડે છે મુખ્ય બેખ નામે 'મિરિફન કોમિટી' થ રિપરિચુઅલ સેન્સ થાફ મુનિય સોલવનિઝમે એન્ડ ક્રિસિયાનગીમા સાદેત્વવિચેક તરીકે વધારે જાણીતા મિડ ટન મરીના નવાઈન્ય થ હિંદિસ આફ કોપીનીનું વિવચનિષ્ણ અને વિવેચન છે એ આખોજ જિજ્ઞાસુએ વાગીને દીવગીર થવું જોઈએ કે એ રીતે કુશળતાથી આ જાના સમાજ તથા રાજ્યપ્રકરણ પર વિચારનાર ને

સખનાર યુગવાની તો ડેજ નકિ પણ વિદુસ્તાની થોડા દરે-વિનયકુમાર સંગેર જેન બેખ પરની જુદી જાનીનેયમા સચકુ, છે તેમ એમ કુદ પીઅન ગાંધીર્શન (ગાંધીના)ની જેટલો નકક આવે તેના નકક મિ. મગી આચા છે મિસ માજેરી પેટ થી ઇનિય જુક 'ટ્રેડ' નામે ચોપડીમા એ ધધાના આર્થિક ક્ષતિજસ લખ્યો છે (૧) ચોપડીની આદિતિની સરેરાશ અને કોનિગમેયન ઇનકમા રોડ દગર હતી તો ૫૨૦ થયું જાએ આજે છે (૨) ૧૮૦૦ની સાયમા ઇનિય પ્રેમશનો ૩૦૦ હતા ૧૮૩૭માં ૧૭, ૨૮૧ (૩) ચોપડીઓ દારે ચનારાના છાપ ખાનામા છપાવી તેને પરને સચા પડીને બીજો એમ બે વિમાગે આ ઇનિયસ લખયે છે ૫૨ ચોપડીજાણી વિગતે આજ છે તેને મુક મુને ચોપડીવેચાણી થયું, જોડી અપાઈ છે અપાવકી કડીકોનાની ગા રણી તેમજ લખ ૧૮ સારી છે

કેળવણી, શાસ્ત્ર, કલા

૨૬મી (૨૨ રોડસ મેનના ૨૮ મી જુનાઈના અંકમાના જુડા જુડા લખાણમાંથી થ નીચે આફ પૃથકેસ ડો એ ઈ મોર્ગન ૫ વાજની રિવાદ કરે છે કે આજમાનાની વિદ્યોથ પ્રખાન સરુનિની કેગરણી તમજ ઉલોગપ્રવૃત્તિઓ એવી ચર્ક ગઈ છે કે, ગુરવાગણ્ય નમારુસે ને આજ કમતા મજૂરી કે નોકરી ધધા કરનાર ૫૨૫૫ ગાયુઓને જાનરોનાના બનસાધમા એવા ૨૫૫૫ રસ હોને નથી કે તેઓ એ ૫૫ સાયમા ૦૦ તરીકે જાનીને તેની દાપ પોતાના ખર્ચ રવરુનો

જા ૧૯૩૫ ૧૯૩૫ ૧૯૩૫ ૧૯૩૫ ૧૯૩૫ ૧૯૩૫ ૧૯૩૫ ૧૯૩૫ ૧૯૩૫ ૧૯૩૫

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

સુસ્થિમ, ગુજરાત, જેની આતુસ્તાથી રાહ બોધ રહ્યું છે છે, કુર્ચાને પાકનો માતખર, ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે. જેનો અર્થથી મતને એક મથકુર કાતિયે પાસે ખુશખત લખાવી મોટા મર્ચ દરેક પેલેનો મુંદર હોઈ જનાવી એક કોલમમાં અરખી લખાવ્યું અને બીજી કોલમમાં તેનો મુંદર અને સરજ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નજરે આપી માતખર તફસીરના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરજતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. હુકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલા સીપારાઓને જોયા વિના આવી બહેર ખખરથી તેની બહેરી અને બાતિની ખુબીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. આથી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ છપાઈનું કામ ચાલુ છે. અને અત્યાર સુધીમાં અગીઆર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અરમાનો	પારો હાલિઓ	છ આના	પોરટેજ
અલિફ-લામ-મીમનો		છ આના	
સ-યકુલનો		છ આના	
તિલકર-સુલનો		છ આના	
લત-જનાલનો		છ આના	
વલ-સુહસનાતનો		છ આના	
લા-યુહિયુહાહનો		છ આના	
વ-એસા સમેકનો		છ આના	
વ-લવ-અન્નનાનો		છ આના	
કાલલ-મલકનો		છ આના	
વઅલમૂનો		છ આના	

જો નારે એક બધવા જે ગુજરાતી વા. મા કરવામાં આવશે નહિ એક સીપારા માટે ગુજરાતી અને જે સીપારા માટે બાત ની પોરટ દીકર બીકવી પૂજસરહ (આફ. સુરહનો સંગ્રહ) તરજુમા રૂ. ૧ (દપાલ ખર્ચ જુદું)

હુકમ ન. ૯ સોદકા પુક હીપો, રહેર: (સુરત)

માણવા જેવું

પેપર જગત માંથી

હિન્દી ના માને આપું છું
હતી માનવું પડે તેવું
સંપાદક

જેની ગેસની શોધ તો યુરોપની વિજ્ઞાનીઓએ
કેમણે કેમણે કરી છે પણ એ શોધના મૂળ
શોધક તેમજ તે માન તો અમારા કૌનભીયા બિરાદ
રોએ ખાદી નામ છે. હાલે હાલે માની એ કાનોમીયા
બિરાદરો હાલવામાં સરહદમાં તાલકવાળાઓ કરતાં
ઓછા હિતરે એમ નથી. એમની ધોરીયાં અને
મોજાની લાકડીમાં સામાન્ય પક્ષનો આખો બંધ કરે
તપમીર કે લાલ મર્યાની બારીક જુલોને ઉપ
મેળ થયાનું સાબિત્ય છે. આ છે. જેની ગેસની
પ્રાથમિક શોધ અને તે શોધ પછી હું એ જેટલું
અભિમાન કરું એટલું ઓછું છે. હાલે કે તે
શોધમાં પણ અમારા જ ભાગ ભાગ્યો છે ને!

એવા પ્રકારની એક નવી જાતની કાચની
પાટશીની શોધ થઈ છે કે જેમાં આદે કે ડાશી માટે
પાણી ભરવાથી આપોઆપ ૪૦ સેકેન્ડમાં તે
પાણી ગરમ થઈ જાય છે. જેક સમયમાં ફરક
કામ પતાવી નાખવાની વિજ્ઞાનની આવી કડખે
જીવનને પણ કડખી રીતે કુંડ જાતાવી નાખે તો
નવાય નહિ!

પ્રયુક્તપેરદમાં એક ૮૦ વરસના યુદ્ધએ
જાલબદ્ધ તબીબોને પણ આશ્ચર્યમાં ભરકાર કરી
દીધા છે. અત્યાર મુધીમાં તે ત્રણ ત્રણ વાર મરી
ગયો અને પુનઃ જીવતા થયો છે. આવા માણુ
સને હિંદુસ્તાનમાં તો જાત તરીકે દેવદરમાં
આવે પછી હોકરો ભરેને તેને મુજબ તરીકે
જાહેર કરે.

હાલમાં જન્મજાતની વાકી રોકી સનું પ્રદે
શન ભરવામાં આવ્યું હતું તેમાં બે વિચિત્ર
પ્રકારની લાકડીઓ હતી.

એક લાકડી ૧૬૪૪ પોસ્ટ રૂપામાંથી બનાવી
હતી, તો બીજી લાકડી ત્રણ હજાર ગ્રેમ પત્રોમાંથી
બનાવેલી હતી. છતાં હાલ મેળવવાની છતાં સા
સેવતા હાલિયાને એ ગ્રેમ પત્રોમાંથી લાકડીથી
ફટકારવામાં આવે તો તેઓમાં જરૂર ગ્રેમ પ્રગટ
થાય. જેથી યુરોપના નવરાં બેનમાં આવું અણુ
કેવી કરે છે ત્યારે આપણા દેશમાં તો ફોલો
વાસોવામાં સંખેલું વાળો નાખે એવું ચીવડાવેલી
આસામીઓ પડ્યા છે!

માણસનું જેટલું પણ ઉધી નાખે છે એ
જીવનને તમે નાશ પામશે. જાતની એક
ગામગામ એક હોકારોનો બાપ એક લાકડીમાં
આપો ગયો હતો એ સંભાર્યાર પેલા હોકારોને
મળતાં તે એકદમ ગુગિ થઈ ગયો. તેની માએ
એક સાધારણ જીવનની સલાહ લીધી તો તેણે
કહ્યું કે આપાતના સંભારણી એના બેનને
એક જાગુ ઉધી ગયો છે તેથી એ બીજી સકેત
નથી ૧૫-૨૦ વરસ પછી પાછો બોલેલો થશે.
એ વાતને ૨૦ વરસ બીની ચૂક્યા છે. હાલની
૩૨ વરસની ઉંમરે તે હોકારાનું બેનું ઉધમાંથી
જીવતાં તે પાછો બોલેલો થયો છે અને શાદી
કરીને લોકરમાં પણ બેઠેલો છે. આ સાંક
કાચીજરૂર આપણા દેશમાં એવા ઉપતા બેનની

ગણતરી કરે તો જગતાં બેજાં કરતાં ઉંચતાં જગતને ક્યાં-ધસડી જશે? જગતમાંથી બીજા બેજાંવાળાંઓની સંખ્યા વધી જાય છે. એટલે પ્રજાનો નાશ થાય છે પણ એક દેસાની પૂજા વધતી જાય છે.

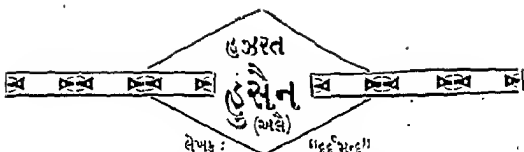
“મીસ પોતેર મામની એક રખડુદરી હાલ મોજાં ભરણુ પામી છે. જેની કમરે ફક્ત ૧૬ રેણુ દરી નાહેર કપડું છે કે સને ૧૯૪૪માં ઉંચી હતી. ગત મહા યુદ્ધ વખતે અનેક સેનીયા એટલે કે ત્રણ વરસ પછી જગતને નાશ થયો એનાં પર આશીન બન્યા હતા.” એમાં તેણે એકવી બધી તકેલી ઉઠાવવાની પણ કમરવાળી એ હસીનાના અવસાન પછી હવે શાઈરા અને કવિએ શું કરશે? પત્ની કમર બલ જ્યાં નાં છેડો સેયાં? અને કહિતો કેસરી” સમાનની ઉપમાઓ મને આપશે.

આજકાલ લોકો સીને એકદેસો પર કેટલા દિશા ચર્ચે રવા છે તેવું એક અંગ્રેજ દુબીત ચીનથી સાંપડ્યું છે. શાંગહાઈમાં એક લગણુ નામની ખૂનમુરત ચીની એકદેસે આપધાત ક્યો તે સાંભળીને એની સુણે કાપુ કરવારી એક બીજા એકદેસે પણ અરતરાથી આપધાત ક્યો. તેને હાનગ્યા પછી એક અમીર પ્રેશક સોંચે ઝેરથી આત્મહત્યા કરી. લગણુની નોકરેડી તરીકે પાક લગજનાર, બીજા એક સીને એકદેસે પણ આપધાત ક્યો. આ બનાવની ખબર પડતાં એક ડેક્કન ઉપરાંત યુરોપિય આપધાત ક્યો. આ પ્રમાણે આપધાતની પરંપરા ચાલી તેવાં મુઠી કે ચીનના પાંચ મહાદૂર યુરોપિય એક એક, બે બે પેસા એકલા કરીને લગણુની નીં ફિલ્મ જોવાનો નિર્ધાર ક્યો. તેમણે નવી ફિલ્મ જોઈ અને પછી તેમને ખબર પડી કે લગણુએ આપધાત ક્યો છે તો તેઓને એટલો બધા શોક થયો કે પંચિએ દરિયામાં પડીને આપધાત ક્યો. આજે-કાલ સીનેમા એકદેસોનું આકર્ષણ કેટલું વધતું જાય છે તેનો આ ઉપરથી તોલ થઈ ચકશે. દિવસે દિવસે લોકો લોકવાદી મંજલના અને જાણીની મીમની જેવા યતાં જાય છે એ આથી સાબીત થાય છે. મોજાં જિજ્ઞે એ સીનેમાની દુનિયા આ

અમેરીકામાં એક શોધકે સેકો હલીયો રેણુ દરી નાહેર કપડું છે કે સને ૧૯૪૪માં એટલે કે ત્રણ વરસ પછી જગતને નાશ થયો એમાં તેણે એકવી બધી તકેલી ઉઠાવવાની પણ કી જરૂર હતી? હીટલર, સ્ટેનલીન, અચાંચ વગેરે એટલાં ત્રણ વરસ જીવતાં રહેશે તો આપેઆપ જગતને નાશ કરીનેજ જ પડશે. જો શોઈ હિંદી મોતથી કે પીરે આવી જાહેરાત કરી હોત તો લોકો તરત બોલી હોત કે ત્રણ વરસમાં કયામન આવવાની કહી-જણાવેલા લોકો ભાટે એ લોકોએ જોજો છોડ્યો હતો.

આખરે રહેનો એક નવજુવાન એક મસૂ ખેર આશિક પાસે હતો. પણ તેને પેલાનો એમ જાહેર કરી સકે નાં હતો જિયાં તેણે નસીના દીઠડ કરવા માટે અજબ રીત અખમાર નક્કરી કરી. ખાઈ હોરપીટલમાં જતો અને પાછો અત્યમ ચતાં ફરીથી ઝેર ખાતે હોરપીટલમાં સિધાવતો આવી રીતે માંગુકના હાથથી દવા પીવાં ખાતર એ દુદ્ધા છવે પગ વખત ઝેર પીધું હતું. આશિકોની દુનિયામાં નિરાશી છે માટે તેમાં બનનાં ફિસસાઓની વિચિત્રતા પણ નિરાશીજ હોવાનો જગતની અર્ધી રસીકના અને અર્ધી નેચિલનાં આંહીને આધર રહી રહી છે.

અમેરીકામાં એક યુવતિ બીજા યુવતિ પર આંશક પડી પોતેનાં પ્રેમમાં પકડાયે ન પડે એટલા ખાતર પેલાનાં પશુથી તેણે તપાક ફીધી. કાઈ ઝીંઝાના આ વાત સાંભળે તો તરત જાહેર કરે કે આશીન પર આશીન આશિક હોનાં મેઢ કયામન કરીજ હોનેડી નિશાની છે. એમને પણ એમજ લાગે છે કે અમેરીકાનાં સુધારાની ઝડપ વધારીને કયામતને નીજક ધસડીજ લાવશે.

હાજરત

હુસૈન
(અસી)

લેખક :

"દર્દ મરદ"

જેમનું નામ અમર છે, જેમની કીર્તિ અચળ છે, જેમનું મરણ જીવન છે. એ કાણ ?

એ મને લોકો હુસૈન (અસી) ના નામથી યાદ કરે છે. સદીઓ વહી ગઈ, સદીઓ વહી જશે. જગતમાં ઘણા ક્રિસ્તીઓ બન્યા અને જુલાઈ ગયા, પણ એમનું નામ અમર છે. એમની કથની પણ અમર છે. કારણ કે તેઓ મરવા છતાં આજે જીવે છે, અને જગતના અંત સુધી જીવશે. અને ત્યાં સુધી જીવશે એટલે અમર છે, તેઓ અમર છે અને તેમના ક્રિસ્તીઓ પણ.

એમનું નામ અમર કેમ ?

એમની કીર્તિ અચળ કેમ ?

એમનું મરણ જીવન કેમ ?

કારણ કે એમના નામને અમરતા એમણે જ બખ્શી છે

એમની કીર્તિને અચળતા એમણે જ બખ્શી

એમના મરણને જીવન એમણે જ બખ્શ્યું.

અને એ કેમ ન બને ! એ સત્યતા ચાહક ધર્મ આપ્યા. હકના રક્ષક ધર્મને રક્ષા. ખાતિ-લના દુશ્મન ધર્મને શુદ્ધિ.

એ તો દના હક (સત્ય)ના પૂત્રી, અને તે વેળા આણુ પ્રવર્તી રહી હતી, ખાતિગતી. હક કથાર્થ છુંદાઈ રહ્યું હતું. કુદમનું રાજ્ય આક્રી રહ્યું હતું ત્યારે તમેજ કહોને કે એ હકના પરસ્તાર કરે તો શું કરે ? તેમણે તેજ કથું જે તેમને કર્યું નેહ્યું વડું-

એ મને જોડું કે જે મારન ઉપર એક વેળા પેગમબરી પ્રમદી સરાયે જગતને ભાગ્યદાર. સત્ય, સલાયરણ અને પ્રેમને પેગમ આપી ગઈ હતી જે મરન ઉપરથી

ચિદ્દીકોનું સત્ય અને ઉમરને અદ્ય પ્રકારમાં, ઉરમાનની શર્મો હયા તથા પ્રેમ અને અસી. હૈદરની ધીરતા અશીર્વા ગાજમાં, અને જગતને પોતાના પ્રકારથી પ્રકાશિત કરી ગયાં તેજ આજીવ તેજ મરન ઉપર આજે બાનિસ, કુદમ, અસત્ય અને મનુષ્ય પ્રત્યેની શત્રુવટ બિરાજવા માગે છે અને તે પણ અમીરન મોમિનીનના જન્મનંત નામ હેઠળ ! આ કુદમોનો ધણી પેતે ધિસ્મામની રકબરીનો દબ્બેદાર છે, મોમિ-નેનો, ફાકિમ છે, પેગમબર (સત્ય)નો જનરીન છે, સોફા પાસેથી પરાણે, તકવારની ધારે બેચન લઈ રહ્યો છે.

એ તો આ મદતકાંક્ષા-ધિસ્મામી જગત આખાના ગાજમાં અને ખરીફા બનવાના મદતકાંક્ષાની આઠે આવે એવું જે કાઈ દેશ, બિચારતાના પખિત આસનનો હકદાર અને દબ્બેદાર ને કાઈ હોય તો તે હુસૈન (અસી) એકલાજ દના અને તે મારે તેમની પાસે બેચન કરવી લેવી જાલિમ મારે બહુજ વરૂરી હતું. એ વીર પાસેથી બેચન લેવાની કાશિસ થઈ, માંગણી થઈ. 'કુદમ' કે 'ધિસ્માર' એ જણાવવા કુદમો છૂટ્યા.

સ મધ મધ કીન દતો. જાગિમે પોતાની સત્તા મજબૂત કરી લીધી હતી. ભક્ત-લગાબ તેની તકવાર સમજી પોતાના ચિરો નમારી દીધાં દતાં કારણે એની, ધિસ્માનો અનાદર કરવો એ મોતને આમંત્રણ આપવા સમાન હતું. અને બિચારા હુસૈન (અસી) પાસે જાગિમ સામે પાથ લોડી શકે એવું બળ હતું. ક્યાં ! જાગિમની આણુ તો સારાં પે દેશમદમાં પ્રમદી રહી હતી સાખ્યું કારક તેની પાંખ

હતું. ભગલાલા તેની મઢે હતા, ન્યારે હુસૈન (અર્થે) પાસે તેમાનું-કુશ્યે ન હતું. હમદદી અને દિલ્લોઝી ધરાવનારા હતા પણ અલિમની તજવારે તેમને એવા ચરચારી મૂક્યા હતા; કે તેઓ દિલી હમદદી સિવાય બીજું કંઈ કરી શકવા અશક્ત હતા! આવો કોઠકડીતો પ્રસંગ અને તે પ્રસંગે હુસૈન (અર્થે) અલિમની માંગણીનો શું જવાબ આવે? શું જવાબ આપી શકે?

સ તમામ અંધ બનેલા અલિમને લાગ્યું કે હવે તેઓ જશે ક્યાં? અમારી સત્તા આગળ તો હવે સિર હુકાબેજ હોય છે!

પ પણ તે જાન બુલ્લો હતો તેને શી ખબર કે હુસૈન (અર્થે)ની શારીરિક આખો તેની કુવન જોઈ રહી હતી; પણ આઘાતિક નયનો તો મુકમલ તઅલીમ તરફ ચોટ્યાં હતાં, તેમની રોશનમાં, તેમના મોહીના પ્રત્યેક મિન્દમાં એ તઅલીમ દોડી રહી હતી. તેમનાં નેત્રો સમક્ષ હો સિદ્દીક અને ફારૂકના, ઉરમન અને અલી (રદી)ના કથોં ભગ્યુ કરી રહ્યાં હતાં. તેઓ તેમના પોતાનાજ વચ્ચેના આ કથોં અને શિદ્દાજીની ચિમુખ કેમજ યામ? તેમની જગત્ત કારંકીઈ એને કેમ વિસારે? તેમના કબોંમાં:-

“ઈન્નલ્લા ભાતિકા કાના મદ્દકા-”

“જેશક, જેશક ભાતિક-અમ્મન નામુદ ચનાર છે”

નું પવિત્ર કુર્આની કથન શુંજન કરી રહ્યું હતું. હુસૈન (અર્થે) તેની સત્તા સ્વીકારી લેશે એવી અલિમે રાખેલી આશા તદ્દન ખોટીજ હતી. તેને શું ખબર કે તેની જાહેજલાલી તેનો રોગ, અને તેનો રોગ જોતા માટે હુસૈન (અર્થે) પાસે આખોજ ન હતી. અને જો હતી તો તે જોઈ શકતી ન હતી; કારણ કે તે પવિત્ર આખોમાં તો કોઈ ખીન્તનીજ શાન અને જાહેજલાલી, સત્તા અને જગ કાપમનાં ધર કરી બેઠાં હતાં, દુન્યવી કુવન અને સવાનો

રોગ પ્રવેશ કરી શકે તે માટે હુસૈન (અર્થે) ના નયનોમાં જગ્યાજ ન હતી.

અને આ જગવાન શત્રુ અને તેના નિર્દય સત્તાધારીઓ તેમના ઉત્તરની ચક્ર જોઈ રહ્યા હતા કે અમારી માંગણીનો શું જવાબ આવે છે? તે જગવાન ઉન્મુદ હતા કે જોઈએ છીએ “ઈકરાર” યામ કે છે “ઈન્કાર”. જનાબે હુસૈન (અર્થે) તો જે આપવા જોઈતો હતો તેજ જવાબ આપી દીધો કે:- “ઈન્કાર”

બસ, ધર્મ ચૂક્યું. બોડી તરસી પીડી તજવારે વધુ તરસી બની જગલાળી બીડી. શમ્શીર અને તજવારના અજુકાર વાગી રહ્યાં. શાકી કોપ ભાગી ઉડ્યો અને હુકમ ગરી થયો:-

“જાઓ, અને અમારી સત્તાનો ઉચ્છેદ કરનારને દેહજો પાડી દો, અમારી હુકમને ફકાવનારને કોકર મારો.”

આ જાણુ પોતે કાધેલા ઇન્કારનું શું પરિણામ આવશે તે હુસૈન (અર્થે) જાણુ-તાજ હતા અને તે માટે તૈયાર પણ હતા, એમના પ્રત્યે દિલ્લોઝી અને હમદદી રાખનાર ઘણાએ હન પણ અમલી મદદ કરવા તૈયાર થનારનો ઝાણજ ન હતું. એમાંમાં દર દરથી એક આશા નહીં પડી. કહેણુ આવ્યું, સંદેશ મળ્યો કે:-

“આપ આ તરફ તશરીફ લઈ આવો. આપના દરન મુજારક ઉપર એઅન કરવા, આપના પશ્વમાં ઉભા રહેવા, અને સકાય કરવા, અને તૈયાર છીએ.” આ ખરેખરી આશા હતી કે નિરાશા માટેની આશા હતી. એ કોણ જાણે? પણ હુસૈન (અર્થે) એ આ કહેણુ ઉપર નિશાસ-મૂઝી ધરવાર છોડ્યાં. પોતાની જન્મમૂમિ, પોતાનું પ્રિય વતન તજ્યું, જ્યાંની હવેરા સુખ-મય મદ્દિ હજી તાજ હતી જ્યાં એમના જાહની વાદ આપનાર હમરો મીઠો હતી, તે બદલું રચાન છોડ્યું અને હમેશને માટે છોડ્યું અને પોતાના કહેણુ સહિત જે દિશા તરફથી

આશાની રૌશની ચમકી હતી તે તરફ દૃષ્ટિ કરી અને તે જગ્યાએ આવી પહોંચ્યા જે જગ્યાનું નામ-આજે સૈકાગો વડી જગ્યા છતાં-તેમાં પ્રત્યેક સુસ્ત્રમનું હૃદય કંપી ઉઠે છે. એ કરબજા છે. ત્યાં પહોંચી મુકામ કર્યો. પેલા આશા આપનારા, “આપની કુમંત્રે ખાસ યથશુભ”ની કહેણ કહેવગવનારાઓમાંથી કોઈજ દેખાયું નહીં. જાણે તેઓ ત્યાં વસતાજ ન હતા. તેને બદલે આગર આપના દુરમનનું લાકરું, સંપૂર્ણ તૈયારી સાથે, એક નિર્દય અને પાપાણુ હૃદયી સરદારની સરદારી હેઠળ મૌનજી હતું. તે નિષ્કુરે હુસૈન (અર્થે) ના ન્દાનકા કાફલાને આરે જાણ્યો ઘેરી લીધો. પાસેજ વર્ષેતી નદી ઉપર તેણે પોતાની કૌજ જમાવી અને મૂર્ચના તાપથી ધગધગતા અગારા સમ થએલી રેતાળ જમીન ઉપર આ ન્દાનકા કાફલાને પાણી વિના ‘તરમ્યા રાખી મરમ કરી મૂક્યો. પછી શું બન્યું? તે લખનાં લેખીણી મુજી ઉઠે છે. એ મેદાનમાં તે પછી જે બન્યું તેની યાદ આ સુષ્ટિના અંતકાળી સુધી મનુષ્યોના હૃદયો વિંધતી રહેશે.

કરમલા! મુકદ્દસ કરબજા! તને પવિત્ર જૂમિ કહેવામાં આવે છે. હું પણ તને પવિત્ર કહું છું કારણ કે તારામાં પવિત્ર ખૂનતું સિંચન થયું છે. પણ સાથે તું કમનસીબ પણ છે શું? એ સાચ નથી કે તારીજ માટી ઉપર એક બેગુનાક, નિર્દોષ, લાચાર, બેકસ અને ગરી-બુદ્ધવન ખુદાના નેક બંદાને બૂખ્યા ઈ-સાફરૂપિ વડેઓએ નથી ફાડી ખાધો? માંસમ અને ફલ જેના કુમળી વચના જાળાશુ તારીજ જૂમિમાં પાણી વિના નથી તરખાં? પાક અને પવિત્ર-કે જેમનું અસ્તિત્વ તેણી અને પવિત્રતાના અસ્તિત્વ જેવું હતું એવી-માતાઓ અને બહે-તેઓ પોતાના ખાસ પુત્ર અને, લાઈઓનાં ખૂનથી રંગાયેલાં મુદ્દાઓ તારીજ જૂમિમાં નથી વેળાં? એમના આગાના માર્ગમાં જેમણે

પોતાની આંખો અને દિલો બિછાવી દેવાં બેઠેલાં હતાં. તેમણે શું તારીજ જૂમિ પર એવા પવિત્ર આત્માઓની ગરદનો ઉપર પોતાનાં ખંજરો નથી ચલાવી દીધાં? પાણીના બદલે જેમને દૂધ મળતું બેઠું હતું; એવા પવિત્ર બેગુનાક, માંસમ અને પુષ્પ સમ કુમળાં જાળાં કાંચે શું તારીજ જૂમિમાં પાણીના યોગ બિન્દુ-ઓ માટે તાપી તાપી તેમનો જાન નથી આપ્યો?

હુ! શું લખું કે તારી જૂમિમાં એ બેગુના ઉપર શું શું વિલું? ક્યાં સુધી એ કથની લંબાવું? લેખીનીમાં હવે નથી લખવાની તાકાત કે હવે નથી મારા નવનોમાં અશુ વધાવવાની શક્તિ! ક્યામત સુધી એની યાદ સુસ્ત્રમ નવનોમાંથી એકીના આંસુ વહેવડાવીજ ‘રહેશે. અમે અશુ સારિએ, એ યાદે દુઃખી થઈએ તો શી નવાઈ? અમે તો એમના જન્મના નામ લેવા છીએ. એમના જન્મના ઉમમતી હોવાનો ધાબો કરીએ છીએ. એટલે એ યાદે રૂદન કરીએ તો એમાં નવાઈ નથી, પણ હુસૈન (અર્થે)ની શહાદતની કથની, તેમના કુટુંબીઓ ઉપર પડેલા દુઃખ ધાઓના કિરસાએ નિજ તો નિજ પારકાઓનાં હૃદયો પણ હલાવી મુક્યા છે. ‘દૂર દેશમાં અને બોલાવેલા હુસૈન (અર્થે)ની દૂર કથની સખતમાં સખત હૃદયવાળા મનુષ્યના દિલમાં પણ હમદર્દી દિલસોજી અને રહમ પૈદા કરશે.’ એટલુંએ જગમગદુર એક અંગ્રેજ ઇતિહાસકારથી પણ લખી દેવાય છે.

પણ એમની શહાદત એજ નથી ગઇ. કોઈપણ શહાદત એજ જતીજ નથીજ, કોઈપણ જાણદાન નિરર્થક જતુંજ નથી; તેમ એમનું જાણદાન પણ રંગ લાવીનેજ રહ્યું. એ શહીદાના સરદારની શહાદતે ઉમમતમાં એક નવો આત્મા ફૂંક્યો. છરસામને પુત્ર; સજીવન કુટુંબ એમની શહાદતની યાદ ઉમમતે મુકમમીયાં

કરી મૂક્યાં; હજારો મરદાની તલવારથી ગરદન ઉડાવી દીધી; હજારો બાળકોને પણ વારમાં માત્રાપ વિહોણાં કરી મૂક્યાં અને હજારો માબાપના કંતા-નની કતલ કરી નાખી ત્યારે ખાનની છાતી ગર્વથી ગળ ગળ ફૂલતી!

જ્યારે છેલ્લી વાર અલગગણ રણિયાના એક ગામને વેરણુ છેરણુ કરી પાછો ફર્યો:—ત્યારે તેના માનમાં એક મોટી મિજલસ ગાદવી. દૂરદૂરથી ઔશિયાઓને, સાંઈ ફકીરોને તોતયાં. અનેક પ્રકારના ખેલ ચલાવ્યા. બહાદુરોએ પોતાના બાહુબળનો પરચો બતાવવા ગુલામોની આખોતુ નિશાન ગાદવી તે પર તીર ફેંક્યા. જેનું તીર ગુલામોની આંખ વીંધી, માથાની આર-પાર યઈ બહાર નીકળી ગયું ને મદાબાહુ ગણાયો! રાત્રીના ગર્વયાઓએ અલગગણની બહાદુરીના, તેની અભેદ શક્તિનાં ગુંથુ ગાન ગાયાં: “તુ ચતુર મોત છે. તુ ખાનસાહીની આખર છે. ઔરતોનો દુશારો છે, કિમીયાની ઈજ્જત છે.” વગેરે વગેરે ગાઈ એની કાર્નીમા વધારો ફર્યો. અલગગણનું અપૂર્વ આદર સન્માન કપુ”!!

પુઢા અસરામની ખુશાલીની તો વાતજ ન પડે! તેને પાછી ખાનરી યઈ ગઈ કે મારી પાછળ પણ મારી રિયાસત. મારા જેવા જ્યાં મરદાનાજ હાથમાં રહેશે. પોતાનો પ્રેમ જાહેર કરવા તેણે ભયાં દરબારમાં અલગગણની પીઠ ચાળડી સાબારી આપી અને મદિરાનો ગમ અલગગણ સામે ધરી બોલ્યો. “બેટાન મારા તોવા-પકે! ખુદાને ખાતર; તારે માટે. તારી બિજળી કીર્તિ કાજે...આટલું કહી તેણે મદિરાથી ભરેલો ગમ બોતાના પેટમાં પધરાવ્યો. મિજલસમાં પધારેલા ઔશિયાઓ અને સાંઈ ફકીરો સિવા-ચતા બહાદુરોને બળવીશાએ અને પ્રાનજનોએ પણ એક એક ગમ મદિરા ચડાવ્યો!

‘બહાએ એક માથે ખુદાઈ સામે અલગગણ માટે બંદગી કરી. ખાન બોલ્યો: “અલ્લાહ

તુઆલા મહાન છે, મોટા સદેમદિલ છે તેણે મારા બુદ્ધાપમાં નથી બુદ્ધાની, તાંત્રીને અપૂર મર્મનથી ભરી દીધી છે. મને ખુદાએ પોતાના બોગમાં લઇ લીધો છે, હું જ્યારે મરીશ, કબરમાં દફનાઈશ ત્યારે મારા આ પત્થર જેવા, પોશાદ જેવાં કંનેજને કોડા કાનરશે. પણ બેટા, તેની મને જરાય ફિકર નથી.” હું તને મરી જાઉં છું એટલે હું જીવંતોજ છું. કોમી જખાન એમ કહેવા ઉપરશે કે હું મરી પરવશો છું! ગાંડે ખુશ નસીખ છે, પરવરીયાર! કે મેં આલો દીકરો મેળવ્યો છે. બેટો, તારા બાવડામાં તાકાન છે, તારા કંનેજમાં બેશ છે, દિમન અને મદાનગી છે. ખુદા તને આખાદ રાખે. હું તારા પર ખુશ છું—ખૂબ ખૂશ છું, તને જોઈ માંડે દેવું ગર્વથી ગળગળ ફૂલે છે. બોલ, બેટા! શું જોઈએ છે? બોલ, જે માગે તે વગર આપાકાનીએ આપવા તૈયાર છું.”

તોસાયક અલગગણ આગળ આવ્યો તેની આખોમાં એક વિચિત્ર પ્રકારની રોશની ઝળી રહી હતી. તે બોલ્યો “શહેનશાહ અખ્યાનન! મને...પેલી...કોઝેક દાસી આપી દો!”

ખાને સાંભળ્યું. સાંભળતાંની સાથે થીજ ગયો. આખા શરીર પર વિજળી ફરી ગઈ. માથું ભગવા લાગ્યું. આડ! પણ નહિ. તેણે કાટની છાતી પર જોરથી એક હાથ દાખી કહ્યું: “લઈ લે!...” આગળ વધુ શબ્દો બોલવા જતો હતો પણ મોં ઉધડ્યું નહિ! જખાન સીવાઈ ગઈ

અલગગણના ચહેરા પર તેજનાં-કાન્તિનાં પૂર ચઢ્યાં. ગીંધની જેમ આંખો નાચવા લાગી. બાદશાહની શેરવાનીનો છંડો સુખતો બોલ્યો: “અખ્યા! હું જાણું છું કે તમે મને શું આપી રહ્યા છો. હું તમારો ઔશિયાજો છું આનો બદલો આપવા હું કદા સૂચીશ નહિ. તમારે ખાતર અનેક વખત મરતાં પણ નહિ અચકાડો!”

“નહિ, નહિ! મને કાંઈ જોઈતું નથી હું ખુશ રહે!” આટલું બોલનાં સંદેહ વાળાથી દંઠા

એકું, સદાય જીવું રહેનાર પુણ્યું : મસ્તક નીચું ઢળી ગયું :

મિત્રસંપત્તિમાં બાપ દીકરા સાથે જીતાવખાના તરફ આસ્થા. બંનેએ મૌન ધારણ કર્યું હતું. બંને ગંભીર ચિંતાર કરી રહ્યાં હતાં. બંનેના જાવ જુદાં હતાં. વિચારો ભિન્ન ભિન્ન હતા. બંનેના મનોભાવમાં આકાશ પાતાળનું અંતર હતું.

આકાશમાં ચંદ્ર ન હતો. તારા પણ ન હતા. ધનધેર અધકારથી આકાશ છવાઈ ગયું હતું. વાંદળોએ પોતાનું સાથે યૌવન આકાશ પર પાયરી દીધું હતું. સામેજ કિન્નરો દરવાજો હતો.

ખાન-હિન્-અસરાખ બોલ્યો : “મારા જીવનનું ઝરણું દિન પર દિન સૂકવું જાય છે. કમેળના યજ્ઞકર ધીમા પડતા જાય છે. હવે મારામાં પહેલાં જેટલી તાકાત રહી નથી. ધીરેધીરે તાકાત ઠરતી ને વળતી જાય છે. એક, કેવળ એક જ દાસી, માત્ર એકેક દાસી ! આઠ ! એજ મારા પ્રાણ દીવડનું દીવેલ છે. એજ મારું તેજ છે. એજ મારી તૂટી પૂટી જીવન નાવડીની નાવિક છે. તેના આધારે તેના પ્રેમ બગ પર હું ટકી રહ્યો છું સંસારમાં જે કંઈ કરી રહ્યો છું તે બધું તેના આધારેજ કરી રહ્યો છું. તેના મીઠા મુંદર બે બોલથી મારો તમામ યાક ઉતરી જાય છે. તેનાથી મને કાયમ જીવાની સાંપડે છે. કહે, તોલાયક ! કહે, આમ કરી તું શું મેળવવાનો છે ? બેટા, મારી પાસેથી તું એને નહર ચૂંટવી લઈશ ? તને ગમે તેવી બીજી સો, બપો આરે, પાંચસો દાસીઓ ઉપાડી લે. પણ તું એને રહેવા દે ! દયા કર બેટા ! દયા કર !”

તોલાયક અલગલાએ એક લાંબો હાંકા શ્વાસ લીધો. બોલવા પ્રયત્ન કરતો હતો પણ જખાન ખુલ્લી ન હતી. મન ધ્રુજતું હતું. શરીર કંપનું

હતું. કંઈ ચૂંચળાતો હતો.

“આમ-જો, હું હવે ચાર દિવસનો મહેમાન છું. થોડા દિવસમાં મરી પરવારીશ. માટીમાં મળી જઈશ. તે-કેએક દાસી મારા જીવનની એક માત્ર હેઠલી આશા છે. રહી સહી અભિલાષા છે. અને તે મારા પર પ્યાર કરે છે. તું એને મારી પાસેથી ચૂંટવી લઈશ તો પછી મારા પર પ્યાર કરનારું છે કાણ ? મારો-પુણ્યનો જાવ કાણ પૂછે ? કાઈ વળી સામું જોશે પણ નહિ. તને કાય જોડું છું અલગલા ! બેટા, આ ગરીબ પુણ્યું માની જા !”

અલગલા મૌનજ રહ્યો !

“વાત તો કર, તું ખરેખર તેની સાથે પ્રેમ કરી રહ્યો છે ? એજ જીવનમાંથી પ્રેરણા મેળવી રહ્યો છે ? બેટા, તોલાયક ! હું કઈ રીતે જીવી શકીશ ? કોને સદારે જીવન ગુજારીશ ? તોલાયક, એક સ્ત્રીને માથે બાપ-દીકરા ન હોય ? આપણે બંને માણસ છીએ, દોર નથી ! આમાં ખાનદાની નથી. માણસાઈ નથી. હું તને વિનવું છું, તને આજીજી કરું છું. આ વાત મૂકી દે, બાઈ ! મનમાંથી કાઢી નાખ, બેટા !”

“અપ્પા ! હું એના પર વર્ષોથી પ્યાર કરું છું.”

“હા મને ખબર છે. અને હું એ સારી પેઠે જાણું છું કે એ તને જરાય આકર્ષી નથી !”

બંને કૂંદાની માફક જોભા હતા.

અલગલાના કમેળમાંથી કારંમી કંડી આઠ નીકળી. તેણે ઉપર નજર કરી. પછી બગાડવા લાગ્યો : “આજ ખબર પડી મહીએ જે કશું હતું એજ આખર સત્ય નીકળ્યું. રમણીનું રૂપ-સાંદર્ભ માણસનું સત્યાનંદન કારં છે. માણસની માણસાઈ બૂલાવે છે. સ્ત્રી રૂપાળી હોય, સૌંદર્યવાન હોય તો અનેક માણસો તેના તરફ મૂંઝા મૂંઝાં પડવાના કરે છે. અને જો કદરૂપી, જેડેળ, હોય તો તેના તરફ કાંઈ નજર પણ

નાખતું નથી. અરે, તેનો ધણીજ ખીજના વાગ્ય પર બગી બગીને ખાક થઈ જાય છે. હરેક પ્રકારે નારા પુરોતોજ થાય છે. સારી વાત છે.....!"

ખાન બોલ્યો : "બેટા આ તું શું બોલે છે? દિવનું દરદ મટી શકતું નથી. દિવના દરદનો ઉપાય શુદ્ધિ નથી."

"અબ્બા! આપણે એક બીજા પર રહેમ દિલી રાખવી જોઈએ."

શુદ્ધો કહેણ નજરે આસમાન જોઈ રહ્યો.

"એને ખતમ કરી નાખીએ!" તોલાયક બોલ્યો.

ખાનની ગરદન ફરી પાછીનીચી પડી તેથોડી વાર વિચાર કરી બોલ્યો : "તને મારા કરતાં તેનો અને તારોજ ખ્યાલ વધારે લાગે છે."

"હા! અને તમને પણ!"

વળી બંને જાણી માફક ઉભા થઈ રહ્યા.

"હા, મને પણ..." જરા થ'બી ખાને દુઃખલાઈ આવતો હતું. "અરે, અમે શું એને છવની મારી નાખીશું? અગે! અગે! હું? આહ! નહિ, નહિ. હું એને કોઈ દિવસ કોઈના હાથમાં સોંપી ન જ શકું. સપને પણ નહિ... તોલાયક!"

"અબ્બાજન! તો મારાથી એ સડન થઈ શકે તેમ નથી. જોઈએ તો મારા દુકડે દુકડ કરી નાખો. અથવા મને સોંપી દો."

ખાન સાંભળી રહ્યો.

"કીક ચાલો એને સમુદ્રમાં ફેંકી દઈએ"

"ચાલો એને સમુદ્રમાં ફેંકી દઈએ." તોલાયકના અવાજના પ્રતિજ્વની માફક ખાને પણ એજ શબ્દો ઉચાર્યા.

બંને દાસીનાં શયનગૃહમાં દાખલ થયા. દાસી સુખની નોંદરમાં સ્તી હતી. ઘણી વાર સુધી ઉભા ઉભા બાપ દીકરા તેના સુખ સામું જોઈ જ રહ્યા. ખાનની આંખમાંથી આંસુ વહી રહ્યાં હતાં.

દાંત કચકચાવી પોતાની બ્યાકુલતા અને ક્ષોભ દખાવતા તે મથી રહ્યો હતો. શુદ્ધાના આંસુનું એક ટીપું તેના માલ પર પડતાં તે ગભરાઈને સફળ બગી ઉડી. તેનું સુખ પ્રવાનની માફક તાત્તુને મુલાખી હતું. તોલાયક એક બાણુ બીએ હતો. ખાનની તરફ મોં ફેરવી બોલી : "આવો..."

"બેક, ચાલ તારે અમારી સાથે આવવાનું છે." શુદ્ધાએ ખૂબ ધીમા અવાજે કહ્યું.

"હા, ઝટઝટ!" અલગલાએ પણ કહ્યું. તેણે જાનેના મુખપર ઉડી નજર કરી જોઈ લીધું. શુદ્ધાની આંખમાં વેદના હતી. દીકરાના મુખપર કાળી નિરાશા ને પશુતા હતી. વાત બાણુતાં વાર ન લાગી. તે બોલી : "ચલો, આવું છું. તૈયાર છું. ન તમારી, ન આની, એમ નક્કી કરીને આવ્યા છો ને? ચાલો, આવું છું!"

સુખચાપ ત્રણે સમુદ્ર તરફ ચાલ્યાં. શુદ્ધામાર હતી એટલે થોડુંક આંત્રીને તે યાત્રી ગઈ. પણ તે પોતાની સ્થિતિ પ્રગટ કરવા ઇચ્છતી ન હતી. સુખચાપ ચાલતી હતી.

પણ તોલાયકથી રહી શકાયું નહિ. તે બોલી ઉઠ્યો : "રે લાગે છે?"

તેની આંખોમાં આગ સળગી ઉડી. ખૂનથો કચકચતી બંને ક્રિકિયોએ મૂંગી જળાનમાં બંધી હરીકત-તમામ મનોભાવ જણાવી દીધા.

"આવ, મારી પાસે આવ. હું ઉચકી લઉં!" આવડું બોલી અલગલાએ પોતાની બંને ખુન્નચો પહોળી કરી.

પરંતુ અલગલાના શબ્દો પર તેણે જરાય ખ્યાન ન આપ્યું. દોડીને શુદ્ધા ખાનના મળમાં હાથ નાખી વળગી પડી. શુદ્ધાશુદ્ધને ઉદારે તેમ ખાને એને ઉઠાવી પોતાના ખાખપર બેસાડી દીધી.

સામેજ સમુદ્ર હતો. તોલાયકે પાછળથી ખૂમ પાડી : "અબ્બા! ઉભા રહો! મને આગળ ચાલી જવા દો. કદાચ કોઈમાં અંધ-પાગલ બની જવાય, અને તમારી પર હાથ પડી જાય!"

“ઠીક, યા આગળ. ખુદ તારી ઉમેદ પૂરી કરે. હું તને ક્ષમા કરું છું, બેટા, પ્રેમ કેવો હોય છે, નિરાશા કાને કહે છે એ બધું હું બાણું છું સારી પેઠે બાણું છું: આગળ આવી જા!”

નીચે દૂર દૂર સુધી, જ્યાં સુધી માનવ દ્રષ્ટિ પહોંચવા અસંમર્થ હતી ત્યાં સુધી અને એથીએ દૂર અનંત-અસીમ મહાસાગર દિલોળા ઘર્મ રહ્યો હતો.

“ઠીક, આનો!” પુત્રો રૂંધાતે અવાજે બોલ્યો. સુંદરતાની સજીવ મૂર્તિએ સામે નજર નાખી, મહાસાગરના અદ્ભુત ગીતને ઝીલી લેવા. કાન ધ્યાન થોડી તાર પછી બોલી: “તમારે દાથેજ મને ફેરો દો!”

અલગલાના મુખમાંથી એક કરચું. ચીસ નીકળી પડી. પથ્થુ ખાતે વજ્ર જેવું હેયું કરી, કોર બની ઉપર આસમાન સામે જોઈ, આંખો

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો

સંપૂર્ણ રક્તેહમંદ ઇલાજ

ગોનો-કિલર

[૧૯૨૨]

બેધડક આજેજ અજમાવો

અમે તે કારણથી લાગુ થયેલ તુરતનો અથવા જીનામ, જીનો પ્રમેહ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ, તથા રસી (પર) થતી સખ્ત બળતરા, ટીપું ટીપું તથા અટકીને થતો પેશાબ, મુત્રાશયમાં આવેલો સોજો તથા ચયલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રદરના ભયંકર રોગો વગેરે પેશાબને લગતાં તમામ દરોગો જડમુળથી નાશ કરી બગેલી ધાતુને સુધારી સ્વચ્છ અને ઘડ કરે છે.

પચાસ પાંચ ગોળીની બાટલીની કીંમત રૂ. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આઈ આના જુદું.

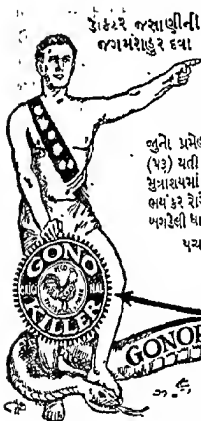
* ચેતવણી *

ખરીદતાં પહેલાં

દવાનું નામ

: ગોનો કિલર :

અને ફેક્ટાઇપ સીલ-બંધ પેકેટ તપાસીને લેજો.

રોગીસ્ટ : સી. એન. પ્રધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.

એકલા બનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી,

વીહલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

બધાં કરી સમુદ્રમાં ફેંકી દીધી !

સમુદ્રમાં હાથેરીઓ ઉઠી અને એક જવતા જવને-હું દરતાનો સંજવ-મૃતિને પોતાનો સાથે દર સદર ખેંચી ગઈ. ખાન કોન ધરીને સોલિં જમા બિગો સંભવ છે કે કોઈ અંધાર ન જ આપ્યો. તેણે નીચી નજર કરી. સમુદ્રનો પાણી હમી રવાં હતાં તો સાયકું હાથે વડે મોટું દેખી મૂંઝાની માફક ઉભો હતો. સામેયનીતરા લાગ્યો. આકાશમાંથી વાદળો વીજરાવા લાગ્યા અને ચારે તરફથી ઠંડો મીઠો પવન વાંચી લાગ્યો.

“અપ્પા! આમે”
“હવે થોડી વાર ઉભો રહે” બુદ્ધાએ ખૂબ હળવા અવાજે ઉત્તર દીધો. નીચે કે પાણીમાંથી કંઈ સંભળી રહ્યો ના હોય.

“અપ્પા! આમે”
“જરા હવે થોડી વાર ઉભો રહે”
તો સાયકું ધણી વખત. કહ્યું પછી ખાન બેઠો હતો. પાંચી ખસ્યોજ તુલિ બિગો ઉભો તેજ જગ્યા પર ફોળી પડ્યો. જ્યાં થોડી પળે પહેલાં

પ્રત્યેક વસ્તુને અંત આવે છે. આખરે ખાન ઉભો થયો.

ખાન-દીકરો ખંને પ્રર તંરકું રવાના થયા.
“પણ હું શા માટે કિલે ખાતર. કઈ આશાએ લેવી નહીં રહ્યો છું, તો સાયકું?” બે ચાર કલાકે ભરી બુદ્ધા બોલ્યો: મારું ન કંઈ હતું તે તો અંતે તો મોહાસાગરમાં મળી ગયું. હવે હું ક્યાં કોની પાસે જઈ કોના મોટે જાડ? મોટી પથર કોણે આલના ર ખગોર છે? જોને કોઈ પ્યાર કરનાર નથી. અંત કોણથી આલનાર નથી તેને જીવવાથી એ શે કાયદો? હે!”

“તમારી પાસે અગાધ નાણું છે. અપાર સંપત્તિ છે. યશ છે. સન્માન છે. કીર્તિ, પૈસા

ને પ્રતિભા છે, અપ્પા.”

બુદ્ધાની આંખમાં પાણી ભરાયું. તેનો કંઈ ફેધારા લાગ્યો. મન અકળાવો લાગ્યું તે હતાશ તે કરેણે સ્વરે બોલ્યો: “એમાં શું દુઃખ પેળે? બેટા, હાંધની આગળે પ્રેમની તુલનામાં એની કંઈ વિસાત નથી.” આડું જેના મોટે મેં આટ આટલી દોહલત-સંપત્તિ એકઠી કરી હતી. હવે નંચારે એને નથી તો પછી એ સંપત્તિને દોહલતને શું કરે? મારે મન એની કશીય કિંમત નથી રહી! મારા માટે સંપત્તિ, પૈસા, કીર્તિ, યશ, સન્માનને પ્રતિભા-અંધધિ નિરંધક નહોતો છે.”

“અપ્પા! એ ગઈ તો ખેર. હવે ધણી છે. એથીયે વધુ રૂપવાન શુભવાન ધણીય મળી રહેશે.”

નહિ, બેટા. એ વાત ન કરતો તારા સાંજે સાંભળી મોરાં. રોમરોમ જગા છે છે. હવે આ અંતર કાઢને આપી શકાય તેમ નથી. સપને પણ નહિ. મને તું એક વારે એનીજ સુરત બતાવી આપી. આડું તલપરે એની કાન્તિ બતાવી આપી અને આ આપુધે સોંપોટ, ધન, દોહલત, પૈસા, કીર્તિ, યશ સન્માન કાઢ લે! મેં એવી આપ એને! એને... એ...ને... આડું! એક વાર. એ...ને... મુદા તારે લડું કરે, તો સાયકું અડાડ તને આપાદ રાખે. હરદ મેશ હરકામમાં તને મદદ કરે. ખસ, જાડ છું. બેટા. મને માફ કરેને. વિદાય લઉં છું.” બુદ્ધાએ સમુદ્ર બાણી દોહ મૂકી.

“અપ્પા! અપ્પા!”
“નહિ, નહિ. મને એ બોલાવી રહી છે. બે, મને એ સાફ કરી રહી છે. જવાદ, જવાદ!”

“આડું! અડાડ! મુદા!”

“એ બાપુ જાણે છે!”

અસમજા અગાધ ઉડા જનનિધિમાં ફરી પડ્યો.

અસરોબ ફાટી આંખે નેતોગ રહ્યો.

મહંમ “ફાની” વીરમગામી માટેની શોક સભાઓ.

“જીવતાં જીવ્યો નહિ અને મર્યાં પછી પિછાણ્યો ?” અથવા “મોઢ બેસના મોટાડોળા !” જ્યો લોકોકિતઓને ખરી ટેરવ્યાં આપણા મુસ્લિમ બંધુઓ જાણ્યા છે. ખંચર ! ગુજરી ગયા પછીએ કદર કરવા જેટલી હવે મુસલમાનોએ લાગણી પ્રાપ્ત કરી એ પશુ ઉત્તરેણ લાવેની નિશાની છે. ભાષ ‘ફાની’ના ભરપુરાનિમાં થએલા અકાળ અવસાનથી ગુજરાતની સાહિત્ય પ્રેમીઓનાં હૈયાં દાઝ્યાં છે અને એ દાઝ્યાં હૈયાંની ધરાણ કાલવવા ટેરેર શોક સભાઓ ભરવામાં આવી છે. જે જે સ્થળેથી તે સભાઓલા હેવાલ પ્રગટ થયા માટે અમારી ઉપર આવ્યાં છે. તેમાંથી ફક્ત કારવોજ અને રજુ કરીએ છીએ.

—તંત્રી.

કરાવ. આ સભા ગુજરાતના એક જાણીતા ગઝલકાર બાઇ ‘ફાની’ ઉદે અલીમીયાં નયુમીયાં મલીકના તરફ વયે થએલા અકાળ અવસાન માટે પોતાની હાર્દિક શોક-સહાનુભૂતિ પ્રગટ કરે છે. મહંમ ગુજરાતની કવિ સંમેલન પ્રવૃત્તિ આરંભાઈ તે પહેલાંથી ગઝલ-વિકાસમાં પોતાનો ફાળો આપતા આવ્યા હતા અને બીજી રીતે પણ સાહિત્ય સેવા કરતા આવ્યા હતા. આ સભા મહંમની એ સેવાઓની કદરની લાગણી સાથે નોંધ લે છે અને ‘મહંમના આત્માની’ શાંતિને માટે દુઆ ગુજરે છે તેમજ તેમનાં કુટુંબીઓનાં દુઃખમાં સહાનુભૂતિપૂર્વક ભાગ લે છે.”

વીરમગામમાં ‘ફાની’ દીનની ઉજવણી નિમિત્તે મુનિ. હોલમાં ભરાયેલી શોક સભાનો આ દરવે છે.

કરાવ. “શહેર. જાવનગરના મુસલમાનો અને મુસ્લિમ ગઝલકારોની આ સભા ગુજરાતના જાણીતા ગઝલકાર જન્માર્ધ ‘ફાની’ના અજાણે થએલા અનિતકાલ અંગે શોક પ્રદર્શિત કરે છે. મહંમ મુસ્લિમ ગુજરાતની મુગાપરા પ્રવૃત્તિ આરંભાઈ તે પહેલાંથી ગઝલ વિકાસમાં પોતાનો ફાળો આપતા આવ્યા હતા અને બીજી રીતે પણ મુસ્લિમ સાહિત્યની સેવા કરતા રહ્યા હતા. આ સભા મહંમની એ સેવાઓ તરફ કદરની લાગણી સાથે જુએ છે, અને એમના આત્માની શાંતિ માટે દુઆ ગુજરે છે. તેમજ તેમનાં કુટુંબીઓનાં દુઃખમાં દિલસોજી પૂર્વક ભાગ લે છે.”

જાવનગરમાં ‘ફાની’ના અવસાનનો શોક પ્રદર્શિત કરવા મળેલી સભાનો દરવે.

કરાવ. “શહેરના કવિઓ, લેખકો અને સાહિત્ય રસિકોની આ સભા જાણીતા લેખક તથા કવિ બાઇ ‘ફાની’ વીરમગામીના અકાળ અવસાન બદલ ખેદ પ્રદર્શિત કરે છે, અને દુઆ કરે છે કે ખુદા બાઇ ‘ફાની’ને જન્નજીલ ફિરદૌસ અતા કરે અને તેમના કુટુંબીજનોને સજે જમીલ અતા કરે ! આમીન ! વિશેષમાં આ સભા માને છે કે બાઈ ‘ફાની’ના અવસાનથી ગુજરાતને પડેલી ખોટ અને તેમાંથી ખાસ મુસ્લિમ ગુજરાતની સાહિત્ય આગમને પુરાની મુરોજ છે. ગુજરાતે જીવતાં તે પોતાના એ સાહિત્યકારને ન પિછાણ્યો પણ ગુજરી જવા પછીએ તેની યોગ્ય કદર કરશે એની ગુજરાતના સાહિત્ય પ્રેમીઓથી આ સભા આશા રાખે છે.”

શહેરમાં મહંમ ‘ફાની’ના અવસાનનો શોક દર્શાવવા મળેલી સાહિત્ય પ્રેમીઓની સભાનો આ દરવે છે.

એક વ્યક્તિગત સુચન. “ફાનીનો રમાઈગ્રંથ બહાર પાડ્યા માટે આપણે કંઈક કરીએ તે જ ખરી લાગણી વ્યક્તિત કરી કહેવાય.” એમ જાવનગરથી બાઈ ક. સિમબેગ પૂનભેગ ગુજરાતના મુસ્લિમ સાહિત્યકારોને પ્રયત્ન છે.

જારીક સંરખાવી જુઓ ૧૧-૧૨-૧૩

હિંદીઓની કમર કેમ વાંધી વળી ગઈ છે તેની સાથે કેમ દહાર નથી અને છાતીના પાટીઓ કેમ ખેંચી ગએલાં લાગે છે? અંગ્રેજોને છાતી કાઢીને કમર દહાર રાખીને ધરણીને ધુમનતા આપે છે, કે જેથી ધરતીમાં તેની સાથે ગરમી નામ છે તેનું શું કારણ છે તે નીચેના આંકડા વાંચવાથી સરળ મશે. કરાંચીના નાણીયા આંકડાશાસ્ત્રી, કુશરથી ધરમથી મંપટના એક લેખ ઉપરથી ઉપુત્ત.

સંપાદક.

વાંચો થોડાક ખોલતા આંકડા.

૧. ખિટનમાં ૬૦૦ ટકા આંગ્રેજો અને ૬૭ ટકા પ્રમો બજોલા છે, હિંદમાં ૨ ટકા સ્ત્રીઓ અને ૧૨ ટકા પ્રમો બજોલા છે.

૨. હિંદમાં પ્રત્યેક મનુષ્યની સરેરાશ વાર્ષિક આવક ૫૦ રૂપિયા છે, ખિટનમાં દરેક મનુષ્યની વાર્ષિક સરેરાશ આવક ૧૨૦૦ રૂપિયા છે.

૩. હિંદમાં લોકોનું સરેરાશ આયુષ્ય ૨૩ વર્ષ છે અને ખિટનમાં ૫૬ વર્ષ છે.

૪. હિંદમાં બાળ મરણનું પ્રમાણ હજારેઆરસોનું છે, ખિટનમાં ૧૨૫ની અંદર છે. (આનું કારણ સ્વાસ્થ્યરક્ષાના પ્રયોગો છે.)

૫. ખિટનના આધિપત્ય નીચે જગતના ૬ ભાગની જમીન છે, હિંદના આધિપત્ય નીચે તેનો પોતાનો મુલક ૫૫ નથી.

૬. હિંદમાં ૮૦ ટકા પ્રજા ગામગામમાં વસી ખેતી ઉપર નમે છે, ખિટનમાં ૬૭ ટકા પ્રજા શહેરના ઉલોગો ઉપર નમે છે. ખેતી ઉપર માત્ર ૧૧ ટકાજ નમે છે.

૭. હિંદમાં કારખાનાંઓની સંખ્યા ૧૩ હજારની છે, ખિટનમાં ૧૧ લાખ ઉપર છે.

૮. હિંદમાં હિંદી વડાજીવનની પોતાની માલીકીની ૨૫ સ્ટીમરો છે. ખિટનમાં ખિટની માલીકીની ૩૦ હજાર સ્ટીમરો છે.

૯. ખિટનના ૩ અગ્રજ પાઉન્ડ પરદેશમાં ખાજોલ રહેલે અને કારખાનાંઓમાં રોકાઈ તેમની મોટી પેદાશ મેળવે છે, હિંદનું પરદેશમાં રોકાણ શૂન્યરૂપ છે.

૧૦. ખિટન પાસે વિમાનનો અને સાગરનો મોટો દાખલક દાખલો છે, હિંદમાં એ નામે મોટું મીડું છે.

૧૧. ખિટનની ખરાબ જમીનમાંથી વૈજ્ઞાનિક સાધનોથી દર એકરે ૨૦ હંદ્રવેટ અનાજ પેદા થાય છે, હિંદમાં સારી જમીનમાંથી પણ માંડ માંડ ૮ હંદ્રવેટ અનાજ મળે છે.

૧૨. માત્ર બે લાખ અંગ્રેજો પરદેશમાં જઈ હિંદ જેવા મોટા દેશ અને જગતમાંના એના સામાન્યતા બીજા દેશો ઉપર દાખૂ રાખે છે. આપણે ગ્રાંનીસ કરોડની પ્રજા પણ કંઈક કરી શકતા નથી.

૧૩. ખિટનમાં દર વર્ષે ૨૧ કરોડ ટન કાચસો ખોદાય છે, હિંદમાં માત્ર ૨ કરોડ ટનજ ખોદાય છે.

અતિ પ્રિયતા અને ક્રોધથી વસ્તુ છે. જેનો ઉપયોગ હંમેશાં લેખે તેમ મુગંધી માટે કરવામાં આવે છે. જુદા જુદા દેશોમાં જુદા જુદા નામે જાણાય છે અરબીમાં મિસ્ક, હિન્દીમાં કસ્તૂરી ફાર્સીમાં મુસ્ક, અંગ્રેજીમાં મુસ્ક, અને ચીનની ભાષામાં રી સાંચ કહે છે.

કુદરતે કસ્તૂરી મૃગની નાકની લગાર પાછલા ભાગ અને ઈંદ્રિની લગાર આગળ કસ્તૂરીનું સ્થાન બનાવ્યું છે. જે નાકે કહેવાય છે. એ નાકની પાસે અંદરના ફિસસામાં એક એવી માંસ ગ્રંથી છે કે જેમાંથી રુત્તજાત નાકમાં ટપટી ન્હાની ન્હાની ગોળિયો રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, આ રુત્તજાતને ઈંદ્રિ સાથે ખાસ સંબંધ રહે છે, કારણ કે જે સમયે કસ્તૂરી મૃગની માદા ગર્ભિત થાય છે તે વખતે આ રુત્તજાત (તરાવટ) ઘણીજ અસરકારક અને લાજવાય હોય છે.

કસ્તૂરી મૃગ વધુ ભાગે ઉત્તર એશીયા તેમજ ખાસ કરી હિમાલય, તીબેટ, નેપાલ, ઉત્તર ચીન, રશીયા, કાશ્મીર વગેરેમાં મળી આવે છે. કસ્તૂરી-મૃગ ઘણુંજ એકતરફ અને પર્વતોની ટ્રાન્ચોની ઉપર રહેનાર હોય છે, ઉંચામાં ઉંચા પર્વતોની ટોચો કે જે બગેરો રક્ષણ હોય તે તેનું સ્થાન હોય છે. એ ઘણુંજ વચ્ચી (જંગલો) જાનવર છે. જેને છત્ર પકડવું જારે આક્રમકો સામનો કરવા સમર્થ છે! તેની લંબાઈ વધુમાં વધુ ત્રણ ફીટની હોય છે, તેનો ચંદ્રો વડ અને કંઈક ભાગ હરણને મળતા છે. તેનો રંગ મોસ-મોની સાથે બદલાતો રહે છે. કદી બૂરો, કદી કાળો, ઈત્યાદિ. હરણોની જેમ એને શંકિય થતાં નથી.

કસ્તૂરી-મૃગની નાક અને ઈંદ્રિની વચ્ચે એક થેલી લગાર લંબગોળ થાય છે, તેનો વધુ ભાગ પેટની અંદર હોય છે. જે આસરે જે ઈંચ લાંબી, દોઢ ઈંચ પહોળી અને સવા ઈંચ ઉંચ હોય છે તેની વચ્ચે એક અતિ ન્હાનું છિદ્ર હોય છે, જેમાંથી રહીને રુત્તજાત થેલીમાં ભરી થાય છે, એ થેલી નાકે *Musk Pod* કહેવાય છે.

કસ્તૂરી-મૃગનો શિકાર સાધારણ હરણોની જેમ સહેલો નથી પણ અતિ કઠિન છે. શિકારી કુતરાઓ પણ આજિઝ ધર્ષ જાય છે, કારણ કે એ મૃગ એટલી બધી ઝડપે દોડે છે કે એની ઝડપે દોડનાર પ્રાણી દુન્યામાં ભાગ્યેજ કાઢી જીવતું હશે, થોડીક મિનિટમાં તો ચારસો પાનગો ફીટની ઉંચાઈએ ચડી જાય છે. શિકારીઓ એનો શિકાર એવી રીતે કરે છે કે એના દોડવાના માર્ગમાં ઉંચા ખાડાઓ ખોદી તેની ઉપર કચરો ઈત્યાદિ ફાટી રાંધે છે. જ્યારે મૃગ તેમાં ફસી જાય છે ત્યારે સંભાળ પુરક ઉતરવાના સાધનો પરે સારી રીતે તપાસ કરીને ઉતરવું પડે છે, અને ઉતરનાંજ મૃગને મારી નાખી નાક કાપી લેવા પડે છે.

ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ કસ્તૂરી-મૃગ ઘણા દેશોમાં થાય છે તેથી કસ્તૂરી પણ બિનન લિંગ જાતની આવે છે. કારણ કે દરેક દેશના મૃગ જંતુ રીતે જુદાજુદા રંગ ધારણ હોય છે તેથીજ રીતે કસ્તૂરી પણ જુદીજુદી ક્ષેત્રોની થાય છે. જેમાં ચાર જાનની કસ્તૂરી પ્રિખ્યાન છે. (૧) મુસ્કે ખુતન (૨) મુસ્કે નેપાલ (૩) મુસ્કે કાશ્મીરી (૪) મુસ્કે સાઈબીરિયા : તેમજ સુરથી એક મુસ્કે ખુતન અને સુરથી વનદ સાઈબિરિયાનું હોય છે.

કસ્તૂરીનો રંગ કાળો લાલાશ પડેલો હોય છે. કાઈ વખતે ભૂરા રંગના દાણાઓ મેળા આવે છે. એક નાકામાંથી દોઢથી બે તોલા સુધી નીકળે છે. કેટલાક મોટા નાકાઓમાંથી એથીયે વિશેષ નીકળે છે, જેમાં કેટલોક ભાગ જુદી અને કેટલોક ભાગ દાણા હોય છે, એ દાણાઓને એના વેપારીઓ છુકરહુ કહે છે એ ઉપરાંત નાકામાંથી પાતળી ખાસના ન્હાના ન્હાના કટકા પણ નીકળે છે, જેને વેપારીઓ મદન કહે છે. મદનને કસ્તૂરીમાંથી કાઢી નાખવી પડે છે.

કસ્તૂરીના ઇતિહાસ માટે સર્વ રીતે યત્ન લેવા યાત છે કે એનાઓને સર્વથી પહેલાં એની જાણ થઈ હતી, તેમ સંભવિત છે કે માત્ર સુમધી માટે એનો ઉપયોગ થયું વરસોથી થતો હોય. પણ દવાના કામમાં એની તેડકાક તેમ એના ગુણધોષની જાણ અને એનો ઉપયોગ સર્વથી પહેલાં અરબોએ કર્યો હતો આજના પુસ્તકો ઉપરથી તો સ્પષ્ટ સમગ્રય છે કે દવા દારૂનાં દુન્યામાં કસ્તૂરીની વિખ્યાની અરબોનીજ શોધખોળનું પરિણામ છે. યુરોપમાં પણ એને અરબોએજ પ્રથમ મોઢકી હતી અને સર્વથી પ્રથમ ઓસના રામને ત્યાં યુસ્તાન ગાઢી સલાહુડીન એ મિત્રતાના તોલકા લેખે સન ૮૮૫ ઈસ્વીમાં મોઢકી હતી.

અરબ દરમીએ એના ગુણો અતિ હેરાત પમાડે એવા વર્ણવે છે. કસ્તૂરી ગરમ, ખુસ્ક છે, સખત મત્તાદોને નરમ કરી કાઢતાર, મંદ પડેલી શારીરિક ગરમીને પ્રમાણસર લાવતાર, તમાગ પ્રદિઓ અને શક્તિઓને પ્રબળ બનાવી પ્રદુષિત કરનાર, માંમે ખુલિયા, આંકડી, અર્ધાંજવાયુ, ધ્રુવરો, સ્મરણ શક્તિની મંદતા, ઈત્યાદિને આશ્ચર્ય પમાડે એવા લાભો પહોંચાડે છે, આંખોને પણ ધોળો લાસ પહોંચાડે છે, આંખોમાંથી પાણીનું નીકળ્યા કરવું, કે ઝાંખ, ને નષ્ટ કરી આંખોના પડોને પણ શક્તિ અર્પે છે. તેમાં ખાસ કરી

મોઢકી માટે તો ઇકસીર સંભાળ છે. ખાસ વધો વય અને દંઝ સ્વભાવના માણસો માટે તે આશીર્વાદ રૂપ છે.

કસ્તૂરી અતિ કીમતી દવા હોવાના કારણે એમાં તરેહવાર ચીંજોની મિલાવટ કરવામાં આવે છે, શુદ્ધ કસ્તૂરીને પિછાનની ખાસ એના એસ પર્ટીનું કામ છે. શિકારના સમયથી લઈને છેલ્લે ઉપયોગ કરનારના લાય સુધીમાં દરેક જગ્યાએ એમાં મિલાવટનો સંદેહ થઈ શકે છે. કેટલાક શિકારીઓ તો શિકાર કરતાં જ મૃગના લોહીમાં થોડો નવશાદર અને અસહી કસ્તૂરી મેળવી એથી રીતે નાકામાં ભરી દે છે કે ખુદ બીજે શિકારી પણ તેની પરિક્ષા કરી ન શકે, અગર કોઈ શિકારી તરફથી મિલાવટ કરવામાં ન આવે તો વેપારીઓ ઘણીજ દુસ્વારીયાં નાકામાં ન્હાના દાણાઓ પાડી ચિતોડી આઓનું કોઢી ધત્યાદિ ભરી દે છે. મનમુખ કે અનેક રીતે કસ્તૂરીમાં મિલાવટો કરવામાં આવે છે, જેનું લખાણ વર્ણન આ રમળે થોડય નથી. આ કારણોના લીધે કસ્તૂરી ગુપ્ત મળવી કઠિન છે એમ કહેનાર ખોનું કહેતો નથી. કોઈ વખતે ચીનમાં એવો રિવાજ હતો કે ગેંગાહીમાં જે વડાણુ કસ્તૂરી લઈને આવતું તેનો પાસે ઝકાતમાં નાણાને બદલે કસ્તૂરી લેવામાં આવતી અને સરકારી અમલદારો તે કસ્તૂરીની એટલી સખત રીતે પરિક્ષા કરતા કે મિલાવટ કરનાર અકળાઈ જતો, અને બે તેઓને માત્ર મિલાવટનો સંદેહ પણ થતો તો કસ્તૂરી લાવનારની ગરદન ઉઘાડી દેવામાં આવતી. તેવી ચીનમાં કોઈ વખતે ગુપ્ત કસ્તૂરી મળતી હતી.

કસ્તૂરીની સુગંધી અતિ તેજ અને પાથાગર હોય છે. રવાદ કડવો, રંગ ખુદો કાળાસ પડતો હોય છે, અગર બાળવરમાં આવે તો ઘોળો લાડો થાય છે, અને જગીને ઈરિજની જેમ કોપતો થાય છે, લોહીની મિલાવટવાળી કસ્તૂરી જગતી વખતે

લગાર 'દુર્ગંધ' પણ આવે છે અને ઘોળા લગકાને બદલે ધુમાડો થાય છે. મિલાવડી કરતૂરી વળન-દાર અને વધુ કાળી હોય છે.

મિશ્રક બિલાવ

આ એક જાતની બીલાડીને કહેવામાં આવે છે જે કે બીલાડીની સરતમાં તથા એના ચહેરામાં ઘણા અંતર છે. મુશ્કેલ મિલાવડીને ચહેરા લાંબો, કદમાં લાંબી અને શરીર બીલાડીથી પાતળા હોય છે. એના પગો મિલાડીથી નાના પણ અતિ બળવાન હોય છે. એના શરીરે ઘણા લાંબા લાંબા યાગો હોય છે. એને પણ કરતૂરી મૂચની જેમ નાકો હોય છે તેમાં કરતૂરી સમ સુવાસિત તેમજ કરતૂરી જેવો જોડો નીકળે છે. મુગંધીમાં કરતૂરીથી પણ તે વધુ તેજ હોય છે. એ જતાવર, આક્રિશ, જાવા, બંગાળી, સિસોન, આસામ, મલબાર, ચીન, મલાયા, સુમાત્રા વગેરેમાં થાય છે.

એના નાકમાંથી જે કરતૂરી નીકળે છે.

તેના વેદકરૂપે શુભો અને સ્વભાવોની વેદકરૂપે યજ્ઞ નથી, પણ હા ! મુગંધીમાં ઘણા મોટા પ્રમાણમાં એને વાપરવામાં આવે છે, તેથી એ વસ્તુ પુરોષમાં ઘણી વેચાય છે.

ચીનના લોકો એને માત્ર મુગંધી લેખે વાપરે છે. તરેલવાર-અતરેા અને તેઓમાં મિલાવડી જલસાઓ અને લગ્ન શાદીના પ્રસંગોમાં પોતાના કિયાસો છલ્લાહીને એના વડે સુવાસિત બનાવે છે. હિન્દમાં ઘણા લોકો કરતૂરી સમજ એને ખરીદ કરે છે, એને નાકો કરતૂરી મૂચના નાકોને મળતો હોવાથી આમ લોકો ઘણી સ્ત્રેણાઈથી ઘોડો ખાઈ નવ્ય છે મોટા ભાગે પંજાબી અને પત્તણોના નોકરો જ્યારે એની પેલાશની જગ્યાએ નવ્ય છે ત્યારે ત્યાંના શિકારીઓ સસ્તા ભાવે તેઓને વેચે છે, અને તેઓ તે એક એક બે બે રૂપીઆના નાકોને સારા ભાવે વેચે છે. જેને સમજાયું એના પરિકલ્પનું કામ છે.

ગાજના શાઈરો' અંત કવિઓએ આટલું તો જાણવું જ રહ્યું:—

છઠ પ્રકાર અને ૫૨ જાહે.
કાશિયક (પાસ) - રવી (વાલી)
તામ્રીસ (જડ) - દખીલ (સંયોગી)
હિદદ (અનુયાયી) - કયુદ (બંધ)
વરલ (સંબંધી) - ખુરુજ ખજીદ
નાઈરક,
રદીક (તુકાન્ત) - ઈતાએ જલીઈનાએ
ખદી
યધ પ્રકાર - ગઝલ - સામાન્ય કડી-
કતમ-મુસદ્દસ-મુરબ્બઅ રૂખાઈ-
મુખર્રમસ-મુસદ્દસ-કસીદક-મુસ્તાઝાદ.

એ કેમ જાણી શકાય ?

“ઝાર” કૃત

શાઈરી ભા. ૧-૨

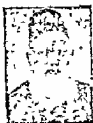
સરળ ગુજરાતી ભાષામાં બધુંયે સમજાય છે.

કી. ૮ આના. પોસ્ટેજ ૦)-૧

આજેજ લખો:-

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલપીક, સુરત.

ઝાર પીલસ:-

આ ગોળીઓ ધણી લાંબા અનુભવ પછી
નહેરમાં સુકી છે. ડાઈ પથુ દારણે
શુભાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસ કરી મરદાઈ માટે એને હેવરનો ઉપાય દર્શાવે. તે લગભર અતિ-
શ્વેદિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટેવ, કે ગમે એ દારણે શુભાવેતું
પુરુષત્વ (મદાઈ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ
સુધી એનાથી ઈકસીર ઉપાય એકે 'આગ્યો' નથી. બેલ દિવસમાં
નિર્ધાન, પાગનશક્તિ, રક્તવટમાં પણ પોતાનો શુભ ખતાવવો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી સુસ્તી, 'દીવાંપણ', કમર, માથા, સાંધા, અને રગોના
દુઃખાવાઓને દૂર કરે છે. એમાં છતુરી, અંબર અને એનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ દોવા
છતાં માત્ર પચ્ચલકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

ઝાર તિલા:-

આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તે એ છે કે એના ઉપયોગથી
કોઈપણ રીતની જ્વન કે ફાલ્લીઓ થતી નથી. તેમ એને લગભર
પાન કે પાટાં બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મસળતાંજ આમડીમાં ધુસી જાય છે. રગોની નબળાઈને
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર અમલકારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચે જે લાક ન મળે તે લાક
માત્ર અઢી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આનંદ રસ:-

આ વિચિત્ર તિલો મદાઈ અને ઈન્સાક (વીર્ય સ્તંભન) માટે
ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ રૂપીરી તિલો
નહેરમાં સુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સખતી અને ઈન્સાકમાં બેવડો વધારો
થાય છે. કીમત હાખીનો રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

મુકંબી વ મુન્સિક:-

કરતુરી, અંબર, એનાની ભરમ જેવી કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા
ઈન્સાક અને મદાઈ માટે અત્યેક છે. નિર્ધાન, (પાતુસાવ) ઈન્સિલામ, (સ્વપ્નદાપ) તેમજ વીર્ય
નિકારની દરેક કુર્ચાદો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. શોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોલો દવા બાર દિવસ ચામે છે. કીમત તોલા એકનો રૂપીએ એક, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

દવાએ સુઝાક:-

આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને
મટાડે છે. હજારો માણસો સારા થયા પછી આ દવા
પબ્લીક સનમુખ થઈ છે. એક શીશી સાત દિવસ ચામે છે. સધારણુ બીમાર મા. એકજ
શીશીમાં સારો રક્ટ શકે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કાઢી છે. ઈન્સ-
કશનો વડે પોનાનું ભવિષ્ય પાપમાત્ર ન કરતા એક વાર આ દવા લેવા અમારી જલામણુ છે.
કીમત શીશીનો રૂપીઓ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો. (રૂબરૂમાં પરમિયાનો સર્તીયા ઈલાજ કરીશો)

ડિન્દ બહારથી મંગાવનારાઓએ બીલીય પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander
Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવો. ફાર્મસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું મુનિપન મુકન
મોકલવામાં આવશે.
લાંબો અથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat.

આપીકાના એજન્ટ:- Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

“ઈકબાલ છબીલની

પાંખો ઉપર”

એસ. ઈ. ઉનીઆ

બી. એ. (આનર્સ)

‘ઈકબાલની’ કવિતા એટલે સમય અને સ્થાનનું સ્થાનતર, વિચારોની ગૂંથના, ભાષા અને સંગીતનો સર્વોત્તમ નમુનો. ‘ઈકબાલની’ આંગે દરો એટલે સંઘ-ચંદ. એમાં ઈકબાલ એક દિલો તરીકે, એક સુસ્તિત્તમ તરીકે, અને ‘કંઈમોપોલીટન’ તરીકે એકાસાયે દેખાય છે. આંગે-દરમાં ઈકબાલ ખેંચતી મંજિત દેખાડે છે, ક્રમને-તેમની છતિપ્રસાસ સંભળાવે છે, નવજીવાનોને કાર્તિક પંચની ઝાંખી કરાવે છે, અને જગતમાં ચાલી રહેલ કાપા કાપી ઉપર વિલાપ કરે છે. ‘મજદૂર’ને પોકાર કરે છે કે ‘કંઈવે’ હારા દોડતી શરૂઆત ચાલ છે’, આંગે દરો એટલે કદી નાએ ધૂસુકોનો શિકવો! કદી તિયાએ ચાહૂશીનો જવાબે શિકવો! :

અને દિમાગને દારસી કવિતા તરફ વાળે છે. ઉર્દૂ દુન્યા ઈકબાની ઉર્દૂ માટે વરસો, લગી રાદલુએ છે. ઉવરે બાર વરસ પછી, એટલે ૧૯૩૫ના બન્યુઆરિમાં ‘આલે છબીલ’ (છબીલની પાંખો) પ્રગટ થાય છે. ઉર્દૂ કવિતામાં નવા પ્રાણ પુસાય છે. અને દુન્યા દેખે છે કે કમીન ઉપરથી માનવતાને ચોક્કસ કરનાર હવે આકાશ ઉપરથી પ્રજ્વાલ નાખવો શરૂ કરે છે.

આલે છબીલ એટલે જીવન ગુંથોનો ઉકેલ, ધોયતી મંજિત ઉપર પહોંચવા માટેનો સામાન, અને ફક્ત માનવ સમાજ માટે સુખ અને શાંતિનો પયગામ. આને છબીલની પહેલીજ મઝમમાં ઈકબાલ પોતાને આખી સુષ્ટિની ગુંથનો ઉકેલ માને છે, અને કહે છે—

આંગે દરો પછી, ઈકબાલ ઉર્દૂમાં કવિતા લખવાનું માંડી વાળે છે અને પોતાના દિલ

તુમે મે કયા મઝમ કીયા મુઝકા બી કાશ કરદીયા મેહીતા એક રાઝયા સીતમે કાયનાતમે !

[હાપા! તેં આ શો ગઝલ કર્યો કે મને આમ ખુશો કરી દીધો, દેખતો નથી કે હુંજ આખી સૃષ્ટિની શું ચતો ઉકેલ છું? અને સાથે સાથે એ પલ્લુ જણાવી દે છે કે મારી આવાજ એટલે ધરતી અને આકાશ ઉપર કયામત પેદા કરી દેનારે બાંગ . . .

મેરી નવાએ શીકસે શોર હરિમે જાનમેં !

ગઝલગદાએ અલ્લખમાં ખુલકદએ સફાનમેં !

[મહારી મરતી બરી આવાજ આકાશ ઉપર શોર કરી મૂકે છે, અને ધરતીના ખુલકદએ અલ્લખમાન, અલ્લખમાન પોદારી ઉઠે છે.] વળી એજ ગઝલમાં ઇકબાલ પોદાર કરે છે કે તેને સઘળી શક્તિઓ, હિમાગી અને દિલી, માનવતામાં બંધુત્વ પેદા કરવામાં ખયાશો:—

ગર્ચે હે મેરી જુસ્તજુ દેરી હરમખી નકશખંદ મેરી ધુગમે રસખોજ કાંબઓ સોમનાનમેં !

[જો કે મારી શોધ શક્તિઓ દેર અને હર-મને એક કરવા માટે છે, તો પશુ મહારી એકજ કુઠાં કાંબા અને સોમનાથમાં કયામત ઉભી કરી દે છે.]

આમ સેંકજે જણાવ્યું આરો કે કવિ ખાલે છાંલની પેદલીજ ગઝલમાં યાહેમ કરીને આખી માનવ જાતીને પોતાની અંગેજ શાઈરીનો પરચો દેખાડવા તત્પર થઈ જાય છે, અને કવિ-ઓને કવિતાના મર્મો અને શાઈરીનો ખેચ સમજાવે છે; કવિની નજરે અંદરે સૃષ્ટિનું મધકરણ ઇકબાલ કહે છે:—

ગાદમેરી નિગાહે તેજ, ચીરગઈ દિને વખદ-

[મહારી નેજરે સૃષ્ટિના દિલને ચીરી પારે ચંઈ ગઈ:] કહેવાનું સઘળું પેદલીજ ગઝલમાં ઇકબાલે કહી નાખે છે અને પછી જુદી જુદી સ્ત્રીથી જુદા જુદા વિષયો છેડે છે.

પછી તરતજ બીજી ગઝલમાં ઇકબાલ પોતાની અંગેજ શીકીમાં ખુશની સાથે વાત કરવા મઠી

જાય છે, ખુશને સવાનો કરી ખેમે છે અને પૂછે છે કે:—

અગર કજરવ હેં અંતુમ આસમાં તેરા હે યા મેરા! મુઝહે ફિકરે જહાં કયું હો, જહાં તેરા હે યા મેરા!

આગળ ચાલતાં કવિ ખુશને પૂછે છે કે માનવીઓ તે પેદા કર્યા છે, એટલે તમને જે વૃક્ષાન ચર્ચિત્વ છે તે કાનું વૃક્ષાન છે?

કરી કાકબાદી તાબાનસિ હે તેરા જહાં રીસન અવાપે વ્યાદમે ખાકી ઝીયાં તેગ હે યા મેરા!

[આજ તારસાથી ત્વારા જગતમાં ચેલની છે, એ તારાનો નાથ લઈ વૃક્ષાન છે કે મહારી!]

ત્યાર પછીની ગઝલમાં કવિ ખુશ પાસે 'કાંબક' મારે છે, પલ્લુ એ માંભવામાં ખાસ ઇક-બાલી રંગ જણાવ્યું આવે છે. કવિ મારે છે કે:—

છરકી હો હિમખમે દુસ્નબીરો દિગખમેં! યાતો ખુદ આશકાર હો, યા મુઝે આશકાર કરેં!

[એ અજબ વાત છે કે છરક પલ્લુ પરગમાં હો, અને દુસ્ન પલ્લુ પરગમાં, (એ ત આસે) યાતો તું બકાર આવ, યા પછી અને ખુશો કરીદો!] આગળ ચાલતાં કવિ કહે છે કે જ્યારે તે મને જલતના બળીયામાંથી અહીં સફર અર્થે મે કલ્પો છે, ત્યારે ઉતાવળ ના કરીશ, મારે હજી અહીં ઘણું કામ બાકી છે:—

બાજે ખદિરતસે મુઝે હુખમે સફર દીધા થા કયું! કારે જહાં દરાઝ હે અખ મેરા છતિ-આર કરે!

જો હું એક પછી એક ગઝલ લઈ લખવા મેસુ તો એક વ્યાખું થોયું ચર્ચિત્વ એટલે હવે થોડક નમુના આપી બાકે છાંલમાં શું છે તે જાન-લાવતાની કોશિશ કરીશ. મહારો વિચાર છે કે

પેદલાં થોડીક રૂબાર્થો આપું એનું કારણ એટલુંજ કે ઉર્દૂ ભાષામાં ઇકબાલે રૂબાર્થો અને રચના બોગવે છે. મૂળ વાત એમ છે કે ઉર્દૂ શાઈરીમાં

રૂબાર્થો ઘણા થોડાએ લખી છે અને જે લખાઈ છે તેના મુકાબલામાં ઇકબાલે રૂબાર્થો

સર્વોત્તમ છે. આપ ખુબ ચારી થોડી રૂબાઈએ
વાંચે અને વિચારો.

તેરે શીલે મેં મમ બાપી નહોં હે ?
બના કયા તુ મેરા સાપી નહોં હે ?
સમંદરસે મીમે પ્યરેકો શબ્દમ !
બખીલી હય ચે રઝીયા નહોં હે !

[કહી દે શું ત્હારા શીશામાં શરામ નથી ?
શું તું મારો સાપી નથી ? તરસ્યાને દર્ધમાથી
આકળ પીવા મળે છે.] એ નરી બખીલાઈ છે
સખત નથી !

બીજી રૂબાઈમાં નવબુવાનો માટે દુઆ કરી છે:-

જવાનો કો મેરી અહે સદર દે
ફિર મન શાલોં બચોંકા બાનો પર પરદે
ખુદયા આરઝુ મેરી થેલી હે
મેરા નુરે બસીરત આમ કરદે !

[નવબુવાનોને મ્હારી સવારની આદો દે. એ
શાવી બચ્ચાઓને તું પાંખ અર્પે, હે ખુદા મ્હારી
એટલીજ પ્રાર્થના છે કે મ્હારી દેખવાની શક્તિ
આમ કરી દે.]

ત્રીજી રૂબાઈમાં ઇકબાલ ખુદ સાથે છેલ્લાં કરે છે:-

તેરી દુન્યા જલ્દનિ મુઝોં માકી
મેરી દુન્યા કુગાને સુબ્હાગાહી !
તેરી દુન્યામેં મેં મહફ્તો મજબૂર
મેરી દુન્યામેં તેરી પાદશાહી !

ત્હારી દુન્યા એટલે પક્ષીઓ અને માછ-
લાંઓ. મ્હારી દુન્યા એટલે સવારની-એકે આદ !
ત્હારી દુન્યામાં હું ગુલામ અને નિર્બળ મ્હારી.
દુન્યામાં ત્હારી બાદશાહી !

એક બીજી રૂબાઈમાં ગુલામી ઉપર વિલાપ
કરવામાં આવ્યો છે:-

ખુદાઈ એકતેમાને ખુરકો તરકે
ખુદાવંદા ખુદાઈ હઈ સર હે
વચેકીન અંદગી ! અસ્તગદિરદા
ચે હઈ સર નહોં હઈ છગર હે !

[બાદશાહત એટલે જમીન અને દર્વા ઉપરનો
બંદોબસ્ત. હે ખુદા ! બાદશાહત માથાનો દુખાવો
છે; પણ ગુલામી ! ખુદાની પનાહ ! એ માથાનો
દુખાવો નથી પણ જિગરનું હઈ છે.

‘એક રૂબાઈમાં એટલું’ સમગ્રવચનામાં
આવ્યું છે કે અકકલના ફંદામાંજ ફસાઈ જવું
નહિ, કારણ કે અકકલ મન્નિજ ઉપર પોંદચવા
માટેની રેશની છે, એ ખુદ મન્નિજ નથી:-

તેરે સીતમેં દમ હે દિલ નહોં હે
તેરા દમ ગર્મીએ મેદફિલ નહોં હે
ગુઝર જા અકલસે આગેકે ચે નુર
ચિરાગે રાહ હે મન્નિજ નહોં હે !

એક બીજી રૂબાઈમાં શાહર ખુદને પૂછે
છે કે તેનું સ્થાન કયાં છે, તે જગતમાં છે કે
આખું જગત પોતેજ છે.

મકાની હું કે આગદે મકાં હું ?
જહાં બોં હું કે ખુદ સારા જહાં હું ?
વો અપની લાં મકાનીમેં રહેં મસ્ત
મુઝે ખના ખતા દે મેં કહાં હું ?

[હું સ્થાઈ હું કે સ્થળીના બંધનથી મુક્ત
હું; હું ફક્ત જગત જોયા વાળોજ છું કે
આખું જગત હુંજ છું; લગે તે (ખુદા) સ્થળ
બંધનોથી પર રહે, મ્હારેં તો એટલુંજ જાણવું
છે કે હું કયાં છું.]

એક રૂબાઈમાં મુસ્લિમોની દુર્દશા ઉપર
વિલાપ કરવામાં આવ્યો છે. રૂબાઈ છે:-

મોદબ્બત કા જુતું બાપી નહોં હે
મુસલમાનેમેં ખૂં બાપી નહોં હે
સદે કજ, દિલ પરેશાં, સગદા ખેં ઝીક
કે જરઝમે અંદે બાપી નહોં હે

મોદબ્બતની થેલણ બાપી નથી; મુસ્લિમોમાં
હવે ખૂન પણ બાપી નથી; તેઓની (નમાઝ વેળા,
સદા વાંકી રહે છે, દિલ પરેશાન, અને એમના
સિન્દરોઓ શૌક વિનાના હોય છે; કારણ કે
(એક બીજાને) અંતરનું ખેંચાણ નથી રહ્યું.

વળી એક દુઆ વળી રૂપાઈ વાંચો:-
અના અસ્લાફ કા જગમે હફ કર
શરીફે બુમરમે લા મલકતું કર
ખિરદદી ગુશીવાં એકજા સુકામૈ
મેરે મવલા મુઠે સાદમે બુતુ કર !

[આરા વડાઓનું દિલ આપઃ અને "નાદિ કરવાવાઓ" ના ટાળામનો અને એક બતાવઃ હું અકકતની તમામ ગુઓ ઉકલી ચુક્યો છું, હવે તો થોડી મેલછા આપી.]

હવે ગજમેમાંથી થોડક, શેરે રબુ કર છું, ઇકબાંક કહે છે કે માનવતા જોઈનસાનીયતની ઉલ્લી મનિજા ઉપર પોડગી જવા મયત કરે તો તે ફરિસ્તાઓ કરતાં પણ ઉચ્ચ દરજ્જેનો જોખરી શકે; શેર છે:-

ઉચ્ચે આફમે ખાફમે અંજુમ શેરમે જાતે હે, કે થેદ વઢા હુયા તારા મહે કામિય ન બન જાએ !

[મારીના બનેલા માનવીઓની તરફથી આકાશી તારાઓ ખડી ગયા છે; કે ક્યાંક આ ખરી પડે તો તારો પાણી પૂર્વે ચંદ્ર ન જાતી મેસે.]

એક બીજા શેરમાં કવિ કહે છે કે જો કવિનું દિલ રોશન હોય તો જ તેના કવનમાંથી ઝીનદગી પયદા થઈ શકે:-

સીના રોશન હો તો હે સોમેસુખન અંતે હયાત; હો નારોશન, તો સુખન મર્ગે કવામ અયસાદી !

[જો દિલમાં રેશની હોય તો કવનની ગર્મીજી જીવન છે; અને જો એમાં ગર્મી ન હોય તો હે સાદી એ મૌત સમાન છે.]

વળી એક જગ્યાએ કવિ કહે છે કે મહાર માટે આ જગતમાં મૌત અને પેલા જગતમાં હમેશનું જીવન શા માટે રાખ્યું હતું; એમ કહીને મારી આઝાદી, શા માટે ખુશી લીધી હતી:-
તેરે આઝાદ બેદગી ન મેહ દુન્યા ન વેહ દુન્યા; વહાં મર્નેડી પામંદી, વહાં જીનેડી ખામંદી !

[તુલસી આઝાદ બેદગીની તો ન આ દુન્યા છે, ન પેલી દુન્યા; કારણ કે અહીં મરવાની કેદ રાખી છે તો ત્યાં હમેશ જીવવાની !]

એજ જગતમાં બીજા એક મેરમાં કવિ કહે છે કે સ્વયં બાધનથી માનવતા નબળી અને નંમાડી થઈ જાય છે. માનવીઓએ સાદો મારક પક્ષીના જેમ માથો બાધવાની ખટપટથી દૂર રહેવું જોઈએ:-

ગુઝર અવકાત કર મેના હે થે કાહો બપાવ મે; કે શારી કે લીએ મિશત હે કારે આશીયાં બંદી !

[મરક, પોતાનું જીવન પડાડે અને જગલોમાં પુરું કરે છે, કારણ કે માથો બાધી ત્યાં રહેવું સાદી માટે એક સારું જરેજી કૃત્ય છે.]

ઉપલા શેર જેવેજ એમનો એક બીજો શેર વાંચીએ તો ઇકબાંકી સમજવામાં સુગમતા થઈ પડશે.

નવો તેરા નર્મન કંઠે અધવાની કે શું બદ પર ગુસારી હે બસેરા કર પદાજોડી મિટાતો ચર

[ત્યાં રહેણું બાદશાહના મેદાને ન હોવા જોઈએ કારણ કે તું (સુરિશમ) સાદો છે એટલે તારે તો પદાડિમાં રહેવું જોઈએ.

વંશાબીજે એક એવેજ શેર વાંચી એ શેરમાં ઇકબાંક કહે છે કે જો શારી બચ્ચો બીધાંઓમાં મહેરો થયો હોય તે શું સમજે કે શાહીનો શીકાર શું ?

વે ફરેખ ખુર્દા શાહી કે પલા પલાહો કરગસેમે ઉસે કયા અમર કયા હું રહે રસે શાદબાઈ !

[ધોડા ખાઈ બીધાંઓમાં મહેરા થએલ શાહીને શી ખબર હોય કે શાહીના જીવન મર્ગે શા હોય છે.]

હવે થોડા શેર એવા લખવાની ઈરાદો થાય છે કે કાંઈ ઈસ્ક ઉપર શું કહેવા માગે છે ઉર્દુ શાહરી ઈસ્ક માટે ખૂબજ બદનામ થઈ છે. પણ ઇકબાંકે એ ધખો ઉર્દુના દામન ઉપરથી હમેશને

માટે દર કરી દીધો છે. અને આજે ગઝલમાં
ધરક એટલે ધ્યેયની મનિજલ ઉપર પહોંચવા
માટેની સર્વાલાયક, ધરક વગર, અન્યમાં
સદ્ગુણ અધાર સમજવું. પહેલાં શેર વધી.
ધરકની એક જરૂરતે તે કર દિવા કિરસાં તમામ;
ધરક કીમતો આસમાનને ખેંચે સમગ્રમાં મે!

[આ અમીન અને આકાશને હું પહેલાં તો
અમેદ સમજ્યો હતો પણ ધરકનાં એકજ કૂદકાએ
મને ખેંચેલી પાર કરી દીધી.]
વળી સાચા ધરકમાં કદી પણ અદલાની
તમન્ના રાખવી નહિ:—

જુરક અમલ હો મેં ગરજ ઉરથી જાગ કુહુ એર દે:
હરે ખ્યામસે યુગર, બાદશાહી નામસે યુગર
અને ધરક એટલે દિલની આઝાદી:—

દિલથી આઝાદી રહે-શાહી, શિકમ સામાને મીતં;
ફરવા તેરાં તેરે હાથમે, હે દિલ પાં શીકમ?
[દિલની આઝાદી એટલે બાદશાહત, અને
પેટ એટલે મીતનો સામાન; હવે તો રોડ ફરતો
તારા હાથમાં છે નિહાળે તે માગ, યા પેટ યા
દિલ (ધરક)]

ધરક વિનાનો ધમ ધમ નથી:—
અગર હો ધરક, તો હૈ કુદની મુસલમાની;
નહો તો મહે મુસલમાનો કાશરો ઝિન્દગી!

[ધરક હોય તો કાશિર પણ મુસલમાન છે,
અને નહોય તો મુસ્લિમ પણ કાશિર છે.]
ધરક એટલે દિલની ખેદારી, અને દિલની
ખેદારી એટલે કીમતી:—

દિલે ખેદાર કાશિર, દિલે ખેદાર કરારી;
મસે આદમકે હકમે કીમીયા હૈ દિલથી ખેદારી.
ધરક ગુજાઓ માટે બાદશાહતના દરવાજા ખોલી
દે છે:—

જ્યાં ધરક સાખાવા હૈ આદામે, ખુદ આગવી;
ખુશત હૈ ગુલામો વર પંડિસારે; શદનશાહી!

[ન્યારે ધરક નીખને પિઠાનવાનો રસ્તો
દેખાડે છે ત્યારે ગુલામો ઉપર બાદશાહતના મોં
ખુશ થાય છે.]

હુંમાં ધરક એટલે અધુન:—
ધરક દો બિખરીલ, ધરક દિલે મુસ્તાફા;
ધરક, ખુદાકા રસલ, ધરક ખુદાકા દલામ!
બિખરીલનો શ્વાસ એટલે ધરક, મુસ્તાફા
(સં) ખુદા એટલે ધરક, ખુદાનો રસલ એટલે
ધરક, અને ખુદાનું કલામ એટલે ધરક.]

ધરકની કિવિતામાં હંમેશાં અંકુશ અને
ધરકની તકરાર હોય છે. ધરકનાં કહે છે કે
ખાનને એકજ વસ્તુ છે, ધરક એટલે જ છે.
અંકુશ નોંધ વિચારીને પગલું ભરે છે. અને
ધરક એકદમ કદી પડે છે:—
બેખતર કુદ ખળા આતિશે નમરૂમે ધરક;
અંકલ હૈ મરવે તમાશાએ હામે ખામઅબી.

[ન્યારે ધરક બે ધરક નમરૂદની આગમાં
કદી પડ્યો ત્યારે અંકુશ હજી અટારીમાંથી
તમાશો, જુએ છે.]

અંકુશ અને ધરક ખાનને ધારવા!
ના સરદાર છે, એક કુશિમારી અને સલ-
ચેતી સાથે માર્ગ, કાપવા કહે છે, ન્યારે બીજો
પાછોમ કરી અંકુશ કહે છે:—
હરે હો બ મનિજમે રેવા, હરે હો અમીરે કારવા;
અંકલ બહીલા મી ખરદ, ધરક ખરદ કરા કરા.
[ખાનને (અંકુશ અને ધરક) એકજ મનિજલ
ઉપર જઈ રહેલાં છે, અને ખાનને “કારવા”ના
સરદારો છે; પણ ન્યારે અંકુશ સંભાળપૂર્વક
રસ્તો કાપવા કહે છે ત્યારે ધરક કહે છે કે
“વિચાર કરવો નકામો છે” એક જગ્યાએ
ધરકના કહે છે:—
ઝેરો બફારો ધરક હંમેશાની બખર;
ઝેરો અને અસ્તો હયાતની નજર.
[અંકુશને વેચી નાખ અને ધરકને ખરીદ
કર; કારણકે અંકુશ ધોડા છે, ન્યારે ધરકને
ખરી નજર છે.]
આ છે થોડક નમૂના ખાસે અમીનના.
વાંચક પોતેજ એક વેળાએ તે પૂરી વાંચી જાય
તો હજી હાથે મોતીઓ એ સવાબસો પાનાના
સમુદાયથી મળી આવશે

લેખક: નાચોઝ આદમ સાહુ

વધા, એ માણસાઈનું અત્યુત્તમ ભેદર છે. એ ન હોય, તો પછી મનુષ્યત્વમાં શું રહી જાય છે? મન્યને ઉચ્ચ સ્થાને પહોંચાડવામાં એનો પુરેપુરો ફાળો છે. જ્યાં જ્યાં એ હોય છે, ત્યાં ત્યાં બધું જ હોય છે. માલ, દૌલત, વૈભવ, સુખ, શાંતિ, શીર્ષ, સત્તા વગેરે એવાજ પરિણામનાં ફળાંતર છે. જે સ્થળે જેટલા પ્રમાણમાં એ હોય છે, તે સ્થળે તેટલાજ પ્રમાણમાં ઉચ્ચતા, દૃષ્ટિગોચર થાય છે. રાણાં, જર્યા, કીમે અને પ્રજાઓમાં એનો પ્રવેશ અદ્ભુત, ફળ નિપળવે છે. જે ન હતું, તે થઈ જાય છે, જે હોય છે, તે જનતિને બેટ છે. પરિણામ એજ કે જાણી અને ગુપ્ત; ગપ ઠાલવી અને જાળવી તમામ શક્તિઓનો ધોષ એજ ફળદ્રુપ જમીનમાંથી નિષ્કર છે.

મનુષ્યનો સર્વથી પ્રથમ સંબંધ પોતાના સરજનહાર સાથે હોય છે પછી પોતાનું પેડ અને છેવટે અન્ય એ ત્રણ પ્રકારમાં વધા વિન્ન વિન્ન પ્રકારનાં પરિણામો પરિણામો છે. પ્રકારનું ફળ અલગ અલગ, પણ એટલું તો નક્કીજ છે, કે એનાં ફળોમાં મધુરતા સિવાય અન્ય કોઈ પણ વિરોધનું તત્વ નેજરે પડતું નથી. રિષિ તો હોયજ ક્યાંથી?

ધૃતિહાસ, હિમાડી, પોતાના સરજનહાર સાથે વધથી વર્તનારે સદ્માં સર્વથી મોખરે તેના પુષ્કળભરે (અલગ) છે. પછી ઔલિયામ્-અલ્લાહ (રહમ) સિદ્દીકીન, શહીદામ, સુલ્તામ વગેરે દૃષ્ટિગોચર થાય છે. એ માનનીય સ્પષ્ટિઓએ વધનો પાલવ. ગ્રહી રાખવામાં જે જે કળા, ક્રુઓ અને સખ્તીઓ સજા છે, તે તે પોતપોતાના સ્થળે સર્વથી અનોખાજ છે! તેઓ સર્વ સડી રહ્યા, પણ વધનો ત્યાગ કદી

પણ ક્યો નહિ; અને એજ વધાદારીનો ફળરૂપે તેમનાં સ્થાનો અબદ સુધી સર્વથી, સર્વ પ્રકારે ઉચ્ચપદે રહેશે.

આ હજરત (સ. અ. વ.)ની વધાની ગુજના બ્રહ્મ કરી રાકે છે? વધાનું સ્થાન જેટલું સર્વોત્તમ હતું, તેટલુંજ તેલું સર્વોત્તમ ફળ નિહાળી શકા છે. કહો તો ખરા, કે એવરાજ શરીરનું માન જાને પ્રાપ્ત થયું છે! પોતાના માલિક સાથે એ કર્માર્થી પેલું જોણ અંતરમાં મેળાય થઈ જે રાજોનવાઓના હાલો આ હજરત (સ. અ. વ.) ને પ્રાપ્ત થશે હંતો, તે માટે કોઈ અન્ય લાભ લાગ્યશાળી થયું છે? દરગિઝ નહિ! એજ પ્રમાણે રાજાઓનો સેવક પેલું આપનાજ મુખારક સર પર છે. વગેરે

પોતાના પેડ સાથેની વધામાં, જાત, કુટુંબ, દોસ્ત બિરાદરો સગાં વડાજાનો સમાવેશ થઈ રાકે છે. વધાદારીમાં ફળરૂપ, તન્દુરસ્તી, આનંદ, શક્તિ, માલ-દૌલત, સફળતા, અમરતા વગેરે હાસિલ થઈ રાકે છે, જાત વધા, તે શરીર અને દિલનાં બંધનોમાં બંધાઈ જતું; કુટુંબની વધા, તે પરંપરે ગોચ પ્રમાણસર, પ્યાર, લાગણી અને મદદની ફાગરી; અને એજ પ્રમાણે સગાંવડાજા, દોસ્ત-બિરાદરો સાથે પણ ઘટિત, વર્તન એ વધાનાં મૂખ્ય અંગ છે.

છેલ્લા પ્રકારની વધા, કોઈ એકાદ વ્યક્તિ સાથેનું અનાયાસે કે આપાસે થએલું જોડાણ, રાણી, કૌમ, પ્રજા વગેરે માગી શેહે એ વેળાનાં એના પરિણામ - પણ વિન્ન વિન્ન અને અદ્ભુત આવે છે. અથાજને કુદરતી પ્રસંગ મદમદ સાથે સાંપડ્યો, તે વેળા, અપાઝની વધાએ મદમદ જેવા પાદશાહને પણ વાસ્તવમાં પોતાનો ગુલામ બનાવી લીધો! રાણી, કૌમ અને પ્રજાની વધા

ધારીથી નીપજેલાં પરિણામોનાં ઘાંબલાં જોતે અને વર્તમાન કાળમાં જોઈ શકાય છે. મુસલમાનોનું જંગલમાં ચોતરફ વિજયી રીતે પ્રવેશનું, તેમણે સિયન બોનાપાર્ટનું યુરોપને કબજા કર્યું, શિવાજી અને હૈદરઅલીનું રોડિયારોપણ કર્યું એ સરદાર અને ટોળાની પરસ્પર વફાદારીનું પરિણામ હતું. યુરોપના માંઘા માણસને સચકત અને બળવાન બનાવનાર કમાલપાશાની કમાલ કેને આભારી છે? એજ વફાને કે જેણે નિઃશસ્ત્ર લાંચાર અને વેર વિખેર દશાના તુફાને પોતાના દોરેક સરદાર સાથે મંડળીથી, ગાંડી દીધા ચાર કરોડની ખ્રિદિશ પ્રજા જગતમાં સામ્રાજ્યનું સંવેત્તમ ફળ આપે છે, જાપાન, જર્મની, અમેરિકા વગેરે દેશોનું ઉત્થાનના સિખર પર ચઢ્યું, હિટલર, મુસોલિની, રૅલિન, અરમત અનુન, રાહબાદ, પહેરી, રૂઝવેલ્ટ વગેરેનું પ્રજાસાગરમાં તરી ઉપર આવ્યું વગેરે વફાનાજ અમલકારો છે.

વફાનું સ્થાન જંગલની અન્ય પ્રજાઓ કરતાં મુસલમાનોમાં ઉચ્ચતર હતું. પરિણામે મુસલમાનો પણ ઉચ્ચ સ્થાને હતા. પછી જેમ જેમ એ તલ્લ એસરતું ગયું, તેમ તેમ ઉચ્ચતા પણ અગ્રેષ્ઠ થતી ગઈ. આ સ્થિતિથી લાગણી-મય બની મહામ અજ્ઞામા ઇકબાને કહી નાખ્યું કે:-

કાવ્ય: પંક્તી છે.

‘રિયાઝે હસ્તીમે લાંલાં વંગુલ ઝંહુન દખે; વફાકી જિસ્મે હો બુ વો કલી નહીં મિજતી!’

આજે તો વફાને સ્થાને પ્રપંચ, હેતરપંડી અને સૈનાનીયતે અડો જમાવ્યો છે. પરિણામ ખુદલુંજ છે. એવી સ્થિતિમાં અમે સફળ ઝિંદગી પ્રાપ્ત કરી શકના નથી! આજના જંગલના એના રંગ દંગમાં અજ્ઞામા ઇકબાનના કથનાનુસાર:-

અને એનાં ઇકબાને કાન ઇસકા જે અન્યમનહી બદલ ગઈ હય; ને એ ઝમાનેમે આપ હમકો પુરાતી બાતે સુના રહે હય!” વફાની વાત કરેલીને અરથાને ગણી શકાય.

મીરઝાદર અને સાદિક જેવા બેવફાની રહેલે આજે દોઝખ પણ સંધરતી નથી! અજ્ઞામા ઇકબાને જાનીલામાં એ બાબતનું અસરકારક વર્ણન કર્યું છે. એના વફાથી કોર માનવ જીવોએ પોતાની કોમના રાજ્યોના નાશ કર્યો, એટલુંજ નહિ, પણ હિંદ જેવા વિશાળ દેશને ગુલામીની સાંકળમાં જકડવી દીધો.

કુતરાની વફાદારી મરહૂર છે, પણ તે કાની સાથે? જે એને હુકમો આપાવે તેની સાથે: પરંતુ એ પોતાની જાતિ સાથે કેવી રીતે વર્તે છે? એક કુતરે બીજા કુતરાને પોતાના ફળીઆમાં જોઈ સાંપી શક્યું નથી! શ્વાનોની વફાદારી અન્ય જાતિ સાથે છે, પણ પોતાની જાતિ સાથે પરસ્પર દુશ્મનનું રૂપ ધારણ કરે છે.

આજની પરિસ્થિતિમાં મુસ્લિમોમાં પણ એ અસર આવેલી જણાય છે. મુસ્લિમોને બેવફાઈથી બંધાવે અને વફાની નેક તોફાંક અટકાવે! આશીર.

જે મુસ્લિમ હિંદના તમામ મુસલમાનો પરસ્પર વફાદારીથી સંધાઈ જાય, તો અવશ્ય અજ્ઞાનની રદમત નાશિત થાય. કારણ કે આન હઝરત (સ. અ. વ.)ની સાથે વફાથી વર્તવામાંજ મુસલમાનોની બને દુનિયા વિજયી નીવડી શકે છે. અજ્ઞામા ઇકબાન શું કહે છે? સાંભળો:-

“કી મુકમલ (સં)મે વફા તુને તો હમ તેરે હય; થે જહાં ઝીઝ હય કયા લવહોક્કમ તેરે હય?” અજ્ઞાદવાક મુસલમાનોમાં વફાનું જોડર પ્રગટાવે. આમીન.

નાદિરશાહ દિલ્હીમાં.

તે સમયનો એક ખનાવ.

દિલ્હીના એક ચાલાક ચોર અને બાકમાલ શાહરનાં કારનામાં.

લેખક:-જો. સી. ચિશ્તી. (લાલ-ચંદર)

ત્યારે નાદિરશાહે કનાંસલા મુઠાંએ મદમદ-
શાદ સાથે સલામ કરી દિલ્હી જવાનો ઇરાદો
કર્ષી અને સાલ કિલ્લાના ચેંગાનમાં નાદિરશાદનો
શાદી શાધી તપુ ઉઘાડી કર્યો અને કિલ્લાની અંદર
અને બહાર નાદિરશાદી ફેળના કેન્ડ લાગી ત્યાં
તે મદમદશાદે તેની મદમાનદારીમાં કે પશુ
કાળી રાખી નહિ; કેમકે પ્રત્યેક પથે મદમદ-
શાદને પ્રભુ દરો, કે જે કાઠપથુ પાતમાં તે
નરનાથ યથ ગયો, તે સક્તનનથી લાય ધેરા
પડ્યો. દરબારના તમામ અમીર ઉમરાવો પ્રત્યેક
પથે નાદિરશાદને સ્વચ્છ સ્વામચરામાં શેઠવચા
ફેદના અને તેનું દિલ બદુલવચા માટે કે ન કે બસ
તમાચા ચાલુ રાખના કના નીકળેલું દંનક,
રોલ અને શિકાર, બાજુમતિના તમાચા, નાચ
માનના જુલ્લા દરેકાજ યથ કરતાં કના, જે
નાદિરશાદ જેવા મદેનન, પર્સે, સેનિકને ખરાબમાં
ક્યાં એ જોવાને અને બોમચરાને પ્રાપ્ત યથા
નદિ દોષ!

એક વખતે બોરાક વધુ પ્રમાણમાં બેચાથી
નાદિરશાદના પેટમાં દરેક યથ આચું, દશીમ
ઉલ્લીખાને દિમની માલુન બનાવી, જેમાં
કસ્તુરી, અંબર વગેરે જેવી અન્ય વસ્તુઓ દની
સોનાના ચેંગાથી માલુન કરી, સોનાના કોટમાં
વચન કરી નાદિરશાદને આપવા લાગ્યો. પરંતુ
નાદિરશાદે દશીમજના લાયમાંથી માલુનનું દનક
પાત લાઇ લીધું અને પૃથુ. "એમાં આ શું છે?"
"આ-નામદારના પેટના દર્દની દવા છે."
દશીમજએ મુલતરી ખાતાં કયું.

નાદિરશાદે એક અંગળાથી થોડું માલુન
આપી જોયું. થોડું સ્વાદિષ્ટ લાગ્યું. આથી
ખાસામાં સધણું માલુન નાદિરશાદ ખાઇ ગયો
અને બોલ્યો—

"હવે ખૂબસૂર દિગર બચારદ" કમતો
સારો છે. વધુ લાવે.

હુંમાં કિલ્લામાં રાત્રી દિવસ મોજશોખ
અને વિલાસ વેલવ, રહેતો, એક દિવસ નાદિર-
શાદે મદમદશાદને કહ્યું—"બાહુ, સાદેમ! મેં
સાંભળ્યું છે, કે દિલ્હીમાં એકથી એક વૃધીને
શાહર છે અને કહેવાય છે કે અર્ધ ગણિયા
અને ચોર પંથુ તેમની ચાલાકીમાં કેમાલ કરે
છે. હું તેમની હોશિયારી અને ચાલાકી
જોવાની છઠ્ઠો રાખું છું."

મદમદશાદે તરતજ રહેરેનો કોટવાજને
બોલાવી દુકમ કર્યો. "દિલ્હીના કાંઈ એક
ચોરને કાગર કરો, કે જે પોતાની ચાલાકીમાં
કમાલ બનાવે."

કોટવાજે ચોરના મુખીને બોલાવી શાદી
દુકમ સંભળાવ્યો. ચોરના મુખીએ પોતાના
એક આન ચાલાક સિપ્પને દરબારમાં
લેઈ ગયો.

જન જોખમમાં છે અને કમાલ પશુ
ખનવચાતો છે. જે પકડાય ગયો. તે નાદિરશાદ
નને કસ કરી નાંખશે. આ માટે અરિ
હોશિયારીથી તારી ચાલાકી કરી જતાવ, કે
જોખમે પશુ અંબર ન પડે લણું કનામ મળશે.
મદમદશાદે ચોરને સુચના આપતા કયું.

ચોરની ચાલાકી:—

જ્યારે રાત્રીનો અંધકાર ચારે તરફ પ્રસરી ગયો, તો ચોર ચોપીદારોની નજર સુકાની નાદિ-રશાહના તંબુની બહાર ધાસના હજારામાં સંતાઇ રહ્યો. કિલ્લામાં દર ચોવીસ માનીટ પછી ઘડિ-આળના ટોકરા પહેરેગીર કરતા હતા અને કલાક કલાકના ટોકરા પણ વગાડનામાં આવતા હતા. જ્યારે ટોકરો થતો, તો ચોર ચોપીરોનો એક ફટકો નાદિરશાહના તંબુના ખીલામાં મારી દેતો, કારણ કે ટોકરોના અવાજના રણકારમાં ખીલો ફેંકવાનો અવાજ સાંભળી શકાય નહિ. જ્યારે રાતના બાર વાગ્યા, જેની સાથે બાર ટોકરા ઉપરાંત ઘંટ પણ વાગતો. તો ચોરે ચોદ ફટકા મારી તંબુના બે ખીલા ઉખાડી નાંખ્યા, અને અંદર દાખલ થયો. જ્યાં નાદિરશાહ ગદ્ગદતની ઉંઘમાં હતો, અને બેગમ પણ ગદ્ગદતની નિંદ્રામાં હતી; જેના ઓઢણાનો એક છેડો પલંગની એક તરફ લટકતો હતો.

ચોરે ધીમે રહીને ધાસની મુલાયમ સળી બેગમની પાંસળા પર અડાડી. કેક બેઅસર ખંજવાળ જેવું યવાથી બેગમે પાસું ફેરવ્યું. ચોરે ઓઢણું ધીમેથી સરકાવી લીધું. આ કામ પતાવી ચોર નાદિરશાહના પસંગ તરફ ગયો. નાદિરશાહ અર્ધ ચત્તો નુતેલો હતો. ચોરે મરઘીનું ઈંડું ફેંક્યું અને તેમાંની ચોટી સહેલી નાદિરશાહની સુરવાળ પર પડવા દીધી. ત્યારબાદ તરતજ તે નાદિરશાહના પસંગ નીચે સરકી ગયો. ચોટી પછો પછી નાદિરશાહની આખ ખૂંટી. તેને બાંજે બેઠેમ જવાથી નાદિરશાહે ઉડી સુરવાળ કાઢી નાંખી દીધી અને લુંગી બાંધી તરતજ સુઇ ગયો. ચોટી પછો થોડા પછી ચોરને ખાતરી થઇ કે નાદિરશાહ ઉઘીજ ગયો છે, તો તેની સુરવાળ અને બેગમનું ઓઢણું બગડ્યાં દબાવી તંબુ બહાર સાવચેતીથી નીકળી ગયો. સવારે જાને વરતુઓ ચોરે મદમદશાહને હવાલે

કરી. મદમદશાહ નાદિરશાહને મળવા આવ્યો, તો હસતાં હસતાં કહેવા લાગ્યો:—“જોયો! કિલ્લીના ચોરની કમાલ!” સુરવાળ અને ઓઢણું નાદિરશાહને પાછાં આપ્યાં. નાદિરશાહ અને મદમદશાહ બંનેએ ચોરને કિંમતી ધનામ આપ્યાં.

શાહરોની હાજરી અને કસોટી:—

તે સમયે દિલ્લીમાં સારા નામાકિત બાધિમે ફાજિત અને શાહરે મોતુંદ હતા. તેમની શાપ-નીની ખ્યાતિ દેશભરમાં પ્રસરેલી હતી. શાહ શાએસન, મીરતપી, મીર અને મિર્ઝા રફિયુદ્દીન સવઇ, મુસ્દફી, દર્દ અને મોઝા અને સૌના ઉસ્તાદ મિર્ઝા હાતિમ વગેરે ધણાં અન્ય શાહરો હતા. શહેરમાં ખબર કરી દેવામાં આવી કે સૌ પ્રખ્યાત શાહરોએ દરબારમાં હાજર થવું. શાહે ઈરાન તેમની કસોટી કરવા મગિ છે. આ હુકમ રાધી શાહરે વિભાગમાં ખજાજી મચી મધ; કેમકે સૌએ સાંભળેલું હતું. કે નાદિરશાહ ધણાજ ખરાબ રરબારનો છે, જરા જેટલી વાત. પણ જો તેને ના પસંદ પડી મધ, તો તે તરતજ કાલ કરાવી નાંખે છે, પરંતુ શાહી ફરમાન આગળ તેમનું શું થાય? વગર ધન્યગ્યે પણ સૌ કિલ્લા આગળ આવીને એકઠા થયા. પરંતુ કિલ્લામાં દાખલ થતાં પ્રથમ સૌ શાહરોએ એક મુખ થઇ દરવાનોને કહ્યું:—“ખુદાના ખાતિરે અમારા હાલ પર રહેમ કરજો. જો મિર્ઝા સવઇ અંદર આવવા માગે, તો તેમને કદાપિ પણ અંદર આવવા દેશો નહિ; કેમકે તે ધણાજ આઝાદમિજાઝ આદમી છે. જો કંઈ પણ ઓઢણું-ચોડ કે મસ્કરી જેવું સાહે ઈરાન આગળ કરી બેા, તો સઘળા શાહરોનાં માર્થાં ધંડથી જીલ્લાં કરાવી નાંખશે.”

મિર્ઝા સવઇને પણ શાહી હુકમોની બાજુ થઈ. તે પણ સૌની પાછળ યુવતી ચાલે કિલ્લાના દરવાજા પર પહોંચ્યા. દરવાનોએ કહ્યું:—“તમને અંદર જવાનો હુકમ નથી.”

“તમને ખબર નથી, કે હું સૌ શાપરોનો શાપર-ઉત્તાર છું ? મારી ખ્યાતિ આખા દેશમાં ફેલાયલી છે ! મારી જોડનો કાષ્ઠપણ શાપર આખા વિદુસ્તાનમાં નથી ! જો મને કંઈ ઈનામ પ્રદાન મળશે, તો હું એકમેળ હજમ નહિ કરી જાઉં. તેમાંથી તમને પણ અર્ધો આગ મળશે !” દરવાનો આ લાલચમાં આવી ગયા અને મિર્જા સવદને કિંદ્યામાં જવા દીધા.

મિર્જા સવદ ત્યાં પહોંચ્યાજ દતા, કે સૌ શાપરોને દરવારે ખાસમાં જોડાવવામાં આવ્યા. નાદિરશાહ અને મહમદશાહ તખ્ત પર બેસી પાસે પાસે બેસી દતા. શાપરો આદ્યકૃતિનિશ બળની અદ્ભુતી માયા નીચાં કરી લાઇનમાં ઉભા રહ્યા. નાદિરશાહે પીતાને માટે પાણી માગ્યું. ચાંદીની ચુરાડીમાંથી સોનાના પ્યાસમાં પાણી ફાગર કરવામાં આવ્યું. પાણીને પાસે હાથમાં લઈ નાદિરશાહે કિંદીના પ્રખ્યાત શાપરોને સંબોધીને કહ્યું “જુઓ ! હું એક મિસ્ત્રો જોડ છું, એની જોડનો બીજો મિસ્ત્રો સાંભળીને, હું ‘પાણી પીશ’ એનો હેતુ એ હતો, કે બીજો એની જોડનો મિસ્ત્રો જન્મ અને તેમ યોગ્ય ને જરૂરી બની જાય ! સૌના હૃદયમાં ધબકારા થવા લાગ્યા. નાદિરશાહ પાણીનો પ્યાગે હાથમાં લઈ આ મિસ્ત્રો જોડ્યો:-

મરીઝમ બકકમ જન્મે ખાદુ લએઝસ્ત !

‘(હું મિમાર છું અને ફેરાજનો ભરેનો પ્યાગો મારી સાંમે જોડુદ છે.)

સધળા શાપરો એની જોડના મિસાની ફિકરમાં પડી ગયા, અને વિચારતા હતા, એવામાં મિર્જા સવદએ તરતજ એની જોડનો મિસ્ત્રો જોશમાં આવી જોડી દીધા.

મરીઝમ હમે આખર ચે તયે પહેઝસ્ત !

‘(ત્યારે છેલ્લી ધડી હોય, તો બિમારને પરેશ કરવાની શું જરૂર છે ?)

નાદિરશાહ મિર્જા સવદનો જોશ જોઈ મિસ્ત્રો સાંભળી ધ્રુવોજ ખુશ થયો. અને ખતનખતિ હુકમ કર્યો, કે મિર્જા સાહેબને મેં માગ્યું છનામ આપવામાં આવે. મિર્જા સવદને પૂછવામાં આવ્યું-“શું છનામ તમને પસંદ છે ? કાષ્ઠ બંગીર ! ગામ ! શેક નાણું ! કે પછી જસદિર !

મિર્જાએ જવાબ આપ્યો-“મને એમાંનું કંઈ પણ જોઈએ નહિ ! માત્ર સૌ ફટકા મને મારવામાં આવે !” દરવાજાએ આ સાંભળી આશ્ચર્યમાં આવી ગયા. તેમને સૌએ સમજાવ્યા, મનાવ્યા અને કહ્યું કે આવો સમય ધડીએ ધડીએ આવતો નથી. જે કંઈ લેવું હોય, તે માગી લો ! આ મરકરી સારી નથી ! પરંતુ મિર્જાએ તો કહ્યું:-“જો મને ઈનામજ આપવું હોય, તો સૌ ફટકા મને મારો !”

છેવટે હુકમ થયો, કે ધીમે ધીમે તેમને ચાગુકના ફટકા મારવા આપી ધણાજ ધીમા ધીમા ફટકા મિર્જાએ મારવામાં આવ્યા. પચાસની ગણતરી પુરી થઈ, તો મિર્જાએ કહ્યું-“જોશ ! આ છનામમાં ફટકા બીજા લોકો પડ્યું મારો લાગીદાર છે. બાકીના ફટકા તેમને મારો.” પછવાથી કહેવામાં આવ્યું, કે પચાસ ફટકા કિંદ્યાના દરવાજાના દરવાનોને મારવામાં આવે

ત્યારે મિર્જા કિંદ્યાના દરવાજા બહાર નીકળ્યા ત્યારે દરવાનોએ તેમને મંગેલા ઈનામમાંથી અર્ધો લાગ માંગ્યો. આ ઉપરથી મિર્જાએ કહ્યું-“તમારા માટે મહેરોની થેલીઓ પાછળ આવે છે.” છેવટે દરવાનોને પચાસ ફટકા ખાવા પડ્યા અને મિર્જાને કિંદ્યામાં જતા અટકાવવાની તેમને સગ મળી ગઈ.

કચ્છાએલું જીવન

[મૌલિક ભાવના]

લેખક : "કચ્છ" - ધોરાજીની.

જેઠરા પુવાની કાળનું સ્મરણ કરું છું. ત્યારે હૃદયમાં અસૌકારિક યતનનાટ ઉપરિચિત થઈ ગય છે !

ત્યારની મારી મુઠી સેવા તે સમયની મારી કર્તવ્ય પરાયણતા ! યોદ્ધા, એનો આગ્રે આવે બહો ! !

સાગણી શુન્ય માનવતાની કોરો સાથે કચ્છનું મ્હાડું આજનું મૃતપ્રાપ્ય શુદ્ધ જીવન, યોદ્ધા, એ 'ક્રાંતા પ્રતાપ' ? મારી અન્નય સેવા, મારું સમ્યક-ધર્મ, અને મારા પરિશ્રમનું આગ્ર પ્રતિફળ ?

જેઠરા 'પુવાવચણ'નું હું કયા સપ્તોમાં વર્ણન કરું ? બધાની 'પુવાનીની જેમ મ્હારી પુવાની પણ સૈદ્ધાંતિન સૌન્દર્યમય હતી, ત્યારનું મ્હાડું યૌવન, યૌવનના વારતવિક અર્થમાં હૃદયપ્રમાન અને મુંદરે હતું. ત્યારે હું-મારા મુઠી આનંદ જીવનમાં એકતાર હતો.

એક જગતી સ્ત્રીએ મારો વિકલ યથા : 'કો, 'મારા-સૌન્દર્ય' આકર્ષક-મારું તેજસ્વી સૌન્દર્ય જોઈ મને પોતાને કૃપા કર્યો મારાં મૂલ્ય મુદ્રામાં અને એના-ર-મિત્રતા સિદ્ધિ મારા પર પડેલ ત્યારે મને કાળનું કે જગતના યોદ્ધામાં હવે હું પગલીથો માંડી-કર્તવ્યના પથે જઈશ અને હવે જીવનમાં રંગ રેલાશે. અને એજ ભાવનામાં હું મરત રહ્યો.

મારી મુંદરતા જોઈ માલિક મારા પર ન્યોચાવર બની ગયો. અને ખરેખર ત્યારેનું મ્હાડું-યૌવન ખીલેલા પુષ્પની જેમ ઝુટી રહ્યું હતું ! સકલ સૌન્દર્ય સંઘલી મુંદરતા મારા અણુએ અણુમાં પ્રસરી રહી હતી. મારું જાત-વ્યવસાય ચમકનો દેહ દરકોઈ મનુષ્યનું હૃદય જીતી લેવા સમર્થ હતો. મ્હારી ગઝબનાક ખૂબસુરતી

જોઈ મ્હાડું કો, દરણુ કરી ઉપાડી ન ગય. એ બીકે મારો માલિક મ્હારી પૂરતી કાળજી સાથે સંભાળ રાખતો હતો. મ્હાડું પિક્સેલું યૌવન ક્યાંય કરમાય ન ગય એ માટે મને સ્વચ્છ રાખવાની ચિંતા મારો માલિક કરતો અને એ રીતે મારી ખૂબસુરતીનું રક્ષણ કરતો.

હું આ ઉચ્ચ સ્થાનથી ઘેરો બની જતો; મારું હૃદય હર્ષના હોયકે ઝુમતું; મને ત્યારે લાગ્યું કે હવે મ્હાડું જીવન : જીવનના ખરા ક્ષેત્રમાં પ્રવેશનિજ રહ્યું. મારા માલિકે મારી સંભાળ લેવામાં જરાએ ખામી આવવા દેતી નહોતી. એક મુદ્દોલિત રેશમી કંઠમાળા પથુ મારો માલિકે મારા ગળામાં પડરાવી હતી. જેમાં પર તે દિવસમાં અનેક વખતે પોતાનો હાથ ફેરવી પોતાનું વાસત્ય ભાવ ઠાવવતો. આટલું મારું માન, આટલી-સંભાળના જોઈ કદી કદી હું મારી પુવાની ઉપર કુલાર્ધ ગોડો નર થઈ જતો.

એક બીજી વાત કહું !! મારા માલિક જગતના વૈશવ-અગ્રોદ પ્રભોદ અને રસમય જીવન જીવતા માનવ પ્રાણીઓ પૈકીનો એક હતો.

રંગ રાગની મહેફિશો, એની હાજરી વિના ઉજ્જવડ હાગતી.

રંગ રાગની મહેફિશોના. તે ઉપાસક હતો ત્યારે તે મેદફિશમાં જતો ત્યારે હું તે તેની સાથેજ રહેતો, મ્હારા વિનાતો ઘડીકર એ આશનું નહી. મહેફિશોમાંએ મારું સ્થાન હતું. મને ઓછું લાગી ન આવે એ ખાતર યોગ્ય સ્થાને મને બેસાડી દેતો તે રંગરાગનું રસપાન કરતો સાથે હું પણ એ રંગીન રંગે રંગાર્ધકો, હર્ષની લુટીઝ હુન્યામાં ઉડપન કરતો.

અરે...આતો શું !! એથી એ અધિક

મહાં માન એ 'હુ' કે મારા માલિક તેના અંગતકાર્યોઃ અંગત મંત્રણાઓ કરેતા. ત્યારે એ હુ તો સાથેજ રહેતો.

જીવનની એક ધન્ય પળ જેને હું કદી નહીં વિસરી શકું. જ્યારે રતિ અપસ્તાયના પાછળ સંતાપે અને ગ્રિય રમ્ય વિભાવરી પૃથ્વી ઉતરી. વ્યોમ મધ્યે પશ્ચિમનો અંદ્ર સોળે કળાએ કળામય થયેા હતો ! સુધાકરે ધનસ આદર આસમ પર ફાંટી હતી, અંદ્રની અંદ્રીકા નીતરી રહી હતી અંદ્રના દૂધ જેવા સ્વેત કીર્ણો સાગરના ઉછળતાં મોગાંઓ સાથે મેલ કરી નાચી રહ્યાં હતાં.

રસાક હૃદયો અડીથી નહીં ફરી આનંદમય થકીઓ વ્યતિત કરી. રહ્યાં હતાં ત્યારે મારા માલિક પણ પેતાની પ્રભુચીની સાથે રસીકતાના લ્હાવ-હૃદતાં સળેડે વિહાર કરી રહ્યો હતો ત્યારે એ હુ સાથેજ હતો. તેઓના આનંદ સાથે હુ પણ એપાટીની રેનીમાં લયાર મારી આનંદ માણી રહ્યો હતો.

ત્યારે તો હું મારા માલિકને જીવનસાથી હોઉં એવું લાગ્યું અને એ મુખદ કલ્પના માત્રથી મારા આત્મામાં ઉત્થાસના દીવાઓ પ્રગટી ઉઠ્યા.

એક દી મહાં સ્વાસ્થ્ય લક્ષણી પડ્યું, મારા સરીરમાં વેદતાનો સંચાર થયો, મહુને લાગ્યું કે મારી વેદના મારા માલિક કને જકત કરે. પણ મહારો ભક્ષે માલિક મારી વેદના ઉપરથીજ સમજ થયો કે મારું સ્વાસ્થ્ય ખગડ્યું છે, અને સર્વેળા ત્યારેજ તેણે દોડીને મારો ઉપચાર કરાવ્યો. મારો ઉપચાર કરનાર ઝંકરે અને કેટલાક ઈજકશનો આવ્યાં. જેથી મારું સ્વાસ્થ્ય મોજ્ય થયું. એ પછી પાછો હું મારા કાર્ય પથે પડ્યો, અને મારા માલિકની ભક્તિમાં તનમય થયો. પણ ત્યારે માગ્યું પર મારો માલિક નારાજ થયો હોય એમ લાગ્યું. અને પછી તો મને એવું ગાન થઈ ગયું.

મહારા માલિકની મારા પ્રત્યેની લાગણીમાં

ન્યુનતા આવેલી ભોઈ અને આખા જમન તરફ તિરસ્કાર વહુટયો. મારી ખગડેલ તખીયત પછી મારી સુંદરતા અને મહારા યૌવનમાં જરા ઝાંખ પડી ગઈ. ત્યારેજ જમનની રૂપ ભોળી માન-વતાની ખબર પડી ! જગત રૂપ તરફ સ્થાન-ભૂતી દાખવે છે. રૂપના ઓથા તળે જગત-સ્વાર્થતાને પોષે છે, અને ત્યારથી મારા જીવનની સંધ્યા એના રંગોએ રંગાઇ ઘેરી બની.

મહારા સૌન્દર્ય ભક્ત, મહારા રૂપ પીપાસુ રૂપ ભોળી મારા માલિક આખરે મારા તરફ બેદરકાર થયો. રહેતાં, રહેતાં, મહાં સ્થાન હણ્યું ગયું. પહેલાં મહારે માલિક મારી ને કાળજી રાખતો. મારા પર ને મમત દાખવતો. આજે એ નહોતું.

ઓહ ! આટલો તરફવટ ! આટલું પરિવર્તન ! ઓહ ! એની રમૂતિ સાથે લલ્લ મીરાઈ જમ્ય છે.

પણ કલાપી પણું કરી ગયા છે. "બાલી બાબા સદન કરેલું એજ છે એક દલાલ". દાલતો યાતનાએ સદન કરવી. એકના એક દિ, મહારા માલિકની નજરમાં મહારી સેવાઓ આવશે. ત્યારે પુનઃ એજ મારું સન્માન થશે, એ આશા પ્રવાહમાં લવી હું. યાતના અને તિરસ્કારમય જીવન વ્યતિત કરેલો રહ્યો.

એમાં મારા હમલાએ પાછી એક, દિ. તખીયત જમડી પેટમાં ધીમું ધીમું હઈ થતા લાગ્યું. જાણે મારું પેટ મીરાઈ જવું હોય એવું લાગ્યું. ત્યારે...પુનઃ મારા માલિકનું મમત જગૃત થયું અને મારા ઉપચાર માટે દોડ્યો. પણ દુર્ભાગ્યે મારો ઈલાજ કરનાર ડૉ. હૃદયકીન બેઈ મળ્યો ! એણે જરાએ લાગણી વિના મારા પેટનું ઓપરેશન કર્યું. કેટલાક ટાંકાઓએ મારી તખીયત સુધારી, ત્યારની મહારી વેદના ! મહારી વ્યથા ! ! મારું કુખ, કેટલું કષ્ટમય હતું ! એવું વર્ણન હું કરી

અપ્પામાં કઈ? મેં મારા માલિકનું માન નમ્ર
આમે રાખ્યું. અને મારા આં દુઃખને આ
વેદનાંને સકળ કરી. માત્ર એક ઇચ્છા એ કે
મહાઈ ગુમાનેશ્વર સ્થાન પુનઃ મળે પ્રાપ્ત થયે,

પણ... પણ... મારા હૃદયની ઉમંગ,
મારી આંલેલાવા કૃપા નહીં. બલકે મારા કૂર
હા...હા...કેરે માલિક જેણે આટલી પાતનાઓ
પછી પણ મહારી સેવાઓનો ખંદેસો નમ્ર આપ્યો!!

હાં એ કૂર...માલિકે પોતાના સ્વામિત્વ
ના આધારે હેવટ મુખી મારો નીરરકાર કર્યો.

પ્રથમ મારી અને મહારા યૌવનની જે
અંભાગ સેવામાં આવતી એના સ્થાને આગતો
મહારા તિરસ્કાર અને અપમાન થવું.!!

મહારા મોરા પર હવે તો ધૂળના દમ વન્યા
હતા, યૌવન-હણાણ રચું હતું. એનીએ એને
ક્યાં પરવા હતી?

છતાં આટલા તિરસ્કાર પછીએ મેં મારી
સન્નિવૃત્તા ત્યાગી નહીં. વાચાને જરાએ ઉપાડી
નહી. અને મૌન રહ્યો. આટલા આતમત્યાગ
છતાં હેવટ મુખી એ મહારા માલિકે મહારી
કદર ગણી નહીં!!

અને પછીતો જાત જાતનું અપમાન,
તિરસ્કાર વગેરેને દુઃ હરતા મુખે ઝીલતો રહ્યો.
“હુખોતો માણસ તણુખાણે એ વળગે” એ
ઉક્તિએ મારા ઉદાર અને પુનઃ મુખી હવન
હવનાની મધુર આશામાં રહ્યો. છતાં મહાઈ
હવન; હવનના ખરા અર્થમાં આશ્ચર્ય નહીં.

એક પ્રમાણે મારો માલિક ઉદ્યો. અને
ઉદ્યાંતી સાથે નાકી ધોઈ કયાક જવાની નંધારીમાં
એકવારે બન્યો લાગ્યું કે આજે તો હું તેમને
હૃદય ખેલી કંઈકે કદીશ હું વિચારમાં દનો.
સાથેજ તેણે કબ્બારમાંથી એક પુંડવું સ્વેત
બાકસ કાઢી નીચે મૂક્યું અને સાથેજ નેત્રી
વહાવિટ માગ તરફ વળી મુને જોતાંત્રી સાથે
તેના ગુસ્સાનો જવાગામુખી લખાઈ ઉઠ્યા,
ઉન્માદ અને જોર સાથે તેજ વખતે મુને

ધર બહાર કાઢી મૂક્યો.

આજે હું ધરમાંથી બહાર નીકળી જાહેર
રસ્તા વચ્ચે પડ્યો પડ્યો હવનના હેડના
આસ બધ રહ્યો છું, આવળ કરતાં રાહ-
ઘરીઓને આંખો છતાં મુને કોકરો લગાવે
છે, આ રીતે રાહઘરીઓની કોકરોને ઝીલતો.
આ છે જે મારા હવન સ્વાર્થણની હુંક કથા.

મારી દશામાં પરિવર્તન થયું સાથે મારા
નામમાં એ પરિવર્તન યદિ થયું છે. પડેલા
માલિક કે જોનારા પ્રત્યેક કોષ્ટ્ર મુને “પુટ”
“સુઝ”ના નામે સંબોધતા હતા. ધરના બાળકે
મહાઈ હુનામકું નામ “જોય” પામ્યું હતું. પણ
એ રૂપ લોભી માનવતા આજે મહારી દશા
સાથે મહાઈ નામ પણ લેતાં શરમાય છે.

આજે માનવતા મુને રસ્તાપર પડેલો જોઈ
મુને “મામુદા”નું કનિષ્ઠ નામ આપી મહારી
અપેક્ષા કરે છે, અરે હૃદયદિન માનવતા!!

જહેજમાં તથા બેટમાં આપવા માટે

તાજ કું. લીંગ લાહેરનાં,

જલી કલમ કુર્ચાન શં
અને

હિમાચેલ શં મુતરગિજમ

અજોડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારો યા

નમૂનાના વરક માટે લખો:—

સેવ એજન્ટ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કમ્પીક, સુરત.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ:—

રાંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને
ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના તાના
મહોદય જે આર્ડર હોય તે મોકલાવી
આપી કાયદો મેળવે.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કમ્પીક, સુરત.

“ભાભી ! તમારા બાપુને હું થોડુંક ખ્યાર કરું ?”

અભાઈ સુધી વાતે વળગેલાં મિત્રીસ કાંઈજ બોલ્યાં નહિ. કદાચું ‘મેં’ બનાવી અંતોલખે એમણે બાપુને સર તરફ ધર્ષો.....

સરએ બાપુને જાનીએ આપતાં બે ચાર ઉત્કાંચ બોલ્યાં. ભાઈ અને દસ રૂપીઆની નોટ એના હાથમાં આપતાં “હિતબાઈ, શુભ આય” કહી ચાલો ગયો.

‘તે આ તમારાં સરજના બહેન કાણુ હતો !’

“અમારી સાથે બહુતા હતાં.”

‘હવે કડો તો ખરા !’ બાપુની બાએ જણાવે કરતા કહ્યું.

‘ઉધવુ નથી ? હવે ઉઘી જાને.’

‘ના, એ બંધી વાન કહો.....’

‘તા સાંભળ !.....’

+ + + +

મેં સરની જીવનકથા કહેવા માંડી ત્યારે ગાડી આગળને આગળ દોડી રહી હતી એ દિનની સરજતા મહારી આંખોમાં નૃત્ય કરી રહી હતી મહારી દિલ આગળની એની કરણ દશા ઉપર દ્રવી રહ્યું હતું. જાણે કે થાનાં લખી રહ્યો હોતું તેવી શ્રેણીમાં મેં સરની કથા કથવા માંડી. બાપુની બા મંત્રમુગ્ધની જેમ એ સાંભળી રહી હતી.

“અમે સાથે બહુતા હતા સરજતાની ચક્ર-ચક્રની આંખો એનેરી ફેમના ઉંચા પેચલના સુંદર ચમત્કારથી ચમકતી, અને જોનારને ચમકાવતી હતી. પાનખા, ઉંચા, અને સીધા સોટા જેવા સરીરવાળા સર, કોરેજના કંપાઉન્ડમાં પગરણ કરતી તો, એની સાથે શિક્ષણ લેતા કોનેસ્ટબલોની અનેક અસિદ્ધાપ તરસી, અનિમિષ આંખો એના દેહ કોશનું દર્શનામૃત પીવા માટે તાજી રહેતી. પાનખા કટીની સિક્કણ જેમ એ દેહની, કેટલી કોરેજનાં પમખીઆં ચડી જતી ત્યાં સુધી

અનેક આંખો એની પગપડે ચોંટી રહેતી. પ્રોફેસરો સુધાં, વિદ્યાર્થીઓની આંખ ચોંટીયા સર સાથે જોવાની સુભાગી પળો શોધવા કરતા હતા. એમ દરરોજ વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોની આંખોમાં વરતી સર કોનેજ ઉપાનના એક સરજના સમી હતી.

સરશિક્ષણ લેતા ભરિખવા નાગરિકો અહીં સાધારણ પ્રકારની છૂટ લઈ શકે છે. એમના મતો પ્રદેશમાં ખીસતી અનેક ભારતીઓ છિટ ભાષામાં બહુ કરવાની એક તક કોરેજમાં સંપડે છે. સૌ કોઈના દિલમાં પસની સર સાથે નિકટનો પરિચય સાધવા દરેક વિદ્યાર્થી પ્રયત્ન મીન રહેતો. કાંઈને કાંઈ બહાને એની સંધે વાર્તાલાપ કરવાની છતાસા દરેક દરેકને રહેતી હતી.

સર જે દિવસે કોરેજમાં ન આવતી હોય તે દિવસે કેટલાએ વિદ્યાર્થીઓ આરીને પાછાં ચાલ્યા જતા એને એ દીન પોતાની કોરેજ રૂપી દુનિયાં સાવ નિરસ અને નિસ્તેજ દેખાતી. સરમાં રૂપ, દંત, ચીતન આરી રહ્યું હતું. શિક્ષણ અને જ્ઞાનના આશ્રયણે ચડી રહ્યાં હતાં. અવનખી ભાતનાં સાજી કળાત્મક રીતે પરિધાન કરવાને સરએ એકદમ જીવંત હાથ કર્યો હતો. કોરેજમાં બહુની બીજી આળાઓ, એની વચ્ચે પરિધાન કરવાનું અનુકરણ કરતી પરંતુ, ચંદ્રકળા આગળ જેમ તારકચળા કંપાઈ જાય છે તેમ એ બંધી સરની કળા આગળ ઝાંખી પડી જતી. કાંઈક બોલવા માટે સર ઉઠી ચાપ ત્યારે, અમે બધાએને તથાએથી વધારી લેતા. પ્રોફેસર હાથ ઉંચા કરી અમને બંધ ચડાવે. ક્ષણે ન કરે તો અમે મીનીટોના મીનીટો સુધી તાલીઓ વગાડવા કરતા. બધાર અને સમાજના કહેવાતાં પુરાણા બંધારણ પ્રત્યે કોરેજ જીવનમાં જે અણુગમે હાથ છે તે, અમારામાં પણ સ્વભાવિક રીતેજ હતો. ધર્મ

એક પુરાણના અને સમાજના એક ચળ-ચળના એ
અમારી લાવનાઓમાં હતી એનું સર્જન દરેક
નવા કાળે નવી રીતે થતું જોઈએ એવી અમારી
માન્યતા.

કેલેન્ડરનાં યોગિક મુદ્દાઓ પ્રસંગે લખ્યાતા
નાટકમાં સાર મુખ્ય કામ કરતી. એના અભિનયની
મુદ્દર હાપ આજે પણ એની સાથે લાવનારાઓના
દિશ્ત પરથી ખૂસાઇ નથી. હજુ પણ મહાન
રીતેના અભિનેત્રીઓનું અભિનય જોઇ અમે
સરને યાદ કરીએ છીએ. કેલેન્ડરમાં વાર્તાલાપ
દરમ્યાન અમે સરને કહેતાં, 'નિસ' સરલતા !
તમે તો લક્ષ્મી છો જે ઘર તમારા ચરણથી
જાલજો તે સ્વર્ગની જગે. તમે જે લાગ્યસાળોને
પોતાના, શુભનસાથી તારીકે, રિવહારજો, તેની
આખી દુનિયા ઈર્ષિ કરશે'.

સર અમારો તિરસ્કાર કરતાં કહેતી, 'મિસ્ટર!
તમને પુરૂષ જાતિને બીજું કોઈ આવડતું જ
નથી, અર્થે સંકોપાયતી 'કેરેજ' ક્યાં છે,
પુરૂષ તો સદાએ પતિ થવાનું જ ઈચ્છે છે,
હરે..... નોનસસ."

કેલેન્ડરના, મેગેઝીનમાં સર અત્યારનવાર
લખતી: એનાં કવિતાકારી અને ઉદ્દેશ વિચારો
લેખાં લેખાં મેગેઝીનમાં મહત્વના મહત્તા સંસ્કાર
રિક્ત લેખકાર 'ધર્મ' અને 'સમાજ' બધારણુ
એ ખૂબ ખૂબો વિરોધ કરતી.

એમ ત્યારે તો! પહેલાંથી આજ દાવની
હતી. "બાપુની બા વચ્ચેજ જોતી.

મેં સરની વાત પૂરી કરી ત્યારે અમલવાદ
આતી ચલુ હતું.

.....

જોઈએ અમલવાદ રહી હું મેં જોઈ જોવી
ગયા. મુખ્ય આત્મા તે પણ ચાર દિવસ થઈ
ગયા, આજે રવિવાર હતો, સવારમાં જ પોર-
મેન કેટલાંક પત્રો આપો ગયા. એમાં એનો
પણ એક પત્ર હતો. બીજા પત્રો બાળુએ મૂક્યા
મે પ્રથમ એનો જ પત્ર વાંચવા માંડ્યો.

બધા દિનેશ !
હું તો કુશળ છું તમારી કુશળતાં જાણું
છું. બાપુ હજુ સાજો થયો નથી. કાંઈ દવા
અસર કરતી નથી. રાતદિન એની જ ચિંતામાં
રહુ છું. એ તમારી સરની નજર મારા
બાળુને લાગી ગઈ છે. દરરોજ રાત્રે ચમકી
અમકીને જાગી ઉઠે છે. હાથમાં બરબડે છે,
મને કાંઈ ઉપાદો નાપ છે. મેં એ રાંડનો ફોટો
કાઢી નાખ્યો છે. મર્ડ કાંઈ પેલા દસ ફીઆમાં
બીજા દસ ફીઆ ઉમેરી, બાપુનો હાથ અડ-
કાડી નાખા બાવાને આપી દીધા. ત્યારથી, કાંઈક
પગતો પાસે થયો છે. વારે વારે બધા બાપુ
સામુ જોઈ કહેતી હતી, "હાઈ કાંઈ નથી,
કેડાઈ કાંઈ નથી, તમારા સંમ કંઈ ત્યારથી જ
અડક દિલ્લો ધડક ધડક થઈ જતું હતું, આવા
ઉતાર તે વળી નડ્યા વગર રહુ ! આપણને એ
રાંડ કયા મળી મર્ડ; નજરનો એકાદ તાલીજ
મેકેસર મોતીવાલા પામેથી જલદી લઈને
જોડવળે.

તમારી

.....

પુસ્તકો અને ફોટાઓ

કાલેદો આઝમ મુહમ્મદઅલી. 1907/1908	(ઉદ્દ)	કી. ૩૮	૧-૪-૦
" " " " " "	(ગુજરાતી)	" "	૧-૪-૦
ફોટો " " " "	૧૦x૧૪	" "	૦-૧-૦
" કેલેન્ડર સં. ૧૯૬૬ જિન્નાહ સાબના ફોટા સાથે	" "	" "	૦-૩-૦
હયાતે ઇકબાલ	(ઉદ્દ)	" "	૧-૦-૦
ફોટો ઇકબાલ	" "	" "	૦-૨-૦
ફોટો ગાલિબ	" "	" "	૦-૨-૦

ધી રાંદર સ્ટોર્સ,

મુખીક, સુરત.

પારસી મોબિદો

મૂળ લેખક :
શમસુલ ઉલ્લાહ મવલ્લાના શિક્ષકી
મુઅમાની મહૂમ.

અને

મુસલમાનો

લાપંતર કતા :

રાજમાન્ય સાલેહ બકીલી (સચીન).

મુસલમાનોનો ઇતિહાસિક સંગ્રહ જેમાંથી મોટે ભાગે નાશ પામ્યો છે અને યતો ગય છે, એણે અનેક પ્રકારના તુકસાનો સાથે સૌથી ભારે તુકસાન એ પહેલોઆયુ છે કે ખુદ ઇસ્લામ ધર્મ વિશે લોકોને ચિત્ર ચિત્રિત ગણતીઓ અને સમજા દ્વારા ઉત્પન્ન થઈ ગઈ છે. અને યતી ગય છે; એટલે સુધી કે ખુદ મુસલમાનો પણ મઝહબની હકીકત તેજ સમજે છે. જે માલિકીઓના નાશ થવાએ ફેટલાઓ અદાઓથી ઉત્પન્ન કરી દાખી છે.

ચરપનાળાઓના સ્વભાવ છે કે એ સમકાલીન બનાવોને મોટે ભાગે કારણ અને પરિણામ માની લે છે. દષ્ટાંત કહે: જ્યારે ઇતિહાસ ઉપરથી બાલ્ય રીતે એવુંજ જણાય છે કે 'ફરિશ્તમ પછી ફરિશ્તીઓનું' સારિત્ય બરબાદ થઈ ગયું, તો તેઓ પુખ્તપણે નિર્ણય કરી લે છે કે, આ ફરિશ્તામનીજ કાર્ય પ્રજ્ઞાલીનું પરિણામ હતું

એવીજ રીતે જ્યારે તેઓ જુએ છે કે દિનદુસ્તાની કાઈ ઇસ્લામ તવારીખમાં પારસી કૌમના મોબિદો ધાર્મિક શુરુઓ, પુરતકા, વિદ્યાને સાહિબનો પતો લાગતો નથી, ત્યારે તેમને ખાતરી થઈ ગય છે કે દિનદુસ્તાનના મુસ્લિમ બાદ-શાહઓએ પક્ષપાતને કારણે યા તેમને દેશમાં યુસવાજ દોષ નહિ; યા તો એસી હાજતમાં રાખ્યા કે તેમનું કાઈ મોજબાદાર બકિનિવ કાયમ રહ્યું નહિ, જેથીજ તેમના વિશે કાઈ પ્રકારની કાંઈ પણ માલિકી મળી શકતી નથી.

પરંતુ ખરી હકીકત એ છે કે આ જે કાંઈ છે, ઇતિહાસની અપૂર્ણતાનીજ સાબિતી

છે. અને આ લેખમાં પારસીઓના મઝહબી પેશા-ધાર્મિક શુરુઓ (જેમને મોબિદ કહેવામાં આવે છે) નો ફુંક પરિચય કરાવીએ છીએ, જેઓ દિનદુસ્તાનમાં વસવાટ કરતા હતા અને જેમની કૃતિઓને લાપંતરે વિશાળ પ્રમાણમાં વિદ્યા પ્રેમીઓમાં પ્રસરેલાં હતાં એમના હામાન ફરિશ્તામી પુરતકામીયજ લેવામાં આવ્યા છે, જેથી એના ઉપરથી આ પણ અદિર થઈ જશે કે મુસ્લિમોએ ગયર-કૌમના સારિત્ય સાથે શું મનુક કર્યો છે ?

તથામરિસદ સસ્તનત (મુસ્લ વ'શ)માં સૌથી પ્રથમ અકબરના શાસન સમયમાં મોબિદોનો પતો મળે છે. અકબરે જે સમયે ધાર્મિક કોનફેસની સ્થાપના કરી અને દરેક પ્રજા અને ધર્મના વયઓને દર દરમાં બોલાવ્યા. ત્યારે ફરિશ્ત સાથે પણ પત વ્યવહાર કર્યો. એ ઝમાનામાં પારસીઓના વય ધર્મ શુર આઝદ કીવાન હતા. એમણે આવવાને ના પાડી પણ એક અણબો ગરીબ કિતાબ પોતાની ફરિશ્ત મોઝલી, એના વિશે 'મા'સકલ ઉમરા'ના કતાં લખે છે કે, કિતાબમાં એવો કમાલ હતો કે શુદ્ધ ફારસીમાં હતી, પરંતુ એ તુકતાઓને અદરી બદલીને વર્ષિતો અરબી થઈ જતી હતી અને એ શબ્દોને ઉજાલીને વાંચ્યા તો તુકી અને પછી ફેરવીને વાંચ્યા તો દિન્દી થઈ જતી હતી. (મા'સકલ ઉમરા, છાદ ૨, પૃષ્ઠ : ૩૮૫)

જો કે અમે એક અણકય વાત ઉપર ચકીત કરી શકતા નથી, પરંતુ એનાથી ઇન્કાર નથી કે આઝર કીવાને પોતાની કાઈ કૃતિ સુરે મોઝલી હતી

આઝર કીવાને તો આવવાને ઈન્કાર કર્યો. પણ એક બીજો મોમિદ જેનું નામ અરદેશર હતું બોલાવવા પ્રમાણે આવ્યો, અને પોતાની સાથે ધાર્મિક આનિશકહદની અમી પણ લેતો આવ્યો. એનું સંરક્ષણ અને બંદોબસ્ત રાખ્યા અબૂલ ફઝલને સોંપવામાં આવ્યું. એ 'મા' સરફ ઉમરાનું કથન છે, પરંતુ 'ઈસ્તાને મઝાહિબ'ના કર્તાએ એકબે બુધાસો કર્યો છે કે આઝર કીવાન હિન્દુસ્તાનમાં આવ્યો અઝી-માબાદ-પટનામાં વસવાટ કર્યો અને હિન્દી સન ૧૦૨૭માં ૮૫ વર્ષની વયે મૃત્યુ પામ્યો.

બનવા ભોગ છે કે આ આઝર કીવાન તે ન પણ હોય, જેનું વર્ણન 'મા'સરફ ઉમરા'માં છે; બદલે કાઈ બીજા મોમિદનું નામ હોય. એ આઝરકીવાન ઈસ્કન્દરના વંશમાંથી હતો. 'ઈસ્તાન'માં એની આખી વંશાવળી આપેલી છે. જ્ઞાનપણથીજ એ તપસ્વી અને એકાંતવાસી હતો. અઢાર વર્ષ સુધી ખૂમમાં જોડે વિદ્યા ક્ષામાં સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી. મોક્ષ એને 'ઝક ઉલૂમ' (મહાન વિદ્યા)ના લક્ષ્યથી સંબોધતા હતા. અરબી ભાષા પણ જાણતો હતો. ટુકડા અને મૂડીઓ એનાથી મેળાપ રાખતા હતા અને હુન્દમય સડવાસ રહેતો હતો. એક દિવસ કહાં ટુકડાએ પૂછ્યું: "આ બનવરોને મારવાને શા માટે મના કરી છો?" જવાબ આપ્યો: "જે મોક્ષ કબ્યાનો અદેશમ બાધે છે, તેમને જન-પ્રેમનું મારતું દરામ છે. દિલ પણ કબ્યા છે, જોયી જે લોકો એનું અદેશમ બાધે છે; તેમને જનવરોનું મારતું કેવી રીતે દવાસ થઈ શકે?"

એક દિવસ એક ગ્રન્થે આઝર કીવાનને કહ્યું: "હું સૌદાગર હતો, રડઝન-ધાડ પાડ-ઓથી તંજ ઘઘને દુરવેશી દખ્તિયાર કરી છે!" આઝર કીવાને કહ્યું: "દરે તમે પોને રડઝની કરશો."

આઝર કીવાનની કૃતિઓમાંથી જનમે કપ-ખુસરનું વર્ણન ઈસ્તાનમાં કર્યું છે, અને તેના અનુવાદ પણ ઉતાર્યા છે.

આઝર કીવાનના શિષ્યો પુષ્કળ હતા એમાંથી થોડાક શ્રેષ્ઠ શિષ્યો જેનાથી ઈસ્તાનના કર્તાએ મુલાકાત કરી હતી અને તેમના સત્સંગથી ફાયદો પ્રાપ્ત કર્યો હતો, તેમના નામ અને હુંક હાલાત હેઠળ આપીએ છીએ.

ખરાદા : એનો પૂર્વજ નીશીરવાનના ખ્વાં સાલારીનું મનસખ ધરાવતો હતો. ખરાદા શીશ-ઝમાં આઝર કીવાનનો શિષ્ય બન્યો હતો, અને લાંબા ત્રમય સુધી સખ્ત તપશ્ચર્યા કરી હતી. દિ. સ. ૧૦૨૯માં મૃત્યુ પામ્યો.

ફરશાયરવદ : એણે પણ શીશઝમાં આઝર કીવાનથી ફેઝ પ્રાપ્ત કર્યો અને હિન્દુસ્તાનમાં દિ. સ. ૧૦૨૯માં મૃત્યુ પામ્યો.

ખુર્દમન્દ : નરીમાનના વંશમાંથી હતો. ઈસ્તાનનો કર્તા એને પટનામાં મળ્યો હતો.

એહરામ મિન ફહાદ : ગાદરઝના ખાન-દાનમાંથી હતો. આઝર કીવાન જે સમયે પટનામાં હતા, બેદરામ પણ તે સમયે શીશઝથી પટનામાં આવ્યો. અને અખ્તામિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં ઘણી મહેનત કરી. એણે ફિલોસોફીની દૈરક શાખાઓમાં નિપૂણતા મેળવી હતી અને એ વિષયના અરબી, ફારસીને પદેધવી ભાષાના પુસ્તકોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. અરબી ફિલોસોફીની દિગ્ગણે ખ્વાન જમાલુદ્દીન મદમ્દ પાસે જેઓ, અફઝમદ દવાનીના શિષ્ય હતા. પદી હતી. બ્યાપાર કરી આઝરિકા અલાવતો હતો. દિ. સ. ૧૦૩૨માં શારોર મુકામે મરણ પામ્યો.

બદેશમની કૃતિઓમાંથી ત્રણ પુસ્તકો વિશેષ વિખ્યાત છે. શાસ્તિતાને દાનિશ, શુસિસ્તાને બીનશ, શાસ્તિતાન.

ઈસ્તાનના કર્તાએ પારસીઓની માન્યતાઓ અને વિચારો મ્હોટે ભાગે એજ પુસ્તકોમાંથી લીધા છે.

હોશિયાર : સુરઝમાં જન્મ્યો હતો. ફરતમના વંશમાંથી હતો. અત્યંત સત્ય વદન,

દિવેર, તદ્દ્યોરવાળા અને દિર્ઘદર્શી હતો. આઝર
કીવાનના સદવાસમાં રહ્યો હતો. એક પદર
સુધી પ્રાણાધાર કરી, સકનો હતો. ખાત્રા, પીવાનો
કાઈ પ્રકારનો પરદેશ રાખતો ન હતો. દિ. સ.
૧૦૫૦માં આખા મુકામે મૃત્યુ થયું. 'સફરિસ્તાન'
એની કૃતિ છે.

આમિદ સરોશ :—અરસ્તાના વંશમાંથી
હતો. અરબી ફારસી સાથે હિન્દી પણ જાણતો
હતો. અરબી અરશમ બિન ફરહ પાસે સીખ્યો
હતો. આખી 'પદ' કુવારો રહ્યો. માંસ પાન
પાતો ન હતો. એની કૃતિઓ અનેક છે. જેમકે:
નોશાદરદો અરશત અફસાર ૧૦ મુદમમદ બિન
મુદસિન તામે એક મિદાનનું બધાન છે કે, જે ખુદની
સાથિનીમાં ૨૬૦ દસીઓ એની 'અમે' સાલગી,
પણ સખી લઈ શક્યો નહિ. મળીયાર એનાથી
સમઁકારો બેવામાં આગળ ગણે. અમિસ્તાનના
કર્તાએ દિ. સ. ૧૦૩૧માં કાઠિમરમાં એની
મુસાફર કરી હતી.

મુદા જેમી :—દિરાતનો રહેવાસી હતો
લાંબા સમય સુધી સમયની શરૂઆતમાં રહ્યો
છેવટે સ્વપ્નામાં સમયના મળી છે. આઝર કીવા-
નથી ફક્ત પ્રાપ્ત થયો. જેથી મોખિદ ખાસાની
સાથે હસ્તખર ગયા અને આઝર કીવાનના
શિષ્ય મંડળમાં સામિલ થયો. અરબી અને
ફારસી ભાષામાં નિપજાતા ધરાવતો હતો. મેરુટ
ભાગે મૌન રહેતો હતો. લેકિના ઘણા આગ-
લથીજ વાન કરતો હતો. એણે આઝર કીવાનના
પ્રખ્યાત પુસ્તક 'વદમે' કપમુસર નું જાણ
લાવ્યું છે. દિ. સ. ૧૦૪૦માં કાઠિમર મુકામે
મરણ પામ્યો. દમિસ્તાનનો કર્તા અલિજ એને
મળ્યો હતો.

મોખિદ, શોશી :—સાંખા, સમય સુધી
સમયની શોધમાં આખા જગતમાં ફરતો રહ્યો.
છેવટે આઝર કીવાનની સેરામાં પહોંચી ગયા
અને એમની પામે અધ્યાત્મિક જ્ઞાનની પ્રાપ્તી

કરી. એની કૃતિ, 'બજમ ગાદ' એક ઉત્તમ
પુસ્તક છે. જેમાં એણે આઝર કીવાનના આર
શિષ્યોના હાવાન અને બનાવો લખ્યા છે. એ
શિષ્યોના નામો આ પ્રમાણે છે. (૧) અરશદ
(૨) ખગદા (૩) શપર વિયા (૪) ખુદમન્દ
(૫) ફરહ (૬) સોદશમ (૭) અઝદ (૮)
ખશીરન (૯) ફરિદ્દવાર (૧૦) ફરશપરદ
(૧૧) અદમન (૧૨) ફરતમ.

અમિસ્તાનના કર્તાએ આઝર કીવાનના શિષ્યોના
દાલાત મેરુટ ભાગે એજ પુસ્તક ઉપરથી
લખ્યા છે.

એદરામ બિન ફરશાદ :—અરશગમાની
કૃતિ છે. આઝર કીવાનનો શિષ્ય હતો. પરંતુ
વિદ્યાની સંપૂર્ણતા બેદગમની સેવામાં કરી દિ-
સ ૧૦૪૮માં લાદાર મુકામે મરણ પામ્યો.
જેમ ચતાખુદીન મદનુસ સોદરવર્દની કૃતિઓ,
દિમેઓરીના વિષયમાં હતી, તેનું અરબી ભાષામાં
ભાષાંતર કર્યું હતું. એક અદ્યતન વાન એ છે
કે અરબી, ફારસી હિંદી સિવાય મરુપની પણ
ફેરવીક જાણતો જાણતો હતો. મેરુટ ભાગે
લેકિયાનું કામ કરતો હતો. ઘણું ધૈર્ય ખતો
હતો. દમિસ્તાનના કર્તાનું બધાન છે કે એ દિ-
સ ૧૦૪૮માં એને લાદારમાં જોયો હતો. એક
સત દિવસ લાગલાગટ એકજ રથને બને પેળા
પાળીને (દોઝાનું) બેસી રહ્યો. અને જરા પણ
ખરચો નહિ.

મોખિદ પરસ્તાર : પંડનામાં પેદા થયેલ
અરશમુમાં આઝર કીવાનના અલ્લામમાં ગયો.
અને મેરુટે ભાગે મોખિદ સરશ પામે જાત
પ્રાપ્ત કર્યું. 'પદ' મોખીદ એની કૃતિ છે.

શીદાશ બિન અબોસ : અરસ્તાના વંશ-
માંથી હતો. એનો પિતા આઝર કીવાનના શિષ્યો-
માંથી હતો. સર્વોત્તમ વચ્ચે પરેરતો અને મેરુટ
હાકમાથી જીવન વ્યતિત કરતો હતો. ખૂબસૂરત
અને દેખાવડો હતો. દિ. સ. ૧૦૪૦માં કાઠિમરમાં

ખીમાર થયો અને ત્યાંજ મરણ પામ્યો. એની મૃત્યુ મેહૂમ 'ફાની' વીરમગામીનું એક ઘડિયો હરત નરખખશા આઃ અશઆર=પટયા
અમગટ કાવ્ય.

મોજા:-

“યદ કતરલ અમ અજ મુકીત; વળહો.”

અગર ચંદ દારૂમ કરશે અનુદ

અજ કતરલ કિ ગરત અમ બસ નરૂર

ખુદાયા રસાનમ યદ દર્વાએ નરૂર

‘હેશી’ કી પર પ્રાણ પખેડે હી થયું.

આ તમામ મોખિદો, જેમનું વર્ણન કરવામાં

આવ્યું છે. આઝર કીવાનના શિયો અને

વિદ્યાર્થીઓનાં કના દખિસ્તાનના કતાએ અન્ય

મોખિદોનાં નામ પણ લખ્યા છે. પણ તે લખાણ

ચવાની બીકે અમે લખના નથી.

મુસલમાનોનાં અપેક્ષિતપેશાની આથી

વિશેષ શું સાંખિતો હશે કે અનેક મુસલમાન

વિદ્વાનો આઝર કીવાનનો શિષ્યોમાં કના કેમકે

તે મચાકિદ (અંકશ્વરનાદી) અને મહી હતો.

જોયો એની પાસે અધ્યાત્મિક શાન પ્રાપ્ત કર્યું,

એમાંથી મુદરમદઅલી શીરકી મુદરમદ સહુ

હરિકાની અને આઝરબેગ મહમૂદ ખેરના

હાલાત દખિસ્તાનના કતાએ સચિત્તર લખ્યા

છે. આ બાકીને બધાને હરત થયે કે કાંઈ

ખડાઉદીન અમલીએ પણ આઝર કીવાનના

સત્સંગથી ફેજ પ્રાપ્ત કર્યો.

(આ લેખ લગભગ આખો દખિસ્તાને મજા

કિંબાને આધારે લખાયો છે. એ પુસ્તક વિશે

‘મચાહર છે’ કે મુંદમિન ફાની દખિસ્તાની ફતિ

છે. ફેરકાક એને ઘરા શિષ્યકની કંઈ છે; પરંતુ

ખડે એ છે કે શુક્રિશ્વર અર્દસ્તાનીની લખેલી

છે. સૌથી પ્રથમ આ પુસ્તક મુંજામાં કિ અ.

૧૨૬૨માં મુદિત થયું. એ પછી તો અનેક

પ્રેસોએ પ્રગટ કર્યું છે.)

મોત મિન્કે છે બકાની આંખમાં,

જોઈલે જીવન ફાની આંખમાં.

છે રૂદન એથી ઘરાની આંખમાં,

દઈ છે તરંગનું હવાની આંખમાં.

જન્મ આપે છે તો આપે છે કદન,

છે દયા દાનજ ખુદાની આંખમાં.

તુજ મતિ સામે હું કાંઈપણ નથી,

મુજ મતિ છે તુજ દયાની આંખમાં.

તો હું માનું આઈના તુજ પ્રેમને,

મુજને લઈલ દિલરૂબાની આંખમાં.

છે અના એ તારી અય ધાને ખુદા;

અશુઓ છે મુજ ખતાની આંખમાં.

અય કંઝાનાં ભૂલને મુજને કદી,

મુજ જીવન છે તુજ અંદાની આંખમાં.

આજ શું દરિયો દિલી કહેવાય છે?

અશુઓ છે ખુદખુદાની આંખમાં.

ધાડે હું આઝાદ માનવતા મહી,

દાસ થઈ લાડે ખુદાની આંખમાં.

આહ મારી ના પસંતાનિશ થઈ,

ધા શિતગતા દિલરૂબાની આંખમાં.

ભૂમિને આકાશ ચૂમે છે જુઓ,

નમ્રતા છે ઉચ્ચતાની આંખમાં.

છે જવાથી બ્યોમમાં હી ‘રહી’

છે ફરી લાલી ઉપાની આંખમાં.

જાન દેવી કામે પરવાનાનું છે,

સુંદતાં અશુ શમાની આંખમાં.

એ હશા થઈ મુજ પક્ષાની છેવટે,

વાર્તા થઈ ગઈ જફાની આંખમાં.

આંખથી તું આજની ઉતરી ગયો,

રહીશ ‘ફાની’ કાલ શાની આંખમાં?

મહર્મ અને મુસલમાનો

• અનુવાદક •

જનાબ:-ઈસાભાઈ ઈશ્રાહીમ શાહબ (કાવી).

આ એક સામાન્ય અને નકાર નેહિ કરવા જોગ સમ્યક્ દંત્રીકતા છે કે પ્રત્યેક ધર્મની ચરતી અને ખડતી તેના અનુયાયીઓનાં કર્મો તથા કર્તવ્યો સાથે ગ્રંથગાથેલી હોય છે. 'મિઝજન'ની યાદની, અને અવદરા સ્પષ્ટ થાય છે જ્યારે કે તેના અનુયાયીઓ અને આવકારનારાઓ તેના મૂળ આમાને સ્થાગી શકાઓ અને વિવાદોના પાખંડ થઈ જાય છે, તેમજ પોતાની મનોમજાઓ પ્રમાણે મનઘડત અને પોતે ઉપજાવી કારેલી વસ્તુઓને અસત્ય ધર્મ અથવા ધર્મોના અગત્યનો લાગ બનાવી લીએ છે !

પ્રુદા બહેતર કરે ! અત્યારે આખિરી નખી (સમજ)ની આ ઉમમતમાં પણ સદૃઢ ચિન્હો જોવામાં આવે છે. પ્રુદાનો ખીફ, રમઝ (સક) ની તાલેફારી, કુઆન અને મુન્નાની પૈરશી, ઈશ્રાહીમ અને પ્રુદા સાથે ખાસ સંબંધ ઈશ્રાહીમ, તથા મુનાહોથી બચતુ, અને 'બીજી તે વસ્તુઓ કે જે ખરી રીતે ઈશ્રાહીમના આમારપ છે તેનાથી આજે પણ ખરા મુસ્લિમો દ્વારા છે. પરંતુ પેલી ઉપગતી કારેલી અને મનઘમતી રસો અને રીતો તથા, રિકલયાં અમો કે જે વિષમીઓના સદ્વાસ અને અન્ય પાટણી કોમોના જોગજોગથી તેઓમાં પ્રચલિત થઈ ગયા છે પ્રતિદીન વંધનારો જાય છે ! બહુ આજે તે દેશવાસીઓને ધર્મના રથોમાં સમજવામાં આવી રહ્યા છે !

જોમ તો મુસ્લિમોનાં હૃદયની દરેક બાજુએ જોયા અમારાં સદૃઢ મતને ટેકો મળી શકે છે, અને પ્રત્યેક સમજદારે મુદિયાળી મનુષ્ય

કે જે, વર્તમાન કાળના મુસ્લિમોની સ્થિતિથી સહેજ પણ પરિચિત હશે તે અમારા એ ખિયાલની સમ્મતાને સ્વીકાર કરશે; પરંતુ ખાસ કરીને અત્યારે ઈશ્રાહીમના અનુયાયીઓની જે આડકત્રી અને માર્ગ-મુતી ચાલ ઉપર મહત્તી અથુ-ખાણ કલમ પોતાનાં આંમજ નહિ બહો લોહીની નદી વહાવવા તત્પર થઈ છે તે ઈશ્રાહીમના સપૂતોની પેલી દડ વરાવી અમેલી હુમરાહી છે જેનો સંબંધ 'આશરા' (યાને દરમી મુદર્મ) ની રિવાજ પાંચક યાદગાર તથા કરજતાની શકીમિના કૃત્રિમ ગોઠ સાથે છે.

'મુદર્મ' મુદર્મ'નો મહીનો જેવા કે તેના નામથી જાદિર છે આજથી સાદીતરશે વરસ પડ્યાં તે લગ્નપદ કોમોને માટે પણ ચાન્તિતો સદેશ હતો જે વાત વાન પર ઝવેરા કરવા તૈયાર, અને સ્વભાવ વિરુદ્ધ સાધારણમાં સાધારણ વસ્તુ પર મુદર્મ રણુક્તિ ગરમાવી દેતી હતી અવગાધ તઆવાના એ 'ઈઝઝન' અને 'દુરમન', 'રદમન' અને 'અરકન' થાળા સદીનાને ખાસ માનની ઈશ્રાહીમ જોવામાં આવેલાં હોય, આકાશના કિનારા પર મુદર્મનો પ્રથમ અંદાજ પ્રકાશિત ચતાંની સાથેજ પ્રત્યેક પ્રકારના સાધારણ અને સંગીન ખૂલી લગઈ જાયો અંધ કરી દેવામાં આવતા હતા ઈશ્રાહીમ એ પુગાણી પ્રધાને કાપમ રાખી બહુ તેની દસમી તારીખ (યાને મોમે આગસ્ટ)ને ખાસ મહત્તા અર્પી તેની મુશુર્મી અને ઈઝઝનને વધુ ઉજવળ બનાવી. સકી મુખારી શરીફ અને મુસ્લિમ શરીફમાં હઝરત ઈમને અન્નાસ રહી આગસ્ટે અન્દોળી રિવાજ છે કે-

“ત્યારે-રસમે-પુરા સદ્વત્સાહો અસૈદ્ધે વસ-
હસમ-મદીતમે-મુતવ્વશમાં તારીફ લાગ્યા અને
યદુદીઓને આશુરને દિવસે રાત્રીની દાસતમાં
જોયા તો આપે પુછ્યું કે આજે કયો દિવસ છે કે
જેથી તમે લોકો રાત્રાહાર છો? તેમણે જવાબ
આપ્યો કે આજનો દિવસ યજ્ઞોજ્ઞ પુત્રુર્વાણો
છે, આ દિવસ ‘હક’ તઆદાયે ફિરઐન તથા તેનાં
સરકરને ‘અક’ કરીને હસરત મૂસા અસૈદ્ધિરસલામ
તથા તેમની કૌમને મુક્તિ આપી હતી, અને મૂસા
અસૈદ્ધિરસલામ શુક ગુજારીને મઠે અમે પણ એ
દિવસે રાત્રો રાખ્યો હતો, તેમનાજ અનુકરણમાં
રાત્રો રાખીએ છીએ. (એ સાંકળીને) રસુલે-પુરા
સદ્વત્સાહો અસૈદ્ધે વસહસમે ફરમાણુ કે ત્યારે
અંધે તો એના વધારે હકફાર છીએ, અને તમારા
કરતાં મૂસા (અસૈદ્ધે)થી અમે વધારે નહીંક છીએ.
પછી આ હસરત સદ્વત્સાહો અસૈદ્ધે વસહસમે પણ
રાત્રો રાખ્યો અને બીજાઓને પણ એનો હુકમ
આપ્યો.”

તેની સાથેજ અન્યોના અનુકરણ અને
કાફિરો સાથે મળતાપણીની શકાથી ઉમ્મતને
અચાચવા માટે નવમી તારીખનો રાત્રો પણ
વધાર્યો, વધુ. ધ્રેષ્ટ તો એ છે કે નવમી અને
દસમી અને દિવસોના રાત્રો રાખવામાં આવે.
અને જો કાઠ શરણુસર નવમીનો રાત્રો ન રાખી
શકાય તો અગ્યારમીનો રાખી લેવામાં આવે.

આ વાતોનું વર્ણન તો વચમાં આવી ગયું
પણ અમારે કહેવાની વાત આ હતી કે “મુફ-
રૈમુલ્લદરામ” જેની ‘મહોદાદ’ ફરિયામથી પહેલાં
પણ રમમાન્ય હતી, અને જેને ફરિયામના પચ-
ગમખરે (સત્ર-૧) પણ બાકી રાખી આજે તેજ
બરકતવાળો મુગારક મહીના ૧૩૫૮ દિગરીની
સમાપ્તિ અને ૧૩૫૯ દિગરીના આરંભનું
એજાન નકરી. પોતાની અમૂદ અને અમૂદય
સદમનો અને બરકતો વરસાવતો વહી રવો છે!

ફરિયામનાં મવેદારો તથા તૌકીદના સપ્તેસને
માટે અલ્લાહ તથા રમઝ (સત્ર-૧)ના ફરમાણોજ
સર્વથી મહાન ફરમાન હોઈ શકે એ તેઓનો

કાર્યક્રમ આ હોવો જોઈતો હતો કે આ મુફરૈમ
માસ ખરા અર્થમાં તેઓને માટે હુરમત અને
ધર્મજતવાળો મહીનો હોત. તેઓ તેનો સન્દાર
અને સ્વામત મહાન પયગમ્બર (સત્ર-૧) ના
ફરમાનાનુસાર જગત-કર્તાની હુકમદત તથા
મતાઅતથી કરત. તેની યોગ્ય ધર્મજત અને
હુરમત કરવામાં આવત. દરેક જણ અને તેટલા
પ્રવાસથી અલ્લાહની નેઅમતોનો શુક અદા
કરવામાં પ્રવૃત્ત, અને પ્રત્યેક મુસ્લિમ બની શકે
તેટલાં સદકાર્યો કરવામાં મશગુલ હોત. વિતી
ગએમાં વરસોની પ્રતાકીઓ અને ઉલુપો ઉપર
એક હંકી દ્રષ્ટિ નાખી તેના પશ્ચાતાપનો પ્રપલ્ન
કરવામાં આવત હકતઆવાને રાંઝી તથા ખુશ
કરવા માટે ચોક્કસ પ્રકારના પ્રયાસો થાત અને
આ માસની શરઆતથીજ મુસ્લિમોમાં એક
નવ-શુવનનો આરંભ થાત. પરંતુ અમારી
વર્તમાન સ્થિતિ પર અફસોસ છે કે મુશરિકાની
જમાઅત નહિ. શીઆ તથા રાફઝીઓનો વર્ગ
નહિ, બન્ને ઘણાખરા આમ આમાન્ય સુન્ના
ભાઈઓ પણ એ ખાસ ખાસ બરકતવાળા
દિવસોમાં તે બંધુજ કરે છે જેની આશા માત્ર
ફરિયામના ફરમાનો અને તૌકીદના શરઆતથીજ
રાખી શકાતી હતી અફસોસ અફસોસ.

કાફિરો અને કાસિફોના સદ્વત્સાહ તથા
તેઓના બેળમેળને શીયે શુદ્ધ “તૌકીદ-ચિનારાક”
ખિદમતો તથા મુશરિકાના રસોનો દેખાવ ભારે
હાક સાથે કરવામાં આવે છે! અને શરીઅત
ચિક્કદનાં તે બધાંજ દુષ્કર્મો અને કર્તબો કરવામાં
આવે છે. જેનાથી ફરિયામી-આમા-મુશ ઉડે
છે! બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો એ મુફરૈમ
માસના આગમનથી અનેક હરામ અને શયનાની
કૃત્યા મહોદા પ્રમાણમાં છેડેચોક થવા લાગે છે!
અને એક મુકીબર માદીથી બનેલો માનવ હા!
પોતાને મુસલમાન કહેવાવાળો હિસ્સા પોતાના
અસ્તિત્વથી એટલા બની “માસિકુલ મુકક વદદદ

લા. શરીર" અને, ક્રમેન્આતમ સંસ્કૃત્વાદો
અને, સંસ્કૃતમ. વિશ્વજન બળવો અને, અં
આદિર કરે છે? અને, મુદ્દર મનો અંદરમાં ઉદય
થતાની સાથેજ, પ્રતિભાગી આખાદીઓ પર શય-
તાની આત્માન્યતો, જન દરકરા લાગે છે! જેની
સલામી માટે પ્રત્યેક ગરી કુચામાંથી, શયતાની
અવાજો, કહીમાં અપાય છે? ...
... દરોરે લાખો નદિ પશુ, કરોડો રૂપિયા
પાંસની, વીંચો, અને કાળોમાં ખર્ચી પ્રાપ્તો
બનાવવામાં આવે છે. અને આદી આ પરિવ-
ર્તન કેટલું બધું શોધવાયક અને, આશ્ચર્યજનક
છે. "લાંઠિયાં, પ્રતિસ્થાપ" કહેવાવાળા દરોરે
મુસ્લિમોએ, જોતાના, સાથે બનાવેલા કાળના
બળો, અને, કામગીરી, ઇમારતોને આશાઓ પ્રત્યે
કરનાર, આશ્વતો અને મુશ્કેલીઓમાંથી ઉગારનાર
અને, હિન્દુ, અહિન્દુના માલિક સમજા, કુટુંબ, કુટુંબને,
હાથબાંધીને રૂકા સિંગલ (દંડવત) કરે છે!!!
તેમને માટે મનનો અને નિયાઓ માને છે!
તેમની સ્લામી સિંગલ કરી મુરદો માંગે છે,
અરઓઓ લટકાવે છે, અને અતિ તમના પ્રત્યેક
ઓલાદ વિગેરેને માટે દુઆઓ કરે છે!! ફરી
અંખાં, દોષ વાગ્ન, તાશાં, તથા બીજાં
ખેતરૂદનાં સાધનો સાથે સહો અને જોરીઓમાં
એ કોર્ગીના મુતોનો જુલુસ કરવામાં આવે છે!
કસ્યાઓ, મામણો તથા શહેરની શરીર કહે-
વાની મહિલાઓ લીલા અને કાળા અતિઆકર્ષક
પોશાકમાં સંપૂર્ણ સજ્જાદ સાથે યાત્રા થઈ
... વિશ્વ-તમાસા સ્થાન-જનને નિરુજે છે! જો
કરબાના કૃતિમ ક્ષેત્રમાં જે કંઈ થાય છે, અને
જે ઇમાન-વિનાશક કરકનો તથા દીન-પાતક
... કર્મો કરવામાં આવે છે. નેના સંબંધી માન
આટલું જ કહી દેવું બસ છે કે:—
"આખ એ કુલુ દેખતી હે લખે અસાના નદિ;
મદવે હૈત હાંકે ફિનિયા ક્યાસે ક્યા દોલતેગી"
... એ ઉપરાંત વધુ અત્યાચાર. અને, અન્યાય
આ છે કે, એ બધા તૌહીદ-નાશક તમાસા,

અને કર્મ-વિનાશક ધર્મો, ધર્મને નામે
થાય છે! અને એ બધાં કુર્મો, તથા, અપદ્મો
ઇમાનના દાવા સાથે કરવામાં આવે છે! .

"જાક-પ્રથા અને તાજવાદારીને ખાવો"
એમતો પ્રખ્યાત છે કે શહીદ-કરબાનું સર્વથી
પ્રથમ માનવ 'યઝીદ' તથા તેની સ્ત્રી 'હિન્દે'
'શામ', દેશમાં કપું હતું; પરંતુ રિવાજ અને
ફરી તરીકે એનો આરંભ હિન્દી સન પટે-
લીની આખરે થયો. જેને 'મુખ્તાર સકરી'
નામના 'શીઆ' તથા આને-રચના શત્રુએ
મુદ્દર મંત્રી દસમી તારીખે 'શીઆઓના હાથ-
પાંદોના હેતુથી કુશમાં બંદી કપું' હતું
હિન્દુસ્તાનમાં એના આરંભનો વિગતવાર ઇતિહાસ
કોઈ ભરોસાપાત્ર ઇતિહાસથી બંધી રહ્યો નથી.
પણ સામાન્ય રીતે લોકોની જાણે, આ છે કે
એનો આરંભ અમીર "તૈમુરલંગ"ના સમયથી
આ રીતે થયો; કે તૈમુર-રાજ્યના શીઆ
અધિકારીઓ હિન્દુસ્તાનમાં રહેતા હોવાને લીધે
તેમજ દેશ અને મુલ્કની વ્યવસ્થામાં શેઠાએશા
રહેવાને લીધે દરખોં કરબશા બર્ક શકતા ન હતા
જેથી તે લોકોએ પુનઃ-આવિતના હેતુથી પોતાના
શીઆ માન્યતાઓ સુખ્ય-દુર્સન (મીઠા)ના
રાજાની નક્ક મંગારી અને તેજ પોતાને સાથે
બનાવેલી "પવિત્ર" ગુરબનની જિયારત કરવા
લગ્યા! ધીમે ધીમે અંધધ્યાની શીઆ રાન્ય
સલાના કૌરમાં વાત, એટલી લખાઈ કે 'રોઝએ
ફતેન' પર અનેક ધર્મોગોના વધારો, અર્થ ગયો.
આખરે સમય-વલન સાથે એ 'શોક-પ્રથા'
અને તાજવાદારીએ તે રાષ્ટ્ર ધારણ કર્યું જેઓ
આ હિન્દુસ્તાનમાં અનેક રથો પ્રચલિત છે. અને
જેને જોઈને કોઈપણ મનુષ્ય આ વિચાર દાયમ
ફરી શકતો નથી કે એ અનિગોતો, સંબંધ કોઈ
એવી કામ સાથે દશે જેની મૂળ માન્યતા
"તૌહીદ" છે અને જે જગતમાં સર્વોચ્ચ કોમની
પત્ની પર છે!

એમાં રહેજ પશુ શંકા નથી કે શકિદ કરવાના હઝરત હુસૈન રહીઅહાદોની ચકાદતની કરણ બટના પોતાના ખાસ પ્રકાર અને બેનમુન મજબુતની દ્રષ્ટિએ અતિશય દર્દનાક છે અને અમુજરતાં નેત્રો એના ઉપર જેટલાં આંસુ ખાળે એટલાં ઓછાં છે અને બેશક આજથી લગભગ ૧૩૦૦ તેરસો વરસો પૂર્વે હિન્દી સન ૧૧માં યઝ્ઝી દોળેએ કરબામાં જે નિર્દયતાથી ખાનદાને વિસાલત પર જે જે ફૂર અત્યાચારો કર્યા તે જગત ઇતિહાસમાં અતિ દર્દ લયોં અબ્બેડ બનાવ છે. પરંતુ એમ જતાં તમારો આ કૃતિમ-વિલાપ, રસમી આરોગરી, જાતીઓ કુટ્ટી, વસ્ત્રો ફાડ્યાં, મુખ પર હાથોરડે સખત પા કરવા, લોખંડી સાંકળો અને જરીઓ વડે પોતે પોતાને લોખંડાણુ કરી દેવું, તાજ્યાં બનાવ્યાં, અને તેની સાથે તે સર્વ કંઈ કરવું જે મુંશરિક દોષો પોતાના હાથે ધડેલી મુર્તીઓ સાથે કરે છે. કહીપણુ સડન કરવાને પાત્ર નથી.

હમા મે-તરીકત હઝરત શૈખ ગવરુલ આઝમ અબ્બુલકાદિર જીજાનાં (૧૬) નો ફત્વો.

(૧) “અનુત્તાલીબીન” ખીજી જિલ્દના ૩૮માં પૃષ્ઠ પર હઝરત શૈખ (રહ.) કરમાવે છે કે “અગર હઝરત હુસૈન રહીબની ચકાદતના દિવસને માતમનો દિવસ કેરવવો જાયજ હોત તો એનાથી વધારે હકદાર સોમવારનો દિવસ છે કે તેજ દિવસે રસડે-ખુદા સદ્ગત્વાદો અઝહે વસદ્ગતમની ઝાદિરી વફાત થઇ અને તેજ દિવસે હઝરત અબ્બુલકાદિર નિદ્રીક રહીઅહાદો અબ્બેનો વિસાલ થયો-”

(૨) હઝરત શાહ અબ્બુલ હક મુદદ્દીસ દેહલવી (રહ.) “શહે-સફરસઅદત”માં કરમાવે છે કે “એવલે સુન્નત વસ જમાઅતનો દરુદ છે કે આશરોના દિવસે રાફઝી રિરહાએ દારેલી બિદઅતો મરસ્યા, માતમ, નૌડા, વિગેરેથી જયે શરણુકે એ ઈમાનવાળાઓનું કામ નથી. નહિતો

પયગમ્બરે-ખુદા સદ્ગત્વાદો અઝહે વસદ્ગતમની વફાતનો દિવસ [ગમ ઝાદિર કરવા માટે] સઉથી વધારે હકદાર હોતો”

(૩) હઝરત મતલાના અબ્બુલ હાક સાદિબને પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો કે:-“તાઝ્યું બનાવવું. અલમ (નિશાન) રાખવું. જાતી દૃટી. અને તાજ્યા રકામે મદીદો તથા શરખત રાખવો, તેના ઉપર મનનો નિયાઝ ચલાવવી, અને તેને તબાઈક સમજીને ખાલું પીવું તથા આશરોના દિવસે ઉઘાડા માથે તાજ્યા સાથે જવું એ બધું કૃત્યો કેવાં છે? અને તેના ઉપર અમલ કરવાથી કેવાં છે?”

મતલાના મવસુદે આ જવાબ આપ્યો કે:- “એ સર્વ કૃત્યો બિદઅત અને મના છે. અને તેને અમલમાં લાવનારો બિદઅતી અને ફાઈસક છે. (મમ્મૂઅયુલ ફતારા લાગર ૫૯ ૧૦૬)

પ્રિય વાંચક! તેં જોયું કે જે કૃત્યોને અફસે-સુન્નત વસ જમાઅતના નાવાઈક લાઇઓ માત્ર જાયજ સમજીને કરે છે, તે શરી અતની દ્રષ્ટિએ કેવાં છે? અને તેને કરવાવાળો કયા દરજ્જાનો દોષિન છે?

ઈસ્લામી બંધુઓ! અગર આપના હૃદયોમાં કુઆન અને હદીસ તથા ઉમ્મતના મદાન આલિમો તથા ફકીહોનો રહેજ પશુ પ્રભાવ અને માન છે તો મહારી હેદવી માંગણી છે કે શીઆઓએ શર કરેલી એ તાજ્યાવારીની પ્રથાને કે જે નસરીઅત વિરુદ્ધના સેંકડો ધતોંગો, બિદઅતો, અને ખુરાહઓનો મમ્મૂઅો છે-જેનો એક ખૂલો પશુ ઈસ્લામી શિશુઓ પ્રમાણે નથી અગર આજમુખી આપે તેનો ત્યાગ ન કર્યો હોય તો આજેજ તજ દયો.

જુઓ! પોતાના પવિત્ર દીન અને મિલ્લતને પોતાના હાથે ઝડીત ન કરો. તાજ્યાં, રયાંગ, દોંગ, અને ખેલકૂદ જેવાં ખીગત અમર્યાદિત અને શરમ-સુનાં કૃત્યોથી તદ્દન દૂર રહો, અને આ એલાન કરી દયો કે-

“જુઓ! બાલે મુન્દિર હો હયાતે શોહદા કે; હમ ઝીન્દગે જાતીદા માતમ તાદિ” કરતો”

વ્યવહારના માળવે તોળેલી કેટલીક વ્યાખ્યાઓ.

કંઠમુદ્દસાં-એક એવા બેપગાં પ્રાણીનું નામ છે જે પોતાના સિવાય બીજા બધાને કાઢિર માને છે. જેને જરૂર પુલાવ બહુ લાવે છે. પોતાની આગુખાગુના સમાજમાં મેયન જરૂરી જરૂરી થાય તેવી કુઆ માંગતો હોય છે; અને જે જનરિસ પુરોષ અને અદાન ઓરતોને જિન, બુન-પલીતા, દોરા-ધાગા જેવી મઃન્યતામાં કુખારી રાખી પોતાની રોષ કમાતો હોય છે.

રાષ્ટ્રવાદ-વધુમતિઓની મદદથીજ લઘુમતિઓની સંસ્કૃતિનો નાશ કરવાની કળા.

પિતા-(પરતે મન) કમાવાનો સચો, હોઠ-સચોને મન) મારકણું પ્રાણી!

મિત્ર-એટલે પજવવાનો વકરાર.

જાહેર સંસ્થાનો રિપોર્ટ-રજનું મજ અને વેંતનો વાર.

રાજ્ય-એટલે પ્રજાના પૈસે પ્રજા ઉપર લુપ્તમ શુભરવા ઉંચું કરેલું કારખાનું.

સ્ત્રી-વગર પગારની પંચોતી કામચળી.

ધર્મ-જનરે કાર્યકર્તાઓને નારિતક, કાફર અર્ધજીવ, નેચરી, ઉદ્ધત, બ્રહ્મ, રિગેરે દુષ્ટાઓ આપનારી સંસ્થા.

અર્યાં-એટલે પત્ન્યરીઓ. કુવે બધેં બેઈ લસયાય, તેનો કિનારો કિલકિલાટથી ગોમારી દે, પણ ખાસી કુવે બેઈ નહક પણ ટપની નથી.

દુનીયાં-એક બીજાને કુખી કરવાનું જાળરજત મશીન.

જાહેર લાપણુ-ઓતાઓ ન સમજી રહે તેવું કાંકે.

આધ્યાત્મવાદ-જનરેમાં પોતાને હલકા મનાવવા, પરંતુ અંદરખાનેથી બીજા બધાને નીચા ગણવા આમ બીજા તમામ વાંદોને ઉનારી પડવાની જનદુર્ઘ કળા.

હોટલ-મોખીઓનું ઉછેર-વર.

ખીસા ખર્ચ-માખાપ તરફથી છોકરાને બચાવવા માટે અપાતી સગવડ.

વ્યવહારકુશળતા-બીજાને ઉતરીને, જે ગમે તે રીતે પોતાનું કામ કરાવી લેવાની કક્ષિત.

રાહેરી-ફેશનો વિશે પોતાના શાન પર મજૂર મનાર ને ગામડીઆને જોઈ નાકનું રીચકું ઉંચું ચડાવનાર.

મીઠાકાની કુકાન-પૈસા આપી બીમારી ખરીદવાનું રથજી.

છવન-વગર રતનએ આપણા ઉપર લાદવામાં આવેલ ઉપાધી.

લગન-જંધન નદિ અને કરાર પણ નહિ પરંતુ સુખની લાલમે રમેજીએ ખાલાવેલું પડાધી ખાનું. તે માટે ઉદ્ધાવની પડની લાડમારી તે આ છવન વ્યાજ.

સમાજ-રેફરેનું એ-છન જે પાટે ચક્રુ તે પાટે ચક્રુજી જીવ. ખાટે જાહેરાતો મુદ્દે.

કંઠેકું-રેલીની ઉપકારક બધીસ.

શાહુકાર-બીજાનું હલ નહિ પીછાચુનાર, બ્રુખ્યાંઓની વચ્ચે બેસી ખાનાર કંઠેકું કાળગનો મુલાખમ માણસ!

મહમદ-ઉરમાન ખત્રી, અમરકોટ.

ગોરિસ્તાન!!!

શ્રેષ્ઠક: એ. એ. હુસી

આ સંસાર રૂપિ સાગરમાં મનુષ્યની જીવન નૌકાના કાફલાને એટલે “કરવાને હયાત” ને “મનિઝલે મકસદ” તરફ લઈ જવા તેના નાવિકો કોશિષ કરી રહ્યા છે, પરંતુ માર્ગમાં માન-મોટાઈ, મોહ-માયા, લોભ-લાલચ, રાગ-દ્રેષ, ક્રોધ-હૃષ્યાં આદિના ખરાબાઓ અને ખડકો સાથે કેટલીક જીવન નૌકાઓ અચકાઈ પડે છે, અને નૌકાના પાદીએ પાદીઆં છૂટાં થઈ જઈ નૌકાનો નાશ થાય છે.

અનુભવી અને સમજી નાવિકો તેવા ખરાબાઓથી યોતાની નૌકાને બચારી નિર્લપતાથી નિર્ધારિત બંદરે લઈ જાય છે.

“ફિસાસોફિ ઓફ રિલીજીયન” માં “ગ્રેટર લોફિંગ” લખે છે કે:—“આપણે રૂપાંતરના કાળમાં રહીએ છીએ એક તરફ આપણો વિશ્વાસ અને યીજી તરફ આપણું જ્ઞાન અને જીવન એ બંને વચ્ચે વિરોધ છે,”

મનુષ્ય જાતનું જીવન જુદા જુદા પ્રકારનું હોય છે. જે દેશ અને વંશમાં મનુષ્યનો જન્મ થાય છે તે દેશ અને વંશના લીધે મનુષ્ય જીવન એક પ્રકારે મર્યાદિત થાય છે, પરંતુ જીવન કેવી રીતે ગાળવું એ તે પ્રત્યેક મનુષ્યના હાથમાં જ છે.

સુખી જીવન કયું? એ પ્રશ્નનું જેણે સમજી પૂર્વક નિરાકરણ કયું? તેજ ખરો હાથચાળી બાકી લાખો મનુષ્ય પ્રાણીઓ આ જગતમાંથી ચાલ્યાં ગયાં અને ચાલ્યાં જશે.

મનુષ્યને સુખી જીવનનો ખોલ આપનાર ઉપદેશક, પવિત્ર અને શાન્ત જગ્યા “ગોરિસ્તાન” કિંવા કાશ્મીર છે.

“ગોરિસ્તાન” એ એક એવી જગ્યા છે કે, અહિં ન્હાના મોટા, અમીર કદીર, દાતા-દિવાના,

ખૂબસૂરત બદસૂરત, ઉચ-નીચ વિગેરેનો મંત્ર માત્ર પલ્ક બેઠાવા રહેતો નથી. એવીએ

A Pacification Place જગ્યા છે.

બાજમાઅત નમાએ પઢવા, મલિકના દરબારમાં જેમ સર્વ એક સરખા થઈ જાય છે; તેમ ગોરિસ્તાનમાં રાય-રંક, સુ-દર-મેહોળા, જાતી-અટાતી વિગેરે એક સરખાજ થઈ જાય છે.

એ ગોરિસ્તાનને લોકો લયંકર અને ઘોર સ્થાન કહે છે. હજારોની આંખોમાંથી ઉજીલ અજીઓની ધારાઓ અહિં વહી એ જગ્યાને લીજવે છે.

એ ગોરિસ્તાન! ત્હારા હાટ-બજારમાં સર્વત્ર મૂંઝ એક સરખું જ છે. ત્હારા ખાત્રમાં મોડા બજવાન અને ચકવર્તિ બૂપતિ તથા રસ્તે રજા બોલે લિખારી એ બંને એ યોતાના દાડવામ પાસ પાસે દડાવાં છે!

હજારો પીર પયગમખરા, મસ્ત ધેરાગીઓ, આધ્યાત્મિક સક્તિશાળીઓ, લાખો તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, મંત્રકો ધર્મ પ્રવર્તકો અને ચોક્કાઓ આ ગોરિસ્તાનની મિટ્ટીમાં મળી ગયા છે. હજારો કુબેર હંઝરીઓ અને લાખોના લશ્કરધારીઓ, સંસારને સ્વર્ગ બનાવનારા સેંકડો સત્તાધિશો આ ગોરિસ્તાનની માટીમાં રરોડાગાઈ ગયા છે.

લાખો સૌંદર્યવાન સુન્દરીઓ બોળી બહી રાણીઓ, મહાલયોમાં મોટાઈ માનનારી મહેકાઓ ગોરિસ્તાનની મટોડીના દમ નીચે દંકાઈ ગઈ છે!

ક્યાં છે? પુરરવા, માનધાના, મુયુકંદ, હરિચન્દ, યયાતિ, ભગીરથ, અંબરીષ, ઋષુપર્ણ, દીલીપ, રામ, રાવણ, કૃષ્ણ, પાંડવો ઇત્યાદિ.

ક્યાં છે? મીનિસ, મેન્કુઆરા, સિસોરિટિસ, સેમસન, સાઉલ, નિમરોઝ, નૈનસ, તેજકંડનેઝર, જમશીદ, ફેરસ, સિકંદર, નૌશિરાં, દારાં, કાનન, ફિર્મોન, શર્ફુદ ઇત્યા.

ક્યાં છે? નીરા, ઓક્ટોબિઅસ, હુદસ, જુદી-યસ રીઝર, ઓગરદસ, સોનિકા ઇત્યાદિ.

ક્યાં છે ? તે રાજ રમણીઓ
એન, એલીઝબેથ, નેસેલિના કેઝેરિના, હલિઓ-
પેટ્રા, વિક્ટોરીયા, રાજીયા, આલ્બીની, નૂરજહાં
હત્યાદિ.

ક્યાં છે ? ન્યાયી આદમદયા કે મદમ
બેગેરો ? ક્યાં છે ? સદગીમાં મદમલનાર નાશીફીન
કે સમ્રાટ આલમગીર ? ક્યાં છે સહેનચાંદ અક
બર કે કળાનો ઉપાસક શાદજહાન ?

ઉપર જણાવેલા સર્વ જગતપ્રસીદ્ધ નર
નારીઓનાં માત્ર નામજ ખાફી રહ્યાં છે.
તેઓના હાલ્યામ ગોરિસ્તાનની માટી સાથે મળી
જઈ એક માત્ર માટીજ થઈ ગયાં છે.

શું એ ગોરિસ્તાન ભયાનક અને ઘોર
રથળ છે ? નહીં. એ કબરસ્તાનને ઉગમ્નિ અને
શાન્તી સ્થાન કહેવું જોઈએ, આપણે એ ગોરિ-
સ્તાનને શાન્ત અને પવિત્ર સ્થાન કહીશું કે
જ્યાં હાથો નરનારીઓ અને હાથો જાળો
ઉચ્ચ નીચના બેઠાવા વિના હમેશાંની શાન્ત
નિદ્રામાં મૂક્યાં છે.

ગોરિસ્તાન એ જગ્યા ઉપદેશક પવિત્ર અને
વૈરાગ્ય ભાવના ઉત્પન્ન કરનારી છે. ગોરિસ્તાનમાં
વર્ષ શાન્ત ચિત્તે વિચાર કરશું તો સંસારની
અસારતા સમજશે અદકારનો નિશો ઉતરી
જશે, અને નિઃસાર સંસારની બાહ્ય મુંઝવટ
સ્વાર્થ પરાવણતા, કાલ્ય ભંજનનાનો પૂર્ણપણે
અનુભવ થશે.

આજે કાને થોડા દિવસ પછી પાંચ વર્ષ
દસ વર્ષ પ્રત્યેક મનુષ્યને આ શાન્તિના ધામમાં
આવતુંજ પડશે એ શાન્તિ ધામનું સંપૂર્ણ ચિત્ર
શી રીતે ચિત્રી શક્ય વાડ ?

કેટલા દિવસનો આ સંસાર ? કેટલા સુખ-
યતું આ છત્તનર ? શા માટે અભિમાની થવું ?
શા માટે પ્રપંચ છળ કપટ દગા કટકા રમવા ?
શા માટે વિષય વાસનાના પાસમાં જઈવું ?
શા માટે મોહ-માયા, લોભ-લાલચના બંધનમાં
બંધાવું ?

અરે ખાફી પૂતલા ! જરા વિચારકરે માન-
મોહન, સંપત્તિ-વૈભવ, વિદ્યા-શક્તિ રૂપ-ગર્વ
ધન આદિનો ત્હારા શરીરના નાશ થવા સાથેજ
વિનાશ થશે.

ગોર ! શાન્તિ અર્પનારી ગોર !

હમેશની શાન્ત શૈખગોર ! ત્હારા ખાખમાં
ઉતર્યા પછી જગતના સર્વ દુઃખ દૂર થઈ જાય
છે. માટેજ ગોરિસ્તાન સુખનું સ્થાન છે.

અંગ્રેજો પારસીઓ, હિન્દુઓ અને મુસ્લિમો,
એ બેરિયસ માઉન્ડ, એ દોખમા, એ રમથાન
એ કબરસ્તાનનેજ શાન્તિનું સ્થાન કહે છે. “ખયીન
એ ગોરિસ્તાનજ “ખર” શાન્તિ નિકેતન” છે.

હયાની વેળા અને મરણ પછી આનિઃસાર
સંસારમાં કાલ્ય સુખી છે ! એ પ્રજનના ઉત્તરમાં
એમજ કહેવાશે કે, જેઓ આ સંસારમાં જન્મિત
રહેતા સંસારના કાલ્યક સુખ આપનારા વિષયોથી
અજાણ રહ્યા છે જેઓએ અંત્ય સંપન્ન વૈભવો
અને તરણીઓને તૃણવત લેખી, મહેલને કબ-
સ્તાન બાળી દુઃ ત્હાર-મ્હાર-ના ગ્રહાથી દૂર
રહ્યા છે એવા ઓલિયા અદલાદ. પીર-મુશિદો,
આત્મ જ્ઞાનીઓ, વૈરાગીઓ સિવાય કાલ્ય સુખી છે !

સંસારનો પ્રવાસી સત્ય માર્ગ મુકી “ગાદિલ
મુસાફર” બની ભક્તતાજ માર્ગે વડન કરે તેમાં
કોનો વાંક ? માલિક ! તું સર્વને સદગુદિ અર્પ-
નાર છે.

ફિતાવા.

સખનાર-મયજાના અહમદ દ્વારે આરેફ અશરફ સાહબ, રાંદેરી

સવાલ પૂછનારે પ્રજ્ઞાવી વધું સવાલો એક સામટા પૂછવા નહિ. (તંત્રી)

સવાલ-ખીન ધર્મના માણસ (જિમ્મે જમ્મીઓ)ના ઘરમાં જઈ તે લોકોના વાસણમાં પકાવીને ખાવું અથવા તેઓના ત્યાં બને તે વીંટ ખાવી અથવા પીવી તેમજ ખાણી પીવું શું જાએ છે? મહેરબાની કરી જવાબદારો.

જવાબ-જ્યારે એ લોકોના ખાણમાં આપણને કાંઈ તરેલો શક સુખોદ ન હોય તો ખાવું જાએ છે. તેમજ તેઓનાં વાસણ પાક સાફ હોય તો અથવા પોતે સાફ કરી લે તો તેમાં પકાવીને ખાવું ફરજત છે.

સવાલ-શુજાત ગ્રંથમાં રહેલ રચન હિંદુઓએ મોઢલ દૂર ઉનાવા નામે એક ગામ આવેલું છે. ત્યાં મીરાંસાબ નામે એક વહીવી દરગાહ છે ત્યાં અનેક મુસ્લિમ મદદ, એરન મંત્રાર નવાર હન્ન, બૂત, જાદુ ઇત્યાદિ બલાઓ દૂર કરવા જાય છે! ત્યાં જનારાઓની એવી માન્યતા છે કે “મીરાંસાબ”ને ખુદાવંદ કરીમ તરફથી એ કરામત અર્પણ કરવામાં આવી છે કે હન્ન, બૂત, જાદુમાં મુજબત્તા મરીમ (ત્યાં કે પુરુષ) ત્યાં પુછે છે. ફાવે તેમ જોડે છે. જન પ્રશ્ન એ ઉમેા યામ છે કે “શું કોઈપણ વહીવી મજારને આવી કરામત અર્પણ કરવામાં આવી છે! જવાબ દરગામાં હોય તો તેના મોઝતેજર કિતાબોથી હવાશા આપવા મહેરબાની કરશે અને જવાબ નકારમાં હોય તો તેને શું માનવું!

જવાબ-ખુદાએવ દદદ સા શરીફના સિવાય બીજા કોઈ વહી અથવા પીરના નામની માનવા લેવી, નિયામ કરવી શરીઅને હિંદુઓમાં જાએ નથી. એરતોએ કબરો પર જવું પણ જાએ

નથી. એમાં કશું ફસાદો લાગુ પડે છે. એ વિશે દલીલ શરીફમાં લખનતવી વખત આવી છે, મરદો કોઈ પણ પ્રકારે-તારીખ કે રસમ વિવાજની પામંદી વિના ફતેહા પકવા જઈ શકે છે. આજ-કાલના યતા શિક્ષા અને બિદઅતોથી બચવું જરૂરી છે. સવાલમાં લખેલી બાબતો ટોંગ, સોંગ છે. એની મજદમે હિંદુઓમાં કરી સામુતી નથી. બેશક ઓલિયા અજ્ઞાનતા કરામતો લે છે. પણ તે સર્વે શરીઅતની હદમાં હોવી જોઈએ, શરીઅત વિરુદ્ધ કોઈ વાત માનવામાં આવશે નહિ. એ વિશે સહીક દલીલો, કિતાબો, અજાએલી કિતાબોમાં સર્વે કાંઈ મીજા છે.

સવાલ-શું ફરમાવે છે ઉલમાએ દીન આ મસઅલામાં કે એક મુસલમાન ખીન મુસલમાન ઉપર વગર દલીલો, વગર સમૂતીએ તોદમત મૂકે તો તેના શું ગુનો છે! તે કુઆન શરીફની સનદ સાથે જવાબ આપશો.

જવાબ-નાદક કોઈના ઉપર ખોરી તોદમત મૂકવી સખન ગુનાવું કારણ છે. કુઆન અને દલીલથી એની કશી સખન વખત સાગિન છે.

સવાલ-શું ફરમાવે છે એલમાએદીન આ આ મસઅલામાં કે ફોનોઆફ સાંબળવું, વગાવું, વેચવું ખરીદવું ગુનો છે! જો ગુનો છે તો કબીર છે કે સનીર! તે જવાબદારો.

જવાબ-માએદીન તેમજ સર્વે વાહના વગાવવાં, સાંભળવાં, વેચવાં સર્વે દયમ અને કબીર ગુનો છે. મુસલમાનોએ એનાથી બચવું જોઈએ.

સવાસ-અચકન, કાટ તેમજ ખમીસની આત્મીનમાં સોનાનાં બટન પહેરવાં જાએજ છે કે નહિ?

જવાબ-સોનું તથા રેશમ પહેરવું મરદો માટે દરામ અને ઓરતો માટે જાએજ છે. તેથી બટન જાએજ નથી. માટે પહેરવાં ન જોઈએ (તિમિઝી શરીર ૭૦ '૧ લી)

સવાસ-કિમ્મત તરફ પગ લાખા કરવા દૂર ન છે કેમ?

જવાબ-કિમ્મત તરફ પગ લાખા કરી બેસવું અથવા ચુલું બેઝબીના લીધે મકરંડ છે. (મિરાંતબદ)

સવાસ-રેશમી ચોદર અથવા રેશમી ઓઢી ચોદરું કે કેમ? એ વિશે શું હુકમ છે?

જવાબ-રેશમી ઓઢી અને રેશમી ચાદર મરદોને ઓઢવું જાએજ નથી. રેશમી તપાપાને ટકરું અને રેશમી ઓઢી તથા રેશમી ચાદર બિહારી તે પર બેસવું મરદ માટે જાએજ છે. આ કૌશ હમામ અખૂ હનીશ રદ ને છે. સાફેન રદ ને નઝદીક એ પણ મકરંડ છે.

સવાસ-હાડી કેટલી રાખતી જરૂરી છે? વધું હોય તે કનરાવે તો શું હુકમ છે?

જવાબ-દરેક મુસલમાનને એક મૂં હાડી રખાવી જરૂરી સુન્નતે આચકકરંડ છે. એક એક મૂંથી વધારે હોય તો કતરાવવી જાએજ છે. મૂંની અંદર હાડી કનરાવવી મકરંડ તકરીમા છે. (આલમગીરી.)

સવાસ-મોટા અલિમો તથા ઉસ્તાદોના હાથ ચુમવા કે કેમ?

જવાબ-મોટા અલિમ તથા ઉસ્તાદ અને માળખના હાથ ચુમવા જાએજ છે. (મિસાબુલ હુકમેસાબ.)

સવાસ-મરદ માટે પાટલુન વધારેમાં વધારે હાડી પહેળી તેમ સાંકડી પહેરવી, શરીર અનથી શું હુકમ છે?

જવાબ-પાટલુન નસારાઓનો પહેરવેશ છે

મુસ્લિમોએ પહેરવું મુતાસિબ નથી, છતાં પહેરે તો એટલી પહેળી રાખ કે નમાઝમાં અથવા બેસવાં ઉંઘામાં તકલીફ પડે નહીં.

સવાસ-સોનાના દાંત નખાવવા કે કેમ?

જવાબ-જો માણસના દાંત પડી ગયા હોય અથવા સડી ગયા હોય તો મજબૂરને લઈ ધસાળવી રૂએ સોનાના દાંત નખાવવા દૂર ન છે. માત્ર ખુશુરની માટે જાએજ નથી. (ફરિ મુખતાર.)

સવાસ-શું ફરમાવે છે દાંતના આલિમો આ ખાસમાં કે મુસાકાત એક હાથથી કરી કે બન્ને હાથોએ કરવી? એ વિશે ખુસાસ લખ્યો.

જવાબ-બન્ને હાથોએ. મુસાફર મુન્નત છે. એક હાથે મુસાફર કરવાની ટી રાખવી ન જોઈએ. કહી કસાય એક હાથે મુસાફર કરી એ તો વધો નથી. પણ હમોશ બન્ને હાથે મુસાફર કરવાની આદત રાખવી જોઈએ. ફરિ મુખતાર તથા મળવેસુલ અબસારમાં બન્ને હાથે મુસાફર કરવાને જ સુન્નત લખ્યું છે. તેમજ બધી ખરી હદીસોથી પણ એમજ સાબિત થાય છે.

સવાસ આજકાલ બેઠો મોટા પ્રમાણમાં મખમલખતી ટોપી પહેરે છે. તો એ રેશમ કે કે નહિ? અને મખમલની ટોપી પહેરવી છાકરાઓને પહેરાવવી, સદરીયા અથવા બમલકા પહેરાવવા જાએજ છે કે નાદ? એનો જવાબ આપી આભારી કરો.

જવાબ-જો મખમલ ભારે કામની આવે છે અને તે પહેલા ધણી રિવાજ દનો તે તો અસલી રેશમ છે એટલે તેના ઉપરના બધા ફુસાટા રેશમીજ છે. તેથી તેની ટોપી પહેરવી, છાકરાઓને ટોપી, સદરીયા, બમલકા, અચકન, કાટ વગેરે પહેરવા જાએજ નથી. છાકરાઓને પહેરાવવાનો મુનેદ માળખને શિરે છે પણ આજકાલ નકલી કીમીટશન મખમલ નીકળ્યું છે. તે વિશે ચોક્કસ તપાસ કરતાં જણાવું કે એ રેશમ નથી બાંધે મુનરાહ છે. અને એની કીમત પણ અસલી કરતાં ઘણી ઓછી છે માટે એની ટોપી પહેરવી અથવા છાકરાઓને એવું કાઢવું કપડું સીવવાં પહેરાવું જાએજ છે. અજકાલ વધું મેનુનાર છે

લોહીની પાસ.

(પાદરીની પ્રેમદાની અદ્ભુત કથા.)

અમારી રસભર આત્મ વાર્તા.

ભાષાન્તરકાર:—

‘સુરામ’

[ગતાંકથી ચાલુ]

“મેંડા, મારે મારી ફરજ બનવડી નેહએ.
હું તને એતાવું છું કે, ખીણીની કિનારીએ ઉભો
છે. જોજે પડી નહિ તય! શયનાનના હાથ
લાંબા છે. કબરો હમેશા સલામત હોતી નથી.
કમેરીમોન્ડીની કબર તો પૂરી મજબૂતીથી પૂરતી
જોઈએ! એવું સાંજનામાં આવે છે કે, આ
ત્રીજ વાર મરણ પામી છે. ખુદા તારો નિર્દેશ
બાન હો, રોમોદશ!”

આદમું કહીને સેરાપીઓન ધીમે ધીમે દર-
બાગ તરફ વળ્યો અને મેં તેને ફરી બાળ્યો
નહિ. તે તરનમ આંધો ગયો.

હવે હું બિહકુલ સાથે ઘરે ગયાં હતો
અને મારું કામકાજ કરવા લાગી ગયો હતો.
કમેરીમોન્ડીનું રમણું તે જૂઠું એવળા ગ્રન્થનું
સુંજન અદર્શિત મારા મગજમાં લમતાં હતાં.
પણ સેરાપીઓનની નિરાશાજનક આગાહીનું
સમર્થન કરતો કાંઈપણ અસાધારણ બનાવ
બન્યો નહોતો. તેની શંકા ને મારો જાણ મને
અધારણ જણાવા લાગ્યાં હતાં. પણ એક રાત્રે
મને સ્વપ્ન લાગ્યું. હજી તો હું ગાદ નિદ્રામાં
પડ્યો નહોતો-કે મારા પતંગની મજબૂતાનીતી
કપીઓ ખજૂખજૂતી ખસવા લાગી. મેં માફ
માથું કાણુએ અદેલી હંચું કપું અને એક
આંના ઓળખને મારી સામે ઉમેરો જોયો. તે
કલેરીમોન્ડી હતી!

કબર પર મુકામાં આવે છે એવી એક
દીર્ઘ તેના હાથમાં હતી. દીર્ઘના આઠા પ્રકારમાં
તેની મુલાખી, પારદર્શક પાતળા આંગળીઓ તે
સંદેહ દૂધ જેવો તેનો નમ, નાનો હાથ દેખાતાં
હતાં. કબરમાં એના પર તાખરામાં આવેલા

કેવન સિવાયનું બીજું કાંઈ વસ્ત્ર એના શરીર
પર નહોતું. પૂરાં વસ્ત્રો નહિ પહેવાં હોવાથી
બંને લાંબા પામતી હોય તેમ કહેવાના હતા.
તેણે છાતીએ મુંગળા વાળી ઝાંઝી રાખ્યા હતા.
તેના ન્હાનકડા હાથોથી હેઠાં પણ પુરેપુરા પકડી
ચકિત નહોતી. તે એટલી નિરતેજ પડી મર્દ હતી
કે દીર્ઘના આઠા પ્રકારમાં કહેવાનો, રંગ અને
તેની ચામડીનો રંગ એકજ જણાવા હતા. બીજી
વસ્ત્રમાં ચોટળાપણ તેના મુંદર શરીરની એક
એક રેખા સ્પષ્ટ દેખાતી હતી. સંજવ સ્ત્રીને
ખદેરે ને આરેસની પુતળી દેખાતી હતી. મૃત
કે જીવન, પુતળી કે સ્ત્રી, હાથ કે શરીર મને
ને હા પણ તેની મુંદરના તો હમેશાં તેથીજ
રહેતી. કેવળ તેની આંખોની, સાગરનાં સલિલ જેવી
લીલી, ઝલક સહેજ ઝાંખી પડી હતી. અને પહેલાંનું
રાતું એણે મુખનું તેના ગાલના રંગ જેવું મુલાખના
મંદ રંગનું બની મડું હતું. તેના વાગમાં નાના
આરમાની ફેરો મૂંઝેલાં મેં જોયાં હતાં તે તદ્દન
કરમચ ગયાં હતાં અને તેમની સમગ્રી પાંખડીઓ
ખરી પડી હતી. છતાં પણ તે આકર્ષક હતી કે
તેનું આગમન રહસ્યમય છતાં તે એટલી આકર્ષક
લાગતી હતી કે તેના આગમનથી હું સહેજ
બીથો કે કથાઓ નહિ.

કમેરીમોન્ડીએ દીર્ઘ દેખાવ પર મૂંઝીને મારા
ગિજાળાની પેંરોથીએ ખેંસી મર્દ. અને મારા તરફ
જાતિને ઘંટડી જેવાં મંજુલ સ્વરે બોલી—

‘આગ રોમોદશ મેં તમને બહુ વાર
જોવારથી તમે ક્યાંય ધાકું હશે કે, હું તમને
બૂધી મર્દ છું. પણ હું બહુ લાંબેથી આવું છું.
હજી મુઠી ત્યાંથી કાઢી આવ્યું નથી એવી

જાણ્યોથી હું આવી છું. ત્યાં સરજ નથી કે ચંદ્રમ નથી. તારલાયે નથી. વિસ્તાર અને ઓળા સિવાય ત્યાં કંઈ નથી. રસ્તો નથી માર્ગ નથી. પગ મૂકવાને જમિ નથી. પડવાને વાયુ નથી. તો મેં હું અહીં આવી છું કારણ કે મોત કરતાં પ્રેમ વધુ બળવાન છે અને અંતે મૃત્યુ પર પ્રેમનોજ વિજય છે. કેવા નિરાશજનક અહેસાસ, કેવી હયાનક વસ્તુઓ મેં મારી મુસાફરી દરમ્યાન જોયાં છે ! મારી ઇચ્છા શક્તિ વડે મારા ઓળિયાને જોળવાને આ દુનિયામાં પાછા આવવાનું મારા આત્મા માટે ફેરફાર કષ્ટભર્યું હતું ! અને પૂરી હતી એ પત્યર ઉચકવામાં મને ફેટો શ્રમ પડ્યો હતો ? જુઓ મારા અશક્ત હાથોમાં મહિથી કેટલા ઉંઝરડા પડ્યા છે. તમારા સુખનથી તેને સાન્ન કરો, ખારા !”

તેના હાથની હથેલીઓ તેણે મારા હોઠ પર ધરી. મેં તે વારે વારે ચૂમી અને કંપેરીમોન્ડી તે પરમ સંતોષથી જોઈ રહી.

કેશુ કરતા મને શરમ થાય છે કે, એજ સેરાપીઓનની સલાહ અને મારા રચનાની પચિત્રાતા હું ત્યારે સાવ વિસરી જ ગયે. સહેજ પણ સામનો કર્યા વિના પાપાતમાના પહેલા જ આઠ મણે હું પડ્યો. મારી મેનકને હડસેલી મૂકવાનો પ્રયાસ જ કર્યો નહિ. કંપેરીમોન્ડીના હાથની ટપક મારા હાથમા પ્રવેશી અને મારા આખા શરીરમાં વિષમની આગ ધગધગવા લાગી.

ગરીબ બિચારી ! મને કંપેરીમોન્ડીનો આટલો અનુભવ થયો હતો છતાં હું તેને પિશ્ચાચી માની ન જ શક્યો તેનો દેખાવ તો તેવો નહોતો. શંકાનાં ચોતાનાં પગને પગલાં સંપૂર્ણ સફળતા પૂર્વક હુપાવેલાં હતાં કંપેરીમોન્ડીએ ચોતાના પગની પાતીઓ ચોતાની તીચે દબાવી રાખી હતી ધંડી ધંડી તે તેના નાહનકડા હાથ મારા વગમાં બેસાડીને મારા વાગને થોકડિયા બનાવવી જાણે વાગ-વાગવાની નવી અનુકૂળ રીત આગ માટે એકવાની કોશિશ કરતી હોય ! મને તેમાં એક

પ્રકારનો કલંકિત સંતોષ મળતો હતો. મોડી મોડી વાતો તે ક્યે જતી હતી.

આવી અસામાન્ય સ્થિતિમાં મને સહેજ પણ આશ્ચર્ય થયું નહિ એજ એક આશ્ચર્યની બીના છે. સ્વપ્નમાં, અત્યંત અસામાન્યને વિચિત્ર બનાવો તદ્દન સામાન્ય લાગે છે તેમ મને પણ એમાં કંઈ અસ્વાભાવિક જણાયું નહિ.

“તમને મેં જોયા એ પહેલાં લાંબા વખતથી હું તમને ચાહું છું, રોમોલ્ડ, હું તમને બધે શોધતી ફરતી હતી. તમે મારી આદર્શ ભૂતિ હતા, પેલી કાલિલ પણ મેં તમને દેવળમાં જોયા; ત્યારે મેં મારા મનમાં કહ્યું, ‘પેજો રહો તે !’ મારા દિલમાં ઉભારાતો સપળો પ્રેમ મારી નજરમાં ઘસરીને મેં તમારા તરફ જોયું. મારી નજરમાં મહાન તપસ્વી બ્રહ્મચારીને સમિત કરતી તે બર દરબારમાં બાદશાહને ધુટણીએ નમાવતી પ્રચંડ શક્તિ હતી પણ તમે બાહ્યતઃ રહ્યા અને મારા બદલે તમારા પરમેશ્વરને પસંદ કર્યો

“ખરેખર, ખુદાની, મને કર્યા આવે છે તમે તેને એટલુ ચાહો છો, મારીથી મેં વધુ ચાહો છો !

“હું ફેટતી દુઃખી છું ! તમારા દિલને હું કદી પણ વશ કરી શકીશ નહિ ! તમારા સુખ નથી તમે મને જીવતી કરી છે. હું મૃત કંપેરી મોન્ડી છું, કબરના કમાદ મેં, તોડી નાખ્યાં છે. તમને સુખી કરવા મને જે પુનર્જન મળ્યું છે તેને તમારી નેવામાં સમર્પણ કરી દેવાને હું આવી છું.”

અહો તે થોભી અને મને નશાભ્યાં સુખનો જેવો લાગી પ્રેમના પીધા પીવામાં હું એટલો ચકચર ધર્મ ગયો કે મેં મારી સધળા શુદ્ધિ, શુદ્ધિ વિશુદ્ધિ જોઈ નાખી. કંપેરીમોન્ડીને આત્મા સન આપરા માટે હું હાથરેનિત કરવાને મેં કર્યો નહિ મેં કહ્યું—

“હું તને ખુદા જેટલી જ ચાહું છું.”
તેની આંખોમાં નવચેતન આવ્યું. તેની આંખો મસ્તાવી નાચવા લાગી. મને બાથમાં બીંધી તેણે પૂછ્યું—

“સાચે સાચ? સાચે સાચ તમે મને ખુદા જેટલીજ આલો છો! તો તમે મારી સાચે આવશે, હું કહીશ ત્યાં આસરીશ. તમારો આ બિદામણી કાળો ઝળેલો ત્યાગશે. તમે સૌથી જાગ્યવાન, સૌની આંખોમાં આંસુની જેમ ખૂંચતા મારા લાકડવાયા બની રહેશો. તમે મારા પ્રેમી બનશો. પોપતો અસ્વીકાર કરનાર કહેરીમોન્ડીના પ્રેમી! આહ! સુખી છવન! જવલત છવન આપણે છવીશું! આપણે ક્યારે ચાલીશું, મારા હૃદયેશ્વર!”

“કામે! કામેજ!” ચિત્તબ્રમમાં હું બોલી ઉઠ્યો.

“કામે ત્યારે!” તેણે કહ્યું, “વચ્ચે બદલવાને મને પણ વખત/મળશે. આ જગત અધૂરોજ છે ને મુસાફરીને યોગ્ય નથી. મારા આકરોને પણ જાણવું પડશે, કારણ કે તેઓ મને ખરેખર મરણ પામેલી સમજે છે અને શોક-ગુર બની ગયા છે. પૈસા વચ્ચે, માઝી બધું કામે તૈયાર થઈ રહેશે કામે આજ વખતે હું તમને તેજવા આવીશ. ખુદા હારિજ, મારા હૃદય વાથા!”

મારા કપાળે તેણે ક્રમક્રમ સુખન કયું. દીર્ઘ આલવાઈ ગઈ મચ્છરદાની પાછી ઝંકરાઈ ગઈ. તિમિરતા પ્રસરી ગઈ. નિરતબ્ધતા વ્યાપી ગઈ. હું વધુ કાંઈ જોઈ શક્યો નહિ. હું યાદી ગયે હોવાથી શાન્તિથી ઉઠી ગયે પ્રબળ લગી મારી આંખ ઉઘડી નહિ.

બીજું સવારે હું રોજ કરતાં મોટું ઉઠ્યો. રાત્રે ભાગેલા દ્રવ્યના વિચાર મને આંખો દિનસ આવતા રહ્યા. આખરે મેં મન વાળ્યું કે વ્યાકુળતાએ ઉદભવેલી તે કેળા મારી બ્રમણી હતી.

પણ મને થયેલા અનુભવ એટલા તાદરશ હતા કે તે વાસ્તવિક નહોતા એમ માનવાને માફ મન માનવું નહોતું. દને શું થયે તેની

ચિંતામાં હું મગા ગયો. એ અગાઉ મારા હૃદયમાંથી અનિષ્ટ વિચારોને વિર્મળી નાખવા અને મારી આ કાવેલીને મેં પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરી.

હું ઘસઘસાટ-ઉઘી રહ્યો હતો. મારી મચ્છરદાની ખજુખજુતી ખરી ને મેં કહેરી-મોન્ડીને જોઈ. આ વખતે તે કંઈનાં વીંટળાવણી ઘોળી પૂળી જેવી નિરતેજ નહોતી. તેના માથે પર મૂલ્યનો રંગ નહોતો. તે આનંદી ચેતનવંતી અને લાવણ્યમય હતી. ચોનેરી-કિનારીવાળો વીંટી મઝમઝનો મુસાફરીનો સુંદર પોશાક તેણે પહેર્યો હતો અને તેની નીચે સાડીનવું પહેરણ હતું. સફેદ પિચ્છની કિનારીવાળા મોટી કાળા ફેલ્ટ હેટ એક બાજુ સહેજ વાંકી વાળા પટેરી હતી અને તેમાંથી તેના લાંબા વાંકિયા વાળ દવામાં લહેરાતા હતા. તેના હાથમાં નાનકડા રાઇડિંગ ચામુક હતા. ચામુકને છેડે સોનાની નાની સીસીરી હતી.

મને ચામુક અગાડીને કહેરીમોન્ડીએ કહ્યું—
“કમ, ઉઠાતા પ્રેમી, આમ તમે તૈયાર કરો છો! હું તો સમજી હતી, કે તમે તૈયાર થઈ મારી વાટ જોતા બેસી હશો. માથે જસલી ઉઠે આપણી પાસે વધારે વખત નથી.”

બિજાવામાંથી હું બહાર ફૂટી પડ્યો.

“આલો કપડાં પહેરી લ્યો તો આપણે ચાલીએ,” સાથે આંખેલી નાની મોંઢી તરફ સંકેત કરતાં તેણે કહ્યું, “ધોડા બહાર તૈયાર ઉભા છે. અત્યાર છગીમાં તો આપણે ત્રીસ માઈલ કાપી ગયાં હોલ.”

મેં ઉતાવળથી કપડાં પહેરવાં માંડ્યાં. કહેરીમોન્ડીએ પોતે પોતાના હાથે વડે મને કપડાં ઉચકી આપ્યાં. કપડાં પહેરવામાં હું કાંઈ જુલ કરતો તો તે મારા અનુભવજુ પર અડખડ દેતી પડતી અને મારી જુલ પ્રેમથી સુધારતી. મુંઝવણ હાથે તેણે મારા વાગ ઝોળી આપ્યા.

હું તૈયાર થઈ ગયો ત્યારે તેણે મારા હાથમાં ચાંદીએ મટેલી ચારમી આપી. કહ્યું—

“જુઓ હવે કેવા સોદામણા દેખાવ છે ! તમારી દામી તરીકે મને તમારી સેવામાં રાખશો ?”

મારું સ્પર્શ બિંદુલ પલ્લટાઈ ગયું હતું મને પોતાને હું ઝોળાળી શક્યો નહિ. એમણે હું ખુબસુરત તો હતો અને નવા પોશાકમાં તો હું ગભરૂ જવાન જેવો દેખાતો હતો ફેશનવાળા શુંદર કપડાંની આવી તાસીર જોઈને મને અગ્નિ યજ્ઞી થઈ. કપડાંની અસર શરીર પરથી મારા હૃદયમાં ચે ઉતરી.

નવાં વસ્ત્રો સાથે મુગમત્તા મધ્યમાં હું ઝોર-ગામાં આમથી તેમ આંટા મારવા લાગ્યો માતા જેવી મગફરીથી કેમેરીમોન્ડી મને જોઈ રહી અને પોતાના કાર્યથી અતોષાયથી દેખાઈ

“આમો હવે. આ છોકરેવેંશ કરવાને વખત નથી. આપણને હવે જવું જોઈએ, પ્યારા રોમોશ્શ ! બધું લાભે જવાનું છે અને કશુંય આપણે ત્યા વખતસર નહિ પહોંચી શકીએ.”

મારો હાથ ઝાડીને મને તે ખેંચી ગયો તેનો સ્પર્શ થતાં જ હરવાળ ઉધડી જતા કુતરાને જગાડ્યા વિના અમે ત્યાંથી પ્યાર થઈ ગયા.

બહાર દરવાજા પર અમે મારોરીરીમને હંમેસા જોયો. આ ઘોડાવાળો બીજો કેઈ નહિ પણ કેમેરીમોન્ડીના મૃત્યુ સમયે મને તેડવા આવેલ આગવુંક જ હતો. ત્રણ કળ્લ કળ્લ ઘોડાની લગામો તેણે પકડી રાખી હતી. અમે અંધારૂ થયાં અને ઘોડાઓ વાવુ વેગે દોડવા લાગ્યા. અમારા માર્ગને અજાણતો ચંદ્રમા આકાશમાં ધુમરીઓ ખાતો હતો અમારી જમણી બાજુના ઝસઝસમાંથી ચંદ્રમા બહાર ફૂટી આવતો અને પાછો લપાઈજતો અમારી પૂંઠ પકડવામાં ચંદ્રમા પળુ યાત્રી જતો જણાયો.

અરપ સમયમાં અમે એક ચોગાનમાં આવી શાખાં. ત્યાં વજ્રધરાની છાયામાં ચાર ઘોડાવાળો

ગાડી અમારા માટે તૈયાર ઉભી હતી અને ગાડીમાં બેસ અને ગાડી ઝડપથી હંકારવા લાગી.

મારો એક હાથ કેમેરીમોન્ડીના મળામાં નીંટગાયતો હતો અને મારા બીજા હાથમાં મેં તેનો હાથ ઝાડી રાખ્યો હતો. તેનું માથું તેણે મારા ખભા ઉપર ટાંચ્યું હતું. કેમેરીમોન્ડીની અર્ધ-નમ્ર મુદ્રાયમ છાતી મારા હાથને અડકતી હતી. અને મારા હૃદયમાં એક પ્રકારનાં મીઠી અણુઝણુડી થતી હતી.

એવું સંપૂર્ણ સુખ હું ક્યારે પણ પામ્યો ન હતો તે મુખી પગામાં મેં સમજી વિચારે મેંથી હતું. માતાની કુખમાં હતો ત્યારે હું શુ કરતો હતો તેની મને જોટથી ખબર છે તેટલું જાન મને ત્યારે મારા પાદરીપણું હતું. પાપાતાએ આટલું ધેડ આકર્ષણ મારા પર જમાવ્યું હતું.

તે રાત્રિ પછી મારા સ્વભાવમાં મેં તન્ના વૃત્ત કરી રહ્યાં હતા. મારા અંતરમાં મેં પુરેપુરે જીવનના ખેલ ખેલી રહ્યા હતા અને બંને એકબીજાથી અપરિચિત હતા. ક્યારે મને જણાવું કે હું પાદરી હતો અને સ્વપ્નમાં ઉમરાવનું જીવન જીવતાં મને જોતો; તો ક્યારે મને લાગવું કે હું ઉમરાવ હતો અને પાદરી હોવાનું સ્વપ્ન જોતો હતો. સ્વપ્નને સાત્વિકતા માથી હું પિછાણી શકતો નહિ. અંત કથાં આવતો હતો એ હું જાણી શકતો ન હતો. વિષયસંપટ મોજાઓ પુરાન, પરમેશ્વર પ્રેમી પાદરીની મળક ઉડાવતો અને પરમેશ્વર પ્રેમી પાદરી વિદ્યાસી ઉમરાવની કામોંધાને તિરસ્કારતો. આવા મેં પ્રકારનાં વિરોધાત્મક જીવન મારા પ્રાણમાં એકરસ થઈ ગયાં હતા. આવા વિચિત્ર સંજોગોમાં પણ મેં ક્યારે પણ મારી બુધ્ધિ ખોલ હોય એવું મને વાદ નહોતું.

મારા બે જીવનનું અસ્તિત્વ હું સ્પષ્ટતાથી જોઈ શકતો હતો. કેરળ એક જ વસ્તુ મને

મંજી રહી હતી અને તે એ કે, બે જુદા પુરુષોમાં એક જ પ્રકારનું વ્યક્તિત્વ અસ્તિત્વ કેમ ધરાવી શકે ? કે-ના નાનકડા પાદરીવાડનો હું મને પાદરી માનું કે કસેરી-મોન્ડીનો કાઢીલો કેય માનું ? પણ આ અસંગતતાનું કારણ મને સમજતું નહિ.

હું હંમેશાં વેનીસમાં મલાવતો કેનેડીઆ નદીને કાંઠે આવેલા સંગે ભરભરતા વિશાળ મહેલમાં અમે રહેતાં હતાં. અનેક પુતળાંઓને કોનચિઓથી મહેલ શણગારેલો હતો. કસેરી-મોન્ડીના શયનખંડમાં બે મોટા પક્ષગો હતા. પાદશાહને લાપક આ આવીશાન મહેલ હતો. અમારા બેની બે 'ગોન્ડોલા' હતી અને તેને હંકારવાને અમારી મેચમાં બે 'ગોન્ડોલીઅર્સ' હતા. અમારૂં પોતાનું સંગીતગૃહ હતું અને અમારા કવિ હતા. કસેરી-મોન્ડી માટે જીવન ઉત્સાહને વિલાસની વસ્તુ હતી. તેનો સ્વભાવ કાંઈક ક્લીઓપેટ્રા જેવો હતો, હું પણ રાજકુમાર જેવું સ્વચ્છંદી જીવન જીવતો. તવંગરીનો તુમાળ પણ મારા જીવનમાં ઉતર્યો હતો. વેનીસના ચીફ મેજસ્ટ્રેટ—કોલોનને પણ પસાર થવાને મેં જાણુ દટીને માર્ગ આપ્યો નહિ હેત ! શયતાનના પદન પાડી એના જેવો ઉપ્પત કાઈ જન્મે હોય તો તે હું હતો. હું 'રીડેટ્ટા' માં જન્મ શયતાની રમતો. સભ્ય સમાજમાં, નવે શયેલા રાજવંશી કુટુંબોની, અર્થ તારલા જેવી, ઔદાહ સાથે, અભિનેત્રીઓ સાથે, સમાજનાં નોંધણી સાથે, ગર્ભાંશુઓ, ડાકુઓને ખૂનીઓ સાથે હું એક સરખી રીતે મુક્ત ફરી શકતો.

(અપૂર્ણ)

લુભાવ્યા કરો

પ્રણય ગીત છેડી લુભાવ્યા કરો;
જિગરની તૃપાને જુભાવ્યા કરો.
કિરણ આશનું લઈ હૃદય દાર પર;
તરંગો હૃદય હચમચાવ્યા કરો.
નિશા આજ સન્માન ઘેલી ખૂની;
શશી રૂપ મેહકિલ જમાવ્યા કરો.
ભરી જામ સાકી મધુપાનને;
ભરી મેહકિલે મય વહાવ્યા કરો.
અહર્નીશ સન્મુખ આવી તમે;
મદીલાં એ નયનો નચાવ્યા કરો.
હૃદયમાં વસાવીને હું પૂજન કરું;
હૃદય દારે હર્ષન કરાવ્યા કરો.
કયા ભેદની ના કહેતા કરો;
જીગરને જીગરમાં ધુપાવ્યા કરો.
હુતી દિલની દુન્યા મળી જાકમાં;
હવે કલ્પના નાસતાવ્યા કરો.
ખનાવીને તારક સમી જિંદગી;
જગે જ્યોતસના જગમગાવ્યા કરો.
કેઈના પિરહુની 'ઘણી' વેદના;
નયન અશ્રુ વાટે વહાવ્યા કરો.
'વલી' (કરમાડ)

“કારવા” આફ્રિકામાં મળવાઈ
‘કેકાલ’ :—

UNION PRINTING WORKS

91, Victoria Street,

DURBAN.

ડાયાબીટીસ - પીડસ -

મીઠી પિશાબના હઠીલા દર્દ માટે આ ગોળીઓ તૈયાર કરવામાં આવી છે. ઘણા લાંબા સમયથી બેશુમાર દર્દીઓ ઉપર અજમાવવામાં આવી છે અને તેમાં સંપૂર્ણ ફરોહયાબ થઈ ચૂકી છે. વિલાયતના ઉચ્ચ ડીઝીઝારી હોસ્પિટલ અને સનદ્યક્તહ હકીમોએ પણ પોતાના દર્દીઓ ઉપર વાપરી છે અને તેમને પણ સંપૂર્ણ સંતોષ મળ્યો છે. આ ગોળીઓ તૈયાર કરવાનું માન સુરતના મશહૂર અને ખાન્દાની હકીમ અહમદમીયાં અલીમીયાં માહેબને છે. જેઓ દિલ્લીની વિખ્યાત તિબબીયંહ કોલેજના સનદ્યાક્તહ અને મહૂમ મસીહુલ સુલ્હ હકીમ અજમલખાન માહેબના ખાસ શાગિર્દોમાંથી છે અને સુરતમાં ૨૦ વર્ષથી બહોળી પ્રક્ટીમ ધરાવે છે.

આ ગોળીઓ હકીમ માહેબની બતી દેખરેખ હેઠળ તૈયાર કરવામાં આવે છે. ડાયાબીટીસની દરેક કિસ્મતની ક્યાંદોમાં કામ્યાબ માખિત થઈ ચૂકી છે. શેર દીવસના સેવન પછી આરામ આપવો શરૂ કરે છે અને સંપૂર્ણ આરામ મળ્યા પછી કદી પણ બીજાવાર ઉભરતી નથી. લાંબા તજરૂબા અને ખાત્રી મેળવ્યા પછીથી જ બહેર જનનાં લાભ માટે પ્રથમવાર પબ્લીક સમક્ષ પેશ કરવામાં આવે છે.

બેશુમાર આરામ મેળવેલા દર્દીઓ આશી રૂપે માનુહ છે.

કી. શીશી ૧ ના રૂા. ૪ (રૂપાલ ખર્ચ વધુ)

શરીરે સિદ્ધર પીડસ :- માહુ-મહોઈ માટે ખાસ અકમીર મીક્ષ હોવા ઉપરાંત વીર્યનો વધારો કરી ઘટ કરે છે. ગમે તે કારણે શુમાવેલી માનસિક કે શારિરિક શક્તિ પાછી મેળવી આપે છે. ઇમ્સાઇ-બંધેજ કરવામાં પણ અત્તેહ છે. એનીમીયાને-શરીરમાં લોહીનું પાણી જાનવું-અટકાવે છે.

કી. ૩૨ ગોળીઓના રૂા. ૨-૮-૦ (રૂપાલ ખર્ચ બુદ્ધ.)

શરીરે પીડસ :- શરીરમાં વીર્ય પેદા કરે છે. બંધેજ માટે તો અત્તેહ છે. વીર્યને ઘટ કરે છે. ગમે તે રીતે સ્ખલિત થતાં વીર્યને ઘણા સમય કેમ ન થયો હોય-તે છતાં પણ અટકાવે છે.

કી. ૩૨ ગોળી રૂા. ૧-૮-૦

મજબૂર હકીમ માળી દેખરેખ હેઠળ બીજાં ઘણી દવાઓ તૈયાર થાય છે. બહેરાત માટે આવતો અંક બેના રહેશે.

ખનાવનારા :- શરીરે કેમીકલ વર્કસ, સુરત.

પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવા વિનંતી છે.

એકલા સોકિરેટ : ધી. રાંદેર સ્ટોર્સ. કણુપીઠ, સુરત.

પોઠ

“હા! મી અગ્વાલ કંઈ બધુ લય કર
વિચારમાં ગુંથાઈ ગયા છેને શું? શું કંઈ વિલે
સ્વરાજ અપાવવાનો? હાર તમારાજ મરતકે
આવી પપથો છે કે શું?” એ કહ્યું. એટલે
હંમેશની લાક્ષણિક દબે કંપાણું મોઢું કરીને
મી અગ્વાલ મોઢાનાં ન

“સ્વરાજ તો ગાંધીજી રેડીયા મારફતે
ખેતીજ આણે, તે માટે કાષ્ટએ ચિન્તા કર-
વાતી જરૂર નથી. પણ તે સ્વરાજ મળ્યા પછી
તેને શી રીતે હજમ કરવું તેની વેતરણમાં
પપથો છું. જેમ લાડ્યા ખાયા તો રહેવા છે,
પણ તેને હજમ કરવા મુશ્કેલ છે; તેમ સ્વરાજ
લેવું તો રહેલ છે પણ તેને સાચવી રાખવું
મુશ્કેલ છે ને? કારણકે આપણા દેશની આણ
ખાણ ખાઉં કરડુ પ્રજાઓ વસે છે; તો આપ-
ણને સ્વરાજ મળી ગયું છે એમ જાણે, અને
રેડીયાને તકલી સિવાય આપણી પાસે બીજું
કાઈ દવાંઆર નથી એવી તેમને ખજર પડે
તો ચઢાઈ ન કરે? આ બાબતનો વિચાર
બીજા લીધોને સુઝ્યો નથી! અને ક્યાંથી સુઝે?
અંદર અંદર લડી તો મે પછી બીજો વિચાર
કરેને! એટલે કે લીધોનું એ તરફ લક્ષ ન
હોવાથી હંમેશાંની લશ્કરી ક્ષેત્રમાં જઈને
સાત મહીનામાં કુર્બાન કે જનરલ થઈ જવાની

તમના સેવી હતી; પણ હું અમારી “નન્નેકા
અમાને” તો ઓળખેજ છે ને! એ સંગતના
દરજા કહ્યું કે “તમારા જેવા દેશીએકને
લશ્કરી ક્ષેત્રમાં ક્યો, કોઈ દાખલ કરશે?
ઘરમાં છોકરાના થોડીયાની રસ્તી ખેતમાં તો
સંસાર મઠી જાય છે ને અંદર શેરની બંદુક શી
રીતે ઉચકશે?” મારે તેની એ દલીલની સામે
ચૂપ થવું પડ્યું અને મનમાં ગાંઠાળી કે
ભલે ધરમાં દંભોડ કરીને શરીર સુધારી લેવું
અને હંમેશાંનું સુધી જવા દેવામાં ધરવાળા
ધીયાણું કરે તો લશ્કરી તાલીમનું રાઈ પુસ્તક
હાય તો તેના અભ્યાસ કરીને લશ્કરી તાલીમ
પ્રાપ્ત કરવી અને પછી એ રાંડને ખતાવી આપવું
કે આ રીપાર્ક બચ્ચો છે અને મુઝાઈ સંસ્તનન
ચંલી જવાને દોહસો વરસ થયાં છે છતાં આ
નસોમાંથી લશ્કરી જુરસો ચાલ્યો ગયો નથી!
એ વિચારમાં જોયાં ખાતો હતો તેવામાં તમે
આવી લાડ્યા તો તમેજ બનાવોને કે એવું કંઈ
લશ્કરી તાલીમનું પુસ્તક ગુજરાતીમાં છે.”

“ખરે જા” ભાઈ ગુજરાતીમાં તો દવાંડીના
પુસ્તકો મળે, ઈન્કમટેક્સનાં પુસ્તકો મળે, રેસસાઈનાં
પુસ્તકો મળે, જાતીય વિજ્ઞાનનાં પુસ્તકો મળે;
પણ કંઈ લશ્કરી તાલીમનાં પુસ્તકો તે મળે?
ગાંધીજીના અર્ધિમક ગુજરાતમાં લશ્કરી તાલીમના

પુરતકની કલ્પના કરતી પણ પાપ ભેખાય ! અને
 વળી જો એવાં લશ્કરી તાલીમના પોયાં મળતાં
 હોય તો આપણાં કુટુંબોએ વિજયપરાંય વધો કુટું
 હોય એવીંતિર દલેઓ, કુટુંબોએ રામનારાયણ
 પોદણ પ્રેમસરપણું પડતું નહીંને લશ્કરી અસર-
 પણ રિવકારી બેસા હોત. અને તેમનાં દીકર
 પાપક પહેલવાનો જેવા નહિ પણ ગામ જેવા
 થઈ ગયા હોત !”

“ભિરાદર વણખરા ! તમે પોદાં દાંડાં બજા
 તમને એ વાતની ઝાઝી ગલાગમ ક્યાંથી હોય ?
 જરા વિચારી જીવોને સાહિત્યની લાઈનમાં પણ
 લશ્કરી અસરો તો હજી આપણા લશ્કરી લેખક
 બા. ક. દાદર, દિલ્હીમાં જ ગોરીગલી સામે પણ
 મુકામનો કરે એવા છે ! અને કેવિ ન્હાનાલાલ
 તથા ખંભારદાર તો લશ્કરી સ્વભાવનાજ છે પણ
 તેમને કોઈ લાગ્યાં નહીંને ! મેદાન દાય ન લાગવાયા
 મનમાં ! મનમાં જ તરાઈ ગયા છે એ શું તમે
 નથી જાણતા !”

“પણ એ તો અપવાદજ મળ્યાને ! બાકી
 સાહિત્યક સાહ્યક કરવામાંએ આપણા સાહર
 મોજારો હવે પહેલાં જેવાં કાર્મમાં નથી એ તો
 હોવા જેટલી વાત છે !”

“ત્યારે મુજરાની સાહિત્ય પરિષદ કે સાહિત્ય
 સંસદ કેવું મુશ્કેલી મારફતે એવું એકાદ લશ્કરી
 તાલીમનું સચિત્ર પુરતક પ્રગટ કરાવે તો કેમ ?”

“ધણું સાહે ! એમ થાય તો આપણું જેવા
 અનેક છંદો ઘેર બેસીને સોડગર બની
 જાય !” વાત આટલેથી અટકી કારણ કે એજી
 જેમ કાસના પાણીને માટે થોભા જાય તેમ બી.
 અડવાણ દોડીયાંની દસવાળીનો દમ લેવા થોભ્યા.
 શાહીકવાર ધૂમ્રપાન મદાધર્મ કરીને બોલ્યા

“કાં ગેલી કલમ કિનાબવાળી ચર્ચા વાંચી ?”

“હું મારા લશ્કરામાંથી નવરો થાઉં તો
 વાંચુંને ? પણ તેમાં શું બાધું છે ?”

“પેલાં કવિતા ઉપરના ખખરદારનાં બાખ્યાનો
 ઉપરથી મનસુખલાલ ઝંવેરીએ ચર્ચા ઉપાડી છે.
 કવિતાના અધિકાર વિશેની અને તો એ વાંચતા
 એમ લાગુ કે જેમ આજકાલનાં વેશટખલ
 પીતાં પકવાન કરતાંએ તે પકવાનની ચર્ચામાં
 વિશેષ મજા આવે છે; તેમ આજકાલની કવિતાઓ
 વાંચવા કરતાં કવિતાની ચર્ચામાં ઠીક રસ પડે
 છે ! જેમ પકવાન તો ભારે અને જો દિલ
 ખોલીને ખવાય તો દગમ કરવું અમર લાગે
 છે તેમ કવિતાઓ વિશેષ વાંચાય તો મગજ તેને
 પચાવી - સકતુ નથી - અને - વળી અધિકારની
 બામતમાં તો કવિઓએ રહેવું અતુકરણ કરવુંજ
 ઠીક થઈ પડ્યો ! જીવો રેલેમાં I, II, III,
 કલાસના ડબ્બા હોય છે. તેમાં III કલાસની આવક
 સૌથી વિશેષ હોય છે. તેમ જ કવિતાનાં પુસ્તકો
 થોડાંબધ વેચાય તેને ચડી કલાસ કવિતા સમજી !
 II કલાસમાં બેસનારની સંખ્યા ઓછી હોય છે
 માટે જે કવિતાનાં પુસ્તકોનું વેચાણ મુંઝવણી
 ચાલતુ હોય તેને II કલાસમાં ગણવી. બાકી
 I કલાસમાં તો બનતાં સુધી મફતીયા પેસેજરોજ
 હોય છે; તેમ જ કવિતાનાં પુસ્તકો મફત વાંચવા
 વાંચાવવામાંજ લાથેલાય ઉચકાઈ જાય અને
 આવકના નામે નાહી નાખવાનું હોય તે કવિતાને
 I કલાસમાં ગણવી !”

“હવું એક કલાસ બાકી રહ્યો !”

“એ વાત મારા ખ્યાન બહાર નથી. જરા
 દમ તો લેવા દે ! એ બાકી રહેશે કલાસ તે
 ઘટ્ટર કલાસ. એ કલાસ બધી મારીઓમાં હોતા
 નથી. ફક્ત અમુક મારીઓમાંજ હોય છે. ફર્ટ
 કે સેકન્ડ કલાસમાં - મુસાફરી કરવા દેશવા
 સદગૃહસ્થો સદા, રેસ, પહેપાર કે નોકરીમાંથી
 નૂટી જાય છે; ત્યારે ઘટ્ટર કલાસમાં મુસાફરી
 કરવા થઈ જાય છે અથવા તો ચડી કલાસના
 પેસેજરો પારકે પેસે મુસાફરી કરવાની હોય પણ
 આંકડાકમાં નંબર લાગેલો હોય, ત્યારે કે વધી

કાઈ ભવિષ્યની મહોરદારને લલચાવવાની હોય ત્યારે મોક્ષમાં પુનાતું પાન અને હોટમાં ઘાઈ બાંકી અઘાથી સીંગરેટ લખીને ઈંદરમાં ચડી ખેસે છે. તેમ દરેક પ્રકારના ચોંકા જે કવિતાને અર્પનાવે અને વેચનારા ગણેપકુ એજન્ડા ગમે તેમ કરીને ગમે તેવા વાંચકને ગણે લેરવી બંધ તે કવિતા ઈંદર કલાસમાં ખપે! કાઈ કાંઈનાર દ્રેનને અક્ષમાત નડે છે જેથી અનેક-પેસેન્ડેર લોકકાઈ પડે છે; તેમ જે કવિતા વાંચતાં વાંચકો અર્થે રસ્તે ભટકાઈ પડે તેને એકકાઈકલી કવિતા સમજવી! એના કરતાં તો એકકણાં સારાં કે દ્રેલીની જેમ ટુંકી સુસાફરી કરી ધારવા દેકાણે પહોંચાડી દે!"

અગ્ના જેવા એક અદના ભક્તિમાનને કવિતાના પ્રદેશમાં આદરો બધો ચોંડી ગયો તો એ આશ્ચર્ય પામતો હું ધર બેળો થયો. "શું દરિયાનું પાણી કાંઈના બાપનું છે?" "વણુગરો"

રિવકાર અને સંમાલોચના.

નકાકારક હુતરો (ભાગ ૨ નો) પ્રકાશક અને સંપાદક મુશાહ કાનહ આવડ સીનુગરા (કમ્પ. એન્ડર) ડી. શ. ૨) ૨૫૦ પાનાના આ પુસ્તકમાં વૃન્નર ઉલોગ, વહેપાર, દવા અને રોગના-ધરગત ઉપયોગની સંકટો-વ્યસ્તગોની બનાવટના અનુભવ સિદ્ધ પ્રયોગો પ્રગટ કરવામાં આવ્યા છે. પુસ્તક એકી સાથે ઉપયોગી અને અનિર્વાર છે. પ્રેમકા પ્રેમલીની ચાલે વાંચવા કરતાં આતાં પુસ્તકો વાંચવાથી અનેક લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. આ જાતના પુસ્તકોની શુચ્ચતાને ખરેખર ખોટજ છે. સંપાદક પુસ્તક પ્રગટ કરીને હુતરાન.પર ઉપકાર કર્યોજ કહી શકાય. ભાષાની સરળતા અને મુદ્રણની સુંદરતા તથા કાગળની પસંદગી પણ ઉચ્ચ પ્રકારની છે. અભ્યાસની દ્રષ્ટિએ આવાં પુસ્તકાંજ ઉત્તેજનનાં હકદાર ફર છે સંપાદકને અભિનંદની. ખડેગી મોક્ષવા વગર અમે રહી શકતા નથી.

સ્થાનિક સ્વરાજ:-સુરત જિલ્લા સ્કૂલ બોર્ડ તરફથી નીકળતા એ શિક્ષણ માસિકના પાંચ એકા. અમને અભિપ્રાય અર્થે મળ્યા છે. સુરત જિલ્લાની કેળવણીની બધી દીશા પર એ માસિક પ્રકાશ પાડે છે. અનુભવી તંત્રી મંડળની સેવાની ધમશ એના પાને પાને દ્રષ્ટિગ્રસ્ત થાય છે. શિક્ષણ જેવા આ સ્થાનિક વિષયને પણ સુવાચ્ય બનાવવાનાં પ્રયત્નો એમાં ગરને ને પગને દેખાય છે. કેળવણી વગર દેશનો ઉદાર નથી અને તેમાંએ પ્રાથમિક કેળવણી, એ તો એનું મૂળ છે. 'સ્થાનિક સ્વરાજ' પ્રાથમિક કેળવણીની દીશામાં એક ચોખ્ય સેવકરની ગરંજ, તારે છે. કેળવણી પ્રેમીએને કમ. શ. ૧)ના લવાગમમાં તો એ ખૂબ સોંધુ લાગતું લેખએ. ચિદ્ર મોશીસર ડિ. રફ. બોર્ડ સુરતના સરનામે લખવાથી મળી શકશે.

આગે કદમ (ઈદિ મુબારક અંક) કરાંચીથી નિયમિત પ્રગટ થતા એ સર્વોચ્ચ સુંદર માસિકના ૫ માં વર્ષનો ૧૦મો તથા ૧૧મો અંક છદ અંક તરિક પ્રગટ થયો છે. પ્રગતિવાંચક વહેપાર બધુએને ગરેર પતદ પડે એવો એ અંક છે. જુનાં કરંડમાં આલનારોઓનાં મુખ મરંડાય, એટલી અને એવી વાંચન સમર્થો એમાં ભરી પડી છે. સામાન્ય વાંચકોને પણ પસંદ પડે એવા અધ્યાત્મી લેખો પણ ડીક પ્રમાણમાં છે. સામાજિક વિષયો હેતુવડી હોષ આવકારદાયક છે. આગે કદમ ગમ્ય અને તંત્રીની મહેનત લેએ લાગી છે એમ અંક બેતાં પુસ્તક થાય છે. વાર્ષિક લવાગમ ગ. ૩ 'આગે કદમ' પો. મો. નં. ૨૬૭ કરાંચી.

ઈસ્નાઅસરી બુલેટીન (છદ અંક) ડી. ૦-૪-૦ ઈસ્નાઅસરી કાર્યાલય ૧૭૪ સેમુઅલ રટ્ટીટ, મુંબઈ ૩. ઈસ્નાઅસરી બિરાદરોની કૌમી પ્રવૃત્તિઓ ગરેર કરતું આ માસિક સામાન્ય જનતાને પણ રસપદ નિવડે એમ છે. શ્રી જ્યોતિન્દ દવે એમ. એ. કે થી

સાદીક જેવા પરખમ લેખકોથી લઈ નવા ઉગતા લેખકોનો પણ એ મુંદર સંકાર મેળવી શક્ય છે. અવ્યાસી એવો પેણ દીક પ્રમાણમાં છે એકતા કામ કરતાં કામ આપું તો નથી.

કાંઈકે આગમ મુહુર્તમ્બરી જિન્નાદ; જેમકે 'મોડવીઓ' ક્રો. ૦-૧-૦- પ્રાપ્ત કરવાનું સ્થાન ધી ડોલીનર પ્રિ. પ્રેસ. ઇન્ડિયાલરોડ આદિયા જિન્નાદ. સાડબની ચરત અને સીરતની સમ્મદ તરીર. દ્રુકે છપનસાર અને ચરિત ચિતાર લીગ-પ્રેમીઓ માટે આ મોળ પૂઠની સચિત પુસ્તિકા અવરચ સંગ્રહ કરવા હાયકે ગણી સકાય એને બીગઓને મોટ પણ પેસા છુટી પડે એમ નથી.

વાતોમાં વણાં: એ વિનંદ પુસ્તકનો સંપં સિંકાર કરીએ છીએ સમાનોયના આવતા અંકે.

"વજ્રનરો"

એકારના હાસ્ય સમિક પુસ્તકો

૧. છુની આંખે નવા તમાચા કી. રૂ. ૧-૪-૦
૨. કલમ ચાલુક કી. રૂ. ૧-૪-૦
૩. અક્ષતના ઇતરહાર કી. રૂ. ૧-૮-૦
૪. હું રાજ હોઉં તો? કી. રૂ. ૨-૦-૦

દપાસ ખર્ચ બુક.

અનંતજીભો:

ધી રંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, સુરત.

આહો નરી દિલ કરે ગમ પાઈને! આંખથી આંસુ વહે ઉભરાઈને! ૧

અર્ધ ખિજાંને બહાર આવે છે હવે: ખુલ્લુતો સત્કારને હરખાઈને ૨

છો ફળે સુજ દિલની આશાઓ ખુદા; પાળી છે મેં ખૂન દિલનું પાઈને. ૩

સંગ દિલ સુજ આહુની તાસીરને; વીજળી રહી બાય છે વળ આઈને! ૪

એ તમ્બલી જેવા ચાહું છું ખુદા; જોઈ ને મૂસા (અલ) પડયા ગશ પાઈને ૫

આંસુની ઝંગા અને જમના મહી, દિલની નોકા રહી ગઈ અટવાઈને. ૬

ટુકડે ટુકડે થઈ રહ્યા છે દિલ તાળા; શું ગઝબ ઝાલીમે કયું અગડાઈને! ૭

ચાહી ત્યારે એની આવે છે મને! દિલને પંખાણું છું હું ગમ પાઈને! ૮

કલ્પનાએ નહોતી એ, ઉપવનના પુલા; તુંય કોઈ ખાક થઈશ મુઝાઈને! ૯

આઝાદીની અંખના કરતાં 'અસીર' છું ગુલામીમાં રહું, જકડાઈને! ૧૦

અસીર (ખાંદવાવાલા)

ખાળકો માટે ઉદ્ધે કિતાબો

શુ જ રાતી

ગાંડીવના

ખાળ પુસ્તકો

૧. હર્ષાનુનખી (સ.) ૧૦. હરતુનુ-પદકી-પ્રેસ.
૨. સીરતુરિસદીક (રદી) ૧૧. એલ તુગરત્ર
૩. ગીરતે ઉમરે (રદી) ૧૨. દુખ્યાસા શબ્દગ્રાહ
૪. ગીરતે ઉરમોન (રદી) ૧૩. તરાગલસકી શબ્દગ્રાહ
૫. ગીરતે અલી. (રદી) ૧૪. ઉરમોન કા ખ્યાલ
૬. શેખ કદરીસ ૧૫. શબ્દગ્રાહ અ. રહમાન
૭. ખતીકા અખ્દુરુદમાન ૧૬. તદમીર કી સરઅખીન
૮. વઝીર મન્સર ૧૭. બચ્ચોદ ગીન
૯. અતા તુક ૧૮. તીન પેગામ

રોડક્રિમ: ધી રંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, સુરત.

દોકરા રીંછાબેર!

જુઓ પાંચપાંચે ભે! ભાગ્યના ભાઈ ભાંડુ આજે ભાંડુ
ભાગ્યના ભાઈ ભાંડુ આજે ભાંડુ

કરી! એભારા પરમિય
હુઆન હુડીઓ કાઢેછીને! અનેબની હુડે કું મીરો પાણીપાણી
જેબી મારી મેને કું જુડું પાર બસાપીરોપીરો અનેભારા જોવી કીકરી તોફે
ભીજી મારા કીકરી ભાઈ ભાંડુ આજે ભાંડુ
ફીરેર બેબાજાન કાદાની દીકરી આંધર્યા પછી કું કીકરી?

શમારે પરવા કું?

‘રાંદેરી’ લુંગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો મારે
બાજુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાત્રી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મજબૂત લેખક વિનાનો
માત્ર ‘રાંદેરી’ નથી
નકલથી બચો.

અમારા કોઈપણ ફેરીઆ નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના બીજા કોઈ ચેત્વતા નથી. દરેક
લુંગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાત્રી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી રાંદેર ઇ. એ. ઇલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

‘રાંદેરી’ લુંગીઓ અને કાપડના ખનાવનારા.

મદ્રેસા અહમદીયા બિલ્ડીંગ—રાંદેર.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ, કણુપીઠ, સુરત.

કલરવાં

વર્ષ ૧ લું.

તંત્રી :-
"વહશી" રાંદેરી
સહતંત્રી :-
"જેકાર"

અંક ૭ મો.

કારવાં પુ. ૧ હું • • • માર્ચ ૧૯૪૦ • • • અંક ૭ માં

સુયુગ કેરા સુખી જીવનની ખાલી યાદ આવે છે.

કદી મમ અવદશા ને પાયમાલી કુદ આવે છે;
કદી પ્રાચીનની બહોજલાલી યાદ આવે છે.
વધુ હુઃખમય કરી દેવા અરે આ હુઃખ મહીં મુજને;
સુયુગ કેરા સુખી જીવનની ખાલી યાદ આવે છે.
પ્રત્યેક સંકટ મહીં પ્રત્યેક ક્ષણે લાતકેનતૂ વાળી;
મને વાણી મધૂરી ને જહાલી યાદ આવે છે.
અનંતે બોલવું કાલૂખલા કોનું અને કોની;
સખળ સંગીન "કુન" સોંકળની ચાલી યાદ આવે છે.
ફેલાતનહરે તણે ઉપદેશ ચાંચક કાળ દેનારા;
કદી તમને તમારો આ સવાલી યાદ આવે છે?
મને પાવો ને હું ખુઝમા અફે ઉચ્ચારતાં પી લઉં;
નિરંતર તમ મદીરાગૃહની ખાલી યાદ આવે છે.
કથન હું નહતું અકરખતું શ્રવીને ગુપ્ત લાગું.
"કલીમ" એ દર પળે આવત નિગાહી યાદ આવે છે.

"કલીમ વાકિફી" શૈરાજી

ઈસ્લામી : શિક્ષણ

પુણ્ય દરમાન (કુર્આન)

સંપાદક :—મૌલો અબ્દુલ્લેમ સલ્લિહ સાં (ચંદર).

(૯) જે લોકોએ તબક્કો કરી અને (વર્તુલકમાં) સુધર્યા-તેમજ (કાફિરોને રક્ષા માટે) અડલાહ પર લેરોસો કર્યો વળી પોતાના દીનને ખાસ અડલાહનાજ માટે કરી દીધું તો તેઓ (પણ દરજ્જામાં ખીજા કામિલ) મુમિનોની સાથે છે અને ખુદાપાક ઈમાનવાળાઓને (આખેરતમાં) સવેળા મહાન સવાબ અર્પણ કરશે. (કુર્આન)

* * * *

(૧૦) અને નિયમસર નમાઝ પઢતા રહો તેમ ઝકાત આપતા રહો અને જે કંઈ નેકી પોતાની લાલ્લાઈ માટે સંગ્રહ કરતા રહેશે તેને અડલાહ કને (પણેવી સંપૂર્ણ બદલા સાથે) મેજવશે કેમકે ખુદાપાક તમારી કશ્લીને નિહાળી રહ્યો છે. (કુર્આન)

* * * *

(૧૧) હે મુસલમાનો ! સંજર અને નમાઝ વડે બળ મેળવો, ખેશક અડલાહ ની(મદદ) ધીરજવાનોની સાથે છે અને જેઓ અડલાહના માર્ગમાં (દીન માટે) માર્યા જાય છે તેઓને (સામાન્ય મુરદાઓ માફક) મરેલા ન કહો, બદકે તેઓ તો એક પ્રકારે જીવતા છે, પરંતુ તમે (તે જીવનને) સમજ શકતા નથી. (કુર્આન)

* * * *

(૧૨) હે મુમિનો ! જે પવિત્ર વસ્તુઓ અંગે તમને આપી છે. તેમાંથી (ચાહો તે) ખાઓ અને તમે (ખાસ) તેનાંજ બંદા છો તો ખુદાપાકનો (તન મનથી) આભાર માનો. (કુર્આન)

* * * *

(૧૩) હે ઈમાનવાળાઓ ! (કુટેા પર) સંજર કરો અને (કાફિરોના) મુકાબલામાં દૃઢ રહો અને (જિહાદ માટે) સન્નિજત રહો તેમ ખુદાપાકથી ડરતા રહો કે જેથી તમે સફળ થાઓ. (કુર્આન)

* * * *

(૧૪) હે ઈમાનવાળાઓ ! ન્યાય પર ખુબ કાયમ રહી ખુદાપાક (ને ખુશ કરવા)ના માટે સાક્ષી આપો બહેને. (તેથી) તમારું અથવા મા બાપનું કે સગાંઓનું નુકસાન થાય. જો-કોઈ માલદાર છે અથવા ગરીબ છે તો (તમારા કરતાં) ખુદાપાક તેઓનો વધુ શુભેચ્છક છે, તેથી તમે અદલ કરવામાં મનોમથાને તાબે ન થાઓ, અને જો તમે (સાક્ષી આપવામાં) જલ્લ અવશે અથવા બચાવ કરી જશો તો ખુદાપાક તમારાં સા કામોથી વાકેફ છે. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

સ્વલુહિયાત (સલ્વાનું) ફરમાન (હદીસ)

સંપાદક :—મોઁ અબ્દુરહીમ સાદિક સાં (રાહર)

(૬) સ્વલુહિયાત સલ્વાનું ફરમાનું તમે મને છે ચીજોની બામીનગીરી આપો. હું તમારા માટે જન્મતનો બામીન થાઉં છું. (૧) હું મેશા સાંચું બોલો. (૨) પોતાના વચનને પાળો. (૩) અમાનતને હું મેશા પુરી આદા કરો. (૪) પોતાની શર્મગાહ (રુમ લાગ)ની હિફાઝત કરો. (૫) પોતાની નજરને નીચી રાખો. (૬) પોતાના હાથ (પુરા કામથી) રોકો. (બયહુદી)

(૧૦) આપે ફરમાવ્યું કે જે કોઈ પોતાની પવિત્ર કમાઈમાંથી એક ખાંચુર જેટલો સદકો (ખેરાત) કરશે અને અદલાહ પવિત્ર સિવાય ખીજને કબૂલ કરતો નથી તો અદલાહ તેને પોતાની (રહમતના) સીધા હાથમાં કબૂલ કરે છે. ફરી જેમ તમારામાંનો એક પોતાના વછેરાને ઉછેરે છે તેમ અદલાહ તેને તેના આપનાર માટે ઉછેરે છે, તે એટલા સુધી કે પહાડના જેટલો થઈ જાય છે. (ખુખારી)

(૧૧) આપે ફરમાવ્યું કે જે કોઈ માલદાર જનવા સંધેડું ફરવા માટે લોકો પાસે માલ માંગે તો તે માલ (સેના માટે) અગ્નિના અંગારા છે. તેને જોઈએ અંગારા ઓછા કરે અથવા વધારે. (મુસ્લિમ)

(૧૨) આપે ફરમાવ્યું કે જેણે સોના, ચાંદીના વાસણમાં (ખાધું) પીધું તેણે પોતાના પેટમાં જહન્નમની અગ્નિ ઉતારી. (મુસ્લિમ)

(૧૩) આપે ફરમાવ્યું કે ખચિતજે ઘરમાં તરવીરો હોય છે તેમાં (રહમતના) ફરિશ્તા દાખલ થતા નથી. (મુસ્લિમ)

(૧૪) આપે સલ્વાનું ફરમાવ્યું કે ખચિત મારી ઉમ્મત વિષે મને જે ચીજોનો વધુ ડર છે, તે લૂત (અલૈન)ની કૌમતું કામ (એટલે કુદરત વિકસતું કાર્ય) છે.

(૧૫) આપે સલ્વાનું ફરમાવ્યું પોતાના છોકરાઓને તરબું અને તીર ચલાવવું શીખાડો, અને આસ્તને કાંતવું શીખાડો. (બયહુદી)

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

મુસ્લિમ ગુજરાત જેની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યું છે છે કુર્આને પાકનો માતબર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક પેઢનો મુંદર બ્લોક બનાવી એક કોલમમાં અરબી લખાણ અને બીજી કોલમમાં તેનો શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી લખામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતબર તફસીરના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરળતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. હુંકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલા સીપારાઓને જોયા વિના આવી બહાર અબરથી તેની બહારી અને આતિની ખુબીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. ખાત્રી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ. છપાઈનું કામ ચાલુ છે અને અત્યાર સુધીમાં બાર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અરમાનો	પારો હંદિઓ	છ આના	પોસ્ટેજ ૦)-૧
અલ્ફિ-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
સ-યફ્ફલનો	" "	છ આના	"
તિલકર-રુસુલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાલૂનો	" "	છ આના	"
વલ-મુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુહિબુહાહનો	" "	છ આના	"
વ-એઝા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનાનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલઉનો	" "	છ આના	"
વઅલમૂનો	" "	છ આના	"
યઅતઝેરન	" "	છ આના	"

નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા માટે બાજ ની અને બે સીપારા માટે બાજ ની પોસ્ટ ટિકીટ બીકવી.

પંચસૂરહ (આઠ સૂરહનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (ટપાલ ખર્ચ જુદું)

સાદિક બુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)

જાલજી કી દુનિયાં કે દોસ્તો

સંસ્કૃત - ૧૦

● આવાંજી દુનિયાં કે દોસ્તો ! આપણા દેશની આઝાદીનું રક્ષણ ગાંધી અર્થે રસ્તે અટકી ગયું છે. કારણ કે તેને નોડેલા બે બળદો પેકીનો કોયેસનો બળદોઆ તો ધરડા થયો છે અને વળી મોક્ષ મેળવવા અડિસાવાદી બની ઉપવાસ પથ કરતો થયો છે નથી તેની આધ્યાત્મિક શક્તિ વધી છે પણ શારીરિક શક્તિ ઘટી છે નથી ધારંવાર ચાલતાં ચાલતાં બેસી બેસી એમાં શું નબીય ? ત્યારે બીજા બાળુ નોડેસો લીગનો વાઝરો હલુ નવો છે, બંધબંધ પચોટાયો નથી; નેચી ગરહન પર ધુસરીનું જરાક વધુ વજન આવે છે કે ઉજો તરીને રેસતામાંથી બહાર નીકળી જાય છે ! એમાં પ્રમાણે આપણું રાજકારિ ગાંધી યોગમાં પડ્યું છે ! આ બે સિવાયના બીજા બળદો તો પાંજરાપોળમાં જવા લાયકના હોઈ એ ગાંધી શી રીતે આગળ વધે.

● વિનિતોતો ગાંધી નીચે ચાલતી જાન દુહિતા નવા રજાં એટલે તેઓને શી રીતે નોડી શકાય ? હિંદુ મંડાસજાની સીંકને ગાંધી નોડે તો તે નાથ વગરનો હોઈ ગાંધીને ઉઠું વાળી દે કે વાળી નાથે એવો લય રહે છે ! કિસલ અને જામદોરાના બળદોને એ ગાંધીમાં નોડે તો એ અસલ રસ્તે મુકીને પોતાના મન દારંતા રસ્તે દોડે ! સમાજવાદીઓ અને સામ્યવાદીઓને નોડે તો તેઓ પાડા પ્રકૃતિના હોઈ કોઈ કોઈ સાથે કે પહાડ સાથે ગાંધીને અથડાવી

દે ! હવે તમેજ કહેા ને કે એ ગાંધી શી રીતે આગળ વધે ?

● અધૂરામાં પૂરું હાંકી એવો મળ્યો છે કે “ન્યાં મલી તારી ત્યાં હોડી ગાડી” કરવામાં જ આનંદ અનુભવે છે ! ગાંધીમાં બેસનારા હાંકીને કપડે આવે છે તો હાંકી કહે છે કે “બંને બળદો સલાહ સંપથી આગળ ચાલે તો હું ગાંધી હાંકીને !” પેસેજરો કહે છે કે “તમેજ કાંઈનું પુછું આમળો છો તો કાંઈને ગોઠા મારો છો અને હીલીપદીલી રાસ કાઢો છો તે કેમ કરીને સીધી રીતે બળદો ચાલે ?, લાવો અમને ગાંધી હાંકવા દો” તો હાંકી કહે છે કે “બ્રહ્મદે હાંકના હુકમ વગર તતમારા હાથમાં અછોડ (સુતો) ન સોંપાય, તેમ આજખી પણ ન અપાય !” આવા સંજોગમાં ગાંધીજીને કહેવા પ્રમાણે પ્રાર્થના સિવાય આપણે બીજું શું કરી શકીએ ?

● આવાંજી દુનિયાં કે દોસ્તો ! કોયેસમાં ફરી એકવાર ખારાઓનો પરાન્થ અને મેળાઓનો વિજય થયો છે. મૌલાના આઝાદ પ્રમુખ ચુંટાયા છે. મૌલાના આઝાદની લાયકતા એમણે આપેલા ભોગો અને દેશને દોરવાની એમની શક્તિ માટે બે મત નથી ! ધરડા ગાંધી વાળે પણ આતો એટલે આગળનો જમાનો છે અનિવાર્ય સંજોગોને લીધે લગત ઉપાડવી પડેજ એવી વાંત તો એમણે રહેતી મૂકી છે પણ બીજાના લુધી ગાંધીજીએ પોતાની રફતાર બેઠંગી બે પહોંચેથી સો અળસીહી ! તો કાર્યકર્મ સભ્ય

ગઝલ [૧].

આહમાં કોઇ દિ' અમર ન થઇ;

જિન્દગી અવનધી ખંસર ન થઇ.

ભાગ્યને રોજ આઝમાવું છું;

કામયાબી કદી મગર ન થઇ.

હાલ ક્યાંથી કહું ધરામાં ?

આંખ પર આંખની નજર ન થઇ.

જન પલ્ય મેં અડી' દષ દીવી;

આપને તો કશી ખબર ન થઇ.

આંખ છુટથી જરા મિલાવી તો;

હાથ ! તરફીન ઉત્ર ભર ન થઇ.

ભાગ્ય ફરી ગયું, મુકદ્દરનું;

આક નીકળી, મગર અસર ન થઇ !

આપ "નાશાદ" ને નહિ સમજો;

આપને એ અતા નજર ન થઇ.

"નાશાદ" (મુળ)

ગઝલ [૨].

હવે ક્યા તારી ઈશર ન થઈ ?

લાખ આશાઓ શું સહર ન થઈ ?

તારો સગ ન ખ્યાલ રહેમત છે;

મોત' શું જિન્દગી ઈતર ન થઈ ?

તેજ ઝીલે છે નિત્ય તેજ વોંચુ;

રજકણી શું રવિ અવર ન થઈ ?

પુષ્પો ખીલવી ગઈ પ્રભા હેરી;

કદી આહો શું કારગર ન થઈ ?

તારો તારો ઝગનમાં' કોણ છે;

'પારદર્શક' શું મુજ નજર ન થઈ ?

વરતની પલ્ય એ લાંબ લઈ આત્મા;

વાત મતલબની રાતભર ન થઈ.

નાની ફીકીમાં આ' ગેગન આંધું;

દિલ્ય દ્રષ્ટી શું દોખતર ન થઈ.

જોય દીધી યુવાએ આંખીને,

વધ-મદીરા ઉંઘર ઉંઘર ન થઈ !

પ્રેમ પૂષ્પો પરાગતો 'સાખિર'

દીક્-અમન કાજ પાનેખર ન થઈ.

'સાખિર' (વટી)

૧. અન્ય, ખીલ.

ગઝલ [૩].

યહ સંગ પલ્ય ઉત્ર ભર ન થઈ.

મુજ યુનાહની કંઈ કદર ન થઈ.

તુજને પરદો છતાં નિદાળી લે

કાં સમર્થ આટલી નજર ન થઈ !

ઉચ્ચ ક્યાંથી રહે પછી માનવ

જિન્દગાની ને ઉચ્ચતર ન થઈ !

જોઈ લીધાં અતેકે અંભો

પલ્ય યુવાને કોઈ અસર ન થઈ.

ઠોકરે મગ્નિને લગાવી દે

એ દયા તુજથી રાક યુગર ન થઈ !

તુજથી સમજું વધુ છે તુજ તરવીર

કે ખાશ કોઈ વાત પર ન થઈ.

ન ચલાવું થતે 'સગીર' આપે

હાથ ! સાકીથી એક નજર ન થઈ.

'સગીર' (મુળ)

(૧)

એવું બુદ્ધિની દુર્બલતા અસર ન થઈ
એકબીની ગાંઠ વળતર ન થઈ ?
દેશનો હું એવો લીધર તે છતાં
એવો જિંદગી અસર ન થઈ !
મેં કહ્યું ધરમાં રાતેભર લોકચર
પતિ પર તેની કંઈ અસર ન થઈ !
જ્યાં ધસાઈ છતાં કંઈ ન થઈ
લેશ પેલું ધરમાં કરકસર ન થઈ !
કહ્યું ને પોતે એ કંપોસ થયું
આંધોને થોડું પેલું દસર ન થઈ !
લાખ ચલો ક્યાં મુજબ એ પલ
સાસુ લપલા તણી મધર ન થઈ !
શેખર પાંચ પુદાનો માનો
પતિ તમે લેડી ડોકટર ન થઈ !
મહેકલમોતની નોટીસ વોચી
કાંઈ મુજબી સંદર પર ન થઈ !
લખતાં લોકો થયો છતાં બેકાર
તોય તુજ કવિતા અમર ન થઈ !
બેકાર (સંદર)

(૫)

ખખર છવનની બેખખર ન થઈ
એવો જિંદગી અસર ન થઈ !
રડીને તું થયો દુઝાક બદલામ
દિલે નાહાં તે સબર ન થઈ !
આમ પરજાતે મવ નેડી વિગળા
આહો જાનીની કંઈ અસર ન થઈ !
રોઝે મહેશરમાં પેલું થયો શર્યા
ત્યાં પેલું સારી મુકદર ન થઈ !
મુકત થાવા બહુ કરી ઝોશિયો
રિહાઈ અંતે મધરસર ન થઈ !
રિહાઈ જોડી જશે બધા સાકર
એકમમાં તારી જો નજર ન થઈ !
બેખુદી મુજ પર છાંઈ એવી
ક્યાં છું હું એની પેલું ખખર ન થઈ !
અસર (કલકતા)

[૬]

(૩)

એવો દિવાસેની વગર ન થઈ
પ્રેમ વિલું રપની અસર ન થઈ
તું કહે છે મતુખ છે તું પલ
કંઈ મતુખની ખખર ન થઈ
મેં ૧-૬ મેશ, સાંતિ જિંદગી
કોઈ મુલ્ય સમી સફર ન થઈ
સોદ જાએ છે જેની મારી નજર
એની મુજ પર હજુ નજર ન થઈ
નામ કરવું જાને મરવું જો
જિંદગી જિંદગી વગર ન થઈ
જિંદગી છવતા ન જાણી અમીન
કોઈ છવન ધડી અમર ન થઈ
અમીન આજાક સુરત

(૬)

આહો મુજ આંધની અસર ન થઈ
આપની મુજ પર નજર ન થઈ
વિયોગ રામિની સંકર ન થઈ
એવો જિંદગી અસર ન થઈ
કોઈ મિત્રની આરજી ઉરમાં
મોતની મુજ પર અસર ન થઈ
કોઈની કચ પર પુકાર ન થઈ
સાચ તુજની મુજ કપર ન થઈ
પ્રણયની મરતી સાંભરે છે મને
યુવાની શાને ઉમ્મર ન થઈ ?
લખરોવાર નિહાળે છે મંજલમ
દિલની તસલી ચરમેતર ન થઈ
મંજલમ જેતપુરી

(૮)

જિંદગી નામ છે કર્તવ્ય તણું
વાત વાતમાં ગઈ કદર ન થઈ
અંધથી તે હસી હસીને મેં
મુજ પર કોઈની નજર ન થઈ
ભેદ હું ને તું ના લૂલી જાઉં
પેલું હજી એવો અસર ન થઈ

હું મરું છું અમરે જીવન માટે
 યૈનથી જિંદગી બસર ન થઈ
 (કુશી ધરિમાઈલ અલીબાઈ રાંદર)

(૯)

આંખથી આંખ એક નજર ન થઈ
 વિંધીને પાર એ જિગર ન થઈ
 જે જવાનીનો ચુખને નાઝ હોય
 એ જવાની અરે અમર ન થઈ
 હું ફસાએ જગતની માયામાં
 દિલમાં એ દઈ છે સખર ન થઈ
 લાખ કોશિશ કરી છતાંએ પશુ
 યૈનથી જિંદગી બસરે ન થઈ
 ચમકાર (જાવનગર)

(૧૦)

દિલ ગયું ધરિકમાં ખખર ન થઈ
 પ્રેમ-સંતાપની સડર ન થઈ
 રૂપ જોયોતિ ઉપર દિલ થઈને
 જાન અર્પી મગર અમર ન થઈ
 સેકડો ઉમિએ હતી દિલમાં
 લાખ ઉરનાં કે કારગર ન થઈ
 આશ માટી વડે ધડી આશ
 એ જીવન દંડપા અમર ન થઈ
 લાલચુ દિલને મોહ માયાનો
 યૈનથી જિંદગી બસર ન થઈ
 બેઠ કહેવો હતો જીવન બરનેહ
 વાનં જીવે હતી મગર ન થઈ
 આંસુઓ સારતો "વલી" લંકે
 તોય આંસુથી આંખ તર ન થઈ

"વલી" (કરમાડ)

(૧૧)

આરઝુ એક પશુ અમર ન થઈ
 યૈનથી જિંદગી બસર ન થઈ
 આંખ એક એક કારગર ન થઈ
 આ જિવનની ખુરી રાંદર ન થઈ

હર પળે દઈ છે મુસીબત છે
 પુરખતર રાહ બેખતર ન થઈ
 લાંચના કાપમાં ઉકેલે શું
 અકલની ત્યાં સુધી સફર ન થઈ
 જોઈ નાખ્યું સકળ જગત તોયે
 પુજ વિનાં ચારે આંખ તરે ન થઈ
 બોઝ એવો શિરે પડ્યો જગમં
 કે ઉમી ઉમર ભરે કમર ન થઈ
 કર્મનું ક્ષેત્ર છે જિવન અશરાર
 કાલની કોઈને ખખર ન થઈ
 અશરાર (વહાણ)

(૧૨)

પણું ધનંદાઓ ઉમર ભરે ન થઈ
 યૈનથી જિંદગી બસરે ન થઈ
 મુઝ કથનમાં જરા કેસર ન થઈ
 તોએ નાદાનને અસર ન થઈ
 પ્રેમ પથે હું પ્રાણ ત્યાજ્યું છું
 પ્રાણની પ્રાણને ફિકર ન થઈ
 બુલથી બુલ કાએ મોતવરી
 એટલી વાન દરગુજર ન થઈ
 કલ્લ ઉપર રેહન નકામાં છે
 જિંદગીમાં કરી કદર ન થઈ
 હાલ મુકે અદમનાં શે પડે
 કાઈની કોઈ ને ખખર ન થઈ
 મુશી અમીરવીન (કોઈ)

(૧૩)

જોયા દિદારે આંખ તર ન થઈ
 યૈનથી જિંદગી બસર ન થઈ
 ઉઠતો ઉઠતો ગયો સીકદરે હાંપ
 ખીજ જોતી ઉમર અમર ન થઈ
 જખમો દિલને કપું છે વિષુ ખખર
 આપની આ નજર નજર ન થઈ
 આંખના હસ્તની કરામત છે
 ઘસેલી રાખ વિષુ સમર ન થઈ

શુક અસ્લાહનો મુજ માટી પણ	વિરહની વેદના રહી હરદમ;
ઢોકરોથીએ, દરબદર ન થઈ	ચૈનથી ઝિન્દગી ખસરે ન થઈ
મારા અલુભોલ દિવના સોદામાં	દર્શની આશ, આશમાં ડવન;
કરવા બેઠા છતાં કેસર ન થઈ	કેમાં પીતી ગયું ખમર ન થઈ
અમ-મઝાક આપને પુલના વિણ	ધૂળ છે ઝિન્દગી સનમ મારી
વાદ શેતાની ઉમરે ન થઈ	તોરી મુજ પર અંગર નગર ન થઈ
"મઝાક" ડોઢાઈ	મુજ-હૃદયમા અપાર આશાઓ;
(૧૪)	દિવરૂળા એક પ્રણ અમર ન થઈ
મારા નિશાસની અસર ન થઈ	દિવના જખમોને રૂઝવા "નાતિક"
બેઅસર આહા! કારગર ન થઈ	ક્રોધા ઉપચાર પણ અસર ન થઈ
તપતો રહો છતાં બહાસો;	"નાનાક" રહેર
બેખબર પુજને કમખબર ન થઈ	

શરણી

શેઠ હાજી ઉમરજી હાજી મૂસાખાન ભરૂચો સ્કૉલરશીપ:-

ગયાના આગલા એકે અમે મુખર્મીના દ્વારના રાજા શેઠ હાજી ઉમરજી હાજી મૂસા ભરૂચાને ભરૂચ જીલ્લાની કેળવણીના રાજા ક્યારે ગયા ? એ વિશે લખ્યો ગયા હતા. આજે અમને જણાવતાં આનંદ થાય છે કે તેમના તરફથી રૂપિયા એક હજારની સ્કૉલરશીપ જાહેર થઈ છે. અંગ્રેજી બહુતા અથવા બહુવા ઇજ્જતા ભરૂચ જીલ્લાના મુસ્લિમ પટેલ વિદ્યાર્થીઓ એ સ્કૉલરશીપનો લાભ લઈ શકશે. જે પટેલ વિદ્યાર્થીને સ્કૉલરશીપની આવશ્યકતા હોય તેણે નીચેનાં સરનામેથી સ્કૉલરશીપ મેળવવાનું ફારમ મંગાવવું. ફારમ મંગાવતી વખતે એ પેસાની ટીકીટ ખીટી મોકલવી. ૩૦મી એપ્રિલ પહેલાં ફારમો ભરી મોકલવાનાં છે માટે દીલ ન કરવી. શેઠ મોસુખી આ દરિયા-દિલી બદલ અમે તેમને અગ્નિનંદન પાકરીએ છીએ અને ખીજા પટેલ શેઠીયાઓ પણ એમનું અનુકરણ કરે એવી આશા રાખીએ છીએ.

ફારમ મેળવવાનું ફારમ:-
ઈબ્રાહીમ ખાન પટેલ

ફોનેટાર ખીટીંગ, ફોનેટાર સ્ટ્રીટ, જેકબ સર્કલ-મુબઈ ૧૧

જાણવા જેવું

પેપર, જંગતમાંથી

“દુનિયા ન માને” એવું,

જેણે માનવું પડે તેવું.

[સંપાદક]

“સંસ્કૃતો આપ પણ કામ લાગે” એ કહેવત બોપાલના એક ‘હકીમ’-શૈક્ષક ખરી પાડી છે. સાપનું ખાતર શેરડીના પાંકને દેવાથી જે શેરડી પાકે તે કાચરોળા ઉપચાર ખાતર કામ લાગશે. મરડુમ હકીમ અજમલખાને એ તુરબો છે એમ સફરડું શોધકે જાહેર કર્યું છે. આમ એક તરફ આપણા દેશી હકીમ સાપના ખાતરથી પાકેલી શેરડી વડે કાચરોળ મરડાનું જાહેર કરે છે, ત્યારે બીજી બાજુએ જર્મનીના એક ડોક્ટરે શોધ કરી છે કે “શુદ્ધ સોનું” અને લાઇપો (કાર્બોન) કાચી છાપને પાકી બનાવનારના લગણુના મિશ્રનું ઈન્ક્રેશન આપવાથી કાચરોળના જંતુ મરી જાય છે.” એ શોધ પણ ખરીજ હોવી જોઈએ. કારણકે હિંદમાંથી સોનું પરદેશ ધસાડવું ચલુ છે; ત્યારથી હિંદમાં કાચરોળનો ફેલાવો વધતો આવ્યો છે. અમેરીકાએ પણ પોતાનો કાચરોળ અંકાલે સોનું સંઘવું હશે! આ વિચારે સોનાના વહે-પારીઓને તો સ્વપ્ને પણ લાય નગ ચાપને! આમ સોનાથી લાય તો મટે પણ એક અમારા મિત્રે શોધ કરી છે કે સોનાના લેકાઈથી સને-પોલની બીમારી યાય છે!

“અમેરીકાના એક વૈજ્ઞાનિક મી. યુ. એ. સ્નાપ્પીઆએ ટેલીવીઝન વડે છાંડી શકાય એવી એરિયમ ટ્રાંસમિટીંગ યોજના બચાર પાડી છે.” એટલે કે અત્યાર સુધી પાણી થી સળંગમેરીની બહાર નીકળીને ટ્રાંસમિટીંગ છાંડી હતી એટલે

કે જળ રસ્તેજ આગમોટના નાશનો ભય રહેતો હતો; પણ આ નવી શોધ વડે તો વિમાનમાંથી ટ્રાંસમિટીંગ છાંડી શકાશે! આમ જગતના નાશને જેમ બને તેમ વહેણો નોતરવામાં પશ્ચિમના વૈજ્ઞાનિકોનો કાગો સૌથી મોટો ગણાશે.

“ન્યુયોર્કમાં જાણીતા પ્રાણી શાસ્ત્રી મી. હોમર-વિલિયમ રિમ્પે શોધ-કરી- છે કે સજ-નામની માછલી ચાર વરસ સુધી ઉપવાસ એવી શકે છે!” ત્યો મહીના બે મહીના સુધી ઉપવાસ એવી પાલખીમાં વસેલો, ડાહ્યાનાર નેન એનિઓ આવી કંઈ થોડો લેશે કે! એ મહીનાના રાત્રે રાખતાં પણ જેમને દારીઓ તાવ ચડી જતો હોય એવા આપણા મીયાં સારુંજ પણ આ માછલી પાસેથી કંઈ શીખી લેશે!

ધીણપુર રિયાસતના આપુલજી પોતાના દીકરાને એક દિવસ શિખામણ આપી કે “દીકરો દુનિયામાં હવેનું હોય તો અંધશબ્દો યત્ને” અને એ કલાગરા પુવરાજે બાપનો જોઈ માર્યોચાવી એવી અવસરમાંથી મદલું ફેરી છે કે હવે તે બાપુને પરતાવું પડે છે! આ ઉપરથી પેલી પુરાણી કહેવત યાદ આવી જાય છે કે—

“શ્રીમંતે મંત્રો દીલ્લે મંત્રો શીખ સોદાય,
શીખ ન દીને બાંદરા એ બંદી પા નરા!”

“ભરતપુર નંદકના જંગલમાં ગંગારામ
 માંમનો આવો છેલ્લાં એ વરસથી પંગના અંગુઠા
 ઝાડ પર આંધીને હટકી રહ્યો છે” જે આ વાત
 ખરી હશે તો આંક ફરકના લોકો જરૂર બાબતોની
 કસોટી કરવા-દોડી જવાના ?

“ઉત્તર દિલ્હાથી મુબઈનો પરા વિભાગમાં
 આવ્યો છે” એ એન્યારી ખાનો પણ નથી અને
 પાણી પેલું પીતો મંચી-ફકન સીગરેટના ધૂમાડા
 પરજી જીવેનું ધ્યેતિત ફેરે છે. એક વેળાએ
 સંપાદકોએ પોતાના શિષ્યો સમક્ષ એવા ચમત્કાર
 બતાવ્યો કે હોટલમાંથી ચાહતા છ કપ અદર
 ઉડીને બારી વાટે આપો વ્યાપ તે બેઠા હતા
 ત્યાં આવ્યા. આ ચમત્કારિક સાધુ આટલાજ
 ચમત્કારથી અરજી ગળતો તે શિષ્યોના નસીબ
 બાકી જે માણસ હાતા કપને અદર ઉડાવે
 તે કોઈના ખિસામાંથી પાકીરતે કેમ અદર
 ન ઉડાવે ?

“હિંદીની અન સાયન્ટીક ટોએ ગાંધી દૂધમાંથી
 બિન બનાવવાની શોધ કરી છે. અસત્ય બિન કરતાં
 પેલું આ બકત્રી બીન સંસ્તુ પડે છે અને પાણીથી
 બેગરું પેલું નથી.”

“બને હિંદીની શોધને એવી શોધો સુધારક
 આપણે તો દૂધમાંથી દહીં ને દહીંમાંથી માખણ
 બનાવીએ છીએ તેજ બસ છે કારણ કે દૂધ
 અને દહીં ન હોત તો વિનિતો મિયાળો વગેરે
 પોતાના બંને પગે ચામું-ચખત ? અને માખણ
 શોધાવું ન હોત તો દહીંમાં એક પણ ખિતાબ
 ધારી ન હોત !

“મધ્ય યુગમાં યુરોપવાળો માનના હતા
 કે રૂનો છોડ પર છંદવો થેડાં લોકોનાં હશે અને
 આવી માન્યતા તો આરસો વરસ સુધી ચાલુ
 રહી હતી. બને ત્યારે યુરોપ અજાણતામાં રૂનો
 છોડ પર થેડાં લોકોના આનંદ હશે પણ અત્યારે
 રૂનો : અદર

આવા વિજ્ઞાન કુશળ પણ સુનરની તાંત્રી ઉપર
 સ્વરાજ્ય લેટકી રહ્યું છે એમ ગાંધીજી એવંકે
 બંદરે કરી રહ્યા છે તેનું કેમ ? શું સ્વરાજ
 પેલું મધ્ય યુગના થેડાં જેવુંજ હશે ?

“આકરેક (સીંગ આઈવેડ)ના પીસ હેવ
 નર્ત માસ્તર મોટાપીકીકસનું લતમળજી હવે
 મળવોના દેડને અમર બનાવવાના અખતરા
 કરી રહ્યું છે.” જે એ શોધ સમજાવે કેશે તો
 જગતમાંથી પરમેશ્વરની રહી સહી સત્તા પણ
 ચાલી જશે કારણ કે ધણ ખત લોકો તો
 મોતના લંધિજી પુત્રની હરતીનો સ્વિકાર કરે છે !

“યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના એક માણસે પોતાના
 કાલર પર પોતાનું પીલ લખ્યું છે અને તે
 કાયદેસર ગણાય છે” હવે જે ઉદરગમ્મો તે
 પીલ કાતરી ખાય તો ?

“અમમાં જંગલમાં લોકો ઉજવાય તે
 ધર પર પથર ફેંકવાનો પણ રિવાજ છે” એ
 પથર ફેંકનારાએ ધરપર પથર ફેંકે તેના
 કરનાં વરકન્યા પરજ પથર ફેંકી તેમનાં
 શરીર મજબૂત છે કે માથાંકાંમાં છે તેની
 કસોટી કરી લે તો શું જોઈ છે ?

“યુદ્ધના લંધિ કાસા માલની અખત યુવાની
 જર્મનીએ લોકપ્રમાંથી ખાડ બનાવવાનું કાર
 ખનું આલ્યું છે” એ જર્મન વિજ્ઞાનિકો તો
 જેટલું ન કરે એટલું જોઈ પેલું આપણા
 પત્રકારો જર્મન વિજ્ઞાનીઓથી જોઈ ઉત્તરે
 એવા નથી તો ? રેતીમાં પણ વલણ સંભાળ
 લખી શોધનું માન એમને ધટે છે !

“ડો” દિસિએ નામના એક વૈજ્ઞાનિક
 જણાવે છે કે ૧૯૬૦માં એવી માહિતી
 આકરની ત્રણ યેંડવાળી મોટરો બનશે કે જે
 હાલની મોટરો કરતાં વજનમાં ચાર ગણી
 હટકી જશે મનીમાં બેમણી હશે તથા ચામિના

જે પલ્લુ અંજાજ નહિ થાય અને તે બે પ્રવાહી વાપુઓના મિશ્રણથી આંસજે અને તેને એક પલ્લુ નહિ હોય" ત્યારે તો એ મોરજ જગતમાં વહેશે પ્રત્યક્ષમાં આણુશે! એક તો એક નહિ, આદતાં જરાય અંજાજ નહિ અને વંળી જમણી ગતી! હાલની જ્યોષ્ઠ સ્વર્ધક મોટરોના અકસ્માતનું પ્રમાણ જોતાં એ અપ મોટરો કેટલું સત્યનાશ વાળું છે તે કહેવા કરવી પણ અઘરી છે!

"અમેરીકાને સને ૧૯૩૬માં હથિઆર અને હાથગોળા નિકાસ કરવા માટે ૨૦૪૫ લાખ ડોલરનો પરવાના અપાયા છે!" આ વિસાખે જોઈ લેવું જોઈએ તો આવો કરન, કરનો સામાન વેચીને અમેરીકા ખૂબ તાણુ થાય! ખરેખર આજકાલ હાલ કરતાં તટસ્થ રહીને બેઠાને સલામી મારવામાં જીવી રહ્યા છે!

કાગળનું શું શું બને છે તે જાણી છે? કાગળના મકાન અને બારણાં બને છે. નોકી વાનાં ટબ બને છે અને જે ચૂસા ઉપર પણ ચોંટી શકાય છે. કાચ ચોંટાડવાની લાપી પણ કાગળની બને છે. પીવાનો, પેન્સીલ, ચાંદનો રંગોળી, ખાંસ, દારીઓ, બિહોનાં, પેરલાં, પલંગો, હોટી, રેલના પાટા, રૂબા, પેટાઓ, મેલેટીઓ, બુટ, હુવાસ વગેરે વગેરે બધુંબધું કાગળનું બને છે અને તે પલ્લુ બધુંબધું ટકાવે અને મજબૂત બને છે" ધંધાજીવી કાર્મિયું ગાય કે અમાઉડીનના જાકુઈ ફાનસ કરતાં વિદ્યાનીઓએ કાગળની કરામતને આ રીતે અગ્રણ વધારી દીધી છે ત્યારે આપણે ત્યાં તો કેટલું અજ્ઞાની બેને જોઈ ઉઠે માણાંબળી બેને તેથી કાગળની ચક્રુડીઓ બને છે!

મોહના અજુર ઉઠે ધનાપુરીએ કુતુહીલતવી એક નવિન શોષ કરી છે. તેઓ એક પેપરમાં ફરમાવે છે કે "ગિન્નાઉ એ કામ કરી રહ્યા છે. કે.એમનો ફલ્મો ધણા કુતુમો અને વચી. એથી ઉમે અને જીવંદ રહેશે. આનો મોર પાટણ અને કાગર નેકરમજાગાઓની જમા તમાં એવા ફલ્મો મેળવી ગુપ્ત્યા અને ફસ્તરુડી કેકેટરીમાં ગામકુ પડવાનું માન જનાવ. શીજા ખાટી જશે! આથી હવે તો વિશ્વાસ (મિટ્ટી) દન નહિની, હાલનમાં વિશ્વશેવનો ધંધાજીવી દોર પ્રગટ થશે! મીનીસ્ટરી કે ભેરીસ્ટરીમાં તો ઘડીને ફાલ નથી પણ હવે તો વિશ્વાસ અને કુતુહીલતામાંથી પણ ઘડીને પદમદ યુગ પડશે ખરેખર ક્રિષ્નાજીવ, જિહાજીવ, તે આજના નામ

"અમેરીકામાં તારેદારો ફેરમાઈસે રંગીન ચિત્રો મોકલવાની શોષ સજા થઈ છે." આ લાભ હિંદનાં દરે દર વસ્તાં પ્રેમીઓ પેટ ભરીને લેશે એવી પાકી ખબતરી છે!

જાસમાંથી રંગો જનાવવાની કોરોપે શોષ કરી છે" તો શું જાસમાંથી કરી જનાવવાની ઈડીવાની શોષ એથી એથી ઉતરે એમ છે!

ઉર આ રણી

પૃથ્વી લંડેયા અંધડીવાં કટુવચન કંજળી ભેઉએ અસંગત પ્રહાર વાણી યુધના કયાં આંધડીયા તને હુલ્લી હું રડ્યો કંઈકવાર બેઉ રડ્યા અસંગત કથા બધી દીનગયાં અસુર પ્રયુ સુલો સળી ઉઘાડી બંધ ઉર બારણા આપણે હિલા સહી સજ્જેડે હૃદયના પ્રભંની કને મેહાબહન મોનતું અત્રણ ગીત આરાધીએ સુરસા બાંધી

પોઠ

હાંડનાર વડામણી

હાંડનાર વડામણી આજે પોણું શી ચિતામાં ચિત્ત મેરેવાયું છે? પુરેપમો ધંધલક આગબોટો કુબે છે તેમ તમે ચિતાની સાંગરમાં કાં કુબી રહ્યા છો? એ પ્રશ્ન કર્યો.

“હું ચિતા ન કરે નો કાણું કરે? રાજકારિ લોકો તો હાંડનાર તોતીમાં પડી ગયાં છે અને બાંધે શાંકિય તથા દેવિયા તો નાણું કાંઈક પ્રદર્શકગા (કિયામંત) આવી જશે અને અપણું અમેરે યંયા વગર રહી નંધયું એમ સમજને વાંદી કુંડી, ઉચિત કે અનુચિત, પ્રાચીન કે અપ્રાચીન, ગાય કે અગાય, ગમે તેવું સાહિત્ય પુરતો કે રૂપે પ્રગટ કરવાની ધૂનમાં લાગી ગયા છે. નેથાં મોરા સિવય હવે બીનું કાણું ચિતા કરે? સાહિત્યું વડાણું કયા વંચનામાં ગાયાં ખાઈ રહ્યું છે?”

પણ આપ મોતાની જાતને આદલું બધું મુકતુ આપીને ફેરો છો અને કાંઈક સાદી તપકાર તો આપની છોકણી પણ ખેતા નથી પછી આમ કુળના કબી બની આખા દેશની ચિતા શા માટે જોરવાયે?”

“કાં આપણી છોકણી કે તપખીર સુધે એ હેવથી એ સાહિત્યના મેદાનમાં મુકાયું નથી! આપણે તો આપણી ફરજ જાળવી છુટવાય છે. કાંઈ ફરકાર કરે કે ન કરે તે

જવાબ નથી. જગતની ફરકાર રાખનાર માણસ મેદાન જનતો નથી. જગતથી બેપરવા રહેનાર કે જગતને ફરકાર ઉપરનારને જ જગત પૂતું છે.”

“શું તમને એમ નથી લાગતું કે હવે તમે સાધારણ માણસ મરી (મૂરી) મુલાકાત પહની નીકટ પહોંચી ગયા છો? આપનો એક એક શબ્દ શિલાનેખતે થોડય છે!”

“મારા શબ્દોને શિલાનેખતે થોડય ગણ્યો છો એ તો આપણી મિજલનો પ્રતાપ છે બાકી એડીરો તો કાળગ ઉપર અમારા શબ્દો અપવામાંએ થોતાનાં ચીનાં નાંકે હોય. તોએ નાકનાં દીયાકાં ચલાવે છે! હશે પણ હું તેમની બેકદરી તરફ જોતો નથી કારણકે—

“હારા મુખસે ના કહે લાખદંભારોં વોલે”

“વાંકી વાંકી ગત ચોખાં આપના મગજને કીકે અનુચીત ચોખું હોય એમ લાગે છે.”

“તમે બૂચો છો. ગયું ચોખાં તો મુખસે નંખણું હેતું નેથાં ખેતાનો પાંક પણ ઓછો ઉતર્યો છે. ત્યારે દરિયાનો પાંક વિશેષ ઉતર્યો છે. પુતો માનું છું કે આપણા દરિયાએ લખી લખીને કાળગના લાવો વધારી દીધા છે! જિજ્ઞાસા દિટકરતી કાળગ તો એક બદલું છે! ખાટલામાં માંકોની વરની વધતાં કેસરેદે અને ગામ્નાઓમાં વીમા એજનાની સખ્યા વધનાં

પરિશિષ્ટો ઉપરિશિષ્ટ થાય છે તેથી પરિશિષ્ટોની
સાક્ષ્યમાં કવિતાનો ફાલ વધતો ઉભો રહે છે.
કવિઓની એવામાં વધુ એકાદી, દ્વાવિની
એકાદી અને એકાદીયો કરતાં એકાદીઓની
વધુ આવરકના ઉભી થતો એમ લાયક છે.
એટલે વાસ્તવિક રીતે એવું જાણ કરતાં કવિ-
ઓની ગણતરી એવામાં વિશેષ ફરક છે.
તમારું કવિતાના વિષયમાં આવરક એવું
એવામાં એવું એવું એવું એવું એવું એવું
તમારું નામ સ્પષ્ટ કરવાનું મન થઈ આવે છે.
તમારું પાત્ર નામ સ્પષ્ટ કરો.

“હું” નામમાં માનવો નથી કામમાં માનું
હું. પણ દા... એક વાંત થાદ આવી.
આજકાલ ધાર્મિક કવિતાઓ ઉપર વિવેચન
થઈ રહ્યાં છે પણ એ બધા કવિઓ સિદ્ધાંતથી
મુરિલમ કવિઓને બહોળી કેમ જતાં હશે? ચાર
પાંચ કવન મુરિલમ કવિઓમાંથી ચાર પાંચ
કવિઓ પણ એમને ગંજીયા થેડા નહિ સાચા
હોય.”

“એમાં ધાર્મિક મુરિલમ કવિઓની પણ
બહુ હોય એમ મને તો જણાય છે. મુરિલમ
કવિઓ પ્રજા દનુમાન બનીને જ્યાં ત્યાં દુઃખદ
કેમ કરતા નથી? આ જમાનામાં કોઈ રાત્રિ બેસી
રહેનાર સામને પ્રજા નથી પણ દુઃખ આરનાર
દનુમાનની દરેક થાય છે. માટે હાવાના હાપરે ચડવા
માટે મુરિલમ સાહિત્યકારોએ નવી વડુતી જેમ
શરમાળ બની ખૂબમાં લખાવાને બદલે દુઃખદ
કરવી જોઈએ. ગળીયા બળદીયા બની કાઠમાં
બેસી રહે તો કોઈ ધાસ-ચારો પણ ન નાખે.”

“આપણું કરેલું તો કીક છે. પણ ‘હું’ તો
એકદમ મના વાધ કરતાં ટોડું તાઝીયું બનવાડું
નિગેષ પસંદ કરું.”

“પણ બોલ્યા વિના બોર ન વેચાય, એમાં
તો મંદા છે ને?”

“પણ આ બોરની વાત નથી, કવિતાની
વાત છે.”

“પણ તમે જણાવ્યા નથી કે દલે તો બોરની
જેમ કવિતાઓ પણ વેચાય છે? ફર એટલે
બોરે કોઈ બધું વેચાર છે, ત્યારે કવિતાઓ
એકાદી વેચાર છે.”

“હું દલે તમને એમ નથી લાગતું કે આ
દેશને કવિઓ કરતાં, બાપરદેવા જેવા બહાર-
વડીયાઓની વિશેષ ગંજીયા છે?”

“આજની સ્થિતિ ઉપરથી તો એમ જ ભાસ
થાય છે કે કોઈ કવિઓ બતકાગમાં તમારા
આપણાં-ખૂન-કપડાં દશે.”

“ના હું તો ફક્ત વાસ્તવિક, પ્રસ્તાવ રહ્યું
કરું. હું. પણ અરે એક મુશ્કેલી વતું કહેવાતું
છેક જ બધી ગણે. “પણમાં પડી એક તક-
રાત” એ કવિતા તો તમે વાંચી જ દશે!
દલે પતકારોમાં એક તકાર, પડી છે. “નવ
સૌરાષ્ટ્ર” વાળા કલમલાઈ કાઠારીએ “કુલબખ”
વાળા મેધાણીજી તથા “જન્મભૂમિ” વાળા શામ-
જાદસ મોંઘીજી સામે સાદિયમાં શું કાંઈની
આરોપ મુક્યો છે! સામેનો મનુષ્યત ગેરચો
જોતાં કુલકલ પ્રેમી સાદિય રક્તિઓને માટે એ
સાડમારી કીક રસધામી નીવડે. એવો, સંભવ
જણાય છે, દલે તો ફાઉન્ટન પેનો મશીનગનનું
રૂપ લેશે અને “રંજુમાં શુરાવે રોડા શુજરાતી
પીરા!” ત્યાં રાસપ્રતે એ કલમનો સાધક
કરી બતાવશે.”

“ખચર રસીકતો ખરી પણ દલે તો ઉભા
બાંની એટલું એસી ગઈ છે નેથી કોઈના બગલા
ધરતે તો પાણું સમજાવોમાએ શું મંજા આવે!
વાઈ! પણ હું એક આનંદના સમાચાર કેડું
આપણાં ઘીપુંત શેખમસ્તી દલે એકદમ કમર
કસીને કારવાંતું મેઘાં સર કરવાંતું છે; નેથી
શું જાનને કંઠાએ કોબોની બાંટ નહિ જ પડે
બહેં ચૂસા પર દુધ ઉલસાઈ જાય તેમ શું
રાત કંઠાએ કોબોની ઉત્તરમાં જશે.”

“વળી પાછાં તમે તો એમની એમ જિરી ફરીતે કવિતાની: વાત પર આપ્યા ?

‘પણુ લખ્યા પૂજી ગેળા છે ને ?’ એટલોમાં એમનાં ધણીવાણીએ રસોડામાંથી રાક પાડી ‘એ તમારી મેઘાં કાઢને’ પેઠી મુજબ બંનેમાંથી નર’ એ પાંક્તિને ગાળે લઈ આંવેતો’ અચ્ચાળ બગર ગેળા લેવા ગયા અને હું નારે પથે મડ્યો.

... ..

સ્વિકાર અને સમાલોચના

વાનોના વડાં લેખક અને પ્રકાશક-બંનેએ પ્રસાદ મેલીઆ, વાડીલિઆ, સુરત કીમત-૬, બાના મામિકે, કુટલ અને હારમય પુસ્તકાળી નાનકડી જમાતમાં આપી એકનો વધારો થયો છે. ‘વાનોના હાં’ એ નામને લેખક સાર્થક કરી બતાવ્યું છે. ગુજરાતી સહિતમાં ‘રાસ્યનો’ શબ્દ વિશેષતઃ સુરતેજ આપી છે. ‘હું’ શબ્દો ‘તું’ હોઈ તો ‘મદ્રમદ્ર’ના રૂઢિ રમંડુલાઈ ‘પણુ મેળી’ સુરતનાજ હતા. રૂઢિ ભાગીદાર, જ્યોતિષ દને, ધનસુખલાલનકિશોર વગીશ તરે, પણુ સુરતીજ છેને જાને હવે જો એકાર પણુ સુરતનાજ મણાવ, વિરેષમાં લઈ મેલીઆ ‘પણુ સુરતનાજ’ આમ જુરતે હરિગમા વીન આવે છે. હાઈ મેલીઆ હોરવના નવીન એકાદી છે જતાંએ પોતાનું સ્થાન મકાનની શક્યારે છે એમના હુંદા હસ્ય. લેખકો મહાનુ હસ્યવંતીની શકિત છે. જોને હરિગમા એમની કડાસો વાસ્તવિક વાતારણુ જેમાંની મહામાં પણુ ના કિકનનેર્થમે ન માના હોઈ હોઈમાં હસ્યો ન્યાં છે. પુસ્તક વાંચતાં ‘મહાત્મા’ પેટા છે. ગુજરાતીમાં એક સારા હસ્ય લેખકને ઉમેરા થયા છે અને તેમની પ્રસંસ એ અલિન પૂનને થાય હોય છે.

હોપિસ : થી આંસુ, બાકી, ભાવના, ગરુ મીસિક : બન્યુઆરી ૧૯૪૦ માં એક તની ઉમર કુરેશી-અવિણુ ભટ, કાચો અને લેખો, ગુજરાતી ૧૫૬ : ૪૨, અંગ્રેજી ૫૬ ૧૪૫ ગુજરાતી વિભાગમાં વિરણુ ચોધારી ‘સદ ધોરણ સિતમઠીની વિધાર્થીઓની રસક્રિયા છે. અંગ્રેજ વિભાગમાં વિધાર્થીઓ અને તેમનાં શિક્ષકોમાં ‘પણુ સદકાર’ મળ્યો છે. લેખો નવ-લક્ષ્યો કાચોની પેઠીની ‘પણુ સારી’ થઈ છે. વિધાર્થી આત્મમતુ, એ એક સદા માસિક પુસ્તક ‘પણુ છે એમ કહીએ તો અરથાને નજ મણાવ. Persian section માટેની ઉત્કલ નીટ ન થાય એવી બનામણ છે. ગુજરાતી બનીએ હારફરે આપાં માસિકા ધરાવતી થાય સો ગુજરાતી સાહિત્યના ઉદાર મોટે ધોરણોને તકલીફ લેવી ન પડે.

ઈકેબાન ઈદ કુબો ન બંદ : હિંદવી બવાર બરમાથી પ્રગટ થતાં બાવવીક્તી મકાન નો આ નંબર વિનુ એક મેલીઆ એક બેતાં રમરણુ થાય છે. ‘ન્યાં વસે. એક મુજબતી; ન્યાં, સદાકારી ગુજરાત.’ સાહિત્ય ગુજરાતીઓનું આ પણુ એક સાહસ છે. રંગુન-બર્મામાં સુરિલમ-ગુજરાત બધું પડ્યું છે. તેમનાં કીમો, સાંમીક, શંકાય, ઝિમે વેદોરિક, વેદોરિક પ્રમેનાં હોલ મોટે એકાદ ગુજરાતી પત્રની બંદરે તો હરીજ અને તાપકમાં જે સુરી કરી છે એમને ખાંસ ખુશીએ આટે થાય છે કે અમરોઃ એ સકચેર ખનના વગીશ પણુ એક ગુરેરી સુરતઃ ભાઈ મરેક મ છે પેરના માનિક સાથે પણુ અમારો કાનક પેરિય છે. સેવાભાવી એ સુવંશુ આ સાંકસ કુણુ છે. અનેક દોટા-ચિત્રો અને હિં સંમંતીની વિવિધ સામગ્રીથી વિનુરિત, થએને આં હિં એક વોચને અને ઉપહાસો સુધતાની ક્રિએ પણુ પધાન જેથે એવો છે. સુરિકમે વાંચકો એ સાહમન ઉત્તેજે એ અવધર્થનો છે. મહિયાનું વાંચિક લવાગમ ગા. હા છે. હિં મોટે રાં હાં કોણુ : પેર હોસ રોટ, રંગુન (બરમા)

[એક વજ-હુદયી કાતિલની “નોંધ પોથી”માંનાં થોડાં ખુની કૃત્તે અહીં રજી કરે છે. એના શબ્દો શબ્દમાં બેરહમી, નિર્દયતા, અને એના મનરવી હુદયની નિષ્કુરતાનો સ્વની સુંવાએલો છે.]

એક માનવ હૃદય કેટલી હદે કૃત્તની બની શકે છે, એ દ્રષ્ટાંત આ ‘નોંધ પોથી’ સુંદર રીતે રજી કરે છે.

આ ભવનું કૃત કાર્ય જીવન નિર્વાહ કે એની મંજૂરતાના કારણે કરવું પડે છે...એ ખરું છે... પરંતુ...એટલાંથી એનું સ્થાન તો એક કાતિલ...એક બદલાઈ કે એક બેરહમ...અને હલકામાં હલકા માનવ તરીકેનું રહે છે.

એની કૃતતા એને કાતિલ કહી શકે છે. એની બેરહમી અને એની નિર્દયતાના કારણે એ ‘બદલાઈ’ હપનામને પણ ચોગ્ય અને છે...અને એમ કહેવું ખોટું પણ છે !

એનું ‘રાત્રનું’ કાર્ય એકલ છે એની નજરો શિકારની શોધમાં થોભે ફરતી રહે છે અને જ્યારે શિકાર હસ્તે પડે ત્યારે એની એ પાંપાણવા પ્રબળ બને છે. ‘ધબી’, શિકાર...બાળ...અબાળ વૃદ્ધ અને તે દોષ...અધાના દેહ પર એની તીક્ષ્ણ...જગતી છુરી ફરીને રહે છે !

આવી સ્થિતિ વચ્ચે એને શું કહેવું કસાર્થ કહેવો કે કાતિલ કહેવો ? ખુની કહેવો કે બદલાઈ કહેવો ? હું એની વિચારણામાં પડી બહી છું.

નાયક ! ત્વને ચોગ્ય લાગે એ નામ તુ ‘નોંધ પોથી’ના કાળનામને અપાઈ શકી રહે એ વિનંતી છે.

[ઇબ્રાહમ-ધોરાજી.]

એની “નોંધ પોથી”

તા.....૧૯૩૮

એક નિર્દોષ, માનવ બાળક પ્રત્યે આટલી કૃતતા ! ! !

જોહ ! કાને મેં શું કહ્યું ?

હવે તો આ નિર્દય જીવન પર તિરસ્કાર વધુ છે...જોહ ! એ બિચારા બાળકનું કર્ણ કંપાંત ! એનું હૈયાકાદ રક્ત ! પ્રબળ પ્રસાદ... અને તેની સાથે આ બીજી મારી મનોરૂતિ !

મહારી મનોરૂતિ પણ રહી રહીને કેટલી ફર બની ગઈ છે...એ પ્રસેકે પ્રસેકે રહી રહી હતા, એના લાલ લાલ...કામળે ગાળોપર ઉંઝા અશ્રુઓ વહી રહ્યાં હતાં... એ જોઈ મારા રાક્ષસી હાથે પણ ધડીલર કંપી-ઉડતા હતા. પણ...પણ...મહારૂં પાપાણુ હૃદય એને છોડી દેવા તૈયાર નહોતું.

જગતી કટારી નાણે એ બાળના હૃદયોત્તી કેપીત બની હોય અને બાળના

વિકસનો દેહ ઉપર પ્રસન્ન થઈ એના પર તૂટી પડે. આંધર હોમ...એમ મહારા હાથે કા, નિર્ભોન બાવે બાળક તરફ એ ચાઈ રહ્યા હતા.

બિચારો...એ બોળી બાળ જગતની ધમાલોથી છેક અબાણુ. મહારા રાક્ષસી પંબજોમાં સપાઈ ચુક્યાં !

એની કાલી ધેવી. બાપામાં એણે હયા પાચી... રહેમ માંગી... અને એની નિર્દય આંખો, વતી યુગ ધસારો કરી, નાણે મારા, રાક્ષસી પંબજોમાંથી મૂકત કરી દેવા વિનવી રહ્યો હોય. એવા બાવે થોડા અશ્રુનિદુઓ મારા હાથે પર ટપકાવી દીધા એના એ ચાર અશ્રુનિદુઓ મારા, હસ્તે પર ટપકી પડ્યાં હતાં...હૃદયમાં કેકએ દર્દ પેદા થયું નહીં !

પણ...મહારૂં જીવર એવું કયાં હતું ? મહારૂં જલદાઈ હૃદય આવી કાકલુડીઓથી લુપ્ત એમ એમ કયાં હતું ?

જગતમાં જોને દયા કહે છે. એવી કોઇ
સ્તુ મારા હૃદયમાં હોય એમ મને ક્યારે
એ લાગ્યું નથી... છતાં આજે હૃદયની જીવવાણી
રીતીમાં જાણે પડે. ચર્ચિત્વ હોય એમ લાગે છે.

હૃદય... આજે કંઈ દીશાએ બંધી રહ્યું છે ! ...
જીવનમાં કદીએ નહીં ને આજે દિલમાં લાગણીની
ન્યેત પ્રગટેલી હોય એવું કેમ લાગે છે ?

આખે અધાર આપે છે-શા માટે ? આ
બાળક... ખૂબસૂરત છે... એટલે ? એના-લાલ
લાલ ગાંધી પર એની નિર્દોષતાના પ્રતિબિંબ પડે
છે એ કાળે ? ...

પણ... આવા... અરે એથીએ. અધિક સુંદર
બાળકો પર આ... કટારી કેટલી એ વખત ફરી
ગઇ છે... ત્યારે કેએ નહીં. આજ-આમ કેમ ?

છટ... આ શું ? આણું નિર્બળ હૃદય ? હું
એને લાગણી... !! જવાબે . . .

હૃદય દ્રવ્ય ! ..

અને મેં હૃદયને, દ્રવ્ય બનાવ્યું. બાળકને
મારા . બને પગે વચ્ચે દબાવ્યો અને
રાક્ષસો હાથેથી એના દેહને બરાબર પકડ્યો !
બાળક ધરધરી-રહ્યો હતો... હું વધુ મક્કમ બન્યો !
અને જોજ કાણે નિર્દય . તીક્ષ્ણ કટારી એના
દેહ ઉપર ફરી ગઇ.....

ઓહો ! ત્યારે એવું રૂદન... હજી બૂલાવું
નથી. એના પગના હજી હૃદયમાં યત્ન ગતી
રહ્યા છે.

કેટલી... ફરતા !!

તા.....૧૯૩૮

ઉપા ઉગી પ્રભાકરના કુમળા કિરણોએ
નિદ્રા ઉડાવી દીધી. અને નિયમ કરતા આજે
જગ વહેતો ઉડ્યો....

પણ... પ્રમાદના થેન આજે વધુ ઘેરા બન્યા
હોય એમ વિચાર-અસ્ત રિયતિ વચ્ચે ઝોકા
ખાતો રહ્યો !

અત્યારે તો સંધ્યા ડળી રહી છે. ઉપાથી
સંધ્યા વચ્ચેનો લાંબો સમય એકજા કાણુમાં
એકજા પળમાં બ્યતિત થઇ સુક્રો હોય એમ

લાગ્યું નિષ્ક્રિય રિયતિમાંથી હું જાગૃત બન્યો...
તો હમણાંજ સવારની નિદ્રામાંથી જાગૃત ગયો
હોય એમ આંખોને બોળતો બેઠો થયો.

બપોરનું જમણુ ક્યારે ખાધું એવું એ
સ્મરણ નથી કેમકે આજે તખીયત એના
નિયુક્ત સ્થાને રહી નથી. એથી આજ ઉત્સાહ
નથી ! જોમ નથી. માફ નિત્ય કામ પણ
હું. આજ વિસરી ગયો છું.

સવારે ઉઠ્યો ! ત્યારે તો ઉત્સાહમાં હતો.
ત્યારે મેં કાર્ય પણ હાથમાં લીધું. ઉઠવાંતી
સાથે મારી પ્રિય... એવી મહારી જીવન સંગીની
છરીને ઉપાડી... એને જોઈ... એની તેજસ્વી
ધારમાં કંઈક ઝાંખ જણાઈ એટલે, એક
કાળા પથર પર ઘસી... થોડુ પાણી નાખી ખૂબ
ઘસી... આંગળીએ પતી એની ધાર તપાસી.
ઝોક ! મક્કમનાક !! આટલી તેજસ્વી ! આટલી
તેજ !! એની આટલી તેજસ્વીતા જોઈ મહાઈ
વાત્સલ્ય લાવ એની તેજસ્વીતા ઉપર કુરબાન
થઇ ગયું.

એ મને આજે ગમી. ખૂબ ગમી ! એને
ઉપાડી ધડીત્ર એની તીક્ષ્ણતાને હું અનિમેક્ષ
નેત્ર જોતો રહ્યો. એની તીક્ષ્ણતા એની તેજ
સ્વીતા અને એની ધારને ચર્ચકાટ જોઈ હૃદય
સાગરમાં ઉત્થાસના નાવ ઝુલી ઉઠ્યાં.

મને લાગ્યું કે રોજનું કાર્ય આજે હજી
બનશે !

આજે તો જરાએ શ્રમ વિના કાર્ય બહુજ
સહેલાઈથી પતી જશે.

એ વિચારે હું શિકારની તાકમાં બેસી રહ્યો.
કેમ લાગે... આ બાણ કોઇ શિકાર કર-
ક્યોજ નહિ...

મહારી તેજ... અગાધ કરતી કટારીના રહેતા
રહેતા જોજશ પણ ઝાંખા પડી ગયા.

હું પ્રતિજ્ઞામાં રહ્યો. અતે... હું એ ઝોકા લેતો
લેતો નિદ્રામાં પડ્યો.

અને મહારા જીવન સંગીની એની કટારીની
પ્રજ્ઞા કુખમાં પણ અનુપત્ત રહી
રાત્રે નિયમ કરતા વહેતો સુઇ ગયો...

તા... ૧૬૩૮...
 જાણીએ જરા ભય નિયમ સર હિયો...
 કરારીને ઉપાડી... એનાં ધારને વેળાનાં
 પર રાખી તપાસી... કોઈ હતી
 હતા આમ સંતોષ કે એને વધુ તેજ
 બમાયો અથો ધસી અંતે બરાબર બેતાવી
 ત્યાં અંતાયલે એક શિકાર હોયે ચંદી મેયે
 હું આનંદિન બની ગયો અંતે ઉડતાની
 સાથેજ શિકાર મળી મેયો કેટલો... આજે
 સાચો દિવસ !!
 હું સંતોષ થયો ! ક્યો શિકાર હેટી
 ન બન્યો મોટું હું વધુ સંતોષ બન્યો
 કાથે પડેલો શિકાર એક ધુવડ હતો પોતે
 વિલાસી અને મેઘરાણા હોયે એમ દોસલું
 એના વચ્ચે મોંધી મધુર... મીઠા સેંદ અને
 અંતરોની મુલાકાત આવી રહી હતી અંતે એ મીઠા
 મુલાકાતમાં હું ધડી હાર મદને બસી... ગયો
 એ ધુવડ પ્રત્યે હું લેઈ રહ્યો ટપર ટપર
 નેયું !!
 ધુવડને બેતાં મહાર હાથ કદબંધાતી પાંખે
 ચડી... ઉડવા કરવા લાગ્યું !
 એને મુઠો નેહાતી એરને એ પલુ આધુ-
 નિક નવી રોશનીયા ધુવડે પીકીતો હશે...
 એનું જીવન કેટલું સુખી હશે ને ? એ
 પુકળ કમાતો હશે ? વિચાર સ્પર્શમાં
 મેઘાંજી ઉછળવા લાગ્યા !!
 એની અધોગતા હશે ?... એના બાજ
 બચાંજી પલુ હશે ને ?
 કેટલો... સુખી અને સુંદર યુવાન !!
 મેં કરારી ઉપાડી... પલુ હાથ આજે રડી
 રહ્યું હોય, એમ એક નિશાસ... બહાર નીકળી
 પડ્યો
 મહાર... જીવન... જીવન... હું નિશાસ
 બુમાં પડ્યો !
 સંતોષ થયો ! અને કાલ માનમાં કરારીની
 રહાયો મારું કાથું પેલાની લીધું...

અને પછી તો અંતેક શિકારને હંરતે અથા
 અને દિવસ અંતે ત થયો...
 તા... ૧૬૩૮...
 હું નિયમસર ઉછેરે કાલે મારા બન્યામાં
 કેટલાક વિચારો સ્પર્શ્યાં એનાં પ્રવાહમાં પડી
 હું મેહારા જીવન મેહારા પર દ્રષ્ટિ દેઈ રહ્યો
 હતો...
 હું મેહારા ?
 સમાજમાં મહાર સ્થાન શું ?
 અને પ્રત્યેના ઉચ્ચમાં હું મુલ્યવો
 અને એજ વિચારમાં એકવાર બન્યો !
 હું મેહારા ? એ પ્રશ્નને બહુવાર હાથે
 આપ્યો... હું જગતના કનિષ્ઠ માનવ
 પેદાશ એક માનવ !!
 અને મેહારા, સમાજની કદબંધાતી કદબંધ
 માનવ મહિનો એક હું
 સમાજમાં મહાર સ્થાન કેમ મળી
 કનિષ્ઠ અને સમાજના ઉચ્ચ પા
 મંનો હું એક દસ ! માલુસ ! મહાર
 સ્થાન સમાજમાં હોયે શું ?
 હા સમાજ કદાચ મદને અંતરોનાં એક
 ઉતરેલા મિત્ર અને હસી જાતિના એક
 માનવ તરીકે !
 આજના સમાજમાં મહાર કદબંધ સ્થાન
 છે... જાતે પલુ... એક માનવની જેમ
 જીવન જીવું છું... રોજ કરારીને તેજ
 બતાવું છું... અને એજ માનવને જે પેદાશ હું
 છું અવા-માનવીઓના દેહ ઉપર અને ફાલું છું
 કેટલું અધમ કાથું કેટલું અચાન જીવન !
 કેટલું અનુદાર સ્થાન !
 છતાં છતાં તો એ છે કે હું જીવ જીવ
 રહ્યો છું
 માત્ર એકજ આશા કાળે અલું કદાચ
 જીવન જીવું છું કે હું અમાન છું... આ મહાર
 કાથું વિના જગતમાં જીવન જીવ્યા મારું કાથું
 થયું કાથું અંતરોની બધી... એક અમાન છું

અને હવે તો છેકં હવનના અરિ ઉભેલો છું !
અત્યારે મહારી વપ્ સાકાવરસ હિર
પોથી છું છતાં હિસાહતો એજ છે...
મારા કાર્યમાં જ્યારે નિમગ્ન થવું છું ત્યારે
મારા રોમે રોમમાં ઉત્સાહ પ્રગટી ઉઠે છે...
અને મહારી પ્રિય કટારીના બળી... હું કેટલાંએ
શિકારોને મળી માત્રમાં રહેલી નાથુ છું...

હું મારા વિતેલા કાળ પર એક દષ્ટિ
દેઠું તો રહેને લાગે છે કે... બાલ અપાલ
વદ્ એના... લાખો અરે... એથી એ અધિક
માનવોને મેં મહારી કટારીના સ્વદે અપાડી
દીધો હશે...

માર વિચાર જમણમાં અટવાઈ શુન્ન બની ગયો.
ફિલ્મ દર... દર નિહાર કરવા લાગી.
રંગનીના આગમન સાથે એની ગોદમાં સમાઈ
મહારી હૃદયને અને હૃદયનો થાંતના એને
જુલો સુખદે રચન સદિમાં પરિવ્રમણ કરવા
લાગ્યો.

કેટલી સ્નેહમય મદકતા ! કેટલી સ્તીકતા !
કેટલી પ્રવૃત્તતા ! એની રમ્ભિ... પેલું કેટલી
મદુ છિ ! કેટલી અપાર મનઃ...
તા... ૧૯૩૮

સંચારોના ઉદય યેના પેદાશોના ઉદ્ભવ
કોને અપોયો એમના હિમકિલાટોના શુભનથી
પ્રાપ્તારણ ગાળ રેણું ઉઠ્યું !

હું સમજ બન્યો ! પણ આજે મારી
વૃદ્ધાવસ્થા... એના વાસ્તવિક અર્થમાં ખરેખર,
કૃષિ જેવી અર્થકર્તે બની હતી આજે. વિચના
જોવી, મંદના સાથે આંખે ઘેરા ઘેરા અર્થ
કારના એળા બાઝા લાગ્યા મસ્તક ધુમરીયા
લવા લાગ્યા ! મળે વર્ષમાં નોકાં...

ત્યાં ત્યાં શિકારી આહા શિકારોને જોતાં
હવેમાં ચેતન ઉપરિયતો થઈ ગયું. મંદ શક્તિ
મુતપ્રાપ્ત; સ્મિતિવૃત્તરૂપ પદ્મપાં. વૃદ્ધાવસ્થાની
જનનિકા દુર હતી... સાથે નૃત્ય ચેતન. નવા
ઉત્સાહ ! અને નવા જોશનાં સંચાર શરીરમાં પથે.

શિકાર ! એ પેલું મહારી જેમ વદ્ હતો;
અશક્ત હતો !

લાંબી અતિ લાંબી સદેહ દાદીથી દેશમેલું
એક શિખર...
સર્પ આકારે કરચલીયો મહેલો ઉઠ્યો.
ઉતરવા દડા જેવા ગાવો !

મહારીમાં જાતનું ગર્ભયો ! વિચારોના
ત્યાગકર્મો...
પાસે મહેલી સાલુના કિણોયા લપટાએલી
પોછીને જોતો રહ્યો.

કટારી પેલું સોમે પેડી હતી પેલું આજે
એની કમરત જોતો...

એ તો માત્ર... બાળકો અને યુવાનો
માટેજ હતી વૃદ્ધાવસ્થાએ પોચી બહિતઓ
માટે અર્થ... મહારી પ્રિય છૂરી કિવાં
કટારી નકામી હતી...

એટલે કાતરને ઉપાડી ! એ વૃદ્ધની દાદી પર
મુકી.

.. મહારી કાંઈ કરતાં મહી કાપતાં હું વૃદ્ધની
સાથે પાતે વળગ્યો... મુકી... એમના સમાન
પુરો પાસે હવે કાલવતા હોય છે.

વૃદ્ધ-વૃદ્ધ કને હવે એણે એમાં શી
નસંકિં... ૧૯૩૮

અને અમને સમાન કતા એણે પેલું વૃદ્ધી
પાતે રંકીર એની ત્વાતોમાં એના જીવન પ્રસંગો
હતા જીવનમાં એણે અપાર અલૌકિક દ્રવ્યો
દીધા હતા લાખો રૂપિયાઓ એણે કમાવ્યા
હતાં... ક્યારેક શુભલ્યા પેલું હતાં આની રીતે
એના જીવનમાં કેટલાંએ ઇન્કિલાબો એણે
અનુભવ્યા હતા.

આજે એ પેલા કરેલ અલૌકિક શોલતની
રહસે સુખી જીવન પસાર કરેલો હતો.

ત્યારે હું એ એક વદ્ હતો પણ મારા
જીવનમાં મેં ક્યારે અલૌકિકતા દીડી નહીં.

મહારા જીવનમાં કદીએ ઇન્કિલાબની
બિરોડે હેલકે એ આવી નહીં.

હું મહારી યુવાવસ્થામાંએ હળમ હતો...
અત્યારે એ હળમ છું... અને હજીએ હળમજ

રહીશ હું હળમ રહેવાજ સર્ગએલા... ત્યાં
કોઈ શું કરે... ૧૯૩૮

૧૯૩૮ ૧૯૩૮ ૧૯૩૮ ૧૯૩૮ ૧૯૩૮

કાબુલીઓના દેશમાં ડોકીઉ

શ્રીકૃષ્ણકૃષ્ણશાસ્ત્રી ધરમશી સુપત : કર્ણવી.

જિજ્ઞાસુઓને જુલમીનના અવપારી: લેખકોમાં કી હુમરશી ધરમશી સુપત ધણા આમળ પડતા છે. પ્રતિષ્ઠા અને આકાશ રાક્ષસરૂપ અદ્યુત શ્રેષ્ઠ લખીને તેમણે પોતાનું અને પુસ્તકોનું પ્રાપ્ત કર્યું છે. શરૂઆતના આઠ માસિકોમાં અમરગુણ એવા જાવચેતન માસિકોમાં એમની કથન સૌરી ચંમથો રહી છે. તેમ હવે હારવાંતા વાંચકો: સમક્ષ પુનઃ એવાર નવીન એમની લેખની પીરસવાં રહીયું. તેની અદેશાનીસ્તા. //

મોઝાસરીશાવાળા એરા સુદદલાસુવ: અને સથક્ષ કાબુલીઓ સંદર્ભે // અંકમાં અને પાપનમા પહેરી આપે મેટ્રાફેરેસ બાધી બહિદના ધણા ભાગેમાં સંકોળેલા વેચણા એવામાં આવે છે તે કાબુલીઓ સર્વે અદેશાને દેદેનાં રહેવાસીઓ છે. અદેશાનીસ્તાની પ્રપડેળાઇ બંતરે પૂર્વથી બંતરે પશ્ચિમ સુધી ૬૦૦ માઈલ લંબા છે. એની સંખ્યા હરશતી બેલરેપાસં સુધી ૬૦૦ માઈલની છે. એની કાબુલી સેરજન ૨૭૦૦૦૦ માઈલનો છે. આખો દેશ પર્યટિય છે ધરાત, હિલ અને રશીઅન-ગાર્ડ રતાત એની ગણે તિરેકમાં રજાવેલ છે. //

લોકો અને વસ્તી: લોકોમાં ધર્મના શના પ્રસરતં, મંત્રારમ મીળજના અને સદાય દયિઆરોધરણ કરનાર અદેશાનો પચ ત્રતામરણ કરતા ભવાનકામણ છે. એમની વસ્તી ૧૧ કરેડ માઈસોની ગણાય છે. અંતે અંતે જુલમીન અને તોષાઓની બનેલા છે. તેઓ પરેપર લે છે. પરંતુ દેશની સ્વતંત્રતા આતર અને દીનની આતર એકી થઇ ગય છે. વસ્તીની ૬૭ ટકા ભાગ મુસ્લિમોને બનેલ છે. મુલકીઓ એમના ઉપર મોટા પ્રભાવ છે. પ્રાગ ધણી જુલમીન અને વાતવાતમાં કાપાકાપી કરી નાખે તેવી છે. મુલકો કહી પાછી પાની કરતી નથી. લોકો એ એમનો પોરાક છે.

એમનો મોટો ભાગ પરંતુ બાપા બોલે છે. ધરાની સરદદ પાસેના ભાગ હારમી લોકોનો ઉપયોગ કરે છે. એશિયાઈ તુર્કસ્તાનના તુર્ક દિન્ય હુદુદા તુર્કી ભાષા બોલે છે. પરંતુ રાજ્ય બાપા પરંતુ છે. એની લીધી અરેબીક છે. પરંતુ મુખ્ય સંદેશમાંથી છે. રાજ્ય વ્યવસ્થા. //

મોહમણા ગત અબીર તાહિરશાહનું ખૂન થયા પછી તેમના પુત્ર મોહમંદ અહિરશાહ ગાદી ઉપર બેઠો છે. સને ૧૯૧૬માં એમનો જન્મ થયો હતો. હાલ તેઓ પંચીસ વરસની ઉંમરના છે. એનાં કાંઠાઓની મદદથી રાજ્ય ચલે છે. રાજ્યમાં પાંચાઈ પંચ સ્વયંપાલકો છે. સીતેરમાં જે સળ્યો છે. એ સળ્યો રાજા નીમે છે તે સિવાય નેચરી પાંચાસમાંમાં ૧૨૦ સળ્યો ચુટાય છે. થીમે થીમે ચુટાયલા સળ્યોનું અંજાવણું નવે છે. અદેશોની સંતાં વીસું ન છે પરંતુ અંગકિય બેલરણ વિકાસીયામનું નથી. શિક્ષણ. //

પ્રથમ આખા રાજ્યમાં મેરહુદોમાં મુલકોએ કુર્આન શીખવતા હતા. આખા રાજ્યમાં આજે મુલકો રુકુમો હતી. પણ હવે શરૂઆતના શિક્ષણની શાળાઓ અને બે હાઈસ્કૂલો સ્થાપનમાં આવી છે. લોકોમાં સામાન્ય રીતે આધુનિક શિક્ષણ વિરાળ પ્રમાણમાં વ્યાપક નથી. લોકો લખવા કરતાં હાડવામાં વધુ હોશિયાર છે. વાંચવા

કરવાં મારવામાં મુખારે પ્રવિણ છે. આ-
ગાની સ્થાનમાં હમણાં હુન્નર ઉલોગની સ્કુલો
ખોલામ છે. કેટલાક આગાન પુરોગને પુરોપમાં
શિક્ષણ લેવા મુક્યાં છે. લોકોમાં દેવ નીચિતિ
આવી છે. આગળ અમીની સ્થાનમાં વર્તમાન પત્રો
જેવી સંસ્થા હતી નહિ. દેવે એ દિશામાં થોડી
પ્રગતિ થઈ છે. મુસ્લિમો પશુ નહોતા. દેવે
સ્થાપના છે. પશુ બહુ થયા. રાજ્ય પ્રગતિ
છત્તે છે. લેલક, કાપદે અને લેપારી, રકમો
કામુલમાં ખોલવામાં આવી છે.
લોકો.

કાચુલી એકે એની માલુસે એ મુસ્ત
મુસ્લિમો છે. રવંત તતા પ્રિય છે અંગાત પશુ
ધેણ છે. સંસ્થાનો દેવામાં થોડો લોકોથી ભૂના
રાત રીવાજોને મુકુ નોકસીયા થોડી રહે છે.
તાપશ્યા અંદર અંદર લડી લે છે. છતાં જલારના
ચતુઓ આવે તો બધાં બેમા મળાને લહે છે.
બહુક એ એમનું પ્રિય સ્થિતિ છે. આતિથ્ય
એમનું વખણાય છે. ચતુતા, એમની ભય કરે છે.
ત્રાણ હાથમાં લઈ લેવા વખતે જાણતા, નથી.
અગાઉ તમરે લેવી વસ્ત્રાઓ હતી પરંતુ ધીમે
ધીમે કાપદેસરે રાજ્ય સ્થાપતું જાય છે. પશુ
તાપશ્યાઓ ઉપર રાજાની સગા નામની છે.
સીઓ.

પ્રયંક ચંડી સ્વરૂપની પદાણુ સીઓ, હિંદ
મહુ થોડીજ આવે છે. પરંતુ ભૂલે ગોરી સમ-
જા, તમણી, અને સ્વરૂપચાન છે. પાડો પાલે
છે. પરંતુ ગામડાઓમાં પાડો નથી. પદાણુ સી
બહાર છે. બહાર પુરોગે જન્મ જાય છે.
એમનમાં જાણ વિગત નથી. પુરોગ વધારેમાં
વધારે ચાર સીઓ કરી શકે છે. સીઓ કુર્માન
શીખે ને પાડો અમીની સ્થાનમાં રવંત નથી
માણ
મુકી
મહુ
મુસ્લિમો.

કાચુલના લોકો ઉપર મુસ્લિમોનો બોર

હાથગ છે. એઓ લોકોના ધર્મ બુનને કોરી
શકે છે. રાજા અમીનુમાં એ મુસ્લિમ રીત
રીવાજો વખણ કર્યાં આથી મુસ્લિમોએ પ્રભને
કેસરી એને વામી નવાની ફરજ પાડી હતી.
લુદા, તાપશ્યાઓમાં, મુસ્લિમો અતિ
અગત્યનું સ્થાન રોકે છે. મોત કુર્માન વાંચના
અગત્યના હોય અને અગત્યની પામિક માન-
તાઓ અમલતો હોય તે મુસ્લિમો પછે છે.
હિંદુઓ.

કાચુલ દેશમાં પંચિક હમર દેથી હિંદુઓ વસે છે.
તેઓના સામાજિક પરંપરા મુસ્લિમો જેવાં છે.
હિંદુ એજામવાં કાચુલ પછે છે એમના ઉપર
જુલમ નથી છતાં મારી રવાની લખા નથી.
હિંદુઓની સ્થિતિ સારી છે. કાચુલ કે ચંચુ
કુમાનધરા પશુ છે. મુસ્લિમોનાં એમને બીજાની લે
છે. હિંદુઓ, સર્વે લગેજંગ મોસાહરી છે. વિચક
પોતપોતામાં ફરે છે. ચર-તારફ મુસ્લિમોથી
વોટાવતા અને સિંખ્યામાં ચોમ છતાં પોતાની
સંસ્કૃતિ ભજવાયેલાં છે. હિંદુઓ વિદ્યાર્થી પણ
નથી. લેખતા વાંચનાં જાણે છે. પરંતુ કાચા બોલે
લખે છે. અસ્કૃત કાંઈ જાણતું નથી.

ન્યાય નિપાટી સગા
ન્યાય અંગાઉ મહુઓ અને રામાકરતા હતા.
મુસ્લિમોની કાલેદા એકે તેને કુર્માન એને ચીમત
ઉપર ન્યાય જાણે છે. દેવે કોરી સ્થાપાઈ છે.
કાચુલમાં કાલેદા કોરી પશુ છે. પરંતુ લોકો
મુસ્લિમ કાપદા અમલ ન્યાય કરે છે. ન્યાયના
જુદા પુસ્તકો લખાયા નથી. ને કે દરેકમાં
કાલેદા થી ખતવાની રકમ સ્થાપાઈ છે. તાપશ્યા
જાણનાં પોતાનો ન્યાય પોતાના મોરેલોની
સભા (કરમા) મારફતે કરે છે. પછે કાલેદા
પંચાય ન્યાય પશુ જાણે છે. ચોરની લાયકા
કાપીનો ત્યાં વિવાદ છે. ન્યાય સંભળનાર તરતજ
કેસ સાંભળી સભા ફરમાવી દે છે. પોલીસ જેવું
આગળ કાંઈ હતું નહિ, દેવે કાચુલ કાંઈ
નથી મોટા સદેશમાં થોડા વરસો અર્ધ પોલીસ
જેવું થયું સ્થાપાય છે.

નાણા શાસ્ત્ર. ઉ ત્યારે વેપારખર્ચ રહે છે. કાપુત શહેરની
 કાપુતના રાજ્યમાં રૂપાનો અફઘાન રૂપિયો આસપાસ પચાસારા રહેતા છે. અફઘાનીસ્થાનમાં
 આશે છે. એની ઉપર રાજાની આકૃતિ છે. કાપુ મોટી નદી નથી. એટલે ઘણાખરો બન
 રૂપિયામાં ૧૦ ગ્રામ રૂપું હોય છે. અફઘાની દારૂમિ ઉપર આવે છે. અફઘાનીસ્થાનનો મુખ્ય
 સ્થાનની પોતાની ટકશાળ છે. એક રૂપિયાના વેપાર હિંદ સાથે છે. એ વેપાર હમણાં લગભગ
 ૧૦૦૦૦૦ એટલે દોકડા મળે છે. દિંદના એક રૂપિયા ધણે ભાગે સરકારના હાથમાં છે. અફઘાનીસ્થાન
 યાના ગામ. અફઘાન રૂપિયા મળે છે. નેચનલ માનથી હિંદ સુધા મેલો, લાકડું હીંગ. આમાં
 એક એક અફઘાનીસ્થાન દેશના નાણાનો વલી માલીયા અને હિન આવે છે. હિંદમાંથી ત્યા
 વડા કરે છે. રાજ્યની વાર્ષિક પેદાશ પંદર કરોડ કાપડ, લોહ, રંગ, ખાંડ અને ધત્રો વગેરે જાય
 અફઘાન રૂપિયા જેટલી એટલે ૪ કરોડ દિંદી છે. ધણો માલ વિલાયતથી મુબબ આવી વગર
 રૂપિયા જેટલી છે. લગભગ પાંચ કરોડ અફઘાન નકાલે અફઘાનીસ્થાન તરફ જઈ શકે છે.
 રૂપિયા સેન્ય પાછળ ખર્ચાય છે. રાજ્યની મુખ્ય ધરાય સાથે ખડુ થોડો વેપાર છે. હમણાં રશિ
 પેદાશ જરૂરતમાંથી મળે છે. આમે ત્યાં વેપાર વધારવાની ધારીશો કરી છે.
 સેન્ય. જમનીએ પણ ત્યાં પ્રતિનીધીઓ મોકલી
 તપાસ કરી હતી.

રાજ્ય આજુ ૪૨૦૦૦ માણસોનું સમૂહ
 ધરાવે છે. એમને મોટે પુરો પ દબની રાધરો
 પુરી પડાય છે. ગત નાદિરશાહ રાજાએ સેન્યમાં
 સારો સંધારો કર્યો હતો. હવે મધીનગનો પણ
 સમૂહનું પુરી માડવામાં આવી છે. અફઘાનો
 ખડુ મહાદુર હાડવેળા છે તેની ખાતી અંગ્રેજ
 સરકારને એમણે સારા રીતે કરી આપી છે.
 કુદ માથ તો તાવકાવાળાઓ પોતાના યુવાનો
 યુદ્ધમાં સુકા બંધાયલા છે. આથી બે લાખ
 માણસો યુદ્ધમાં ઉતારી શકાય છે. કાપુતમાં
 દયિઆરો અને દારૂઓના ખનાવવાના અધુનિક
 દબના દારૂખાના રાજ્યે રચાયેલ છે. વિમલો
 અધાવગાનું શિશુ મેળવવા રાજ્યે ઘણા યુવાને
 દિશમાં મોકલ્યા છે. દોઢી સરકાર તેમને પ્રત
 શિશુ આપે છે.

વેપાર:

અફઘાનીસ્થાનનો મોટો મામ પર્વત મંપ
 છે. અમણે વેપાર ઉઠે અને બહારાઓની પાંડ
 ઉપર મામ લાંટી આમનો હતો. હવે કાપુતમાં
 કંદાર સુધી મોટી સડ છે. કંદારથી ચમન
 સુધી પણ સડ છે તેના ઉપર મોટર લોરીઓ
 આવે છે. માત્ર શિવળમાં ન્યારે નરક પડે

ઉદ્યાગો-ખતીજ-ખેતી વગેરે.

અફઘાનીસ્થાનનો ધણો ભાગ સુધા અને
 પર્વતમય છે. છતાં એના વચ્ચે વચ્ચે ખીણો
 બહુજ ફળદ્રુપ છે. કચે મરજા અને નદીઓની
 પાણીની મદદ લઈ લેકો સરસ ખગીયાં રાખે
 છે. કીચમીય, પીસ્તા, જરલક, અંજર, નાદામે,
 તડયુઓ, સફરચંદ હામ વગેરે મેલો પલો બને
 છે. લેકોનો મુખ્ય ખેતરા મેત્રા થોડું અનાજ
 અને કાપુતના જાડાં ઘેડાંઓનું માસ છે. મેલો
 તો એ દેશમાં ખડુ પાકે છે. હમરો ઉંટા લાંબીને
 મેલના હિંદમાં ૬૨ વંરો આવે છે. લેકો
 ઘેડાનુ હિન અને આમણ પહેરવાના વત્રો મારે
 વાપરે છે. હિન દિંદ પણ ચડે છે. અફઘાની
 સ્થાનમાં ત્રાંજ, લોહ, ચાંદા વિગેરે ધાતુઓ
 પુષ્કળ પ્રમાણમાં હાવાનું કહેવાય છે. તેલ પણ
 નીમજતાની પુરી વધી છે. પણ અફઘાન સરકાર
 પોતાના દેશમાં પરદેશીઓને ખાવોના દહો
 આપવા ખુશી નથી. સરકારે કાપુતમાં કાપડ,
 દિવાલગી, જાડન, ચામડાના, પાંચો. મારેના
 કારખાનાં રચાયા છે. મેંઝામાં ધનરાન પણ
 ચાલે છે.

અરો ઉપયોગ ન કર્યો તે તો કાચી જઈ
કરવન મેલાવે તો મે મેળીયા મેળીજ રહેલો
કેવડો
સમાજના આગણે.

સમાજમાંથી કુમાર સામે હુલોડ (ગિદાઈ)
કરી કાંતી કરનાર વીરને સમાજ નુષારકનો
માનવતો છવામ મળે છે. મુસ્લિમ સમાજમાં
કન્યા-વિધવાને રિવાજ નહિ જેવો છે. પણ
સામા પાસે સક્તિ હોય કે ન હોય તેણે દુનિયા
પાંચસોની સોનાની નક્કર જગ્યાએ લેવાને ધોનકી
રિવાજ ખૂબ પ્રચલિત છે. તેથી જ તેઓમાં
કુમારોકાઓ નમરે પડે છે. અરે, નાણાં લઈ
કન્યા વેચનાર આપ કસાઈ છે.

“પિત્રાર છે અપાર ને કુમારી રૂમ વેચે”
ને અર્થમાં ઉપર ગુસ્સાની ઝડી વરસા-
વનારા કૂચ પતિઓને ચું કહેશે! એવી કરતા
રાખવનારા પતિ, મુસ્લિમ-સમાજમાં પણ છે.
કહેાર પતિઓના ગુસ્સાથી પત્નિઓના પર
પર્થમાં કોલ્ડ (વટથી જવાના) થઈ જવાના
રાખવા નોંધાય છે. ફેલ્ડ માંખાપો પેલાં
સોને પાનાની ગોચંમ યુવાન પૂરીઓને કાળો
દબ્બી જેવા કે ધરમ વર સાથે પરણાવો
કાગડા ને ફેરે રતન બીપવા જેવું કરે છે.
તેસાના સામે કરેલાં કળેડાં લંમ માટે માંગાવે
નથી કે?

આજકાલ દેવીઓને એવંમો બનેલી શરિમ
રદારોનાં મોલ ઉછૂંગ યુવાનોમાં ખુબ વધે છે.
યુવાનો તો પોતાની કલબ દાકોસને રાખતરદો
એમનાં જિજ્ઞાસી રાજગારે છે, ને સાહિત્યકારે
પણ એમનાં બહુમો કુશ્વરો કસર સંખ્યા
નથી પણ સમાજમાં દેહુ એ દેવીઓનાં
કિમત કોરીની એકાંતી નેથી, તે મારે
એમનાં આદોને બારે કળતર થતી દશે.
રાજકોરણ

કોરવાં નિષેધ શિયાને પણ પેલાં કોરવાં
ખળનાવાળા થાવડીઓના કદર શરૂ-દિલ્લર

અને મુસોલીનીની પો. “પોણું દેખી પેમો
જન” તો તાવ ચડે. લાગે છે. અરે, આજે
યુરોપમાં કન્યાનું કાલપુર દિલ્લર છે ને
કન્યા-ફલાલ રહેલીન છે. રહેલીને કાલસાની
ફલાલીમાં હાથ કાળા કરી પોલાંમાંથી એક
કડોડા તફારી મળે. દવે સેજે રિનસેન્ડ ઉપર
કોધે બચાઈ તેને કાળીયો કરી જવા લેવા
ઉપર આક્રમણ કર્યું છે. પણ એ કાળામાં
માં તો એને દાઢ તો દંડ ક લાગ્યું છે.
ફિન્સેન્ડમાં રશીઅન મેન્સમારાથી તેમજ
પોલાંમાં દીલ્લરીકમના સિયકારા અન્યથા
થી નિયંત્રેની કાદમી કોકીવારોઓ, કેલા-
દલ અને કદવોનું સંભાળ રદવા છે.

અપારે યુરોપમાં યુધ્ધ દેવના આખું
યુરોપને તારાજ કરવા યુધ્ધા બાધી પોલાનું
તાડવ તલ કરી રહ્યો છે ત્યારે ફિન્ડમાં સોને
રાજગાર સંપૂર્ણ કોમીવાઈની દેવી બચાવવાને
આંધ રહી છે. એ “કોમીવાઈ”ની કોરવા
(બક્રમત) અને એના પાંચો સિંમીની વચ્ચે
કુસ થે ધર માંસ છે. વચ્ચે જિયારા દેહુ
(દરિજન)ની રંગાનિ અંધર છે. રોરવો અને
પાંચો વચ્ચે સંમજની થાવ તે કાલે સાં
લા-લોથગો કળગુમના કૂજુ-મુરલોપર
બની છે. અને સંમજનીની મોસિય બારે કોમી-
રાની કાસર (મોપીટ)ને કટલીય વાર કુરદેગ
(દરકી) તેમજ, છતાં ન ખિટન કોસસને કે
ન મુસિમ કીમ કેસને કાડુ પરખાવે તેમ
હાલ દેખાવું નથી.

આજે (ફિન્ડમાં) સૌથી મહાન કમિટિ
(સંસ્થા) મોસ છે. એની કચેરો અંધાખામાં
છે, પણ અરે જોનું તે રોગાર કરમામાં છે.
કારણકે કો કમિટિની હાઈ કમાન્ડન મહાન
કમાન્ડર (ગોધીટ) ત્યાં રહે છે. મોસિસ મિટિયો
ને ફિન્ડમાંથી કેકેનડ (નાળિયેર) પકાવવાની
કાંસા સેને છે; પણ ફિન્ડ તો ચિદીશીની
કામધેનું કે કદવતર છે એવી કામધેનું બાલી

અમદાવાદી અંગ્રેજો છોડી દે તેટલા કાચર નથી
ને કદાચ તમને કામધેનું સોંપીએ દે, પણ
તેમાંથી કુંદરતી સેનિયો નીકળે તો તેનો શો
કલ્યાણ! ને કાંકુ વાણીવાળી ક્યાં હિન્દ ખાંધી છે?

મુસ્લિમ-લીગ એ મુસ્લિમ કૌમની મહાન
સંસ્થા છે તેના કમાન્ડર-ઇન-ચીફ મી.
મુહમ્મદઅલી ઝીણા સાહબ છે. જે બેઓ
મુસ્લિમોના “કાઇદે આઝમ” છે, હવે તો
ગાંધીજી પણ એમને “કાઇદે આઝમ” કહી
સંબોધે છે. તે બધા કોંગ્રેસમેનો ને કોંગ્રેસી
પંચકારો પણ એજ નામે તેમને સંબોધવા
કચવાટ રાખે નહિ. “કાઇદે આઝમ” કાનૂની
કાબેલિયત હોવા ઉપરાંત જેમ કોર્ટમાં વાણી
થરા છે તેમ રાજકારણમાંએ વાણી શુરાખરા
ને હવે તો કાંમશૂરા પણ બનવા લાગ્યા છે;
એમ તેમણે કંડીવાવાડના હાથ ‘ક’પીટી (પૂર્વ)
કરેલા કાર્યક્રમ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.

ધર્મના પ્રયે

કુઆન એ કલામે રજાની એટલે
કરૂણાનિધિ કિરતાનના વચન છે. એમાં
ધરમામતો ગ્રામ્ય છે. કુઆન ઉપર આવી
ધરમામીઓએ-સરીઓ લગી જગતમા સત્તા
અને જાહોજલાલી ભોગવી છે. પણ હવે તો
(ખરા) મુસલમાન દર કંઈ વ ધરનામ દર
કિતાબમાં છે.

ધરમામતો કંતવ્ય—પાલનમાં મુસલમાન
એટલા બધા કમઝોર થઈ ગયા છે. બાઈબલના
“કુઆન્ડમેન્ટસ” ખ્રિસ્તી યુગેપ કેટલું પાળે
છે તે તેમાં પોતાંએ હિન્દોગતી કરમલા જેવી
ઘટનાઓ ઉપરથી જણાઈ આવે છે, કેલારા
વાસીઓ ને આંજો ફરી જગતમાં આવવાની
જૂટ મળે તો તેઓ તો પોતાના વચનેનાં
કુકર્મે દેખી ઉપાછળ જાય, ને પાછા રસ્તા
માંજ મળતી ફરી જાય, આપણા કમંડુલા
રૂપે આંજો યુરોપ, ચીન વિગેરે દેશમાં યુદ્ધ

દેવતાના રૂપમાં કુંદરતનો કોપ ઉતર્યો છે તો
શુક્રો, જાપાન સ્થળે, ધરતીકંપ, રેલ: મિગેરેના
રૂપે કોપ વરસી રહ્યો છે.

કહેવંત પુરાણ.

હવે આપણે કહેવત-પુરાણમાં વિચરી
તેમાં રહેલા “કારવા”ના યોગ્ય “કોમરેડો”
[સાથીઓ] સાથે તમારી ઓળખ કરાવીએ.

૧. “કરણી તેવી પાર, ઉતરણી”ને “કરે
તેવું પામે” એ પાઠ પાઠકાના ગળે, ઉતરે તો
તેઓ સુખના લાઈ જાય.

૨. શાદી અને ગમીના ટાંકણા ઉપર રિવાજ
આડખરી વાચ્યએમાં કંઈ અમર રહી નથી.
તેથીજ

“કથા સુણી સુણી કુટ્યા કાન,
તોયે ન આબુ” પ્રજ્ઞાન.

૩. ધમર પણ આકરી પ્રમાણેજ જાખરી.
આપે છે કારણે “કપાળ પ્રમાણેજ દીલ્લ થાય.”

૪. “કાણીજી કુખલે ક્યું તો સારે થહેર
કા દિકર” પ્રમાણે કેટલાક નિંદાખેર પારકાનાં
હિંમે શોધતા રહે છે ને તે બેઠું ફેં ન. પત્ની
શકવાથી પોતેજ બળે છે તે માટે કળીરે કથું
છે કે—

‘કળીર’ કા ધર ચૌકમે ગલ કટકે પાસ
કરેગા સો પાએગા, ‘કળીર’ તુ ક્યું બધા હાસ.

૫. સંગત તો તમારાથી સારા હોય તેનીજ
કરવી નીકર,

કર બને કા સંગ જુરે સે ડરના. બાઈ
અસલ સે કમ અસીલ મીતે તો જગમે રસ્વાઈ.”

૭. કૃપણનું ધન કાકરા ખરાખર” કંબુસના
માસજોની દીલતની જોઇ કિમત.

૮. ખ્રિસ્તી વડા પ્રધાન નેવીલ ચેમ્બરલેન
હિટલરને કે જે દમ્માદીઓ આપે. છે તો તેનો
ઉતરમાં તે કહે છે.

“કુંદરતું તો ડરતું નહિને ડરતું તો કુંદરતું નહિ.”

૯. અંગ્રેજ-ફ્રેન્ચ રીજો: જર્મન સરહદ
ઉપર પાંચ માસ થયાં વગર લડે પડી છે. કારણ
કે અંગ્રેજ-ફ્રેન્ચ બાઈગરો બાંધે છે કે

૧૦. "કળથી આવે તે બળથી ન થાય"

૧૧. ૧૨૦ પશુ તેમને એ વાત દેવે જાણી થઈ
પડશે કે "કુટ્ટર વિના ફલ નહિ."

૧૨. વગર વિચારે કોઈની સાથે સંબંધ
સાધવાથી પાછળથી ભયારે કડવો અનુભવ મળે
ત્યારે લોકો કહે છે કે:—
"કોઈની સાથે કાપી નેવાય કે, માણસ
કાપી નેવાય"

૧૩. કાળથી હંડોળા બારબાર ચુલે ૧૨ નહિ
એળેતી "માટે પ્રથમથીજ નુશારને એતવું સારું !

૧૪. "કહોવા કે કામસે ઘેર નહોં મરતે"

૧૫. કાઝી કી સોડી મરો સારા સહેર આપા
કાઝી મરા કેહી ન આપા.

કારણ કે "આપ મરે તો કુળ ગમ્ દુ-વા"

૧૬. કામ પરથી ઉતરે કારકુન કેડીને"

પશુ માણસ પ્રાણી પ્રધાનને હાથે માન
તો મળે છે. કારણ કે તેઓ કંઈ ન કંઈ પ્રોત્સાહ
સામે રાખી કંઈ ન કંઈ કરતા રહે છે.

૧૭. "કામકામની તકારે લાગુ" ક્યારે કહે-
વાય ? વગર કરંગમે લગાડના મેઘને જોડી
પડે તે ગાંધીએ તો ઉછા સત્યાગ્રહમાં એ
પર અમલ કરી દેખાડેલું ને વળી પાછા એવીજ
ફરજી ધરાવે છે એ સત્યાગ્રહની જગ પશુ ખરીકે

મલંડતે હોં મંગરે હોંધમેં તંતરે ની નહિ."

૧૮. "કીડીને કંલુ ને હાથીને મવુ"

૧૯. "કુનરુ જેવે ગમ ભણીને કોઈકુ"
જેવે સીમ ભણી" એમ લીગ અને પ્રેમ
વચ્ચે "ટગ ચોદ વાર" આવે છે. જોડે
કાંલુ જેવી લઈ જાય છે.

૨૦. "કુલો" કહી સાચે હાથે ન આ

૨૧. "કુમળું જાડ વાળાએ તેમ વળે."

૨૨. "કેળ ફળે એક વાર ને વામ
જળે એકજ વાર"

૨૩. કાંણીને કહી રાણીને સંભળાવું
એકલિત રાંઓને-હીક આવડે છે.

૨૪. "કેડે છેકરું ને ગામમાં કહે"

૨૫. કાલ કરો સો આજ કરો

આજ કરો સો અજ,

પરજુ "પ્રલય" દોષથી

વધુ દ. કરેલા કયા

બસ, "કારવા"ના કુટુંબીજાને મેં ગણી

પાઠકોથી તેમની એળખાણ કરાવી એ એળ-

ખાણથી પકાડીને કે બાલકાપક નીરકે એક

આર્થી અને વિરમું છે.

"કિર મિમેગે ગર ખુદા સાવા"

કિર મિમેગે

ઉદ્

તારીએ મુસ્લિમ લીગ

કના:—ભઈ અખતર હસન સાગ

બી. એ. એલ. એલ. બી એડવોકેટ

એમ. એલ. એ.

મુસ્લિમ લીગની સ્થપનાથી લઈ

પ્રામુખ્યત્વે (૧૯૩૯) સુધીના મુસ્લિમ

સિયાસત અને જંગે આઝાદી ઉપર એક

અનોખું પુસ્તક ૬૦૦ પૃષ્ઠ લીગના સ્થાપકો,

પ્રમુખો વીંના ૧૫ ફેરો, બાઈનીગ સાથે

ડી. ડી. રૂ. ૨-૮-૦૦ ટ. ખ. ૦-૦-૦ વધુ.

ધી. રાહેર સ્ટોર્સ,

ઉદ્

વહદતે મિલ્લત

(મુસ્લિમ લીગ)

મૈ. "મુસ્લિમ" બી. એ. ફત

કી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ગુજરાતી ઈસ્લામ સંગઠન

(મુસ્લિમ લીગ)

વહદતે મિલ્લતનું ભાષાન્તર

ભાષાન્તર. "અમીન"

કી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

કણ્ણી, સુરત.

જવાબ સુલ્તાન શમશુદ્દીન અલ્તમશ રહે.

આપ તુર્કિસ્તાનના વેતની હતા, આપનું ખાનદાન હવે પંકનિર્મા-ગણતું હતું. -પણ હુકમળતા અમાનામાં પીના સાથે ગુલામ તરીકે વેચાયા. એક વખતે નાની ઉંમરમાં આપ તોર કમાન લઈ શિકાર કરેલા જંગમમાં જતા હતા, તે વખતે હઝરત શાહશુદ્દાન 'સોહરવદી' અને અને હું 'શેખ' વંદીદુદ્દીને કિસ્માની એ એમને જતા જોયા. બન્નેએ એક બીજાને કહ્યું કે "આ-હોકરો જરૂર બાંશક થશે."

"આપને પહેલાં ગુલામ તરીકે સારી જગ્યાએ ખરીદ્યા; ખાજી સુલ્તાન શાહશુદ્દીને, અને તે મંછી સુલ્તાન કુતુબુદ્દીનના કમાનામાં આપ મસાલેનના સુખા તરીકે લીધાયા, અને આપ કુતુબુદ્દીનના જંગમમાં પંચુ થયા. સુલ્તાન કુતુબુદ્દીન પછી સુલ્તાન 'આરામશાહ' ગાંદી ઉપર આવ્યો પંચુ એથી 'સરે' અંગીર ઉમરાવો તેના વિરુદ્ધ હતા. જેથી તેને ગાંદી ઉપરથી ઉઘાડીને આપને બદામનથી બેસાવી ફિરકીની ગાંદી ઉપર બેસાડયા.

આપ હું જવાબ કુતુબુદ્દીન અખતાર કાઠી રહેના મુરીદ (શીષ્ય) તેમજ ખજીફા પણુ હતા. એક વખતે નાસિર શાયરે એક કવિત્વ સુલ્તાનની તારીફમાં લખ્યા પછી હું કુતુબુદ્દીનની ખિદમતમાં આવી. આશિષ ચાહી. આશિષ મળી. દરબારમાં ગયો અને કવિતા વાંચવા શાગ્યે તે વખતે સુલ્તાનનું કપાન ખીજી તરફ ગયું. જેથી નાસિરે જવાબ સાહિબને. ખતમાં વાંદ કર્યા વાંદ કરતાંજ સુલ્તાનનું પ્રાન ફરીથી નાસિર તરફ ખેંચાયું. ખુશ થયા. ઇચ્છા મુજબ ઇનામ ઇકરામ આપી ખુશ કર્યાં.

જે જગ્યાએ આપ રે જ જંગીયામાં નમાઝ પઢના હતા, તથુ બનાવતો બનાવતો, આપને વિચાર થયો કે જો આ જગ્યાએ મીઠું પાણી નીકળી આવે તો જરૂર એક હોજ બનાવવું. એ વિચારમાં રાત્રિએ આપે રવખામાં હઝરત

મુહમ્મદ, પેંદર, સં અં વં ને યોગ ઉપર બેસીને પોતાના તરફ આવનાં દીકા, આપે હુઝૂર (સમં)ની કદમ બેસી કરી. હુઝૂરે પચું "અપ સુલ્તાન! શું હોજ બનાવવાની" તારી ઇચ્છા છે?" જવાબમાં સુલ્તાને કહ્યું. "છ, હાં." હુઝૂરે આટલું કહેતાંજ હુઝૂરના યોગ્યે ત્યાં જમીનમાં લાત મારી. લાત મારતાંજ જમીનમાં ખારોપંચો અને પાણી નીકળતા લાગ્યું. હુઝૂરે ફરમાવ્યું: "આ મીઠું પાણી છે" મારે અહીંયાંજ હોજ બનાવજે." આંખ ખુલતાંજ આપ તે જગ્યાએ ગયા કે જ્યાં યોગ્યે રહે ખામાં લાત મારી હતી ત્યાં જમીને ખુંખે છે તે ખાગમાંથી મીઠું પાણી નીકળે છે; આંખે ત્યાંજ હોજ બનાવી. કે જેને "હોજે શમશી" કહેવામાં આવે છે અને તે હાલ પચુ મીઠાં છે.

આપના પીર હઝરત કુતુબુદ્દીનનો નંધારે વિશ્વાસ થયો ત્યારે જનાઝાની નમાઝ વારતે ઉભા થઈ જવાનું અણુ સમ્રદે. બેરથી હાંજ રહેલાઓને ફરમાવ્યું કે મને હઝરતની વસીયત છે કે "મારે જનાઝાની નમાઝ તે માણસ પાસે પઢાવજે કે જેણે આખી ઉમરમાં દરામ હામ ન કરું હોય અને અસરની નમાઝની સુજાતે તેમજ તકળીરે ઉઘા પણુ ન છેડી હોય." આ સાંભળતાં દખરેતની મેતની હતી છતાં કાંઈ નમાઝ પઢાવવાને આગળ આવ્યો નહિ. તેથી છેવટે સુલ્તાન શમશુદ્દીન અલ્તમશ આગળ આવ્યા અને જનાઝા આગળ હાથ નેરી કહ્યું "ઉઝા! અપે મારો પરદો છેવટે ઉઘાડો પામ દીધો." પછી આપે નમાઝ પઢાવી પોતાનું પીરના મરખ બાદ આપ પણુ તેમના શોકમાં ને શોકમાં યોગ્ય મહાના બાંદ મરખ પામ્યા.

"મસાક" (એક)

કમાય છે ? એટલે મિત્રના અરજો વિશે પણ આમ જ કહી શકાય ના.

માણસ માત્ર રોટલીથી જ જીવતો નથી. અહિંના ગરીબોને મુસ્લિમોને તો આ વાત અત્યંત લાગુ પડે છે. પણ એ વિશે બૂલે ન કરતાં; આપણા મુસ્લિમ ખિરાદરો અહિં સમૃદ્ધ અને સુખી સામાજિક જીવન ગુજારે છે. દિંદીઓ પોતાના સામાજિક સમ્બંધોને ગોઠવે છે, અરજો પોતાના અવિશ્વાસો ગોઠવે છે. જ્યાં આપણે દિંદીઓ ગોઠવાય છે, ગાંતતાનનાં સમ્બંધોને પણ અસાધારણ નથી અને મિત્રોની મુલાકાત બેઠાની પૌરાણિક પદ્ધતિ ધણી નજરે પડે છે.

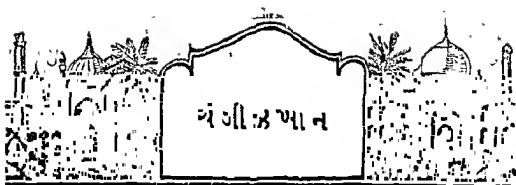
આનગી સામાજિક સમ્બંધો ઉપરાંત વૈદિક મરજી, જુદી જુદી મુસ્લિમ સંસ્થાઓ અને મંડળ ધાર્મિક તથા સામાજિક બંને સમારોજી યોજે છે, જ્યાં તવગર અને ગરીબોને સરખી રીતે આમંત્રણ આપવામાં આવે છે, આવા સમ્બંધોમાં ધ્યાન ખેંચનારી વસ્તુ એ છે કે, દરેક રક્તિત્વ મુસ્લિમો એક જીવન સાથે છુટથી હજમલે છે આવા સમ્બંધોમાં મેક્કા સુલ્તાનો ફરીયાદ ઉચ્ચ દરજ્જાના વૈભવ શોળા પોષાકવાળા મુસ્લિમ સાથે બેસી શકે છે, અને બેસે છે. એ ઉપરાંત આવા ઉચ્ચ દરજ્જાવાળા મુસ્લિમ અધિકારીને તે પોતાને કંઈ ફરિયાદ હોય તો તે સંભળાવી શકે છે. જ્યારે આવી રજુઆત થાય છે, ત્યારે ચાર-પાંચ મુસ્લિમોને મોટી મદદ અપાવાના દાખલા મેળોમાં છે, કુંકમાં, ઇશ્કાડમાં ઇસ્લામ ધર્મના અનુયાયીઓમાં ખરેખર મુસ્લિમ મિલનસારપણું પ્રવર્તે છે.

ખીજ અગત્યની સામાજિક બાબત મુસ્લિમોનાં બ્રિટિશ સહી સાથેનાં બંધનની છે, કદાચ સક્રમ છે

તેમ આવા કિસ્સામાં ચોક્કસ, ઘર સંસારી ગુચવણો પેલ થાય છે જ, આર્થિક દબાણ વધી જાય છે. પોતાનાં દેશના સમાજમાં અહીં સ્થિતિ નાણુક બની જાય છે અને ખીજ જુદીજુદી બાબતો ઉભી થાય છે. લગભગ સફળ કિસ્સાઓમાં કાઠપણુ મુસ્લિમોને અંગે આવા લગ્નોનાં ઘરસંસારી સુખનો નાંશ થવા દેવામાં આવતો નથી, અને સામાન્ય રીતે તેઓ સુખી હોય છે; કે જો અહિં મુસ્લિમો વચ્ચે સ્વેચ્છીત દેશવટા ભેગવવાનાં તરીકે રહે છે, તેમની સહિષ્ણુતાની લાવનારો જંગમ પુરાવો છે. આ એટલી બધી અસાધારણ અગત્યની ખીજ છે કે મુસ્લિમોએ તેના પર વિચાર કરી દાખલા તરીકે જર્મની અથવા જ્યાં, છલડીની જેમ જુદા જુદા વર્ગના લોકોને આની તો દોષી નથી. એવા પૂર્વના પણ ચોક્કસ લાગો સાથે તેની સરખામણી કરવી જોઈએ.

એક દરે તેથી લગ્નમાં વરસતો જરમર વરસાદ અને ધુમ્મસ છતાં સરાસરી મુસ્લિમ અહિં કુંકમાં નથી. અહિં સહિષ્ણુતા છે, સરખી તક છે, અને સ્વમાનભર્યા સંજોગોમાં જીવન ગુજારાનો અવકાશ છે અને આ બધા ઉપરાંત આપણી રીતે "અસ્લાહ"ની બંદગી કરવાની છુટ છે અને છતાં સુવર્ણ પુર્વની સુર્વકિરણે રંગાવથી તરખકતિઓ વચ્ચે મોટા કહ્યુંમાં ખોળીનો "અસ્લાહ" અકબર-અસ્લાહો અકબરનો આવાજ અચંપ છે, ત્યારે હું સાથે સાથે કહું તો એ રેવાંકાવિક જ છે કે, માટે હું એ "અસ્લાહ"નાં રજુમાં જઈ રહ્યું છે, જ્યાં રેતીથી માંડે શરીર ધણુ છે.

[સરદાર ઇકબાલઅલી રાહડના "ઈસ્લાહી"ના લખાણ ઉપરથી]

[તેરમી સદીનો એક મહાન વિજેતા]

(અનુવાદક : સીરતી)

મંગોલિયા (જેને કેટલાક ઇતિહાસકારો "જંગ-તની જન્મભૂમિ" તરીકે પણ ઓળખાવે છે) સપ્ત મર્મ, ઠંડી અને શુષ્ક આબોહવાના કારણે અત્યાર સુધી નિર્જન અને વેશન પડ્યો છે. ઉપજના અભાવ અને વધતી જતી આગ્રાહની ખપત મઠે હઝારો વરસ પૂર્વે એક કારના ઉત્તર તરફ ચાલી નીકળ્યો. કેટલાકે ધરાન, અફ-ગાનિસ્તાન અને હિંદુસ્તાન તરફ પ્રયાણ કર્યું; અને ત્યાંજ આપાદ થયા. કેટલાકે યૂરપ બાજી કૂચ કરી અને અર્વાચીન સંસ્કારી અને ઉન્નતિ શીઘ્ર મગરિની કોમોના વંશને હોવાનું ગૌરવ પ્રાપ્ત કર્યું.

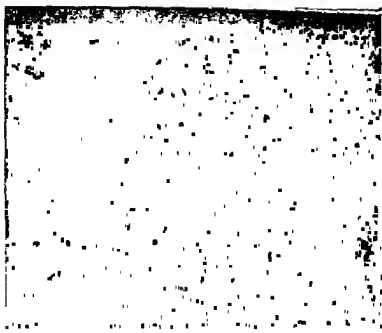
જેજ હલાકામાં એક સરદાર સત્તા ઉપર હતો. તેના અધ્યક્ષક ધરુના કારણે તેના તેર વરસનો પુત્ર ગાદીએ આવ્યો. જે ઇતિહાસમાં ચંગીઝખાનના નામે મરહૂર થયો.

'સામાન્ય બાળકોની જેમ તેણે મંગોલિયાની એક સામાન્ય શાળામાં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. એજ નવજવાન હાકિમે પોતાની કાબિલિયત, બુદ્ધિ અને સલાયક કુનેદગી કારણે 'કાશા' સમુદાયી સમૂહ ચીનની આખિરી હદ પેકીન સુધી અને મંગોલિયા, તુર્કિસ્તાન, ધરાન, અફખ, બુખારા, તાર્કંદ, સમરકંદ, કાશગર અફગાનિસ્તાન, કારમોર અને પંજાબને છતી લીધો. આજ જગત વિટલરને માને છે, યૂરપની તાકતો

તેના નામ માનવી થરથરે છે. પરંતુ તેરમી સદીના મંગોલી સત્તાધીશના મુકાબિલામાં તે કાંઈપણ લયસિયત ધરાવતો નથી. ત્યારના સંજોગો વરતુરિયતિ, આવળવના સાધનો વીરોને માપ કાળમાં ચંગીઝખાનનો નિઃસંદેહ મહાન વિજેતા-ઓમાં શુભાર કરવો પડે છે. બલામલાં અખરદસ્ત હાકિમોના ગર્વનું તેણે ખંડન કર્યું. મહાન સામ્રાજ્યોના તેણે બાંધીને જુકકા કરી નાંખ્યા, ખાકાન, ચીન અને ધરાન જેવા દેશનાં શકિન-શાહોને તેણે પ્રજાજિત કર્યા. તે 'કાશ' રીતે નેપોલિયન અને મહાન સિકંદર કરતાં કમ ન હતો.

વાસિદાના અવસાન પછી દુશ્મનોએ આંકમણ કર્યા, ખંડિયા રિયાસતોએ બગાવતનો ઝંડો જુલંદ કર્યો, પરંતુ તેણે અન્યત્ર કુનેદગી બગાવતને દાખી દાખી અને દુશ્મનોને પરાસ્ત કર્યા. તેનું લાંબુ દહ, પાંચો રંગ, કુશાલ પેશાની, મોજરી આંખો અને ખમા, સુધી પથરાયલા સુંદરી વાળ તેના અકિનલને પ્રભાવશાળી બનાવતાં દ્રવ્ય દબાયા અને પ્રભાવ ઉપરાંત પોતાની દર્પાદિલીના કારણે તેણે દુશ્મનોના હિંમમાં પણ ધર કર્યું હતું.

શુરવીજ તેનામાં એક નેતા, એક જનરલ, એક હાકિમ અને સત્તાધીશના ગુણો મોજુદ હતા. શૌજમાં અહા, ભોગ અને વીરતાની સાગણી

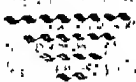
અન્નર

મૂળ-વેળાઃ—

કાઠી નજીરુ, ધડામ

અનુવાદક—

કાઠી નજીરુ

નવચેતનના યોગ-ધર્મી

સ્થળ—

સૈનિકાથી ઘેરાયેલું અન્નર-કિનાપલનું

એક ઇતિહાસિક કારાગર

સુની, કાઠીના અંધકારમાં હબ્બી રમેરાજો

પરેડો, છરી, રવા, છે

કારાગરમાં અન્નરપાશના દોષી સૈન્યને

એક ઇતિવાન મુનાન નૈનિક દેહ છે એના સાંખા

સાંખા કાળા ધુધરવાળા દેસ, મોટી તેજરેલી કાળા

અંખો, અને સૂર્યે સંજીવના રોમે રામથી

ઈન્દ્રજાનની ચિજુગારીઓ અન્નરની રહી છે.

એના કપાળા ઉપર પરેડી કરચલીઓથી

સાફ ચિતાના ચિન્હો નજરે પડે છે.

કાને એવોદય થના કાટ, માર્શલના હુકમ

અનુસારે બંદુકની ગોળીથી એના જીવન દિવક

ખુજાશે.

આ કાળ રાત્રી, એના જીવનની આખરી

રાત્રી છે. સાંકળોથી એના હાથો ખેંચી અને

આખા ગુડીરને બંદી દેવામાં આવ્યું છે.

રવાનામાં તે પોતાની માસાને જેઠ રહ્યો

છે. અચાનક તેની ગમગીત આંખો ખુલી ગય

છે પરંતુ કાટડીમાં કાઠ દેખાતું નથી.

અર્થ રાત્રીનો મંદ વાયુ મલકાતાં મેલકાતાં

કહે છે કે—

“તું મેલીમ છે.”

એને પોતાના દેશમાં ઘુઝોનાં ઊંઘકપટ-માલ

આવે છે, અને કોઈમાં પોનીના કાથો કરે છે.

અચાનક તેની આંખોમાં અન્નરપાશની

છબી ફરવા લાગે છે. અને તે ધુળવા લાગે છે

‘અન્નર !’, ‘અન્નર !’, ‘અન્નર !’, ‘અન્નર !’.

તમે બદાદર છો, તશ્વાર જોરથી ચુકાવો.

“આ માનવ પ્રાણીએને મારી એની દેસી

નાખુંદે દેરી દો.”

“અન્નર !”, “અસોસ !”

“આ બધો દોષ લાગ્યો છે.”

“અંધારા રક્તમાં મરમી અને તે ભેડ

નથી.”

“આડ ! હવે તશ્વાર, પચ્છ છરી મર્દી.”

“અચાન પચ્છ, બહુ પડ્યું છે.”

“અન્નર ! અન્નર !”

“અચારે, અંધો શાંત છે.”

“ત્યારે, તમે કોઈ રહી રહ્યા છો.”

“આજે દુન્યામાં સુસમ્માન અડધ માણી

સમાન છે.”

“અનંત! અસ કરો!”

“હવે કંઈ છે.”

“તેવારમાં શક્તિ નથી.”

“કુમળાના વિચાર માંડી વોળો.”

“જુઓ મહાનાના હાથે પ્રજા રહ્યા છે.”

“અનંત! અસ કરો!”

“અનંત! અમારાં હૃદયને વિધી નાખો!”

“અમારાં કળાન કદી લો.”

“આ નમાવા પ્રાણીઓ છે.”

“એને મારી રક્તની સરિના પહોળો.”

“અનંત! અમે સંક્રમમાં જઈ પહોળો અનંત.”

સમજી લીધો.”

“સાંકળોના અખડમાં અમારી ચીચમારી સાંકળો.”

“જુઓ રક્તની ઝરણાં, ધીરે ધીરે ચળી ગયા.”

“અમારી કેકમાં સાંકળો પડી છે.”

“અનંત! કાપર માનવ શુભાને કાં જગાવી રહ્યા છે.”

“શક્તિશાળી સિંહ ક્યાં છે?”

“આં અર્ધાં તો તલો કરેલાં પ્રાણીઓ છે.”

“અનંત! સુતેલાં હૃદયને જગાડવા સુરિકમ છે.”

“વનમાં આજ વધતી ગઈ.”

“પરંતુ તેઓ હોશમાં નથી આવતા.”

“એકજ માતાના સંતાનો એક બીજના રક્તની તરસ્યા છે!”

“અનંત! અનંત!”

“અમે બધાં બેઠમાન છીએ.”

અમારા જીવનમાં જગએ રસ નથી.”

“તમારી સાચા મુસલમાન પ્રણેત્રી શ્રીષ્ઠ નિષ્ણ છે.”

“મુસલમાન પામર પ્રાણી સમાન છે!”

“અનંત! આપણે બધું ખોઈ ખોઈ.”

“હવે માત્ર શરીરમાં પ્રાણ બાકી છે.”

“કાને જેના કરકમળમાં આઝાદીની તદ્દાર હની આજ તેવા હસ્તમાં મિશ્રાપાત્ર છે.”

“કાલ જેના ઉપર વિજય મેળવેલા પ્રજાકથ

હતો! આજ તે શુભાન છે.”

“અનંત! અનંત!”

“જગત અવિભાજ્ય છે.”

“તમે પણ અલિપ્ત બનો! બુની બનો!”

“અનંત! મોકાના ફોસલાવાથી ફોસલાવો નહિ!”

“આજે માફ કીર્તિદારી હવે તુફાન બોલે

લૂપ કરવા ચાલે છે.”

“મારી રક્ત અગ્ની તદ્દાર આજે રક્ત વધી પડે તદ્દાર છે.”

“અનંત! અનંત!”

“તમે અકિતમાન છે.”

“આ નમાવા મુસલમાનોના નાથ કુરુ.”

“તમારો શત્રુ તમારાં ધરમા છે.”

“તમારી તદ્દાર પણ નિઃકામ અંધ ગઈ.”

“તમારો દેશ પણ પેશીની ધોળ ચર્ચો.”

“શું એ સંભાન સેવા માટે અમે છીએ

રહ્યા છીએ.”

“આફ! અનંત, સર્વ નાથ થઈ ગયા.”

“અનંત! અનંત!”

“શું વળશે જગતમાં રોવાણી?”

“અહીં જેમાં પ્રાણ છે તે સર્વ-વેળાં

પ્રાણીઓ છે.”

“અનંત! હવે શરૂ પણ નથી.”

“સાગર શંત છે.”

“એની ઉજાતી મેળોમાં બેઠના તરંગો

નથી.”

“રણમાં વસનારુઓના પગે આજ બેડી

પડી છે.”

“અનંત! અનંત! આજે કાંઈ પણ

આઝાદ નથી.”

“અનંત! અનંત!”

“જે પોતે પોતાને મુસલમાન કહે છે તેનો

મુખમાંથી શંકા એવી કાઢો.”

“એકમાત્ર માત્ર પોતાને જુદા બુલાવવા

ચાલે છે.”

૧. "અનર ! અફસોસ !" .

"અનર ! આજ બધું પૂરું થઈ જશે."

"તમારાથી શું અમે વિચાર પડીયું ?"

"હરિલામનો તેજસ્વી સ્વર્ગ અસ્ત થશે!"

"જન્મમૃતિની સ્વતંત્રતા લાપમાં છે. બેચી
સૈનિકનાં વસ્ત્રો તણ બિખારીનો વેશ-ધારણ
કર્યો."

૨. "અનર ! અનર !"

"આમોશ !"

હજી પહેરેગીરનો હૃદય કંપાવનારો સાદ
ઠાટીમાં આરે તરફ શું રહ્યો. બેચી અને
કોષમાં યુવાનનું રક્ત ઉછાળા મારી રહ્યું. તેનાં
બન્ને હાથો સિવાય આખા શરીરે વીણાવલી
સાંકળના કટકે કટકા થઈ ગયા અને એણે
વીરેલા સિદ્ધ સમાન ગર્જના કરી.

"આ અસ્લાહ, મારી તસ્વાર !"

અચાનક તે ધકેલી આંખોમાં માનુષ્યમિ
તુડીની છબી પડેલીનતાની બેડીએ જકડાયલી
ફરવા લાગી. એના સમીપ એની માતા ઉભી છે.
બનેની આંખોમાંથી અશ્રુઓ વહી રહ્યાં છે.

સૈનિકના વિચારોએ તેનાં તરફથી મુંબ
ફેરવી કહેવા માંડ્યું.

"આહ ! તમે કાણ છો !"

"તમે આ સમયે મને શા માટે સંતાપવ
આવ્યા ?"

"તમે મારા મરેલા હૃદયને શા માટે કષ્ટ
આપો છો ?" અનર !

અચાનક એક ધ્રુવો સાથે હૃદય પહેરે
ગીરનો આશુક તેની પીઠ ઉપર પડ્યો અને તે
કાંઠાની ખૂણે ખૂણાથી "આહ ! આહ !" ની
કાળજી કંપાવનારી સ્વીચારી સંભળાઈ
કવિ.

આહ ! જંગતના સર્વ માનવમાં આ
બુમિની આગાદી આંદોશ નવયુગોની આહ
ક્યો મુંઝી પરેશાન રહેશે ? તે ક્યો સદમાથી
દિવસ દશે કે જ્યારે તેમની આહો શાંત થશે ?
અને હું દુરથી શોનિનું હાર્દય દરેક રહીશ મારી
માતા તારલા દેખી મને શા માટે ન બોલાવે ?
શા માટે હું પણ નાં જીવું ?

પરંતુ મારી માતા શું મને બીજા નામથી
બોલાવશે ?

શું આ સમયે મારા સ્નેહી સંબંધીઓ
મને ગમે લગાડશે ? આહ ! આ રંગીન વિશ્વ
રથી મારી આંખો અશ્રુથી તરે, વાપા છે કે,
અચીત એકને એક દિવસ આવશે અને જરૂર
આવશે.

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજા ફાં. લી.ની ચોકખી છપાઈનો:-

૧. મિટ્તાલુલ ફુર્આન (અરબી) કાગિરો ૦/૧૧
૨. કાલિદ બગદાદી-અમ્મા સાથે ૦/૧૧
૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦/૧૧
૪. પંજપારા (હરતી) લીલી ૦/૧૧
૫. પંજપારા (હરતી) ગુલાબી ૦/૧૧
૬. તઅલીમુલ દરલામ કાલિદ ૦/૧૧
૭. તઅલીમુલ દરલામ હિ. ૧: ૦/૧૧
૮. " " " ૨: ૦/૧૧
૯. " " " ૩: ૦/૧૧
૧૦. " " " ૪: ૦/૧૧
૧૧. અલ્ફમાન ૦/૧૧
૧૨. અલ્ફિલામ ૦/૧૧
૧૩. અલ્ફીદ ૦/૧૧
૧૪. અરિસાલત ૦/૧૧
૧૫. અલ્ફુર્આન ૦/૧૧
૧૬. અલ્ફામાસ ૦/૧૧
૧૭. અલ્ફાપિરત ૦/૧૧
૧૮. નમાઝ (સુતરબિન્નમ) ૦/૧૧

સોલ એન્ટ { ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કુંજી સુરત.

મુસ્તફાહી

સર પ્રીતીધમ હટ્ટર લેખે છે કે :—
 ૧. 'મુસલમાનોની' એ ફરીયાદ વલુંદ પીનાની
 તો નજી હતી કે કમચલુનો રેલ દરેક કોમ
 પસંદી વંચલ હોવામાં આવે છે. 'ત્યારે સફીએ
 શિક્ષણ આપું' હિંદુઓને સરણે કરી 'દેશમાં
 આપ્યું' છે. આપી 'પણ' એક વંધુ લેખકે ફરી-
 યાદ મુસલમાનોની એ હતી કે જે વસ્તુ હારા
 ધારીયા મુસલમાનો મુસ્તિ શિક્ષણ મેળવી સહતા
 હતી તે વસ્તુ પણ મુસલમાનોની બેરખાદ
 સરકારે આપી લીધી. હકીકત એ છે કે એક
 સાબી સમયથી હિંદુસ્તાનના નેતાઓ અને રાજાઓ
 બાળકોનાં શિક્ષણ અને શાંતિકે કાળે સિદ્ધિ
 આપી લખાવત કરતાં આપ્યા હતા, પરંતુ ત્યારે
 અમોએ મુસલમાનો પાસેથી બાળકોના વહી-
 વટની કમળો મેળવ્યા અને મી. જી. સ. ગ્રાન્ટ
 તપાસ ચલાવી તો જણાવું કે મુસલમાન નવા
 બેએ ઉદારતા પૂર્વક બાળકોની કેળવણી અર્થે જે
 જે જમીનો વચ્ચે કરેલી તે બાળક ઇલાકાનાં ચોથા
 ભાગમાં જમીન જેટલી હતી આ બાબતની ખબર
 સર્વથી પ્રથમ સને ૧૭૭૨માં વોરન હેસ્ટિંગ્સને
 પહેલી પરંતુ તે સમયે આ જમીનો ખાલસા કરી
 હેસ્ટિંગ્સે કરી એ બાળકોનો એમ ન હતો બલકે
 બ્રિટિશ સત્તાનંતને સહાને માટે હિંદમાંથી અલ્પ
 સંખ્યાનાં આમનજી આપવા સમર્થ હતું આથી
 તે વંચલે બરોબર રૂપ વર્ષ સુધી આપ્યું આપ્યું
 એમ હવામાં આવ્યું પરંતુ ત્યારે ૧૮૧૬માં

(સર્વે હક લેખકને સ્વાધિન)

સત્તાનંતનો પાંચો મજબુત જણાવો લાગ્યો ત્યારે
 તે ઉપરના સરકારના અધિકારની ત્રી કે ત્રીસ
 રાત તે કરવામાં આવી. પરંતુ ત્યારે પણ
 ખાલસા કરવાની કિમત તે ત્રણ લાખની સાધ્ય
 અને સને ૧૮૧૮માં રૂપવંદુ અને દિવાની બંને
 ખાતાઓએ મળી લંડન પહોં ખાલસા કરી સ્થાપી
 આખા ઇલાકામાંથી ખાદી સાધીએ, હસ્તાવેશો,
 ઓચીર્યાઓ, બેંગાલરવામાં આવ્યા, પાપાણુ ફક્કી
 જપ્તી અમલદારો, નિમ્ણ અને ૧૨૮, વપની
 સત્તા કોશિયા અને ૮૦ સાખ કપીવાનો, ઓમ
 આપી, સરકાર ધારિક ત્રીસ લાખ રૂપીયાને
 વખરા મહેનુલમાં કરી શકા એમ આ રકમની
 વંચલાન સરકારે માટે બાગે મુસલમાનોની
 વંચલે મિરકતો જપ્ત કરીને કરેલી સરકારની
 આ બુદ્ધિ રીતોના પરંપરેમાં મુસલમાનોની
 એકો પરાણુ કુલ એકો માથે મળી અને તેઓની
 કમચલુ ઉપર એક સંખત કારમાં ફક્કો પડ્યો
 તેમની આશન, કાળમાં વિદાહાનનો ધણી જે
 ઉચ્ચ કોટીનો ગણતો અને સદા શુદ્ધે માટે
 આઝીકડું સાધન ગણાવું તેનો આ કરણ
 રીતે નાશ પડે વારસવિદ રીતે જમીનોના
 ખાલસા થયેથીજ મુસલમાનોની પક્ષી રા
 થઈ અને બીજા જગ્યામાં હતીએ તો બંગળાના
 મુસલમાનોની પક્ષીએ જે જગ્યાએ અને સરકારી
 નીતોને આપેલી એ

હુગલી વક્રની ગેર વ્યવસ્થા

આ પછી સર વીલીયમ હંટર લખે છે કે “આ ખાલસા કરેલી જમીનો” અને કરેલી જમીનોએ આખે સરકાર કાંઈને કાંઈ જવાબ તો આપી શકે છે. અને આખો છે પરંતુ મુસલમાનોની કેળવણી આપતાં કેન્દ્રસ્થાનો ઉપર ત્રાપ મારવાના ચુનડાનો જવાબ સરકાર કાંઈજ આપી શકતી નથી. કારણ કે મુસલમાનોએ જે નેક નૈયતથી પોતાની કેળવણી વ્યવસ્થા અર્થે જે મિલકતો અમને સોંપેલી, તેની અગર અમોએ નેક નૈયતથી સુવ્યવસ્થા કરી હોત તો આજે મુસ્લિમો મોટે સારાં સારાં વિદ્યાર્થી હોત.”

આ દાવાની સાબિતીમાં ‘સર વીલીયમ હુગલીના’ ‘જગવિખ્યાત અવકાશો’ ઉદ્દેશ કરતાં લખે છે કે ઇસ “૧૮૦૬માં એક સખી વળુદ મુસ્લિમ ‘ગુદર’ પોતાના અતકાળ સમયે શુભ કાર્યો કરવા અર્થે એક મોટી મિલકત વક્ર કરી હતી કોઈક કારણસર તેના એ વડિવટદારોમાં મનમનાંતરે ઉપરિચિત થયાં, જ્યાં કસેકરે જઈએ તેવીએ કે સડો અપાય ત્યાં સુધી. વ્યવસ્થા પોતાના હસ્તક લીધી મુતવર્ણિયને અલગ કરી તેઓની ફરજ બાંધવા એક પોતે ટ્રસ્ટી બન્યા અને બીજાની જગ્યાએ બીજા એકને નિમી, બીજાએ મિલકત અમુક આવક લેવાની શરતે આપી દીધી. કોઈ કેસનો કેસનો આખો તે દરમિયાન તેની આવક દસ સાખ રૂપિયા બેગી થઈ ચૂકી હતી અને એ શિવાય પછુ બીજી આવક એક લાખા વીસ હજાર રૂપિયાની જેમા થઈ હતી. મુજબ વક્ર કરનાર માલિક મજબૂર મિલકત મુસલમાનોની હસ્તક અને ઉન્નતિ યાં અવાં કાર્યો કરવા, કરાવવા વક્ર આપી દતી, પરંતુ અંગાથ સરકારે મુજબ ઉદ્દેશને કારે મુજબ મજબૂર મિલકતની આવકમાંથી એક અંગ્રેજ કોલેજ ત્યાં કરી અને તેના વડિવટ ત્યાં વ્યવસ્થા એવી રીતે રાખ્યા કે જે ઈસ્લામી શરીઅતથી નિરૂદ્ધ હોતાં.

આમને તો મુસલમાનોએ તેના વડિવટમાં દખલ કરી કે ન તો તે પરત્વે પધાન આપ્યું. મિલકત મુસલમાનોની હતી મુસલમાનોની ઉન્નતિ ખાતર વક્ર કરવામાં આવી હતી, પરંતુ તે કોલેજ ત્યાં કરવામાં આવી તેની વ્યવસ્થા મુસલમાનોની મરજી અને મજબૂત નિરૂદ્ધ હતી અને વધુ અરસોસની વાનગીઓ હતી કે કોલેજમાં લખુતા ત્રણસો વિદ્યાર્થીઓમાં મુસલમાન વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા માત્ર ત્રણનીજ હતી. આ કેટલી દુઃખદ બીના કહેવાય? આ મિલકતની કુલ વાર્ષિક આવક પોંચ હજાર બસો સો પાંચની હતી, જેમાંથી પ્રતિવર્ષ પચાસ હજાર રૂપિયા અંગ્રેજ કોલેજ પાછળ ખર્ચાતા હતાં, અને એ કોલેજમાં ગયર ઈસ્લામી જાગોકા ભણતા હતા એટલે રાષ્ટ્રશત્રુઓમાં કડીએ તો મુસલમાનોના પ્રતિવર્ષ પચાસ હજાર રૂપિયા જેર ઈસ્લામીઓને, કેળવવા પાછળ ખર્ચાતા હતા જેમારે માત્ર અડી હજાર રૂપિયા, માત્ર એક મહરેસા પાછળ ખર્ચાતા હતા કે જ્યાં મુસલમાન જાગોકા ધાર્મિક કેળવણી લેતાં હતાં.”

સરકારની આ ભય કર અને અન્યાયી નિતી ઉપર દીકા કરતાં એક નિષેધ અંગ્રેજ લખે છે કે “સરકારે પોતાની નિતી-રીતીથી મુસલમાનોના હલવમાં જે નફરત, કિંકારત અને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કર્યો છે તેવું માંધે કાંઈ અશક્ય છે. બનવાંજોગ છે કે મોરાં જો સંસ્થાને વધુ પડતા કડક લેખવામાં આવે, પરંતુ મારા હબીસ વર્ષના રિફુસ્તાનનાં ધસવાટ દરમિયાન આ સિવાય મોટું કાંઈજ અનુભવ્યું નથી અને કાંઈપણ રિફુસ્તાનીઓ કે સુદાનીય પાતેથી આ આ સિવાય અન્ય સુધુ નથી. ભલે ગમે તેમ હોય પણ કિંદના મુસલમાનોની એકદમ માનસતા છે કે આ (વક્ર મિલકત) આખે સરકારે જે નિતિ ધાણું કરી છે, તે અન્યાયી છે એટલુંજ નહિ પણ સરકારનું કમીનાપણું છે, મુસલમાનોના હલો અમારાથી સખત રીતે પચાસ રૂબા છે અને એક છે.”

નોકરીથી નામહરમ

આંગણ વહુ વ્યા મુજબ આપણે જોઈ શક્યા છીએ કે કુપની સરકારના શરૂઆતના શાસને કાળમાં ખાસ કરી મુસલમાનોને ઉચ્ચ હોદ્દાઓ ઉપરથી પદચ્યુત કરવામાં આવ્યા અને તેમની કાપતિ, આમક અને વેલવના સાધનો પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો. કુપનીના બીજા દોરમાં તેઓની વ્યવસ્થાને ઊલ્લંઘિત કરી દેવામાં આવી. તેઓની કળવણીના કેન્દ્રો ચંપાણના આસપાસે બંધ કરી દેવામાં આવી અને તેઓનાં બાળકોને એવા લોકો હસ્તક સોંપવામાં આવ્યા કે જેઓ તેમની ગુલામીમાં હતા અને કાઠપણુ રીતે તેઓ (હિંદુઓ) મુસલમાનોને, કળવણ અશક્ત હતા એટલું જ નહિ પણ નામાયક હતા. નોકરી અર્થે અંગ્રેજી બોલવાને જરૂરી ગણવામાં આવી અને સરકારી દફતરો અંગ્રેજી બોલવામાં ફરતી નામવામાં આવ્યા, પરિણામ એ આવ્યું કે મુસલમાનોનાં આંછીકાના દારો બંધ થયાં અને તેમની હાલત સંપતિ અને મિલકત અદ્રશ્ય થતી ચાલી. મુસલમાનોની કમનસીબી હજી જાણે અપુરતી ન હોય અને વર્ગોનું ધર વ્યાજ સાથે વસુલ કરવામાં ન આવ્યું હોય તેમ. મુસલમાનોને નોકરીએ રાખતાં પણ અટકાવવામાં આવ્યા. ઉપર જણાવેલી બિંધી સુરેકેશિયો અને અંતરંગી હોવા છતાં પણ થોડા થોડા મુસલમાનો અંગ્રેજી શીખી લેતા હતા અને સરકારી નોકરી માટે ઉમેદવાર તરીકે બહાર આવતા હતા પરંતુ તે પણ સત્તાથી સાંખી ચકાવું નહિ અને જગ્યાએ તો સ્પષ્ટપણે મુસલમાનોને નોકરી દેવામાં આવ્યા. સર પીલીયમ હંટર કલકત્તાના એક હારસી પત્રમાં તા. ૧૪ જુલાઈ ૧૮૭૬ના અંકમાં લખે છે કે “આ વિગતને કાઠપણુ અસત્ય નથી કેરી ચકાવું કે સુદરખનના કમિશરે મનમોન્ટ ગેઝેટમાં સ્પષ્ટપણે એ આજ્ઞા કરાવેલી હતી કે મુસલમાનોની પદવી નક્કી કરવામાં

હિંદુઓ, સિયાય બીજા કોઈની પણ નિમલ્લક કરી નહિ” (જુઓ પૃષ્ઠ ૧૫૮).

મનમોન્ટ ગેઝેટના ઉપરોક્ત વિરોધ ક્યાં જાહેર પીલીયમ લખે છે કે “મુસલમાનો અનનિતે આરે એટલા સુધી પહોંચી ગયા છે કે અગર તેઓ સરકારી નોકરીના માટે લાયક હોય છે છતાં સરકારી જગ્યાના દારો તેઓને ખાસ નોકરીથી વંચિત કરી દેવામાં આવ્યા છે. તેઓની દુદ્દશા તરફ કાઠપણુ લક્ષ્ય આપતું નથી અને તુરિષ્ઠ સત્તા તો અહિંયાં સુધી મહાંધ જતી થઈ છે કે જાણે તેઓ અસ્તિત્વ ન હિંદુમાં નથી” (જુઓ પૃષ્ઠ ૧૫૮).

ખાદશાક મંત્રી ચપરાસી બંધા

સરકારી આ અન્યાય અને તિરસ્કારપૂર્વક નિતીનું પરિણામ સર પિલિયમ હંટરનાં કથના મુસાર એ આવ્યું કે ત્યાં એક સમયે સ્થળે મોટા હોદ્દાઓ ઉપર મુસલમાનો વિરાગતા હતા ત્યાં સને ૧૮૬૬ ની સાલમાં સારાએ કલકત્તામાં કાઠપણુ આવું એવું ન હતું કે ત્યાં મોટા દરજ્જા ઉપર મુસલમાનોની ગર હાજરી સ્પષ્ટ પણે તરી આવતી ન હોય? અને ત્યાં જુઓ ત્યાં ચપરાસી કે દવાઘર સિવાય અન્ય જગ્યાએ કાઠ પણુ મુસલમાન જોવાથી જડતો હોય? સરકારની આવી કોર નિતી તરફ ખાતે ખાતે જોરોથી જોરીસાના મુસલમાનોએ એકમેકોને નમ આરીસાના નકમિતર ઉપર પાઠવ્યું હતું. તેનો સાર એ હતો કે—

“નામાદાર સમ્રાટની સરકારમાં પ્રત્યેક પ્રજા જનને તેની લાખકાન અનુસાર નોકરીઓ મેળવવાનો કાપેસર દા છે. દલીલત એ છે કે જોરીસાના મુસલમાનો દુદ્દશાના દારમાં ચકામાં એટલા બધા કથાય થયા છે કે તેઓ, હને પુનઃ ઉન્નતી સુધી ચકે એવી કાઠ આજ્ઞાના કિન્હો પ્રિંગેચર થતાં નથી. આનો મુસલમાનો અમારો અનિર્વચનીય ખનત્તી છીએ. વેપાર

સૌથી પહેલાં અને ઉલ્લેખીક કૃષિએ મેલિતાનું અને મુશ્કેલી સાથે કૃષિના પલ્લે મીઠા આશ્રયથી અમો દુર છાએ અને કાલ સ્વેદમાં અમો અમોની રિયની વર્ણનીએ તો અમોની દોસત તે માહિતીએ જોમ છે કે જોએને પાણી ઉદાર કાઢી સુધે રતીમાં બેરેદમાં પેરું કે કા દેવામાં આવી હેય. આપ નામદર મંગાણુ મેદાગણીના પ્રિતિનિધિએ દોષ નર્મ સ્વરૂપમાં અમો અમોની રિયનિ રજા કરીએ છાએ. અમો એ ઉમ્મોદ રિયનીએ છાએ કે માહિતીએ એનના મેલિ, નત મેલિએનો બેદમાન વગર બનીએ ન્દાની મોટી કોમો સાથે એક સરખો વર્ણવ રાંખરીમાં આવે. અમોની કોમને કાષ્ઠપત્ર પ્રકારના કારણુ વગર સરકારી નોટરીમાંથી આશન રાખવાને કારણે બુખમરો અને કુદરોમાં અમો અદિયાં સુધી બેરેક થઈ ચૂક્યા છાએ કે અગર અમારી કોમને આસીક કુપીઆ પોસના પગારની પેણુ નોટરી આપવામાં આવે તો અમો બેરેદથી દોષાએલાં દિમાસવનાં ઉચ્ચ ચિખરો ઉપર કે સાવળીરીયાના ધમધમના રેતાળ, ઉન્નંડ, વેરાન

પ્રદેશમાં પણ જવા તૈયાર છાએ.

આપને અવસ્ય આશ્રય થશે કે મુસલમાને સાથે આટલો બધો અન્યાય થા માટે કરવામાં આવ્યો. આનો જવાબ મી. એ. સી. બેખી આપનાં લખે છે કે "મુસલમાનો તેઓ પોતાની અક્તિ અને લિયાકત ઉપર પણ શ્રદ્ધા ધરાવતા હતા અને એક સમયે ઉચ્ચ હોદ્દાઓ અને વલિવટમાં સ્થાન ભાગરતા હતા તેઓ પોતાને તેનાથી દૂર થવા બૂએ છે. તેઓએ અગમગી રવા છે કે સંતા અને સંપતિનાં સંપતો નાશ કરવા સાવકા દિદુએનાં હસ્તક આવી રવા છે. જગતમાંથી મુસલમાનોના હદો બેચની અને પરશાનીયો બેરેપુર છે. એક કાળુ માંવને માટે અગર આપજો એ માની લેખે કે મુસલમાનોને તેમના ધર્મની કારણે સગાવામાં નથી આવવા છતાં એટલું તો આપજો જારજ સમજ લઈશું કે મુસલમાનો સાથે તેમની ધાર્મિક માન્યતાને કારણે અન્યાય કરવામાં આવે છે." [જુઓ પૃષ્ઠ ૧૩૫]

(અપૂર્વ)

બાળકો માટે ઉદ્દેશિતાઓ

ગુજરાતી

ગાંડીવના

બાળ પુસ્તકો

૧. હયાતુન્નબી (સ.) ૧૦. હસ્તેનુન્નકી-૧૬
૨. સીરગુલિસીક (રદી.) ૧૧. અમલ તુગરથ
૩. સીરતે ઉમર (રદી.) ૧૨. કુખારો-શબકાર
૪. સીરતે ઉરમાન (રદી.) ૧૩. તરાબસકી ચદાઈદી
૫. સીરતે અંધી (રદી.) ૧૪. ઉરમાન-સ ખવાબ
૬. શેખ હિદીસ ૧૫. રાંદગાંધી અ. રદમાન
૭. બલીકા અબ્દુર્રહમાન ૧૬. તદ્દમીર કી સરઅમીન
૮. વજીર મન્સૂર ૧૭. બંચોદી ગીત
૯. અતો પુક ૧૮. તોન-પેશામ

શબકાર-ધી, રાંદેર, સ્ટોસ, કણપીક, સુરત.

“વીસમી સદીનાં યાત્રુજ માત્રુજ”

અનુવાદક:- એસ ઉનિયા.

આજની દુન્યાના બધા શોધએક્ષા ઉડા અને વિશાળ સમુદ્રો ઉપર “યાત્રુજ”ની સત્તા ચાલી રહી છે; તેઓ જેને ચાહે તેને એ સમુદ્રો ઉપરથી વહાણો અને આયોજોશ લઈ જવાદે; અને ચાહે તેને એના ઉપરથી ખસાર થવા ના દે! માનવીઓ ભલે ખુદાના દોષ, પણ સમુદ્રો; અને બંદરો, આયોજોશ અને વાવટા, સંસ્કરોના માલિક, ટ્રારપોઝિ, કુરર અને ડીરટ્રોવર આને બરાબ પારી પારીને કહી રહ્યાં છે કે “અમર” અને “હુકમ” (નઆઉઓ મિત્રાહ) “યાત્રુજ”નો છે. પછી જો, આગર તમે કાંઈ “સાચા”નો કામ સંભાળે કે “યાત્રુજ, માત્રુજ સંસુદતુ” પાણી પી જશે” ત્યારે તમે શા માટે કાંઈ એવા આવનાર વખતની રોક નેઈરવા છો!

એક વખત આ વિશાળ અને ઉડા સમુદ્ર મૌજો મારતા પાણીને બંધે આગતા ભ્રમ ને ખુમારાનાં કાગા વાદળોમાં ફેરવાઈનેજ રેવશે. અને આ દિવસ તે હશે જ્યારે “યાત્રુજ” પોતાનાં લગઈ વહાણો અને સખમરનીઓ, પોતાના તેલના કુવાઓ અને પેટ્રોલની આગથી, લંકાના રાવણની પેઠે પોતાનીજ આમમાં બળી રહ્યા હશે! એ દિવસ તે હશે! જ્યારે તેના મોઢ મહે તેને “શાહીવાદ” અને “મુડીવાદ”ની બળમાં ફસાવી દેશે, એના શાહીવાદના અગાચ એના સમુદ્રોમાં આગ લગાડી દેશે. અને એ યાત્રુજને આજ જયવાદ દુન્યામાં દોષખમાં છોમી દેશે! આ તે દિવસ હશે જ્યારે ખુલ્લ

દરજાદ “વધિક્ષ મિત્રારે સુજાજેરન”ની તકસીર અને તાલીવ માટે તકસીરનાં પાના ફેરવવાં નહિ પડે; અને એના અર્થ માટે કોઇ બોધા શક્તિની જરૂર નહિ પડે; આમિમ અને મનદિત પોતાની આખો વડે “મગજ” નહિ પણ નરી હકીકત જોશે! આજે “યાત્રુજ”ને શક્તિ છે કે તે અમારાં દિયોને, અમારા દીમ જોને અને અમારી અક્ષતને અમારી આંખો અને કાનેને, પોતાના બળવંત નરીબ અને તાકતથી; પોતાની તાલીમ અને તબક્કીબથી; પોતાની રસાયણ શક્તિ અને મશીનોથી; પોતાના ડોકટરો અને હિંદનીવરોથી; પોતાની સામન્સ અને આર્ટથી; પોતાની તોપો અને રાઇફલોથી; પોતાની મશીનનો અને સંગીનોથી; પોતાનાં વિમાનો અને બયુનોથી, ભંડે છતી જે, પણ એ “યાત્રુજ”ને એટલું જરૂર વાદ રહે કે ત્હારી આ સત્તા સત્તા માટે ટપી શક્યાની નથી. બહુજ નજી દીકના ભવિષ્યમાં ત્હારો મોતની નૌબત વાગી રહી છે; ત્યારેજ હું દેખીશ કે ત્હારી જાણી શક્તિઓ જેના ઉપર હું ખૂબ કુંદતો હતો; ત્હારો પોતાનેજ માટે જાનત થઇ પડી! ત્યારેજ હું સમજી શકે ત્હારી “યાત્રુજ” કેટલી નમાલી અને નમણી હતી. આજે ત્હારો ખુલ્લ ધંદનો નાદ સંજગત રહ્યો છે...દેખ એકું ત્હારું મોત આવી રહ્યું છે.

ઉમ્મે અખાન

(એક બહાદુર અરબ ખાતૂન)

લખનાર : હાફિઝ ગુલામ હુસૈન “ઉદ્દત” સાહબ (અરબોધન)

સામાન્ય લોકોની ધારણા છે કે સ્ત્રીઓમાં બહાદુરી નથી હોતી. એમાં શંકા નથી કે પુરુષ સ્વભાવિક રીતે સ્ત્રી કરતાં બહાદુર અને જોરવાર હોય છે. અને તે વિચાર પૂર્વક જોવામાં આવે તો સાફ દેખાઈ આવે છે કે પોતાનાં ધરખાર અને પોતાની કામનું તેમ દેશનું રક્ષણ કરવું કુદરતે પુરુષને જ સોંપ્યું છે. પરંતુ એનાથી એમ નહીં ધારી લેવું જોઈએ કે સ્ત્રીઓમાં બહાદુરી નથી હોતી. ઇતિહાસ સાક્ષી પુરે છે કે પુરાતન કાળમાં ઇલેક્ટ્રીક સ્ત્રીઓ સીપાઈશીઓ હતી અને જેમ બહાદુર પુરુષો રણ સંગ્રામમાં પોતાની બહાદુરીના જોડરો દેખાડે છે તેમ તેણીઓ પણ બતાવતી હતી.

અહીંયા એક અરબ ખાતૂનનું જીવન ચરિત્ર રજૂ કરવામાં આવે છે, જે ઇસ્લામની અશ્લીલા પ્રાથમિક દૌરમાં હતી અને એથી તો બહાદુર અને લગાયક હતી કે મૈદાનમાં કાંઈથી પાછળ રહેતી ન હતી. આ જોજ ખાતૂન છે જેનું નામ આ લેખના મથાળે સુશોભિત છે. જે સમયમાં હજરત ઉમર (રદી૦) ખિલાફત પદ ઉપર બિરાજ્યા હતા. તે વખતે ઉમ્મે અખાન તે હરફરમાં હાજર હતી, જે શામ દેશમાં પોતાનો વિજયનો અંકડો ફરફાવી રહ્યું હતું. તે વેળા તેણી તદ્દન કામળ વયનાં હોવા ઉપરાંત તેમના લગ્ન થયાને પણ હજી માત્ર થોડાક જ દિવસો ચિત્યા હતા. વળી લગ્ન પ્રસંગે જે સુગંધો તેમના લિલાસમાં લગાડી હતી હજી તેમાંથી વાસ પણ આતી હતી. હથો મડો લગ્ન પ્રસંગની મેહદીનો રંગ પણ હજી જેમનો તેમજ હતો. જે કે હજરત રસૂલે મકબૂલ (સહ૦) દુન્યા ત્યાગી જવાને બે અઢી વરસો થયાં હતાં; પરંતુ

એની ખબર નથી તે આ કામળ વયની પ્રાક-કામળ ખાતૂનને આપ (સ૦) ની સેવામાં હાજર થવા અને સદાબિયતનો રત્નો પ્રાપ્ત હતો કે કેમ ? પરંતુ એમના પ્રાથમિક જીવન વિશે એટલો તો હાસ યાચ છે કે બહાદુર બાપ અને જાજા કબીલાવાળાઓની તરબીયતમાં જંગી શસ્ત્ર અસ્ત્રો એટલેકે લગાયક હથીઆરોને વાપરવામાં ધણી સારી તાલીમ પ્રાપ્ત કરી હતી જંગી તાલીમને તેની બહાદુરીમાં આત્મા કુચી જે તેમના ખમીરમાં હતી અને છરહામે તેમની પરીવ્રતા અને પરહેઝગરીમાં ઉમેરો કર્યો. કે જે ખુદ પરસ્તીનું ફળ કહેવાય છે.

ઇસ્લામી હરફર શામના પુરાતન શહેર દમિસ્ક તરફ વધ્યું. તેમાં આ બેચાર દિવસનાં પુરજોશ મીમાંબીબી પણ હતાં. દમિસ્કમે ઘેરા સહ ધનાંજ તકદાર જે હમેશાં સારા ભેટો માટે આગ્રમ ધરતું દારણ બનતી રહે છે, અ અમન્દાર બતાવ્યો કે કાંઈ ફમીના એરી જાણે હામે અખાનના નવજવાન ધણીને શહાદતને જામ પીવડાવી દીધો અને તેઓનો લગ્નની મેહદીનો રંગ ઉજા પહેલાંજ બેવા બની ગયા. જહાલના સમયમાં સ્ત્રીઓ આતા નાતુંક મોમ પર વિશ્વાસ કરતી હતી. સુખ, માથું અને છાતી ફૂટતી હતી અને ગોરબાકાર મચાવી દેતી હતી. પરંતુ ધર્મની મક્કમતા અને નયુગ્વનની તાલીમની બરકત હતી કે ઉમ્મે અખાને ધણીજ સખ અને ધીરજથી કામ લીધું. ખુદાની મરઝી ઉપર રાજી રહી શિકાયતનો એક પણ શબ્દ તેના મુખથી નીકળ્યો ન હતો.

આવાં હૃદયગ્રાવક અને જીવનેશુ પ્રસંગે ઉમ્મે અખાને જે કાંઈ કહ્યું તે આ હતું કે પોતાના મહંમ અને શહીદ શૌહરના શમ પાસે આતી

ઉભી રહી અને સમ્પત્તી અમળા દર્દભર્યા
અંદાજથી કહ્યું કે “પ્રીય શૌકર ! તમેને ખુબારક
ચાવ, ખુદાએ તમેને પોતાની રહમતમાં હુપારી
લીધા. તમે તેજ ખુદા પાસે ગયા જેણે આપણુ
બન્નેને મેળવ્યાં હતાં અને હવે જુદાં પણુ કરી
દીધાં. હવે હું તમારા મૃત્યુનો બદલો લઈશ
અને એમાં મારા આત્માનું પણુ બસિદાન આપી
દઈશ, ફરી જ્યાં તમે છો ત્યાં હું પણુ આવી
પહોંચીશ એટલા માટે કે મને તમારા પ્રત્યે
ખૂબજ પ્રેમ છે. બસ હવે તમારા પછી મારા
બદનને કોઈ બીજા માણસનો હાથ નહીં લાગશે.
કારણ કે હવે મેં પોતાને ખુદાપાકના દીન-
કરદામની સેવા કરવા અર્થે વક્ફ કરી દીધી
છે” આમ કહીને આંખો મદોંથી એક પણુ
અશ્રુમિન્દુ સાચાં વિના અને આશાઓ, અભિ-
લાષાઓ અને ઉમંગોલપાં સીના મદોંથી એક
પણુ આક કયાં વગર તેણીએ પોતાના અગ્રીઝ
શૌકરના શબને પોતાનાજ હાથે માટીને રવાંધીન
કયું. આ કામથી પરવાર્યા ફરી ઉભે અજાન
લગાયક વસ્ત્રો અને શસ્ત્રઅસ્ત્રોથી સજ્જ થઈ
દુરમનોના મુકાબલા અર્થે તૈયાર થઈ ગયાં. તે
વખતે દમિશકના રાજ્યની લગામ ટોમ્સનાની
એક બદાદુર અદસરના હાથોમાં હતી જેને અરબ
હતિવાસકારો “તવમા”ના નામે વર્ણવે છે. એને
રોમના ક્યસર હરકયુલસનો જમાઈ બનાવે છે.
ટોમ્સ એક ઉત્તમ સિપાહસાધાર હતા. રજુસંઘા-
મમાં તે વીરતાપૂર્વક લડી રહ્યો હતો. મુસલમાનો
પણુ મહમપણે મુકાબલો કર્યો જતા હતા.
આવી દેવદાનનાક જંગમાં ઉભે અજાન પણ
આવી પહોંચી અને જે જગ્યાએ સખ્ત
ખુનામરણી ચાલી રહી હતી, હરકરને ચીરતી

ફાજતી ત્યાં પહોંચી મઈ અને કમાન વડે તીરો
વરસાવવા લાગી. તેણીનું પહેલુંજ તીર રોમનોના
અંકાધારીના હાથમાં લાગતાં ફોસનો ઝંડો નીચે
પડી ગયો, રોમનોએ ફરીવાર ઝંડો ઉઠાવી ઉભે
કરવાના જનતોડ પ્રયાસો કર્યા પરંતુ મુસલમા-
નોના સામે તેમના પ્રયાસો નિષ્ફળ નીવડ્યા. હવે
લગાઈએ ગંબીર ૩૫ ધારણુ કર્યું અને પહેલાં
કરતાં વધારે ઝપાઝપી થવા લાગી. એટલામાં
ઉભે અજાને બીજું એક તીર છાંયું. એ તીર
સીંધુ ટોમ્સની આંખમાં પેસી ગયું. તીર લાગતાંજ
ટોમ્સ પોતાનું ભાન બુઝ્યો અને આંખ ઉપર
હાથ મુકી તામી છૂટ્યા. સરકારને નાસતાં જોઈ
આખા લશ્કરમાં ભંગાણુ પડ્યું અને જેનજેનામાં
નંદાન મનુઓથી સાફ થઈ ગયું. ઉભે
અજાનનું તીર ટોમ્સની આંખ કાઢીને છેક
મગમમાં ઉતરી ગયું હતું. તેને કાઢવાના ધણીજ
પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ નહી નીકળતાં એને તીરની
લાકડી કાપી નાંખવામાં આવી અને તીર
અંદરજ રહ્યું. છેવટે એ તીર તેના માટે દુખપેણુ
સાબિત થયું.

ત્યારપછી એક ર જે લગાઈમાં ઉભે અજાન
જ્યાં જ્યાં લશ્કર ઝપાઝપી જેની ત્યાં જઈ
પહોંચતી અને પછની ફરતી કે મારા ધણીનો
કાનિજ કાણુ છે અને ફરી તીરંદાજી શરૂ કરી
રેલી. તેણીનું ફરેક તીર દુરમનને મૃત્યુ સંદેશ
પહોંચાડ્યું હતું. આ છે મુસ્લિમ ટ્રોનીની
બહુ દુરી અને વીરના. આજકાલની
મુસ્લિમ ટ્રોઓ જેઓ મુરપતુ બાંધ
અનુકરણ કરી રહી ફેશનની પુતળી
બની રહી છે. તેઓએ દંધાત પકડવી
જોડે.

ત્રણ સફા "ઝાર સરેલી"

પહેલો સફા

દિનુમ્તાનની સરદારી સામે પાર એક
થયા પર્વત ઉપર-

એક સદૃશ તરવુરાન પાન.

સાંજનો સમય.

મુદમ્મદોરી જેવો અને વ્યાકુળ

થોડા ફોજના સિપાહિ અને સરદાર સાથે
સંખ્યા સમય પસારે કરી રહ્યાં દોઢો સારીપે
ફોજ ઉપર મુખ્ય સમા મંગળા વહોરો યેચછ
રહ્યાં દોઢો.

થોડીજો તેના બાવળનક અંધારાગી દરીને
લેવું:-

"દિનુમ્તાન, જનન નિગમ, વિશાળ દેશ!
હાકિરોનો મુકક, મર્તન પુનઃજનુ" મ્યાન, મર્તન
પુનઃમર્તી હાર." દુનુમ્તાનની નજરની અંતે દહ
તે બીજા મંગળામતી બાવળ દેખાંચો એક પછી
એક આગના કે રંગી હાર પામી દિનુમે
છત્રાસના સિયોડો ત્યાની ત્વાજુ પડ્યું દરુ.
"ત્વાજુ"

હા! હાકિરોની આગમ લીનસંગને. મુદમ્મ-
નની લાસ આંખોમાં દરકન થય એક ફોજ
સરદાર આગમ આગે.

મુદમ્તાન-"કુતુમ્લીન? શું તે ન
આગે?"

કુતુમ્લીન:-(અલ્પ જનની) "આ મારે નહીં!
જનપનાદ, આપનો કકેયાક તેને લાગીને જ
છોડો."

મુદમ્તાન મુખ રોડે છે.

"આ હાકિરો કેવા છવ પર આવી લગનાર
છે, જેને છવનગી દુમમ છે."

એક તરફ લગાર મગમ.

મુદમ્તાને બારીકાતી લેવું, તેની આનસી
લાત્ર આંખો અંધારામાં ચમકી ઉઠી.

સિપાહી સામમાં લપેટાયલા એક મનુષ્યનો
આકાર તેની સાથે પાન સિપાહી.

મુદમ્તાને પોતાની રજામદાર મુદીને લગ
આપ્યા.

આનવારે કહ્યું-"મુદમ્તાન, આ પડ."

મુદમ્તાને પત્તે એક બેનસ મંગેલો, તેની
ફોજાદી બાંગળાઓ મુકક રીની દની વચ્ચે-
પાકના લંચ-પછી-પછી-મેજે એક લખિયાસ
લીધા લગે-નિગિનવાનો.

"ફીક!"

આ પત્તમાં મદાસાન જયચંદના તરફી
મુદમ્તાનને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું દરુઃ-
"આવો! અને દિદીગો ફોજ કરો!"

"કુ મદાસાન જયચંદનો ઉપદાર કરી ન
જીરો."

પછી સિપાહીઓ તરફ ફરીને "એનો ખાતો
બંગોજન કરો?"

એકબીએ તાગુદને કહ્યું, "કુ ખાતો
હાયનુ" સંધ્યુ ખાતે ન રાજીસ દુકમ આપો તો."

મુદમ્તાન રહી રહી દોઢો, અંધારામાં જતાં
જતાં મેમ્મલોને લેઈને મનમાં બુદ્ધિઓ "જ
ચોડા પળ રિચિન છે પાન એકમ મંગેલો"

ગીતો સફા

કલકલા

ફિરંગીઓનો મહેમ.

ગોડ કલાધર.

સીપાહી કલો એક માથુસ ઓરીસમ-
જપોરોનો તાપ. મોટી નાખે એવી ક. કલાધર

પરમેશ્વરમાં તરબોળ-આગળ દિનુમ્તાનનો નકરો
કલાધર:-"તમમ રિદુરતાન ઉપર એકી

દુકમન થાય તો કેવું ગદી પળ બંગળો આ
નવે મુર્ખ? શુ કરવું? મરમેન્ટનો હુકમો
પાત્ર ની"

રમ્પત "સરકરેલ ચરમા" ચપરામી
અંદર હાખત થયો. હાથમાં એક પત્ર હતો.

કલાકે કપાળે કરચળી વાળી વાંચે.
 "ગવર્નર મળવા માંગે છે."
 ગવર્નરે બોલાવ્યો છે.
 મીરજાદર અને અમીયદની કલાકે ગવર્નર
 સાથે મુલાકાત કરાવી.

"આ નવ્યાય મીરજાદર સાંકળ, આ શેઠ
 અમીયદ, હમારા મેદદગાર સિરાલુદ્દીનાની ગર-
 તરી પેટી બંગાળના નવ્યાય. એમને હાલમાં
 એક સાપ રૂમીઆની અગત્ય છે"

કલાકે હર્યો. વાંદસનથી આંખો મિલાવી
 અને નવ્યાય સિરાલુદ્દીના ખતમ. બંગાળમાં
 ફિરંગીઓને દખલ અને અમલ. દેશમાં ભારે
 લગઈ.

ત્રીજો સફે

લાડી ચાઈ, ગોળી, જેલ, ખાદીપોશ,
 દેશના જંગમ રસ્તેસેવકો.

એક પાતળો છોકો કાળારંગનો નાળો,
 પાદમતારોનો સરદાર.

કામળ નવલુચાન! શિશુવૃધી મેડું ફેરવી
 હાથની હથેલીમાં શીશ લઈને ફરનાર. ખાનગી
 સભાઓ, ચુપ રહેવું, ચુપ ફરવું અને એક દિવસ.

એના વખતે અંગ્રેજ પોશાકમાં સમજ-
 અચકા પામળમાંના દેશના વક્તા-રડબર-
 કામળી મોટરમાં સવાર, દેશલકનો મોડ સાડે
 અને ત્યાં આ પાર્કમાં.

લંડનમાં પછી.
 છતાં દેશની આગ બુઝાઈ ન હતી.
 પછી...

એક સાંજ લોડ સાંકળ શીમશામાં ભારે
 વમાસણમાં વારંવાર ટાઇમ જોરો.

એ, ડી. સી.એ આવીને કહ્યું...
 વામસરોષ હર્યા.

પડિતજ અને ચપખ સાંકળ અદખથી
 શીશ નમાવી અંદર દાખલ થયા. અન્નદાતાના
 કપાળે વમાસણની કરચળીઓ દેખી તેમણે
 હાથ ધરું કુખી આનું. લોડ સાંકળે પાછું
 પોનાવું રડવું શરૂ કરી પેતાની ઇચ્છા કહી.
 સંભળાવી, અને કાદનની દોડાઈ આપી. કૌમળા
 વક્તાઓએ એકબીજાની તરફ જોયું અને હસીને
 કહ્યું. "હુમૂર! આપ ચિન્તા ન કરો?"

લોડ સાંકળ બોલ્યા. "મગર"

"જન્ન! એ જોખમ હમારા શરીર" બન્ને
 સાંકળોએ ડાડ સાંકળને ખાતી આપી. લોડ
 સાંકળ હાલતમાં હતા કે છેવટે શું થશે!

જરે!
 બાજે દિવસે વર્તમાન પત્રોમાં મૌદ્દીઓના
 ફતર અને પડિતોના ફરમાન હતા કે "કોઈ
 હિન્દુને મુસલમાન બનાવનારને માટે જન્નત.
 હિન્દુ સ્ત્રીને ઘેરથી સવાળ" અને કોઈ મુસલ-
 માનની શુદ્ધિ કરવી 'ધર્મ' કામ. મુસલમાનવું
 ખૂન હજાર ગાયના દાન સમાન"

પંદર દિવસ પછી
 દેશમાં ફરફટ વૃક્ષાન, હુલ્લમ, ફસાદ, અને
 સ્વનંતવનો નાસ!!!
 આ છે ભારતવર્ષ, હિન્દુસ્તાન, હિન્દીયાના
 હિન્દીસના પછી સફા ચોથો તૈયાર થઈ રહ્યો છે.
 (કેડું ઇતિહાસ પરથી)

પુસ્તકો અને ફોટાઓ

કપડે આજમ મુહુમદઅલી જિન્નાહ	(ઉર્દૂ)	પ્રી. રૂ.	૧-૪-૦
" " " "	(અંગ્રેજી)	" "	૧-૪-૦
ફોટો " " "	૧૦x૧૪	" "	૦-૧-૦
સવાનેહ મુન્દિલમ લીગ	(ઉર્દૂ)	" "	૨-૮-૦
હવાતે ઇકબાલ	(ઉર્દૂ)	" "	૧-૦-૦
ફોટો ઇકબાલ	" "	" "	૦-૨-૦
ફોટો ગાલિબ	" "	" "	૦-૨-૦

ધી રાંદેર સ્ટોસ,

શુધીક સુરત.

માનું દિલ

(અનુવાદક:-દર્શક)

(આ લેખને મેં અનુવાદ તરીકે જણાવ્યો છે પરંતુ મૂળ જરમનીને ઉર્દૂ અનુવાદ પણ મારા વાચકોમાં આવ્યો નથી. એક મિત્રે તે વાંચેલા અને મને વાત કરેલી તે ઉપરથી આ લેખ ધરાયો છે. લેખની વસ્તુ મારી છે પરંતુ એમાં રહેલો ઉચ્ચ ક્રેડીનો વિચાર મૂળ લેખકનો છે. સાર્વારા આ લેખની જન મૂળ લેખકની હોઈ તેની મૌલિકતા માટે એ કંઈ જરા હોય શકે તે તેનેજ છે.-દર્શક)

હરિયાના તે કિનારા આજે સૌંદર્યનું કેન્દ્ર-સ્થાન બની રહ્યો હતો ચંદ્ર તેની પૂર બહારમાં ખીલી રહ્યો હતો. મીઠી ચાંદની પ્રસરી સકળ જગતને સૌંદર્યમય બનાવી રહી હતી. શિતળ સમિર મંદ મંદ વાઈ રહ્યો હતો, પાસે આવેલાં પુષ્પ ઉદ્યાનમાંથી સુગંધી પ્રસરી વિમાગને તર કરી રહી હતી. આ મધુરા વાતાવરણથી હરિયાના મોજા મસ્તીમાં આવી એક બીજા સાથે બાથ ભીડી રહ્યાં હતાં. આ અયગમ્ય એક પ્રકારના મધુર સંગીતમય સાદ ઉત્પન્ન કરી રહી હતી.

તે પ્રેમી યુગલ પ્રેમની મધુર ગોષ્ઠિમાં તરંગીન થઈ ગયું હતું.
ધણે સમય થયો. તેઓ ત્યાં આમ જોઈ હતાં.

"પ્રિય, જુઓને આજે જગત કેટલું સૌંદર્યમય બન્યું છે, ચંદ્ર કેવો ખુબસુરત લાગે છે!" પ્રિયાએ પ્રેમીને કહ્યું.

"હા...હા...પણ તું કયા ચંદ્રની વાત કરે છે? કારણ કે અહીં તો બે ચંદ્ર છે." પ્રેમીએ હસીને કહ્યું.

"બે ચંદ્ર? કયા બે ચંદ્ર! એકજ ચંદ્ર તો છે!" વિરમય પામી પ્રિયા બોલી.

"એક તો 'પેત્રો ચંદ્ર' આકાશ પ્રત્યે હાથ બનાવી પ્રેમીએ કહ્યું. "અને બીજો આ" કહી પ્રેમીએ પ્રિયાનાં મુખ તરફ ઈશારો કર્યો અને પ્રેમથી તેના મુખને પોતાના તરફ ખેંચી તેના સુંદર હોઠો પર એક સુખન લઈ લીધું. "બીજો" કહી પ્રિયાએ પોતાનું મુખ અમસ્ત ખેંચી લીધું. અને હસી. એના હાસ્યે વાતાવરણમાં હાસ્ય પુરી દીધું.

બન્નેમાં પ્રેમ ગોઠિ ચાલુ રહી.

ધણે સમય વીતી ગયો. પ્રેમીએ સાથે હોય તો સમય કેટલો જલદી વીતી જાય છે. મંદ મંદ સમિર વાઈ રહ્યો. એકાએક તે જરા જોરથી વાયો, પ્રિયાના કુદો તેના મુખ પર ફરી વળ્યાં.

પ્રેમીને લાગ્યું કે ચંદ્ર અદલ્યમાં તો નથી ધ્રુવપાદ જતો? પ્રિયાએ પોતાની નાજુક બંગલો-ઓથી એ કુદોને ખસેડી.

વાડળામાં ઘેરાયેલો ચંદ્ર એકાએક બહાર આવી ગયો હોય અને તેને નિહાળતો હોય એવો પ્રેમીને અનુભવ થયો.

પ્રેમી પ્રિયાના મુખદર્શનનો લ્હાવો લદતો રહ્યો. એને જગતનું સુખ પ્રિયાનું મુખ જોવામાં લાગ્યું. જગતના સૌંદર્યનું કેન્દ્રસ્થાન પ્રિયાનું મુખ લાગ્યું. એના ગાંધોમાં એને શુલાબના કુસોળે ભાસ થયો, એના હોઠોમાં લીલમનો ચળકાટ. એને દેખાયો. પ્રિયાના મુખને એ ટગર ટગર જોતો રહ્યો, કંઈ અણગોલી નહિ મળી શકે એવી વસ્તુ એને પ્રાપ્ત થઈ હોય એવી સંતોષની લાગણી એના ચહેરા પર દેખાવા લાગી.

"પ્રિયા" ઝલે એને સંબોધી.

"પ્રિયે" પ્રિયાએ જવાબ દીધો.

"તું મને કેટલી સુંદર દેખાય છે એ તને

હું કેમ ખતાવું?"

“પાછી એની એ વાત ?” પ્રિયાએ મસ્તી
ભરી અદ્યથી હસીને હાલું.

એ હાસ્યમાં બહુ હતું. લોક્યુબધ્નું આક-
ર્ષણ હતું. પ્રેમીએ પ્રિયાને પોતા તરફ ખેંચી.
તેના હોઠ, ગાંઠો, આંખો અને કપાળ સુખી લીધાં.
બંનેનાં હૃદયમાં અર્ચિય આનંદ ઉછાળા મારી
રહ્યો. બંને બેશુદ્ધ રિયલિટીમાં હોય એવું લાગ્યું.

તેઓને જ્ઞાન ક્યાંથી હોય ? ફ્રિકના રાજ્યમાં
જ્ઞાન અને હોરાને ધણું ઓછું સ્થાન હોય છે.

તેઓ તેમની આસપાસના વાતાવરણથી
સાવ જ્ઞાન બૂલા યદ્ય મયાં.

તેઓની રંગમાં મસ્તીખોર લોહી લોહી રહ્યું.
સમય વીતવા લાગ્યો.

પણ એની તેમને શી પરવા હતી.

“પ્રિય” પ્રિયાએ પ્રેમીને સંબોધ્યો.

“પ્રિયે” પ્રેમી બોલ્યો.

“શું તમે મને ખચિત ચાહો છો ?”

“કાંઈ દીવસ નહિ અને આજે આ પ્રશ્ન
કેમ ?” પ્રેમી વિચારમાં પડ્યો.

“તને ચાહું છું” આશ્ચર્ય પામતા પ્રેમીએ
પૂછ્યું “તને ચાહું છું ? એ શું પૂછે છે ? અરે
મારી રંગરંગમાં હુંજ હું છે. તને ચાહું છું એ હુંજ
નહિ પણ તને કેવળ તનેજ ચાહું છું.”

“ફટકુ !” પ્રિયા આજે કંઈ મસ્તીએ
ચડી હોય એવું લાગતું હતું.

“ફટકુ !” પ્રેમી પાછો આશ્ચર્ય પામતાં બોલ્યો.

“હા.”

“ફટકુ” તે કેમ બતાવું ? જેનું માપ એ
ન ચક્ર શકે. જે તોલીયે ન ચકાય અને ગણીયે
ન ચકાય. તે કેમ બતાવું ?

પ્રિયાના હોઠ પર મધુર સ્મિત રમી રહ્યું.
નયનોમાં ચમકાર ચમકી રહ્યો.

પ્રેમી પગચાર તેના મુખ સામે જોઈ રહ્યો.
બંનેના હોઠો મળા ગયા.

પ્રિયા પ્રેમીના જોળામાં ઢળી પડી.

પ્રેમીને લાગ્યું કે આકાશમાંથી ચંદ્ર તૂટી
તેના જોળામાં આવી પડ્યો છે.

પ્રિયાએ પ્રેમીના મસ્તકને પોતાના તરફ
ખેંચી તેના હોઠોને પોતાના હોઠો ઉપર નેરથી
લાખી લીધાં.

પ્રેમીને લાગ્યું કે તે સ્વર્ગમાં વિહરતો હતો.

“મારી પાસે શબ્દો નથી કે જે વડે હું
મ્હારો પ્રેમ તને પ્રદર્શિત કરી શકું.” પ્રેમી
બોલ્યો.

“હા” “એમ” કહેની પ્રિયા ઉડી અને
પોતાના અસ્તવ્યવસય યદ્ય ગયલા વસ્ત્રોને ઠીક
કરવા લાગી.

“હા” કહી પ્રેમીએ તેના મુખ પર આંખ
માંડી.

“પણ...”

“પણ...પણ...શું ?” અર્ધશી બની પ્રેમી
બોલી ઉઠ્યો.

“પણ એની સાખિતી શું ?”

“શાની સાખિતી ? કેવી સાખિતી ?” વિરમય
પામતા પ્રેમી પૂછવા લાગ્યો.

“તમે મને ચાહો છો તેની” પ્રિયાની
વાણીમાં ફટકા હતો.

“હું ચાહું તેની ?” કાંઈ દીવસ નહિ અને
આજે પ્રિયા આતું આતું કેમ પૂછે છે તેના
વિચાર કરતો, વધુ અને વધુ વિરમય પામતાં
પ્રેમીએ પ્રશ્ન કર્યો.

“હા” ભારપૂર્વક પ્રિયા બોલી.

“એની સાખિતી એજ કે હું કહું છું.”

“બસ ?”

“હા”

“ના, મ્હારે વધુ જોઈએ.”

“વધુ ?” આશ્ચર્યમાં ગરકાન થતાં પ્રેમી
બોલ્યો.

“હા” મુક્તમતા બંને ઉત્તર મળ્યો.

આર પીલસ:-

આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવે પછી
જાહેરમાં મુદ્રા છે. કારણ પછુ કારણે

શુભાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક સંકટઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસાં કડી-મરદાં માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે. તો લગભરે અતિ-
શ્વેદિત નથી. અનિ સ્ત્રી સમાગમ, કુરુપ, ટે ગમે. એ કારણે શુભાવેલું
પુરુષત્વ (મદદ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ
સુધી એનાથી ઇફસીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી. જેનું દિવસમાં
નિર્ધાન, પાચનશક્તિ, રૂકાવમાં પછુ પોતાનો શુભ ઇલાવવો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી મુરતી, દીવાળી, કમર, માથા, સાંધા, અને રંગના
કુખાવાએને દૂર કરે છે. એમાં કસ્ટુરી, અંબર અને સોનાની લસમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા
છતાં માત્ર પચ્ચકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

આર તિલા:-

આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી
કોષ્ટિક રીતની જલન કે કોલ્ડીઓ થતી નથી. તેમાં એને લગાડી
પાન કે પાટો બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મસળતોજ ચામડીમાં ધુસી જાય છે. રંગોની નજાણે
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, લગભરે રૂપીઆ ખર્ચે જો લાભ ન મળે તે લાજ
માત્ર એકી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અડી) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

આનંદ રસ:-

આ વિચિત્ર તિલો મદદાર અને ઇફસાક (વીધી સ્તંભન) માટે
ખાસ છે. ગરીબોને ખાત્ર લક્ષમાં રાખી આ કડીરી તિલો
જાહેરમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સખતી અને ઇફસાકમાં બેવડો વધારો
થાય છે. કીમત રૂપીઆ (૩.૧) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

મુકબી વ મુન્સિક:-

કસ્ટુરી, અંબર, સોનાની લસમ જેવી કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા
અને મદદાર માટે અજોડ છે. નિર્ધાન, (ધાતુસાવ) ઇલિતિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્ય
વિકારની દરેક કુર્ચાદો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. ગોળીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોતો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોલો એકનો રૂપીઆ એક, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

દવાઓ સુઝાક:-

આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નેવા કે જૂના પરમિયાને
મટાડે છે. લગભરે માલુસો સારો થયા પછી આ દવા
પગલીક સનમુંખ પછી છે. એક શીશી સાત દીવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ
શીશીમાં સારો રહી શકે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કારી છે. ઇન્ન-
કશનો વડે પોતાનું લિખ્ય પાચમાન ન કરતાં એક ધાર આ દવા લેવા અમારી ભલામણ છે.
કીમત શીશીનો રૂપીઆ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો. (રૂબરૂમાં પરમિયાનો શર્તીયા ઇલાજ કરીશું)

બિન્દ ખબરથી મંગાવનારોએ એ બીડીય પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander
Union Pharmacy: ના નામે ચેકલેલ કાર્મરીમાં મળતી દરેક દવાઓનું સચિપત મુક્ત
ચેકલેલમાં આવશે.

લખો અથવા મળો : મેનેજર

શ્રી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat.

આડીકાના એજન્ટ:- Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

-કિંવા-

ધંધર દ્રષ્ટિએ સ્વદેશ પ્રેમ.

સેખક:

અહમદ હાજી અબ્દુલ્લાહ પટેલ.

(૧)

એક સમયે સ્વર્ગમાં ઝાંઝ ફરિસ્તાથી અચાનક કંઈક અપરાધ થઇ ગયો. જેથી ખારગાંઢે ખુલાશદીમાંથી હુકમ થયો કે તેને સ્વર્ગમાંથી દાદી મૂકી સૃષ્ટિ પર મોકલી આપો. અનિશ્ચય દુઃખ પામીને ફરિસ્તાએ ખુદા પાસે પોતાના અપરાધ બદલ હાંમા યાચી. આતા 'થઇ કે "તમારે સૃષ્ટિ પર તો જીવુંગ' પડશે, હા એક રીતે તમોને પ્રેમ: સ્વર્ગમાં દાખલ કરી શકાય"

ફરિસ્તા સિક્કામાં ઝુકી પડ્યો અને અંતિમ આજીજ સાથે બેલ્યો "ખુદાયા! તે કઇ રીત છે?"

હિતર મળ્યો કે: "વિશ્વથી ઝાંઝ એવે નાપાંચ તોડફો કાઢ આપો કે જે મને પસંદ પડી જાય તોડફો તદ્દન પવિત્ર હોવો. જેછમે અને તેમાં એવી શક્તિ હોવી જોછમે કે અપરાધિઓ હલકને તપાસી દે તેમાં પ્રચુપ્ત છવન અને સ્વર્ગનો આનંદ હોય.

ફરિસ્તા ક'પવા લાગ્યો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે, 'શું અપરાધથી કારપુર બહાંમાં ઝાંઝ એવે તોડફો મળી શકશે?"

(૨)

અપરાધી ફરિસ્તા સ્વર્ગની ગરમીથી તપેલી ઉખડુ રેતી પર ખુલ્લા મસ્તકે બેઠો હતો. નેહાને બાળી દેનાર લાલ ઉખડુ સપાટા દના લીમોનરીતું ક્યાંય નાખે નિશાન જણાતું નહોતું. ફરિસ્તાને સ્વપ્ને પશુ એવો ખમાસ નેહાને કે દુન્યા. આતી ઉખડુ અને કષ્ટ પૂર્વકે એ તો દમહુડા સુધી સ્વર્ગનાંજ સ્વપ્નાં સુધી રહી હતો. ધણી વાર સુધી નીળા આસમાન તરફ આંતર નિરાશા જનક દ્રષ્ટિએ નિદાગી રહ્યો પછીજોને તરત સમરોજી થયું કે "પોતાને દુન્યામાં ક્યામટે

મોકલવામાં આવ્યો છે?" અને તેના હલકમાં વિચારો ઉદ્ભવ્યા. "એવો તોડફો ક્યાંથી મળી શકે? કેમ જેનો ખુદના દરબારમાં રિયસાર થાય?" આમ વિચાર 'તો હતો અને પછી પોતાના દિલમર્ગિત કહેવા લાગ્યો. "વિચારવાથી શું થયનાર છે?" તે ત્યાંથી ઉગેદ ધણુજ છે તેને જેટલાંક વહેવાર જુક દ્રષ્ટિઓયાર થયાં. ફરિસ્તાએ તે 'તરફ અચાલુ કયું નિકટ જઈને તેણે જેટલાંક માટીનો કોચાંક ધરી બેઠો. પ્રથમ તો તેની સમજમાં મના આજીજ કે આ 'શી' બ્રાહ્મ 'છે' જે દારૂજી છે" તે પડેલી તેણે આ નં ધરી ક્યાંય પશુ. જોશીને નેહાતાં ઉવટે તે મંકનની છેક નિકટ ગયો તોજ તેની સમજમાં આવી ગયું કે "માટીના નિસે કદગા દમલાઓ દુન્યામાં હસ્તી ધરાવતાં બ્યઅવીશ મુખ્યોનાં રક્તના માટેનાં મકાનો છે. ફરિસ્તાએ કંઈ પશુ વિચાર ન કરતાં સીધાં એક માનમાં દાખલ થઇ ગયો.

તે યરમાં એક ગિહાના પર અતિશય જેલાં વજ્રો પડેલીને એક જ વર્ષનો બાળક સુતેલો હતો તેની પાસેજ બે બીજા ગિહાનાં હનાં એક પર એક જદ્દ બી અને બીજા પર એક જદ્દ પુરૂષ સુતેલાં હનાં બાળક અંતરમાં કાજુ સ્વરે રહી રહ્યો હતો. સ્ત્રી અને પુરૂષ ઉભય નિરાશાથી તે બચ્ચા પ્રત્યે નિરાશા રદમાં દનાં એ ત્રણે બીમાર હતાં. તેઓમાં હાવા જેટલી શક્તિ નેહાની ધણુજ કાજુબાળક દખ દતું. ફરિસ્તાનું હલક નહોતો બેતાં કાજી ઉગું. તેઓના આ ગિયતિ પર ફરિસ્તાને ધણીજ દયા આવી. આદા રું દુઃખીના મુખએ આવજન સંકટ અને દયાજનક છવન વ્યતિત કરતાં દો?" ફરિસ્તા આમ વિચાર કરી રહ્યો હતો

[પડેજી]

એટલામાં બાળક રડવા સ્વરે પોતાની ઉઠ્યો.
 "પાણી ! પાણી" !!!

स्वरे भोमी उवाच ॥ पाणी । पानी ॥

૧. કહે છે કે રિશ્તાને સર્વ જ્ઞાતાંત્રી, જાણુ સર્વ
અધ સ્વર્ગમાં તેણે દુન્યાના, માણુએની કંઈક
ગમનાક વાતો સાંભળેલી પરંતુ તેને એવા
કણેનો અનુભવ તેનાં નજર હતો આ વર્ષે દુષ્કાળ
પડ્યો હતો. અન્ન અને જળ વિના મનુષ્યો
ત્રાહ ત્રાહ પોકરતાં. વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષ અને તે
બાળક ત્રણે દુષ્કાળનો ભોગ બન્યાં હતાં ત્રણે
તૃપાની વેદનાં તળી રહ્યાં હતાં. તે સ્ત્રી
પુરુષને પોતાની તો કંઈ પડતી ન હતી પણ
બાળકની તૃષ્ણાને ધણીજ લાગણી હતી. છતાં
તેઓ નિરપાય હતાં. અવધ્યાની કંઈએ સહાય
કરવાને, તેઓ અચક્ત હતાં. ફરિતો હૃદયને
પકડીને, તે દ્રવ્ય નિદાગી રહ્યો હતો. તે પણ
તેઓની સહાય કરવા અસમર્થ હતો કારણ કે
તેને એ વિષે મનાઈ કરવામાં આવી હતી

॥ ઘોડીક વાર-પછી તે બાળક પુત્ર પોકરી
 હશે. "પાણી !" "પાણી !" આ સમયે તેનો
 રસ ધણેજ મંદ હતો. બચ્ચાના નિર્દોષ મેત્રાને
 જણે તેના પર દયા કેમ ન આપી હોય તેમ
 તે જાને, મેત્રો આમુશ્ચેથી ભરાઈ ગયાં. ઘોડીક
 વાર પછી, બચ્ચાને હેડકી, આંત્રી અને તેનો
 નિર્દોષ આદમા દેહ હોડી ચાલી ગયો. મા,
 બે પોતાના હૃદયના કટકોને આશા પૂર્ણ
 મેત્રોના રવાં.

१. इतानी भूभाति कर्षना दीधे श्रीदी । त्रिधा पर छवटी के इष्टि नाभी अने यो
 २. नृने से सार ते । आगना अंतकागना - पर येसा रक्षुसंगारे - जरा नीकपे
 ३. नृने से अंतकागना - अने परवर्ग । कष्टी - नृपमुनी ते अक्षिभ - देणासे - रगे त्यां सुधी
 ४. रक्षुसंगारे - अने छवटी से चोचनी अंत - ते । मंडेय्या प्यार अक्षि नक्षुसंगारे - तेने नृने
 ५. रक्षुसंगारे । अने अंतकागना - अने रक्षुसंगारे - अने छवटी से चोचनी अंत - ते । मंडेय्या प्यार अक्षि नक्षुसंगारे - तेने नृने
 ६. नृने से अंतकागना - अने परवर्ग । कष्टी - नृपमुनी ते अक्षिभ - देणासे - रगे त्यां सुधी
 ७. रक्षुसंगारे - अने छवटी से चोचनी अंत - ते । मंडेय्या प्यार अक्षि नक्षुसंगारे - तेने नृने
 ८. नृने से अंतकागना - अने परवर्ग । कष्टी - नृपमुनी ते अक्षिभ - देणासे - रगे त्यां सुधी
 ९. रक्षुसंगारे - अने छवटी से चोचनी अंत - ते । मंडेय्या प्यार अक्षि नक्षुसंगारे - तेने नृने

કરેલો આપી ધરોજ દુઃખી યથા અને પુનઃ
દુઃખા ભરી ચલ્યો.

(3)

એક અગામી પર એ પ્રણયના દીવાનાઓ
કંઈક વાતો કરી રહ્યા હતાં. ફગિરો અદિયા
આવીને વાતો સાંભળના લાગ્યો મોહમ્મદની તે
દીવાની ઓરતે મંદ સ્વરે કહ્યું: "મનુષ્ય
શુભાંગી ધેરાયતી હ ?"

“એ તો હું, પણ જાણું છું” : કદીને તેનો પ્રેમી પોતાની પ્રિયના પ્રત્યે ભેટી રહ્યો—
 ઔરત, કંઈક કહેવા, જતી હતી; પરંતુ
 સમજા અને શરમથી તે, અડકી, જતી હતી,
 અને, ધૂણીજ મુઠકડીથી તે પોતાના, હાથને
 સંભાળીને કહેવા લાગી. “આહ! હજી તે આ-
 પણીને મળ્યાને માત્ર બેઠા દિવસ થયા છે એટ-
 લાંબાં વિયોગની પછે નૃત્ય આવી પહેલી।
 ખુદ તે યુવાનીઓને ગારત કરી જેઓએ સ્મરતાં
 તમાઠ અને પરામાદ કરી નાખ્યું—નૃત્ય તદ્વાર
 એનો બદલો લેશે, અને જરૂર લેશે। ખ્યાલ! હું
 પણ તમારી સાથે રણમંદાનમાં આવીશ.”

નરજ્ઞાન તુર્ક કંઈ ડરપોક નહોતો. તેણે
પોતાની પ્રિયતામાં કહ્યું. "મહારી જન! હજી
એ સમય મથી આજ્યો-જ્યાં સુધી આમો મુરદો
જીવંત છીએ ત્યાં સુધી આંખોને રજૂસંઘ્રામમાં
જાતી જરૂર નથી."

'હિલમ આખી રાત્રી વાર્તાલાપ કરતાં રહ્યાં.
 અને પ્રજાત' થયું અને તુર્કી નવયુવનો
 વિગેમ સમય આવી પહોંચ્યા. તેણે પોતાની
 પ્રિયા પર હેવટની એક દૃષ્ટિ નાખી અને પોતા
 પર એસી રણસંભાવે જવા નીકળ્યા.
 જ્યમુખી તે ગલીમાં દેખાતાં રંગો ત્યાં મુખી
 તેણે મહેબૂબા પ્યાર બધી નજરોથી તેને જોઈ
 રહી જ્યારે દૂરને દૂર જવા સાગરે તે રહ્યાં.
 છતિપર ચઢીને રમાત્ર મહેબૂબાના પ્રેમીને
 વિદાન આપી રહી જ્યારે સવાર તેની દૃષ્ટિ

મર્યાદાથી અત્રેય યથાગ્યે તે તણીના હૃદય-
માંથી એક 'આત્મ' નીકળી ગઇ અને તે સાથેજ
તેની મ્હોટી મ્હોટી આંખોમાંથી બે અશ્રુ બીન્દુ-
ઓ નીકળીને તેણીના ગુલાબી ગાંઠો પરથી
ટળતાં ટળતાં નીચે પડ્યાં. ફરિશ્તા એ દૃષ્ય
દયારનુષ નિદાળી રહી હતો. તેણે જાણીથી તે
અશ્રુઓને કે જે પ્રણયના મ્હરણ રૂપ હતાં,
ચોરી લીધાં અને ઉડતો. ઉડતો જનનત બહુ
રવાના થયો. જ્યારે ફરિશ્તાનો એ તોડેા બાર-
ગાહે હાસાહીમાં રજુ કરવામાં આવ્યો તો ઉતર
મળ્યો. "નિરાશ્વર આ તોડેા ધણુજ શ્રેષ્ઠ
તોડેા છે" છતાં એ કુન્યાનો નાયાજ તોડેા તે
નથીજ."

(૪)

એક અનિ, વિશાળ અને લીધા ઉપવનમાં
એક વૃક્ષનીમળે એક સુવર્ણનું પાંજરું લટકી
રહું હતું. ચારે બાજુ આકર્ષક પુષ્પોનાં વૃક્ષો
હતાં. કંઇ સમીરના સુસવાડાં ચાલી રહ્યા હતા.
પાંજરામાં ખીચાખીચ અશ્રુ અને બીજા
અનેક જાતના મેઘઓ પડ્યા હતા. તે પાંજરામાં
એક કાણુથી પોપટ પુરેલો હતો. મદારાગળએ
જોતાની એકની, એક, કુમારી, મિટ, ખાસ
કાણુથી તે પોપટ મંચાવેલ હતો. રાજકુમારીને
તે પોપટ પર ધણુંજ દેન હતું છતાં તે પોપટ
ક્યારેય આનંદન ન્હોતો દેખાતો. પોપટને
રાજકુમારીએ લીખવાડેન વાતો કહ્યાં કરતો
હતો. પરંતુ તેનું હૃદય દરેક પળે ઉદાસ રહેતું.
રાજકુમારીને પણ એનું સંપૂર્ણ જાન હતું કે
પોપટ પોતાના વનની લીધી ગ્રહીણી કરતાં
આ ઉદાસને કદાચ શ્રેષ્ઠ નથી સમજતો.

આજને સમય હતો. કાણુથી પોપટ
પોતાના પાંજરામાં માથું ઝુકાવીને બેઠો હતો.

તેને ઉદાસ બેઠેને ફરિશ્તાનું હૃદય ટિલગીર
થયું. પોપટના હૃદયમાં શું ઉપત્તિ પાધત થાય
છે એ ફરિશ્તા યથુતોજ હતો. જરાજર તે
સમયે પશ્ચિમ તરફથી એક પોપટ ઉડતો ઉડતો
આવ્યો. અને પાંજરાની પાંખેનાં એક વૃક્ષ
પર બેઠો, બેઠાંની સાથેજ પોપટ પોંકારી
ઉડ્યો. "ટૂં" "ટૂં"!!

પાંજરામાં પુરાયમે કાણુથી પોપટ મમકપેલ
સમેના વડાપર પોતાના હમવતન એક પોપટને
જોતાં તે પણ બેઠી ઉડ્યો "ટૂં" "ટૂં"!!

એ સાથેજ તેની આંખોમાંથી બે બીન્દુ
અશ્રુઓનાં ટપકી પડ્યાં. ફરિશ્તાએ જાણીથી
તે અશ્રુથી ભીંજવડી મારીને ઉપાડી લીધી
અને જનન લેણી રવાના થયો.

જ્યારે બારગાહે હાસાહીમાં તે અશ્રુથી ભીંજ-
વડી માત્ર રજુ કરવામાં આવી તો તેનો રિત-
દાર યથાગ્યે કાણુ કે કુન્યાનો તે સર્વથી
શ્રેષ્ઠ નાયાજ તોડેા હતો. ફરિશ્તાને અપરાધની
દશા આપવામાં આવી અને પુનઃ તેને એક
વાર જનનમાં ઘખલ કરી લેવામાં આવ્યો.

બેકારના હાસ્ય રસિક પુસ્તકો

૧. છુની આંખે નવા તમારા કી. રૂ. ૧-૪-૦
૨. કમલ આકૃષ્ઠ કી. રૂ. ૧-૪-૦
૪. અકલના ધીન દર કી. રૂ. ૧-૮-૦
૪. હું રામ હોઉં ને! કી. રૂ. ૨-૦-૦

ટપકા ખર્ચ હું;

આજેન સખો—

ધી રાહરે ટોર્સ ટણીપીક, મુંસત.

[પંખ] :

પત્ર

સે બક :
આજીવન

ગામી બાજુ પર એક મોટા 'લાક' કાચ છે.
"અરુન્ધતાર, હે" । શું ... શું તમે મ્હાર
પુત્ર ?" વૃદ્ધ પહેરેગીરના શુષ્ક સાદમાં આશ્ચર્ય-
સભ્યતા સ્થાયે વૃદ્ધ ચર્ચા રહ્યું હતું.

અરુન્ધતારે વૃદ્ધના હાથમાંથી પોતાનો હાથ
છીનવી લીધો.

"હા ! હા ! તમે જ છો." વૃદ્ધ પહેરેગીરની
આંખોથી આનંદ પ્રતિત સ્પર્શ રહ્યો હતો. મે ટીક
પછે કાટડીમાં મૌનતા છવાઈ ગઈ અને, ફરથી
ફરફટાવાના સીપાહીઓનો અવાજ સંભળ્યો.
અરુન્ધતારે ભયભીત ધર્ષ કર્યું.

"નહો... નહો... હું તમારો પુત્ર નથી."

તેની આંખો આર તરફ ફરવા લાગી.

"તમે જ છો. હું આગળથી ગયો છું. તમારો

હાથ લાવો. હું જોઈને, કડીશ."

"નહો... નહો... ન જુઓ" સાંભળ્યો.

વૃદ્ધ ચંબી ગયો.

"વચારો. જો કે હું તમારો પુત્ર છું, તો

શું હું એ છાંછીશ કે તમે પુત્ર પ્રેમમાં લીન

થઈ તમારો કર્મનું ઉદ્ધત્ત પન કરી નિમકરારી

બના કે પુત્રને કેટી તરફ રાંખો."

વૃદ્ધે હાથો નિયાસ નાંખતાં કહ્યું.. "ખૂં"

પરંતુ હું મ્હારા પુત્રને શવ નહોં બનીશ. શોભે

હું જોઈ લઉં તમારા ન્દાસનાં મ્હારે માથે

સાફ છાં કે નહો."

"નહો, આ તમે સાર નથી કરતા."

વૃદ્ધની આંખો હર્ષાશ્રુથી ભીની થઈ હતી.

"છેવટે હું મ્હારા પુત્રની તો સ્થાય કરે." કહી

તે આંધો ગયો.

રાજકુમારી લીલાવતી આશ્ચર્ય ચકિત થઈ

રહી હતી. "મ્હને તમારા હાથ બનવો ?"

અરુન્ધતારે હમતાં હસનાં બોલ્યો સ્ક્રીની

બાજુ પર કામ 'લાક' ન્દોળે. "મ્હારા વધન પર

બસ એક ચિન્હ છે અને તે એક કાળો

મોહોડો, તિલા છે. જે બરાબર મ્હારા હાથ

ઉપર છે."

અરુન્ધતારખાં તે વીર સ્ત્રીમાંથી હતો
જે મોગસ સક્તિવત્તા દુકડે દુકડા થઈ જતા
જતાં એ બેવડાં નીચડ્યો ન્દોતો અને દરેક
જીવલેણ કાર્યોમાં આગળ પડતો જાગ જાગવતો
હતો.

આ સમયે તે એક ન્દાનકડી કાટડીમાં
વિચાર પરંપરામાં લીન હતો અને દ્વાર પર
એક વૃદ્ધ પહેરેગીર ઉભો હતો. અરુન્ધતાર પાસે
એક રજપુત રમણી લીલાવતી બેઠી હતી એજ
એની વીડબજાખાતું મુખ્ય કારણ હતું.

અરુન્ધતારે રાજ સ્વર્ગમંત્રની આગામીસાર
તેને નંબાવ્યો ફરફટાવાના મહેલથી ઉપાડી
લાવવાનું સાહસિક કામ કર્યું હતું અને એની સાક-
સીકતા પૂર્વે થતાં પહેલાજ ફરફટાવાના મહેલમાં
એતે લીલાવતી સંકલિત પકડી કે કપોં હતો અને
તેને લાલસામાં લીન કરતા પ્રવત્તો આદર્શ
પરંતુ તે વાર મુસ્લીમ ચે.હો પોતાની વફાદારીથી
જ્યાએ ન ગયા તો એક ફાણ પણ તે બેખબર
રહેતો ન્દોતો.

"તમને અહીં કંટાળે તો આરતો હશે ?"

અરુન્ધતારે વૃદ્ધ પહેરેગીરને પ્રશ્ન કર્યો.

"તમારા જેવા બેટી માણસોથી એહો મેળાપ થાય

છે. (નિઃશ્વાસ તાપના) જ્યાં સુધી મ્હારા બે પુત્રો

બેવડાં ગયા છે હું એક જાજ કંટાળા ભરી ઝીંઝી

શુભકું છું મેં તે બદનમીમેને મ્હારા જાઈ પાસે

મોકલ્યાં હતા કે સ્વર્ગમંત્રના માંચુલોએ ત્હેના

ધરને લુંટી બરબાદ કરી નાખ્યું. મ્હારો બે પુત્રો

ત્યારથીજ શૂન થયા છે. ન્દાનાને તે વખત

રાજ સ્વર્ગમંત્રના કોષક સીપાહીના હાથમાં

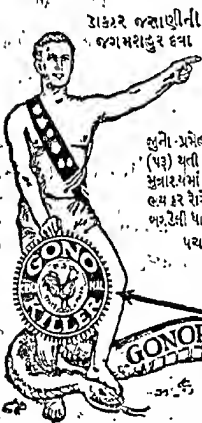
ભેરામાં આલ્યો હતો. હા ! જો આજે તે જીવતા

હોત તો ફરફટાવાના આગળથી એતે કમો ન્દોતો

લીલાવંતીએ ધીધાર પૂર્વે શબ્દ કહ્યું—
 “તમે બહુ જ બદમાશ છે. એક પિતાના પિં
 પ્રેમનો શામ લઇ રહ્યા છો.”
 “આહ! એતો એમજ થાય.”
 એટલામાં જ દોડીમાં પ્રવેશ્યા, સથળે
 ત્યાર છે પુત્ર! જાઓ વિદાય... જુઓ જલ્દીથી
 સ્કાટી પાસે, પાછા ફરજો. (એકા એક વિચાર
 આવતો) જો હવે તમારા ભાઈની ખબર
 હોય...”

અરુ-દવારે કહ્યું ‘નાં!’
 ‘પરંતુ નમે તેને સારી રીતે જોઈએ’
 હોય અને તમને ખબર ન હોય કે એ તમારા
 ભાઈ છે. તેનું ચિન્હ એક કાળો મોટું ‘તલ’
 છે, બરાબર હવે ઉપર સ્કમનમાં...”
 “આહ!...”
 “આખરે...”
 “પુત્ર!!!”
 (પ્રવેશ)

પેશાખનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ હત્તેહમંદ ઇલાજ

ડોક્ટર જસાણીની
 જગમરાદુર દવા

ગોનો-કિલર

[૧૯૨૬]

બેધડક આજેજ અજમાવો

જો તે દારણી લાગુ થયેલ તુરંતજો અથવા લુનામાં,
 લુના-પ્રમેહ (પરમીઆ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાખમાં જતી ધાતુ, તથા રસી
 (પર) યતી સખત બળતરા, પિંડુ રિપ્તુ તથા અટકીને થતો પેશાખ,
 મુત્રારામાં આવેલો સોજો તથા થપ્તો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રેરના
 લય કર રોગો વગેરે પેશાખને લગતાં તમામ દર્દોને જડમુળથી નાશ કરી
 બરડેલી પાહને સુધરી સ્વચ્છ અને ઘટ્ટ કરે છે.

પચાસ પૈ) ગાળીની બાટલીની કીમત રૂા. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આઁ આનાં લુડ.

જેતવણી
 ખરીદના પહેલાં
 દાનું નામ
 : ગોનો કીલર :
 અને દુઝાણોપ સીલ
 ખંધ પોકેટ તપાસીને
 લેજો.

રોડીસ્ટ : સી. એન. પ્રધન, લીમડાચોક, મુરત.

એલ્ડા ખનાયનાર ડા. ડી. એન. જસાણી

પી.સી.ઈ. પેટલે રોડ, મુખ્ય મથક, મુમ્બઈ

૧૯૪૦

અપાર્ણતા

લેખક :
માંડવીઆ.

નાથ !

કેવો સોહામણો સમય છે ! મારું તો ગાનનું મન થાય છે. હું ગાંધરા, અને ખૂબ ખૂબ ગાંધરા. ગાંધરા. આકુળતાના ઉન્માદમાં પત્ય રને પાંચ મીઠું બનાવનારું નિરહ-ગીત ગાંધરા. કળાળને ઘામી લો ! આલાપના આકર્ષક આધારથી ત્હમરા 'કામળ કાળાળને ક્યાંક પકડે ન પહેલે.

હા, તો સાંભળો : પરંતુ મ્હારી વીણા...?...
અરે ! એના તો સમજાય તાર નૂંડી મયા છે ! વીણા વગરનું ગાનું શું ? ના, હું નહિં ગાઉં. શા સાથે વ્યર્થજ કરુંકરું બચુરો રાગ આલાપી ત્હમને વ્યથિત કરું ?
એટ મ્હાવના સાથે ખીતેલા પુણ્યો લાગ્યો છું. દ્યો, સિવેકાર 'કરો' અકિંચતની આ શુદ્ધ બેટનો !

પરંતુ, ઓહ ! આ શું ચપ ? દુર્ભાગ મ્હને કોં કનડે ? હવે એમાં ન તો પરિમલ છે, ન પરાગ. આ કરમાયેલા પુસુમેને ફરી રિમે મ્હણું ? ના, હું નહિં મ્હણું. શા સાથે વ્યર્થજ ત્હમરા માથે નક મો ભાર સાદું ?

હવેમાં લાવોતું તુફાન આવડું છે. આજે ધરાધ ધરાધને, હાંદિક ભાવો, ત્હમરી સમક્ષ પ્રગટ કરીશ એનાથી મ્હને - અતિમક સ્થિતિ મળશે.

પણ, ના - એ મ્હારાથી નહિં અને એક જિત કરીને, લેને સારી રિતે પ્રગટ કરાવું સામર્થ્ય મ્હારી ભડી લાપામાં ક્યાં ? પછી શું કરું ?

નાથ ! શું મ્હારા લાગમાં રદનજ લખ્યું છે ? ભડે રહ્યું. એજ ભડે રહ્યું. રડીય, અને આંસુઓથી મ્હારા સંતપ્ત હૃદયને શાંત કરીશ.

પણ...હાથરે મ્હારી કિરમત આંખોમાં આંસુયે ક્યાં છે !

—માંડવીઆ

* સચિત્ર

આજના શાંદરો અને કવિઓએ આટલું તો નાજુકું રહ્યું :

છંદ પ્રકાર અને પર બહુ.
કાકિયહ (પ્રાસ) - રવી (વાલી)
તાસીસ (જડ) - દખીલ (સંયોગી)
હિદકે (અંતુયાથી) - કસુક (બધ)
વંરેલ (સંયોગી) - પુરજ ખંજીદ
નાઇરહ,
રહીક (તુકાન્ત) - હિતાએ કીલીઈતાએ ખંડી

એ 'કેમ' બાણી ચકાચ ?
"આર" કૃત
શાંદરી લા. ૧-૨
સરજા ગુજરાતી લોપામાં બંધુયે સમવાય છે.
કી. દેવજાના. પોસ્ટેજ એનું આલેખ લેખે.

પદ્ય પ્રકાર - ગજલ - સામાન્ય કહી-કતબ - મુસલ્લેમ - મુરબ્બાચ - રૂબાઈ - મુશ્શમસ - મુસદ્દા - કસીદહ - મુસ્તઝાદ.

ધી શંદર સ્ટોર્સ
કુશીક, સુરત.

નિરોગી રહેવા માટે કસરત કરો.

લેખક : બૂરતરાય મોહનલાલ દવે, વ્યાયામ વિશારદ.

શરીર નિરોગી તેમજ તાજગી ભરેલું ક્યપમ સાચવવા માટે કિરોરો, યુવાનો, અધિક વયના, તેમજ વૃદ્ધો માટે સૌથી સારો ઉપાય એક જ છે, એને તે નિયમિત કસરત. ઉત્તરેલી સ્થિતિમાં અંગત વૃદ્ધો માટે કસરત એક સંજ્ઞા બની છે. દરરોજ થોડી કસરત કરવાનો મહત્વનો રાખે તો યુવાન બેટલી રહી જાય છે. જો તેઓ બીમાર માણસ શારીરિક પદ્ધતિ કરતી કસરતો નિયમિત સેવન કરે તો એમ દિવસમાં પૂરતા પ્રમાણમાં "જીવન શક્તિ" (Vital Power) મેળવી શકે છે. સંપ્રદર્શી પદ્ધતિમાં, તેમજ કબજાવાળા જેવાં લોકો દર્દી નાશ પામે છે, તેમજ યનયન તો ઉત્સાહ તેઓમાં તરતરે છે.

+ + + +

શક્તિ હોય તેનાથી અર્ધી કસરત કરવી શક્તિ ઉપરાંતની કસરતો શરીર માંડીની નસોને તેમજ સ્નાયુઓને ચક્રી નાખી કમળેર બનાવે છે. નિર્જળ બનાવે છે. સન વંદુઓને મદદ કરે છે. મોઢા બનાવે છે. મોઢા પરતું સૌંદર્ય હારી લે છે. આંખો ઉડી ઉતરે છે. ગાંઠ બેસી જાય છે. કમ્પોઝિટું તેજ આંધું થઈને અંધ બનુ જાય છે. શરીરમાં બેચેના દેખાય છે. નસોમાં ધીમું ધીમું દર્દ, ચર થાય છે. લાંબા વખત સુધી શક્તિ ઉપરાંત કસરત કરવાથી રોગ લાગ પડે છે. આટલું જાણ્યા પછી દરેક કસરત કરનારે શુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરીને જ કસરતનું સેવન કરવું. થાક લાગે કે તરતજ કસરત બંધ કરવી.

+ + + +

કેટલાક માણસો એમ પણ સમજે છે કે કસરત એટલે દૈનિક એકાદ બે વાર પેરી કરીને એ બેસી જાય છે. એમને કસરતની કશી જાણ નથી.

જેમાં દૈનિક એકાદની ગણતરી છે. સાધારણ નિયમ છે કે જેવો માણસ તેની તેની કસરત. કમવાકાત અને એકવચ બધાના માણસને તમે દૈનિક એક કરવાનું કહેશો તો તે કદી કસરત કરવા તૈયાર નહિ થાય. પણ તેને બદલે તેના શરીરને માફક આવે તેની યોગિક આસનોની કસરતો કરવાનું કહેશો તો તરત સહ થઈને એ કસરતો કરવા તૈયાર થશે. કસરત કે દૈનિક એક કરવાની, તેના બાવધમાં તાકાત નથી. જ્યારે યોગિક વ્યાયામમાં એ તંબો નિર્જળ માણસ પણ સહેલાઈથી ભાગ લઈ શકે છે. તેમાં તો ફક્ત શરીરને શારીરિક પદ્ધતિ મુજબ આડુ અવસ્થા નમાવવાનું હોય છે. આ કસરતમાં જરા પણ બળનો ઉપયોગ કરવાનો નથી હોતો. આથી કસરતની શરૂઆત કરનારે શરૂઆતમાં યોગના આસનોની કસરત કરવી જોઈએ. જેથી શરીર, નાડીઓ, તેમજ જઠર, કન્યુ અને આંતર્ય સાફ થાય છે. યોગતા આસનોની મદત. બહુજ સુંદર ગણાય છે. અનેક દર્દી મેલાડવાની એ આસનોમાં તાકાત છે. સુખ છે.

એકાદ મદિનો આસનોની કસરત કર્યા પછી હાથ-પગમાં તાકાત આવી હોય તો દૈનિક એકની શરૂઆત કરવી. જેથી તમે શરીર બળવાન બનશી શકશો. થોડું થોડું દેહવાતું થાયું રાખવું. જેવી શ્વાસની ક્રિયા નિયમિત અને કુદરતી પણ ચાલશે.

+ + + +

દરેક માણસ ઉંઘ-લાંબા શ્વાસ લેવાની ક્રિયા સમજાય કે દરરોજ નિયમિત રીતે શ્વાસ કરે તો ફક્ત મનુષ્ય તેમજ વિશાળ બને છે. પાચન ક્રિયા પ્રદેહત થાય છે. લોહી નસો નસમાં ધમધમાડું કરતું ફરવા માટે છે. જ્યારે શ્વાસની ક્રિયા પ્રાણવાયુ મળે છે. જેણે સવારની તોડે એ જોઈ હોય તેણે દરરોજ એમ કરવાની જોડી રાખવી છે.

લખનાર-મયલાના આલમદ હાઈ આરેડ અશરફ સાહેબ, રોડેરી

સંવાલ પછીનારે વલ્લ્થી વધુ સવાલો એક સામગ્રી પાછવા નહિ. (નં. ૧૧)

સવાલ-આજકાલ ફોનોગ્રાફનાં વાળાં ધણી જુવાનો વાળે છે. તેમાં કુઆન મહુદની એટ પશુ હોય છે. તેમજ ગાયનના શબ્દો અશઆર પશુ હોય છે તે વિશે શું હુકમ છે?

જવાબ-ફોનોગ્રાફ વાળાંમાં દાખલ છે એવું સાબિત થઈ ચૂક્યું છે. એમાં કુઆન મહુદની આપતો એમાં વગરથી પણ નબળો નથી. કારણ કે એમાં કુઆન પાંક્તી ફોનોગ્રાફમાંથી એકબીજાં સાથે છે.

સવાલ-એક જોરતો પેટમાં બેસીને બેસીને છે. અને તે જોરતે સખેત બીમાર છે. તો એની હાલતમાં તે જોરતને પંચી નાખવું નબળું છે કે કેમ?

જવાબ-હુરત નથી. (દર્દી સુખતારી) ને.

સવાલ-અનાજ કે આદામાં જે કાકા પેલા થાય છે, તેને ખાવું કેમ છે? તેમ જ સરખતમાં કાકી અથવા કાકા પડીને મરી જાય છે, તેનું ખાવું કેમ છે?

જવાબ-તે કાકાએને કાકી નાખી ખાવું ખાવું નેકર્યો (ઇમદાદલ ફતાવા).

સવાલ-ઇમદાદલ અવલીનમાં લખ્યું છે કે સોના ચાંદીનાં બટન પુરણોને નબળું છે. તે ખિના સાચી છે કે કેમ?

જવાબ-ખાલાખરા આલિમોના નજરે સોના ચાંદીનાં બટન સાંકળી વગરનાં મરદો માટે નબળું છે. (કુલો ફિક્કડ.)

સવાલ-એક સંસ્થા કે જેનો હેતુ અત્રેથી (આરીફીયા) શિશ્વાક પૈસા ઉઘરાવે, તે રકમ હિંદુસ્તાનના ખાસ અમુક શહેરમાંજ મોકલી, ત્યાંના રહેવાર શરીલ લેવાને શિશ્વાક મહેલ

કરી એમ છે અને તે પ્રમાણે સંસ્થા પૈસા અમુક રકમ ઉઘરાવેલી હાથ મીલું છે. હવે એ સંસ્થાના હેતુઓ અને કાર્યો કાલુનો બિચુલ નવા મુધારા વધારી સાથે હાલ કાર્યમાં આનાં છે. મજકુર સંસ્થાનો હેતુ અને ઉપર વળ્યાના પ્રમાણે (મજકુર) પાંક્તીઓનાં શહેરોમાં મોકલ કરવી એવા બંધના પશુ અત્રે આરીફીયા (બનવા મુઝી) કૌમી ઉપયોગીકરણ નેકરે ઇસ્મ, કૌમની તરકકી, તરજી મહેલ કરવી એમ છે. હવે અત્રે સાહેબ મુઝવાની રમ લઈ છું કે જે અમાન રકમ ઉપર ઉઘરાવેલા જુના હેતુ માટે ઉઘરાવેલા છે, તેને હાલ ને નવા મુધારા સાથે હેતુઓ વધારી આવા છે. તે પ્રમાણે ઇન્ડીયા મોકલી તેવાં તેનો અમલ કરશે.

જવાબ-અસમતા સરલમાં દર્શાવેલી ફક્ત કંત પ્રમાણે જે જુવાને મોકલવા ખાસ અંદો કરવામાં આવેલો તેજ મુઝાને તે નોણી ખર્ચ કરવાં જરૂરી છે. પણ કાંઈ સંસ્થાને કાંઈ ત્યાં મોકલવાં થા ખીન્ન કામમાં ખર્ચ કરી સકાય છે. મતલબ કે નોણાં આપનારાં લોકોની રમ મેરી મેરી છે. અસ્લાહપાક વધુ જાણનાર છે. (ઇમદાદલ ફતાવા)

સવાલ-એક જોરત પોતાના મહરમ સગા સાથે સફર કરે છે. પણ તે સગો શરીઅનનો પાખદ અને નેક માણસ નથી. તો એવા સગા સાથે સફર કરવી કેમ છે?

જવાબ-જરી રીતે ગેર માણસ સાથે જોરતને સફર કરવી નબળું નથી. તેની રીતે શક્તિ, કાજી મહેરમની સાથે પણ તેવીને

સર કરવી દુરત નથી. મહારમ નેક અને સારી
ચાલુ ચાલતો હોવો જોઈએ. (ખદર)
સવાલ-માણસ, ચાલુ, મરજરને મારવા
કે નહિ?

જવાબ-એ જનનારો માણસને ઇચ્છા આ-
પનાર છે. તેથી એને મારી નાખવા જાએ છે.
(પ્રમદાદુલ્લ હતાવા)

સવાલ-ધણા મુસ્લિમો ડાચે હાથે ચાલુ,
પાણી પીએ છે. તે માટે કેમ?

જવાબ-જમણા હાથે ખાવું પીવું સુન્નત
છે, ખાસ ઉઝર વિના. ડાચે ખાવું પીવું
જોઈએ નહિ. મુસલમાનોએ હાથે જમણા હાથે
ખાવાપીવાની ટેવ પાડી જોઈએ. (એકલા ઉઝર
આણમ)

સવાલ-હિંદુ રોકરો કે વેરાની દવામાં
શુ શું મેળવ્યું છે. તે જાણ્યા વિના ખાવી કે
નહિ? જો તે કહે કે હરામ ચીઝ અથવા
મુસ્લિમોને ખાધ કરાં કાઢ ચીઝ તાખેલી નથી.
તો, તેના બરોસાપર ખાવી કે નહિ?

જવાબ-જમણે આપણને પુરેપુરી ખાત્રી
થઈ જાય કે દવામાં કાંઈ હરામ વસ્તુ મેળવેલી
નથી તો પછી તે દવા ખાવામાં કંઈ વાણી નથી.

સવાલ-સલામ કરતી વેળા પહેલ, કાણુ
કરે? અને તેની હકીકત શું છે? તે લખજો.

જવાબ-જો કે ઇસ્લામે મરતબા સાચ-
મવાની-સાચલીમ આપી છે. અને, ફરમાવ્યું છે
કે સવાલી પર હોય તે સાલતા માણસ પર
સલામની પહેલ કરે. અને આલનારો બેકેલ ને
સલામ કરે. નહાનો માણસ મોટાને સલામ કરે.
તેં છતાં સલામમાં પહેલ કરવાનો ધણા મોટા
સવાબ છે. જે કાંઈ પહેલાં સલામ કરશે, તેને
અલ સલામ મળશે.

પહેલાં સલામ કરનાર તકબીરથી બંડી થઈ
જાય છે. (એકકા) આ હકીકતથી સિદ્ધ થાય છે
કે માણસ જાણી જાણીને પહેલાં સલામ

કરવાથી મોટું ફરવે છે. તે મુતઅખિર (અખિ-
માની) ગણાય છે. અને હકીસ ચરીફમાં તક-
બીર કરનાર વિશે લખ્યું સખત વધારે આવી

છે કારણ કે તકબીર કબીરક મુનાદમાંથી છે.
સલામ કરવું સુન્નત છે. પણ તેનો જવાબ
આપવો વાજબ છે. સહીદ બુખારીની હકીસ છે
કે હઝરત સાલમ એ ફરમાવ્યું કે તમે વધુ
પ્રમાણમાં સલામ કરો. લખેલે તમે સ્વબે
વાળાને ઝોળાખના હો. યા ન ઝોળાખતા હો.

સવાલ-એક આલિમ સંકેત કહે છે, હકી
સમાં આવ્યું છે કે “કુતો કુખાનિત હરામન”
માટે બીડી પીવી પણ હરામ છે. તો એનો
ખલાસો શું છે?

જવાબ-બીડી પીવી હરામ નથી. મુખાલ
છે પણ નમાઝ વેળા મોટું સાફ કરવું જોઈએ.
બેહતર તો એજ છે કે એની ટેવ પાણી ન
જોઈએ. (મજમઅતુલ્લ હતાવા)

સવાલ-વહુ ઉપર સાસુની તાખેદારી છે કે
નહિ? અને છે તો કેટલા દરજે?

જવાબ-જ્યાં સુધી સાસુ વહુને ચરીઅત
શરફ હુકમ ન કરે, ત્યાં સુધી વહુને સાસુની
તાખેદારી કરની ઝુરરી છે. (ફિદક હકીસ)

સવાલ-નીચેની ખાખતોમાં એકમાંએ દીન
શું ફરમાવે છે, ખીરતી (ઈસાહ) લોહાની સાથે
મકબ્બતથી વર્તવું. તેમ તેઓની સાથે ખેરતી
કાઈ ખાવાની વસ્તુ ખાવી; તેમના પાંચલા ચાલુ
કપથી વગર થોડે આલ પીવી, તેમની સાથે
ઈસ્લામી હોટકામા જવું, ઇસ્લામી મકબ્બ પ્રમણે
મુસલમાનો માટે કેવું છે? તેનો જવાબ આપવા
મહેરબાની કરશો?

જવાબ-સખત ઝુરત વિના એ લોહા
સાથે દોરતી કરવી નહિ. હકી સાથે મળી ખાવાને
છતોફાક થય તો એમા કાઈ પ્રકારનો, વાંધો
નથી. પણ કાંઈ કામ ચરીઅત વિરુદ્ધ ન થાય

સવાલ-જે લોકો બિદ્યવતીથી નફરત કરે છે. તેઓએ બિદ્યવતી સાથે ઉપર પ્રમાણે વર્તવું સારું છે કે બિદ્યવતી સાથે સારો સંબંધ રાખવો.

જવાબ-બિદ્યવતીઓથી નફરત કરવી બેમુશ્કેલ પરંતુ તેઓના અપ્રીતિથી ઇસલાહ કરવાની કે શીશ કરવી, પણ અડી છે.

સવાલ-ઢાઢી કોમના વાંદરાઓના મદ્દસામાં મુસલમાનોને નોકરી કરવી, તેમને અસલામો અવકુમ : કહેવું. તેમના સલામતો જવાબ આપવો, તેમની સાથે ખાવા બેસવું કે નહીં ? શું તેમનાથી અમગ બેસીને, ખાવું કે તેમના ત્યાં ખાવું, ધર્મશાસ્ત્રી મજબૂબ પ્રમાણે મુસલમાનો માટે કેવું છે ?

જવાબ-શરીઅત : વિરુદ્ધ કામ કરવું પડતું નહોત્ય, તો તેમને ત્યાં નોકરી કરવી મુશ્કેલ નહોત્ય છે. અને જો તેમના ખાવામાં

કાંઈ તરફનો શક, શુબોદ ન હોય તેમજ તે મજબૂબમાં શરીઅતના બિવાદ કામ ચીઝ ન હોય તો તેમનું ખાવું, બેસવું, તેમની સાથે બેસીને ખાવું જાએ છે. અસ્લાહ વધુ જાણનાર છે.

સવાલ-પોતાની ઓરત સાથે કડી બૂલમાં, દેઝની હાલતમાં સોહબત થઈ જાય અને તેજ સ્થિતિમાં હમમ, રકી જાય તો તે બચ્ચુ હવાલતું ગણાશે કે કેમ ?

જવાબ-ફલાહતું ગણાશે. (કુતુબે દિક્ક)

સવાલ-મુસ્લિમ ઓરત અને ગેર મુસ્લિમ, ઓરત સાથે ઝિના કરનારનો એક સરખો શુનોક છે કે ઓઢો વતો ?

જવાબ-ઝિના માટે ફર્યાન મહદ અને હદીસ શરીફમાં ધણી સખત વખદ આવી છે, પણ મુસલમાન ઓરત સાથે વધુ બે ગમરતીવું કારણ છે.

એ. એસ. મેકુલની માલેકીની
પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રંદેર.

કેકસ,

બદામ અને સાદા બીસ્કીટ,

નાનખાઈ,

હકીમી બીસ્કીટ,

પાઉ,

નાન,

શીરમાત,

વીગેરે.

એકવાર ટેસ્ટ કરો.

જરૂર તમને સતોષ આપશે.

“કારવાં”

રંદેરની સુલાહાત લેતાં

કયાં જમશેા ?

ધી પાગલ કોટેજ

રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રંદેર

જ્યોની દરરોજની નવી નવી

વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં

ચાહદારત રૂપે રહી જશે.

મલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

રંદેર ખંખર

“બેશરમ કુસદા ! બોલી પાસી પિશાચિણી !
આજે તો તારૂં આવી બન્યું છે !”

સેરાપીએને સાસ પર મન લગેલું પવિત્ર
પાણી છાંદ્યું અને પેટી પર ‘કાસ’નું નિશાન
કયું.

પવિત્ર પાણીનો સ્પર્શ ચતાંજ કરમાનાં
કુસુમની પાંખડીઓ એક પછી એક ખરવા
મડે તેમ બિચારી કહેરીમોન્ડીના સુંદર શરીરના
સ્નાયુ તરવા લાગ્યા અને અસ્પ સ્પર્શમાંજ
આકૃતિ વિનાનો રાખનો દગલો, માંસનાં છુટાં
લોચાં ને ખવાયલાં હાડકાં સિવાય બીજું કંઈ
બાકી રહ્યું નહિ.

મને તે બતારીને સેરાપીએને ટકાર કરતાં
કહ્યું—

“જો તારી મારક, મારા અમીરજદા !
હવે તારી મારક જોડે મોજ ઉઠાવવા સંગીત-
ગૃહો ને જુગારખાનામાં જવાની લાલચ તને
થશે નહિ !”

મેં મારું મહુ દાગી લીધું

મારામાં મોટું પરિવર્તન થયું ગયું હતું. હું
મારા પાદરીવાડમાં પાછો ફર્યો. કહેરીમોન્ડીનો
પ્રેમી લોર્ડ રોમોલ્ડ, ગરીબ પાદરીની મિત્રતાને
ત્યાગ કરી મને છોડી ગયો.

આ બંધાવ પછી મેં કહેરીમોન્ડીને કેવળ
એક જ વાર જોયું. બીજીજ રાતે તે આવી અને
મારી દીક્ષાના દિવસે દેવળમાં મને કહ્યું હવે
તેનાં સાહે બોલી—

“અભાંગી પુરુષ ! અભાંગી પુરુષ ! આ
તે શું કહ્યું ? શા માટે તે પેલા અર્ધ પાદ-
રીની સલાહ માની ? શું તું સખી નહોતો ?
મેં તારું શું બગાડ્યું હતું કે તે મારી વરુણને
બ્રહેં કહીને મારો સત્યાનાથ વાંકો ? આપણા
આંખોમાં ને આંખોમાં સંસારનો સંબંધ
હવે તુટી ગયો છે. હું તો જાઉં છું, પણ
તું પરતારો !”

ધુમાડની લાંબી તે વાયુમાં અદ્ભુત
ગર્જા અને મેં તેને ફરી ક્યારે જોઈ નહિ
ખરેખર ! કહેરીમોન્ડીએ કાણું કહ્યું હતું
તેના માટે અનેકવાર મને પરતાવો થયો છે
અને હજી થયા કરે છે. મારા આત્માની શાન્તિ
માટે મને બહુ મોટી કોમલ ચૂકવરી પડી છે.
પ્રુદના પ્રેમે તેની ખોટ પૂરી નથી.

આ છે મારી યુવાનીની પ્રેમકથા. વિસદા !
ક્યારે પણ કોઈ સ્ત્રી પર દ્રષ્ટિ કરજે આ
નીચે દ્રષ્ટિ ઢાળી ચાલજે; નહિ તો તું ક્યે
તેટલો પાક ને પ્રમાણિક હશે તો પણ એક
પળમાં તારા યુગ યુગ પલટાઈ જશે !

૦ મૂળ ફ્રેન્ચ ભાષામાં થીયોડોર મોરીએ
લખેલ Le Morto Amoureuse નો પાંચ ફુગાવે
કરેલ Beautiful Vampires નામના અનુવાદ પાંચી
સમીપ

જહેઝમાં તથા લેટમાં આપના માટે
તાજ કું. લી૦ લાહોરના

જલી કલમ કુર્માન શ૦
અને

હિમાંએલ શ૦ મુતરનિજમ
અંગ્રેજ છે.

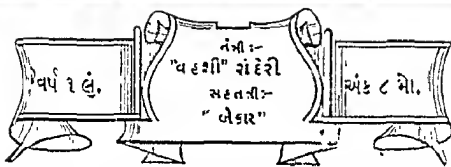
નમૂનો જોવા માટે પધારો યા
નમૂનાના વરક માટે લખો—

સેલ એજન્ટ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
૪૫૫૦૩, સુરત.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ—

રાંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને
ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના
મોટા જે આર્ડર હોય તે મોકલાવી
આપી ફાયદો મેળવો.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
૪૫૫૦૩, સુરત.

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ

લેખકોના નામ

પૃ

નવત શરીર	કલીમ વાકિરી	૧
ઈસ્લામી શિક્ષણ (કુર્આન)	મૌ. અ. રહીમ	૨
" " (હદીસ)	" " "	૩
પેપર જગતમાંથી	સંપાદક	૪
આવાઝકી દુનિયા	"બેકાર"	૬
દયાનો દેવતા	"મુઝતર" હસોટી	૬
મુહુબ્બતનું ઈન્આમ	ઈ. સી. પીપરડી	૧૩
દીદારે રમૂલ (અં)	"ખાકી" રાંદેરી	૧૭
આહ (કાવ્ય)	"સાખિર"	૧૬
તુટેલા તાર....	"શાકિર" ખી. એ.	૨૦
ડાયરીમાંથી : ૨	પ્રોફ. વિ. ક. વૈદ્ય	૨૨
આઝાદ	"કિસ્મત"	૨૩
જગની જ્યોત	અં લતીફ કોડવાઈ	૨૫
બિધર્મનો ઉપાય	"શુજરાતી પંચ"માંથી	૨૭
ચાર કાવ્યો....	શેખરદસી - હુદમત ઓઝા	
શાયર અને મુહુબ્બત....	"મઝદૂમ", "બેકાર"	૩૧
ત્યારે હું શહીદી હતી	એ. એ. હામી	૩૨
આદર્શભૂત આદેશ	"આઝાદ"	૩૧
શિકરત	ઇસાભ ઈ	૪૦
"રહે છે યાદ મને હરધરી મરીતાની	સીરતી....	૪૩
કુળતો નાવિક	હાફિઝ "ઉદ્દત"	૪૬
લાયકાતનો સવાલ	દરગાહવાસી	૪૭
ઉન્હાં આમુ	"નિસાર"	૪૯
પાંડ	"મુરતકાળાદી"	૫૧
સોહીની અન્નર	રા. વણુવંદેરા	૫
			ઉમરખાન	૬

"કારવાં"નું વાર્ષિક લગાજમ.

હિન્દ માટે રૂ. ૪,

ખર્મા માટે રૂ. ૫,

આકાંકા માટે રૂ. ૮. (અ. પા)

છુટક નકલ સાળ આપ્યા.

"કારવાં"ના જાહેર ખર્ચરના દર.

આખું પેટા ૧/૨ પેટા ૧/૮ પેટા

૧૨ માસ રૂ. ૬૦, ૪૦, ૨૫,

૬ માસ રૂ. ૪૦, ૨૫, ૧૫

૩ માસ રૂ. ૨૫, ૧૫, ૮,

૧ માસ રૂ. ૮, ૬, ૪.

રાષ્ટ્રિય પેનર અને મેટરની વચ્ચે

જન. ખ માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ

જાહેર ખર્ચરના નાણાં એડવાન્સમાં મેળવ્યા

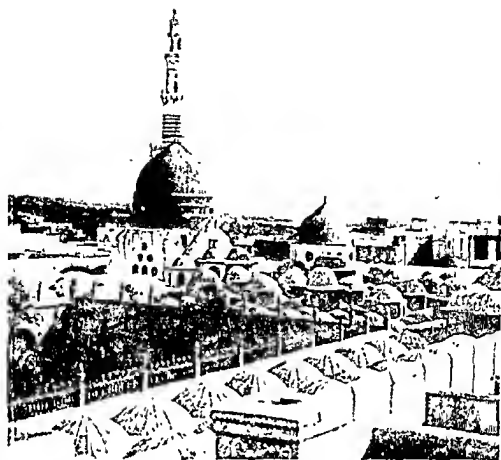
આવે છે.

આ શીલોગથી આજી સવાજમ રજીકરવામાં આવતું નથી. ઓરિજ પોસ્ટલ ઓર્ડરમાં મોકલવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ ઓર્ડરમાં નવિ મુજબ નામ ભરવા વિનંતી છે. Vahshi Sahitya Karyalaya. Surat City. રેપર ઉપર આદક નંબર લખવામાં આવ્યો છે. પરખવવાર વખતે જરૂર લખવો.

"કારવાં"ના નમુનાના અંકો તરીકે ફક્ત ૧ થી ૪ મુધીના અંકોજ મોકલવામાં આવશે અને તેને માટે ફર અંકની કીમત તરીકે ૦-૭-૦ પોસ્ટલ ઓર્ડરમાં મોકલવામાં આવશે માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે મોકલવામાં આવશે નહિ.

વલ્લની સાહિત્ય કાર્યાલય—કણપીડ.

"કારવાં" પ્રતિ મામતી ૧૫મી તારીખ પ્રમદ થવ છે માર્ગોએ નેપ વેળા

ગુંબદે ખિદરા, યાને શાહજી મુબારક આં હુઝરત [સલો, [મદીના શરીફ.]

જાણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

હુનિયા ન - માતે એવું,

છતાં આનંદ પડે તેવું.

[સંપાદક]

આજે અમારા પંચંગને જગજોના જન્મ તમા ઘસડી જતું છે. “પેરીસમાં જનનાના નામે એક હોટલનો માલિક છે જેને વર્ષ ૧૦ મહુ છે. જે ટ્રામમાં પણ દાખલ થઈ શકતો નથી.” આવા માણસને બાપુની ઘેઘાઘી કે મોસરોના બધે વહે ભેસાડે તો તે બિચારાને સીધીજ કાસનાનાંજ મોકલાવવી પડે! અઠાઠની મહેરબાની છે કે એ કંઈતો માલિક છે એટલે બીજો નફા ન થાય તોએ પોતાનું પેટ તો ભરીજ છુટતો હશે! પણ એના કરતાએ એક બીજાં જ્યાં દંપતિની કદાણી વધુ રસિક છે. “મીસ્ટર બાર્નર્ડે વર્ષ ૧૭ મહુ છે ત્યારે એમનાં મોસીસનું વર્ષ ૯ મહુ ૧૧ શેર છે.” જે મુશ્કેલી આવા થોડાંક વધુ માણસ વસે ત્યાં સુકાળમાં પણ દુકાળનાં દીન થાય! આ હાથી એને હાથજુ જેમાં દંપતિનું જોડું જ્યારે પ્રદર્શન કે સંગ્રહસ્થાન જોવા જતું હશે ત્યારે લોકો તો એમનેજ જોવા હશે! સદબાજે આપણા દેશમાં પણ દુઢાળા માનવેના ખોટ તો નથી. એકલા જમનાને કીનારે મથુરાજીના ઝોખાઓજ એમની હરિકર્મમાં ઉતરી શકે એમ છે! આપણા દેશના કોઈ નવરા પત્રકાર આવી ઉપયોગી જાળવના આંકડાઓ જાહેર કરશે તો દેશ પર ઉપકાર થશે! પણ આ બધાનેએ વટી ગય એવો જગત એવધાવન જગજોજોતો “પોપુ”ગલ દેશનો એક પહેલવાન છે કે જેનું વર્ષ ૧૮ મહુ ૮ શેર છે.” ઘાઈ દુબળા પાનજો પહેલવાનની તો એ ઉપર પડે તો કુંસ નીકળી જાય!

“સાઈકમાં જીત મેળવવા માટે દબારેડી દવાથી ઝેરી સર્પના ગોળા દુરમન લશ્કર ઉપર ફૂંકી તેમાં ઝેર ફેલાવવાની વિચિત્ર મથાળા એક સાયન્ડીસ્ટ સંસ્કારને કરી છે.” પણ સાધા ગોળાની સાથે સામેલાગાઓ નોળાઓના ગોળ નાં ફેંકે એની શી ખાતરી છે! અને કદમ સાપના ગોળાઓને નિરર્થક બનાવવા સામેલાગાઓ મથરીઓનોજ આખો મોરચો રચે તો!

“કુન્હેરે નામના ગામનો કપડું નામે હમમ લશ્કરમાં જોડાવાથી તેની રી ગૌરી પોતાના પતિનો હમમતનો ધધો ચક્રાવી રહી છે.” હિંદમાં પુરોની વાસ્તવીકે યા ભૌતિક હમમન કાદનાર તો આ પહેલીજ સ્ત્રી વાણુંક મહાન બાકી ક્રિતિકાસ ઉચલાવીને જોશો કે પુરાણનાં પાનાં પલટીશો કે કેવલી પેપરોનાં પાનાં પર નજર ફેરવશો તો જાણુશો કે વેદના વારાથીજ સ્ત્રીઓ પુરોની બાવાચિક હમમતો કરતી આવી છે! સ્ત્રીઓના હાથે જગતમાં મુશ્કેલીઓઓની સંખ્યા ન ગણી મણાય એટલી હશે!

“આજથી સારી બારસો વરસ ઉપર એક અંગ્રેજ કપિ કેડમન નામે થઈ ગયો છે કે જેને લખતાં આવડતું ન હતું છતાં બીજાઓ પાસે લખાવીને અનેક પુસ્તકો બહાર પાડ્યે છે.” એમાં તેજી શી ધાડ મારી? હાથમાં હિંદમાં ધણાએ જોવા કરિઓ મુશાએમાં

આવે છે કે જે અસેક્ટુ નામ લાવેલો લખી
જાણતા નથી છતાં ક્રિપ્તા જટ બોલી જાય છે !
અરે ? હર શા માટે જઈએ ? ગામડાંનાં લગ્નોમાં
ગીતો ગાનારી આપણી કલ્પિતિઓ કેટલું
લજ્જાકી હોય છે તે જાણો છો ? પણ એ
ખિચારીઓ ગાઈ ગાઈને ગળાં બેસાડી દે છે
જતાં ઢાંચને નોંધ લેવાની પડી છે ?

“મોરારજીના એક ખગોળશાસ્ત્રીએ ચરજનાં
ધાર્યાં જોઈને ચોક્કસ આગામી જાહેર કરી છે
કે આગુ વરસમાં લગાઈ બધ ચશે.” પણ એમાં
સરજનાં ધાર્યાં જોવાની પણ શી જરૂર હતી ?
લગનારનાં મોરારજી, લગાઈને ઉત્સાહ, અને તેનો
ખટારા જેવો વેગ જોવાથી પણ ખાતરી થાય
એમ હતી કે લગાઈ બધ ચશે. અને લાલમાં
આમે છે કે નહિ તે પણ છાતી ડાકીને દોણ
હાથે રાંકે એમ છે !

“હોટાનામપુરમાં પહેલાં રાક્ષસો વરતા હતા.”
એક શોધ. ત્યારે એ પ્રાંતના લાલના માણસો
એ રાક્ષસોના વંશજ હોવા જોઈએ ! તો એ
લાલની સંસ્કૃતિનો પુનરોદય કરવા આગામિ
કેમિસની અને લીજની પણ એક હોટાનામપુરના
વિસ્તારમાંજ ધર્મ જાય કે જેથી અંદર અંદર
ધુંધાયા કરતાં આ પાર કે પેઢી પાર કરવાની
એ બને સંસ્કૃતિઓના સુકાતીઓને પ્રેરણા મળે !

“ગઈ લગાઈ પછી હુય-બસ ફેરાની મૂકી
નીકળી હતી” એક શોધ. આ લગાઈ પછી
ઉદરગતી પછી ફેરાની મૂકી નીકળવ સંભવ છે !

“ગીનના સંનિરોધે દૂધ કરનાં વસ્ત્રમાં જુદ
હારી જાય તો બીજા જુદ વસ્ત્રમાં જાય
તકલીફ પડતી નથી. લગાઈ દૂધના વસ્ત્રમાં
ઓઠા પર વહેપારીઓએ કાળજી, પરાજી, અને
ફોરોના બનાવેલા ‘જુદ ટાંબીજ’ મૂક્યા હોય છે
કેનિશા આ ઉપરથી ‘જુદ લ’ લે છે અને કીમ-
તની એક પેલી ડાબા ગદ પર વહેવડાવ્યામાં
નાખી દે છે.” આપણે ત્યાં તો એવા મગાણાં

મગાણાં મળે એક વરસમાં એવા વહેપારીઓના
લટકાવેલા ડાબાજી શુદ્ધ કરાવી દે ! રેશનો
પર પેટેટોર્મ પાસં કાઢવાના મરીનમાં
ખેડી આનીઓ નાખી નાખીને આપણા
ચોરાએ એવી પ્રમાણિકતાની છાપ પાડી દીધી છે
કે રેશને તે વગેરે ઉઘાડી લેવાં પડ્યાં છે !

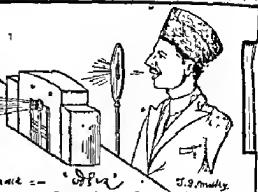
“અધ્યાત્મીકતાના ગુરુદ્વાર નામના એક
ગામમાં રોશ્નસાવ નામનો જુદ પદાણુ હાલ
જીવતો છે જેની ઉંમર ૧૬૦ વરસની છે.
જેટલે કે પંચારત્રીની લગાઈમાં, આપણી લાલની
સરકારનાં દિંદમાં મંગાણુ થયાં તે પહેલાંનો એ
હોતો છે. આટલી જુદ ઉંમરે પણ એ આ રોર
ખોરાક એક ટાંબી ખાય છે અને ખાધા પછી
૪ રોર દૂધ મટગરાવી જાય છે જુવાનીમાં તે
દરરોજ એક બકરો હજમ કરી જતો હતો.
એ પદાણુને અત્યાર મુખીમાં ૧૨ ઓઠો યષ
છે. એક નાનકડા ગામ જેવું બોટાણું કુટુંબ ધરાવે
છે. અત્યારે પણ એ ૫૦૦ ડગલાં ચાલી શકે છે
એની આંખની રોરાની પણ ઘણું કાપમ છે.”

આટલું લાંબુ આપણે દિંદમાં કોઈ વિતા-
વના ઈચ્છે તો તે ધકઠા ખાઈ ખાઈનેજ પુરો
ધર્મ જાય ! આપણા ધર્મકાંક્ષ અને કુટુંબ
ચોગજાની નીતિ રીતિજ એવી હોય છે કે
માણસ પરાણે એકાદ સાડી વિતાવી શકે !
અને જે કોઈને વધારે જીવવાની ઈચ્છા હોય
તો વીમા કંપનીના પ્રતાપેજ તે વહેંચે મરી
જાય !

“કારવા”ના જાણીતા લેખક બાઈએ.
શ્રી. અમીનનાં પત્નિ મુદાની રહેમતે
પહેંચી ગયાં છે. અને તેની દિલગીરી
પૂર્વક નોંધ લઈએ છીએ. ખુદ મર-
દૂમાને જન્નનુલ ફિઝીસ, અને કુટુંબી
જનોને સામે જમીદાર અતા કરે !
આમીન. તંત્રી.

ચલ્લેક કી દુનિયાંકે દોર ત્હે

સંવત્ ૧૯૫૬ - ૫૭

J. S. Mally

● આવાજકી દુનિયાંકે દોરતો ! જેમ વરસાદ આવતાં મેંડકો તાડુટી ઉઠે છે તેમ મોહરેમના મેંડકો મોહરેમમાં જ્યાં ત્યાં “કરંડાં ! કરંડાં !”ના સૂરો કાઢતા સંભળાતા હતા. નવો તેમને તે શકીદિના શહેનશાદ માટે મોહરેમત હતી ન તો કરબલાના બનાવ પરથી કંઈ ધરાં કેવો દતોઃ ને જનતાને તે સખક આપવો હતો ! અને જનતા પશુ મેહકિસોની આરાધિ, નાલ્ય ધરોને બાજુએ મૂકે એવી લલકાલરી રીસની અને રંગબેરંગી હાંડી, કુમ્મરોની એખાઈ પર મરતી હતી અને શીરનીના મોહથી એવાઈ આવતી કરબલાના બોધ પાડતી તેમને પશુ કંઈ ઝાંઝી પડી ન હતી, એ સૌ ધામધૂમ દસ દિવસ પછી ઠંડી થઈ ગઈ ! અને છેવટે સાબિન થયું કે:-

“ધરસામ ઝિંદા હોના હે હુર એક બરસકે બાદ !” શા માટે ? શીરની ખાવા માટે !

આખાદ એવીજ રીત મીઠાદની મજલિસોની પશુ છે. એણે મોહરેમની મજલિસો જેવી રીસનીની ધામધૂમ તો થતી નથી પશુ શીરનીની ધામધૂમ તો તેજ પ્રમાણે હોય છે ! પયગંબરે ધરસામના જન્મ-મરણની બેગી માદ ઉજવાય છે. બાર દિવસમાં આ ફસલ પશુ ખલાસ થાય છે, અને ઉવડીયા વાઅઝીનો કોટકટ પુરો કરી ધરભેળા થાય છે. ધરસામે જગતમાં શું સંદેશ પહોંચાડ્યો ? આકાએ નામદારના જીવનમાંથી આપણે શું શીખ્યાં ? જગતને જગલીપણમાંથી છોડવી આં દરરોજ જગતને શેનો બોધ પાડે આપ્યો ? નાણી અને વર્તનદારા જગતને ક્યાંથી

ક્યાં લઈ ગયા ? આજે આપણે તેમની પેરી કરવાને બદલે ક્યાંનાં ક્યાં જઈ રહ્યા છે ! એ બધું દર્શાવવાને બદલે મનઘડન રિવાયતો અને ઘણા આદમના જમાનાની શૈલી અખત્યાર કરી લેવોને મજલિસોમાં બગાસાં ખાતા અને ડાપરાં ભેખજ કરી ટાઈમસર તકરીશ ખલાસ કરી કરતી બોલ નાર અને સાંભળનાર જાણે પોતાની ઠૂંઠ બળી મુઝકોદોશ થઈ ગયા હોય એમ શીરની આપણે પેટપર હાથ દેરવતા પોતપોતાને પથે પડે છે ! જે માણસમાંથી રહ એવી સે તો તે મુરદું અણાય છે તેમ આ મજલિસોમાં શીરની નવડે ચાલી હોય તો એ મજલિસોને નિખાણુ બનય પશુ વાર ન લાગે ! આ છે આપણાં આપણાં પયગંબર (સન્ન.) ઉપરનો મોદ !

આતો થઈ જુની રીત પશુ નવી રીત હાલમાં થોડા વરસોથી સહેર તથા કરબાના સુલખ માનો ‘પ્રિફ્ટ ડે’ અથવા ‘પયગંબર જયંતિ’ નામે ઉજવી રહ્યા છે. બંધા ધર્મના થોડાક જાણીના ઇસ્તમોનો શબ્દભેળો થાય છે અને હુખખા નિગધો અને મુઝાં ચીપો ચીપોને વંચાતા ડિકેશન દારા લપકાથી ઉજવણી થાય છે. ફક્ત બોલનારો બોલવા ખાતર બોલી જાય છે અને સાંભળનારો સાંભળવા ખાતર સાંભળી જાય છે ! શું બોલવામાં આવે છે તે કાંઈ જોતુ નથી ! કારણ કે બોલવા પર અમલ કરવાની ન બોલનારને દરકાર છે ન સાંભળનારને. આ મજલિસ સાદગીથી ગઈ થાય છે તથા લખતાથી અંજીશ હમે એવું છેરે આવે છે અને છાપાં દારા બોલનારા અને

બોલનારાઓની વાકવા ધર્મ રહે છે । અમલ વિદેશી આવી રીત અને લાન સુની આવી મજલિસ થવાને બદલે સામાન્ય ડીમેટીંગ સોસાયટીની મીટીંગની ગરમ સારે છે । એટલું ખરું કે વરસ દિવસે એક મેળો ઉજવાય છે અને સફળતાથી પાર પડે છે ।

“નવુત્તરકા ઝમાના ઔરયા અબ ઔર શિરમટ હે વહાં સીનેમે” કુરઆના પહાં સિનેમે બિરફટ હે !”

ઉપર જણાવેલા બધાજ વાચકીનો અને વક્તાઓ લેલાયુ હોય છે એમ કહેવાનો મારો ઉદ્દેશ નથી પણ મોટા ભાગે એવા હોય છે તેનો અનુભવનો અમારા વાંચકા કરી ચૂક્યા હશેજા । અને આ ઉપરથી હું કહેવા માયું છું કે વાચકી એમને અને વક્તાઓની કે એવી મજલિસોની જરૂર નથી ! એમ નથી, પણ હું તો એમ કહેવા માયું છું કે ખાલા ડંબરને બદલે હેતુ સાધવા તરફ એ મજલિસોનું લક્ષ જવું જોઈએ, આખિતા આનંદ માટે નહિ પણ હૃદયના સંતોષ માટે એ બધું થવું જોઈએ । કોઈ સ્પર્ધા એમ ન સમજ લે કે વાચકીનોને આટલકાજ મેં કલમ ઉપાડી છે ! એ તો ખરુંજ છે કે

“કહાં હમમેં જમાઅત જૌ તાઅત, શિક્સ્તા હા ગયે સાબિકે નિરતે, તહિ હે કુજ શિકાયત વાઅજીથી, કે જૈસી રહ હે વૈસે ફરિતે !”

● આવાકી દુનિયાકે દોરતો । ખાલિલુના કહેવા પ્રમાણે હાલકનો કળિયુગ આવી લાગ્યો છે અને મૌલ્વીઓના કહેવા પ્રમાણે કયામત કરાબ આવી લાગી છે તેના બે દાખલા તમારી આગળ પેશ કરું છું, ” મુબરકાં રિયાડ ડંકન નામના અંગ્રેજે મુબાઇ હાઇ કોર્ટના ચીફ જજને અરજ કરી છે કે હોંગકોંગના નામની સ્ત્રીએ છરી બનાવીને, મારની ધમકી આપીને જોર જીલમથી મને લગ્ન કરવાની ફરજ પાડી છે. ૧૯૩૯ માંજ લગ્ન કર્યા પછી થોડાક દિવસે તે

ઈંગલી ચાલી ગઈ છે તો મને એ જોરજીલમની ધણીઆણીથી છુટા દેઝ મળવા જોઈએ.” જોયું અબજા જાતી રજાતી સ્ત્રી છરી બતાવીને પરજી છે અને બિચારા માયકાંગલા પુરવને. ડાઈસાઈ મેળવવા કોર્ટનું શરણ લેવું પડે છે.

આ કથામંત્રી નિરાળી નહિ તો બીજી શું ?

“શેખકે મેમને ટાટા તો પુકારે વા ખરીબા” દેખીને નેખને લાડીકા દયા કખખા હે !”

એવીજ રીતે એક મુબસરત મીલ મળ્યું મુબરકાં એક પૈસાદાર યુવતિથી બચવા પોલિસનું રક્ષણ માંગ્યું છે. આ ખટલો પણ કોર્ટ ચડ્યો છે. સ્ત્રી દલે તમેજ કહો કે અબજાથી બચ । પ્રબળ પુરવને પોલિસનું શરણ લેવું પડે એ હાલકનો કળિયુગ ન કહેવાય ! પછી કાલે મહિલા પરિપક્વ અને ઇન્કિલાબ કહે ! હવેજો સમય છે. લાપડાના થતાઓ ચેતે અને એકદ ભાવય કાન્કરન્સ કરી સ્ત્રીઓની વખતી જતી શરિરજોરી સામે સંઘ બળથી હાથ લં; નકિતર આ જોતાં એવા દાંગ લગવાન કાળને ન દેખાડે કે મરદોને ધર કુકા બનવું પડે અને સ્ત્રીઓ બહારવટીયણ બની મેળને પડે ! “ખુદા ફી ખાતે” ખુદા હો જાને !”

● અવાકી દુનિયાકે દોરતો । આજકાલ પ્રેક્ષર રાખે હીક સરતો થઈ ગયો છે. જરા આડી અવળી લાકડી ચીકતા આવડી ગયું કે અખાશના પ્રેક્ષર । જરા ખાવન પાનાંથી બે ચાર જુદા થાપના ખેસો કરવા લાગ્યા કે હાથ ખરા બતાવ્યા કે મદુના પ્રેક્ષર । જરા કુતરા બિત્તાકે દયાવ્યા કે વાંદરાને ગુલંટ ખાનાં શીખવ્યું કે સરકસના પ્રેક્ષર । જરા સંગીતની બાગખડી જાણે અને બકરાની ખીજ આગ્રતિ બની જરા તાન પસ્ટા લઈ લેવાના કાન જોર મારી બધ એવા ઘોટે બગાથા કે સંગીતના પ્રેક્ષર ! જરા ચાહુ મેપરામાં થોડીક ટાલ

પહેરની તોષી ફેરી, થોડુંક ભવિષ્ય ભાગી,
અગડમ અગડમ કરી ધન, મકર, કુંભ
ગણતા થયા કે જ્યોતિષના પ્રેક્ષક ! ૩ અગ-
રની ધારણના પ્રેક્ષક, આંક ફરકના આંકડાના
પ્રેક્ષક, આમ પ્રેક્ષક શબ્દની દરમિયાન સારા
પ્રમાણમાં થઈ રહી છે. તેમાં પેલા વિજ્ઞાનના
પ્રેક્ષકના કે કાલેજના પ્રેક્ષકને તો ક્યાં નામ
નિશાને જણાતું નથી ! હજુ એટલું સૂઝે છે
કે ગોરા અને ખિસ્સા કાતરોએ ગોરીના
પ્રેક્ષક, કે ખિસ્સા કાતર પ્રેક્ષકને છુદ્ધાન
ધારણ ક્યો નથી !

● આવાજકી દુન્યાંકે દોરતો ! ધાંસડાં પોટલાં
ખાંધીને તૈયાર રહો ! ક્યાં જવા ? રેમીસ્તાન કે
કબ્રસ્તાનમાં નહિ પણ પાકીસ્તાનમાં જવા ?
આ નાપાકીસ્તાનમાં રહી રહીને તમારા વિચારે
પણ નાપાક થઈ ગયા હશે એમ આપણા લીકરો
માનતા થયા છે ! અને એમ લાગ્યું હશે ત્યારેજ
મુસ્લિમોનું હિંદ અને હિંદુઓનું હિંદ એમ બે
ભાગ હિંદ બનાવવાની યોજના લાહેરથી વહેતી
મુકાબ હશેને ? ભલા ખિસ્તી હિંદ પામી હિંદ,
એંગ્લોઈડીયન હિંદ, શાખ હિંદ વગેરે હિંદ ક્યાં
જશે ? ઉપર રખડજ રહેશે કે યું ! કહેવાય છે
કે હિંદ જેવા મોટા દેશના ભાગલા પડતા કરવત

પણ મોટાં જોડાએ ને ? અને આજે દેશને
પણ લગાડને લીધે લોખંડની ગરર પડી છે તેને
કરવત કેવી રીતે બનાવવો ? પણ દેશમાં આર્થિક,
જવાબાઓ હિંદુ મહાસમાવાદીઓ લીકરો
શીખો, પાંચતકોમો, રાષ્ટ્રવ દી મુસલમાનો અને પ્રે-
ક્ષકો તમે શા માટે ગભરાઈ બેઠા છો ? એવો
મોટો કરવત ન આવે ત્યાં સુધી કંઈ કહેવો
જોવા કરોને ? ભલે એ પ્રશ્નમાં વચ્ચે હોય કે
ન હોય પણ ભાગલાના સ્પર્શ વચ્ચે જનજન
ઝીલ્યા સાંડળને અને મુખારકબાદી આવાજ રર
રહી શકતા નથી કે તેમણે આખા દેશને પેન્ટી
તરફ જોતો કરી દીધો છે. વળી સરકાર અને
કોંગ્રેસ સિવાય બીજી કોઈ પાર્ટી હિંદમાં નથી
એમ કહેનાર નહેરુના બોલ પાછા તેમજ
મોદામાં પાલી દીધો છે ! હાલ તો જનતા પ્રીતિ
કોઈ વગાડી દીધો છે. પણ એમાંથી પણ જન
જનની ચાર અને ચારની પાંચ પાર્ટીઓ
અસ્તિત્વ સરકારે જાહેર કરી દીધું છે ! વળી
છે દેશી રાજધાનો અને એંગ્લોઈડીયનો ત્યારે
ભાગ બે નહિ પણ પાંચજ પડતા પડે
કારણ કે હાથને આંગળીઓ પણ પ્રથમ હોય
છે ને ! અને 'પાંચ હોય ત્યાં પંચેપર' એ
કહેવત પણ કંઈ ખોટી નથી તો !

○

એ. એસ. મેકુલની માલિકોની
પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર.

કેકસ,

બદામ અને સાદા બીરકોટ,

નાનખાઈ,

હકીમી બીરકોટ,

પાંડ,

નાન,

શીરમોંડ,

બીગર.

એકવાર દેશ કરો

જરૂર તમને સંતોષ આપશે.

રાંદેરની સુલાકાત લેતાં
ક્યાં જમશે ?

ધી પાગલ કોટેજ
રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર

જ્યાંની દરરોજની નવી નવી
વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં
યાદદાશ્ત રૂપે રહી જશે.

માલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

દયાનો દેવતા

લેખક : "મુછેતર" હાંસિદ્રી (અરબોધન)

"વાદીએ ફારાન"નો માનવ આત્મી ઉપર તે મદાન ઉપકાર છે, કે તેના બોજથી ઇ સાતી નસન કદી સુલકદોશ થઇ શકતી નથી. અને ઉપકાર શું છે ?

— મુખારક-આમદ :—

એજ તે છે, કે જેને હુઝૂર (સલ.)ના પુનિત-આગમનનો કૃષ્ણ પ્રાપ્ત થયો છે. એમાં કે શક નથી. કે ખુદાની ભૂમિ ઉપર મોટા મોટા નામવશે થઈ ગયાં છે, અને તેઓની સોનેરી કાફીલિઓથી ઇતિહાસના પૃષ્ઠો ભરપૂર છે. કાછકે સુલક ફતેહ કરી પોતાની શરવીરાનો સિક્કો માનવ ઉદયો પર બેસાડ્યો. તો કાછકે જહાંગીરી અને ન્યાયપ્રિયતાની તે શાન દેખાડી કે, અમાનો અત્યાર લગી તેઓના યશોમાન ગાય છે. કાછકે હાંમ-વિદ્યા કળામાં તે પરિપૂર્ણતા દેખાડી કે અમાનો તેઓને અત્યારસુધી માતી રહ્યો છે.

પરંતુ એ નામવશેના છવનની દોઢ-ધામ અર્થાત કોશિશ ફક્ત એક ખાસ સમુદ લગી મર્યાદિત હતી. તેઓમાંથી કામ એક પણ આ આકાશ હેઠળ એવો પ્રકાશિત થયો નથી : જેના વ્યક્તિત્વથી એક ખાસ ભૂમિ અને ખાસ સમુદના લોકો સિવાય બીજાઓને પણ તેનાથી કે ફેલ કે બરકત પ્રાપ્ત થઈ હોય ?

પરંતુ એ કૃષ્ણ 'મત્ર 'વાદીએ ફારાન'ને પ્રાપ્ત છે, કે તેના ઉદરમાંથી એક એવો પુનિત અને મદાન માનવી જન્મે. જે "ફરે કાપ-નાત" કહેવાયો અને જેણે "રહમતુલ્લિલ્હ આલ-મીન"નો લકબ મેળવ્યો.

સરવરે અખીયા (અલ.) ની મુખારક-આમ-દથી પહેલાં અરબમાં કુદરતની પ્રત્યેક વસ્તુની

પૂજા થતી હતી. એ વસ્તુઓની આગળ તે મસ્તક જે ખાલિક અકબર મકાન સુલ્તનદારની હુઝૂરમાં મુકવું : જોઈતું હતું. અરબ : શું ? મિસ્લ, રમ, પૂનાન, ઇરાન અને હિન્દુસ્તાન દહાં એ રોગમાં સપાયાં હતાં મરાઈ (અ.)ના અનુયાયીઓએ પણ મુદા બનાવી રાખ્યા હતા. અગ્નિ પૃષ્ઠાએ સૂર્યની સામે મસ્તક નમાવી દીધું અને અગ્નિને તેનો નાવળ સમગ્ર પૂજવા લાગ્યા હતા. જગતની હાલત ખરાબ થઈ રહી હતી; કે એકાએક હકની રેહમત ગતીમાન થઈ. એક એવું નર ઉત્પન્ન થયું જેના પ્રકાશથી કુમાર્ગ અને શુભરાહીનાં વાદળો વિખરાઈ ગયાં. અને દુન્યાને શાન્તિ અને દયાનો સંદેશો આપનાર મન્સાન અર્થાત ખવરલ બશર (આ) જગત-જનેતાના ઉદરથી વૈદ્ય થયા.

આ તેજ મુકદ્દસ (પુનિત) માનવી હતા; જેની આમદની બશારત એક અમાનાથી નબી અને રસુલ પોતપોતાની કૌમોને આપતા આગ્યા હતા. અને અરબવાસીઓ તે મુખારક ધરીનાં સેવામણાં સ્વપ્નાં જોઈ રહ્યા હતા.

અબ્દુલ્લાહ અને ખીખી આમેનદનો હાસ તે અમદ્ય ગૌદર હતો જેના ચળકારથી ન માત્ર અરબ ભૂમિમાં અજવાળું થયું. બેલકે તેના પ્રકાશો સાથે જગતને સુખર્ષુની જેમ અળકાવી દીધું. કુદરતે આમેનદની ગેદમાં એક એવું પુષ્પ ખિલવ્યું જેની સુવાસથી ન ફક્ત "વાદીએ ફારાન" સુખધીરાન થયું બલકે આખી દુન્યા ચેકી થઈ.

તે એક રયસ (અલ.) અને એક એવો રિફાઈર દનો જેણે માર્ક ઉસ્તાદ (શિશક)ની

શાગિરી ન હતી કરી, બંદે એ મુકાન બાળકનો
ઉત્તાડ પોતે મહાન સુખનકાર હતો.

અને તે મુકાન માનવીનો સૌથી મોટો મુશ્કેલી
એ હતો કે તેના અંતરમાં એક એવું મુશ્કેલી
હિલ હતું, જે બીજાઓના હૃદયથી હરપર
રહેલું હતું:—

“સારું જ હાંકા દઈ હુમારે જિગરમે હય”

“જાણું તે છે, જે માથે ચડી જાયે” અર્થ
સુકાન જેવો ઇસ્લામનો કટો શત્રુ બ્યારે રમના
બાદશાહ (દિરૂકત) ના હરબારમાં હાજિર થયો
તો તેને પુનિત પયગમ્બરના આચરણ વિશે
બ્યારે સવાલ થયો તો તે ઇમાનનો દુશ્મન પણ
આમ કહ્યા વગર રહી શક્યો નહોતો, કે
“તે હમેશા માથું જોડે છે. હરી વાળા બિલાડી
નથી કરતો, કાકડને તકલીફ પહોંચાડતો નથી.”

કુમર (સલ) બીજાઓની વ્યાખ્યાના દેખી
ખૂદ પણ બેકાર થઈ જતા અરબ જેવા
ધાતથી, કપડી, અને અત્યાચારી પુરો જે
કથીરથી પણ કંઈ દરજ્જાના હતા માત્ર આ
હઝરત (સલ.)ની તબક્કીમ અને સદ્ગુણોની
અસરથી સુવર્ણની જેમ ચમકવા લાગ્યા. ગિબન
લખે છે કે:—

“આ હઝરતે (સલ) આમ જન્મતામાં એક
આત્મા કંઈ દીધો તેઓને સુરજ્વલ, હમ્મસ,
અને હમદઈનું શિક્ષણ આપ્યું, અને પોતાના
અમલી કામથી તેઓને અશક્ત અને નિર્જોડના
સાધક બનાવી દીધા.”

આપની હસ્તી સામે એ જગત માટે રક્ષાંત
સ્વરૂપ હતી આ હઝરત (સલ.) કોઈને એક
એવી જિન્દગીનું શિક્ષણ આપતા હતા. આ
સદા સર્વદાની રક્ષા અને શાન્તિનો દૌર હતો.
આપની અમાન-મુશ્કેલીમાં તે અસર અને
મધુરતા હતી, કે પત્થર સમા દિવો પણ પીગળી
જતા. મહાજ્જ બહામાં એક હાંધર્મી લોકો
પણ બ્યારે આપ (સલ.)ના હરબારમાં ‘હાઝિર

અતા’ તો આપના સદ્ગુણો અને દિલ્લુદ
લાગણીવશ થયા વગર રહેતા નહોતો.

સર વિદ્વાન મૂર પોતાના મુદ્દ
પુસ્તક “સાઈફ ઓફ મુહમ્મદ”માં લખે છે:—
“પયગમ્બરે ઇસ્લામ અરબ જેવી નિષ્વ
ભૂમિમાં પોતાની પ્રાણપોષક વાણી વડે હરેહર
જિન્દગીનો એક નવિન આત્મા ફેલાવે.”
પ્રખ્યાત જર્મન ઇતિહાસકાર હૃંશ લખે
છે કે:—

“અમે આધુનિક સમયમાં શ્રેષ્ઠ, બાકિલ
અને આઝાદીની દલ્દલી જેવી આગે મુખી
બીએ. પરંતુ મુહમ્મદ (સલ.)ના અમલમાં જે
મહાન ઝાંઝરાતો પુરેપુરી આવાજે શબ્દો દઈ
આપે (સલ) લોકોને ઇસ્લામ શિખવ્યું. તે
ઇસ્લામ શું છે? બાઈબલના મુદ્દમ્બ અને દાનિય
સિમ્બલ.”

એક સાંખ્યા કાગળી જગતમાં મુશ્કેલી
બનાવવાની પ્રયાસ થાતી હતી. કોઈ મહાન
રિવાજને ખરાબ વર્ણવેલો નથી. જેને અમારો
ગુણો ઉપર મુશ્કેલી હતા તેના વિચાર મુદ્દ
આં બધાં થઈ જાય છે. ઇસ્લામ કહે જ
મુશ્કેલીની મુશ્કેલીથી કોઈ કાનૂન બનાવે નથી
બંદે મુશ્કેલીને સંબોધી આ હુકમ દીધો છે કે—

“પોતાના આકાઓની (સ્વામીઓની) જેવા
સરીરના માલિક અને મુખ્યત્વે હમેશાં વારો
કરો.”

મુશ્કેલીની આંજાદ પણ મુશ્કેલી
આવતી હતી. પરંતુ જગતના કલિદલ્લુદથી
ઉદ્ધારીને જુઓ કે, એ ફક્ત કુમર (સલ.)ના
હતા કે જેમણે એ અશક્તોઓ, બેકારો અને
નિર્જોડોની હાલત ઉપર ધ્યાન કરી. તે લોકોની
મુશ્કેલીથી આપ (સલ.)ના નામક અને મુશ્કેલી
હલકે આઘાત પહોંચ્યો અને ઉપર એ માન
જગતના હમદઈ તેઓના માટે કાનૂન બનાવ્યો
અને લોકોને ખતાવ્યું કે

“એ મુશ્કેલી પછી તેજ અજ્ઞાનના કાલ છે.
જેની સન્મુખ એક દિન આપણે બધાને ફરિ
યાદ છે.”

આં હજરતે (સંક.) તમામ ઘાનકી કાનૂનોને તોડી ફેંકી દીધા. અને તેઓની સાથે દમરદી અને દયાવું શિક્ષણ આપ્યું. આના થઈ કે

“સુસમોના કામોમાં ખુંડે તેઓની મદદ કરો. જેવું પોતે ખાઓ પહેરે તેવુંજ તેઓને પણ ખાવાને પહેરવાને આપો. તેઓની શાદીઓ કરાવી દો. તેઓને છુરા નામોથી પુકારો નહીં અને જે આઝાદ થવા આદે તેઓની દરેક રીતે મદદ કરો અને ખુશીથી આઝાદ કરો.”

મજદૂર વાતે તેજ દિવસથી નિઠ્ઠી શરૂ છે. કે જે અન્યોના દૈનિક વ્યાપ્તિ હોઈ નિમત્તા એક મદાસાગર સમાન હતું. જેની મોખે પોતાના અને પારકાઓને નૃત કરતી હતી. એક ને સમય પણ હતો કે જંગી કૈદીઓને નિર્દયતાથી તસ્વારના ઘાટે ઉતારવામાં આવતા હતા. આ સભ્યતા અને સંસ્કૃતીના ઝમાનામાં પણ જે વર્તણૂક જંગી કૈદીઓ સાથે કરવામાં આવે છે. તે કાંઈથી છુપી નથી? પરંતુ એ મોખાની સાથે જે સુલુક જનામ સરવરે આવમ (સંક.)ના સમયમાં થયો, જગતના દનિદાસમાં તેમી જોડ શોધી મળતી નથી.

બદની લગ્નમાં સિતેર વા બોનેર પુરો કૈદી થયા હતા. તેઓ પૈકી ફક્ત એ કલ થયા, -ખાદીના જંગી કૈદીઓ જે જે આર આરની ટેળીઓમાં મુસલમાનોમાં બેચાર્થ થયા, કે અંતિમ ફેસલા લગી તેમના રક્ષણમાં રહે અને મુસલમાનોની આ રિયતિ હતી કે પોતે ખાનુશ ખાઇ પેટ ભરતા હતા; પરંતુ ઘરમાં જે કંઈ રક્ષણ તે પોતાના કૈદીઓને ખવડાવી દેતા કેમ? ફક્ત ઝોરલા માટે કે રચવે મકબૂલ (સક.) ની આજ્ઞા હતી.

“કૈદીઓની સાથે ચારો સુલુક કરો”

એ કૈદીઓમાં અખ્યામ. (રદી) પણ હતા તાતના વખતે આપના દંડને એવા ઝોરથી બોધી દીધા હતા કે આપ અત્યંત દર્દના

કારણે જેવેન હતા. ન્યારે આપના હોકારોનો અવાજ કુખારક કેળોં ઝગી પડે એ તો તેજ વેળા રરસીઓ ખોલાવી દીધી.

હજૂર (સક.) એ મુસલમાનોને તોડીદપૂર્વક એવી આજ્ઞા કરી હતી કે

“જુદાની મખલુક જે તમારા કબજામાં આવે તેને દંડ ન કરો. જુદાને સૌથી વધુ ખુશ કરનારી શીઝ તે જુલામને આજ્ઞા કરવું છે.”

હજૂર (સક.) શિક્ષણ શું હતું? કેવળ હડાપણ અને બરકત. અને વાસ્તવમાં એક એવી પુનિત દસ્તીનું શિક્ષણ જેના દિલમાં મનુષ્ય જાતિનું દર્દ છુપાયેલું હોય શકે અરબનામીઓ જે અજાનલના ઝમાનામાં દિલક પ્રાણીઓથી પણ વધારે જોડીચુસક હતા, આપે (સક.) પોતાના સાદા અને પવિત્ર શિક્ષણ અને દૈનિક કાર્યક્રમ દ્વારા તે દિલક પ્રાણીઓના કિશોરો પણ દમરદી અને મુદબ્બતની ઉર્મીઓ પૈદા કરી દીધી. અરબસ્તાનમાં અખ્યા જાતીની જે ગત જનાવી હતી કદાચજ એવી ખુરા મુલુક પશુઓથી પણ થતો ન હશે. પરંતુ આં હજરત (સક.) જે મજદૂર લઈને આવ્યા હતા તે મજદૂરો જે તમામ ઘાનકી રરમોને બંધે કરી દીધી અને સ્ત્રીઓને પોતાના હોદાની રક્ષાનો સંપૂર્ણ અખ્યાધાર અર્પણ કર્યો અને તે રદમત સ્વરૂપે અખ્યા જાતીને અવનતિની ગતીમાંથી કાઢી મર્જની બચાવરીના હોદા અર્પણ કર્યા. અરબમાં ન્યારે સ્ત્રી પુરુષની શાદી થતી તો ઘરના પડિલ લોરો આ દુઆ દેતા.

‘ત્કમારા ત્યાં કદી પુત્રીનો જન્મ ન થાય’

અને ન્યારે ઢાઢના ધંડમાં જેવી પૈદા થતી તો પાપાણુ હાલ્ય માના પિતા એ નિર્દોષ હવને હવતી દફન કરી દેતા. એક વેળા એક માથુસે આપ (સક.) ની રૂબરૂ પોતાની પાંચ વર્ષની પુત્રીને પોતાના હાથોથી હવતી દફન કરવાની ઘટના બ્યાન કરી. આપ (સક.) ઝોરલા રક્ષા

કે, આંખો લાલચોળ થઇ ગઇ અને દામન તર
થઈ ગયું, આં દમરતે એ ઘાતકી
પ્રધાની ધણીજ સંખ્તી સહિત મળા ફરમાવી,
અને પોતાના કર્તવ્યથી લોકોને ખતાવી દીધું કે
પુનિપુનથી પણ પ્રિયતર હોય છે.

જેગે ઓઢના પ્રસંગે જ્યારે કાફિરો હદસો
કરી આપ (સલ) ઉપર ધસી આવ્યા, અને
નયુજત રૂપ દિપકના પતંગીયાંઓ ઝુમી ઝુમીને
આપ (સલ) ઉપર દ્વિધ થઈ રહ્યાં હતાં. એક
ઝલિમની તંદ્યારથી મુબારક પેશાની ઝખ્મી થઇ
ગઈ અને લોહી નહેવા લાગ્યું, પરંતુ તે
દયા-સ્વરૂપની આ હાલત હતી કે તે નેજા
પણ આપ (સલ)ની મુબારક ઝખ્મનથી આ
દુઆ નીકળી રહી હતી:—

“અય! અલલાહ! મહારી મૌમને બક્ષો કે.
તે મને જાણીતી નથી.”

હશે છે. “વતન પ્રેમ પ્રમાણવું ચિન્દ છે” અને
છે પણ તેમજ, કેણુ એવો માનવી હશે; જેને
માનુષ્યમિથી મુદખખત ન હોય? હુઝૂર (સલ)ને
કાફિરોએ જેવી રીતે વતન ત્યાગ માટે મજબૂર
કર્તા અને જે હાલતમાં આપે (સલ)ને હસ્તામ
અને ખુદાઇ પૈગમની ખાતર પોતાના પ્યારા
વતનને ત્યાગી દીધું. તે એક લાંબી દારતાન છે.
પરંતુ જેવાનું એ છે કે જ્યારે એક વિજેતા
તરીકે આપ (સલ) પોતાના પ્યારા વતન
મક્કહમાં દાખિલ થયા; તો તે લોકોની સાથે-જે

આપ (સલ)ના, પ્રાણુના અને ઈસ્લામના કદ
દુરમન હતા તેમની સાથે શો વર્તાવ કર્યો? અન્-
સુફ્યાન મકકહના કાફિરોમાંથી તે શખ્સ કે.
જેએ ‘લામલગારે વીસ’ વર્ષ લગી આપ (સલ)ને
કલ કરવા અર્થે લોકોને ઉત્કેર્ષા, અને રોક
સક્ય રીતે ઈસ્લામ અને મુસલમાનોની વિરુદ્ધ
કરી પરંતુ જ્યારે તેને પગેમાં ખેડીઓ સહિત
હુઝૂર (સલ)ની સન્મુખ હાઝિર કરવામાં આવ્યો
તો આપે (સલ) રિમન કરી તેને મુઆફ કરી
દીધો. અને જ્યારે તે ઈસ્લામથી ખાતર થયો તો
આજા થઇ કે

પરમ
એ
તેજ પુનિત આત્મી થઇ, શકે છે કે જગત
બ્યરથાપકે જેને હદથી બરપૂર દિલ અર્પણ
કર્તું હોય.

જ્યોજ્જ સેલ જેવો કદર ઇસાઈ ઈતદાસ
કર લખે છે:—

“દુન્યામાં ઈસ્લામને, તે મહબૂલીયત પ્રાપ્ત
થઇ જેના ઓટા મોટક નથી. તેને માત્ર આશિયો
કબૂલ કર્યો બદકે ન્યા તેના ક્વની ‘લુલ્લ’ થયો.
મસ્તકો ઝુકી ગયા, પરંતુ કેમ? ઈસ્લામના સિપ્પલ
અર્થે જે હસ્તી નિયુક્ત થઈ હતી, તેના પહેલમાં
એ એવું દિલ હતું જે પોતાના જેવા માનસીઓની
મુસીબત દેખી તદપી નવું હતું.”

(સચિત)

ખાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

1. હયાતુન્નખી (સ.) કી. ૦૮ ૧૦. હસ્તુન્નુ-મહકી-ફતહ કી. ૦૮
2. સીરતુરિસદીક (રદી) કી. ૦૧ ૧૧. અલ તુગરલ કી. ૦૮
3. સીરતે ઉમર (રદી) કી. ૦૮ ૧૨. દુખારા શહઝાદા કી. ૦૮
4. સીરતે ઉરમાન (રદી) કી. ૦૮ ૧૩. તગલસકી શહઝાદી કી. ૦૮
5. સીરતે અલી. (રદી) કી. ૦૮ ૧૪. ઉરમાન કી ખવાલ કી. ૦૮
6. શેખ હસીસ કી. ૦૮ ૧૫. શહઝાદા અ. રહમા કી. ૦૮
7. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન કી. ૦૮ ૧૬. તદમીર કી સરઝમીનકી. ૦૮
8. વઝીર મન્સૂર કી. ૦૮ ૧૭. અમ્મોદે ગીન કી. ૦૮
9. અતા તુક કી. ૦૮ ૧૮. તીન પૈગમ. કી. ૦૮

પોસ્ટ ખર્ચ
વધુ

સ્ટાફિસ:—ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપાક, સુરત.

ગુજરાતી
ગાંડીવ
ના
ખાળ પુસ્તકો

મુહુર્તમતનું ઇન્આમ

મૂળ લેખક:—આલિમે રજમાની મૌઠ સૈયદ અરગર હુસેન

(“મીયાં સાહુખ”) મુદ્દીસ, દારલ ઉલૂમ, દેવબંદ.

અનુવાદક:—ઈ. સી. પીપરડી

જ્યારે સરવરે કાએનાન સદ્સદ્લાહો અઝહે વસંદક્ષમએ મંકકા મોઅઝઝમાંથી મદીના મુનવરસ તરફ દિશ્વરત કરી; ત્યારે આપના આપવાની ખબર સાંભળીને કેટલાક દિવસ આગમચ આપના દીદારના આદકા શહેરથી નીકળીને રસ્તા ઉપર આવી બેસતા હતા અને સાંજના નાઉમીદ થઇને પાછા ફરતા. ધણાજ ઇન્તેઝાર અને ઉમ્મીદિ પછી જ્યારે આપ તશરીફ લાવ્યા; ત્યારે મદીનાવાસીઓ માટે તે ઇદનો દિવસ યર્ધ ગયો. હઝરત અનસ (રદી.) ફરમાવે છે કે “જે દિવસે હુઝૂરે કુદ્દુસ તશરીફ લાવ્યા તે આપના જમાલથી મદીના મુનવરસની બધી સ્ત્રીઓ શૌશન યર્ધ ગઈ. મોઝાએની સાથે નાનાં નાનાં બાળકો, પણ આનંદ મનાવી રહ્યાં હતા અને નાની નાની બાળકીઓ ખુશી અને મુખારક બાદીનાં આ સીધા સાદા ગીત ગાતી હતી.

“તુલુલ ખદ્ર અલૈના મન સનયાતુલ વિદાય, વાખરશુકો અઝૈના માદઈ સિલ્લાહે દાર્દન.”

અર્થ:—વદાય પર્વતની ધારીઓથી પહિં-માના ચંદ્રનો ઉદય થયો. માટે જ્યાં સુધી દુઆ માગનારાઓ દુઆ માગે ત્યાં સુધી ખુદાનો શુક અમારા ઉપર જરૂરી છે.

લોકો ચારે તરફથી આવતા અને ગિયારત ફરતા અન્સારમાંથી એક નવજવાન તરફામિન ખરાબ જ્યારે ખિદમતમાં હાજર થયા તો બે ઇખતવાર આપને વળગી પડ્યા અને આપના મુખારક હાથને ધણાજ સુખનો આધ્યાં અને

અરઝ કરી કે “રસુલુલ્લાહ (સલ.) આપ મને જે કામ આપે તેના માટે હુકમ આપો. હું કદી પણ આપની નાફરમાની કરીશ નહિ.” જનાબ સરવરે આલમ (સલ.) એમની આ નવખવાનીમાં આ કિમત અને બઝાફુરી બેઇને હમી પડ્યા અને પરીક્ષા લેવા માટે હુકમ આપ્યો કે “તમે આપના વાલિદ બરાબને કલ્લ કરી આપો.” તરફાતો તૈયારજ હતા તેમની જાનિ સારી પણ અખાનીતો હતીજ નહિ. તરતજ હુકમ પર અમલ કરવા આલતા યર્ધ ગયા. જનાબ સરવરે કાએનાત (સલ.)એ શેકી લીધા. અને ફરમાવ્યું કે “આતો માત્ર આઝમાંદિ હતી. મને ખુદ તખાલાએ રદમ તોડવાને માટે પૈદા નથી કર્યો.” (એટલે સગાઈના સંબંધો જુદા કરવા અને સુલહ તેમજ રદમના વિશ્વ વર્તવા ખુદા તઆલાએ મને મોકલ્યો નથી.)

અરસાસ! રસુલુલ્લાહ (સલ.)ના આ વફાદાર અશિકની વધે વફા ન કરી. જવાનીમાંજ વાપરો પુરો થયો અને એટલા બીમાર પડ્યા કે ઝિન્દગીની ઉમ્મીદ ન રહી, જેવટની ધેડીએ જ્યારે રસુલુલ્લાહ (સલ.) તેમને જોવાને માટે તશરીફ લઇ ગયા. તે સમય ધણાજ ગમનાક હતો. આ વફાદાર બે રિયા મુસ્લિમ ખાદિમ મૌતના ખિસ્તર ઉપર પડ્યા છે અને આ ફાતી જગતને હોણા આગૂર છે. એ સાથે માત્ર પિતા અને પ્રાગુથીએ વધુ પધારા સરદાર તેમની સાંમે ઉભા રહીને તેલું સુખ જોઈ રહ્યા છે. અન્નાહના હુકમ સાથે

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

સુસ્તિમ ગુજરાત જેની આતુરતાથી રાહ ભેઠ રહું છે તે કુર્ચાને પાકનો માતળર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક પેઞનો સુંદર ખ્વોક જનાવી એક કોલમમાં અરબી લખાણ અને ખીજી કોલમમાં તેનો શુદ્ધ અને ત્રરજ ગુજરાતી લાખામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતળર તફસીરોના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરજતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. ટૂંકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલા સીપારાઓને નેચા વિના આવી બહાર ખખરથી તેની બહારી અને ખાતિની ખુખીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. ખાત્રી માંટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ. છપાઈતું કામ થાલુ છે અને અત્યાર સુધીમાં તેર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અમ્માનો	પારો હદિઓ	છ આના	પોસ્ટેજ.૦)૧
અલિક-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
મ-યફુલનો	" "	છ આના	"
તિલકર-ફુલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાલૂનો	" "	છ આના	"
વલ-સુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુહિખુદાહનો	" "	છ આના	"
વ-એઝા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલઉનો	" "	છ આના	"
વઅલમૂનો	" "	છ આના	"
યઅતએઝન	" "	છ આના	"
વમામિન હાખતીન	" "	છ આના	"

નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા માટે

ગાજી ની અને બે સીપારા માટે ગાજી ની પોસ્ટ રીકટ ખીડવી.

પંજસૂરક (આઠ સૂરકનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (ટપાલ ખર્ચ જુદું)

સાદિક યુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)

દીદારે રસનું (સત્તમ)

સંપાદક:- ખાડી રાહરી.

"અલ્લાહુમ્મા સદને અથા મોહમ્મદીન
કુદ્દસમા અકરહુઅ અક્રેનો વ કુદ્દસમા ગદ્દસ
અન્-ઝિક્રેલીલ ગોફિયુન"

"દરદ શરીફ શ્રેષ્ઠ છે કે ઝિક્રે ઇલાહી"

આલિમોમાં એ મસખા ઉપર બદસ ચાલુજ
રહેલી છે કે:- "ઝિક્રે ઇલાહી અને દરદ શરીફ
એ બન્નેમાં કઈ ગીજ શ્રેષ્ઠ છે ? ખુસને ઝિક્રે
શ્રેષ્ઠ છે કે નખીએ ફરીમ સદ્દક્કમદો અન્નયહે
પસલ્લમ ઉર દાદ મોહકલું (પદ્મ) શ્રેષ્ઠ છે ?"
હાલ તુત એ બાબનની બદસ કરવી ખાસ
જરૂરી નથી કેમકે એ ઉપર બદસ કરવી
આપણા જેવા આમ વર્ગીય કામ નથી. છતાં
પણ દેખીતી રીતે સાદ મહુમ પડે છે કે:
દાદ શરીફને શ્રેષ્ઠ દરદનાઓની દલીલો મજબુત
છે. એ સાદેબેનું કહેવું છે કે: ઝિક્રે ઇલાહી
ફરનારાઓ માટે તેઓના ઝિક્રેનો વયદો કરવામાં
આવેલો છે. ખુદાપાક કહે છે કે: "ફઝીલની
અજ ડારકુમ" તમે મને યાદ કરશો તો હું
તમને યાદ કરીશ-ને કે ખુદાપાકનો ઝિક્રે
આપણા ઝિક્રે કરતાં ચડીયાનો અને શ્રેષ્ઠ છે
અને તેની ઝિક્રની મેવદિલ આપણા ઝિક્રની
મેવદિલ કરતાં ચડીયાની છે: જેવી રીતે એક
હદીસ શરીફમાં છે કે:- "હું એવી એક જમા-
અન અને મેવદિલ (મજલિસમાં તમારો ઝિક્રે
કરીશ જે તમારી જમાઅન અને મેવદિલથી
સારી હશે."

"દરદ શરીફ પઢવાથી થતા
લાલોનું વર્ણન"

(૧) એક અખિલ પાંચ દિવસનો કર્જદાર
હતો. તેણે એક વખત ખવાજમાં જોયું કે દરદ

(સક) આરિને ફરમાવે છે કે:- નિશા-
પુરના અખલદસન કાઝીને મારી સલામ કહી
મારો નરદથી તેને કહેજો કે તે તારું કર્જ
ભરપાઈ કરી દે." આખિલે કહ્યું કે:- "હુઝૂર!
(સત્તમ) તે કાઝી મારા ખવાજ (સ્વપ્ન) તો
કરી રીતે ભરોસો કરશે ?" હુઝૂરે (સત્તમ)
ફરમાવ્યું કે:- "તે દરદના રાગે મારી
ઉપર ૧૦૦ વખત દરદ મોકલે છે પણ મર્જ
સને કોઈ કારણસર તે દરદ પડી શક્યો નહોતો.
અને તે એવી રીતે દરદ પઢવાથી તેના સિવાય બીજું
કોઈ પણ જાણકાર નથી. તેથી જો તે કર્જ
નિશાની માંગે તો તેને મજબૂર હકીકત કહેજો
એ બસ છે" આખિલે બીજો દિવસ સવારે
કાઝીને બીજી હકીકત કહી સંભળાવી. કાઝીએ
આ હકીકત સંભળી ખુદાપાકના શુભના મારે
શિખરો કપો, અને આખિલે મારી દુનવર
દિલ્લમ આખ્યા:- એક હાનર આ ખુશ ખખરી
માટે, એક હાનર આખિલના તેવી પાસે આવવા
બદલ, અને પાનસો તેનું કર્જ આપવા માટે
અને વધારામાં કહ્યું કે "અખર ભરિખ્યામાં
જયરે પણ જયત પડે ત્યારે જરા પણ
ખવાજા નિશા મને જરૂર કરેશો."

(૨) ઇમામ ગઝઝાલી (રે. અ.) પોતાની
"અઢયા"માં અખીલ દસન શાદિર્નનો બનાવ
નકલ કરે છે કે:- તેમણે એક દિવસ દરદરત
(સલ્ત) ને ખવાજમાં જોઈ પછપું કે: "હુઝૂર,
(સત્તમ) ઇમામ શાદિર્ન (રે. અ.) એ પોતાની કિતા-
બનાં શરઆનમાં આ કોષને મથાલે જે દરદ
શરીફ લખેલું છે તેના બ લામાં શાદિર્નને તમે
તરદથી શું મરદુ ?" હુઝૂરે (સલ્ત) ફરમાવ્યું:-
"કળમનના દિસે દિસાળ આપવા માટે મેદા-
નમાં આવવા તેને તકલીફ આપવામાં નહો
આરો."

"દરદ શરીફ માટે હઝરતે
(સલ્ત.) શું શું ફરમાવ્યું છે"

(૧) ઇમામને દરદે ને માલુસ સવ

કરનાં મારી વધુ નજીક દરો કે જેણે મારી ઉપર વધુ પ્રમાણમાં દરદ મોકલ્યું દરો.

(૨) જે માણસ જુઠ્ઠાંની રાત્રે અગર જુઠ્ઠાંને દડાડે ૧૦૦ વખત મારી ઉપર દરદ મોકલે છે તે બંદની ૮૦ વરસની ખરાબો (હુપો-ગુનાહી) ને ખુશ માફ કરી દે છે.

(૩) જે માણસ એક દરદ વખત મારી ઉપર દરદ પડે તે મરણ પડેલાં પોતાની જગ્યા જન્મતમાં જોઈ શકે.

“દરદ શરીર પદવાથી થતા ફાયદા”

(૧) હમેશા દરદ શરીર પદનારના ગુનાહ તથા દિવસ સંધી લખવામાં આવતા નથી. જે તે માણસ એ દિવસમાં કરેલા ગુનાહ માટે તૈયાર નહીં કરે તેજ લખવામાં આવે છે.

(૨) હમેશા દરદ શરીર પદનારને ૨૦ વખત જિહ્વા કરવા બદલ જેટલો સવાબ મળે છે તેટલો સવાબ મળે.

(૩) દરરોજ ૧૦૦ વખત દરદ શરીર પદવાથી તે આખો દિવસ અને રાત લગાતાર ઈલાહ કરવા જેટલો સવાબ મળે છે.

(૪) હમેશા દરદ શરીર પદવાથી તન્નદની અને મોકતાઈ દર થઈ જાય છે; જેટલે ખુદા-પાક તેને એવી રીતે શોધી પહોંચાડે છે કે તે બાબત કોઈને પણ ખબર પડતી નથી.

(૫) ગરીબ માણસ પાસે અગર સદકા દેવા પૈસા ન હોય તો જે તે દરદ શરીર પડે તો તેને સદકાને સવાબ મળે છે.

(૬) હમેશા દરદ શરીર પદનારના દિવસો મેલ દર થઈ જાય છે.

(૭) હજરત (સલ.) ના પોતાની ઉમ્મત ઉપર ધણા દર છે જે બધા હમેશા દરદ શરીર પદવાથી અદા થાય છે.

“કયા કયા વખતે દરદ શરીર પડવું જોઈએ”

(૧) નખીએ કરોમ (સલ.) નું મુઆરક નામ જયારે સાંજે અગર જ્યાનથી જોડે અગર વાંચવામાં આવે ત્યારે.

(૨) જયારે ખુદાપાકથી કોઈ દુઆ માંગે તેની પહેલાં અને તે પછી. હજરત કુશાકાહ બિન અબીદ (રદી.) ફરમાવે છે કે: એક દિવસ એક માણસ આવ્યો. તેણે નમાઝ પઢી રહ્યા પછી કહ્યું: “અલ્લાહુમ્મગફિરી વર્દમની” તે વખતે હજરત (સલ.) પણ અમારી સાથે મિરાજતા હતા. આપે (સલ.) ફરમાવ્યું કે: “ઐ નમાઝી! તે દુઆ માંગવામાં બહુજ ઉતાવળ કરી છે. તને જોઈતું હતું કે-પ્રથમ ખુદાપાકની દરદ કરત જે પછી મારી ઉપર દરદ મોકલત. અને પછી દુઆ માંગત.” આ સાંભળી તે માણસે ઉમા થઈ ફરી નમાઝ પઢી અને હજરત (સલ.) ના કહેવા મુજબ પડવું ત્યારે હજરતે (સલ.) ફરમાવ્યું કે “ઐ નમાઝી! હવે દુઆ માંગ, જરૂર કમુલ થશે”

(૩) મરિજદમાં દાખલ થતી વખત અને બહાર નીકળતી વખતે: મરિજદમાં દાખલ થતી વખતે: “બિરિમસ્લાહે વરસલામો અસા રમુજિલાહે” પડવું મુસ્તબબ છે અને એ પદવા પછી “અલ્લાહુમ્મા ફતાહલી અબજાબા રહમતેકા” પડવું બેકાર છે.

(૪) અગર કોઈ ગુનાહની વાત થઈ જાય ત્યારે જે દરદ શરીર પદવામાં આવે તો તે ગુનાહનો ફરજારો થઈ જાય છે.

(૫) દરેક મુશકિત અને અધરા કામ વખતે (૬) મરિજદને જોઈને તેમજ કોઈ સગા સર મરિજદમાં જવું આવવું પડે ત્યારે.

(૭) દરરોજ સવારે અને સાંજે તેમજ રાત્રે સુતી વખત અને સવારે ઉઠતાંની સાથે.

“દરદ શરીર નહીં પદનાર માટે “વધદિ”

(૧) દરદર અર્થશા (રદી.) થી શિવાયત છે કે:-એક દિવસે હુઝૂર (સલ.) નો ગુરાની ચહેરા જોઈ મેં કહ્યું કે “આપ (સલ.) નો ચહેરા કેવા ગુરાની દેખાય છે?”

આપે (સલ.) ફર્માવ્યું:- “એ અરુશા (રદી.) તે માલુસ બહુજ ખરાબ અને બદનરીય છે કે જે માલુસ કયામતને દબાડે એ ચહેરાને જોવાથી મદરમ રહે.” મેં અર્ક કરી:-

“હુઝૂર, (સલ.) તે કયા બદનરીય ઈન્સાન છે, જે આ ગુરાની ચહેરાને જોવાથી મદરમ રહેશે?”

આપે (સલ.) ફર્માવ્યું કે:- “બખીલ” (કંજુસ). મેં પૂછ્યું:- “બખીલ કોણ?”

આપે (સલ.) ફર્માવ્યું કે:- “તે માલુસ બખીલ છે કે જે માફ નામ સાંભળીને દરદ પડતો નથી.”

(૨) નખીએ કરીમ (સલ.) એ ફર્માવ્યું છે કે:- “જે માલુસ મારી ઉપર દરદ મોકલ્યા બૂલી ગયો તે જન્મતક રસ્તાથી ભટકી ગયો” (એટલે બૂલો પડી ગયો).

(૩) “જે કૌમ કોઈ મજલિસમાં જમા થઈ અને મારી ઉપર દરદ પડ્યા વગર મજલિસમાંથી ઉઠી ગઈ તો તેમણે એ કૃત્ય એક દુર્ગંધ ભરેલા મુદાર અગર મરણ પામેલા ગધેડાના રાજ પાંથી ઉઠવા બરાબર છે”

દરદ શરીર માટે સૈપદના દરદર અલ્પબકર (દીક (રદી.) ચું કહે છે!

(૧) હુઝૂર (સલ.) ઉપર દરદ શરીર પડ્યું ગુનાહોને મિટાવી દે છે.

(૨) હુઝૂર (સલ.) ઉપર સવામ મોકલવી ચલામેને આઝાદ કરવાથી બેહતર છે.

(૩) અને નખીએ કરીમ (સલ.) સાથે મોહમ્મત કરવી; અલ્લાહ પાસની રાહમાં બિહાલ કરવાથી, પણ વધુ શ્રેષ્ઠ છે.

ખુશખાક મને તેમજ સર્વે મોમિન મુસલમાનોને હમેશ દરદ શરીર પડવાની તૈયારી કરી અને હુઝૂર (સલ.) ને સદેક ખાતેમા જિલ્લ જોર કરે! આમીન.

મુજબ અનુદયાર માટે દરદ વાંગક વર્ગે હુઆ કરે એવી ખામ રિવાજી છે “અફસાહુમાસદને અજા મોહમ્મદીય વ અલેહી વ સલિમ કમા તોલિખો વ તર્દા લહુ”

આક હંડીગાર છે? ‘બૂલી ન જા’!

ઉરમાં અંગાર છે; બૂલી ન જા.

માર્ગે હાલાકીમના લાઇ ચાલ, તિલ!

આજ ત્યાં સુલતાર છે બૂલી ન જા.

બેદિકત્યા મેજવી ના ખાકમાં

ખાક મુજ ઉગાર છે બૂલી ન જા.

દમ કસમાં દેતાં છુલ્લુલ એ વધુ;

દમમાં બેઠો પાર છે બૂલી ન જા.

આસાં શિલથી નીકળીને કયાં જઈશ?

ખીજે કંઈ ધારાર છે? બૂલી ન જા.

વિષ તારણ વિષ બની જાએ ખરોત;

દઈ ખુદ કેપતાર છે બૂલી ન જા.

પાપ બેનાથી દરે છે પ્રારથિત;

કણ એ બદકાર છે? બૂલી ન જા.

‘સામિર’

તેલ તાર

એસ. ઉનીઆ, શાકિર.

(ખી. એ. એન.)

આજ અને કાલ

મઈ કાલનું નિર્દોષ હાર્ય મેળવતા આજે હું વસખાં મારી રહ્યો છું. આજે તો મઈ કાલની આંખી યાદ સિવાય મહારી પાસે કશુંજ નથી; અને તે પણ જલ્દી યુગ યુગના પડો નીચે દબાય ગઈ હોય એમ જણી નથી.

કુદરતની વાડી પોતાના નિયમ મુજબ રંગ બદલ્યા કરે છે, પુષ્પો ખીને છે, અને ખરે છે; કુદરતની આજ કાલમાં અને કાલ આજમાં બદલાય છે, છતાં મહારી આજ ન કાલ ચર્ચ શકે છે, ન મારી કાલ, આજ. કાલે માનવી-ઓમાં ભેગા રહી માનવતા જોળવા પ્રયત્ન કરેતો આજે એક ત સેવકની ઝંખના થવા કરે છે. કાલ આશા કરતા ઉત્સાહ વધારે હતો; આજે આશા ઉપર છલું છે.

મઈ કાલે નવું નવું જોવા મન થતું, આજે જોએલું યાદ કરવા પ્રયત્ન કરું છું.

કાલે આજનું પ્યાન રાખતો આજે કાલનું.

—૨—

જીવન સીતાર

એ બિખારી નોંતો, એ બિખારી જની ખેંસો હતો; દગારી દુન્યાને ઠગવા માટે.

એ સીતાર વગાડ્યો; સીતારના તાર એના જીવનનું કશુંજ ગાન ગાયે જતા; એ મને યતો; દુન્યા ઠગાતી એક દિવસ એણે કુટપાય ઉપર ઉભા રહી સીતાર શરૂ કરી; લોકોનું ટેણું જામી ગયું. એક સાહેબ ત્યાં આવ્યા. સાહેબે પચ્ચીક ન્યુસેન્સ નંદિ થાય એવો દુકમ દેડ્યો. બિખારી આવ્યો ગયો.

ખીજો દિવસ પાછો ત્યાંજ પેસો સીતારવાળો આવ્યો. થોડીવાર પછી સાહેબ આવ્યા; પાછો એકરે છુટ્યો. આજે બિખારી હત્યો નંદિ. સાહેબ તપી ગયા અને સીતારના તાર તોડી નાખ્યા; અને પેસો સીતારવાળો જમીન ઉપર છાંય પડ્યો. એની જીવન સીતાર હંમેશાં આટલું જ થયું ગયું.

સીતાર એના જીવનનું અંગ બની ગયું હતી.

—૩—

દગારી !

નિર્દય ! નિષ્ઠુર ! દગારી ! કોઈના જીવનના લાંબીને ભૂંડા કરી નાખ્યા પછી - પણ તું આંખોથી હસી રહી છે ! માનવ જીવન સાથે ફર ખેલ કરનાર એ અંશ દગારીને હવે હું જરાગર ઓળખી ગયો છું. હવે હું એનાથી કદી પણ દગારી નહિ.

તે દિવસે, એણે મને એક સુંદર બગીચો બતાવ્યો. હું બગીચામાં આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. રંગે ભેરંગી ફુલો ભેંધ હું પુરા થયો. હું જલ્દી મહાર અથડું દુઃખ ભૂલી ગયો હોઈ એમ મને લાગ્યું. મહારી અજાયબી વચ્ચે એકાએક, મને લાગ્યું કે ફુલોમાં રંગ હતો સુવાસ નોતી મેં પુસ હાથમાં લીધેલાં, ફેંકી દીધાં. આશા મુસે-ચન, બગીચો મારી આવ્યો સામેથી ખરી જતો 'હું' જોઈ રહ્યો.

મને જોઈ દગારી આશા હતી, અને હજી તો હસવાનું કરે છે.

માનવીઓ રડે ત્યારે આશા છાંયુંજાનું હોય છે. દગારી !

—૪—

પ્યાડું દઈ

જેમ રીસાઈને નાસી ગયેલુ પ્યાડું રાંજના ઘેર પાછું ફરે છે; તેમ મહારા દિવસું દઈ પાછું ફરી ફરીને મહારીજ પાસે આવે છે.

આવ, હું તને ખુશીથી મ્હારી પાસે રાખીશ. જા. ત્હારી ધૂનમાં આવે તે કયે જા. ત્હારી એને હું સમજાવું છું કે 'ફરી કયાંક ના' સાથે કોણ રોજ રોજ લડ્યા કરે!

જન્મે હોં." પશુ જ્યારે, ત્હારો માર્ગ હું જ શોધે; ત્યારે પરિણામે મરિ પશુ હું જ જવાબદાર રહેશે. જ્યારે તને એકે મિત્ર નહિ મળે, જ્યારે તું એકે મિત્ર મેળવી નહિ શકે ત્યારે, મ્હારી આગળ ફરિયાદ કરીશ નહિ.

જાનમાં ધણુંખડું તો મળી જ આવે છે; જાણતું થોડું મેળવી શકાય છે.

—૧—

જીવનમાં

જીવનમાં અને મરણમાં ઝાઝો ફેર નથી; એક જ બીજાને પહેલું, અને પહેલાને બીજું સમજાવવાનું જૂઠું કરે છે.

જીવનમાં, આજની સંસ્કૃતિને લખેને ધણા પ્રાપ્ત થાય છે એની જવાબદારી કાઢી પણ સારું કરે. માથે લેવા તૈયાર નથી.

જીવનમાં નહિ બને એવું કશું જ નથી. ફક્ત જીવન સુવાસ જીવવાય રહે એ જ બહુ મુશ્કેલ છે.

પરી જતાં પુણ્યે મને કહી ગયાં કે—

જીવનમાંથી સુવાસ જતી રહે એટલે જીવન પુરું થાય.

જીવનમાં જંતે અજ્ઞાન રહેવાનું જ્ઞાન થાય તેવું કામ થઈ ગયું સમજાવું.

પુસ્તકો અને ફોટાઓ

કાષ્ઠિ આગમ સુહૃદમહાશયી જિન્નાહ	(ઉદ્દેશ)	કી. રૂ.	૧-૪-૦
" " " " " "	(ગુજરાતી)	" "	૧-૪-૦
ફોટો " " " " " "	૧૦x૧૪	" "	૦-૧-૦
તારીખે મુસ્લિમ લીગ	(ઉદ્દેશ)	" "	૨-૮-૦
હકુતે ઇકબાલ	(ઉદ્દેશ)	" "	૧-૦-૦
ફોટો ઇકબાલ	" "	" "	૦-૨-૦
ફોટો ગાલિબ	" "	" "	૦-૨-૦
ધી રાંદેર સ્ટોર્સ			

મયપુર, સુરત.

ડા. ય. રી. માં. થી : ૨

સાહિત્યમાં સરળતાનો વિવેક

૧૦મી જાન્યુ. : ૪૦ : આચાર્ય રાજ-
કુબ્જનના 'હરી' ની ગુજરાતી બાબાન્ટર
આજે આપ્યું. બાબાન્ટર માટે એવા સારા
અન્યની પસંદગી. એ વિષયમાં ધીરજુ કે
જવાબદારી નેતું ઓણું થઈ ગયું છે તેવા
સમયમાં, આનંદ આપે જ... પવેશકને છેલ્લે
પાલે 'ધ ઇન્ટરપ્રીટર્સ' છે ત્યાં 'ધી' નોર્ફએ
કેમકે તેની પછી તેનો અક્ષર સ્વર છે... એ જ
પાને 'પાથેય' નો અર્થ કાઢેલાં 'આયુ' -
આપી, મૂળ સખાણુ નોર જાગ્યું છે તેમ
'આમજનના' ની (એ નામનું સ્વર કે પ્રાણી
કે પદાર્થ સાહિત્યના વિષયમાં નેટલે અગ્રે
દોર્ક રહે, તેટલે નેનો સ્વીકાર કરીએ તે.)
સગર પહા સાચી છે. કાકાસાહેબે (અહીં
અર્થનું સખાણુ એમનું છે.) લિપિવા આ માર્ગ
પાંચી મને મનઃશુષ્કામ, ગોર્વનરમ તથા
મજાકાલી આવી પહાનિ યાઃ આવી. તેઓ
આને પ્રસંગે 'ડેમોસ' નામ લોકદેવને અવિચારે
નમન કરી સખાણુમાં જ અર્થવત્તા કે ગ્રીરવને
બાગે 'સરગતા' વાગે. રાજ વાપરવાને જલ્લે
જે એક જ સંસ્કૃત મૂળનો રાજ હિચિન. તે
વાપરતા અને દીપમાં સાચા રાજ કે રાજોમાં
તેના અર્થરૂપ નંવેવ દેવને ધરી એને પણ
પ્રસન્ન રાખતા. ચોખ રીતે ને કટે તેમ પ્રમાણમાં.
દેવતાં સખાણુમાં, એ એકો આપના તેટલા
સખાણુમાં રાજોના અર્થો આપવાની જરૂર
કીણી રહી નથી; જો કે, આમસેવોત્સુક (ને
તે વાજથી રીતે) 'હરિજનવજુ' માં પણ
મારી સિકારી અંખ કાઈ કાઈ વાર એવો રાજ
પકડે છે જેનો અર્થ આમજનો તે શું મુખ્યત્વે
આમાન્ય જ. ગુજરાતી. ગાનવાળા. શિક્ષિત
આમસેવોત્સુક પણ. બરાબર જાણતા છો કે કેમ

એવી શંકા બની યાવ જ. એવે સયને એ અર્થ
છાપાને રિવાજ રાખ્યો હોય. તે જ
સમજવાની અનુકૂળતા યાવ તેમ બાબાનાનો
પ્રચાર પણ પ્રમાણમાં ઓછી મહેનતે થઈ શકે.

૧૧મી : ગયા ચોથા માસમાં પ્રગટી છે
નવચોની પ્રસ્તાવનાઓમાંથી :

૧. સામાન્ય શ્રેણીના લેખકો જનતા સમક્ષ પરી-
ક્ષાર્થે બ્રહ્મા કહે છે, પણ વામનરાય જેવા
અનિમારાયો સિદ્ધાર્થ લોકારોની સમક્ષ તે
જનતાની જ પરીક્ષા યાવ છે. (કાકાસાહેબે
'સુશીલો દેવ' માં).

૨. સાહિત્યકૃતિ દ્વારા લેખક હમેશાં જનતા પાસે
પોતાને અપનાવી લેવા માટે યાચકની જેમ
બ્રહ્મા દેવ એ વસ્તુ પણ બરાબર નથી;
કથારે એની કૃતિ એ જનતાની રાક્ષિનું માથ
કાઠનારી પાતાનળી પણ દોઈ શકે

('ધુમકેતુ' : 'પરાજય' માં).

આ સખાણુ જે જે દિને વાંચવામાં આયાં,
તેને શુભ દિનો માણું છું. કેમ કે જ્યાં પંદર-
વીસ વર્ષમાં મોખરે આવેલી એમાંની બાબત
વિશે એતું વાંચવાનું મગ્યું હોય (અને તે,
મારી જેમ 'સાક્ષર' એવી માળને પાત્ર થએલાને
હાથે નહિ પણ હાથે બાંને લેખકો જેમ
જનતાપક્ષી ગણાય તેવા વિચારકોને હાથે સખા-
ણુ) તેનું સાંભરતું નથી. એ વીશેક વર્ષના
ભંગા ગાળામાં મોંઘીછપી માંડી ગઈ કાલે
સખરા માંડનાર મુઠી પ્રશ્નએ આપણને જે
સંબંધાન્યા કર્યું છે તેનો ભારાર્થ એ છે કે
આમજર્ન સમજી શકે તે જ સાહિત્ય. એવા
મતપ્રકારે અસ્પષ્ટિશીલ કે અશિક્ષિત પ્રજાગણની
ગાનકલાને જ જાણે સાહિત્યમાત્રનો. માનંડ
ખતાવી દીધી; એ જ વેડમાં, શિક્ષિત હોય ને
સુશિક્ષિતમાં મજાતા હોય તેવા પુષ્કળ રાજવંતી

દુઃશિક્ષિત અને કુશિક્ષિતને પણ તથાતા મેં જોયા છે. સંસ્કારિતાનું ધ્વંસક એ વલણ પહેલાં એણું ને પછી નાબૂદ થાય, એ ઉપર ઠાંક્યા છે તેમ વિચારે પ્રજાના સંસ્કારને આ મગજમાં આવડા દેવાની તથા પ્રસંગોપાત જાહેર કરવાની હિંમત કેળવે તો.

આ પ્રશ્નની એક મગ - કે 'મૌજ', દક્ષિણી ભાઈઓ કહે તેમ - એ છે કે ગાંધી અને વર્ડસ્વર્થ જેવું થયું છે: વકરીવાત કરે લોકભાષાની અને પોતાના લખાણમાં આવી જાય ત્યારે અસૌકીક ગૌરવવાળી તથા સાહિત્યસંસ્કરણી બાપા. આ છે તો ઇંદ્રાપતિ પણ એને હવે ઇંદ્ર અનાપતિ લેખે સીકરી.

ઉપરુક્ત મનાયક કે જે છાપગરા ને ખીજા જ્ઞાનમંત્રવિદ્યોની (ઝોજા ગાને વધુ કાચુ કાપ્યા, કેરનારાઓની) હથેલી અવિચારી કલમકસણીને પ્રતાપે વાયકર્ત્ત્તમાં-અધભણે ને ભણેલા બધામાં જ ઠીકઠીક ઊડાં બીતયો છે, તેનાં મૂળ હવે ખેંચી કાઢવા માંડવાનો સમય આવસ્ય આવ્યો છે. સ્વાભાવિક સરળતાની કાઈ ના. અસમત, નથી કહેવું; પણ ગર્ભ વીથીમાં વારંવાર આ વિષયમાં જે પુણ્ય વાતો અને ઘણાં આચરણ પણ થયાં છે તેમાં તો નિઃસર્વ સરળતાનો પક્ષ ધણા અમૂઝાએ કર્યો છે; અને જોયી કાઢિના વિવાસેનને હજવે હૈયે વલુસાડ્યું છે.

• આ આ દ •

દિવાને: પાપણી કરતી નવ કારાગૃહ - રચના,
અને સર્જ ના ના પીંજર કદી લેખારી સગીઆ;

વસી રાન્તિ જેમાં,

ભરેડાં દોષે ના

મન નિરખતાં આશ્રમ તહીં.

x x x

મને જો આઝાદી મુજ પ્રણયમાં હોય; વગી જો
શુદ્ધામી આત્માની સડન કરવાનીય નવ હો;

(તો) દુતો દેવી મન

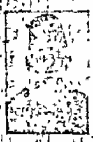
હવે પાંખો નેની.

ફરી રહી, આઝાદ મુજબા.

“કિરમત”

R. Lovelace

અંગ્રેજી પંક્તિઓ પરથી

આર પીસ:-

આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવ પછી નહેરમાં મુકી છે. ડાઈ પહુ મારણે

ચુમાવેલી-શરીરિક, માનસિક; દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં ખાસ, કરી મરદાઈ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે તો લગભર, અતિ-સ્થેકિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટુંબ, ગમે એ દારણે ચુમાવેલુ પુરુષ, (મદદ) પાછુ મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ સુધી એનાથી ઈફીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી. બેજ દિવસમાં ગિયાંન, પાચનશક્તિ, રક્તમાં પહુ પોતાનો ગુણુ બનાવવા શરૂ કરે છે, અને શરીરમાંથી સુસ્તી, નીસાંપણ, કમર, માથા, સાંધા, અને રંગોના કુખવાએને દૂર કરે છે. એમાં કરતુરી, અંગર અને સોતાની ભરમ. જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા છતાં માત્ર પશ્ચિમના લાભાર્થી ૩૨-એળીઓની કીમત રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આર તિલા:-

આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તે એ છે કે એના ઉપયોગથી કાઠપાયુ રીતની જલન કે ફોસ્ફોરોસી થતી નથી. તેમ એને સગાડી પાન કે પાટો બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મરગતજન આમીમાં ધુસી જાય છે. રંગોની નબળાઈને દૂર કરવામાં આ તિલા ખરેખર ચમત્કારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચે જે લાલ ન મળે તે લાલ માત્ર અડી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અડો) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આનંદ રસ:-

આ વિચિત્ર તિલા મદદ અને ઈન્સાક (વીર્ધ સ્તંભન) માટે ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી-આ કુટોરી તિલા જાહે મા મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં કાપતી અને ઈન્સાકમાં જેવડા વધારા થાય છે કીમત ૭૫૫૫૫૫૫૫ (૧) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

મુકાવી વ. મુખ્તિસક:-

કરતુરી, અંગર, રોનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા ઈન્સાક અને મદદ માટે અગ્રેડ છે. ગિયાંન, (ધોગુસાય) ઈકલિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્ધ વિઠારની દરેક રૂપાંદો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. રોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે એક તોસો દવા બાર દિવસ આવે છે. કીમત તોસો એકનો રૂપીઆ એક, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

દવાઓ સુઝાક:-

આ પીવડની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને મારડે છે. હજારો માણસો સારા થયા પછી આ દવા પશ્ચીક સનમુખ થરી છે. એક શીશી સાત દિવસ આવે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ શીશીમાં સારો રહ રહે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કારી છે. ઈન્જ-કરનો વડે પોતાનું લવિષ્ય પાપમાત્ર ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અચારી જલામય છે. કીમત શીશીમાં રૂપીઆ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો. (રુબામાં પરમિયાને ચર્તિયા ધસાજ કરીયો)

હિન્દ બહારથી મંગાવનારાઓએ ક્ષીટીય પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવો. શર્મરીમાં મળતી દરેક દવાઓનું સચિપત્ર મુક્ત મોકલવામાં આવશે. લખો અથવા મળો : મેનેજર

ધી-રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat

આપીકાના બેજ:- Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

જગની જ્યોત

રૂપીઉલ અવલ માટે ખાસ

અનુવાદક:-અખંદુલસતીક આદમ કેડવાઇ
(ખાંદવા)

સમય આવી ગયો છે-કે સઘળાં નરનારી
શ્રી પુરુષ-અરબના જગજ્યોતિ-સંસારના નરના
પવિત્ર જન્મની મીઠાદનાં વર્ણન સાંભળે અને
સંભળાવે; કથાઓ કરે અને કરાવે.

આજે અમે, ચાલીસ કરોડ સુસહમાનોના
જગઆધાર, અનંદતા, મનંદતા, તનંદતા
આલોક અને પરલોકના સરકાર મુકમમદુરસ-
લુલ્લાહ (સંલ૦)નું શિક કરવું ઇચ્છીએ છીએ,
અને આજે અમે.એ.મદની એ.દતી ચકાર અનવા-
માટે 'એકકા' થયા છીએ. તે 'લોહસુ'એ છે
અને અમે 'લોખંડ', તે 'કરળો' છે અને અમે
તથા, તે 'રહમદતું' વાદળ છે અને અમે
તરસ્યા, તે અમારા આકા છે અને અમે
એમનાં ચાકર, તે અમારા બાદશાહ છે અને
અમે એમની રક્ષિત, તે અમારા પિતા છે અને
અમે તેમની ઔશાદ, તે અમારા ધણી છે અને
અમે તેમના સેવક, તે અમારા પતિ છે અને
અમે તેમના મુકતાબ.

અમે ખાકની મતિઓ છીએ. અમે
માટીનાં રમકડાં છીએ અને અમે જ્યાં રહિયે
છીએ તે પશુ સર્વ ખાક અને ધૂળનું કારખાનું
છે, જેમાં પૂર્વે 'પાણીન' પાણી ભરેલું હતું
અને નિરોધાર જ્યોતિ સ્વરૂપ પ્રભુ પરમાત્મા
જગદિશ-પરવર દિગર આસમનું નૂર એ પાણીમાં
જાળવતું હતું અને એ નૂરથી અમદલાહ નૂર-
રસમાવાતે 'વસઅદ'ની આવાઓ આવડી
હતી. પછી તે પાણી સંકેલાયું અને સંકેલાઈ
ગયું અને સમુદ્ર તેને પોતાની અંદર સમાવી

લીધું. એટલે એક મોટી પૃથ્વી પોતાના ઉંચા
ઉંચા પર્વતો સાથે ઝાકિર ધર્મ એ પૃથ્વી ઉપર
એજ પૃથ્વીની ખાકથી બનેલા આદમ (અલ૦)
અને દબા (અલ૦) એ વસવાટ કર્યો, જે
આકાશ જ્યોતિ હતો અને 'અમદલાહ નૂર-
રસમાવાત'ની પ્રકાશ તેમના કપાળોમાં અગ્નિ
રહો હતો. ખુદાની આતની તજવંદીઓ આદમ
(અલ૦)ના મુખ પર પોતાનું તેજ અને અમક-
દમક બતાવી રહી હતી. પછી તે નૂર શીશ
(અ૦) અને નૂદ (અ૦) તથા ઇશ્લાકીમ અને મૂસા
(અ૦) તથા ઇસા (અ૦) ની મરતોમાં અગ્નિ, પછી
નૂર એક પછી એક નરને ઇશ્લાહીમમાં પ્રવેશ્યું
અને અખદુલ્લાહ ઇબ્ન અખદુલ મુતબિબના
કપાળમાં આવ્યું અને અખદુલ્લાહથી અલગ
ધર્મીઓ આમિનામાં પ્રવેશ્યું અને પછી એ
નૂર રૂપીઉલ અવલના માસમાં સોમવારના
દિવસે એક બાળક સાથે પ્રગટ થયું સોમવાર
નળીઓનો 'પવમુલ દિલાસ' હતો એ માટે
તે જગતનો અંદ્ર, સંસારનો પ્રાણ, સોમવાર
પવદા થયો અને તે ધરતી અને તે સંસાર કે
જેમાં કુખ અને શોક તથા અત્યંતતાને
અધકાર છગાએલો હતો એ જ્યોતિ સ્વરૂપના
પ્રકાશથી પ્રકાશિત થઈ ગયો. જેની રોશની
અને પ્રકાશ કોઈ મિટાવી દીધાં, શોક મિટાવી
દીધો અને અવિદ્યા (અત્યંતતા) નો ધાર અધ-
કાર દૂર કરી જ્ઞાન, દિવ્ય અને હન્નરનો પ્રકાશ
દરેક ધર અને પ્રત્યેક ધરમાં પૂરી દીધો.

એ બાળક મકકામાં પવદા થયો, જે અર-
બનું એક અખ્યાત સ્થળ છે. એ બાળકની
ઉત્પત્તિ પૂર્વે સઘળાં અનુબો 'તન' ધરાવતા હતા,
તે સર્વે તન વિનાના હતા કેમકે તેમને પોતાનાં
તનની રજાની દબા આવડતી નહોતી; તે અન-
પશુ ખાતા હતા અને જળ પશુ પીતા હતા
પરંતુ તેમનાં અન્ન, જળ સદગ નહોતાં
કેમકે તેમને અન્ન અને જળનું અરલી જ્ઞાન

નહોતું. તે સૌ ધરગૃહસ્થી રાખતા હતા, સ્ત્રી-
પુરુષનો સંજોગ તેમને ત્યાં થતો હતો, પણ ન તો
પુરુષને સ્ત્રીના હકની ખબર હતી, કે ન સ્ત્રી
પુરુષના હકથી પરીચીત હતી, તે સર્વ બાબત
હતા કે સાચું બોલવું સાચું છે પરંતુ તેમને
સાચું બોલતાં આવડતું નહોતું. તે સધળા
દયાની ખૂબીઓને માનતા હતા પરંતુ નિર્દયતા
મેહદી અને અન્યાયના ગુનાહોમાં તથા તેવા
મલા પાપોમાં નિત્ય મગન રહેતા હતા.

એ માટે પ્રથમ પરણાતમ પરમાત્મા જગ-
દિશ ધમ્મરે પોતાની જ્યોત અને તજસ્વી
અંકુશોહ અને આમિનાના પુત્ર મુદગ્ધમદ
(સિલ્લ) ને દીધી કે તે સઠળ સંસારનો અન્ન
દાતા થાય, તનદાતા થાય અને મનદાતા
પણ થાય, કેમકે નિર્દયતા, અજ્ઞાનતા અને
અત્યારે દરેક તળના મનને કાચું અને મહા
પાપી બનાવી મૂક્યું હતું, અને આકાશ હેઠળ
પૃથ્વી પર કાઈ જગ્યા એવી નહોતી કે જ્યાં
કોઈ સ્ત્રી પુરુષ પોતાના જગદિશ ધમ્મરની ભક્તિ,
સેવા અને પ્રાર્થના સારી રીતે બાળતો હોય.

રજ્જીઉક્ત અગ્રજના સોમવારે જે મન
મોહન, સ્વામસ્તુદરે મકકમાં જન્મ લીધો,
તે જોવામાં ખાકનો પુતળો હતો અને ખાકો
પુતળાઓમાંજ ઉત્પન્ન થયેલો હતો. પણ હકીકતમાં
સંપૂર્ણ અંવતાર હતો અને કુંજગુર્ગના કપ્પે અને
મુક્તિપ્રાપ્તો સઠળ સંસારને મુક્તિ અપાવવા
તથા મુક્તિ આપવા આવ્યો હતો ત્હેની સાથે
આ દુન્યાની કોઈ શક્તિ ન હતી, કેમકે ત્હેના
પિતા એ વેળા પરલોક સિધાની ગયા કે જ્યારે
તે પોતાની માતાના ગર્ભમાં, પ્હાર પણ
આવ્યો નહોતો અને ત્હેની માતાએ એ સમય
આસોક ત્વજ્યો કે જ્યારે ત્હેને હાલવા આ-
લવાની શક્તિ પણ આવી નહોતી અને તેણે
દુન્યાનાં કોઈ ગુરુ કે શિક્ષક પાસેથી શિક્ષા કે
શિક્ષણ પણ લીધું નહોતું. કેમકે તે પોતે

માતપિતા વિનાના અનાથોનો આધાર હતો
એટલે તે પોતાના માતપિતાનો આધાર કેમ
લે? અને તે પોતે જગતગુરુ હોતો એટલે તે
અન્યનો શિષ્ય કેમ થઈ શકે?

આજે અમે, એજ સંસારનાં સરકાર,
જગન્મોહિતિ, મનદાતાનો મહિમા ગાવા માટે
ભારતવર્ષમાં ફેર ફેર એકલા થયા છીએ,
અમે હિંદુ હોઈએ કે મુસલમાન, ગારા હોઈએ
કે કોળા, દોન હોઈએ કે ધનાઢય, સ્ત્રી હોઈએ
કે પુરુષ સર્વે એ મહારૂપ દયાળુની પ્રશંસા
કરીશું, ત્હેનાં ચરણે શીષ નામીશું, હાથ
જોડીશું અને ગાઈશું કે!

તૂ તનદાતા તૂ તનદાતા,
તૂ અનદાતા તૂ અનદાતા,
તૂ મનદાતા તૂ મનદાતા,
હમ હંધ તેરે દાસ.

જહોજમાં તથા લેટમાં આપવા માટે
તાજ મુ. લી. લાહોરના
જલી કલમ મુર્શીન શં
અને

હિમાચલ શં મુતરનિજમ
અજોડ છે.

નમૂનો જોવા માટે પધારાં ચા
નમૂતાના વરકે માટે લખો:—

સેલ એગન્ડ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કલ્પાપીક, સુરત.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ:—

રાંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉદ્ધ અને
ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના
મોટા જે ઑર્ડરો હોય ત મોકલાવી
આપી ફાયદો મેળવો.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્પાપીક, સુરત.

૩ ધર્મનો ઉપાય

[લાયબ્રેરીયનો માટે ખાસ]

પુસ્તકોના ખાસ કરીને ઉચ્ચકક્ષિય ધર્મમાં, મોટામાં મોટા કોઈ શત્રુ હોય તો તે કંસારી વાંદાં, બિધર્મ જેવાં જંતુ અને છવાનો છે. આ છવાતોના ધણી વર્ગો છે. નામો પણ ધણાં છે. છવાતોમાં ખાસ કરી ચાર જાત છે. એક જાત ચળકતા ભૂખરા રંગની અને ધૂંધળા જેવા નરમ શરીરની છે. તેને અંગ્રેજીમાં 'સિસ્ટર ફિશ' કહે છે. પા ધૂંધ લાંબી માછલી હોય તેવું તેવું શરીર હોય છે અને પાણીમાં માછલી જે અડધે અને ચળકતાથી તરતી હોય છે. તેવીજ રીતે તે ચાંદે છે. તેવું શરીર માંધા ઓળંગી ચાંદુ થતું જાય છે અને પૂછડી આગળ અશ્વીલાં બની જાય છે. 'લાડીના જંતુ' એ અર્થનાં એનાં બીજાં પણ ધણાં નામો છે ગુંદર, લાડી અને રટાર્ય એવા સાકરના રસ જેવા પદાર્થો એને બહુ ભારતી હોય છે તેથી તેવા પદાર્થ લાગીને બાંધેલી ચોપડીઓમાં અને કાગળોમાં તે આહાર મેળવવા આવે છે. આ ચળકતા શરીરવાળાં લોડીનાં જંતુ ધૂંધના ત્રીજા કે ચોથા ભાગ જેટલીજ લાંબાઈના હોય છે. એમની પીઠ વચ્ચેથી બને બાજુ દળતી એક ઝાંખા રંગની રેખા હોય છે.

બીજી જાત છે, જેને ચોપડીના ચાંચ કહી શકાય, એવું શરીર નરમ અને એક ધૂંધના સોળામોટી પચ્ચીસમાં ભાગ સુધીની લાંબાઈનું હોય છે. ગરમ અને ભેજવાળી જગ્યાએ અને અંધારામાં અને ત્યાં સોળામોટી હોય અડતો હોય ત્યાં તે ચોર છે. એ પંચ લાડી અને ગુંદરના આહારને પસંદ કરે છે.

ચારે આપણે તમરાના અવાજ સાંભળીએ છીએ તે આ જંતુના જનભાઈ છે. આટલું નાનું સરખું જંતુ માણસ સાંભળી શકે એવો અવાજ દેમ કરી શકતું હશે; તે એક નવાઈ છે. એમ મનાય છે કે આવો અવાજ કરીને જંતુ પોતાના મિત્રોને સાદ કરે છે.

ત્રીજી જાત છે કંસારીની. કંસારી સંપૂર્ણ શાકાહારી છે. લાકડાની સુગંધ લેવી, લાકડાની નજીક જતું અને લાકડું ખાતું એને ખૂબ પ્રિય હોય છે.

કંસારી એક બીજી રીતે પણ શુદ્ધ હિંદુ ધર્મી છે. એમની જાતમાં ચાર વર્ગો છે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર. એમાં જે બ્રાહ્મણનું કાર્ય કરે છે, ધર્મ વર્ણને પોતાના ધર્મો સમજાવે છે અને હુકમ કરે છે તે કહેવાય છે રાણી; જૂના સમયના બ્રાહ્મણો મંત્રજાળથી જેમ એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને હીડીને જતા, તેમ આ રાણી પોતાની પાંખોથી હીડીને દૂર જઈ શકે છે. રાણીનું કામ પ્રજાવર્ધનનું પણ છે. તે સૌ વર્ગોમાં પ્રજાવર્ધન સ્થાને છે. બીજી જાત છે ક્ષત્રિયની નાંદિ પણ વૈશ્યની. વૈશ્ય જેમ પ્રજા સંસ્કૃતિનું પ્રતીક છે. વૈશ્ય ઉપર જેમ પ્રજાનો નિહાસ આધાર રાખે તેમ આમાં વૈશ્યનાં ધર્મો જાળવતી વર્ણ કે જે બીજા અર્થમાં રાજા કહેવાય છે તે સંસ્કૃતિનો પ્રચારક છે.

રાજા પ્રજાને જન્મ આપવામાં મદદ કરે છે. ત્રીજી જાત ક્ષત્રિય અથવા સૈનિકની છે. તેનું કામ નગરરક્ષાનું છે અને ચોરી જાતે શૂદ્ર અથવા વૈતરાઓ લિંગવિહીન અને ચંપુએ અંધ હોય છે.

કંસારીઓનું બધા અમાપ હોય છે. અંધારામાં એમને નિરાંત કામ કરવા મળે તો તેઓ લોકોનું તો શું પણ પથરોને પણ ઠારી ખાય અને તેને એવું પોણું માળખું બનાવી દે કે સંજેન અડકતાં તે જમીન પર ફસડી પડીને

પંજબ વિદ્યાપીઠ પુસ્તકાલયનું નિરીક્ષણ કર્યા માટે પંજબ સરકારના જનુસારી (હાલના પંજબ વિદ્યાપીઠના ઉપકુલપતિ) ગયા, ત્યારે ઉપર લાગેલાં પુસ્તકોનાં વિભાગનું નિરીક્ષણ કરતાં એમનો મત થયો કે ઉપર પુસ્તકાલયના મકાનની નીચેની જગીનમાં રહેતી હતી અને ત્યાંથી પથ્થર અને છાંયે ભોંય તળિયામાંથી સોસરી નીકળી લાકડાનાં કળાઓમાં પેડી અને ચોપડીઓને ખરાબ કરી.

એ સવાલ અનુસાર ચોપડીઓને એક સલામત સ્થળે તડકામાં ખુશ્કી મૂકી, ભોંયતળિયા અને દીવાલને ફરી સિમેન્ટ અને ગમરનો ગંડો થઈ અને અભરાઈઓની અર્ધી ઊંચાઈ સુધી લગાડે, દીવાલ નજીકના કળાની પીઠને કેટલોક ભાગ, જ્યાં પણ છતાં લાગી હતી તે, નવોજ નાખ્યો. એને પતરાંથી જડી લેવાની પણ મૂલ્યના અપાઈ હતી. ચોપડીઓ ઉપર ફરી ખરાબર છાંડી દીધું અને નવી ઉપર ન લાગે, માટે ઉપર ખતાવેલી ચીજોના મિશ્રણની ચોટલીઓ અભરાઈઓમાં રાખી. ઉપર એકદમ કાચમાં આવી ગઈ.

જો કે લોખંડનાં કળાઓમાં ઉપરને માટે મુશ્કેલ છે, પણ અશક્ય તો નથી; અને એક વાર તે ત્યાં પહોંચી, એટલે ચોપડીઓનું સત્તાનાશ બેઠા વેગે ચાલે છે; કારણ કે ત્યારે ખોરાકમાં કેવળ એજ વસ્તુ રહે છે.

કલકત્તાની ઇમ્પ્રિયેસ લાયબ્રેરી કેસરીઓથી પુસ્તકોનું રક્ષણ તેના પીઠાઓના માધ્યમે એક કચાઈ કેરેસિન અને એક કચાઈ ફિનાઈલ એક ઘણા પાણીમાં નાખીને બંરેલા તાસકમાં રાખીને કરે છે.

કાગળો જ્યારે બનાવાના હોય છે ત્યારે એના માધ્યામજ જે નીચેનાં રસાયણો ઉમેરવામાં આવે તો તેથી ઠીક રાહત મળી રહે છે.

હજાર ચોરસ ફૂટ ૧ ગેલન પ્રમાણે ફાસફોરિક.

એક ચોરસ ફૂટ ૦૦૦૪૬ ઔંસ પ્રમાણે બાઈકાર્બોનિક એસિડ મર્ક્યુરી. અથવા ૦-૧૧૩ ઔંસ પ્રમાણે કપર સલ્ફેટ.

બેનઝીન (Benzene) બરેલ વાસણ પુસ્તક ઘરમાં રાખીને કેટલોક વખત તે બંધ રાખીએ તો પણ ચોપડીની છવાત નાશ પામતી હોય છે.

બહુ મોટી લાયબ્રેરીઓ માટે ૨૪ કલાકમાં સો ટકા ધાતુ પરિણામ આપે તેવા બીજા ઉપાયો છે, પણ તે જોખમકારક છે. સામાન્ય અંશાયો અને માંનાં કંઠાં માટે તો એજ ઉપાય છે કે પુસ્તકોને અધારામાં ન રાખે અને કપર ઇનામિશ્રણનો ઉપયોગ કરે.

+ અંવાળ બીજા સસ્તો પદાર્થ છે જે સંરક્ષણ.

• "મોડર્ન રિવ્યુ" ઉપરથી "જર્મિ" અને "જર્મિ" ઉપરથી "ગુજરાતી પંચ" માથી.

તાજ કું. લી. લાહોરનો

તૈયાર કરેલો

"સુરમાં સુકવિયુદ્ધ ઇસર"

શીશી. કી. આઠ આના

પેકેટ કી. બે આના

વિદ્યાર્થીઓ, ઉસ્તાદો કેટલાંયે

વર્ષોથી વાપરે છે.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ. કલુપીઠ, સુરત.

બેકારના હાસ્ય રસિક પુસ્તકો

૧. જુની આખે નવા તમારા કી. રૂ. ૧-૪-૦૦

૨. કલમ આપુક કી. રૂ. ૧-૪-૦૦

૪. અછલના ઇતિહાસ કી. રૂ. ૧-૮-૦૦

૪. હું રાજ હોઉં તો? કી. રૂ. ૨-૦-૦૦

દપાલ ખર્ચ જુડ.

આજે લખો

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીઠ, સુરત.

બાકી રહ્યું છે શું? હવે ઘરમાં વિના વેચે;
ક્યાં જાય? ચક્રો શેરઅલીખાન ના વેચે!
એના સિવાય બાઈ શું શીખ્યા છે કે કરે;
બીડીઓ વાળી ખાય ખીંચ પાન ના વેચે!
એવાય દેશભક્ત બિરાદર છે આપણું
હિંદી કહીને માથ ને નપાનના વેચે!
ઔલાદ શેરશાહની એનીય છે હજી;
તદ્વાર વેચી ખાય અને આન ના વેચે!
તે બીજા કોલેજે મહો વેચ્યાં છે જોને;
ક્યાંયે, કદીયે, કોણે, ઈન્સાન ના વેચે!
મા'શુક નવાઝ ખાપના બેઠા છે મીરખાં;
કાફરના હાથે કેમ તેઓ જન ના વેચે?
હમણાં તો શેખઅલીનો વેપાર એજ છે;
ફરી ફરીને ફોરા પરસ્તાનના વેચે!

“શેખઅલી”

નજરકો બેવકાઈ નજ લડી છે;
ક્યામત ત્યારથી મુજ હરબડી છે!
ભલે આવી ખુશીથી જન લખના;
કાઝા, છત્રતની અડી જોને પડી છે!
નથી એ શેખજી કંઈ ગર્જનાઓ;
દાઈની આરંજ તુડી પડી છે!
ગઝનવી યાદ તારી યાદ છે એ;
ઈશ્તિમો એને આવી નંડી છે!
અરે! જા વિગળી તું દૂર ચઈ જા;
બિચારો રંકની આ જુપડી છે!
છિપીતા પ્યાસ લાખો વાર જોતાં;
અરે! પ્યાસી આ કેની આંખડી છે?
ભરેલું આશથી દિલ જોઈ જોલ્યા;
અનોખા પુષ્પની આ ઝાંખડી છે?
સુણી વટેલ દિલના યર જોલ્યા;
મંધુરી કેવી લાગે વાંસડી છે!
મરા છે, જામ છે, મઝલુમ પણ છે;
ઘડી સાકી ગળખ આ સાંપડી છે!

“મઝલુમ”

દેવો ભલે વેચાય દેવશાન ના વેચે;
માળી ભલે વેચાય મુલિસ્તાન ના વેચે!
અમ ટેકીલા લીડર કંઈ સ્વમાન ના વેચે;
વેચાય ભલે નાક તોયે ક્ષન ના વેચે!
ઈમાન વેચી સાડીને બેઠા છે મુખવર;
તો છેવટે કહો તે કબ્રસ્તાન ના વેચે?
એના સિવાય કોઈપણ બાકી નથી મિલકત;
તો કાં પછી પ્રેદિસરો નિજ જ્ઞાન ના વેચે!
વેચે ભરોને સત્ય, અહિંસાનાં કાટલાં;
પણ ગાંધીજી સરતામાં સમાધાન ના વેચે!
વેચાય શાન હિંદની અત્યારે અખબડી;
પણ ધોળા ઘાંટે રંટીયાની આન ના વેચે!
વેચાય ભલે આપકે દાદાની આપર;
હડમત કદી હાલ્યાં તણી દુકાન ના વેચે!

“હડમત ઓઝા”

નજર કો નાઝનીથી શું લડી છે?
જિગરે પર વિગળી તુડી પડી છે!
અમારું દિલ નથી છે મૌન દુનિયાં;
હઝરો ઉર્મિ જ્યાં મુઠાં પડી છે!
લખ્યા મેં મારા પત્રોના જ્વાળો;
તમારી ધેલજા જ્યાં ત્યાં નડી છે!
લીધું છે દિલ તો દેતાં જાવ પણ દિલ;
વિનિમય ચાપ તે આ હાટડી છે!
તમારી વેણીમાં પુષ્પો ભર્યા જો;
અમારું દિલ એ પુલની પાંખડી છે!
કાઠના ઓળ છે કે પ્રેમ પૂર્વક;
વદન છે કે પ્રણયની ચોપડી છે!
હજી આખ્યાં અને શું આમ ચાલ્યાં?
ઉતાવળ એટલી શું અંધડી છે!
સુમનથી ઘો સહુ રોલોજીઓ;
સડીદે નાઝની આ હાટડી છે!
વદે છે અધ્ધરાઓ પણ પરપર;
ગઝલ બેકારની શી ફાંકડી છે!

“બેકાર”

અગત્યને દૂર કર. ભાષા એ તો. સર્માવનારી વાત છે કે, દક્ષીણ બંગાળીમાં, પણ તારી બંગાળમાં, તે દુનિયાની મૂર્તિને છુપાવી રાખી છે!

નીચેની કવિતામાં પણ ઉત્તમ ભાવ દર્શાવ્યો છે:—

“મરાઠુર શુદી એ દિવસનાઈ દર્માન,

અમિરશુ શુદી દરઆશનાઈ હમાન.

મન, આશિકે હૈ તૈતે તો અમ-મી-મીનમ,

પુદરા ન તુમાઈ બ તુમાઈ હમાન.”

ભાવાર્થ:—તારી મુદુખ્યત (પુદાની રદમત) અને ખૂબસુરતી (પુદાની કુદરત) જગ આશકારા છે. બપોરમાં, જણે છે કે, તું પોતાને છુપાવે છે છતાં પણ તું સર્વત્ર વ્યાપક છે. પ્રત્યેક વસ્તુમાં તું અને તુજ, છે. તારી નાઓ અલ અજબ તેથીજ હું તારી ઉપર કુરબાન થાઉં છું.

ઉપરના અશઆરો ઉપરથી એ સિદ્ધ થયું કે કવિઓના કાવ્યના મૂળમાં કોઈક પ્રકારે પ્રેમની ભાવના અવસ્ય હોયજ પછી તે તાત્વિક હો, સાત્વિક હો, કે માયિક હોય.

મહામ મહાકવિ, “ધકખાલ”નાં કાવ્યો નવે નવ રસથી પૂરું, પણ ભરેલાં છે. આજે, તે “ધકખાલ” આ દુનિયામાં નથી. ઉદ્ધે અને કારતી કાવ્ય સાહિત્યનું એ રત્ન ગુમાઇ ગયું છે. આદા! “ધકખાલ”ની યાદ હૃદયમાં વિવહળતા ઉત્પન્ન કરે છે, અને મન દુઃખથી અભિજૂત થઇ જાય છે. પરંતુ બીજાજ કાવ્યે “ધકખાલ”ની અમૂલ્ય પ્રતિવું સ્મરણ થતાંજ, મસ્તકે ગર્વથી ઉન્નત થઈ જાય છે, છાતી ધ્રુવાય છે.

કાવ્ય કહે છે કે “ધકખાલ” શોદરતને શોધી છે? નહીં! નહીં!! “ધકખાલ” શોદરત ને નથી શોધી, પરંતુ સ્વયં શોદરતે “ધકખાલ” ને શોધી કાઢ્યા છે:—

“પુદી હું દિવા શોદરતને કહે”

“જો રાત્રે સુન રહ્યાં હમાના, તુદી” સો ગયે દાસ્તાં કહતે કહતે!”

એ વિન્દના હીરાની કમ્પ, પર જઇ એવાર આંસુ ધાળવાં એજ પ્રેમી કાવ્ય રસિયોનું કર્તવ્ય છે.

આજના શાઈરો અને કવિઓએ આટલું તો જાણવુંજ રહ્યું:—

છંદ પ્રકાર અને પૃષ્ઠ બહુ.

કાશિયહ (પ્રાસ) — સ્વી (વાદી)

તાન્નીસ (જડ) — દખીલ (સંયોગી)

હિદક (અનુયાયી) — કયૂદ (બંધ)

વસ્લ (સંબંધી) — ખુરજ ખઝીદ

નામરહ, —

રહીક (તુકાન્ત) — ઇતાએ જલી, ઇતાએ-

ખડી

પદ્ય પ્રકાર — ગઝલ — સામાન્ય કવી-

કતઅ-મુસદ્દસ-મુરખખઅ

મુખમમસ-મુસદ્દમ-કઘીદહ-મુસ્તઝાદ.

એ કેમ નંદી શકાય?

“ઝાર” કૃત

શાઈરી ભા. ૧-૨

સરખ ગુજરાતી ભાષામાં બધુંયે

સમજાવે છે.

કી. ૮ આના પોસ્ટેજ ૦-૧

આજેજ લખો:—

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્પીક, સુરત.

ત્યારે હું શાહઝાદી હતી!

૧૮૫૭ના હિન્દી બળવાની હૃદય લેદંક કથા

લેખક: "આઝાદ"

ત્યારે હું શાહઝાદી હતી! કાલ કિશ્મીમાં દબાઈને લયું. જીવન ગુમારતી હતી. આજે દોઢ રૂપિયા માસીકની 'હુ' પેડીમાં. જીવન ગાંગી રહી છું. રાંતના ચાર ચાર વખતે બિસ્તરા સાફ કરવા પડે છે; કેમકે જીતમાંથી માટી પડે છે. એક સમય એવો હતો કે કાલ કિશ્મીના રંગ મહેલની અંદર સુતી હતી, જીતમાં કોઈ ચક્રવીએ માળો બનાવ્યો હતો; તેના કેટલાક તથુખત્તા મ્હારા બિસ્તર પર પડ્યાં તો આખી રાત ઉધ ન આવી અને આજે એવો સમય છે કે આખી રાત્રી ધૂળ વરસા કરે છે, એય કિરમતની બધીહારી છે!

કુદરતના કિરમત

સન : ૫૭ના બળવામાં મ્હારી વય દસ અગીયાર વર્ષની હતી. અમે કિશ્મીની અંદર રહેતાં હતાં. બાદશાહ સલામત અમારા કુટુંબીઓથી નારાજ હતા. પરંતુ અમારું મારીકે દર મહિને મંગી જતું હતું. મ્હારા ત્રણ ભાઈ હતા; અને બહેન ફકત હું એકલી જ હતી. પિતાએ હૈદરી વયમાં બીજાં લગ્ન કર્યાં હતાં. જે કે મ્હારી સગી માતા પણ જીવતી હતી અને એ જુદા-વર્ધ્યાને લીધે મ્હારી માતાને મ્હારી સાવજી માતાં જેડે બહુ બોલચાલ રહેતી.

અમે ત્રણ ભાઈ બહેન પણ અમારી સાવજી માતાથી વડતાં રહેતાં પરંતુ સાવજી માતાને મ્હારાપર બહુ પ્રેમ હતો અને હું મ્હારી સગી અને સાવજી માતાની લાકડવાળી પુત્રી કહેવાતી હતી.

અમારા ઘરમાં કેટલાંક દાસ દાસીઓ હતાં. બૃગ્ગણ પહેલાં મ્હારી સાવજી માતા કોરોરના

રાગથી મરણ પામી અને મારા બે ભાઈઓ પણ તેજ માંદગીમાં મરણ પામ્યા. ત્યારે બળવાનાં મંડાણ થયાં તો અમે બે ભાઈ બહેન અને મતાપિતા જીવતાં હતાં.

એકાએક બળવાની આગે ભવાનક સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. અંગ્રેજોનું બળ વધ્યું. હિન્દી સૈનાના સંનિશ માથું મૂકી લડાર જતાંએ અંગ્રેજોના આક્રમક રતમે ટકી શકતા નહોતા. પ્રજાજનોની લાયકર ચીચીયારીઓથી હૃદય ધ્રુજી ઉઠતું. મારા પર વહેતી લોહીની નદીઓ જેઠ મચ્છર આવતા. પણ બે વળમાં પડતાના રંગથી આખી દિલ્હી હેબતાઇ જતી હતી.

બાદશાહ સલામત કિશ્મીની નીકળી હુમો-યુના મકબરામાં ન્હાસી ગયા. બીજાં પણ કિશ્મીના રહેનારા કયાંક ન્હાસી ગયા અને કિશ્મી ખાલી થઈ ગયો. પરંતુ અમારું ઘર કિશ્મીના મહેલોથી મજબૂત હોવાથી પિતાશ્રીએ બહાર જવાનું હજ ન ધાવું ને કહ્યું. બહાર મરવા કરતાં અર્ધજ પ્રાણ આપવા શ્રષ્ઠ છે. જે યત્ન હશે તે અર્ધજ થશે.

બાદશાહ સલામતના જવા પછી બે દિવસ સુધી કોઇ ન આવ્યું. બહારના પહેરગીરો અને બાંદીઓ બધાં ન્હાસી ગયાં હતાં. અમેએ ઘરનાં સપ્તમાં દારો બંધ કરી દીધાં હતાં. મ્હોટા સગીના દારો ન્હોના પર મ્હોટા તાળાઓ લગાવી દીધા હતાં. ત્રીજે દિવસે ઘોડાઓનાં બેંખારોનો અવાજ સંભળાયો. કેટલાક માણસનો બોલ ચાલનો પણ અવાજ આવી રહ્યો હતો, અને દરવાજાને તોડી રૂઢા હોય એમ જણાવું હતું. મ્હારા ભાઈની વય ચોળ વર્ષની હતી.

માતા અને પિતાએ તરત પકડી કહી : "અંત્રેજી આસરે કહ્યું 'હમને ટકરી પર માથેને કહ્યું 'બેટા! ઉઠા તમે પણ વેંચું કરી આસરે પડશે. અમે પુછપરછ કરીશું; ત્યાં તમને લો, મરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે' આ પ્રાણુની અંતિમ મળે." પિતાએ કહ્યું "મહારા સાથે મહારા બે આગમન અને, તમેમની માતા છે કાંઈ ગાડી નથી? આ લોકોને પહે ચાલવાની ટેવ નથી." અંત્રેજી આસરે ઉતર આવ્યો "આ પુછ સમયે અમે તમારી ગાડીનો કાંઈ બંદોબસ્ત કરી સજાએ એમ નથી, અને જો તમે અહીં થોભો તો ભય છે કે જીવન સૈનિકો અહીં આવશે, અને અંત્રેજીતામાં હમને મારી નાંખશે. એ માટે તમારે અડોલી ચાલવું જરૂરી છે. હું બે સૈનિકો તમારી સાથે આપું છું જો માર્ગમાં કાંઈ ગાડી મળે જશે તો તે તમારા બાક અવધાએને તેમાં બેસાડી દેશે."

માતાએ મહેને ખોળામાં લઈ લીધી. ચાંદરથી મુખ છુપાવી લીધું. એક શીખે પિતાએને પકડ્યું "તમે કાણ છો? અને શા માટે અહીં બેસો છો?"

પિતાએ જવાબ આપ્યો "આ મહારાં ધર છે અને હું આમોજ રહ્યું છું. શાહુઆલમના વંશમાંથી છું."

તે શીખે ગોરા અંબલદારને આ વાત સમજાવી. અંત્રેજી આસરે દુડીડુડી ઉઠ્યાં પિતાએને કહ્યું "જે હું રહમત રાખી નહિ, પછી શીખ સરદાર પિતાએને સમજાવ્યું કે સાહેબ કહે છે "બાદશાહ નહાસી ગયા, સધળા નહાસી ગયા અને તમે શા માટે અહીં બેસો છો?"

પિતાએ કહ્યું "બાદશાહ અમારથી મોરઝ હતા. માટે તેઓ અમને સાથે નહીં લઈ ગયા અને અમે જવા પહોં તૈયાર રહેતા, તથા અમે જગવામાં પણ ભાગ લીધો નથી. અમને વિશ્વાસ છે કે અંત્રેજી સરકાર ખાલી છે, બેશુનાહોને સંતાવતી નથી. અમે બેશુનાહ છીએ તે માટે અમે નહીં ગાંધી."

લાચારીયે પિતાથી તૈયાર થયા, તેમણે ખાસ કેટલાંક ગવાદિશો સાથે લઈ બાકીનો સામાન અહીંજ મુક્યો અને ફોજ સાથે નીકળ્યા. માતાની સ્થિતિ માંદગીના લીધે બહુજ અશક્ત થઈ ગઈ હતી, મને બાકીએ બોળામાં ઉપાડી અને પિતાએ માતાનો હાથ પકડી લીધો. અમોરો ધરને આરાભરી દ્રષ્ટિએ ઉભી વાર જોયું કે પછી અમે ત્યાં કાંઈવાર અહીં ન આવીશું. અને, અમજ થયું કે પછી અમે ત્યાં જઈ ન શક્યાં.

જ્યારે અમે ધરથી બહાર નીકળતાં તો તે અંત્રેજી અને શીખ સૈનિકો થોડા પર સ્વાર થઈ ગયા અને એ સ્વારોને અમારી સાથે ટકરી તરફ મોકલી દીધા અને બીજાઓ અમારાથી છુટા પડ્યા.

દિશાનાં મોટા દારું સુધી તો તે શીખ સરદાર ધીમે ધીમે આવતા રહ્યા અને તેમણે અમને કાંઈ ન કહ્યું. માતાથી ચાલી શકાતું નહોતું અને તેમણે પેગલાં ચાલી બેસી જતી અને તેમણે દિલ કપી રહ્યું હતું. જ્યારે માતા બેસી જતી

તો સ્વારો પણ થોભી જતાં પરંતુ જ્યારે અમે કિડનાની બહાર નીકળ્યા તો તે સ્વારોએ સખત વર્તન ચલાવ્યું ને કહ્યું “આવી રીતે તો સાંજ પડી જશે !” પિતાશ્રીએ ઉતર વાળ્યો. “હા ! તમે જોઈ રહ્યા છો કે મ્હારી સાથે એક માંદી અસહત સી છે જે પોતાના હૃદયનમાં કદી પગે ચાલી નથી. સ્ત્રી અને બાલકોને લીધે લાચાર છીએ ! સ્વાર આ સાંભળી ચુપ રહ્યો પરંતુ મારા ભાઈના મુખેથી આ શબ્દો નીકળી પડ્યા કે “તમે અમારા દેશના છો ત્હમને દયા નથી આવતી ?”

એક શીખ સ્વારે કહ્યું “અમે શું કરીએ ? હાકિમનો હુકમ.”

ભાઈએ કહ્યું “હાકિમે એવું કહ્યું છે કે અમારા પર આવો હુકમ કરો !” શીખસ્વારે ઉત્તર વાળ્યો:—“અમે ક્યારે હુકમ કરીએ ? પણ દેવે કરવો પડે.”

ત્હમે જાણી જોઈ આસવામાં પાર કરો છો.” આમ કહી એક સ્વાર અમારી પાછળ આવી ગયો અને એક આગળ ચાલ ગયો. માતાંજ ઘોડાને પોતાની પાછળ જોઈ ગભરાઈ ગયાં અને તરતજ તમ્મર ખાઈ માર્ગ પર તૂટી પડ્યાં. આ સંથીતી જોઈ શીખ સ્વાર આભાજ બની ગયા અને કેટલીક વાર મુઠ્ઠી જોતા રહ્યા અને કેટલીક વાર પછી ત્હેણે પિતાશ્રીને કહ્યું. “હું પગે ચાલું છું તમે આ માંદી અને ઘોડા પર લઇને બેસો.” આખરે પિતાજી માતાજીને લઇ ઘોડા પર સ્વાર લઇ ચાલ્યા અને બિચારો શીખ સ્વાર પગે ચાલી ટેકરી મુઠ્ઠી પકડ્યો. હું ભાઈના ખોળામાં હતી.

ટેકરી પર અંગ્રેજ લશ્કરે ચારે બાજુ ઉમું હતું. અમને પણ એક બાજુ તંબુમાં ઉતારો આપ્યો. તે શીખ સ્વારે અમને શેઠલી લાવી આપી અને તે શેઠ અમે ત્યાંજ વિતાવી.

ખોજે દિવસે સ્કવારે ફોજી જનરલે અમને

સમજાવે પોતાની સમક્ષ બોલાવ્યા. દિશ્વિતો એક જાણુબેદુ તે અંગ્રેજ પાસે ઉભો હતો ત્હેને પૂછ્યું કે તમે અમને આગળો છો ? ત્હેણે કહ્યું. “હા હું. એમને આગળું છું. આ બાદશાહના કુટુંબી છે. અને જ્યારે કિડનાની અંદર અંગ્રેજ ત્રીઆણંકાની કાંલ દરવામાં આવેલી ત્યારે આ માણસે ત્હેમાં અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો.”

આ સાંભળી જનરલે પિતાશ્રી તરફ કોધની દ્રષ્ટિએ નિહાળ્યું. પિતાજીએ કહ્યું. “આ માણસ ખોટું કહે છે. પહેલાં આ માણસ મારે ત્યાં તોફાર હતો અને ચારીના આરોપે મ્હું અને બહુજ શીક્ષા આપી કાઢી મૂક્યો હતો માટે એ દુશ્મનીથી આમ કહે છે. ત્હમે એને પુછો કે બહાદુરશાહ મ્હારાથી કેટલા સમયથી નારાજ છે ?”

જાણુબેદુએ કહ્યું “એ ખરું છે કે હું એમને ત્યાં તોફાર હતો પરંતુ એ ખરું નથી કે ચારીના આરોપે મ્હને કાઢી મૂક્યો હતો. મેં પોતેજ એમની તોફારી છોડી દીધી હતી કારણ પગાર જોજો આપતા હતા. એ ખરું છે કે બાદશાહ એમનાથી નારાજ હતા. પરંતુ જાણવાની શરૂઆતમાં એમણે બાદશાહને ખુશ કરવા બાદશાહની પાસે જવું આપ્યું શરૂ કર્યું અને જે દિવસે અંગ્રેજો માર્યા ગયા તે દિવસે તો એમણે અને એમના પુત્રે તેમાં અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો. અને અંગ્રેજ ત્રીઆ અને આગેકાની હત્યા વિષે જેઓ ના પાડી રહ્યા હતા ત્હેમને આ લેખ કાઢી રહ્યા હતા કે “સર્પને મારવો અને તેના બચ્ચાને છોડી દેવું અણલભ્યનું કામ નથી.” અને પાસ આ બેઉના કહેવાથીજ તે સ્ત્રી આગેકાની કતલ ચંપી હતી. ભયંકર હત્યાકાંડમાં આ લેખીએ સંકલ્પ કરી છે.”

આ સાંભળી જનરલ કોધની અગ્નીથી લાંબપોલી ચર્મ ગયો અને અગ્નીના અંગારા તેની વિકાળ અંખિદારા પ્રદર્શિત થયા. જે કે

પિતાજી કહેતા રહ્યા “તદન અસત્ય ! તદન અસત્ય !” પરંતુ જનરલની આંખોમાંથી અંજિનના તંબુખા ઝરી રહ્યા હતા તેણે એક સજ્જ પત્ર ન સંભળતાં આજ્ઞા કરી “દમણીજી આ બન્નેને ગોળીથી ઠાર કરો” અને પછી કહ્યું : “જો કે આ બન્નેએ અમારી સ્ત્રી અને બાળકોની કતલ કરી છે; પરંતુ અમે એમના પર દવા કરી અને એની સ્ત્રી-બાળકોને છોડી મૂકાયે છીએ. આ બન્નેને હાવણીથી બહાર કાઢી મૂકો. એમને જોઈએ ત્યાં ચાલી જાય.”

(૨)

કતલનો સમય !

ગોરા અને દેશી સૈનિકો આગળ વધ્યા અને ભાઈ તથા પિતાજીના હાથ પાછળ બાંધ્યા. પિતાજી મહેને જોઈ રહ્યા હતા. પરંતુ ભાઈ મૌન ઊભો રહ્યો. માતાજી એક ચીઘીયારી સહિત મુર્છાત યથા ઢળા પડી હું દોડીને પિતાજીને ઝોંટી પડી પરંતુ એક સિપાહીએ મહેને ધક્કો માર્યો અને હું જમીન ઉપર પડી ગઈ ને મહેને જોયું કે પિતાજી તથા ભાઈને સિપાહીઓ ખેંચતા દૂર લઈ ગયા અને તેમની સામે જનરલ પણ ઉભો રહ્યો અને તેમણે કંઈક જોરથી વાતો કરી જે હું ન સમજી. એ પછી સિપાહીઓને સંકેત કરતાં તેમણે બંદુકો છતીએ ટેકવી અને બંદુકોનાં મોઢાં ભાઈ અને પિતાજી સામે ધર્મી : તે સમય પિતાજીનો આંવાઝ આવ્યો. “દેશે ખેડો પુઠા હાફિઝ ! અમે દુનિયાથી જઈએ છીએ.” અને “ભાઈએ એવું કહ્યું—“અરમા ! અરમા !! મારાથી તમારી તનહાઈ જોઈ શકાતી નથી. સલામ. હું મરું છું.”

બંદુકોનાં ધક્કા થયા અને પુવાજથી તે રથાત ઘેરાઈ ગયું. એ જોયું ભાઈ અને પિતાજી ધૂળમાં તરફથી રહ્યા છે. હું રડી રડી હતી અને મહાર હલ્ય બપથી મુજ રહ્યું હતું. માતાને જરાક શુદ્ધિ આવી અને મહેને તેમને

કહ્યું “ભાઈ અને પિતાને મારી તાંખ્યા. બુઝો તે ધૂળમાં તરફથી રહ્યા છે. આહ ! અરમાનન તેમની છાતીથી રક્તની ધારા વહી રહી છે. પિતા અને ભાઈ હંમેશની ધારે નિંદામાં સુઈ ગયા ! અરમા હવે શું થશે ? આ લોકો આપણને પણ મારી નાખશે !” માતા મહારી સ્વામ લેતી ઉઠી અને તેમણે ભાઈ અને પિતાના શબને નિર્ભય દ્રષ્ટિએ જોયું અને આકુળતાથી કહ્યું “મહાર પુત્ર ! મહારી આશા !” મહારી સોળ વર્ષની મહેનત ! મહારી જીવનચાલો. ઉદ્દેશો આધાર ! હે હંધર આ શું સ્વપ્ન છે ! કે સત્ય ! મહારા પુર આજીવ આવી છે. મહારો શિરતાજ પણ ધૂળમાં મળી ગયો ! તે પણ યુવાન. યુવ પાસે રક્તમાં તરબોળ પડ્યો છે. હે તાલુ બેદુરમન, તને હંધર ખરબાદ કરે. તે તદન અસત્ય કહ્યું ! આ બન્નેએ તે બાળકોની રક્તઆતથી તે દમણીસુધી બહાર પગ પણ મૂક્યા નહોતો. અરે તે કહ્યું. વેર વાળ્યું ! અરે મુજ. હું ખીયારી ઉપર પણ તને દવા ન આવી ? તે આ માસમ બાળકો ઉપર પણ રહમત કીધી !” માતા આમ કહ્યાં કરી રહી હતી કે દેશી ફોજના સૈનિકો આવ્યા. અને મહેને તથા માતાને હાથ પકડી ખેંચતા લઈ આવ્યા અને બન્ને રાખોની પાસેથી પસાર થયા. જોળીઓ છાતી અને મૂખ પર વાગી હતી. લાશો મૌન પડી હતી ! સૈનિકો અમને બળ જમૂરીથી લઈ આવતા હતા. માતાથી ચાલી શકાત નહોતું પરંતુ તે જંગલીની પેઠે ધસડી લઈ જતા હતા.

ફોજી હાવણીથી બહાર લાવી અમને છોડી મૂકી ગયા. માતા રડીને ખેંદોશ યથા ગઈ હતી અને હું તેમની પાસે જોડી રડી રડી હતી. થોડા વારમાં એક માણસ મોથે ધાસની ગાંસડી ઉપાડી ત્યાંથી પસાર થતાં મહારી પાસે આવ્યો અને શિર પરથી ગાંસડી ઉતારી માતાને જોઈ મૂકી “આ આ તો મરી ગઈ છે !”

તે હિન્દુ હતો. મહેને ત્યાં જ, છોડી છાવણીમાં ગયો. અને ત્યાંથી બે ત્રણ મુસલમાન ધર્મીયો સંબોલે-સાઈ આવ્યો. અને તે સંબળાએ કહ્યું 'આ સી. મરી ગઈ છે.' તેમણે મહારા અને માનનાં અંગ ઉપરથી હાગીનાં ઉતારી લીધા ને કહ્યું કે "ન્યારે એમનાં માથુસો/મરણ પામ્યાં ત્યારે બહુ અવાહિરો મળ્યાં, જે સમયે સરકારી ખાનનામાં ગયું છે; પરંતુ આ અમારો હક છે" આ પછી તેમણે ખોડા ખોદી માતાને દેખાવી અને બે માથુસો મહેને ઉપાડી 'અબમેરી દરવાજા' સુધી લાવ્યા અને ત્યાંજ છોડી ચાલ્યા ગયા. હું એકસી મેરી રડી રડી હતી. ખાનમના ખાજરને મુસલમાન સોની પોતાના ખાજકા સડિત ત્યાં આવ્યો જે કુતુબ તરફ જઈ રહ્યો હતો અને મહેને પણ પોતાની સાથે કુતુબ તરફ લઈ ગયા.

[૩]

હવે રાહરેમાં શાંતી રચાઈ ગઈ અને મુસલમાન સોની દિલ્હીમાં પાછો આવ્યો. તે મહેને મહારા કુટુંબી શબઘાસ્યોને સોંપી અને હું એમનીજ પાસે ઉછરી મોટી થઈ અને તેમને ત્યાંજ મહારા લગ્ન થયાં અને લગ્ન

પછી ક'પતી સરકાર તરફથી પેન્શન મળતા લાગ્યું. ઈશ્વરે કેટલાક ખાજકા મહેને આપ્યાં પરંતુ કોઈ પણ છવતું રહ્યું નથી. અહીં સુધી જે મારા ખાવિદગીતે પણ મરણ પામ્યા અને હવે મારે વર્ષથી મારી આંખો પણ ચાલી ગઈ વાંચક!

મહારી આત્મ કથા: વાંચી ૧. કેટલી હૃદય લેદક કથા છે! મહારા રોમેરોમથી હાય...ના આત્મકો આવે છે. મેં આ દુનિયામાં કંઈ ન જોયું. માત્ર ૧૦ વર્ષની વય સુધીજ આનંદમાં રહી; અગીવારમે વર્ષેજ આકસ્તનાં વાહજા વટી પડ્યાં; તે અલ્લારે સીતર (૭૦) વર્ષની વય સુધી-દુઃખો, ગ્રીધ્યાં, મૃત્યુ, કાળ, મૂખ ઉપાડી બેઠો છે. મારે સંદેશ આવે તેની જ વાર: જોઉં છું.

કહેવાનું એકલું મેં—
"એક સરખા દિવસ સોતા સુખમાં જતા નથી"
અર્થાત્ અમે આદરશાહ હતા
ત્યારે હું રાહસાવી હતી!
આજે કંગાલીપત લોગયું છું!
પૂર્ણ

મદ્રેસાઓ માટે ઉપયોગી : તાજ કું: લીની ચોકખી છપાઈના—

૧. મિસ્તાહલ કુઆન (અરબી) ફાએલ ૦/૧૧	૧૧. અલ્હમોન ૦/૧૧
૨. કાઈલિ બગદાદી-અરબી સાથે ૦/૧૧	૧૨. અલ્હમોન ૦/૧૧
૩. પારા અલિફ-લામ મીમ ૦/૧૧	૧૩. અલ્હમોન ૦/૧૧
૪. પંજપારા (હકતી) લીલી ૦/૧૧	૧૪. અલ્હમોન ૦/૧૧
૫. પંજપારા (હકતી) ગુલાબી ૦/૧૧	૧૫. અલ્હમોન ૦/૧૧
૬. તંઅલીમુલ ખેલ મ કાઈલિ ૦/૧૧	૧૬. અલ્હમોન ૦/૧૧
૭. તંઅલીમુલ ખેલ મ કાઈલિ ૦/૧૧	૧૭. અલ્હમોન ૦/૧૧
૮. " " " " ૨/૦/૧૧	૧૮. તમાઝ (મુતશબ્દ)
૯. " " " " ૩/૦/૧૧	
૧૦. " " " " ૪/૦/૧૧	

સાલ એવન્ટ ધી. રાંદેર સ્ટોર્સ કમ્પાઈડ સુરતા

ખતી ચૂક્યા છે. તમારા હાથમાંનો લીપક ટુમટમી રહ્યો છે, અને તમારાં સદાશી તથા તેડઅંમડોનું પુણ્ય કરમાઈ રહ્યું છે છતાં ગજબ આ છે કે તમે ગાફિલ છો !

તો શું આ લાગ્યેલી ન કંકારી સ્થિતિમાં પંજુ તમને હક પહેલ્યે છે કે રળીઉલ અંધરસમાં આવવાવાળા, દીન અને દુન્યાની તેઅમતો લાવવા-વાળા શદમનુષ્ઠ ત્રિલ આલમીન (અલ્-મીન) પપરા-માલી-દીન ઉત્પન્નવામાં તમે ઉત્સાદ વ્યક્ત કરો ?

શું 'મુત્યુ' અને 'વિનાશ'ને આ હક પહેલ્યે છે કે તે 'જીવન' તથા 'આત્માનો પાલનો સાથી બનાવે ? શું એક મુત્યુદેહ પર દુન્યાની અકલેહ હસે, નિદિ જ્યારે કે તે જીવનાઓની જેમ જીવનને યાદ કરશે ? હા, સત્ય છે કે મુશ્કેલી પ્રકાશમાં રૂપિને માટે મક્કા આનંદ છે પરંતુ આંખોને આ પાન ક્યારે શોભે છે કે ને મર્યાદિત વખતે આંખોવાળાઓની જેમ આનંદ ઉઠાવે !

તો હે ગાફિલ, અને પ્રમત અનેના ધર્મ-ખુશો ! અગર તમે એ મુખ્યારક માસની અસ્વી છત્રજત અને હટ્ટીકતથી બેખબર હોવ, અને માત્ર મોડાની ગજલો, ભોંતોની શોભા અને રોશન કન્દિઓમાંજ એના યાદગાર હેતુને અનોખ કરી દ્યો તો તમારી એ ગફલત અને બેખબરી પર સેંકડો અને લાખોવાર અફસોસ !

તમારે જાણવું જોઈએ કે એ મુખ્યારક માસ "ઉમ્મતે મુસ્લિમહ"ની જુન્યાદનો પ્રથમ દિવસ છે. પુદાર્થ સત્તનત કાયમ થવાનું સહિયી પ્રથમ એલાન છે. જમીનની ખિલાફત અને ઈલાહી વિરાસતની બક્ષિશનો સૌથી પ્રથમ મહીનો છે તો એના આગમનનો ઉત્સાદ અને એના વર્ણન તથા યાદની લગ્નજન એવા માણસની રૂઢ પર હરામ છે જે પોતાના હમાન અને અમલમાં એ ઈલાહી પૈશામ પ્રમાણે ચાલવાનો તથા એ સદર્વનનો પૈરીનો ઘ્રાંધ નહુનો રાખતો નથી.

નવાં અને તાઝાં પુસ્તકો...

શુન્સતી લાપામાં પ્રસિદ્ધ રતાં કેઈપણ લેખકનાં નવાં પુસ્તકો અંમે વેચીએ છીએ, ગમે તે પ્રખ્યાત તેમજ નવા લેખકના પુસ્તકો અમારે ત્યાંથીજ મંગાવો.

ગમે તે લાપાના, કે ગમે તે લેખકના જૂનાં, અપ્રાપ્ય અને નવાં પુસ્તકો પણ અમે આહુકોને મેળવી આપી, પુરાં પાડીએ છીએ. તમને જોઈના પુસ્તકોનો ઓર્ડર અમને આપશે તો તેથી આપનો ઘણો સમય બચશે, અને વાજખી લાવે પુસ્તકો મળશે.

મુસ્લિમ લેખકોના પુસ્તકો પણ અમે વેચીએ છીએ તેમજ શ્રી. રમણલાલ દેસાઈ, શ્રી. અવેશ્વર મેઘાણી, શ્રી. ધૂમકેતુ, કવિ નાનાલાલ ક. મા. મુન્શી વિગેરે સુવિખ્યાત લેખકોના પુસ્તકો પણ અમારી મારફતે મંગાવવાથી તમને ફાયદો થશે.

અંગ્રેજી, ઉર્દૂ, હિન્દી કે શુન્સતી પુસ્તકોની પસંદગી કરતાં, પહેલાં અમારી સલાહ લેશો તો કયરા એવાં પુસ્તકોમાં વેડફાઈ જતાં તમારાં નાણાં બચાવીશકશો.

લેખો:— **ઓરિએન્ટલ બુક સ્ટોલ**

પુત્રાણિક ખિલ્દીગ; સેવીકાની વાડી સામે, ખાડીયા, અમદાવાદ

[અનુવાદક : સીરતી]

એક તરફથી અંગ્રેજ અફસર, એક જર્મન તરફથી.

સ્થળ : ઈંગ્લાંડ

દરખ : મહા યુદ્ધની એક સંધ્યા

[પદ્ય દર્શકો એક ખાલી ઓરડામાં જાંબો ડેમ્પ બેઠે છે. દીવારો અને સર સામાન પર જાંબો અંધકાર પથરાયેલો છે. એક તરફ અંગ્રીકી છે બીજી તરફ એક સોફા અને નાનકડું ટેબલ પડેલું છે. ટેબલ પરના ચુલદાનમાં તાળાં પુલ મૂકેલાં છે.

એક દરવાજામાંથી એક તરફથી અને એક તરફથી અફસર દાખલ થાય છે. તરફીએ કાળાં વસ્ત્રો પહેલાં છે. હાથમાં મેલાં ચએલાં પીળાં મોઝાં છે. અફસર લાંબા કદનો સોફામણી જુવાન છે. અવગત પગે રહેજ લંગડાય છે. આ મગ્ન તરફીનું હોય એમ લાગે છે. કેમકે તે એક પ્રકાર વધારવાને ડેમ્પ સગીપ જાય છે; પરંતુ કંઈક વિચારી એ ઈંગ્લાંડને પડતો મૂકે છે. પાછળથી તે એક બારીનો પર્દો ખસેડે છે ચાંદીના દ્વંદ્વમલ કિરણો આખા ઓરડાને અજગાળી નાંખે છે. બહાર લાંબાં ઝંડા નગરે પડે છે. તરફી થોડીક પગ બહાર તાકી રહે છે. પછી એક કંપારી ખાત્ર મોટું ફરંસી લે છે]

અફસર:-“જ્યારે મહે તને બોલાવી ત્યારે તું રાત્રી કેમ હતી ?

તરફી:-[કંઈક યાદ કરી] “નહિ તો...જસ અમરથીજો! આવી ખુશનુમા સંધ્યા...”

અફસર:-[તિના ચંદ્રના ઉપર દ્રષ્ટિ ધોળાવી ચાલી] “તારે આનંદિન રહેવું જોઈએ.”

તરફી:-[માથેથી ટોપી ઉતારતા] “આનંદિન! તમે કદાચ મદારી પેં એકલા ન હોશો?”

અફસર:-[લંગડાતા પગે બારી સીંચીપ જગ કબો રહે છે] “પણ તે આંખું જીવન કેમ પસંદ થયું? શું એ ગોઝાઈ જીવન નથી?”

તરફી:-“નિઃસંદેહ શું તમને ગોળી થાગી હતી?”

અફસર:-“હું હમણાંજ હોસ્પિટલમાંથી આવી રહ્યો છું.”

તરફી:-“આહ! ખોદનાક જગ! આ તમામ તકલીફો મૂળ જગ છે. ખુદા જાણે એ ક્યારે ખતમ થશે?”

અફસર:-[તિની તરફ તાપને વળતા] “તું ક્યા દેશની છે.”

તરફી:-“હું રશિયન છું.”

અફસર:-“પાશ્વર આજ લગી ઘણું રશિયન રમણી રાથે મદારે બેઠા થયો નથી. [તરફી એકદમ દેની સાથે જુએ છે] શું રશિયન એટલા જધા ખચખ છે જેટલા તેમને ગ્રીતરવામાં આવે છે?”

તરફી:-“નહિ, એટલા જધા ખચખ નથી; ખાસ કરીને જ્યારે જ્યારે તેમને તમારા જેવો

સરસ માણસ મળી ગય તેના ઓપટા પર મધુર સ્મિત રમવા લાગે છે] “તમે એટલા માટે ઉભા રહ્યા હતા કે હું મમ્મીન હતી, અને તેઓ એટલા માટે ઉભા રહે છે કે હું સ્વરૂપવાન છું... પુરુષોને આહતી નથી. જ્યારે તમે તેમને હું સારી પેઠે ઓળખવા લાગો એટલે તમે તેમને આહવાનું છોડી દો છો.”

અફસર:-“પણ તને તેમની અઝી ઓળખ હોય એમ લાગતું નથી તું તેમને મોરચા ઉપર જુએ ત્યારે તેઓ સાચેજ મદાન લાગે છે, સિપાહીથી લઈ અફસર લગી પ્રત્યેક જણ પવિત્ર આત્મા જેવા હોય છે, તેઓ જ્યલંત હસ્તીઓ હોય છે. પ્રત્યેક દિલમાં નિઃસ્વાર્થ ભોગની તમન્ના ઉછળતી હોય છે શું એ અદ્ભુત નથી?”

તરૂણી:-[તિની સામે જોતાં] “પરંતુ તમે તે બધા કરતાં સારા છો એમ હું તો માનું છું. તમે તેમના કરતાં ઉતરતા નથી.”

અફસર:-“નહિ, સદંતર નહિ. જે હજી સમયે મને ગોળી વાગી હતી ત્યારે અમારાંમાંને પ્રત્યેક જન સંપૂર્ણ વીરતાની સજ્જત પ્રતિમા સમાન હતો. જે દિવેરીથી તેમણે હુમલો કર્યો હતો તે સાચે અવધૂનીય પ્રશંસાને પાત્ર હતો.”

તરૂણી:-[નિમિત્ર હોય] “કદાચ એજ સ્થિતિ સામાવાળાઓની પણ હોય!”

અફસર:-“નિઃસંદેહ!.....”

તરૂણી:-“આહ! તમે કેવા શરીર છો! હું કમીના માણુસોને ધિક્કાર છું.”

અફસર:-“ઓહ, તેઓ વાસ્તવમાં કમીના નથી હોતા. બલ્કે તેઓ વસ્તુસ્થિતિને સમજ નથી શકતા.”

તરૂણી:-“તમે કેવા સરળ છો!”

[તરૂણી અફસરને આથી ખોટું લાગે છે. તે સકુટિત ચાલે છે. તરૂણી ચરચરી બેઠે છે.]

તરૂણી:-[તિને વળગી પડતી] “પરંતુ મને તમે ગમે છે. એક સર્જનને મળવું એ કેટલું બધું આનંદાપક હોય છે!”

અફસર:-[એકદમ]-“પણ તું એકલી કેમ રહે છે? શું તારે કંઈ રશિયન મિત્ર નથી!”

તરૂણી:-“રશિયન! [અલ્લીથી] નહિ, અંદરે પાણુંજ મોડું છે. મ્હાઈ મિલન થયું તે પૂર્વે શું તમે થીયેટર ગયા હતા?”

અફસર:-“હા.”

તરૂણી:-“હું પણ ગઈ હતી, સંગીત સાંભળતું મને ખૂબ ગમે છે.”

અફસર:-“મ્હારી માન્યતા મુજબ સમજાઈ જ રશિયનોને ગમે છે.”

તરૂણી:-[તિની તરફ જોતાં] “જ્યારે મ્હારી કને પુરતા પૈસા હોય છે ત્યારે હું ત્યાં જઈ છું.”

અફસર:-“શું તારી હાથત એટલી બધી ખરાબ છે?”

તરૂણી:-“હા, મ્હારી પાસે હવે કેવળ એક રશિયન છે.”

[તિ ખાખખાટ હસી પડે છે. જુવાન આમો બની તેને જોઈ રહે છે. પછી તેની તરફની જુની બારી ઉપર ખેસે છે.]

અફસર:-“તાઈ નામ?”

તરૂણી:-“મને મય કંઈ છે. તમારું નામ પૂછવાની તો ઝુરત નથી.”

અફસર:-[હસીને] “તું પણી નારી છે?”

તરૂણી:-“શું મ્હારે નારા ન બનવું જોઈએ?”

અફસર:-“અવશ્ય, તું અમને સજ્જાને જંગલી માનતી હોય એમ લાગે છે!”

તરૂણી:-[બારી પાસેની એક કુર્સી ઉપર બેસતાં જ્યાં તેના એક ગાત્ર ઉપર ચાંદું અજવાળું પડે છે]

“મ્હારી કને નહારા બનવાના અનેક કારણો છે. હું હવે ઘણીજ પરેશાન છું મને કંઈ ઉપર વિશ્વાસ નથી. તમે ઘણા જર્મનોનું ખૂન રોડું કરો!”

અફસર:-“જ્યાં લગી હાથો હાથની ઝપા-ઝપી ન થાય ત્યાં લગી એ શી રીતે ખબર

પડે। મહેને એવો કોઈ પ્રસંગ સાંપડ્યો નથી।”
તરૂણી:-પરંતુ તમે કોઈકને કંઈ કરી
આનંદ તો અવશ્ય અનુભવતા હશે।

અફસર:-“આનંદ! હરેગિરિ નહિ, એ વિશે
અમે સધળા એક સરખાજ હોઈએ છીએ:
કર્જા પાતરે અમને એમ કરવું પડે છે।”

તરૂણી:-“આહ! કેવું બધું કરે રૂપ” ગદારા
ભાઈ મરી પરવાયાં હશે એમ હું તો ધારું છું।”

અફસર:-“શું તને તેમની કોઈ માહિતી
નથી?”

તરૂણી:-“માહિતી! અમારા દેશથી કોઈ
સંભાર્યાર આપતતાજ નથી. કદાચ તે દેશજ રહ્યો
ન હોય. જે વસ્તુઓની મહેને ગાંધું છે તે કદાચ
થઈ ચૂકી હશે અને હું તેને ધીણવાર જોઈ
શકીશ નહિ એમ મહેને તો લાગે છે. મા, બાપ,
ભાઈબહેનો સધળાજ મૃત્યુના ધાંટે ઉતરી ચૂક્યાં
હશે. જંગ તખાડીવું હથિયાર છે [ગોળા]ને તમને
ખબર છે નહીં તમે મહારી કને આવ્યા હતા
ત્યારે હું શું વિચારતી હતી? હું મહારા ગાંધી
અને માદ કરતી હતી. અગર હું તેને ફરી જોવા
પામું તો સામેજ મહારા હાથેના કોઈ પાર રહે
નહિ. શું તમે કદી ઉદારા ચલા છો?”

અફસર:-“હા, હું ખાઈઓમાં ઉદારા
ચલો દતો ખરો. પરંતુ બીજા સામે તેનો
ઈકરાર કરતાં શર્મ લાગે છે।”

તરૂણી:-“પરંતુ ત્યાં તમે સધળા વચ્ચે
ગાંધી મિત્રાચારી હશે...ત્યાં મહેને સધળાજ
નફરતની નજરે જુએ છે ત્યાં હું શું કહું? અને
કદાચ મોઢા મળે તો મહેને કંઈ કરતાં પણ ન
અટકે।”

(તિ. ઓર ઓરથી શ્વાસ લે છે.)

અફસર:-“વાહ! વાહ!!”

તરૂણી:-[ગમગીન સદે] તમે પહેલા માણસ
છાજેજો મહારા પ્રત્યે હમદર્દી દેખાડી છે. હું ખૂબજ
પ્રસન્ન થઈ છું. માણસોને કેળવ શકાતું હોયજ

પરખી શકાય છે. શું એ સાચું નથી? જગતમાં
સર્વોર્તમ જોઈએ એજ છે અને તમે જાણો છો
કે એ જોઈએ ઘણાજ થોડા માણસોમાં જોવા
મળે છે।”

અફસર:-[સારેમતે:-“તું ધંણીને બદલે
યુવાન છે।”

તરૂણી:-“બદ્યમાન? તમારી ધારણા મુજબ
અગર હું બદ્યમાન ન હોત તો જીવતી પણ રહી
શકી હોત કે? હું તો સ્વયંનું કોમેજ સંત્યાનાસ
વાળી મુક્ત. જગતમાં સારા માણસો ઘણાં એ
સંભવિત છે પરંતુ હું તેમને જોઈખતી નથી।”

અફસર:-“હું ઘણાને જોઈખું છું।”

તરૂણી:-[તેના તરફ ઢળી] “તમને કદી
મુશીબતોને સામનો થયો હોય એમ લાગેલું નથી?”

અફસર:-“ખરેખર, મુશીબત અને મહારા
વચ્ચે હંમેશાં બોર ગાઉં છું રહે છે।”

તરૂણી:-“એ તમારા મુખ પરથી જ એ
વતાંય છે. હું એક પ્રમાણિક અજ્ઞાના જેમ પહેલાં
હતી-હું એમ ધારો. પછી તેમને મહેને તમારી
મા અને બહેનો પાસે લઈ જઈ કહેલું “આ એક
જર્મન અજ્ઞાના છે જેનું કોઈ દારૂ નથી, એ
ગરીબ અને બેકાર છે.” તેઓ કહેશે “જાણી!
એ તો અફસોસનાક કહેવાળા એક જર્મન
અજ્ઞાના! અને મામંતો ખાતમ-ચર્ચ જશે!”

[અફસર ધ્યાનપૂર્વક તેની વાતો સાંભળે છે]
“સમજ્યા?”

અફસર:-[કંઈક ખતરી] “હા, એવા જોઈ
પણ હોય છે।”

તરૂણી:-“તેઓ જર્મન અજ્ઞાનો તો ફરીએ
રાખવાનું હરગિરિ ગવારા કરશે નહિ. પછી, ભલેને
તે મને તેટલી પ્રમાણિક કેમ ન હોય। અને હું, હવે
ભવિષ્ય માટે સદાગારી નથી રહ્યો બહે. હુસ્યાર
ગાંધી લીધો છે, તું તમે મહેને સુખન ન
આપશો?”

તરુણી:-“થું તમે રડાઈને જોયું છે? તે આજ રાત્રે જેવું ખુસ્તુમા લાગતું હતું. આંધની આંધની તેના ખૂણેખૂણામાં પથરાઈ યગી હતો. ઝોડ, જંગલ કેવી નહારી શોધ છે. હવતા રહેવું એ પાપ મનાય છે.”

અંદસર:-“જ્યાં લગી તું મૃત્યુનો મુકામિજો ન કરે ત્યાં લગી તું અંધારો કાઢી નથી શકતી કે હવતાં રહેવું કેમ છે? અને જ્યાં, લગી એ જાન...”

તિ ચૂપ થઈ નય છે. પોતાના વિચારો આંધિર કરતાં શરમાતો હોય એમ લાગે છે

તરુણી:-[નમ્રભાવે] “બધા પુરખ! તમે અંખી શી રીતે થયા હતા?”

અંદસર:-“એક ઉધામ મયદાનમાં દંડા વખતે મળે ચાર ગોળાઓ વાગી હતી.”

તરુણી:-“જ્યારે તમને દંડો કરવાનો દુકમ આપવામાં આવ્યો ત્યારે તમને ડર ન લાગ્યો?”

તિ નકારમાં ડોડી ધુણવી દેતી પડે છે.

અંદસર:-“નહિ, ઝરાય નહિ ઉલ્લાસ એ તે સવારે હસેતા હતા.”

તરુણી:-[અનન્ય યથા] “હસતા હતા?”

અંદસર:-“હા તું શું માને છે? બીજી સવારે જ્યારે હું જાનમાં આવ્યો ત્યારે મને જોયું તો મહારા કર્નેલ મહારા પર દગા પગા હંધારી રહ્યો હતા. અગર તું અમારા કર્નેલને જુઓ તો અંધારું ધુણ પર હમાન લઈ આવે. અમને આ કૃતિનો બદલો હુરર મળે છે. મીત કેવળ એકવાર આવે છે. પોતાના વતન માટે પ્રાણ આપવા એનાં જેવું સુંદર મૃત્યુ એકે નથી.”

તરુણી:-“મળે કાઈ વસ્તુ પર શ્રદ્ધા નથી. વતન ઉપર પણ નહિ. મહારા દિલ મરી પરવાયું છે.”

અંદસર:-“એ તારી માન્યતા છે. અગર તારા દિલ મરી પરવાયું. હવે તો તું જ્યારે મળે મળી ત્યારે રાતી ન હવે.”

તરુણી:-“અગર એ મરું ન હવે તો શું હું અવની રહી શકતી હતી?...થું રાત્રે શેરીઓમાં રખડી અનરયાઓને મહારા દેડ અર્પા સંકળી હતી?...કોઈ મળે ઓળખી ન લે એ વસ્તુથી કરીને શું હું હમેશા મુંગી રહી શકતી હતી? નહિ દરમિજ નહિ એકં ઝિંદગિલથી એ કામ થઈ શકે એમ નથી. હું હવે શરાબ પીવા માંડીશ અને જોન જોતામાં પતિના બની જશી. તારી હૃદયની ઉમિરો મહાગમાં ફના થઈ ચુકી છે. હું કેવળ મહારા માટે અવની છું મળે કાઈ ઈન્સાની વા જે છ-સાની હતી પ્રત્યે હમદર્દી નથી.”

અંદસર:-“પણ તું તો હમણાં તારા સર્ગા સંબંધીઓનું રક્ષા હતી અને ફરીએ તરફ સદાનુબંધિ દર્શાવતી હતી.”

તરુણી:-“હા, તેઓ મુસીબતમાં સપામમાં છે તેટલા ખાતર. જે મુસીબતમાં હોય તે મહારા જેવું છે મળે કેવળ મહારી આત ઉપર રહેમ આવે છે હું તમારી અંધારા ઓરતો કરતાં બધા પ્રકારની છું. જે કાઈ હું કરું છું તેવું મને સંપન્ન જાન છે. હું દંભી આંખ સંતોષથી ચલિત છું. હું મારી જાતને જેતરી શાંતિ મેળવવા ઇચ્છતી નથી અગર હું પાપમાં પડી ચુકી છું તો મારી જુદિનેય પાપમાં અરડવા નથી માંગતી.”

અંદસર:-[કટાક્ષ કરતાં] “અને ન તારા દિલને પાપની લાગણીથી અરડવા માંગે છે.”

તરુણી:-“લેસા પુરખ! તમે ઘણા ઝિડી છો. પરંતુ એમ વિરે તેમણે દિલિબદ્ધ છે એ જોડા છે. આપણે ફક્ત આપણી જાંતનેજ આડીએ છીએ જીનને નહિ.”

(અંદસર ગંભીર ઉઠી થઈ નય છે. એક વર્તમાનપત્રના ફેરીયાનો સાદ દરથી સંભળાય છે. તે તેને તાકી રહે છે. તરુણી ૩૫ તેને પોતા તરફ ખેંચે છે.)

અફસર:-નહિ, આપણે કેવળ આપણી માતૃભક્તિ આપણાં નથી પણ બીજાનેય આપણે છીએ. હું એ સાબિત કરવા ઇચ્છતો નથી; પરંતુ અને...અને

“દુનિયામાં અન્ય વસ્તુઓ પણ છે...સુરવત...”

(ફરીયાઓનો સાદ હવે સ્પષ્ટ સંભળાય છે. બંને સાંભળવા પ્રયત્ન કરે છે. “મહાન વિજય...જર્મનોનો લય” કર પરોક્ષ...દગ્ગરો કંદીઓ...” બરાબ પાડતા ફરીયાઓના અસ્પષ્ટ શબ્દો સંભળાય છે. નવજવાન અફસર હર્ષ-વેશમાં ઉછળી પડે છે. અને જ્યારે તે શેરી તરફ જવા યાહોમ દોડે છે; ત્યારે તે એક નાણુંક દેહ સાથે અચગઈને યંબી જાય છે. તરણી ઝેર-ઝેરથી શ્વાસ લે છે અને તે અદ્યવાળા બ્યારૂળ અંદાજમાં ઉભી છે. અફસર તેના હાથને સ્પર્શન આપવા સહેજ વાંકો વળે છે. તરણી પોતાનો હાથ ખેંચી લે છે. અને ટપલ ઉપરથી નોટા વીણી તેને આપવા ચાહે છે. પરંતુ તે હથરાત યથા ખોશ ઉભો રહે છે.)

તરણી:-“અને લઈ જાઓ...અંતેરી દોલત મારા માટે હરામ છે.... અને લઈ લો.”

[તે જલ્દીથી નોટાના ટુકડે ટુકડા કરી ઉરાડી મૂકે છે. નવજવાન અફસર આશ્ચર્યચકિત થઈ તેને જોઈ રહે છે, પછી દરવાજો ઉઘાડી બહાર નીકળી જાય છે. તરણી પુતળાં જેમ ઉભી છે. તેના કાનોમાં “લય” કર પરોક્ષ” નો સાદ ગૂંછ રહ્યો છે. તેની આંખો સામે બચ્ચ પણની તમામ ઘટનાઓ એક પછી એક ખડી થાય છે. તે ધાડીને ફર્યા પર ખેંચી જાય છે. અને બંને પગોમાં પોતાનું માથું છુપાવી દે છે. જ્યારે તે મસ્તક ઉઠાવે કરે છે ત્યારે તેના ગુલાબી રૂપસારો પર આંસુના નિર્મળ બિન્દુઓ વહી રહ્યાં હોય છે.

તરણી:-“શિક્ષત...આહ...શિક્ષત...એક શિલ્પિ” [તે બારી ઉપર ખેંચી દઈ લઈ ચૂકે ગયાં માટે છે.]

“રડી લે, દિલ ખોલીને રડી લે...”

હે આંખ...લોહીના આંસુ વર્ષાવ...”

[બહાર શેરીમાં લોકો ગાઈ રહ્યાં છે.]

“યા રખ રહે સલામત ફર્મારવાં હમારા” [ખેંચે]

રહે છે યાદ મને હર ઘડી મદીનાની

સ્વનાર : હાફિઝ “ઉદ્દત” (બરખોધન)
ઘેરે છપાઈ ગઈ છે છબી મદીનાની,
ફરી રડી છે નજરમાં ગલી મદીનાની.
નસીબ થાય જિયારત કદી મદીનાની,
તો ખાક આંખમાં આંસુ ફરી મદીનાની.
વખાણુ જ્યારે ખુદાએ ક્યાં મદીનાનાં,
તો થાય કાઠિયી તારીફ શી મદીનાની?
ઉભય જગત તરફી રહમત લઈને ખોળામાં,
વધી છે વિશ્વમાં ખૂબી અતી મદીનાની.
કદી તે નામ ન લે સ્વર્ગની વસંતોતું,
વસંત જોઈ લે ખૂબી કદી મદીનાની.
કસમ ખુદાની કઈ હું ન સ્વર્ગની આશા,
નસીબ થાય જો સુખને ગલી મદીનાની.
હું ગર્વ કાં ન કરું મારા ભાગ્ય પર “ઉદ્દત”,
રહે છે યાદ મને હર ઘડી મદીનાની.

“કારવાં” આફ્રિકામાં મળવાનું ટેકાણું:-

UNION PRINTING WORKS

91, Victoria Street,
DURBAN.

દુખતો નાવિક

ખંગાળના સુવિખ્યાત બ'ડગોર શાઈર

કાઝી નઝરૂલ હિસ્તામનું એક પ્રેરણાદાયક કાવ્ય

ભાષા-તરકાર : ઇમામુદ્દીન સદરૂદ્દીન દરગાહવાલા

ખંગાળ-કાવ્ય-વાંચકામાં નવું જોશ, નવી પ્રેરણા અને પ્રગતિશીલ વિચારો સિંચવાનો બધોય યશ કાઝી નઝરૂલ હિસ્તામને થતો છે. એ મહાન ક્રાંતિકારી કવિનો પ્રથમ પરિચય, મેં થોડા વખત ઉપર રાજકોટના આઠવાણિક "સુસ્લિષમ બુકેટિન" માં કરાવ્યો હતો. તે પછી છેલ્લા ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૦ના "નવચેતન"ના અંકમાં તેમનું સુપ્રસિદ્ધ કાવ્ય "વિદ્રોહી"નો અનુવાદ કવિના પરિચય તરીકે "બ'ડ-ગોર" શિર્ષક હેઠળ મેં પ્રસિધ્ધિમાં મૂક્યો છે. આજે "કારવાં"માં પણ એ જ હિન્દુસ્તાનના સંદેશવાદક કવિ કાઝી નઝરૂલ હિસ્તામના એક પ્રેરણાદાયક કાવ્ય-અનુવાદ દ્વારા મારા લેખની બિસ્મિલ્લાહ બોલું છું, ને આશા રાખું છું, કે સુસ્લિષમ-મુજરાત, કવિના વિચારોને પચાવવા જેટલી તાકાત કેળવી, સુલભી જન-માનસને ફેલાવી દે. જે અવકાશ મળે તો સુસ્લિષમ હિન્દના આ મહાન હિન્દુસ્તાની ઇશ્વરના કાવ્યોએ, ખંગાળી સાહિત્ય ઉપર ફેલેલી જખ્ખર અસર કહેવી છે, તે દર્શાવતો એક નિબંધ "કારવાં"માં આપીશ, જેથી વાંચકો કાઝી નઝરૂલ હિસ્તામની શાયરી જેટલી પ્રભાવશાળી છે તેનો તાજ કાઢી શકે.

કાઝી સાહબના અનેક કાવ્યોના તરજુમા-અનુવાદ પૂર્વે આ શ્રેણી તેમજ રશીયન જગતનામાં યદ્યપિ હોંડા, ત્યાંની સામ્યવાદી જનતામાં એકદલ મફત્તુ થયેલા છે. કાઝી સાહબની વિશેષ જોજ-ખાણ મારે એટલું જ જણાવવું ગતિ થઈ પડશે, કે એઓ "વિદ્યાપતિ" અને "સચેરા" નામક મરાઠી બોલપટોના અમર સર્જક છે "વિદ્યાપતિ" બોલપટું હિન્દુસ્તાનમાં એટલું બધું આપકાર પામેલું છે, કે જનના જીવાળ પ્રકારના બીજ બોલપટો બેવાને અત્યાર લગી તલસે છે.

આશા છે, કે "દુખતો નાવિક" એ કાવ્ય "કારવાં"ના વાંચકોને પ્રેરણાદાયી થઈ પડશે.
ઈ. સ. ૧૩૫૭ (૧૯૩૭)

આ પરિવર્તન-ભૂમિ દુઃખ-દર્દના જળથી તૃપ્ત બનેલી છે.

ઓ પામક! તે તારી કુ'પડી અડોવા શા માટે બનાવી રાખી છે?

વાદળો-ચિદિન વિજ્યાનો સંકેત એ છે, કે ઓ જીવન-વચિત! તારી સાદી લંબાવ.

જે વાદળોએ તું પાણી માના અશ્રુઓની જેમ શિરપર ટપકી રહ્યું છે, અને આવેથી ભૂમિ, જ્યોને પોતાના દેહની ભાતિ લીધાને પાસે બોલાવી રહી છે.

વેગીલા પૂરમાં તારી સંગતિ, મેલનું દુરકાં ભરી રહી છે.

નદીનું પાલક તેમના ચિના મનું મનું છે. નાવિક! અરે નાવિક! સદા ખૂશો કરી દે, કેમકે આ નૌકા મોળાઓના ધપેલા ખાઈ ખાઈને ડોલી રહી છે

તારી લાડત વ્યર્થ છે, હવે ફનાના લંબરને છોડી કરી દે.

તારી કુટિરમાં જગાર-ભાટાનું પાણી પ્રવેશી રહ્યું છે.

તારો જીવન-સિંક તટના પ્રતિ વળા વળાને જોઈ રહી છે.

આ જૂનો સદચર પરસતા વધાઈ અને કાળજી રાનોએ તારો પરિતાપનો દિલાસો હતો પરંતુ તુંજ છે, કે હજી સગી ફાટેલી સાદી ઉપર પોટો છે.

કેમ આ દુઃખ અને યાતનાઓની સાંકેતો હમેશાંના માટે તોડીને ફેંકી દેતો નથી? તું હિરા-મોતીના ખજાનાની શોધ તો કરતો ન હતો,

અને ન તો સોના-રૂપાની વાંચના
ધરાવતો હતો.

તું શું ઇચ્છતો હતો?—માટીનું એક
ખાલું.

ભગ્ન-દિપિકા, નાની શી કુરિર અને થોડિકશી નિંદ્રા !

અભાગી ! તારો જીવન-આશય તો એજ હતો.

લે; આ બાજુશોને ચોરવાને માટે માંદગી,

ધંપણ અને મોત તારા ધરમાં ધસી આવ્યાં છે.

નાવિક ! તારી નૌકા ફળીને તળીયે બેસી
રહી છે.

સાવધ ! ક્યાંક વજ્ર માટીની ટક્કરથી તારા
પગ લોહી-બીનાં બની ન જાય;

પરંતુ તું તો અનન્ત-સોકનો પથિક છે.

ત્યારે તને જાને ભય છે ?

વાદળાં ઘેરાયેલાં છે, વિજળી કડગટ કરી

રહી છે, સમુદ્ર ભમરીયાં ખાધ રહ્યો છે પરંતુ

તને આ બધાની શી ચિન્તા છે ?

તારે તો ઝમીનના તળીયે જવાનું છે.

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રક્તોદ્ધમંદ ઇલાજ

ગોનો-કીલર

[૨૯૨૨૬]

બેઘડક આજેજ અજમાવો

ડોક્ટર જસાણીની
જગમશાહુર દવા

ગમે તે કારણથી લાંબુ થયેલ તુરતનો અથવા જુનામાં,
જુનો પ્રમેદ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ, તથા રસી
(પર) થતી સખત બળતરા, ટીપુ ટીપુ તથા અટકીને થતા પેશાબ,
મુખાશયમાં આવેલો સોજો તથા થયેલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રદરના
ભયંકર રોગો વગેરે પેશાબને લગતાં તમામ દર્દોને જડમુગથી નાશ કરી
બગેલી ધાતુને મુધારી સ્વચ્છ અને ઘટ કરે છે.

પચાસ પગ ગોળીની બારલીની કીમત રૂા. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આડં આના જુદું:

જ્યેતવણી

ખરીદતાં પહેલાં

દવાનું નામ

: ગોનો કીલર :

અને કુદાછાપ રીલ-
બંધ પોકેટ તપાસીને
લેજો.

રોડીસ્ટ : સી. એન. બ્રધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.
એક્સા બનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી,
વીહુલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

પેલા પહેલા શેઠ છુપી રીતે આવતાં જતાં માફ નીરિકણ કર્યાજ કરતા. પુત્રની કુપાથી વરસના અંતે પેલા પહેલા શેઠને સાદ દીસી આવ્યું કે બીજા શેઠનું કામકાજ તેમનાથી સવાયું થયું છે. અને તેની શાખાશીનો દકદાર થોડે ધણે અંશે હું પણ છું. યાદમિ પુરાં યતાં વતન જતી વખતે મેં પેલા પહેલા શેઠની મુલાકાત લીધી. ત્યારે તેમણે માનપૂર્વક પાસે બેસાડી કહ્યું કે “આપ ફરી આવે ત્યારે માફ કામ સંભાળો તો ધણું સાફ.” અને બીજી એવીજ મારી પ્રશસ્તિ... હવે જવાબ આપવાનો મારો મોકા હતો અને તેથી મેં સાફ એમજ આપ્યો કે:- “એ બધું ખરું! પણ મેં હજી લેખ લખવા બંધ કર્યાં નથી. જેથી આપના કામની જોખમદારીની લાયકાત હજી સગી મારામા આવી નથી.”

હવે એક ત્રીજો બનાવ ટાંકાને બસ.

મદારા એક મુરબ્બીએ પોતાના જમાણી લાયકાતની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે બધી હતી કે “તે માણસ બીડીએ ન વાળતો હોય અને મીઠામાં મજુરી કરતો ન હોય.” શોધખોળના અંતે તેમને મનમાનવો મુરબ્બી મળી આવ્યો. અને લગ્ન થઇ પણ ગયા. આજે આ બનાવને પાંચ વરસ વીતે છે છતાં એ પરીક્ષકની તાજુબી સાથે-એમની દીકરીએ એક દિવસનું પણ સંસાર સુખ દીધું નથી. એટલુંજ નહિ પણ તે લાયકાતવાળો સુવક દસઝાં બીજી કરવાની કે.શિશમાં છે. દબાણપૂર્વક કંઈ કહેવા જતાં જવાબમાં સફાઈપૂર્વક તે કહે છે કે. “હજી સગી બીડી વાળીને યા મીઠામાં જાળે મેં. મદારી લાયકાતમાં ફરી ઉણપ આવવા દીધી નથી એથી વધુ આશાની મદારી સાથે ચરત નથી.”

આ એક દુઃખક છતાં સત્ય ધટના છે અને વધુ નવાઈ તો એમાં એ છે કે, એજ બાળક શિક્ષિત અને નવા ચીસાના માણસો છે! ઉપલા બનાવોમાંથી માત્ર લાયકાત વિશે થોડુંક તારવીયું.

(૧) પહેલા બનાવ વિષેની સુચવણ તો ઉલ્લાખ તેમ નથી.

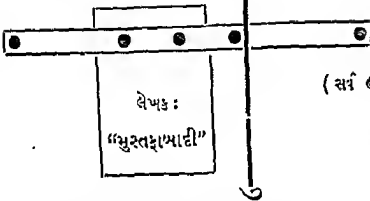
(૨) બીજા બનાવમાં માત્ર લેખક હોયના મુન્દાસર વ્યાપારી કામને નાકાચક ગણી કાઢવાની માન્યતા કેટલી ઉતાવળી અનેક હતી છે?

એનો બીજો અર્થ, એજ હોય શકે કે આપણા સમાજમાં લેખક હોવું એ એક ભયંકર આપ છે. લેખક વર્ગ વ્યાપાર છે ઉત્તેજન પાત્ર નહિજ. આપણા સાહિત્યની હાલતવાતીનું આ એક સમ્બળ કારણ છે. સમાજ સાહિત્યકારને બિચારો માને છે, સમાજરૂપિ શરીરનું કદાદી ઉઠેલું શુભકું ગણે છે. નહિતર લેખક હોય તે શા માટે વ્યાવહારિક કાર્યક્ષતા શુભાવી બેસે! હકીકતમાં તે કશું ખોઈ બેસતો છે પણ નહિ. એની ખુદી દલીલ મારી બાળવેલી નોકરી છે. લેખકમાં સ્વત્વ હોય અને તેના લીધે વધુ આપણુસી તે ન કરે એટલે તેમને નાકાચક ગણી કાઢવા એજ આપણા શેઠાની નેમ હોય તો તેમણે લાયક નાકાચકના સિદ્ધિતા છાડી પુરામતીઆ અને ગેરપુરામતીઆ એવી કાઈ પરીક્ષા સુકરૂં કરવી જોઈએ.

(૩) ત્રીજા બનાવની લાયકાતની વ્યાખ્યા અનુક્રમણમાં સૌથી ચડે તેવી છે. પ્રથમતો બીડી વાગવી યા મીઠા મજુરી કરવી. એ કાંઈ કામ કે દેશમાં એજવાર મનાતું નથી; છતાં ધડી-ભર તેમ માની લઈએ તો પણ મુજરાન ચલાવવાની આવી કેઃ બાજનો કચો મુરાન સ્વીકારશે! લગ્ન માટેની લાયકાતની આ દેકડી નહિ તો બીજું શું? એક સુસન્નમાન પોતાના સુસન્નમાન જમાણી લાયકાત આવા શબ્દોમાં બાંધે ત્યારે આપણે મુકમલ શિક્ષણથી કેટલા વેગળા જઈ રહ્યા છીએ તે સાફ દીસી આવે છે! આ બધુંય છતાં મુદ્દાનો પ્રશ્ન તો એ છે કે વરની લાયકાત સાથે આવા વિષયોને શું લાગે વળગે ભજા! શું બીડી ન વાળવું, અને મીઠા મજુરી ન કરવું અને એ સિવાયનું બીજું બધું કરવું તે લાયકાતજ છે. ગમે તેવા ઉધા ધધા પણ અને ગમે તેવું વગેરેપણ પણ. કેરી વિચિત્ર માન્યતા છે!

અંતે હું એ બેવા ઉત્તુક છું કે કામના નવચોક્કીઆ શિક્ષીન સુવાનો સમાજમાં ચાલી રહેલી બુનવાણી મનોદશાનો મક્કમ મુકાબલો કરે. અને એવા કામો કરીને બતાવી દે. કે જેથી બુની ધરડાઓના દિમગમાં લાચાર રહેલી જૂની માન્યતા રૂપિ બદલૂ નીકળી જાય.

ઉ ન્હાં આં ર

(સર્વ હક લેખકને અધિન)

ગતાંકથી આહુ

મુસ્લિમ બહુમતિમાં બંગાળ પંચી બીજી નંબરે પંતબની ગણના થાય છે. ત્યાંની કેળવણીની સ્થિતિ બાબે પંતબ શાળાઓના કેપુટી કનસપેક્ટર સાદબ ખાનબદાદુર ખુરશીદ અદમક તા. ૩ ઓક્ટોબર ૧૯૨૮ના “મુસ્લિમ આઉટલુક” લાહોરના અંકમાં એક લેખની પ્રતાવનામાં લખે છે કે “મી. આરનોદસ તે માનવી છે કે જેણે સને ૧૮૫૭માં એટલે આઝમી સીતેર વર્ષ પૂર્વે પંતબ કેળવણી ખાતાનો પ્રથમ રીપોર્ટ તંપાર કર્યો હતો. મુસ્લિમોની કેળવણી પર પ્રકાશ પાડતાં તેઓ લખે છે કે અહિંયાલું કેળવણી હેતુ પુરેપુરી રીતે મુસલમાનોના કબજામાં છે. શાળાઓના વિદ્યાર્થિઓની સંખ્યા જેતાં મુસ્લિમ બાળકોની સંખ્યા ખાસ વિશેષતર તરી આવે છે. સહુથી વિચારવુકન બીના તો એ છે કે હિંદુ વિદ્યાર્થિઓ પશુ મુસ્લિમ શિક્ષકો ઉપર પુરેપુરો વિશ્વાસ અને અને આસ્થા ધરાવે છે. અને તે કારણે તેઓ વિશેષ સંખ્યામાં હારરી શીખવા સાર મુસ્લિમ શાળાઓમાં દાખલ થાય છે. એ મારી મુસલમાન શક્તિથી પર છે કે આજે પંતબની શાળાઓમાં જોરથી સંખ્યામાં મુસ્લિમો કેળવાય રહ્યા છે તેટલીજ સંખ્યા હિન પ્રતિહિન વધતી જશે, અને આ પરિસ્થિતિને જોમ આજે જો દાહન પર છે તેમજ આશવા દેવામાં આવે તો આશવાની કે અનિચ્છોહિન ભવું નથી કે સરકારની સર્વ ગહિન મુસલમાનો હણી જશે. આ એક

આંખ આડા કાન ન કરી શકાય એવી અગત્યની અને રાજ્યહિતની વાત છે કે જેને રોકવું જરૂરી છે. બન્ને ફરજિયાત છે”

મી. આરનોદસની સત્તાહને માન્ય રાખી તે ઉપર આપણા મુસ્લિમોની દૈનેપિ સરકાર માખ્યપે આપણા માટે કેવો પ્રબંધ કર્યો તે ચાર વર્ષ ખાદ એટલે સને ૧૮૬૧માં મયરેક્ટર ઓફ એજ્યુકેસન મી. કેપ્ટન ફર્લે જે વિવેચન કર્યું છે તેથી સ્પષ્ટ થાય છે.

“વિદ્યાલયોમાં જે મુસલમાન શિક્ષકો ટ્રેનિંગ યદ રહ્યા છે તેઓની સંખ્યા અતિ મ્હોટી છે. આ શિક્ષકોમાં ૩૩૪ મુસલમાનો, ૧૧૨ હિંદુઓ અને ૭ બીજી કીમોના છે. અત્યારના સમયમાં અનુદૂળ સંજોગો પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં મુધી આ સંખ્યામાં ઘટાડો કરવો એ હજી જણાવું નથી. અંબાલા સિવાય પ્રાંતિક બાપાની શાળાઓ પર મુસલમાનો સંપૂર્ણ કબજો ધરાવી રહ્યા છે. અને ત્યાં મુધી મુસ્લિમ શિક્ષકો પ્રગ્નપ્રિય છે ત્યાંમુધી એ સમામની ભવું અને લાભ કારક નથી કે તેઓનાં રથાને બીન્તઓની નિમણુંક કરવામાં આવે. અલબત્ત ઇલાહાના સત્તાપિશે શક્તિપૂર્વક આદિસ્તા આદિસ્તા આ માર્ગ સાફ કરી શકે છે અને તે એવી રિતે કે તેઓ હિંદુઓને વિશેષ પ્રમાણમાં ટ્રેનિંગ રકુ. બીનો લાભ જેવા પ્રેરે અને ઉત્તેજે અને જે શાળાઓમાં મુસ્લિમ શિક્ષકોની નિમણુંક કરવા બારે દયાજી કરવામાં ન આવે ત્યાં હિંદુ શિક્ષકો

કોને જગ્યા આપવામાં આવે."

આ પછી ડેપુટી મેન્સપેક્ટર સાદબ આગળ લખે છે "કેજવણી ખાતાએ આ પછી બે પોલીસીઓ ધારણ કરી અને ધરાદાપૂર્વક ચિત્ર દાખવી તેનો અમલ શરૂ કર્યો. એકતો કેજવણી ખાતામાંથી ધરણીઓની સંખ્યા ધરાડી દેવામાં આવી અને બીજી જગ્યા કે તાલુકાની અંગેજી શાળાઓનો સંપૂર્ણ કાલુ ગૌર ધરણીઓને આપી દીધો. જગ્યાના હેકમારદરેના ૨૭૭૮ર ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરતાં જણાય આવે છે કે આ અરસામાં ૨૩ કુટુંબ હેકમારદરેમાં મુસલમાન શિક્ષકો માત્ર ત્રણજ દતા સરકારની આ પોલીસી એટલી બધી સફળ થઈ કે ૨૫ વર્ષના અરસામાં રિયલિટી તદ્દન પડદાઘ ગઈ. મુસલમાનો વિદ્યાના ક્ષેત્રમાંથી તદ્દન બહાર નિકળી ગયા. ફરી સન ૧૮૮૩થી ૧૮૯૦ સુધીનો કેજવણી ખાતાનો નકશો એ ૨૫૭૮ બતાવી રહ્યો છે; કે તમામ કેજવણીકારો અને શિક્ષકો બધાજ હિંદુ નજરે પડે છે. જો કે આ અરસામાં થોડાંક મુસલમાનો નજરે પડે છે તેનું કારણ તો એ છે કે આ સમયમાં સરદાર પ્રાંત-પંચાય સાથે જોડાણે હોઈ ધણીજ થોડા હિંદુ રિયલિટી સરદારમાં જવા ચાલી હતા. આથી મરજીયાત કે ફરજયાત ત્યાંની શાળાઓમાં મુસલમાનોને રોકવાજ પડતા હતા.

સરકાર પોલીસી બદલે છે.

આ એક સર્વવિદિત સત્ય છે કે ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ મુસલમાનો પાસેથી દેશને અમુક શરતે લીધો હતો અને પોતાની સત્તા તથા હકનો પુરા એકસો વર્ષસુધી એ કારણે રાવો અને બહેરાત કરી ન હતી કે તેને મુસલમાનોની દહેશત લાગતી હતી. મી. હંટર સાદબના કથનાનુસાર અંગ્રેજો એ આહતા હતા અને જોયાં ઉત્સુક હતા કે મુસલમાનો પેનકેન પ્રકારે ખુદ-ખખુદ અશકત બનતા જાય. પરંતુ મી. વીલીયમ

હંટર તે સમયની સરકારની આ ધારણ અને નીતિને એક પ્રકારની બાધકી નીતિ વર્ણવે છે. પોતે લખે છે કે "સને ૧૮૬૧ સુધી સરકાર એવી નીતિ રીતિ ધારણ કરી કે જેથી મુસલમાનોની આજીવિકાના સાધનોમાં ઉણપ આવે. તેઓની ધન સંપત્તિ અને માસમિલકતો હણાય જાય કે જેથી તેઓ રોકિતકિન બનતાં રાજ્ય સ્વયં મારું હિંદુશી શકે નહિ પરંતુ તેઓની આ ગણના તદ્દન ખોટી પડી અને સરકારની આ અપ્રમાણિક પોલીસીએ મુસલમાનોને ઔર પશુ બેચેન અને બગવાબોર બતાવી દીધા અને બંગાળના ગ્રીફ ગર્લડીસ અને વૉયસરૉય લોડ મીન્ટોના ખૂનો કરવામાં આવ્યાં તેજ વખતે મી. હંટર સાહેબે સરકારનું ધ્યાન ખેંચતાં ક્યારપૂર્વક જણાવ્યું કે સરકારે મુસલમાનોને ત્યાંક બરબાદ કરવાની જે રાજનીતિ ધારણ કરી છે તે પરિપૂર્ણ રિયે ફળીજીત થઈ નથી અને ધરો પશુ નહિ બદલે સરકારની એ નીતિની અંસર ઉઠીજ થવાને સરખાવેલી છે. આથી સરકાર પોતાની સલામતી અને લાભ ખાતર તેનો ત્યાગ કરી સારી અને મુદ્દિકમો બચાવવા એવી નીતિ ધારણ કરવી ઝરરી છે. સને ૧૮૭૧ માં લલામણુ અનુસાર ગવર્નમેન્ટે પોતાની અપ માનિત પોલીસીને ત્યાગી અને ખાસ આજ્ઞાએ વહેતી મૂકવામાં આવી કે મુસલમાનોને આજળ વધારવા માટે પ્રયત્નો આદરવામાં આવે. પરંતુ સરકાર વહેતી મૂકેલી આજ્ઞાએ હિંદુઓને પોતે સર્વ સત્તાધિશ બની ચૂકેલા હોવાથી બેપરવાલીના સાગર સુધી પહોંચાડી દીધી અને કાંઈજ અમલ કરવામાં ન આવ્યો. આ વિષય ઉપર જગ્યા હંટર સાદબ લખે છે કે "કુશળ અને ખુદિશાળી રિર્ષદર્શક હિંદુઓએ વિદ્યાલયો કારા એવું રિજણુ સંમસ્ત દેશને આપ્યું હતું કે જે તેઓનીજ જરૂરીયાત પુરતું અને બંધ બેસતું હોય. જ્યારે મુસલમાનો માટે અપ્રિય અસંસ્કૃતિક

અને ધર્મ વિરુદ્ધ અને ખીન જરૂરીયાત હતું. સરકારી શાળાઓની ભાષા પણ હિંદુઓની ભાષા થાની ચૂકી હતી અને શિક્ષકો પણ બધાને બધા હિંદુઓ જ હતા.”

આ બાબે મદાસ સરકારે, પણ એક દરજ્જા પસાર કરી એ જાહેર કર્યું હતું કે—

“અત્યારની કેળવણીનો કોર્સ એવી રીતે ઘડવામાં આવ્યો છે કે જે હિંદુઓની જ માગણીઓ અને લાગણીઓને માન આપી તેઓની જ ઝડપ આપે. પોષ્ટો હોય, મુસ્લિમ બાળકોની શાળાઓમાં જે અદ્ય સંખ્યા આપણે જોઈ રહીએ છીએ તેથી આપણને આશ્ચર્ય થયા જેવું રહેવું જ નથી બલકે આશ્ચર્ય મુક્ત તો એ છે કે તેઓની આઠસી સંખ્યા પણ ત્યાં શા માટે છે? (જુએ સાયમન કમીશન રિપોર્ટ સંયુક્ત પ્રાંતમાં અપાયેલું રેટરમેન્ટ પૃષ્ઠ ૧૫૩)

ગમે તેમ પણ સરકારને પોતાની અવગી અને અવિચારી પોલીસી બદલવાની દરજ્જા પડી અને જે કાંઈ પણ થયું હોતો બધો જ હોય

હિંદુઓ ઉપર દોષી દેવામાં આવ્યો. સને ૧૮૮૨ માં કેળવણી કમીશને મુસલમાનોની ઉત્પત્તિ અર્થે ૧૩ બલામણો કરી અને પ્રાંતિક સરકારને બલામણ કરવામાં આવી કે મુસલમાનોને ઇસ્કોલ કંટરના હોદ્દાઓ અને કેળવણી ખાતાની નોકરીઓમાં અવરજવળ આપવામાં આવે. પરંતુ બ્યારે અગીયાર વર્ષ બાદ પુનઃ તપાસ કરવામાં આવી તો જણાયું કે બંગાળમાં જ્યાં મુસલમાનો બહુમતીમાં છે, ત્યાં માત્ર બેજ મુસલમાનો ઇસ્કોલ અને ૧૯૦ સબ ઇન્સ્પેક્ટરોમાં મુસલમાનો માત્ર નવતીજ સંખ્યામાં છે. આ બીનાથી ખરી પરિસ્થિતી શું છે તેવું સરકારને લાગ થયું. સરકારે પોતાની ખુદની તા. ૨૪ જુન ૧૯૦૧ ની યાદીમાં એ સ્વીકાર્યું છે કે “સરકારની મુસલમાનોને આગળ વધારવાની સ્પષ્ટ આજ્ઞા હરતીમાં હોવા છતાં કેળવણી ખાતાનો ડોલો એ સ્પષ્ટ બતાવી આપે છે કે ૩૬૨ શિક્ષકોમાં મુસલમાન શિક્ષકો માત્ર ૨૧ જ નોકરી ઉપર છે.”

[અપૂર્ણ]

તાજ કું. લી. લાહોરના ઉદ્ધ પુસ્તકો.

ઈલુમી અક્સાને	કી. રૂ. ૨)	દીવાને ગાલિબ	કી. રૂ. ૧૦) રૂ. ૫)
મહબૂબે ખુદા	કી. રૂ. ૧૧	ગિયાબાન	કી. રૂ. ૧)
દીને કામિલ (અવ્વલ)	કી. રૂ. ૧૧	આઝાદીયે હિન્દ	કી. રૂ. ૨)
પયામે ઇકબાલ	કી. રૂ. ૨૧	નવાયે હુરમ	કી. રૂ. ૧૧
જવાહિરાત	કી. રૂ. ૧૧	યુગતાર્થ કે અક્સાને	
સરોદે જિંદગી	કી. રૂ. ૨)	અવ્વલ-હુવ્વમ દરેક	રૂ. ૧૧
જામે તાહૂર	કી. રૂ. ૧૧	મુસદ્દસે હાલી	કી. રૂ. ૩) રૂ. ૨)
			રૂ. ૧૧
બાલે જિંદગી (ઈકબાલ)	કી. રૂ. ૩)	શિકવા: ૫ જવાબ	બા, બા, બા)
ધી રાંદેર સ્ટોર્સ.		કણ્વીક, મુરત.	

સ્વિકાર અને પ્રમાણીયતા.

હિંદનું મુસ્લિમ રાજકારણ:—લાખાતર-
કાર, “મંડવિઆ” કૌમત રા. ૧) પો. અર્થ
પાંચ આના વધુ. મેળવવાનું રચાન ‘મંડવિઆ’
કોલિનર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, બાટવા (કાલિઆવાડ)

મૂળ લેખક જનાબ અબ્દુલવહીદખાન બી.

એ. ૪૭૯ પાનાના આ દળદાર ઇતિહાસ સાથે
નિવેદન, પ્રસ્તાવના વગેરેનાં ૩૦ પાનાં ઉમેરાયાં છે.
પ્રથમ તો ૪૫ રા. કૌમત ખુશીયા ઉપગતી રાક્ષય
એવા દળદાર પુસ્તકને ફક્ત રા. ૧)માં આપવું
એ બેઠક સાદસ ગણી રાક્ષય અને તે મુસ્લિમ
કૌમતે બેદાર કરવાના પ્રચાર અર્થે ભાર્ષ અ
લનીક મદાસનાલાએ કર્યું છે તે ખાસ અભિ-
નંદનને પાત્ર હરે છે.

હિંદની આઝાદીમાં મુસ્લિમોએ પણ ખૂબ
ખૂબ ભોગો આપ્યા છે, હિંદના નૂતન ચલુતરમાં
મુસ્લિમોએ પણ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે, એ
આ પુસ્તક વાંચતા સાખીત થાય છે. એમાં
મુસ્લિમ માનસનો ઇતિહાસ છે. ગુજરાતી મુસ્લિમ
પ્રજાની ઇમારતના ઘડતરમાં એક ઉપયોગી અને
સંગીન પાયાની આ પુસ્તક ગરજ સારે છે.
પુસ્તકના ઉપયોગીપણા સાથે તેના અનુવાદની
આવશ્યકતા અને અનુવાદની સુંદર કળા તથા
સરળ છતાં આકર્ષક શૈલી અને દિલ્લહર મુદણ
પ્રસંશાનું મુસ્તક હરે છે. વર્તમાન મુસ્લિમ
રાજકારણના ત્રણ પેઢીના સંચાલકોનું કબર
ચિત્ર એકી વેળા આવશ્યક અને અબ્બેડ સાખીત
થયું છે. ગુજરાતમાં આવું પહેલું જ ઇતિહાસિક
દર્ષણરૂપ રાજકારિ પુસ્તક રજુ કરવા બદલ
ગુજરાત ભાર્ષ “મંડવિઆ”નું વર્ગી સુધી ત્રણ
રહેશે અને તેમાં એ મુસ્લિમ-ગુજરાત તો ખાસ.

થોડાંક ચરિત્ર દર્શના:—પ્રક્રમે ઇકબાલ
મથમાળા પુસ્તક ૧ લું. લેખક ‘સીરતી’ મૂલ્ય
પાંચ આના. પ્રકાશક રચાન ‘બક્રમે ઇકબાલ’
કઠોર. વાસા સામણ. ધાસલેટીયા સાહિત્ય અને
બક્રમે ફરફરીયાના મોહથી મુસ્લિમ યુવાનોને
સાચી દિશાની દોરવણી આપવા ભાર્ષ ‘સીરતી’
એ ‘બક્રમે ઇકબાલ’ દ્વારા આ સાદસ કર્યું છે.
કરવામી રંગમાં આવેખાપલાં નાનકડાં ૧૧

ચરિત્રો, બક્રમે. ચિત્રોનો આ નાનકડા ૭૨
પાનાના પુસ્તકમાં સમાવેશ થયો છે. મુસ્લિમ-
નોના ખતકાળને ખર્ચ કરનાં રેખા ચિત્રો નાનાં
નાનાં ડગમાં ભરી મોટા પંચ કાપનારા સુયોગ્ય
રેલબરની ગરજ સારે છે. આરંભનો ઉત્સાહ
ઓગળી ન બંધ અને ઉત્તેજનનું જળસંચય મળતું
રહે તો મુસ્લિમ-ગુજરાતની આ પહેલી જ ગ્રંથ-
માળા અબ્બેડ બનવાને લાગ્યશાળી નિવડે
વિષયોની પસંદગી સંસ્કારિતાનું ધોરણ, લખાણ
અને છપાઈ ઉંચા પ્રકારની હોઈભાર્ષ ‘સીરતી’ને
અભિનંદન અપાવે છે !

ફતાવા આરેફિયહ:—કર્તા મૌલાના અદમદ
અશરક સાદબ. રાંદેર જ. મુસ્ત. છેલ્લાં કેટલાંએ
વરસોથી ‘સાદિક’ દ્વારા ફતાવા કોલમથી પરિચિત
થએલા અને ‘કરેવાં’ ફતાવા કોલમના લેખક
જનાબ મૌલાના અદમદ અશરકથી ગુજરાતી મુસ્-
લમાનો અપરિચિત નહિજ હોય. એમણે પ્રગટ કરેલી
તખ્વીગમાળાનો આ ૪૯મો મહુકો છે. મુસ્લિમ
ગુજરાતની દીની સેવાના મૂલ્ય આંકનાં કહેણું
છે. મૂલ્ય રાંદેરની દીની સેવાઓ હિંદમાં અને
હિંદ બહાર પણ અબ્બેડ મનાઈ અને ગણાઈ છે.
તેમાં વર્તમાન સમયના તખ્વીગ સેવકોમાં મવધાના
મૌસુફી નામ અચરયાને છે. ૨૪૬ પાનાના
આગ્ર મોરા ફતાવા સંગ્રહમાં કુલ ૬૧૯ ફતાવા
પેરા થયા છે. મુસ્લિમોને જરેરી એવી આ અતિ
ઉપયોગી અને આવશ્યક કિતાબ ફી મજે એ
મુસ્લિમ ગુજરાતનાં સાલગ્રામ ગણાય. મૌલાના
મૌસુફી કલમી સેવાઓ અને પ્રકાશનમાં આદિક
મદદ દેનાર મૃદચ્છેના દીની પ્રેમનો, ખુદ જરે
અગ્ર આપશે. ગુજરાતના મઝહબી સરકોમાં
આ પુસ્તક સારા દીની રેલબરની ગરજ સારશે.
મઝહબી દ્વારા થતા જતા મુસ્લિમ હુરકોએ
આવાં પુસ્તક વાંચવાની ખાસ આવશ્યકતા છે.
પુસ્તકની સરળ અને આમ ફદમભાષા, સુધક
છપાઈ પ્રસંશા પાત્ર છે અને મૌલાનાનું સાદસ
મુજારકબાદીને લાખક કરે છે. સત્યતથા આનાના
પેસ્ટેજ સ્ટોપ મોકલવાથી કર્તા પાસેથી આ
કિતાબ ફી મળી શકશે.

લોહીની અસર

મુંડી-મહામદ ઉમરખાન સોલુખ (ચંદર)

“કારવા” (અનુઆરી ૧૯૪૦) માં “તૈમુરી અને ચંગેઝી લોહીનું ખમીર” એ શિર્ષક હેઠળ એક લેખ પ્રગટ થયો. એમાં સમગ્ર દલીલો દારા એ સિદ્ધ કરવામાં આવેલું કે અકબરના વંશજોમાં તે શુદ્ધ ચંગેઝી લોહી ન હતું કે જે બાળર, હુમાયુ અને અકબરની નસોમાં મિલેલું હતું. ને એજ લોહીની અછત મોગલ સામ્રાજ્યની પડતીનો કારણ રૂપ બની. જેને કે પડતીના કારણો બીજાં એ હતાં કેટલાક મિત્રોને આ કારણ ગમે ન ઉતર્યું; ને તેઓને એ એક મનિન અને વિરમય વસ્તુ જેણે, પશુ ખર્ પછા તો માણસનાં આરિય ઉપર કૌટુંબિક લોહીની અસર થવી, કે નવિન કે અચબાની વાત નથી. એ તો માત્ર આપણી શોધજોખનો દોષ છે. આપણે જે વસ્તુને જ્યાં શોધવી જોઈએ ત્યાં શોધવાને બદલે તેને બીજા રૂપે શોધીએ છીએ. તો અમુક બાંદશાહ કે રાજા મહારાજા રણ મેદાનમાં એ માટે હારી ગયો કે તે ડરપોક હતો, કાયર હતો કે સુરત, સ્વચ્છંદી હતો. એ વસ્તુઓ તમને ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠ ઉપર અવશ્ય મળશે, પરંતુ ઇતિહાસમાં તમને એ ક્ષત્રી રીતે મળી આવશે કે તે સુરત અને કાયર કેમ નીવડ્યો? ને તેની કાયરતાના કારણો શું હતાં? એ વસ્તુ શોધવા માટે તો ઇતિહાસ ઉપનંત ચરિત્ર શાસ્ત્રનાં પૃષ્ઠ ઉચલાવવાં પડશે. લોહીનું પ્રમાણ બાલુવા આટો તો વેંકટશાસ્ત્ર કે રીઝીફ સાયંસના પુસ્તકો જેવાં પાંચે. પ્રગળ્યો કેમ બહાદુર હોય છે? અને કેમ કાયર બને છે? એનું સંશોધન કરવા અર્થે તે પુસ્તકોનું નિરીક્ષણ કરવું પડશે કે જેમાં પ્રગળ્યોની ચરતી અને પડતી ઉપર ફિઝિયોલોજી, ઇન્ટેલિજન્સી, વિવેચન કરેલું હોય.

તમે જીમિનિતા, સિદ્ધાંતો બુગોંગમાં શોધો અને તાવના પ્રકાર-કિન્દના, ઇતિહાસમાં ગોતો તો ક્ષત્રી રીતે તમને મળે? સારાંશકે “કારવા”ના પૃષ્ઠ ઉપર જે મુદ્રો સમગ્રવ્યાપમાં આવ્યો હતો તે મુદ્રો ઇષ્ટિથી એ માટે અદ્ય રહી કે તેને પોતાના રથને ગોતવામાં આવ્યો નહોતો તેથીજ એ કેટલાક કણો અને સક્ષુઓને આશ્ચર્યજનક લાગ્યો. આથી એ વિગત જરા વિસ્તૃત વિવરણ કરવાનો વિચારો; મારા દિમાગમાં રમવા લાગે. એક મિત્ર અદમદાબદથી પ્રગટ થતા “પ્રગળં” નો તા. ૨૮-૩-૪૦નો અંક દેખાડ્યો. જેમાં મારા લેખ ઉપર કંઈક દીકા કરી હતી. એ દીકામાં “તારણા” કાગળના લેખક એવું “શિલ્પી શક્યો નથી કે જેનો ઉત્તર આપવા માટે ખાસ લશ અપાય! છતાં આ એક રસતજ લેખમાં એનો જવાબ આવી ગય છે.

મેં ૨૮ લેખમાં ચંગેઝી લોહીને એક બહાદુર, વિજેતા, અને સંતાપદારી લોહી રૂપે રંગુ કર્યું હતું, મુસ્લિમ લોહીની રૂએ તેને રંગુ કર્યું ન હતું. અને જ્યારે મુસ્લિમ થવાથી લોહીના કાગળ પ્રકારનો ફેરફાર થતો તથા તોફાન અને મુસ્લિમ લોહી (કહી પણ કેવી રીતે શકું?) દારા કે એક હજારી મુસલમાન, એક ચીની મુસલમાન અને એક હિંદી મુસલમાન ધર્મે એક છે, પરંતુ લોહીની રૂએ સૌ. બુદ્ધ બુદ્ધ છે, મુગલ પ્રગળો મુગ પુરુષ ન તો મુસલમાન હતો, ન સેમેટીક હતો, ન મુસલમાનોનો મિત્ર, બલકે તે ઇસ્લામનો ક્રૂર શત્રુ હોવાના કારણે કેટલાક હિંદુ ઇતિહાસકારોએ તેને હિંદુ ફેરવાનો કાશિય કરી છે. મેં મારા લેખમાં જણાવ્યું “તારીએ કહીમે હોન્ડ” ખાતે ૨૦ પ. ૭૭

સુગલ પ્રભ માટે ઈસ્લામનો શબ્દ વાપર્યો નથી, કે જેથી લેખને કૌભીવાદનું સ્વરૂપ આપી શકાય? પરંતુ સુગલ લોહીને, ચંગેઝી લોહી. ડેરબ્યું કે જે મુસ્લિમ લોહી ન હતું, આખાંય લેખમાં મોત્તર પેન અને સિસીલીના સંબંધમાં ઈસ્લામનો શબ્દ વપરાયો છે. તેથી ગત લેખને કૌભીવાદનું રૂપ આપવું નરી અપ્રમાણિકતા છે. +

મૂળ ભાવાર્થના સ્પષ્ટીકરણ અર્થે, આ તકે નીચે દર્શાવેલ આખતો ઉપર કેં ઉલ્લેખ કરવો પડે છે. આશા છે કે વાંચક વર્ગ એને ધ્યાન પૂર્વક વાંચી મનન કરશે તો સર્વે શંકાઓનું સમાધાન થઇ જશે.

(૧) ઔલાદમાં આપના લોહીની સહે માતું મિત્રણ હોય છે કે નહિ? જે માતું લોહી પછુ હોય તો કેમ? આપના લોહી જેટલુંજ કે તેથી ઝાણું?

(૨) આપના લોહીની અસર ઔલાદના શરીર અને આરિત્ર ઉપર પડે છે કે નહિ?

(૩) રાજ્યસત્તાનો પાયો મનુષ્યના ક્યા શુભોને આભારી હોય છે? વળી એ શુભોમાં યએલ લોહીનું મિત્રણ પ્રગતી અતી કે પડતીનું કારણ અને છે કે નહિ?

(૪) જે જુદી જુદી પ્રગતિઓ કે જેમાં એક સત્તાધીન હોય ને બીજી પરાધીન પ્રભ હોય તો એવી પ્રગતિઓમાં યએલ પરસ્પર લોહી મિત્રણ (આંતરીક લગન) રાજકર્તા કૌમ માટે

રાજકારણ અને અરિત્રની દ્રષ્ટિએ લાભકારક કે નુકસાનકારક નીમકો કે નહિ?

(૫) ચંગેઝી કૌમ જે વિજેતા બની હિન્દ ઉપર સત્તાધીન થઈ, તેમના લોહીમાં હિન્દી લોહીનું મિત્રણ થયું હતું કે નહિ?

ઉપલા મુદ્દાઓ ઉપર કેં લખાય તે પહેલાં એ સ્પષ્ટ કરી દેવું આવશ્યક છે કે આ લેખથી કોઈ એવો ભાવાર્થ ન કાઢે કે, જગતમાં ચંગેઝી પ્રભ સિવાય કોઈ પ્રભ બહાદુરજ નથી. * ને એવો અર્થ પણ ન કરવો, કે

લોહી મિત્રણ વગર પ્રગતી અતી પડતીના બીજા કારણો જ નથી. પરંતુ એ અર્થ અવશ્ય થઇ શકે છે કે જે રાજકર્તા પ્રભ પરાધીન પ્રભ જોડે લગ-વહેવાર માંડશે, તે સત્તાધિકારી તરીકે પોતાનું સ્થાન ગુમાવી બેસશે, ને પછી એ સત્તાધીન પ્રભમાં પડીતો સર્વ કારણો ઉત્પન્ન થયા માંડશે.

(૧) ઔલાદમાં અધું લોહી માતું તો અધું આપનું હોય છે.

* જેમને "પ્રજાપત્યુ" ના "વરણી" ના લેખકે અમારા લેખને એવોજ ભાવાર્થ કર્યો, તેઓ લખે છે કે "...પણ ચંગેઝી ને તૈમુરી લોહી જેમની નાકોઓમાં નહોતું વહેતું તે છતાં જેમણે પરાગો કર્યા હતા તેવા રાણા પ્રતાપ, રાણાસંગ, સિવાજી વગેરે વિશે લેખકને શું કહેવાનું હશે તે તો કાલ નહોતું."

લેખકશ્રીની ઉપસ્રી વાતનું દ્રષ્ટાંત એવું છે કે જેમ એક મંજાસ કહે કે હેર પીવાથી માણસ નથી મંજતો કારણકે મેં વગર હેરે હલવેરા માણસોને મરતા દીઠાં છે. હવે રહી એ બાબત કે તેઓ ખરેખર બહાદુર હતા કે ન હતા, તે એક જુદોજ સવાલ છે. ખરે, તેઓ પોતાની પ્રભમાં મહાન વ્યક્તિત્વ ધરાવનાર પુરુષ હતા, બહાદુર હતા, સર્વ કે હતા, પણ સેંકડો વર્ષથી હિન્દ ભૂમિ તો કોઈ પણ વ્યક્તિ કે કૌમમાં ન તો આક્રમણકારી બળ બાકી રહ્યું હતું, ન તો સ્વરાજ્યની રાક્ષિ રહી હતી. એવી સાક્ષી ઇતિહાસન પૃષ્ઠો આપે છે ને આગળ જતાં અને પણ હવાલા સહિત સિદ્ધ કરી શકાય.

+ પરંતુ "પ્રજાપત્યુ" ના લેખકે અમારા લેખને કૌભીવાદીમાં ખપાવવા વારંવાર "મુસ્લિમ" શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. જે કે હિન્દુ-મુસ્લિમ લોહીનો મુકાબલો કરવાનો અમારો હેતુ ન હતો, પણ ચંગેઝી લોહી કે જે એક હાકેમ અને વિજેતા, પુરુષનું લોહી હતું; તેની સાથે એક પરાધીન અને પરાજીત હિન્દી લોહીનો મુકાબલો કરવાનો અમારો આશય હતો. વળી એક રાષ્ટ્રીય આંતરના સંદર્ભ અને તેના સંત્યોને સંદેહ કરવાનો મૂળ હેતુ હતો. કેમ પ્રભ કે રાષ્ટ્રનું અપમાન કે હક્કમી કરવાનો હેતુ નહોતો.

મેં ગત લેખમાં જે લોહીનો કોડો દોર્યો હતો તે તદ્દન ખરો છે. એ મેં ફક્ત માનીતર લીધું ન હતું; પણ એ સત્ય હકીકત છે. આ તો પ્રત્યક્ષ દ્રશ્ય છે કે પિતાના વિર્યનું નાનું સરખું દીપું માતાના ગર્ભમાં નવ. માસ સુધી માતાનાજ લોહીથી જુદી પામે છે. ને જન્મ પછીએ જાણમાં જાણ એ વર્ષ લગી માનુંજ દૂધ પી મોટું થાય છે. એ પ્રમાણે લગભગ ત્રણ વર્ષ લગી માતાનાજ લોહીથી બાળકનું પોષણ થાય છે. આ બધું પ્રત્યક્ષ હોવા છતાંએ ક્યો શુદ્ધિશાળી પુરુષ ના પાડી શકે કે માનું લોહી ઔષાદમાં નથી હોતું? હવે એ માટે તબીબી પુરાવા લેઈએ. "બુક ઓફ મેરેજ" (Book of Marriage) નામક પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે:—

સંશોધનથી એ સિદ્ધ થયું છે કે ઔષાદમાં ૫૦ ટકા લોહી પિતાનું અને ૫૦ ટકા માતાનું હોય છે. એમ માનવાથી સગા બાઈ બંદેનોમાં કુદરતે લોહી સરખું હોય છે; અર્થાત્ એ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ હોય તો એ ચારેમાં ૫૦ ટકા લોહી બાળકનું, અને ૫૦ ટકા માનું હોય છે. એથી ચારે બાઈ બંદેનોનું લોહી તેઓમાં સરખું હશે. હવે ત્યારે બે સગા બાઈ લગ કરશે; ત્યારે નેમની ઔષાદમાં ૫૦ ટકા લોહી બાળકદાના કુટુંબનું લોહી હશે કે ને એક સરખું છે, બાકીના ૫૦ ટકા લોહીનો ભાગ જુદી જુદી માતાઓના તરફથી કે ને પારખાનું લોહી હશે.

અકુખરથી લઈને શાક આલમ સુધી લોહીના દિસાખનો કોડો જે ગત લેખમાં અપાયો હતો તે કોડો ઉપર આ ડૉક્ટરી સંશોધનની દૃષ્ટિએ વિચાર કરશે તો અવરુચિ થાયા વગર રહેશે નહિ કે એમાં જે શાક આલમના લોહીમાં અંગ્રેજી લોહી સગા નવરાંક આલેખમાં આવ્યું

છે તે સચોટ અને સત્ય છે? વળી એક સ્થળે લખે છે:—“જે સહેસો અને સચોટ દિસાખ! જેનું માને બાળનું લોહી બરાબર સરખા પ્રમાણમાં ઉતરે છે. એનું સ્વીકૃત મોરણ.”

મજબૂર લેખકે ન તો એ સાબીત કર્યું કે માતાનું લોહી ઔષાદમાં હોતું નથી ન અમારા લોહીના દિસાખનું ખંડન કર્યું, બલકે એને હસી મગકમાં ઉસડી દેવાનો પ્રયત્ન કર્યો, જણે એમ કે—

“જોસા તલળ કિયાતો અંશુકા દિખા રિયા,
છત્રે બળે સવાલકા ધે મુખસર જવાળ.”

શું ડૉક્ટરોના સંશોધનને એમ કહી નકામાં ગણવાં કે તેમણે બે પુરાવા સમક્ષ ત્રાજ્યાં લઈને લોહી તોળ્યું નથી? ને શું મજબૂર લેખકના હસી મગકથી દબાઈ જઈ પોતાના સંશોધનને તેઓ ખોટા ઠેરવે.*

(૨) માખાપનો લોહીની અસર

મનુષ્ય હોડે પશુ હો, જે આ જગતમાં અસ્તિત્વમાં આવે છે તે પોતાની સાથે પોતાના માતપિતા, દાદા દાદી, નાના નાનીનાં લક્ષણો પોતાનામાં લઈનેજ આવતરે છે, કે જે શુભો અને એક બીજાથી જુદા પાડે છે; ને એ લક્ષણો અવરુચિ દરેક જાડ, જોડ, પ્રાણી-ઉદર, બિલાડી, કુતરાં કે અરધાં સુખ્યામાં નગરે પડે છે. તે દરેક બ્યક્તિ કે પ્રજામાં એ વિવરણો જોવામાં આવે છે; ફરી તે હિન્દી હોય કે ચીનાઈ, યુરોપીઅન હો કે અમેરીકન, દરેક

૨ “પ્રાજન્ય”ના લેખક મદ્રાસમાં એ દિસાખના ઉત્તરમાં લખ્યું છે કે “મુગલ બાદશાહોનું લોહી પોતે જાણે તપાસી આવ્યા હોય એમ એ લોહી કેમ અને સાચી બજારનું ચાલ્યું તેનો કોડો આપ્યો છે...”

૩ વિજ્ઞાનનાં સંશોધનને દારૂપત્ર લેખવાં કે તેની મજા કરવી એ નહીં અજ્ઞાનવાની દલીલ છે, કે જે એક અત્યાસી લેખક માટે ચોખ્ખાઈ નથી.

૧ જુઓ ડૉ. કાઝી મુહમ્મદ હસમદુલ્લાહ સાદુજ દુન “બુક ઓફ મેરેજ” (લિહ્લી-પ્રિન્સિપલ વર્કસ લિહ્લીમાં છપાયેલ પૃ. ૮૧.

મનુષ્ય જે ખાનદાન, જે પ્રજામાં પેદા થાય છે, તે ખાનદાન કે પ્રજામાં ખાસ, ચુરો, પણ પોતાનામાં ધરાવે છે, અને એજ ખાસ ગુણો વિવિધ પ્રજા કે ખાનદાનો વચ્ચે ભેદ દર્શાવે છે. એ ખાસ ગુણો મુખ્યત્વે બે પ્રકારના છે:-

૧. બેહીતા વિશ્લેષણ શારિરિક કે જે આંખ-વડે નિહાળી શકાય છે.

૨. આંતરિક લક્ષણ — ચારિત્ર-ગુણો કે જે સંબંધ કે સંવાસમાં આપવાથી જ જાણી શકાય છે.

આલ વિશ્લેષણને દરેક માણસ અવગતની મનુષ્ય, પશુ આદીમાં જોઈ શકે છે. હવે એ ગુણો ઓળખાવે વારસામાં કેવી રીતે મળે છે તે નિહાળીએ.

પશ્ચિમ દેશના ધુરંધર વિજ્ઞાનીઓ-જેહાન વેયોન્ગ મેન્ડેલ, ગોડફ્રાઈડ મેન્ડેલના

મિશ્રણની-સંતાનને વારસામાં મળતા ગુણોને જાણવા અર્થે, હોડ, પ્રાણી, આદી ઉપર પ્રયોગ કરી અમુક પરિણામ ઉપર પહોંચ્યા છે. તે એ કાઢેલાં પરિણામો ઉપરથી જુદા જુદા ચોક્કસ નિયમો ધરી કઢાવ્યા છે.

એ મુખ્ય સંતતિ પ્રયોગ ઉદરો ઉપર પણ કરવા છે. એવા પ્રયોગો ધોળા રંગના અને સાધારણ રંગનાના કુદડી-ચાલ ચંકરી ખાઈને ચાલનારોના અને નિયમિત ચાલના ઉદરો ઉપર થયા છે. ધોળા રંગના અને જુરા રંગના ઉદર સાથે જોડાયેલ કરવામાં આવશે તો તેમની (F1)માં બતાવેલ) બંધી ઓલાદ બરા રંગની પેદા થશે. જે F1 ની કાંઈપણ વર્ણની માદાને F1ના ડાઘપણ નર સાથે જોડવામાં આવશે તો તેમની ઓલાદ નીચે પ્રમાણે થશે.

૧. જુરા રંગના [ઘાંઘના રંગના]
૨. ધોળા રંગના [ઘાંઘના રંગના]

આ તો એક જ ગુણને પ્રયોગ થયો. હવે વિવિધ પ્રાણીઓના પ્રયોગો વિશે અત્યંત લખવું આવશ્યક છે. એવા પ્રયોગો ધોળા રંગના અને સાધારણ રંગનાના, કુદડી ચાલ (Waltzing Gait) ના ચંકરી ખાઈને ચાલનારો અને નિયમિત ચાલના ઉદરો પર થયા છે, ધોળા રંગના અને કુદડી ચાલના ઉદરને જુરા રંગ

અને નિયમિત ચાલના ઉદર, સાથે જોડાયેલ કરવામાં આવશે તો તેમની બંધી ઓલાદ સાધારણ (નિયમિત) પેદા થશે. હવે એ સાધારણ સંતતિમાંથી ડાઘપણ વર્ણની એક કે નર-માદા જોડાયેલ કરવામાં આવશે તો તેમની ઓલાદની નીચે પ્રમાણે ચાર વર્ણો થશે.

પ્રાણીઓમાં માથાપના લોહીની અસર ઔષાદમાં દેરલા પ્રમાણમાં અને સ્વોટ હોય છે તે ઉપર્યુક્ત વિગત અને ચિત્ર ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે.

હવે આપણે મનુષ્ય ઉપર એવા પ્રયોગ વિશે કંઈક ઉલ્લેખ કરીશું. ધારો કે એક નિમિત્ત આંખો ધરાવનાર સ્ત્રી રંગ-આંધળા (રંગ બેદ પારખો ન શકનાર) પુરુષ સાથે પરણશે તો તેમની બધી ઔષાદ-દેખીતી રીતે તો નિમિત્ત (સાદ) આંખો વાળી પેદા થશે, કિન્તુ તેઓ રાતા લીલા રંગનો બેદ પારખી શકશે પણ એમની પુત્રીઓ (જેઓ દિવર્ણી ગુણુ ધરાવનારી છે) અને તેવા પુરુષ સાથે પરણશે છતાં તેમના અર્ધા પુત્રો રંગ-આંધળા થશે, અને મૂળ લેખથી પેદા થયેલ પુત્રો એ ખોડ પોતાના વંશને પહોંચાડશે નહિ.

એ પ્રમાણે પિતાના દરમી પોતાની પુત્રીઓને વારસામાં એ ખોડ ઉતરે છે. જે કે

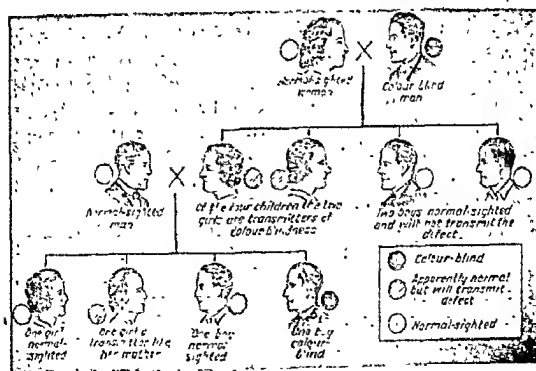
પુત્રીઓમાં એ ખોડ જણાશે નહિ, પણ તેઓ એ ખોડ ૫૦ ટકા પોતાને પહોંચાડે છે.

વળી જે સ્ત્રી (દિવર્ણી ગુણુવાળી) છે તે રંગ-આંધળા પુરુષ સાથે પરણશે તો તેની ઔષાદમાં ૫૦ ટકા પુત્રો રંગ-આંધળા થશે, જે તે ઉપરાંત પુત્રીઓ પૈકી ૫૦ ટકા એ ખોડ ધરાવનારી પેદા થશે અને બાકીની ૫૦ ટકા પુત્રીઓ એ ખોડ પહોંચાડનારી થશે, એટલે કે તેઓ ફક્ત એ ખોડ પોતાના વંશ-જીને વારસામાં પહોંચાડશે. *

ઉપરી વિગત નીચેના ચિત્રમાં સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય છે.

(૧) * જુઓ "MIRACLE of LIFE" Chapter-The Problem of Heredity-page-379.

(૨) * "Miracle of life" chapter-the problem of Heredity page-379.

ઉપલા ચિત્રનું બારીક અવલોકન કરવાથી જણાયે મોટા લોહીની અસર ઔષાદમાં કેક એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે બાપના લોહી દરમી વધુ અને ઔષાદમાં થાય છે.

એજ મુજબ ડૉ. રેસર લાખા આલુબને પણ વારસાઈ ગુણ લખે છે. રોગ-શાસ્ત્રના આધારે એ બાબત સર્વ-માન્ય છે કે - મનુષ્યના ધણા ખરા રોગો-જેવાકે ગાંડપણ, કંઠમાળા, પ્રમેહ, સંધીવા, રક્તપિત્ત, વિગેરે માળાપના તરફથી ઔષ્ઠાદમાં ઉતરી આવે છે. પ્રાણી ગુણ-શાસ્ત્ર (Physiology) ની રૂએ પણ હંમેશાં મળતાપણું જોવામાં આવે છે, એ શાસ્ત્રના વિદ્વાનોને મન છે કે જીવંત પ્રાણીઓના મ્હેરા કે જે એક બીજા વંશ વચ્ચે જુદાપણું ધરાવે છે તે સેંકડો વર્ષ પછી બદલે છે। અને ફેરફાર કંયુલે છે, જો કે કુદરતી અકસ્માતો એ ગુણો ઉપર થયા કરે છે. કુંડસાર એજ કે દેખીતા વિલક્ષણો ઉપર માળાપની અસર બિંદુલ ભરે છે, તેથી એ ઉપર વિવરણ કરવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

(આંતરિક નૈતિક) અસર

જેમ ઔષ્ઠાદના શરીર ઉપર માળાપના લોહીથી અસર થાય છે તેજ પ્રમાણે નીતિ-ચારિત્ર ઉપર પણ તેમની અસર થાય છે માળાપના ચારિત્ર-ગુણો સારા હોય કે નરકાં સર્વે સંતાનમાં લોહી દ્વારા ઉતરી આવે છે. નીતિ-ચારિત્ર એટલે દરેક પ્રકારના ગુણો-વીરતા, ઉતારતા, દયતા, અગતા, સતોષ, સદિષ્ટુના, કંજુસાઈ, વિગેરે છે. એ સર્વે ગુણો વારસાઈ હોય છે; અને એ સર્વે ગુણો બીજ માળાપ તરફથી ઔષ્ઠાદને મળે છે. અનુકુળ સંજોગો એ બીજની વૃદ્ધિ કરે છે, અને શિક્ષણ કેળવણી એ ગુણોને વધુ અમકાવે છે. બાપનું વિશ્વ ને માતાનું લોહી માત્ર માંસ અને હાડકા બીજ નથી હોતું બલકે નીતિ ગુણ અને બીજી શક્તિઓનું બીજ હોય છે. માનનીના અનેક ગુણોમાં એક સમજ-શુદ્ધિ (Intellect) છે, અને રાજકર્તા માટે એ ગુણ ધરાવવું આવશ્યક છે. એ પણ વારસાઈ ગુણ છે.

(૧) "લીટરરી ગાઈડેસ્ટ" (૯-ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૯)માં ન્યુયોર્ક શહેરની એક પબ્લીક સ્કૂલનો

રિપોર્ટ પ્રગટ થયો હતો. એ શાળાના આશ્રપદાતા ડૉ. લેટા હોલિંગવર્થ (Dr. Letta Hollingworth) એક અનુભવી બાળ બાળિકાના માનસની નિષ્ણાંત અને આગળ પડતી શિક્ષિકા છે, અને પોતાના જીવનનાં ધણાખરાં વર્ષો, અને દૈનિક એ અનુભવ પાછળ તેણે વેડફી નાંખ્યા છે લાંબા અનુભવ ધરાવ્યા પછી મજકુર બાળ સમજ-શુદ્ધિ માટે પોતાનો મત નીચે પ્રમાણે બાંધે છે:-

"મધ્યમ વર્ગના બુદ્ધિશાળી અને ઠોઠા માળાપના એક બુદ્ધિશાળી બાળકનું પેદા કરવું એક જ અશક્ય છે કે જેમ ટમારાના છોડથી બોર પેદા કરવું અશક્ય છે. એમાં શક નથી કે સફળ કેટલામાં ઠોઠા બાળકો પણ પેદા થાય છે, તેજ પ્રમાણે એથી ઉત્કૃષ્ટ પણ કદી કદી બને છે. એનું કારણ એ છે કે એક બુદ્ધિશાળી પુરુષ એથી સી સાથે લગ કરે કે જે સમજ-શક્તિમાં એનાથી ઉચ્ચતર હોય અને બાળકોને માની મજા-શક્તિ પ્રાપ્ત થાય, અથવા એક ઉચ સમજ શક્તિની સ્ત્રી કોઈ જવા પુરુષ સાથે લગ કરે કે જે મજા શક્તિમાં એનાથી ઉચ્ચતર હોય, એમ દેવા છતાં માતાની મજા શક્તિજ બાળકને પ્રાપ્ત થાય"

(૨) ચતુરાઈ પણ વડિલો પાળિત વસ્તુ છે. વિએના યુનિવર્સિટિના પ્રોફેસર ડૉ. ઓસ્વાલ્ડ સ્વાર્ઝ (Dr. Oswald Schwarz) નો લેખ (Birth place of character) ચારિત્રની જન્મભૂમીના ચિર્ચક હોળ માસ એપ્રિલ-૧૯૩૮ ના "દબ્લ્યુ જનરલ" માં પ્રગટ થયો હતો તેમાં તેણે લખે છે કે:-

"આપણે આપણા માત્ર પિતાની પ્રાકૃતિક હસ્તીની ઉપરની ધીએ, તેથી તેમનાં કેટલાક ગુણો અને વિલક્ષણો વારસામાં મેળવીએ છીએ. ચતુરાઈ (Intelligence) * ૧ નિષ્કંદ વડિલો પાળિત વસ્તુ છે. જેમ જેમ બાળક મોટા પડે

* સમજ-શુદ્ધિ અને ચતુરાઈ રાજ્યસત્તા માટે આવશ્યક લક્ષણો છે. પરંતુ એથી એમ અર્થ કદી સાચા નહિ કે સમજ-શક્તિ અને ચતુરાઈ માટે રાજ્યસત્તા હોવી આવશ્યક છે.

નમ્મ છે તેમ તેની સાથે ચતુરાશ દિવિ પામે છે. સંભોગવશાત એને મળતા અનુભવોથી એમાં કંઈ ફેરફાર થતો નથી.

(૩) + “તારીણે કિદુરતાને કદીમ” નામક પુસ્તકમાં બાપુ ખારેલાલ (રફસ. ખરાહા છલ્લે અલીગઢ) લખે છે કે:—

“બેશક કલયુગમાં હિન્દુઓને એવી મૂર્ખતા સુઝી કે અકબર બાદશાહને સુસલમાન કદીને તેના દાવતું જમણું જમણું અને પુત્રિઓ પરણાવવાનું સ્વિકાર્યું” નહિ, બલકે પોતાની પુત્રિઓને એ વિચારે આપી પીછા છોડવો કે અમે અમારી પુત્રિઓને મરી ગએલી સમજી તેમની સાથે સંબંધ ન રાખીશું” ને બાદશાહની પુત્રિ પરણ્યું તો અમારા કટુંબ અને લોહીને ખરાણ કરશે અને અમે શુધ્ધ આર્ય રહીશું” નહિ” ÷ (૫. ૧૨૩)¹

આ અવતરણથી એટલું અવરમ મળી આવે છે કે પ્રાચીન સમયમાં હિન્દુઓ પણ લોહીની અસરને સ્વિકારતા હતા ને એક પ્રજા સાથે બીજી પ્રજાના લોહી મિશ્રણથી પ્રજાના લોહીને ખરાબ કરે છે.

(૪) ઇલાહીના સરમુખત્યાર મુસોલીની અને મહંમદ ડો. સર મુદમ્મદ હકબાદ વચ્ચે ઇલાહીના પામતખત રોમમાં થયેલી મુલાકાત દરમ્યાન ધર્મ અને પ્રજાને વિષય હેઠળ ડો.

+ એ પુસ્તક પુરાતન હિન્દોના ઇતિહાસ છે. તે કે પુસ્તક હિન્દુઓની ઇસ્લામમાં અને મુસ્લિમોના વિરોધમાં લખાયું છે, અને ૧૮૬૯માં વિદ્યાસાગર બરોડા છલ્લે અલીગઢમાં છપાવેલું છે, છતાં રાહ નથી કે એ પુસ્તક ઘર્યાંજ સંશોધન અને ક્રમ લઈ લખ્યું છે.

¹ જુઓ પ્રો. ખવાબ અબ્દુલ દમીદ (લેક્ચરર ગવર્નમેન્ટ કૉલેજ-મુલતાન)ના સંચલ કરેલા “ટા. ઇલાહના વચનો” “મુઆરિફ” માસિક (આક્રમક) અક ૩. ૫. ૪૨. વચન નં. ૧૬.

છકાવે કહ્યું હતું કે:—*

“ઇલાહીની આધુનિક સ્થિતિ પણ અંશે એવી છે કે જેવી જરૂરિયાત અવશ્યાએ પડેલી હતી. પ્રજાની શક્તિઓ દબાઈ ગઈ હતી. તેમને તાજા લોહીની જરૂર હતી. ઈરાનના સદમાગ્યે એના પાંચાસમાં બદાહુર અને તેજસ્વી કૌમ હતી કે જેણે ઈરાનને પોતાનું તાજું શુધ્ધ લોહી આપ્યું. પરિણામ એ. આપ્યું કે ઈરાનમાં જીવનની એક નવી બહેર દોડી ગઈ ને એ પ્રજા જરૂરિયાત સંસ્કૃતિની અગ્રેસર બની. અરબી લોહીના પ્રતાપે નેમનામાં ઉત્તમ કળાકારો, રાજનીતિજ્ઞ ધુરંધરો, ને લઠવેયાઓ પેદા થયા. એજ પ્રમાણે રોમન સામ્રાજ્યના પતન પછી ગાય અને જર્મન પ્રજાઓએ ઇલાહીને પોતાનું લોહી આપ્યું અને મધ્ય યુગમાં એને બીજી વાર બહોળા લોહીની નસીબ થઈ. હવે ફરી ઈરાન અને ઇલાહી બંનેને તાજા લોહીની આવશ્યકતા છે. ઈરાન તો આજે પણ ભાગ્યશાળી છે કે તેના ઉત્તરે બદાહુર અને અર્ધ શુધ્ધરેલ તુર્કમાન પ્રાંત મૌલુદ છે ને પશ્ચિમે અફઘનિસ્તાન માદેના બદાહુર તાપકાબાગો છે. એ પ્રજાઓ પોતાનું લોહી આપી ઈરાનને ફરી જીવંત અને જાગવાન બતાવી દેશે, પરાંત આધુનિક ઇલાહીની આચપાચ એના જેવી સંસ્કૃતિ સુધરેલી પ્રજાઓ વસે છે કે જેનામાં અરબપદ જરૂરીયણું અને તાજાપણું જરૂરિયાત નથી એવા સંભોગમાં ઇલાહી તાનું લોહી કયાંથી લાવશે?”

આ નરિન વિચારોની મુસોલીની ઉપર બારે અસર થઈ.

આ અવતરણથી એ સિદ્ધ થાય છે કે લોહીનું મિશ્રણ નીતિ ચારિત્ર ઉપર અસર નાંખી શકે છે.

(૫) સને ૧૯૦૪માં વંશ પરંપરા વારસામાં ઉતરી આવતી બાબતો ઉપર સંશોધન અને વિચાર કરવા એક શાહી કમીશન નિમાયું હતું.

૦ મારો ગત લેખ વાંચીને બાપુઓ એમ કહે છે કે એવી હિન્દુ લોહીનું અપમાન થાય છે તે અમારા આ અવતરણને પાનપૂર્વક વાંચે અને વિચારે કે અને કેતાલોહીનું અપમાન થઈ રહ્યું છે!

ચાર વર્ષના સતત સંશોધન અને તપાસ પછી સને ૧૯૦૮માં પોતાનો રિપોર્ટ રજુ કર્યો કે જે "બ્લુ બુક" (Blue Book) નામે છપાઈ પ્રગટ થયો હતો. એ રિપોર્ટમાં સેક્રેટરી ઉદ્યોગ-મિત્રાઓ આપી શિક્ષક કર્યું છે કે મજબૂતી નબળાઈ અને ગાંડપણ સામાન્ય રીતે યદિઓ પાળિત (વંશને વારસામાં મળતો) હોય છે. ચારિત્ર સંબંધી કેટલાક દાખલાઓ અને દાંકવામાં આવે છે.

૧. એક પુરુષ જેણે કેટલીક વાર ચોરીના ચુનાઈ માટે સખ ભોગવી હતી તેના કેટલાક પુત્રો હતા. તેમાંથી મોટા પુત્ર પંદર વર્ષથી ૩૨ વર્ષની વય લગીમાં ૩૪ વાર સખ ભોગવી ચૂક્યો હતો, બીજા પુત્ર ૧૫ થી તે ૨૬ વર્ષની વય લગીમાં ૧૭ વાર ચોરીના ચુનાઈ માટે સખ પામ્યો હતો.

(૨) એક વેદ્યા ૧૧ હરામના બાગોની માતા બની હતી એમાંથી પાંચ કન્યા એ કુટુંબની ભાગ થઈ ચૂકી છે."

(૩) પ્રો. કાર્લ પીઅરસન 'નેશનલ લાઇફ ક્રોમ ધી રેન્ડ પોઈન્ટ ઓફ સાયન્સ'માં ચારિત્ર વારસા મેળેથી શિક્ષાંત ઉપર લખે છે. *

"માતૃપિતાના ચારિત્ર અને નીતિ અનુસાર તેમના સહજિઓ અને દુશ્મિઓ, તેમની રેવો, તેમના શોગો સર્વેને સર્વે એક પ્રમાણમાં એમનાં સંતાનેને વારસામાં મળે છે."

માણસના માંધાની આકૃતિ એના મગજની સ્થિતિ અને શક્તિ, ધોડાની આમડીનાં રંગ, ચરીણના હોડનાં ધુણેની પાંખડીઓ ને બીજા અનેક બાબતો કંઈ પણ અપવાદ વગર વડિઓ પાળિત (વંશ વારસામાં ઉતરી આવતી) છે. હુંકમાં મનુષ્યના અદ્યપમાં અદ્ય નીતિ ગુણથી લઈને મદાન ગુણ સુધી સર્વ સંપૂર્ણ વડિઓ પાળિત છે.

વળી 'હેકસેલે લેકચર'માં પ્રો. કાર્લ પીઅરસન ફરમાવે છે

"એક અચારિત્રમાન કુળમાંથી ચારિત્રમાન ઔચાદ પેદા થવી અશક્ય છે. એક અનીતિમાન વંશને એક નીતિમાન વંશ સાથે જોડવાથી એજ પરિણામ આવશે કે શુદ્ધ અને અપારિગ્ધ કુળ નિર્બળ થઈ જશે. ઉદાહરણ રૂપે એટલું કહેવું પૂરતું થશે કે મધકના તેળખમાં જોડાઈ જે પાણી મિશ્રણ કરના જશે તેટલુંજ તે તેળખ નબળો થતો જશે, કેળવણી, આરોગ્યતાના નિયમેલ પાલન અને અન્ય સિધ્ધીઓ મનુષ્યના વારસાઈ ચારિત્રને કદીયે ફેરવી શકતી નથી"

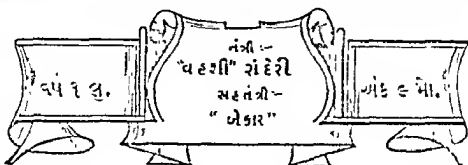
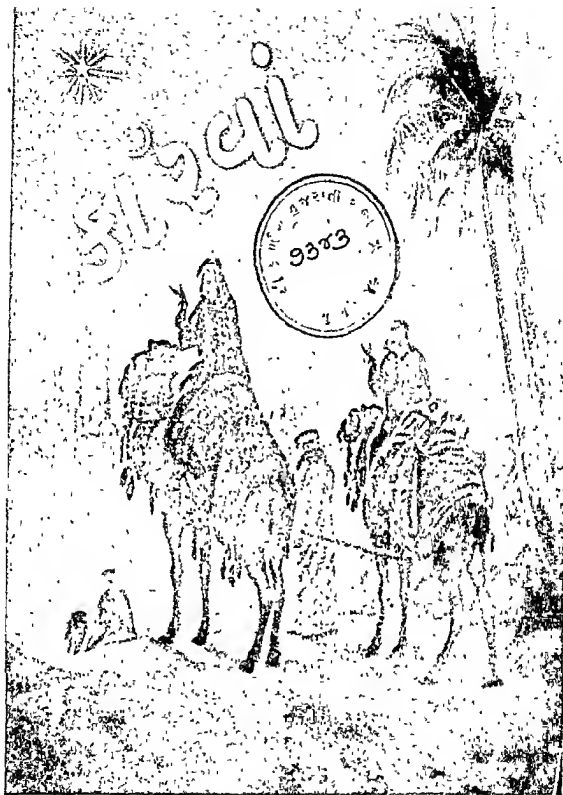
(૭) ગોડટનનો નિયમ

માનવ વંશને વારસામાં મળતા ગુણો મળવા અથવા એક અને બીજીના મિશ્રણથી થતા

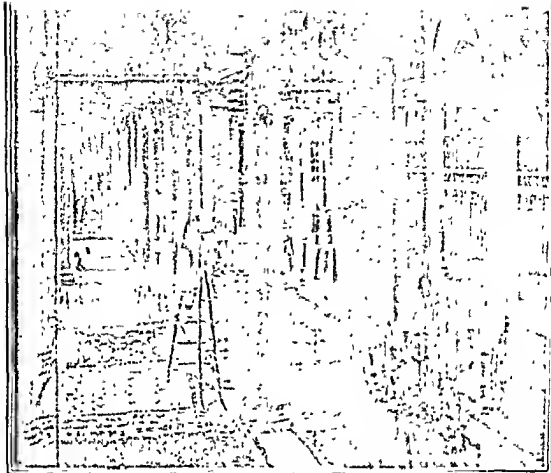
ડૉ. ગોડટન.

ફેરફાર જે સંતાની પ્રયોગો મદાન પાયાત શિક્ષાઓ કર્યા છે તેમાં ગોડટનનું નામ પણ અગ્રગ પડતું છે. તે 'મશહુર Science of Eugenics' માનવ વંશ-સુધારણાશાસ્ત્રની સ્થાપક છે એનો નિયમ..... (અપૂર્ણ)

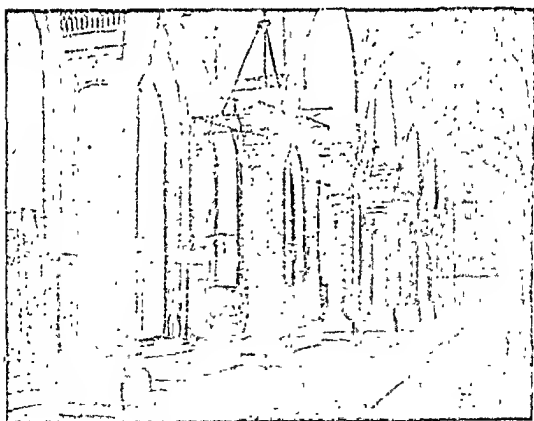

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ	લેખકોના નામ	પૃષ્ઠ
નગરે અટીકત	મીર "આસિફ" ભાઈ	૧
"ખુદાવંદા તુ કર.....અસર પવદા"	"શયદા"	૨
" " (ઉર્દૂ લાખાન્તર)	" "	૩
ઈસ્લામી શિસાણુ (કુર્બાન)	મો. અ. રહીમ	૪
" " (હદીસ)	" " " "	૫
અવાઝકી દુનિયા	"જેકાર"	૬
તુપાર બિન્દુ	"તુરાબ"	૮
પોઠ	રા. વણુભરો	૧૦
"તજ દે જુદાઈ...." (કાવ્ય)	"અશરાફ"	૧૨
ઉન્હાં આંસુ	મુસ્તાફાબાદી	૧૩
પેપર જગતમાંથી	સંપાદક	૧૫
"કયામત મય અહા છે...." (ગઝલ)	"કલીમ"	૧૬
ગર્મી	ઇમામુદ્દીન હરગાહવાલા	૧૭
કોઈની લાડકવાળી	"જેકાર"	૧૮
માત	"શાન્વ"	૨૧
ચાર જુદા હોસ્ત	"ગર્જી" ખી. એ.	૨૫
ઇકબાલનો ઉપદેશ	"અધાજ"	૨૭
ધર્મધરુ	"મુમતર" હાંસીરી....	૨૮
રશીદા	"હકીર" જૂનાગઢી	૩૦
કમલાબ્ય હિંદુસ્તાન	"દના" રહેરી	૩૭
સ્ત્રી સન્માન	"અમીર" ધોરાજવી	૩૮
આત્માના અશ્રુ	"જેમુદ" ધોરાજવી....	૪૧
તારી ખાતર	"વડશી" રહેરી	૪૩
પાંચ રૂપીયા	"જાપીદ"	૪૪
હિંદમાં તઅલીમની.....	અ. મો. પટેલ	૪૬
"અગ્રોલા તમારા" (કાવ્ય)	સરોહ	૪૭
ચિત્રકાર	સુ. ઉનીયા ખી. એ....	૪૮
"દોઢ શબ્દોની છે" (કાવ્ય)....	શેખરચંદ્રી	૫૦
હિંમ્સનો વિનય	"સીરવી"	૫૧
"કયાં જાઉં છું ?"	"સાબિર"	૫૬
ફતાવા	મો. અ. મહમદ અશરફ	૫૮
લોહીની અસર	મુન્સી ઉમરખાન	૬૨
કાર્ટુન	૬૫૨ પૃષ્ઠ ૩

મસ્જિદે હુઝરન પીચાન પીર દસ્તગીર (૧૬૫૦), બગદાદ

હુઝરન પીચા પાક (૧૬૬૦)ના પીચો, બગદાદ

“પ્રદાવંદાં તુ કર મુજ વાણીમાં એવી અસર પથદા”

(સુરતમાં તા. ૧૨-૪-૪૦ ને રોજ જૂન ધામધુમથી ચપમુનળી ઉજવાયો હતો. ૫૦ રૂપાંત ફૂલ સાંચેરો જમાં થયા હતા. તેમાં “શયદા” સાદબની આ મુજવાલી નચતે ખુબ દાદ મેળવી હતી. સુરતના એ જ દરબારે કામચાળ બતાવવામાં શયદા સાદબે અગત્યનો ભાગ લેવાયો હતો. એક તો વસ્ત્ર સારી અને કહેવાની અનેાળી હબને લીધે સુરતીઓનાં મન હરણ કરવામાં શયદાને ખૂબ સફળતા સાંપડી હતી. ઠારવાનાં વાચકો પણ એને રસપૂર્વક વાંચસેજ. તાંત્રી)

પ્રદાવંદાં તુ કર મુજ વાણીમાં એવી અસર પથદા
નિકળના રાખ્દ સુખથી થાય પાણીમાં શરર પથદા
શરર બદલાઈ જાયે, થાય એમાંથી ગોઠર પથદા;
ને દુરમનના જિગરમાં જઈ કરે પોતાનું ધર પથદા
કહે છે નામનાવાળા થયા છે. નામવરે પથદા;
નખી ખતમુજબી પથદા, બશર ખમરલ બશર પથદા
નખીના નૂરની તોલે નહિ આવે, નહિ આવે;
દરોરે થાય દુનિયામાં બલે શરીર કમરે પથદા
જહાલતની ધટાઓમાં મુખારક નૂરની હસ્ટી;
અધારી રાતમાં જાણે અનેાળી થઈ સકરે પથદા
ફકત એનાજ સદકાથી આ હસ્ટી, હસ્ટીમાં આવી;
ન એ પથદા અને તો આ ચતે ના બહેરાગર પથદા
જગતના નરેં જરામાં તું જોશે શાત હમરતલી;
શરત છે સાફ અંતર કર, ને કર નિર્મળ નમરે પથદા
પ્રદાવંદાં હખીએ પાક હો મારા તત્તજુરમાં;
ખીખનો ખાલ પણ દિલમાં ન થાયે ઉત્તર પથદા
હું હમરતના વસીલાથી કુખીને પાર થાયેને;
જાણેને થાય લવસાગર મહી લાખો જાંવર પથદા
ફરિતાઓ તો શું મળવા તમના રાખે છે. પરવર;
અરે કુરખાન જાતું શું, થયો છે જદરાગર પથદા
ખીખના કુખના માટે જે પથર પેટ પર બાધે;
થયો છે મેણ એવા જગતમાં ખીજે બશર પથદા
બશર જિનો મસક એ ખાકપર કુખાંન થાયે છે;
સુકંસ ઝાત મહમદની થઈ જે ખાકપર પથદા

જાતું એનો, નશો એનો, જિગરમાં દાદ પણ એની;
અને એનાજ દર માટે થયું છે મારું સર પથદા
મુખારક નામ મહમદનું પ્રદાને ખાસ પ્યારું છે;
દુઆ એ નાપથી મારો, અજબ થારો અસર પથદા
નજીના એ નવાસાએ પોતાનું ખૂન સોંપીને;
નંદુલતના રાગર ઉપર ક્યાં ક્યાં સમર પથદા
ઠકી ઈસ્લામ પર કુખાંન કરવાની છે ઈચ્છાતો;
હુસેન છંબે અલી જેવું કરો પહેલાં જિગર પથદા
બસા એમાં કરામત શી હશે એ તો પ્રદા જાણે;
મજબા બોહતર માટીમાં, થયા લાખો રાગર પથદા
સુખનવર સાંભળી “શયદા” જિગરથી દાદ આપે છે;
તમારા રાખ્દમાં આવી કરી કાંજો અસર પથદા ?

શયદા

નઝરે અ.કી દત

ભાષા-તરફાત:-સૈયદનૂર સૂરત

(જનાબ “શયદા”ની ગુજરાતી નવતીઆ ગઝલ ગુજરાતી જનના વધાવી લે એ સ્વભાવિક છેજ પણ હદે મીઠાઈના ચાદગાર મુશાબેરામાં ઉર્દૂગીરાના મશહૂર કવિઓએ એને જે રીતે અપનાવી લીધી છે એ કેટલાએક અસ્વારના ભાષાંતર પરથી સાફ જણાઈ આવે છે જેનીચે રજૂ કરવામાં આવે છે. તંત્રી)

ખુદાવંદા તુ કર મેરી ઝળાં મેં વોહુ અસર પૈદા,
કે નિકલે લક્ઝ ઝોર હોઝાએ પાની મેં શરર પૈદા.
શરર હો તો મદદકી મિસ્લ હો ઉસ્ત્રે ગુહર પૈદા,
ગુહર હો તો કદે હુશ્મન કે દિલ મેં અપના ઘર પૈદા.
હુય ચર્ચા અહલે શોહસ્તમેં હુવા વો નામવર પૈદા,
નખી ખતમે નખી. પૈદા, બશર ખૈઝલ બશર પૈદા.
નખીકા નૂર ઝોર ઉસ્કા મુકાબિલ અથ મચ્ચાઝલ્લા,
હુઝારોં આસ્માં પર કયું ન હો શમસો કમર પૈદા.
ઘટાસે કુદ્ કી મહુરે રિસાલત હો નિકલ આયા,
અંધેરી રાતમેં ફૈસી ઝનોખી; હુય, સહુર પૈદા.
જહાં કે ઝરેં ઝરેં સે તુમાયાં શાને અહમદ હુય,
દિલે હુકઆશના પૈદા હો કર ઝાંકે નઝર પૈદા.
ખુદાવંદા હુખીએ પાક કા હુર દમ તસવ્વુર હો,
ન દિલમેં હો ખયાલે ઝૈર યારજા ઉમ્મલર પૈદા.
ફરિશતે કયા ખુદા ખુદ ચાહતા હુય દેખના નિસ્કો,
મેં હોઝાઉ તસુફુક કે હુવા વો જહાહુગર પૈદા.
અગર ઈસ્લામ પર કુર્બાન હોનેકી તમન્ના હુય,
હુસેન ઈબને અલી જેસા કરો પેહલે જિગર પૈદા.
મુખનવર દિલસે તુજકો દાદ નો દેને લગે ‘શયદા’,
તેરે અશઆરમે કિમ્તને કિયા હુય ચે અસર પૈદા.

“શયદા”

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અસ્લાહ તઆલમું ફરમાન (કુર્આન)

(૨૨) આ (મુશરિક) લોકો કહે છે કે ખુદાપાક ઓલાદ રાખે છે, પણ તે સૌ વાતોથી પવિત્ર છે, બદ્દે જે કંઈ આકાશો અને પૃથ્વીમાં છે તે બધું તેનું છે, (અને) સૌ તેનાજ તાબેદાર છે, અને (એવી કુદરતવાળો છે કે) જ્યારે કોઈ કામને કરવા આદે છે તો તે કાર્ય વિષે એટલુંજ કહે છે “થઈ જા” તો તે થઈ જાય છે. (કુર્આન)

(૨૩) (હે નબી!) અમે તને એક સત્ય દીન આપી (ઇમાનવાળાઓને) ખુશ બખર આપનાર અને (કાફિરોને) ડરાવનાર (બનાવીને) મોકલ્યો છે અને (હે નબી!) દોઝખવાસી સંબંધી તને કંઈ ખુદવામાં આવશે નહિ. (કે આ લોકો મુસલમાન કેમ ન થયા?) (કુર્આન)

(૨૪) તમે તે દિવસથી ડરો જેમાં ન કોઈ માણસ બીજાને જરાયે કામ આવશે અને ન કોઈના તરફથી કંઈ બદલો સ્વિકારવામાં આવશે અને ન તેને (કોઈની) લક્ષામણ કામ લાગશે અને ન તેઓને કંઈ મદદ પહોંચશે. (કુર્આન)

(૨૫) ઈબ્રાહીમે પોતાના પુત્રોને તેમ ચમકાવે પણ એજ વખીયત કરી હતી કે ઓ મારા પુત્રો! બેશક ખુદાપાકે તમારા માટે (સૌથી સારો) ધર્મ (ઈસ્લામ) પસંદ કર્યો છે માટે તમારે ઇસ્લામ સિવાય અન્ય કોઈ હાલત પર જન આપવી નહિ. (કુર્આન)

(૨૬) તમે મને (બંદગીથી) યાદ કરો, તો હું પણ તમને (ઉપકારથી) યાદ કરીશ અને (એ ઉપકારો બદલ) મારો પાડ માનો અને અપકારી ન બનો. (કુર્આન)

(૨૭) બેશક આકાશો અને પૃથ્વીમાં અને રાત્રી દિવસના ફેરફારમાં તેમ પહોળામાં, જે સમુદ્રમાં લોકોની ઉપયોગી વસ્તુઓ લઈ આવે છે અને (વરસાદના) પાણીમાં જેને ખુદાપાકે આકાશથી વરસાવ્યું, ફરી તે વડે જમીનને તેના મુકાબ જવા પછી તરખોળ કરી (તેમાં હીક્કાતરી ઉત્પન કરી) વળી તેમાં ઠરેક પ્રકારના ગ્રાણી ફેલાવી દીધા તેમજ પવનોની (દિશાઓ, સ્થિતિઓ)ના ફેરફારમાં, અને તે વાદળમાં જે આકાશ અને પૃથ્વી વચ્ચે (ખુદાના હુકમ)ને આધિન છે (તે સૌમાં) ખુદિશાળીઓ માટે (તવહીદની સાગિતીની) નિશાનીઓ છે. (કુર્આન)

(૨૮) હે મોમેનો! જે પવિત્ર વસ્તુઓ અમે તમને આપી છે તેમાંથી (ચાહો તે ખાઓ અને જે તમે (ખાસ) તેનાજ બંદા છો તો ખુદાપાકનો (તન, મનથી) આભાર માનો. (કુર્આન)

(૨૯) એક બીજાનો માલ માંહેમાંહે નાકુક ખાઓ નહિ તેમજ તેને હાકિમે સુધી એ હેતુથી ન લઈ જાવો કે જેથી લોકોના માલમાંનો અમુક ભાગ બાળી ભેળને કુલમથી ખાઈ જાવો. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું (હદીસ)

(૨૩) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જ્યારે તમારામાંના કોઈની પાસે તેનો ખિદમતગાર ખાણું હોય તો તેને પણ ખાવા માટે પોતાની સાથે બેસાડે અને જો તેને પોતાની સાથે નહિ બેસાડે તેને એક બે કોળીઆ આપે કારણ કે તે ખાણું પકાવવામાં તથા ગરમીમાં લાગેલો હોય. (બુખારી)

(૨૪) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જ્યારે તમારામાંના કોઈ પાણી પીએ તો પાણીમાં શ્વાસ મુકે નહિ અને જ્યારે બાજુએ જાય તો ઇંદ્રિયે ત્રીધા હાથે પકડે નહિ અને જમણા હાથે ખંડુ કરે નહિ. (બુખારી)

(૨૫) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું જ્યારે ત્રણ માણસ હોય તો એકને મુકીને બે માણસો કાનમાં વાતચીત કરે નહિ. (મુસ્લિમ)

(૨૬) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જ્યારે કોઈ માલમાં તથા ખુબ સુરતીમાં પોતાથી વધેલાને જુએ તો તેને જોઈએ કે તે પોતાથી ઘટેલા તરફ નજર કરે. (બુખારી)

(૨૭) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું સૂર્યોદય થાય છે તો તેના બે કીનારા સાથે બે ફરિતા અવરય હોય છે તેઓ કહે છે એ અલ્લાહ પાસે કરનાર (અખી)ને તેનો ઘડલો જલદી આપ, અને રાહી રાખનાર (અખીલ)ને કલાકી જલદી આપ (મુસ્લિમ)

(૨૮) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું હો યુવાનોનો સમુહ ! તમારામાંનો જો કોઈ નિકાહ કરવાની શક્તિ રાખતો હોય તે નિકાહ કરે. કારણ કે એ આખને વધારે રોકનાર અને ધરમગાહને વધુ ઘચાવનાર છે. (એટલે નિકાહને લીધે માણસ હરામકારી તથા પરાઈ સ્ત્રીને ઘોરવાથી બચે છે) અને જે કોઈ નિકાહની શક્તિ રાખતો ન હોય તે પોતાના ઉપર રોજો રાખવો અગત્યનું બહો કારણ કે એ રોજો રાખવો તેના માટે ખરસી કરવા સમાન છે. (બુખારી)

(૨૯) રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે કોઈ માણસ પોતાના હાથની કમાઈથી ખાય એથી સારું દહી કોઈએ ખાધું નથી. અને ખરીત ખુદાના પેગમ્બર હાજર અલેમ પોતાના હાથની કમાઈથી ખાતા હતા. (બુખારી)

માટે તખ્તાના તાલ એવવર્તિ ગયા છે, સારંગીના સારે છેડાઇ ગયા છે, મંદરાના રજૂકા મધ્યરજાં છે અને નાયકા માટે આગ્રાદી રેખા પશુ થન થન થઇ રહી છે. પશુ એકાએક આ રું ? ગાંધીજીએ કંઈ આગે અવગો મળતું ફેરવવાથી સારંગીનો તાર તૂટી ગયો અને આગ્રાદીનું નૃત્ય આરંભ થતા પહેલાંજ અટકી ગયું તથા પ્રેરણા ધ્યાન વહારતીને આગ્રાદી નૃત્ય રીતે વધારે રહી ગયા । સંગીતના આથ, મકાન જલસાઓને બદલે પોત પોતાના ધરના ખુલ્લે ખાનગીમાં આગ્રાદીની નૃત્યવધાની વાતો દરિજન દ્વારા વહેતી મુઝવા લાંબી અને તેનું નામ ? જ્યમિતગત । સત્યાગ્રહ રખાવું ! એ છે બહારીના, કૃપની બલદારી । હૃમતરાણી તો બુલવાડે ગાંધીજીની બહારીને પ્રજા બચ્ચાં થયાં, પશુ આગ્રાદીની તો લગુ, વાંખાજ રહી છે । છે છેડા રવરાગનું સંતાન યાવ એવી તરફાળ બનાવનાર મનવંતરી !

છ દોરતો । “ગીભડાના ચોરને ફાંસીની સગા ।” એ કહેવન તમે સાંભળી છે ? હાથ ને પગ કટી ન્યપ તો તેનું આપરેસન કરવાને બદલે ફાંસીની અરદન મારી તેને રોગ મુક્ત કરવો એવાં છેડા પાટલાના વિચારો ધરાવનારી છેડા કોરટરી યોજના તમે જોઇ છે ? એવી છેડા યોજના તમે ન જોઇ દોષ તો સમાજ નક્કી । બાકી દિલનાં લાગણી પાટલાની યોજના અને તો આખાદ એવાંજ રખાય છે । પેપેરાફિનના લાગણીમાં ગર દંડાપેશુ જોનારી આજો દિલના લાગણી પોતેનામાં દંડાપેશુ લુપ્ત છે । પશુ એમાં એમનો એ જાણે દોષ નથી એ કંઈના કાંઈએ બંધ પીવાં તૈયાર થયા છે । ક્રિસ્ટની કરીયાનાં લાગણી લીધેલી વાંધી, જે સ બેઠકાંમણી હાટલાઇ કોરટરી, તથા ક્રિસ્ટી પેપરોની “અપની લાંબસી” સ્ત્રી પેપરો ક્રિસ્ટી” કરવાની નીતિએ જી. જિ. મે. ટે. ને આવાં રહતો કરવાની ફરજ પાડી સામે છે ।

ગાજના શાઈરો અને કવિઓએ આટલું તો જાણવું રહ્યું :

છંદ પ્રકાર અને પદ બંધ
દાક્ષિણ્ય (પ્રાસ) - રવી (વાદી)
તાલીસ (જડ) - કપીત (સંયોગી)
હિદ્દ (અનુયાયી) - દ્યુદ (બંધ)
વસ્ત (સંબંધી) - ખુરજ બઝીદ
નાઇરડ,
રવીક (તુકાન્ત) - ઇતાએ જલી, ઇતાએ-
ખંડી
પદ પ્રકાર - ગઝલ - સામાન્ય કહી-
કેતમ-મુમલમ-મુરખમ્ય રૂબાઈ-
મુખમમમ-મુમલમ-કેસીકહ-મુલતઆદ.

એ કેમ જાણી શકાય ?
“ઝાશ” કૃત
કોઇરી લા. ૧-૨
સરખ જુજરાતી લાંબામાં બધુયે
સમજાય છે.
કી. ૮ આનાં પોસ્ટેજ ૦)-૧
આજેજ લખો:-
ધી રાંહેર સ્ટોર્સ
કણપી, સુરત.

તુષાર ખિન્દુ !

લેખક:—“ તુરાણ ”

જીવન તાકેન

પીંખી નાખ ! પીંખી નાખ !

વલિમ કિરમત !

તારા કોરકા વીંઝી વીંઝી માગ જીવનને

પીંખી નાખ !

પણ માનવતાનો આહલેક તો હું
જગવતો જ રહીશ !

x

x

x

જીવન મંત્ર

જીવનનો મહામંત્ર છે—

આપણું, આપણું નથી !

સ્ત્રીની મુંઢરતા સ્ત્રી માટે નથી.

પુરૂષની શક્તિ પુરૂષ માટે નથી.

મનુષ્યની જિંદગી મનુષ્ય માટે નથી.

માનવ, માનવતા માટે છે !

x

x

x

દિલની દીપિકાઓ

ખગરદાર !

મૃત્યુ જોખનાર !

તારું જીવન તારું નથી !

તારા જિજ્ઞાસા જગમ અધિકારમાં આવડતી

માનવતાનો માર્ગ અજવાળતી દીપિકાઓ છે.

એ જવલત દીપિકાઓને જોતવરાનો

તને કશો અધિકાર નથી !

પોઠ

“હવે આ રુજરાતી ભાયાનું શું થશે? જે અંથેય આનુંપણું વઢે એ સભર જની હતી તે આનુંપણું એક એક કરીને ઉતરી જશે તો પછીએ વિધવા જેવી બોરી બદશિકલ તકિ લાગે!” મી. અડવાડાએ એક જૂખડી બારસ કિલ્લુકની જેમ લમણે પેન્ડેલ અઢકારીને સવાલ કર્યો.

“પણ રુજરાતીનું કયા આનુંપણું ઉતરી રહ્યાં છે? અને કાણ એ ઉતારી રહ્યું છે એનો કહો? આપ પણ ભાયાની ટેકેદારી લઇને બેસા છો કે શું?”

“તમે તે શું ગમમ? વગેરે શા કે જગજગમાં? એટલીએ ખજૂર નાહ કે જે રાજ પોણીબસો વરસથી રુજરાતીમાં લગી લગી ગયો હતો અરે! રુજરાતી નિશાળા જે રાજ પર ચાલતી હતી તે વર્નાકયુક્ત રાજ રુજરાતીમાંથી બોલકટ થવા બેઠો છે! વર્નાકયુક્ત એટલે શુભાભાની લાખા! એવું રહી રહેતો હવે રુજરાત વર્નાકયુક્ત સોસાયટીને સમજાયું છે અને તેથીજ એને કાદવાનો નિર્ધાર કર્યો છે. એ હિસાબે ભયાની શુભામી રાખવા એના બોલા બીજા રાજા કોરટ, કચેરીઓ, પોરટ એફિસો, નિશાળા વગેરે સરકારી થાણામાંથી નીકળી જાય તો પછી રુજરાતીના શા હાલ હવાલ થાય?” મી. અડવાડા એક હાથ નખાને બોલ્યા.

“પણ એતો સાચું છે ને? નો ભાયાની શુભામી દૂર થશે તો પછી બીજા રાજદારી શુભામીતો આપો આપ દૂર થશે. જેમ માયું કપાતાં આપોઆપ પાવડી દૂર થાય તેમ! એવી રીતે ગળાં પાંખમાં કપાતાં આપો આપ આપું શુભામીનું જાડ મુકાઈ જશે!”

“આપની વાત સાવ નોંખી દેશ જેવી તો નથીજ પણ એથી ભાપનો ભરાવો તો મઢી જાય ને! હવે તમેજ કોને કે સાબરનાં શીંગમાં કાપી નાંખવામાં આવે તો તેવું બેકાળ હાશે?”

“પણ સાબરનાં શીંગાંજ ઘણી વેળા તેને શિકારીઓની જાળમાં ફસાવે છે એ બોલુ નથી?”

“હવે ત્યારે જે થાય તે જોજ કરો! પણ આ લાખવચચાળા એબોક્ષ અને પાઠ્યપુસ્તકોના પ્રકારકોએ વિદ્યાર્થીઓના વાલીઓને હુંતવાનો તારકો રચ્યો છે કે શું? નરિનાને બ્રહ્મને અને પ્રગલ્ભને નામે દર સાત થોડમંથ નવાં નવાં પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે અને વિદ્યાર્થીઓને માથે લદાય છે. પરિણામે બિચારા વાલીઓનાં ગળવાનો બાર દળવો થાય છે તેનો શો ફલજ? કુળવણી ખાતું તો જાણે વિદ્યાર્થીઓની સાવકી મા હોય એમ દૂર બેઠું બેઠું તમારો બેઠું રહ્યું છે! મધ-શુભા દમ અને પોદારાઓની જેમ પાણ્યપુસ્તકોના ટેકેદારો આવી લૂટ ચલાવે છે તે સામે કાણ

કેમ કંઈ બોલતું નથી ? પેલી પાઠ્યપુસ્તક સમિતિ પશુ ઉઘી ગઇ છે કે શું ? માફ - બેટું, વંચ દિવસ થયો કે પુસ્તક બદલાયાં એ તો કેમ વેદાય ? એક ગામમાં બે પાંચ નિશાળ હોય તો દરેકમાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં ચોપડાં ચાને, હવે એક નિશાળનો ડોકરો બીજી નિશાળમાં જાય તો તેને નવીજ ગીલ્લી અને નવોજ કંદો વસાવવો પડે છે । છે કાંઈ આ નિરંકુશતાનો છત્રાજ ? રોટલાને માટેજ જ્યાં માખણો ફાંફાં મારતાં હોય ત્યાં નવી ચોપડીઓનો જોગો શી રીતે ઉચરે ? મને તો લાગે છે કે વરસ દિવસે સમસ્ત દિંદમાં પાઠ્ય-પુસ્તકો પાછળ જે ખર્ચ થાય છે તેના દસમા ભાગની પણ કમાઈ જાવણી પામેલા કરતાં નહિ હોય । તો પછી એ જોડના વાંડપાસું શું પરિણામ આવશે એનો કોઈએ વિચાર કર્યો ? ને આ બાબત પર વિચાર નહિ કરવામાં આવે તો એકાદ દિવસ એ પાઠ્યપુસ્તકોજ વાંડીઓના આપઘાતનું સાધન બની જશે ।”

જો કે ધર્માદ્ય ચોપડાં તથા ધર્માદ્ય શીયાં પોતાનાં પોરીયાંને ગી. અગ્રાજી લખાવના હતા છતાં તેમની આવી ઉદ્ધાત બાવના જોઈને ગને તેમના તરફ માન ઉપજતું ।

“ખરેખર, જો તમારા જેવા એકાદ કસન વિચારકો શુજરાનમાં પેદા થાય તો વિદ્યાર્થીઓ અને તેમના વાલીઓનો પણ વગર સાંજુએ ભાગ્ય ઉઘડી જાય !”

“ઉઘડ્યાં, ઉઘડ્યાં, બાપતું કપાસ । આપણા વિચારકોનાં ભોગ પડેજ કાઠ જાગી ગયે છેને ? તેને દૂર કરવા તો હાથનું ઈન્કશન આપવામાં આવે તોજ બને ! જુલોને પેલા ઈલાલ ગોંડી કાંગીમાં બેઠાં બેઠાં ફરિઆદ કરે છે કે “એડીટરો પણ કાવ્ય કરતાં યુદ્ધ સમાચારને વધુ અગત્ય આપી રહ્યા છે !” “કવિઓ કરતાં સીનેમુંદરી-ઓની બરાબ કરનાર લેખકોને વધુ પડતું સ્થાન અપાઈ રહ્યું છે” એમ કક્ષમ દિનાજકાર પણ ફફડાટ કરે છે. શું આ હવે થોડે પાણી લરવા

જેવી પ્રવૃત્તિ નથી લાગતી ? હું તો છાતી ફોકોને કંડું છું કે બમો પાનાના નિબંધ કરતાં કવિતાની બે લીટીઓ વધુ અસર કરી શકે છે ત્યાં યુદ્ધ-સમાચારોની ત્રોલનીજ શી ? હું તો ‘કંડું’ છું કે જાર બોજરો જેટલું કામ ન કરે તેટલું એક કવિતા કરી શકે છે । હું તો કંડું છું કે યુરોપમાં જર્મનો અને મિત્રચત્રોનાં લશ્કરો તોપો અને વીમાનોપી લટે છે તેના કરતાં કવિઓના મુશ્કાવેજી જમાવે તો શું બોલું છે ? એક પ્રાણી-લગી ન થાય, એક પણ લોકીનું ટીપું ન રેગાય અને જે દેશના કવિઓનાં વધુ દાદ મળે તે દેશ છતી ગયો ગણાય । કેમ કેવી યોજના છે ?”

“સરાસત્તર આનાની યાગના તો છે, પણ ‘યુરોપના ખાઉં ! કરુ’ !” બંન-ઓમા એ સમાય ત્યારેને ! સાદિત્યકારો જોઈએ તેટલી અદિસક લગણી લડી શકાય છે ।”

“હું તો કંડું છું કે આ અખતરો અજ-આવવા નોવેના મોરચા પર આપણા બ. ક. હકોર, કવિ નાનાલાલ, ખખરદાર વગેરેનું એક ડેપુટેશન મોકલી આપતું જોઈએ. યુરોપની સર્વ જાણના જાણનાર આપણા શ્રીયુત શેખયશ્હી હાલમાં અહીં અવી લાગ્યા છે તો તેમને એ ડેપુટેશનની રાએ ઈન્ટરપ્રીટર તરીકે મોકલી આપીએ !”

“પણ એ યોજના આપણી સાદિત્ય પરિવહ પાસ કરે અને દિંદી સરકાર એ ડેપુ-ટેશનને યુરોપ જવની પરવાનગી આપે તો જાને ! અને વળી હવે તો સુએઝનો રસ્તો પણ અંધ યવાનો છે !”

“તેમાં શું થયું ? વિમાન મારફતે ઉડશે. એ આપણા સાદિત્યકારો વિચારમાંને વિચારમાં તો અનેકવાર ગમનમાં ઉડેજ છે ને ! તો પછી ગમન માર્ગે જવામાં તેમને વાંધો શું હોય !”

“તો બસ આજથીજ એ વિગેનાં આદિ-લનો જમાવો અને સાદિત્યકારોને કામે લગાવો અને જે કાંઈ આ-અગરજની વિરુદ્ધા કરે

તેને ઠેકાણે પાડતા આજથીજ કદમોને સરણ
પર ચઢાવવા માંડે અને છાપરાં પર ચઢીને
લસકરો કે:-

“રણમાં શૂરા રે ! હો ગુજરાતી વીરા”

અરણ્ય:

સ્વિકાર અને સમાલોચના

ભારતની મહાત્મ જ્યોતિર્મા:-લેખક
એચ. એફ. હુદાની બી. એ. એસ. ટી. સી.
પ્રકાશક:-દરિદર પુસ્તકાલય. દાવરેડો. મુદ્રે. ૧.
પૃષ્ઠ ૪૦. કૌમત ૩ આના મદદમાં ગાંધી,
જવાહરનેહરુ, બાબુ રાજેન્દ્રપ્રસાદ, સુભપચંદ્ર
ભોજ, મી. જિન્નાહ, કવિ ટાગોર, મૌલાના
આઝાદ, સરોજીની નાયડુ, અરવિંદશૈલ અને
સગદના ગાંધી એ અગીયાર દિવસ મહાત્મ
નરનારીઓના હુંક છવન બાળકોને સમગ્ર
એવી સરળ અને સાદી બાબામાં રણ
કર્તા છે. બાળસાહિત્યના પુસ્તકોમાં એક સારા
પુસ્તકનો આથી ઉમેરો થયો છે. સાથે એ
મહાત્મ રિજિન્નાનાં ૧૧ શ્લોક ચિત્રો પણ
અપાયા છે જેમકની હુંકમાં પણ સચોટ વર્ણન
દેવાની દૈવી અભિનયને પાત્ર છે. આ પુસ્તક
વિદ્યાર્થીઓએ જરૂર વસાવવા જેવું છે. પુસ્તકની
છપાઈ સુખડ છે.

અ. ટા. ૧. ભાગ : લેખક હાજિમ. “શરક”
પ્રકાશક હંબ્રાડીમ હાઈ નુરમદ મદ દેહી બદાર-
પુરા, કૃતિયાહા. ૩૦ પૃષ્ઠ અને જુદા જુદા
આઠ હુંગી નવલિ. ૩૫ લેખોમાં વહેંચાયેલી
આ પુસ્તિકા લેખકના અંતરની આગ રજૂ કરે
છે. સમાજની બધી તાંક સાધી આંગળી ઓધે
છે, ખીજ હશીએ લખન છપન કર્યા વગર
સમાજના સડેલા ભાગોનું ખૂદકા દિવે આપરેજન
કરે છે. હુંકાણમાં એટલુંજ કે આ નાનકું
પુસ્તક કદમાં નવું છે છતાં ઉપયોગની દૃષ્ટિએ
મોટું છે. જેની કૌમત ચાર આના છે, રાથે
બાંહેવના ડોલિનૂર પ્રેસની છપાઈ પુસ્તકની
શ્રેણીમાં હીક યારી આવે છે.

ઈકબાલ : રંગુનથી નીકળતા એ સચિત્ર
આય ચિકલીનો ખાસ વાર્ષિક અંક રિંગુ અથે
મળ્યો છે. ઈકબાલના નામની રીતક પાને પાને
ફિટિગોયર થાય છે. ૭૦ પાનાનો આ ફળદાર
અંક ૪૫ ફોટા ચિત્રોથી ચણુગારાયેલો છે.
આ અંક એના અગાઉના ડોઈપેલુ ખાસ અંક
કરતાં વધુ જ્ઞાનદાર બન્યો છે. રચાનિક બરમાના
તેમજ ગુજરાતના બાણીતા લેખકો તથા કવિઓ
ઉપરાંત ઉર્દૂ શાહરેતા સફળ લેખનો અને
કવનોથી અંક સભર થયો છે. અંક પાછળ ઉદા-
વેશી જેદમત બર આવી છે અને પૈસા છુટી
પડ્યા નથી એમ દરેકને વાંચતાં સમગ્ર અંક
છે. અમે તાંત્રી વાઈઈ ‘મરદમને કાગળોની મોંધ-
વારીના જમાનામાં આ સાહસ બદલ અભિનંદન,
અર્પિએ છીએ.

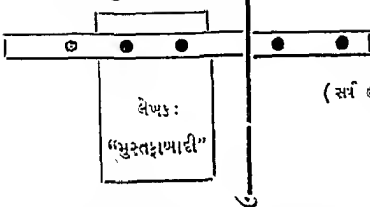
મળવાનું ઠેકાણું:-

“ઈકબાલ” આફ્રીસ ૧૪-૧૮ મર્ચી નં. ૨૭
રંગુન.

“વણુમરો”

✽ તથા દે જુદાઈ ✽

ન કર હી કરી લે નરીબ આગ્રમ ઇ,
જુદાઈ નથી નેઈ તેં છું પ્રુઈ ?
સિરે આગ તોગ પડી છે તવાઈ;
ફિર ફર, નથી ચાલે શું બધાઈ !
ગમનું પણ હસે છે નિદાગી તને જો,
બધું જોર તાફ મધું ક્યાં હજીઈ ?
તમન્ના અગર છે તને મુકિતની તો,
કરી લે મુદબ્બત, તથા દે જુદાઈ.
નિખેરી ઘરા થોર અંધકારની ઘું,
નિકળ, આજ જ્ઞાને રહો છે છુપાઈ !
જમાવી જરા રંગ એવો અગ્રક કે,
સિતારા ફુકારે ફુદાઈ. ફુદાઈ !
ઉડી જ્ઞાસ ‘અરારાફ’ કે છે હાથમાં,
‘ન કર શોર નાહક બની બા ફિદાઈ’
અરારાફ (વડાજી)

(સર્વ હક લેખકને સ્વાધિન)

ગતંકથી ચાલુ

મુસલમાનો સ્વસ્થ થાય છે

જ્યારે મુસલમાનોને પોતાની કરણ અને દયાગનક રિયતિનું જ્ઞાન થયું અને તેઓ વૈભવ વિલાસ, સુખ શાંતિ, સત્તા અને દૌલતનંદીના ઉચ્ચ શિખરેથી ગમડી મોડનાર, મુશ્કેલી તંગદસ્તી, ખેડારી અને ખેસરો સામાનીની ઉંડી પીણમાં ક્યાં મુખી જમ પહોંચ્યા છે તેવું તેઓને જ્ઞાન થયું તો તેઓ આજસ અને એક ત્યજ જમ અકરમાતનો એકારામ સાંભળી માનવી સ્વસ્થ થઈ સ્વસ્થાની કોશિસ કરવા મંડી પડે છે. તેમ મુસલમાનો પોતાનું ગુમાએલું કૌમી સ્થાન અને સાધન પ્રાપ્તિમાં સાધનોની શે.ધમાં પડ્યા. એતો નિર્વિવાદ છે કે જગવણી એ પ્રત્યેક સાધનોની જમ દાવિતિ છે. આથી મુસલમાનોએ પ્રથમ પોતાનું લક્ષ્ય જગવણીખાનાં તરફ દેવું પરંતુ ત્યારે અમારા હિંદુ બાપ્તો દરેક રિતે કુખ્તે જમાની ખોડા દના અને આખાએ જગવણી ખાતાને જેમ આગળ વર્ણવવામાં આવ્યું તેમ હિંદુ સંસ્કૃતિ, વિદ્યા, રિત, રિવાજ, ધર્મપ્રચાર અને સર્વદ્રષ્ટિએ પોતાનું જનાવી લીધું હતું. આથી મુસલમાનો માટે એ મુશ્કેલ હતું કે જગવણીખાનાનો અથવા શાખાઓનો તેઓ પુરેપુરી રીતે ફાયદો ઉઠાવી શકે. તેઓ માટે માત્ર એક જ રસ્તો ખાડી હતો અને તે એ હતો કે તેઓ [મુસલમાનો] પોતાની સ્વતંત્ર શાખાઓ ઉઘાડે. કૌમી ખુશનસીબી હતી અને હિંદની મુશ્કેલ કોમ ક્યામત મુખી સર સૈયદ અદમદની

એહસાનમંદ રહેશે કે તેઓએ બારે પરિશ્રમ ઉઠાવી તબ મત અને ધનનો ભોગ આપી માન સ્વમાતની પરવાદ ન કરતાં કુંડી દ્રષ્ટિવાળા ધર્માધ મૌઝીઓના કુરુના ફરવા પી પરવાદ ન કરતાં, દરજદર રખડી અરીજ કૌમી ખાતરભેખ ધારણ કરી બીજા માગી [અસ્થાક તેમના આત્માને શાંતિ બમ્મે] અને પરેણામે સને ૧૮૫૭માં અક્ષીગઢ ગામે એક અંગ્રેજ શાખાનો પાપો નાંખ્યો. પરસ્પરદિશારે આસમ પાક કુઅનિ મછદ, કુરકાને દમીદમાં દરિશાદ ફરમાવે છે કે "હું કોઈની મરનન-કોશિસ વ્યર્થ જા દેતો નથી" એ પરસ્પરદિશારના પાક કલામ અનુસાર મરુમ સર સૈયદ અદમદખાની કૌમી દમરદી અને લાલાઈ અર્થે કરેલી કોશિસ સતત, મહેનત અને ખંતના પરિણામે સને ૧૮૬૨મા ખૂબખૂબ રીતે ફગી અને ફાલી નિકળી અને એજ અલી-ગઢની મુઝી મુઝી એખાની સિદ્ધા માગી આદુ કરેલી શાખા એક જખરદસ્ત આઝાદ આદા મુસ્લિમ યુનિવર્સીટીના સ્વરૂપમાં વિશ્વ સમક્ષ આદિર થઈ. અલદમદો સિદ્ધાદ! આજે અમે મુસલમાનો ને કે અમારા લાખખ કૌમીની હરોલમાં જગવણીના શેરમાં નથી આરી શક્યા છતાં મરુમ સર સૈયદ અદમદના સમયની સરખા મણીમાં આજે કાંઈક થયું અંગે અમારામાં જગવણી પુરી દ્રષ્ટિ ગૌચર થાય છે. આજે અમારી પાસે અનેક મેડાટા-મેડાટા વકફ ફરો દસ્તી-ધરાવે છે. કાંઈક અંગે અમારા-સીકે

એક મતિએ કાર્ય ક્ષેત્રમાં બહાર પહોં પડ્યા છે. પરંતુ અફસોસ માત્ર એટલોજ થાય છે કે આજે અમારામાં સર સૈયદ નથી. જો કે પંચાલ બગાળ અને બિહારમાં અમારા નેતાઓ કાંઈક કામ કરી રહ્યા છે પરંતુ તેઓનો રાહ ન્યારો છે, તેમનું લક્ષ્ય અત્યારે રાજ્યદારી; પ્રજાતિમાં રોકાણો છે એટલે અમારી પાસે કૌમતી ખાતર બેખંધારી સર સૈયદ નથી એ અમારી બદકિરમતી નહિ નો અન્ય શું કહી શકાય ?

મુસલમાનોમાં કેળવણીનો પ્રચાર કરવા અને ચળવળને સંગીન સ્વરૂપ આપવા સને ૧૮૮૫માં એમ ઇન્ડીયા એન્ડુકેશનલ કોન્ફરન્સ નામની એક અતિ અગત્યની સંસ્થાને ચાલુ કરવામાં આવી અને ચળવળને વેગવંતી બનાવવા અર્થે દિલ્હીના મ્હોરાં મ્હોરાં શહેરોમાં વાર્ષિક કોન્ફરન્સો અને સભાઓ લગવામાં આવી. આ ચળવળે મુસલમાનોમાં અનૂપમ પ્રેરસાદન રેઝુ. વળી સરકારે પણ પોતાની ગંભીર ભૂલ ઉપર પશ્ચાત્તાપ કરી પોતાની પોલીસી બદલી અને સર સૈયદની પ્રકૃતિએ પ્રત્યેક શક્ય રીતે પ્રેરસાદન આપ્યું. પરંતુ બુનકાળમાં સરકારે ધારણુ કરેલી વિચારક પોલીસી મુસલમાનો માટે એટલી બધી લાપંકર નિવડી ચૂકી હતી કે તેમની કૌમતી કાયદા એટલી બધી અશક્ત અને રકત રહીત સ્થંક બની ચૂકી હતી કે ગમે તેટલી કેસિયો

કરવા છતાં પણ ભાષામંથ કૌમતી હરોળમાં આવવા તેઓ અશક્ત અને શકિનકિન બની ચૂક્યા હતા. સર વિલીયમ હંટરના કથનાનુસાર તેનું રજાઈ કારણ એ હતું કે કેવળણી ખાતા ઉપર અમારી લાઘવિય કૌમતે પોતાની સત્તા પુરેપુરી રીતે રધાપી દીધી હતી અને ખાતામાં હિંદુ-મુસલમાનોમાં ટવ-એફ-વોર-એ-ચનાણુ શરૂ થઈ ચૂકી હતી, કમનસીએ બીજા ખાતાઓ પણ આ એ-ચનાણુની અપવિત્ર અસરથી કારાં રહી ન શક્યાં કેમકે અમારા અન્ય ધર્મભાષિયો એ સમગ્રતા લાગ્યા હતા કે મુસલમાનોને ખાતામાં જગ્યા મળવાથી તેઓની સત્તા, શાશન અને લક્ષ્યબોંદુમાં ઉણપ આવશે. વળી સરકારે પણ કેઈ ખાસ પોલીસીથી કે ચીવડામયી કામ ન કર્યું કે ન્યાયસર હકદારોને હક અદા કરવામાં આવે; અને તેનું કારણ એ હતું કે હિંદુ લાઘવો લગભગ બધાંજ સરકારી ખાતામાં પ્રવેશી ચૂક્યા હતા અને પોતાની લાગવગની જાળ મજબૂત રીતે બીહારી ચૂક્યા હતા વળી તેઓની રાજ્યદારી શકિત પણ લશ્કરી બંધી ગઈ હતી. આથી સરકાર ખુલ્લમ ખુલ્લા એક શકિતશાળી જગત્ત દીમતી વિક્ષતા બ્હોરી અર્ધશૂન નિર્જીવ મુસ્લિમ કૌમતે પક્ષપાત (ફરી બંધને ન્યાયસર કેમ ન હોય ?) કરવામાં રાજ્યદારી હડાપણુ સમગ્રતી ન હતી.

અપૂર્વ

પુસ્તકો અને ફેટાઓ

કાઈદે આઝમ મુહમ્મદઅલી જિન્નાહ	(ઉર્દૂ)	કી. રૂ.	૧-૪-૦
" " " "	(ગુજરાતી)	" "	૧-૪-૦
ફેટો " " "	૧૦x૧૪	" "	૦-૧-૦
વારીએ મુસ્લિમ લીગ	(ઉર્દૂ)	" "	૨-૮-૦
હયાતે ઇકબાલ	(ઉર્દૂ)	" "	૧-૦-૦
ફેટો ઇકબાલ	" "	" "	૦-૨-૦
ફેટો ગાલિબ	" "	" "	૦-૨-૦

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ,

મજીધીક, સુરત.

બાણવા જેવું

પેપર જગતમાંથી

દુનિયા ન માને એકં,

છતાં માનવું પડે તેવું.

[સંપાદક]

‘એક નવી જાતના ફૂરની શોધ થઈ છે કે જેમાં ચેતાવવા માટે દિવાસળી કે બળ-તણની જરા પણ જરૂર પડતી નથી. તેની અંદરના પોલા ભાગમાં એવાં રસાયણો ભરેલાં હોય છે કે તેની બહારના ભાગમાં બેચાર કાણાં પાડવાથી હવાની દબાણથી ગરમી ઉત્પન્ન થઈ ખોરાક રંધાઈ જાય છે.’ હવે તો બસ એકાદ એવી શોધ થઈ જાય કે ખોરાક ખાધા વગર પેટ ભરાઈ જાય તો આખું જગત આપે આપ ટાકું પડે એમ છે! કારણ કે જગતમાં જેટલા ઉત્પાદો થાય છે તે જૂખ્યા સિપાઈએ ગામ બાળવા તૈયાર થવાથીજ થાય છે. અમારું ન માને તો પૂછો જુમિ જૂખ્યા હીટલરને!

“૧૬ વરસની ઉંમરના એક અમેરીકન યુવકે માત્ર ૫૭ કાણાં ૧૧૩ જેટલા રાષ્ટ્રો ખોજી જતાવી પુરવાર કર્યું છે કે અમેરીકનો અડધી રાષ્ટ્રો ખોલવામાં એકંડા છે.” અમે આ વાનને આખું વજન આપતા નથી. મુરતની લાગઈ એમ્પીઅન ધાંચણો અને નાનપુરાની માંજણો લાગઈ વખતે એટલા અડધી ખોજના ગોળા ફેંકે છે કે ગમે તેવા અમેરીકનને અઠવારમાં હરાવી દે!

“ધાસ બકાઈ કે બટાકું ન જાય માટે તેને પતરાંની મોટી મોટી ટાંકીઓમાં મુકાં બુરફ સાથે બેગરીને ટાંકીઓમાં લેવા ન જઈ

શકે એવી રીતે પેક કરવાથી વરસો સુધી ધાસની સાચવણી અમેરિકા કરી શકે છે.” પણ એ અમેરિકનો જેટલી ધાસની સાચવણી પર ધ્યાન આપે છે તેટલું ધ્યાન નીચા અને રેડ ઈંડીયનોની સાચવણી પાછળ રાખતા હોય તો ?

“અમેરીકાના ડૉ. એન્ટોરીયોએ ચાર માઈલ દુરથી ગમે તે માણસ કે ગ્રાણી પર અમુક જાતનું ફિરણ ફેંકી તેનું મૃત્યુ નિષ્કળ-વવાની શોધ કરી હતી તે મૃત્યુ ફિરણનો તેણે પોતેજ નાશ કર્યો છે.”

એવું અનુકરણ કરીને ખીળ વિજ્ઞાનીકા પણ જગતની સંહારલીલામાં વપરાતાં પોત પોતાનાં સાધનોનો નાશ કરે તો જગત સુખ શાંતિના દાંડા બુલે! દુનીયાને જેમ બને તેમ વધુ અપથી દુઃખના કુગર નોડે ભગ્નવી આરવામાં વિજ્ઞાનીકાનો ફાળો સૌથી મોટો છે!

“ન્યુયોર્કની સીટી હાઇસ્કૂલના એક શિક્ષક મી. ફીલીપ નેફીએ પુલોને હંમેશાને માટે તાગ્નને તાગ્નજ રાખવાની શોધ કરી છે.”

આ શોધનો લાભ લેવા અનેક આધેડ એક્ટ્રેસો અને વરસો વધતાં ચહેરા પર પડેલી દરચલીઓથી નારાજ થતી રસીકઓ પણ જરૂર એ શિક્ષકનો પીછો પકડશે!

: કયામત મય અહાં છે ને વળી શમશીર છે કરમાં :

મગીદા ઝીર મુમકિન હય હુમારે હર્દ કા દરમાં;
 ચિકિત્સા પ્રેમ-રોગીની નથી નાશન જગ બરમાં.
 ગુણએ નીમ જિસ્મિત છે ચદાદત કા હુવા અરમાં;
 અમર જીવન ના મર્મો ગુપ્ત લાગી તેના ખંજરમાં.
 કહી મહુશર સે પહુલે દુસરા મહુશર ન હોખએ;
 કયામત મય અહાં છે ને વળી શમશીર છે કરમાં.
 ચિકિત્સા દિવને આખર તાગ મન્નિત્ત દરતગીરી કી;
 ઉમંગો ને તરંગોનું વચાવી સંન્ય નિજ ધરમાં.
 નિશાએ ચારકે મુનિશ કિઝ એ આદરે આઈ;
 પરંતુ મુજ નજર પહોંચી ચકી કયાં તેના બીનરમાં.
 નિરી દિન જાગએ દિત કી કશિયબી કારખર હોગી;
 હદી તદબીરથી ચારે પરિવર્તન મુકદ્દરમાં.
 મેરી ફિતરત મં મુઝમરહુય તપિશ ઉમ શીઅતએ હુક કી;
 “કલીમ” પ્રગટ થઈ જેની અનતે લયોત અંતરમાં.

‘કલીમ વાકિષી’ ધોરાજવી. [૭]

એ. એસ. મેકુલની માલિકીની
 પાગલ કોટેજ બેકરી

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર.
 કેકરા,
 બદામ અને સાદા બીરકોટ,
 નાનખરાઈ,
 હકીમી બીરકોટ,
 પાઉં,
 નાન,
 શીરમાલ,
 વાગરે.
 એકવાર ટેસ્ટ કરો
 જરૂર તમને ચતોષ આપશે.

રાંદેરની સુલાકાત લેતાં
 કયાં ‘જમરો’ ?

ધી પાગલ કોટેજ
 રેસ્ટોરાં.

ઉમડ ફલીયા, રાંદેર
 જ્યાંની દરરોજની નવી નવી
 વાનગીનો ટેસ્ટ તમારા મોઢામાં
 ચાદાદત રૂપે રહી જશે.
 માલિક:-ઈ. એસ. મેકુલ

ગર્મી

: વાપાન્તરકાર :

ઈમામુદ્દીન દરગાહવાલા

.....ઉર્દૂગિરાની પ્રથમ પંક્તિની લેખિકા મિસિસ હિન્નમ ઇમતિયાઝઅલી તાઝુ' આ બર્મિન્ગમ છે. ઉન્દાળાની શરૂઆત થઈ ચૂકી છે. ગર્મીની હળવી હળવી લહેરો આવી રહી છે ત્યારે એ ગવ-ગીત પસંજોવિત થઈ પડશે.

ઉર્દૂ સાહિત્યની દુનિયામાં આ એક જ લેખિકા છે, જેણે ચિન્તન પ્રધાન ગદ્ય-ગીતો દ્વારા પ્રજાને ઘોડા સમયમાં અન્ય લોકોને હિંમત ઉપજાવે તેવું રચાન પ્રાપ્ત કરી લીધું છે. અહીં લેખિકાની હૃદયની બર્મિન્ગમ તરંગો ભારતી અને ભમરીઓ ખાતી સ્પષ્ટ નેહ શકાય છે. એટલું જ નહીં અહીં તમને એ લેખિકાના હૃદય-વમજોતો એકસાસ ધરો, એની ભાવનાઓ મૂર્તિમંત ધરો, એના ચિન્તન, ફિક્સેશી અને અક્યાસની ઝાંખી ધરો. લાઈ રિસેટીએ એજ મશહૂર લેખિકાની એક નવલકથાનું સુંદર વાપાન્તર અત્યાર પૂર્વે આપણને આપ્યું છે. મેં “ચિરાગ” માસિક(ભાવનગર)માં મિસિસ હિન્નમ ઇમતિયાઝઅલીના આવા બર્મિન્ગમોનો એક ગુચ્છ પ્રસિદ્ધ કરાવ્યો હતો. હવે “કારવાં” માં અવારનવાર, એજ લેખિકાનાં બીજાં બર્મિન્ગમો પહોંચી રહ્યાં થયા કરશે, મને ઉમ્મીદ છે, કે સુસ્થિત ગુજરાત આ અદ્ય-પારાએને હિલચલની પૂર્વક વાંચશે, સંભારશે, અને રસ માણશે.

—ઈમામુદ્દીન દરગાહવાલા

શ્યામ-ચર્ચા ભરે, ફરી કમળના પાંદખ-એના હેઠળ ઝાંખી ઝાંખીને નેવા લાગ્યા.

અને લીલ-વર્ણા પોપટોની રાતી ચાંચોમાં બૂરાં બૂરાં શેવર આવી રહ્યાં છે.

ઉંચા ઉંચા પર્વતો પર હવે તે હરિયાળા નગરે પહોંચી નથી. તેની જગ્યાએ હવે અદામી રંગની ધાસ ઉગી છે.

જંગલોના રસિકા પુષ્પો પર, મંથમાખીઓ, ગીત ગાઈ રહી છે અને બકરીઓ, પર્વતોના પક્ષવમાં સુષી ધાસ ચાવતી ટ્રાક્ટો પડે છે.

ગર્મીના દિવસો, આવી ગયાં.
તે દિવસો જે કવિનાં સ્વપ્નની બાંતિ ઝાંખીનેતા અને કરવરીના સમાન ગર્મી હોય છે!

ઓ પરવરદિગાર ! જાત થાય છે, કે પ્રકાશ પધરા થવાના આ દિવસો છે !

કે પ્રતિ બાપુએ એક પ્રિય નૂર, વરસી રહ્યું છે. જેમ સ્વર્ગ-દાર પર વરસી રહ્યું છે તેમ.

લગ્ન નીલ-વર્ણા આકાશથી એક રૌશની ફરી ફરીને નીકળી રહી છે, જે સમુદ્ર, પર્વત, જંગલ અને સમરત બૂમોને ચમકાવી રહી છે !

ગર્મીના દિવસો આવી ગયા !
ફરીથી મૂર્ધા યુલન્દ થઈ થઈને ચમકશે, ફરી સસલા, જંગલોમાં પુલકિત થઈ થઈને વૃત્ય કરશે.

મિત્ર ! ભુઓ, ગર્મીના સ્વચ્છ અને નિર્મળ આકાશ પર સિતારો કેવો જગમગી રહ્યો છે ! જાણે નાસમજ દરજીબાઝની આંખમાં પ્રકાશ કંપી રહ્યો હોય !

સૌંદર્યવન્તા પક્ષીઓનાં પીંછાંઓ પર ચૂર્ચની તેજ રેખાઓ કેવી લપસી રહી છે ! જાણે હળવા હળવા હિમપરથી લપસી રહી હોય !

ગર્મીના દિવસો આવી ગયા. ગારેકાર નૂરનો એક દરિયા લહેરો ભારી રહ્યો છે !

જહેઝમાં તથા લેટમાં આપવા માટે

તાજ કું. લીં લાહોરના

જલી કલમ કુઆન શં

અને

હિમાએલ શં મુતરનિગમ

અનેક છે.

તમૂનો નેવા માટે પધારો યા

તમૂનાના વરક માટે લખો:—

સોલ એન્ડ } ધી રાંદેર સ્ટોર્સ
કમ્પીઝ, સુરત.

કોઇની લાડકવાયી

રજીકરનાર : 'એકાર'

એક ખીસેલી વસંતમાં મહૂ આગમન થયું. અને નિરખતાં અનેકનાં દિલ ચનગની છતાં. અનેક ધુવડો રોમાન્સ અનુભવતા 'કિલ્લોએટ્ટા' કરતાંએ મારા ચાહકોની સંખ્યા વિશેષ હતી. તમારી મશહર અભિનેત્રી મીસ લીલા દેસાઈની પેઠે મારું પિયર પણ અમેરિકાજ છે. હિંદને કિનારે પણ મુકતાર અનેકની આંખો મારી તરફ દરી. મારા તાજે તમતમતો ચહેરો બાબુદર કરાયા વગર કે પદ્મ-પાઉર યા લીપસ્ટીકની સદાય વગર પણ આખાલ વૃદ્ધ સર્વેને આકર્ષતો; તો પછી યુવાનોનું તો ગળુજ શું?

મારી અનેક ખેલો મારે' અનુકરણ કરવા લાગી. હું નીકળતી ત્યાં રસ્તામાં રાહદારીઓ કાષ્ઠ મકારાણીને ગાન આપતા હોય તેમ હસી જતા. મને ગજબાજીનીની જેમ ધીમે ડગલે ગાલકું જરાએ પસંદ ન હતું. હું તો વિગળીની ઝડપે આલવાનુંજ પસંદ કરતી જેથી અનેકના દિલ રસ્તામાંજ દરદાર જતાં. હું કંઈ મીસ મેથોની જેમ હિંદનાં હિરો નિલાગત આવી નેહતી મને તો હિંદ તરફ એક જાતની મમતા હતી. હિંદીઓ પ્રેમો હોય છે, અને વળી વફાદાર પ્રેમી હોય છે એમ મારા સાંભળવામાં આવ્યું હતું; તેથીજ હિંદની મુલાકાત લેવાનું મન થયું.

મારા પિતાશ્રીની લાયવગથી એક મોગ રજવાણની મહેમાન જતી તે રજવાણના આંદી-ધુંદીવાળા પાવડીવાળા કારકારીની મારી ઉપર નજર ચેંટી. રાજ તો કારકારીના હાથમાં રમકડાં જેવેજ હતો; જેથી અંતે કારકારીને ધેર મારી મહેમાનદારી થવા લાગી. હિંદીઓની અપૂર્વ આગતા સ્વાગતથી હું ખુશ ખુશ થઈ ગઈ. હું

પરજીવાથી વિરહ નિચારતી હતી; છતાં કોણ જાણે એ પાવડીવાળા મુત્સદ્દીએ શું બુરફી નાખી કે હું તેની થઈ પડી? શાંતા હુબલીકરની જેમ બીજા વરને હું પરજી એવી જેથી અનેક યુવાનોને ધર્ષા થવા લાગી.

આ કૃત્યથી ધણ પ્રેમીઓ હૃદય ભગ્ન થયા. મારા રૂપ પરનો દરેકને વિશ્વાસ હતો. પણ મારી શુદ્ધિ પરથી લોકોનો વિશ્વાસ ઉઠી ગયો દેખાતો હતો. મારા સ્વામીનાથ મને લાઃ લગવવામાં કશી કમી ન રાખતા. હું પાણી માગતી ત્યાં દૂધ લાજર થતું. હું જ્યાં જતી ત્યાં મારા સ્વામીનાથ મને સાથેજ લઈ જતા. કોણ જાણે મારા પ્રેમે તેમને અધીનાઈ હતી કે પછી ધરીકરનો વિયોગ સહન થતો ન હતો તે સમગ્રયું નહિ! મારા સ્વામીની એમ તો એક ચાલ સમગ્રય એવી ન હતી! મારી આગળ એ હૃદય ઠાલવતા છતાં કોઈપણ વખત તેમના હૃદયમાં શું રમી રહ્યું છે તે હું સમજી શકી નહિ!

મારા સ્વામીની મુત્સદ્દીગીરીથી હું ખુશ હતી. એવા વાટીરે સ્વામી મળવા બદલ હું મનમાં ખુશ થતી હતી. રજવાણાંની અનેક રમણીઓ રજવાસમાં કેદ જેવી હતી; ત્યારે હું તો સ્વતંત્ર પત્ને ગમે ત્યાં મ્હામતી. મારી નિડરતા બદલ મારા સ્વામીનાથની છાતી પણ ગજગજ ટુલતી. હું રાત મધરાત પણ મારા સ્વામી સાથે ગમે ત્યાં સ્લેલગાહે નીકળી પડતી 'સનઆથ'નો મારો શોખ પતિ પૂર્ણ કરતા. મારી તહેનાતમાં સેવક ખડે થયે હિમા રહેતા. મારે તો હિંદી હંથાં ઉકેલ્યાં હતાં એટલે કોઈપણ કાર્યમાં મારા ધણીની સાથે હું સામેલ રહેતી. ઉપરવટ થઈ તેને કંઈ સલાહ-સિખામણ આપવાનું સાડસ હું ન કરતી. કારણ કે હું તેની પત્નિ હતી કંઈ માટે મારી ન હતી તે શીખામણ આપ્યા કરે? જો કે હું પતિ પરાયણ હતી પણ મારા ધણી પત્નિ પરાયણ ન નીકળ્યા.

ધીમે ધીમે તેના બ્રમર સ્વભાવની હું બોમીયણુ યમ; છતાં તેના માર્ગમાં રોષ અટકાવવાનું હું પસંદ ન કરતી. ધીમે ધીમે પાનની પાપલીલા વિસ્તરવા લાગી. આધેડ પતિ જુવાનીનો જુસ્સો ટકાવી રાખવા ભાતભાતના અખતરા કરતો. મારી નજરની સામે સૂરા અને મુંદરીની મેહફિશ નભતી. ખુદ રાજકુમાર એ મેહફિશમાં લટું ખનીને ધુમતો. બારીક નજરે જોતાં જણાયું કે રાજકુમારને એના કામમાં રચો પચો રાખવાજ મારો પતિ આવી રૂપરાણીઓની મેહફિશો જમાવતો. વરસો પછી સમગ્રયું કે મારો પતિ બ્રમર પ્રકૃતિનો રસભોક્તા ન હતો. પણ પુષ્પ અને બ્રમરનો સંયોગ કરી દૂરથીજ ખુશ રહેનાર રસીક રસમ અને તમારી તળપટી ભાષામાં કહીએ તો મુંદરીઓનો દલાલ હતો. મહારાજ કુમારને મોહની દુનિયામાંથી ઉંચુંજ ન જોવા દેવાની તેની તમન્ના હોય એમ લાસ થતો !

ધીમે ધીમે મારા ધણીનાં કપડી કારસ્તાનોથી હું માડીતગાર યર્ષ ગણી આવા એક નરાધમના પાસે પડવા બદલ હું મારી જાતને ધિક્કારવા લાગ્યાં; પણ શું કહું? એની મુંગલમાંથી છટકયું મુકેલ હતું. એક વેળા ઘોળે દાઉં મારી નજરની સામેજ એક આઝદ યુવકને વગર કારણે મારા ધણીએ જેઠમાં ધકેલી દીધો. મેં એનું કારણ પૂછ્યું તો કહ્યું કે “તમે બૈરાંની જાત એવી બાબતમાં ન સમજો !” મને ગુસ્સો ચડ્યો સહેજ ટપાટપી યર્ષ વાતની ગરમા ગરમીમાં મેં છુટા છોડી માગણી કરી; ત્યારે જણાયું કે મારા અંગેરીકન પિતાના લોભે મને હિંદમાં ગરદન મારી હતી. ૪૫ દગ્ગરનું પડકું આપીને આ આધેડ પતિએ મને પોતાની કરી હતી ! કન્યા વિક્રમ એ શ્રાપ સમાન છે; એવું ત્યારે મને સમજાયું. છતાં હવે તે પડકું પાતું સુધારી લીધેજ છુટકો હતો !

ઉપલા બનાવની અસર મારા હૃદય પર પડી. હું માંદી પડી. ડોક્ટરે બે ત્રણ દિવસ ઉપ-

વાર કરીને મને તંદુરસ્તી બક્ષી. સાથે ઉપદેશ પણ આપ્યો કે “બહુ વિચાર કરવાથી તમારી તબીબત લથડી ગઇ છે માટે વિચાર કરવાનુંજ માંડી વાળો અને બેપરવાજથી રહી આયુષ્યને લંબાવો.” ડોક્ટરની વાત મેં શીશીમાન્ય રાખી, અને બસ તેજ દિવસથી મારા ધણીના અનેક કાળાશિયાં તરફ આંખ આગ કાન કરવા લાગી. હું તો ધારતી હતી કે મારો ધણીજ એકલો એવો નરાધમ હશે ? ના, ના. એમના જેવા તો અનેકને મેં દીધા. બહાર મકાનન બની ઉજળા કોણ પહેરીને ફરનાર, કીડીને લોટ તથા કમ્બુ તરને દાણા નાખી દયાણુ દાતા બનનાર અનેક મહાજનને ગરીબોની ગરદન દાગતા મેં જોયા ! ધર્મના અનેક ઠેકેદારોને જુગાર રમતાં મેં મારી નજરે જોયા ! સાધુતાની વાતો કરનાર અનેક સદેહ હોને મેં કાળાં કૃત્ય કરતાં નીરખ્યા ! પ્રજના માખાપ હોવાનો દાવો કરનાર અનેકને મેં પ્રજની વડુ દીકરીની લાજ લૂટતા જોયા ! બસ જાણે સમસ્ત જગતની પાપની બદીને સજ્જન દેખાતાં બીજાંઓમાં ઢગાની જોઈ ! ગત-લખક ન જોવાનુંજ મારી આંખો જોતી રહી. છેવટે મારાથી ન રહેવાયું મેં મારા ધણીને પાપ કર્મથી રોકવા અને ધર્મને રસ્તે વાળવા ઉપદેશ આપવા માંડ્યો, પણ એ ઉપદેશ બેરાકાનો પર પડ્યો !

મને પણ એતી ઉંડી અસર યર્ષ. પત્થર હૃદયના પતિ સાથે પનારો પડ્યો હતો. જગતના ક્રોધપણુ પાપનાં બારણાં ખડખડાવા વગર મારો ધણી બાકી રહ્યો ન હતો. છતાં છાપાવાળાઓ તેની અકકસ દુશિયારીની બાકાઈ કરતા ! તેની મુત્સદ્દા-ગીરીનાં રણશીંગાં કુંકતા ! દેશના આ ખૂલેથી તે ખૂણા સુધી બસ મારા ધણીનુંજ નામ ગાણુ હતું ! મુત્સદ્દાગીરીમાં એ એકકો ગણાતો ! બસ-ભલા વાંકા સરપેચવાળા રાજવીઓ કે ભક્ષમલા દેહકુટ્ટની દાદીચાળા સંત મંડતો પણ મારા ધણીની સલાહ લેવા આવતા ! સમસ્ત દેશમાં

મારો ધણી સર્વશુભ સંપન્ન મળ્યોતો ! જગત
એનાં પદાં પાછળનાં પાપોથી બેખબર હતું !
મને તો એમજ લાગ્યું થયો કે જગત, આજ
ઉત્તરના દિવો કે સંદેહ રાખતાનો મારેજ આરામનું
સ્થળ હશે ! મારા ધણીના સંતાપે મને સ્થપની
બીમારી થતી ચાલી.

હવે કંઈક મારાં રૂપરંગ પણ ટળતા લાગ્યાં
હતાં. ગાંઠે કરચલીઓ પડવા લાગી હતી અને
મારા બેજનનના ઉતરતાં પુર દનાં તેથી મારા
સ્થામીની બેદરકારી પણ વધતી ચાલી. મારી
દવા દારૂની પણ તેને કશી ચિંતા નહતી !
મેં ખાધું છે કે નહિ ! તેની પણ તે દરકાર ન
રાખતો ! દિવસમાં દસદસ વાર રૂસ બદલનારી હું
તે આજ દિવસે પણ મોંઝમોંઝ રૂસ દલતી ! અને હવે
તો સ્નાન કરવામાંએ આગસ આપતું નોકર આકરો
આઠ દસ દિવસે એકાદવાર સ્નાન કરાવી જતો !
મારા હૃદયની કાની મેં એકવાર એકાંતમાં મારા
ધણીને કહી પણ તે વેળા તે એક પ્રાણના આગે-
વાનનું ગળું દબાવવાના પવિત્ર કામમાં મરગુપ્ત
થએલો હોઈ મારી વાત ન સાંભળી ! પછી તો
તેણે મારી દરકાર ન કરી. દિવસે દિવસે મારી
સાલન લથળતી ચાલી. હવે તો એકવારની મારા
જેની રૂપરણી તરફ કોઈ નજર ઉઠાવીને જોતું
પણ નહિ !

મહેલના એક અંધારા ખૂણામાં હું ઉઠવા
આસો લઈ રહી હતી. એક દિવસ ઝાંઝર અને
નર્સએ મને કહ્યું કે 'હવે તમે જ્યો એમ
નથી હવા ફેર માટે સીમલા કે મસુરી જવું
જોઈએ !' મેં નોકર સાથે સીમલા કે મસુરી
જવા વિનિંતું મારા ધણીને કહેવરાવ્યું તો તેણે
એ વાતને હસી કાઢી !

બીજા દિવસે ધર્માંગ ઝાંઝરે પાછી હવા
ફેરતી વાન કરી. મારા ધણીની એ પરવાહ
વધતી જતી હતી. શ્રીરામજી ઝાંઝરને બહેને ધર્માંગ
ઝાંઝરનેજ તે ધેસલો ! ઝાંઝરની સલાહ તો
હવા ફેરતી હતી પણ હું ખાટલાવણ હતી એટલે

મારી મેઝે શી રીતે જઈ શકું ! અંતે મહેલના
અંધારા ખૂણામાંથી કાઢીને મને બહાર ખૂસા
ચોગાનમાં મુકવાની મેં ઝાંઝરને વિનંતિ કરી તે
બાકા દવાગુ માણ્યું મને તમેલા આગળ લાડીને
મુકામી. હું ઝાંઝરીના ઉઠવા આસ લઈ રહી
હતી. મારા જાળરિત રૂપરંગ, અને અંધારો
થએલી વૃદ્ધાવસ્થા તથા શરીર ઉપર ચોટતી
ધૂળથી પ્રાપ્તે રૂપરંગે વિચાર નહિ આવતો
હોય કે આ પણ કોઈ વેળાની જગત ચોપીયન
મુદ્દરી હશે !

એક દિવસ મધરાતે સમાચાર મળ્યા કે
"તારા બાસં વરસના પતિએ ૧૨ વરસની
બાળકી સાથે લગ્ન કર્યા છે." બસ એ સમાચારે
હું હૃદયભ્રમ અને આશામય થતાં ધરતી પર
દગી પડી !

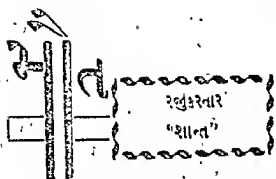
હું પડી પડી ઉઠવાં ક્યારે લઈ રહી હતી.
એવામાં બે ચાર કારિઆવાડી દેડાઓ મારા સોદા
કરવા આવ્યા. દસ આને મણુ લેખે મારી
કાયા વેચાણી ! એક વખતની ૪૫ દબરની હું
અપ-દુ-ડેટ દાર એક ભંગારની માટે
તરીકે લોખંડના દમકામાં જઈ પડી ! કોણ
જાણે એ દેડાઓ મને જાણના હાથે વેચશે
કે શું ? શું મારા હાડ પીંજરમાંથી તોપગોળા
જવશે અને તે નિર્દોષ બીનાએલો દાટ વાળશે !
હે દરિ ! હવે તો હું કરે તે ખરી ! તથાસ્તુ.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસા—

રાંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને
સુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના
મહેલ જે ઑડિશ હોય તે મોકલાવી
આપી ક્ષાયદો મેળવે.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

કલ્યાણીક, સુરત.

“અદીકી ખતકલ મૌત વલણયાત લેય-
ખલો વકુમ અયોધુમ આહસનો અમત્તા”
અર્થાત એજ અક્ષાદ છે કે જેણે મરણ અને
જીવનને પેદા કરી તમારી પરીક્ષા કરવાનું કંઈક
તેં જોયું કે તમે પેદા સફર્ત કરનાર જન છે!
અતઃદિ અનંતકાળ દરમ્યાન રૂઢ (આત્મા)ની
ખેમપ્રય મંત્રિણો તે હંદગી અને મૌત (If life
is but a Parenthesis, the death
is mere a transitional period)
મૌત એટલે રૂઢનું સ્થિતિ અંતર...યતું.
નરસ મુકાવી, જન્મનું, જીવનું. રૂઢ યતું
પિછેરે ક્રોધ છે અને મુખમ રીતે વિચારીયે તો
ચર્મચક્ર ઉપર કીલ્લાતાં રૂપો એક સંકેતની
અંદર આડ વાર બદલાઈ જાય છે. વિચારના
આ સિદ્ધાંત અનુસાર સ્તિતેષ્ટોચાકના એક
દ્રવ્યને સાકારે બનાવવા તેની આડ રીત્તને એક
સંકેતમાં ફેરવવી પડે છે.

રૂઢને “નૂરમ મિનનૂરિદ્દાહુ” “પુદ્ગલ
પ્રકાશનું અણુ” સમજાયે તો પુદ્ગલ સ્થિતિ
સ્થાપકતાના અચળ નિયમાનુસાર એ અણું મૂળ
સ્થળે પાછું જતુંજ લેઈએ. કાલસામાં અગ્નિ
રહેલો છે; ચૂર્ણ કિરણો જગીન પર પડ્યા, અણુક
મિશ્રણ સદિત ગાડ ઉગ્યું, તેનો કાલસો બન્યો,
સળગ્યા પછી કુમાડો કચરો ઉઠી જઈ નિરાશ
પ્રકાશ રૂપે જાની રહેશે.

રૂઢના આ ચિત્તિ તબક્કા (Stages)
જન્મ, મરણ, દોષ, જન્મન મર્મરૂત ને
સમગ્રતા રહેજી વિત્ત દ્રવ્યો કાલસો. સીનેમા
રીતમ આપણે દેટલા રસથી લેઈએ છીએ?

માનસશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે જે વસ્તુ કે
સંજોગો આપણે માત્ર જીવનમાં નથી જોવાની
સકતા તે તદ્દય મતાં તેમાં આપણે રસવીધે
છીએ. મુંદર, સ્ત્રી, વૈભવના, સાધનો, મુંદરની
મીનરનીરી કે કેવળ હજાસા પુરતી માનસિક
તૃપ્તિ, (Psychic Satiation) અનુભવીયે
છીએ જાગૃતાવરયામાં કામ કરતું મજબૂ નિદ્રા-
વરયામાં કાર્ણ નથી કરતું પણ પેટા-મજબૂ
(Sub Conscience) કે જેમાં જીવનની પળે
પળની હાથ અંકિત થયેલી હોય છે. તે જાગૃતા
મામ છે અને સ્વપ્ન સ્પષ્ટ એનો જીવન કાંપનો
છે. રૂઢના પરિભ્રમણને (Hovering) આ
ઉપરથી સમજી શકાય. મૌતથી મર્મરૂત સંધીની
રૂઢની લાક્ષણિકતા અમત અનુસાર રહે છે.

“ક-અમમદલજીના સોએદુ ફકિલ જન્મને”
અર્થાત પુણ્યશાળી અને શતોલી લોકો સ્વર્ગમાં
હશે.

પુદ્ગલો સાત આસમન અને જીમીન
બનારી અને નરસ કુંડી આદમજાત પેદા કરી.
પ્રકૃતિધરણુ વિસ્તારના (Evolution) નિયમ
અનુસાર, માનવ જન, પ્રગતિની ધાગી દુન્યામાંથી
પસાર થતી રહી, અને જે દુનિયાની અણુક
મંત્રિણો છે જેમાં આપણે પ્રગતિ સાધીએ કે
નહિ છતાં મરણે આ દેહ પડી જાય; ત્યારે જીવ
દુનિયામાં જતુંજ પડે છે મંત્રિણો અંત તે માન.

કુરજાન સરીકમાં, નરસના ચાર તબક્કા
હંદગી દરમ્યાનના જે જતાવેલા છે તેમાંથી પાર
ગનારની રૂઢ, આસાનીથી મર્મરૂત પામે છે.
નરસની એ મંત્રિણો અને તેમાં કરવાની પ્રગતિનું
સ્પષ્ટ દિશા સચન પુદ્ગલો ફેરવું છે.

“વજ્રદયના દુન્નરદયન” અર્થાત: “અગ્નિ
તેને (માણસને) પાપ અને પુણ્યના બન્ને માગો
દેખાડી રાખે છે.”

(૨) “નરસે અમમાદા” દયવાની તબી-
યત: પણ જેમ, જેવી તેવી મરણ પ્રમાણે વર્તે

છે; તેમ આ નાસની માંગણીઓ બેદરબરી હોય
 છે (Unlawful). પોતાની ખુરી, વાંચના, વાસ-
 નાઓ અને મનના તોર ને વશ રહે છે. એના
 પ્રકારો નીચે પ્રમાણે ગણાવી શકાય.

- ૧ પ્રતિજ્ઞા ભંગ (૫:૧૭)
- ૨ લુહુ* બોલવું અને હંલ કરવો (૫:૪૧)
- ૩ અન્યાય (૫:૪૧)
- ૪ પવિત્ર સંસર્જનો અરીસાર (૬:૪૧)
- ૫ અભિમાન (૭:૪૦)
- ૬ ખુદાઈ આગ્રા લોપવી (૭:૧૦૨)
- ૭ જનરો માફક અવશ્યકન શક્તિ ન હોવી (૭:૧૭૬)
- ૮ ખુદાનો ત્યાગ કરવો (૮:૮૭)
- ૯ મર્યાદા ભંગ કરવી કે હલ બદલવું આચરવું (૧૦:૭૪)
- ૧૦ ધાર્મિક કાનુનામાં અવિરલતા (૫:૭૭)
- ૧૧ હલકી વાંચનાઓને આધીન થવું (૬:૫૬)
- ૧૨ ખુદાની મરજી વિરુદ્ધ કાર્ય કરવું (૪:૧૬૮)
- ૧૩ ખરાબ અમલની શિક્ષા મળે, તો તેની અવગણના કરી, ધોડે ન લેવો, તોખાદ ન કરવી અને તેક અમલ તરફ ન વળવું (૬:૪૭)

(૨) "નફરો મુદ્દમારુ" શુભ પ્રેરણા ઉદ્ભવે અને ખરા બોલ (Right & Wrong) વચ્ચેનું જાન જાગૃત થાય. નીચેના લક્ષણો નફરોની આ અવસ્થા દર્શાવે છે :

- ૧ ઇમાન હલ (સત્ય) વાત માનવી સાથે કાર્યો કરવાં. કેમકે શુભ કાર્યોની સંપૂર્ણ બુદ્ધિ મળે છે. નજીવી મહેનત પણ એજે નથી જતી (૬:૧૬૧) (૭:૧૭૦) (૧૨:૫૬) (૧૮:૩૦) આગસથી કાર્ક પ્રાપ્ત નથી થવું (૨૪:૭) ત્યારે અવકાશ મળે ત્યારે સખત મહેનત કરો.
- ૨ આપણી બંદગીમાં નમ્રતા
- ૩ આપણી વિશુદ્ધતા કરવાનું ધ્યેય રાખવું
- ૪ આપણી મોહમતાથી ખેરો અશરીય અને

ખીજને ફેલ આપો. (અકાત) ખવરાત કરો.
 ૪ આખર, ઉદનાઈ, બેવકુરીથી દૂર રહેવું.
 ૫ આત્મસંયમ અને શારીરિક સંયંધામાં પવિત્રતા.

૬ પ્રતિજ્ઞા પાલક અને વિશ્વાસપાત્ર બનવું.
 ૭ ઇસ્લામી ભક્તિભાવ અને બંદગીની જરૂરી બાબતોની અમલ સાથે પામંદી.

"હલ અફલાહા મન અફલાહા" અર્થાત નિયમ લઘાઈ મેજરી એ માણસે કે જેણે પોતાના નફરોને પાપાચાથી અટકાવી શુધ્ધ અને પવિત્ર કર્યા.

(૩) "નફરો લવ્યામહુ" અંતઃકરણ વિરુદ્ધ કોઈ કાર્ય થઈ જાય; ત્યારે આપણે અંતરાત્મા ડાંચે અને દુષ્ટા આપે તે.

સંવ અસત્યનું (Lies & Vices) જાન મળે તે પગથીજ, હવવાની તખીયત અને આના વચ્ચે ખોંચનાયુ શરૂ થાય છે. હલકી વાસનાઓ શેકવી પડે છે; શરીરની પ્રત્યેક ઈંદિયને કાચુમાં રાખવી પડે અને મદામગીરય પ્રવળ આદરવો પડે છે.

(૪) "નફરો સુતમહનહુ" 'પ્રાણુ-નૈતન્ય (Soul)ની શાંતિમય અવસ્થા કે જેમાં હવવાની તખીયત અંતરાત્માના અવાજને સંપૂર્ણ આધીન થઈ જાય છે. પાપથી પર અને આકાશમાનો મળતી પ્રકાશ, અંતઃકરણની મલિનતાને ભાગી બામ કરી નાખે છે અને તેના ખુણખુણા સ્વચાર નીતિ નેજાથી બરપુર બની જાય છે. તુચ્છ લાલચોનો લપ થાય છે. ખીજ માટે, ખીજનાં ભક્ષ માટે, તેમનાં શુખ માટે જીવનાં હોય તેવી શુભ નિષ્ઠા પ્રગટે છે, અને તે મર્ચ કાર્ય ખુદા માટેજ હોઈ, ખુદાથી એકતાગત સાધે છે. ખુદાની ખુશગુદી અને મહેરબાની ચોખ્ખી બને છે. અવશીયા અંબીયા પીરો યુરશીલ વલી અલ્લાહ આના જવમંત રાખતા છે. રથગ શરીર સાથેનો જેમનો સંબંધ એટલો બધો નજીવો બની ગયો હોય છે કે આનંદ યા દર્દની લાગણીથી બેઅસર થઈ

ગયા હોય છે. “અનલ હક્ક”નો હાલો કરનારને સચ્ચી મળી છેતાં તેની ખાકમાંથી એજ સદા (આનાજ) ઉત્પત્તિ રહી !

(૫) કોણી (Elbow)થી હાથ કપાઈ ગએલા સજ્જને તેટલા હાથના ભાગની હસ્તી વાયુરૂપે હોવાનું જ્ઞાન હશે. Etherial (Existence) આત્મજ્ઞાન દ્વિતી તત્ત્વજ્ઞાનમાં (Theosophy) આ બાબતનો સવિસ્તર ઉદ્દેશ જણાવ્યો આવશે. અવગતે ગએલાને પ્રેતાત્મા તરીકે ઓળખીએ છીએ. રહાની વિદ્યા બળે, ગતાત્માઓનો સમાગમ સાધવો અને તેમની સદગતિ સાધવી ધણું ખરું શક્ય બને છે.

પ્રુદાપાકે વર્ણવેલાં દોઝખ અને જન્મતથી તેની શાન, ન્યાયશક્તિ અને અપાર કુદરત જાહેર થાય છે. તેનો બેઠ છે કે દુનિયાની દરેક હસ્તી ફના થઈ જાય; ત્યારબાદ એકી સાથે ફેસલો કરવા કયામત ખરપા થશે. મૌત અને ક્રિયામત વચ્ચેનો કાળ કે જેમાં રહેલો એક પ્રકારની મુજ્જિત અવસ્થામાં (Siccup) રહે છે, તેને “આલમ ખરજખ” કહે છે. ક્રિયામત યતાં પ્રુદાપાક જાગૃત કરશે.

મૌત યતાં દેહ અહીં પડ્યો રહે છે, અને નફસને તો પ્રગતિ કરવાની હોઈ, તેનું અસ્તિત્વ ચાલુ રહે છે. દુનિયાદારીનો ધ્યેય (મંઝીલે મક્ક-સદ્ (Goal) પાક ફક્તી (Sovl) મરતબો મેળવવાનું હોઈ, જે તે નફસ, પુરેપુરી રીતે સંપૂર્ણ રૂદ (Rippened Soul) બની ચૂક્યો હોય; તો તો સીધાજ જન્મતમાં ચાલ્યો જાય છે. પણ જે તેણે ધ્યેય પ્રાપ્ત નથી કરેલ હોતું તો તેણે આ દુનિયા જ હાલમાં છોડી ત્યાંથી ફરી પ્રગતિ કરવી પડે છે. પણ ધણું કરીને મૌત એવીજ હાલતમાં આવે છે; ત્યારે કે નફસ “નફસે લવ્યામલુ”ની નજીક પહોંચેલ હોય છે.

હવે એ શરમોદા ર’હદા રહેા દુન્યાની વાસનાઓના ભારથી (Carnal desires) લદાયેલ હશે. તેમના માટે ન તો જન્મત તરફની પ્રગતિ શક્ય બનશે ન તો તેમની અનૃપ્ત રહેલી વાસનાઓ સંતોષવા દુનિયામાં ફરી પ્રવેશી શકશે. કેમકે સ્થૂલ દેહ તો પડી ચૂક્યો છે. જન્મતની ખુશીઓથી વંચિત રહેવાથી, તેની ધર્માં અને દુનિયાની વાસનાના લીધે આ રહેા દોઝખ જેવી માનસીક પીડા, કષ્ટો અને તીવ્ર અસહ્ય વેદના ક્રિયામત સુધી બોગવતી રહેશે.

(૫) ખુદા જાણા ફરમાવે છે: “મા ફરતના ફિલ કિતાબે મિન શાયધન” અર્થાત: અમોએ ફુર્યાનમાં કોઈપણ વસ્તુને મુકી નથી કે જેનું બર્જન કરવામાં ન આવ્યું હોય.

દોઝખની જફરીયાત અને જન્મતનું સાચું સ્વરૂપ સમજવા થોડા દુન્યવી લાખલા લાઇએ.

કોઈ ઝઘરે બુદ્ધિને, શૃંગારિક વાતોમાં બિભત્સ રસ લઈ રાચતો જોઈ, એમ થઈ આવે કે એ ખીયારાને સ્ત્રી સુખના અખળખા રહી ગયા લાગે છે ! ગાત્રો ઢીલા થઈ ગયાં હોય અને જીવાની પાછી વળવાની નયીજ છતાંય એવી માનસીક યાતના સહપે જાય એટલે ઉતરતી અવસ્થામાં એ વાસના ઓળો પ્રબળ સ્વરૂપે જીવંત બની રહેને સંતાપે છે; કારણ કે જીવનના વિધિવિધ ક્ષેત્રમાં બ્યાજખી રીતે ઉપભોગ કરી સંતોષ મેળવેલો નથી. તેથી આવી સ્થિતિમાં ગત યતાં, દુન્યવી બાબતોમાં જીવ ફેસાએલો રહે છે અને ઉંચે પરિવ્રમણ કરવા અસમર્થ રહે છે; મગફરતથી જદુ છેદા પડી જાય છે. ચાંવા અવગત આત્માઓ માટે અત્યંત આવશ્યક છે કે વાસના બંધનથી મુક્તિ પામે અને મગફરત મેળવે.

મૌતથી તે મગફરત સુધીમાં આના અવગત આત્માની સુધારણા અર્થે જે સચ્ચા નિર્ણુતિ થએલ છે તે દોઝખ.

આ જીવનની તંદુરસ્તી જાળવવા અર્થે, હર્દી

૧૧. રોગી અતે પીડિત શરીરોને દોષપીટકમાં ખખે-
 ૧૨. કાયામાં આવેલું નવાં રોગના પ્રમાણમાં ઉપચાર
 ૧૩. કરવામાં આવે છે. દારૂની જેર નેટી દવાના ડોઝ,
 ૧૪. ભયંકર ઓપરેશન, મુઠાં દોઝ (Dissection
 ૧૫. Hall), સાળાં જીવને મુંઝવી નાંખે અને સુગ
 ૧૬. ચડે તેવું Nasty મજિન વાતાવરણ નજરે
 ૧૭. જોવાથી વધુ રૂપજ પચાવ આવે.

૧૮. સુરે વાંકા આ ૫૧ આયનમાં "હાડકુમ"
 ૧૯. શબ્દ આવે છે. તે દોઝખી લેકિયું ખાણું છે જે
 ૨૦. થોરીયા આઝ જેવું હોય છે આવુંજ કાંઈ ઝાડ,
 ૨૧. અસાધ્ય રોગ માટે, રૂઢાની તાણીરવાળા હડીમો
 ૨૨. પશુ ઉપયોગમાં લેતા હોવાનું જણાયું છે બીજું.
 ૨૩. દોઝખની આગની સખીથી રૂઢા મજિન
 ૨૪. આવરણો દર ચર્ચ ચડે કારણ કે આગની ઉપચાર
 ૨૫. રચના કરવાનો છે.

૨૬. બદ્ધચલ લેકિ ઉમદંશ, ટાકી જેવા ગરમીના
 ૨૭. દોષથી (Venereal Diseases). પીપત્રા આ
 ૨૮. કુન્યામાં જોવામાં આવે છે; તે પશુ દોઝખનું
 ૨૯. કુન્યાની દ્રવ્યોત છે.

૩૦. ખુદા તઆલાએ જે હદ (Measurement
 ૩૧. & Law) નક્કી કરી છે તેમાંથી આનંદ
 ૩૨. ઉપભોગ કરનાર, નિયમિત જીવન જીવી, ખુદાની
 ૩૩. પચંદખી પામે છે; અને ઉમર વધવા સાથે,
 ૩૪. કુન્યા આનંદથી વિમુખ થઈ સતોષી 'શખ્સો
 ૩૫. રૂઢાની કામચાળી મેળવે છે.

૩૬. "દોષકલકી ખલકલકુમ માજિલ અદ્દ"
 ૩૭. જમીઆ" અર્થાત એજ અલ્લાહ છે જેને બુમિ
 ૩૮. ઉપરની તમામ પરજુઓ તમારા લોકોના અર્થે
 ૩૯. પેદા કરી છે.

૪૦.
 ૪૧. (૬) જન્મતની મઝાં માણુવા આં દૈદિક રંવરૂપ
 ૪૨. નહિજ હોય (Physical Existence) પણ
 ૪૩. એના અનુરૂપ, ખુદાના આજ્ઞા, પ્રકાર (Elect-
 ૪૪. ron)નું જોણાયું રૂઢને અર્થે છે. આ હસ્તી
 ૪૫. રચનામાં અંતરે કે સમયની બાધ, વગર છુટ

અને ત્વચાથી હડી હડી સકરો
 ૪૬. ખુદાતઆજ્ઞા કરમાવે છે કે "વખ્તિનુ હદમા
 ૪૭. મિનલ મુરતપ્રયનિલ અખ્યારે" અર્થાત જે
 ૪૮. તેઓ (ખુદયસાળી લોકો) અમારી રામદા શુદ્ધ
 ૪૯. એવા પુણ્યસાળી બંદાઓ છે.

૫૦. આ જન્મતી હસ્તીને, કુન્યા શારીરિક બુખ,
 ૫૧. લાવસાં, કામાસક્તપણું, કાંઈજ નહિ હોય. એની
 ૫૨. વડરીયાનો, સંતોષ આનંદ અને ઉપયોગ દૈવિ
 ૫૩. પ્રકારનો અનેશ હશે.

૫૪. "અસહાયુલ જન્મતિલ યૌમાં ફી શોમે
 ૫૫. લીન કાકેદુન" એ દિવરો (પ્રલય યંચા જે)
 ૫૬. સ્વર્ગવાસી લોકો આનંદથી પોતાનાં મન રાજ કરો.
 ૫૭. જન્મતના મેવા, પીણાં, દરોનો સકવાસ
 ૫૮. સર્વ કાંઈ હશે પણ એનો ઉપભોગ દૈદિક નજ
 ૫૯. સંભવે કારણ કે મૌત સાથેજ દેહનો અંત
 ૬૦. આવે છે. જન્મતી મેવા પીણાં ખાધા વગરજ
 ૬૧. તૃપ્તિ આપશે. અત્યંત નેક સીકિત અને રૂઢાની
 ૬૨. ફેક ધરાવનાર અમુક સુરિશ્વમ મૃદરથો રિ
 ૬૩. સાંભળવામાં આવ્યું છે કે ફજ મેવાનો આસ્વાદ
 ૬૪. ખાધા વિના લઇ શકતાં રૂઢની ઉચ્ચ કક્ષાની
 ૬૫. આ તારીર છે.

૬૬. આદમ (અં ૨૦) અને દારી હબ્યા
 ૬૭. જન્મતમાંજ રહી મૌજ કરનાં હતાં; પણ સૌનાને
 ૬૮. જતાવેલો ધડનો દાણો ખાતાં પૂલિ ૫૨ ફેકાયાં
 ૬૯. એ હડીકત સચોટ દ્રવ્યોત આપે, છે.

૭૦. કુર્આન શરીફમાં જન્મતનું જે વર્ણન છે તે
 ૭૧. અક્ષરસઃ સાચ છે ખુદાપાક કરમાવે છે કે

૭૨. 'વિચારો ને જુઓ કુર્આનમાં તમારા
 ૭૩. માટે લિખત ભરી છે.'

૭૪. ઉદાપણથી હડી વિચાર દ્રષ્ટિએ જેવું
 ૭૫. સમજવામાં આવે તેને ઇમાનના જેવે તદ્દમ
 ૭૬. કરી સકાય છે.

૭૭. "વમાયજઝકરે ઇલ્લા ઓલિલ અશ્વા"
 ૭૮. અર્થાત અને ખુદિસાળી સિવાય કોઈ શિખામણ
 ૭૯. ધારણ કરતો નથી.

ચાર જુઠાં દોરતં!

“જાન્યારી” બી. એ (ગ્રીનસી)

રમણુ:—

બી.એ.એ.ને મદદ ન કરે તો તને એન ન મળે-ત્યારે તું બી.એ.એ.ને મદદમાં લેજો. ત્યારે મળવામાં લાયક નાખી જે કંઈ મળે તે આપી દે. કેટલીક વાર તારાં કૃત્યો પર મને દિરોડી આવે અને મુશ્કેલી થઈને ઘણીએ ચાર તને મૂર્ખ કહ્યો હશે. તને એ દુનિયા પાર ચતુરતા કે જે તું એને મદદ કરે છે તે બધાએ મારી પીઠ માછળા હશે છે.

પણ દોરતં તારી આ રીતથી છે અને તારાં બાલબચ્ચો કેવાં દુનિયામાં ગયાં! કેમ આ નથી હોતીક મહિલા પર તારી મુશ્કેલીએ કેટલી વધી પડી હતી! તે બી.એ.એ.ને આપવામાં પોતે લાત ખાધી લાયક! એટલે જ નહિ પણ એ લાત તારી રીત અને નાનાં બાળકોને પણ વાગી!

તારી દોરતીએ મને ઘણો લાજ ક્યો છે. એ હું બહુ એમ નથી તે મને પેસીને નીચ ગણતા શીખંડો. હું ઘણીએ દોરતી પદાં કરી શક્યો.

એ બહુ છતાં તે મને સુકી વચ્ચે સોખારી જેમ રાખ્યા બી.એ.એ.ને કરે ન કરે તું પડ્યું. નેત્રું? પુરતું બનતી. કરતાં:—

—ઘણા દિવસ થયા નહોતા. પણ હજુ હું તને બળે નથી. તે મને મદદમાં મદદ માર્ગ બતાવ્યા. મેં મને મદદ કરે નહીં. એનાથી પછી રમવું. એનાથી પણ વધુ-બહુ. પછી.

વાળા, કાલર, પહેરવેશ એ બધુંયે બરાબર છે કે નહિ એની તે મારી પાસે સંભાળ લેવાયી. મારી દરેક વિલયાત ઉપર તારી ધણીજ અસર હતી. નમ્રતાથી વાત કેમ કરતી એ તે શીખતી. તે ધણીએ બ્રહ્માચારી કરતા પુરતો વંચાયાં તે થોડી હુકત માટે તે ખુશી અર્પી જે પ્રાપ્ત થતી બહુજ મુશ્કેલ હતી.

ક્રાન્તા. તે મને જિંદગીનો એક મોટો માર્ગ દેખાડ્યો. તે મને આદતા શીખવ્યું. ને મારા જેવા કાર્મિક પુત્રને આગળ પધવા પુરવું હતું. મારા ક્રાન્તા, તે નરમ, દાંપનિક અને નરમ હતી. તારી વાતોમાં સરતાં પુત્રકનું જ્ઞાન હતું. તારી ઉપરનો દેખાવ એક નોકસંતો પેટી જેવા હતો. તને મોજ સિનાય બીજી કશું ન આવ્યું! આંખો સહેલાઈથી પરણી શકત, પણ તેથી તું મારો નાશ કરત અને તારાં માથે દુખનો ભાર બધવું.

તારો પ્રેમ બોડાડનો; જેને મેં મુકત સુધી સમજ્યો કે સાચો છે.

વસંતા:—
કેમ વસંતા કેમ છે! લખાંતો રહી છું પણ એ તો નકલી છે કે આજે આંખો દોરતા નથી.

કપલ કવું કે તે મને. ચોવીસ કલાકનો દિવસ કેમ પસાર થાય એ જોતાં જીખંડું. તારી ખુશ મીઠગીએ હારતી ઘણીએ પાછું જોવાં કરવી હતી એ તું કેમ શું! ખરેખર, મારા દોષને જેવા દિવસો કરી દીધા.

તાજાં દસાવરના વિષયો-હજી મને મારા છે. દોરતી, મા, આપ, બી.એ.એ. જે બધાંને બાળવાનો અને હજી દસાવે છે. તારી અકબ મોટે મને જ્ઞાન છે. તારી વાંતા અજોડ હતી. પણ જોનાં શબ્દોમાં કદું તો હું તે બધી બીજા જોઈ, જેને જેનાથી તારાં કાંઈ માન મળે.

દસનું. એ ઝિંદગીનો ખોરાક છે-કેટલીક વાર એ તો તે બનાવ્યું પણ ખીલ કેટલીક વારનું શું? એ તો તારાથી નજ બનાવાયું! લીલા:-

તે મને જાણી ઉઠેશોને પારખરામાં ઘણીજ મદદ કરી. તેં મને વાતોમાં એટલો દુસિયાર બનાવ્યો કે જેનાથી હું દોસ્તોમાં દસ ઘણા આનંદારાખે. કઈ એનો પહેરવેશ સારો છે એ જોતાં તો તેજ શીખવ્યું! કારણ કે...તને ખબર છે.

જ્યારે મૂર્ખ બની મારા દિલની વાતો તને ખોલી આપી કે... ત્યારે તેં મને દસી કહ્યો. તારો વિચાર એ હતો કે દુન્યામાં, પ્રેમ, મુદ્દા, ખબર, ચાલ, છોક જેવું કશું નથી અને ઘણી મુઠત મુઠી મારો વિચાર તારા એ વિચારને તાલે રહ્યો.

દને હું તે જમનો જુલો જતા માંખું છું! તેં મને સુધરેલી દુન્યામાં ગોરાઈ તે અણવી, લીલા, પણ તે બધી મીઠા લુટી લીધી અને એક વહુશો પણ પરિવ્ર માને છે!

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રક્તેહમંદ ઇલાજ

ડોક્ટર જસાણીની જગમશાપુર દવા

ગોનો-કિલર

[૧૯૨૮]

બેધડક આજેજ અજમાવો

જો કે હવે બધાનાં મનમાં એ દર્દોનો ઇલાજ શોધવામાં આવ્યો છે.

જુનો પ્રેમ
(૫૨) થતી કે
મુમારકમાં
ભયંકર રોગો
અગરેલી ધાતુને મુધરી સ્વચ્છ અને ઘટ કરે છે.

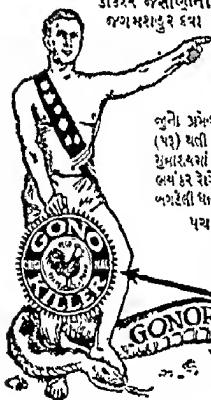
પચાસ ૫૦) ગોળીની ખાટલીની કીંમત રૂ. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આંક આનાં જુદાં:

• ચેતરણી •
ખરીદતાં પહેલાં
દવાનું નામ

: ગોનો કિલર :

અને કુકાછાપ સીલ-
મધ પોટેટ તપાસીને
લેજો.

ટોપીસ્ટ : સી. એન. બ્રધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.
એકલા ખનાવનાર ડો. ડી. એન. જસાણી,
વીરુલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

૬૬ ઇકબાલનો ઉપદેશ

“ગુનાર આહુદદ રંગે નમળ દે બાલો પર તેરે;

તુ અથ મુર્ગેદરમ ઉજનેરો પેદરે પર ફિશાં હોખ.” ઇકબાલ

ગુજરાતમાં ઇકબાલના ધણા ‘પોપટ’ છે, પણ ઇકબાલને એના રૂપમાં એળખનારાં બુદ્ધિમુક્તો નથી. ઇકબાલ મહંમદ કાન સમજાતા માટે ઉંઝા જાનની આવશ્યકતા છે. એમના કાબો પાછળ રહેલી ગૂઢ અને વિશાળ બાનના અવ્યાસ માંગી રહી છે.

* ગુજરાતમાં એવા પ્રવાસો ધણા એવા થયા હોય એમ લાગે છે. આજે ગુજરાતી આલમ અગળ એમની ઉપર્યુક્ત પંક્તિની વ્યાખ્યા કરવાની ધુણતા કરી રહ્યો છું.

સુવિદીત છે કે, વર્તમાનકાળમાં મુસલમાનો રંગ. વર્ણ, જમાની બેદમાવમાં મસ્ત બની ખંધુલમય ઐક્યતાને બૂઝી બેસા છે. જે ભાગ્યેયો છરવામના અનેક રથલમાંનો એક છે. જો કે આ બેદભાવની ઝંઘરમાંથી મૂળ થતું કંઈ અશક્ય નથી.

ઇકબાલ મહંમે ‘મુર્ગેદરમ’નો અર્થ, હરમ શરીરનો પંખેર-મુસલમાન કદીને ઇકબાલે છિસ્લામની વિશાળતા પ્રત્યે અંગુલિ નંદેપ કર્યો છે. જે મત્રકબની ખાસ વિશેષતા છે. જેવી રીતે ‘પંખી’નિમ્ પાંખો વળી વતાવરણને બંદો દૂર ઉઠે મુખી ઉડી ગય છે એવીજ રીતે મુસલમાન પોતાના છવન અંગે કામ ખાસ બમિ-વનન, ખાસ વાતારણ કે સંતોગોનો-સ્થિતિનો પાખંદ નથી. એ ‘આહાદ આતમા’-મુસલમાનનું ‘વનન’ ન્યાં વાસ હોય ત્યાં નથી.

પણ સારીએ જુદી એનું વતન છે ‘મુર્ગેદરમ’ના શરીર અને પાંખો ઉપર ગુનારઆહુદ માટી-કચરો છવાઇ ગયો છે. અર્થાત મુર્ગેદરમની ઉડવાની શક્તિ રંગ-વર્ણ અને જાતિબેદની ધૂળથી હણુછ નથી જતી-કપ્ટ નથી પામતી-એકજ દુઃખદર્થો આ કૃતિમ કતક ‘ગુનારઆહુદગી’ પણ દૂર થઇ જશે. અર્થાત આ બેદભાવને નાશ કરવા માટે એકજ ‘આગસ’ની આવશ્યકતા છે, અને બસ પછી મુસલમાન પોતાની શરઆતની સદ્દર્શના હાજર થશે. અને પછીજ પ્રકૃતિનો આ સંદેશો જગતવ્યાપિ બનશે, જે આ સમ્બેદારો રંજુ થયો છે.

“અલ્લય વમા અકસલતો લદ્દમ દી નદ્દમ”

આજના દિવસે મેં તમારા દીનને પરિપુર્ણ કર્યો છે.

એ દિવસની સિક્કિ અથે જ ઇકબાલ પોત્તરે છે કે: —

“ગુનાર આહુદદ, રંગે નમળ દે બાલો પર તેરે,

તુ અથ મુર્ગેદરમ. ઉજનેરો પેદરે પરફિશાં હોખ.”

તારા માનસ ઉપર રંગ-બેદ-જાત-પાત-ધૂળ પથરાઇ ગઇ છે, માટે એ મુસલમાન ! ઉકુપન પેદસાં તારી પાંખોમાંથી એ (રંગ-બેદ-જાત-પાત)ના કચરાને ખંખેરી નાખ.

આતો ત્યારે કવિએ ચિંથેલા મર્ગ ઉપર આપણે પ્રયાણ કરીએ !!!

“અમ્યાજ”

• ઉર્દૂ સાહિત્ય આલમમાં મહાકવિ ગાલિબ પછી એ કોઈપણ કવિની સાચેરીની સરેદ થતા માંડી હોય તે તે ઇકબાલ છે.

ધર્મશુદ્ધિ

અનુવાદક:

"મુઝતર" હમીદી

મોગલ આદલાહ ઔરંગઝેબ કે જીને લોકો નિખાલસ મુસલમાન સ્વમજતા હતા. તેમના શાસન કાળમાં એક મુસલમાને કોઈ વાણીઆ કનેથી એક મઝીનાના વાવણ પર ફેટલાક રૂપીઆ કરજે લીધા પરંતુ મુફત વીતી ગયા છતાં તે મુસલમાને રૂપીઆ ચૂક્યા નહોં. ત્યારે તેજી માંગણી રા કરી. એક દિવસે વાણીઆએ રૂપીઆ ત્યાં મેઢે ધણું કહ્યું. ત્યારે (મુસલમાને) સમજ કહી. દીધું કે હમણાં મહારી પાસે કે નથી. જ્યારે મગજે ત્યારે અપીલ. પત્રોકમાં પણ તમારા રૂપીઆનો આપવાનું પડ્યોને!" ચાલાક વાણીઆએ જો જાણ્યો કે નિરાશ થયો અને સ્વમજ્યો કે "હવે રૂપીઆ નીકળવા મુશ્કેલ છે." ફેટલાક દિવસ લાગી ગિયારે રૂપી પણ કે ઉપાસ સુજ્યો નહોં. આખરે અદાલતમાં ફર્દા કરવાને તૈયાર થયો. અને એક દિન જ્યારે શહેન્શાહ ખુદ અદાલતમાં બિરાજમાન થઈ ન્યાય કરી રહ્યા હતા; તે વેળાએ વાણીઆએ આવી અટકી પેશ કરી. તેથી પાદશાહે ઉભયને હાજિર કરવાડું ફરમાન ફાટ્યું.

ઔરંગઝેબ - શેઠ! તમે તેને ફેટલા રૂપીઆ આપ્યા હતા?

વાણીઆ:-હા! જાણનાહ! એક મઝીનાનો વાવણ કરી તે ૨૦૦) જો આપણે લઈ ગયો હોતો, અને હવે હું તકાએક-૬૨) છું તો કહે છે કે મહારી પાસે નથી. પરલોકમાં આપીશ!

ઔરંગઝેબ:-(મુસલમાન પ્રત્યે) "તમે આ વાણીઆ કનેથી રૂપીઆ લીધા હતા?"

મુસલમાન:-હા! ખુદાવંદ! જો રૂપીઆ લીધા હતા. અને એક મઝીના પછી તે પાછા દેવાનો વાવણ પણ ક્યોં હતો."

ઔરંગઝેબ:-"તો હવે કેમ આપના નથી? અને એને નકામું દુખ તો છે!"

મુસલમાન:-"નામદાર! હું આપવાને ઇન્કાર કરતો નથી. મેં તેને કહ્યું કે, હું હમણાં બીમાર છું મહારી પાસે કે નથી અને હું ઇમાનથી કહું છું કે તમારા રૂપીઆ આપણામાં પણ આપીશ પરંતુ વાણીઆ મહારા ઇમાન પર વડીન કરતો નથી."

ઔરંગઝેબ:-"જો અહીં આપી રહેતો નથી તે વગી ત્યાં હું આપશે!"

મુસલમાન:-"ત્યાં તો ખુદ અપાવશે અને હું આપીશ?"

ઔરંગઝેબ:-"ખુદ અપાવશે તે તો ખરું, પરંતુ ત્યાં તમારી કને આપવાને શું હશે?"

મુસલમાન:-"રૂપીઆ સંપત્તી તો હું જાણતો નથી પણ મૌલીઓથી સાંભળ્યું છે કે કેઈ ન તો આ દુન્યામાં મુઆર થાય છે, ન પેશી દુન્યામાં. અલબત્ત એ મઅયૂમ નથી કે ખુદા ત્યાં શું અપાવશે!"

ઔરંગઝેબ:-"શેઠ! મુસલમાનના ઇમાન પર તમને ભરોસો નથી? કહાય તે મરી ગયો તો ત્યા ખુદ તમને અપાવશે."

વાણીઆ:-"ખુદાવંદ! મને હિન્દુઓના ઇમાનથી મુસલમાનોના ઇમાન ઉપર અધિક વિશ્વાસ છે. હું તો અહીં પણ રૂપીઆ લેવા માટે તૈયાર છું. અને ત્યાં પણ. પરંતુ નામદાર! મેં સાંભળ્યું છે કે કેવળ મુસલમાનજ સ્વર્ગમાં ગય છે?"

ઔરંગઝેબ:-(મૌલી પ્રત્યે નિકાળી) "એ માંમલામાં તમારો શો અભિપ્રાય છે?"

મૌલી:-"નામદાર! વાણીઆ હીક કહી રહ્યો છે હિન્દુ કહી અલિસ્તમાં જઈ શકેનો નથી. મુસલમાન પોતાના ઇમાન સહિત અલિસ્તમાં ગય છે; અને કરજદારથી ખુદા ત્યાં અપાવે છે."

ઔરંગઝેબઃ—“મુસલમાન શાહુકારને કે
હિન્દુ શાહુકારને પણ ?”

મૌલવીઃ—“એતો ખુદાની મરજી ઉપર છે.
કારણ કે ત્યાંની અલગતનો અધિકાર તો ખુદા-
નેજ છેને !”

ઔરંગઝેબઃ—(કં રિચાર કરી) “આ તો
હીક નહીં કે મુસલમાનનું મૂળ-ધન જે ધમાન
છે, તે કરજમાં કાઢિરને મજે, અને મુસલમાનને
આખી કિંદગી મુસલમાન હોવા છતાં આકિમનીથી
દર રહેવું પડે”

આખરે બાદશાહે વાણીઆના રૂપીઆ
ખાજાનામાંથી આપવાનો હુકમ ફીર્યા. અને તે
આજાક વાણીઆ એવી યુક્તિથી પોતાનું હેડેલું તે
દીનદાર બાદશાહ દનેથી વાતની વાતમાં લઇ ગયો

બેશક “ધર્મશ્રદ્ધા” અગળ ચીજ છે ધર્મ

કરતનો અપૂર્વ અને અદ્વિત કાવત છે. જે સૌના
માટે સમાન અને એક સરખો છે. તેને યોગ્ય
સ્કમથ શ્રદ્ધા ગ્રખવામાં આવે તો તેનાથી ન
કામને હાની પડેવિ છે, અને ન કામ અગુચિત
લાલ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અસ્તુ

તાજ કું. લી. લાહોરનો

તૈયાર કરેલો

“મુરમા મુકવિયુલ ળસર”

શીશી. કી. આઠ આના

પેકટ કી. બે આના

વિદ્યાર્થીઓ, ઉસ્તાદો કેટલાંયે

વર્ષોથી વાપરે છે.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ. કલુપીક, મુરત.

નવાં અને તાજાં પુસ્તકો.

ગુજરાતી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ રતાં કેઇપણ લેખકનાં નવાં પુસ્તકો અમે વેચીએ
છીએ. ગમે તે પ્રખ્યાત તેમજ નવા લેખકના પુસ્તકો અમારે ત્યાંથીજ મંગાવો.

ગમે તે ભાષાના, કે ગમે તે લેખકના જૂનાં, અપ્રાપ્ય અને નવાં
પુસ્તકો પણ અમે ગ્રાહકોને મેળવી આપી, પુરાં પાડીએ છીએ. તમને જોઈતા
પુસ્તકોનો ઓર્ડર અમને આપશો તો તેથી આપનો ઘણો સમય બચશે, અને
વાનખી ભાવે પુસ્તકો મળશે.

મુસ્લિમ લેખકોના પુસ્તકો પણ અમે વેચીએ છીએ તેમજ શ્રી.
રમણલાલ દેસાઈ, શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી, શ્રી. ધૂમકેતુ, કવિ નાનાલાલ, ક. મા.
મુન્શી વિગેરે સુવિખ્યાત લેખકોના પુસ્તકો પણ અમારી મારફતે મંગાવવાથી
તમને કાયદો થશે.

અંગ્રેજી, ઉર્દૂ, હિન્દી કે ગુજરાતી પુસ્તકોની પસંદગી કરતાં, પહેલાં અમારી
સલાહ લેશો તો કચસા જેવાં પુસ્તકોમાં વેડફાર જતાં તમારાં નાણાં બચાવીશકશો.

લખોઃ—

ઓરિએન્ટલ બુક સ્ટોલ

પુરાણિક બિર્ડીંગ, સેવીકાની વાડી સામે,

ખાડીયા, અમદાવાદ

રશીદા

: અનુવાદક :
"હુકીર" જુનાગઢી

સંગિત અને પૌરુષ ઉભય સાથે મળી કયા-
મતનું તફાત મચાવી રહ્યાં હતાં. રશીદા નૃત્ય
કરતી; ત્યારે એમ ભાસતું કે જાણે આખું જગત
નાચી રહ્યું છે. આખી દુન્યા પાગલ બની રહી છે.

રશીદાની માતા જેનું નામ રઝીયા હતું.
દૂરથી એને જોઈ અને જાણે મન મુગ્ધ થઈ
ગઈ હોય તેમ ત્યાંને ત્યાં સ્તબ્ધ રહી ગઈ.
તેને લાગતું કે આંકની રાતમાં કાંઈ પરી ઉતરી
આવી છે. રશીદાને જોઈ રઝીયાની આંખોમાં
આસુ આવી ગયાં. ઇશ્વર જાણે તે અશ્રુ ખુશીનાં
હતાં કે ગમનાં !

ધીમેથી તે તેની નજીક આવી અને બોલી
"રશીદા !"

રશીદા એકદમ ચંલો ગઈ દોડ મૂકીને
તેની માતા પાસે આવી અને બોલી,
"અમા બન !"

રઝીયાએ કહ્યું "બેટી, તું સોળ વર્ષની થઈ
ગઈ છે."

રશીદાએ હસીને કહ્યું, "તો હવે શું કરું ?"
પૂનઃ । પંદર વર્ષની થઈ જાઉં ?"

રઝીયાએ કહ્યું "તું અંદર તો જાણે છેને ?"
"હારતો"

"અને ઉઠે પણ ?"

"બહુ સારી રીતે"

"અને સંગિત પણ ?"

"સાંભળ્યું નહોં ?"

"અને—ન.અયું પણ ?"

"હમણું તો નાચી રહી હતી !"

"હા, પરંતુ તે સમય આવી પડે એ છે

કે જેના માટે મેં તને આ બધી વાતો શીખવી

છે. જેના માટે મેં તને તિરછી નજરથી જોવું.

સીનાને એવી રીતે ઉભારવું કે પુરખતું હલ્ય

મેલ્લિન થઈ જાય, એવી રીતે આલવું કે મોટા-
મોટા મહાત્માનું હલ્ય પણ અંકુશમાં ન રહે,
એવી રીતે પત્ર લખવા કે સમજદારથી સમજ-
દાર પુરખ પણ પાગલ થઈ જાય, એવી રીતે
વાળાં જોવા કે જાળમાં ફસાયા વગર કાંઈ રહે
નહોં ? એવી રીતે હા—હા મેં તને આ વાતો
શીખવી હતી અને જે સમય માટે શીખવી
છે તે સમય આજે આવી પડે એ છે. આજે
તું યુવાવસ્થામાં પ્રવેશી ચૂકી છે, સૌન્દર્યવાન છે,
તારી આંખો મહીરાની મસ્તી છે, તારાં એજો પર
અમૃત છે. તારાં ગીતોમાં જાદુ છે. આજે તું તે
કામ માટે તૈયાર થઈ છે, જેના માટે હું તને
પુરું સોળ વર્ષથી તૈયાર કરી રહી છું. બોલ તું
તે કામ કરીશ ?"

રશીદાએ અકળાઈને પૂછ્યું, "કામ શું છે,
અમા ?"

રઝીયાએ ધીમેથી કહ્યું, "કાંઈ પણ હોય,
પરંતુ તારે કરવું પડશે. વાપદો કર કે છું
કરીશ. હું તારી માતા છું. મેં તને પાળી છે.
મોટી કરી છે. જાણું કેંઈ શીખવ્યું છે. આજે
હું તારી પાસે લીધે મંગી રહી છું. બોલ મારું
કામ કરીશ ?"

રશીદાએ માથું ઝુકાવીને કહ્યું, "અમા,
તમે જે કહેશો તે કરીશ."

રઝીયાએ કહ્યું, "જીવતી રહે બેટી, તો
લે સાંભળ....."

"આજથી બહુ આગળની વાત છે. હું
તારા જેવડીજ હતી દૂર આ પધારેની પછવાડે
એક ગામ છે ત્યાં હું રહેતી હતી. એક સાધા-
રણ કૃષિકરની પુત્રી, દુન્યાથી વિમુખ, દુન્યાનાં
પાયોથી દૂર, ત્યાં એક દિવસ એક યુવક આવ્યો.
તે બહુ રૂપવંત હતો. બહુ જ ખુબસૂરત હતો.
હું તારાથી કાંઈપણ સંતાડીશ નહીં. તેણે મારા
હલ્ય પર જાણ કરી દીધું. હું એનાથી પ્રેમ
કરવા લાગી. એ આવ્યો ગયો. હું ગાંડી બની
જઈ કેટલી મનો રોની રહી; અને તે પુનઃ

આઓ. મારી દુન્યા પ્રકાશિત થઈ ગઈ. એવી રીતે કેટલા મહીનાઓ વિતી ગયા. મને કાંઈ પણ ખબર નહોતી; હું કાંઈ પણ નહોતી જાણતી. ત્યારે તારો જન્મ થયો. મારા પિતાજી દુઃખમાં ને દુઃખમાં ખીમાર પડ્યા અને એજ ખીમારીમાં તે આ જગતને ત્યાગી ગયા.”

“આલં અહો બેસી જઈએ. બહુવાર લગી ઉભી નથી રહી શકતી. વાંડે! તે યુવક ફરી આઓ. તેણે કહ્યું કે તે મારાથી વિવાહ કરશે અને મને શહેરમાં લઈ જશે, ત્યાં સુધી મારા માટે ખરચી માટે રૂપિયા મોકલવો રહેશે. તેણે એમ કહ્યું, પણ થોડાક મહીનાઓ સુધી રૂપિયા પણ મોકલ્યા; તારા માટે કપડાં પણ, ત્યારે.....ત્યારે એક દી’ તેનો પત્ર આવ્યો. લખ્યું હતું કે “મારો વિવાહ બહુ પહેલાં ઘઈ ચુક્યો છે. પત્નિ ખીન વિવાહની રમ્મ નથી આપતી. પિતા પણ વિરૂદ્ધ છે તેથી તારે આશા તો છોડવી જોઈએ. અગર તને રૂપિયાની જરૂર હશે તો ક્ષમિત ક્ષમિત મોકલતો રહીશ.—એવી રીતે—બદમાશ!—”

રશીદાથી ત્વરાથી કહ્યું:—“અમ્મા! શું એ મારા પતા હતા? તમે શું કહી રહ્યાં છો?”

રઝીઆએ ક્રોધાવેશમાં કહ્યું:—“તેણેજ મને ખરબાદ કરી દીધી. તેણેજ મને ક્યાંપતી ન રાખી. ગામવાળાં આંગળીઓ ઉઠાવતાં હતાં ઘરથી બહાર નીકળવું મુશ્કેલ હતું. પિતા મરી ગયા હતા. તું નાની હતી. હું કાંઈ જાણતી નહોતી.”

રશીદાએ પોતાનાં આંસુ રોપીને કહ્યું:—

“શે નહો, અમ્મા શે નહી, પછી શું થયું?”

“પછી હાં—પછી મેં એક દેસસો કયો—વેર લેવાનો, પુરંગાથી નેર લેવાનો—ઘરનાર વગી આ શહેરમાં આવી. તું મારી અંતિમ આશા હતી, તુંજ આ વેર લઈ શકતી હતી મેં તને બધું કંઈ શીખવ્યું. જેથી પુરુષોને પાગલ બનાવી શકાય—તબાક કરી શકાય. તેમનો છત્ર

લઈ શકાય. માતા થઈને પણ મેં તને આ બધું શીખવ્યું.”

“હવે હું વધુ વાર છવીશ નહો. ખીજી દુન્યાવાળા મને બોલાવવા આવી રહ્યા છે. મારા પિતા મારી પ્રતિક્ષા કરી રહ્યા છે. તું વાપદો કર કે મારા મૃત્યુ પછી આ વેર અવસ્થ વાળીશ—ઈતેદામ લઈશ બદસો લઈશ વાપદો કર રશીદા!!”

રશીદાએ મંદ સ્વર કહ્યું:—“પરંતુ અમ્મા આ તો પાપ થશે.”

રઝીઆએ ક્રોધની નજરથી તેની સામે જોયું અને બોલી “તું પાપથી જન્મી હતી. પાપનો પ્રચાર કર, સદાચાર દોષ વરતુ નથી. પુરંગાની કૃતિમતા—બનાવટ—સ્વાર્થ સાધવાનો ડોળ—સ્ત્રીને ખરબાદ કરવાનાં બહાનાં બસ—બસ તું મારી પુત્રી છે, પરંતુ આ જમાનાની હેસીયતથી નહીં, જિખારબુની હેસીયતથી, હું તારી કનેધી આ વાપદો માંગુ છું. બોલ મારા આત્માને શાન્તિ મળશે કે મૃત્યુ પછી પણ જેએન રહેયું પડશે? વેરાંનિમાં ભરમ થવું પડશે? હું તારી પાસે આવી છું, આજથી નહીં સોળ વર્ષથી હું તારી સંવા કરી રહી છું. મને એનો બદસો મળશે?”

રશીદા તરત પોતાની માતાના મળે વળગી ગઈ અને બોલી, “એવુંજ થશે. તમે તમારો દુઃખને દૂર કરી દો. હું તેમને તથાક કરી દઈશ—ખરબાદ કરી દઈશ. મારી અમ્માનો બદસો અવસ્થ લઈશ.”

રઝીઆએ એકદિર્ઘ આસ નાખી કહ્યું. “બુદ્ધ તારી ઉમર મોટી કરે હવે અંદર આવ. હું તને એક એવી વસ્તુ બતાવીશ, જે તને અદ્યાપિ પર્થત નહોતી બતાવી. આવ, અંદર આવ.”

અંદર જઈને તેણીએ દીપકના અગ્નિવાળામાં કળાટમાંથી એક ફોશ કઢાડ્યો. તે એક પુરૂષને ફોશ હતો અને બોલી, “આ છે તે પુરૂષ...”

રશીદાએ મદ સ્વરે કહ્યું. "પિતાશુ !"

રશીદાએ જાણે સાંભળ્યું ન હોય એમ કહેવા લાગી, "આ છે એક છરી. બહુ વખતથી મેં એને જાળવીને રાખી છે. જ્યાં તને એ પુરુષ મળે કે એ વડે એને નકરવાધિન કરી દેજે-એ તારો પિતા છે...!!!!"

(૨)

રશીદાની પ્રખ્યાતિ પ્રસરવામાં જરાયે વાર ન લાગી. તેના આગમને બીજી વેશ્યાઓના ધીખતા ધંધા બધ પાડ્યા તેમના ગૃહો ઉજ્જડ બનાવ્યાં. પ્રત્યેક મજલિસમાં તેનીજ ચર્ચા રહેતી, દરેકને એનીજ સ્મૃતી રહેતી. રાહુરના નવપુત્રોને એણે પાગલ બનાવ્યા હતા.

રશીદા પોતાના બપઝાદાર ઓરડામાં બેઠી હતી અને મકાનની બહાર ફેટલાક શેક, શીખંતો અને ફેટલાક નવપુત્રો નંમનાં પિતા હમણાંજ મરી પડવામાં હતા. દર્શન માટે પ્રતિજ્ઞા કરી રહ્યા હતા. આ એકજ વર્ષના બાળની જીવનમાં તેણે ફેટલાકનાં ધરૈ તપાડ કરી નાખ્યા હતાં. ફેટલાયે થીમનેએ દેવાળાં પુક્યાં હતાં ને ફેટલાય નવપુત્રોએ આત્મહત્યા કરી હતી.

આજ એને આ બધાં વાતો યાદ આવી રહી હતી અને તે દ્રશ્ય પણ જ્યારે તેની માતા અંતિમ શ્વાસ લઈ રહી હતી. તેની આંખમાં હર્ષની જ્યોત જળી રહી હતી. તેના હૃદયમાં પારાત્રા ખુદી હતી. તે ખુદી જે સફળતાથી પ્રાપ્ત થાય છે, એને એણે માથું ઉંચક્યું અને જાણે પોતાની માતાની સામે ઉભી હોય તેમ એ કહેવા લાગી. "જોયુંને, અમ્માજાન હું તમારો બદલો કેવી રીતે લાગી રહી છું? આ મૂર્ખ માનવી ક્યાંયના રહે-હું તેમનો સર્વ નાશ કરીશ નહિ ! બરબાદ કરીશ !"

આ દરમ્યાન એક ટુકડાંએ અંદર આતીને કહ્યું "બેડી !" રશીદાના વિચાર પરંપરાની દૃષ્ટી તેની ઈંદ્રિયો તેણે કહ્યું. "કેમ શું છે !"

ટુકડાંએ "કહ્યું, બેડી ! પેલા શેક સાડબ કાલથી પડ્યા છે. દર્શનના આહક છે.

રશીદા:— "મેં, તને કહ્યું નહી કે મેં પચ્ચીસ હજાર રૂપિયા માગ્યા છે -"

ટુકડાંએ કહ્યું:— "કહ્યું તો હતું, પરંતુ હવે તેમની પાસે છેજ શું ? તમેએ જે કંઈ હતું તે બધુંએ લઇ લીધું છે ! હવે પચ્ચીસ હજાર રૂપિયા છે ક્યાં ? તેમની પાસે તો ફૂટી કાઢી પણ નથી."

રશીદા:— "તો તેમને કહી દો કે પાછા આજ્યા જાય. માફ કરે અનાયાસમ નથી !"

ટુકડાંએ કહ્યું:— "પરંતુ તેણે કહ્યું છે કે જો તમે નહીં મળો તો હું આપવાત કરી લઈશ."

રશીદા (દાસ્ય વેશમાં) બોલી:— "બહુ ઠીક છે. તેમને કહી દો કે જરા ઉતાવળ કરે હું તેમની મુક્તિ માટે પ્રાર્થના કરીશ."

ટુકડા નિરાશ થઇને આવી ગઈ, પરંતુ આ કંઈ નવી વાત નહોતી. ફેટલાયે વાર એમ બન્યું હતું અને ફેટલાયે વાર ટુકડાંએ હાંત કચકચાવનાં કહ્યું હતું કે "આ સોના રીનામાં દિલ નથી, પથર છે, પથર છે !"

એ સમજ્યા છતાં પણ તે ટુકડા નવાઓને ફસારી લાવવામાં આનાકાની કરતી નહીં. તેને તેમાં બધું કંઈ મળતું હતું, પછી તે કેમ ચોને ? કેમ આનાકાની કરે ?

એક દોરે મધ્યાહ્ન સમયે રશીદા પાને આવી અને બોલી. "આને એક સારાં આસામીને ફસારી લાડી છું."

- રશીદાએ હસીને કહ્યું, "બહુ ઠીક, હું પુરુષતું કામ કરી રહી છું. ખુશ કરે અર્ધા બાળ તેમથી તમને પણ મળે !"

ટુકડા જાણે ગંભીર ગઈ હોય તેમ બોલી. "બેડી ! હું તો કેવળ કમીશન લઉં છું—"

"આ પુરુષતું કામ તો તમે કરી રહ્યાં છે ! હું તો ઈંદ્રિય નથી કરતી !"

રશીદાએ ખાખાટ દરતાં કહ્યું:—“બહુ સારું થયું, જ્યારે તમે સ્વર્ગમાં જશો અને હું નર્કમાં હોઈશ ત્યારે તમે ત્યાંથી પત્ર લખનાં રહેજો. વાઝં દવે એ તો બતાવો કે તેઓ કાણ સાદબ છે?”

દુદાએ કહ્યું. “તેનું નામ અઝીઝ છે લાખો રૂપિયા પર કબજે જમાવીને બેઠો છે એ વર્ષ થયાં પિનાતું અવસાન થયું છે બહુ રૂપિયા છે. તમે જોઈને ખુશ ખુશ થઈ જશો.”

રશીદાએ દરતીને કહ્યું:—“શું મારાથી પણ વધુ રૂપિયા છે?”

દુદા ફરી ગભરાઈ ગઈ અને બોલી. “અરે! તમારાથી રૂપમાં કાણ વધી શકે છે? તમે તો સ્વર્ગની દર છો—દર—”.

રશીદાએ કહ્યું, “હા, તેજ કે જે નર્કમાં જવાની તૈયારીઓ કરી રહી છે વાઝં! તેમને રાત્રે લઈ આવજો. જોઈએ! આ નવું પક્ષી કેવું છે—?”

* * *

પરંતુ આતો ઉદ્દુજ બન્યું. શિકારી પોતે શિકાર બની ગયો! આખી રાત્રી સંદર્ભ થવા પામી હતી પરંતુ રશીદાની આખોમા નિંદ્રા નંદાની અઝીઝ કબજે એની પર વધુ કરી ગયો હતો. “કેવા મંદ, સ્વરે બેલતા હતા? કેવી મોટી મોટી આંખો હતી!! તેમના વાળ કેવા સુંદર હતા? અને તેમના ઝોઝ કેવા ખારા હતા? તેઓએ અવનાની સાથેજ પાંચ હજાર રૂપિયાના હીરાની માળા આપી દીધી ને એવી રીતે તેઓ જોઈ રહ્યા હતા કે જાણે કિલ્લા માગી રહ્યા હોય—જાણે કંઈ ચાચના કરી રહ્યા હોય અને તેઓ થોડાકજ દિવસમાં કિલ્લું થઈ જશે. અગર રશીદા નહોં બતાવે તો કાંઈ બીજી બતાવીને મુકશે તેમને હવે આ ટેવ પડી ગઈ છે. હવે તેઓ મુકા

શકશે નહોં. હા! તેમની સંપત્તિ થોડાકજ દિવસમાં ખવાસ થઈ જશે. તેઓ શરાબી બની ગલીએ ગલીએ ધૂળ ઉગ્રવતા ફરશે. શુધાથી પીણાને અતિ સીખ માંગવી પડશે. દરદરની ટોકરો ખાશે—”.

રશીદા અચાનક ચોંટાને ઉભી થઈ ગઈ. તેના મોટે આ ખવાલી પરિણામ અસહ્ય હતું. તે ઉભી થઈ અને ઝોરમાં ફરવા લાગી. જલ્દીથી તેણે બારીઓ ઉઘાડી મુકી. સવારનો શિતળ વાયુ વાઈ રહ્યો હતો અને એ વાયુથી રશીદા પુનઃ હોશમાં આવી.

પૂર્વ તરફ ઘેરોદપ પર ડ્રમ્મિ કરી તેણે વિચાર્યું. “પરંતુ મને તેનાથી શી મતલબ? માફ તો કામજ આ છે. મારી માતાની આજ્ઞા છે. તેઓ પાપમાત્ર થઈ જાય તો હાથે. માતાનું કામજુ તો હંદુ થાય!”

પરંતુ વારંવાર જાણે તેનું હૃદય તૂટી ગયું હોય તેમ કહેતી હતી કે, “શું તેઓ પણ બરબાદ થશે? તેઓ પણ અપધાન કરશે—શું—?”

તે પાગલ બની ગઈ હતી. એકે હાથથી માથું પકડી તે કાગળ પર બેસી થઈ બહાર મુઠી એમજ બેસી રહી અને એકે પત્ર લખવા લાગી. તેના આંખોમાંથી એકુ વધી રહ્યાં હતાં અને તે લખી રહી હતી.

“બી. અઝીઝ!

“કૃપા કરીને તમે મારે ત્યાં ન આવો, હું પાપીણી છું. નાગણ છું, ઘણા પુરોનો નાશ કરી ચુકી છું; પરંતુ હું તમને પાપમાત્ર કરવા નથી માંગતી—નથી ચાહતી—તમે મારી પાસે ન આવો. હું ઝેરીલી છું. મારી પાસે આવીને તમે નહોં બચી શકા અઢાલ વાસ્તે તમે મારી પાસે ન આવો.”

“હું” અથાપિ પર્ષત કદી રહી નથી; પરંતુ આજ અચુ નથી થઈનાં. કાણુ જાણે કે મને શું થઈ ગયું છે? મેં ઘણા પુરોનો બરબાદ કરી

દીધા છે. અને હું પોતે પણ બરાબર થઇ જઈશ.
પરંતુ-તમે-તમે મારી પામે ન આવો. હાથ
જોડીને કહું છું. તમારે ચરતો પડું છું. ન આવો-
મારી પામે ન આવો-ન આવો, કોઇ જોડીથી
પરાણીના અને આગમથી તમારું જીવન નિર્ભય
કરે. માન વિચાર તમે ઊંડી રે. હું નામજુ છું
જેના ડંડાને કોઇ ઇલાજ નથી."

પાપીણી

"રશીદ"

અને અગ્રીજના હૃદયને કાંઈ નહોતું થયું
એમ નહોતું, તે તો પામ્યો થઇ ચૂકેલા હતા.
જ્યારથી જોતો રશીદને જોઈ હતી: ત્યારથી આજુ
જગત એની નજરમાં હોવા ન હોવા બેરખર
હતું. તેને હવે તેનું આવીશન મક્કન વેરાન દીસવા
લાગ્યું. રશીદની પ્રતિભા દરખો આંખો સમક્ષ
રહેવા લાગ્યા.

અને જ્યારે તેને રશીદનો આ પદ મળ્યો.
તે ચીર પામ્યો થઇ ગયો. પડેલાં તે કેવળ
સૂરતનો આદક હતા, પરંતુ હવે તેના હૃદયમાં
પર મોહન થઇ ગયો. તેના હૃદયે ધીમેથી કહ્યું.
"આ આ નથી" ફરિયાદો છે અને સાથે સાથે
લાંબી વ્હાવ.

"નહાય મદીરની રાખી!" તંબાએ
આ કેમ લખ્યું કે હું તમારી પામે ન
આવું! એ કેમ થઇ શકે છે? અગર
તમે કોઇથી પણ કદી પ્રેમ કર્યો હોત તો તમે
જાણતાં હોત કે આ નથી થઈ શકતું-કદી પણ
નથી થઈ શકતું. પ્રેમ માનવ હૃદયની શુદ્ધ અને
નિર્મળ જાણના છે. તેના માટે અગર અને
તબાહ થઇ જઈએ-ફના થઇ જઈએ દરદરની
શિક્ષા ખાતાં ફરીએ તોયે શું પરવાદ છે? !
અને હું-હું તમારથી કેવળ પ્રેમ નથી કરતો-
તમારી પામ કહું છું-તમારી ઉપાસના કહું છું.
તમે મને તરછોડી નહીં રહે. આ દોષ અને
ખુલાખાં કામ નહીં આવે મારા દિવે જે કેસરો
કર્યો છે તે યુદ્ધને રૂદ્ધી અને અવશ્ય પડે. આજ

મને તરછોડી નહીં. રશીદ! અને આ તરછોડે,
જેનું જગતમાં કોઇ નથી. તે તમારા કાંઈ બધું
કંઈ કરી શકે છે-સર્વની આદૃતિ આપી શકે
છે અને જલ્દીમાં ચાહે છે કેવળ તમારો પ્રેમ!
તમારો ઉપાસક
"અગ્રીજ"

(૪)

રશીદને જગત અંધકારમય બાસતું હતું.
પ્રથમો કરવા છતાં તે અગ્રીજને વિસરી શકતી
નહોતી. તેનો શ્રુતિ, તેના વિચારો, તેની આશાઓ
તેનો રોષ, આદિ એક પુરુષની બે રશમ
આંખોમાં પુરી ગયાં હતાં. તેની તૃપ્તિ અને
કષ્ટ જોઈ કોઇએ ખુશ્તી લીધી હોય ને! તેના
બધા ધ્યાન અને આરામ વગર કોઇ બીજી
લાંબા હોય ને! તેને અગ્રીજનો પદ જાણી
ઉતર વાળ્યો.

"મારા ફરિયાદો! હું તમારથી પ્રેમ કહું છું તેથીજ
હું તમને મારી પામે આવવા માટે રાફું છું, પુરુષનો
સર્વ નાશ કરવો એજ મારા જીવનનો આશય
છે. તેમને દર દરના મિત્રો જતાવવા-તેમને
નહીની આગમાં ઝાંકવા-પરંતુ તમે-તમે મારા
દેવતા! મારા હૃદય ગન્ધવા રાખી છો. આ
જનુઆરિયાના ફાંદામાં ન આવો. મારી અજુબીની
આંખો તમારી હતેથી બીજા યાત્રી રહી છે-
યાત્રના કરી રહી છે કે તમે મને રિસડી વગ-
બુદ્ધી વગ, ચંદ્રેશમાં ધાની છોડીએ છે તેમથી
કોઈ સારી જોઈને તેનાથી નિષ્કાંડ કરી લો.
સંનિ પચાડ કરો, પિતા બુદ્ધો બહુજ
તમે મને બુદ્ધી જશી, પછી તમને જાણ થશે
કે તમે કેવી મોટી બુદ્ધ કરી રહ્યા હતા.

"એમાં મારા રૂપનના રાખવી! જલ્દીમાં
જલ્દી તમે તમારો નિષ્કાંડ કરી લો. તમારું આ
બધું દુઃખ દૂર થઇ જશે. આ તમામ બેચેનીઓ
આસમની ગાદ નિદામાં મોટી જશે."

તમારી રૂમદા
"રશીદ"

“પરંતુ અઝીઝ પેતાની હદ વધારી ચૂક્યો હતો. તે એકનો એ ન થયો.” તેણે કોપવું ન માન્યું. તેણે ઉત્તર લખ્યો:—

“રશીદા!” “આ મારો છેલ્લો પત્ર છે. હું નિકાદ કરવાં તૈયાર છું પરંતુ તમારા સિવાય હું બીજા કોઈથી નિકાદ નહીં કરીશ. અગર તમે નિકાદ કરી મારા ઘરમાં રહી શકો તો વિશેષ કૃપા નહિતર તમે મને તમારી પાસે આવવા દો. બરબાદ થઇ જવા દો અને અગર આ બંને વાતોમાંથી કોઇપણ વાત નથી કરી શક્તાં તો હું બીજા દિવસે રેલગાડીના પાટા નીચે માથું મૂકી બલિદાન આપી દઇશ. મારામાં આ બધી ચિપ્પનિઓ સદન કરવાની શક્તિ નથી. હું આશા રાખું છું કે અગર બીજા કોઈ નહીં તો તમારા પ્રેમના કારણેજ આ પત્રનો જવાબ પાઠવશો.”

તમારો અને કવળ તમારો
“અઝીઝ”

બીજા દિવસે વૃદ્ધા આ સાંલગી વિરગાન રહી ગઈ કે લવેથી રશીદા બેગમ વેપ્યાનો પદા નવી કરે

(૫)

અઝીઝે તેના હાથો સુમી કહ્યું. “રશીદા! આ દુન્યા કંઈ મનોહર છે!”

રશીદા અઝીઝના ગળે વળગી ગઈ અને બોલી. “જેવા તમે છો!” ત્યારે બંને ખડખડ હસી પડ્યાં અને હસ્તાં હસ્તાં યાગડોની માફક ગેલ કરવા લાગ્યાં. એકબીજાની પાછળ દોડવા લાગ્યાં.

આ દોડવામાં રશીદાના હાથમાંથી એક ફોટો જમીન પર પડી ગયો. રશીદાએ તરતજ તે ઉચ્છાદી લીધા. અઝીઝે કહ્યું, “આ કાનો ફોટો છે? જરા મને તો બતાવો.”

રશીદાના મુખ પર ગાંભીરતા વરસવા લાગી. ધીમેથી તેણે કહ્યું “આ નમારે બેસાનો

નથી. આ મારી માતાની નિશાની છે.”

અઝીઝે આતુરતાથી કહ્યું. “હું તો નિશ્ચિત જોઇશ. બતાવો, આ કાનો ફોટો છે?”

જ્યારે રશીદાએ અઝીઝને ફોટો આપ્યો તો અઝીઝ ચિરમીત રહી ગયો, અને પૂછ્યું, “અરે!” આ તો મારા પિતાનો ફોટો છે. તમારી પાસે કેમ કરીને આવ્યો?”

રશીદાએ બેઆકળી થઇને પૂછ્યું, “કાનો?!” અઝીઝે કહ્યું, “કહી તો રહો છું કે મારા પિતાનો! પરંતુ તમને શું થયું?!”

રશીદાએ પેતાને કાપડમાં લાવીને ધીમેથી કહ્યું. “કાંઈ પણ નહીં”, પરંતુ તેવું મુખ ઉતરી ગયું હતું. તેના રંગ ફિક્કડા પડી ગયો હતો. તેના પગ કંપી રહ્યા હતાં અને તંતે એમ લાગ્યું કે જાણે હમણાં તે જમીન પર પડકાઈ પડશે.

મંદ રવરે તેણે કહ્યું. “મને અક્કર આવી રહ્યાં છે. કૃપા કરીને તમે તમારા ઓરડામાં ગઈને બેમા મને સુઈ જવા દો.”

અઝીઝનું તેવું મૂખાવિદે જોઇ બધ લાગ્યો, ન કશું પણ ન બેસ્યો, સુપચાપ ચાંપ્યા ગયો. અંતે રશીદા બેલાન થઇ પોતાની શેયા પર પટકાઈ પડી. અને ગેદીગીતો દશામાં બગાડવા લાગી “તેનો...તેનો...પુત્ર...અન્મા! મેં આ શું કર્યું? હું તમારી આના કેમ રિસરી ગઈ. મા...મા...!!”

અઝીઝે નિનવતા કહ્યું. “હું ઝેકરને હમણાં તેડી લાવું છું. તમે બીમાર છો.” તમે તમારી દશાથી અગ્નિ છો.”

રશીદાએ ચીપ પાડીને કહ્યું. “મને કાંઈ પણ નથી, તમે કૃપા કરીને ચાલ્યા જાવ! જરૂરી આજ્ઞા જાવ.”

અઝીઝ સુપચાપ ચાંપ્યા ગયા અને રશીદાએ ઓરડાના તમામ દારો અંદરથી બંધ કરી લીધાં. રશીદા રડી રડી હતી અને આ બંધ દારોની બહાર અઝીઝ પણ છાનાં અંધ સારી રતો દોઢ.

ધણીવાર સુધી રહીશ આમ રહી રહી. ન્યારે હૃદયનો ભાર કંઈક હલકો થયો તો તેણે ધીમેથી કહ્યું: “રશીદા તારી અમ્મા તારો વાપરો પાદ દેવરાની રહી છે. જેણે તારી માતાને ખરબાદ કરી તેના ધરને આપાદ ન કર. અગર તે નથી રહ્યો તો તેના સંતાનનેજ અંત આણી દે. અત્યાચરીનું નિશાન પણ દુન્યામાં કેમ બાકી રહે. ”

સંધ્યા થઇ ચુકી હતી, અજાન પુકારનાર મૌનચક્રની મરિજાના ઉઘા મિનારા પરથી અજાન દષ્ટિઓ દતો રશીદાએ બારી ઉઘાડીને જોયું, અને તેને એમ લાગ્યું જાણે તેની માતા ઉભી ઉભી કહી રહી છે. “બેટી ! હું તારી માતા છું” પરંતુ આજ માતાની હંમેશાંની નહોતી એક મિખારજીની હિંમતની છું તારી પાસેથી બીજા માંગી રહી છું એક નું બીજા આપીશ !” ત્યારે તેને એમ લાગ્યું જાણે તેની માતા બહુ નીકટ આવી ગઈ હોય, બહુજ નીકટ અને કહી રહી હોય. “આ છરી લે-તે તારો પિતા હતો. પરંતુ તને કયાય પણ તે મળી નય કે તરતજ તેને સ્વધામ પહોંચાડી દેજે.”

રશીદાએ બન્ને દાશોથી મોનાનું મોઢું ટાંચી લીધું અને રડતા લાગી અચાનક જાણે નિંદા. માંથી નળગૃત થઇ હોય તેમ તેણે પોતાના મુખ પરથી હાથ દડાવી લીધા, અને આંખોએ બંધ કરીને કહ્યું, “અમ્મા ! હું તમારુંજ કહેજુ કરીશ તમારી જ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તિશ. તમે ખુશ થઇ જશો, હું તમારો વાપરો વિસરી નથી.”

(૬)

તે રાત તેમની પહેલી રાત હતી. રશીદાના મુખ પરથી વિપાદ અને શોક ફરી દર થઇ ગયું. એકવાર પુનઃ તેણે પોતાના એણે પર રિમત ફરકાવ્યું અને ઉદ્ઘાસની પ્રતિમા બની ગઇ, પરંતુ તેના આ હાર્ય અને સવારના સારવામાં કાશો તકલ્પત હતો. સવારે તેનું હૃદય

હસતું હતું, અત્યારે કેવળ તેના એણે હસી રહ્યા હતા અને તેનું હૃદય તે જીતીની ક્રાંતિના કરી રહ્યું હતું. જે તેણે જાણીને પોતાની કમરમાં સંતાડી રાખી હતી. વિજળાનું સ્વીય દબાવતાંની સાથે અંધકાર પ્રસરી ગયો અને બહાર લાંબા સમયથી ઘેરાયલાં વાદળાં ગરજ ઉઠ્યાં-સાથે સાથે-વીજળી પણ કડકી અગ્નિએ ગદ સ્વરમાં કહ્યું. “આજે કેવી મનોદર રમી છે !”

રશીદાએ ધીમેથી ઉતાર વાળ્યો, ‘નિશ્ચય ! બહુજ સુદર અને તેજ કાણે તેણે અંધારામાં પોતાની કમરમાંથી છરી ખેંચી કાઢી-અગ્નિએ તેની કાંઈપણ જાણ થયા વગર...

પરંતુ રશીદાનું હૃદય અત્યંત ધકકી રહ્યું હતું. અગ્નિએ મહારાણી કહ્યું: ફરી આ તમને શું થયું ! ! !

રશીદા ત્વરાથી ઉઠીને ડાંબાથી દર ચાલી ગઈ અને છરીવાળો હાથ પછવાડે રાખીને બેઠી ‘કાંઈપણ નહીં. ગરમી લાગે છે હું’ દમણાં આવી...”

અને તે તરતજ બારણું ઉઘાડી બહાર ચાલી ગઇ અગ્નિએ પણ જલકીથી ઉઠ્યો. ઉઠતાં તેણે સાંભળ્યું કે બહાર રશીદા કહી રહી હતી. “આ મુજથી નહીં થઈ શકે, અમ્મા ! આ મુજથી નહીં થઈ શકે. તમે અગર બદલો લેવા આવો છો તો મારાથી આ તમારો બદલો છે !” પછી એક ચીસ સાંભળવામાં આવી અને અગ્નિએ ફેફસાંને બહાર આવ્યો તો રશીદા ખૂનથી લયગતી જમીન પર પડકાઇ પડી હતી.

અગ્નિએ રાડ પાડીને કહ્યું. “રશીદા ! ! !”

પરંતુ રશીદાની આંખોએ બંધ હતી. તે મરી રહી હતી. મૃત્યુ પહેલાં તે કેવળ એટલુંજ કહી શકી. “અગ્નિ ! હું તમારી બહેન છું.”

[સમાપ્ત]

કમલાગ્ય હિંદુસ્તાન

અનુવાદક "ફૂના" રહિરી

મેહમાયા અને કીર્તિના લવાનક સમસ્ત-
રિક મહેસોનો નાશ કરે ।

સ્વપ્નાની સુષ્ટિથી જગૃત થા ।

જગૃતિના જગતમાં વિહાર કરે ।

ક્યારનું જગત જગૃત થયું છે.

દુન્યાની બધી કૌમોના કાફલા તારલાઓની
રાતિજ છાયામાં પોતાની સફર સર્પના કિરણો
નિકળતાં આગમ્ય પૂરી કરી પોતાના ધામ
ઉપર પહેંચી ગયા.

છતાં ઓ ગારિશ ! તું કશું ગફલનની ગઢ
નિદ્રામાં પડ્યો બગાસાં ખાઈ રહ્યો છે ।

ઓ કમલાગ્ય હિંદુસ્તાન ઉઠ ! જગૃત થા ।

વજ્રની દિવાલોમાં બેરીગોથી જકડાયલા
નિર્દોષ માનવીઓની કાળની કંપાવનારી દર્દભરી
ફરિયાદો સાંભળ ।

મજબૂરમાં તારા રંક સંતાનોની નાચ
ઝોલા ખાઈ રહી છે. કિનારો દૂર છે, નાવિક
અદ્રશ્ય થયો છે ! આ નિર્દોષની નાચને કાળની
વાયુ લદરો. કલંકના સાગરના ઉદરમાં પગ-
મરી કુબાલી દેશે.

સડાય ! સડાય ! ની હૃદય કંપાવનારી
ચીથપારીયો સાંભળ ! ઓ નાચના તારણદાર
હોશિઆર થા ! ઓ કમલાગ્ય હિંદુસ્તાન ઉઠ !
જગૃત થા ।

કલંકના સાગરમાં કુળવારાઓને ડૂબ કરે,
અને કીર્તિના કિનારા ઉપર પડે/ચાક.
નિષ્કામ માનવોને આઝાદીના પ્રાણુવાન
સંદેશ સર્પે !

તારા રૂપથી જગતને તેજસ્વી બનાવી દે-
ઓ કમ લાગ્ય હિંદુસ્તાન ।

જગત તને યુગ્મો અને સંસ્કાર વિહોણા,
અણુધક, અધિકીન, માનવોનો ફળદ્રુપ વસ્તીવાળો
પ્રદેશ કંડી પોકારે છે.

તારા જ્વનકાળ પર વિચાર કર ।
તારા જૂઠેલા પાંદો ફરી યાદ કર, અને જગત
પર ફરી રોશન કરી દે કે, અધિક, વિના, યુક્તિ
અને નત્વતાન તારીજ મગજશક્તિના પરિણામે
જગત ભરને પ્રાપ્ત થયું છે.

હોશિઆર !
નિમ્મતથી કમર બાંધ ! તું તારી જનને
ઝોળખ !

વિજય તારા પગા ચૂમવા આનૂર છે.
ઉઠ ! ઓ નિદ્રાચિત, હિંદુસ્તાન ઉઠ !
આઝાદીની દેવી તારા પગો ઉપર કીર્તિ
અને સ્વમાનનાં યુગ્મો નિચાવર કરવા ક્યારની
આનૂર છે !

ઓ કમલાગ્ય હિંદુસ્તાન ઉઠ ! જગૃત થા ।

“કારવાં” આફ્રિકામાં મળવાનું
દેકાણું :-

UNION PRINTING WORKS

91, Victoria Street,
DURBAN.

સ્ત્રી સન્માન

લેખક : "અમ્મોર" (ધારાછ)

સ્ત્રી સન્માનના પૂઠની તરીકે ફૈયાઝું નામ સમાજમાં મરાહર હતું. કદી કદી સ્ત્રી ઉદાર મારે-સાંખા કાંચા વેકચરો કરી સમાજની સામે ગૂઢ પ્રશ્નોની સમગતી શમર્યા ઉઘી કરી દેતો.

એની જળાનમાં જાદુ હતું. એની વિચાર-શક્તિ અઘોરિક હતી. એના પામે મંદુર શબ્દો અને એ શબ્દોમાં મીઠાશનું જળ હતું. એક સમય સ્ત્રી ઉદાર-સ્ત્રી સ્થાન-ચપા કદર શયુઓ પણ એના વાણીપ્રવાદમાં વડી એના વિચારો સાથે સડમ! યગ. ફૈયાઝના વિચારો જ્ઞ હતા, સિદ્ધાંતો ઉન્નત હતા. વાણીપ્રવાદ અને અડગતા-મય જીવન જીવનના ખરા અર્થમાજ દીપે એમાં શી નવાઈ? ફૈયાઝું જીવન પણ જીવનના વાસ્તવિક દોષમાં પ્રકાશી રહ્યું હતું.

આજ એક જાહેર સરચાના આસરો તમે "આજની લગ પ્રયા"ના નિયુક્ત કરેલા વિાવ ઉપર જાહેર વ્યાખ્યાન હતું. એમાં સ્ત્રી સન્માનના લક્ષ્યો, નારી પૂજના દિમાપનીઓ અને આધુનિક નૂતન વિચારોના પોપક એવા યુવનો, સલાના ખાસ વક્રા હતા, સમાનો પ્રાણ ફૈયાઝ હો. મુખ્યત્વે ફૈયાઝની વાણીનો સ્વાદ લેવા ધણીઓ ઉત્સુક હતા, સંરચાનો હોત માનવ જાગરૂથી કલકાત કહેણ હતો.

એ ત્રણ વક્તાઓના પ્રવચનો પછી "ફૈયાઝ ઉભો થયો. માનવ સામરમાં જાણે વારંતી આવી હોય તેમ તાળીઓના અવાજથી વાતાવરણ ગાજવા લાગ્યું. શ્રોતાજનો ફૈયાઝની વાણી પ્રેક્ષામાં વડી રોડી રહ્યા હતાં. "આજની લગ પ્રયા"ના થર પર ફૈયાઝ જાણે કોઈની લાઇ વૂદી પડેલો હોય એવું દ્રષ્ટિ સમીપ તરવરી

આવતું શ્રોતાજનો ફૈયાઝની શુદ્ધિ માર્ગ અતે વૃદ્ધ શક્તિ ઉપર ઘેલા ઘેલા બની વારંવાર તાળીઓના ગડગડાટથી હોંસને ધૂમની દેતા હતા.

એની કલા પ્રકાશી હતી. ઉર ધમકાવતી વક-ત્વ સુંદરી એના ચૌવનમાં દીપી ઉઠી હતી. ફૈયાઝની વિવેચન કલામાં મધુર્ધ હતું, શૈલીમાં આકર્ષણ હતું અને એ આકર્ષણ સર્વેની નજરો આકર્ષી હતી. નારી પૂજની વાતો મુખેથી સરી શ્રોતાજનોના હૃદયમાં ઘર કરી રહી હતી.

એના ઉત્સાહને જાણે ડ્રા-અધોલકિ શક્તિ કાસ વેગ મળ્યો હોય એમ નારી પૂજની કલ્પનાઓ પ્રબળ બની! ફૈયાઝની વાચાને જાણે વિજળી બળ સાથે મંચુકન કરી દીપી હોય તેમ જગ પથી નાચતી હતી.-એણે ખોંખારો લીધો-અને પુનઃ ઉચ્ચ સ્વરે ત્રિશટ મેદનીને ઉદ્દેશીને કહ્યું:-

"સ્ત્રીનું સ્થાન અદિતિય છે! અનોખું છે. જીવન એક ખેલ માપતી છે! એ ઘેવતી સીમા દેતી નેક્રએ-એટલે એક અધાંગના-એજ જીવન, એજ જીવન સાધ્યરી, જીવન સાથે અનેક સ્ત્રીઓનું જોડાણ એ તો પ્રેમનો વિશ્વર મણાય, માનવ જીવનની એમાં ઉપેક્ષા છે...પશુતા છે."

સાંભળનારાઓ દિગ્ગજ બની ગયા. નવી રેશનીના યુવાનોને આ ભાવના ખૂબ ગમી તાળીઓના નગારાં વાગ્યાં, ત્યાં ફૈયાઝે વરતુને જગપી કહેવાનું શરૂ કર્યું:-

"સ્ત્રી શું છે? એ એક માનવ જ છેને! છતાં એનું સ્થાન કેટલું સંકુચિત છે. કંઈ-એને કંઈ નજરે લુએ છે! માનવ જીવનના મૂલ્ય પૂરવતી નજરોમાંથી કેમ અંદર્ય થઈ છે! શું સ્ત્રી કાચ કે માટીનું વાસણ છે કે એનાં કૂડી

જવા પછી બીજા વાસણને એનું સ્થાન આપી શકાય ?”

સભા સમાપ્ત થઈ, ફિયાજ વ્યાસપીઠથી હોંકે આવનાંજ એક જણે હસ્તધુનન કરતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“મી. ફિયાજ, હું આપનાથી કંઈક વાતાં-લાપ કરવા ઇચ્છું છું—”

“જોડા ! ખુશીથી, પણ પ્રથમ આપને કંઈક પરિચય આપશે ?”

“મહારો પરિચય ? જનાબ હું કંઈ મદા-પુરુષ નથી. છતાં હા, હું એક ધાર્મિક સંસ્થાનો સેક્રેટરી છું. ધાર્મિક ભાવનાઓમાં માનનારો છું. મ્હાફે નામ સહીદ.”

“મી. સહીદ ! કહો, આપ શું પછતા છો—?”

“હું પુછું છું કે હમણાં કઈ દ્રષ્ટિએ લગ્ન જીવનની આપે વ્યાખ્યા કરી છે ?”

“માનવ દ્રષ્ટિએ... !”

“તમારા શબ્દોમાં માનવ દ્રષ્ટિની જાંવા નહોતી, માત્ર તમારી દ્રષ્ટિનાં ઓગસ હતો.”

“તમે ખુબો છો, મી. સહીદ. લગ્ન જોટલે પ્રભુતા, નહીં કે બાળકના ખેત !”

“તો શું મી. ફિયાજ એક સ્ત્રીના મૃત્યુ પછા બીજા સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાં એનું નામ પ્રભુતા નથી ?”

“પ્રભુતાની દિવ્યતા સાથે પ્રેમની ભાવના-જોને પણ સમજવી નોંધએ !”

“પરંતુ બીજાં લગ્ન એને પ્રેમનો વિશ્વાસ-કે માનવ જીવનની પશુતા કેમ કહી શકાય ?”

“હું એમ કહું છું નથી. હું તો કહું છું કે લગ્ન એને જીવન બનેલી ભાવના એકજ યતી નોંધએ. અમર રહે એમ કરવું નોંધએ !”

“એટલે...”

“પ્રેમ અમર છે...”

“શું દિલિપ લગ્નથી એને અમરતા પરી સકતી નથી ?”

“તો પછી પ્રેમનું સ્થાનજ ક્યાં રહ્યું ! “તાજમદાસ”ની કથાનું સ્મરણ કરા એ યુગમાં પ્રેમની ભાવનાને કેટલી પુષ્ટિ મળી છે ? જગ-તમાં અમર બનેલા પ્રણય કીરસાઓ તરફ દ્રષ્ટિ ફેંકો કયો પ્રેમ અમર બન્યો છે ?”

“આનું નામ તો માત્ર-માત્ર લાગણી કહી શકાય ?”

“અહીં ખુબો છો ! લાગણીનું નામજ પ્રેમ છે. માત્ર હૃદય શુદ્ધ લાગણી પ્રધાન હોય છે. એમાં એકથી વધુ જીવન સાથી નહોાય. એનેજ વિશ્વર કહેવાય છે !”

“તમરી દ્રષ્ટિએ પ્રેમની મર્યાદા અતિ ટુંકી છે ?”

“અપર્યય ! આજનો પ્રગતિશીલ યુગ એને આવકારે છે. એ ટુંકી છતાં મર્યાદિત ક્ષેત્રમાં પ્રણયના પૂર વધી આજની પ્રગતિને જાગૃત્ય-સ્વમાન કરી રહ્યા છે.”

ફિયાજની દર્શાવેલી પછાત પડી શકેલિ શુદ્ધિ મમ્મ દલીલાને ત્યાગી વ્યકિતગત દીપ્તિપ્રણય ફેંકતા પછડ્યું—

“આપ શાહર પાનુ એ કા ?”

“આ વિષય વિશ્વનો નિરર્થક પ્રશ્ન માત્ર નિર્બળજ નહીં પણ માનવ હૃદયની ઉચ્ચતાને નષ્ટ કરનારો છે... મહારી માન્યતામાં હું મક્કમ છું... મહારા ધ્યેયથી હું ખસી શકું એમ નથી. પ્રેમની ભાવનાને જાગૃત કરી એનાં ઓગસ હૃદયમાં પ્રગટાવ્યા પછી કોઈ રીતે હું દૂર થઈ શકતો નથી.”

“હારે તો હમારી પ્રેરણાએ ખૂબ પાંખો પ્રસારી છે...”

“આ પ્રશ્નથી ફિયાજ જરા ઉચ્છેદિત થયો. તેનું બેનું મરકી ગયું ! મ્હાફે... એનાં... એનાં...”

એવાં તીરકારમય વાક્ય ઉચ્ચારતો સ્તંભે છૂંદે
દાસ્ય વેરતો જતો રજી.

સમયની ધારામાં ઇવન ફેરી રીને વડી
તપ એની ખબર પળી નથી. ફેરાજનું ઇવન
સમયની સાથે કૂચ કરતું રહ્યું. એક...બે...ત્રણ
એમ કરતાં ચાર વરસો પીતી મથાં એ દરમિયાન
એનું આખું જીવન પલ્લાઈ ગયું, એના ઇવનમાં
ફેટસાથે ઇન્દ્રિયોએ ચર્ચા ગયા.

"સમ પ્રયા" પર કરેલા અભિપ્રાય પડી
ચાર માસમાં એની પત્નિ રવેને પડેલી અને
ત્યારથીજ એના ઇવનમાં નિરવતા-શિવપ્રભુતા
સાથે વ્યથાએ વિશ્રામ લીધો.

માના વિનાના ચર્ચાએ બે માગ્ય બાળકોને
જોઈ ફેરાજનું હૃદય રડી પડ્યું. પરંતુ કાળ સામે
એની વફાત કળા નકામી હતી. મર્ડ કાવ્યોએ એ
આનંદી ફેરાજ જેને સ્વીય રનેદ સરિનામાં
ઇવન નીકા કુકાવાના ઘેર દાસ એ
અણુરૂપ રહ્યા!

પત્નિ વિનાનું ઇવન ઉત્તર ઇવન બની ગયું.
આવાપીવાનું રથાન નહોતું! લોજ-હોટલ ઉપર
આધાર! એમાંએ વિશ્વં બે કારણે જોરીએ
નિયમિત પોંચાનું નહોતું. વધુમાં બાળકોને સાચ-
વવાને રાખેલી આકરી પણ કામચોર બની.
બાળકોની પાનું રવચ્છતામાંએ ગંદકીએ ધર કહ્યું.
ધરની સધળી વસ્તુઓ અસ્તવ્યસ્ત થઈ. આ
બધાં કારણો સર એ વિવશ બન્યો થોડો બન્યો.

એના મિત્ર-એના આદર-એના પ્રશંસકો
એને ઘેરી વળ્યા! એને સમગતઓ. એ સમગ્ર
ગયો...અને એણે નવા ઇવનમાં મંડાણ માંડી
દીધું. પુનઃ પ્રચુતામાં એણે પગલીયો પાડી અને
દિનિય લગ્ન કરીને જ રહ્યો.

આને એ પ્રસંગ પર સમયના આચરણો
ચડી ગયાં. ખૂબ ચર્ચાએલા મિન્ન લિન દૃષ્ટિ-
મિદુઓથી અવનોદાયકા આ પ્રસંગ પર એ
હવે તો છેવડની જ્વનિકા પડી ચુક્યા 'ઓ
સન્માન' સંસ્થાનો ઉચ વિરોધ-નારીપૂર્ણતા

કિમાયીઓનાં બેદાશ ગલીપ્રદાન અને અન્ય
વ્યક્તિઓનો ઉદ્ધારો રોપ હવે તો સમી ગયો
હતો. એ પ્રસંગ પર આને ચાર વરસોના ધર
જમી ગયા.

દિનિય લગ્ન કરી મઝ માણતો ફેરાજ
આનંદી હતો રજની રાણીની પધરામણી સાથે
એ એના મકાનની અગારીમાં નિત્ય બેસી નવી
પત્નિ સાથે પ્રવૃથ્ત ચર્ચા કરતો.

આને પણ આકાશમાં તારા ઝગમગી રહ્યા
હતા. આજી ચાંદનીના પ્રકાશમાં ફેરાજ અને
તેની પત્નિ અગારીમાં બેસી હતાં. બન્ને બાળકો
અડીવડો ફેરી ફેરી પોતાની રમત રમવામાં
મનમય હતાં વાતાવરણ આનંદી હતું. ફેરાજ
અને તેની નવલ પત્નિ સામસામે ખુરશીઓ
ઉપર બેસી હતાં, મીન વાતાવરણનો ભંગ કરતાં
ફેરાજની નુન પત્નિએ ફેરાજને ઉરોશને કહ્યું :

"કાલે ખદાર ભાઈ આવવાના છે!"

"ક્યાંથી?"

"આડીકાથી, છેલ્લા ચાર વરસો થયાં ત્યાં
નોકરીએ ગયા હતા. હાલ તેઓ રમ ઉપર
આવે છે."

"એટલે મારે શું કરવું?"

"કાલે જોરીએ ગયાનું મીકે રાખો. પહેલા
નેઓ તમારી સુલાકાન માટે અડો આવશે."

'સાઈ-સવારે જેતેજરને રમ માટે ચીકી
એકઠીને રોકાવશે"

પોતાની બેનનો નવો સંસાર જોવા ભાઈ
બેનના ઘરે હાજર આવે છે, ફેરાજ પણ તેનો
સત્કાર કરવા ઉત્સુક બન્યો છે.

"આવો પધારો!" અંદર પ્રવેશનાંજ પોતાની
પત્નિના ભાઈનો ફેરાજે આદર સત્કાર કરતાં
કહ્યું. આવનાર વ્યક્તિએ આશ્ચર્ય જનક પોકાર

કર્યો "જોડ! કાણ! આપ મી. ફેરાજ!

"જોડ...આપ મી. રાહીદ!"

ફેરાજ અને રાહીદ બન્નેની આંખો એક
બીજાની આંખો સામ-મંથાપ ગઈ!

આત્માના અશ્રુ

અનુવાદક "બેન્ડુ" ધોરાજી
મૂળ લેખિકા : "કુંગા"
(દોગનધારવી)

અર્ધ રાત્રી વીતી ચુકી છે. આકાશમાં તારલાઓ મૌન છે. જંગત આખું મીઠી નિંદ્રામાં મસ્ત છે. શિવળ અનિદ્રા જોઈતી ધુન્કાઈ રહ્યો છે. આવી અર્ધ રાત્રીએ હું એકલી અટુલી તમારી પાદમાં વંચાકુળ થઈ તડપી રહી છું. મ્હારી વિદવળતા પ્રળય બની છે. ક્યુંએ ચેન નથી. આહ ! હૃદયમાં વિરહ અગ્ની પ્રગળી રહી છે. હું એમાં બગી રહી છું-પ્રગળી રહી છું મુખ પર હાસ્ય નથી. ઉરમાં આનંદ નથી ! તડપું છું ! ઝુરું છું ! માત્ર એક આશાએ !

અદિક્ષ ખીમી રહી છે. જંગત પર પ્રકાશ વેરી કર્તવ્ય મુક્ત બની છે-પણ મારા હૃદયમાં તો ઘોર અંધકાર પ્રસરેલો છે. આત્મમાં ઉંચા ઉંચા હસતા તારલાઓ જાણે મ્હારી દશા ઉપર અટકારપ કાં ન કરતા હોય એમ મને લાગે છે. હું મ્હારી હૃદયવચ્ચા ફાંટે કહું ?" નમારા દર્શનની અભિલાષિ હું માત્ર એક દર્શનની અભિલાષામાં બેસી છું. મ્હારો ઉન્માદ શમનો નથી. તમારી સ્મૃતિમાં આંખો પાટે અશ્રુઓની સરિતા વહી રહી છે.

આહ ! આ પૃથ્વીનો પીયુ-પીયુષમય કર્ણ અવાજ ક્યાંથી આવી રહ્યો છે ! કેટલું દર્દમય ગાન છે એનું ? એનો પીયુ-પીયુનો અદઙ્ગમ અવાજ ! વાતાવરણને ઉલ્કેરી મુકનાર ગાન ! અને કર્ણમય તાલ ! સમીરના સુસ્વાદાઓ સાથે અથડાઈ વાતાવરણને ગળાવી દે છે.

શ્યામ મનોદર ! હું યાત્રું છું કે પ્રેમ-પાદગમાંથી બે ચાર બિંદુઓની કૃપા તૃપ્તિ થાય તો હાથમાત્રમાં મ્હારી વ્યાકુળતા અટકાય બને. મ્હારી ખોળા જેવી આશા કાંઈને જરૂરત છે ગાત્ર બે-ચાર અભિભૂતની. દો-ત્રણ ! આ

દાસીને બે-ચાર પ્રેમબિંદુઓ.

મદની આંધા ! હું મ્હારી વિરહ ક્યા ફાંટે સંજ્ઞાવું ? તમ વીણ આ હવે ભાગીતીનું જગતમાં છે પણ કોણ ? આશા મ્હારો કોઈ આધાર નથી.

હું જગતમાં મત્ર એકલી અટુલી છું. તમારા આધારેજ હું મ્હારું જીવન વ્યતિત કરું છું. મને માન ! એકજ જગતી ! એકજ ઈન્દ્રિયા છે. આંખો પણ એજ દિશામાં તન્મય છે. એ અશ્રુ વહાવી આપનાં દર્શન કાળ તકસે છે. એના તલસાટમાં હું એ તડપું છું. આંખો વર્ષાની જેમ રેલા ચલાવે છે દિવની દગાશ ભૂમિ પર હું મ્હારાં અમૃત અમૃત ટપકાવી રહી છું. ક્યાં એ અશ્રુઓ... પુરી જશે તો !" આશા આ આ રાંકે મિખારણ કને બીજ એવી કમ વસ્તુ છે જે આપના ચરણોમાં ભેટ થીરી શકાય ! મ્હારી કને બીજ વસ્તુ નથી આહા હું તલન નિર્ધન છું.

શું હું કંઈ અસત્ય વડી રહી છું ? મ્હારી પાંખ કંઈજ નથી ? ના-હા, મારી કને શું નથી ? મ્હારી કને એક અમૃત વસ્તુઓની ગાંસડી લાગેલી છે. પણ...પણ...એ કોની કને ફાલવું ? બીજાએનું મદત શું સમજે ? "એનાં મૃત્યુ તો મરીનાના મરણની આશા જ આંખો શોકે મનમોહન ! મ્હેં એ ગાંસડી મ્હારી કને રાખી છે. હું એ તમ્હારી કને ધરીશ. એમાં શું છે ? પણ તમે ક્યાં અગણ છો ? તમે બધું જાણો છો છતાં મ્હારો ઉન્માદ મને કહેવાની ફરજ પાડે છે.

એમાં વિધવાના વિલાપો ! અનાથોના આર્ત-નાદો ! અમૃતનીઓના ચરસો ! નિર્ધનોના નિમ્વાસો ! અપંગોના અશ્રુઓ ! દારિદ્ર્યોના દુઃખો !

બેઠારાની બેઠારી ! દુઃખીજનોના દરેં ! આદ !
એમાં આકા, આવું ધણું બરેલું છે.

યસરબ પનિ ! આપ દર્શન આપે. હું
આપના દર્શન કાગે અનિ વ્યાકુળ છું. અતિ
ઉત્સુક છું. મ્હારે એક કરેલુ કથા કહેવી છે.
એવી કરેલુ કે કરેલુતા પશુ કરેલુભય બને. એ
કથામાં જીવનની વ્યથા અને રૂઢનની રાગણીઓ
બરેલી છે. જગતા જિગરની કથામા તો
અંગારા જ હોય ને ! હા, આકા હું કંઠીશ-
આત્મારિગા ઉપર મરેલા અશ્રુ તારે ઝગમગી
કહેશે. ના, ના, હું એ કથા નહિં વર્ણવી શકું !
આત્માનો ઉન્નત એ અશ્રુ તારને તોડી નાંખશે
તો ! આત્માની ઉન્નત એ કથાના પ્રકરણે
પ્રારણ અને પાને પાને અગ્ની સળગાવશે તો ?

પશુ શા મારે ?

અશ્રુ તાર તૂટી જવા પછી આત્મારિગા
બેઠારી બનશે એટલે જ ના ?

હો, ને બને. પશુ એવું કાગું કહે છે ?

જે આત્મા અમરગી આકા પાળા બટકી
રવું હોય. જે આત્મા એમના સમરણમા પ્રાણ
ધનકાપને હોય એના મિલ્લા કદી બેઠારી બની
છે ? કાઠમ સામજી છે.

કમણીવાલા પ્રાચીન !

આપના શુભાભિલાષ દુર્દશા આપે નિરાશી !
તમે કદી વિધવા, અનાથો, શ્રમણીઓ,
નિર્ધનો, પીડિતો સામે એવું અમાનુષી વર્તન
ચલાવ્યું છે ?

આકા તમે સ્ત્રી ઉદ્ધારક હતા, તમે સ્ત્રી
હકના રક્ષક હતા. પછી તમારા ચુસ્ત અનુયાયી
હોવાનો દાવો કરતા તમારા ઉન્નત આપના
ઉચ્ચ શિક્ષણને કેમ વિસરી ગયા છે ?

કાકિઆવાડની કમનસીબ ભૂમિમાં અસંખ્ય
તોલીદ પૂત્રિઓ આજે દુઃખી છે, બેઠાર છે.

તેમનો કરેલુ આત્મતાદ સાંભળનાર કોઈ નથી.
રડી રડી એમનો અશ્રુઓ પશુ સુકાઈ ગયાં.
આપના કાનને અર્પેલા હોઠા ('કાનને મુકમ્મદી')
હજમ કરનાર કૌમ પોતાને ધર્મચુસ્ત કહે છે.
એ કૌમ આપના નામ ઉપર પ્રાણ અર્પણ કરે
છે; પશુ આપના કામદાને હૃદયમર્પિપૂર્વક ઈન્કારી
રહી છે. નિર્દય અને દૂર રીતે વિસરી બેઠી છે.

અય જગત પર દૃષાના પુણ્યોની વિશ્વ
કરનારા આકા ! આપની સરિષ્ણતા ઉપર મારી
બન કુરબાન ! "શું આપે મ્હારી અશ્રુ કથા
સાંભળી લીધી !" હૃદયની એકજ આશા એકજ
અભિલાષા બેના પર જીવન ટકી રહ્યું છે
જીવનના ઉદ્ધવા વ્યથા એજ આશામાં બરી રહી
હું, કહો તાથ ! મ્હારી જીવના મારી અભિ-
લાષા પૂર્ણ થશે ? "મને મ્હારા માટે કશું બેઠ્યું
નથી. મને આપનો પ્રેમ સંપાદન થયો એ શું
ઓળું છે ? કિન્તુ આપના અનુયાયી જે માર્ગ
જુઝા છે. જે મૂડી આપના તરફથી તેમને
અર્પણ થઈ હતી તેને બોર્ષ કિન્દુ કામદાની
મુંખશામાં ફસાઈ ગયા છે. શું આપ એનાથી
સુકિત નહીં અપાવો ? કરો મ્હારા આત્માના
અશ્રુઓની આ કથા આવેળી છે તે સ્વર્ગ
નિરાશ કે ?"

[નોંધ સ્ટેટ મોદરેટન લો કચેરીએ અતિમાન
કરેલ આંદોલન વખતે આ લેખ ખાસ બંધબસને
પઈ પડ્યો.]

બેઠારના હાસ્ય રસિક પુસ્તકો

૧. જુની આંખે નવા તમાગા કી. રૂ. ૧-૪-૦૦
૨. હસમ આજકે કી. રૂ. ૧-૪-૦૦
૩. અકલતા ઈન્વરસાર કી. રૂ. ૧-૮-૦૦
૪. હું રાજ હોઉં તો ? કી. રૂ. ૨-૦-૦૦

દપાલ ખર્ચ જુદું.

આલેક્સ લખા:—

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલગીક, સુરત.

તારી ખાતર!

"વહુશી" રહિરી

"આહ! જરા તો સાંભળ; ફક્ત બે સેકન્ડ" માટે તો ઉભી રહે। હા! આટલું સખ્ત દિલ! ખુદાને ખાતર તો થોભ! અન્યો સાથે આટલો બધો પ્રેમ! મારા તરફ આરથો બધો ધિક્કાર! આહ! શું કહું? કોને કહું? અન્યો બેગી તું ભાગતી ફરે છે। જો! જરા તો શરમ કર! જો! શું કહેશે? અરે તારે માટે નહિ પણ મારા માટે શું સમજશે? તું કેટલીયે વાર કાંઈયે વિચાર સરખો કરતી નથી! ભલે સિતળ છાંયડો મને મળે કે યૈત્ર માસની લૂ લાગે તેવો તાપ માથે ધગધગી રહ્યો હોય! ઝરમર ઝરમર વાદળી વરસી રહી હોય કે વિચળી નવવધુ સમ વાદળીઓમાંથી પોતાની સૂરન દેખાડી છુપાઇ જતી હોય, તેવા સમયમાં પણ હું દિમાકવ સમ આગ રહી તારી પ્રતિજ્ઞા કરતો રહું, તે છતાં પણ કેટલીયે વાર તું મારા પ્રતિ મુખ ફેરવી અન્યો સંગે નામતીજ રહે છે. મારા તરફ એક નજર નાખવામાં પણ તું તારું અપમાન સમજ ચાલીજ ગય છે. આહ! આવો ઝુકમ! આટલો સિતમ! તું શું તારી પાછળ મને દોષાવગ્ન મારે છે। અરે જરા તો વિચાર કર! લોકો શું કહેશે? મને પણ સ્વમાન તો છેજ. જરા મારા સ્વમાનનો તો વિચાર કર। જો હું તારી પાછળ દોષીય તો લોકો મને ગાંડો યા વહુશી કહેશે; તેનો તો જરા વિચાર કર! તારી પાછળ દોષતાં પગથી પર કેટલીયે વાર તુફાની દુકાનદારોએ શરારત ખાતર નાખેલી કેળાંતી કે ફેરીની જાડનો પણ ખ્યાલ રાખવોજ પડે ને? તે કેળાં કે ફેરીની જાડો પણ શાંઘરોની માથકના આદ તરીકે તારા મિત્રનમાં કેટલીયે વાર વિશેષ નાખી દે છે. તું મદાન વિજેતા રાણીની અદથી ડોલતી ડોલતી ગાર્ગ પ્રયાણ કરતી જતી રહે છે! આહ! તે

મિત્રન-આશાનો ભંગ આ તારા આડકના દિલના દુકો દુકો કરી દે છે। કેટલાયે આડકો તારા આંખો વર્તનથી, હૃદય-ભંગ થઇને નિરાશાના મહાસાગરમાં-મુકતી પેટે એક બીજાના મુખ કમળ તરફ જોઈ નિસાસો નાખી જિગરમાં આડ નાખી ઉભાજ રહે છે. અરે! એ આહોનો તો જરા વિચાર કર. જવાની ડાઈની રહી નથી. અરે! તારી પણ રહેશે નહિ એક કવિના સંદેશમાં કહું તો.....

"આહ જો દિલસે નિકાલી નયની;
કયા ચમત્કરે હો કે ખાલી નયની?"

જવાની તો જવાનીજ છે. જો એ જશે તો પછી તારી આ આસ પણ રહેવાનીજ નથી. કાંઈની વદાવરથા તરફ એક નજર તો નાખ! પાતું લીખવાનું મળશે. જ્યારે તું જવાનીનાં જોશમાં, દરણીની રંગ ઉજળતી ને ફૂટતી મચળતી કરી ગય છે; ત્યારે કેટલાયે મિત્રન-મંત્રિના ઉપાસકોના મોહમાંથી "આહ! ગઈ! જો! સાથે ગઈ! મને તરછાડી ગઈ! મને લીધા વિના ગઈ! મારા સાસુ જોયા! પના ગઈ!" એવં કેટલાયે તુટક વાક્યો તારા પ્રેમીઓના મુખથી એકાએક નીકળીજ પડે છે. જો આ કાંઈ "વહુશી" પત્નના રિપોર્ટર કે કોઈ સમાના સ્વચંત્રકના ક્ષણ ઉપર પડે તો તે છાપામાં પ્રગટ કરવા કે નજદિકની પોલીસ ચોક્કી તરફના પોતાના પગલાં સત્વર ઉપાડી નોંધાવવા પોતાના પગલાં ઝપખેર ભરવા માંડશે. તેથી કહી દઉં છું કે મારે પત્રમાં તારા નામની સાથે મારા નામને સંડોવી દેવું નથી. પોલીસ ચોક્કીમાં પણ મારું નામ અદારી દેવું નામુનાસિખજ સમજી છું. હા! આટલું તો કરીશ અને જરૂર કરીશ કે જો મને તરછોડીને તું વારંવાર મારાથી નાસતીજ ફરીશ અને મારી જરાયે દરકાર નહી રાખે તો હું જ દલે જાતે અને પડે મારા સ્વમાન ભંગની અરજ પોલીસમાં નોંધાવી દઉં કે—

"આ મોરબજાસ મને સાથે લીધા વિના વારંવાર જતી રહે છે. તે માટે થોડું કરશો" ફક્ત એટલી જ ક્યાંદ તારા માટે લાલ તો જરા સમજું છું.

પ ડ પિ યા

લેખક:—“ જાગીદ. ”

હું મહારા વકીલ મિત્રની ઓફીસમાં પ્રવેશ્યો, ચારે તરફ ગુન્પતા પથરાયેલી હતી વકીલ સાહબ પોતાના ટેબલ પાસે વિચાર પરંપરામાં લીન બની ગએલા જણુતા હતા. મુખ પર ઉદારીનતા ફરી વળી હતી. આ દ્રશ્ય નિહાળી મહારા આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો બોલી જવાયું:—“ કેમ આજે આમ ઉદારીતા કેવી ? ” વકીલ સાહેબે ટેબલ પર પડેલી પાંચ રૂપિયાની નોટ તરફ સંકેત કર્યો:—“ આજ ‘પાંચ રૂપિયા’ એ મહેને વ્યાકુળ કરી દીધો છે. ” “ કારણ ? ”

“ કારણ જાણી શું કર્યો ? મહારા દિવાના પચાને દરતી કાઢ્યો કિન્તુ જ્યારે સાંજનાજ ઇન્કે છે તો સભ્યો:—

“ પાંચ દિવસની વાત છે, નિયમ પ્રમાણે તે દિવસ પચુ હું અગીઆર વાગે કોર્ટમાં પહોંચ્યો હતો. ગામડાનો એક કિસાન હાથમાં કંઈક કાગળ લઈ ફરી રહ્યો હતો. એવા સમયમાં જ્યારે વકીલોની સંખ્યા અસીએ કરતાં વધુ છે. એક નવા ‘કેસ’નું મગી જવું પૂર્ણ સૌભાગ્ય સમગ્રનય છે. મેં સનૂબ ત્રેજાથી તે કિસાન તરફ એક અર્થમુચક દ્રષ્ટિ નાંખી. અરસ પરસ આંખો મળવાથી તે ચેત્રી ગયો મહારી પાસે આવ્યો. શહેરના એક મહાજનને તેના પર પોતાની લેણી રકમ માટે દાવો માંગ્યો હતો તેનું આ કહેવું હતું કે આ વિસાળ પછી હું મહાજનને રૂપિયા આપી ચૂક્યો છું ન જાણે હવે મહાજન શાના રૂપિયા માંગે છે ? તેના પર અદાલતનો ‘સમન’ પહોંચાડવામાં આવ્યો તેજ દિવસે મુકદ્દમે નીકળનાર હતો. હું જો

તેની વકીલાત કરું અને આ અત્યાચારથી મુક્ત કરાવી દઉં તો સારું થાય.—હીન પર ઉપકાર થશે.—આ તેનું કહેવું હતું.

મહાજનના અત્યાચાર વિરિ ઈંગેજનો પાઠ્ય પુસ્તકમાં મેં ધણું વાંચ્યું હતું. એમ પણ રાજ આ વાત કાનમાં શું જાળીજ રહે છે કે કિસાનનાં આર્થિક કષ્ટ અને અન્ય સવળા દુઃખોનું ઉતારાદિત્ર ધણે અંશે આ ધર્માવતાર મહાજનો પરજ છે. અને વિચાર્યું કે ‘એકપંથ’નો કાગ્ગ વકીલાતની વકીલાત અને સાથે ગરીબની સેવા નિર્મળની રક્ષા—કિસાનની દરિદ્રતા જોતાં મહેનતાણું પણ ઓછું લેવું જોઈએ. તો એ ‘પાંચ રૂપિયા’ ઓછામાં ઓછા Minimum હતા. કિસાને પોતાની દરિદ્રતાનું જ્ઞાન કરાવ્યું પણ આ પ્રકારે દવા કરવાથી કેટલા દિવસ વકીલાતના ધંધાથી કુમાર્ધ જાવાની આશા થઈ રહે ? હવે ‘પાંચ રૂપિયા’થી ઓછું નહીં થયે. ‘પાંચ રૂપિયા’ આપવા ‘મંચયો’ કયુલ થયે. બીજી તારીખ પર રૂપિયા લારી આપવા તેણે વચન આપ્યું.

મુકદ્દમે ચાલ્યો, મહાજનની ચાલપાછ જણાઈ ગરીબ અશિક્ષિત કિસાન મહાજનના ચકરવિ વ્યાજના ચક્રમાં ફસાઈ ગયો હતો, ઘટના રપટ હતી અદાલતને પણ મહાજનની જદમાશી રપટ દેખાઈ રહી હતી. કિન્તુ કાનુન જદમાશી હતો. તેની આગળ અદાલત પણ લાગ્યાર હતી. મહાજનને ધમકાવ્યો પણ તે એકનો જ ન થયો. તે જાણુનો હતો કે કાનુન તેની તરફ ફેણમાં છે તો અદાલત તેના વિરુધ્ધ કંઈ કરી શકતી નથી તે પોતાની જદમાશી પર મક્કમ

હતે કે લખનેજ છોડીશ. વિવશ થઈને અદ્યત્વે
મંગલા પર ડિહી કરી દીધી.

એ દિવસ બાદ મંગલો મહારી પાસે આવ્યો.
તેના મુખ પર ઉદારીનતા હતી. વચન અનુસાર
તેણે 'પાંચ રૂપિયા' મહારી આગળ ધર્યાં. હાથ
જોડી કહેવા લાગ્યો-“સરકાર ! સુકડમો હારી
ગયો, ડિહી પણ કંઈ ગઈ હશે, જે લાગ્યમાં
હતું થયું. આપનું મહેનતાણું તો આપનું જ જોઈએ.
ધરમાં થોડું થયું ‘ઘી’ હતું તે આજ વેચ્યું છે.
ત્રણ ચાર વાસણો હતાં તે પણ વેચી નાંખ્યાં
ત્યારે ક્યાંક ‘પાંચ રૂપિયા’ એકઠા થયા છે. વચન
તો પાંચ રૂપિયાનું હતું. સરકાર ! ગરીબની દશા
પર દયા કરીને જો આમાંથી કંઈક મૂકે...”

વાત પૂરી થવાના પહેલાંજ પાસે જોડતા
એક વકીલ સાહબ તડુડી ઉઠ્યા. “અરે ! રૂપિયા
મહેનતના આપ્યા છે કે લાંચના જે પાછા માગે
છે ? અહીં તારા જેવા ગરીબ રોજ આવ્યા કરે
છે. આવી રીતે મહેનતાણું પાછું આપી દઈએ
તો અમે કમાઈને શું ખાઈએ ?”

બન્યારો કિસાન હતારા થઈને મહારા મુખ
સામે જોવા લાગ્યો. તે પોતાની વાતનો ઉત્તર
સ્વયં મહારા મુજેથી ઈચ્છતો હતો. તેને
આ આશા હતી કે હું કદાચિત મહારા મિત્ર
‘વકીલ’થી ભિન્ન ગત રાખું છું. પોતાની વાતને
પુષ્ટિ આપતાં તે બોલ્યો : “સરકાર ! જે કંઈ
ધરમાં હતું તે તો વેચીને તમારી સમક્ષ ધરી
દીધું. હવે મહારી પાસે કેવળ બચાવની એક જોડ
અને બેતરમાં ધાન છે. જે ‘રાત્રી’ને આપી
દઈશ. મહારૂં તો ભગવાનજ દુઃખ હરે...આપ
કંઈ દયા કરો તો—”

જે હું તે સમયે એકનો હોત, પોતાના
ધર પર હોત તો તે રૂપિયા પાછા આપી દેત.
કિન્તુ હું તે સમય મનુષ્ય નહિ ‘વકીલ’ હતો.
વકીલોના વચમાં જોડો હતો. ચારે તરફ તેજ
વાતાવરણ. રૂપિયા પાછા આપીશ તો બધા હસી
કાઠશે. “આતું તો રોજ ચતું રહે છે” ની મહારા
સંબોધી વકીલની દલીલ મહારા પર અસર
કરી ગઈ હતી.

મહારી હાથગતી સ્થિતિ માટે તેણે સલાયતું
કામ કર્યું કિન્તુ તે સમય આ લક્ષમાં ન આવ્યું
કે કેવળ રોજ થનાથી કોઈ વાત સારી થઈ
શકતી નથી. રોજ થનારી વાતો ખરાબ અને
અન્યાય પૂર્ણજ હોય છે. મહારા વકીલ મિત્ર
તરફ ધીરારો કરતાં હું બોલ્યો :—“આ ખૂડ તો
કહે છે. આ રૂપિયા તો અમારી મહેનતનો છે.”
એક દિર્ઘનિશ્વાસની સાથે તે દરિદ્રતાની મૂર્તિ
ન્યાયી વિધાય થઈ ગઈ.

આ તેજ પાંચ રૂપિયા છે ! મહારા મિત્ર
નિશ્વાસની સાથે સાથે બોલ્યો જે હજી સુધી
તે રૂપિયા તરફ હતી ઉંચી કરતાં મહારા તરફ
જોઈને કહ્યું :—તેજ દિવસથી જ્યારે આ રૂપિયા
મેં મજવામાં રાખ્યા મહારૂં હાથ બાકુજ થઈ
રહ્યું છે. અંતરાત્મા પડકાર કરે છે આ રૂપિયા
પાછા કાં ન આપી દીધા ? ત્યારે માટે આ પાંચ
રૂપિયાનું શું મૂલ્ય હતું ? આવા કેરલાએ પાંચ
રૂપિયા અનેક ગણા પાંચ રૂપિયા પણ ત્યારી
લાલસાના ઉંડા ખાડાને ભરવા સમર્થ નથી. તે
દરિદ્ર કિસાન માટે તો આ પાંચ રૂપિયાજ સર્વ
હતા પોતાના મહેનતાણાના બદલામાં આ પાંચ
રૂપિયા લેતાં શું તે જરા આ વાત પર વિચાર
કર્યા કે આજ પાંચ રૂપિયા મેળવવા કિસાનને
કેટલી મહેનત કરવી પડી હતી ? કેટલા રકતનો
પરસોનો કરવો પડ્યો હશે ? કઠી-કઠી મનને
મનમાં હું આ સઘળી વાતોનો જેમ તેમ ઉત્તર
પણ આપી દઉં છું. ચિચારું છું ‘વકીલ’ છું. મહારા
ધરે પણ મહરથી છે. જે આવી દયા કરવી હોય
તો સંસાર ત્યાગિને નિર્જનરશોનમાં જઈ બેસું.
વકીલાતમાં, બચાવદારમાં આ દયા ‘જીતી’ ? કિન્તુ
આ ઉત્તરથી મૂકેને મોતોપ નથી થતો. આ
ચાંદીના દુકાડાઓમાં મૂકે કિસાનની જીં પડી અને
તેનાં બુદ્ધિમાં આજોડતું પ્રતિબિંબ દેખાય છે.
આજ વિદ્યાળાએ મૂકે બેચેન કરી દીધો
છે. આ પાંચ રૂપિયાએ મહારા હાથમાં એક
વિધવ જગાડ્યો છે. હવે તમેજ કહો-હું શું કરું ?
આહ...

પાંચ રૂપિયા !

હિંદમાં તઅલીમની મુસ્લિમ ગઈ

કાલ અને ફિરંગી આજ

લેખક:—અહમદ મોહમદ પટેલ

વિદ્યાર્થી તરીકની ઝિન્દગી એ ઈન્સાની ઝિન્દગીનું પ્રથમ પરોઢ છે. આ અવસ્થામાંજ સંસ્કાર અને સદ્ગુણનાં ખીજ વચાવ છે, શારીરિક બંધારણ અને માનસિક વિકાસ થાય છે.

સારાએ આશ્રમની મકાન વ્યક્તિઓના જીવનચરિત્રો આપણને બાપુકાર કહે છે કે, તેમની સુસંસ્કારિતા અને સદ્ગુણો રૂપિ પુષ્પો એજ અવસ્થામાં ખિલ્યાં ફૂટ્યાં, અને વિકસાયાં ફૂટ્યાં. આજનો વિદ્યાર્થી આવતી કાલનો નાગરિક, નેતા થવાનો છે.

પ્રાચીન કાળમાં ઇસ્લામી શિક્ષણની સુંદર, સચોટ, સમીપ અને મુરીદ શિક્ષણ પ્રદર્શિતોએ એવા મહાપુરુષો, વિદ્વાનો, શૂરવીરો, રાજ્યનીતિજ્ઞો, ધારાશાસ્ત્રીઓ, કાવ્યકારો, લેખકો, વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ, દક્ષીણો, ઇતિહાસકારો, ખગોળશાસ્ત્રીઓ અને વિજ્ઞાનસંશોધકો પૈકા કયાં છે કે, આજે પણ અબ્બારી જગત તેમને માન અને લાગણીથી સંભારે છે.

પુદ મલીકોએ અને શહે-શાહે ગતે કાગળપત્રા સુચિતિત હોવા ઉપરાંત એક આદર્શ વિદ્યાર્થીનું નમૂનારૂપ હતા.

તેઓ રાજપાટના ગર સમજનારા, લરકરી-તઅલીમમાં કસાયલા, તત્વજ્ઞાની, નીતિચત્રના હૃદ્ય અવધારી હોવાથી તેમણે ઇસ્લામી તઅલીમ, વિદ્યા, જ્ઞાન, તદ્દરીબ અને તમદુનની અમૂલ્ય બંદો આપ્યા જંગમને અર્પાં હતી.

રસેન, નિશાપુર, કોર્ડોવા, એનેઝમાં મયંહર ઇસ્લામી વિશ્વવિદ્યાલયો હતાં. ઇસ્લામી તદ્દરીબ

શિક્ષણને પ્રતાપેજ ગઈ કાલનું અર્ધજગતી અને આજનું સભ્ય યુરપ અર્ધજાન ફિરંગીસ્તાન આજે સુસંસ્કૃતિજ્ઞાન બન્યું છે, આવાન ફિરંગીસ્તાનના વિદ્વાનો પણ નિર્વિવાદપણે કુબૂલે છે.

ઈસ્લામી વિશ્વવિદ્યાલયોમાં સંગીત, નાટ્ય, જીવનોપયોગી શિક્ષણ સાથે લરકરી તઅલીમ અને નૌકાશાસ્ત્રની તઅલીમ આપવામાં આવતી હતી.

વિદ્યાર્થીઓ પર યોગ્ય અંકુશ રાખવામાં આવતો હતો.

હિન્દમાં મુગલ શહે-શાહ શાહ જલાલુદ્દીન અકબરના રાજ્ય અમલમાંના વિદ્યાલયોમાં વિદ્યાર્થીઓને નીતિ, ગણિત, જમા ખર્ચ, ખેતી-વાડી, ભુમાપન, જ્યોત્ષિય, ગોપાલન, અર્થશાસ્ત્ર, રાજ્યનીતિ, વેદક, ન્યાયશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, પદાર્થવિજ્ઞાન વિગેરે વિષયો શીખવવામાં આવતા હતા.

આવી અમલો અને મુરીદ કુળવંશીને પ્રતાપે વિદ્યાર્થીઓ જોતાને પને ઉભા રહી પોતાની રાજી આજ્ઞા રીતે પૈદા કરી શકતા હતા. અને વખત આવે માદરે વનનને ઉપ-યોગી નિવડતા હતા.

તેઓ સમાજ કે રાષ્ટ્ર ઉપર આજ પેઠે લારરપ કદી બનતા ન હતા. આધુનિક ફિરંગી તઅલીમ માત્ર કારકુનો પૈદા કર્યાં સિવાય વધુ અગત્યની નથી. બેકારી કુહોને બરફે વધે જાર છે. દેશમાં તંગી અને ગરીબીનું સામ્રાજ્ય છે.

અસહના ઝખાનામાં હુન્નર ઉદ્યોગનું રીત-સંસ્કૃતિ શિક્ષણ અપાતું હતું. આજે હુન્નર ઉદ્યોગ

ગયા વિદ્યાર્થીઓ, ખેડાર છે.

આજની ફિરંગી તઅલીમ હિન્દ માટે પ્રત્યાઘાતી સાબિત થઈ ચૂકી છે. તેથી હવે તે ઇન્કિલાબ માગી રહી છે. જૂનકાળનો વિદ્યાર્થી, સંયમી, અજવાન, તંદુરસ્ત, દિર્ઘાયુષી, દરેક, વ્યવહાર કુશળ, નિર્દર દ્રઢ અને પ્રમાણિક હતો. આજનો વિદ્યાર્થી અસંયમી, હિંસાળુ, ડરપોક, કાપર, અને આળસુ હોવાથી દેશને લારસપ છે. આજના વિદ્યાર્થીની અલોગતિમાં, આડંબરે, સ્વચ્છંદતાએ, નાટકો અને સિનેમા મૂકોએ છિડાવેલા, અને વિકારી સાહિત્યે અને કૌભી વેરઝેરે અગત્યના ભાગો ભજવ્યા છે.

અસહના ઝમાનાની ઇસ્લામી તઅલીમ પ્રણામિકા પ્રમાણે તઅલીમ અપાય તો પુનઃ હિન્દ પ્રગતિ શિખરે પહોંચે.

પરમ કૃપાળુ અસ્તાદપાક પાસે આપણે દુઆ યામીશું કે અસહનો ઇસ્લામી તઅલીમી સુવર્ણયુગ હિન્દને નમીમે ફરી વાર આવે. આમીન.

—: અબોલા તમારા :—

અબોલા તમારા અમારી સળ છે,
શું બાણો તમે કેવી ભારી સળ છે
ખની મસ્ત બોલે પપીકા ચમનમાં,
મીઠા બોલ એ બાળતારી સળ છે
વસતે ખીતે રંગીલાં ફૂલ વનમાં,
મળ હુસ્નની એ અકારી સળ છે
છવાઈ છે ખુરખૂ ધરમની પવનમાં,
મુઠ્ઠુ લહેર દિલ તોનારી સળ છે
ચંદુ ખોસના દિલ, શું બોલું ગઢનમાં?
અબોલે છુપી નાચકારી સળ છે.
“સ રો દ”

વાંસકોના એક વાગના માનીતા માસિક
‘સાદિકના’ ૧૦મા, ૧૧મા તથા ૧૨મા
વરસની કંપ્લીટ કાઢીલા તૈયાર છે.
જેમને જરૂરત હોય તેમણે ફરેક
કાઢિલ દીઠ પોસ્ટેજ સહિત
રૂપીઆ સાડાત્રણ મોકલત
લાવી મંગાવવી.

મેનેજર સાદિક ઓફિસ,
રાંદેર (છ. સુરત)

બાળકો માટે ઉર્દૂ કિતાબો

૧. હયાતુન્નખી (સા.) કી. ૦= ૧૦. હરુન-ઉન્નિસ-હુદ કી. ૦=
૨. સીરતુરિસદીક (રદી.) કી. ૦ ૧૨. અલ તુગરલ કી. ૦=
૩. સીરતે હિમર (રદી.) કી. ૦= ૧૨. દુખ્યારા શહઝાદા કી. ૦=
૪. સીરતે હિમાન (રદી.) કી. ૦= ૧૩. તરાબલચકી શહઝાદી કી. ૦=
૫. સીરતે અલી. (રદી.) કી. ૦= ૧૪. હિમાન કા ખવાય કી. ૦=
૬. શેખ ઇદ્રીસ કી. ૦= ૧૫. શહઝાદા અ. રદમા કી. ૦=
૭. ખલીફા અબ્દુર્રહમાન કી. ૦= ૧૬. તદ્દમીર કી સરેઝમીનકી. ૦=
૮. વઝીર મન્સુર કી. ૦= ૧૭. બચ્ચોકે ગીન કી. ૦=
૯. અના તુક કી. ૦= ૧૮. તીન પાગમ કી. ૦=

પોસ્ટે ખંચ
વધુ

રજાકિરત—ધી. રાંદેર સ્ટોર્સ કલુખીક, સુરત.

શુજરાતી

ગાંડીવ

નાં

બાળ પુસ્તકો

૯

“ ઈકબાલ ”

તંત્રી:-“ મરહુમ ” રાંદેરી.

અઠવાડિયામાં બે વાર ગુજરાતી ભાષામાં છેલ્લા બે વર્ષથી
પ્રગટ થાય છે.

રંગુન અને બર્માના સમાચાર મેળવવા માટે અતુલ્ય ધન પુરવાર
થયું છે. બર્માના પત્રોમાંના લેખો પણ અપાતા રહે છે. ગુજરાતી જાણ-
નાર અને બર્મા સાથે સંબંધ રાખનાર દરેક મુસ્લિમે આહુક થયુંજ લેખ્યો.

: લવાજમ :

સ્થાનિક બર્મા માટે

હિન્દ માટે

૧૨ માસના રૂા. ૭ા

૧૨ માસના રૂા. ૬ા

૭ માસના રૂા. ૪ા

૭ માસના રૂા. ૫ા

પરદેશ માટે શીર્ડીંગ ૧૪.

લખો:-મેનેજર, “ ઈકબાલ ” નંબર ૧૪-૧૮ ગલી નંબર ૨૭ રંગૂન.

મુસ્લિમ-ગુજરાતની પહેલી ગ્રંથમાળા

બજમે ઈકબાલ ગ્રંથમાળા

: સીરતી કૃત :-

※ ચોડાંક ચરિત્ર દર્શનો ※

[ખરિલામના ૧૧ મકાન વીરના અદ્ભુત જીવન પ્રસંગો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ બર્મા પોસ્ટેજ ૦-૧-૬

[આફ્રિકા ૬ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

: ઉર્દૂની મશહૂર લેખિકા હિન્દાબ દમિયાનઅલી કૃત :-

※ આંસૂની ઈમારત ※

[ખરિલામી સંસારની એક સુંદર નવલકથા]

મૂલ્ય ૦-૮-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ

[આફ્રિકા સિલિંગ એક પોસ્ટેજ સહિત]

બજમે ઈકબાલ

કોર Kathor (વાપા : સાયબ)

રેડોફિસ્ટ : ધી રાંદેર રોડ કાલુપીક, મુસ્લિમ.

ચિ
ત્ર
કાર

લેખક:-

સુલેમાન ઉનીયા

બી. એ. એન. સં.

એ ચિત્રકાર હશે પોતાની પાંદડી વડે માનવતાનો ઇતિહાસ અવનવા રંગોથી જીવંત રાખવા એ પ્રયત્ન કરતો. ઇતિહાસ ભરે અને તેમ લખાના વચાના હોય, પણ માનવતાનો ખરો ઇતિહાસ તો એકાદ રંગો ખરો સોડિયકાર, યા એકાદ અગર્યો ચિત્રકાર જ લખી શકે છે. ઇતિહાસને પાને તો હાથીપાસંક રાખ મહારાજાઓ, યા કુતરાં પાસંક ગોળીન જીવોનાં નામો જ નુઝરે પડે છે. લાકડાં કાપી, ઝુંપડીમાં રૂંદી એકાદ કુતરે પાળી જીવનની અનેક વસંતો ઉજવનાર, માનવસમાજના એક ખાસ અંગની મોંઘ લેનાર તો કાક સાહિત્યકાર, યા ચિત્રકાર જ હોય છે. વળી આપણું જગત ફક્ત માનવીઓનું જ નહીં, એમાં શક્તિઓ અને પદાર્થોના પણ હિસ્સો છે. હવામાં તરતાં પંખીઓ અને જગતના અનેક ઇન્કિલાબો દેખી શાંત અને અડગ ઉમેસા ગિરીરાજ વિના જગતમાં ખરી માનવતા મળતી નહીં. મુશ્કેલ છે. અને જગતની દરેક ડોકી એમાં જ છે કે માનવતાનો ઇતિહાસ જીવંત રાખવા પ્રાણ અર્પણ કરવાર કાંઈ સાહિત્યકાર યા ચિત્રકારનાં નામો ઇતિહાસને પાને ધણીવાર ચડતાં નથી એવા પણ ઇતિહાસકારો દુન્યાની આંખે નથી

ચડતા. તેઓ દુન્યાને દેખે છે, પણ દુન્યાં તેમને નથી દેખતી અને ધણીવાર તો એવું અને છે કે જગત ઉપર-જીવનની અનેક મુશ્કેલી લીલી ઉપર આંસુ સારનાર માટે શોક દર્શાવનાર પણ આંખે જ મળે છે.

ફરી પણ એવોજ એક અગર્યો ઇતિહાસકાર-ચિત્રકાર હતો. પોતાની ચિત્રકળામાં એ એટલો બધો તકનીક રહેતો કે ધણીવાર એ પાગલ જેવો લાગતો. જ્યારે જ્યારે એને કાંઈ વિષય દાઢ લાગતો ત્યારે-ત્યારે એ દિવસોના દિવસો પોતાના કામમાં પડીપાડા રહેતો. તેણે માનવતાને તેના ખરા રસરસમાં જાહેર કરવાની હોમન કરી હતી આવીશાન મેહલોમાં રહેનારથી માડી ઝુંપડીમાં જીવન પુરું કરનારાઓ સુધીના સંસ્કારમાં એ આંખો દબો. એની તમામ કૃતિઓમાં એક જ વાત તરી આવતી. અને તે "મહાલોમાં અને ઝુંપડીમાં" એણે મને એ ચિંતા બતાવ્યાં. એકમાં, ઝુંપડીના દરવાજા આગળ લાંબાં ઝુલે અને લાંબા કદવાળો આદમી ચંદુડી સવારે પંખીઓનાં ગીત એક ખનથી સાંભળતો બતાવ્યો હતો. બીજામાં "સવારે આઠ પાગે શિક" હેઠળ એક દિવાન ખાનામાં રૂંદીઓ સાંભળતા એક સાંકેબને ચિત્રમાં ચિત્રમાં દર્શાવે છે ફરીએ કહ્યું "એમાં ખાસ જાણવા જેવું કશું જ નથી." એણે જણાવ્યો "જીવનમાં એજ તો, જાણવા જેવું છે" એક વેળા જ્યારે મેં એને એની કૃતિઓ કાંઈ જગ્યાએ મોકલવા કહ્યું ત્યારે કહેવા લાગ્યો "હજી તે સમયને વાર છે. જ્યારે અમારા જેવાની કૃતિઓનાં મત્ત અંકારો."

એક વેળા હું એને ત્યાં ગયો. એ એક ચિત્ર દોરવામાં મશગુલ હતો. હું ધણીવાર લગી ત્યાં ઘોઘા. એણે મને કહ્યું "આજે છેલ્લું ચિત્ર દોરું છું" મેં કહ્યું "શું ચિત્રકલા પ્રત્યે તને શિકકાર મૂટ્યો છે?" એણે કહ્યું "જીવન પ્રત્યે શિકકાર મૂટ્યો છે." હું ગળગળ સમઝી

પહેરે છે. અમારા માલિક અમારી સાથે તેજ સુલુક કરે છે જેવો રૂમી પોતાના પુત્રો સાથે કરે છે. અમારા પર કોઈપણ પ્રકારની સખ્તી કરવામાં આવતી નથી. દુકંમાં અમે ગુલામો હોઈએ એવું અમને હરગિઝ લાગતું નથી.”

મરીસ આ સાંભળી નારાઝ થયો. તેણે અબૂ ઉબયદદનો પત્ર વાંચ્યો. જેમાં લખ્યું હતું : “સુલુકની મુદત પીરી ચુકી અગર સુલુક તમારે કોપમ રાખવી હોય તો અમે વાર્ષિક ખંડણી વસૂલ કરી બીજી તરફ ચાલ્યા જઈએ. અગર સુલુક કાયમ રાખવાનો તમારો વિચાર ન હોય તો અમે તમારી સાથે બુદ્ધમાં ઉતરી અમારી શોર્ના મંજૂર કરાવી બીજી તરફ ચાલ્યા જઈશું.” પત્ર વાંચી મરીસે હિમ્મતના આગેવાનોને ડાઘી મંગાવ્યા, અને તેમને પૂછ્યું :—

“તમારો શો વિચાર છે ?” મરીસ કહ્યું :—

“અમારો વિચારનો લગ્નનો છે. શાહી સૈન્ય આપણી દુકંને દુકંગાજ આવી પહોંચ્યો એ નિર્વિવાદ છે, પછી શા માટે આપણે તકામી ખંડણી આપી બાદશાહ કને ઝડપી થઈએ ? આપણી કને અત્યાજ અને રાજ્યોને તોટો નથી, આપણા સિપાહીઓમાં લગ્નચક જુરસાનો અલ્લાવ નથી હિમ્મતવાસીઓ આસ પાસના તમામ રથોમાં ખડક અને ધીર લાવેલા તરીકે પંકાયેલા છે. બાદશાહ પણ હિમ્મતવાસીઓ તરફ પ્રશંસાની નજરે જુએ છે. આના સંભોગમાં અરજીને લગઈ આપવી એમાંજ આપણું શ્રેય સમાવેલું છે” હિમ્મતવાસીઓએ કહ્યું :—

“જ્યારે તમારો એવાજ વિચાર હોય તો પછી અમે તમારી સાથે સંમત થઈએ છીએ. અમે અરજી સાથે દિવ બોલીને લડીશું.”

સુલુકના લેવાડને લઈ અબૂઉબયદદ હિમ્મતની સરહદમાં દાખલ થયા ન હતા.

સરહદ બહાર જ પધવ પાયરી પડ્યા હતા. મરીસનો ઉત્તર સાંભળી તેમણે લશ્કરને તૈયારીનો હુકમ આપ્યો. મયસરહ બિન મસરહ, અગર બિન-અગર, ઉમર બિન મયદી કરખને પડેલાં પાંચ પાંચ હજાર-રવાર મોંખી રવાના કર્યા. બાકીનું સૈન્ય પોતે લઈ હિમ્મત ઉપર ચઢાઈ કરી અને હિમ્મતના કિસ્સા સામે પુરતું મેદાન છોડી પલાવ નાંખ્યો.

સવાર પડી એટલે અબૂ ઉબયદદ લશ્કરને વ્યવસ્થિત ગોઠવી મેદાનમાં ઉતર્યા. ત્યાં મરીસ પણ પોતાના સૈન્ય સહિત મુકાબલા માટે બહાર આવ્યો. પોતાના સૈન્યની આગળી દરોહને હુમલો કરવાનો અબૂ ઉબયદદનો હુકમ આપ્યો. રૂમીઓએ અગત્યાપૂર્વક મુકાબલો કર્યો. કિસ્સા ઉપરના રૂમીઓએ ઉપરથી તીર અને પત્થરોનો વરસાદ વરસાવવા માંડ્યો. આથી અનેક મુસલમાનો શરીર અને ઝખ્મી થયા.

મુસલમાનોને પોંછળ ખસવું પડ્યું. તેમણે પુનઃ જુરસાપૂર્વક હુમલો કર્યો પરંતુ રૂમીઓએ મયક આપી નહિ. મુસલમાનોને નાહિમ્મત થતા જોઈ અબૂ ઉબયદદએ તેમને લખકારતાં કહ્યું :—

“હે અરજ સ્ત્રીનું પુત્રો ! તમને શું થઈ ગયું ? આ દિવસ પછી એક દિવસ કયામતનો પણ છે એ તમારે દરગિઝ જણવું જોઈતું નથી. તમારી જાનને તે દિવસની સખ્તીથી બચાવવાની રીક કરો. તમારે હિમ્મત હાવી જોઈએ નહિ. આ તેજ રૂમીઓ છે જેમને તમે કંઈ કેટલીયારે હરાવ્યા છે. તમે મોતથી ડરો છો ? અસ્લાહથી ડરો, જે તમને અત્યારે નિહાળી રહ્યો છે. જેમને અમરતા પ્રાપ્ત કરવી હોય તે બેધડક પોતાની જાનને અસ્લાહની રાહમાં કુર્બાન કરી દે.”

આ સાંભળી મુસલમાનોમાં ઝેરત અને યુરસાની આગ બગાડી બી. તેમણે મરીસની ફોજ પર પુનઃ ઝડપી હુમલો કર્યો. સાથેજ

ખાસિદ બિન વલીદે પોતાની બની મખજૂમ કૌમને અલગ તારી રિન્સ વાસીઓ પર હુમલો કર્યો, બીજી તરફ મયસરહ બિન મસરહ પોતાની કૌમ બની અખસને લઇ મેદાનમાં ફરી પડ્યા અને અલ્લાહ અકબરના ગગનભેદી પુઝારો કરતા રમીઓની સહો પર તૂટી પડ્યા. હવે ન કોઈને તીરાંની પર્વા હતી. ન કોઈને પાયરોનો ખિયાત હતો.

ત્યાં રમી સિપાહીઓ હાલો સામે ધરી ધુન્ધળીએ બેસી ગયા. રમીઓએ મરણીયા યધ મુસલમાનો સામે ઝખમવાનો મક્કમ નિરધાર કર્યો હતો. કલવું ખાત્રર ગર્મ થઈ ગયું. લાશોના ઢગના ઢગ ખડકાર્થ ગયા. ખાસિદ બિન વલીદે રમી સૈન્ય વચ્ચે ધુસ્યા, અને ડાબે જમણે રમીઓની લોથો વાળતા અને એ રીતે માર્ગ સાફ કરતા કરતા તેઓ એક કદાવર રૂપી પહેલવાન સામે જઈ ઉભા. બખ્તરમાં મુસદ્દા યજોશો આ રમી પહેલવાન સિંહની જેમ ગર્જના કરતો ધૂમી રજો હતો. સામે ખાસિદ બિન વલીદેને જોતાંજ તેણે આપ ઉપર એક અખરસ્ત વાર ફેર્યો. વાર ચુકવી આપે સામે તરવારનો ધા ફેર્યો. તત્વારે રમી પહેલવાનના બખ્તર ઉપર પડતાંજ ટુકડા થઈ ગઈ. રમી પહેલવાન આ હાલ નિડાળી આપના ઉપર તૂટી પડ્યો, ખાસિદે તરવારની મુઠ હાથમાંથી ફેંકી દીધી અને યોગને ઓઝારી રમી પહેલવાનને બાજી પડ્યા. રમી પહેલવાને પણ તરવાર ફેંકી દીધી. ઉભયે અન્યોન્યને ઝોરથી દબાવ્યા. ખાસિદે રમી પહેલવાનને પોતાની તરફ ધસડ્યો અને ઘોડા પરથી હુલ્લો ધરતી ઉપર પડી માર્યો. પછગાતાંજ તેના રામ રમી ગયા. ખાસિદે તેની તરવાર ઉપાડી લીધી. તરવાર અત્યંત પાણીદાર હતી તેજ તરવાર વડે રમીઓના મરતકો ધડ ઉપરથી ચિખુંડાં પડી ધરની ઉપર ઢળવા લાગ્યાં.

ઝેરલામાં મખજૂમ પણ રમીઓનો દાદ વાળતા ખાસિદ બિન વલીદે સમીપ આવી પહોંચ્યા, ખાસિદે બોલ્યા,

“શાખ્ખરા! મહારા બહાદુરો! એક પણ રમી છવતો જવા ન પામે.”

આમ લડતાં લડતાં સૂરજ મધ્યાહ્ને તપવા લાગ્યો. તાપની શિદ્ધતને લઇને ખાસિદનું બખ્તર તપી ગયું. ઝેરલામાં મુકાબલાની હાલ હારી તેમની સામે લડતા દુસ્મનોએ નાસવા માંડ્યું. ખાસિદ બિન વલીદે બની મખજૂમ સહ સૈન્યમાં પાછા ફર્યા. અખ્ખ ઉપવદ્ધએ ખાસિદને પાછા ફરવા જોઈ કહ્યું.

“મર્દબા! મર્દબા!! હે અબા સુલધમાન! તમે આજ અખતિમ વીરતા દાખવી દુસ્મનોના હક્કા હોગવી નાખ્યા. ખુદ તમને એનો બદલો આપ્યા વિના રહેશે નહિ.”

બીજી તરફ મયસરહ બિન મસરહ અને મરકાલ બિન હાશિમ રમીઓની જમણી પાંખે કાળો કેર વર્તાવી રહ્યા હતા. કેસ બિન હબીરહ રમીઓની ગમી પાંખે ધમસાણ મચાવી રહ્યા હતા. ઇક્રિમા બિન અબ્બી જહલે પણ તે દિવસે અદ્ભૂત શૌર્ય દાખવ્યું. પોતાના છવને હથેલી પર લઈ તેઓ તરવારનું નૈહર દેખાડતા ચોમેર ધૂમી રહ્યા હતા. શદાહતનો જામ નોશ કરવાનો મક્કમ નિર્ધાર કેમ કર્યો ન હોય તેમ તેઓ બેપર્વા થઈ યાદોમ રાત્રુદ્ધ વચ્ચે ધુસી કલેઆમ ચલાવી રહ્યા હતા. રમીઓ ચોમેરથી તેમને ઘેરી વળતાં પણ તેમની સમ્મુદ્ધ વહેતી તરવાર જોતજોતામાં તેમને લગાડી મુકાબી, અને આમ તેઓ રમીઓનો કુચ્ચરધાણ વાળનાં દૂર નીકળી ગયા.

અને આ એકલો અટુલો વીર અને અઢાલ હતી રાહમાં પોતાની જાન કુર્બાન કરી ગયો.

અંતે અસર વખતે મુકાબલાની તાપ ન લાવવાથી સમસ્ત રમી સૈન્ય નાહું, અને કિશ્લામાં દાખલ થઈ તેમણે દરવાઝા ખૂલ કરી

લીધા. આ તરફ ઇસ્લામી સૈન્ય મેદાન હાથ કરી પોતાની છાવણીમાં પાછું ફર્યું, પરંતુ આ યુદ્ધમાં સંખ્યબંધ મુસલમાનો શહીદ થયા. ઇસ્લામીન અખીજહલના શહીદ થયાવા સામાન્ય રીતે સમરત મુસલમાનોને અને ખાસ કરીને ખાલિદ બિન વલીદને ધણોજ સન્મા થયો ખાલિદ તેમના શબ પર આસિબાની આંખે કેવળા લાગ્યા

“કાશ ! હઝરત ઉમર (રહી) મહાગ બિરાદર ઇસ્લામને જંગમાં ઝડપતા જોતા; ત્યારે તેમને સાચું જ્ઞાન થત કે અમે કંઈ રીતે અમારી જાનેને અક્ષાદ અને તેના રક્ત (સ)ની યુગ-નુદી ઉપર નિસાર કરી દઇએ છીએ ? અને મી રીતે અમે અમારી છાતીઓને દુરમનોના ખંજર અને તલ્વારો સામે ધરી દઇએ છીએ ?”

તેમની શકાસ્તથી હઝરત અબૂ ઉબયદને પણ સખ્ત રંજ થયા, તેઓ બોલ્યા :—

“કાશ ! લગાઇમાં આપણા આટલા માણસા શહીદ નથી થયા ?” ખાલિદે કહ્યું :—

“ખરેખર હિન્દુસાસીઓ અન્યા કરતા વધુ બહાદુર અને લગાયક ઝનૂલવાળા છે. તેઓ અત્યંત અઘળતા અને જવામર્દી પૂર્વક મુકાબલો કરતા રહ્યા, અને આપણી પહેલી હરોલ્તને નિઃખંદેદ તેમણે શિક્ષત આપી હતી. તેમને મારી હાથવગમાં આપણને અત્યંત મુરકલીનો સામનો કરવો પડ્યો” અબૂ ઉબયદ બોલ્યા :—

“એ લોકો ઉપર વિનય પ્રાપ્ત કરવા આ પણ કોઇ ન કોઇ તદ્દનીર અવશ્ય વિચારની જોઇએ” ખાલિદે કહ્યું :—

“અગર આપણે તેમની સાથે દિલ્લા નીચે લડતા રહ્યા તો ફક્ત મેળવવામાં ખૂબજ મુરકલીનો સામનો કરવો પડશે. દિલ્લાની ઓથ અને દિલ્લા વાસીઓની મદદ જોમને પુષ્કળ લાભદાયક થઇ પડશે. આજ કારણે આપણા માણસો તકામા બબાંદ જશે. અગર આપણે હંમેશા પાછળ ખસેડી દીધા અને એ રીતે

તેમને દિલ્લા બહાર ઘસડી લાવીએ; તો પછી તેમના ઉપર છત મેળવતાં કંઈપણ મુશ્કેલી સહન કરવી પડશે નહિ. મેદાનની ફોજ અને દિલ્લાવાસીઓ સાથે એકી સાથે લડવું મુશ્કેલ છે”. અબૂ ઉબયદ બોલ્યા :—

— “આપણે પાછળ ખસીશું તોય તેઓ દિલ્લા બહાર પણ મુકશે નહિ આપણે ક્યાં સુધી તેમની ચાક જોતા રહીશું ?”

“આપણે કંટાળા રહ્યા છીએ એવો દેખાવ કરવાથી તેઓ આપણી ઉપર ધુમસો કરવા લક્ષ્યાગે. આમ થવાથી આપણે એક સામટો હલ્તો કરી તેમને ખંજરની અણીઓ પણ લઈ લઇશું. અને તેમને કાઈ પણ જોગે દિલ્લા જોવા થવા દઈશું નહિ. સામજો ! હું એ તજ. વીજ પેશ કરું છું કે અન્યારે ઔરતો અને સરસામાન પાયદળ ફોજ સાથે દૂર મોકલી દેવામાં આવે. થોડે ઊંટે જઈ તેઓ પકાવ નાંખે. અહિં આ કેવળ આપણે સવારોજ રહીએ. સવારે મેદાનમાં જવાના બદલે આપણે નાસવાનો ડોગ કરીએ. આપણા તંબુ, પરચુરણ સરસામાન અને વધારાના ઊંટો અહિંઆજ રેડવા દઇએ. જ્યારે હિન્દુસાસીઓ જોશે કે આપણે નાની રહ્યા છીએ, ત્યારે તેઓ આપણો કંચ લૂંટી આપણો પીડો પકડશે. આપણે આપણી ગતિ ધીમી પાડી દઈશું એટલે તેઓ થોડાજ સમયમાં આપણને પકડી પાડશે. પછી આપણે એકદમ ધાજા કરી તેમનો મુકાબલો કરશું. પછી જે કંઈ ખુદાને મંજુર થશે તે થશે.”

અબૂ ઉબયદને આ તજવીજ ખુબજ પસંદ પડી. તેમણે ખાલિદની યચના અનુસાર હુકમો જારી કરવા માંડ્યા.

સવાર પડી, મરીસ પોતાના સૈન્યને લઈ દિલ્લા બહાર નીકળ્યો. અને મેદાનમાં વ્યવસ્થિત રીતે તેણે સંઘન્યને ગોઠવે મૂકે,

ત્યાં મુસલમાનોએ રૂમીઓ પર હુકમો કરવાના બંદોષે ઘોડાનાં મુખ પાછળ ફેરવી નાસવા મોકલ્યું. મુસલમાનો કંટાળી નાસી રહ્યા છે એવું મરીસને લાગ્યું. તેણે લશ્કરને પાનો ચઢાવી મુસલમાનોની પુક પકડી ઈસ્લામી છાત્ર-ણીમાં આવી બેસ્યું. તો તંબુ સરસામાન અને ઉંચા સિવાય તેની ટ્રિબિટો એક પણ મુસલમાન પડ્યો નહિ. થોડક સિપાહીઓને છાત્રણીમાં છોડી બાકીના સ્વારોને લઈ તેણે મુસલમાનોનો પીછો પકડ્યો, થોડે જઈ મુસલમાનોએ ઘોડાની ગતિ મંદ પાડી દીધી, જોત જોતામાં મરીસ અને તેના સૈન્યે મુસલમાનોને પકડી પાડ્યા. અચાનક મુસલમાનોએ ઘોડા થંભાવી લીધા, અને પગવિપજમાં પાછા ફરી તેઓ રૂમીઓનો મુકાબલો કરવા લાગ્યા. તેમણે એવા જળ અને છુસ્સાપુર્યક ઢુમકો કર્યો કે રૂમીઓનો કમ્બર-ધાણુ નીકળી ગયો. સમ્રાટ બિન ઝેદે, મરીસનું કામ તમામ કરી દીધું. રૂમી સૈન્યનો દાટ વળી ગયો. ધણુજ થોડા માણસો જીવ બચાવી ન્હાતી શક્યા. તેમને નાસતા જોઈ ઇસ્લામી કેમ્પ પર પહોંચે બરતા રૂમી સિપાહીઓ પાસુ કોઈ વસ્તુ લીધા વિના જીવ લઈ નાહા. ઇસ્લામી સૈન્ય પુનઃ પોતાના કેમ્પમાં પાછું ફર્યું. અશૂ ઉબયદદ અને તેમના સાથીઓ અસ્લાદનો શુક બગાડી લાગ્યા. સમ્રાટ બિન ઝેદને મરીસનો સમજો સામાન આપવામાં આવ્યો, અને બાકીના રૂમીઓનો ચૂકતે સામાન અને ઘોડા મુસલમાનોમાં વહેંચી આપવામાં આવ્યા.

નાઈસા રૂમીઓ કિસ્લામાં પહોંચ્યા અને તેમણે અરબોની આલાટી, મરીસનું મૃત્યુ અને તેમના સૈન્યના નાશના સમાચાર કહ્યા; ત્યારે શહેર-વાસીઓ ધણુજ ગભરાયા. અરબો જંગના કાનૂન અનુસાર તેમની સથે વર્તન ચલાવશે એ ચિંતાએ તેમને ઘેરી લીધા. તેમનો ચૂકતે માલ અસ્થાન જેના તેઓ હંદાર થઈ ચૂક્યા તેમની પાસેથી

છિનવી લાઈ તેમને યુલામ બનાવશે. ઔરતોને કાને બ્યારે આ વાત પહોંચી તો તેમણે રડી રડીને આસમાન માથે ઉઠાવી લીધું અને સમસ્ત કિસ્લામાં આક્રંદ અને હાવરાજનો ધ્વનિ ફર્યું. ગોચર થવા લાગ્યો.

અંતે થોડક વયોરુદ્ધ અનુભવી આગેવાનોએ એકત્ર થઈ ઇસ્લામી સૈન્યના સરદાર પાસે જવાનું નક્કી કર્યું. તેમનામાંથી એક જણે કહ્યું:-

“આપણે ઇસ્લામી સૈન્યના સરદાર પાસે જઈ અમાન તલબ કરીએ. શાયદ આપણને અમાન આપી વાર્ષિક ખંડણી બેવાનું મંત્રૂર કરવામાં આવે. આ રીતે આપણો માલ અસ્થાન અને આપણું બાલબચ્ચાં બચી જશે. અરબ સરદાર અત્યંત દયાળુ અને ઉદાર હોય એવું કહેવાય છે.”

કિસ્લાના પ્રતિષ્ઠિત લોકો હજરત અશૂ ઉબયદદની ખિદમતમાં હાજિર થયા અને કહ્યું:-

“અમે અમાનના અલિલાવી છીએ. અમારા પર રકમ અને ફૂપા ફરમાવો. અમે તમારા રક્ષણમાં આવવા ઇચ્છીએ છીએ અને કિસ્લાના દરવાજા ઉઘાડી કિસ્સો આપને સ્વાધીન કરીએ છીએ.” અશૂ ઉબયદદે ફરમાવ્યું:-

“હું તમને અમાન અને રક્ષણ આપું છું અને તમારા શહેરમાં ન દાખિલ થવાનું પણ સાથે સાથે વચન આપું છું. તમે તમારા શહેરમાં સુખે રહો. કેવળ અમારી વાર્ષિક ખંડણી અર્દિઆ પહોંચાડી દો.”

કિસ્લાવાસીઓ હજરત અશૂ ઉબયદદના આ ઉદાર અને દયાળુ વર્તનથી ખૂબજ ખુશ થયા. તેમણે કહ્યું:-

“તમે અમારા શહેરમાં પધારો. એથી અમને દાર્દિક આનંદ થશે” અશૂ ઉબયદદ બોલ્યા:-

“તમને મેં કેવળ દવા ભાવે અમાન આપી છે. આ તમને અમારા થયાં માંસોની દાર્દિક

થયા, એ વાત તમે જાણો છો. તેમના સ્વીકૃતિ થવાથી તેમના સર્ગા મંબંધીઓને સખત આધાન પડેલો છે; અમારો ડોહ માણસ વેરની ધૂનમાં કંઈ ઉધ ચાલું કરી બેસે અને તેથી તમારે સડન કરવું પડે એ હરે અને શરેર બહાર અમારો મુકામ રાખીશું. તમે વાર્ષિક ખંડણી બરપાઈ કરી દેશો એટલે અમે આપણા બંધનું.”

હિન્દુવાસીઓ અખૂ ઉબદ્દત્તની આ દર અંદેશીથી ઘણાજ ખુશ થયા. તેઓ અરજોના વર્તનની તારીફ કરવા લાગ્યા. ટુંકમાં સમસ્ત શહેરવાસીઓ અમાન મળવાથી ખૂબજ ખુશ થયા.

ટુંકમાં વાર્ષિક ખંડણી મુસલમાનોને આપી. દેવામાં આપી. હિસાબી રીતે થોડાક દિવસ ત્યાં મુકામ કર્યો અને જ્યારે લગાઇના ચાક ઉતર્યો એટલે ત્યાંથી આજળા દુકાન કરી.

::છ:: કયાં જાઉં છું ? ::છ::

ઉમિલો સંગ ઉમિ ગિતો ગાઉ છું,
ઝિંદગીને પ્રેરણાઓ પાડું છું.
હા નિચોવી નયનોને કાઢું છું જાજ,
કંઠી કરવા આહુને—નવરાઉ છું.
કાળી રાત્રિ નીચે એ કાળી કથા,
કહેવા આહું છું તો ભૂલી જાઉં છું!
જાણી લીધું આપ છે પુદ્ગિથી પર,
સમજી જુઝીને દિવાનો ચાઉં છું!
હાથ ઉપર છે મને અસ્તિત્વ પર,
‘હુનિયા સમજે છે કે, રાજ થાઉં છું.’
કેક પૂછે કોણ ? કયાં ! “સાબિર” કહો ?
કોણ જાણે; કોણ છું ? કયાં જાઉં છું ?
‘સાબિર’ (વટવા)

“કારવાં”નું વાર્ષિક લવાજમ.

હિન્દ માટે રૂ. ૪,
બર્મા માટે રૂ. ૫,
આફ્રિકા માટે રૂ. ૮, (રૂ. પાંચ)
હુદક નકલ સાત આના.

“કારવાં”ના જાહેર ખબરના દર.

આખું પેઢજ ૧/૨ પેઢજ ૧/૪ પેઢજ

૧૨ માસ રૂ.	૬૦,	૪૦,	૨૫,
૬ માસ રૂ.	૪૦,	૨૫,	૧૫,
૩ માસ રૂ.	૨૫,	૧૫,	૮,
૧ માસ રૂ.	૮,	૬,	૪,

દાઉદલ પેઢજ અને ચેટરની વચ્ચેની
ગા. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ.
જાહેર ખબરના નાણાં એકતા-સમાં મેશમાં
આવે છે.

આઠ શીલોગથી એણું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી. બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓફિસ મોકલવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ ઓફિસમાં નીચે મુજબ નામ બરવા વિનંતી છે. **Vahshi Sahitya Karyalaya, Surat City.** રેપર ઉપર આવક નંબર લખવામાં આવ્યો છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવો.

“કારવાં”ના નમુનાના અંકો તરીકે ફક્ત ૧ થી ૪ સુધીના અંકોજ મોકલવામાં આવશે અને તેને માટે દર અંકની કીમત તરીકે ૦-૭-૦ પોસ્ટલ ઓફિસમાં ચાલુ બરસ માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે મોકલવામાં આવશે નહિ.

વહશી સાહિત્ય કાર્યાલય ————— કુણી, ————— મુરત.

“કારવાં” પ્રસિદ્ધી માસની ૧૫મી તારીખે પ્રગટ થાય છે. ગ્રાહકોએ નોંધ લેવી.

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સી.પારા

સુસ્થિત ગુજરાત જેની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યું છે તે કુઆને પાકનો માતગર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છંપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરખી મતન એક મથાહુર કાતિજ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક પેઞનો મુંદર પ્લેહ બનાવી એક કોલમમાં અરખી લખાણ અને બીજી કોલમમાં તેનો શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતગર તફસીરના આધારે સ્વસ્થિતાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરળતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. હુંકમાં અમાર તરફથી પ્રગટ થયેલા સીપારાઓને જોયા વિના આવી જાહેર ખગરથી તેની જાહેરી અને જાતિની ખુશીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. જાત્રી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ. છપાઈનું કામ ચાલુ છે અને અત્યાર સુધીમાં તેર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અન્નેમાનો	પારો હદિઓ	છ આના	પોસ્ટેજ ૦/-
અલિફ-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
સ-યફલનો	" "	છ આના	"
તિલકર-રુમુલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાલૂનો	" "	છ આના	"
વલ-સુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુહિખુલાહનો	" "	છ આના	"
વ-એઝા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનાનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલઉનો	" "	છ આના	"
વચ્ચલમૂનો	" "	છ આના	"
યચ્ચતએરન	" "	છ આના	"
વમામિત હાખતીન	" "	છ આના	"

નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આપશે નહિ. એક સીપારા માટે

બજા ની અને બે સીપારા માટે બાજા ની પોસ્ટ દીપીટ ખીડવી.

પંજસૂરહ. (આઠ સૂરહનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (દપાલ ખર્ચ જુદું)

રોડકર:-ધી. ગંદર } સાદિક બુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)
રોડકર દખીક સુરત

ફત્તાવા

સપનાર-મવડાના અલુમદ હાથ આરેક અરારક સાહુબ, રાંદેરી

સવાલ પૂછનારે ત્રણથી વધુ સંવાલોએ સામરા પૂછવા નહિ. [વંત્રી]

સવાલ-માથાના થોડા વાળ મુંઝવવા અને થોડા રહેવા દેવા મના છે કે કેમ ?

જવાબ-હદીસ શરીફમાં આવ્યું છે કે કઠચ કરવું મના છે કઠચ એટલે માથાના એક હીરસા વાળને મુંઝવવું અને એક હીરસાના થોડા વાળને ચોટલીના જેમ છોડી દેવું જાહેર નથી. તેમજ માથાના વચ્ચેના વાળ મુંઝવવા અને આઝુખાણના વાળ ગુથીને લટકાવવા પણ મના છે કારણ કે એ રસમ કાફરોની છે. હાં અગર વગર ગુથેલા વાળ લટકાવવામાં આવે તો કંઈ હરજ નથી. મજસી લોકો વગર ગુથેલા વાળને લટકાવે છે પણ તેઓ વચ્ચેથી મુંઝવતા નથી ખસકે પેશાનીના વાળ કપાવે છે.

સવાલ-શું એરતોને પોતાના માથાના વાળ મુંઝવવા કે કતરાવવા બંને હરામ છે કે જાહેર ?

જવાબ-એરતોને માથાના વાળ મુંઝવવું જાહેર નથી તેમજ કતરાવવું પણ જાહેર નથી. હાં દરદ અને તક્લીફની હાલતમાં ઉગરને લીધે કંઈ હરજ જેવું નથી (આલમગીરી.)

સવાલ-હોકરાઓના માથા પર ચોટલી રાખવાની મનાઈ છે કે નહિ ?

જવાબ-અબૂહાલિફ શરીફમાં છે કે હજમ્મ બિન હેસાન પોતાની બેદન મોગીરાથી રિવાયત કરે છે કે તેણી ફરમાવતી હતી કે તમારા બચ-પણમાં તમારા માથા પર બે ગેસુ હતા. નખી સાહેબે (સ. અ. વ.) તમારા માથા પર હાથ ફેરવ્યો અને બરકતની દુવા ફરમાવી અને કહ્યું કે આ મુંઝવી દો અથવા કતરાવી દો. કારણ કે આ તરીકે ચઢીઓનો છે. જેથી માહુમ થયું

કે ચોટીનું રાખવું મના છે. ખાસ કરીને જ્યારે એ ચોટલી કાઢી પીર કે ફકીરના નામની હોય તો એ બીજી સખત હરામ છે. અને એમાં જાહેર થવાની કોઈ પણ રીતે ગુન્જાહેર નથી.

સવાલ-માથા પર બાબરી વગેરે રાખવા વિષે શું ફકર છે.

જવાબ-હદીસ શરીફમાં છે કે નખી સાહેબે (સ.) એક એવા હોકરાને જોયો કે જેના માથાનો એક હીરસો મુંડેલો હતો અને એક હીરસો બાકી છોડેલો હતો ત્યારે આપે (સ) તેને મના ફરમાવ્યું અને ફરમાવ્યું કે યા તો બધા માથાના વાળને મુંઝાવો અથવા બધા માથાના વાળ રાખો. જેથી માહુમ થયું કે માથા પર બાબરી રાખવી તથા તાલવું મુંઝવવું અને ચેકરો બનાવવાનો જે દરતુર છે કે માથાના વાળને પેશાનીના તરફથી ગોઝાળને સાથે મુંઝવી ખત બનાવે છે એ સરવે નાદુરસ્ત છે. બધાજ માથાના વાળ કાનની ટાવ સુધી રાખવા અથવા એથી ઘર નીચે સુધી રાખવા માંગ સહિત અથવા બધા માથાના વાળ મુંઝવવા સુન્નત છે. બધા માથાના વાળ સરખા કતરાવવા જાહેર છે. (આલમગીરી, રામાઈલ.)

સવાલ-કાલો ખિજાબ કરવાની મનાઈ છે કે કેમ ?

જવાબ-ફતવા આલમગીરીમાં છે કે કાલો ખિજાબ કરવો સખત મના છે. મિસકાત શરીફમાં છે કે નખી સાહેબે (સ.) ફરમાવ્યું કે આખેર ઝમાનામાં એક કૌમ યશે કે પોતા કપુરતરના જેમ કાલો ખિજાબ કરશે. એવા લોકો જન્નતની ખુશખુશી મહરમ રહેશે. સુદેલાગોને

મેહદી અને વરમાથી ખિંચાળ કરવો મુસ્તહબ છે. ખાસ કરી મેહદીનો લાલ ખિંચાળ કરવો તો અહલે ધરમાની નિશાનીઓમાંથી છે. ગાંઝીઓ (મુઘલિદો) માટે ખિંચાળ કરવો જાએલ છે:

સવાલ-ખુદા સીવાય બીજા કોઈને તબ્-ઝીમ અથવા ઇજ્જતની રૂએ સીજદો કરવો અને માથું ઝુકાવું હરામ છે કે કેમ? એ વિષે ઉલમાએ દીન શો મત ધરાવે છે?

જવાબ-ખુદાપાક સિવાય બીજા કોઈને સિજદો કરવો કે અમીન બોલી કરવી, ઇબ્દાલ કે તબ્ઝીમની રૂએ કેમ ન હોય, ધણો સખત મોટા ગુન્હો છે કારણ કે ખુદા સિવાય કોઈની દુ-ખવી ગરબને લીધે એવી રીતે આગ્રેઝી અને નમનતાઈ કરવી હરામ છે અને જો ખુદા સિવાય કોઈ બીજાને ઇબ્દાલતની રૂએ સિજદો કરવો કે અમીનને બોલો દેવો કુશર છે. (ફરૈ મુખ્તાર.)

સવાલ-પણું ઝુકીને સલામ કરવું એ વિષે દીનના આલિમો શું ફરમાવે છે?

જવાબ-એટલું ઝુકવું કે રૂઝના જેવી હાલત થાય એ પણ સિજદો કરવા સમાન છે અને ખુદા સિવાય બીજાને સિજદો કરવો પણી તે સિજદો ઇબ્દાલતની રૂએ હોય અથવા સલામ રવાની રૂએ હોય ખિન્નકુલ મના છે ફિઝલની કિતાબ નામે 'બોહીતે સરખસી'માં છે કે સુલ્તાન અયવા ગૈર સુલ્તાન સર્વે માટે માથું ઝુકાવવું મના અને હરામ છે. સલામની જગ્યાએ સિજદો કરવાનો તરીકો આગત દીનોમાં હતો જેમકે હઝરત યસુફ (અ. સ.)ના કિસ્સામાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. અને એથી પહેલાં હઝરત આદમ (અ. સ.)ને પણ ફરિસ્તાઓએ સલામની જગ્યાએ સિજદો કર્યો હતો. પણ આ શરીઅતમાં તે હુકમ નથી. અને રસૂલે મકબૂલ (સ. અ. વ.) એ સાફ રીતે ફરમાવ્યું છે કે અગર કોઈને કોઈનો સિજદો કરવો

જાએલ હતો તો હું ઓરતોને હુકમ કરને કે પોતાના ધણીઓને સિજદો કરો. (શામી)

સવાલ-કેંધા મોંઘ ધર્મ સુવામાં કંઈ હર-કત છે?

જવાબ-આ તરેઝી સુવાયું છે. ત્રીત-લેટી સુવું અગમીયા (અ. સ.)નો તરીકો છે. બીજો તરીકો જમણી તરફ કરવટ લેટી-સુવું એ આલિમો તથા આબિદાના સુવાનો તરીકો છે. ત્રીજો તરીકો ડાબી તરફ કરવટ ફરી સુવાનો છે. એ આદલાહો તથા અમીરો સુવાનો તરીકો છે. કારણ કે ડાબી બાજુએ કરવટ ફરી સુવાથી ખાતું હકમ થાય છે. ચોથું કેંધા મોંઘ ઉમટા ધર્મ સુવું એ તરીકો ચેતાનોના સુવાનો છે. (અદલાઉલ્લમ)

સવાલ-વગર ટોપી પહેરે દેટો બાંધવા તથા દેંનો રામને ધણો લાંબો રાખવા વિષે શો હુકમ છે?

જવાબ-હદીસ શરીફમાં છે કે રસૂલે મકબૂલ (સ. અ. વ.)એ ફરમાવ્યું કે હમો મુસલમાનોનો દેટો બાંધવાનો તરીકો એ છે કે અંદર ટોપી પહેરીએ છીએ મગર મુશરિક અને કાફરો વગર ટોપી પહેરે દેટો બાંધે છે. દેટાનો રામનો બહુ લાંબો ન હોય. એની લદ એક વેંત છે અથવા અરધી પીઠ સુધી છે. એથી વધુ લાંબો ન હોય. રામઘાને પાછળ બંને બમણોને વચ્ચે લટકાવવું મુસતહબ છે. માથે બાંધેલા દેટાને એકદમ ઊંડવો ન જોઈએ પણ તેના પેંચોને બોલે. (આલમગીરી) દેટામાં ટોપી માથા સાથે લાગેલી રહેવી જોઈએ. એજ તરીકો સલાખા (રદી)નો હતો. (તિરમિઝી શરીફ)

સવાલ-એવા અમલોની આદન પાડી જેથી રીઝકમાંથી ખરકન ઉઠી જાય. તે શું છે?

જવાબ-મોદાને હામનથી તુલવું, પાપરી બેસીને બાંધવી, સવાર સુધી સુવ રહેવું અને બહુ સુવાની આદન રાખવી. ફજરની નમાઝ બાદ

દુરત મરણથી આત્મા જીવું, શુસલ કરજી થયું હોય તેવી હાલતમાં વગર શુસલ કરે અથવા વગર વજુ કરે ખાવું પીવું, પાચખાના (ટટી)માં વજુ કરવું, હુટેલી કંગર્થ (કાંસકી)થી કંગર્થ કરવું. મતલબ એકે એ બાબતોથી માણસનું રીજક તંગ થાય છે, તેમજ બેખરકની પેદા થાય છે. કુશાદા પેશાની (હસમુખ એવરે) રહેવું અને હાથેથી ઇરાસકની નમાઝ પઢવી, એ રીજક હાંસલ કરવાનો સમય છે. (તાલીમુલ મુત અહલીમ.)

સવાલ-શુસલમાનની દુકાન છોડી ગેર-મુસ્લિમની દુકાનેથી ખરીદવું અને ગેરમુસ્લિમના હાથે બનેલી ચીજનું ખાવું કેમ છે ?

જવાબ-ગેરમુસ્લિમની દુકાનેથી ખરીદવું હરામ તો નથી, તેમજ તેમના હાથે બનેલી વસ્તુનું ખાવું કે વાપરવું નાગનએઝ નથી પણ એકતેયાત, પરહેઝગારી અને ગૈરતો તકાઓ તો એ છે કે બનતા સુધી મુસ્લિમ પાસેથીજ ખરીદ કરવામાં આવે. એજ વધારે બેકતર અને મુનાસિબ છે.

સવાલ-સરકારી નોકરીમાં પગારમાંથી અમુક રકમ કાપી લેવામાં આવે છે, અને તે રકમ વ્યાજ સાથે જ મા રહે છે નોકરીની મુદત પુરી થવા બાદ તે જમા પડેલી રકમ આપવામાં આવે છે એ વ્યાજ છે કે કેમ ? એવી નએઝ છે કે કેમ ?

જવાબ-જો કે તેઓ એને વ્યાજ કહે છે પણ હકીકતમાં એ વ્યાજ નથી, એ તો ઇનામ અને બખ્શિશ છે એ રકમ લેવી અએઝ છે. (મિદાદુલ ફતાવા)

સવાલ-ઘોઘને નોકરી પર બપરથી તરીકે હજમાં હાઈ જવું અને તેની પાસે હજને બદલ કરાવવું કેમ છે ? તે આગળ પણ મણી હજ કરી ચૂક્યો છે.

જવાબ-જ્યારે નોકર તરીકે ખિદમત કરે સફરે હજમાં હાઈ જાય તો તેની સાથે હજને બદલની સગત કરવી ન જોઈએ, પણ જો તે માણસ પોતાની, રાહબુરીથી કોઈપણ પ્રકારના દયાણુ વગર હજને બદલ કરે તો એમાં કોઈ વાંધો નથી.

સવાલ-એક જગ્યા પર વરસાદમાં બરફ નેરથી પડે છે તેમજ સતેલી પણ ઘણી પડે છે તથા હવા પણ નેરથી આવે છે એવી હાલતમાં વજુ કરવાથી સખત તકલીફ થાય છે. એટલે સુધી કે કેટલીક વાર સુધી હાથ પગ જુદા થઈ જાય છે, એવી હાલતમાં તયમ્મુમ અથવા મસાથી નમાઝ જાઇઝ થશે કે નહિ ?

જવાબ-જો કોઈ જગ્યાએ કંદી એવું બને કે વજુ કરવાથી હલાક થવાનો અથવા નિમરી વધી જવાનો ઓફ હોય અને પાણી વરંમ કરવાનો સામાન ન હોય તેમજ એવું કોઈ કષ્ટ ન હોય કે તેમાં બંદન લપેટી ગયેલી મેળવી શકાય તો એવી હાલતમાં તયમ્મુમ જાઇઝ થશે, નહિતર જાઇઝ થશે નહિ અને પગો ધોવાને બદલે મોજ ઉપર મસો થઈ શકશે.

માણના અહમદ અશરફ રાંદેરી

જણાવે છે કે ફતાવા આરેફિમહ હુવે ખલાસ થવા આવી છે માટે અંજુમનો અને ઇસ્લામી લાઇબ્રેરીઓના સંચાલકો જેને જરૂર હોય તેણે પોતાની સંસ્થાના સંહી સિકકાવાળા કાગળો મોકલવાથીજ મળશે. ખાનગી શખસોને હુવે મળશે નહીં. દયાલ અર્થના સવાવજુ આનાના સ્ટેમ્પ ખીડવા

ઝાર પીલસ:- આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબાં અનુભવ પછી
જાહેરમાં મુદ્રી છે. ઘણું પછુ કારણે

યુમાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસ કરી મરદાંઠ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે તે હમણે અતિ-
સ્થોકિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટો, ટે ગમે એ કારણે યુમાવેલુ
પુરુષત્વ (મદાંઠ) પાછુ મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ

અનંદ રસ:-
ઝાર પીલસ:-

મુધી એનાથી ઈક઼તીર ઉપાય એકે આપ્યો નથી. બેન્ક દિવસમાં
નિર્ધાન, પાચનશક્તિ, રક્તવટમાં પછુ પોતાનો શુભ ખતાવવો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી મુસ્તી, દીવાપણ, કમર, માથા, સાંધા, અને રંગોના
દુઃખાવાએને દૂર કરે છે. એમાં કસ્ટુરી, અંજર અને સાંનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવાં
છતાં માત્ર પશ્વિકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચ લુદો.

ઝાર તિલા:- આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી
દાઢપણુ રીતની જલન કે ફેડલીઓ થતી નથી. તેમ એને લગાડી

પાન કે પાટો બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મસજીતાંજ સામગ્રીમાં ધુસી વળે છે. રંગોની નજાદારી
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચે જે લાભ ન મળે તે લાંમ
માત્ર અઢી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચ લુદો.

આનંદ રસ:- આ વિચિત્ર તિલો મદાંઠ અને ઈન્સાક (વીર્ધ રત્નલન) માટે
ખાસ છે. મરીઓને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ ફકરી તિલો

જાહેરમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સખતી અને ઈન્સાકમાં ગેવડો વધારો
ચાપ છે. કીમત ૩૦૫ીનો રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચ લુદો.

મુકબ્બી વ મુન્સિક:- કસ્ટુરી, અંજર, સાંનાની ભરમ જેવી કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દર્દી

ઈન્સાક અને મદાંઠ માટે અગ્રેજ છે. નિર્ધાન, (ધાતુસ્ત્રાવ) ઈક઼તિસામ, (સ્વખંડો) તેમજ વીર્ધ
વિકારની દરેક ક્યાંદિ આ દવા માત્ર બેન્ક દિવસમાં દૂર કરે છે. શીખીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોલો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોલો એકનો રૂપીઆ એક, પોસ્ટ ખર્ચ લુદો.

દવાળો સુઝાક:- આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને
મટાડે છે. હજારો આલુમો સારા રૂપા પછી આ દવા

પશ્ચીક સનમુખ ધરી છે. એકે શીશી સાત દિવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ
શીશીમાં સારો દર્દી રહે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કારી છે. ઈન્સા-
કનો વડે પોતાનું લાવિષ્ય પાયમાત્ર ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અમારી ભલામણ છે.
કીમત શીશીનો રૂપીઆ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચ લુદો (રજકમાં પરમિયાનો ચર્તીયા ઈન્સાક કહીયો)

લિન્દ બકારથી ગંગાવનારાઓએ ક્ષીટીય પોસ્ટલ ઓફિસ Manager, The Rander
Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવે. કાર્મસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું ચચિપત્ર મુક્ત
મોકલવામાં આવશે. લખો વ્યથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની કાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat.

આદીકાના એજન્ટ:- Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

પરંતુ મળેલાંજ ન હોય તો તે ગુણો પેદા કરી શકતાં નથી.

(૩) રાજ્યનો પાયો ચારિત્ર

ઉપર ચણાય છે.

નવી રીતે દરેક વ્યક્તિમાં એક ખાસ આત્મા હોય છે ને તે એ દ્વારા પોતાના સર્વે કાર્યો પાર પાડે છે તેજ પ્રમાણે પ્રજાના ધોળ-રમાં પણ એક આત્મા હોય છે ને તે આત્મા તેનું ચારિત્ર છે. ચારિત્ર ઉપરજ રાજ્ય સત્તાની મજબુત, ધંધારત ચણાય છે. દ્રઢ નિશ્ચય, અઠગતા, હિંમત, દૃઢતા, બહાદુરી, સંપ, અંકુષ, એ સર્વ ગુણો ચારિત્રનાજ લુદા લુદા અંગો છે અને ચારિત્રજ પ્રજાની સર્વ પરિવર્તન, પ્રગતિ કે પડતીની ધરી છે.

(૧) ચારિત્ર સંબંધી યુરોપના પ્રખ્યાત ઓરીયન્ડાસિસ્ટ ડો. લીઆન પોતાના પુસ્તક “પ્રજાઓની ચડતી પડતીના માનસિક નિયમો” [Les lois psychologiques de l'évolution des-peuples]માં લખે છે કે:-

અ. દરેક પ્રજામાં પરિવર્તનો અને ફેરફારો માત્ર ચારિત્ર દ્વારા થાય છે અને એજ તેમના જીવિષ્યના પાયાનો પત્થર મુકે છે. મનુષ્ય જે વસ્તુઓને પોતાના કાર્યોનું પ્રયોજન સમજે છે તે ખરું જોતાં પ્રયોજન હોતો નથી બલકે તેના હઠાણમાં માત્ર ચારિત્રનો આત્મા કાર્ય કરે છે. (પૃ. ૨૭)

બ. કૌમી જીવનનો પાયો ફક્ત ચારિત્રના પત્થર ઉપર રખાયો છે સુધ્ધિ અને મગજ શક્તિનો અંશ થોડો હોય છે. (પૃ. ૨૭)

ક. ચારિત્રનીજ મજબુતીએજ દ્વિંદના ૩૦ કરોડ રહેવાસીઓને સાઠ દલર અંગેજોના શુક્રામ બનાવી રાખ્યા છે, જે કે સુધીની રૂબે દ્વિંદમાં પણ થોડો એવા છે કે જે અંગેજોની સ્પર્ધામાં આવી શકે છે બલકે હિંમતુક સર્પા પ્રજામાં તેઓ કરતાંયે અધિકારી છે.

ડ. સમાજનું જંખારનું, ખર્ચનો પાયો, રાજ્યનું ધોરણ માત્ર ચારિત્રની સર્પાંથી ઉપર ચણાયું છે. (પૃ. ૨૮)

(૨) મોસ્કો પોલ્કાને એક પુસ્તક ચારિત્ર સંબંધી લખ્યું છે. એમાં ચારિત્રની ગંભીરતા ઉપર વિવેચન કરતાં લખે છે કે “ફક્ત ચારિત્રજ પ્રજાઓના માનસિક સ્વભાવ પેદા કરી શકે છે.”

(૩) મોસ્કો રીબોએ પણ એક લેખમાં એ તરફ ધસારો કર્યો છે,

“માનસિક પરિવર્તનમાં સમજ શક્તિ બીજી પંક્તિનું પરિવર્તન છે. મુળ પાયાનો પત્થર માત્ર ચારિત્ર છે”

ઉપલા અવતરણોથી એ સિદ્ધ થાય છે કે પ્રજાના જીવન અને અમરતા ચારિત્ર ઉપર આધાર રાખે છે, ને ઉપર એ પણ સિદ્ધ થયું છે કે ચારિત્ર એ વડિતો પાર્જિત વસ્તુ છે, પરંતુ વધુ સાબિતિ અર્થે મગજ દૂર ડોકર સાહબના એજ પુસ્તકમાંથી એક વધુ હવાનો અન્ને આપવામાં આવે છે.

“મનુષ્ય પોતાના માબાપનું સંતાન નથી, બલકે તે પોતાના પૂર્ણ વંશ પરંપરાનું સંતાન છે. દરેક દેશ અને પ્રજાના ચારિત્ર જંખારણનું પ્રથમ મૂળ તેના બાપદાદા છે. એના હૃદય અને લાલ માસના તત્વો સંયુક્ત છે. ને હંમેશા તેજ જંખાર તરફ એ જોવાય છે કે જેની તે ચાંતિમ કરી છે. એથી મનુષ્ય માનભૂમિની પૂલ કેવળ લાગણી કે મનોરતીથી દોરાઈનેજ કરતો નથી. પશુ એ લાગણીઓ ઉત્પાદન કરવામાં શરીર રચનાની પેઠે ચારિત્ર રચનાના તત્વોનો પણ દ્વિરસો હોય છે.

સારાંશ કે મનુષ્યની ગમડી જીવનની અસરો સાદી રીતે ત્રણ પ્રકારે વહેંચી શકાય છે.

(૧) બાપદાદા એટલે પાછલા વંશની અસર કે જે સૌથી વધુ જળવાન હોય છે.

(૨) માબાપની અસર

(૩) દેશની જોગણીક સીમા, આજોહવા, અને આસપાસની વસ્તુઓની અસર.

ફેલોક લોકોએ મનુષ્યના ચારિત્ર જંખારણના માત્રો માટે ત્રીજા પ્રકારને કૌમી વધુ મહત્વ આપ્યું છે, પરંતુ ખરું જોતાં સર્વે અસરોમાં એ સૌથી ઓછી અસરકારક છે. દેશ, આજોહવા, અને એ

સને પ્રાકૃતિક અને આત્મિક વસ્તુઓની અસર ને એના ઉપ-વિભાગો છે, તે મનુષ્યના આખા જીવનમાં ખાસ કરીને કેળવણીના જમાના દરમ્યાન ધણીજ ઓછી નહિ થાય છે. અસંખ્ય એવી કાચબી અસર ત્યારે નહિ થાય છે ત્યારે એક પ્રકારની આખા હવામા મનુષ્યના અગણિત વસ્તુ ગુણની નજર છે તેથી તેમની અસર ખરે જોતાં વંશ પરપરા મનુષ્યની નસોમાં અસર કરતી જાય છે, નહિ તો એ પોતે કોઈ અતિ મહત્વની વસ્તુ નથી.”—૫-૧૧

ઉપરથી ઇમારત વાંચકથી જણાય છે કે ચારિત્ર પ્રધારણ ઉપર થતી લુભૈલિક અસર, આભોડવા, અને વાતાવરણની અસર કરતાં પણ કૌટુંબીક અસરને વધુ જળવાન દેખાડી છે, જેને પ્રજાઓની અતી પડતીમા જાનવાની ઓછીની, કેટલા પ્રમાણમાં અસર હોય છે તે જોઈએ.

(૧) મજકુર ડોક્ટર પોતાના ખીજ પુસ્તક “હિન્દી સંસ્કૃતી”માં આર્થ પ્રજાની ચારે વર્ણો સંબંધી લખે છે કે:—

“જ. વેદી આર્થ પ્રજાને એવા વિચાર પેદા થય ગયેા હતા કે તેઓ પોતાના પુરાતન વંશને પરા-નિત પ્રજા સાથે મિશ્રણથી દૂર રાખે ને ત્યારે એ અક્ષપ્રસન્નમાના વિજેતા પૂર્વ તરફ આગળ વધ્યા અને તેમણે મુળ દેશી પ્રજાના એક મોટા સમૂહને છોડી દીધા ત્યારે એની આવશ્યકતા ઔર વધુ જણાઈ, ને મારાગ્રાસ્તીએને એના તરફ ધ્યાન આપવું આવશ્યક થઈ પડ્યું. વંશના પ્રશ્નને આર્યો મુમજી ચુક્યા હતા. તેમને જણાઈ ગયું હતું કે કોઈ લઘુમતિ ધરાવતી વિજેતા પ્રજા પોતાનું સંપૂર્ણ રક્ષણ ન કરશે તો તે ધણીજ જહોથી પરાજીત પ્રજામાં મિશ્રણ થઈ જાય છે, ને તેનું નામ કે નિરાશા આડી રહેતું નથી. તેમને એ જણાઈ ગયું હતું કે જો મા અને આપેના વર્ણમાં સામાન્યતા ન હોય તો ઓલાદ નજળી પેદા થાય છે.

ઉપરની ઇમારતથી સિદ્ધ થાય છે કે પુરાતન આર્થ-પ્રજાના વિચારો પણ એવાજ હતા કે ઓછીના મિશ્રણથી ઓલાદ નજળી

પેદા થાય છે. એ માન્યતા કે વિચારોને નવિન વિચારો સમજવું એ દતિદાસ અજ્ઞાનતાની દલીલ છે. ડો. લીયાન પણ એજ વિચારો ધરાવે છે. વળી એ પણ ઉપર સિદ્ધ થયું કે જે વિજેતા પ્રજા પરાજીત પ્રજા સાથે લગ વહેવાર રાખે છે તો તે ધણીજ જહો નાંશના ચારે જઈ ગેસે છે. ને એજ ખાતર મે મુજબ વંશ પ્રત્યે લખી છે.

૫. ડો. લીયાન પોતાના પુસ્તક મજકુરમાં લખે છે કે:—

“જે બંને પ્રજા (વિજેતા અને પરાજીત)માં સામાન્ય શ્રેણી ન મળી આવતા હોય તો મિશ્રણી પરાજીતમાં ખરાબ વંશ પેદા થાય છે. (૫. ૪૦)

જે બંને પ્રજાના મિશ્રણથી પ્રવેશ અસર એ ઉપર છે કે તે બંનેના આત્મા-અર્થાત તેમની લાગણીઓ અને વિચારોના નાશ થાય છે.

જે એ વિવેચનથી એ પરિણામ ઉપર છે કે નવિન પ્રજાઓની ઉત્તોપત્તી અને પુરાતન પ્રજાઓની પડતીનું મૂળ કારણ જુદી જુદી પ્રજાઓનું મિશ્રણ છે. ને એજ સળખે જે મુખરેજ પ્રજાઓ પોતે પારથી પ્રજાઓ સાથે ભળી જતી નથી તે ધણીજ દિર્ઘદેહી વાપરે છે. (૫. ૪૨)

ઉપર્યુક્ત અવતરણોથી એ સૂચની જેમ રોશન થઈ ગયું કે રાજ્યનો પાયો ચારિત્ર ઉપરજ ચાલુપસો હોય છે અને ચારિત્ર એક વડિલો પાર્જિત વસ્તુ છે. દેશની ઓભોડવા, શિક્ષણ અને કેળવણી માન એમાં વધુ અગ્રાકાર અને જગજગદ ઉત્પન્ન કરે છે, ને જેઓ એ વિચારો ધરાવે છે કે “જોહીને એ વસ્તુઓથી કંઈ લેવા દેવા નથી” તેઓ ગંભીર ભૂલમાં છે.

(૪) રાજકર્તા અને પરાધીન પ્રજાના જોડાણના ગેરફાયદા

દરેક પ્રજામાં એક નૈતિકગુણ જાતિ અસ્થિ માન હોય છે અર્થાત પોતાની સ્વમંત્રીની વ્યોજળી કે ગેરઆજળી રીતે પક્ષપાત કરેલો એજ ગુણ એક પ્રજા પોતાને ખીજ કરતાં ઉચ

સમજવાની જરૂર પડે છે. એજ સ્વાભિમાન-
પણું એક પ્રમતે બીજા પ્રમતો અદ્યથ ચક્ર
જવા દેતી નથી. ને જ્યારે પરાધીન અને
સત્તાધારી એ પ્રમતો સત્ત્વ વ્યવહારથી જોણાય
છે ત્યારે તેઓમાં એ સ્વાભિમાન કે જાતિ-અભિ-
માનપણાનો ગુણુ આછો. યતો જલ્ય છે જેમ
સંતોષને પોતાના બાપના સગાઓ સાથે સ્વભા-
વિક પ્રેમ હોય છે, તેમ મોસાળના સગાં સાથે
પણુ હોય હોય છે અને પોતાના મોસાળના સર્વે
ગુણોને અનાયાસે સ્વિકાર કરતો જલ્ય છે અને
સ્વભૂતિભિમાનનો ગુણુ નબળો થતો જલ્ય છે, ને
થોડીક પેદીઓ પછી એ ગુણુ તદ્દન નષ્ટ
થઈ જાય છે, અને રાજ્યકરતી કૌમ પરાધીન
કૌમમાં શુભ થઈ જાય છે, ને પોતાની રાજ્ય-
સત્તાને પણ જોઈ બેસે છે, એ કુદરતનો અટલ
નિયમ છે.

જ્યારે રાજ્યકરતી પ્રજા પરાધીન પ્રજા સાથે
અસંબંધથી જોડાય છે ત્યારે રાજ્ય કરતી પ્રજાનો
નાશ થાય છે, એ બિપર્યુક નિયમની સમુદ્ધીમાં
કેટલાક અંતરેજો અંગે ટાંકામાં આવે છે. કે
લીખન પોતાના મગફર પુસ્તકમાં લખે છે કે:-

(૧) ઝ. “આને દિન્દ દિપ કસપમાં અંગ્રેજ
સુધારા-સંસ્કૃતિ નજરે પડે છે. ને અંગ્રેજોએ
એ સંબંધી જરા બેદરબારીથી કામ લીધું હોત તો
દિન્દલું રાજ્ય તેમના હાથોથી નીડળી ચુક્યું હોત.
(પૃ. ૪૨)”

અર્થાત જો અંગ્રેજ પણ દિન્દીઓ સાથે
લગ્નવહેવાર રાખત તો મુગલોની પેઠે તેઓ પણ
દિન્દુસ્તાનમાંથી હાંકી કડાડવામાં આવત અથવા
બીજા મોઢ પ્રજાના શુદ્ધામ બની જાત. આગળ
તેઓ લખે છે કે:-

“અમને સાફ જણાય છે કે જે થોડાક
યુરોપીઅન દિનજરત કરીને હજારીઓ દરમ્યાન
વસવાટ કરે તો તેઓ તદ્દન નાશ પામશે ને તેમની
નસીમાં યુરોપીઅન લોહીનું એક ટીપુ પણ બાકી
ન રહેશે. એ કારણે ધણી ખરી વિજેતા પ્રજાઓ

એ પરાજીત કૌમોમાં શુભ થઈ ગઈ કે જેમની સંખ્યા
વિજેતા પ્રજાથી વધુ હતી.”

ફ “જ્યારે પારસી પ્રજાઓ સાથે આંતરિક
લગ્નવહેવાર મંડાય છે ત્યારે તેઓમાં નબળાઈના
ચિન્હો જાહેર થવા માડે છે...જોથી દિન્દમાં
પુરાતન આર્ય પ્રજાએ અને આજે સર્વ સંસ્થાઓમાં
અંગ્રેજોએ એજ સિદ્ધાંત ઉપર અમલ કરી
પોતાની કૌમી વિનમ્રતાની રક્ષા કરી છે.
(૧૪૭ ૧૦૭)

(૨) જાહિઝ (અમેરિકા)ના સંબંધનું મિ.
આમાસીઝ તદ્દન ખરોજ મન બાંધ્યો છે કે:-

“પ્રજાઓના જોડાણથી ને પરિવર્તન થાય છે;
તે એક પ્રવાસીને બળે ઉતરે એવી રીતે જાહિઝમાં
કોઈ પણ સ્થળ કરતાં વધુ સ્પષ્ટ જણાય આવશે.
એ બેશું જોડાણ યુરોપીઅન, હબશી અને દિન્દ
પ્રજાના સર્વે સારા ગુણોને બરબાદ કરી રહ્યું છે
અને એક માનસિક અને શારિરિક દષ્ટીએ એક
એવી રાકિનદીન વશ પેદા કરી રહ્યું છે કે જે
અસહનીય છે.” (પૃ. ૪૧ ‘પ્રજાઓનું પરિવર્તન’)

(૩) હેર એડમન્ડ દિલ્હર-ગર્મનીનો ડિ.
ટટર કે જેણે આજે સારા યુરોપમાં યુદ્ધનાં
તલુખાં ઉરાડ્યાં છે તે પોતાના આંતિમ છવન
ના પુસ્તક “મારા પ્રયત્નો”માં તેણે એક
ખાસ પ્રકરણ પ્રજા અને વંશ સંબંધી લખ્યું
છે તેમાં તે લખે છે કે:-

ઝ. “ઉપર્યુકત ઉદાહરણને દષ્ટી સમક્ષ રાખ-
વાંથી વાનુસ્કરપણાના પરિણામ ધણીને સ્પષ્ટ
રીતે સમજમાં આવી શકે છે એ એનું જ પરિણામ
છે કે અમેરિકા ખંડમાં વસ્તા જર્મનોએ પોતાના
વંશને શુદ્ધ રાખી તે દેશ ઉપર કબ્જો કરી લીધો
છે અને બલિષ્ઠમાં પણ પેટાની સત્તા કાયમ
રાખવાને દરેક રીતે સંજોગતા ત્યાં લગી મેળવતા
રહેશે કે જ્યાં લગી હલકા વંશની પ્રજાઓ સાથે

જે જનસરગી મરાઠુર લાખાઓમાં એ પુસ્તકના
અનુવાદ થયા છે ને ૨૧ લાખથી વધુ નકલો એની
ખરી ગઈ છે અનુવાદક શાંતી નારાયણ માછ
તંત્રી “બહે માત્રમ”-જાહેર.

સેજસેજ થઈ પોતાનાં સારાં ગુણો જાહેર ન કરી દેશે, વળી વર્ણસંકરી પ્રભુ ઇત્યન્ન કરવાની સૂચના એમ ન થશે." (પુ. ૧૫૫)

ચ "પરંતુ જ્યારે એ વિજેતાઓએ કાળના મેગની સાથે પોતાના લોહી અને વંશની શુદ્ધતાને કાયમ રાખવાના સિદ્ધાન્તને જાહેર કરી પરાજીત પ્રભુ અને વંશના લોકો સાથે એકમેકાપ રાખી લાગે સંબંધ તરી રાખવા શરૂ થયું કે ત્યારથીજ એ પાપના પ્રવારે તેમની પડતી શરૂ થઈ."

(પુ. ૧૫૭)

"પ્રકારથી કે એક નામ સત્ય છે કે વસા શુદ્ધતામાં કોઈ ખોટા પેદા થઈ જવાથી ખાનદાની મદલતવા અને મોહાઈ દમેરા માટે મૂળમાં મળી નય છે, ને જે વંશમાંથી એ શુદ્ધતા નષ્ટ થઈ નય છે તે ધીરેધીમા નાશ અને બરબાદીના ખાડામાં પડે છે. અને અતે એ ખાનદાની બાવિ-ધની પ્રભુઓની નિર્જાતાના કારણે પોતાની ખલ-હાની મદલતવા અને મોહાઈના સર્વ કમલો પથ એના કૃષ્ણ-પૃષ્ઠ ઉપરથી ચઢા માટે ખુંસાઈ નય છે, નલે કે એને એની આધુનિક પડતા અને નાશી સિવાય ખીલું કઈ થે એને કાચે આગું ન હોય." (પુ. ૧૬૮)

એ સર્વે અતરણોથી એજ પરિણામ નીકળે છે કે જગતની કોઇપણ હકિમ પ્રભુ જે સંયુક્તતામાં હોય છે ને તેણે લગ્ન સંબંધ પરા-જીત જેડે એઓ હોય છે તે જગતમાં કદીયે જીવતી રહી શકતી નથી.

(૫) ચંગેઝી લોહી અને હિંદી લોહી

સુગમ પ્રભુ કોણ હતી અને તે ક્યાંથી હિંદમાં આવી તે દેખાવાને તો આ હુંક લેખમાં સ્થળ નથી, માત્ર એટલુંજ લખવામાં આવે છે કે એ જોરાવર, બહાદુર અને વીર પ્રાંત હતી એમના લોકોમાં તે જોહર ખાજાના હતા કે જે આક્રમણકારી કે સ્વરક્ષણી શક્તિઓ પેદા કરે છે. યુદ્ધ અને લાઘવો લાગી એતો એમનો ધંધો હતો, ને નાશ અને બરબાદી કરતી તેમના ગુણ દાઘના ખેલ હતા. તેઓ એક તરફતે

ચીનની મરાહર ભીંત સાથે ટકરાયા ને ચીનમાં પ્રવળે તાણે કરી, તો પીછ તરફ ઇસ્લામી ખિલાફતના પુરજે પુરજા હોરાડી મુકવાના નિશ્ચયે તેને બારે હાનિ પહોંચાડી. એ લોકો અર્ધ-સંધરેક પ્રભુ હતી. એમના કાનુનો અને દંત-કથાઓ એમના અત્યાચાર અને જંગલીપણની ચાક્ષી પુરે છે. તેમને મુસલમાનો સાથે લડતાં લડતાં મુકનો પાકર અતુલ્ય મળ્યો હતો. એ એની નિર્દય અને અપાચારી પ્રભુ હતી કે તેને 'ધખરી કોખ'થી લોકો માદ કરતા. અંગ્રેજખાન

પોતે પોતાને ઇશ્વરનો પ્રતિનિધિ માનતો. એવુંજ લોકો હતું કે જે બાબર, હુમાયુ અને અકબરની નસોમાં રિજળા વેગે દોડતું હતું. એમના મુકાબલામાં હિન્દી પ્રભુ હતી કે જે પ્રભુ પોતાના આત્મરક્ષણી અને આક્રમણકારી શક્તિઓ શુમાની મુકી હતી, ને સદીઓ થયો નતે તે કોઇ ખીર્ગ ઉપર હુંમરો. સંઘ મંઘ કે ન એનામાં રક્ષણ કરવાની શક્તિ રહી હતી જે એ એક કદમ આગળ વધી તો બે હગલાં બહાદુરી સાથે પાછળ હતી તેથી દરેક પ્રભુએ એને સહેલાઈથી જીતી લીધી. એથીજ ડો. લીબાન પોતાના ઉપર્યુક્ત પુસ્તકમાં લખે છે કે:—

"હિન્દમાં પણ બે હજાર વર્ષથી ગામડાઓના સિવાય કોઈ સામાન્ય મુદ્દો કે પ્રભુત્વ એવો જ ઉત્પન્ન થઈ શકી નથી તેથી દરેક પ્રભુ એમાં ધખીજ સહેલાઈથી પોતાની સતતા કાયમ કરી લે છે." (પુ. ૧૪)

જ્યારે ચંગેઝી હોંકમ પ્રભુએ હિન્દી પ્રાંત સાથે લગ્ન સંબંધ જોડ્યો તો યોદીક પેઢીઓ પછી પરાજીત પ્રભુ સાથે પોતે પણ પરાજીત બની ગઇ, અને જે બળવાન 'વાવર' નસોરથી 'વાવર'માં ચંગેઝખાનથી ઉતરી આવ્યું હતું તેવું 'ફેયુઝ' દિન્દી લોકોથી અથડાતાં અથડાતાં ઉડી ગયું ને બહાદુરી અને વીરતાનું ગોળખ મુકી ગયું, અને એવું તેજ ઇસ્લામનાક પરિણામ

આખું કે જે આવું જોઈતું હતું.

ઉપર જે કેંઈ અત્યાર લગીમાં લખતામાં આવ્યું છે તે કાવ્યમય લાવનાઓ કે પુનઃપ્રાપ્તિ ગાનની વાતો નથી પરંતુ એ કુદરતના અટલ કાનુન અને રાજકારણનું એક અનિ ગંભીર સ્વરૂપ છે. આધુનિક સંસ્કૃતી પામેલ ને સુધરેલ પ્રાન એ સ્વરૂપને સારી પેઠે સમજી ચુકી છે. ઇરાલીએ પોતાના નવા છતેલા ઝોળીસીનીયા દેશમાં લખાણો સાથે ઇરાલીઅન પ્રાનને લગ્ન-સંબંધ સાધવા માટે બંધી કરી છે, જર્મનીએ યાહુદીઓ સાથે જે લેલા પોશાકો તેમને જર્મનીમાંથી હાંપી કાઢવાનું કારણ પછી એજ લોકો-જોડ છે. યાહુદી લોકો રોમેટીક છે કે જેમાં કેં રોશની મૌલુદ રહી નથી. સાઉથ આફ્રિકાની યુનીઅન સરકારે

દિન્દી. કે રંગીન પ્રાન જોડે લગ્ન-સંબંધ સાધવા માટે ગુન્દો ગણી બારે શિક્ષા રાખી છે. અંગ્રેજ પ્રાનની પણ દિન્દમાં એ પ્રત્યે વર્તણૂક જુઓ કે કોઈપણ સરકારી હોધેદાર અંગ્રેજ દિન્દી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરી શકતો નથી. હાલતો તાઓજ દાખંગ મિટિશ શહેનશાહતના માછ શહેનશાહ એકવર્ડ આદમાનો છે, એમણે અમેરીકન બાનુ સાથે લગ્ન કરવા હઠ્ઠા દાખરી તો બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટે એ વાત મંજૂર રાખી નહિ, પરિણામે મહા શહેનશાહને બ્રિટિશ તામતખતથી પોતાનો અને પોતાના વંશજ માટે હાથ ઉઠાવી લેવો પડ્યો.

ક પ્રાન બંધુતા લેખક મદારાયે લખ્યું છે કે:-

'જોડે કે રાતમાં લંચા ખમીરનું લોહી દોખ તોજ તે રાત ઢાળી શકે...છીયારી

એના ઉત્તરમાં અમે કહીશ કે બેચક, જે વિજેતા અને પરાજીત પ્રાન કે રાતકતાં અને પરાધીન પ્રાન એ જે જુદીજુદી પ્રાનઓ દોષ તો રાતનું લોહી પરાધીન પ્રાન લોહીથી શુદ્ધ રહેવું જોઈએ આને જાનનો એજ સુત્ર ઉપર અમલ છે. ને એ બિશ્વ અમલ હશે તો તે રાત્ય અવશ્ય બરબાદીની આરે જઈ બેચશે.

લેખક મદારાય આમજ જતાં લખે છે કે:-

'જેટલાય લોહીની રોજબેજ આજ પહેલાં કેટલીયે વાર થઈ ગઈ ને જાતની કોઈ પ્રાન કે કોઈ બાની અસલી લોહીની બદલા દાગી શકે એમ નથી."

બેચક, લેખક મદારાયની વાત સાચી. પરંતુ લોહીના રોજબેજ સાથેજ રાત્યોએ પણ પલટાં ખાધાં કે નહિાં ને રાતકતાં કોમે પરાધીન પ્રાન સાથે લગ્નવધાર જ કર્યો તેણે પોતાની રાત્યસત્તા ગુમાવી છે. લેખક મદારાયે તો એવા ઐતિહાસિક પરાવા રજૂ કરવા જોઈતાં હતાં કે જે દાકેમ પ્રાનએ પરાધીન પ્રાન સાથે લગ્ન અંબધ જોડેલા દોષ છતાં તેની લક્ષમત કાયમ રહી દોષ અને પરાધીન પ્રાનએ કે ત્રીજ પ્રાનએ તેનું પાન ન થયું દોષ

અતમા 'પ્રાનબંધુતા લેખક મદારાયે અમારા ગત લેખને કંઈ રસ્તે દોરવતું બતાવ્યું છે એના ઉત્તરમાં અમે એટલજ જણાવીશ કે જાતની

ક પ્રાન બંધુતા લેખકે લખ્યું છે કે:-

'લેખકે મુગલાઈની પડતી ઉપર જે અફરોસના આસુ વહાળ્યાં છે તેથી ઇતિહાસકારનું તાપસ્વ્ય એ ગુમાવતા લાગે છે....'

કોઈ પ્રાનની અફરોસના પડતી ઉપર એ તરેહના શબ્દો લખ્યાં નીકળી જવા સ્વભાવિક છે. આને દિન્દનો કોમે ઇતિહાસકાર એવો છે કે જે એ કરોડી ઉપર ખરો ઉતરી શકે છે. દિન્દ તો હું આખુંયે યુરોપ રિંગતના ચિવાય કોઈ એવો ઇતિહાસકાર પેદા કરી શક્યું નથી, કે જેણે એ સુત્ર ને જાળવ્યું દોષ, 'લંચા ને સુત્ર કે' શરત એક ઇતિહાસકાર માટે પ્રાનબંધુતા લેખકે રજૂ કરી છે તે સુત્ર કે શરત એક દીકારને પણ પાળવી ઘટે છે, પરંતુ તે મદારાયે એ વિષે જરાપણ દરકાર રાખી નથી. જે ચંગેજી લોહી લખેલું તો એ લેખકે મદારાયે તેને મુરિલમ લોહી બતાવી દીધું. ફરી કોઈ જગ્યાએ જોર અંગ્રેજ ઉપર દુમલો કર્યો તો કોઈક રીતે ચિવાઈ અને રાણા પ્રતાપના નામે અભિ-માનથી લેવાયાં. દિન્દુસ્તાની લોહીને ગણતરીની સદેવાઈના લીધે પાણી લખેલું ને તે એ લેખકે સ્વિકારેલું જે ખરું છતાં એમણે મારી નિષ્ઠા ઉપર આદમલ કરી એમણે રજૂ કરેલા સુત્રનું પોતેજ ખંડન કર્યું છે—'ઉમર'

હવે રહી ગઈ છે. બાબત કે સુગમ પ્રતિભા
દિન્દી લોહીનું મિશ્રણ થયું કે નહિ તો એ માટે
અમારો મત એજ “અંગ્રેજી અને તંત્રી સોહીનું
ખમ્બર” પુરતો છે, પાશ્વર્યનો એ હિપર ફરી
એક દષ્ટી કરવા બાકામાં છે.

દેશીય શાળામાં કોમો અમારો મત એજ પ્રત્યક્ષ
યથા પદેસાં એ ઉમે માગે પાત્ર મુખી છે, અને
હવે તો શાળા કરતી પ્રત્યક્ષ પદેસાં સાથે લગ્ન
સંબંધ બેઠેલા બધા કપડાં છે એનું તાત્કાલિક ઉદ્ધારણ
માત્ર શરેનશાદ આગાખા એડવર્ડ અને ખોટીયા
પાર્લામેન્ટ નર્યે સાંબંધ ધરાવતી પદના છે હતાંયે
લેખક મહાશય પોતે કોઈ જાદુરખ કારણે એજ
શુભસાહીમાં પદનામાં રહેવાનું કરેલું લેખતા હેલ્ય
તો કસે તેઓ પોતે તેમ કરવા અધિકાર ધરાવે છે.

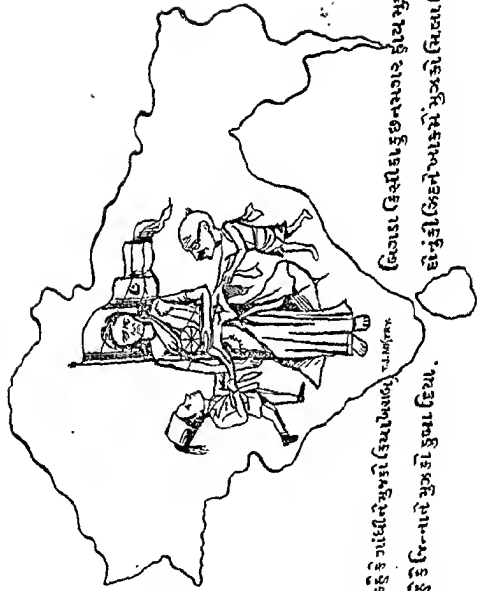
જનાબ મુન્શી મ. ઉમરખાન

✽ કાવ્ય કટાક્ષ ✽

કાવિઓ લેખે બળદને આર છે;
વાણીઆના હાથમાં તલ્વાર છે।
બાવળે ક્રેલસ તણી ટકકાર છે;
અને આંખે કાગળે ગોરીશર છે।
તાઈ દુઃખ દેખીને લારત મારતી;
રાતી રાતી અશ્રુઓની ધાર છે.
મહાત્મા તે છે જે અંધેશ બલુ;
સંકન, એતો ક્રિતરી દરખાર છે।
હતરો લારતનો કાળો દેવતા;
ગોરા ગોરા વાનરોની દાર છે।
સરિતા સૂરત કમળ છે કાશ્યાં;
બેસ છે પાણીમાં પુષ્પો બાર છે.
મિત્ર-શત્રુ બેઠે બધી જા “મજાદ”;
શુભા એ તો મહાનો શાળંગાર છે.

“મજાદ” એક ઉમતો કવિ

નોંધા-કારવાંના આજ પુસ્તકના પત્રો અંકમાં
ગુજરાતના નાનીના અધ્યક્ષ લેખક મુન્શી મહમદ
ઉમરખા સાહેબ “તંત્રી અને અંગ્રેજી સોહીનું
ખમ્બર” એ શિર્ષક હિપર એક ઉત્તિદાસિક લેખ
લખ્યો હતો તેને પ્રજાપ્રધુના તા ૨૮-૧-૨૦૦૧
અંકમાં અમારા કોઈ વિદ્વાન સહયરે “એક
મુન્શીની વિચિત્ર શોધ”ના નામે ઉલ્લેખ કર્યો
હતો. અમે તે દીકારા લાઈના નાણિ હોએ કે
તેમની દીકાને પ્રત્યક્ષ આપે એક સંશોધન પુર્ણ
લેખ અમે અમારા વાંચકો સમક્ષ રજૂ કરવાને
લાગ્યશાળી થયા હોએ અમારા તે દીકારા મિત્ર
પણ “સોહીની અસર” વાંચીને સંતોષ પામશે
એ આશા અમારે તથીન. તત્રી

गिन्ना कहुँ के गांधी ने मुझ को दिया भला।

गांधी कहुँ के गिन्ना ने मुझ को दुष्मा दिया।

बिना किसी का कुछ न भगाए हाथ मुझसे,

है मुँकी किटने भाकमें मुझ को मिला दिया।

‘સંદેશી’ લુગીઓના નામે
ઘણાં છેતરાયા છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
બાબુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાત્રી કર્યા પછીજ ખરીદો.

અમુક લેખક વિનાનો
માલ ‘સંદેશી’ નથી
નકલથી બચો

અમારા કોઈપણ દેરીયા નથી.

નિમે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીચ કોઈ વેચવા નથી. દરેક
લુગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાત્રી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી સંદેર ઇ. એ. ઇલક્ટ્રીક વર્ક્સ.

‘સંદેશી’ લુગીઓ અને કાપડના બનાવનારા.

ગદેમા આલમદીયા બિલ્ડિંગ—સંદેર.

સ્ટોકીસ્ટ —

ધી સંદેર સ્ટોર્સ, કણુપીઠ, સુરત.

કલરબાં

વર્ષ ૧૯૬૦

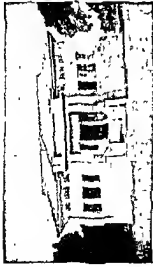
તંત્રી :-
"વહશી" રોદેરી
- સહ તંત્રી :-
" બેકાર "

અંક ૧૦મે.

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ	લેખકોના નામ	પૃષ્ઠ
તુષાર ખિન્ડ	તુષાર	૧
ધરત્તામી શિક્ષણ (કુર્ચાન)	મોં અ. રહીમ	૨
” ” (હુદીસ)	” ” ”	૩
આવાઝકી હુન્યા	“ બેકાર ”	૪
ફતાવા	મોં અહમદ અશરફ	૮
મુસ્લિમોની પડતી અને પ્રગતિ	ઇમાભાઈ	૧૦
તેવા સલાત તેવા જવાબ	કમર બાટવા	૧૫
રિવાજ અને સમાજોચના	’	૧૬
મેહફિલ	સંપાદક	૧૭
સ્મરણો	“પ્રજ્ન”	૨૫
વિચાર મંથન	“શાકિર” ખી. એ.	૨૮
આશા	“ઉદ્દેશ”	૩૦
મુસ્લિમ ઔદ્યોગ	અ. મુ. પટેલ	૩૧
કુમકુમ	“આઝાદ”	૩૨
ખાનદાને રિક્તિયા	“મઝાક”	૩૩
અભાગણી	“વલી”	૩૫
ચાંદમારી	“સીરતી”	૩૬
મુહમ્મદ તુગલક ...	સાલેહ બકીલી... ..	૪૨
પોડ ...	રા. વલુચરો	૫૩
એકજ આશા	“સાજિર”	૫૮
જીવન જીવવા માટે ...	“ફના” રાહીરી... ..	૬૩
પર્હો ધરત્તામની જરૂરી વસ્તુ	એ. બાવામીયાં	૬૫

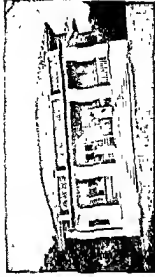
ધી સુસ્તિમ સેનીદાસીયમ

સુસ્તાનાપાદ: હમસ.

આ સેનીદાસીયમ આમ સુસ્તિમ જન્મતાના લાલ માટે રચેન સુરતી બાબ જન્મરના હાથેકર તે રોટરવાલા શેઠ હાથ મહામદ આજીમ હિમાબલ સાહેબે ચાલુ વરસમાંજ લગભગ ૪૦ હજાર રોના ખરચે બંધાવ્યું છે.

હુગલ, ગુજરાતમાં એક હવાખાવાની રચણ તરિકે બંધાવી છે. આવા રચણ સેનીદાસીયમનું હેલુ બહેરી છે. બો કે એમ તેા હમસમાં બે

ચલુ સુસ્તિમ સેનીદાસીયમો છે: પણ આ સેનીદાસીયમની ખાસ વિશેષતા એ છે કે એ આમ મુસલમાનો માટે બંધાયેલું છે: જેથી અમીર, ગરીબ દરેક મુસલમાન એનો લાભ લઈ શકે. આ સેનીદાસીયમ હમસના બરાબર મધ્ય ભાગે છે એકદ જમીનના વિસ્તારમાં A B C D એવા બૃહદ બૃંદા આર બૃહોદમાં બંધાયેલું છે. જેના ચારે બૃંદા બૃહદ બૃહોદ તથા જનરલ બૃંદા ફોટા આ સાથેજ ગ્રેમટ ફોટા છે. દરેક બૃહોદ ૭૫x૪૦ ગો. ફુટ નેરલી જગ્યામાં છે, અને એક બૃહોદની બીજી બૃહોદ ૧૦૦ ફુટનું અંતર છે.

દરેક બૃહોદમાં બૃહોદ ફોટાની સાવી રીતે રહી શકે એવી ગોઠવણ છે. બૃહોદે ગલ્ફીંગ રોમ ઉપરાંત એક એક ગ્રેંડિંગરમ, સ્ટોરરમ. હમમખાવું, બબર-ગીખાવું, જાનર વગેરેની સમગ્ર છે. સેનીદાસીયમમાં રહેનારને ખંતેકરીક લાઈટ, પાણી, રોષિવાના પાસલો, ફરતીચર વગેરે પણ ફી સંધ્યાઈ ફર-વામાં આવે છે. દરેક બૃહોદે હાથમાં છેલ્લી ૬ બનો અપ-ડ-ડટ રીતે બનેલો છે, અને તેમાં ખાસ વિશેષતા એ છે કે ખર્દ પણ જાળવી શકાય છે. સેનીદાસીયમની આજુબાજુ વિશાળ બાગ બની રહ્યો છે.

સેનીદાસીયમમાં પાણી પહોંચાડવાની યોજના એક લીનર એન્જન મારફતે કુચમાંથી પાણી કાઢી ટાંકામાં ભરવામાં આવે છે. રોજના ૫ થી ૧૦ હજાર ગેલન પાણીનો વપરાશ છે. વધુમાં આડ નળ સેનીદાસીયમની બહાર પબ્લીકના લાલ માટે ચૂકવામાં આવ્યા છે સાથે દોરોને માટે એક ચાર્જનિક ફાવોડા પણ બંધાવ્યો છે, ઉપરાંત એક દરિજાનો નળ પણ બૃંદા મકાનો છે. ગ્રામ્ય જનતા તેનો સારો લાભ લે છે.

જનરલ બચુ.

કારવાં પુ. ૧ હું ૦ ૦ ૦ જુન ૧૯૪૦ ૦ ૦ ૦ અંક ૧: ૩૦

તપાર બિન્દુ

* લેખક : "તુરંમ" *

કલાની કદર

ભિખારણુ ગીત ગાતી હતી.
મારી હૃદયવીણા વાગતી હતી.
ફાટેલા વસ્ત્રોમાંથી તેનું સૌંદર્ય ફાટતું હતું.
મેં મીઠા માંડી.
તે મલકી.
મેં દોઢિયું આપ્યું.
તે મલપતી ચાલે ચાલી ગઈ.
પાછળથી મેં બાવડું.
તે ભિખારણુ સંગીત સુંદરી હતી.
મેં મારું જીવનગીત ગાતીંતી.
મારા જીવનની મેં કીંમત આંધીંતી.
એક દોઢિયું.

પાકે અને પુષ્પ

ખેડાયલા ખેતર જેવા જીવન કરતાં ખીચેલા પુષ્પ જેવું

જીવન મને વધુ ગમે છે.

સુરેખતા અને સુરભિ

ટીપાઈ, ટાંચાઈ ઘસાયલા જીવનમાં સુરેખતા તો આપે છે,

પણ તેમાંથી સુરભિ જતી રહે છે.

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અસ્વાદ તથાદારુ હરમાન (કુઆન)

૩૦ (હે મુસલમાનો!) જે લોકો તમારી સાથે (મુલેકનો ભંગ કરી) લડે છે તમે પણ તેઓની સાથે અલ્લાહના માર્ગમાં લડો પણ (પોતે) હઠપી ન વધે, ખુદાપાક (શરીઅતની) હદ બહાર જનારાઓને કહી પણ પસંદ કરતો નથી. (કુઆન)

* * *
૩૧ જે કોઈ તમારા ઉપર સખતાઈ કરે તો જેટલી તેણે તમારા ઉપર સખતાઈ કરી છે તેટલીજ તમે તેના ઉપર સખતાઈ કરો, અને અલ્લાહથી ડરતા રહો તેમજ યક્ષીન રાખો કે ખુદાપાક ડરનારાઓની સાથે હોય છે. (કુઆન)

* * *
૩૨ હે મુસલમાનો! ઈસ્લામમાં સંપૂર્ણ રીતે હાથલ ઘઈ જાઓ, અને રોતાનને પગલે ન ચાલો, બેશક તે તમારા ખુલ્લો શત્રુ છે. (કુઆન)

* * *
૩૩ (હે નખી!) તેઓ તને પૂછે છે કે (ખુદાની રહેમાં વધુમાં વધુ) કેટલું આપ્યા કરીએ? કહી દે કે પોતાની જરૂરતથી જેટલું વધુ હોય, (તે આપી શકે છે) એવીજ રીતે ખુદાપાક તમારા માટે દુકમોને સ્પષ્ટ વર્ણન કરે છે કે જેથી તમે વિચાર કરો.

* * *
૩૪ એવો કોણ છે જે ખુદાપાકને કરશે હસના તરીકે ધીરે તો ખુદા તે (કરજના સવાળ)ને અનેક ગણુ વધારી દે, અને (જેરાત આપવાથી તંગીનો ભય ન રાખે કારણ કે રાણ તો) અલ્લાહ (નાજ હાથમાં છે તેજ રાણ) તંગ કરે છે અને તેજ વધારે છે, અને તમે (મધા પછી) તેનીજ તરફ પાછા લઈ જવામાં આવશો. (કુઆન)

* * *
૩૫ જે લોકો પોતાનો માલ ખુદાની રહેમાં ખર્ચ કરે છે તેઓના ખર્ચ કરેલા માલની મિસાલ (ખુદાને ત્યાં) તે હાથા સમાન છે જે આત કુંડા કાઠે (અને) દરેક કુંડામાં સો હાથા હોય, અને જેને ખુદાપાક આહિ છે તેના માટે એથી વધુ કરી આપે છે, અને ખુદાપાક ઘણો ઉદાર (અને) બહુનાર છે. (કુઆન)

* * *
૩૬ ખુદાપાક બધાજ (ની જરૂરત)ને નાબૂદ કરે છે અને જેરાત (ની જરૂરત) ને વધારે છે અને ખુદાપાક કોઈપણ નાફરમાન પાપીને પસંદ કરતો નથી (કુઆન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું (હદીસ)

૩૦. રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે હે આદમના પુત્ર! હાજત કરતાં વધુ માલને ખરચ કરવો તારે માટે બેહતર છે, અને તેને રોકી નાખવો તારે માટે ખુર્ છે અને ધરવાળાઓના કૃત જેટલું રાખવા પર તને કંઈ કપકો નથી. (ખુબારી)

* * * *

૩૧ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે કુરતીમાં પછાડે તે પહેલવાન નથી, ખર્શ પહેલવાન તો તેજ છે કે ક્રોધ વેળા પોતાના છવ પર કાપ્યુ રાખે. (એટલે ક્રોધ હોવા છતાં એવું કંઈ કામ નહિ કરે કે છેવટમાં ખસતાવું પડે) (મુસ્લિમ)

* * * *

૩૨ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે એહસાનને બદલે એહસાન કરવાથી સગાંઓ સાથે મુલૂક (ભલાઈ) કરનાર નથી, પણ મુલૂક કરનાર તો તે માણસ છે કે મ્યારે (અન્ય તરફથી) સગાઈ તોડવામાં આવે તો તે તેને જોડે. (ખુબારી)

* * * *

૩૩ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જે કોઈ બે માણસો વચ્ચે મુલોહ (મેળાપ) કરાવવા માટે બાંધી વાત કહે અથવા પોતાના તરફથી કંઈ વાત ભેડીને કહે તે જૂઠો નથી. (ખુબારી)

* * * *

૩૪ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જે માણસ (ચોક અથવા સંકટ સમયે) વાળ મૂકાવે અને કપડાં ફાડે તથા મ્હોં ઘવડે (ખેંચે) અને પોકારીને રહે તે અમારામાંથી નથી. (મુસ્લિમ)

* * * *

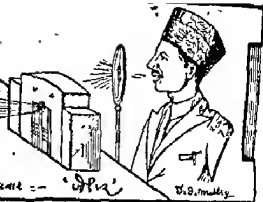
૩૫ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જો નમાઝ પઢનારની આગળથી જનાર બાજુત કે તેના ઉપર શું (અઝાબ) છે તો તેની સામેથી જવા કરતાં ત્યાં થોસવાને જરૂર આલીસ (વર્ષ) કે આલીસ મહીના કે આલીસ ઘડી બેહતર બાજુત. (ખુબારી).

* * * *

૩૬ રસૂલુલ્લાહ સલ્લંએ ફરમાવ્યું કે જો મ્હારી ઉમ્મત ઉપર કંઈ ન હોત તો હું તેમને (પાંચે નમાઝ વેળા વાજિબ ઠેરવી) હાતજ કરવાનો હુકમ કરત. (મુસ્લિમ).

અલ્લેખ કી દુનિયા કે દોસ્તો

સંસ્કૃતવાર :- 'કેપ્ટ'.

આવાઝકી દુનિયા કે દોસ્તો? ગ્રીષ્મ પછી વર્ષા ઋતુ આવે છે એટલે કે કોઈલાઓના દહાકાર પછી દેડકાઓના રણકારની મોસમ બેસે છે તેમ એપ્રિલમાં પરીક્ષાની મોસમ ઉતરી ગયા પછી હવે જૂનમાં સ્કોલરશીપની મોસમ બેઠી છે. ૧- સ્કોલરોનાં ટોળે ટોળાં શહેરોમાં ફેરતાં નજરે પડે છે. પહેલાં કેળવણી માટે ખૂબો પાઠ્યામાં આવતી હતી પણ હવે મુસ્લિમો હીક હીક પ્રમાણમાં કેળવણી લાઇ રહ્યા છે; ત્યારે સ્કોલરશીપના કેકાણાં નથી. સેંકડે ૭૫ ટકા વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશીપ વગર નિરાશ થવું પડે છે. ૨૫ ટકાને સ્કોલરશીપ મળે છે. રાંદેર, સુરત, મુંબઈ વગેરેની કેટલીક સંસ્થાઓ સ્કોલરશીપ આપ્યા તરફ હીક હીક પ્રયાસ કરી રહી છે આ બનુકરણ કરવા લાયક ક્ષેત્રમાં બીજા ગ્રીયાઓએ દૂદી પડવું જોઈએ. આપણી કૌમમાંએ દૌલતમ દૌલતો છેજ પણ તેમની દ્રષ્ટિ કેળવણી તરફ દોડે અને ગરીબ લાઇઓને જાણવવામાં પોતાના ધનનો સદુપયોગ કરે તે આજનો દરખાં દેરની દશામાં સખતો મુસ્લિમ યુવક વર્ગ જરૂર લાવિને શહેરી બનવાને ચોખ્ખા થાય! પણ સ્કોલરશીપનો ઉમેદવાર એ જકાત ખચરાનના ઉમેદવાર જેવો મુસાફર નથી એ ધ્યાન રહે. ચોમાસામાં છત્રી વગરના રાહદારીને જેમ છત્રીની જરૂર હોય છે, તેમ ગરીબ વર્ગના સ્કોલરોને સ્કોલરશીપની આવ- સંચકતા ઉભી થાય છે. સ્કોલરો એ કઈ લેણુ- દારોના ઉધરાણીગણા લેયા કે હુકમનાથું

ખાખવનારા બેલીક નથી એટલું એ સમાજ સમજતો થાય તો બસ છે. કેળવણી તે દરદાસમાં કેળવણીજ છે. કેળવણી ફક્ત નોકરી મેળવવા માટે નથી દારણ કે નોકરી તે ઉરના શોંગયંતી માફક હવે ઉડીજ ગઇ છે. આર જીવન જીવવાની લાયકાત મેળવવા માટેજ કેળવણીની જરૂર રહી છે એમ સમજીનેજ કેળવણીને અપનાવવી રહી.

“હે અમલ અચ્છે મગર દરવાઝાએ જનત હે બંદ; ક્ર મુક હે પાશ લેડિન નોકરી મિસ્તી નહિ.”

જેમ ભોટરી દરેક દીકાટ લેનારને લાગતી નથી, તેમ નોકરીએ દરેક પાસ ધનારને મળતી નથી. પણ નોકરીમાંજ આપની દુનિયા સમાઈ ગએલી નથી મારે જીવન નાપને ધપાવવા માટે ખાસ કેળવણીની જરૂર છે અને કેળવણી પ્રાપ્ત કરવાને માટે નાણાની જરૂર છેજ. પેટ્રોલ વગર મોટર ન ચાલે તેમ પૈસા વગર કેળવ-ણીએ ચાલતી નથીજ. તો આપણી કૌમની એ કેળવણી કારોને ઢંકારવા માટે પેટ્રોલ રપિ સ્કોલરશીપો આપવી એ ઉદાર ગૃહસ્થોની ગ્રથમ ફરજ છે. આપણા ઇલાકામાં એટલાં બધાં વચ્ચે ફેર છે કે જો તેમનાં રૂઝીઓ અગ્રહિત રીને કેળવણી તરફ પોતાનો ઉદાર હાથ લખાવે તો એક પણ મુસ્લિમ યુવક અભણ ન રહે “મગર એસે દિન કડા કે.....”

ચોમાસુ આવતાં પહેલાં બેઠો ખેતર ખેડીને ચું ચું જોરણું તે નકા કરી રાખે છે અને

એકાદ વરસાદ થઈ જતાં બી ઝોરી દે છે. સાંક્રિત્યની ખેતી એવી છે કે એમાં અંધાધુંધ ગમે તે બી ગમે તે ખેતરમાં રોપાય છે. થોડાક દિવસજ એમ કારવાના ક્ષેત્રમાં પડ્યા ને અનુભવ થઈ ગયો છે કે ગયું ચોખાસુ સૌ કરતાં કવિએને વધુ ફળ્યું છે ત્યારે લેખકોના નાંખનો દુકાળ અનુભવ્યો છે. જલ્દી સમાજનો બધોજ કારવાર કવિતામાં જ ચાલતો હોય તેમ કહે ને પગલે કવિતાના જ દગલા ખડકાય છે અને તેમાંજે ઘઉં કરતાં જવના દગલા એની સંખ્યા વિશેષ છે. ખુદા સલામત રાખે અમારા કવિરાગોના દારમાં બેળાંએને ।

આવાઝડી દુનિયા કે દોરતો ! ઉપરા ઉપરી કાઈ સરોરીયાને નંખરા લાગે તેમ હીટલરને ઉપરા ઉપરી વિજયો મળતા જાય છે નેવેના વિજય પછી, તરતજ હોલંડનો વિજય, બેલજીયમનો વિજય અને છેલ્લે ફ્રેન્ડ્સનો વિજય સાંપડ્યો ! આજે દુવો પાકે પછી તેમાં મળેલી બધી રકમ કાલે પૂંજપર મૂકે અને પંજે પાકે પછી મળેલી બધી રકમ મોંડીપર મૂકે તો મોંડી પણ પાકે જેથી ધનનો આખો દગલો પોતાનાજ ઘરમાં આવી જાય એ હેતુથી ઘરમાં જે કંઈ હોય તે બધુંજ છક્કા પર મૂકે અને છેવટે છક્કો છટકી જતાં બધું તે તળીયા ઝાટક થઈ જઈ તેના પણ છેવટે છક્કાજ છુટી જાય; તેમ હીટલર આજે નંખર પર નંખર લગાવી રહ્યો છે. છંદગીનો જુગાર ખેલી રહ્યો છે, માનવ રક્તથી હોળી રમી રહ્યો છે. જેથી માનવતાને નામે અમેરિકાને અપીલ થઈ રહી છે. હીટલરની દાનવતાને હથુવા અમેરિકાની માનવતા ચનગતી રહી છે.

હરાયો માલ ખાનાર પાકો ચોખાસુ ચરી ચરીને મોટી પડે અને પછી તો ન જીવે ઝાડનું થક કે ન જીવે લોત કે ન જીવે આગ-ગાંડીનું એજીન ! ગમે તેની સામે શીંગડા

ઉગામવા લાગે તેમ હીટલર નાના નાના મુશ-કાને ઝોડીયા કરી કરીને માતેયો બન્યો હોઈ એકવાર ખ્હાસામે માથું લારકોવતાં પણ ખંચકણી નહિ. એતો ખ્હાણા સાથે મરતક ભટકાયો ત્યારેજ સમજાય આવશે.

ટાંપી રહેલી બિલાડી અંધારોના લાભ લઈ એકાએક ઉદર પર ફૂટી પડે અને તેને પકડીને ચાઉં કરી જાય, તેમ પોતાની આસપાસના નાનાં પાડોશી રાજ્યોને ચાઉં કરીને હીટલર ફાટ્યો છે. વિચારનારા વિચાર કરી રહ્યા છે કે દરેકજાની સેંકડો કે હજારોની નદિ પણ લાખોની કનલ ચલાવનાર એ નાઝી રાજ્યોને શ્વાન કરવાં કોઈ કુદરતી શક્તિ છે કે નહિ ? શું ગોડ પણ ઉઠાં ઉઠાં આ બધો તમારોજ જોયા કરે છે ? ના, ના, હતાશ રવાની જરૂર નથી ? ઉતરાણ-માં કનકવા તમે ચગાવ્યા નહિ હોય પણ કોષ્ટને ચગાવતાં તો જોયા દુશેજ ? પેય લડે છે; ત્યારે કનકવાને ખુબ દીઠ છોડવામાં આવે છે. હીટલરને કનકવો પણ હવે પેય લડી રહ્યો છે. કુદરત તેને દીલ છોડી રહી છે. એક કે બે પેયંધા અંતે એ કનકવો પણ કપાશેજ અને પેંધા સાંઈ ગોલાઓનું ગીત સાંચું પડશે કે:-
“એક દીન તેરા પતંગ કટગા હર નએગી દોર દોર”

આવાઝડી દુનિયા કે દોરતો ! લીગ અને કોંગ્રેસના ટકુઓ અંતે દોડી દોડીને યાદી ગયાં છે. પુરોષની સાકમારીએ જગતનું ખ્યાન રોક્યું હોઈ લીગ-કોંગ્રેસની રેસ તરફ કોઈ જોતું નથી જેથી પાશ્વે યાદીને એ ટકુઓ પુરોષની સાકમારી શાંત ન થાય ત્યાં સુધી રસ્તામાં જ્યાં ખેસી ગયાં છે ત્યાંને ત્યાંજ ખેડેલાં રહેશે. અને પૂછાડથી માંખ્યો ઉડાડ્યા કરશે ! અને એ શિન્નમ બીજું કરે પણ શું ? હવે તો દારી ચોડવાના અસ્તરા, ઘાસ કાપવાનાં દાંતરડાં અને વેંગણા કાપવાની છરી સિવાય હિંદમાં બીજું

કાંઈ દિવસાર છે કે દિવસોના સંવસાર કરવા નેવાર થાય ? હા, દિવસ-મુસલમ દુઃસસેથી ઘોરક લગાવક રવીરાટ દરી રહેતો દને તે પજુ બખથી દારો પડી ગયો. અપુરામાં પડે ગયેથી અદિસાની વચ્ચેથી થેક દાગ પડના ગયા. દને તો દિલી સરસરે મરમા મરમ બજ્યા કે શેલાપુરી નેવો અવગીને લોતોને મરમ કરવા નેહ્યે !

સરસરને પજુ બાસ દેલી છે હતાં રાંખને પીઠ પાછલી પુપલી રાખલી છે, એ કેમ બને ? દિલીએ સરસજી માટે નેવાર કરવાની આવગથાના નો સરસરને સમજતું છે પજુ અમનકાકા કહે છે તેમ અધિકાર ક્યાં દર થાં છે ? રેસ આપે ત્યારે કે આમ સાને ત્યારે દુઃમન પાછેથીએ પજુ દગામળને પોતાનું બેજું રસજી કરવાના પ્રવળો કરે છે, તેમ દને દિલીએ બીદન પર આવેલા સંકરના સમય બેજ બેજ કામ કરે એ છ-છવા નેમ છે વજાસીના પુરાણાં અમીમાં નો નેમ આવીજ રજાં છે, અને સરસજીના સાગનીયા બનવાને માટે લીમ તથા કેમસ પોતાની રીને નેવાર થવી સંજગાય છે ! નેહ્યે દીએ દને આપજી એ દિલી બદલીયાં સરસજીના સરસમા એ ગીયા આને છે કે બજીને ઉત્તરી નામે છે !

આવાજી દુનિયા કે દોરતો ! તમે સગંધ્ય મોરચાનું નામ તો સાંભળ્યું દશેજી ! પજુ આપજી ગાંધીજી તો અદિસક મોરચાનીજ વાને કરે છે ! એ તમે તમે કંઈ કહવા કરી છે ? આ રંગરના યુગ્વાની જેમ માજુયા ઉડી જતાં દોષ એવા જમાનામાં અદિસક મોરચો યીરીને રચાય ? તો જુવો સાંભળો ! આરંભમાં તો સામસામાં સરકરો જાને જાં, જમરખ, નીક, કેરી, મોસંબી, નારંગી, સરસક વગેરે પોચાં પોચાં અને તાળાં તાળાં હોવા વડે એક બીજા

પર દુમસો કરે. આમ થવાથી સામસામી એક બીજાને દાગે પજુ એવું અને સામસામા પડાને દાગ કરેલો દારંગો આવાના કામમાં પજુ વપરવા ! પજુ વાદ રહે કે આવા શરઆનાના અદિસક મોરચામાં વાગી અને સખન કઈ ગએલાં હોવા નહિ ગાને કારખે તે ગજાં કઈ ગએલાં દોવાથી વખાં વાગે ! બસ આ રીને પ્રથમ મોરચાની તાલીમ મળી ગયા પછી બીજા મોરચામાં દામ, અનનસ, ફજુસ વગેરે જરાક વધુ સખન હોવા સામસામી દારંગોના તરફ વાપરવાં અને ત્યારપછી ત્રીજા અદિસક મોરચામાં તો અખરોટ, દાં, નાગિએર વગેરે સખન ફડાને સામસામી એકબીજાના તરફ ઉપવાજ કરવા ! આ પ્રમથે જાનીન પર પ્રેકીસ થયા પછી દવાઈ દુમચાની તાલીમ આપવા એજ ફડેના બેજબોગો કઈ તા, અચરી તોવારી નાગિએર વગેરેનાં બરે પરથી દુમચા કરવાની પ્રેકીસ કરાવવી અને અચરનો મોરચો રંગરમાં તો પળી આસાની થઈ પડે. ફજુ દાગ જરાવાની ખાલી દીલીએ દંનિદાએ પોતાને માંયે ઉચરને મોરચા પર જતું પડે ! લગાળી વખને એવી કે દીઓમાં સંતતને સજાવાથી થવી રજા ! દિલના સંધ્યજીને પ્રગ ઉપરિયા થાય તે વખને યું ગાંધીજી આવા અદિસક મોરચા વડે દિલને ન ઉચરી શકે ! અલગન ઉચરી શકે પજુ દિલ એવા પ્રયોગો પર મદદ રાખે ત્યારેને !

આવાજી દુનિયા કે દોરતો ! તમે યુગ્વાની પરિવારનું નામ તો સાંભળ્યું દશેજી ! સાદિત પરિવરનો વરથોડે વરસે એ વરસે નીકળે છે. પજુ એવી ધામધૂમથી નીકળે છે કે વર કરતાં ઘોડાનું મંતવ નિરેપ અંકાય છે ! જાનને તો એવો કાપડો છે કે પડેલાં વર નહીં થાય પછી દીકાની સખાપ પછી જાન નેગાય ત્યારે

આપણી સાહિત્ય પરિષદમાં તો જનને જાણવાની તૈયારી કેટલા દિવસથી થઇ રહી છે. પણ હજુ વરતું કેકાણુંજ નથી! આપણી સાહિત્ય પરિષદમાં પ્રસુખની સુદૃષ્ટી એ દરિયામાં ડુબકી મારી મોતી કાઢવા જેવું દુરરકર કાર્ય ગણાય છે, પણ પ્રસુખની શોધખોળ પાછળ જેટલો શ્રમ લેવાય છે એટલો શ્રમ પરિષદ પાછળ લેવાય તો ? તો આપણી પરિષદો સ્કૂલ ગધેરીંગના જરૂર નોટલુંએ મદત્ત ધરાવતી નથી તેને બદલે ખરા રૂપમાં પરિષદ બની રહે.

①

કોલેજના દેવદાસોને હૃદયની આગે એ શબ્દો કહી રહ્યો છું. એ મિત્રોને કહવી ગોળી નહિ ગમે! નિતદિન ચોકલેટ પેપરમિન્ટથી મોતું સુધારનારને કિવનાઈનની ગોળી શી ગમે! પણ યાદ રહે દેશનેતાઓએ તમને અનેકવાર સંબોધ્યા છે કે “તમે દેશનું ધન છો.” ૧૪ીએ સિડ્ડા બાબાશાહી નીકળે એ કેમ પાલવે? તમારા માથાપો અને વાલીઓ તમારી પાછળ ફના થઈને તમને જે ડગવણી આપે છે તેને ટાપટીપમાં વેચી ન નાખો. જાણો છો? ઘણી વેળા તો તમે હામરોનો ખર્ચો કરાવીને લાણી છો અને ૧૪ી જે સર્ટિફિકેટ મેળવો છો તેને ફેમ મદાનવા જેટલાએ પૈસા પેદા કરી શકતા નથી! પેદા કરવાની વાત બાળુએ મૂંઝીએ તો સર્ટિફિકેટના સ્વામી થતાં પહેલાં તમે એટલો ખર્ચો વધારી દો છો કે તમે કોઇ સાધારણ માનવીના પુત્ર નહિ પણ રાજાના કુંવર હો એમ જણાય છે! જોશ મલીહાબાદી તો તમને “કોલેજની પરીઓ”ની ૭૧મા આપી રહ્યા છે પણ તમે “કોલેજના શુદ્ધમ” તો જરૂર છાજ! દેશને સિપાહીઓની જરૂરત છે, સૈનિકોની જરૂરત છે, જાપાની ચીમની જેવા તકલાદી શુદ્ધમોની જરૂરત નથી! કર્તવ્યેષા વીર યુવકોની આવશ્યકતા છે, પ્રેમયેષા દેવદાસોની વાંધ!

“ક્યા વોહ દુરસ્ત હોં મેરે મઝમુ” કે ફોર્સે ? દુરસ્ત કહાં હે ઉન્હો તો કાલિનકે ફોર્સે !”

હું જાણું છું કે આ વાંચીને કોઇ ભાઇ તો એમ પણ કહી નાંખશે કે :—

“કુછ સઝ નહિ કે હઝરતે વાઈઝ હે ખૂબ રાખેસ; થેદ ચૌર બાત હે કે ઝરા બેવકૂફ હે !”

●

એ ગમનાક બનાવ

અમને જણાવતાં દિલ્લીરી થાય છે કે અમારા જાણીતા લેખક ભાઈ ‘મુસ્તુફાબાદી’ સાહબનાં અમ્મા સાહબાનો ઇન્ટેકાલ થયો છે. (ધનના) પ્રુદા મરદમને મગફરત ફેરે તથા ભાઈ મુસ્તુફાબાદી અને તેમના કુટુંબી જનોને સથે જમીલ અતા કરે! આમીન

સાથે સાથે બીજો પણ ગમનાક બનાવ નોંધીએ છીએ, કાઠિઆવાડના જાણીતા લેખક અને પત્રકાર ભાઈ ‘માંડનિયા’ સાહબના અહલિયાનો પણ ઇન્ટેકાલ થયો છે. (ધનના) પ્રુદા મરદમને ગરકે રહમત કરે અને ભાઈ માંડનિયાને ધીરજ બસે! આમીન

અમે અમારા સ્તાક તરફથી આ બંને ભાઈઓના દુઃખમાં ભાગ લઇએ છીએ. તંત્રીઓ

વાંચકોના એક વારના માનીતા માસિક ‘સાદિકના’ ૧૦મા, ૧૧મા તથા ૧૨મા ને વરસની કંપ્લીટ ફાઈલો તૈયાર છે. જેમને જરૂરત હોય તેમણે દરેક ફાઈલ દીક પોસ્ટેજ સહિત રૂપીઆ સાડાત્રણ મોકલાવી મંગાવવી. મેનેજર સાદિક આફ્રિકા, રાંદેર. (છ. સુરત)

મુસ્લિમોની પડતી અને પ્રગતિ

નો

✱

✱ મૂળ ✱

✱ લેઃ ✱

✱

અનુવાદક :

ઈસાભાઈ (કાવી)

“સરે તરલીમ ખમહે હર નથે ફેશનયે કહ્યું તેરા,
કહાં ભલી રહી મુસ્લિમ વોં તેરી વજ્યે ખુદાસી !
અમાના નકલ કરતા યા તેરી હર વજ્યો હેઅતકો,
મુસલ્લમ થી જદામિ - તેરી દાનાઈ વ હુશ્વારી !
તેરે કાનૂને ફિતરતયે બદામો શાદ - યકસાં થે,
નિશાદા યા જદાસે તેરા - આઈને-જદાંદારી !
તેરી દિઅમત કે આગે કાઢો દરયા સબ બરાબર થે,
તેરા અક્રમ આરે હસ્તિલકાલ ફલ, આલમયે યા ભારી !”

આજે જ્યારે કે મુસ્લિમોનું સામાજિક સંગઠન છોડીને જીવન ધમ્મ રહ્યું છે, તેઓની હજમી, અમલી, નૈતિક, રાજકીય, અને આર્થિક અવલમ કે દરેક દીની અને દુન્યવી વિશેષતા વિનાશ પામી ચુકી છે, અને તેઓ પોતાની પ્રત્યેક ક્ષણતમાં પોતાના ધર્મભારી-પૂર્વજોથી વિરુદ્ધ દિશાએ જોવામાં આવે છે। આગર તેમના પુરુષો માનવ જગતને માટે ગર્વ સમાવે હતા તો એએ દુન્યાને માટે કમંકરૂપ છે। પુરુષો પોતાની રેલણી કરણી, સંસ્કાર, સમ્પત્તા અને હિમ્મે અમલમાં બેધકક શિરામણી તરીકે સ્વીકારવા હતા તો આજના મુસ્લિમો વારસામાં મળેલી તે અમૂલ્ય પુણ્ય શુભારી ઘેરવેર ભિક્ષાપાત લાધને બાકતતા ફરે છે। અને જે નવી ફેશન યા નવો ધર્મ તેમની દ્રષ્ટિએ પડે છે તેને સંસ્કારવા તૈયાર થઈ જાય છે।

મુસ્લિમોની અંનિમ અફે અસીમ અવનતિ જોઈને, વર્તમાન યુદ્ધિમાનો તેનાં કારણો અને ઉપાયો શોધવા પ્રતિ લક્ષ આપી રહ્યાં છે, કાર્ન કહે છે કે મુસ્લિમોમાં પાશ્વત્ય શિક્ષણની કમી એવું કારણ છે માટે તેમણે સરકારી સ્કૂલો અને કોલેજો તરફ દોડવું જોઈએ। કોઈના નજદીક ખેતીવાડીને ઉત્તેજન આપવું તેમની બીમારીનો રામચાણુ ઇલાજ છે। કહ્યું કહે છે કે, દરેક કૌમની ઉન્નતની માત્ર વ્યાજ લેવા પરજ - આધાર રાખે છે। અને એક ટોળા એવી છે કે જે દરેક હિલચાલમાં પુરોષની નકલ ઉતારવાને તથા તેઓના અધિગા અનુકરણનેજ મુક્તિ-માર્ગ સમજી મુસ્લિમોને તે પ્રતિ મોતરે છે। અને બદકિસ્મનીથી આજે તે જમાઅત પણ મુસલમાનોમાં પેદા થઈ ચુકી છે જે ખુદ ધર્મનેજ બધી પ્રગતિઓના પ્રતિરોધકરૂપ-સમજી તેના રજાસલા ચિન્હોને પણ ફના કરવાની ફિકરમાં છે। મનદબલ કે નેરદલાં ગોઠાં એકથી ચાલે છે.

“હાલિદ અખુદ માર્ગલ આશિષ બક્રએ રોસ્ત;

મુસ્લુલ બ લાગો “ચુગ” બ વીરાનો મીરવદ.”

[હાલિદ જન્મત તરફ અને આશિક માથકની ગલી તરફ; પુલપુલ બંગીયા તરફ અને પુવડ વેરાન જંગલ તરફ જઈ રહ્યો છે]

જે બારીક સંસ્પ્રધન અને મીમાંસાની સહીય પ્રવૃત્તિ, તથા પાશ્વનિવાદનો, ડાલાલ સાંભળે

એક બુની ઢળેનો પુરાણુ ખિયાલવાળો મુલ્યા પેણુ હુજરમાંથી ડોકિયું કરી એ બુદ્ધિશાળીઓને સંબોધીને કહે છે કે:—

“નરસમે ન રસી બેઠર્થવા અથ-એઝરાબી;”

“કો રાદ કે તુમીરથી બ તુકસ્તાન અસ્ત.”

[હે ગામંઝ્યા મહેને ધાક છે કે તું કંઈમાં શરીફ પડેંઝીશ નહિ. કારણકે તુ:જમ રહ્યો છે તે રસ્તો તો તુફરતાનનો છે.]

અને બેધક કહે છે કે ઈસ્ખામની ઉન્નતી અને અંબનતિના કારણ તથા તેનો સાચો અને સિદ્ધિ-ધ્યાન તે:લોકાને પુણે જોએતી ઝિન્દગીઓ એજ પ્રયત્નના પ્રમાણમાં નીતી ગઈ અને જેમણે તેના સિદ્ધાંત તથા પેરા નિયમોની તપાસનેજ પેતાની ઉત્તરી:હુજર ખમજ છે.

“દુશ્મન- પછ મુલકી, મુલકીઓસે;”

બધા ઇસ્કાસના કયા નાને કયા હે.”

તમે મહેન:ઓથેઝિકસ:કહે:યા હુકી દ્રષ્ટિ અને હુકા વિચારવાળો મુલ્યા પ્રવૃત્તિ બે સૈકાનાં નિરંતર અનુભવોએ હવે તો આ હકીકત તદ્દન સ્પષ્ટ કરી દીધી છે કે પરિવારમાં પ્રચલીત થએલી તમારી “રૌશન ખિયાલી” એ ગુંચનો ઉકેલ લાવી શકી નહિ બલકે તેના સમજના પ્રયત્નો મરેઝ બળતા ગયા બું બું હયાઈ”વાળા કચનાનુસાર સાબિત પયા.

કારણકે જ્યારે અમે મુસ્લિમોની એ “રૌશન ખિયાલી” અને તુતન શિક્ષણનો ઉન્નતીના સમયને આજથી સો વરસ પહેલાના ઝમાના સાથે સરખાવીએ છીએ તો અનુભવ તથા દર્શની પુરાના બતલાવે છે કે મુસ્લિમોનું સામાજિક અને સામુદાયિક જીવન પ્રતિદિન લયમાં સપડાવું જાય છે. અને તેમણે એ બધા પ્રયાસોથી જો ઉન્નતી સાધી છે તે કેવળ ઉલ્ટી દિશામાં જોએતી ઇઝત રાહત, માલ અને રૌલતની જો રિપતી આજથી સો વર્ષ પૂર્વે હુકી દ્રષ્ટિ તથા દક્ષ્યાનુસરી વિચારોના રાહત ઝમાના હતી આજે રૌશન ખિયાલીના સામ્રાજ્યમાં કાઢ રથણે તેનું નિશાન પણ દ્રષ્ટિગોચર થતું નથી.

અમર કોઈને વ્યક્તિગત રીતે ધારાસભામાં બેઠક યા ઇર્ટ-રમમાં કુરસી મળી ગઈ અને તે પણ ત્યારેજ જ્યારે કે તેને પાશ્ચાત્ય સમ્પત્તિ અને સંસ્કરમાં પ્રથમથીજ રંગી દેવામાં આવ્યો હોય તો તેને કૌમોન્નતી કહેવી કાઢ બુદ્ધિશાળીનું કામ નથી. પણ અમારી સદૃઢ વિનંતીનો પુત્રાસો આ નથી કે તુતન-શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવું સુનોહ છે. બલકે મનલગ્ન આ છે કે એને માત્ર ઉન્નતીના આધારરૂપ સમજવામાં ન આવે બલકે ઉદાર નિર્વાહના અનેક સાધનોમાંથી એને પણ એક સાધન સમજ તેટલી હદ સુધીજ એના તરફ લક્ષ આપવામાં આવે નહીં સુધી ધર્મ એની આજીવ આપે છે અને વ્યક્તિગત તથા કૌમી પ્રગતિની રૂઢમાન “અપ્પહાંકે-નુબુવન”ની પૈરતીનેજ સમજવામાં આવે.

ગતલગ્ન કે જ્યારે બે સૈકાએના નિરંતર પ્રયત્નો પછી પણ આપે કંઈપણ રૌશન ખિયાલીએ મુસ્લિમોને ઉન્નતીના શિખરે પહોંચાડવાને બલકે અંબનતિની હડી આઈમાં ધકેલી દીધા છે તો હવે પુરાને વારસે ઝડપે સંકુચિત વિચારવાળાઓનું પણ સાંભળી લ્યો કારણ કે:—

“કારે-કેઝે આલ બર ન આપડ,

દીવાનગીએ રૌશન ખિયાલીએ

એજ શેઝરનો તરલુંગો મહુમ અકબરે ઘણાં અંસરદારક સૈદીમાં આ પ્રમાણે કયો છે.

“મળ જુનું રો કામ હોય મેં રહે તદાશિષે,
અપલકે પીઉ બદોલસા વાન અપના ખો મુખા”

સંમતિ અને પુરસ્કાર સંમતિ જેવી રીતે જગતમાં ફરક રહ્યો છે. ઇલાજ જુદો હોય છે તેવીજ રીતે ફરક રહ્યો છે. ઇલાજ એકજ તુરખાથી કરવામાં આવતો નથી. એકજ પ્રકારના તબીબી પીધના મેં રહ્યો હોય પરંતુ આ અહીં નથી કે જે તુરખાએ, એકને તન્દુરસ્તી અર્થે હોય તેજ તુરખા બીજાને માટે પણ લાભ કરી હોય. બધે રસમાત્ર અને પ્રતિનિધિ પ્રત્યેકને તબીબી ઇલાજમાં પણ વિવિધ ઉપાયોનો ઉપયોગ કરવો પડે છે.

અત્રે દિનદુઃખો દયાવધી વધ્યાં શાં અંગેશોએ વેપારથી ઉન્નતી સારી, શાં કાષ્ટ દોષે પ્રાપ્ત્ય દિશાનું વડે પ્રતિનિધિ મેળવી શકેલા ઉપર ધર્મ ત્યાગે સંક્રમણના દ્વાર ખોલી દીધાં તે સુંદરી છે કે મુશ્કેલીને માટે પણ તેમની નકલ ઉતારવી અને પૈરી કરવી પ્રગતિનું પગલું બની જાય.

અરજતીના મગર કવિ “મુનગળી”એ જુગ કહ્યું છે કે (તર્જુનો) - “કેટલીક વેગ એકજ અમલની બે જુગ જુગ પગિયો મદિર થાય છે ત્યાં સુધી કે જે અર્થસ એક સર્વજને માટે તબીબી સમજ બને છે તેજ બીજાને માટે તુરખાનો સમજ થઈ જાય છે.”

મારે રાખો મુશ્કેલી અગર આજે પણ પ્રગતિની રેતિ પડેલી છે છે તે તો તેજ દારૂ દુરંદે થઈને કે જે તેમના ધર્મચારી પૂર્વજોને એક વેગ સમજ જગતથી ઉઠા, કરી બતાવી મુશ્કેલી છે. અગર તેમની દૃષ્ટિ અને નિર્ણયનાં અંત આવી શકે છે તો તેજ તરીકાથી જોઈ પડેલી વખત તેઓને પ્રત્યેક પ્રકારની રમાન લાગીથી મુક્તિ આપવી હતી. અંતરે તેઓના રહીની દુનિયામાં કાષ્ટ થાય છે તે માત્ર તેજ કે જે એક વેગ તેમના તેમના દેહને દર કરવામાં ઉછીર સજિન થઈ મુખી છે.

૧મા આગ્રહામ ‘કામ’ને કેદનાર અને વચનને વદનાર ઉપરથી ઓળખવામાં આવે છે. જેથી આ વાન રાષ્ટ્ર કરી દેવાની આત્મચક્ષુ છે કે એ મદારો પોતાનો અભિપ્રાય નથી બદલે તે જગતના અભિપ્રાય છે જેણે એ તરીકાથી તરક્કી કરીને એનો અનુભવ કરી લીધો છે. તેજ જગતના મહાપ્રમાણરૂપી મેન્નર ક્રમામે-દારૂ દિગ્ગજ મનિક જિન અનસંદે અલ્લાહ તઆલા આજે કરમાવે છે કે —

“લ પુરુષેદ આજિરો દાજિરી દાઝા જિમસંકલ્પેદ જિદી એવેરેદો”

અર્થાત—“આ ઉમ્મતના, હેરદા તજ્જાની દરલાદ પણ અગર થઈ શકે છે તો માત્ર તેજ તરીકાથી કે જેના વડે તેના પહેલા તજ્જાની દરલાદ થઈ હતી, અને બીજા વાન એટલી ફરે પહેલી થઈ તો હવે પલું કરીને કાષ્ટ સમજદાર જગતને એમ સંકલ્પેદ નહિ કે —

મુશ્કેલીની ઉન્નતિનું ધારણ માત્ર “અપલકે-તુલુવત”ની પૈરી છે.

કારણકે જ્યારે આપણે ઇસ્લામના આરંભકાળની લાલતો પર દ્રષ્ટિપાત કરીએ છીએ અને કુદનાં હમાનનો તથા હરલામી જમાનનો મુશ્કેલી કરીએ છીએ તો આ હકીકત નહીં સમજાઈ પડી થઈ જાય છે કે જે આશ્ચર્યજનક શક્તિએ અરબોના હાથે અરાવનાર બહુઓને પગતીના આગમાંથી કાઢી પ્રગતિના ધિપરે પરીઆપ્યા અને તેમને હકીમ, અમલ, રહેણીકરણી, નિતી,

સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ તથા આભાવમાં જન્મતા ઉત્તાદ માન્ય કરાવી દીધા, તે માત્ર અખ્યાતે નમવીર્યહનું અનુકરણ હતું અને બસ.....

રહેજ હોય વિચાર કરો તો પ્રત્યેક જડોત્તરીયા આત્મિકોત્તરીયા પદમાં તેને અદ્ય અને અખ્યાતના અમુક કિરણોની પ્રગતિ દ્રષ્ટિગચ્છર થશે અને સાબિત થઈ જશે કે જે જ્યારે કોઈપણ પ્રકારની રૂપાંતરીયા માદી પ્રગતિ પ્રાપ્ત-કાંધી તો તેની અરવ રૂઢ તેજ સિદ્ધિ અને નિયંત્રે હતા જેમને લાગે કુઆંન શરીર અને નળીએ-કરીમ સદ્ગુણો અલેકે વસંતસમ તેશરીર-લાગ્યા હતા.

આશાત્, હિન્દુ અને બીજી બિનમુસ્લિમ કૌમો કે જેમને આજે પ્રગતિ પામેલી કહેવામાં આવે છે, પહેલાં તો એક મુસ્લિમને એમાં ગૈરત આવતી જોઈએ કે એ પ્રગતિને પ્રગતિ તરીકે સ્વીકારે ! ખાસ કરીને જ્યારે તે એમ પણ જાણે છે કે તે કૌમોની સવળા પ્રગતિઓ અને તઅલીમોના પ્રજાસો માત્ર અદ્ય સમય માટે દુન્યાની રાહત તથા ઇજતની ખોટી લાલચ છે ! અને જે એ તરફ લદા આપણમાં ન આવે તો એ દિવસની અહિરી ઉન્નતીનું કારણ પણ ન તો ખેતી છે, ન વેપાર, ન બાજ છે, ન વ્યવન શિક્ષણ, એ સર્વ વસ્તુઓ માત્ર ત્રાદિરી સાધનો છે એમાં પણ ઉન્નતીનો આત્મા તે મેદનત મુદર વવરયા, મક્કમતા અને ખોટા અર્થથી અચતું વગેરે છે જે ઇસ્લામી શિક્ષણનું ખાસ અ છે.

આજે મુસ્લિમો અને હિન્દુઓ બંને વેપાર કરે છે પરંતુ પ્રથમ તો મુસલમાન પોતાની ગૈર વ્યવસયા તથા સ્વભાવની અસ્થિરતાને સીધે નદી જોઈએ મેળવે છે અને જે જાપર કાઢીને થોડી મુજબ એકી પણ કરી લીધે છે તો જ્યાં મુધી તેનાથી બમણું કરજ લાગે અર્થ કરે નહિ ત્યાં મુધી તેને સંતોષ થતા નથી !

અને હિન્દુ અર્થે વેપાર ખેડે છે તો પ્રથમ એવી વ્યવસયા અને લેવડ દેવડની સફાઈથી કાંમ લીધે છે કે પરિણામે નદી મેળવ્યા સિવાય રહેતા નથી. વળી આયકમાંથી એક અગત્યનો કાંમ બનાવી રાખેલા ફરજ સમજે છે. આ એક નમૂનો છે.

એવીજ રીતે તમામ કરોબારમાં હિન્દુઓ તથા અર્થ કૌમોની ઉન્નતી અને મુસ્લિમોની પ્રતિદીન પડતી કારણ માત્ર આ છે કે મુસ્લિમોએ હજરતે અકદસ (તેમના ઉપર મહારા મા આપ કુરબાન) સદ્ગુણો અલેકે વસંતસમની પૈરવીથી મોં ફેરવી લીધું. તો દીનની સાથે દુન્યાએ પણ તેમનાથી મોં ફેરવી લીધું.

અને અન્ય કૌમોએ પોતાની કમનસીબીથી ઇસ્લામના તે સિદ્ધિતાને ગ્રહણ કર્યા નહિ જે તેઓને માટે હમેશાની ઇજત રાહત અને સતતોન્નતીનું સાધન બની જત. બલકે પોતાની દુંધી દ્રષ્ટિથી માત્ર દુન્યાની અદ્ય પ્રગતિનેજ વિલાસ અને વિનોદનો ખજાનો સમજી તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે જેટલા સિદ્ધિતા અને નિયમોની આવસ્યકતા હતી તેમને મક્કમપણે પકડી લીધા. અને પોતાના હેતુમાં સફળ થયા, પરંતુ દેસત અને દુરમન સાથે સરખું વર્તન કરવામાં આવતું નથી જેથી “મુસલમાન” કે જે જગત કર્તા સાથે સંબંધ અને મહાબ્ધતનો ફાંકો રાખે છે તે અગર ‘દીન’ને છોડી માત્ર દુન્યવી પ્રગતિ મેળવવા ચાહે તો પોતાના હેતુમાં કદી પણ સફળતા મેળવી શકશે નહિ. બલકે જગત કર્તાએ પોતાની રહમત અને મહેરબાનીથી તેઓની દુન્યાને દીનને તાબે બનાવી દીધી છે. તેઓ જ્યારે દીનને મક્કમપણે પકડે છે તો દુન્યા કસીલ થઈને તેઓના પગે પડે છે, અને જ્યારે તેઓ દીનથી ફરે છે તો દુન્યા તેઓથી ફરી જાય છે !

“તું અંજો બરતી હમા ચીઝ અંજ તું ગરવ;

તું અંજો બરતી હમા ચીઝ અંજ તું બરત.”

[જ્યારે તું તેનાથી ફરી વળ્ય છે તો દરેક વસ્તુ ત્હારી સ્થાને ખડ જગાવે છે અને જ્યારે તું તેની સાથે બંધાય છે તો બધી ચીજો ત્હારી સાથે બંધાય જાય છે.]

અમારી સદર્જી વિનંતીથી આપ સમગ્ર ગયા હશે કે “અખલાકે-નખરી” [ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ] તમને વેપાર, ખેતી, નોકરી વગેરેનો ત્યાગ કરવાની તજવલીમ આપતા નથી બલકે મનુષ્યની બધી ઝંઝરો તથા સ્વભાવિક પ્રેરણાઓને પોતાના હાથ પર કાયમ રાખી વેપાર, ખેતી, નોકરી, હુકમત વગેરેને માટે એક સુધારો રચ્ય કરે છે કે જેથી આ બધા પ્રયત્નો અને પ્રયાસો સરળતાથી સફળતા પામી શકે અને મનુષ્યને તેના ઝુગ દેતુ યાને હમેશાની “રાહત”ની ફિકરથી ગાદિશ બનાવે નહિ.

“તા તુ નાને ખડકમારી વ બજારત નખરી”

[એટલા માટે કે તું રાહતો કમાય પણ તેને ગદલતથી ખાય નહિ] અને એજ ખરી ઉન્નતી છે નહિતર મશુઓ પણ પેટ ભરે છે. મનસખ કે મુસ્લિમોન્નતી માત્ર નખીએ-કરીમ સંસ્કૃતિઓ અંદરે વસદગમની સુન્નતોના અનુકરણમાં જ સમાયેલી છે તેની ઉપેક્ષા કરી પ્રથમ તો કોઈ પ્રકારની તરફી કરી ચકાવીજ નથી. અને ધારી છે કે કોઈ પ્રગતિશીલ પક્ષી અને રાહનશી અજાણ માત્ર થયો તો પરિણામ શું? જ્યારે મુસલમાન મુસલમાનજ ન રહ્યો.

“કામેરિયત તો બદોત બજલ ગઈ મારાખલવાલ,

સેલિન અફરોસ થેલી છે કે મુસલમાન ન રહે.”

આહ! આજે તે લોહા કે જેઓ પોતાને રીશન ખિયાલ તરિકે ઓળખાવે છે. આંટલી સાફ અને સ્પષ્ટ વાતને પણ સમજતા નથી કે અગર હરકામી અકકામ અને નખરી અખલાક ને લાગીને અથે પાસાત્ય શિક્ષણ યા યુરોપના અનુકરણથી કોઈ બાલોન્નતી મેળવી પણ લીધી. તો તે ઇસ્લામ યા મુસ્લિમોની ઉન્નતી કયા આધારે કહી શકાય? બલકે ખડ જેનાં એવો એક મુસલમાનશી અંગ્રેજીની તરફી થઈ” મુસ્લિમોને એની ખુશી કેવી? અકબર મહંમે ખૂબ ફરમાવ્યું છે કે:—

“ન નમાઝ દે ન રોઝા ન હજાત દે ન હન્નમ દે.

તો ફિર હકીક કયા ખુશી દે કોઈ એન્ડ કોઈ જન હો.”

• અને ખીજ જગ્યાએ ફરમાવે છે કે:—

મેરી સમજસે દે બાહિર મુહિતે-એ મરકાઝ

તરકીયાં હુઈ ફિરકી ને કોમલી ન થલી ?

તમામ કોમ એકીદર બની હે યા-લીલર.

સમગ્ર થે દે કાઝ બેાર દિલગમી ન થલી.

એમે તો સાફ સાફ કહીયે છીએ કે પવિત્ર દીનની વિરોધતાઓ અને નખરી અખલાક દરેના બહલામાં અગર આખાએ જગતની હુકમત અને ઇજ્જત મળે તો મુસલમાન કોઈ કાળે પણ તેનો ગ્રાહક થશે નહિ.

“મ” તો બુલખાનેમે ગાદક ન હુવા ઈજ્જતકા

દિનકે બહલેમે મિલતીથી તો સસ્તી કયાથી ?”

સંપૂર્ણ

જેવા સવાલ તેવા જવાબ !!!

સવાલ

તમારા ખપાલ મુજબ દિતરત ક્યારે હસે છે?

જવાબ

૧ ન્યારે એક મઝમ સાડબ કોઈ આફ્રીકન હબ્શીના ખૂબચરત હોડો પર શીલ થઈ જાય.

૨ ન્યારે એક દેશી મોસી પર કોઈ પરીનો પડછાયો પડી જાય.

૩ ન્યારે કોઈ હાછ હજ ક્યાં પછી પણ લાડી મુંડાવે, બ્યાજ ખાય, અને સીતેમા લુએ.

૪ ન્યારે કોઈ રૂપવંતી વેસ્થા કોઈ પેસાદાર જવાન ઉપર ક્રિદા ચલાવે દાવો કરતી હોય.

૫ ન્યારે કોઈ રંગીન શાહરના પનારે ચીડીબધ ચોરસ પડી હોય.

૬ ન્યારે કોઈ મોટા માણસની દીકરી અથવા પૌત્રી ફિલ્મ રજૂઆતી ફેન શોભા બનીતે રહી જાય.

૭ ન્યારે કોઈ પપ વરસતો શ્રીમંત્ર છુટ્ટો ૧૨ વરસની છોકરી સાથે શાદી કરવાનો મન-મુએ કરતો હોય.

૮ ન્યારે કોઈ મુદ્દાં રાઈપ પ્રોફેસર એક ફેશનેબલ અને પ્રેન્ચુએટ છોકરીથી શાદી કરી લે.

સવાલ

ખરી રીતે તે કસક કાણ કરી શકે છે?

જવાબ

૧ તે માણસ કે જેની ઉંમર ૨૮ વરસની હોય અને પાંચ બચ્ચાઓનો આપ હોય.

૨ તે વિદ્યાર્થી કે જે તે ધોણગારી કે જેમાં સૌંદર્યવંતી સ્ત્રીઓ બેઠી હોય તેની પાછળ સાયકલ દોઢાવવાનો આદી હોય.

૩ તે પત્ની કે જેની પતિ ૬ મહિના પિયર રહેતી હોય.

૪ તે મોટર ગ્રાયવર કે જે કન્યા સાથાની મોટર લોરી ચલાવતો હોય.

૫ તે નવ્વાબ કે જેની મિલકત કોઈ એક વૉર્ડ થઈ ચૂકી હોય.

૬ તે નર્સ કે જેણી કદમાં ૪ ફૂટ ૬ ઇંચ, વજનમાં ૨ ફૂટ મણ અને ૨ જો લયલા (કાળા) હોય.

૭ તે સુવાન કે જેના વડાઓ પંદર હજાર

રૂપિયાની મૂડી છોડી ગયા હોય.

૮ તે મુદ્દાં કે જેનો બેકડનો ચોરસ ફિલ્મ એક્ટ્રેસોની તસ્વીરોથી ચલુગારેલો હોય.

સવાલ

કાલસાની દલાલીમાં હાથ કાળા કેવી રીતે થાય છે? તે દાખલા આપી સમજાવો.

જવાબ

૧ ન્યારે કોઈને નેસ્તાલીસ્ટ આગેવાનની એકાદ ચોરીસરથી ઓળખાણ કરાતી દો અને પછી બીજે અડવાડીએ તેજ લીડર સી. આઈ. ડી. ચોરીસમાં નજરે પડે!

૨ આપ કોઈ ખુશીના પ્રસંગે આપને ત્યાં કોઈ આકર્ષક નાચવાવાળી બોલાવો અને ભરી બેકફિલ્મમાં આપનો દોસ્ત તેને જોઈને અચ્ચ અને હોશ શુભાવી દે.

૩ ન્યારે કોઈ નિર્દોષ મુખપ્રતા પરદેશી નવજવાનની નોકરીની તમે જામીનગીરી આપો અને બે ચાર દિવસ પછી તે શુભ થઈ જાય.

૪ ન્યારે તમે તમારા ભણેજ યા લગીજને બેએક ફિલ્મો તમારા ખર્ચે દેખાડો અને પછી તે પોતાની ચોપડીઓ વેચી સીનેમા જોવાનું શરૂ કરી દે.

સવાલ

એક માણસ ખડખડા ક્યારે હસે?

જવાબ

૧ ન્યારે ઇન્ડિયેશનમાં (ચુટણીમાં) એક માણસ કોઈ ઉમ્મીદવાર પાસેથી લાંચ લઈને પણ તેનીજ વિરુદ્ધ મત મત આપે.

૨ ન્યારે હટીમ સાડબ નાડને હાથમાં લેવા છતાં પણ બીમારને શું બીમારી છે એમ પુછતા હોય.

૩ ન્યારે એક વેસ્થા એકાદ પોલીસવાળાની પડોશણુ થઈને પણ નિરાતિ સુવાનો વિચાર કરતી હોય.

૪ ન્યારે કોઈ નખરાળી પતિ સાડી અને નેકલેસ લઈ લીધા પછી પણ પોતાના પતિના ખીસાંની તાકમાં લાગી રહી હોય.

અનુવાદક:—કમર (ખાંટવા)

“તું અજો બરતી દમા ચીક અક તું બરત;
તું અજો બરતી દમા ચીક અક તું બરત.”

[ત્યારે તું તેનાથી ફરી નવ છે તો ફરક પરતુ તારી રહ્યો ખંડ જગાવે છે અને ત્યારે તું તેની સાથે બાધા છે તો બીજી ચીજો તારી સાથે બાધા નવ છે.]

અમારી સદ્ગુણ વિનંતીથી આજ સમય ગયા દરો કે “અપ્પાક-નવરી” [ઈલાખ સંસ્કૃતિ] તમને વેપાર, ખેતી, મોટારી વગેરેના ત્યાગ કરવાની તબક્કામત આપતા નથી બલ્કે મનુષ્યની બીજી જાતો તથા સ્વાભાવિક પ્રેરણાઓને પોતાના હાથ પર કાયમ રાખી વેપાર, ખેતી, મોટારી, દુકાન વગેરેને માટે એક સુધારો રચી કરે છે કે જેથી આ બધા પ્રયત્નો અને પ્રયાસો સરળતાથી સફળતા પામી શકે અને મનુષ્યને તેના મુગ દેતુ વાને હમેશાની “રાહન”ની ફિકરથી ગાંધિ બતાવે નહિ.

“તા ૧ નામે બહુઆરી વ બરફન નવરી”

[એટલા માટે કે તું રોટમાં કમાવ પશુ તેને ગાલનથી ખાવ નહિ] અને એજ ખરી ઉત્તમની છે નહિતર પશુઓ પશુ પેટ ભરે છે. માનવ કે મુસ્લિમોત્તમની માત્ર નથીએ-હરીમ સંસ્કારોએ અપેક્ષે વસતિમની સુન્નતોના અનુકરણમાં જ સમાધિ છે તેની ઉપેક્ષા કરી પ્રથમ તો કોઈ પ્રકારની તરફથી કરી શકાતી નથી. અને ધારી શ્યો કે કોઈ પ્રગતિશીલ પાત્રી અને રાહનથી અજાણ માત્ર થયો તો પરિણામ શું? ત્યારે મુસલમાન મુસલમાનજ ન રહ્યો.

“કામેડિયવ તો બદલ બરફ નહ માયાબલ્લાદ,

સેતિન અરોસ થઈ દે કે મુસલમાન ન રહે!”

આદ! આજે તે લોકો કે જેઓ પોતાને રીઝન બિયામ તરીકે ઓળખાવે છે, આંદલી સાફ અને રૂપક વાતને પણ સમજતા નથી કે અમર ઇસ્લામી અદકામ અને નવરી અપ્પાક ને ત્યાગીને અને પાશ્વર્ય શિશુ વા કુરોપના અનુકરણથી કોઈ બાલોત્તમની મેળતી પણ લીધી. તો તે ઇલામ વા મુસ્લિમોની ઉત્તમની કમા આધારે કરી શકાય? બલ્કે ખરું જોનાં એનો એક મુસલમાનથી અમેજની તરફથી થઈ! મુસ્લિમોને એની ખુશી કેવી? અજાણ મહંમે ખુબ ફરમાવું છે કે:-

“ન નમાઝ દે ન રોઝા ન ઝકાત દે ન દલ્લત દે.

તો ફિર દરજી કયા ખુશી દે કોઈ જેન્ટ કોઈ મજા દે!”

• અને બીજી જગ્યાએ ફરમાવે છે કે:-

મેરી સમજણે દે બાદિર મુલીતે-એ મરકા

તરફથીયાં દુઈ દિશી એ કોમલી ન રહી ?

તમામ કોમ એકીસ જની દે વા લીદર.

સમજ થે દે કાજ એક દિલકશી ન રહી.

એમે તો સાફ સાફ કહીએ છીએ કે પતિત દીનની વિશિષ્ટતાઓ અને નવરી અપ્પાક નરના બલ્લામાં અગર આખાએ જગતની દુકાન અને ઇજ્જત મળે તો મુસલમાન કોઈ કાળે પણ તેનો પ્રાદક થશે નહિ.

‘મે’ તો ખુતબાનેમે ગાદક ન દુવા ઉજાગા
દિનકે બલ્લામે મિસ્તીથી તો સસ્તી કમાથી ?”

સંપૂર્ણ

સવાલ

તમારા ખ્યાલ મુજબ કિતરત કયારે હસે છે?

જવાબ

૧ જ્યારે એક મુઠમ સાહજ કોઈ આક્રીકન હપ્પીના ખૂબસરત હોઠો પર રીધા થઈ જાય.

૨ જ્યારે એક દેશી મોલ્ડી પર કોઈ પરીના પડછાયો પડી જાય.

૩ જ્યારે કોઈ હાથ હજી ક્યાં પછી પણ દાઢી મુંડાવે, બ્યાજ ખાય, અને સીનેમા જુએ.

૪ જ્યારે કોઈ રૂપરંતી વેશ્યા કોઈ પૈસાદાર જવાન ઉપર ફિદા થવાનો દાવો કરતી હોય.

૫ જ્યારે કોઈ રંગીન શાકરના પનારે ચીડીચલ ઔરત પડી હોય.

૬ જ્યારે કોઈ મોટા માણસની દીકરી અથવા પૌત્રી ફિલ્મ રજૂઆતી ફક્ત શેલ્લા બનીને રહી જાય.

૭ જ્યારે કોઈ ૫૫ વરસનો શ્રીમંત જુદો ૧૨ વરસની છોકરી સાથે શાદી કરવાનો મન-સુખો કરતો હોય.

૮ જ્યારે કોઈ મુદ્દામાં ટાઈપિ પ્રેક્ષકને એક ફેશનેબલ અને મેન્યુએટ છોકરીથી શાદી કરી લે.

સવાલ

ખરી રીતે તે ઇસ્ક કાણુ ફરી શકે છે?

જવાબ

૧ તે માણસ કે જેની ઉંમર ૨૮ વરસની હોય અને પાંચ બચ્ચાંઓનો બાપ હોય.

૨ તે વિદ્યાર્થી કે જે તે ધો.૩માંથી કે જેમાં સૌંદર્યવતી સ્ત્રીઓ ભેડી હોય તેની પાછળ સાચકલ દોડાવવાનો આદી હોય.

૩ તે પત્ની કે જેની પતિ ૬ મહિના પિયર રહેતી હોય.

૪ તે મોટર ડ્રાઇવર કે જે કન્યા શાળાની મોટર લોરી ચલાવતો હોય.

૫ તે નવ્યાય કે જેની મિલકત કોઈ બોર્ડ વૉર્ડ ચઇ ચૂકી હોય.

૬ તે નર્સ કે જેણી કદમાં ૪૬ ફુટ લાંબી, વજનમાં ૨૬ મણ અને ૨૭૦ લયક્ષા (કાળા) હોય.

૭ તે સુવાન કે જેના વડાઓ પંદર હજાર

રૂપીઆની મૂઠી છોડી ગયા હોય.

૮ તે મુલ્લાંજી કે જેનો બેઠકનો ચોરડો ફિલ્મ એક્ટ્રેસોની તસ્વીરોથી શણગારેલો હોય.

સવાલ

કોલસાની દલાલીમાં હાથ ઢાળા કેવી રીતે થાય છે? તે દાખલા આપી સમજાવો.

જવાબ

૧ જ્યારે કોઈને નેસ્નાલીસ્ટ આગેવાનની એકાદ ચોરીસરથી ઓળખાણુ કરાવી દો અને પછી બીજો અડવાડીએ તેજ લીધર સી. આઈ.

ડી. ઓફીસમાં નજરે પડે!

૨ આપ કોઈ ખુશીના પ્રસંગે આપને ત્યાં કોઈ આકર્ષક નાચવાવાળી બેલાવો અને ભરી મેહફિસમાં આપનો દોસ્ત તેને જોઈને અક્કલ અને હોશ ગુમાવી દે.

૩ જ્યારે કોઈ નિર્દોષ મુખજના પરદેશી નવજવાનની નોકરીની તમે જામીનગીરી આપો અને બે ચાર દિવસ પછી તે ગુમ થઈ જાય.

૪ જ્યારે તમે તમારા ભાણેજ પા લત્રીગને બેએક ફિલ્મો તમારા ખર્ચે દેખાડો અને પછી તે પોતાની ચોપડીઓ વેચી સીનેમા જોવાનું શરૂ કરી દે.

સવાલ

એક માણસ ખડખડાડ કયારે હસે?

જવાબ

૧ જ્યારે ઇન્કેસેશનમાં (ચુંટણીમાં) એક માણસ કોઈ ઉમ્મીદવાર પાસેથી લાંચ લઈને પણ તેનીજ વિરુદ્ધ મત મત આપે.

૨ જ્યારે હકીમ સાહબ નાડને હાથમાં લેતા છતાં પણ બીમારને શું બીમારી છે એમ પુછતા હોય.

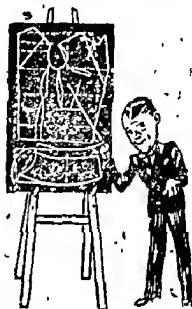
૩ જ્યારે એક વેશ્યા એકાદ પોલીસવાળાની પડોશણુ ચઢને પણ નિરાતિ સુવાનો વિચાર કરતી હોય.

૪ જ્યારે કોઈ નખરાળી પતિ સાડી અને નેકસેસ લઈ લીધા પછી પણ પોતાના પતિના ખીસાંની તાકમાં લાગી રહી હોય.

અનુવાદક:—કમરે (ખાંટવા)

સ્વીકાર અને સમાલોચના

ઇમ્પીરીયલ ટેલરંગ એન્ડ કંટીંગ કોલેજ-નુરતનું સચીવ અભિપ્રાય અર્થે મળ્યું. અમે જાણ્યું કે આગ્રહાસની કેટલીક લેખણ સંસ્થાઓ જેવી આ પણ એક સંસ્થા. દરો પણ સચીવ વાંચ્યા પછી અમારા તરી રહ્યાના એક પ્રતિનિધિએ જાતે જાણને એ સંસ્થાની મુલાકાત લીધી તો કામ રીતસર અને સંપૂર્ણ શાસ્ત્રીય રીતે ઉત્સાહ પૂર્વક થતું જોયું. પ્રિન્સિપાલ વી. એ. પુનાવાલા ખંતપૂર્વક કંટીંગ અને ટેલરંગ ટીપ્પારમેન્ટ સંસ્થાને છે. સંસ્થા નાની છતાં જેટલી ઉપયોગી છે તેટલીજ અવરિચન પણ છે. આ બેકારીના જમાનામાં ટેલરંગ કામ ધીખતું એ ઘણું ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે. કારણ કે એથી ઓછા ખર્ચમાં માણસ શહેર કે મામડામાં ગમે ત્યાં સ્વતંત્ર ધંધો કરી શકે એમ છે. આ સંસ્થા એક સારી સંસ્થા તરીકે અમારા ધ્યાનમાં ઉતરી છે એવી સંસ્થામાં શિક્ષણ લેવાથી થોડા વખતમાં છેત્રામાં છેતરી હજારો ટેલરંગ કામ શીખી શકાય છે.

ઈમાન-એ મુજબથી નીકળતા પખવાડિકના સરઆતના જે અંકો તેના સંપાદક-ઈમાન કાસમ તરફથી મળ્યા છે મુજબર અકવાડિક ૧૦૦ મરન સ્ટ્રીટ નંગ બજાર મુજબ નં. ૩ થી પ્રગટ થાય છે. પંજાબની લાહોર છાત્રાલી પછી ગામની સીરત કમિટીના મુખપત્ર તરીકે આ પખવાડિક અંગ્રેજ અને ગુજરાતીમાં પ્રગટ થાય છે. સીરત કમિટીની હરિલાલ સેવાઓથી ગુજરાત અપરિચિત નથીજ. તેનું આ પખવાડિક પણ રૂપ-રંગ અને કામમાં સંગીન છે. સંપાદકની કાળજી પાને પાને દેખાઈ આવે છે, દુઃકાજમાં કહીએ તો નામ પ્રમાણે અવસ્ય ગુણ ધરાવે છે. આવા એક જરૂરી પખવાડિકને ઉત્તેજન આપતું એ મુરિસખોની ફરજ ગણાય. વા. લલાકમ રા. ર) છે. (રા. વલ્લભરા)

મેસર્સ હર્ષિસજ એન્ડ સન્સ; બીજા બજાર રોડેર તરફથી "પ્રભાત" દુધ પાવર અને "પ્રભાત" હેર રિમુવોંગ પાવર મળ્યા છે. આજુ મોંઘવારી તેમાં ખાસ કરીને દવાઓની બાંધતમા કંઈ કહેવા જેવુંજ નથી તેવા સમયમાં દુધ પાવરની કીમત ત્રણ આના અને હેર રિમુવોંગ પાવરની કીમત ચાર આના વધુ પડતી કહેવાય નહીં. વિદેશી વસ્તુઓના દુકાગીયા સમયમાં સ્વદેશી વસ્તુઓની બનાવટ તરફ અમે વંચક વર્ગનું લક્ષ્ય ખેંચીએ તો અસ્થાને-તો તે નથીજ. દુધ પાવર મોંઘની દરેક બીમારીઓથી બચાવતું સાધન રૂપ થઈ પડે એમ લાગે છે. હેર રિમુવોંગ પાવરમાં જરૂરી વસ્તુઓ ઉપગત જુરખોતું પ્રમાણ પણ સારું સચવાયું લાગે છે. અમે બને વસ્તુઓની એકાદ દ્રાવણ લેવા માટે વાંચકને ગુઝ લાવે વિનંતી કરીએ છીએ. ("ખાણી")

પંક્તિ : પાણી કયાં છે આપની તલ્વારમાં ?

આંખડીને વાર કરતી વારમાં;
 છે મગલ બુદ્ધિજ એના વારમાં.
 દિલ ફસાવું પાંપણોના પ્યારમાં;
 દૂલના લાંવા લીએ છે ખારમાં.
 હું બંધુ છું ધરિકના અંગારમાં;
 હેમ પંસ્તાઉ પડીને ખારમાં.
 જખમ અંધે છે જિગરનાં આપને;
 એનું ખીજું કાણું છે સંસારમાં ?
 આપ દિલના દાગ પર દ્રષ્ટિ કરો;
 એક નવો શુલ્કાર છે શુલ્કારમાં.
 એક એની ચિંતનામાં છે બધું;
 સાર કંઈ ખીજે નથી સંસારમાં.
 કાઈ મરતાની અદાઓ લઈ ગયું;
 હોશ ને બાકી હતો હુશિયારમાં.
 લાખ યત્ને શીશ ઉંચું થાય ના;
 શેઠ ગળખતો ભાર છે આભારમાં.
 જો ખુદાનો લાલ આપે છે અગન;
 પહોંચ 'શાયદા' મયકદે પળવારમાં.

નીતરાવી રકત અશુધારમાં;
 પ્રાણુ ધાધો પ્રાણના વિસ્તારમાં.
 પ્રેમીઓની દાર કેવળ છા છે;
 એક ભેમાંથી બને છે દારમાં.
 કુખેધની દાગ કયતો જાય છે;
 ધાર બાળી ચારની તલ્વારમાં.
 જામ કુંદલો-મન-અલસદા ફાનને;
 એક દિન ખાલી થશે સંસારમાં.
 તકબિમૂનસ-હકક-મિત્ર બાતિન અરો !
 પ્રણ-રસ છે સંત, પી, મગધારમાં.
 સવ—પ્ર—યુઅતી—ક—રેતરદા સાંભળો;
 થું નથી દિલધરીઓ દિલધારમાં ?
 કુંતુકનરન મખફિયત નિકટ કહી;
 પૂર્ણ મુગ પાસવ થશે પગવારમાં.
 મનરઆની, મનરઆની થઇ ગઇ;
 જોઈ, માત્રાગલ ખરે જોનારમાં.
 રખેઅરની પર તમારી હે "કલીમે"
 લનતરાની સિદ્ધ થઇ દીધારમાં.

'શાયદા' (મુંબઈ)

"કલીમે વાકીફી" (દિરોહ)

શોખી; શું બોલતી થાયે અસર ?
 ઝિન્દગી વિતી પુતોના, પ્યારમાં !
 દિલ કબને પ્યાર 'માય' હું સનમાં
 નગદ સોદા છે જગત ખાગરમાં
 દિવ્ય જ્યોતિ દે 'અસીર' નેતું ખુદા;
 છે તિમીર, નૌકા પડી મજધારમાં

‘અસીર’ (કલકત્તા)

વાવ એવું કંઈ જીવન ગુસ્સારમાં;
 જેની પુરબો હો સકળ સંસારમાં.
 માફ જીવન-દર્દ તું સમજ્યો નહીં;
 ક્યાંથી સમજે તું પછી ઉપચારમાં !
 વિશ્વમાં શાને થયો ના પાર હું ?
 સ્વસ્થો છે કંઈક મુગ્ધી ખારમાં ?
 દર્દને દાખી છુપાવી અજુઓ;
 ને હસું હું આજ હું સંસારમાં.
 મારા દિલમાં પ્રણયનો દાગ છે;
 હું શદી હું તારા એક ગમખારમાં.
 હો ભરેને આપ પાણીદાર પલ્લુ.
 પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં ?
 એ પનગોના પ્રણય દિલ જાણવા;
 તું શમા થઈ જ પતંગ સંસારમાં.
 શાને જાહિદ પ્રેમની પુછે વ્યથા,
 તું શું જાણે દિલ અને દિલ્લારમાં ?
 આવવા દો એક એક અહીં તીરે નજર;
 દિલ-મિત્ર તૈયાર છે સત્કારમાં.
 આજ છે, તક્કાન ઠંડી આઠ છે;
 છે પ્રલય આકાશ-અથુધા ૨ માં.
 કાં રે છે હારથી “મઝામ” તું;
 માનવી જીતે છે દુનિયા હારમાં.

“મઝામ” (નૈતપુર)

અંદની સતોમાં : શું મજશે ખંડો-
 બોઈનાખું હું જે હું; અંધકારમાં
 ના જન્મે મારો મુઠાની કાઈ પશુ;
 મારું જીવન નાવ છે મજધારમાં.
 લીમ ને કોમિસથી પુછા જરા;
 મેજબૂ શું આખરે તકારમાં ?
 દિલની વિજ્યા મેં વગાડી પલ્લુ ‘અમીન’;
 દર્દનાં સૂરો છે એના તારમાં.

“અમીન” આઝાદ” (સુરત)

છે અજબ સુવાસ જીવનમાં ભરી;
 જે ન છે શુભમાં નતો ગુલઝારમાં.
 દિલ મને છોડી હવે ક્યાં જાય છે ?
 તું જ મારો પાર છે સંસારમાં.
 હોય છે તક્લીફની મીઠી મજા;
 પુષ્પ પલ્લુ ખીલી રહે છે ખારમાં.
 હેઠળ ના કાંઈ જીવનની વિજ્યા;
 છે છુપા આકંઠ એના તારમાં.
 કેમ ‘ધાયલ’ બોલતા કંઈ નથી,
 કંઈ લાગે છે તમે વિચારમાં ?

‘ધાયલ’ (પાગોડ)

પ્રેમનો આરંભ છે દુઃખથી બેઠો;
 અંન એનો આવે છે શુભ સારમાં.
 મારી ઉપર પ્રેમ દ્રષ્ટિ આપની;
 હું દખાઈ જાઉં છું ઉપકારમાં.
 રહમતું બહાવું કરો હો આપ કાં ?
 પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં ?
 આપની આંખો નશીલી જોઈને;
 હોય કંઈ બાકી નથી કુશ્યારમાં.
 પ્રેમથી પ્રીત્ય છે તું હે ‘શરફ’ ?
 પ્રેમ-રોગી તું થયો સંસારમાં ?

“શરફ” (સુરત)

શે ગજળ છે આપના શણગારમાં ?
 લાન ભૂલી જાઉં છું પગવારમાં.
 પ્રેમની મીઠી બળતી બંસરી;
 લાંબાં દિવસ દિવસના ઉપકારમાં.
 એ હઝકતા જામની લાલી મલો;
 જોઉં છું જીવન બધું પુર જહારમાં.
 ચાપ કાં અથ જિંદગી ભેજેન તું;
 છે પરિવર્તન જીવન-સંસારમાં.
 કાળ તું માંડે શુરૂ કરશે ન કંઈ;
 છે મને વિશ્વાસ સર્જનહારમાં,
 પુષ્પ સમ મેલકી ઉઠે તારું જીવન;
 પ્રાણ પેદા કર જીવન શુદ્ધારમાં.
 દઈ પણ દિવસમાં બહે આવી વમે;
 દઈ પણ ઉપચાર છે ઉપચારમાં.
 મેં ન જાણ્યો જિંદગીના મર્મને;
 ગાય છે જે દિલ સિતારી તારમાં.
 ના કહેવાનું “વક્ત્રી” તે કહી દીધું;
 કાચ દ્વારા રાખતી તકરારમાં.
 “વક્ત્રી” કરમાં:

અગમિત કર જ્યેષ્ઠ ને અવકારમાં;
 ને ખીસી જા પુષ્પ સમ શુદ્ધારમાં.
 અશ્રુઓનાં નીરવાં ઘો સાફ કર;
 દાગ લાગ્યા જે દિને બીમારમાં.
 કર્મ ત્હારું જોઈ દિલ શમાં જરા;
 શર્મ પણ શૃંગાર છે શૃંગારમાં.
 લાગ્ય દેવી સુમતે કદ્દો મગર;
 પાણી ક્યાં છે, આપની તદ્દવારમાં ?
 આશ હો મંજિલ તણી તો પાર તું;
 જોશ કુંદા દે જરા રક્તારમાં.
 અનુભો ખોલીને જો “અશરાફ” તું;
 સાર છે લાખો જીવનના સારમાં.
 “અશરાફ” વહાલું

જ્યેષ્ઠથી પાગલ છું તારા પ્યારમાં;
 હું અખો છું ત્યારથી બેકારમાં.
 જોઉં અજમાવો જરા મારી ઉપર;
 પાણી ક્યાં છે આપની તડવારમાં ?
 શક્તિ પણ મળતે નથી મળતી “સહુર”;
 જીવનમાં સાર ‘શું’ સંસારમાં ?
 ‘સહુર’ સુરત

જિંદગી દારી ને કા’ ના પ્યારમાં;
 મમ પ્રણય વ્યાપક થયો સંસારમાં.
 દઈ, ગમ, આશ, મુસીબત એક કાળ;
 એકથો ઉભો રહ્યો છું ચારમાં.
 દુર્દશા બાખી ને મારી ચમ ગયું !
 મૃત્યુ આજે લીન અશુધારમાં.
 દિલને જીતીને તે દિલનો ચમ ગયો;
 જ્ય થયો મારો હૃદયની દારમાં.
 મગન હું વસંતોત્સવમાં હતો;
 પાનખર આવી અરે શણગારમાં.
 પ્રેમના વિલજીત સૂરો નિત્ય હું;
 સાંભળું છું દિલના તારે તારમાં.
 નવ મને પોગળું અધ્યન છે “મજન”
 ને ખડું છું હું કવિતાકારમાં.
 “મજન” ધોસાળી

કલ્પ કાં કરતા નથી શણગારમાં;
 શું કહો પાણી નથી તલવારમાં ?
 નાવડી સપડાઈ છે મજવારમાં;
 મુજને છે વિશ્વાસ તારણહારમાં.
 દઈ તો જીવન તણું જાણ્યું નહોં;
 કાં ગણો પુલ્કે લલા મમવારમાં ?
 સાંભળું છું તેમનો સંદેશ હું;
 ઉદભવે છે જે હૃદયના તારમાં.
 તક પ્રમૂલ-હૃદય-અપ્રમ-તઅપ્રમૂલ;
 સંતજી ! શું તમ નથી પીનારમાં ?
 બુનહુમ-ખિલ-કિરતે-હુમ લાખજલમૂલ;
 જે જગે છે આપના આહવારમાં.
 શાહલાલન—શાહલાલન—શાહજુન;
 મેં ગજલ “સાગર” લખી એ ભારમાં.

“સાગર” જેતપૂરી

હું ન જોઈ સયા થતે તુજ પ્યારમાં;
કાણુ ઝાળખતે મને સંસારમાં ?
જે મરી ચાલ્યા ગયા તુજ પ્યારમાં-
તેજુ છવીને ગયા સંસારમાં,
દારમાં એની છુપાઈ હત છે,
પ્રેમ પ'થે દિલ તું હીમત દારમાં.
દૂર રહેજે બેવફા દુન્યાથી દિલ;
કંઈ નથી અધધારમાં મજબૂરમાં.
કલ્પનામાં આપ આપીને ગયા,
યજ ગયું શું શું અહીં પગવારમાં ?
હો મુખારક વિશ્વ દુન્યાધારને;
મારી દુન્યા આપના દીદારમાં-
મુખથી માંગીને તો 'રાગ્રહ' ને જરા;
શું કમી છે હુસ્નની સરકારમાં.

“સાઈસ” જુનામદી

દિલના સૌદાની કયા પુહોજ નાઃ
ધૂમ છે હર ફેવજો બાકારમાં.
કલ્પ કરશે શું મને કાલિદ અહીં ?
પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં ?
તે બહુરુપિ યજ દેખાય છે,
જેહ છુ તેને દરો દીવારમાં.
મુશ્કેલી અખર નજર રખસારમાં;
છૂટવો મુશ્કેલ ફર્યો આ ચારમાં.
તું ઉઠાસી શીદ થયો છે અવ “મઝાક”,
દેશે દર્શન તે તને આકાશમાં.

“મઝાક” ઝોષ

નાખુદા યજ પારકર, મુજ નાવને;
નાવ મુજ આવી પડી મજબૂરમાં.
જ્યાં જગાં જાય છે, પર જિંદગીનાં;
ખેલ્યા ત્યાં તે નખી પગવારમાં.
રાય હો ચા રંક હો ચા ભુપતિ;
એક છે, સૌ પ્રશના દરવારમાં.
તૂરપર મૂસા પડ્યા બેલાન યજ;
ખૂબી રી છે, ચારના દીદારમાં !
‘દારવાં’ ખેલ્યા ગયો મજિદ લાણી;
હું અટુલો રહી ગયો, અધધારમાં.
પ્રેમના પ'થે પડી “મુઝનર” તો;
ખાખ્યા શું આ દુ:ખી, સંસારમાં ?

“મુઝનર” કોસીડી

શો ફરક મુજમાં અને અધધારમાં ?
ન્યાય ક્યાં છે આપની સરકારમાં ?
જોમ આવી જાય છે બીમારમાં;
શી અંસર છે આપના દીદારમાં !
આવ્યા, રહ્યા, ને ગયા પગવારમાં;
કાણુ સંતોષે રહ્યું સંસારમાં ?
સેજ પર ફોની ને સત્તા હતા;
જઈ મળ્યા તે ખાકના અધધારમાં.
તુજ સિતમને પણ દયા સમજું ન કાં !
શું છે ઉપકાર તુજ અપધારમાં.
શું કહું મિત્રો તથા વરતાવતું;
દુશમની છે પ્રેમના આકારમાં.
કાન્યકી પ્રેમ ના પડો તથા;
બોધ છે “ઉદ્દત” તથા ઉદ્દારમાં.

“ઉદ્દત” (અરબોધન)

કાંઈ પણ સાધી નથી સંસારમાં;
હું લથડિયાં ખાઉં છું અધધારમાં.
વેળા ઉડીને અટકી જાય છે;
રકતવું પાણી થયું તુજ પ્યારમાં.
ઉમિંચો ઉભરાય સુખન કાજ મુજ;
પાણી, જોષ આપની તલવારમાં.
અકંદ દિલનું સમી શકું નથી;
મગટે છે અસ આદા અધધારમાં;
સર્વ વ્યાપક એક દિન ‘બેખુદ’ થશે
મુજ પ્રણય-કિસ્સો સકળ સંસારમાં.

“બેખુદ” ધોરાજી

પગ મેં જાણીને સુકામગ આપના;
પાયરી મુજ આશ તમ રતારમાં.
હું ન કરવા ચાહું છું કંઈ ખુદકુશી;
આપ બાળો હો મિલ અંગારમાં.
ગાય છે ગીતો જરા તો રાંભિયો;
મુજ વધા તૂટેલ દિલના તાં માં.
વર્થ કંઈ હું ખાકને ચોદતો નથી;
આખરે છે એજ એક ગમખવામાં.
મુજ હૃદય ઉઘાન ઉત્તમ યજ ગયું;
ફકત એકજ આપના ધનકારમાં.
અધ વળન તું ન સમજ્યો તો પછી;
શને રૌકીન આખો સંસારમાં.

“રૌકીન” જતપુરી

જે નથી ઉદ્ધૃત, ખેંજરે ખૂંખારમાં;
ધાર તે, ટુંગ આંખડીની ધારમાં.
આંખો 'હું' આસ' ધરીને દારપર;
દાઢ કાં મળતી નથી સરદારમાં!
સર્વને આપી મદીરા હું સનમ;
હુંજ બાકી હું કંઈ પીનારમાં.
હાથ છવન નાચ લવસાગર મદો;
ખાપ છે ગોથાં પડી મગધારમાં.
કલ્સ કાળે આગ્યાં તલવારે લઈ;
ક્યાં છે પાણી આપની તલવારમાં!
કોણ છે? કોને કહું મુજ દહો ગમ;
કોઈ 'એકસ'નું નથી સંસારમાં!

"એકસ" સદેરી

શો ભરોસો આપનાં ઈશ્વરમાં?
આપ બદલાઈ ગયા પળવારમાં!
આં દશાનો અંત દેવો આવરો;
છે મને દીવાનગી બહેવારમાં.
સદ વિચારી કોઈને જોતો નથી;
એકનો હું વિચરતાં વિસ્તારમાં!
છે હજી તો કાળના ઘાએ ઘણું;
કેમ તું થાકી ગયો બેચારમાં?
મારું છવન આપની મરજી બને;
યાચના છે આપની સરકારમાં.
તારા ધૂની ને લક્ષા હો ભાન શે?
પુષ્પ એ જોઈ રહો અંગારમાં.
પાનખર પર અણુમો યાતે નદિ;
એને તું સમજ્યો હતો જો બંદારમાં
જે મજાઓ પુષ્પમાં જોઈ નદિ;
એ મજા મુજને મજાઓ ખારમાં.
દિલની વ્યાકૂળતા વધુ યાતી ગઈ;
શાંતિ ક્યાં છે આપના દિલમાં!
ચાલુસાઈને તજી આપે "સગીર"
છે ઘણું એવાય આ સંસારમાં.

"સગીર" મુજબ

કેટલી ખૂબી છે હા કલદારમાં!
બેવકૂફો પણ ખપે સરદારમાં!
છે પતિ પત્નિ મદો ધરમાં લગ્ન;
સત્ય એ પ્રગટે છે અસહકારમાં!
બેદનાશો ચઢ્યા આ ગાંધી નથી;
એ અભિમન્યુ છે બસ અવતારમાં!
વેંદુ કરતાં કરતાં તે "ધન્યંતરી";
ત્રેમ રોગી થઈ ગયા ઉપચારમાં!

"ધન્યંતરી"

છે તકપ દિલને, વિસાદે યારની;
શ્રુત એ દિલને, ગળાના હારમાં.
એ ધડીની મોજ છે, ખાલી અડો;
સાર તું છે યાર, આ સંસારમાં!
દાવો શાએરીનો "હામી" કાં કરે;
શું રહાય લાડું છે ટુંગ અરબારમાં?

"હામી" સુરત

છે આ મુજ સંસાર ટુંગ સહકારમાં;
તુ નથી તો કંઈ નથી સંસારમાં.
ચાર જોયો ત્રેમના એ સારમાં;
હાથ છવનથી મેં ધાપા ખ્યારમાં.
કલ કરવાને મને એક વારમાં;
ક્યાં છે પાણી આપની તલવારમાં?
દિલગી એ રૂપની સુરત બધે;
જોઈ હું પ્રકાશ કે અધકારમાં.
દિલગીની દિલગીમાં દિલગી;
દિલ વહી જાય છે અશુધારમાં.
ટુંગ મિલન આપુરતાથી દિલ મદો;
જીવજીવે છે પ્રેમ એક એક તારમાં.
સુખ ખટી ક્યાંથી મજે 'નાનિક' તને!
દોઢ ગમ છે જિંદગીના સારમાં!

"નાનિક" સદેરી

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

મુસ્લિમ ગુજરાત જેની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યું છે તે કુઆને પાકનો માતબર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક મેજનો સુંદર ખ્લોક બનાવી એક કોઢ્રમમાં અરબી લખાણ અને ખીજ કોઢ્રમમાં તેનો શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતબર તફસીરોના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરળતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. ટુંકમાં અમારા તરફથી પ્રગટ થએલા સીપારાઓને જોયા વિના આવી બહોર ખબરથી તેની બહોરી અને જાતિની ખુબીઓનો આપને વિચાર આવી શકશે નહિ. ખાત્રી માટે કોઈ પણ સીપારો મંગાવી જુઓ. છપાઈનું કામ શ્રાદ્ધ છે અને અત્યાર સુધીમાં તેર સીપારા પ્રગટ થયા છે.

અરમાનો	પારો હદિઓ	છ આના	પોસ્ટેજ ૦)-૧
અલ્લિફ-લામ-મીમનો	" "	છ આના	"
સ-યફ્લનો	" "	છ આના	"
તિલકર-રુસુલનો	" "	છ આના	"
લન-તનાલૂનો	" "	છ આના	"
વલ-મુહસનાતનો	" "	છ આના	"
લા-યુહિખુદાહનો	" "	છ આના	"
વ-એમ્રા સમેઉનો	" "	છ આના	"
વ-લવ-અન્નનાનો	" "	છ આના	"
કાલલ-મલઉનો	" "	છ આના	"
વઅલમૂનો	" "	છ આના	"
યઅતઝેરન	" "	છ આના	"
વમામિન દાખખતીન	" "	છ આના	"

નોટ:-એક અથવા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા માટે બજા ની અને બે સીપારા માટે બજા ની પોસ્ટ ટીકીટ ખીડી.

પંજસૂરહ (આઠ સૂરહનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (ટપાલ ખર્ચ જુદું)

રોકિટ:-ધી રાંદર
રોકર્સ. કુણીક, સુરત.

સાદિક બુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)

૧. “ શમ્ભુ પેહલે જલ રહીથી વોહલી અબ ખામોશ હય ”

રમરણો:

લેખક: “ હાજન ” ધોરાજી.

યુવાનીની ઉંમર કેટલી રમ્ય હોય છે? ગુલાબી રંગો એની દૈનિક્યતાને ઝળકાવતા અને તેના આકર્ષક અનવધિ ઓજસ જીવનમાં અગવ્યાજ પાથરે છે. આ સંગમથી પ્રવૃત્ત જાતે પ્રેરણા પામેલા પ્રસારે છે; ત્યારે હૃદય જાવિની બાંધણીમાં વિહાર કરે છે.

અલૌકિક તેજ સંદિમાં ઉડ્યન કરતી ભાવનાના વર્તુળ મારી વિહાર કરતી હું ગાંડીતૂર બની ને મને જુલો.

પ્રાથિમાત્મ દેશની સફર કરી હમણાંજ દિંદની પવિત્ર જુમિ પર દંડી મુકી હતી. જીવન દ્વાપ સાથે રસ પ્રભા એની બહારમાં ખીલી ઉઠી હતી. અંગે અંગમાં અવર્ણનિય ભાવ પેદા થયા, હું વ્યાજૂળ બની અને હૃદયને ખોઈ બેઠી.

દિંદની જમીન ઉપર પગ મૂક્યા પછી મ્હારા આંકડાની સંખ્યા અપાર હતી. મ્હારી નાજુક દેહલતાને જોઈ બધા મને લાવપૂર્ણ દ્રષ્ટિએ અવગોઠતા. કેટલાક વિલિન ભાવે મારા નિવાસ્થાન સુધી આવી સૌન્દર્ય મુખ ચતા કંઈક રસીક આત્માએ તો એમની ઘેઝઝાની માઝા મુકી મ્હારા નાજુક શરીરને રપઈ કરી પ્રસન્ન થતા.

મને લાગ્યું કે દિંદની પ્રેમમય માનવતાનું મમત્વ આટલી દરે ઉઝારાઈ રહ્યું છે એનું કારણ માત્ર મારી દેહ નાજુકતાજ દોવી જોઈએ.

ખરેજ, પછી તો...હું અસંખ્ય આંકડા અને પ્રેમીઓની નજરોનું ગાળ્યોંડું બની. એમાં એકપર મારું દિલ ગયું. દરે

એને દિંદાર માન્યો. એજે મારું દિલ હણી લીધું અને ત્યારથી હું એના શરણે ગઈ, અને એ મ્હારા પ્રેમીની પ્રેમદા બની.

ત્યારે ધૈર્યનો આટો વિકાસ શરીરના અંગે અંગમાંથી સ્પરશે હશે. ગુલાબની પકવ કળી ઉપાના તીલાણુ દરાશથી ધીમી ધીમી હશે ને જગતને તેના મુગધથી વિકસાવે તેમ મારું પ્રવૃત્ત મુખ હરતું ત્યારે સારાએ સંસારની પ્રવૃત્તતા અણુએ અણુને આપાવતી હતી.

આ વિશિષ્ટાથી પ્રથમ દર્શને માનવતા મને સત્કારવા ઉઠી પડતી હતી. મ્હારા કોયલ જેવા મીઠા આવાજ ને સાંભળી માનવતા આવાજ બની રિથર ઉભી રહી જતી.

અરે...એટલુંજ નહીં પણ મને દરથી આવતી દેખી માનવતા મારું સન્માન કરવા ઘેલી ઘેલી બની જતી. જ્યારે હું સંઘીપ આવી, ત્યારે હું દ્રવ્ય દેટકું દિવ્ય દેટકું અલૌકિક હતું! કોઈ મદાન દેહબક્ત કે લોક રત્ન આટલું માન માનવતા નહિ કરતી હોય, હું જ્યારે નજીક આવતી ત્યારે એ પ્રેમાળ માનવતા દૂર ખસી, મ્હારો પંથ સાફ કરી દેતી. હું તેમના આવકાર ને અનન્ય સત્કારથી ગાંડીતૂર ચર્ચ જતી! અને જ્યારે હું માનવતાની નીકટથી પસાર થતી ત્યારે તો મારો હૃદય ક્યાં એ સમાતો નહિ! ભારપૂર્ણ શિમનના અનેરાં દ્રવ્યોને અવગોઠતી માનવતાની સલામીએને ઝીંઝની હું આજળ ધપતી ત્યારે મને લાગ્યું કે આટલું માન દ્વાપ દિંદની જમીન ઉપર કોઈ મદાન રાજકુમારી કે આદ્યનદીને પણ મળતું નહિ હોય.

એક ખુશનુમા સંધ્યા હતી. હું મારા
આદક સાથે ફરી રહી હતી ફરતાં ફરતાં અમે
બંને સાગર તટ પર આવ્યાં. સાગરનું મીઠું
ચુંગત માછ રમું હતું. વ્યોમ મધ્યે વાદળોએના
સંખ્યની કૂચ દ્રષ્ટિગોચર થતી સાથે ટળતી સંધ્યા
અચિરેન ગદીવરઓને હૃદયને પ્રવૃદ્ધ બનાવી
દેતી હતી.

મદારા આદક સાથે દત્તા. બાવનાવાદી
હવે દત્તા. એમને અર્ધનું દ્રષ્ય પ્રિય લાગ્યું
નિરકુન્દ મદારાસાગરનું ગાન એમને ગમ્યું. નૈસ-
ર્ગિક દ્રષ્યોએ એમના હૃદયમાં પ્રેરણાના દીપક
પ્રગટાવી દીધા.

અર્ધગય રનેડ દ્રષ્ટિ સાથે મ્હને રેતીમાં
એસાડી તે પાણી ભેગા નોડપુક ને ફાટિનવળેન
કાઠી ધીમું ધીમું રહ્યું રૂંડ કંઈ. કાચની
ધંકિનજો ટપકાવના ગયા. એમના મંદ ચુંગત
સાથે એના પડખા મ્હારા હૃદયમાં ધનગતી ઉઠ્યા.
તેમોએ માતું શૂંડ કંઈ.

“હું યમ વાદળો રંગ્ય છે પાલો સાધા,
મારી તૃષા ને ખુશો અદી આવો સાધા,
મૃત્યુની કાંત ખજા છે કે એ ક્યારે આવે ?
નમ દેવા મદા ઇવનને વિનાયો સાધી”

રસીક, રંગીન, અર્ધાકિંક દિવ્યઃ એવા
પણાએ પ્રગંભા મારી કથા સર્વ વજાએલા
છે. પણ એનું વર્ણન હું શું કરું ?

આશાએનો વિદેસ યનાંતી સાથે જ બેઝેની
કેલાઈ ગઈ. નિદાશાએ ઇવન સાથે સંયુક્ત
ચએલાં વિદ્યાસનાં સ્વરૂપ પડી દીધાં. આજ
સુધી મરજીનું નામ મુગતી રેતું હતું. પણ
આજે એ ડર રહી નહિ એક શાયરે કહ્યું છેઃ-
“માસને કાયા પલટી એએતેવારે જીવતી,
આજ તક ફરવારયા મરના, અજ આસાં દોખા.”

ઇવન સ્વપ્ન કદાચીની સ્મૃતિઓ આજે
યાદ કેમ આવે છે ?

મ્હને એ યાદ છેઃ શાયર ઇવનના અંત
સુધી એ સ્મૃતિઓ-સ્મૃતિઓજ રહેવાને કેમ
સર્ગર્થન દોષ ક્રેમ લાગે !

જમીન ઉપર કોઈએ અંગારા વેરી દીધા
રોપ એવા કમકમતા-ઉખળ તાપે બગતી બગતી
પણ હું મારા આદક સાથે ફરતી ફરતી હતી.
એકા, રેસાં, લાછકારેલો મીચો, ઝોડિએ
ફરેકે મધ્યેએ જતાં હું મદારા પ્રેમી સાથેજ-
રેતી.

ઉપગતી શીવગ સવારે હું એમની સાથે
બહાર પડતી.

બધાનક નિરવ રાત્રિના સમયેએ એમની
સાથે જતાં હું જતાએ અચકાતી નહી.

હા. મારા આદકની એક કૃપા કહો, અમી
દ્રષ્ટિઃ કહે, મહેરબાની કહે, કે પછી મારા પ્રત્યે
રહેલા રનેડના અવિશેષ યુગો એ યાદકનું
હૃદય પ્રેમાળ બની રાત્રિના ટાંછે લાગણી જરૂર
અનુભવતું હતું. મ્હને તેઓ પંચામી રાત્રિના
સમયે ફાનસ દેતા દત્તા હું એના મંદ મંદ-
પ્રકાશમાં મદારા આદકના પથે લપતી. આ
રીને મારા આદકની રતિ ઉંકે રમીકનાના આરે
ઉભી હતી રાત્રિએ કે દિવ્યે મમે ત્યાં. તેઓ
નય ત્યારે મ્હને સાથે બેતાનું વિસરનાજ નહીં.

આ બધાં મદા વર્ધનનાં પરિણામે મારું.
શરીર ફીણ થતું ગયું. ક્યારેક બીમાર થઈ
જતી, ક્યારેક રવારૂ થઈ જતું. ક્યારેક
ગેટમાં બેઠું હતું હાં થતું અને ક્યારેક કોઠર કેને,
છત્રાજ યતો. ક્યારેક દવાની સખત સોદા જેવી.
ગ્રામીઓ ખારી પડતી, અને એમાંએ દેડ
નિર્જનતાના કારણે ઘણી વખત મસ્તકમાં હાં
ઉઠતું. જાગે મસ્તક ચીરાઈ જતું દોષ એવું
લાગતું ત્યારે ગીકણા મલમથી લપટાએલી
મલમ પડીઓ મસ્તકે ચોટાળી પડતી. આ
બધું ક્યારેક ક્યારેક થતું અને ઇલાજ પછી
આરામ મળતો.

રહેતાં રહેતાં મહારાં યૌવન હણાવું ગયું. યૌવનની વિદાય સાથે મહારા ચાલકની લાગ-ણીઓ અને મારાં પ્રત્યેની મમતાઓ પણ વિદાય થવા લાગી. આ વનતની માનવ જોશખર્ષ જોઈ જીવન આકરું થઈ પડ્યું. પછી તો મારું સ્વાસ્થ્ય ખરાડડું ગયું. મહારા હૃદયમાં વેદનાની જગાંઓ સળગતી રહી અને એમાં-ખળતીજ રહી.

આટલાં આટલું કષ્ટ મુજે મોટે સડન કર્યું. છતાં એની કદરે મહારા આંકે ન કરી પછી તો મરણને આશાવે જીવન વ્યતિત કરતી રહી. છતાં પણ મહારા આંકકનો મોડ છુટે એમ ક્યાં હતો? મારી શારિરીક હાલત આસી વઢે અસાગ હતી છતાં પણ એમની રક્ષણિતે નો એટલીજ તેમની હતી. મને સાથે લઈને

વિહાર કરવાની લાલસા તો એટલીજ પ્રબળ હતી. એમની લાલસાને મેં ક્યારે જો અપરોધી નહીં તરિત નહીં, તો કંઈ મંદગતિએ આંક સાથે ચાલી એમના સાથેજ રહેતી.

ક્યારે હું એકમ નિર્બળ બની-ચાલી ચકત્ર અસકત બની ત્યારે એ કૂર આંકે-એ મહારા પ્રેમીએ મકાનની એક વેસન જગ્યાએ લઈ જઈ ત્યાં બેસાડી દીધી.

એમની સાથે રહેતા તેમના એક કુટુંબી જનને ઉદેશી મારા તરફ અંગુલી નિર્દેશ કરીને કહ્યું. “લુગો આ સાયકલ બહુ જલદી નકામી બની ગઈ. આના કરતાં મોટર સાયકલ લીધી હોત તો વચ દટકાં વરસ પછાર થયાં હોત?”

સુરિશ્વર-ગુજરાતની પહેલી ગ્રંથમાળા

બજારે ઇકિગાલ ગ્રંથમાળા

: સીરતી દૃત :-

* થેડાંક ચરિત્ર દર્શનો *

[ઇસ્લામા ૧૧ મકાન લીંગના અદ્ભુત જીવન પ્રસંગો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ. બર્મા પોસ્ટેજ ૦ ૧-૬

[આફ્રિકા ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

-: ઉર્દૂની મશહૂર લેખિકા હિનાબ ઇન્તિયાઝ્ઝાલી દૃત :-

* આંસૂની ઈમારત *

[ઇસ્લામી સંસ્કારની એક મુંદર નવલકથા]

મૂલ્ય ૦-૮-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ

[આફ્રિકા શિલિંગ એક પોસ્ટેજ સહિત]

બજારે ઇકિગાલ

દોર Kathor (વાણ : સાયબ)

રોડિક્રિટ : ધી રદિર રોડર્સ કલુપીક, મુરત.

વિચાર મંથન

એસ. ઉનીઆ "શાકિર" બી. એ.

સંહિતે સર્જનકાર નિરાળો છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં એણે નિરાળાં દારો બતાવી રાખ્યાં છે. કેટલાંક દાર તો એટલાં બધાં નિરાળાં કે માનવ બુદ્ધિ તેને કળીએ શકતી નથી. હૃદયનાં દાર સાંભળ્યાં છે; જ્ઞેયાં નથી. નયન દાર કવિની કવચના છે. એ સિવાય આપણે શું જાણીએ નથી? સ્વર્ગ નર્કનાં દાર પણ કળી શકાય એમ ક્યાં છે? એક આવીશાન મહેત્ત, અને એક યુગધંધા દારનો તકાવત પણ સમજવો બુદ્ધિ જ મુશ્કેલ છે. જ્ઞેયની દીવાલોમાં આવેલાં દાર અને સીનેમા હાઉસનાં દારમાં પણ કાંઈ એકાં તકાવત નથી? એ બધાં દારોમાંથી અમુકને ખુશ્કાં અને અમુકને બધ કહ્યો, એટલે જે તકાવત કરો તે આપોઆપ સમજાવ જશે.

કુશ્મન: એ ગરીબ એકલો અટ્ટેલો, માનવી જણે આખી માનવ સંપ્રિત પાપનું ફળ હોય એમ લાગે છે. એ જીવતા મુઠ્ઠાનું જગતમાં સ્થાન શું? એ રજાગતા આમાના દરેક સ્વાસમાં કેટકટલી આડ! અને નિસાસા નીકળતા હશે! વાહ! માનવી હોવા છતાં માનવ જગતમાં દર રહેનાર એ માનવી કેણુ જાણે કેટલીએ નવી નવી નિર્મિતો ઉભી કરેતો હશે! એને આપનો એક એક વિચાર કેટલે દૂરથી આગતો હશે! વાહ! વિલાપી જગત ક્યાં કાંઈની આદથી ડરે એમ છે? અટલા બધા વિશાળ જગતમાં હજારે અમુક આત્મા ધરખાર વિનાજી જીવન પુરું કરે છે! માનવતાના રાત્રી-ઓથી આપણું જગત ઉજારાઈ ગયું હોય એમ લાગે છે.

મોડી નિંદ્રા: સાત રૂપીઆના ખજારે જીવન ચુગતરનાર, ધીરે ધીરે માનવ લાગે છે કે જીવનમાં કુષ્મ જેવું કશું છેજ નહિ. કુષ્મ જાણાય છે! ફક્ત મોઝાએને સાત રૂપીએ કામ કરનારને તો ફક્ત કામ જ જોઈએ. કામ ન

મળે તો એ મૌત માગે છે. એવા માનવી પણ કામ એટલે જીવન, બેકારી એટલે મૌત. કામ અને મૌતની વચ્ચે એના ખાતા કેણુ જાણે કેટલા આત્મા કામ વિના પૂરા થતા હશે! કામ અને બેકારી વચ્ચે રહેલ તકાવત તો કોઈ સાત રૂપીઆમાં દેહ વેષનાર આત્માજ આપણને સમજાવી શકે! કામ કરી કરી થકિલાં માનવ શરીર તમારે મૌતની મીઠી નિંદ્રા મેતાં હશે; ત્યારેજ એમના જીવનનો યાક ઉતરતો હશે. મોડી નિંદ્રા યાક માંગે છે.

ચિત્રકાર: મસ્તીભર્યું જીવન વિતી જવું જોઈ જગ કાંઈ રહે, તેમ એ આકાશમાં બદલાતા રંગ જોઈ રહેતો. સાંજે એકાંતમાં જઈ આકાશમાં બદલાતા રંગો એ જોતો ધેર અલી એ કાંઈક ચિતરતો-લખતો-એના ચિત્રો-લખાણો-વિવિધ રંગથી રંગાએલાં હતાં જીવનની દિશ્મુશીમાં એ એટલુંજ માનતો કે સંધ્યાના રંગ જેવા જીવનમાં માનવી કરીજ શું શકે! જીવનનો એકાદ રંગ ખીલી ઉઠે તે પહેલાં તો ખીજા રંગની આશી હાંસ દેખાવ લાગે, પાછી ત્રીજ, પછી ચોથા અને એમ જોત જોતાંમાં ધણ રંગ બદલાઈ જાય છે. જીવન આ જગતમાં અપુરુંજ રહી જાય છે. જીવનની આશા પણ અપુરી રહે છે, અને તેથીજ ચિત્રકારનાં ચિત્રો અપુરાં રહી જાય છે. જગત અપુરું છે માટેજ રહેલા લાયક જણાય છે.

રીરાતો: પાલકા દીવાળો! તું બપોને ચાહે છે, અને કાંઈને પણ ચાહતો નથી તદારી કુન્યામાં બધુંએ છે અને કાંઈએ નથી! ત્યારે કુન્યા આખી હસે છે; ત્યારે તું ચૂપ રહે છે! ત્યારે કુન્યા ચૂપ રહે છે; ત્યારે તું હસે છે! ત્યારે તું હસે ત્યારે જગત આખું હસી ઊઠે છે. દીવાનાની કુન્યા એટલે જ્યાં મહુદર અને તદારે નથી હોય તેવો સંસાર.

પાંધી: જગતથી વિદાય લેતા એ સુસારે એક છેલ્લી નજર-જે ધરમાં એણે આખી જિંદગી ગાળી હતી-આરે તરફ આખી. એકજ પગમાં નિરાણું નાટક લગવાઈ ગયું!-જીવન ભર જે વસ્તુ એ ન જોઈ શક્યો તે વસ્તુ એણે એકજ પગમાં જોઈ લીધી. ધર્મગુરુઓ જે વાત લેખોમાં સમજાવી નહિ શક્યા તે એણે પગમાં સમજી લીધી. મનિઝલ તરફ પ્રયાણ કરતી વેળા આપણું જગત કેવું લાગતું હશે વાડે?

નવી સૃષ્ટિ: માનવીની એક નાનકમાં નાની આશા આપણી દુન્યા કરતાં પણ મોટી છે. એક આશા અનેક સૃષ્ટિઓ ઉપજાવી કાઢે છે. માનવોમાં આશા પેદા થતાં વાર જ એ જગત કરતાં મેદાન દેખાય છે; આશા પરી થતાં એ પાંછો નાનો દેખાવા લાગે છે. આશા અધૂરી રહેતાં એ લાખો સૃષ્ટિ કરતાં પણ મહાન બની

જેણે છે. અધૂરી આશા જોરસે તબો સૃષ્ટિનું બીજાં આપણી સૃષ્ટિ દમેશ નવી જોટલા માટે લાગે છે કે લાખો આશા અધૂરી રહે છે.

જીવન: જીવન જોરસે અનેક વાર બનતું અને બગડતું. જે જીવન બગાડતો નથી એ જીવન બનાવતોયે નથી. દેવાને જીવન બગાડતાં કે બનાવતાં આવડતું નથી એટલેજ માનવી દેવ કરતાં પણ મહાન છે.

અંતરનાં અંધારાં: આંગળા જગત પાસે આખોજ ક્યાં છે? એણે 'તો દરેક વસ્તુ જોનાં માટે યંત્રો શોધ્યાં છે. આંગળી સંસ્કૃતિએ વિજ્ઞાનો આખી અંતરમાં અંધારાં પવડ કરી દીધાં છે.

“કારવાં” આફ્રિકામાં મળનારું દેકાણું:—

UNION PRINTING WORKS
91, Victoria Street,
DURBAN.

“દેકાણાલ”

તંત્રી:—“મરહુમ” સંદેરી.

અઠવાડિયામાં એ વાર ગુજરાતી ભાષામાં છેલ્લાં બે વર્ષથી પ્રગટ થાય છે.

રંજન અને જર્માના સમાચાર મેળવવા માટે અનુપમ પત્ર પુરવાર થયું છે. જર્મીસ પત્રોમાંના લેખો પણ અપાતા રહે છે. ગુજરાતી જાણનાર અને જર્મા સાથે સંબંધ રાખનાર દરેક ગુરિલમે આહુક થવુંજ જોઈએ.

: લવાજમ :

સ્થાનિક જર્મા માટે

૧૨ માસના રૂ. ૭ા

છ માસના રૂ. ૪ા

પરદેશ માટે શીર્ડિંગ ૧૪.

હિન્દ માટે

૧૨ માસના રૂ. ૯ા

છ માસના રૂ. ૫ા

લેખો:—મેનેજર, “દેકાણાલ” નંબર ૧૪-૧૮ ગલી નંબર ૨૭ રંજન.

આશા

“ઉદ્દેશ” પરબોધન

હાડી આશાઓએ આજ લગી મને
બોકામાં સંકેપી રાખ્યો હતો. એનાથી મને
શું મળ્યું ?

આજે એજ વિચારી રહો છું—મારું જીવન
સરિતાના રેસા સમાન પ્રબળ ગતિએ વહેતું
વહેતું મૃત્યુ સમુદ્રમાં જઈ મળી રહ્યું છે તેને
હું કેમ કરી પાછું લાવી સારીશ ?

દિન પ્રતિદિન મારી જિંદગીના દિવસો ધ્રુવતા
જઈ રહ્યા છે. મારું બધું પશુ એણું થઈ
રહ્યું છે, છતાંએ આ આશાઓનો શયતાન
મારો પીછો મુકતો નથી ! કેટલું બપોલક અને કેટલું
દેખનાક છે આ દ્રવ્ય ?

હે દીવાના દિલ ! તારી રાત્રી ક્યારે પુરી
થશે અને તું આ લાંબા સ્વપ્નાથી ક્યારે
જાગૃત થશે ! જિવન—વાટિકામાં જે ધૌન્યવું
ડુબી ખીલી રહ્યું છે, તે કયા લગી મહેકવું
રહેશે ? આકાશ ઘાસની ઉપર સદા માટે નથી
ચમક્યા કરતું ! શું તમે નથી જાણતા કે
પાણીના પરપોટા થોડીજવાર લગી પોતાનો ખેત્ર
જળી ફેરી જાય છે અને પાછા પાણીમાં
મળી જાય છે. રાત્રે જે માણસ સ્વપ્નામાં
સ્વર્ગની મજા હોતો છે, તેજ જ્યારે નિદ્રાથી
જાગૃત થાય છે, ત્યારે તેના હૃદયમાં દર્દ
અને દુઃખ વ્યાપેલું હોય છે, અને તે રડવા
ચાહે છે. વૈજ્ઞાનિકો પ્રકાશને થોડીવાર રહી
અદ્રશ્ય થઈ જાય છે, તે વટેમાર્ગીએ પહેલાં
કરતાં વધારે અંધ બનાવી મૂકે છે. રેગિસ્ટાનના
મૃગજળને દેખી વટેમાર્ગીએ પોતાની તૃષ્ણ મટા-
ડવા આવે છે, પરંતુ જ્યારે ત્યાં રેતીના ઢગ-
ભોંઝો વિના બીજું કંઈ વસ્તુ નહિ દેખાય ત્યારે

તેઓનાં દિલો દરમાઈ જાય છે. આશાઓ ધૂળમાં
મળી જાય છે, અને તૃપ્તાથી તરફીઓ ખર્ચ
અંતે તેઓ બિચારા મૃત્યુ પામે છે.

તમેજો રાજપુત્રીથી, હર્ષને હર્ષમાં પ્રેમની
સાંકળો પહેરી હતી છેવટે તેનાથી તમેને શું
મળ્યું ? પતંગો માફક વગર વિચારે તું દીપક
ઉપર ફેલી પડ્યો હવે રડવા વગર દિલને બીજું
કશું બાવતું નથી.

ધન દોલત પ્રાપ્ત કરવા તે કેટલા પ્રયાસો
કર્તા પરંતુ તું સફળ નહીં થઈ શક્યો, યુવાજવું
ફૂલ તોડવા માટે ને હાથ લંબાવ્યો કિન્તુ નિર્દય
કેટકા એ તારો હાથ લોકી લુહાણ કરી નાખ્યો !
સર્પની ફેણપરથી તે મણી એનાના પ્રયત્નો કર્યા
પરંતુ તેણે તને કંઈ માર્યો, જેના કારણે તારા
હાથમાં બળતરા થઈ રહી છે. આહ ! હે હૃદય !
તું કેવી રીતે આ બધી વાતોને ભૂલી જરો ?

માન મરતમે પ્રાપ્ત કરવા ખાતર મેં
પોતાની બધી જિંદગી ખરબચડ કરી નાખી.
જેની રીતે બમરો પુષ્પની સુગંધથી મરત થઈ
પુષ્પનેજ કોરવા મોકે છે...હા...એવીજ રીતે
છતાં અને શત્રુવટે પશુ તને કંઈ મારવું અને
કોરવું શરૂ કરી દીધું છે તે આટલી બધી
મહેનત કરી, શું તેનું આજ ફળ ? હીરા, મેલડી,
મણિકાની લાલચમાં લપટાઈ માછીમારો સમુદ્રમાં
ડુબી મારે છે.

પરંતુ હે મૂર્ખ ! તે લાખો ડિંગાઓથી
એ મોંઘી વધને મૃત્યુના સમુદ્રમાં ફેંકી દીધી
છે. તે કીમતી દોલત હવે કોણ તને પાછી
લાવી આપશે ?

હાથ ! ખુદા જાણે હજી આ “આશા”ના
ધોળા અને ફેણમાં હે હૃદય ! -તને કેટલું
સદન કરવું અને પછણવું પડશે ? આહ !

“આવી છે મોત મુજને આશા મહોંએ “ઉદ્દેશ”
અંતે રહી ગયા છે દિલના વિચાર દિલમાં !”

મુસ્લીમ ઔરત ભૂતકાળની અને આજની

[મૂળ લેખિકા:-મુગરા હુમાયુન બેગમ સાહિબદે]

[ભાષાન્તરકાર:-અહમદ મુહમ્મદભાઈ પટેલ અંકલેખક]

હું જ્યારે હિન્દી મુસ્લિમ ઔરતોની સ્થિતિ અને પ્રવૃત્તિઓ ગૌરવપૂર્વક નિદાણું છું, ત્યારે મહારી આંખો અમુઓથી હલાહલ ભરાઈ જાય છે મહાર' દિલ તડપી ઉઠે છે અને ઉંઘાં ઉંઘાં નિશ્વાસ સહિત રક્ત કરે છે મહારા દિલમાં રંગેગમનું તૃકાન બપાં થાય છે.

મહારા દિલમાં વર્ગોથી એકજ પ્રશ્ન ધોળાઇ રહ્યો છે કે, આતેજ છર્રામી પુત્રીઓ છે કે જેમની માતાઓએ જ'ગે ઓહદ જ'ગે ખેખર, જ'ગે છરાક, જ'ગે ફારિસ અને જ'ગે શમમાં પોતાની રામશરી ભેન્યામ કરી અદ્ભુત બહાદુરી દાખવી, છર્રાગ-દુસ્મનોના કાગળાં કંપારી હા મુસ્લિમ છતોમાં મૂખ્ય ભાગ ભજવ્યો હતો !

હું એક આશ્ચર્યજનક નાન સત્ય જોઈ છું કે આધુનિક જમાનાની નવી ફિરંગી રોશનીથી રંગાએલી હિન્દી મુસ્લિમ ઔરતો મુજબ દિદાના ઝિન્ગીથી ગિરકુલ નાવાકિફ અને સર ફરોશાના કોમી ખિદમતોથી બિરકુલ દૂર છે.

આધુનિક જમાનાની નવી ફિરંગી રોશનીથી રંગાએલી હિન્દી મુસ્લિમ ખાતુનોનું ધ્યેય કેવળ એટલુંજ છે કે ખાતું પીવું, સાગં સારાં પત્નો પહેરવાં, દીમતી અવાહિસતો ખરીદી મોસાપટ્ટીમાં ભળવું અને સીનેમા જોવા દુરસ-દના સમયને જોડા બ્યય કરી, જોડી નિન્દા તથા કુચલી કરવી.

આ સિવાય અમારી બહેનોને બીજી કોમી ખિદમતોમાં કશો રસ નથી. તેમને કૌમતી.

અને આપણી. બહેનોની અસલ અધોગતિ સાક્ષતી નથી.

અમારી કળાવાણી મુસ્લિમ બહેનોને મહારી નમ્ર નિર્નતી છે કે, તેઓ પોતાની કૌમતી, બહેનોની અધોગતિ પ્રત્યે તવજ્જોહુ કરે, અને પોતાની ગફલતની તન્દ્રામાંથી જાગે અને અધોગતિમાં, જહાલતમાં સજકતી કૌમતી બકબૂદી અર્થે તેમની તકકટી કરવા માટેની પોતાની અગત્યની ફર્જને ખ્યાનમાં લઇ મપદાને અમલમાં બહાર પડે.

અંધ માસિક “માંદગી”

ફક્ત ત્રણજ દિવસની અંદર ‘શ્રી નાટ’ ગોળાઓથી ચાલુ થાય છે માસિક અડ-સણની કોઈપણ ફરિયાદ માટે રૂબરૂ મળે, દના સાથે ગેરંટી પત્ર આપવામાં આવે છે. કોમત રૂ. ૫-૮-૦ પરદેશ શી. ૧૦

ગર્ભ રહેતો અટકાવવા

‘રાહત’ દના ફક્ત ત્રણજ દિવસ ખાઈ લેવાથી છાંદગીભરમાં કદી ગર્ભ રહેતો નથી. માસિક ચાલુ, કશુંજ નુકસાન નથી, ઝંકટર, વંદોએ અજમાવેલી દના સાથે ગેરંટી પત્ર મોકલવામાં આવે છે. કોમત રૂ. ૫-૮-૦ પરદેશી રી. ૧૦

દ્રૌં એસ. એચ. ખાન,
૪૨, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, મોનજીની સામે,
કાટ, મુંબઈ, દેાત. ૨૧૩૪૪.

કુમ્ભકુમ્ભ

લેખક: "આશાદ"

જ્યારે પ્રભાતમાં આકર્ષણ હતું અને સંધ્યામાં સૌન્દર્ય.

જ્યારે સમીરનો ધીમે ઓકો ઉડ્યોને જીવ-જીવની દેતો હતો,

જ્યારે ભાવનાઓ બીંતી હતી,

તે સમય ત્યે આખ્યા,

આસિતુ એક બિન્દુ સહને....

હવે ત્યે કેમ નથી આવતા ?

મેઘ ગર્જન કરે છે,

દિવસ અધકારમય છે,

અને—

મઝાઈ ઉદય શન્ય મઝ ગયું છે;

ત્યારે—

ઓઝોમાં મુશ્કેલીના બોને લઇને કેમ નથી આવતા ?

અને—

કેવળ ત્યેમને રિઝવવા માટે મહે આ ગીત ગાયાં છે, અને તેના રોમે રોમમાં, ત્યેમને સૌન્દર્ય વ્યાપેલું છે.

ત્યેમને આકર્ષણ માટે રાગણીએ શ્રુત કર્યો છે અને તેની સ્વામી કામગીતામાં ત્યેમની સ્નેહભરી સ્મૃતિ છે.

નાથ !

ત્યેમની આરાધના માટે સરસ્વતી સાગર રૂપ ધારણ કરી ચિત્રવત યશ છે.

અને—

તેની પ્રત્યેક ક્રિયામાં ત્યેમના મંદિમાતું જીવન છે.

પ્રિતમ !

કેવળ ત્યેમને રંગીન રીઝામણાં માટે મહે આ ગીત ગાયાં છે, અને એની રંગે રંગમાં ત્યેમને સૌન્દર્ય વ્યાપેલું છે.

“કારવાં”નું વાર્ષિક લવાજમ.

દિનક માટે રૂ. ૪,

બર્માં માટે રૂ. ૫,

આફ્રીકા માટે રૂ. ૮, (રૂ. ૫૫)

હુટક નકલ સાત આના

“કારવાં”ના જાહેર ખર્ચના દર.

આખું પેઢી ૧/૨ પેઢી ૧/૪ પેઢી

૧૨ માસ રૂ.	૬૦,	૪૦,	૨૫,
૬ માસ રૂ.	૪૦,	૨૫,	૧૫,
૩ માસ રૂ.	૨૫,	૧૫,	૮,
૧ માસ રૂ.	૮,	૬,	૪,

ટાઈટલ પેઢી અને મેટરની વચ્ચેની બા. જા. માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ. જાહેર ખર્ચના નાણાં ઓડવા-સમાં લેવામાં આવે છે.

આફ્રીકાથી ઓછું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી. બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓફિસ મોકલવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ ઓફિસમાં નીચે મુજબ નામ લેવા વિનંતી છે. **Vahshi Sahitya Karyalaya, Surat City.** રેપર ઉપર આલક નંબર લખવામાં આવ્યો છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવો.

“કારવાં”ના નમુનાના અંકો તરીકે ફક્ત ૧ થી ૪ પુછીના અંકોનું મોકલવામાં આવશે અને તેને માટે દર અંકની કોમન તરીકે ૦-૭-૦ પોસ્ટલમાં મોકલવા. આહુ વરસ માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે મોકલવામાં આવશે નહિ. પછરની સાહિત્ય કાર્યાલય—કણપીઠ, સુરત.

“કારવાં”ની કોમન માસની ૧૫મી તારીખે પ્રગટ થાય છે. મોકલવાનો મેઘ લેવો.

“નદાને રિક્ષાધ્યા”

માસ્તર “મજાક” હોય

આપનું નામ સૈયદ અહમદ રિક્ષાઈ હતું. આપની વંશાયણી હજરત અલી શેરે ખુદ સુધી મેળતી છે. આપના પિતાનું નામ સૈયદ અયુઘ હસનમલી હતું. આપના દાદા પરદાદા ચલા સાંખિત, ખાદિમ, એહમદ, હસન, મહેદી, અયુઘ કાસિમ, મોહમદ, હસન, હુસેન મુસા સાની, ઇમામ ઇબ્રાહીમ મુરતુઝા, ઇમામ મુસી કાસિમ, ઇમામ બહર સાદિક, ઇમામ મોહમદ ખાકિર, ઇમામ મૈનુઘ આબેદિન, ઇમામ હુસેન, હજરત અલી રહીમ શેરે ખુદા હતા.

આપની પેદાશ દિવસી ૫૨૦ માં વસતા શહેરમાં થઈ હતી. આપને “રિક્ષાઈ”ના નામથી એમ સંબોધનામાં આપે છે કે હજરત કુતુબ અયુઘ અખ્લાસ શિન એહમદ બિન અલી બિન યહયા બીન ખાદિમ ચલી શિન રિક્ષાઈના સિલસિલાનો વારસો મળ્યો છે. જેથી એમનો સિલસિલો “રિક્ષાઈયા” કહેવાય છે. બીજી બાજુ હજરત પીરાનેપીર સૈયદ ગૌમુસ આઝમ અખ્દુલકાદર છલાની (૩૬૦)ના સગા બાણેજ થાય છે.

એક દિવસ મોલાના તકીયુદીન વાસળીને પૂછવામાં આવ્યું કે “અહમદ રિક્ષાઈ પોતાની જિંદગીમાં શું કર્યું?” જવાબમાં કહ્યું કે “આપની જિંદગી યાદે ખુદામાં ગાળી છે.”

એક વખતે આપ હજ કરવા માટે મઝા શરીફ ગયા. ત્યાંથી મદીના શરીફ તરફ હજરત પેગંબર રસૂલે ખુદા, સન્ના રોજા મુબારક પર ગયા અને સલામ પઢી “અરસસામે અલસયક યા નહદી” આટલું કહેતાંજ રોજા મુબારકમાંથી આવતી આવ્યો કે “વઅલસયકસ સલામે યા વલદી” આ અવાજ સાંભળતાંજ આપને વજહ આવી ગયો. આ વજહની હાલતમાં આપ કહેવા લાગ્યા કે “ત્યારે હું આપથી

દૂર હતો; ત્યારે મારી રૂઢ આપની તેહનાતમાં મોકલતો હતો કે જે મારા તરફથી આપના રોજા મુબારકની ઝમીનને સુમતી હતી. પણ હવે મારું હજમ અહીંયાં હાજર છે; તો આપે આપનો હાથ મુબારક બહાર કાઢો કે જેને સુમીને મારા હોક તૃપ્ત થાય.”

આ સાંભળતાંજ રોજા મુબારકથી એક તુરાતી હાથ નીકળ્યો કે જે હાથ એટલો તેજસ્વી હતો કે સૂર્ય પણ ચરમાઈ ગયો. તે હાથ મુબારકને આપે સુમ્યો. સુમતી વખતે આસરે નેવું હજાર માણસો ત્યાં હાજર હતા તેઓએ પણ આ દેખાવ જોયો. તેમાં હજરત અઝીઝુદીન ફરહી, હજરત હયાત બિન ફેસ ફિરરાની, હજરત સૈયદ અખ્દુલ કાદિર છલાની-શેખ અલી શામી હાજર હતા. (૩૬૦).

એક વખતે એક માણસે આવી હજરતે ગૌમુસ આઝમ અખ્દુલ કાદર છલાની (૩૬૦)ને પૂછ્યું કે “યા હજરત ધરકે શું છે?” આપે કહ્યું કે: “લાપ આપ મારા બાણેજ અહમદ રિક્ષાઈની પાસે જાવ તે તમોને સમજાવશે” તે માણસ ત્યાંથી હ. અહમદ રિક્ષાઈ પાસે ગયો અને કહ્યું કે “યા હજરત મને આપની પાસે આપના ગ્રામા સાહેબે મોકલ્યો છે.”

આપે તેમની ખેરીયતના સમાચાર પૂછ્યા ત્યાં કહ્યું કે “કેમ મોકલ્યા છે?” તે માણસે કહ્યું કે “હું આપની પાસે એના માટે આવ્યો છું કે આપ મને ‘છરક’ શું છે તે સમજાવો.” આ સાંભળતાંજ આપે ઊભા થઈ એક આદા મારી, આદ મારનાંજ આપના શરીરની સખ ચક્ર એક ટુમ્બો થઈ ગયો. આ જોતાંજ તે માણસ ત્યાંથી નાંકો અને રોધો હ. અખ્દુલ કાદિર છલાની (૩૬૦) પાસે હાજર થઈ સર્વે ખીના

હી. જે સાંભળતાંજ આપે કહ્યું કે “એનેજ
છરક કહે છે, માણસ જો છરક કરે તો તેની
(ખુલ્લી) આંતમાં ફના થઈ જાય.” પછી આપે
પાણી મંગાવી, લાખ લગાડી તે માણસને આપ્યું
અને કહ્યું કે “જા-આ પાણી તે રાખના ટગલા
ઉપર છાંટી દે” પાણી લઈ તે માણસ ગયો અને
તે ટગલા પર ઘટકું. જેથી આપ (અદમદ
રિક્ષા) પાછા સંજવન થયા.

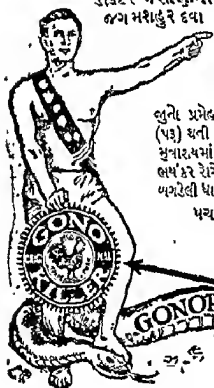
આપનો વિસાલ હીન ‘પગમાં’ “ઉમે
અબીદા” ગામમાં થયો, અને ત્યાંજ દરજી
અખૂબકર વાસતી ખુખારી રેહના રોજી મુખારિ.
માં દફનાવવામાં આવ્યા કે જેઓ આપની
માતૃશ્રીના પીતા (એટલે પોતાના નાના) થાય છે.
આ ઉમે અબીદા એક નાવું ગામડું છે અને
તે વાસત શહેરની પાસે છે.
આપના મુરીદો રિક્ષાધવા નામે ઓળખાય છે.

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રસ્તો મંદ ઇલાજ

ડાક્ટર જસાણીની
જગ મશહુર દવા

ગોનો-કિલર

[૧૯૨૨]
બેધડક આજેજ અજમાવો

અને તે કારણથી લાગુ થયેલ તુરતનો અથવા જીનામં,
જીને પ્રમેદ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ, તથા રસી
(પડ) થતી સખત બળતરા, ટીપું ટીપું તથા અટકાતે થતો પેશાબ,
મુખારયમાં આવેલો સોજો તથા થયેલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં પ્રદરનાં
ભયંકર રોજી વગેરે પેશાબને લગતાં તમામ દર્દોને જડમુખથી નાશ કરી
બગરેલી ધાતુને સુધારી સ્વચ્છ અને ધટ કરે છે.

પચાસ પૈ) ગાળીની બારલીની કીંમત રૂ. ૩)

વી. જી. અર્ચ આઠ આનાં જુદું.

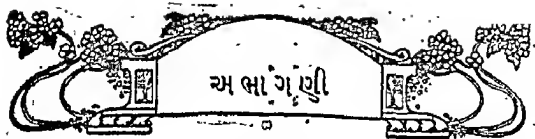
જેતવણી જે
ખરીદતાં પહેલાં
દવાઈ નામ

ગોનો કિલર :
અને દુકાણપ સીલ-
અંધ પોકેટ તપાસીને
લેજો.

રોડીસ્ટ : સી. એન. પ્રધર્સ, લીમડાચોક, મુરત.

અરલા બનાવનાર ડો. ડી. એન. જસાણી,

વીહલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

લેખક : 'વલી'

નોંધ:—આ વાર્તા લખવા પાછળ કોઈ પણ પ્રકારની અવહેલનાનો અર્થ નથી. જીવનમાં દોષખંડોનું બનતા સંસારના અકસ્માતો ઉપાસી લઈ અનેક સંસાર જીવનોમાં જન્મતા દ્રવ્યો રહી ક્યાં છે.

જ્યારે જીવનમાં સુવાનીતું પૂર આવે છે ત્યારે પ્રત્યેક માનવ જીવનમાં થતથતાટ અને અભિલાષાઓ દોષદોષ કરી મૂકે છે અને જીવનનું પરિવર્તન માનવ જીવનમાં થેડું દર્દ પેદા કરે છે. એ દર્દનો ભોગ અમીતા થઈ ચૂકી હતી. યૌવનના ઉંબરે તેણીએ પગ મૂક્યો અને હૃદયમાં ઉર્મિઓએ તુફાન મચાવ્યું. તેણીનું આખું જીવન કલ્પોલ્લસ્ય બની ગયું. યૌવનના દિવસોએ જીવનની અમીતા જ્યારે સખીઓના લુપ્ત સાથે ગાગર લઈ લટકાળી ચાલે ગામ કુલે પાણી ભરવા જતી, સખીઓની હળવી મજલ અને પતિ જીવનની રસ મસ્તીની મીઠી મીઠી વાતો ક્યારેક સખીઓના મુખેથી સાંભળી લેતી, તો તેણીના હૃદયમાં અજળ તનમનાટ ઉત્પન્ન થતો. જીવન નાચી ઉઠતું. લગ્ન જીવનના ઉમળકા આવતા, આનંદાલસ્ય ઉજવવાના સ્વપ્ના તરવરતાં. એ બિચારીને કાગળની કપાં પરખ હતી કે આવતી કાલ તેણી માટે કેટલી વસ્ત્રમી નીવડશે.

અને એક દિવસ અમીતાએ પણ ઘર માંડ્યું. એટલુંજ નહિ આખો સંસાર માંડ્યો. સંસાર-મંજિર પર પગ મૂક્યો, મુક્તાંગ લપસી ગયો. તેણીના બંડખોર જીવને એકાએક પડેલા ખાધો. પરિવર્તનના ઘેરાં ઘેરાં વાદ્યો ઘેરાવા લાગ્યાં. કલ્પોલ્લસ્ય જીવન ધડી ભરમાં કલુષિત બની ગયું. મનના મનોરથો મનમાંજ અટકી પડ્યાં. જીવનની ધન્ય પગે ઉજવવાના રમેત્રાં

સ્વપ્નો જીવન અંજવાતના પિકટ વમળમાં શુચવાદને વિગ્ન થઈ ગયાં અને અમીતાના તુફાની જીવનની નાવ તુફાની મહાસાગરમાંગ સફર કરવા લાગી. તેણીના આશાવાદી જીવનમાં અજળ લાગી ગઈ. બિચારીએ સંસાર માંડ્યો. પેલું નાશને મોતરીને

કંઈશ સાસુ, ઈર્ષાખોર નણુંદ અને અલભ્ય પતિએ તેણીના મદમરાત જીવનને ફાલ્ય માત્રમાં કચડીને બરબાદ કરી નાખ્યું. એના ગોરા ગોરા ગાન પાટ પીળાં રંગોની હાલ સમા દીસતા. એની મોટી કામી આંખોમાં ઉમ ખાડા નિરખી કોઈ પણ કવી શકતું કે એનો આખોપ દેહ હાઈપિજર સમે જીવી રહ્યો છે.

સમયના પ્રવાહમાં જીવનનો તડો હાંધે છે. ભેતાં ભેતાં પાંચ વર્ષો બલિત થઈ ચૂક્યાં અને તેણી એક પુત્રીની માના બની. એના વદન પર હાસ્યની આંધી હસી ફરફી ફરફીને ઉડી ગઈ. એના વદનની રેખાઓ અગાડી પડી ફીકડી. તેણીના જીવનમાં તરચેનતવું પૂર આવ્યું. પણ લુપ્ત. દુઃખના વાદ્યોનો ભાર એકાએક થઈ, જીવને શાંતિ મળશે પણ કેવળ કલ્પના. અને આમ ઘડી ભરમાં અમીતાને ન આવવાનાં વિચારો આવી ગયા બિચારીને કાગળ કપાં અંધારા દે એમ હતો !

ધરનો સપ્તમે ભાર અમીતા શિરે. દત્તો સાસુ અને નણુંદ તેણીને મહુરણ માફક વાપરતી, ક્યારેક બન્ને દુઃખની ઝડીઓ વરસાવની,

પરંતુ સદનશીલ અમીના કદી-ઉદ્ધ - સરખીએ ન કરતી. તેણીને ખેતાના ખાનદાનની ધિક્કારત પ્યારી દંત્રી કદી માન પિનાનું નાક ન કપાય, તેથીજ દુઃખના ધુરણ મોટું મન રાખી ગળી જતી.

ઉમર ખેડુત હતો. ગામના અથ ગણ્ય ખેડુતોમાં તેની ગણના થતી. આપ સારી સંપત્તી મૂકી પરમોક્ષ સિધ્ધાવી ગયો હતો. ધરતું સર્વસ્વ ઉમર હતો. એ ધારે તો ગમે તેમ કરી શકતો પણ.....પણ એ માવડીએ હતો, એટલે શુદ્ધતંત્ર ઉમરની માતાના હસ્તકજ હતું. કુટુંબમાં ફક્ત એક બહેન દમીદાજ હતી, દમીદાની સાદી પણ નાનપણથીજ થઈ ચૂકી હતી, પણ પતિના ઘેર દાદાગીરી ન ચાલતાં માતાની સંયામાં રહી જીવન પીતાગી. દમીદા અમીનાના જીવનમાં ભયંકર કાંટા સમાન હતી.

સાસુનો સ્વભાવ અમીના પારખતી, સાસુને બોલ સરખો પણ પડવા ન દેતી, દમીદા દબાઈ ને ચાલતી. છતાં પણ કેટલીક વાર સાસુની હિંમતને બોગ બનતો.

સાસુનો સ્વભાવ વિશેષ ચિદમ્ભ કોવાથી ફળીઆમાં કાક સાથે બોલાવાથી થતી તો તેની સાથે પેઠીની ખખર લઈ નાખતી, તો ખિચારી અમીનાનું શું જલું, કે સાસુ સામે એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારી શકે ?

સાસુની નજરે અમીના કમનસીગ લેખાતી. આપથી તેણીએ ધરમાં પગ મૂક્યો ત્યારથી ધરમાંની તમામ બરકત ઉડી ગઈ છે એમ એને ચોક્કસ હસી ગયું હતું અને તેથીજ અમીનાને દિલ્લેર સાડી ભોગવી પડતી.

દિવસની એક બહેલી સદાર હતી. ચાલ નાસ્તાથી પરવારી ઉમર શીમમાં ખેતરોની દેખ બાળ માટે નીકળી પડ્યો હતો. દમીદા - હજી પક્ષગર્ભા નિરસિતે પોદી રહી હતી, પ્રભાતની પીયતી ઉપાનાં કિરણો તેણીના ખંડતી બારી

વાટે ડોડીયાં કરતાં અને પ્રભાતની ચિત્તમ પ્રભા હોરીઓ તેણીની નિદ્રાને વિશેષ નુકસાનની.

ધરતું અર્ધ જીવ કામ આટોપી અમીના વિચારિતોને હમ ખેંચતી, હજુ દમજાઈ ઉઠતી નાની સડીનાને ધવણવા બેડી. હજુ તો બચ્ચી રાજી પણ ન થઈ ત્યાં તો સાસુનો કડક બોલ સંભળાયો.

“કમનસીબ હજુ મુઠી નિરસિતે બેડી છે ? દિવસ ચરખો છતાં ‘કશા કામનાં કેશર્યો’ નથી રાણી સાંજબતો નવરી ચક્રને બેડી છે. તારાથી ન બને તો તારી મા, બેનોને બોલાવી લાવ.”

સાસુના ડરથી અમીના ઉઠવા ચાલતી પણ સડીના કેડો ન જોડતી. હજુ દમજાઈ ઉપમથી ઉડી હતી, બૂખી હતી. માનુષ્યેમના આવેશમાં ન ઉડતાં અમીનાએ નરમાસથી જવાબ આપ્યો. “માજી સડીનાને ધવણતું હું, એને રાજી કરી દમજાં જ કામે લાગી જઈશ.”

અને સાસુને સ્વભાવ ઉમ બન્યો. “હું રાંડ કમનસીબ પાખંડ કરે છે ?”

“સડીનાને રાજી કરે એટલે દમીદા બેનને કહે કે ‘ધોડું’ કામ સંભાળે” ન કહેવાના શબ્દો અમીનાએ કદી નાંખ્યા એમ તેણીને બોલ્યા પડી લાગ્યું...દમીદા કે જે બાલુના ખંડમાં સુતી હતી, જંગમી ઉડી, તેણીએ અમીનાના શબ્દો સાંભળ્યાં, સંકળી અમીના પામે નિદ્રેલી વાઘજીની જેમ દોડી આવી અને વાક્યપ્રહાર શરૂ કર્યો. “રાંડ તું મને નેંછ ચક્રતી નથી ? મારી તને અદેખાઈ ઉપજે છે. રાંડ ચુડેલ ચંડાલ.....તારા બાપતું ઉજળડ પળે...” “જસ હવે બહેન, જરા મોટું સંભાળો.” દમીદાના હેઠકા શબ્દો એના હૃદયમાં કારી તીર માર્યાં, એ એનાથી સહન ના પાડ્યું, અને એણે ગુરુસામાં જ રહી નાખ્યું, “એમાં મેં તમને ‘ધોડું’ શું કહ્યું કે આવા કડવા વેણ સંભાળાવો”

છે ? તમારે ઘેર હોય તો ત્યાં કામ કરવું ન પડે.”

“સંડ તું મારા ધરવું નામ લેનાર કોણ ?”

એમ કહેતાં જ હમીદએ એક સમજાડ સાત લગાવી. અનાપાસે સાત અમીનાને ન વાગતાં ખોળામાં ધાવતી સડીનાને વાગી. સડીના વિશેષ રસવા લાગી. સડીનાને રમ્મી સાંભળી સાંસ કરી મોટે સ્વરે બરાડી ઉઠી. “વડુ જાણી જોઈને છોકરીને ચીમટીઓ ભરી રાવે છે. બાકી કામ કરવાનું તો માખાપે શિખવ્યું જ ન હોય !”

“માણ મેં ક્યાં ચીમટી ભરી છે કે તમે આમ બોલો છો. હમીદ બહેનની સાત એને લાગી જતાં વિશેષ રડે છે.”

“અરે સંડ અભાગણી ! તારી માએ તને જીવંત જોડતાં જ શીખવ્યું છે. મારી હમીદ તો હમણાં જ ઉઠી છે. પુરી આ તો પીધીએ નથી. આવવા દે પેલા ઉભરને. તે તને બરાબર સીધી કરશે.”

ઉભર અત્યાર સુધી ખેતરમાં ગયો હતો. સૂર્ય માથે આવતાં તે ધર તરફ વળ્યો. હજી તો ધરમાં પ્રવેશે છે, ત્યાં તો હમીદને માટની ઘોપણ સાંભળી.

“ઉભર ! ઉભર ! તારી આ લાડકણી તો છેક જ માથે ચડી ગઈ છે, આજે છોકરીને ચીમટીઓ ખણી. હમીદને પણ માથે લાંડી. કહે મને પણ મારશે, એ મને નહિ પરવડે. તારી વહુને વસ રાખવી હોય તો રાખ, નહિ તો હું આ ધરમાંથી ચાલી જઈશ. આજ એ નહિ, ક હું નહિ. એને ધરમાંથી કાઢ. એના જોતી તો છપન, ધડીના છટ્ટા ભાગમાં, હું ધરમાં બેસાડી દર્શિ. પણ આ અભાગણી ધરમાં ન જોઈએ.....”

ઉભર ! અત્યાર સુધી અવાક હતો. મિગજ બગડ્યો. ગુરસામાં આંખોના લાલ પીળાં અજવાળાં અમીના પર પડ્યાં. જાણે હમણાં જ અમીનાને જ્યંતી ભરખી જરી. ખૂણામાં પડેલી

કાંઈ ઉપાડી અને કંઈ પણ જોડ્યા ચાડ્યા વગર અમીનાના કુમળા દેહ પર પ્રકાર આટું કર્યાં. નિહુર ! નિર્દય ઉભરના... કટકાની ડીઝી વરસતી જ ગઈ !

પતિ પરાયણ અમીના મુઝે મોટે રડતી આંખે સદન કરતી ગઈ.

અરે ! મારની પણ હદ હોય છે ને. આખરે અમીના બિચારી કરેણુ સ્વરે બબડી “માફ કરો હું અભાગણી બેચુનાહ છું. આ નાતી બચ્ચાને ખાતર મને માફ કરો” પણ નિર્દય ઉભરે એક ન સાંભળી..... બિચારીને અધકુર્ચ બનાવી નાખી.

“કમ ! તારો તો ખીંટુલ વાંકજ નથી ને ? હું તને નાકક માફ છું ને ? ગુન્દો કરી વગી પાંચી મારીની ચાચના ! કમનાત આજે જ મારા ધરમાંથી ચાલી જ..... ધડી વાર તું મને ન જોઈએ.” “ક્યાં જઈ ? ખુદના વાસ્તે મને માફ કરો” “જહનનમમાં જા ! કુવામાં પડ ! પણ આજથી તારો હદમ મારા ધરમાં નહિ...”

અમીનાના આ દુઃખો કંઈ આજ કાલના ન હતાં. એ તો આગળ જણાયા પ્રમાણે ઉભરને ઉઝરે પર્વ મૂક્યો. ત્યારથી જ સર થયા હતાં, અને એ દુઃખો સદન કરી કરીને તો એનો સારો દેહ તવાઈ ગયો હતો. હવે એને જીવવામાં પણ કંટાળો આવતો. એક તો બિચારી મરી મરીને જીવતી અને ઉપરથી માર, હર ધડી ખુદ પાસે મોતની દુઆ માગતી.

આજના ઉભરના શબ્દોએ એને ખીંટુલ હતાશ બનાવી મરી દતી.

“જહનનમમાં જા ! કુવામાં પડ !” ફરી ફરીને એના એ જ શબ્દો એના કાન પર અંધ કાતા અને એણે પણ આ દુઃખી જીવનને અંત આણવાનો મક્કમ વિચાર કરી નાખ્યો. ખોતાની કુમળી બચ્ચી સડીનાને હાથમાં લીધી. એક, બે, ત્રણ એમ ફેંટીય સુઅનની

હંડીઓ વરસાવી માત્ર પ્રેમના વડાધથી બાળકને
લોગની નાખ્યું. અને આઠાં તેણે ખુદા પાસે
કુઆ માગી:- "મા ખુદા તું મારી પ્યારી બચ્ચીનું
રક્ષણ કરજે..."

મધ્ય રાત્રી સનસનાટ કરતી વહેતી હતી
આરંભ થયેલ દિવસની અમાનૃષિક ખટપટથી
કંઠાળી શાંતિની મીઠી દૃઢતા પોરી ગયું હતું.
સર્વત્ર અંધારે શાંતિ દેલાવધી હતી. વચ્ચે વચ્ચે
એકાદ ધ્રુવરો તીરે ભયાનક અવાજ-પવનના
સુસવાણથી એકતા તરંગોના ખડખડાટ-ચોરીના
રખેરાળ-કુતરાઓનું લસડું-અને કોઈક ધરમાં
ખાખાટું રડતું એક ફૂલ રાતની અખંડ
શાંતિમાં ભંગાણ પાડતાં.

અમીનાના હૃદયમાં હૈદરા બનાવથી પ્રચંડ
જ્વાળા પ્રગટી ઉઠી હતી કેમે કરી આ દુઃખી
જીવનને અંત આણવો એક વિચાર એના
મગજમાં ઘેરોતો ધરના સર્વ શાંતિથી નિદ્રામાં
ચૂર હતો, એ નિરવ શાંતિને બેઠની અમીના
આછા પગલે ધરમાંથી વણમાં આવી, અને
ત્યાંથી નાની દિવાલ ઓળંગી...એણે કપાક
ચાલવા માડ્યું. કાળી રાત્રિના અધકારમાં
એની આંખોની ઓળો સરખાય ન દેખાતો...

અધકારને ચીરતી એ આંખો ને આજ
વધી અને ગામ બહાર એક ઉજાડ જગ્યામાં
ભયંકર કુવો હતો. જે કુવા પર દિવસે જતાં
ભયંકરતા લાસની તો આ કાળી રાત્ર અને
એક અજાણ. અમીના કુવા પર ચડી.....

તે મનોગત બળથી, "જાદુનમમાં જા કુવામાં
પડ, કમળન, ચંદ્રા અભાગણી" અને જો
જોતામાં તો એણે કુવામાં ઝંપલાવ્યું અને એક
ભયંકર ધખાકો ધવે, અને રાત્રિના અધકારમાં
શમી ગયો પાણીએ ઉઠાશે ખાધો અને આજે
પડ્યો કુવાની દિવાલોમાં ગાળ્યો, "અભાગણી!"

આપણે અજાણ સમાજ આવી કેલ્લીએ
"અભાગણીઓ"ની છવની ક્યાર ચલુતો છે?

- એકાદના હાસ્ય રસિક પુસ્તકો**
૧. જુની આંખે નવા તમાશા ટી.	રૂ. ૧-૪-૦
૨. કલમ ચાલુક	કી. રૂ. ૧-૪-૦
૪. અક્ષરના ધનરદાર	કી. રૂ. ૧-૬-૦
૪. હું રાજ હોઉં તો!	કી. રૂ. ૨-૦-૦
- રૂપાલ ખર્ચ જુડું.
- આજે સખો:-
- ધી રંદેર સ્ટોર્સ કલુપીક, મુરત.**

લેખકોને.....

વિનંતી કરવામાં આવે છે કે "કારણ" દર અંગ્રેજ મહીનાની પંદરમી તારીખે પ્રગટ થતું
હોવાથી તેમના લેખો પહેલો તારીખ સુધીમાં મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

"પ્રેસ મેટર" તરફ લેખો અને કાળો છૂંક પોસ્ટથી મોકલી શકાય છે. "લુક પોસ્ટ"માં
પત્રમાં લખવા જેવા બેચાર લાઇનોના લખાણો જો હોય તો તે નોટ પેઇડ ગણાય છે તેવા
નોટ પેઇડ લેખો અને કાળો સ્વીકારવામાં આવતા નથી.

દરેક લેખની નીચે પુર નામ અને સરનામું હોવું જોઈએ. જો તખ્તસુધી લેખ પ્રગટ
કરાવેલો હોય તો તે તખ્તસુ લખી, તંત્રીની જાણ માટે નીચે નામ અને પુર સરનામું અવસ્ય
લખવા ચૂકવું નહીં. તે સિવાય બીજું કંઈ લખવું જોઈએ નહીં. "આ અપેક્ષા અને સૌને સલામ"
આ શબ્દો લુક પોસ્ટને બદલે "પત્ર"ની ગણતરીમાં પોસ્ટ ખાતું લઈ નોટ પેઇડ કરવા ચૂકવું નથી.

બાબતર હોય તો સાફ લખવા કૃપા કરવી. અન્ય સામયિકોમાં પ્રગટ થયેલ લેખ
મોકલવા નહીં. લેખો કાગળની એક જ બાજુએ અને સ્વચ્છ અક્ષરોમાં લખવા જોઈએ. [તંત્રી]

ચંદ્રમારી

અનુવાદક—
"સીરતી"

[સુદતાન અબ્દુલ હમીદનું જીવન અદ-બૂત, ધરનાઓથી ભરપૂર છે. નવચિદા રૂપે પેશ થતી, હેંડાળતી ધરના સુદતાનના જીવન-ચરિત્ર નો એક કાળો સંકેત છે]

કતિહાડી કૌભાંડે ફલસ્તીનને તારાજ કરતી શામની સરહદમાં દાખિય યર્થ સુક્રી હતી. અમીર ફૈસલ પોતાની સશસ્ત્ર હુકરીઓ વડે તુક્રા, સેના ઉપર હુમલો કરી રહ્યો હતો. હરસી કૌભાંડ, પર્યંતો પરથી ઉતરી તુક્રાને ચતુરને ધાડ ઉતારવામાં મશગૂલ હતી.

અમે ઉઝબેકમાં હતા. સેંકેડા ઝખ્મીઓ અને મુદ્દ-પીડિતો મિસર જવા માટે સ્ટીમરની રાફ જોતા ત્યાં તલમી રહ્યા હતા.

એક સ્ટીમરને અવતી નિહાળી બધાએ હર્ષના પુકારો કર્યા. પરંતુ એ હર્ષનું રવાન સત્વરજ નિરાશાએ ઝડપી લીધું. સ્ટીમરના કપ્તાને કહ્યું:

"સ્ટીમર ઘણી ન્હાતી છે, તે કેવળ માલ ઉપાડવા માટે છે, એટલે એકોથી વધુ માણસો તેમાં સ્વાર થઈ શકે એમ નથી."

પરંતુ કોઈએ કપ્તાનનું કહેવું ગણમર્થ્ય નહિ. બસોથી વધુ માણસો અખરસ્તી સ્ટીમર ઉપર ચડી બેઠા.

સ્ટીમર રવાના થઈ. દરિયો તરફને ચડ્યો હતો અને સ્ટીમર પર હલ ઉપરાંત બોજ યથા ગણ્યો હતો. પ્રત્યેક દિવસ ખોદના કારણે ધાકડું હતું અને પ્રત્યેક દિવસ દુઆ માટે ઉઝો થયે છે... "યા ખુદ, તારી પતાકા!"

અમારી સંગથે સ્ટીમર પર વીસ આર્મેનિયન હાસાધઓ પણ હતા. આ એકા પોતાના

દેશથી ન્હાતી આવી શામમાં ફરીકામ થયા હતા.

તેને મિસર જવાની ફર્જ પાડવામાં આવી હતી. તેમનામાં એક સડેક વરસની સ્ત્રી હતી. તેનો ચેક્રો સામા ઉપર પ્રલાન પાડે એવો ભવ્ય અને આકર્ષક હતો. તેના સાથીઓ તેની ખૂબ માન. મર્યાદા ભંગવતા.

તે સ્ત્રી સાથે ઓગળાણ થતાં તેણે પોતાની આપવીતી કહી, જે હેઠળ આપવામાં આવે છે.

હું આર્મેનિયન છું. 'મ્હાલ' કુટુંબ કોટાઝમાં રહેતું હતું. પછીથી ફિગરેત કરી અમે 'અર્દેશમ' માં જઈ વસ્યા. મ્હારો પિતા યેરા-દુખાનો વેપાર કરતો હતો. તે મોટા વેપારી હતો. મ્હારી મા જીવાન વયેજ અવસાન પામી હતી. હવે હું, મ્હારી ન્હાતી બહેન અને મ્હારા પિતા એમ અમે ત્રણ જણજ અમારા કુટુંબમાં રહ્યા હતા.

તુક્રા, અમે આર્મેનિયનો પર અત્યાચાર ગુજારવામાં મર્યાદા ઓળંગી જતા. એક વાર શહેરના કેટલાક તુર્ક અમલદારો સાથે મ્હારા પિતાને ફેરી મર્ક. કોઈ આક્રમ આવી પડવાના બાથે તે ગુપ્તપૂર્ણ 'અર્દેશમ'નો ત્યાગ કરી, અમે સપ્રજાને લઈ ખીજ શહેર બાણી આવી નીકળ્યો. પરંતુ સિંકતા પંતંગમાંથી છુટી અમે મગરના જડગમાં ઝપાઈ ગયાં.

માર્ગમાં લુટાડ્યોએ અમારા પર હુમલો કર્યો. મ્હારા પિતાને મારી 'નાંખવામાં' આવ્યો અને મ્હને તેમ મ્હારી બહેનને તેઓ પોતાની ગુજામાં ઉપાડી ગયા. પછી અમને હસ્તબોલ લઈ જઈ મુઘામીનો વેપાર કરનાર ઇક્રામ પાશા નામના મરહૂર વેપારીના હાથે અમારું વેચાણ થયું. ઇક્રામ પાશા પાસેથી શાકિર અદમર પાસાએ અમને ખરીદી લીધાં અને તેણે અમને ઇ. સ. ૧૯૮૫માં સુદતાન અબ્દુલ હમીદને સ્વાધીન કરી દીધાં.

સુસ્તાન અબ્દુલ હમીદ કેવા બહેમી હતો તે વિશે ભાગ્યેજ કોઈ અજાણુ હતો. કાવત્રાઓનો તેને બેઠક ઝર હતો, પોતાની પત્નીઓ ઉપર પણ તેને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ ન હતો. આ સપથ હોવા ઉપરાંત તે રસીક પણ હતો.

સુસ્તાને અમે બંને બહેનને તપાસી. મહારી નાની બહેન ઉપર તેની પસંદગી હતી. એક દિવસ સુસ્તાને પોતાના વિશ્વાસુ અને જાણુબેદુ ખાન-સરા જાંફર આગાને મોકલી મહારી બહેનને તેમની મંગાવી. બહેન જમારે હુઝૂરમાં પહોંચી ત્યારે સુસ્તાનનો એક અલીપુવાદ નામનો સેક્ટરી પણ-ત્યાં મૌજુદ હતો. સુસ્તાને મહારી બહેનને આવેલી નિહાળી અલીપુવાદને કહ્યું.

“હવે તમે જાઓ, પરંતુ યાઓ, તમને ઉમર કુધી પાદ રહે તેટલા ખાતર તમને હું અબ્દુલ હમીદના મહેલની મુંદર અને લાવણવતી કની-ઝને એક નંઝર નિહાળી લેવાની પરવાનગી આપું છું.”

અલી કુવાદે મહારી બહેનને નિહાળી. પ્રથમ નંઝરેજ તે મહારી બહેન ઉપર મોકી પડ્યો. અથ કાશ ! તેણે મહારી બહેનને નિહાળી નહોત !

અલી કુવાદના જવા પછી સુસ્તાને મહારી બહેનને પોતાની પાસે આવવા હુકમ કર્યો. તે સુસ્તાનના ચરણો પકડી બેસી ગઈ. સુસ્તાને તેના વાળો પર હાથ ફેરવતાં કહ્યું.

“તુ નેઅમતના જેવીજ લાગે છે. આહ ! નેઅમત ઉપર હું દિઓગનથી દિદા હતો. ...મીતે તેને મહારી ગાદમાંથી છિનવી લીધી. હું તાર નામ નેઅમત રાખું તેમાં તને ગ્રાહ જાતનો વાંધો તો નથીને ? એ નામ મહેન અત્પત પસંદ છે.”

“સ્વામીની ઇચ્છાને આધીન થવું તેમાંજ કનીઝતું શ્રેય સમાયલું છે.”

સુસ્તાને કહ્યું-“નેઅમત ! રોજ રાત્રેવુંજ આ સમયે મહારી પાસે આવ્યા કરજો; જેથી મહારી

ઉદાસ ઝિંદગીમાં તારૂં રૂપ અને લાવણ્ય આનંદનો સંચાર કરી શકે.”

મહારી બહેને કહ્યું-“સ્વામી ! હું આપની આગાહીસારેજ વતી રા”

સુસ્તાને પ્રથમ કહે-“નેઅમત ! તને કોઈ વસ્તુ જોઈની મુકતી હોય તો મહેન અવરજ કેહજો.”

નેઅમતે કહ્યું-“મહારી કેવળ એક જ ઇચ્છા છે. અગર હુઝૂર તેને પૂર્ણ કરવાની કૃપા ફરમાવશે તો મહદ ઉપકાર થયો લેખાશે.”

“કહે, તારે શું જોઈએ ?”

“હુઝૂરના મહેલમાં મહારી મોટી બહેન પણ મૌજુદ છે. દુન્યામાં એ બહેન સિંચણ મહાર કોઈ નથી. મહારી સાથે જેમ વર્તવામાં આવે છે તેમ મહારી બહેન સાથે પણ વર્તવામાં આવે, એવું જો હુઝૂરને પસંદ હોય તો હુકમ ફરમાવવામાં આવે.”

સુસ્તાને આ દરખાસ્ત મંજૂર કરી લીધી. અને હું પણ મહેલમાં શકાદીઓ જેવું શવન શુભરવા લાગી.

લાંબા સમય લગી નેઅમત સુસ્તાનના દિલ પર છાયાલી રહી. સુસ્તાન ભેને અત્પત બદાલથી ચાલતો હતો. મહેન અને તેણે ઝર જવા-હિરાત પુષ્કળ પ્રમાણમાં ભેગાં કરી લીધાં હતાં.

પરંતુ અમે અમારી કૌમમાં જવા માટે તલપાપડ થઈ રહ્યાં હતાં. જો એકવાર જવાની પરવાનગી મળે તો તેથી અમારા દિલને રાન્તવન મળી શકે એમ હતું. એકવાર નેઅમતે સુસ્તાન આગળ પોતાની એ ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. સુસ્તાન તુર્તજ રાંકાશીલ બની ગયો અને તેજ દિવસથી નેઅમત અને મહારા ઉપર સખ્ત ચોટી પહેરી બેસી ગયો.

અલીપુવાદે કંઈ કેટલીવાર મહારી બહેન આગળ પોતાનો પ્રેમ આહિર કર્યો હતો. પરંતુ મહારી બહેને-તેને હુલતમરી કાઢ્યો હતો અને

વધુ સતામણી કરશે તો સુસ્તાનને શિમાવત કરવાની ધમકી આપી હતી. અસીકુવાદ મહારી ખેલને ફેસલાવવામાં છેકળ દતાશ યથા ગયો; ત્યારે તેણે તેની ઉપર વેર લેવાનો મેનસુખો કર્યો.

અસીકુવાદને જ્યારે ખબર પડી કે સુસ્તાનને અમારી ઉપર - ચોટી પડેશે એસાયો છે; ત્યારે તેણે એ તકને ઊર્તજ ઝડપી લીધી. એક દવસ અસીકુવાદે સુસ્તાનને કહ્યું.

“આમેનિયનોએ નામચર સુસ્તાનના ખૂલવું કાવતું રચ્યું છે અને તેમણે પોતાનો તાપાક હેતુ પાર પાડવા શાદા મહેસની એર ઓરતને નિયુક્ત કરી છે

સુસ્તાન અબ્દુલ હમીદ કપી હિયો છે એવલિત યથ ખરાડી ઉઘ્યો

“તે ઓરત કાણ છે?”
અસીકુવાદ જાણે કેહવા ન માંગે હોય તેમ અખાડ કરવા લાગ્યો. સુસ્તાને ક્રોધિત રહેર કહ્યું.

“તમે જે કાંઈ જાણતા હો તે મઠ કહી નાંખો!”

અસીકુવાદ બોલ્યો. “તે ઓરત આ’લા હઠ રતની સોથી પ્રિય કનીઝ છે.” સુસ્તાન પુનઃ ખરાડ્યો.

“સ્પષ્ટ રીતે કહો!”

“તે, આમેનિયન કનીઝ નેઅમત છે.”

ઊર્તજ સુસ્તાનની ગર્ભતી આવાડ “યુસંદ યથ

“જાહેર આગા.....! જાહેર આગા!”

સુસ્તાને અમો ખન્નેને તેડી મગવી સુસ્તાન મખમલની કુશીપર એકો દત્તો. જમણે હાથ એક લીલા તપીયા ઉપર રેકવેજો હતો અને હાથો હાથ કુરસીપર લખાવેજો હતો.

સુસ્તાનની તરફે અમો ખન્નેના એકરાઓ ઉપર થીજ ગઇ. થોડીકવાર પછી તેણે જાહેર આગાને દરવાજો બંધ કરી બહાર ઉમા રહેવાનો હુકમ કર્યો.

ખાખસરાના જવા પછી સુસ્તાને અમો ઉભયને સંબોધતાં કહ્યું:- નેઅમત! મહારી એક દરખાસ્ત છે. તું તેનો સ્વીકાર કરે એવી મહારી મિચ્છા છે. એ પછી હું વચન આપું છું કે તમો ઉભયને આ મહેસમાંથી જવાની પરવાનગી આપીશ. તમે જ્યાં જવાનું કરજો ત્યાં હું તમને પહોંચાડી હમણે.”

“હુજર જે હુકમ કરવાને તે પ્રમાણે વર્તવા કનીઝો તંબાર છે.”

સુસ્તાને કહ્યું:

“નાયો!”

નેઅમતે અજબ યથ મહારા તરફ જોયું.

અમો ખન્નેને નાયતાં આપડું ન હયું. સુસ્તાને પુનઃ કહ્યું.

“હું તમને આજા કરું છું...તમે નાયો!

તમે ઉભય નૃપ-કળામાં પારંગત છો એવું મને કહેવામાં આવ્યું છે. હું તમારો નાય બેવા છમ્મું છું.”

નેઅમત અને મને નાયનું પડ્યું. અબ્દુલ હમીદ અત્યંત શન્તિપૂર્વક અમારો નાય નિહાળતા રહ્યો થોડીકવાર પછી તેણે નેઅમતને કહ્યું:

“ગોળી મારવામાં મહારા જેવો કોઇ પાવ રહ્યો નથી એ તો તે સાંભળ્યું હશે? હું અચુક અને સમોટ નિશાન મારી શકું છું.”

નેઅમતે આશ્ચર્યચકિત યથ કહ્યું:-

“મહે સાંભળ્યું છે નામચર! હુજર પિરતોલની ગેળીઓ મારી લાકડાંના પાટિયાં ઉપર પોતાનું નામ કોતરી દો છો એવું મહારા સાંભળવામાં આવ્યું છે.”

“એ સાચુ છે.” સુસ્તાન બોલ્યો. “વાર, તારી આંગળી તારી ઘમી છાતી કપર મુક... નાય...હા બરાબર છે એમજ નાયતી રહે... તારૂં દિલ ધાડતું તો નથીને?”

“અરર હું ગોળી મારી તારા દિલની મુજબી બંધ કરી દઉં તો...?”

નેઅમત કપી ઉઠી...ઊર્તજ ધારણ થયો. ગોળી નેઅમતની છાતીની આરપર નીકળી ગઈ.

નેઅમત હમણા યથ હળી પડી. તેના રાખને બરફોરસમાં પધરાવી દેવામાં આવ્યું.

અત્યંત કંઈય સંજોગો અને હું ખંદ પરિસ્થિતિમાં હું મહેસમાં મહારૂં બાકીનું આગુચ મળવા લાગી

લાંબા સમય પછી મહેસમાંથી નાસી છૂટવાની મને તક સાંપડી હું નાસી જરી. મહારી સારી પુકમ લાગીના અને જરૂરિયા લ્યાં પરંતુ મુદમાં હું તે સર્વ શુભાવી બેડી છું.

(સંજર્ણ)

મુહમ્મદ તુગલક

* મૂળ લેખક *

અખૌરી કપિલદેવ નારાયણસિંહ

*

* ભાષાંતરકર *

રત્નમાન્ય સાલેહ અકીલી સાહબ

સાલેહ અકીલી

હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસમાં મુહમ્મદ તુગલક એક પ્રથમ પંક્તિની વ્યક્તિ છે, પરંતુ ખેદની વાત છે કે હિન્દી ઇતિહાસના વાંચકોને મોટે ભાગે એના વાસ્તવિક ચરિત્રના પરિચયથી માધ્યમે દૂર છે. તે એને નરરક્ત પિત્રાસુ, પાગલ, નિષ્ફળ યોજનાઓ ધારનાર, ધૂર્ન, ધન લોહુષ તથા સંકીર્ણ હૃદયી સમજી બેસે છે. આ વાત કંઈક અંગે ઠીક પણ છે, પરંતુ તેઓ જુદી જગ્યા છે કે એ હત્યાશીની અંદર એક સજ્જન, સદિલ્લુ અને સદનયીસ હૃદય હતું. એ ઝાલિમ અને ખૂનીની અભાગી જાતીમાં પ્રજા-પાલન, સ્વાર્થ, દિનતા અને આત્મેક્ષર્જની ઉચ્ચ ભારનાંઓ છુપાવતી હતી. તેઓ આ મદ્દતપૂર્ણ વાત ઉપર ખ્યાનજ આપતા નથી; કે એ ભયંકર મનુષ્યના હૃદયમાં દેશને ઉન્નતિના શિખર ઉપર જોવાની આગ જલતી હતી, અને સાથેજ આ વાતને પણ જુદી જગ્યા છે કે એ પાગલના હૃદયમાં નવા નવા ઉચ્ચ આદર્શ વિદ્યમાન હતા. જ્યારે એને તે સમયની પરિસ્થિતિઓ ઉપર ક્ષણ આપીએ છીએ, ત્યારે અમને ઉપર્યુક્ત શાષ્ટાંશુ નિર્ભૂળ જણાય છે. શુન્યજોના

ચક્રકરમાં પડીને મનુષ્ય પોતાની રિચર ચિત્તા યોષ બેસે છે. છતાં પણ મુહમ્મદ તુગલકે તો એટલી વિષમ પરિસ્થિતિઓમાં કદી કદી એવા આતુરીપૂર્ણ કાર્યો કર્યા છે કે એમો તેની પ્રશંસામાં અવાક રહી જઈએ છીએ. અમારી ખોટી ધારણાઓનો આધાર મોટે ભાગે અમારા ઇતિહાસ ગ્રન્થો ઉપર છે-એવા ઇતિહાસો ઉપર જે માત્ર કલ્પનાઓના આધાર ઉપર રચાયેલા છે; એવા ઇતિહાસો ઉપર જે વિદેશીઓ દ્વારા નિર્માણ કરાયેલા છે; એવા ઇતિહાસો ઉપર જેમનું લક્ષ્ય હિન્દી રાજનીતિને નીચા દેખાડવા છે; પરંતુ ઐતિહાસિક સંશોધન ઉપરથી આ જણાયું છે કે મુહમ્મદ તુગલક સંબંધી કેટલીએ ધારણાઓ નિર્ભૂળ છે. આ લેખનો ઉદ્દેશ પણ એના ઉપર પ્રકાશ નાખવાનો છે. યથાર્થરૂપે એના ચરિત્રને જાણવાને માટે અમને એ આવશ્યક વાતો ઉપર ખ્યાન આપવું પડશે તેના શુભો ઉપર અને તેના પર આશરો પિત કરવામાં આવેલા દોષો ઉપર. અમારે આ સિદ્ધ કરવું છે કે, ઇતિહાસકારોએ મુહમ્મદ તુગલકની જેટલી નિન્દા કરી છે, તે તેટલી નિન્દાને યોગ્ય વાસ્તવમાં હતોજ નહિ.

ગુણ

મુકમ્મદ તુગલક, આસફીનનો વડાસો પુત્ર હતો. પિતાએ પુત્ર પ્રત્યે જે કર્તવ્ય હોતું નોંધ્યું, તેનું પાલન કર્યું અને તેને સારામાં સારી ફળવણી આપતી. એજ શિક્ષણની ન મટ નારી છાપ તેના ચરિત્ર ઉપર લાગેલી છે. તેના પ્રત્યેક કાર્યમાં દક્ષતા અને ચાતુરી પ્રતિબિંબિત થતી. તે જે કાંઈ કરતો હતો, તે ખૂબજ સોચી વિચારીતે કરતો હતો. અનેક વિષયોમાં તેની અનુપમ પહોંચ હતી. મધ્યકાલીન મુસલમાન રાજવીઓમાં તે સૌથી અધિક શિક્ષિત હતો. દિલ્હીની સૂની ગોદમાં કેટલા આગ્યા, કેટલા ગયા. તેમાંથી કદાચજ એચાર એવા હશે, જે અનેક ગુણોથી એક-સાથે વિભૂષિત હોય, કિન્તુ એનાથી વિપરિત મુકમ્મદ તુગલકમાં અદ્ભૂત પ્રશંસનીય ગુણોનો વિચિત્ર સમાવેશ હતો. સાહિત્ય, જ્યોતિષ ગણિત આદિ વિષયોમાં તે સારો જ્ઞાતા હતો અને વૈદકમાં પણ નિપુણ હતો. તકશાસ્ત્રનું એણે ધણું સારું અધ્યયન કર્યું હતું. દર્શન, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, ધર્મગ્રંથ. એ ઉપરાંત ડોક્ટરીના પુસ્તકોનો પણ એણે મનપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો હતો. વાદ-વિવાદ કલામાં તે એવો પ્રવીણ હતો કે લોકો તેને પોતાના સમયનો અરસ્તૂ (એરીસ્ટોટલ) કહેતા હતા. સાધારણથી સાધારણ વિષય ઉપર પણ તે પોતાની રચના કૌશલ્ય અને વાક ચાતુરીથી એટું મહત્ત્વ આરોપિત કરી દેતો હતો કે લોકો અવાક રહી જતા. અને પ્રતિવાદીને મોંઘ જઈ જતો હતો. તેની રમરણ શક્તિ વિચિત્ર હતી અનેક પ્રકારની વિદ્યાએને શીખવા અને તે સદાને માટે યાદ રાખવાની તેને અપૂર્વ તાલ હતી. એની વિશ્લેષણ પ્રતિભાથી બધાય લોકો પ્રભાવિત થઈ જતા હતા.

મુન્દર-મુન્દર ગંભીર લેખ લખવામાં કાંઈ તેની બરાબરી કરી શકતો ન હતો. તેની કાવ્ય

દૌલ, છન્દ આદિ બનાવવાની શક્તિ મઝમની હતી. ફારસીનાં ધણાં પદ્યોને તેણે યાદ કરી લીધાં હતાં. એની સાહિત્યિક રચનાઓ ફારસી કવિતાઓથી એટલેપ્રત રહેલી હતી. વ્યાખ્યાન આપવામાં તે એનો સારો ઉપયોગ કરતો હતો, અને વાદ-વિવાદમાં પણ તે એનો વ્યવહાર કરી કરતો ન હતો. અન્નકાર વિદ્યાનો એ મહાન નિદાન હતો. મુગલરાજાઓ અને કટુવરોના વ્યવહારની સાથે સાથે એની રચના કૌશલ્ય પણ કામીજ મુન્દર હતી ઉપમા આપવામાં તે ધરોળ પ્રવીણ અને દક્ષ હતો. એની કદપના શકિત અદ્ભુત, અગ્નિશ્ચિ ક્રોમળ, લાવ મઝમીર, અને સદમ હતા. એના વિચારોની મહત્ત્વના મનુષ્યોને લામણામાં નાખી દેતી હતી. એની રચના-સૌન્દર્ય અને કાવ્ય-કલાની કુશળતા ઉપર મુખ્ય થયા વિના કોઈ રહી શકતો ન હતો. મટોરા મટોરા અનુભવી અભિજ્ઞાની, જ્યોતિષી અને અન્નકારશાસ્ત્રી એની સાથે વાદ-વિવાદ કરવાને બહીના હતા. બર્નાનું તો કહેવું છે કે રાય અરસ્તૂ (Aristotl) અને આસફ (Asaf) પણ એની યોગ્યતાને નોંધને આશ્ચર્ય ચકિત થઈ જતા, સમય-સમયે તે બર્ના સાથે ઇતિહાસ પર વાદ-વિવાદ કરતો હતો. અને પોતાનાં કાર્યોના ઐતિહાસિક મહત્ત્વની ચર્ચા કરતો હતો. ૧. ભૂગોળ જાણવાની પણ તેની ઈજ્જા એટલી ન હતી આ વિષય પર પ્રકાશ પામતા માટે એણે અનેક વિદેશી નિદાનોને પોતાના રાજદરબારમાં રાખ્યા હતા. તેમને એ ધન અને ઉચ્ચ પદો આપતો હતો. વિદ્યાના પ્રચારને માટે એણે દિલ્હીમાં પાઠશાળાઓ ખોલાવી હતી. જેમાં મુક્ત ફળવણી આપવામાં આવતી હતી. વિદાનોનો એ આદર કરતો હતો. રાજદરબારમાં

1 History of India as told by its own People; Elliot and Dawson. Pages 250-31.

દેશી વિદેશી અનેક વિદ્વાનો રહેતા હતા. આ પ્રકારે વિદ્યામાં તેને અગ્રાધ પ્રેમ હતો.

એની વીરતા પણ પ્રશંસનીય છે. એ કુશળ યોધા હતો, અને રણવિદ્યાનું એને સારું જ્ઞાન હતું. જે સમયે તે, સિંહાસનારૂઢ થયો, દેશમાં કાકાકાર મથેલો હતો. ધણ પ્રાંતો-જે દિલ્લીને આધિન હતા, રવનન યજ્ઞની એધા કરી રહ્યા હતા. મુસ્લોની પણ આઠાની ધૂમ હતી, પરંતુ પોતાના કૌશલ્ય અને રણચાતુર્યથી તેણે સૌને દબાવી નાખ્યા અને સિંહાસન ઉપર બેસવાના યોગ્ય દિવસ પછી ઉત્તર-દિન્દના બધા દેશોને પોતાના અધિકારમાં કરી લીધા. તથા દક્ષિણ ઉપર પણ પૂર્ણપણે પોતાનું આધિપત્ય જમાવી લીધું. સિન્ધુ નદીથી લઇને પૂર્વમાં બંગાળ સુધી અને દિમાલપથી લઇને દક્ષિણમાં કણ્ઠાદક (કોરામન્ડલ) સુધી, કાશ્મીર, પૂર્વ-આસામ તથા મગલ ઇલાકાના ચોરસ ભાગને મુઝીને પ્રાપ્ત; સમસ્ત આધુનિક ભારત વર્ષ તે સમયે એજ સત્રારને આધીન હતો. વાસ્તવમાં દિલ્લીના કાઠ પણ બાદશાહનું રાજ્ય એટલું વિસ્તૃત થયું ન હતું. રાજ્ય વિસ્તારની દ્રષ્ટિથી પદાણુ વંશ ઉત્તરની ઉલ્લી સીમા સુધી પહોંચી ચુક્યો હતો. અતિ પુરાતન કાળથી ઉત્તર દિન્દમાં અનેક સામ્રાજ્ય રચાપિત થયાં; પરંતુ કાઠને પણ પૂર્ણપણે દક્ષિણ ઉપર અધિકાર થઇ શક્યો નહિ. મુઝમ્મદ તુગલકજ પહેલો બાદશાહ હતા. જેણે એ કામને પૂર્ણ કર્યું. એના રાજ્યકાળમાં દેશ ઉપરસોથી પરિપૂર્ણ હતો. પ્રાંતીય મુખેદારોની રાજ્યોલુપતા સીમા ઓળંગી ગઇ હતી. કૃષ્ણવર્ષ દેશ અરજજનાનો શિકાર બની રહ્યો હતો. મુઝમ્મદ તુગલકે જે અદ્ભુત વિસ્તાર, લગન, અવિશ્રાન્ત પરિશ્રમ, રણકૌશલ્ય અને યુક્તિથી એ બધાને જડખૂણથી ઉખેડી ફેંકવાનો યત્ન કર્યો, વાસ્તવમાં તે પ્રશંસનીય છે. એક સાથે દેશના બિન્ન

બિન્ન ભાગોમાં વિદ્રોહ થતા અને તે વીરતા-પૂર્વક તેનો સામનો કરતો હતો. તે પોતાની સામે પોતાના રાજ્યનું પતન જોઇ શકતો નહતો. એજ કારણ છે કે તે પોતાના અંતરિમકાળ સુધી સતત પરિશ્રમ કરતો રહ્યો, અને છેવટે સિન્ધના રણાંગણમાં ઉપરિચિત થવાને મારે અને અપરાધિઓને દન્ડ આપવાને મારે તેને જહાવરમાં પ્રથાન કર્યું પડ્યું. જેથી માર્ગમાજ રોગગ્રસ્ત થઇને પોતાની દેહલીલા સમાપ્ત કરવી પડી.

એની ઉદારતા પણ ઉચ્ચ દરજ્જાની હતી વિદેશીઓને તે ઘણો આદર કરતો હતો. એ તેમને નોકરી અને ઇનઅમો આપતો હતો. અશિયાના બધા દેશોમાં તે પોતાની ઉદારતાને કારણે પ્રસિદ્ધ હતો. એના કપાલમાં ધણ લેખો ચીન, તુર્કિસ્તાન, ઇરાન, મિસર આદી દેશોથી આવતા ને પારિતોષિક પામતા હતા. બાદશાહની આ ઉદારતા વિદેશીઓ સુધીજ પરિમિત ન હતી. દેશના પણ દિન્દુ-મુસલમાનોએ એની ઉદારતાથી લાભ મેળવ્યો હતો. દુષ્કાળ સમયે એણે લાખો રૂપિયા એકુતોની બિનતિને મારે વહેંચી આપ્યા અને દુષ્કાળ-પીડિતોના ભોજન આદીનો પણ પૂરો પ્રબન્ધ કર્યો. દૂર દૂર દેશોમાં આ ઉદારતાને કારણે દિન્દુસ્તાનની ખ્યાતિ ફેલાયતી હતી. બાદશાહ કાઠને પણ દુઃખી જોવા ઇચ્છતો નહતો; પણ સાથેજ અપરાધિઓને દહિતથી કઠિન સજા આપવામાં પણ કદી અચકાતો નહતો.

બાદશાહની ન્યાયપ્રવૃત્તાના વિવરણમાં તો કાઠ કહેવાનુંજ નથી તે કદી પણ ધાર્મિક મામલાઓને રાજ્યના મામલાઓમાં ભેળવતો નહતો. તે ઇસ્લામના મુદ્દો પાળતો હતો. મુસ્લિમો અને મૌલવીઓ પણ જો અપરાધ કરતા તો સખત સજા આપતો હતો. તે કાઠ પણ પ્રકારનો પક્ષપાત કરતો નહતો. તે ઇસ્લામી ધર્મ માનતો હતો; પણ મુસ્લિમો અને કાઠીઓનો પક્ષપાત તેને

ખરીબં સાંગતો હતો. આજે કારણ હતું કે ન્યાયશાસ્ત્ર લેવાને માટે તે કદી કદી વેપ બદલાને ન્યાયાલયોમાં જતો અને કાઝીઓને પક્ષપાત કરવા માટે દબ્બો હતો. લોકોને બાદશાહ ઉપર પેલું ઘણું ફરિયાદ કરવાની આતો હતી. આ સંબંધમાં ખેચાર ધટનાઓ ઉલ્લેખનીય છે. એકવાર કોઈ હિન્દુએ કાઝી પાસે આ શિકોષત કરી કે બાદશાહે તેનાં લોકોને વિના કારણે મારી નાખ્યા છે. જ્યારે બાદશાહે આ વાત માલુમ થઈ ત્યારે તેણે કાઝીને આજ્ઞા આપી કે તે (કાઝી) પોતાના (બાદશાહના) કચેરીમાં હાજર થવા સમયે તેના દરબારનો ખિયાલ કરીને ઉભો થાય નહિ. એવું જ થયું. જ્યારે બાદશાહ કચેરીમાં હાજર થયો ત્યારે કાઝી ઉભો થયો નહિ. બરકે બાદશાહે કાઝીને પ્રણામ કર્યાં. અતિ દીનનાપૂર્વક તે કાઝીનો ફરિયાદ સાંભળતો રહ્યો. ત્યારે કાઝીએ ફરિયાદો સંભળાઓ કે; બાદશાહ ખૂનદંડ આપે, ત્યારે બાદશાહે તુરત કાઝી પછી કહ્યું ક્યાં વિના તેમનો બાદશાહ પાસન કહ્યું. બીજી વાર કોઈ મુસલમાને એવો મુકદ્દમા કર્યો કે બાદશાહે ન્યાયથી તેની મિલકત કાઢી લીધી છે. કાઝીની આજ્ઞા મુજબે "યઝ્દાનીને" બાદશાહે તે પાછી તેને સોંપી દીધી. એકવાર કોઈ મહોર કમચારીના પુત્રે બાદશાહ પર એવો દોષ મુક્યો કે, બાદશાહે નિર્દયતાપૂર્વક તેને કાઢીપણ અપરાધ વિના માર, અવધવી છે. તપાસ કરતાં જણાયું કે તેણે કહેલું સાચું હતું. ધરલામ ધર્મ અનુસાર તેને બદલો લેવાની છુટ આપવામાં આવી. તેના દાયમાં લાકડી આપવામાં આવી અને તેણે અપરાધી બાદશાહને નીસ ફટકા માર્યા. બાદશાહની પાવડી લાકડીના ફટકાઓથી નીચે પડી ગઈ. આ જોઈને અમને બાદશાહની ન્યાય પ્રિયતા પર આશ્ચર્ય થાય છે.

આ ગુણ ઉપરાંત બાદશાહમાં બીજા પણ

અનેક દુર્લભ ગુણ હતા. એનો શાસન-પ્રત્યક્ષ બચરિયત હતો. રાજ્યમાં કટલાઓ ખાતો હતાં. બાદશાહ બધાની દેખરેખ રખા કરતો હતો. આખું બજાર મુસલમાનો બાદશાહે શરોખના ગુનામાં ઘેતો હતો, પણ તે કદી પણ શરાબ પીતો ન હતો. ધર્મને તે ધણી સુસ્ત હતો. એવું વ્યક્તિગત જીવન સરળ અને સાદું હતું. કોઈ કોરાબનો તે અત્યંત પ્રેમી હતો, તેના સાથે નમૂનો આજે પણ દૈનંદાબાદના ભગ્ના-વેપ ખડિયોમાં મળી શકે છે. તેનામાં પોતાની જૂલ અને ગલતીને સ્વીકાર કરવાનું સાહસ હતું, જે મહત્વનું એક લક્ષણ છે. પરંતુ પ્રતિ-હાસકરોએ એને પણ તેના અપમાન કરણ બતાવ્યું છે.

ધરનામનો તે સાચો ભક્ત હતો. કિલ્લો હિન્દુ ધર્મ પ્રત્યે પણ તેના હૃદયમાં આદર હતો અને તે એની સારી સારી વાતોને પ્રવણ કરવાને માટે સદા તૈયાર રહેતો હતો. મહા વિદ્વાન હોવાને લઈ તેણે દેશિયિદુ ઉદાર થઈ ગયું હતું. દર્શનશાસ્ત્રીઓ અને તર્કશાસ્ત્રીઓ સાથે વાદ-વિવાદ કરવાથી તેના હૃદયમાં તે સદનશીલતા અને અદ્ભુત વિદ્યાસ યથો હતો, જેને માટે અકબર આટલો પ્રસિદ્ધ છે. કેટલાએ હિન્દુઓ (ઉદાહરણ રૂપે: 'રત્ન'ને તેણે રાજ્યના ઉંચા ઉંચા પદો પર અધિષ્ટિત કર્યા હતા. સતી થવાની ભયાનક પ્રથાને રાજ્યાના પ્રમુખ પણ તેણે કર્યા હતા. આ એક એવી વાત હતી, જેનો લોકો તે, હિન્દુઓમાં સ્વપ્નમાં પણ પિયાર કરતા નહિ હતા. સ્વામીન રાજપૂત રાજાઓ પર તેણે આજ્ઞા કરવાની પ્રશિષ્ઠ કરી નહિ અને તેમને નિશ્ચિંત મૂકી

રજા મુસલમાને બાદશાહે શરાબના ગુનામ હતાં એ કહેવું વિદ્વાન લેખકની મોટી બૂલ છે. તેઓ કુટુબુદ્દીન, આલુદ્દીન, નાસરુદ્દીન વિગતે વિશેષી ગણા લાગે છે.

દીધા. ઇસ્લામના ધર્મગ્રંથ મુદત્તઓના પ્રભાવને રોકવાને માટે તેણે રાજ્યમાં યોગ્ય કર્મચારી નિયુક્ત કર્યા અને તેમને વિશેષ પ્રકારના ન્યાય-શાસન સંબંધી અધિકાર આપ્યા; જેમાં ધાર્મિક પક્ષપાત થવા પામે નહિ. શૈખ અને સંપદ પણ જે ધણાજ વધારે પવિત્ર મનાતા હતા. અને જેમના ઉપર રાજ્ય હાથ ઉઠતી શકતું ન હતું, એના રાજ્યમંડળથી બચી શક્યા નહિ. જે કાંઈ વિરોધ કરતો, ધાર્મિક પક્ષપાત કરતો અને ઝગડો મચાવતો તેને તે સગ્રા કર્યા વિના મૂકતો જ ન હતો, ચાહે તે કાંઈ પણ હોય- હિન્દુ અથવા મુસલમાન, કાઝી અથવા દરવાઝી, મહેલો અથવા ન્હાનો આજ કારણ છે કે ધણા મુસલમાનો તેની વિરૂધ્ધ યત્ન ગયા. અને તેના ચરિત્ર પર વર્ષ રકતપાત આદિ દોષો આરોપિત કરવામાં કાંઈ પણ મજા રાખી નહિ

તેના પર આરોપણ કરાએલા દોષ.

રાજ્યધાની દૌલતાબાદ ખાતે બદલવી, દોઆબ પર કર લગાવવા અને તેના ક્ષેત્ર સ્વરૂપે દુબકાગ, તાંબાનો સિંકો ચેલાવવો, ચીન પર ચડાઈ કરવી, ફારસ દેશને છત્રતાની ચેષ્ટા કરવી, લોકોનો વધ કરવો, આદી એવી ઘટનાઓ છે, જેને લઈને અનેક ઇતિહાસ-લેખકોએ મુહમ્મદ તુગલક પર સંકીર્ણ હલ્લકા, હાંક કરતા, ધન-દોષલુપતા, પાગલપણ અને નર રકતપિપાસુ-તાના કોપ મૂકીને તેના ચરિત્રને કલંકિત કરવાની ચેષ્ટા કરી છે. નિસંદેહ મુહમ્મદ તુગલકમાં ગુણ-દોષ મૌજૂદ હતાં; પરંતુ હિયકુંડા વાતોને લઈને અને કદાપિ આ કહી શકતા નથી કે તે આવા બચકર વિશેષજ્ઞોને ગોગ્ય હતો, જે ઇતિહાસકારોએ તેના ચરિત્ર પર લગાવ્યા છે. જેતું કે હેશન દેખાડવાની કોશિશ કરવામાં આવશે, એ કાર્યોમાં એની પ્રકાંડ વિદ્યા, ઉચ્ચ આદર્શવાદિતા અને ગંભીર

રાજ્યનીતિ છુપાયલી હતી. ૩. એ કાર્યો ઉપર વિચાર કરવા પહેલાં રાજ્યની તત્કાલીન અવસ્થા પર વિચાર કરી લેવો અનુચિત થશે નહિ. અલાઉદ્દીન મહેલો નિર્દયી અને સ્વેચ્છાચારી શાસક હતો. હિન્દુઓ પ્રત્યે તેની નીતિ અત્યંત દુર હતી. તેના વિશાળ સામ્રાજ્યમાં અસંતોષની ચિણ્વચારીઓ ઉત્પન્ન થઈ રહી હતી, તેનું મૂલ્ય ચર્તાજ તે પ્રજાગવક્તિ યઈ ગઈ. માનવીય સુમેદાર અને અગીર, જે તેના નિયમોથી કંટાળી ગયા હતા, તેનો વિરોધ કરવા લાગ્યા. તેના ઉત્તરાધિકારી પણ ધણા નાલાયક નીકળ્યા અને તે રાજ્યમાં મેળવવાને માટે આપસમાં લડવા લાગ્યા.

મુગલ લોક ધણા દિવસોથી ભારત પર હુમલા કરી રહ્યા હતા. અલાઉદ્દીને તેમને મહેલો મુશકિલથી ટેકલીએ વાર રોક્યા હતા. તેણે એક વાર પીસ હાર મુગલોને-જે નવ મુસ્લિમ કહેવાતા હતા-એ બચાવ્યા સહિત કલ કરી નાખ્યા. ૪. એનાથી મુગલોના હલ્લમાં બચકર પ્રતિહિંસા જાગી ઉઠી હતી, અને તે હિન્દુસ્તાન પર સફળ પ્રહાર કરવાની તકમાર તૈયારીઓ કરી રહ્યા હતા. એવાજ વાતાવરણમાં મુહમ્મદ તુગલકે રાજ્યની લગામ પોતાના હાથમાં લીધી. દૌલતાબાદને રાજધાની બનાવવી.

ઇતિહાસ લેખકોએ મુહમ્મદ તુગલકને આ કામને મટિ પાગલ પણ અને અદ્વરદશિતાનો દોષિત ઠેરવ્યો છે; પરંતુ ગંભીરતાપૂર્વક નિવારણ અને આ ચોજના અત્યંત સુક્રિયુક્ત જણાશે. મુહમ્મદ તુગલકે સિંહાસનારોહણના ચોથાજ

3 The Cambridge History of India Vol III P. P. 119-26.

A Short History of Muslim Rule in India, Ishwari Prasad P. P. 126-31.

4 The Cambridge History of India Vol. III P. P. 117-18.

દિવસ પછી પોતાની વિજય-પતાકા દક્ષિણ દેશમાં ફરકાવી દીધી. પહેલાં જ્યારે રાજ્ય આઘાટનું વિસ્તીર્ણ થયું ન હતું, દિલ્હી ઉપરથી રાજ્યધાની હતી, હવે કોઈ એવી રાજ્યધાનીની આવશ્યકતા હતી. જે કેન્દ્રમાં હોય અને જ્યાંથી શાસન-કાર્ય સરળપણે ચાલી શકે. ૫. તેણે હિસાબ કાઢીને દેવગિરિને (જેનું નામ તેણે 'દૌલતાબાદ' રાખ્યું હતું) રાજ્યધાની કેન્દ્રમાં જોડ્યું, એનાથી થોડા સમય પહેલાં 'બહાલુદ્દીન ગસ્તાપખે' દક્ષિણમાં વિદ્રોહ કર્યો હતો. આ વિદ્રોહે એના દૌલતાબાદને રાજ્યધાની બનાવવાના વિચારને વિશેષ પુષ્ટ કરી દીધો. ૬ એ સિવાય એક બીજું પણ કારણ હતું. મુગલોના આક્રમણથી દિલ્હી સર્વદા ભયમાં રહેતું હતું. ભયંકર મુગલો હઝારોની સંખ્યામાં હિન્દુસ્તાન પર હુમલો કરતા હતા. તેઓ લાગમાં રહેતા અને મોકા જોઈને તૂટી પડતા હતા. આ તરફ દિલ્હીની શાહી સેનામાં ઘણી કમઝોરી આવી ગઈ હતી. એ મુગલોનો સામનો કરવામાં સર્વથા અસમર્થ હતી. મુગલોને પંજાબમાં થઈને દિલ્હી આવી બેખબર શાહીસેનાને હરાવવાને વાર લાગતી નહિ. આ પ્રકારે રાજ્ય બોવતો ભય લાગેલો રહેતો. અંતમાં થયું પણ એમજ. મુગલોએ પોતાના આક્રમણ કેચાલુજ રાખ્યાં, અને છેવટે તેમણે દિલ્હી-સામ્રાજ્યને છત્તી લીધું. કિન્તુ દૌલતાબાદ મુગલોના આક્રમણથી સુરક્ષિત હતું. ૭.

દક્ષિણમાં હમલુજ, હમલુજ મુસલમાનોનું આધિપત્ય સ્થાપિત થયું હતું. ત્યાંના લોકોમાં હજી સ્વતંત્રતાનું રક્ત વહેતું હતું. એને તેઓ

મુસલમાનોને દક્ષિણમાંથી કાઢી મૂકવાના પ્રયત્ન કરતા હતા. વરંગલના રાજાએ 'કેરલાક હિન્દુઓનું નેતૃત્વ ગ્રહણ કરીને સ્વતંત્ર રાજ્ય કાયમ કર્યું'. મચર સને ૧૩૩૫ માં સ્વાધીન થઈ ગયું. વિજયાનગરમાં સને ૧૩૩૬ માં હરિહર અને તેના ભાઈ દારા હિન્દુ રાજ્ય સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું. પ્રતાપરદેવના પુત્ર કૃષ્ણનાથે મુસલમાનો વિરૂદ્ધ હિન્દુઓનું એક ભયંકર સંગઠન કર્યું. દક્ષિણના વિદેશી અમીરોનો એક જુદોજ ભય હતો. તે લોકો પણ સદા દક્ષીણી સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપવાને માટે પરિશ્રમ કરતા હતા. છેવટે તેમણે દેવગિરિ અને ગુજરાતમાં ખુદશો બળવો કર્યો. હસન ગંગૂએ વાઘણ રાજ્યનો પાયો નાખ્યો. ગુજરાતમાં ઈગોને કારણ બાદશાહને ઘણીજ પરેશાની ઉઠાવતી પડી અને એનેજ દબાવવાને માટે સિન્ધ જતી વખતે એને મરવુ પડ્યું. દક્ષિણ સૌથી પ્રથમ પોતાની સ્વતંત્રતા જાહેર કરી વિદ્રોહોની સંખ્યા દક્ષિણમાંજ સૌથી અધિક હતી. ૮

દૌલતાબાદથી ઉત્તર-હિન્દુસ્તાનમાં આવા મનની સરળતા હતી, જેથી ઉતર-હિન્દુસ્તાન કબજામાં રાખી શકાય એમ હતું. સૌથી પહેલાં ભય મુગલોનો હતો તે રહેતો નહિ. પણપિ દોઆબના લોકો મુહમ્મદ તુગલકથી અસંતુષ્ટ હતા; પરંતુ એની વિરૂદ્ધ તેઓ મુગલોને સહાયતા આપી શકતા ન હતા. તેમને મુગલોની ચલાવ્યોનો કડવો અનુભવ હતો. ૯

દક્ષિણના પહાડી દેશોમાંથી મુહમ્મદ તુગલકને જણવાન સૈનિક પથ મળી શકતા હતા. દૌલતાબાદને, રાજ્યધાની બનાવવામાં એજ રાજ્યનીતિ અને દૂરદર્શિતા હતી. આ પ્રકારે સૌથી વિચારીને મુહમ્મદ તુગલક દૌલતાબાદને

5 A Short History of Muslim Rule in India-Ishwari Prasad P. P. 138-39.

6 The Cambridge History of India Vol III Pages 140.

7 A Short History of Muslim Rule in India-Ishwari Prasad Pages 138.

8 Ibid-P. P. 151-52

9 The Cambridge History of India Vol III Pages 145.

રાજ્યધની બનાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. પ્રકૃતિએ
નેને સુંદર અને હુકમ બનાવ્યો હતો.
મનુષ્યે પોતાના શુદ્ધિબળથી એને હજી
પણ દહ ત્યાં સોલાસમ્પન્ન કર્યો. સુંદરમંદ
તુગલક દૌલતાબાદને દિલ્લીના અનુરૂપ બનાવવામાં
કોઈ પ્રકારની મણા રાખી નહિ. મહેલો મહેલો
બાગર અને સુંદર સુંદર ગગનચુમ્બી રાજ
મદાલથો બનાવ્યા, જેને બત્તાએ જે દેટલાક
વર્ષ પછી ત્યાં ગયો હતો, એને દિલ્લીથી કોઈ
રીતે પણ ઉતરતું જોયું ન હતું. ૧૦ જ્યારે
અંધી રીતે નગર તૈયાર થઈ ગયું ત્યારે સુંદરમંદ
તુગલક રાજ્યના પ્રધાન, કર્મચારીઓ, દરબારીઓ,
સોનાપતિઓ તથા પોતાના કુટુંબીઓ અને
સગાઓને ત્યાં રહેવાની આજ્ઞા આપી અને
એને માટે તેમને ધન પણ આપ્યું. ૧૧ આ
પાદ રાખતુ જોઈએ કે એ સમયે તેણે બધા
દિલ્લી નિવાસીઓને ત્યાં જઈને રહેવાની આજ્ઞા
આપી ન હતી, જેણે કે દેટલાક હતિહાસકારોનું
કથન છે. આ આજ્ઞા તે તેને બે વર્ષ પછી
આપી પડી. એનું પણ કારણ છે. વાત એવી
હતી કે દિલ્લીની જનતા પત્ર લખીને પેરબિડીયામાં
બંધ કરીને રાત્રિ સમયે દીવાનખાનામાં નાખી
જતી હતી. આ પત્રો સમ્રાટના નામના
હતા અને એના પેરબિડીયા ઉપર સમ્રાટના
સિરની સોગંદ આપીને આ લખેલું (ફાલું) હતું
કે તેમના સિવાય કોઈ પુરુષ એ ખોલે નહિ.
સમ્રાટ પોતે જ એ ખોલીને વાંચતો હતો. આ
પત્રોમાં સમ્રાટને અનેક પ્રકારની બિચારીઓ,
નિન્દાની વાતો અને નિર્મૂળ દોષારોપણની
વાતો લખેલી હતી. એનાથી જ ચિદાઈને જ
બાદશાહે દિલ્લીને ઉજ્જડ કરવાના વિચાર નગર-
વાસીઓનાં પરે ભઈ લઈને એનું પુરું પુરું મૂલ્ય
આપી દીધું અને સમસ્ત જનતાને દિલ્લીથી

ચાલ્યા જવાનો હુકમ કરાવી દીધો. ૧૨
બત્તાનું આ કહેવું કે 'આ આજ્ઞા પછી
સમ્રાટે દિલ્લીનાં ખુલ્લું ખુલ્લું સોલાસાં અને
એક આંધળાં તથા એક લંગડાં મળવાથી તેમને
દૌલતાબાદ જવાની આજ્ઞા કરી, પણ લસડાં
લસડાં સર્વ જવાને કારણે લંગડાનો આવ
એક જ પગ દૌલતાબાદ પહોંચ્યો. ૧૩ આ બધી
મનમત્ત વાતો હતી જે બાદશાહની ઉપેક્ષા
કરવાને માટે રચવામાં આવી હતી. આ ખરું છે
કે બાદશાહની આજ્ઞાનું પાલન તેના કર્મચારી-
ઓએ મોટી નિર્દયતા સ્વક કર્યું; પણ આ
કથન કે તેની મતલબ બર્થ ખૂન વહાવવાની
હતી. તે આંધાર વિનાની વાત છે. ૧૪ યાત્રાને
માટે બાદશાહે બધી રીતની સગવડો કરી આપી.
દિલ્લીથી દૌલતાબાદ સુધી સડક બનાવવામાં
આવી. કેમણે કેમણે ધર્મશાળાઓ બનાવવામાં
આવી. પાણીના પણ સારા પ્રયત્ન કરવામાં
આવ્યો. જેમની પાસે આવતું ન હતું તેમને
રાજ્ય તરફથી આપવામાં આવ્યું. પરંતુ દિલ્લી-
વાસીઓને દૌલતાબાદમાં રહેવાનું મરજી નહિ.
જે દિલ્લીમાં તેમનાં પૂર્વજોએ પોતાના કિસ્સો
વિતાવ્યા અને જ્યાં તેમને તરેહ તરેહનાં મનો-
વિનંદનાં સાધન હતાં, તેને તેઓ જેવી રીતે
ખુલી જાય? તેણી આ દશ જોઈને સુંદરમંદ
તુગલક તેમને તાજા દિલ્લી જવાનો હુકમ
આપ્યો. જવા માટે પહેલાં જેની જ સગવડ કરી
આપવામાં આવી. દિલ્લીને ફરીથી સુંદરમંદ
તુગલકે વ્યારી રીતે આબાદ કરી દીધી. ૧૫
પોતાની યોજનાને નિષ્ફળ થતી જોઈને તેને
તેણે બદલી નાખી, આ તેની મોટાંઈ હતી.

12 Ibid P. P. 141-142.

૧૩ જોને બત્તાલો મારત-બાગ,

મદનગોપાલ, પૃષ્ઠ ૧૭૦-૭૧

14 A History of Muslim Rule in India-Ishwari Prasad Pages 140.

15 Ibid P. P. 139-40.

10 The Cambridge History of India Vol III Page 141.

11 Ibid P. P. 140-41.

દાઆખ પર કર અને દુષ્કાળ.

અનેક ઇતિહાસ-લેખકોનું કથન છે કે "દાઆખ પર કર લગાવવા અને તેના ફળ રૂપે દુષ્કાળ પડવાને કારણે જ મુદ્દમદ તુલક કરનું પતન થયું." તેમનું કહેવું છે કે "મુદ્દમદ તુલકે દાઆખ ઉપર દસ ગણા વીસ ગણા કર વધારી દીધા. આ નવા ભારને વહન કરવાને અસમર્થ થઈ, પ્રજા સિવ સિવ પ્રકારના ઉત્પાત કરવા લાગી. હવે પ્રાચીન મુખેશ્વરને મોકા મળી ગયો અને તેઓ સ્વતંત્ર થવાની એજ્ઞામાં પ્રવૃત્ત થઈ ગયા. તેના ફળ રૂપે દુષ્કાળની ભયાનકતા અનેક ગણી વધી ગઈ અને રાજસકિત ધણી ધરી ગઈ આ તેની ધનસોહુપતા અને અવિચારનું જ્વલંત ઉદાહરણ છે." દસ ગણા વીસ ગણા કર વધારવો અસંભવિત જણાય છે અને એમાં અતીશયોક્તિથી કામ લેવાયું છે. ઇતિહાસકાર ફિરિસ્તા અનુસાર ત્રણ ગણો, ચાર ગણો અને બદાઉની અનુસાર બમણા, વધારવામાં આવ્યો હતો આજ સત્ય પણ જણાય છે. ૧૬ આ કર વધારવાના કારણ પણ હતાં. ગંગા-જમનાની વચ્ચેના દાઆખ અત્યંત પુરાતનકાળથી પોતાની ખળદુપતા અને સાધનસંપત્તિને માટે પ્રસિદ્ધ છે. એવી હાલતમાં અહિંના નિવાસી મોટા ધનવાન હોય, એમાં કોઈ અતીશયોક્તિની વાત નથી. રાજ્યને આર્થિક મંકડોથી બચાવવાને માટે એવા લોકો પર કર નાખવો અત્યાચાર કહી શકાય નહિ. એ સિવાય એક વાત બીજી પણ છે. દાઆખના લોકો વિદ્રોહ કરતા અને લૂચાર પણ કરતા હતા. ૧૭ રસ્તે ચાલતું પણ મુરિક્ત હતું. એવા લોકો ઉપર દંડ રૂપે વિશેષ કર નાખવો કોઈ નવી વાત નથી. હવે રહો દુષ્કાળની વાત. બદાઉનીનું કથન છે કે સાત વર્ષો સુધી એક રીપુ પાણી પણ આગ્રસમાંથી

ટપકતું નહિ. ૧૮ નિઃસંદેહ આ કથન અત્યુક્તિ રહિત જણાતું નથી. સંભવ છે વર્ષ બે વર્ષ સુધી અનાદિ રહી હોય; પણ એટલું તો અમને અવશ્ય માનવુંજ પડશે કે બાકી વર્ષોમાં વરસાદની માત્રા એટલી કમી રહી હશે, જેનાથી ખેતી-વાડી કરવી અસંભવિત હતું થઈ ગયું હશે. સાત આઠ વર્ષો સુધી દુષ્કાળે ચારે તરફ હક્કાકાર મચાવી મૂક્યો. લોકો ભુખે મરવા લાગ્યા. અન્ન નહિ મળવાથી લોકો મહીનાઓના મરેલા ધોડા અને માણસોને ખાવા લાગ્યા. કર્તાઓના ઠાર પર કપાનાં પશુઓનાં લોહીને માટે દુષ્કાળ-પીડિતોનાં બીડ લાગેલી રહેતી. પરિસ્થિતિ સુધારવાના મુદ્દમદ તુલક લાગીરમ પ્રયત્ન કર્યાં. લાખો રૂપિયા પ્રજામાં રુકત વહેંચવામાં આવ્યા. રાજ્ય તરફથી રથળે રથળે ભોજનાદિતો પૂરા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો. લાખોની સંખ્યામાં કુત્રા ખોદવામાં આવ્યા, નહેરો બનાવવામાં આવી, બમિ માપવામાં આવી, ખેતીને માટે ભૂદો વિભાગ ખોલવામાં આવ્યો, સારા અન્નના બીજ વહેવાને માટે રાજ્ય તરફથી આપવામાં આવ્યાં, દસોના ફેરફાર પર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવ્યું અને કૃષિ-સુધારને માટે જે જે ઉપાયો ઉચિત જણાયા, કરવામાં આવ્યા. ૧૯ છતાં પણ એનું ફળ સંતોષપ્રદ આવ્યું નહિ. એના ઉપરથી આ વાત એકબી સામિત થાય છે કે તે જનતાની ભદ્રાઈ ઈચ્છિતો હતો. આ વાત બીજી છે કે તે એમાં સફળ થઈ શક્યો નહિ. તોઆનો સિકકો ચલાવવો.

આ યોજનાને કારણે પણ મુદ્દમદ તુલક ફેટલાએ ઇતિહાસકારોને માટે પૂછાને પાત્ર બની ગયો; પરંતુ નાચે લખેલી વાતોનો વિચાર કરતાં તો કાન્તમ્પ છે.

16 The Cambridge History of India Vol III Pages 143.

17 Ibid Pages 145.

18 Ibid Pages 142.

19 The Cambridge History of India Vol III P P 152-61

જે સમયે નવા સિક્કાનું પ્રચલન થયું તે સમયે ખેડનામાં મોટી કમી આવી ગઈ હતી એજ કમીને કારણે આદલા મોઠા રાજ્યનો પ્રયત્ન કરવો હકિન જણાતો હતો. દુષ્કાળ સમયે મુડમદા દુગલકે લાખો રૂપિયા પ્રગામાં વહેંચી દીધા હતા; જેમાંથી એક પાઈ પણ વસુલ આવી નહિ. રાજ્ય કરથી કોઈ પણ પ્રકારની આવક આવી રહી ન હતી. પ્રાન્તીય સરકારો એવા સમયથી અનુચિત લાભ લેવાની નિંદ્રા કરી રહ્યા હતા. મુગલોનો ડર પણ સુલતાનને બેચેન કરી રહ્યો હતો. વળી તેને પોતાની યોજનાઓ સફળ બનાવવાની મોટી અઘિલાશ હતી. આ બધાને માટે ધનની આવશ્યકતા હતી, કિન્તુ ખજાનામાં તો ધન ન હતું તે વખતમાં સોનું અને ચાંદી એટલી મુશ્કેલી અને અધિક પ્રમાણમાં મળી શકતું ન હતું જેનું કે તોંય મળતું હતું.

સુલતાન પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિ હતો તેને નવી નવી વાતોની શોધ કરવામાં મોટી દિલ્લસરથી થતી હતી તે સમયના સંસ્કાર-પ્રસિદ્ધ સભ્ય દેશ ચીન અને કારસમાં એવા સિદ્ધાઓનો વ્યવહાર આજુ હતો, જે મુશ્કેલીઓ હોવા છતાં પણ તે દેશોના પ્રચલિત મુદ્દાઓના મૂલ્ય લેવાતા હતા કેવળ ભારતજ એનાથી અનભિજ્ઞ હતો. સુલતાન ભારતમાં એવા સિક્કા પ્રચલિત કરવા ચાહતો હતો. હા, એ સંગ્રહમાં તેણે એક બારે બૂલ કરી. તેને જોઈતું હતું કે જાલસાજી શેકવાના પ્રયત્નો કરતે. એવું ન કરવાનું ફળ એ આજુ' કે પ્રત્યેક દિન-મુસલમાનનું ધર દંકશાળ જેવું થઈ ગયું અને લાખો કરોડો ખોરા રૂપિયા બન્યા હતા. દેશનો વ્યાપાર લાંબી પડ્યો અને વ્યાપારી લોકો એવા સિક્કા લેવાની ના પાડવા લાગ્યા. લાચાર થઈને તેને આ પ્રશ્નના નવા સિક્કાઓને બદલવા પડ્યા અને આ કદી દેવું થોડું જણાય છે કે ભથ્થે ખોટા ખર્ચાને પણ તેણે તાંબાના સિક્કા લઈ લીધા અને તેને બદલે

ચાંદી અને સોનાના સિક્કા આપી દીધા. અહિં પણ અને જોઈએ છીએ કે તેણે પોતાની બૂલ સ્વીકારીને સિક્કાનું પ્રચલન રોજી દીધું. અમને આ માનવું પડ્યું કે સિક્કાઓની યોજનામાં સુલતાને કેટલીક ભૂલો અવશ્ય કરી. લોકો તેને સમજી શક્યા નહિ તેને ઘેરો આપવામાં આવ્યો; છતાં પણ તેણે પોતાની બૂલ સ્વીકારી લીધી અને ઘણું નુકસાન સહીને પણ ધિમાન દારીથી લોકોના રૂપિયા ચૂકવી આપ્યા.

ચીન પર ચડાઈ

બાદશાહે કદી પણ ચીન જીતવાની ઇચ્છા કરી નથી. દનિદાસકરોનું આ કહેવું કે તેણે ચીન પર ચડાઈ કરવાના વિચારથી સેના મોકલી એ બૂલ છે. તેણે તો ક્રોડ કરાવ્યો (હિમાલય) પર ચડાઈ કરી હતી એના પણ કારણે હતો. બાદશાહની પાસે તે સમયે આવશ્યકતા અનુસાર ધન ન હતું તેથી તાંબાના સિક્કા વ્યાપારવાની યોજના નિષ્ફળ રહી. ક્રોડ કરાવવાના રાજ્યની પાસે અસીમ ધન હતું. પઢાડી પ્રદેશ હોવાને કારણે અહિંના નિવાસી ધણા મજબૂત હતા લગભગ પીઠ દેખાડતી તો એ જાણનાજ ન હતા. સુલતાન ચાહતો હતો કે એવાજ વીર તેની સેનામાં ભરતી થાય. ક્રોડ કરાવવા છતાં વાંધો ચીનના સમ્રાટની સાથે મિત્રતા થઈ જત અને કદી મોકી પડતાં ચીન-સમ્રાટ ભારત-સામ્રાજ્યને અન્તર્ગત મદ જન. પરંતુ સૌથી મુશ્કેલી કારણ એ હતું કે, અહિંના રાજ્યો સમ્રાટની આધીનતાને અસ્વીકાર કરી દીધા, એજ માટે તેના પર ચડાઈ કરવામાં આવી બાદશાહની સેનાએ રાજ્યને- સુદમાં પરાજિત કર્યો અને દિલ્લીધરની અધ્યાપાલન કરવાને વિવર કર્યો, કિન્તુ વરસાદ અને પઢાડી લોકોના દુમલાઓથી શાકી સેનાને વળું નુકસાન થયું. છતાં પણ સુલતાનની ઇચ્છા પરી થઈ ગઈ. ચીનના સમ્રાટ ઉપદારમાં ભારત-

સમ્રાટની પાસે બહુ મૂલ્ય ભેટો મોકલી અને સંનિધે કરી. વાત એવી હતી કે શાહી સેનાએ ચીનાઓનાં ધણા મન્દિરો નષ્ટ-ભ્રષ્ટ કરી નાંખ્યાં હતાં, તેને કરીથી ખનાવવાની અનુમતિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે ચીન-સમ્રાટને સંનિધે કરવી પડી. કરાજલના રાજાએ પેલું બાદશાહની આંધી-નતાનો સ્વીકાર કરીને રાજ-કર (ખંડણી) આપવાનું કબૂલ કર્યું. ૨૦

કારસ (પુરાસાન) છત્રાની ચેષ્ટા

આરલી બધી નિપન પરિસ્થિતિઓમાં મૂકાયા છતાં દિગ્વિજયની લાક્ષણિક રાખથી સૂર્યતાળ-કહી શકાય, પણ આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે મુઢમુઢ તુલક ઉચ્ચ-લિસાળી હતો અને આ સમયે તેની પરેશાનીઓ મહોટ લાગે એમથી ચર્ચિત હતી. અબૂસૈયદના શાસનને કારણે પુરાસાનની આંતરિક અવસ્થા ખરાબ થઈ ગઈ હતી મુઢમુઢ તુલકે મિસ-રના ખંડીશ અને ચગતાના સરદાર સથે મિત્રતાને સંબંધ બાંધી લીધો હતો. પુરાસાન પર ચડાઈ કરવાને સમયે તેમણે એને મદદ આપવાનું વચન આપ્યું હતું. પુરાસાનના ધણા અમીરો તેના દરબારમાં રહેતા હતા, જેમનાથી પૂરી સહાયતા મળતે. વિદેશી નિકોતેને દર-બારમાં રાખવાને કારણે ત્યાંની લૌગણિક અવસ્થાથી ને સારી પેઠે પરિચિત હતો. ત્યાં જવાના સુગમથી સુગમ માર્ગ તેને માલુમ હતા. ધીર મુગલોને ધન આપી તેણે પોતાની સેનામાં લાગી કર્યા હતા. પરંતુ સૌથી મુખ્ય પ્રત્યક્ષ લાભ એ દેશને છત્રાને એ હતો કે મુગલોની સમસ્ત ઊંડાઈ જત. આવી રીતે તે બધી રીતે તૈયાર હતો. લાલની આશા પણ હતી. તેણે એક વખત સુધી મહાદી લારે સેના ભેગી કરી રાખી; પરંતુ ધનની કમી, મિસરના

બાદશાહની-દગાબાઝી, ચીન-સમ્રાટનો આગળ વધી આવવાનો ૩૨. પુરાસાનની દશ-સુધાર અને અનેક કારણોને-સીધે તેણે આ આશા ત્યજ દીધી. આરલી દર જઈને પુરાસાન છત્રા તેને અસંમતિ લાગ્યું અને તેણે પોતાનું ધ્યાન વારત તરફ ઝેદિત કરી દીધું. ૨૧.

તેની વધ આજ્ઞાઓ

તેણે અનેકાનો વધ કર્યો; પણ એ વધો માટે અમે તેને દોષીત ઠેરવી શકતા નથી, અને નતો આ નિર્ણય પર પહોંચી શક્ય છે એ કે તે સ્વભાવતઃ અત્યાચારી હતો અને તેને માનવ રક્ત વડાવવામાં મઝા આવતી હતી. છત્રે અનુભાવ લેખો ઉપરથી જણાય છે કે તે અત્યાચાર અને રાજ્ય-હાનિ કરવાવાળાઓને સખ્ત શિક્ષા કરતો હતો. વિરોધને તે સહી શકતો ન હતો પરિસ્થિતિઓ જ એવી હતી કે જેનાથી કઠોરતા વિના કામ ચાલી શકે એમ જ નહતું. અમે દેખી ચૂક્યા છીએ કે અસાઉદીનનાજ સમયથી લોકોનાં દિલોમાં અસતોષનાં બીજ રોપાઈ ગયાં હતાં, અને તેઓ રાજ્યસત્તાને ધૂળમાં મેળવવાને દરેક રીતે મંડી પડ્યા હતા. અન્ય ચોખ્ખાઓની નિષ્ફળતાને કારણે લોકો તેવું અપમાન કરવા લાગ્યા. હુબલુ સમયે તો આ વિદ્રોહની લાગુ કરતા વિરોધ વધી ગયો. લોકોએ એને રાખવું પાપ માની લીધું અને તેને ચિદવચ લાગ્યા. દેશમાં રાન્તિ-રક્ષાને માટે જ વિવશ થઈને તેને ફરતાથી કામ લેવું પડ્યું. વિદ્રોહીઓને કહિનથી કહિન સજા કરવાનો ધારો તે સમયે આખા યુરપ, એસિયા, મિસર આદિ સંસારના બધાજ સમ્ય દેશોમાં પ્રચલિત હતો. ૫૬ અથવા દરજ્જાનો વિચાર કર્યા વિના તે બધાને સખ્ત સજા

કરતો અને જે કાંઈ તેનું કહેવું માનતો નહિ તેને અકારણ વધતો દોષિત દેવવા અને રકત પિપાસુ કહેવા પહેલાં આપણે તેની મુશ્કેલીઓને યાદ રાખવી જોઈએ. આજકાલ પણ-આ ઉદાર વીસમી સદીમાં પણ-ભયંકર રિડોલીઓને કુચલણું મારે સભ્ય દેશોની સરકાર પણ આતર-નીતિનો આશ્રય લ્યે છે. પછી તે તો મધ્ય-યુગનો સમય હતો, જ્યારે એવા પ્રકારની કૂર હત્યાઓ દરેક સ્થળે પ્રચલિત હતી. તેણે હિન્દુઓને ઉંચા દરજ્જા પર બેસાડ્યા, રજા-પુતો પર અર્ધાઈ કરી નહિ, ધર્મોપ મુસ્લિમ-મોઘલીઓને સજા કરી, ધાર્મિક પક્ષપાત-કર્થો નહિ-એથી એના મુસલિમ લોકો એના પર મિશ્રી ગયા અને એના પર વ્યર્થ રકત-પાત આદિનું કલંક લગાડ્યું, એવીજ રીતે એ । પર આરોપિત કરવામાં આવેલ પાગલપણનું કલંક પણ આધાર વિનાનું છે. તે સમયનો ટોર્ટ ઇતિહાસ લેખક આ વાતનું વર્ણન કરતો નથી કે તે પામલ હતો. તેના વ્યવહારિક જીવન શક્તિ, ઉત્સાહ અને વિવિધ ગુણ સંપન્ન ચરિત્રને જોઈને આ વિશ્વાસ થતો નથી કે તે માત્ર ખિયાલી પુસ્તક પકાવનારાજ હતો.

મુકમ્મદ તુગલક નિષ્પૂજ્ય થયો, અપયશનો ભાગી બન્યો, એનું કારણ તેનું દુર્ભાગ્યજ કહી શકાય તે સ્વાર્થ ન હતો. તે પ્રજાની બચાઈ ચાલતો હતો. એના હૃદયમાં લાગણી હતી, કિન્તુ સમય એની સાથે ન હતો. લોકો એવા વિચારોને સમજી શક્યા નહિ અને એનો વિરોધ કરવા લાગ્યા. મુકમ્મદ તુગલકની દ્રષ્ટિમાં આ તેનો અન્યાય હતો. તે વિરોધ અને અપમાનને સહન કરી શક્યો. જેમ જેમ તેણે પરિસ્થિતિને સુધારવા ચાહી તેમ તેમ તે બગડતીજ ગઈ જેમજેમ તેણે સમસ્યાઓને ઉકેલવા ચાહી તેમ તેમ તે વિશેષ ગુન્હાવાળીજ ગઈ. તેને પોતાની યોગજનાઓમાં ઔચિત્ય તથા પોતાની સહાયતામાં પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. પરંતુ વિરોધ અને નિષ્પણતાએ તેને અત્યંત ઉનાવળીઓ અને પ્રાપિત કરી મૂક્યો. તેના શત્રુ અને વિરોધી સર્વત્ર શિર ઉંચકવા લાગ્યા. એવી હાલતમાં

એણે તેમના પર ભયંકર પ્રહાર કરવા આવશ્યક માન્યું. તે રાત પિપાસુ ન હતો; પરિસ્થિતિએ તેને કોર દમન નીતિનો આશ્રય લેવાને લાગ્યાર કર્યો. તે પ્રજાનો દિન ચિન્તક હતો; પરંતુ પરિસ્થિતિએ તેને કાંઈ પણ સફળતા મેળવવા દીધી નહિ. સાત આઠ, વર્ષના દિર્ઘજીવી અને ભયંકર કુષ્ઠાળે રાજ્ય શાસનને અખરદરત ધોડે પહોંચાડ્યો. રાજ્યની બધી શક્તિ છિન્ન બિન્ન થઈ ગઈ. પ્રજા તેના ઘોર વિરોધ કરવા લાગી. વિશ્વાસવાળી અને નિમકહરામ કર્મચારીઓની ધૂર્તતા, સપતી, ઉગ્રતા અને નિર્દયતાને કારણે રાજ્યશક્તિ વિશેષ ક્ષીણ થઈ ગઈ. જ્યારે અમે તેના મહાન ગુણોને જોઈએ છીએ ત્યારે અમે તેની યોગજનાઓની વિવેચના કરીએ છીએ, જ્યારે અમે તેના આદર્શવાદ અને ઉત્તમ વિચારો પ્રત્યે ધ્યાન આપીએ છીએ, ત્યારે સદસ્ય અમરા હૃદયમાં તેના પ્રતિ સહાનુભૂતિના ભાવ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. સંસારના ઇતિ-હાસમાં એવા ઉદારશય કોઈકજ મળશે, જેમકે મુકમ્મદ તુગલક સમાન મહાન ગુણી તથા સદ્વિદ્યા રાખનારા મનુષ્યને પરિસ્થિતિઓના ચક્રમાં પડીને આટલી નિષ્પણતા મળી હોય; પરંતુ તેનું દુર્ભાગ્ય આટલાથીજ સમાપ્ત થયું નથી. ઇતિહાસકારો તેના ચરિત્રને સારી પેઠે નહિ સમ-જીને તેના પર અનેક નિષ્પૂજ્ય દોષારોપણ કરતા આત્યા છે. હર્ષની વાત છે કે આધુનિક ઇતિહાસ લેખકો હવે તેની સાથે ન્યાય કરવા લાગ્યા છે.

આ ઉચિત નથી કે આપણે મુકમ્મદ તુગલકને ખૂની, સંકીર્ણ હૃદય, ધર્મોપ, ધનનાલુપ, દુર્ગુણ, કૂર અને માનસિક વિકાર યુક્ત દેખાડ્યો. વસ્તુતઃ આપણને જોઈએ કે તેના અભાગ્ય, વિવશતા અને અસમર્થ ઉત્પન્ન થવા પર દયા દેખાડીએ, અને તેના પાંડિત્ય, ધીરતા, અઔકેતિક ગુણ-સંપન્નતા, આદર્શવાદિતા, સ્વદનશીલતા, નિષ્પક્ષપાત અને ઉત્તરતા પર અદ્વાંજિ પ્રદાન કરીએ.

(વિશાલ ભારત)

[આ લેખ સૌ મિત્રોને ખેતદિલીથી વાંચવા બહામણ છે. રા વખતે.]

અથવા જાની ખીમારીથી જોડાએક અકરી ગયા છે તેથી તેમની સાહાય વગરજ આ વેળા મારે સાહિત્યની પોઠ હાંકવી પડે છે આ વેળા તો મુસ્લિમ સાહિત્યકારોની દુનિયામાંજ 'રાષ્ટ્રીય' કરી જીવતાને જગતા સાહિત્યકારોનું સરવાળું કંઠી નાખવાનો વિચાર છે.

જીવતા મુસ્લિમ સાહિત્યકારો પૈકી જનાબ વહીમોહમ્મદ સી. મોમીન તો હવે કલમને પગથી મૂકી હુણની નળી પકડીને રિટાયર જીવન વિતાવી રહ્યા છે! એ ધરણ માણસ હજુએ ગાંઠાં વાળે જોમ છે પણ આ મોટર અને વિમાનયુગમાં ગાંઠા વાળવાની હામ શી રીતે શીકાય?

અને જનાબ હરીમ મહુમ્મદ મારતર તો રહ્યા જજ! એતે જજમેન્ટની કાગળોમાં ઉચ્ચાવે કે સાહિત્યનો ધસળોરો કરે? ઉચ્ચ આસને બેસી ઈન્સાફ લેખવાને બદલે પાઠની પેદાશ નહિ ને ધીની પુરસદ નહિ એવા ધધમાં પુનઃ શા માટે પડે? સાહિત્યના ધધમાં કંઈ દમ નથી અને વળી એમને દમની ખીમારી લાગુ પડી છે પછી નાહકનો દમ બરાઈ જાય એવું શા માટે કરે?

અને "ખાનવા" સાહ્ય તો હવે દુધની ડબ્બા ગણવામાં પડ્યા પછી કંઈ હુખખી સફરી ધરા પશુ ન સાંપડતી હોય તેવા સાહિત્યના ધધમાં પુનઃ હાં માયું મારે? પશુ આ વેળા ટેન્ક ધીના યુગમાંજે રોજ બરોજ તાલું દૂધ ચાખવા મળતું હોય તો પછી ધરડી કલમ કાયાકલ્પ કેમ ન કરાવે! પુનઃ યુગસતમાં ઇતિહાસિક દનકવા કાં ન ચલાવે!

..

અને જનાબ ફૂથ માનરી 'સાહ્ય તો ખીલ્યા ન ખીલ્યા ને લેખકમાંથી લીકર ચર્ધ પડ્યા એટલે જીભજોડીમાંથી અવકાશ મળે તો કલમ ચલાવેને! ચક્રાઈ પર જોડી લેખ વખત કરતાં સલાના પ્રયુખ બની લાવણ કરતામાં મ્યન તો વધુ મળેતે? લીકરીના લાવ વખતા જતા જોઈ સાહિત્યના બખરમાં એ વર્ધ સાહેબ સાના પગ મૂકે? કારણકે સાહિત્યના બખરમાં તો મંદીનાં મોખાં ફરી વળ્યાં છે અને લેખકના લાવ તો રના બારની જેમ ચાવ ગગત્રી ગયા છે! જુદા સિક્કા એમને પાડતાં આવડતા નથી. પોઠે તો હજુ એ કલમ કલિતા પોડી રહે એમ છે!

“નિસાર” જેવા તો ખરમા જેવા દરના મુલકમાં કમાવા ગયા અને તે પછી લોકોની દુકાનમાં નામાના ચોપડામાં મુકી જોસનારથી સાદિયની દુનિયામાં ડોકીયું શી રીતે કરાય અને તે છતાં નવવધુની જેમ શેઠની ચોરી હુપીયા અવકાશ કાઢીને કવિતા ચિતરી રવા છે। એક બાલુ ધનાધન લોખંડના પચ પડે અને બીજી બાલુ કલમમાંથી કવિતા ઝરે એ કેવો વિખરિત સંજોગ ? એમની ધગદગ મુકી પ્રેરણા દેવી અને લગદગ પ્રક કાનેને પછી ધન્યવાદ ઘટે છે। સુજરાતનો એક પાણીદાર અરબી શોડા જેવો વિવેચક આમ ખિસ્કો ન ખિસ્કો તે લોખંડની દુકાનમાં દટાઈ ગયો છે। છે કાઢ એ લગદગ બાધને એવી કાદનાર ? જે અવકાશ અને અર્ધની ચારી હોય તો નિસાર જેવા મુરિલમ વિવેચક તરિકે સારા જાડે એમ છે. બાકી કવિ તરીકે એમનું સ્થાન તો નક્કી છેજ.

..

પટવામાં બેઠાં બેઠાં ટટવાને દોડવાનાર આજુ બેને છતાં વધુ વેતન જેવા આપણા ‘સામિર’ સાડય પછી કંઈ જોઠા ઉતરે એમ નથી। કૃષિકર હંભા છતાં લળોને દારો કે બગદનો કાંદો પકડયો નથી પછી કલમને તો એવી મજા પૂત રીતે પકડી છે કે “કવિતા” તો અધાડી મેથની જેમ જર્જાઈ કરે છે. અને અમારા તંત્રીરાજ જેમ ‘કારવાં’નું જાણું વેચના સાથે હંગી અને ગંજીદારકી વેચવાનો ધંધો પછી કરે છે તેમ ‘સામિર’ સાડય કવિતા કરતાં નવ-લિકા પછી લખી નાખે છે અને તે પછી કંઈ દિનેજ લખે છે. એમની વાણીમાં, વર્તનમાં કે લેખનમાં ક્યાંએ લઈ ચાલુ બાર લાગેય એવું તત્વ જરાએ નથી। શાંતિથી તોળી તોળીને બેને છે તેમ તોળી તોળીનેજ શબ્દો લખે છે. જે નવલિકા તરિકે વિશેષ ખ્યાન આપે તો....! કંઈ નહિ મુરિલમ સાદિયનું નવલિકા શ્લેષ સાવ

મુનું છે તેમાં એમની રહેજ ચહેલ પહેલ પચ રંગ રાખે છે।

..

નિસાર “શાંત” કાદિઆવાડની કોઈ પોસ્ટ એડિસના એકાદ ટેબલ પર ખગમાં મરથી ટક ટક કરે તેમ તારની ટક ટક કરતાં એ અવાર નવાર લેખો ચીતરે છે. જે કે તંત્રીજો ફરજ પાડે છે ત્યારેજ એ સાહેબ લખે છે છતાં એમના લખાણમાં વેદનો બાસ યતો નથી, એમનાં લખાણોમાં ઓરીજનાલીટી, અને માર્મિક દટાવનાં છાંટણા ઠીક છાંટાતાં રહે છે।

..

‘નૂર’ એન્ડ ‘માંડવિયા’ની કું. આ બંને ભાષાઓ લાભકભરી ભાષા અને ધગધગતી શૈલીમાં ઠીક લખે છે. મુરિલમ બુલેટિનકાર ‘નૂર’, ઠીક ઠીક ચમકી ઉઠ્યા છે અને બાંટવાની એક પ્રેસના ખોખાપર બેઠાં બેઠાં એ માંડવિયાજી સારાં સારાં અને જાડાં જાડાં છતાં સોંધાં ને સરતાં પુસ્તકો મુરિલમોના હાથમાં ધરવા લાગ્યા છે। જુવાનીને જોરા અને ભાષાનો ખરોશ એ બંને લેખકોએ ઠીક કેળવ્યો છે. વિચારોમાં ધીરતા અને લેખનમાં ગંભીરતા પછી જાળવી શકે છે પછી કોકવાર સુજરાતીમાં એ બારે બારે ફારસી અરબી પત્થરા, અને સંસ્કૃતપાણી અથ-ગ્રાવી દે છે ત્યારે...રેતી ખરે છે ! મુરિલમ સુજરાતના કુવાન લેખકોમાં એમણે સારું સ્થાન જમાવ્યું છે।

..

એકવાર કવિતાનું કારખાનું ગણાઈ ગયેલા ભાષ ‘નયન’ આવેલા કપુલીમાધન જાહેરે એવા દુકાનમાં દટાઈ ગયા છે કે ક્યાંય એમનાં કાવ્યોનાં દર્શન થતાં નથી। હેલા હાથકામાં એક સામટા સો કવિઓ જેટલું એમણે જેમ ખતાવ્યું હતું ! કાકવાર નવલિકાના લેખમાં પછી ટુંકુ દેગલી જતા। ભાઈ ‘નયન’ કપારે પુનઃ પધારે અને

ગુજરાતને કાળોની ધૂણી ધખાવીને ગરમ કરે ।
જૂના રાજ્યો ખુશી સાથે ત્યારે 'મામ મામે
ને આપું?' કહેતા હતા તેમ તમે જે વિષય
પર કવિતા માગો તે વિષય પર ગરમા ગરમ
અને તાજાં તરફથી કવિતા ભાઈ નયન લખીજ
નાખે । પ્રેરણાદેવીને ગજવામાં ઘાલીને ફરવાર
ભાઈ નયન નોકરીમાં ધોંધાઈ જવાથી કાળોનું
મેદાન ખરેખર મુતું પડ્યું છે ।

::

હેલ્થ દાયકામાં મહત્તમ પગલે 'નયન'ની
પાછળ પાછળ ચાલતાં તેમની જોડા જોડમાં
આવી ઉભનાર ભાઈ 'ઉન્મત' તો જાણે ક્યાંય
ગુમાઇ ગયા છે ! એમના શ્રમ થવા સાથે ધોવાઈ
જેતપુર, ખાંટવા, ભાવનગર વગેરેની કાવ્ય
મારફેડો તેજ પર આવી છે । પાવેજના કપડાંથી
ખર્ચે કરતાં કાડિઆવાડનું કાવ્ય ખર્ચે દીક
તેજ પર આવતું ગયું છે । 'હાજન' 'મઝલૂમ'
'અરસીર', 'હલીમ', વગેરે દીક દીક પ્યાન
ખેંચી રહ્યા છે. તેમાંએ 'કલીમ'નો વેગીસો
ધોડો તો ગુજરાતમાં વીન આવે એવો દેખાય છે ।

::

ભાઈ "મુસા બના" અરબી આવતોને
ગુજરાતી કાળોમાં ઉનારનાર વરીકે અજોડ
ગણાતા, સંગીન અને રંગીન ગઝલો લખવામાં
એમનું ચોક્કસ સ્થાન હતું અને લેખો તથા
નવલિખાઓમાં એ એમનું ચોક્કસ વ્યક્તિત્વ
દેખાતું હતું પણ કોણ જાણે કેમ અરબના માટલા
નેપા હ'ય પડી ગયા છે । સાંભળ્યું છે કે એમણે
લેખકની કલમને પરકીને કિસાનને પરોળો
પકડ્યો છે. ઘડીકમાં દારૂધારી, પડીકમાં કંચોન
શેવવાળા બને છે ।

::

પહેલાંના 'મુરેતી' અને હાલના બન્ને
છકબાકવાળા 'સીરતી' પણ દીક દીક ઉર્દૂનાં
ખર્ચે કરતાં ઉનારોને તેને સારી ઘાખેરા પડેરારી

ગુજરાતીમાં રજુ કરે છે. દનિહાસિક વાતાવિવા
ખુલ્લોમાં એમને દીક દધોરી ખેતી
ગઇ છે. હેઠમાં સાત આઠ વરસથી
ગુજરાતનાં સુરિતમ પેપરોમાં એમનું નામ
દીક દીક પ્યાન ખેંચી રહ્યું છે. ઇતિહાસના
પ્રસિદ્ધ પુરોને ગુજરાતીમાં કલમદારા હવે ત
કરવાના કોડ મેલી રતા છે. રિચરે નેરનાલિસ્ટ
દેખાવમાં કૌમ્યુનિસ્ટ; પણ વર્તનમાં વખતવાદી
એટલે હવા જોઈને ચાલનાર છે । બીજા 'કે-
લાક લેખકોની જેમ ભાષામાં ગદ્યતર સંયુક્ત
ન કરે તો હજીએ વધુ ઝગડે ।

::

વરસાદમાં દેડકાં તેડે લાગી જાય તેમ વરસ
અર્થાં જ્યાં હતું એ 'કુરેશી' ચાચા તેડે લાગ્યા
નથી । 'દીન'દારા કૌમળી સારી ખિદમત કરી
રતા છે, એ હરેલ વિચારના પૌંડ પતકાર ધીસે
ધીમે સારા જામી ગયા છે । એમણે ધણી ઉર્દૂ
નવલોને ગુજરાતી સિપિમાં પસડી આણી છે.
નવી બોલસમાં પુરાની સરાખના દિમાપતી દોઈ
ગુજરાતી સિપિમાંએ ઉર્દૂ ભાષાને જાણી રાખ-
વાનો એમણે ઘણો પ્રયાસ કર્યો છે. 'ત્રિમી'
તરિકે કોકવાર ગઝલ પણ ગણુગણી જાય છે.
સુરિતમ ગુજરાતની ખિદમતમાં એમનો ફાળો
નાનો સુનો નથી । "મનપુરા હાથ બજોપમ;
તુ મય દાઢ બજો"માં એઓ માનતા દોષ
કે ન દોષ; પણ ખ્યામલ મારફતે એઓ પોતે
તથા એમની મારફતે ખ્યામલ દીક દીક પ્રકા-
શમાં આવ્યા છે । ધરખા માર્ગ વાળની કહેવત
એમણે તાજ કરી છે ।

::

'અદ' નિઝમી શાદની સારખ તે એકવારના
ખ્યામલના 'મુરિસમ કલમ'ના ખિતાબવારી
દને કલમ મૂકી ખરેલ પકડી દલીમલ બની
ગયા છે. બીજા આનુ દાખિલેના પવિત્ર વંચામાં
ધણી ગયા દોઈ અરકાસને અમાને શેવલેવાસ

લઈ બેઠા છે નહિ તો એ પુરાની બરની કલમ
પણ આજની કાઉન્ટન પેનો કરતાં ઓછી
ઉતરે એવી તો નથીજ.

..

‘બખર’ પણ હેલ્થ પાંચ સાત વરસથી
ગુજરાતી સાહિત્યમાં દેખાતા થયા છે. ‘દોન’માં
બેઠા પછી ‘મોહલા’ તરીકે ફિક અમકયા છે
અને ગાંધી મદમદ કાસને એમને આગ મુશ્કેલ
જનતા સુધી જાણીતા થયાં છે. કાકવાર એમની
કલમ પણ વધુ ગેલમાં આવી નવ છે.

..

‘આસિમ’ સાદળ રહિતના રંગીલા કવિ
તરીકે ખૂબ ખૂબ જાણીતા થયા છે. ઉત્તરાણીની
મોસમમાં જેની તેની સમી પેગ મગપના
કાપુખીયાના કનકરાની જેમ મુઠાએસામાં એ ભાઈ
જનન ફિક રંગ જમાવી જાય છે! લેખન
કરતાંજે એમનો વાણી પ્રભાવ સારો છે અને
તેથીજ મુઠાએસાના રસીક પ્રેક્ષકોનાં ગુખમાંથી
‘વાડ! વાડ! ની ખંડણી મેળવી જાય છે.
‘આંધળા હાકરી’ના કાગ્યે એમને ફિક ચગાવ્યા
છે! કવિ તરીકેની એમની કારકારિ હારે છે
તો લેખક તરીકે એ એમનું ટકું દરેક દિશાએ
દોડે છે પણ શું કરે ચાર ધોળા પર દાગ
કરવાના ધંધામાં પડ્યા છે! હાપખાનાનાં
આંગણું એમને શાકીના સેમ્પતે લાપ્તે ધસતાં
પડે છે તેથીજ કલમને વધુ ધસવાનો અવકાશ
મળતો નથી નહિતર...! “જવતાંના જાનેયા
‘અને મરે તેના આંધીયા!’ જનતાની પ્રકૃતિને
લીધે સાહિત્ય સરકલમાં ફિક ફિક જાણીતા
થયા છે! તળપદી ભાષામાં કહીએ તો એમની
‘ધુસણીયા’ નીતિને પ્રતાપેજ શાએરને રંગિયા
રેશનનાં અવાર નવાર દર્શન થતાં હતાં!

..

નવિન લેખકોની દુનિયામાં આજકાલ
‘જીવન’ ધોરણથી પણ ફિક ફિક રવાન થાયે

લાંબી મંજિલ કાપી રહ્યા છે! એમનાં લેખોમાં
કદાશ તત્ત્વ મુઠાએસા હોય છે. નોકરીનો બોલો
એમની પીઠ પર ન હોય તો દબ્બુ વધુ દાંડી
દોડે એમ છે ત્યારે ધોરણના એક પ્રખર
નવલિકા લેખક થવાનાં અનેક ચિન્હો ધરાવનાર
‘રફીક’ કાણુ જાણે કયા શાશુની મીસોના
કાચગામાં બંધાઈ ગયા છે! મુશ્કેલ
ગુજરાતનો એક આશરપદ નવલિકાકાર
નોકરીના વારંટાળીઆમાં એકાએક જમમૂળમાંથી
ઉખડી ગયો છે. ત્યારે અમરેલીવાળા ‘ફિરાક’
પણ પરદેશમાં વહેવાર ખેડનાં સાહિત્ય સાગરમાં
પડ્યા ન પડ્યાને કિનારે નંખાઈ ગયા છે!
ધોળાવાળા ‘સુભન’ પણ થોડોક કાગ પુષ્પનો
પમરાટ ફલાવીને અટકી ગયા છે! નેતપુરવાળા
‘દિલજુશ’ પણ થોડા દિવસ દિલ જુશ ફરીને
વાનપ્રસ્થ થયા છે!

..

સંસ્કારી ભાષાઈથી જાણીતા થયેલા
“જવન પ્રકાશ”વાળા ‘સારોદી’ સાહેબ ‘ડીપોરી’
થતાં સાહિત્યને રામ રામ કરી ગયા સામે છે.
એમની તત્ત્વજ્ઞાનથી જરૂર કવિતાઓ અને
સામાજિક નવલિકાઓએ ગુજરાતમાં થોડાંક
વરસ ફિક રંગ જમાવ્યો હતો; પણ હવે તો
એક ગામથી ખીન ગામનો રસ્તો પકડે કે
કલમ પકડે?

..

‘અસર’ સામેરી એમ. એ ગુજરાતનાં
સારા કવિઓ પૈકીના એક ગણી શકાય. ધામ-
ધૂમે વગર મુઠાએસા મારી જનારાઓમાં એઓ
પણ એક ગણી શકાય! એમની લેખક તરી-
કેની કારકારિ જુદાજ ઉપનામથી અને કાંઈ
જુદાજ અંતેરા અટપટા વિષયથી જાણી છે! એ
બેઠી વાન પરથી યુરોપો ઉઠાવતા હું માનતો
નથી. એમણે પણ ‘ડીપોરી’ જાનીને સાહિત્યમાંથી
કિનારો ક્યો જાણાય છે! છતાંજે મુશ્કેલમાંથી

જિન્નાડને ગુજરાતમાં રેણુ કરી ઠીક નામ અને
હામ ખાટયા લાગે છે।

‘ખદ્રી’ કાચવાલા અનુવારધારી એડીટર
તરીકે તેઓ વીન આપી શકે એમ છે। બેળમાં
નવિનતા છે પણ એમ. એન. રાંધણી જેમ
ગુલાંટ ખાતાં પણ ખરી આવડે છે। મદમદ
ગજનનીએ જેમ સત્તર ચદાઇએ હિંદ પર કરી
હતી, તેમ ૧૭ પેપરના તંત્રી થશે ત્યારેજ
બાર્ડ ‘ખદ્રી’ ટાકા પડશે. તંત્રી બનવાની
કળા સાથે જાહેરાત મેળવવાની કળા, બનવાની
કળા સાથે બનાવવાની કળા પણ એમણે ઠીક
સાધી છે એમની ‘આવતી કાલ’ તો કાલની
વાત થઇ પણ ‘રાંખનમ’ ઝાઝગિંદુની જેમ
નિલિન ન થાય એજ દુઆ લાગતા વળગતા
એએ માંગવી રહી। એમની કલમમાં પાણી છે.
એમના કવનમાં વહન છે એની તો ઠાકથી ના
પોડી કાપ એમ નથી. કેટલાક રટંટ્યાજ
સાહિત્યકરોમાં એમની ગણના પણ થઇ શકે
એમ છે। ‘જિગર’ અને ‘રાખાખ’ તરીકે પણ
એ લાઇ ઠાઇ ઠાકિયાર જાગે છે. મુશ્કેલીમાં
એમની ગજલ સારી ઝગડે છે પણ કોણ જાણે
શદિરમાં આવે છે ત્યારે એમનો રાગજ બેસી
નય છે।

છવંત મુરિલમ લેખકોમાં સૌથી અધ-
ર્યાને શોભતા બાર્ડ ‘રાયદા’ ને ‘કુરેશી’ સાકશે
‘ગજલ સમ્રાટ’નો ઇલકામ આપ્યો છે. હું તો
એમને ‘નવલ સમ્રાટ’, ‘સીને સમ્રાટ’ અને
‘નાટ્ય સમ્રાટ’નો પણ બેધકક ઇલકામ આપું
છું. કારણ કે મુરિલમ લેખકોમાં એમજેજ સૌથી
વધુ નવલકથાઓ, ‘સીનેકથાઓ તથા નાટ્યો
લખ્યાં છે. એમના લાંબા કેટ્ટને
લીધે નદિ પણ લાંબી ધર્મિને લીધે
વિરોધીઓ પણ પાક્યા છે; છતાં બોલ
સ્વચ્છને લીધે એમના અભિપ્રાય કરતાં મિત્રોનું
વર્તુળ મોટું છે। કવિતામાં ‘જયભારતી’એ,
નવલ કથાઓમાં ‘અમીના’ એ અને નવલિ-
ઓમાં ‘અમીઝરણા’ એ એમને ઠીક ધીત
કમાવી આપી છે. અને ‘બે ઘડી મેઝે’ કલ-
દારનો સદકાર અપાવ્યો છે. નાટક અને સીનેમાં
રોશીઓએ પણ ઠીક યારી આપી છે. એમનાં
કાવ્યોને ગુજરાત સારી રીતે દાદ આપે છે. છતાં
એઓ જરા ઉતારને કરી મણી વેળા દાદ માગી
લે છે. ને એટલું ન હોય તો ‘રાયદા’ હુંકી
હુંકી પગલીએ લાગ્યા પંથ કાપનરી સૈનીથી
જરર ગુજરાતના ‘હુદશનિ’ બની શકે।

..

ગુજરાતી નવલકથાઓ

ટાંગેર કૃત બાર્ડ બહેન	પી ૩૫ ૨-૮-૦
નિરૂપમારેવી કૃત	
અનુપુણું મંદીર	પી. ૩૫ ૨-૦-૦
સારોડી કૃત છવંત પ્રકાશ	પી. ૩૫ ૧-૦-૦
નમ્મદની તવબા (છયા)	પી. ૩૫ ૧-૦-૦
ગુર્ક જિલાકતની ઉધલપાયલ	
(પટેલ)	પી. ૩૫ ૧-૮-૦
મારીઆ હીર્ષ ખૂબમરત નાગણ	પી. ૩૫ ૧-૮-૦

ગુજરાતી

ફતાવા દુસંનિયલ	
કાચું પુકું	પી. ૩૫ ૦-૮-૦
પાકું "	પી. ૩૫ ૦-૧૨-૦
ગુલિસ્તાન (ગુજરાતી)	પી. ૩૫ ૧-૦-૦
ચિનગારી (ગુજરાત કૃત)	પી. ૩૫ ૧-૦-૦
મુ. અલી જિત્તલ (અસર)	પી. ૩૫ ૧-૪-૦
હરિલાખી સંધરન	પી. ૩૫ ૦-૪-૦

પી રાંદેર રટોર્સ બુકસેલર્સ : કલુપીક, મુરત.

એક જ આશા ?

લે. 'સાગર' વડવા.

વિવસના ઉગતા પહેલાંથી અમે ચટ્ટો રણુછોડ રાત્રીનાં અંધાર અવતારે આવરી લેતો ત્યારેજ કામ મૂકત થંતો, શુભરાત્રીનાં અનેક ગરીબ ખેડૂતોનું જીવન આવાજ પ્રકારે અંતિત થાય છે. કાપા તોડ મેડેનત ક્યાં હતાં પણ પેટ પુર ખાવાનું નહિ મેળવી શકનાર માનવોનો એક આખો સમાજ આંતુજ કરેલુ જીવન જીવે છે. મેલાં અને ફાટેલાં વસ્ત્રો પ્રચંડ છતાં અમે ફરી ખખડી ગએલી કાપા અને પરવચાની દગા રેખાઓ અંકુએક લલાટ એજ અર્થ જૂખ્યા પેટ જીવતા આપણા કીસાનોની રચુ નિશાની છે. ને કે શુભર ભૂમીમાંથી આજે પણ દળાર મણુ ધાન આ લેડો મેળવે છે. છતાં એક મૂડી અનાજ માટે દરેરોજ સવાર સાંજ એને ગામના શાહુકારો આગળ હાથ પસારવા પડે છે. રણુછોડ દુર્ભાગી રણુછોડ પણ ખેડૂત હતો; એને પણ આજ પરિસ્થિતિથી સંબંધ હતો.

એના ખેતરથી થોડેક દૂર ગામ હતું: ગામમાં વસતી હતી શાહુકારો અને અમીનદારોની: રણુછોડનો વાસ ખેતરજ હતો. માટીએ થેપી ચાર દિવાલો પર જંગલનાં વાંકચૂકાં લાકડાં ગોઠવી એણે પોતાની મદૂલી છાજે છાછ હતી: રણુછોડની પત્નિ અને બાળકો અને રણુછોડ રાત્રીના અંધારે વંધાનીં અડીઓ પડતી ત્યારે

એજ ઝૂંપડીનાં આંસરે સપાંતાં હતાં. જ્યારે વર્ષાનાં જળ એની ઝૂંપડીએ આવેલ છાપરી પર ધોધમારો ચઢાવતાં ત્યારે એ જળમારો સડન કરવા અસંકલ્પ ધર પડતાં છાપરામાંથી રણુછોડની મદૂલીમાં જળધારો પડતો; રૂડીનીં ભેષિ પાથરેલ પધારી પર ઠંડાં જળ પડી એને પસાંગાં નાંખતાં. એક ધૂણાંમાંથી ખીજ ધૂણાંમાં એ પોતાના લખાયા ફેરવતો: ગંગનનાં ગડગડ સાથે ચમકા પડતી વિજળી અંધારી રાતે રણુછોડની ઝૂંપડી ઉપર અદ્દહાર ચ ફરી જતી. રણુછોડ અને એની પત્નિ આ બંધુ અનેક આશાઓ સાથે જોષ રહેતાં:

વર્ષાથી રેલાતી ભૂમિ જોષ પતિ પત્નિનાં સામુ એતો: પતિ-પતિનું પુત્રકિત વદન ફાટી આંખે અને ધુરંકનાં વદને જોષ રહેતો: એમ એવારી રાત્રે, વર્ષાનીં અડીઓમાં મદૂલી એથે લંપાયલાં આ ખેડ માનવો આશાના અનેક તાણુપાણુ વણુતાં: રૂડી એની રૂડી જીએ કરેતી, પ્રંબુએ મહેર કરી, હવે ધાનના ઢગલા પાકશે."

"ને આશીજ રીતે એકે હેલી વર્ષે તો, રૂડી ! આપણે કમળ મૂકત ધર જમ્યો."

રણુછોડ રૂડી સામે જોષ રહેતો: છેલ્લાં પાંચ પાંચ વર્ષોથી રૂડી અને રણુછોડ અંધારી રાત્રે વર્ષાનીં અડીઓમાં ઝૂંપડી એથે આશાઓનાં આવાજ સ્વપ્નો નેતાં છતાં કરજ

મુક્તે ચર્ચના બદલે એના માથા ઉપર શાહુકારનો
બોળો વધતો જતો. શરૂઆતમાં એકદ સારો
વેરસાદ થયા પછી બુનિમાં નાખેલું ધાન બુનિજ
ખાઈ જતી. ખેડોતોને ઢગલા ધાનની નવાજનારી
ધરતીજ વધારે ભૂખી રહેતી. હોય ત્યારે શું થાય ?

૧૯૪૫નું વર્ષ પશુ એવું જ નોવડ્યું. વર્ષાદિ
થયો. આશા બંધાણી પરંતુ પાછળથી આકાશે
રોળા દેખાડ્યા. ધરતીએ ધાન ચોર્યાં જે કાંઈ
કડબ (કરસાણું, ઘાસ) થયા હતાં એ શાહુકારનાં
ધેર ગાંડાં કંધરી રણુહોડે થોડોક ઉપાડ ચૂક્યો.
દિવાળી મુધી આ બધું ચાલ્યું ખેસતા વર્ષના દિનથીજ
રણુહોડતું કુટુંબ શાહુકારી ઓશીઆય નીચે
આવ્યું. નવસા વર્ષની ઉધડી પ્રભાતેજ રૂડી
એના શાહુકારના આંગણે આવી ઉભી. ગાંડામાં
પૈસા નહતા. થોડોક લોટ, પાંચેર ઘી, અને
શર બશેર ગોળ એને લોટતું હતું. રૂડી અને
રણુહોડ શેડના દેવાદાર હતા. શેડની વખારે
લોટના થેલા, ગોળનાં માટલાં અને ઘીના ડબ્બા
બરેલા હતા. રણુહોડ શેડનો કામથી પરાક હતા.
એથી રૂડીને પણ શેડ ઝોળખતા હતા. રણુહોડ
તો ફક્ત કાયાતોડ કામ કરવાનું જ ભણ્યો
નાહી. લેવડદેવડનું સમજાય કામ રૂડીજ
કરતી હતી.

આજની નવસ પ્રભાતે ધર્મ નિષેડના
પ્રતિક સમુંચંદ્રક લલાટે ચઢતી શેડજ
બેઠા હતા.

“કમ શું લોટએ છે તારે ?” આંગણે
ઉભેલી રૂડી સામે જોતાં શેડ બેઠા.

“લોટ થોડોક, ઘી, ગોળ.”

“પૈસા લાવી છે ?”

“ના...”

“આજે ખેસતું વર્ષ છે. બોણીમાં...”

“શેડ મ્હારા ધરમાં પૈસા નથી. ખેસતું
વર્ષ છે. સૌ સાડે સાડે જમવાનું કરશે. મ્હારા

બાળકોને પણ વર્ષમાં એક દોતો. જોઈએને ?
“એમાં હું શું કરું ? આજે કાંઈ ઉધાર આપાય
નહિ.”
“મ્હારે કાંઈ વધારે જોઈતું નથી.”
બહુ તો એક રૂપિયામાં” રૂડીએ શેડને સમજાવતાં કહ્યું.
“હું ક્યાં એ પુછું છું ? ગમે, તો એક
પૈસાનું પણ આજે ઉધારની વાત નહિ.” મ્હારા
જનમાં કૃપાળુ ગણાતા શેડે રૂડીને કહી નાખ્યું.
આશા ભરી આવેલી રૂડી ઉપર શેડના વાક્ય
આણે ધા કપોં હવે એ એક અક્ષર પણ બોલ્યા
સિવાય ત્યાંથી ચાલતી ધાય એમ એને થયું
પરંતુ એના નાના બાળકો અને વર્ષ બેર રાત
દીન શ્રમ કરતો પતિ કદાચ થોડોક કાંઈકુદીથી
આજે શીઠ બોજન પ્રાપ્ત કરી શકતા હોવાતો
તો પશુ કરવા માટે રૂડીને એના દિલે દબાવી.

“શેડ ! આશાએ આવી હતી. રતનાને કહી
આવી છું. હું આપણા શેડના ત્યાંથી ગોળ અને
ઘી લઈ આવું. આજે લાડવા કરી ખવડાવીશ.
મારો રતનો વાર જોતો હશે” આમેદોશની રેકાડ
વાગે તેમ રૂડી બોલી ગઈ. એની આંખોમાં એ
અગ્નિ જુદો આવી સરી પડ્યાં પણ એની એને
ખજાર પડી નહિ.

“તો શું કામના માટે જણા છે ?” એમાં
હું શું કરું ? આજે તો કાંઈ ઉધાર આપતું
હશે ! પુછી જો આખા ગામમાં. હાળાં જંગલી
કાંઈ સમજે નહિને ! ત્યાં સવાર થયું કે ખસે
લવો, લાવોને, લાવો, બીજી વાત જ નહિ.”
રૂડીની કાંઈકુદી પર શેડનાં દિલમાં આગ લાગી
હતી પરંતુ એ આગ દબાવી ન હતી, એ તો
કોરતાની આગ હતી એટલે કોરતાની આગે
જળતા શેડે હાળાં જંગલી એવા વિશેષજોથી
રૂડીને અને એની તમામ જમાતને નવાજનાખી

રૂડીએ છેલ્લો જવાબ સાંભળી લીધો હતો,
હવે એના ધર્મનિષ્ઠ શેડને દયા ઉપજે તેમ

આમ એક સામગ્ર જત રમરણાઓ દુટ્ટી પડતાં ગગનની જેમ એની ઉપર દુટ્ટી પડ્યા.

“આખું જીવન કાળી મજુરી કરી એમની વખારે ભરી છતાં... છતાં...” કુસકે ને કુસકે રડતી રૂડી બોલી.

“જે જેનો અવતાર ! આતો પૂર્વ જનમના બંધન રૂડી”

રણુછાડ રૂડી સામે શીકકું દર્યો.

“એ શાકુકાર તું ચોર. એ ધર્મોત્તમા, તું પાપી, કાં ધોળા દિવસની આવી ચરાશી હુરો અને તે પશુ પ્રભુ પ્રિતે મેલ દિવાસળી.”

રૂડીનું કહેતું રણુછાડના ગળે ઉતર્યું નહિ, રણુછાડ રૂડીને સમજાવી શક્યો નહિ.

કેટલાક દિવસોના ગૃહ ક્ષેત્ર પછી રતનાને સર્પ એક ધખધખના બપોરે રૂડી મલી ગઈ રણુછાડ રૂડીને જતી કરી શક્યો પશુ એના રોની વધાદારી છાંડ શક્યો નહિ.

આજે પશુ ગામપીંદર દૂર આવેલ વાડીએ શુકલ પદાની રૂપેરી રાતે રણુછાડ (પાણી કાઢવાનું આમણનું સાધન) જોડે છે એના પાંચે પોલ મુગા ડાઘીએને પ્રેતસાદન દેતાં પહેલાં ગાય છે.

એક હાથે વરન ખેંચી, ઠાસ બસવાની ખાત્રી કર્યા પછી, આકાર તરફ ઉચ્ચ મોં કરી રણુછાડ લલકારે છે.

“હી, તારો ઘણી મરે” કહી એ ચોતાના જગદ હોકે છે.

પહેલા પહેરની નિંદ્રા ભઈ જાગેલા ગામના શાકુકારો રણુછાડનાં એ ગીત રસપુર્વક સાંજળે છે એના ઠાસનો કીચુક, કીચુક અવાજ દૂર દૂર સુધી સંજગાય છે.

છેક ચંદ્રમા આથમી જાય ત્યાં સુધી, રણુછાડ ઠાસ હોકે-છે. જાણે અધૂરી આશાઓ વચ્ચે ગુંગળાઈ મરી ગયેલા કે પ્રેત આત્મા સમે એ કંગાળ, એકલવાયો, એકલ આમ જીવ-

નના તાંડવ આદરે છે. એની રૂડી અને રતનો એને મૂકી ચાલ્યા ગયાં-છે; છતાં શાકુકારી પ્રથા જળવતી એની વધાદારી અનૂર છે. એની મદૂલી એથિ આશાઓ સેવતી રૂડી આજે નથી. એની મદૂલી આગળ પા, પા, પમલી કરતો રતનો વનકુમાર જેવો રતનો નથી. રણુછાડને જીવન ભાન નથી-આત્મભાન નથી.

એને માનની પરવા નથી. ધાર્મિક બાબતોમાં ખ્યાન નથી. એને કંઈજ નથી, દિલ નથી, દિમાગ નથી, એ માનવ છે; છતાં એની માન-વના હુંગમ કચકાઈ ગઈ છે. ફક્ત કરજ મૂકત ધરાની એને એકજ જુની અપૂર્ણ આશા પાછળ રણુછાડનું પ્રેત રાતદીન ભરે છે.

દિવસ ઉગે છે ને એ એનું કાચાતોડ વૃત્ત આદરે છે. ચાંદની ખીંચે છે ને એ તાંડવે ચડે છે, અને તાંડવ ખારને પશુ ભોળવી નાળે છે છતાં કરજ મૂકત ધરાની એની એકજ આશા પુરાતી નથી.

(સંપૂર્ણ)

કાવ્ય સાહિત્ય (ગુજરાતી)

શાકુકારી ભા ૧-૨ (આર કૃત) કરી રા.	૦-૪-૦
કાવ્ય કુંજ પુષ્પ ૧-૨-૩ મંગી રાંકની નંથી	
” ” ૪-૫ કરી	૦-૮-૦
” ” ૬ કરી	૦-૪-૦
” ” ૭-૮ કરી	૦-૬-૦

ગુજરાતી

અભ્યેરનીનું દિલ	રા. ૨-૧-૦
જગતના મહાન માર્ગદર્શક	રા. ૦-૧૨-૦
આંસની ઉમારત (સુરતી)	રા. ૦-૮-૦
થોડાંક અરિન દર્શનો (સીરતી)	રા. ૦-૫-૦
ભારતની મહાન જ્યોતિષીઓ	

(દમદાની) રા. ૦-૩-૦

શુકસેલસ : ધી રહિર રટોર્સ

.. કણપીક, સુરત

જીવન જીવવા માટે

✽ “ફના” શરિરી. ✽

જિન્દગી ક્યા સાલજી ક્યા રાહ હૈ.

ખન રહા હે ઔર ખેઆવાઝ હૈ.

એ આંખો ત્રિદિન એટલે આંધળો હતો. જગત એને આંધળો કહેવું: એની આંખો નોતી. જેની આંખો ન હોય તેને જગત આંધળો કહે છે.

પરંતુ જગતમાં કેટલાય આંધળા આંખો વાળા હોય છે, અને કેટલાય આંખોવાળા આંધળા હોય છે. છતાં જગતને એ આંધળા દેખાતા નથી.

તે વૃદ્ધ આંધળો સર્વોદય ચતાંજ હાથમાં લાકડી ઝાંઝી શહેરના રસ્તાઓ ઉપર રજાતો, અટવાતો, રસ્તા ઉપર પોતાની લાકડી અક્ષણતો ન રહેતો, કે રખે રસ્તા ઉપર એકાદ વધુ દોકર ન વાગી, દોકરોથી દોકરાયણું જીવન વધુ ખોખરું ન થાય !

અને એજ કારણે એ આંધળો હોવા છતાં એ દોકર ખાવાથી ખંચાતો, ડરતો, ગભરાતો !

પરંતુ આંખોવાળા આંધળાએને એની દરકાર ક્યાં હોય છે ? તેઓ તો આંખો હોવા છતાં એ ન્યાં ત્યાં જાયે અમલે દોકરો ખાતાજ કરે છે.

એ પાપી પેટ માટે, એક ટુકડાં સુકી રોટલી માટે, આંખો શહેરની કચરાપેટીઓ ટાળતો. એમાંથી મળતા સુકી રોટલીના ટુકડાં પોતાને ખમ્મે ભેરવેલી ઝાંઝીમાં ભરી, જાણે સમગ્ર દુનિયાની દૌલત હાથ લાગી હોય એમ હાથથી ચાલતો ચલે. આ હતો એનો નિયતો કાર્યક્રમ.

જીવન જીવવા માટે બસ હતાં એને સુકાં રોટલીના કકડાં નોતું રહેવા માટે એકાદું ઘર કે તુંદલ-તુપડું. જિન્દગીનાં રાત દિ' વિતાવવા એને બસ હતાં ઉપર આકાશ, અને નીચે પૃથ્વીનો સહારો.

એ ચૈનથી જિન્દગી બસર કરતો. એને નોતી કાઝની ચિંતા કે ફિકર.

રસ્તા ઉપર ઝાંઝા છાંયમાં બેસતો. જૂંબ લાગે ત્યારે કચરામાંથી ભેગી કરેલી રોટલીના ટુકડાં ઝાંઝીમાંથી કાઢી ખાતો. એ ‘કોઈ’ પાસે પાઈ પૈસા માંગતો નહીં.

“મરજેતો અબ મુંદમે ન ડાલે કોઈ પાની શીસ દુખમે” હમે છાઝ ગઝ હાય જવાની !”

છતાં એ એક વસ્તુનો મોહતાજ હતો. લાચાર હતો. રસ્તા ઉપર જતા આવતા રાહદારીઓ પાસે માંગતો હતો “પાણી” ! રાહદારીઓના પગરવ સાંભળી એ એટલુંજ બોલતો. “બાપુ, કોઈ થોડું પાણી પાશો ?”

હજારો એ રસ્તા ઉપરથી આવજ કરતા. પરંતુ કોને પડી કે, એક આંધળા લિખારીને પાણી પાય !

શુભ સાલખીમાં મહાનનારાંએને થોડીક હોય છે એની દરકાર ? એ તો એની પાસે જતાં અલમતા ! અકાતા ! કારણું એ હતો એક ગરીબ તુચ્છ લિખારી !

એક દિવસે હું ‘કોલેજ’માંથી નિકળી ઘેર જતો હતો. રસ્તામાં ઝાઝ નીચે તે આંધળો બેઠો હતો. મારો પગરવ સાંભળી એણે પાણી માટે માંગણી કરી. ‘કોઈ થોડું પાણી પાશો ?’

હું થંભી ગયો. એનો દર્દીયોં આવાજ સાંભળી મારા શરીરમાં ખુદા જાણે રાથી એક જતની કંપારી ફટ્ટી મારે આખું શરીર કંપી ઉઠ્યું અને હું એને પાણી પાવા તત્પર થયો.

પરંતુ મને તરતજ વિચાર આવ્યો કે હું કાણુ ? અને આ શું કરી રહ્યો છું ? હું એક નગર શહેનો પુત્ર છું. વળી બી એ. પાસ અને તે એક આવા ચીધરે હાલ લિખારાને પાણી પાડ ? છટ નોનસ-નસ અનેજ કેમ ! જેની પાસે જતાં શરીરમાંથી દુર્ગંધ આવતી હોય એ પોતાના જીવન માટે કચરામાંથી રોટલીના કકડાં વિહળી પોતાનું જીવન વિતાવતો હોય, એવા એક પાંખર લિખારી પાસે મને જતો બોધ : -લોકો શું કહેશે ? મારા માટે શું વિચાર કરશે ? એમાં

મારું શું પોઝીશન ? આમ વિચારી હું એને પાણી પાયા વિનાજ ચાલતો થયો.

મારા જેવા તો હજારો એ રસ્તા ઉપરથી આવજા કરતાં. પરંતુ બધાને એની સુગ આવતી. કાઢને પણ એની દયા ન આવતી. એ પાણી માંગતો પરંતુ જાણે આખું જગત બહેરું કરી વિનાશનું હોય ને ! કાણ સાંભળે એ ભિખારીનો સાદ ?

હું અને મારો મિત્ર એક દિવસે હોટલમાં બેસી ચાહ પીતા હતા. સામે રસ્તા ઉપર કચરો પડ્યો હતો.

તે આંધળો પોતાના બન્ને હાથો વડે કચરામાં કંઈક ઝોળી રહ્યો હતો. મારા મિત્રની એના પર નજર પડી. એણે હાથમાં લીધેલો ચાહનો કપ નિચે મૂકી દીધો અને એ આંધળાને એકચિત્તે જોઈ રહ્યો. મારા મિત્રને આમ કુંતળજારી દ્રષ્ટિથી નિહાળતો જોઈ મને તેના પર હસવું આવ્યું. અને બોલ્યો:—

“અધ્યા, આમાં તને શી નવિનતા જણાય છે. આમ એને નિહાળી રહ્યો છે ! એ એક આંધળો છે, રોજ એ રોડીના ટુકડા મારે આખા શહેરનો કચરો સુંધતો ફરે છે, અને એમાંથી એને જે કંઈ મળે છે તેના પર પોતાનું જીવન વિતાવે છે.”

મારું આવું બોલવું સાંભળી, મારો મિત્ર બોલ્યો:—

“હું ન સમજું એના જીવનના મર્મને ? એની ઝિન્દગી કુદરતની કળાથી એતર્રાત છે. એના જીવનના રંગો જુદા છે, આપણા જીવનના રંગોથી. એનું જીવન, જીવન નથી પરંતુ એક કળા છે. પરંતુ હાય ! જગતને એની પરવા નથી. જગત એની પાસે જતાં શરમાય છે, લજાય છે ! એને દેખતાંજ જગતને એના પર તિરસ્કાર છુટે છે, કારણકે વિધાતાએ એના લાગ્યમાં “ગરીબ” શબ્દનો લેખ લખ્યો છે. હરો, ચાલ ‘લાઈફ એની ઝિન્દગી’નું રહસ્ય હું તને કાઢવાર સમજાવીશ.” આમ કહી મારો મિત્ર ચાલતો થયો, અને અંધો બન્ને મિત્રો છુટા પડ્યા.

આજે રવિવાર હતો એટલે કોલેજને બંધ હતી. શહેરમાં એક કળા પ્રદર્શન હરથું હતું. તે જોવા અને બન્ને મિત્રો ગયા. પ્રદર્શનના એક છોટી બીજા છેડા સુધી અને ધણાજ ધ્યાનથી બધી છત્રીઓ નિહાળતા પ્રદર્શનના વચલા ભાગમાં આવી લાગ્યા. ત્યાં ગેલેરી આગળ ઘણાં માણસોની ઠંઠ જમી હતી. મારા આશ્ચર્યની સીમા ન રહી. હું શું જોઉં છું ? એજ આંધળો જે પોતાના જીવન જીવવા મારે રોજ આખા શહેરનો કચરો સુંધતો હતો. તેની છત્રી એક મોટા કચરાના તખ્તામાં જડા. એલી હતી. તસ્વીરના ઉપલા ભાગમાં મોટા અક્ષરે લખ્યું હતું “જીવન જીવવા મારે” નીચેના ભાગમાં ચિત્રકાર તરીકે મારા મિત્રનું નામ હતું. જોનારને એમજ લાગ્યું કે જાણે આંધળો હમણાં જ રસ્તા ઉપર ખેડા ખેડા કચરો સુંધી રહ્યો છે. એ છત્રી પ્રદર્શનમાં પહેલે નંબરે પાસ થઈ હતી. મારા મિત્રને સારું ધનામ મળ્યું. મારો મિત્ર એક કુશળ ચિત્રકાર હતો. એણે આંધળાની છત્રી દોરવામાં પોતાના આત્માને પીછા દારા ચિત્રમાં પૂર્યો હતો. એણે સજીવ કરી આંધળાની જીવન કળા; પોતાની કળાથી !

સમય સમયનું કામ કરે જાય છે. ઊનાળાના દિવસો ગયા. વર્ષાઋતુ બેઠી. રજાઓ પુરી થઈ. કોલેજને ઉધડી. હું રોજ કોલેજે જતો, એ રસ્તા ઉપરથી, જ્યાં એ આંધળો રોજ જાડ નીચે બેસી કચરામાંથી બેગી કરેલી રોટલીના ટુકડા ખાતો. જાડ તો એજ હતું, રસ્તો પણ એજ હતો. પરંતુ આંધળો દેખાતો નહોતો. યુદ્ધ જાણે એ ક્યાં અદસ્ય થઈ ગયો. પોતાનું બીજું જીવન જીવવા ! એ ગયો પરંતુ મૂકતો ગયો પોતાની જીવન કળા ! છત્રી વાટે જગતને દેખતા !

“બચ ન તુટે ઝિન્દગી કે સાઝી,
ઝિન્દગી આવાઝહી આવાઝ છે.” (સચિત)

પદો ઇસ્લામની એક જરૂરી વસ્તુ

પણ એ વિશે કહીક						
✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
નવિન દષ્ટિની જરૂર છે.						

કૃષ્ણેષક:-એ. બોવામીયાંક

[નોટ:-આ વિષે પોતાનું દષ્ટિબિંદુ સ્પષ્ટ કરવાની હેતુએ પણ તક આપીએ છીએ. તમી.]

આજના દિવસે મુસલમાનોમાં બીમારી એટલા બધા પ્રમાણમાં વધી ગઈ છે કે સંસ્કૃત દિંદમાં, બાબેજ કોઈક ક્ષણવાન મુસ્લિમ કુટુંબ દરેક બધા અર્થમાં સંસ્કૃતની જોવામાં આવતી હોય, દાહિયાક, મનકરકુચેનકા, શુભે નિયા, અને મેનેરીઆએ તો ત્યાં ત્યાં પેટર પનાંયો છે. માથા પેટા અને દાહનિ કુખાવો તો નજીવી મરતું થઈ પડી છે; અને કાપ રોગે તો હિદી મુસલમાનોમાં કોઈવી લાંબી હોય એમ લાગે છે. ત્યાં જુઓ ત્યાં કાપ, કાપ અને કાપનાંજ સગાચાર સંપડે છે. કાપ રોગે પેલા બિચારની ડગળ નીમ નીમ નીમવાનીમાં કુખાડી પેલી બિચારીને પરણાને કહી એક વરસ પછી પૂરું થયું નથી અને કાપ રોગથી પચારીવડ છે અને કુખાડી બિચારી છ મહિનાનો પાવજો બાળક મૂકી કાપ રોગથી મરણ પામી મુસલમાનો! શું તમારા બરબુચાન બાઈ બેનેન અક્ષય એન તમારા કાંખનાં કાપવું નથી? ખુદાએ અક્ષય આંખી છતાં એ રોગનું મુગ કારણ શોધવાની તમે નેહમાત્ર પણ પરવા નથી છે? આપણી બેનેમાં એ રોગનું પ્રમાણ શા માટે આટલું બધું વધી પડ્યું છે તેનો જરા સરખોય વિચાર કર્યો છે? આપણી શારિરીક કમજોરી અને બીમારીથી કુટુંબને કોમને, સમાજને, પ્રદેશને અને રાષ્ટ્રને કેટલું ગોળવું પડે છે એનો કદી વિચાર કર્યો છે?

પ્રત્યેક બીમારીનું મુગ શારિરીક નજાઈ હોય, આપણે પહેલાં શારિરીક નજાઈમાં મુગ

કારણો શારિરીક નજાઈથી ચલાવવાનો અને નજાઈ દૂર કરવાને શાં પગલાં મેલાં જોઈએ એ ત્રણ વિષયો કમુવાર ચર્ચાઈ.

તો કહીને ધર્મિઆમીમાં કાપણથી એક બંધિત કમજોર હોય તો તેમનાં સંતાન અસ્વસ્થ કમજોર પેલા થાય છે. એ માથ કાંઈક સંતાન બાલપાત્રચાંમીજ કમજોર, મુસલમાની હોય છે. શું એ આવતી કાલના મુલાકાત પુવતીઓ કુટુંબ સમાજને દેશોદારનાં બાલકો બાળકો બિચારો બાળકો શો ખરાં નદિજા બાલકો એમની માટી અંસર સમસ્ત દેશમાં ફેલાવા બર રહી શકતી નથી. કુ માનું છું કે એમાનો કેલકને ખુદી દવા તેમજ શારિરીક કસરત મળવાથી તેમની માનસિક શક્તિ ખીલી ઉઠે છે તેમનો સ્વભાવ ચાંત થાય છે અને તેઓ અંચળ અને ખનીયા અને છે પરંતુ બીચારી બેનેની ગિરવી તદન કોઈકી હોય છે એમની શારિરીક અને માનસિક શક્તિ ખીસવાનો વખત થતાંજ એમને માર દીવાલની બેચારી નોટીમાં કેદ કરી દેવામાં આવે છે ઘણા ખરાં જોઈએ કમજોર હોય છે અને પ્રેમ સમયે તેમની મોગ સારવાર અને સંભાળનાં અભાવે જુવાનીમાં પણ તેઓ અંધકારમાં રહે છે ત્યારે ઘણા ખરાં માનવતા અંગેય લાગે લાગે જુવાનીમાં પણ તાણે ને તૂટી જાય તેવા હોય છે. આવા સ્વકંદી જરૂરી અને માથ કાંઈક મુસ્લિમ નવજુવાનો છત્રામનું રક્ષણ કરવા લાગે છે? શું આપણાં

રહ્યો હેઠલો, પરંતુ મારો બેઠમાન પણ એ ઉદ્દેશ નથી. જલદી મારો અંગત અભિપ્રાય તો એ છે કે આધુનિક સંજોગમાં દિંદી મુસ્લિમ બાનુઓને તદ્દન બેપદ કરવામાં ઘણા અનિષ્ટ સમાવશાળી છે. હું તમને નથી કહેતો કે આપણી મા બહેનોને હલખ-કે-હલખ ખાનામાં ટેનીસ કે બેઝબોલનું રમવાનું લઈ જાઓ, કે તેમને રાજદારી, ધાર્મિક કે સામાજિક વગેરે ક્ષાપણોમાં બેઠઈ લઈ લેજો. હું તો તમને એક જીવી સ્ત્રીમાં જલાવવા માંડી છું કે આપણા પદો પણ કાયમ રહે અને એ બેઠાપ આપણી મા બહેનોની શારીરિક તેમજ માનસિક શક્તિ ખીલી શકે.

આપણા સંદેરમાં જે જગ્યાએ મુસ્લિમોનો વસતી વધારે પ્રમાણમાં હોય ત્યાં મળી શકે તો એક જમીનનો મોટો ખુમો દુકાનો ખરીદી તેને ચાર બાજુએ તમને જેમજે તેટલી ઉચી દોરાક બાંધી કે જ્યાં પુરતો પદો રહે અને વચલી જગ્યા ખુલ્લી રહેવાની આજ્ઞા હોય તેમજ ફરજ માટે પુરતી જગ્યા મળી રહે. એ ખુલ્લી જગ્યામાં બુગીચો બનાવવામાં આવે કે તેમાં ફરવા જવાર બહેનોનાં મન પ્રકુલ થાય અને એ રીતે તેમનાં મનને આપોઆપ કસરત મળી રહે. તેમની શારીરિક કસરત માટે દોરાકાનાં તેમજ પાટિઆનાં બુલા, સરકાળી, ચક્રોળ, વગેરે બનાવી આપવામાં આવે. બગીચામાં નાની સરખી મસ્જિદ પણ બનાવવામાં આવે. જમાતખાના જેવો એકાદ એકરો અને વડુ ફરવા પાળીની પસંદી સમગ્ર હોય તો ચાલશે નમોઝી બંદોબંત વખતસર નમાઝ પઢી શકે અને ખુલ્લું દિલપત અથવા તો બેનમાઝી બહેનોને પણ નમાઝ પઢવાનો શોખ પેદા થશે. મસ્જિદ બંને કે તેની નજીકમાં ચારે દિશાથી ખુલ્લો હોવાવાળો એકરો બનાવવામાં આવે કે જ્યાં આપણી બહેનોની મગજશક્તિ ખીલવામાં માટે

અસીકેવજીને સગનાં છાપાંઓ આપવાની યાજી અને પુરતો મુકવામાં આવે. એ બગીચામાં વારંવાર ખીજાકોમ અને ધર્મની સ્ત્રીઓને બેસાવવી બેઠાકે કે, બેઠી, આપણી બહેનોની ચર્ચાશક્તિ તેમજ મગજશક્તિ વધી, એના કામદા તો પુષ્કળ છે પરંતુ અન્યારે એ બધા મહાવવા હું અરથાને સમજું છું. દારણ કે કેમાં નંદિ, પરંતુ પદોમાં રહીને આપણી બહેનોએ દીનો દુનિયાની બેઠાએ તેટલી ખિદગત કરી છે અને કરી શકે છે. છેવટે હું ટોમ, સમાજ, દેશ અને ધર્મની ઉન્નતિ ચાલતા અમારા સુખી, તેમજ ની જવાન બાકીને અપીક કરું છું કે તેઓ મારી સ્ત્રી, પર પુરતું ક્યાન આપી તેને અમલી જોડે કહેવાની તન, ગત, અને ધનથી શોષિત કરે આમીન, સુખ આમીન.

શુજરાતી નવલકથાઓ

ક્રમ	કથાનું નામ	કૃત
૧	અલકા	કી. શ. ૨-૦-૦
૨	રેણીની મા	કી. શ. ૩-૮-૦
૩	પથેરરામી કા	કી. શ. ૩-૦-૦
૪	બા. ૨	કી. શ. ૨-૮-૦
૫	ચરિત્ર દિન	કી. શ. ૩-૮-૦
૬	શુભદ	કી. શ. ૨-૮-૦
૭	અનુરાધા	કી. શ. ૨-૦-૦
૮	શેખમ	કી. શ. ૩-૦-૦
૯	કા	કી. શ. ૨-૦-૦
૧૦	બુડી દીદી	કી. શ. ૧-૧૨-૦
૧૧	નાનદા	(અપામ. છે)

ક્રમ	કથાનું નામ	કૃત
૧	કપાલ કુંડલા	કી. શ. ૧-૧૨-૦
૨	રાજા મોહન	કી. શ. ૧-૮-૦
૩	કૃષ્ણકાન્ત વીર	કી. શ. ૨-૮-૦
૪	કુર્મીશાનંદીની	કી. શ. ૩-૦-૦

ધી સંદેર સ્ટોર્સ
ખુલ્લેલસ : કળાશીલ, સુરત.

આર પીલ્સ:- આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવ પછી જાહેરમાં મુકી છે. કાંઈ પણ કારણે

ગુમાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં ખાસ કરી ખરદાઈ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીયે તો લગભર અતિ-શ્વેદિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટુંબ, કે ગમે એ કારણે ગુમાવેલું પુરુષત્વ (મદર્દ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ સુધી એનાથી ઈફરીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી. બેજ દિવસમાં નિર્ધાન, પાચનશક્તિ, રક્તવદમાં પણ પોતાનો ગુણ-બતાવવો શરૂ કરે છે, અને શરીરમાંથી સુસ્તી, ટીલાપણુ, કમર, માથા, સાંધા, અને રગોના દુઃખાવાએ ને દૂર કરે છે. એમાં કુરુદરી, અંબર અને સોનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા છતાં માત્ર પંખલકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

આર તિલા:- આ તિલામાં સુર્યથી વધુ ખૂબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી કાંઈપણ રીતની જલન કે ફેરફારીઓ થતી નથી. તેમ એને લગાડી પાન કે પાટો બાંધવાનીયે અત્ય નથી. મસગતાંજ આમીમાં ઘુસી જાય છે. રગોની નમજાહને દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચ ને લાભ ન મળે તે લાભ માત્ર અહીં રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અહીં) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

આનંદ રસ:- આ વિચિત્ર તિલો મદર્દ અને ઈન્સાક (વીર્ય સ્તંભન) માટે ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ ફકીરી તિલો જાહેરમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સજ્જી અને ઈન્સાકમાં બેવડો વધારો થાય છે. કીમત ૭૫મીનો રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

મુકાબી વ મુન્સિક:- કુરુદરી, અંબર, સોનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા ઈન્સાક અને મદર્દ માટે અનોડ છે. નિર્ધાન, (પાણસાવ) ઈદતિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્ય વિકારની દરેક ક્યારો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. શોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે. એક તોત્રો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોલા એકનો રૂપીઓ એક, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો.

દવાએ સુઝાક:- આ પીવણી દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને મરાડે છે. હજારો માણસો સારા થયા પછી આ દવા પબ્લીક સનમુખ ધરી છે. એક શીશી સાત દિવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ શીશીમાં સારો ફર્ક રહે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે ખાજ બે શીશી કાપી છે. ઈન્જ-કથનો વડે પોતાનું લવિષ્ય પાયમાદ ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અમારી લલામણુ છે. કીમત શીશીનો રૂપીઓ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો (ફળદ્રૂપ પરમિયાનો શર્તિયા ઈલાજ કરીશું) ડિન્ડ બહારથી મંગાવનારોએ બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવે. ફાર્મસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું ચચિપત્ર મુક્ત. મોકલવામાં આશે.

લખો અથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat

આગ્રહાના એજન્ટ: Union Printing Works 91, Victoria Street Durban/Natal

‘સંદેશી’ હુંગીઓના નામે
ધણાં છેતરાય છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
બાબુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મજકુર લીલા લેખન વિનાનો
માલ ‘સંદેશી’ નથી
નકલથી બચો

અમારા હોર્ડિંગ્સ દેરીઆ નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીજા હોર્ડ વેચતા નથી. દરેક
હુંગી અને કાપડ ઉપર ટ્રેડ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી સંદેશી ઈ. એ.

ઈલેક્ટ્રીક વર્ક્સ

‘સંદેશી’ હુંગીઓ

અને

કાપડ બનાવનારા.

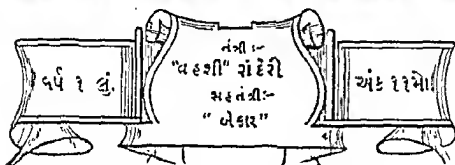
મદ્રાસ અહમદીયા બિલ્ડીંગ,

સંદેશી,

સ્ટોકિસ્ટો:—

શ્રી શ્રીમનાબરનું
સર્વોત્તમ કાપડ.

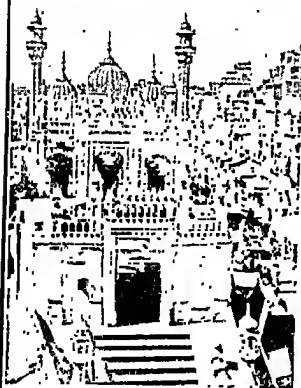
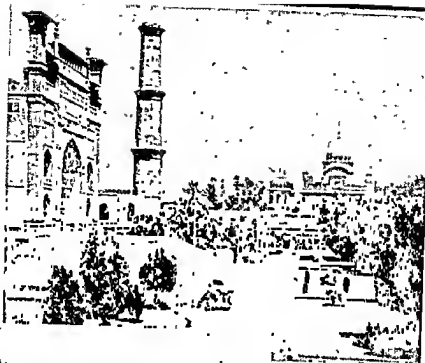

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ	લેખકોનાં નામ	પૃષ્ઠ
"સમગ્ર યા બિરોધ સદલ...તરે હું આજી" ...	મૌં "ફનો" ...	૧
ઈસ્લામી શિક્ષણ (કુર્આન)... ..	મૌં અ. રહીમ ...	૨
" " (હદીસ)... ..	" " " ...	૩
આત્માઝકી દુનિયા	"બેકાર" ...	૪
એક જગી ગઝલ	"ઉદ્ધત" ...	૬
અરમાઉલ હુરના	રિકાઈ-સામેરી ...	૭
ખુદાઈ બેઅરો	"ઉદ્ધત" ...	૮
પ્રાચીન ગુજરાતમાં મસ્જિદો	"કાકિબ" ...	૧૩
પ્રેરણા અને કવિ	"નસીમ" ...	૧૭
બટકેલ	"ઝાર" ...	૧૮
જીવન ઝરામાંથી	"સામિર" ...	૨૩
પદ જીવન બદલા પાની દય	"જારીદ" ...	૨૪
બ્યવહારના ત્રાજવે તોગેલી કેમ્લીક વ્યાખ્યાઓ	મું ઉં ખત્રી... ..	૨૭
જીવન-નદ ... ૧	"મુશદ" ...	૨૮
સેન્સરની મદદે સાયન્સ	ઈબ્રાહીમ મીસ્ત્રી... ..	૩૧
મુસ્લિમોનો કવિત્વમય ઇતિહાસ	"આઝાદ" ...	૩૨
અરબી પરીચયગત	"સીરતી" ...	૩૪
જીવનના રંગ	"શાકિર" ...	૩૮
.....આગેવાનોનો વ્યક્તિગત શોખ	"નિસાર" ...	૪૦
પ્રિયાની પ્રતિક્ષા	"ઈજન" ...	૪૩
અંધ ભિક્ષુકની ઇસ્તિગ્ન	"જમી" ...	૪૫
પોઠ	"લજુમરો" ...	૪૬
શોખચંદીની એતવણી	"શોખચંદી" ...	૪૭
કવન ગલીઓ	"કિરમત" ...	૫૨
એકલું જીવન	"બખરી" ...	૫૩
"હું કાંઈ પાંચુ સમજ્યો ન જીવનના સારને"...	"અમીન આઝાદ" ...	૫૩
શહે-શાહ શાદજહાંની દિનચર્યા	"ઈમામુદ્દીન" ...	૫૪
"રોતા લખાયા રહે છે"	"શોખચંદી" ...	૫૭
ફતાવા	મૌં અં અશરફ ...	૫૮
અપની કહાની	"અસીર" મુન ...	૬૧
સ્ત્રીકાર અને સમાવોચના... ..	તંત્રી ...	૬૨
અગાસી ઉપર	"મુસ્લિમ" ...	૬૩
સંદેશ	"હામત ઓઝા" ...	૬૮

સુવર્ણ મસ્જિદ: [લાહોર]

લાહોરની બાદશાહી
મસ્જિદનું બાદશાહી
પ્રવેશદ્વાર:

છેલ્લાં કેટલાંક
દિવસથી આખને
સ્થળોમાં ખાકસા-
મેજ સેવાકુકડીઆ-
ને પંખખળ પોલી-
સની ધમચકડી
શરૂ થઈ છે!

"કુલિયાં"

[સુરત]

એમ. એમ. પી. ઑલ ઑયુઝ, રાંદેર

મીઠા અહમદખાન ખરેખાન મીખત્રીવાલા.

એમ. એમ. પી. હાઈસ્કૂલ, રાંદેરમાંથી મેટ્રીકની પરીક્ષામાં મુસ્લિમોમાં મુંબઈ યુનીવર્સિટીમાં પ્રથમ નંબરે આવનાર.

૧૯૩૮માં મુંબઈ યુનીવર્સિટીના શીઝીક્સ સાથે પહેલા મુસ્લિમ એમ. એસ. સી. હોલનું માન મેળવનાર.

લંડનની એ. બી. આર્થ. અને એફ. બી. આર્થ.ની પરીક્ષાઓમાં ફોલોવિંગ થનાર.

રૌપલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ સાયન્સ મુંબઈમાં રિસર્ચ માટે સર હરીમભાઈ મેરીટ ગવર્નમેન્ટ સ્કોલરશીપ મેળવનાર.

“એક્સપ્રેસિઝ અને સ્ટ્રક્ચર” ઉપર થીસીસ લખી એમ. એસ. સી.ની ડીગ્રી મેળવનાર.

પ્રથમ એલ. એલ. બી. અને સીનીયર કેમ્બ્રીજની પરીક્ષાઓ પણ પસાર કરનાર.

સેન્ટ્રલ ગવર્નમેન્ટ હોલ્ડી તરફથી લેવામાં આવતી રજીસ્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટની (R. A.) અને ૧૯૩૨ના નવા રૂલ પ્રમાણેની આધુનિકની હોલ્ડી પરીક્ષા પાસ કરનાર સારાથે કિન્દના પ્રથમ મુસ્લિમ યુવાન.

એફ. એસ. એ. એ. (F. S. A. A.) લંડન ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ એકાઉન્ટન્ટ અને આડીટરની ઉમ્મેદવારી આર્ટિકલશીપ એમણે પરી કરી છે.

મીઠા ખાન
એમ. એસ. સી., આર. એ.

મીઠા યુસુફ ઈસ્માઈલ

મુંબઈની ક્રિકેટ જતતા જેમને વાર્ડ ઈસ્માઈલના નામે ઓળખે છે. રાંદેરવાસી શેઠ હાજી મીઠા ઈસ્માઈલ યુસુફ ઈસ્માઈલ જેઓ સુરતી ખરા ખબાર યુઝા. લીઠના ડીરેક્ટર છે તેમના વડા પૂત્ર. જેઓ સુરતની એમ. ટી. બી. કોલેજના લૉ કલાસમાંથી મુંબઈ યુનીવર્સિટીની એલ. એલ. બી. (પ્રથમ વર્ષ)માં સેકન્ડ કલાસમાં પસાર થયા છે.

મીઠા યુસુફ ઈસ્માઈલ

—કારવાં પુ. ૧ હું • • • • • બુલાર્થ ૧૯૪૦ • • • • • અંક ૧૧ મા

૧ સમજ થા જિસ્કો સહલ વોહ દુશ્વારતર હૈ આજ

[નવાજ-કૃના' સાદળ ટાંચી ઉઠૂંના સારા સાધરો પેરીના એક છે સહેરમાં
ઉઠ્યાં ૨૦ વરસના વસવાઠ દરમિયાન એમણે ઉઠૂં બાપાની 'સારી સેવા' કરી
છે. એમના કથામેથી 'કારવાં'ના વાચકોને ૧૪૨ આનંદ પ્રાપ્ત થશે. ત્રીજી]

—એપદાં જાંઝમે હુશમે વોહ અઢવાંગર હૈ આજ;
દેખે જગાલ ઉરકાં યેહ કિસ્કી નઝર હૈ આજ ?
કુછ 'સાંઝે જિંદગીયે વહી એખાંગરે હું આજ;
હુન્યાં નઝરમે જિસ્કી ફરેએ નઝરે હૈ આજ.
અય દિલ ન દેખ તાળિયે હુસ્ને મિજાઝ તું;
દિલ તો વહી-હે દિલ ભે હુશીકત નિગર હૈ આજ.
પાખાંદીએ વક્ષાએ મહુખ્ખત અરે ! જાંઝળ !
સમજથા જિસ્કો સહલ વોહ દુશ્વારતર હૈ આજ.
કયા આમદે જાહુર હૈ અય હમ કફસકે ફિર;
સદ ચાક ચાક દામને અખમે-નિગર હૈ આજ.
તૂં વોહ કે મા વસએ હુફદે ખયાલ હૈ;
મેં વોહ કે મેરી હુસ્વી ગુમાને નઝર હૈ આજ.
અલ્લાહ રે યેહ સોઝે ગમે હિજે નાંસિતાં;
હે સોખતા ભે દિલ તો ખિશિતા નિગર હૈ આજ.
મેં તુજકો લેકે નાઉ કહાં હુસ્મતે ખયાલ;
હુન્યાએ માહોખર તો જાહોત તંગતર હૈ આજ.
કયા ચારહુગરસે પાએગા વોહ ફેઝે જિંદગી;
હર સાંસ જિસ્કી ફદે ચિસમે સહર હૈ આજ.
મોફુદે મેહરોમાહ તબક્લી નહિ તેરી;
હર ગુન્યએ અમનમેલી તૂ નલ્વહુગર હૈ આજ.
કયા આ રહી હૈ ઉરકી વક્ષાએ કિસીકો યાદ;
કયું તુજમે 'કૃના'યે કોઈ નોહાગર હૈ આજ.

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અસ્લાહ તઆલાફ ફરમાન (કુર્આન)

મૌલાનાઃ-અબ્દુર્રહીમ સાહબ, રાંદેરી.

૭૭ હે ઈમાનવાળાઓ ! ત્યારે તમે માંહેમાંહે અમુક મુદત સુધીના ઉપાસનો મામલો કરો તો તેને લખ્યા કરો. (કુર્આન)

૭૮ તમે સાક્ષીને છુપાવો નહિ, અને જે કોઈ તેને છુપાવશે તો બેશક તેનું દિલ પાપી છે, અને ખુદાપાક તમારાં કરેલાં કામોને ખૂબ જાણે છે. (કુર્આન)

૭૯ બેશક જે લોકો ઈસ્લામને માનતા નથી તેઓને કદી પણ તેઓના માલ અને તેઓની ઔલાદ ખુદાપાકની રહામે જસચે કામ નહિ લાગે, અને એવાજ લોકો દોઝખનું ગળતણુ છે. (કુર્આન)

૮૦ (હિ નખી !) તું (ખુદાપાકથી) એમ કહે હે સલતનતોના માલિક અસ્લાહ ! તું ચાહે તેને પાઠશાહી આપે છે અને ધારે તેની પાસેથી પાઠશાહી ખુશવી લે છે, અને ચાહે તેને માન આપે છે અને ધારે તેને બેઆખરૂ કરે છે, તારાજ હાથમાં સર્વ બલાઈ છે, બેશક તું દરેક વસ્તુ પર સંપૂર્ણ શક્તિમાન છે. (કુર્આન)

૮૧ તું કદી જે મોટાઈ તો અસ્લાહના હાથમાં છે, તે ચાહે તેને આપે છે અને ખુદાપાક જહુ ઉદાર સઘળું જાણનાર છે. (કુર્આન)

૮૨ હા, જે માણસ પોતાનું વચન પાળે અને તે ખુદાથી કહે તો બેશક એવા પરહેઝગારોને ખુદાપાક ચાહે છે. (કુર્આન)

૮૩ અને આ (અમારો નિયમ છે કે વિજયના) દિવસોને લોકો વચ્ચે અમે ફેરખાલ કરતા રહીએ છીએ. (કુર્આન)

૮૪ ખચિત જે લોકોને તમારા પહેલાં કિતાબ આપવામાં આવી છે તેઓથી તેમ મુશરિકોથી તમે ઘણી દુઃખદ વાતો સાંભળ્યો પણ જો તમે (તે પર) સખર કરો અને પરહેઝગાર બનો તોં'એ (ઘણી) હિમ્મતની વાત છે. (કુર્આન)

૮૫ બેશક આકાશો, અને પૃથ્વીના બનાવવામાં તેમ રાત અને દિવસના ફેરફારમાં બુદ્ધિશાળીઓ માટે (તોહીદની) નિશાનીઓ છે. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે

મૌલાના:-અબ્દુર્રહીમ સાદખ રાંદેરી

૩૭ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે જો તમારા પર નકટો હુખશી શુલામ હાકિમ થાય તો પણ ત્યાં, સુધી તે તમને અલ્લાહની કિતાબ પર ચલાવે; ત્યાંસુધી તેનું સાંભળવું તથા તાબેદારી કરવી. (મુસ્તિમ)

૩૮ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે તમારામાં સારા માણસ તે છે કે જે સારી રીતે દેણ અદા કરે. (બુખારી)

૩૯ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે તમારામાં બહેતર તે છે કે જે કુર્આનને શીખે અને તે બીજાઓને શીખવાડે. (બુખારી)

૪૦ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે બેહતર સદકો તે છે કે જે માલ-દારીથી હોય. (બુખારી)

૪૧ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે મુનાફિકો ઉપર ઈશા અને ફજરની નમાઝ વધુ કઠિન છે; પણ જે એમાં ખૂબી છે તેને જો તેઓ બાણી લે તો સાથળ ઘસતાં તેઓ નમાઝ માટે આવે. (મુસ્તિમ)

૪૨ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે વધારે પસંદ અમલો (કામો) અલ્લાહની નજીક હંમેશ થનાર છે; પછી ભલેને તે થોડું હોય. (બુખારી)

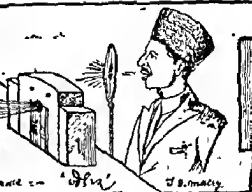
૪૩ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે શહેરોનાં ઘરોમાં અલ્લાહની નજીક ઘણી ખ્યારી તેની મસ્જિદો છે અને શહેરોના સ્થળોમાં વધુ ખરાબ સ્થળ બનારો છે. (મુસ્તિમ)

૪૪ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે સર્વ શરતોમાં તે શર્ત પુરી કરવી વધુ અગત્યની છે જેને લીધે તમને ઓછોની નખતા હલાલ કરી છે. (એટલે મહેર વગેરે હુકો અદા કરવા.) (મુસ્તિમ)

૪૫ સ્વસ્તુલ્લાહ સલ્વંએ ફરમાવ્યું કે “જો તને હું નહિ મળું (એટલે ઇન્તેકાલ થઈ જાય) તો તું અખૂબકર પાસે આવીશ.” આ હુકમને સત્તર તે સ્ત્રીને કહ્યું કે જેને આજ્ઞા કરી હતી કે તું મારી પાસે ફરી બીજીવાર આવજો ત્યારે તેણી બોલી કે જો હું આવું અને આપ નહિ મળો તો? (એમાં હું અખૂબકર રહીંબની ખિલાફતનો સાફ ઈશારો છે.)

અલ્લેખ કી દુનિયાં દોર તો

સંસ્કૃત - 'કૌટીલ્ય'

આવાજકી દુનિયાં કે દોરતો ! તમારા માનને
અરબી ઘોડાની ડાણી ટકાર સમવાને બદલે
જરા નીચા રાખો કારણકે આજકાલ લાખખો
જમાને હોઈ મરવાને વહેતાં ચૂકતારી એજન્સી-
ઓનો પાર નથી ! ગપ ગેઝેટની આઈસિઓ ઉપર
આઈસિઓ બદલ પડી રહી છે. માટે આ માને
સાબચી પેલા માને કાઢી નાખશો તોજ શાંતિમાં
રહેશો નહિતર લોકોનાં દિલને ઉચા નીચાં
ખનાવનારા ધરગતુ ન્યુસ એજન્સીનો હવે તોડો
નથી ! આજા દક્ષિણ મક્કમલ નેચા બ્યારીક
સમયમા હું તો કહું છું કે યુદ્ધથી ભારેભાર
બરેલાં છાપાં વાંચવાને બદલે એકાદ પસાએચો
પેસો પકડાવીને તમારા ગામના નોંધિયાને પંડા
પાસે બનિધ્ય નેવડાવીનેજ ખેસી રહો ! એ તો
પાધડીનો વળ છેડે આવવાનો હશે તે આવશેજ
તો પછી આપણે ચિંતા કરીને કરીશું પણ શું ?
આપણે તો અર્ધસાવાદી રહ્યા એટલે કમચાની
કાણી એક રિયલિટીમા પડ્યા રહેલા સિવાય
છુટકાજ કયા છે ? પછી બેંકમાં નાણાં ન હોય
તો કાલે પણ કોડીમાં દાણા હોય અને ખૂણામાં
થોડાકે પાણી હોય તો એ સ્વરક્ષણ ચર્ચ સકરો !
પણ કોઈ બક્ષણ કરનારજ નથી ત્યાં રક્ષણની
વાતોથી યાના વાડકી જાઓ છો ? પૂર્વવણીઓ !
હવે તમે આમા નેચો નથી ; તો મસ
આતમાના અજવાળે અજાજ કરશો તોય બસ
છે ! પ્રાર્થના કરો ! કુઆ ભણો ! કે 'લટક્યુ
કરવા આવનારના વિમાનો પર વીજળી પડે !
ખોજ દવાજ બલ ! ટેકા તુડી પડે ! તેમના

હાથોને લકવો થાય !' લ્યો તમેજ કહેલો ?
સિવાય આપણે બકરીનું દૂધ પીનારા, કાથ
હવાએ દધિઆરના સાથ રિનાતાં દિંદીઓ ખીલું
કરી પણ શું રાકીયે ? બોલો અર્ધસા દેવીડી
જે ! બોલો રેડીયા દેવકી જે !
'દીવાલો ફૂગની ફાટ તમારી આત્મચક્તિ તો ;
નુંદ નંજોર ઘોખડી તમારી આત્મચક્તિ તો.'

આવાજકી દુનિયાં કે દોરતો ! તમે કહી
વાએજમાં તો ગયા હશેજ ? ન મયા હોય તોય
મોંઘીઓનું નામ તો સાંભળ્યું હશેજ ? રોરાત
ખાસ અંગ્રેજીઓએ એ બિચારા મોંઘીઓની
સામે મેરચા માંડચામાં બાઢી રાખી નથી. નમાજ
રાજથી ભડકી જનાર કોટ-પાટણન ધારી
પશ્ચિમના ઉપાસકોએ એ 'મોંઘીઓને ઓર્થો-
ડોક્ષ કહી અમાજમાંથી તેમને ઉખેડી નાખવા
કર્ષ પાછા પાની કરી નથી ; પણ એ બિચારા
મોંઘીઓની ઓર્થોડોક્ષ વાતો હવે ખરી પડતી
દેખાય છે. "સાયન્સ મત સીખો ! સાયન્સ મત
સીખો !" કહી કહીને એમની હસ પસાર્થ ગઈ
પણ કોઈએ ગાનું નહિ તો જગતે પરિણામ
પણ નોર્થ લીધુંને કે યુરોપમાં સાયન્સ શું સલા-
નામ વાળ્યું છે ? સાયન્સની વીજળીએ યુરોપની
સંસ્કૃતિને ખાગીને કારમ કરી નાખી છે અને
મોંઘીઓની ભવિષ્યવાણી ખરી પડી છે ! મર્ફમ
અકબરે કહ્યું છે તે ખરજ છે કે :—

'સદાજ કે નિશાં હસ મિસરએ અકબરમે મિસ્તેદે ;
કહે સાયન્સસે ચલતી હે દિલ મઝહમસે દિસ્તે હે !'

“મહાદેવ કહી સાધનસંકે સિદ્ધા ન કરેશ; ઈ-સાન અરેબી તો ખુદા દો નહિ સકતે ! અહ રાદે તઅલ્લુક કોઈ બેડા કરે રિશા; ગારે કબી નેદીવરે ચચા દો નહિ સકતે !”

આવાઝી દુનિયાંકે દોરતો ! જગતની ચંદ્રલ-ચોકડીને તમે જાણો છો ? હીટલર હોળીનું નાજિએર બનીને ફૂદી પડ્યો; ત્યારપછી દરેક સરમુખત્યાર તક સાધીને પોતપોતાની રીતે પેંતરા ભરી રહ્યો છે. પોણું જોધને પેસવામાં અને પોચું જોધને આવવામાં કોઈ પાણું વળીને જોતો નથી. લોકશાસનની વાતો ખીટન કરેલુંજ રહ્યું, તીતિ અને ન્યાયના કાટલાં એના મજવામાંજ રહ્યાં, શાંતિની ભાંતિ હવામાં ઉડી રહી અને “છરડી લાડી ઉરડી બેંસ” સિદ્ધ કરવાનું સરમુખત્યારોએ હાથમાં લીધું ! યુરોપની સંસ્કૃતિ અને માનવતાને સરમુખત્યારોની દાનવતાએ અર્ધે રસ્તેજ લૂંટી લીધી. ધાગપાગુઓના ધસારા સામે ક્રોન્સ પશુ દાહી ગયું અને શરણાગતમાં ચાલી ગયું ! ગંજીના પતાના મહેક્કની જેમ અનેક રાષ્ટ્રોના મહેલ જોતજોતામાં શામ, દામ, દડ અને બેઠથી ઠડખૂસ થયા ! સર-મુખત્યારીની બેડીઓમાં જગત જકડાતું ગયું અને જગતને તો જાજે દૂર બેઠા બેઠાં તમારોજ જોયા કીધા. હવે ખીટીશ સિંહે પણ આગસ મરડીને જર્મન ગરડી સામે પંજે ઉગામ્યો છે ! હીટલર-મુસોલીનીની સામે ચર્ચીલ-ક્રઝન ગંધ રોડીને કુસ્તી જંગ માટે અખાડમાં ઉતર્યા છે. સરખે સરખી જોડ જમી છે. જગત ફાટી આંખે જોધ રહ્યું છે કે નાઝીવાદનો પાપનો ધરો ક્યારે ફૂટે ? અને જગતને શાંતિનાં દર્શન થાય !

ચંદ્રાળ ચોકડીના બીજા મેખરે જનરલ ક્રોડ, જાપાનવાળો અરીરા અને દાતરણવાળા રટેનલીને પણ પોતપોતાના પાડોશીઓ પર પેંતરા અજમાવવા માંડ્યા છે ! આજે તો

બધાં હોય ત્યાં સમુદ્રનો કાપદો લાગુ પડ્યો છે કે અથવા મોટાં માછલાંને ખાઈ નાંખ અને મોટાં માછલાં નાનાં માછલાંને ઝોડીયા કરી જાય ! માથુસ માથુસને ભરખી જાય એવા આ રાક્ષસ યુગમાં ગાંધીજી ખીટનને અહિંસાનું શસ્ત્ર ધારણ કરવાની સલાહ ‘હરિજન’ :દારા આપી રહ્યા છે કે “હીટલર-મુસોલીનીને જે જોધએ તે આપી દેજો. હવે સ્વમાન ખાતર રહેંસાઇ જજો પણ માનવીનો ઉપ્ધાર કરવા હોય અને લોકશા-સનને જીવંત રાખવું હોય, તો અહિંસાનું શસ્ત્ર ધારણ કરજો. હું તો ૫૦ વરસથી અહિંસાની સફળતા જોતો આવ્યો છું.” આવી હાથે કરીને ખાત્રા બનવા જેવી સલાહ ખીટનને ગળે શાની ઉતરે ? કારણ કે અહિંસાના અખાડ જેવી ક્રિસિસમાંથી પણ અહિંસાના કારણે ગાંધીજીને અલગ રાખ્યા છે તો ખીટન એ શસ્ત્રને ધારણ કરીને શું કરે ? ગાંધીજી આવી બાબતોમાં ઉપદેશ આપવાનુંજ માંડી વાળે અને અંતરના અશજને પોતાના બકત મંડળ માટેજ ઘેરી રાખે તો કેમ ? જો કે ગાંધીજીનો ઇલાજ છે તો વગર ખરચનો ફક્ત શ્રદ્ધાનીજ જરૂર છે, તો ચર્ચાક મહારાષ્ટ્ર એ પણ અજમાવી બુલે. વિમાનો અને બોમ્બોની ફિકર કરવાને બદલે પાલમિન્ટમાં તંબુરો વગાડી લલકારવા માંડે કે,-

“રઘુપતિ રાવડ. શાનરામ
પતિત પાવન સીતારામ !”

બ્લેક આઉટ ! એ બ્લેક આઉટનું નામ સાંભળતાં કેટલાક તો ભડકી જાય છે. પણ જેમને નાવાનુંએ ન હોય અને નીચોવવાનુંએ ન હોય એવા ધણા આસામીઓ તો બ્લેક આ-ઉટને આશિર્વાદ સમાન માનતા દરીનાં મવા-લીઓ, ખિરસાં કાતરઓ, ચોર-ડાકુઓ અને પ્રેમીઓ તો ઇચ્છતા દરી કે સરકાર બારે-માસ કેમ બ્લેક આઉટનું કુરમાન જાહેર કરતી નથી ? દૂધ કે મોટરબસમાં ખોટા સિક્કા સરઘાવી

દેવાના શોખીનો પણ બ્લેક આઉટને અપનાવવા તૈયાર ન રહે છે ! જગતમાં અંધારું અને અજ્ઞતાપણ એ એ મૂખ્ય બાબતો છે. મહાપુરુષો પરાં પરાંને પણ એ બારણું હોય છે. અત્યંત અને પાછલું. અંધારું સારું કે અજ્ઞતાપણ એ વિવાદપ્રસ્ત અર્થ છે, પણ એ તો નક્કી ન છે કે પાછલા બારણાની પ્રવૃત્તિવાળાઓ તો અંધારોને અશિર્વાદ સમાન લેએ છે ! બધે ધોળે ઘાંટું ધંધો કરનાર અનેક દિવસને પસંદ કરતા હોય રાતના રામઓ તો રાતનેજ પસંદ કરે ! ચોરો કરતાંએ લાચીયા અમલદારો પણ બ્લેક આઉટનેજ વધુ પસંદ કરે ! ઋષિ મુનિઓ, આબિદ-યરીઓ, સાક્ષરો, દિદ્ધો, કવિઓ, ગાંધીઓ, તત્ત્વજ્ઞો કે પોલિટીકસો તો એકાંત, અંધારું કે બ્લેક આઉટનેજ વિશેષ પસંદ કરે ! 'જલ્દીપુરાણ' તારકસંખ્યાનાઓ, અર્ધો રાત્રે જુનાં લુગડાં કે વાસણો પર પૈસા ધીરનારાઓ પણ બ્લેક આઉટનાજ તરફદાર હોય છે. બ્લેક આઉટથી બધે એકમીકરણ થતાં હોય, અનેક અગવડો લોકોને વેળી પાતી હોય છતાં પણુઓને એ ઉપયોગી તો છેજ !

ગાંધીજીએ બ્રિટનની સરકારને યોડીક સુરી-યાણી સલાહ આપી છે તો પછી હું એ દિલ્હી સરકારને શા માટે સલાહ ન આપું ? સલાહ અને વિખામણ એ હંમેશાં આપવીજ ગમે છે લેવી ગમતી નથી; જેમ માણ દેરી ગમે છે લેવી ગમતી નથી તેમ ! દુકાનમાં દોરો માછલોના માછલો મુધી જમીન મુંઘા કરે છે પણ ધાસર્વ એકે તણુ-ખતુ પામતાં નથી. તેમ આજે બજારમાં પાંચ કે દસની નોટ લઈને ફરનાર માણસ સો બસો દુકાને પહોંચા આપ છે; તો પણ તેને રોકડા કે પરચુરણ મળતું નથી ! મધપૂડો લેવા જતા બાધરીઓને જેમ અનેક દિડમન કરતી પડે છે, તેમ અનેક દિકમત લોકો નોટના રોકડા કરવા અજાણ છે તો આ બધી ધમપજાડને પહોંચી

વળવા સરકાર એક એક રૂપિયાની નોટ પ્રતઃ જપાવે તો કેમ ? શું કામલની ખોટ પડી છે ! વળી એ વાત તો હું અમીકરણ કહી ગયો છું કે દિલ્હી રક્ષણ માટે બીજી ગરબમાં પડ્યા વગર સંધિ ફકરી અને બાબ-મુસાફરો બોલીજ બારતી કરવામાં આવે તો બસ છે. પદ લાખનું એ લશ્કર નાઝીવાદ અને ફેશિસ-વાદવાળાઓને પોતાના લશ્ક્ર અને સૌથીવાળ પ્રતાપે જગતના પદ પરથી નાથુદ કરી શકે એમ છે ! ફક્ત થોડીક ગાંજ લાંબો બર્થજ સરકારને ઉઠાવે પડે એમ છે !

મરતકમાં 'જુ'ઓ પડે તો તેને મુંઘવી નાખતું એજ છેવટનો સહેલો દ્રવિજ છે, જો કે એથી ખૂબસુરતીને ફટકો પડે છે; પણ તાગવા અને એટલી ઉપરની અજ્ઞતાજો એકસ મટે છેજ ! સરકારે પણ ઉદ્યમવાદી, સામ્યવાદી, રૌંચવાદી, પ્રગતિવાદી, સમાજવાદી, "જુ"ઓને કારણે દિલ્હી સરકારથી ધારો નામે અસ્તરોને અજાણતા માંડ્યો છે; પણ બધા માણુઓ, અને બેસો ગુલાને માટે પણ એકજ અસ્તરો ચાલી રહે !

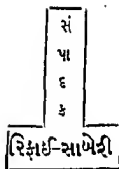
એક જંગી ગઝલ !!!

રચનાર: "ઉદ્ધત" (અરબોધન)

કુઃખ મડો આવી પાણું યુરોપ છે;
જંગ છે કે એ ખુદાનો ડોપ છે ?
એક તરફ વ્યર્થિત છે, જોડે સહિત;
એક તરફ હિસાર છે, રીખનદ્રોપ છે
યર્થ ગયાં આકાશ ને પાતાળ એક,
ઉપર એરોપ્લેન નીચે તોપ છે !
એનો પ્રત્યેક સીન છે મકરર સમો;
નર્કનો જાણે એ બાપસકોપ છે !
શાન્તિ એ ચાહે ન-કાં હિંસર યજી ?
શાન્તિના વ્યાક્ર મિચ્યા ધાપ છે !
કાળ્ય-સંકલિત આપની રોડો દલો;
ત્યાં લખ્યું "ઉદ્ધત" જુઓને રોડોપ છે !

અસ્માઉલ

હુસ્ના

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

દર મહીને “હારવા”માં “અસ્માઉલ હુસ્ના” ના ફાયદા અને પદ્ધતી રીત ઇ. અ. લખતો રહીશ. એ વઝીફા શરીઅત મુજબના બાયઝ (હલાલ) કામો સિવાય બીજા કોઈપણ કામ માટે કહીપણ બાપરવા નહીં; અને નહીં તો પોતાની જાત અને આલ ઔલાદને પણ એની નુકસાની બેગવવી પડશે. વઝીફા ચાલુ રાખો તેટલો વંખત પંજગાના નમાઝ, હલાલ રોઝી, અને સાયુ મોલતુ ગોઠવો. દરામ રોઝી ખાનાર અને જુહુ બોલનારની દુઆ કબૂલ થતી નથી. હરદ શરીફનો ઝિકર પણ ચાલુ રાખવો, એની બરકતથી દુઆ બહુ જલ્દી કબૂલ થાય છે અને વઝીફાની મરમી તેમજ બીજી નુકસાનીથી નગત મહે છે. બની શકે તો હમેશા બાવજુ રહેવું અને બદત તથા કપ-ડાંની પાછીનો ખાસ બિયાલ રાખવો. ખાસ નિયત સિવાય ખાસેસન, સિદ્દાક કાઠ પણ નામનો વઝીફા પદવામાં આવશે, તો તેના ફાયદા બેદદ મળશે. દર દાલમાં ખાસેસ નિયત અને પાકા યકીન સાથે પઢવું. ખરવા પહેલાં ૧૧ વખત અને પરી રહ્યા પછી ૧૧ વખત હરદ શરીફ જરૂર પઢવું. ખુદાપાકના બધા મુખ્ય રક નામોને દરરોજ એક વખત પણ માગ વઝીફા તરફ પદવામાં આવે તો પણ બેદદ ફાયદા મળશે. જો બની શકે તો બધા નામો મોટે વાદ કરી લેવાં સૌથી બેસતર છે. દરેક

મુખ્યરક નામની સાથે તેના અર્થ અને “અબજુદ”ની ગણતરી પ્રમાણે તેની સંખ્યા પણ લખી છે. અસ્માઉલ હુસ્ના ખાત ને કોઈ સાદબ પોતાના અતુભવ લખી મોકલશે તે ઉપર ખાસ ધ્યાન દેવામાં આવશે.

(૧) “યા અદ્દાહી” હાલિ (૬૬) (ધરમે જાત છે. ખુદાપાકનું ખાસ નામ છે.) દરરોજ એકદગર વખત પદનાર સાહેબે યકીન યશે. પંજગાના નમાઝ પછી સો સો વખત ખરનાર સાહેબે કરક યશે. જે કોઈ કે અગર ૭ નો ચિરો કરી છતાની નમાઝ પછી “અદ્દાહુરસમદો” ચાર લાખ વખત પડશે તેના જે કંઈ મુરકેલ કામ હશે તે આસાન થશે તેમજ ઉમ્મિદદશે તે પૂરી થશે. એક ખાસ વખત નક્કી કરી “યા અદ્દાહી, યા રહુમાનો, યા રહીમો, યા અહુમરહિમીન” પાનમો વખત પદવામાં આવેથી રોઝીમાં વધારો થશે અને જે દુઆ માંગશે તે પણ કબૂલ થશે. તદજજુદની નમાઝ પછી જે કોઈ “યા અદ્દાહી, યા લતીફા, યા ફત્તાહી, યા વહુદાબો, યા ખાસેતો, યા રજઝાફો, યા ગનીયો, યા મુગનીયો, યા મુન્એમો” દરરોજ પાનસો વખત અગર એક બે ચિદલા મુખી પડશે તો જે નિયતથી પઢવું થર કઈ દશે ને ખુદાપાક પરી કરશે અને તેની રોઝીમાં વધારો કરશે. સવારે તથા સાંજે ૧૧-૧૧ વખત

દરેક શરીર આજના પાછળ અને વચ્ચે "યા અલ્લાહો" ૩૦૦ વખત જે કોઈ પદો તેના દિલમાં ખુદાપાકની મદખ્યત પેદા થશે અને દિલ તેની સાથે લાગશે. કોઈપણ હાજત અને કામ માટે નવચંદી જુમ્માની અથર જુમ્માની અથવા અસરની નમાઝ મરિજદમાં જમાઅત સાથે પઢી એક ખૂણામાં બેસી પહેલાં ૧૧ વખત દરેક શરીર પઢી "યા અલ્લાહો, યા રહ્માનો યા રહીમો" મરિજ સુધી નેટલી વખત પદાય તેટલી વખત પદવા પછી ૧૧ વખત દરેક શરીર પઢવું. એવી રીતે ઝણુ જુમ્મા પદવાથી ઈ. અ. મકસદ પૂરી થશે. જે કોઈ હમેશા "હોવદ્દાહો" પદશે તેનાં દિલમાંથી શક શુભોદ દર થઈ જશે અને તેને સિદ્દીકીઓનો દરજ્જો મળશે. પંજગાના નમાઝ પછી જે કોઈ સાત સાત વાર "હોવદ્દાહો રહીમ" પદશે તેનું હિમાન કદી પણ કમજોર થશે નહીં, એટલે હિમાન કામિય અને મજબૂત થશે. પંજગાના ફર્જ નમાઝ પછી હમેશા ૬૬ વખત પદનારને દીન કુન્વાના બેકદ હાપદા મળશે.

"શહેદ્દાહો અન્નહુ લાઈલાહા ઈલાહુ" એને હમેશા પદનારની દરેક હાજત અને ઉમિદ ખુદાપાક પૂરી કરે છે, અને જિજ્ઞાસ વગેરેના હુમલાથી બચેલો રહે છે. કોઈ પણ અંગણી જમાઅતે ૧૧ વખત પઢી ચારે તરફ ફુંકે મારી પોતાના બદન પર ફુંકે મારવાથી દરેક આફત, બલાથી અમનમાં રહેશે.

"હોવદ્દાહો રહીમો લાઈલાહા ઈલાહા હોવા આલેમુલ ગાયબે વરશાહાદતે હોનર-હુમાનુર્રહીમ" એને હમેશા પદનારને કામની મોદતાઈ રહેતી નથી કારણ કે ખુદાપાક તેની દરેક દરેક હાજત અને ઉમિદ પૂરી કરે છે.

દરેક સાંસ અંદર જે અતી વખત "અંબીહુ" અને સાંસ બહાર કાઢતી વખત "હુ"નો ઝિકર જે કોઈ હમેશા આલુ રાખશે તેનું દિલ જિંદા થઈ ખુદાપાકના નુરથી રોશન થશે. ખુદાપાકની મદખ્યત દિલમાં પેદા થશે, ખુદાપાક તેને

કોઈનો મોદનાજ કરશે નહીં, અને ધીમે ધીમે વાસિતે હક થઈ જશે. આ ઝિકર બધા ઝિકરો કરતાં શ્રેષ્ઠ અને બેદતર છે. ધણુ જુમ્માએ એને ધરમે આઝમ કહેલું છે. એને તામે બધા કારરતા, સુવચ્છતો અને તમામ મખ્લકાત છે.

જે કે ખુદાપાકના બધા નામો કરમે આઝમ છે છતાં પણ જુમ્માને દિન જ્ને જ્ને ધરમે આઝમ કહી ગયા છે તે બધા એક સથે છેલ્લા ઈ. અ. લખીશ.

દરેક વખત ઝિકર શરૂ કરવા પહેલાં તેમજ પઢી રહ્યા પછી ૧૧-૧૧ વખત દરેક શરીર હમેશા પદવાનો ખાસ ખિયાલ રાખવો, આ બાબત હવે પછી કોઈ વખત લખી હોય તો તેમ અને નહીં લખી હોય તે છતાં પણ જરૂર જરૂર દરેક શરીર પઢવું જોઈએ. આ બાબત ખાસ જરૂરની હોય હમેશા યાદ રાખી પઢવું જોઈએ. (અપૂણ)

દરગાહવાલાના કિમતી અને આદર્શ પ્રકાશનો

મસ્લિમ સમયનું રૂપેન:

અરબ તમદુનની ખુશખૂબી એક મહેક મહેક થઈ, આ મુસ્લિમ પુસ્તક આપે ખરીદ્યું ન હોય તો આજેજ ખરીદો. પોરટેજ સહિત કિંમત નવ આના, અથવા એક શિલિંગ.

હિન્દુ મુસ્લિમ એકતા:

દેશ વિદેશમાં પ્રખ્યાતી પામેલું, અને મુખર્ષ મેલાકાના સરકારી કેળવણી આતાએ મંજૂર કરેલ આ દૈનિકાસક પુસ્તક, આજના કલેસ-કેકાશના યુગમાં તમને સાચી દિશા બતાવશે. પોરટેજ સહિત કિંમત દશ આના અથવા એક શિલિંગ.

આજેજ લખો:-

ઈમામુદ્દીન સદરુદ્દીન દરગાહવાલા દરગાહ શરીફ, નવસારી.

અનોખી બોમ્બાર્ડિંગ

આજથી ચઉદ સૈકા અગાઉ પ્રુદાના પ્રથમ
ધર કાળા જે તૌલીદનું સ્થાન હતું, તે કેવળ મૂર્તિ
પૂજનું સ્થાન બની ગયું હતું. જ્યાં પ્રુદાની
સ્તુતિ અને તૌલીદનાં ગીતો ગવાતાં; ત્યાં હવે
રાત્રિ દિવસ ઘંટ વાગતા અને મૂર્તિઓ આગળ
લગ્નનો ગવાતાં. મૂર્તિ પૂજકોએ એક અસ્વા-
હનાં ધરમાં માટી, પથ્થર અને લાકડા લોડાના
ત્રણસો સાક પ્રુદાઓ ને ગોંઠી દીધા હતા.
જાણે પ્રુદાનું ધર કુવાનું સર્વથી મહાન પુત-
ખાનું બની ગયું હતું. દર વરસે જગતના ખૂણે
ખૂણેથી લોકો એની યાત્રા માટે આવતા અને
અડી પોતાની માનતા ઉતારતા. પુતો ઉપર
ચઢવા અશક્ત. તે સંભવે મહા શહેરમાં,
અંજાન રૌનક આવી જતી; શહેરના બજારો
ઉપરાંત ખીજ વધારાના અનેક બંજારો પ્રુદાતાં,
મેળા ભરાતા અને દરેક પ્રકારના હુન્નર ઉદ્યો-
ગનાં પ્રદર્શનો થતાં. આથી મહા વાસીઓને
ધણ લાભો પણ પ્રાપ્ત થતા હતા. તેઓના
વેપાર ખીસી ઉઠતા. આખું ધરસ નકામા
પડી રહેલાં ઘરો અને ઝાંખોના તેના ગળ
કરતાં વધારે ભાડાં ઉપજી આવતાં. મનલખ કે
મહા વાસીઓને નીજા નફો હતો. તે વખતે
યમનમાં ઇસાઈ રાજ્ય હતું. ત્યાંના હાકિમ
અથવા ધણેજ મગર અને અલિમાની હતા.
મહા તરફ લોકોના આદરો બધા ગ્રેમ, ભોઈ
તેને ઈર્ષા ઉપજી. તેના દિલમાં વિચાર આવ્યો
કે "લોકો મહા જેવી રેતાળ, ઓછા અને
અકળદૂપ ભૂમિ ઉપર આદર બધાં કરતા,

હુઓ અને હાકમારીઓ વેડી શા માટે દોડતા
હશે? ત્યાં જવાને બદલે દર વરસે અમારા
દેવળની યાત્રા માટે આવે તો કેવું સારં થાય?
અમારું દેવળ મહાના પુતખાના કરતાં કેવું
સુંદર છે? વળી અમારો દેશ પણ કેટલો
સરસ અને ફળદ્રુપ છે?" અમદાના ઈર્ષાણુ
દિલમાં એ વિચાર આવતાં તેણે પોતાના પ્રધાનો
અને સલાહકારોને દરબારમાં બોલાવ્યા અને
પોતાની ઇચ્છા દર્શાવી અને સલાહ માંગી કે
"કેવી રીતે આપણે મહાની યાત્રાને અંત
આણીએ? શું કરવાથી લોકો કાળાને તજ
ઈ આપણા દેવળની યાત્રા માટે આવતા
થાય? હું ધણેજ મુઝાઈ રહ્યો છું, હવે
આ વાત સડન નહિ કરી શકતો કે કાળામાં
લોકો યાત્રા માટે આપણા સુંદર દેશને છોડી
ખીજ ઠોઈ સ્થળે ભેગા થાય માટે, એનો હવે
યોગ્ય નિર્દેશરત થવો જોઈએ." અમદાના વર્ણન
પરથી બધા પ્રધાનો, માદરીઓ અને સલાહકારોએ
એકે મતે વિનંતિ કરી "હુઝૂર! વાત એમ છે
કે કાળાની આ દિવારમાં એક કાળો પથ્થર
છે. તેના પ્રત્યેની માન્યતા છે કે એ પથ્થર
સ્વર્ગમાંથી આવેલો છે. અને હાલ એજ બધા
લોકોના આકર્ષણનું કારણ બનેલો છે, માટે
ત્યાં લગી કાળાની ઈંટ ઈંટ નવી ઉમેરામાં
આવે અને તે કાળા પથ્થરને આપણે ત્યાં નહિ
લાવવામાં આવે; ત્યાં લગી હુઝૂરની આશાઓ
પાર પડે, એમ નથી. મહાની જોડાવવાથી
એજ પથ્થરના પ્રતાપે છે. કાંઈ પણ બોલે એ

પથરને ત્યાંથી ઉપાડી લાવી આપણા દેવળમાં ગોઠવીએ અને કાંખાને તોડી ફાડી ઝમીન દોસ્ત કરી નાખીએ તો ફરી યાત્રાળુઓ ત્યાં જવાને બદલે આપણે ત્યાંજ ખેંચાઈ આવશે.”

દરબારીઓની આ વાતથી અશ્વઢાળું હૃદય પ્રહૃલિત થઈ થયું, તેનો ચહેરો ખીલી ગયો, તેના ઓંઘો પર હાસ્ય નાચી ઉઠ્યું અને સચાના મદમાં આવી બોલી ઊઠ્યો કે “આ તો આપણા માટે નજીવી સરખી વાત છે. મહા ઉપર ચર્ચા કરી કાંખાને તોડી નાંખવું એ તો કાંઈ મોટું કાર્ય નથી. આપણી પાસે સારાએ અરબ કરતાં વિશેષ બળ છે, આખુંએ અરબ આપણા લશ્કરનો સામનો કરવા અશક્ત છે. વળી આપણા હાથો દળને નિહાળતાંજ અરબો પોતાનું ભાન બૂલી જશે અને પોતેજ કાંખાને અમારા સ્વાધિન કરી દેશે. માટે હવે ઉતાવળે બધી તૈયારીઓ કરી આક્રમણ કરી દેવું જોઈએ.”

(૨)

મહામાં આ ખબરથી ગભરાટ ફેલાઈ ગયો હતો કે “અશ્વઢા હાથી દળ સહિત એક મોટું લશ્કર લઈ મહા ઉપર હુમલો કરી પવિત્ર કાંખાનો નાશ કરવા નીકળી ચૂક્યો છે.” અરબના લોકોએ કહી હાથી દીક ન હતા. તેઓ આવા વારી ધરખમ લાંબા પહોળા જનરોનો ખ્યાલ કરીનેજ બચકિત બની ગયા હતા અને મહા છોડી નાસી જવાની તૈયારીઓ કરી રહ્યા હતા. એટલામાં કાંખાના મુતવલ્લી હઝરત અબ્દુલ મુતલિબ જેઓ એક વૃદ્ધ વયના છુટ્કું હતા, લોકો પાસે આવ્યા અને કહ્યું કે “તમે શા માટે એટલા બધા ગભરાઓ છો? અને તમારા ધરબાર છોડી ક્યાં ચાલ્યા જાઓ છો! અરે! જે મૂર્તિઓની તમે રાજ પૂજા કરો છો તેને પણ તમે છોડીને ચાલ્યા જશો!” અબ્દુલ મુતલિબે તેઓને ધણાજ સમજાવ્યા પરંતુ તેઓમાં બધા એટલે બધા પ્રસરી ગયો હતો કે પોતાના

તથાસો સાંઠ ખુદાએ (મૂર્તિઓ) ઉપર પણ તેઓનો વિશ્વાસ રહ્યો નહિ! માત્ર મહા છોડી જવામાંજ તેઓ પોતાની મુક્તિ સમજતા હતા. બીજા દિવસે તો મહા ખાલી થઈ ગયું. માત્ર હઝરત અબ્દુલ મુતલિબ અને તેમના દસબાર કુટુંબીજનો વગર બીજાં કોઈ પણ નહતું. એક દિવસે હઝરત અબ્દુલ મુતલિબ વિચારમાં લીન હતા એટલામાં તેમનો ચાકર આવ્યો અને વિનંતિ કરવા લાગ્યો કે “સાહેબ! હું જંગલમાં આપણા જાંટો ચરાવ્યા કરતો હતો એટલામાં અશ્વઢાની ફોજના માથુસો આવ્યા અને બધાં જાંટો હંકારી લઈ ગયા. મેં તેઓ આગળ ધણીજ મિનંતો કરી અને જાંટો પાછા લેવાના ધણાજ પ્રયાસો કર્યા પરંતુ તેઓના આગળ મારું કાંઈ ચાલ્યું નહિ.” હઝરત અબ્દુલ મુતલિબ આ સાંભળી ચોંકી ઉઠ્યા, તેમના નૂરાની ચેહરા ઉપર રક્ત દોઝી વળ્યું અને તરતજ તલવાર લઈ અશ્વઢાના પગલ તરફ ચાલ્યા. અશ્વઢા પોતાના તંબૂમાં દરબારીઓ સહિત ખૂબ મોજમગ્ન હાથે રહ્યો હતો એટલામાં દૂરથી એક વૃદ્ધને પોતાના તંબૂ તરફ આવતા જોઈ કહેવા લાગ્યો “આ કોઈ શરીર માથુસ દેખાય છે. એમના ચહેરા પરથી સમ્પત્તી ટપકી રહી છે. એમનો સત્કાર કરવો જોઈએ.” તંબૂ પાસે આવતાં અશ્વઢાએ પોતાના દરબારીઓ સહિત તેમનો સત્કાર કર્યો અને માન સહિત તેમને યોગ્ય જગ્યાએ જોડાડ્યા, અશ્વઢાએ પૂછ્યું:- “આપનું નામ?”

વૃદ્ધ-“મારું નામ અબ્દુલ મુતલિબ છે અને હું કાંખાનો મુનવરલી છું.”

અશ્વઢા-“હા! કદાચ આપ સુલેહની યાચના કરવા અત્રે પધાર્યા હશે?”

અબ્દુલ મુતલિબ-“ના સાહેબ! હું મોઢ પ્રકારની સુલેહ કે લગાઇની વારાધાટ માટે આપની પાસે આવ્યો નથી.”

અચ્છા—“તો ફરી શા માટે પધાર્યા છો?”
અન્દુલ મુત્તલિય—“વાત એમ છે કે તમારા આકરો જગલમાંથી મારાં બધાં ઉઠા હંદારી લાવ્યા છે તે હું આપની પાસે લેવા માટે આવ્યો છું. કૃપા કરી મારા ઉઠા મને અપાવો દો!”

અચ્છા—“મને આશ્ચર્ય થાય છે કે આપ ઉઠા જેવી નજીવી વસ્તુની મારી પાસે માંગણી કરો છો. તમને એટલી ખબર નથી કે હું આપના કાળાને બિસમાર કરવા માટે આવ્યો છું? તેના બચાવની તો તમેને કશી પડી નથી અને ઉઠાની માંગણી કરવા આવ્યા છો!”

અન્દુલ મુત્તલિય—“સાહેબ! એમાં મેં ખોટું શું કર્યું? જાઉં એ મારા માલ છે એટલા માટે મને એની ચિન્તા થઇ અને હું આપની પાસે લેવા આવ્યો. રહ્યું કાળા તો તે અક્ષાત્તું ધર છે. તે જાણે અને તેનું ધર જાણે. મને એની ચિન્તા કરવાની જરૂર નથી. જેવું ધર છે તે એની ફિકર કરી દેશે. આપ તો મારા ઉઠા મને અપાવી દો.”

હજરત અન્દુલ મુત્તલિયના હેવટના શબ્દો સાંભળી અચ્છા લાજવાબ થઇ ગયો અને તરતજ હકમ ક્યોં કે “એમના બધા ઉઠા એમને સ્વાધિન કરી દો.” ત્યાંથી હજરત અન્દુલ મુત્તલિય ઉઠા લઇ પોતાના ઘેર આવ્યા.

(૩)

૧૬. ફેબ્રુઆરી ઇ. સ. ૧૭૭૧ની સવાર પછુ અજબ સવાર હતી. દિવસનો સમ્રાટ સૂઈ આજે કોઇ જુદાંજ દુશ્મના અને જુદાંજ પ્રભાવ સહિત સૃષ્ટિ સર્પાદી ઉપરથી અધકારના પરદાને પોતાના ફિરજો રૂપી બરછાઓ વડે ચારતો ફાડતો ઉદય થયો. સૂર્યના પ્રકાશમાં ખુદાનું પવિત્ર ધર આજે અનોખી અને જલાલી શાનમાં દ્રષ્ટિગોચર થતું હતું. આજે

પહેલો દિવસ હતો કે તેના રક્ષકો તેને સુનસાન અવસ્થામાં મૂકી નાસી છૂટ્યા હતા. માત્ર એક અન્દુલ મુત્તલિયનીજ ઝાત હતી જે ચિન્તાવર બની આમતેમ આંદા મારતા હતા પ્રરંબુ તેમની ચિન્તામાં એક પ્રકારનો સંતોષ પણ સ્પષ્ટ દેખાતો હતો. છેવટે હજરત અન્દુલ મુત્તલિય પોતાના કુટુંબીજનોને લઇ કાળાના દાર પાસે આવ્યા અને પ્રાર્થના કરી કે “હે માલિક તું બોઈ રહ્યો છે કે દુશ્મનો વારા આ પવિત્ર ધરને તારાજ કરવાની ઈચ્છાથી પોતાના પુરતા બળ સહિત આવી પહોંચ્યા છે. તેઓના જાહેરી દારદમામ બોઈ શહેરની બધી પ્રજા નાસી છૂટી છે, માત્ર અમે આ મુઠ્ઠીભર અને લાચાર બંદાઓ તારી સેવામાં હાજર છીએ અને તારી આલી જનાબમાં પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે મઅબુદ્દ! આ તારા પ્રથમ ધરને આજે તારા વગર ખીજે કોઈ બચાવનાર નથી. હે સર્વ શક્તિમાન! આજે તું શત્રુઓને એરી સળ આપ કે જે રહેતી દુન્યા સુધી દરેક મગર અને અભિમાની માટે ઈશ્વરનો પાક સાબિત થાય.” પ્રાર્થના પૂરી કરી હજરત અન્દુલ મુત્તલિય એક ઉચ્ચ પર્વત ઉપર દુશ્મનોની પ્રવૃત્તિઓ નિદાણવા અર્થે ચઢ્યા. એક તક્કાન હતું જે કાળા તરફ પૂર વેગે વધી રહ્યું હતું. ધોમઝોનો હણકણાટ, હાથીઓની ચોંધાટ અને હંકારનારાઓના બૂમ બરાડાથી વાતાવરણમાં એક લયાનક કોલાહલ મચી ગયો હતો. હવે અચ્છાનું તક્કાની લરકર અત્યંત નજીક આવી કાળાની હડ જોળાગવા અમ્મી પર હતું. આ દ્રશ્ય નિરખી હજરત અન્દુલ મુત્તલિય જોશમાં આવી ગયા અને તલવાર એવી કાઢી કાળાના બચાવ અર્થે તેમજો મરી ફિટવાનો મક્કમ નિરધાર કરી લીધો; એટલામાં તેમજો મુઠ્ઠીની કુદરતનો અજબ તમાશો નિદાળ્યો, હરમની હડ આવતાંજ હાથીઓ એકએક થંભી

મયા એટલુંજ નહીં પણ હાથીઓનાં મસ્તકે પણ કાંબા તરફ ઝુકી મયા. મહાવતોએ ઉપરથી લાલા ભોંકી ભોંકી મસ્ત હાથીઓને આગળ ધપાવવાનાં લાખો પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ એક

કમળુએ આગળ વધ્યા નહિ. હાથીઓ આટલે દરમની હલં જોઈ મળી કંઈ આસાન ન હતી. (એ ખુદાઈ લાખન હતી, ન હતી એ મેળીતે લાખન કે સીમરિક લાખન જે વિજાનીઓની ખુદિએ કળ અને બળના સંકારથી પોતાના દેશોના બચાવ અર્થે જાણે સિક-દરી દીવાલ ચાંચી હતી, પણ આગળના પાળૂને અને માળૂને રહામે એ દીવાલો (લાખો) કેવળ નક્કીજ નીવડી.) હાથીઓની આ હલં નિરખી અમ્મદા કંઈ ભરાયો અને હુકમ આપ્યો કે એ “જુમ દિલ હાથીઓને પડતા મૂકો. આપણે આપણા હાથીઓને ઉપાડો અને કાબા ઉપર જોર જોર ધસારો કરી કાંબાની છિટથી છિટ વગાડી દો.”

કાચા હાથીઓની પરિસ્થિતિ જોઈ અમ્મદા અને તેના લશ્કરને હમ્મત યાત. કિન્તુ અભિમાન અને સત્તાના મઠમાં તેઓ મસ્ત હતા. તેઓની આંખો ઉપર મગરૂરીના પરદા પડી ગયા હતા. હાથીઓને પડતા મૂકી તેઓએ આગળ વધવા અને કાંબાને તોડી પાડવાનો નિશ્ચય કરી લીધો અને ખુદાઈ હલં જોઈ ગવાતું સાડસ જોડ્યું. હજી તેઓ તૈયારીઓમાંજ હતા એટલામાં અમ્મદા ઉપર દૂંધી વાણાં જેવું કંઈ સુસવાણેર આવતું દેખાયું, જે જોતજોતાં અમ્મદાના લશ્કર પર છવાઈ ગયું. એ શું હતું? એ હતા “ખુદાઈ જોઈ મરે” આ જોઈગરો આજ-કાલના વિજાનીઓના “જોઈગરો” કરતાં કંઈ નિરખાજ હતાં એ ચકલી કરતાં નાનકડા પ્રધિ “અમાળીલ”નું શું હતું. વળી એ જોઈગરોનાં જોઈજ પણ વધુ નિરખા હતા. તમે જાણો છો શા. હતાં એ. જોઈજ ? મરીના ? હાણી જેવડી ! નહીની નહીની કાંકરીઓ જે અખાળીઓના નાનક

પંખાઓ અને ચાંચીમાં હતી, ધણીજ નજીજ વસતુ હતી પરંતુ એ કુરોપના મણા. ભરના જોઈજો કરતાં વધુ અસરકારક અને વધુ વિનાશક હતી.

અખાળીઓ અમ્મદાના લશ્કર ઉપર આદાશમાં છવાઈ ગયા. એકાએક આ આસમાની બળને પોતાના મસ્તકે ઉપર ભમતાં જો તેઓના હલંથી કંપી ઉઠ્યાં, વળી એ નજીયા પદ્ધિઓની ચિલીયારીઓથી તેઓના દેખાં ફાટી ગયાં ફરી શું થયું ? નાનક પંખાઓ અને કામળ ચાંચી મલોથી કાંકરીઓનો વરસાદ વરસવા લાગ્યો. દરેક કાંકરી જાણે એક જોઈજ હતો અને એ જોઈજ જેના ઉપર પડતો તેનો નાશ થઈ જતો. એવો નાશ થતો કે તેની ધૂળ ઉડી જતી. જોતજોતાંમાં “વાદીએ મુદ્દસરમા” અમ્મદા, તેનું બધું લાવ લશ્કર અને તેના બધા હાથી ધોડા, જેના ઉપર તેને પુરતો આધાર હતો, એ બધાનો નાશ થઈ ગયો. તેઓનું નામ નિશાન મુઠાં રહ્યું નહિ. એ ખુદાઈ જોઈજા. ડિંગથી તેઓ બધા માટીમાં મળી ગયા. આજે પણ ચઉદ સૈંદા પુરાણ આકાશી હનિદાસ (કુર્બાન)માં હાથીચાળાઓનું વર્ણન જગત ભરના મગરૂરો, અભિમાનીઓ અને અત્યાચારીઓ માટે હમ્મત રૂપી નીચે પ્રમાણે મીનુદ છે એવો અન્યાસ કરો અને હમ્મત પકડો:—

“શુ તને ખબર નથી કે તારા પરવર દિગારે હાથીચાળાઓ સાથે કેવું વર્તન કર્યું ? શુ તેમના હાવને (લદન) જોડો નથી કરી દીધો ? વળી તેમના ઉપર પદ્ધિઓનાં ટોળે ટોળાં ચોકકયાં. જે તે લોકો ઉપર ખબરની કાંકરીઓ ફેંકતાં હતાં. પછી ખુદાપાકે તેમને (પરુજીતો) ખાધેલા (ધાસના) બૂકાની માફક કરી નાખ્યા. (સૂરતુલ ફીજા પારા ૩૦)

આચીન ગુજરાતના મરિજદો.

[એક અનિવાર્ય ઇતિહાસિક સંગ્રહન.]

લેખક:—મુદરમદ ઉમર 'કોફિલ' સાહેબ

અને મુસલમાનોના સંબંધ ઉદય સાથે છે.^૧ અરબ તરીકેનો કાળગૂનો છે,^૨ મુસલમાનો ન્યાં તેમણે ઈસ્લામને પશુ વસાવ્યો. મામના ઉદય સાથેજ તેના કિરણો બંદર કાંઠા પર ફરી વળ્યાં.^૩ માનોએ ક્યારે પશુ અને કેવા પશુ પોતાનો ધર્મ છુપાવ્યો ન હતો. સદ્ગીઓમાં એક મરિજદો છે. આ ધરો ઠેર ઠેર મુરિજનો આબાદ હતાં પોકારે છે.

ગુજરાત એટલે ગાઝી અમાઉદ્દીન પૂર્વેનું ગુજરાત. ઈ. સ. ૧૨૯૬ મુઘીનું ગુજરાત આજે પશુ મરિજદો હયાત નથી. અને શિવા લેખો ગવાહી આપી ગુજરાતનો સારોય બંદર કાંઠો શહેરોમાં મરિજદોજ નહિ આબાદ હતી. ન્યાં મુસલ- સાથે પોતાની ધાર્મિક ફરજો આજે જે મરિજદો હયાત પુરાતન મુદરમદ તુમલકના પૂર્વની કોષ્ટ હયાત મરિજદોનો

સદી પૂર્વેનો ગુજરાત સુસ્થિત
૧૩.

ગેઝેટીઅર વો. ૧૭. પા. ૫૪૫.
વિષે ખુલાસા સાથે 'પ્રાચીન ગુજરા-
એ લેખમાં આવશે,

ઉદ્દેશ માત્ર બેવામાં આવ્યો નથી. અલગત એ પૂર્વે પશુ ગુજરાતનો બંદર કાંઠો, અને તેનાં મૂખ્ય શહેરો મરિજદમય હતાં જે વિષે આપણને પુષ્ટગ માહિતીઓ ઇતિહાસધર અને પ્રવાસીઓ આપે છે.

ગુજરાતમાં પહેલી મરિજદ ક્યારે અને ક્યાં તઅમીર મધ તેનો કોષ્ટ ઉદ્દેશ જડતો નથી. પરંતુ મરિજદ વિષે જે સૌથી પ્રાચીન નોંધ મળે છે તે ભરૂચ પાસેના ગાંધાર ગામની છે. વિખ્યાત ઇતિહાસકાર અહમદ બિન યહયા અને ખિલાજુરી પોતાના ઇતિહાસ ગ્રંથ 'કુતુબ ખુલ્લન'માં એની નોંધ લેતાં લખે છે. (ઈ. સ. ૭૬૦-૬૧ માં) સિન્ધનો ગવર્નર લાશિમ બિન અમર તખલ્લીએ ગાંધાર સર કરી જુતોને તોડી મરિજદ બધાવી,^૪ જે ઇતિહાસ દ્રષ્ટિએ સિન્ધને બાદ કરીએ તો સારાય હિન્દમાં પહેલી મરિજદ છે.

હમી સદીમાં ગુજરાતમાં મરિજદો હતી કે નહિ તેનો કોષ્ટ ઉદ્દેશ જડતો નથી. સુલેમાન અબ્દુલ્લેહ ઈમ્ને ઘોરદાદબાદ વિગેરે ગુજ- રાતની નોંધ લે છે પરંતુ ૧૦મી સદીની પહેલી પચ્ચીસીમાં આવનાર અબ્દુલ હસનઅલી અલ મસૂદી આપણને ચકિતજ કરી નાખે છે તે પોતાના વિખ્યાત ગ્રંથ મુરુજુઝ-ઝદબ વ મઆલિનુલ જન્નાહિર (મુવર્જુનાં) દેવો અને રતનની ખીણોમાં ઇ. સ. ૯૧૫-૧૬ ખાલાતની

૪. ઈલિયટ દિસ્તરી ઓફ ઇન્ડિયા વો ૧ લ
પા. ૧૨૭.

નોંધ લેતાં લખે છે “મુસલમાનો અહીં આજ્ઞા છે અને તેમની બહિત-નમાઝ માટે મસ્જિદો અને જામેઅ મસ્જિદો છે.”^૫ ગુજરાતની જામેઅ મસ્જિદની સૌથી પ્રથમ નોંધ અલ-મસદીજ લે છે. આજ સમયમાં ગુજરાતના બંદર કાંઠાઓમાં ઘૂમતો નાબુદા ખુર્જીગ બિન શહરવાર અલ મસદીના ધણા કબરને જાતુમેદન આપે છે. પરંતુ મસ્જિદ વિષે મોલતો નથી. પરંતુ ચેરલના દુનરામન્દ અખ્ત્રાસ બિન મહાન પાસે રાજા જે સદેશ મોકલાવે છે તેમાં મસ્જિદનો ઉલ્લેખ છે.^૬

આજ દસમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં આવનાર અલ હસિખરી અને બંને દોકલ ગુજરાતને બંદર કાંઠે મસ્જિદોથી ભરચક નિર્દાણ છે. ઈબ્ને દોકલ એની નોંધ લેતાં લખે છે, ‘ખંભાતથી ચેરલ સુધી ટૂંકેર મસ્જિદો છે.’^૭ આગળ લખે છે, ‘અણુદિલવાઝ, ખંભાત, સંજય અને ચેરલ જેવા મોટા શહેરોમાં જામેઅ મસ્જિદો છે ત્યાં મુસલમાનો ખુલી રીતે નમાઝ અદા કરે છે.’^૮

એ પછી ગુજરાતની નોંધ લેનાર, અલ બિરની અને અલ હીસે ગુજરાત સંજયી પુષ્કળ માહિતીઓ આપી છે. જે ઇતિહાસને પુષ્કળ ઓળખાવે છે. પરંતુ તેમાં મસ્જિદ સંજયી કાંઈ ઉલ્લેખ નથી. પરંતુ આ મુગપર પ્રકાશ નાખે એવા શિલાલેખો છે. જેમાંના એક અલ-મહમુદની કાચની મસ્જિદમાં છે. આ મસ્જિદને ‘ધર્મો ખાદતો તેમણી મળી આવેલા દેનો જે મસ્જિદ બંધાવનારાઓએ ફરી મસ્જિદમાં મુકાવે છે. તેમાં દિ. સ. ૪૪૫ એટલે ઇ. સ. ૧૦૫૩-૫૪માં મસ્જિદ બંધાવવાનો ઉલ્લેખ છે.^૯

મુમકીન છે કે આજ રચતે પુરાણી મસ્જિદ હોય કારણ અમદાવાદ પૂર્વે અહીં અસાવજ મોટું શહેર હતું જેનો ઉલ્લેખ આપણને અલ બિરની અને અલ હીસે આપે છે. ગમે તેમ હોય એ શિલા લેખ ઈ. સ. ૧૦૫૩-૫૪ ની મસ્જિદની યાદગાર છે. આ પછી લગભગ ૧૩ વરસે બંધાયેલી મસ્જિદનો લેખ લગ્નની જામેઅ મસ્જિદમાં છે. આ જામેઅ મસ્જિદ મુકરમદ મુમલકના રાજ્યમાં દોલતશાહ ખુસેરીના હુકમથી ઇલ્યાસ ફખરીની દેખરેખ હેઠળ બંધવામાં આવી છે, એવા એમાંના મૂખ્ય શિલા લેખ મોલે છે. પરંતુ સેપદ કાઠી ગુરદીનના વડવાઓની નોંધપોથી પરથી એ ફક્ત ચતુર હતું કે આ જામેઅ મસ્જિદ પૂર્વે અહીં દિ. સ. ૪૫૮માં એટલે ઇ. સ. ૧૦૬૬-૬૭માં મસ્જિદ તબ્દીર કરવામાં આવી હતી. એની બાદરૂ તકતી લગાવવામાં આવી છે.^{૧૦}

આના પછી જામિઉલ દિકાવતનો કતા મુકરમદ ઉરી એક ઐતિહાસિક જનાવની નોંધ લે છે. અને રાજધિરાજ જમસિંદના મુગમાં ખંભાતમાં મસ્જિદ હતી તેના પર પ્રકાશ નાખે છે. મુકરમદ ઉરી લખે છે “ગુજરાત રાજ્યના ખંભાત ગામમાં સુન્ની મુસલમાનો અને જૈનો^{૧૧} વસે છે. ત્યાં એક મસ્જિદ હતી. જૈનોએ અર્તિપૂજાકોને હુમલો કરવા ઉરડો જામેઅ મસ્જિદના મીનારા તોડી પાડ્યા અને મસ્જિદ બાળી નાખી જેમાં ૮૦ મુસલમાનો શહીદ

૧૦ ઈસારે મઆરિકે ઈસ્લામિઆ ૧૯૩૬ ઈસ્કીપરાન.

૧૧, અહીં સબ્દ વરસા વપરાયો છે. જે પારસી અને બૌદ્ધ બંને માટે વપરાયો છે. આખો પ્રસંગ જોતાં જૈનોને લાગુ પડે છે. આ વિષયમાં લંબાણથી કોઈ જુદાન જિલ્લામાં વિવેચન કરીશ. વરસા સબ્દ માટે વિચારણા કરવા જુનો Panch History by S. H. Hodiwala ૧૬ અને ૨ જુ પ્રકરણ.

૫. મોટાજ એફ મોહડ પા. ૨૭૮-૭૯

૬. માર્ચેલ્સ એફ ઈન્ડિઆ પા. ૧૨૦-૨૧.

૭. ઇલિયટ હિસ્ટરી એફ ઈન્ડિઆ પા. ૨૭

૮. ઇલિયટ હિસ્ટરી એફ ઈન્ડિઆ પા. ૩૮

૯. ઈસારે મઆરિકે ઈસ્લામિઆ ૧૯૩૬ ઈસ્કીપરાન.

થયા. આના માટે અત્રી નામના એક ખતીએ અણુદિલ્લવાડ પાટણમાં જઈ ફરિયાદ કરી. પરંતુ તેને કોઈ દાદ મળી નહિ. આથી રાગ (જયસિંહ) ન્યારે શિકારે ગયો, ત્યારે જંગલમાં ખતીએ આ કરણ ખનાવ સંસ્કૃત કાવ્યમાં રચી સંભળાવ્યો. રાગને આ ફરિયાદ તપાસ કરવા જેવી લાગી. શિકારેથી આવતાં રાગએ પ્રધાનને જણાવ્યું કે, “હું ત્રણ દિવસ સુધી જનાનખાનામાં રહીશ” બીજી બાજુ પોતે તેજ સાંઘણીપર તકીક કરવા ઉપડી ગયો. ત્યાં એને તપામ કરતાં જણાવ્યું કે ખતીખતી ફરિયાદ સાચી છે. એણે આવી ખતીખતે અરજ કરવા જણાવ્યું, દરબારમાં ત્યારે ખતીખતું પ્યાન પુરું થયું ત્યારે દાદિરોત્તું એક ટોણું તેને ડરાવવા બાગું અને તે તેની સઘળી હડીકત ખોટી દરાવવા ચાલતું હતું. પરંતુ રાગ જ્યાંસહે જણાવ્યું કે “એની હડીકત સાચી છે. જેની મેં જાતે ખાત્રી કરી છે. ધર્મના વિષયમાં કોઈપર વિશ્વાસ ન મૂકતાં મેં જાતે જઈ તપાસ કરી જેમાં તકીક કરતાં મને જણાઈ આવ્યું કે મુમલખાનો પર ખૂદમ કરવામાં આવ્યો છે (અને તેમની મરિજદ શહીદ કરવામાં આવી છે)” એ પછી તેમને સજા કરવા અને મરિજદ અને મીનારા બાંધવા એક બાપ બાંધોત્રા અને ખતીખતે ચાર-જોડ કપડાં આપવા હુકમ કર્યો. ૧૨ ઉરી આગળ જાય છે. આ મીનારા ઘોડા વરસ પૂર્વે હયાત હતા પરંતુ માલવા નરેશો અણુદિલ્લવાડ પર ચડાઈ કરી ત્યારે તોડી નાખ્યા ચરકે તમીને તેને ફરી બંધાવ્યા છે. ૧૨

૧૨ ઈલિયટ દિસ્તરી ઓફ વેલ ૧જી પા. હન્ડિયા ૧૬૩-૧૪.

વરસા ચન્દ ઉપર અહીં ખૂબ વસાર છે. વરસા ચન્દ પારસી અને બૌદ્ધ માટે વપરાયો છે. અહીંના સંગ્રહ એવાં જેનો મટે બંધ બેસે છે એના પર વિખ્યાત પુરાવિદ એમ. એચ. દોડીવાલાનો નીચંખ લેવા લેવો છે. જુઓ પારસી દિસ્તરી બાવળ ૧૭-૧૮.

આ પછી હેલ્થી મરિજદ વિષેની નોંધ એક મંદિરમાંથી મળે છે. વેરાવળની હરસદ માતાના મંદિરમાં એક સંસ્કૃત શિલાલેખ છે, ખરી રીતે તે એક સોમનાથ પાટણની મરિજદ નો શિલાલેખ છે પરંતુ નાગરિક શિપમાં દેવાથી ખાણથી મંદિરમાં મુકવામાં આવ્યો હશે. આ લેખ અનેક દ્રષ્ટિએ અતિ મહત્વનો છે. જે એક જુદોજ લેખ મળે છે. ૧૩ ખંડ પૃષ્ઠા તો શિલામાં લખાવણ ગુજરાતનું એ પહેલું સુસ્થિત દ્રુટ ને. ડિ. સ. ૬૬૨ એટલે ઇ. સ. ૧૨૬૪માં રાગ અર્જુન દેવના સમયમાં નાખુદા ખ્વાળ અમૂ ધર્મશાહિમત્રા પુત્ર નાખુદા ખ્વાળ નુરદિન ફિરોઝે સોમનાથ પાટણમાં મરિજદ બંધાવી તેના નિભાવ અર્થે કરેલું વીલ છે. વીલમાં મુખ્યઅંજન, કુર્આનની નિભાવત કરનાર, (નો પચાર) તેલ ભત્તોનો ખરચ, મરિજદને વાર્ષિક ચૂનો તથા ધટતું સમાર કામ કરાવતું, સાથે ધાર્મિક મહોત્સવ પ્રસન્ને ધટતો ખર્ચ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય છે અને તેના નિભાવ માટે અપાયેલી મિલકતોનું વર્ણન છે. ૧૪

આધાર ઇતિહાસ

૧. બોમ્બે એઝીઝર વેલ ૧જી ભાગ ૧લે.
૨. ઇલિયટ દિસ્તરી ઓફ ઇન્ડીઆ ભાગ ૧, ૨, ૩.
૩. રમેન્ગર ફૂત, મેડોલ ઓફ ગોલ્ડ (યુરોપીયન-સ્ટુડીઝ) અનુવાદ
૪. મારવેલ્સ ઓફ ઇન્ડીઆ (અનવપુલ હિન્દનો અનુવાદ)
૫. પારસી દિસ્તરી (એસ. એચ. દોડીવાલાના બાવળો)
૬. “કોલિલ” ફૂત ૧૧મી સદી પૂર્વેનો ગુજરાત સુસ્થિત સંબંધ.
૭. હન્ડિઅન એન્ટિક્વેરી વેલ ૧૧.

૧૦. ખુદા ચાદયો તો આ લેખ દરે પછીના “કારવા”માં પ્રગટ કરવામાં આવશે.

૧૧. હન્ડિઅન એન્ટિક્વેરી વેલ ૧૧-૫૦. ૨૪૧.

આકરના
રાંદેર.

ઝાર પીલસ:— આ ગોળીઓ ઘણાં લાંબા અનુભવ પછી

જાહેરમાં મુદ્દી છે. ઘણાં પછુ કારણે
શુભાવેલી શરીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામાં તેમાં
ખાસ કરી મરદાઈ માટે એને છેવટનો ઉપાય કહીએ તો લગભર અતિ-
શ્લોષિત નથી. અતિ સ્ત્રી સમોજમાં, કુટુંબ, કે ગમે એ કારણે શુભાવેલું
પુરુષત્વ (મરદાઈ) પાછું મેળવવામાં અમારા લાંબા અનુભવમાં આજ
મુદ્દી એનાથી ધિક્કારી ઉપાય એકે આપ્યો નથી. બેજ દિવસમાં
જિયાંન, પાચનશક્તિ, રક્તવટમાં પછુ પોતાનો શુભ બતાવેલો શરૂ કરે છે,
અને શરીરમાંથી સુસ્તી, ઢીલાપણુ, કમર, માથા, સાંધા, અને રગોના
દુઃખાવાએ તે દૂર કરે છે. એમાં કસ્ટુરી, અંબર અને સોનાની ભરમ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા
છતાં માત્ર પબ્લિકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

ઝાર તિલા:— આ તિલામાં સર્વથી વધુ ખૂબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી
કેષપિણુ રીતની જલન કે કોશ્લીઓ થતી નથી. તેમ એને લગભર
પાન કે પાટા બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મરાઠાતાંજ આમીમાં ધુસી જાય છે. રગોની નબળાઈને
દૂર કરવામાં આ તિલો ખરેખર અત્યંતકારી છે, હળવે રૂપીઆ ખર્ચે જે લાલ ન મળે તે લાલ
માત્ર અઢી રૂપીઆમાં મેળવી શકાય છે. કીમત રૂ. ૨-૮-૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

આનંદ રસ:— આ વિચિત્ર તિલો મરદાઈ અને ધિક્કાર (વીર્ષ સ્તંભન) માટે
ખાસ છે. ગરીબોને ખાસ લક્ષમાં રાખી આ કુદરી તિલો
જાહેરમાં મુક્યો છે. એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામાં સખ્તી અને ધિક્કારમાં એવરો વધારો
થાય છે. કીમત ૩૫૫૧૧૦ રૂ. ૧) પોસ્ટ ખર્ચે જુદો.

મુકંબી વ મુન્સિક:— કસ્ટુરી, અંબર, સોનાની ભરમ જેવી કીમતી
વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી આ દવા
ધિક્કાર અને મરદાઈ માટે અજોડ છે. જિયાંન, (ધાતુસ્થાવ) ઇંદતિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્ષ
વિકારની દરેક ક્યારો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમાં દૂર કરે છે. શોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે.
એક તોલો દવા બાર દિવસ ચાલે છે. કીમત તોલો એકનો રૂપીઆ એક, પોસ્ટ.ખર્ચે જુદો.

દવાઓ સુઝાક:— આ પીવાની દવા છે. ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને
મટાડે છે. હળવે માણસો સારા થયા પછી આ દવા
પબ્લીક સનમુખ ધરી છે. એક શીશી સાત દિવસ ચાલે છે. સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ
શીશીમાં સારો ઇર્ષ શકે છે. ગમે એવા જૂના પરમિયાને માટે માત્ર બે શીશી કાફી છે. ઇન્જ-
કશનો વડે પોતાનું લવિષ્ય પાયમાલ ન કરતાં એક વાર આ દવા લેવા અમારી લલામજુ છે.
કીમત શીશીનો રૂપીઆ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચે જુદો (રૂપીઆમાં પરમિયાનો ચર્તીયા ઇલાજ કરીશું)
ડિન્ક બહારથી મગાવનારાઓએ બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander
Unani Pharmacy: ના નામે મોકલવો. ધાર્મસીમાં મળતી દરેક દવાઓનું સચિત્ર મુક્ત
મોકલવામાં આવશે.

લખો અથવા મળો : મેનેજર

ધી રાંદેર યૂનાની ધાર્મસી

રાંદેર, Rander, Dist. Surat.

અમીકાના એજન્ટ:- Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban(Natal)

પ્રેરણ

અને

કવિ

ઓ પ્રેરણા ! હવન તણી સંદેશ હારિણી !

કર્મલ, ઉર કળિનાં અવિકસન વિહારિણી !

આશાની, ચેતનાની, પ્રજાની પુજારિણી !

નિત અર્પતી સુધા, તું સુધારસની ધારિણી !

તારી પસન્ત વિશ્વતણાં લિપવન મહિં !

તારી વિરલ સુવાસ છે માનવ હવન મહિં !

ઉર્મિની રંગ-પ્યાલીએ રંગો ભરે છે તું,

મારાં નયનમાં તેજકલ્પો પાથરે છે તું,

મુજ કલ્પનાનાં ચિર તથાં ચીતરે છે તું,

ચેતન ધનીને રક્ત મહિં સંચરે છે તું,

ખપ્પર લરાય અશ્રુનું તુજ દિવ્યતા થકી;

એક ણિન્દ્ર લબ્ય થાય છે, તુજ લબ્યતા થકી.

કુન્જોમાં ફૂલડાં મહિં મહેકાર તું કરે !

કેવલના કુન્જો મહિં ટહુકાર તું કરે !

તારા તણી પલક મહિં પલકાર તું કરે !

રત્નિની ચંદની મહિં રસધાર તું કરે !

તાંરી સુધાથી સીંચે છે હવન સુધા કવિ !

તારી કલાથી સજે છે વિશ્વે કલા કવિ !

“નસીમ.”

ભટકલ

"ઝાર રહી"

શેઠ નૂર મુદમમદ નૂર શેઠનાં જોડે વિખ્યાત
હતા. તેઓ ખાનદાની શ્રીમંત હતા. આપદાના
વખતથી તેમના ઘરમાં દૌલતની રેલમજેલ
હતી. આજપણ જરૂરીના બૂને બૂલવામાં ગયું,
છાકરવાદનો સમય દૌલતની સાથે રમવામાં પૂરું
થયો. કુવાન યથા તો આપદાની પુંછ, વિના
સોકાએ ઉગરી, કબૂતર ખાતી, મુર્ગ ખાતી, પતંગ
ખાતી, ઇત્યાદિને જોળાતી, રંડી ખાતી, સીનેમા
એક્ટ્રેસ ખાતી, થોડાંડા, વગેરે દરેકે ઉઘડે રમતો
એવી દૌલતને કાંદારની જેમ જરૂર આવે કરવામાં
સગારે કયાશ ખાતી ન રાખી. પોતાની ખાન-
દાની શ્રીમંતાઇનો નાશ થઇ રહ્યો છે, તેનો તે
વખતે સગારે સ્પર્શ ન થયો. જો પોતાની
જાતના બળે કમાએવી દૌલત હતો, તો ઉઘડતી
વખતે કંઈ ખ્યાલયે આવતું, પણ આતો પારકી
કમાઈ હતી. જ્યારે જરૂર, જેવર, શાલ, દુશામા,
મોડર, ગાડી, ઘોડા, ઇત્યાદિ ઉપર પાણી ફરી
ગયું અને પોતાનો રહેવાનો બંગલો પણ
મારવાડીના બ્યાંગમા ખપરાલ થઇ ચુક્યો ત્યારે
હોશ આગ્યો, પણ હવે શું થઈ શકતું હતું?
કોઈ પરીતની લાપકાતતું તો નામે ન હતું મહેનત
મનુરી કરવા શરીર ટેવાયતું ન હતું નેકરી
પણ મળે તો કેવી રીતે? અને મળે પણ તો
તાબેદારી કેવી રીતે થઇ શકે!

ખાનદાની જૂઠું અભિમાન, આપદાશ્રીમંત
હતાનો નકામે ધમંડ, તત્કાલ ચએલી દૌલતનો
ગમ, આ બધી બાબતો ઉઘડતી પડતીની
સીડીનાં પગથીયાં છે. નશો ચઢ્યાં પછી જો
પુમાર ભરી અવરથાજેજ જો ઇન્સાન
પોતાની સ્થિતિને સમજે, અને પોતાની પુરાની
કલાણીને બૂલી જાય, તો હજી નથી ઇમારતતું
આંધકામ શરૂ થઇ શકે છે, પણ મોટા ભાગે

એમ થતું નથી. દૌલત, તવગરી, મોડાણ,
મોજ આનંદનો. ઉતરી રહેલો પુમાર તમામ
મુદરથાઇનો નાશ કરી દે છે, અને મહેનત
અને દિમ્મતને બદલે સુસ્તી, નામદી અને
કરપોકપણું પૈદા કરી દે છે. આ વિશ્વ કે જેમાં
અનેક સાધનો વડે દિમ્મતવાન પુરુષ પોતાની
ઉન્નતિ કરી શકે છે, અને પોતાના બળે આગળ
વધી પોતાનું જીવન રાહતમાં ચુકરી શકે છે,
તેમ કરવા ઉપેક્ષા પુરુષ કોઈ પણ રીતે યોગ્ય
રહેતો નથી. હારેલા બુગારીનો જેમ મોતથી
મહેલો મરવા નચાહે છે, સ્વસ્થાવિક પાપેશમાં
ફરી જાય છે, કીમિયા પાછળ મંડી જાય છે,
અથવા દૌલત પ્રાપ્ત કરવા કુદરતની છુપી
શક્તિઓને વશ કરવા પોતાનું જીવન બરબાદ
કરે છે તે સમજે છે કે મારે વશ કોઈ હાકમ
થઈ જશે, અથવા મને દોષ છુપો ખાળનો
મળી જશે, અથવા કોઈ અંધકાલ દરેજો
મોટી રકમ આપી જશે.

એ અજાણી એટલું જાણતો નથી કે વંશી-
કરણ, દૌલત, અથવા છુપા ખાળનાઓ હાથ
ખ્યાલ અને કંમાઇમાં છુપા હોય છે. એના જેવા
એટલા અને કુદરતે રચેલા દાદરતું ઉલ્લંઘન
કરનારાઓ તો સદા ખોટમાંજ રહે છે.

ઉપરોક્ત હાથ નરૂનો હતો. મોટી રકમ
સાંમટી મેગની પ્રણી એકવાર શ્રીમંત યજાને
માટે નીચેથી ઉપર ચડવા, સાંડયું, હાથમાં તેતું
કામ મજારો ઉપર ક્ષતિલા પડવાતું. ચિલાકશી
કરવાતું, ફરીશો ફુવેશોને જોળવાતું હતું. તેને
ખાતી હતી કે મારું કોઈ મંતર તમામ શતો
સાથે પૂર્ણ થતાંજ હું કુદલ જહાનનો શહેનશાહ
થઇ જઈશ, અથવા એમ ને યશી તો કોઈ
કીમિયાનો ગુસ્તો ખાવન તોલા એક રતી
વાળો મળી જશે; અગર એ પણ નહીં તો
કુદરતનો હાથ મારા ઘરે રહેશે.

ખાનદાની પાસે તેના જાનાવેલા કાવનની
વિશ્વ આશા, અને તેના કાવનના ઉલ્લંઘનનો

પ્રમત એક ન માફ યઈ શકે એવો સંગીન ગુનોહ છે; અગર ખુદાની કૃપા અને દયા આડે ન આવે તો એવા ગુનોહ માફ યઈ શકતા નથી.

નૂરને પણ દુન્યા ગુમાવી હવે દીન ગુમાવવાની આશા ઉત્પન્ન થઈ. ખુદાને માત્ર દૌલત માટે યાદ કરતો હતો. જે કંઈ મહેનત કરતો હતો તે માત્ર દુન્યવી રહિત માટે હતી. આ દુન્યાનો જુગારખાનામાં દરેક રીતે હારેલો માણસ હવે ખુદાપાકની સાથે દાવ પેચ રમી રેલો હતો ! ખુદાની યાદ ખુદા માટે જો કરી હોત તો કેવું સારું થાત ? કે જેની યાદ અને જહાનનો માલિક બનાવી શકે છે; પણ તે યાદ માત્ર તેનેજ માટે થી જોઈએ.

નૂરએ કંઠમાં કંઠે મહેનત કરી. નદીમાં ઉભા રહી. અંતર ભરૂંમા, પર્વતોની ગુફાઓમાં ચિહ્નાકારીઓ, કીધી મહીનાઓ સુધી ઇસ્લામના ચહેરાયે ન જોયા, સફાઈને કાંટા, જેવો થઈ ગયો, છતાં પરિણામે મોંઘું !

છેવટે કબ્રસ્તાનની મરિજમાં એક ખુરુંગવી મિત્રાપ થયો, તેમણે દયા ખાઈને નૂરને એક બાજુતર બતાવ્યું અને સમજાવ્યું કે આ વઝીફા (બાજુતર)ને દર્દાઈત્ર સાથે સંબંધ છે. પહેલાં તો નૂરએ તે અમલ માટે રગ્ગ ચાહી, ત્યારે તેમણે નવચંદી ગુરવારથી શરૂ કરવાને આજ્ઞા કરી અને સમજાવ્યું કે એ અમલ પુરો થતાં તારી દર્દાઈત્રથી મુલાકાત થશે.

.. "શું ! મારી દરેક આશાઓ પૂરી થશે ?" નૂરએ પૂછ્યું.

"તારી આશાઓ પૂરી થવું ન થવું ખુદા પાકની મરજી ઉપર આધાર રાખે છે. "દુર્વેશો જ્યાંય આપ્યો.

"શું ! મુઅકકેલો ખુદાપાકની મરજીને જદલી શકતા નથી ?"

"તૌબા ! તૌબા ! ! મુઅકકેલોની શી તાક્કત કે ખુદાપાકની મરજીની વિરુદ્ધ એક હદમ

પણ ઉઠાવી શકે ? અમે ફરીરોની તો એવી માન્યતા છે, કે ખુદાપાકની ખુબી શક્તિઓનું જ નામ મુઅકકલ છે." દુર્વેશો તૌબા કરતાં ઉપલાં વાક્યો કહ્યાં.

"ત્યારે મારી પાસે શા માટે મહેનત કરાવે છે ?"

"માત્ર એટલાજ ખાતર કે તું દિવસે દિવસે ઇમાનથી દૂર થતો જામ છે, તે હજી ખુદા પાકના નામોના ચમત્કાર દીધા નથી. તારી હૃદયી શ્રદ્ધાએ તને કુદરતે દરવાજો ખેંચાડ્યો છે. અને બાપ છે કે કદાચ તારું ઇમાન સદંતર નાશ ન પામે એથી કરી હું ચાહું છું કે ખુદા પાકના માત્ર એકજ નામનો તું ચમત્કાર જુએ."

"પણ એથી મારી એકાદ આશા પંજુ ફળીજીત થશે, કે તે પણ નહિ ?"

"બસ ! ખુદા બધું જાણે છે."

.. "ત્યારે મુઅકકલના મિલાપથી શા લાભ ?"

"તારા બેચેન દિલને સધારો." એટલું બોલી પેલાં દુર્વેશો સુપ થઈ ગયા, નૂરએ બીજા ઘણા સવાયો ક્યાં, પણ ઉત્તર ન વાગતો તેની તરફથી મોઢું ફેરવી લીધું, અને બીજે દિવસે તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા.

નવચંદી જુમેરાત આવી. નૂરએ અમલ માટે દરેક તૈયારીઓ પ્રથમથીજ કરી રાખી હતી. અમલ શરૂ કર્યો, એક હફતો ગયો, બીજો ગયો, ત્રીજો ગયો, ચોથો ગયો, પરંતુ હજી સુધી કંઈ ચમત્કાર દેખાયો નહોતો. દરરોજ છ જ કલાકનું બાજુતર, સખત પહેંઝી, દિવસના રોઝો, માત્ર બે તૌબા જવના સત્ત વડે ઈત્તારે ! આમોશી, તન્દાઈ, ઇત્યાદિથી છવ અકમાઈ ગયો, અને અમલને તોડી નાંખવા વિચાર કરવા લાગ્યો, પણ દુર્વેશની તાકીદના કારણે અમલ ચાલુ રાખ્યો. ઝોગજુવાલીસમા દિને હજી બાજુતર અધુરે ન થયું હતું એટલામાં મરિજદ દાક્તરા લાગી, અને એમ જણાવવા લાગ્યું કે ભારે

બુક'પ થઈ રહ્યો છે. મરિજની ઝોરડીના દર વાળાઓ કોઈ તોડી રહ્યાં હતાં. અને સાથે સાથે એવા કાચકર અવાજો આવતા હતા કે જાણે આકાશમાંથી મોટી મોટી પથ્થરની લાદીઓ વરસી રહી છે. દર પળે નવા નવા લાપકર અવાજોમાં વધારો થતો હતો. બીચારો નર આંખો બંધ કરી દર પળે વધુ સંક્રાંતિ કરતો કરતો માથા જપી રહ્યો હતો, એટલામાં એકાએક ઝોરડીના દરવાજાને એક ધક્કો લાગ્યો, અને દરવાજા કંકડે કંકડ થઈ ગયો. નરનો પ્રાણ કરને મારે નીકળી રહ્યો હતો, એટલામાં બધા ડરામણા અવાજો બંધ થયા, અને ક્રાંતિ પત્રવાંતિ અવાજ તેની તરફ આવતો સંભળાયો. શું બુદ્ધ છે? એક ધણાજ જોરાવર રૂપાળો યુવાન હથિયારોથી સજ્જ થણા હાંફ સાથે તેની તરફ આવી રહ્યો છે પ્રથમ તો તેણે ચોક્કસની (હિસારની) ચારે બાજુએ એક ચક્કર લગાવ્યો, તે પછી ચાલ-માથા તફાર કાઢી ઉભો થઈ ગયો. નરએ બાહી બાલુતરને ઉતાવળે બાજુના માંડ્યુ પેડો આવનાર ચોક્કસ પળે સુધી કંઈ મનમાં બબડી, પછી જરા ખેંચી ધણાજ સખત અવાજે બોલ્યો. "હિરમતની સાથે દંડ કરનારા નિર્બળ ઈન્સાન! જોશ, શું માગે છે? કેમ અમને હેરાન કરે છે? તને અમારાથી શું લાભ થવાનો છે?"

નરના જીવમાં જીવ આવ્યો. તે સમજ્યો કે અમલ ફતેહમંદ નિવડ્યો. હવે મારી બધી આશાઓ પુરી થશે. આ આવનાર દર્દીલ છે, અને એ મારા બધાં કામો જાળવી આપશે, એમ સમજી લગરે હસીને નરએ પ્રજ્વ. "શુ! આપનું મુજારક નામ દર્દીલ છે?"

"હા, મારું એજ નામ છે."

"અદલાદ! અદલાદ!! કેવી કેવી રીતે જીવને ધસી, ક્યાં ક્યાં માથાં ફેડ્યાં, ત્યારે આજે આપની મુશાકાત નસીત થઈ!"

"નકમો બકવાત ન કર? મતલબ શું છે તે કહે!"

"ઉતાવળ ન થાઓ? હવે તો આપ મારે વશ છો."

"વશ! વશ કેવો!! એ તો માત્ર પરિત્ર નામની બરકત છે કે જેથી અમો આવ્યા, નહીં તો અમને કુન્યાદરથી શી નિરખન?" એટલું બોલી તે એટલો બધો કાંધે બરાચો કે નર મુગ્ધ લાગ્યો.

"ત્યારે આપ એટલું તો બતાવો કે આપ આપના આમિલની શી શી સેવા કરી રહ્યા છો?"

"અમો કોઈ પણ આમિલની સેવા કરવા પેદા થયા નથી."

"ત્યારે અમલિયાતથી આપને કય રીતનો સંબંધ છે?"

"માત્ર છુપો. ખુલાખાકના દર ઈરમમાં એક છુપી શક્તિ છે, જેનું નામ સુઅક્ષલ છે. તે જે ઈરમનો અમલ ક્યો તેની છુપી શક્તિ હું હું, જેનું નામ તમો લેકાએ દર્દીલ રાખ્યું છે."

"ત્યારે શું આપ, આપના ઈરમના આમિલની સેવા ન કરશો!"

"જેવી રીતે કુન્યાના મકારો રામજીવે છે કે અમલિયાતના બળે અમો આમિલોની સેવા કરીએ છીએ. એ તદ્દન હાલકું સુદેઃ જુડ છે. અમો કોઈ આમિલના દાસ થયા નથી, અને યચાનાએ નથી. અને તારી સાથે તો જેટલો સંબંધ રાખવો જોઈએ તે પણ રાખતા નથી. અત્યારે જે હાજર થયા છીએ એ તો માત્ર તને જે કુવેશી અમલ બતાવ્યો હતો, તેમની આમિલશક્તિનો ચમત્કાર છે, જેથી તું આજે મને રૂપી રહ્યો છે."

"ત્યારે હવે આપનું કામ શું છે?"

"ભાગ્યમાં જે લખેલું હોય તેને હેવટ પહોંચાડવાનું. જોશ તારી શી ઇચ્છા છે?"

"મને કોઈ જગ્યાએ મોટો ખજાનો મળી જાય, હું જ્યાં દેખું ત્યાં મને દૌલતજ દૌલત

દેખાય.”

“અધટિત બકવાટ શા માટે કરે છે? અગે આવળ, કારણોના લીધે તારા જેવા નીચ બેઠાના કામો કરતા નથી. સોના ચાંદીના પદાર્થો બતાવવાં કે કોઈ છુપો ખામનો બતાવવો અમારી આગળ એક ખેલ છે, પણ એવા કામો ખુલાખાના હુકમની વિરૂદ્ધ છે.

“ત્યારે મને કોઈ જાણો. નવાબ બનાવી આપો કે તમામ જિન્દગી રાહતથી ગુજરી શકું.”

“ખૂબ કહી! ક્યો નવાબ કે રાજા રહી પતના હોકાનું રક્ષણ કરી રહ્યો છે, કે તું કરશે? શું ગરીબ બકરીઓમાં એક વર પવડા કરે?”

“ત્યારે કૌંમિયાનો તુરખો બતાવો. કે જેથી હું જાતે સોનું ચાંદી બનાવવા કરું.”

“એના અર્થ એજ થાય કે તને ખુદની મરજી વિરૂદ્ધ આગસુ અને જૂઠાઓનો રાજા બનાવવામાં આવે કેમ? તું નમ્રો બની ખુદના બંદાઓને ગુમરાહ કરે, અને તેઓ તારાથી ઘોઠા ખાઈ ત્યાહ થાય!”

“ત્યારે રેસની કાંઈ લાંબી ટીપ આપો?”

“ખામોશ!”

“આ પણ નહી, તે પણ નહી ત્યારે અમેરિકાના આંક ફરકના સાત દિવસના સચોટ નંબરો આપો! હવે એમાં કાંઈ આપની પાસે દૈવત માથું હું?”

“યુષ! બેઈમાન!! શું તંજરો વડે હરામની દૈવત હાથ ન આવશે?”

“પણ સાહબ! હું તો માત્ર દૈવત માથું છું, અને દૈવત માટેજ મેં આ બધી મુસીબતો ઉઠાવી છે, દૈવત વડેજ દરેક આશાઓ પૂરી થઈ શકે છે, અને આંખ દૈવત માટે તો કોઈ સંવાલ કરવાનું દેતો નથી.”

“તારા વિચારો જોરા છે, જો કે, દૈવત કૃત્રીક આશાઓ પૂરી કરવાનું અપૂર્ણ સાધન છે, છતાં નકામું છે. હે બુદ્ધિના આંધળા ઈન્સાન!

તું તે વસ્તુને શા માટે મહાય છે, કે જે કશું લાંબુર છે. જેનો નાશ તે તારી નજરો સંમક્ષ દીધા છે, જો દૈવતની એટલી બધીજ અગત્ય હતી, ત્યારે તેને આવી રીતે નિર્દેય પણ ઉઘાડવાની શી અગત્ય હતી કે જેથી આજે છત્ર પર ખેલી રહ્યો છે! દૈવત વડે આજ સુધી કોઈને હાર્દિક કે આત્મિક રાહત મળી છે? હિયુલાગી મનુષ્ય આ બધા શયતાની વસવસા છે. તારે તો તે વસ્તુ મેળવવા પ્રયાન કરવો જોઈએ કે જેને વશ કુલ્લ વિશ્વ છે.”

“એટલે શું? કારનનો ખામનો કે મુક-મમદલાહ રંગીલાની સલતનત?”

“લા હવલ વ લા કુબતા...અરે ખૂર્ષી! તેથી મતલબ ખુદની મુકમ્મલ અને રસસની ફરમાબરદારી.”

“પણ હું તો દૈવત ચાહું છું. મારે તો શ્રીમંત થવું છે.”

“કમ્મખત! અદલાહના ઈરમની બેઅદબી કરે છે. હીક, અગર તને દુન્યાની દૈવતજ જોઈએ છે, ત્યારે દુન્યાના કાનૂન પ્રમાણે કોઈ એવું કામ કર કે જેથી શ્રીમંત થવાનો માર્ગ ખુલ્લો થાય.”

“પણ હજરત! એ માટે તો મેં અમલિયાતના પાપડ વેચ્યા છે, આવા મહોરા અમલનું ફળ આવું નહયું ન મળવું જાણ્યો, જો કામ ધંધો કરવાની આવડત અને હિમ્મત હોત તો આના મહોરા અમલમાં અર્ધો શા માટે થાત!”

“તારા જેવા પરત હિમ્મતોહ દુન્યાના નીચ કુતરાઓ, અને ખુદાઈ કાફૂઓના રક્ષણ માટે કોઈ કાનૂન નથી, અહ્યા તો વગર મહેનત કરે કંઈ મેળવું નથી. આ વિશ્વમાં તો તદ-બીરથી તકદીર અને છે.”

“અરે હજરત! તમે તો તકદીર પણ બદલી શકો છો પણ તમારે તો મારી સાથે નકામી ફાજ કરવી છે એટલે થયું. યાને,

આપ દૈવત ન આપી શક્યા, નવાળ બનાવવાથી હનકાર કર્યો, કીમિયો ખતાવવા માટે વાંધો, રેસની ટીપ માટે ગુસ્સો, નંબરો ખતાવવા અપમાદ કર્યા. તમે તો કહે છે કે કંઈ તેવું પામે, પણ અહીંયાં એટલી બધી ધીરજ ક્યાં છે? છતાં તમારી વાત શિરે ચડાવું છું. તેમાં લોકો ઝગે ને પગને આગળ વધી રહ્યાં છે. (૧) પૈદું (૨) લીડરપણું (૩) લોકોમાં તડ પાડનારાં બાપજો કરવાં. (૪) પીરી મુરીદી, પણ એ ચારે ધંધા કરવા માટે હુન્નરની અગત્ય છે. હું માનું છું કે હકીમ ખતરા માટે કંઈને કંઈ લાવકાતની સાથે ચોરી ઘણી પુછીયે અગત્ય છે. લીડરપણું તથા તરો પાડવા માટે બાપજો કરવાં એ તો અતિ કડિન છે, કારણ કે એમાં ચપળ લોકો, અને કાતર જેવી છલ લોકો, હાલની રિયલિટી જોતાં જો કે એમાં જલદી શ્રીમંત થવાનો સંપૂર્ણ ચાન્સ છે, છતાં પોલીસોની સખતી અને જોસખાનાની હાકમારીઓ ઉઠવાની શક્તિ આવશ્યક છે, અને તે ખૂબીઓ આ નંચીઝમાં નામનીએ નથી. અલબત્ત મારા જેવા આગમુ અમલુ અને હોક માટે પીરી મુરીદી સગાર અનુકૂળ છે. જેમાં કોઈ વસ્તુ કે લાવકાતની અગત્ય નથી. ધણી મરિજો, દરગાહો, ખાનકાહો ખાડી પડ્યાં છે. કોઈપણ જગ્યાએ ખેસી જઈશ અને જેટલી બેઠંગી રીત ધારણ કરીશ એટલોજ પ્રીય ધર્મ પડીશ. કોઈ પણ રીતની મહેનત કે ખર્ચ વિના પીર, દસ્તગીર, દુર્વેશ, વંશી, મસ્ત કલંદર, ગૌસ, કુતુબ જે કંઈ ત્યાહીશ તે બની શકીશ સેંકડો નિયળ ધર્માનવાળા મદ, ઔરંગ, મુસલમાન, હિન્દુ મારા હાથ પગે ચૂમશે. હું ફકીર બાદશાહ કહેવાઈશ તે સમયે દુન્યાના બધા ખર્ચનાઓ મારી આગળ, ખુદશા યજ્ઞ જશે. મારી સુંદર મુરીદીનીઓ પોતાના હાથે મેહલો લગાડી મારા પગે દાખતાં દાખતાં પોતાની મુશ્કો મંજશે અને

આંખોમાં અકુઓ આણી પોતાની નિર્મળતા પ્રગટ કરશે, ત્યારે દિલથી દરોની તમન્ના પણ નીકળી જશે; તેમજ જ્યારે કોઈ તવાઈને ત્યાં ચાલતું વડું અગાવેલું પાતલું બીડું, અને શરબતે રૂઢ અફઝલું ઠંડું આસ આવશે; ત્યારે હું ટારામે તદ્દરને પણ હળાહળ ઝંડેર સમજીશ એ પીરી મુરીદીનો ધંધો કરવા હું તૈયાર છું. આથી, એમાં આપ અને કેવી કેવી રીતે મદદ કરવા તૈયાર છો તે સમજાવો! શું? આપ રૂપાળી રૂપાળી સુંદરીઓ અને મૂર્ખ માલદારોની વલણ મારા તરફ ખેંચવા પ્રયત્ન કરશો? બોલો! જો તેમ હોય, તો હું માત્ર એક આ કર! અને પાંખ વાળું કામ કરવા તૈયાર છું.

મુઅઝ્જેનું તુન્હકાર ભરી નિગાહો તેની તરફ એક નજર નાખી અને ભારે ક્રોધમય અવાજે કહ્યું. 'હે બિઝારને પાત્ર નજીસ દસ્તી! હૈ! જેની ગંદા ખેતીની તે' આજા રાખી હતી તેવાંજ ફજ ખાવાને તૈયાર થા! જુ' ખુદાની હકીકતથી દર 'યથે, તેથી તે પણ તારાથી રૂપોશ થયો.' એટલું બોલી મુઅઝ્જેને એક એવો અવાજ ક્યો કે તેની શુદ્ધ હિંદી ગઇ અને એવો પાગલ બની ગયો કે સાવ નાગો બમરોમાં ભરકતો યજ્ઞ ગયો. કોઈ શું કહે છે? કોઈ શું સમજે છે? પણ જનમુલાવાળા તો જાણે છે કે ખુદાના ધરના હુતકારેના કુતરા છે. ન ધરના ન ધાનના છે.

આટલું બધું થયું છતાં દલ્લે સરોડિયાઓના તો વંશી મતાય છે!

(હૈ પરથી પણ મુખારા વધારા સારે)

“કારવાં” આફ્રિકામાં મળવાલું ઠેકાણું:—

UNION PRINTING WORKS
91, Victoria Street,
DURBAN.

જીવનના ઝરામાંથી

“સાપિર”

જેને જીવન જ્ઞાન નથી તે મરેલો છે. તેમજ જે પળેપળ મૃત્યુના લપથી થયે છે તે જીવતો નથી.

નિરાશ નથી છતાં જે નાસીપાસ થતો નથી તેજ આશાવાદી છે. જે આશાઓના સ્વપ્નાઓજ રચી બેસી રહે છે તે નિરાશજ થાય છે.

વિજયી થયા પછી જે પરાજિતો પર દયા કરતો નથી, તે રાક્ષસ છે.

કર્મ જગે અપલાયા પહેલાં પરાજિત થવાના વિચારો કરનારજ ગુલામ છે.

વર્ચસ્વના લોભે લોભાક્રાંતેજ ઇન્સાન ઇન્સાનીયતનું ખૂન કરે છે. કુદરતી સમાનતાના આધિપત્ય નામિ રહીનેજ ઇન્સાન, ઇન્સાન માને છે. એકજ ઇશ્વરમાં સંપૂર્ણ આસ્થા રાખનારજ બંધૂત્વને વધારાર રહી શકે છે. ઇશ્વરને જાણુએ રાખી બંધૂત્વનો દાવો કરનાર આત્મત્રોહી છે, ખેવફા છે,

લપસણ ! પતનગામી છે. ઠોકર ! દિશા મુશ્ક :

ગાંભિર્ય મૂંઝવણ બધું છે. સ્મિત લુચ્ચામુખ્ય :

બદ્ધહારય કરણ છે. મુક્તહારય મુર્ખતા :

સ્વાર્થ પુરો થતાં આનંદ થાય છે. સ્વાર્થ સરી પડતાં દુઃખ.

નીતિપૂર્ણ વ્યવહારજ પૂન્ય છે. અનીતિ પોષક ધર્મ પાપ છે.

વિચારોએ ઘડેલ મૂર્તિનું કામ વર્તન છે. વર્તન-માનવતાના અંશદર્શક પારા શીશી.

“ઈકબાલ”

તંત્રી:-“મરહુમ” રાંદેરી.

અઠવાડિયામાં બે વાર ગુજરાતી ભાષામાં છેલ્લાં બે વર્ષથી પ્રગટ થાય છે.

રંગુન અને જર્માના સમાચાર મેળવવા માટે અનુપમ પત્ર પુરવાર થયું છે. જર્મીસ પત્રોમાંના લેખો પણ અપ્રોતા રહે છે. ગુજરાતી જાણનાર અને જર્મી સાથે સંબંધ રાખનાર દરેક મુસ્લિમે આહુક થવુંજ જોઈએ.

: લવાજમ :

સ્થાનિક જર્મી માટે

હિન્દ માટે

૧૨ માસના રૂ. ૭ા

૧૨ માસના રૂ. ૬ા

છ માસના રૂ. ૪ા

છ માસના રૂ. ૫ા

-પરદેશ માટે શીલીંગ ૧૪.

લેખો:-મેનેજર, “ઈકબાલ” નંબર ૧૪-૧૮ ગલી નંબર ૨૭ રંગૂન.

૫૬ જીવન બહુતા પાની હય

પ્રેમ જીવનની-દર્દીસરી નવલિકા

અનુવાદક:-જીવીદ

અઝીઝ તરણુ હતો. સુંદર સુગંધીત. હજી તો તેની યુવાની ખિલી રહી હતી. આંખોમાં... ધીવનનો ખુમાર છવાય રહ્યો હતો અને હૃદયમાં જાગી રહ્યો હતો ઉલ્લાસપૂર્ણ અભાવ.

નસીમ એક તરણુ હતી સતાની જેમ કામળ અને અપક્વા સમાન ચંચળ. યૌવન તેના અંગ-પ્રત્યંગથી ઉભરાર્થ જવુ હતું અને હૃદયમાં ઉછળી રહ્યો હતો ઉન્માદ...

અઝીઝ હતો શ્રીમંત જાગીરદારનો પુત્ર. નસીમ હતી મરાઠુર તવાખની પુત્રી. બાલિમા યનાર પ્રસિદ્ધ નર્તકી.

યૌવનની તરંગોમાં ગાતો ખાતો અઝીઝ અધીરજની સડક પરથી પસાર થઈ રહ્યો હતો. પોતાની અટારીમાં બેઠી હતી રૂપ ગર્વીતા નસીમ. એક ચંચળ હૃદયને છુપાવી.

અઝીઝે નસીમને જોઈ, હૃદયના તે અભાવે જાગત મધ કહ્યું:—“હું તહમનેજ શોધી રહ્યો હતો.” નસીમની નજર અઝીઝ પર પડી. તેના હૃદયનો ઉન્માદ બોલ્યા ઉઠ્યો:— “હુંને તહમારાથીજ શાન્તી મળશે.”

નસીમ હવે વેચ્યા ન હતી. તે હતી એક વિલાસી જાગીરદારની આરાધ્ય દેવી. અને અઝીઝ વાસનાની ઝંજીરોમાં જકડાયેલો નસીમનો પ્રેમોપાસક.

(૨)

હજી મઠ કાલની વાત છે, જ્યારે અઝીઝ અને નસીમની આંખો આર થઈ હતી અને

તેમાં એક આકર્ષણ ઉત્પન્ન થયું હતું. નસીમના પ્રેમમાં વિન્દળ થઈ અઝીઝે પોતાનું સર્વસ્વ ખોઈ દીધું—કુરબાન કરી દીધું અને નસીમ તેના પાછળ ખોવાઈ ગઈ. એ પછી બન્ને પ્રેમ-પાશમાં બંધાયેલા થયા. પ્રેમ! હા, પ્રેમ અસ્થિર અને વાસનામય.

ફેમકે... શોઝક મહિનામાં અઝીઝનું સુખ સમાપ્ત થવાનું હતું. શરાબ અને વિલાસીતાએ તેના ધનનું સર્વનાશ કરી દીધું, જેમ કુવાસના. આ મનની સ્થિરતાનો નાશ કરે છે. ગામ વેચાઈ ગયું, મકાન વેચાઈ ગયાં. શરીરનું સૌન્દર્ય નષ્ટ થઈ ગયું હતું. સ્વાસ્થ્ય તો સદાના આટલે વિલાસ થઈ ગયું હતું અને હવે શીતળાની માંદગીએ તેની આંખો પશુ તેનાથી છીનવી લીધી.

હવે તે એક કુવક હતો, લેડિન કુર્બન કુરપ અને નેવડીન; પણ તેના અંતરાત્મામાં પ્રવેશિત તે અભાવ અધિક જંગીને બોલ્યા ઉઠ્યો:—“હું તહનેજ શોધી રહ્યો હતો નસીમ! આંખો આંધળી છે બલાયા, તહને મેજવીને મદારા હૃદયમાં પ્રકાશ ઝગમગે છે.” પણ નસીમને હવે કાંઈ આકર્ષણનું લાન ન હતું.

તે અઝીઝના બલિદાનને બૂલવા લાગી. તેના ઉન્માદે કહ્યું:—

“ખદો નદો મદને તહમારાથી શાન્તિ મળતી નથી અઝીઝ!”

પ્રેમનો રંગ કપૂરની પેડે ઉડવા લાગ્યો. પ્રેમ! હાં પ્રેમ—અસ્થિર અને વાસનામય!

(૩)

આંધળો અઝીઝ એક દિવસ પ્રાતઃકાળે

જ્યારે તારલાઓ કુબી રલા હતા ઉડી બેઠો.
પોકારી ઉડ્યો:—

“નસીમ!” તેહો અવાજ શૂન્યમાં વિદીન થઈ ગયો. કંઈક ખજો પીતી. તેહો ફરી પોકાર્યું:—
“નસીમ! મ્હારી નસીમ ક્યાં છે તું?” કંઈ જવાબ ન મળ્યો. તે ગભરાઈ ગયો. કેટલાએ કલોકે પીતી ગયા. દિવસની ઉજ્જ્વલા વધવા લાગી. અઝીઝના શરીર પર સૂર્યના ગરમ કિરણો પડ્યા લાગ્યાં. “અરે! ક્યાં ગઈ તે? નસીમ! નસીમ!” અને આંખોમાં અઝીઝે ધરતો ખુલ્લું ખુલ્લું શોધી નાંખ્યો. પણ નસીમ ન મળી તે ન મળી. બપોર ચર્મ સંધ્યા પણ ચર્મ પણ તે ન આવી. “નસીમ નસીમ” પોકારતો અઝીઝ ખાધા પીધા વિના પોતાના ફાટેલ મિઠાના પર સુઈ ગયો. જરા આંખ લાગી. વીતેલા જીવનના સુખદ દ્રશ્ય તેના મનઃજમાં ધ્રુમવા લાગ્યાં. “તે તરજુ અઝીઝ. સુંદર, સુગંધીન, રૂઝ, પુરુ, આંખોમાં મસ્તી, દિલમાં ખુમાર, નસીમથી ચાર આંખો ચાપ છે, તે નસીમને પોતાની છાતી સહ આંખી દે છે, તેજ સમયે તોફાન ફાટી નિકળે છે. પૃથ્વી-આકાશ હાલી જાય છે. તોફાન અને વિજળીના કડકાઓથી દિલ ધ્રુજી ઉઠે છે. અઝીઝ નિદાગે છે બિન્દુઓ પડ્યા અને પાણી વરસવું શરૂ થઈ ગયું. બીપણ વાવાઝોડું આવી ગયું અને તેના સુખની જલ્ય મહેલાત જળસંદિમાં વહી જઈ રહી છે. તેનું ધન, વૈભવ, સર્વનાશનું મદમરત પવન ઉગવી લઈ જઈ રહ્યો છે. તેનું સૌન્દર્ય ધોવાઈ ગયું. તેનું યૌવન મરી ગયું. તેને અનુભવ થઈ ગયો કે તે હવે દુર્બળ હતો, અસહાય હતો, કુરૂપ હતો, અને નેત્રહીન.....

તેહો સાંભળ્યું નસીમ કહી રહી છે:—
“મ્હને લ્હમારાથી શાન્ત નહોં મળશે અઝીઝ. લ્હમારાથી પ્રેમની કલ્પના કરવી-ઉડા!” અઝીઝની આંખોથી તિરસ્કારની ચિનગારીઓ નીકળવા લાગી. અઝીઝ ચાલ્યો, “નસીમ!” “નસીમ!”

પોકારતાં અને તે લેનાથી દૂર દૂર ન્હાસતી ગઈ. એક વૃક્ષની કોઠર ખાઈ પડી ગયો. તેના હૃદયમાં હવે અલાવ ન હતો.

અઝીઝને આજે પ્રથમ જણાયું કે એક સ્વપ્ન હતું. આંખ ખુલી તો કંઈ નહોં, એક છાયા હતી. જ્યારે શોધ કરી તો કંઈ નહોં, તેને પ્રતીત થયું કોઈ પોતાના કોમળ હાથોથી તેના શરીરને સ્પર્શ કરતાં તેને શાન્તિથી નિદ્રાધીન કરવા ગાઇ રહ્યું છે:—

“વહ માયા આની જની હય,
વહ માયા આની જની હય
વહ દુનિયા રામ કહાની હય.”

• • •

સ્વપ્ન તૂટી ગયું, અઝીઝ પોતાના ફાટેલ મિઠાના પર પડ્યો હતો. સૂર્યની સોનેરી કિરણો તેના શરીર પર નાચી રહી હતી. પોતાની આંખો આંખોને બંધ કરતાં ગજુગજુવા લાગ્યો:—

“વહ માયા આની જની હય
વહ દુનિયા રામ કહાની હય.”

• • •

એક દિવસ સોઢાએ જોયું. આંખો અઝીઝ ક્યાંક ચાલ્યો ગયો.

(૪)

પાપના બજારમાં રૂપનો સોદો વેચાઈ ચૂક્યો હતો. એક દિવસ નસીમે પોતાના અઝીઝનો તિરસ્કાર ક્યો હતો. આજે સમસ્ત સંસાર તેને ધૂણાથી જોઈ રહ્યો હતો, ન તે રૂપ લાવણ્ય છે ન યૌવન. જીવીકા ઉપાર્જનના સાધન સમાપ્ત થઈ ચૂક્યા હતા બોમ-વિલાસની સામગ્રીઓ દૂર ચંપ્ર સુરી હતી. કાળી અંધકારમય કોરડીમાં દિપકના મંદ પ્રકાશમાં બેસીને તે જીવનની જટિલ શુભેને ઉકેલી રહી હતી. અક્ષીગંજની ચટના તેને સારી પેડે ચાદ હતી. તે બાણુતી હતી કે તેહો અઝીઝ સાથે જે કયું છે, તેનો પશ્ચાતાપ કરવો પડશે. તે કેટલીએ વાર દોડી

દોડીને લેતા પુરાણા નિવાસ સ્થાન પર ગઇ હતી, પોતાના હૃદયમાં પાપને પ્રાપચીનતા આંધુ-
ઓથી ઘેાઝ નાંખવા માટે. પણ તે સ્થાન પર
કંઈક કાંટાળી ઝડીઓની આસપાસ કંઈ ન
મળ્યું હતું. તેણે વસ્ત્રોનો ખુણેખુણે શોધી
નાંખ્યો. પણ અઝીઝને શોધી ન શકી.

અઝીઝી રાત્રી વિતી ચુકી હતી, પણ તેની
આંખોમાં નિદ્રા ન હતી. જે પોતાના પીતૃત્ર
પાપમય જીવન પર આંધુ સારી રહી હતી.
અચાનક ડોઝની દર્દ પૂર્ણ અવાજ વાણ મંડળ
પર છરાછ ગયો. બાળે તેણે વેદના પૂર્ણ જીવન,
તેણે સંસાર પ્રત્યેનો કડવો અનુભવ, સંખીનન
૩૫ પાઠ્ય કરી તે બધાનક રાત્રીના પરદા પર
નાચી રહ્યો હતો.

“યદ માયા આત્મી નતી દય;
યદ દુનિયા રામ કદાતી દય
યદ જીવન બદલા પાતી દય.”

નસીમ અધીરી યદ ગઈ. “આ પરિચીત
સ્વર આ હાર્દીક બાવનાઓને પ્રગટ કરનાર શબ્દ !
અને આ મ્હારી જીવન કથા કહેતાઈ સંગીત !
શું આ અઝીઝ છે ?” તે ડોડીનું હાર ખોલી

સડક પર આવી, પણ ગાનાર ન હતો. કોઈમાં
સંગીતની લય હતી અને આંખો આમળા
લાવાનક અધિકાર. નસીમ ફરીને પોતાની કાટ-
ડીમાં ન ગઈ-ન-ગઈ.

સરજૂના તટપર વસાવલા મોતીપુર ગામના
શેઠો રાત્રીની શુન્યતામાં સાંભળતા હતા સ્ત્રી-પુર-
વન સાથે સંગીત—

“યદ માયા આત્મી નતી દય.
યદ દુનિયા રામ કદાતી દય
યદ જીવન બદલા પાતી દય.
યદ માયા આત્મી નતી દય”

લોકોને કાંઈએ તેમને જોયા ન હતા

એક દિવસે પ્રાતઃકાળે જ્યારે સૂર્યની સોનેરી
કિરણો સરજૂની લદરા પર ચળકી રહી હતી,
લોકોએ જોયું, અઝીઝ અને નસીમના મૃત હૃદ
પાણી પર તરી રહ્યા છે. અને સામગ્ર્ય તે પૂર્વ
પરિચીત સંગીતને વાણ મંડળમાં લહેરાતા...

હજીએ રાત્રીની શુન્યતામાં તેજ સંગીત
ગન્ય વાણ મંડળમાં સમીરની મેઢકીઓ પર
પત્ય કરે છે.....

સ્નેહીઓને

ઝે મો પ હા ર

વ ર સ ગાં ઠ

લગ્ન પ્રસંગ

વિદાય ભેટ

તરીકે

આપવા જેવી
ભેટ મો પ ડી ઓ

બધા ગ્રંથ ભંડારોમાં મળે છે.

તથા

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કંપની લે, સુરત.

નામુક, રૂપાળી, રંગબેરંગી છાપેલી

ગણ્યાગણ્યા સંસારમાં મુળ અને

રસના છાંટણાં છાંટવા મથતી

દૂંડી વાર્તાઓ — નન સિકા ઓ

૧ કથાપરી રા. ૩.

૨ કથામણિ રા. ૩.

૩ કથા કલ્પગી રા. ૩.

કથાપરી કાર્યાલય

આમલીરાન, સુરત.

વ્યવહારના ત્રાજવે તોળેલી કેટલીક વ્યાખ્યાઓ

મુહમ્મદ હિસ્માન ખત્રી : ભુનાગદ.

કોલેજ શિક્ષણ એટલે આદર્શમાંથી થકા ઉગ્રી દષ્ટિ યુવાનોને વિલસુ બનાવવાનો ખંચાળ પ્રયોગ.

શિક્ષક સમાજરૂપી બાગનો અવગણ્યતો માણી.

પશ્ચિમનું ગળકરણ એટલે વરણતિ.

પૈસા એટલે ગરીબનું પેટ ભરનાર, આફ-કારની ઇજ્જત વધારનાર અને રાગની સત્તા દશવી રાખનાર શક્તિ.

કૃષણ અમલદારી એટલે સેવાભારી દુનિયા.

આજની સમાજ વ્યવસ્થા એટલે અન્ન પકવે તે ભૂખ્યા રહે, વસ્ત્ર વણે તે નાગો ફરેઃ કઠીયાને નહિ ધરતું ધર, મૂશવરો સહુનો સર.

શિષ્ટાચાર એટલે સહજ સ્વભાવનો અનાદર, અને કૃત્રિમતાનો અતિરેક !

ખગારું એટલે સામાની વાતમાં રસ પડતો ન હોય ત્યારે વાત બંધ કરવા માટે અપાતું સિગ્નલ.

સાહિત્ય એટલે અસામાન્ય શબ્દ કે અર્થનો જથ્થો.

વિવેચન કળા એટલે જો...તો, જતાં, પરંતુ, જોકે...પણ, વગેરે શબ્દોનો મોલક ઉપયોગ.

સફળ વિવેચક એટલે પહેલાંથી ગણતરી કરીને તથા ગુણ, જે અવગુણ છેવટે ઠીક નહિ અને અડીક નહિ એમ કહી લેખક કરતાં પોતે વધારે ગણો છે એમ ફલીતાર્થ લાવનાર.

ધર્મ એટલે વારસામાં મળેલી એક વસ્તુ. કવિ એટલે સમાજકુસુમનો માદક તંતુ.

જાહેર નિશાળ એટલે દશ એકડા પહેલાં બાળકને વીરા ગાળો શીખવતી સંસ્થા.

મફત વાંચનાલય એટલે નવરાઓ માટે વખત પસાર કરવાનું ફરનિયરવાળું મકાન.

મુસાફરીમાં સાથે છાપું એટલે પોતે કળયાપેલ સમજદાર જેન્ડલમેન હોવાની જાહેરાત.

હુથે હુજામત એટલે કરકસરની કરકસર, ફેશનની ફેશન અને સુધારાનો સુધારો.

જાહેરમત એટલે સૌથી પહેલાં જાહેરાત પામેલો અને સોડાએ માની લીધેલો મત જે પાછળથી બદલાતો નથી.

ઉર્દૂ તારીખે મુસ્લિમ લીગ

કર્તા:—મિર્ઝા. અખતર હસન સાઝ

બી. એ. એલ. એલ. બી. એડવોકેટ
એમ. એલ. એ.

મુસ્લિમ લીગની સ્થાપનાથી લઈ

યૌમનનખત (૧૯૩૬) સુધીનો મુસ્લિમ સિયાસત અને જંગે આઝાદી ઉપર એક અનોખું પુસ્તક ૬૦૦ પૃષ્ઠ લીગના સ્થાપકો, પ્રમુખો વીઠના ૧૫ ફોટો, બાઈબ્લીગ સાથે.

ડી. રૂ. ૨-૮-૦૦ ટ. ખ. ૦૮- વધુ.

ઉર્દૂ વહદતે મિલ્લત

(મુસ્લિમ લીગ)

મૌ. "મુસ્લિમ" બી. એ. ફત

ડી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ઈસ્લામી સંગઠન (ગુજરાતી)

(મુસ્લિમ લીગ)

વહદતે મિલ્લતનું લાયાન્તર લાયાન્તરકાર ! "અમીન"

ડી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કાણૂપીક, મુરત.

કોરવાં] [જુલાઈ

"સામુને પણ પૂછ્યું ? નવા જમાનાના છોકરા ગયા છે. છોકરાઓને પરણાવવાના છે. ત્યારે છે બાઈ?"

"પૂછવાનું શું હોય ? હું એક ચીઢી લખાવી બાળકોના કપડાં સીવાડવાના છે. અને બીજે મોકલી દઈશ—"

"હાં, આ ઠીક છે"

બંને એક બીજાને સંપૂર્ણ રીતે સમજ પાણીમાં પણ એવું પાણી જુલું માલમ પડી ચૂક્યાં છે. એકબેકની જોડે વાત કરવાનો સમય જ આવતું હાં... પરંતુ આખરે પાણી તો એક જ છે. વધુ નથી આવતો. બંનેના નિયત એક થયું

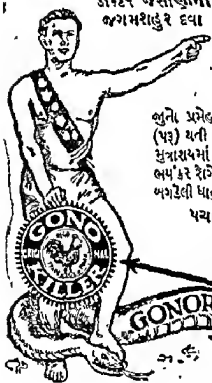
પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ રક્તેહ મંદ ઇલાજ

ગોનો-કિલર

ડૉક્ટર જસાણીની જગમશાહુર દવા

[૧૯૨૨૮૬]

એધડક આંજેજ અજમાવો

ગમે તે કારણથી લાગુ થયેલ તુરતનો અથવા જુનામાં જુનો પ્રમેહ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ તથા રક્ત (પર) થતી સખત બળતરા, ટીપું ટીપું તથા અટકીને થતો પેશાબ, મુત્રાશયમાં આવેલો સોજો તથા થયેલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં ઝરના ભયંકર રોગો વગેરે પેશાબને લગતાં તમામ દર્દોને જડમુળથી નાશ કરી બગટેલી ધાતુને સુધારી સ્વચ્છ અને ઘટ્ટ કરે છે.

પચાસ પૈ) ગોળીની ખાટલીની કીંમત રૂ. ૩)

વી. પી. ખર્ચ આઠ આના જુલું

જેતવણી ૭ ખરીદતાં પહેલાં દવાનું નામ

ગોનો કિલર : અને કુકડાછાપ સીલ-અથ પાકેટ તથા સીને લેજો.

સ્ટોકીસ્ટ : સી. એન. બ્રધર્સ, લીમડાચોક, સુરત.

એકલા ખનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી,

વીકલબાર્થ પટેલ રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪

○ સેન્સરની મદદે સાયન્સ ○

● લઘાઈનાં વખતમાં સેન્સરને સપાટે

ચઢતા જાનુસોના પત્રો વિષે રસીલી માહિતી ●

● લેખક:-ઈબ્રાહીમ હાજ મહમ્મદ મીસ્ત્રી ●

સેન્સરના સપાટામાં આવતા જાનુસોના પત્રો વિશેની સામાન્ય પ્રજાજનોને માહિતી હોતી નથી. આથી લઘાઈના વખતમાં સેન્સરશીપ કેવો અગત્યનો ભાગ બજાવે છે, તેનો અહીં આછો ખ્યાલ આપવામાં આવ્યો છે.

સેન્સર તરીકે સ્ત્રીઓ કેંઈ વધારે કાર્યકુશળ હોય છે. ઔરોની જાત વહેમી એટલે તેઓને દરેક સ્ત્રીજમાં ગંધ અલ્પા વગર રહે નહિ. સેન્સર માટે કેમેરા અને ફિરજો અતિ ઉપયોગી સાધનો યથા પડે છે. આ સાધનોની મદદથી તે "અદ્રશ્ય લખાણો" શોધી શકે છે.

ગણિત પણ સેન્સરશીપમાં ઠીક ભાગ બજાવે છે એ વાન અનેકાને અભાવથી સમાન લાગશે. અલગતા, ગણિત અને સેન્સરશીપ વચ્ચે ઘણો દૂરનો સંબંધ છે એટલે જાણેલા ગણિત-શાસ્ત્રીઓ રોકવા બીનજરૂરી છે; પરંતુ ગણિતની મદદથી અતિ મુશ્કેલપણથી "કોડ" (Code)નો સરેલાઈથી ઉકેલ થઈ શકે છે. આનો એક દાખલો અત્રે આપવો જમ્મ થશે.

એક જાનુસ પોતાના પત્રમાં લખે છે કે, "અમારી મિત્રાડીએ પાંચ અગ્રાંતે હમણું જન્મ આપ્યો છે" આ બાત તદ્દન સાધારણ લાગે છે. પણ લખનારને મિત્રાડી ઉપર બેદર ખાર હશે, એટલે એ વાતનો પણ એટલું પત્રમાં નિર્દેશ કર્યો હશે, એવું આપણે અનુમાન કરી લઈએ; પણ સેન્સરને આ આંકડા વહેમમાં નાંખી દે છે. એ પોતાનું કૈવલું લગાવે છે. એ એના અનુમાન પર આવે છે કે, જો પત્ર લખનાર કેઈ ખાતરી નિકટમાં રહેતો હોય તો તેણે આ પાંચ મિત્રાડીનાં અગ્રાંતે "પાંચ જન્મ" માટે કહ્યાં હશે. પરિણામે "સકમ્મદ

પત્ર વહેવાર"ના લીસમાં આ પત્રની હકીકતની નોંધ લેવામાં આવે છે.

બીજા ભાગે છે કે, આ માણસ બીજા પત્રમાં પણ આ મિત્રાડીનાં અગ્રાંતે વિશે કરી વિગત લખે, સેન્સરને વહેમ મજબૂત બને અને એ માણસની હીલચાલ પર નજર રાખવામાં આવે. એ વાતની તપાસ થશે કે, એ માણસ પાસે મિત્રાડીનાં અગ્રાંતે છે કે નહિ? એની પાસે મિત્રાડી જ નહિ હોવાનું માલમ પડે તો એ મામલો પોલીસને મુખ્ય થાય.

જાનુસોને અવારનવાર "કોડ" બોલોનો ઉપયોગ કરવો પડતો હોવાથી તેઓ ભ્રમ થા વહેલા સેન્સરના સપાટામાં સપાટાજી જાય છે. આના ધાર્તીકર્તા આસામીઓની કોષ્ટકાર મદિનાઓ સુધી ધરપકડ થતી નથી અને જ્યારે તેને શિરદાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેની સાથે આખી જાનુસ ટોળાં સપાટાજી છે.

એક "એજન્ટ" અગ્રાંતે હાથે લખાયેલા હોય તેના પત્રોનો ઉપયોગ કર્યો હતો. એ પત્રમાંના અક્ષરો ખરાબ અને ચીનસમણ જોવા દતા. કેટલાક કામલોમાં પ્રાણીઓનાં નાના નાના ચિત્રો દતા.

આ ચિત્રો ઉલટાવીને જોનાં તે નકકા માલમ પડ્યા હતા. આ તપાસમાં માલમ પડ્યું કે, એ "એજન્ટ"ને ત્યાં કોઈ બાગકાં દતુંજ નહિ.

"કુરમોના એજન્ટ"ના પત્રો સેન્સરના સપાટામાંથી આજાદ સટકી જાય તો તે કેટલી ભયંકર ખાતોખરાગીનું કારણ બને, તેની કલ્પના કરવી મુશ્કેલ નથી. એજન્ટ કારણે લઘાઈના વખતમાં કાકામાં કાકા સેન્સર બેસાડવામાં આવે છે.

મુસ્લિમોનો કવિત્યમય ઇતિહાસ.

જનાબ 'આઝાદ'
તરફથી 'મહેલું'

મુસલમાનો કવિતાના જોગામાં ઉછરી મોટા થયા છે, મુસ્લિમોની રંગરંગમાંથી કવિતાના સર નીકળે છે. મુસ્લિમોના ઇતિહાસથી કવિતાનો ઇતિહાસ અલગ પાડી શકાતો નથી; કેમકે મુસલમાનોમાં કવિતાનો પ્રચાર તેમના આરંભ કાળથી છે. અરબમાં એટલા કવિઓ થયા જેની ગણના કરવી મુશ્કેલ છે અને તેટલા સંસારની કોઈ પણ જાતનાં લાંબેજન થયા હશે. ફારસ (ઇરાન)નો કવિતાની કિંમત ખૂબી છે. ફારસી જેની મધુર ભાષા સંસારમાં અત્યંત રહેશે; તેની જેની કવિતા પણ અમૃતની તરંગીણી રહેશે; ફારસીમાં સર્વ રસોની કવિતા છે. ઉર્દૂના શરીરમાં ફારસીનોજ પ્રાણ નાચી રહ્યો છે. પ્રકૃતિએ મુસલમાનોમા એવા ઉચ્ચતમ કવિઓ ઉત્પન્ન કરી દીધા જેઓની ગણના સંસારના શિરોમણી કવિઓ સાથે થાય છે. મુસલમાનો અરબથી નીકળીને જ્યાં જ્યાં ગયા; ત્યાં ત્યાં પોતાના "મુશાવરા" સાથે લઈ ગયા, અને તેમણે કવિતાને પોતાના દૈનિક જીવનનું એક અંગ બનાવી શક્યું.

કવિતાની ગણના કળામાં થાય છે. આ કળા પ્રકૃતિનું દાન છે. આ કળા પ્રકૃતિની તે આંગળી છે જે પ્રકૃતિના ખંડના પડદા ખોલે છે. મનુષ્યને આ કળા માટે ગર્વ કરવો જોઈએ નહીં, કેમકે આ તેના વશની વસ્તુ નથી. જેને પ્રકૃતિ આપે છે, તેજ એને મેળાવે છે. પ્રત્યેક સમાજને પ્રકૃતિ એવી યોદ્ધાજ વ્યક્તિ આપે છે, જેના દાઢમા કવિતાની મથાક હોય છે અને જેઓ સમાજને તે દ્વારા માર્ગદર્શક બને છે. દરેક જણ "દામ,"

"મલિખ," "શેખસાદી," "હાફિઝ," "ઈકબાલ," "જૌહર," કાલીદાસ અને શેકસ્પીયર બની શકતા નથી.

કવિતા એક એવી કળા છે જે માત્ર મનોરંજક નહીં પણ અત્યંત ઉપયોગી છે. ચિત્રકળા, શિલ્પકળામાં મનોરંજનનો અંશ તેની ઉપયોગીતાથી વધુ છે. સંગીતકળામાં પણ મનોરંજનની ઉપયોગીતા સમાવશી છે, પણ કવિતાની કળા, મનોરંજન સાથે મનુષ્યને માનવતાના ખર્શો દર્શન કરાવે છે. કવિતાથી એવા પુરુષ ધ્યાય છે જેનો ઇતિહાસ લખાય છે. કવિતા ભક્તોને ભગવાનની, મનુષ્યને કર્તવ્યની, જેતી કરતા કિસાનને શૂદ્રરચીની, સમસ્ત સંસારમાં પરસ્પર સહકારને, મનુષ્યની પ્રેરણા આપે છે. અન્ય કળામાં આ ખૂબીઓ નથી.

કોઇ પણ કળાને તેની ઉપયોગીતાથી અલગ કરી શકાય નહીં. કળામાં કંઈક ઉપયોગી હોવાથીજ મનુષ્ય તેની તરફ આકર્ષિત થાય છે. માત્ર મનોરંજન પણ કળાની ઉપયોગીતા છે. દરેક વસ્તુને કળાની દ્રષ્ટિએ નિરખી તેમાંથી કળા શોધી કાઢી, એજ, મનુષ્ય ધર્મ છે. દાખલા તરીકે શિલ્પીએ બનાવેલી એક મૂર્તીમાં આપણે જોવું જોઈએ કે શિલ્પ આતુર્વ કેટલું છે? અર્થાત કળાને કળાની દ્રષ્ટિએજ જોવું જોઈએ. કળાની દ્રષ્ટિએ સધળાં પુરુષો મુંદર હોય છે. પણ જેમાં સૌન્દર્યની સાથે મુગ્ધ પણ છે, તેજ વિરોધ આદરને પાત્ર છે. એજ સ્થિતિ. કવિતાની કળાની પણ છે. જે કવિતાથી મનુષ્યનું મનરંજન થાય, મગજ અને

હૃદય પર સારો પ્રભાવ પડે તો તેજ મંદુળ માટે લાભદાયક છે.

આ કળાના રંગ ગુર્જર ગિરિમાં મુસ્લિમ પ્રભાસોથી કુલીને ફાલી રહ્યા છે. અને તે ગર્જના રૂપમાં.

ખાસશંકર કુંથારોયા, કલાપી, કવિ ન્હાનાલાલ, કવિ ખમરદાર, બોટાદકર, અમૃત કેશવ નાયક, અણીલાલ, કાંત, રંગુર, દીવાના, પરિમલધીએ જે ગ્રંથો આગળ, આગળી ગુજરાતી ગ્રંથો વધુ શ્રાવ્ય થતી જોવામાં આવે છે. ઉર્દૂમાં જેટલો રસ મુશાવરાઓ ધરાવે છે અને આનંદ સાંપડે છે તેટલોજ રસ અને આનંદ આજે ગુર્જર સાહિત્ય રસિકો આવા ગુજરાતી સમ્મેલનો દ્વારા અનુભવી રહ્યા છે. અને આર્થીજ મુશાવરાઓનો શોખ દિનપ્રતિદિન વધતો જોવામાં આવે છે.

ઉર્દૂની કવિતાઓમાંથી હવે સાકી, શરાખ, ગુલ-ખુલખુલ જૈયાદ, કાતિલ, બિરિમલ દર યતા જાય છે. છતાં આપણી ગ્રંથોમાંથી હજી એ બિચારાઓને મુક્તિ નથી મળી. મારો અદ્ય મત છે કે આપણી કવિતાના પ્રચલને હવે ફેરવેલો જોઈએ. પ્રેમ-રંગે રંગાવવી ગ્રંથોથી દેશ અને સમાજના પ્રેમથી એતપ્રેત ગર્જનો, ચીંતાદ, કથાપ્રેમથી નિતરતી કવિતાઓ માનવ જીવનને વધુ ઉપયોગી છે. એમાં તો શંકાને સ્થાન નથી. કવિના પ્રેમને પંખાથી શેકે છે; તેથી વધુ તે સમાજ સુધારણાને મદદ કરી શકે છે. તેથીએ વધુ દેશ શાંતિને ઉરોરી શકે છે. કાષ્ટને વીર બનાવી શકે છે. આજે જમાને બદલાયો છે માત્ર મનરંજન અર્થેની કાવ્યપ્રસાદી કરતાં આજના કવિઓએ દેશ અને સમાજને ઉપયોગી નિરંદ્રે એવી કવિતાઓ રજૂ કરી જોઈએ એવી કવિતાઓ અમર રહે છે તેની સાથે કવિઓ જાય.

મુકબ્બાકની 'બાંજે દશ' દ્યોદ, પાને પાને અનેખા કાવ્યનાં દર્શન યરો 'સિકવા' અને 'જવાબે સિકવા'થી ઇકબાએ સિક કહ્યું છે કે કાવ્ય માત્ર પ્રેમરંગી કળાઓથી રચતી

નથી. તેના માટે અનેખા વિચાર સરણીની આવશ્યકતા છે:-

જવાબે સિકવાની અંતિમ પંક્તિઓ છે.

"અલ્લ હય તેરી સિપર ઉરક હય શમશીર તેરી,
મેરે ફરેશા ખિલાફત હય જહાંગીર તેરી,
માસિયા અલ્લાહકે લીયે આમ હય વઘીર તેરી,
તુ મુસલમાં હો તો વઘીર હય તહીર તેરી,
બી મુદ્દમદ સો વફા પુરે તો દમ તેરે હંય;
યે જહા ચીઝ હય કયા લોહો કલમ તેરે હંય."

ઈન્કર તરફથી કવિને આ જવાબ અપાયો છે. અને સિકવામાં કવિ ફરીયાદ કરતાં કહે છે.

"કોનસી કૌમ ફક્ત તેરી તબલબાર હૈઈ ?
ઔર તેરે લીયે જદમત કરો પૈશાર હૈઈ ?
કિસી શમશીર જહાંગીર જહાંગીર હૈઈ ?
કિસી વઘીરસે ફુનિયા તેરી બેદાર હૈઈ ?
કિસી હાજતસે સનમ સદમે દુખે રહેતેયે ?
મુઢકે જગ નિરકે દુઝલ્લાહ અલ્લ કહેતેયે."

મૌલાના "લાલી"ની કૌમી દૃષ્ટી પરિપૂર્ણ કવિતાઓ પછી કૌમને સાત્ત પથે દોરવામાં કીક મદદરૂપ થઈ છે. અને તેથી એ વધુ ભારતના બહીર મૌલાના મુદ્દમદ અલી 'ગોંદર' ની કવિતાઓની આ પંક્તિઓ

"હજરત હુસેન મારકે ઉરકમે નહો,
આના હય હુદ્દુ જુમ તમન્ના સજા કે બાદ.
કયે હુસન અલ્લખે મર્ગે વઘીર દય,
ઉરલામ સિન્દા હોના હય દર કરબલાકે બાદ."

આજે પેગમ્મા પેગમ્મીની ઈસ્ક-પ્રેમની રંગીલી ગર્જનોની સમાજને જરૂર નથી..... સમાજમાં નથી રૂઢ ફૂંકવા આજે અંગર અત્તા કાવ્યોની જરૂર છે. જેટલો ઉદારરણ્ય મુકબાલની ઉપરોક્ત પંક્તિઓ પૂરે પાડે છે. ગુજરાતના મુસ્લિમ કવિઓ પામેથી વાંચીને રિસોમ જવાબ એવું નથી કિન્તુ વાંચીને જગમાં જમજ નાય, 'અમર' રહે એવું કલામ હું માંધું છું.. એક મિત્રે મુશ્કા સિંચે રચીશું છે કે, 'મેં જવાબે શાંત ચિતે મહારી કવિતાઓ પર નજર કરી ત્યારે, હાલમાં બંધ થએલા શરાખ ખખાનાઓથી વધુ તેની કીમત ન જમાઈ."

અરબી પરોણાગત

[અનુવાદક : સીરતી]

ખજૂરના એક ખુસ્તુમા આગમાં મણ્ડાનો શરીફ કેટલાક શેખો મંઘાતે બેઠો કહવો પી રહ્યો હતો. શરીફનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર આપની સામે અદજ પૂર્વક બેઠો હતો.

શરીફની આ મેડફિલમાં ઘોડાઓ વિશે વાતો ચાલતી હતી. શરીફના અસ્તબ્જમાં સો'કડે અરબી અને તુર્કી ઘોડા મૌલુદ હતા. શરીફને ઘોડેસ્વારીનો બેઠક શૌક હતો. અરબસ્તાન, ઈરાક અને અન્ય દેશોના જાતવંત અશ્વો ખરીદવા પાછળ તે અદ્વજ નાણાં ખર્ચતો હતો. અશ્વોની સંભાળવું કમ તેણે પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્રને સ્વાધીન કર્યું હતું. જે ઘોડેસ્વારીમાં ભારે નિપૂણ હતો.

કહવાનો એક દૌર ચાલી ચુક્યો હતો. બીજો દૌર શરૂ થવારજ હતો, એટલામાં એક આધેડ વયનો બૂઝૂ ઘોડેસ્વાર ત્યાં આવી ઉતર્યો. તેણે કાળા રંગની ટેકેકાણેથી ફારેલી અગા પહેરેલી હતી. ઘોડા ખરેખરી ઉતરી તેણે પોતાના હાથમાંનો લાબો નેઝે ઝમીનમાં ખોતી દીધો. તેમાં લગામ બેરવી કહવાની મજલિસમાં રામિલ થવાના હેતુથી તે નજીક આવ્યો. અને અત્યંત બેખાફી પૂર્વક-જેમાં અરબી સ્વાતંત્ર્ય અને પીરતાની શાન દેખતી હતી.-બુમંદ આગાએ બોલ્યો:

“અરસલામુઅલયકુમ !”

“વઅલયકુમુસ્સલામ વ રહમતુલ્લાહ”ની કંઠવીક આવાજો એક સાથે વાતાવરણમાં ગૂંચો ઊડી. બૂઝૂને આવકાર આપવામાં આવ્યો. બૂઝૂ રૂપી ગાલીઆના છેડાને ઉઠાવી ઝમીન પર બેસી ગયો.

સામાન્ય શિક્ષાચાર પછી કહવાની ખાલી તેની સામે ધરવામાં આવી. ત્યારબાદ શરીફ પૂછ્યું: “કહો, કેમ આવવું થયું ?”

બૂઝૂએ પોતાના નેઝા સાથે બાંધેલા ઘોડાની તરફ ધિશરો કરતાં ઉત્તર આપ્યો.

“આને લેવવા આવ્યો છું. આપને જાતવંત જાનવરો મત્થે દિલચસ્પી છે. પરંદ પડે તો ખરીદી લો.

શરીફ ઘોડા તરફ આછી નઝર ફેંકતાં પૂછ્યું: “શું લેશો ?”

“મહેને પાંચસો રૂપીઆની ઝુરત છે”

‘પણ જાનવર એટલાનું નથી. હું અદીસોથી વધુ આપી શકું એમ નથી.’

“એટલામાં મ્હારે આપવો નથી.”

બૂઝૂ કંઈક તિરસ્કારપૂર્વક બોલ્યો અને તુરંત રુલામ કરી રૂખસત થઈ ગયો. ઘોડીકવાર સુધી ખામોશી પથરાયેલી રહી, પછી એક અતિ વૃદ્ધ અરબ બોલ્યો:—

“ગઝબ ક્યો શરીફ આપે ! એ ઘોડા કમ નસલનો છે એ તમો જાણો છો ? એ તે ઘોડો છે જેના એક ગછેરા ઉપર બની હાશિમ અને બની ઉમૈયા વચ્ચે લાંબા સમય લગી ખૂંખાર જંગ ચાલી હતી. સમસ્ત અરબસ્તાનમાં એના જેવો ઉત્તમ નસલનો ઘોડો મળી શકે એમ નથી, પાંચસો રૂપીઆમાં એની કેરાવાલીના બે ખાલ પણ સસ્તા છે.”

શરીફ સ્વસ્થ થઈ બેઠો, અને વયોગ્ધ અરબ તરફ ફરી તેણે કહ્યું:

“આપે ત્યારે મહેને કેમ ન કહ્યું ?”

‘ધોડાની જાત વિશે આપને માહિતી હશે એમ હું માનતો હતો. તેણે અદીસોમાં આપના ના પાડી એટલે આપ વધુ કૌંમત આપશો એમ હું’ સમજ્યો, પરંતુ આપ તે મારે તત્પર જણાયા નહિ. બહુ કૌંમત સાંજળી તુર્તજ બીડીને ચાલતો થયો, પાછળ ફરીને પણ ન જોયું; ત્યારે મને જ્ઞાન થયું કે આપ ધોડાની નસલ પારખી શકવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. હવે હું’ આપને ન જણાવું’ તો એક સારી વસ્તુ લાચરી જતી રહેશે, તે કયા ગામનો રેલવાસી હતો તે પણ આપણે જાણતા નથી.”

“તેને ખેળી મદદો એ કોઈ મેટી વાત નથી, ક્યાંક કોઈની દુકાને ચા પીતો મળી આવશે.”

“શરીફ મહાના તમામ ખાજરો અને સરામાં તપાસ કરાવી પરંતુ બહુની પત્તો લાગ્યો નહિ. શહેરના એક દરવાજા પર માહિતી મળી કે થોડાક કલાક પૂર્વે એક બહુસ્વાર અહિંઆથી પસાર થયો છે.

શરીફને આ સમાચારથી ખારે સહમો થયો. તેણે પોતાના ન્હાના ખાઈ અબ્દુર્રહમાન બિન અબ્દુલ્લાહને તેમની કહ્યું:—

“તમે બહુ કબીલાઓથી સારી પેઢે વાંકિ છે. સવારે સર્વોદય પહેલાં ચાલ્યા જાઓ અને જે કૌંમતે ધોડા મળે તે કૌંમતે ખરીદી લાવો. પછી લાગેને બમણી કૌંમત કેમ ન આપવી પડે.”

રહમાને સવારની નમાઝ હરમ શરીફમાં અદા કરી અને પોતાના કુમેર રંગના ધોડા પર સ્વાર થઈ બહુની શોખમાં નીકળી પડ્યો.

સર્વોદય થયાને કલાક ઉપર થઈ ગયો હતો. આ સમય ધોડાઓને પાણી પાવતો હતો. બહુની કૌમતના બાગેડોને આ કામ માટે દસ બાર માર્કિસ આપે જવું પડતું હતું. તેઓ પોતા પોતાના અમલોને પાણી પાવા માટે જઈ રહ્યા હતા ત્યાં માર્ગમાં રહમાને તેમની કનેથી પેલા બહુ વિશે માહિતી મેળવી લીધી.

પ્રથોના કુંડમાં ખજૂરની ચણધથી બનાવેલી એક કુંપડી હતી. ત્યાં ગણકાલવાળો પેલો બહુ અદમદ બિન ઉમર રહેતો હતો. રહમાને દરવાજા પાસે આવી હાક મારી:

“ચા અખી!...બહાર પધારો.”

અદમદ બિન ઉમર તુર્તજ ધરતી બહાર નીકળી આવ્યો. પોતાના આંગળે મહેમાનને આવેલો નિર્ધાર તેણે ‘મહંબા! મહંબા!’ કહી તેને સત્કાર્યો. સામાન્ય શિષ્ટાચાર પછી તે પોતાના મહેમાનને બહાર એક સાદી પર બેસાડી અંદર ચાલ્યો ગયો અને અરબી અખ્લાક મુજબ અગરવા પરીણાને આવવાનો મકસદ પછલા પહેલાં ધરમાં જઈને તેના ખાનપાનની બ્યવસ્થા કરી.

બે કલાક પછી અદમદે રહમાનને કહ્યું:—

“ખાણું ખાઈ લો.”

અને તે રહમાનના હાથ ધોવડાવી ખાણું લેવા ચાલ્યો ગયો. પહેલાં, બે મેટી સીની. એમાં મધ આવ્યું. જે અદમદ પૂર્વે મહેમાન સામે મુકવામાં આવ્યું. પછી થોડીક ખજૂરો, ચાર પાંચ ખારેક અને જવની રેંદીના બે સડા દુકડા આવ્યા. આ સધળી વસ્તુઓ રામગાનાં દરતરખાન પર પીરસવામાં આવી. હવે અદમદ એક મેટી તરતરીમાં ગોરતના મોટા મોટા ગરમાગરમ દુકડા લઈ આવ્યો.

બન્નેએ બેસું ખાણું ખાણું. ખજૂરથી ફારિગ થઈ ઈત્તે ઉમરે અત્યંત નસતપૂર્વક પૂજ્ય.

“આપે ગરીબખાના પર શા દેવુએ તકલીફ ફરમાવી?”

‘કાલે આપ શરીફ પાસે કોઈ ધોડા લઈને ગયા હતા!’

“હા, ગયો હતો. પણ તે ધોડાને ઝોળખી ન શક્યો.”

‘બેચક’ તે સમયે શરીફ જતી કરી-બની પણ હવે તે આપે મંગેલી કૌંમતે ધોડા ખરીદ-

વાને તૈયાર છે. મહારા આગમનનો હેતુ પણ
એજ છે. હો, આ તેની કોમત !”

અને રહેમાને અદમદની સામે ઝીનીઝીની
દગલી કરી

અદમદે નફરતથી મોઢું ખીજી તરફ
ફેરવી લીધું

“ધોડા હવે મહારી કને રહો નથી.”

રહેમાન જણ્યો હતો કે બહુ ઝુરેતમંદ
હોવા છતાં પોતાની ગૈરતને કદી દાપથી જ્યા
દેશે નહિ. શરીરની બેપરબંધિ તેને આપત
પહોંચ્યો હતો. તેનું અરખી ગૈરપ આવી શુઠકતા
દાખવનારના હાથે પોતાનો ધોડો વેચવા તત્પર
ન થાય એ સ્વાભાવિક હતું. તે બોલ્યો:—

“યા અખી! શરીર ધોડાનું મૂલ્ય ધણું
ઝોણું ઝાંકયું એ વાત આપને નામગાર મુઝી
દશે હમીશમાં મેલે ચાપ ખાધી હતી હું તેમના
પતીથી આપની મુઆંશી ચાડું છું. આપ શરીરને
મુઆશ કરશે એવી આશા છે. આ દમ લઇ
ધોડો મહારે સ્વાધીન કરો. હું સાંજ લગીમાં
ધોડો કાઢી આવવાનું શરીરને વચન આપી ચુક્યો
છું એટલે ખાલી હાથ જઇ શકું એમ નથી.”

રહેમાન સમજ્યો એ મતલબ ઈન્ને ઉચારતો
દશગિઝ ન હતો તે બોલી જાયો:—

“વત્સલ! મહારી પાસે હવે ધોડો રહ્યો
નથી. આપ પધારો અને શરીરને જઈ કટા કે
ધોડા હવે તેમને કાઢી રીતે મળા શકે એમ નથી.”

ધોડો હવે અદમદ પાસે નથી એવું
રહેમાને યકીન થઈ ગયું. તેણે અવસ્યકાત્તે
વેચી માથે દશે એમ માની તેણે પ્રશ્ન કર્યો:—

“આપે ધોડો વેચી નાંખ્યો હોય એમ
લાગે છે આપે ધોડો જેને વેચ્યો હોય તેનું
નામ અને કેશણું મળે આપે. હું ત્યાં જઇ
બમણી કોમત આપી ધોડો ખરીદી લઉં.”

— “પણ તે ધોડો કાઢી રીતે આપને મળી
શકે એમ નથી. તેને વેચનામાં નથી આવ્યો.”

રહેમાને તબજબજ થઈ ઉપરાચારી પ્રશ્નો
કરવા માંડ્યા બહુ બેદને છુપાવવાની કોશિશ
કરતો હતો. પરંતુ રહેમાનની દડ આમળ તેને
અંતે કહેવું પડ્યું:—

“ભાઈ! આપ મહારા આંગણે પધાર્યાં
એટલે ધોડાને મહારે મુઠક કરવો પડ્યો. આપની
દાનવત માટે મહારી કને એથી સરસ ખીજ
કાઢી વસ્તુ ન હતી.”

રહેમાનની અગત્યખીનો પાર રહ્યો નહિ.
આવો પાણીદાર અને જનવંત ધોડો બજાર
ધાઈ ગયો તેથી તેને ભારે રંજ થયો. ધવાયકા
અંતઃકરણે તેણે પ્રાર્થના:—

“આપે ધોડો શા માટે મુઠક કર્યો? હું
મધ અને શરીરથી પેટ ભરી શકતો હતો.”

“એશક, શરીરથી આપ પેટ ભરી શકત
પણ શું કરીએ? સદ્બાગ્યે એક દોસ્ત સવારે
અર્ધથી પસાર થયો હતો જે ધોડુંક મધ અને
શરીરના દુકમ આપી ગયો હતો. મધનો ધણો
ખરો લગમ તો બાગડો ભૂખ્યાં વડ્યોની જેમ
ચાટી ગયાં. સકા નુકસાને અલબત તેઓ
ચાલી ન શક્યાં. પાણીમાં લીંબવી તે નરમ
થયથી બાળકોને ખરાબવાનો ઉપદોષ હતો
એટલામાં આપ આવી પડોવ્યા. મહારા સગમને
ગવાય ન કીધું કે એ વસ્તુ રહેમાનથી બચાવી
બાળકોને ખરાબાનું; જેઓ શાકાતી તકવીફ બર-
દાશી કરવાને ટેવાયકા છે. હું દેવામાં ફળી
ગયો હતો. મૂસા વહીવટીએ મહારો નાકમાં દમ
કરી મુક્યો હતો. એક તરફ બાળકો ખાવાનું
માંગતાં હતાં; ખીજી તરફ મહાકનો મરહૂર
સાદકાર મૂસા પોતાની હાથેથી રકમ તકલ્પ
કરી રહ્યો હતો. આ વરસે હજીની મોસમમાં
મહારો ઊંટ ભરી ગયાં હતાં. અને હાંથેઓ
કનેથી જે આમદની થતી તે ઊંટના અચાતક
મૃત્યુથી સદંતર બંધ થઈ ગઈ.

આ આમદની ઉપરજ વરસ 'લગી' અને કઈ લેતા. ઉઠના મરી નવાથી શકાકથી સુધીની નોખત જઈ પહોંચી. હું ઘોડાને કોઈ પશુ બોલે મદારથી વિખૂટો પાડ્યા તૈયાર ન હતો; નહિતર સંભવિત હતું કે દળ પટેલાં ઘોડો વેચી ઉઠ ખરીદત; પરંતુ ત્યારે બાળકોને જૂખથી ટળવળતાં જોઈ ન શક્યો, અને મૂસાના અયોગ્ય તકાજોએ મદારાં ધરિયાથી સ્વમાન સાથે રમત કરવા માંડી; ત્યારે મહેં કાઈ અમીરને ઘોડો આપવાનો નિશ્ચય કર્યો, મૂસાનો શરીફ ઘોડાઓ પ્રત્યે દિલચસ્પી ધરાવે છે એવું મહેં સાંભળ્યું હતું. એ કારણેજ હું તેની પાસે ગયો હતો કે એક સરસ ઘોડાને તેનેજ ત્યાં મદારા ધર જેવો આરામ મળી શકે છે, પરંતુ ત્યાં જઈ જણ્યું તો શરીફ ઘોડાઓને પારખી શકતો નથી. દરવાની ખાલીઓ અને દુ'બાની ચરખીએ તેને આંધળો કરી મૂક્યો છે. અને, પાંચસો રૂપીઆની ઝુરત હતી તેથીજ મહેં એ કોમત ખતાવી હતી. નહિતર એ કરતાંય વધુ દામ મળે એ સંભવિત હતું. સવાર લગી ઘોડો કારેજ મૌજૂદ હતો. મૂસાના કોઈ બીજા અમીર પાસે લઈ જવા વિચાર હતો. સદ્બાળ્યે તેજ સમયે આપ તશરીફ લઈ આવ્યા. અને મહેં જે વસ્તુ ખોલાના જૂખ્યાં બળકાનાં ટળવળાટ છતાં બચાવી મુકી હતી તેને આપ ઉપર કુર્બાન કરવાની ઈજાજત હાસિલ કરી લીધી. આપ જઈને શરીફને કહેલો કે સારા ઘોડા અગર મળી આવે અને મદારા જેવો કાઈ મરીજ બહુ તેને અલગ કરવાને મજબૂર બની ગય તો પાંચસો રૂપીઆમાં સરતા છે."

રદમાનની આંખોમાંથી આંસુઓ સરી પડ્યા તેણે હમદીપૂર્વક કહ્યું:-

"કાઈ ઘોડો તો દવે વાપસ આવી શકે એમ નથી. અમખત, તેની કોમત હાજિર છે. હું આ રૂપીઆ દવે હરમિજ વાપસ લઈ જવાનો નથી."

"કબૂલ કરી લઉં? એટલે ગોસ્તની થોડીક બેટીઓના બદલામાં પાંચસો રૂપીઆ જેવી મોટી રકમ કબૂલ કરી લઉં?"

"અસ્તગ દિરલ્લાહ...! ગોસ્તના બદલામાં નહિ પશુ તે એલ્સાન અને લાઈચારાના બદલામાં જે આપે મદારા પ્રત્યે જાહિર કર્યો. શરીફ આ તુકસાનનો ઝિમ્મેદાર છે. અને તેનાજ ખજાના પર એનો બોજ પડવો જોઈએ, અગર તે રાત્રી ન થશે તો હું મદારી કનેથી એ રકમ અદા કરી દઈશ. આપને મૂસાના મકરૂફ તકાજોમાંથી છુટકારો ન અપાઉં એ હરમિજ બની શકે એમ નથી. આપ આપનું દામ કરી ચૂક્યા હવે મદારી ફર્જ છે કે આપની તકલીફ દૂર કરું."

"પરંતુ આટલી મોટી રકમ શરીફ ન આપી શક્યો તો ખરેખર આપ તે પોતાની પાસેથી અદા કરશો?"

"ઝુર...ત્યારેજ આપી દઈશ ત્યારે શરીફ એ સ્વીકારવાને ના પાડશે."

"આપને આવી મુઝવણમાં મુકું એ મદારા માટે મકરૂફ છે."

"હું શરીફનો ન્દાનો બાઈ છું મોટા બાઈની મક્તી નિષ્કામતાસારે નાના બાઈએ બોયવરી જોઈએ."

"આપ શરીફનાં બાઈ છે?"

અહમદ માયાથી પગ લગી કંપી ગયો. એટલા માટે નહિ કે તે એક બાદશાહ યા એક અમીર સામે ઉભો હતો બલકે એટલા માટે કે રદમાન અત્યાર લગી તેની સાથે જે રીતે વર્તે છે તો જેમાં શીખંતાર્થ કે અદાકારની ખુમારીનો છોટો સરખો ન હતો. યા કદાચ એથી કે તે એક જગરદસ્ત મજબૂબી પેરવા સામે ઉભો હતો..

એને રદમાનના આમદને પણ થઈ અહમદે રૂપીઆ કબૂલી લીધા.

જીવનના રંગ

શાકિર

પાગલ

લોકો એને પાગલ કહેતા. એ પાગલ નેત્રો જાગ્યા. સૌને જીવાની આવે છે તેમ એને પણ જીવાની આવી. પંજાબ પોતા દિલના માનવીઓ જીવાનીનો વહેણમાં વેડી નાંખે છે; પણ એણે તો જીવાની સાથે જાગ માંડ્યો. એમાં એની હાર થઈ. એ પાગલ બની ગયો. પાગલ પણ એ રહે જીવાની માં ખોધેલી હાર.

ધાર—હાય બિયારી!

ધારે શું છે તે એ સમજતો નહિ. ધીમાં દઈ જેવું કંઈક એ અનુભવતો. ધીમે ધીમે એ લથડવા લાગ્યો. પડતા પડતા એણે જીવનની ખાંટ ગુમાવી દીધી. ન્યારે બધું ગુમાવી બેઠો ત્યારે-જીવનની પડીએ-કાંઈક કહ્યું: "હાય બિયારી!"

પરિજ્ઞાન

જીવન શોધવા એણે ખૂબ કશી માયાં નિરાશ થઈ એણે એકાંત સેવવાનો છાદો કર્યો. એને માનુષ્ય પશુ કે એ માછી મુયો છે એને પરસેવો, છાદયો, પરસેવો એટલે જીવન સંઆમણું પરિજ્ઞાન.

મજા

જ્યારે આખો માનવ સમુદાય એક બાંધી-વટાળ-વટાળથી ફના થઈ જવું. જીવન રહ કરે ત્યારે પ્રેમ પૈદા થાય છે.

પરતંત્રતા

જ્યાં જ્યાં, પરતંત્રતા, વસે છે ત્યાં ત્યાં બધેજ. પરતંત્રતાના પાછાયા, નજરે પડે છે. પ્રિયાના રાજ્યમાં કદી પરતંત્રતા હોતીજ નથી. પાંખ

હવામાં તરતા. પક્ષીને માંજરાનો શોધ લાગ્યો માનવીઓ બેગા રહી સાદ-સાદ ખાવા એને મન થયું. એને માંજરું મળ્યું. થોડી મુત પછી માંજરું એને પાંજરાની બહાર કાઢી મૂક્યું. એણે ઉડવા પ્રયત્ન કર્યો અને "હાય પાંખ!" કહી ઝીંબી ઉપર પડી મર્યું.

લૂલ! કો આંત્રી નેત્રી કુટેલી-કુષળ ઉપર એક મનોહર નાણુ પક્ષી આવીને બેઠું. શાળી સમગ્રી હવે એ માળો બાંધી અડોળ રહેશે. મસ્તીમાં આવી એ રોડવવા લાગી; ત્યાં તો પેશુ પક્ષી ઉડી મર્યું.

ખરું મુખ

તેને મળ્યાં પુરંકુઓનાં પળો એક પછી એક ઉચકાતા હોય એમ મને લાગ્યું. એકવેળાનું મીલન. એકવારનો વિયોગ. ફરી મીલન. ફરી એકવારનો વિયોગની ખંડીક. કાંઈ મેંજો શું થું ચંચાંતુ. હાય એમ મને લાગી આવ્યું. તેના તેજ શબ્દો, તેજ મીઠાશ, તેજ નિરોપ દેરંગ, તેજ પેડી પેડી ધાંતો; તેજ ધાર; તેજ તે; તેજ હું. જીવન સિતારનાં ગોરાઈ ગએલા તાર-વિટલા તોર-એકવાર ફરી સંધોપરવાર જીવનનું ખરું મુખ સમજાય છે.

મેં પાગલ

જીવન વિકાસને વેગ આપે તે કવિતા; એજ વિકાસક્રમને અટકાવે તે વિજ્ઞાન. કવિ અને વિજ્ઞાની બન્ને પાગલ. પહેલો જીવનની પેપેપાર જવા માટે. પેલો પેલો જરૂર છે. ન્યારે બીજો આ જીવનની તટે રહેલી અસંખ્ય વસ્તુનાં મૂળ શોધવામાં મસ્ત રહે છે. બન્ને પાગલ!

ખામોશ જવાબ

મેં એને સવાલ કર્યો "સી શા નિઃશ્વાસ કરતાં ક્યારે આંધી કરશે" રાકિયન માટે સજીવન. આજનું જગત આંધીમાં ફસાયું છે; જવાબમાં એણે તારાં આંધી અમર્યાબ આમનો માણસ આંધીમાંથી બચવા માગે છે. થતું આંધીમાં બતાવ્યું છે. દોરતી

કોણ મોઢું? પેલા નિર્લેપ, જેવા વિકરાળ માનવીએ ગીલોલ વતી આડ઼ ઉપર બેસી ચોંચો કરતા નાના પક્ષીને ફફડાવી મૂક્યું. નાના સરખા પક્ષીને મારવા માટે પણ માનવીની જ જરૂર પડે છે કે શું? ગીલોલમાંથી છૂટતો એવોજ એક કાંકરો માનવીને પણ તફાવી મૂકે ખરો કે? ગીલોલોલ, પક્ષી, કાંકરો અને માનવી એમાં મોઢું કોણ? શું આખા જીવન કરતાં પણ એક કાંકરો મોટો?

જવાબદારી! "તમે તમારું જીવન કાંને આપી દીધું?" એણે મને પછડ્યું.

"તમને" મેં જવાબ આપ્યો. "વાદ" જે પોતાના જીવનની જવાબદારી લેવા તૈયાર નહિ હોય તેના જીવનની જવાબદારી કે "આ" માટે લઈ?" એણે દસતાં દસતાં જવાબ આપ્યા. કોણ મળે!

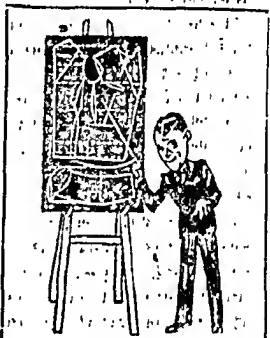
"કેટલાક કહે છે "સંતોષમાં સુખ છે", કેટલાક માને છે કે "સુખમાં સંતોષ છે". બેમાં ફેરુ ખરું તે, હજી નહીં થયું, નથી. એવો છે.

જીવનમાં આવતી દરેક મજા, દરેક આફત, દરેક મોટે ખરદાસ્ત કરનાર બાબતોમાં માનવીને મ્યારે જોવો છે

આંધી જીવનમાં નિન નથી આવતી એમીએ પહેલે જોઈ દરેક અનુભવી દરેક હૃદયમાં ઉત્તી એક એક પ્રેમ દિશિ આંધીજ છે ના! લાખો, શરીરો, ન્યારે ખાતા વચર, મુજે છે ત્યારે જગત ઉપર કેટલાંક આંધીઓ વધમ

બોલતાં માનવીઓ કરતાં-કોઈ દલાકારનાં શંત અને નિર્લેપ જેવાં દેખાતાં માનવીઓ સાથે દોરતી કરવાથી આપણને થતું જાણવાનું મળે છે. કવિતા મુંઢરી

કવિતા મુંઢરીને જોવી છે? એ નથી કવિની દલમમાં; એ નથી મયની પાલીમાં; એ નથી છિપાના નયનમાં; એ વસે છે દરેક મીરાંપલા દિલના નાશમાં.

ધી

ઈમ્પીરીયલ ટેલરીંગ કોલેજ

પ્રો. વી. એ. પુનાવાલા
રેસનરિય, ઇન્સ્ટ્રીક્ટ, પાંડીની ટાંચી સંજો, મુરત.
દરજીકામે શીખવાનું આદર્શ સ્થાન
થઈ માટે મહત્ત મુચનાપત્રક મંગાવો.

વ્યક્તિગત-રોષ

લેખક:-નિસાર

હાલની રાજદારી હોંસાતોરથી કૌમ થોડી સળવળી છે; અને તે દરીદ્રિયાં દરોળમાં રહેવાના બળભાષિત માટે મથી રહી છે. એના આ મથનને લઇને કપાંક કાન્તિઓ, કપાંક ઉપકાન્તિઓનાં યુજન થઈ રહ્યાં છે, અને તેના પ્રતાપે, કંઈક સામાજિક પરિવર્તનને અને પસંદાઓ થતાં દેખાય છે. સમાજ સુધારાની આ ચળવળને વેગ જરા મેળો છે. વળી તેનાં પ્રવાહ-માર્ગે પણ ફટાપેલી રીતે વહે છે. અર્થાત્ એકજ લાકડીએ અને એકજ લીડીએ ચાલતા રહેવાની આદત કૌમમાં હજુ વધુ કેળવાઈ નથી. એના લીધે એવું સામુદાયિક બળ આપણને ભેમવતા ધસારા જેવું સાક દેખાઈ આવતું નથી. છતાં પોતપોતાના માર્ગમાં અને પોતપોતાના વર્તણૂકમાં અમુક છુની, ધરેડને છોડતા જવાની અને તેને સ્થાને નરીન સાદી રીતભાતોને અપનાવવાની ચળવળો ચાલી રહી છે. આપણી કૌમ જલ્દી સમજે, તેની દોષ તો તેને ભેળવું હતું કે, રાજદારી કેન્દ્ર-સોની માફક સામાજિક સુધારાની સમાજો પણ તે બરત. અને સમસ્ત યુગરતના મુરિબોની સરદારી લે એવું એક વગદાર મંડળ નામી તેને તણકાખંધ વેગવંતી કરત... પેણુ એવું થતું હજીવળી દીદામાં આવતું નથી. એ જરા ખેદકર ખરું.

સુધારાની આ ચળવળનું ૧૫ એવું દીક્ષામો આવે છે કે માર્ગમા એક ન્યાયિ પંચાયત; અથવા કુલ મંડળ ઉચું થાય છે, અને તેના અમુક ધારાધોરણો નાથી મરણપરણનાં કુબૂધ ખરેખર વિષે યુએસ ચલાવાય છે. મામલોકને વધુ સફાર આપે તો મહેસા, લાયચેરી વગેરે

જેની કૌમહિતની વધુ પ્રતિષ્ઠાની પણ દેખરેખ રખાય છે. વરસમાં અમુક મિટિંગો બરી લોકોને બેઠુદી અને બહેલો આદતોથી વારવામાં આવે છે.

પણ આવાં મંડળો સંગીન કામ કરી શકે તે પહેલાંજ (કણી ખરી જગ્યાએ) મરી જતાં દેખાય છે. અથવા મરણુતોલ દાહતમાં. તે છંવતાં દોષ છે. એવું કારણ શું હશે; તે તરફ હું લાંચોર્લુ ખાન દારવા મારું છું.

એ જણીને તમને નવાં. લાગે તો પેણુ હું તો એમજ માતું છું. કે એમાં મંડળના કાર્યવાહકોની અધિગા આકરણ જેવી ભેમખી વર્તન સરણીજ મુખ્ય જવાબદાર દોષ છે. ઉધાતું છે, કે, અજરણો બધો દારોમદાર એ મંડળ ઉપર દોષ છે મંડળ જેટલું સેવાભાવી અને સાક દિલનું હશે, તેટલીજ તેની જીવનરોરી વધુ લંબારો તે તેના કાર્યોને વધુ સફાર મળશે. પણ જો તે દેખાદેખી યર કરેણું અથવા નામ ખાટવા ઉચું કરેણું હશે તો તે જતે દહાડે નિખાણ મળેજ રહેશે. આગેવાનીને બદલે જેઓ કૌમને પાછળ રાખી પોતે આગળ આવવા મથતા હોય છે. તેમને કૌમ બહેલી મેડી-એળખીજ કાટે છે. અને તેના તરફથી મોટું ફેરવીજ લે છે.

આગેવાનોની ભેમખી વર્તનસરણીનાં અર્થ એમ થાય છે કે, તેઓ પોતેજ મળીને ધડેલા કૌમ માટેના કાપદાથી પોતાની જાતને મુકત બાકાત રાખે છે. જેમ દરેક કાપદો રાગને લાગુ પાડી ચકાપ નહિ. તેમ એ મંડળના સંચાલકો પણ મન ફાવતા સિવાયના બીજા

કામદા કે રિવાજ પોતાની જાતને યા પોતાના ધરમાં લાગુ થવા દેતા નથી. હુંકાણુમાં, તેઓ કૌમને જે રસ્તે દોરવા માગે છે, તે રસ્તે પોતે આપવા નથી માંગતા. ઉચે માંચકે યદી બાપણુ કરનારા એવા રહ્યો નિત્ય જીવનમાં પ્રણુ કૌમી ભાઈઓથી ઉઠ્યા અને ચત્રાજ રહેવા માગે છે.

આ બાબતને વધુ સમજવા માટે નીચેના દાખલો ઉપયોગી થઈ પડશે. ધારો કે ગામમાં યુવક મંડળનો દરાર થયો કે 'ચાદીમાં કાષ્ટ એ કાષ્ટપણુ પ્રકારના વાળ વગાડવા નહિ, કાષ્ટપણુ અણુધરવામી રસમ આદરવી નહિ; જરૂરી ખરચ પણ અમુક પ્રકારનું અને અમુક હદમાં કરવું.' હવે આ કામદા અનુસાર ગામમાં ઘણી શાદીઓ થતી રહેશે. માંદારો અને ગરીબોને બેઠાને ત્યાં એક કાષ્ટો કડક રીતે પગોતો રહેશે પણ મારો મંડળના મુખ્ય સંચાલકો પીડી એકાદના લગનની શુભ ઘડી આવી પહોચશે ત્યારે લગ્ન એ કામદા પ્રમાણે નહિ યાય, ઉલટું ઉલટું થશે જે રિવાજો વરસોયા ગામ પાર થયા હશે તે પણ વળીને પાછા અડી આવી ઉભેલા દેખાશે. અને તે પણ એટલા પૂરકાથી મહાસત્તા દેખારો કે કૌમની ટ્યુપચુ બ્યક્તિઓનાં (અંતરાત્ત રહેલાં) દિને જો એ તરફ આંદોને પાછાં વળે ખરી રીતે થતુ તે એમ નોંધ્યે કે તે આગેવાન હોઈ વધુ સાદાઈથી લગ્ન ઉજવી પોતાનો ઉત્તમ દાખલો કૌમની સામે રજુ કરતો પણ તેમાં કંઈ થતું ત્યાં દેખાશે નહિ. હવે પેલા કૌમસેવાના હિમાયતી અને મંડળના મંત્રોને તમે કંઈ કપકા જેવું કહેવા જશો તો તેઓ શરમના માર્ગે નીચું જુએ, એવું રમે સમજતા તેઓ તો હિંમત અને સિદ્ધતથી જાણમાં એમને કહેશે કે એ તો મંદારો Individual Taste હતો. એમાં તમારાં આંખ કાઈથી કંઈ બોધાય કે ટાકાય નહિ. કૌમ

વિરુદ્ધતી આ મંદારીને Individual Taste કહેવાય કે નહિ? એ સમજવા માટે આપણે એ ટેસ્ટ એટલે શું તે પ્રથમ સમજવાની જરૂર છે. Individual Taste એટલે વ્યક્તિગત શોખ અને એની વ્યાખ્યા મારી સમજ મુજબ આવી હોતી જોઈએ કે 'વ્યક્તી તરીકે આપણે એકલા જ જરૂરી ઉપભોગ બોળીએ (મજા માગીએ) તે.'

વ્યક્તિગત-મજાના આ અર્થ સમજ્યા પછી આગેવાનો આપે તે જવાબના અર્થે આપણે સમજવાનો પ્રયત્ન કરીશું. પ્રથમ તો કૌમના દરાર પર બંધવા પછી એ આગેવાન વ્યક્તિ તરીકે પણ કૌમની વ્યક્તિ ગણાશે, તો પછી કૌમના એક રૂઢ તરીકે કૌમે નક્કી કરેલાં કરારથી વિરુદ્ધ જવાનો તેને હક શાનો રહે છે? તેમ જતાં વાળ વગાડવા, રોકા નચાવવી, દારૂખોલું ફેંકવું, અને શાદીનું જમણુ આપવું, એ બધાં કામો વ્યક્તિગત-મજા તરીકે ગણાય ખરાં કે? શું, એ મંત્રોથી બોળીએને પંથું તેઓ મોત-રતા નથી કે? એક યા બીજી રીતે જનસમૂહ એમાં ભાગ લેતો નથી કે? વળી રોડના જલ્સા જેવા શુભ (1) કાર્યોમાં તો કૌમના પીરસા પણ ખાત્રી થવા માટે છે. શું એવું જ નામ વ્યક્તિગત મજા કહેવાનું હશે કે જેને એક વ્યક્તિ માણતા એમે ને બધી કૌમ એની લહેજમ યાએ આમ જોવાથી તો આગેવાનો જેને માણી શકે તેનું નામ Individual Taste એવો અર્થ થતો દેખાય છે. આટલું આપણે તો એટલું તો સમજીએ કે, વ્યક્તિના દરેક હકો સમાજ જૂંટની શકે નહિ પણ એ હકો એવા હોવા, પણ નોંધ્યેને? રોકા નચાવવા અને વાળ વગાડવા જેવા કૌમને Individual Taste માં ખંખાવવા અર્થે છે, તેઓ આડે દડાડે યા રોજ એવા

‘કારવાં’

કામો કેમ કરતા નથી? જો એમ થયું હોત તો થોડી વારને માટે કૌમ- તેમના જવાબને માન્ય. પણ રાખતે જકે હશે! એ તો તેમનું નિલ છાનનું એક- એમ છે, પણ આ તો ચાલીને આવાજ પ્રસંગે અવગુજર કરવું છે. અને તેને-શબ્દાને-થોળામાં ખપાવવું છે આનું નામ છંદકાની ખારી. અથવા ચોરીની શીરનોરી તુલિ તો બીજી શું? એમજ હોય તો શા માટે ખુસ્સમ ખુસ્સા જુના રિવાજોને કેમ નબાવતા નથી? પણ એમ કરવા જતાં તેમને આગેવાની જતી રહેવાનો કર રહે છે અને તેથીજ આવા નવા તુકા ઉદ્ધારાય છે.

આ છે આપણા મંડળો વધુ સારે કામ તૈયારી કરી શકતા. તેના માર્ગની આડખીલી આ છે આપણા મંડળના પ્રમ. વધુ ન જમવા દેનારો સ્વાપ્ને જ્યાં આગેવાન આવા તક

સાધ્યો હોય ત્યાં સુધારનાં કામો પણ દોહવાન થવાની.

‘અર હમી’ મકતબો હમી મુલકાસ્ત; કારે તિફલોં તમામ ખાદદ શુદ્દ.”

તાજ કું. લી. લાહોરનો તૈયાર કરેલો

“સુરમા મુકબિયુલ ખંસર”

શીશી. કા. આઠ આના

પેકેટ કી, એ આના

વિદ્યાર્થીઓ, ઉસ્તાદો, કેટલાયે

વર્ષોથી વાપરે છે.

ધી રાહેરે સ્ટોર્સ, કલુપીડ, સુરત.

“કારવાં”નું વાર્ષિક લવાજમ.

ફિન્દ માટે રૂ. ૪,

બર્મા માટે રૂ. ૫,

આફ્રિકા માટે રૂ. ૮, (શ. પા)

પુટકે નકલ સાત આના.

“કારવાં”ના બહાર ખખરના દર.

આખું પેકજ ૧/૨ પેકજ ૧/૪ પેકજ

૧૨ માસ રૂ. ૬૦, ૪૦, ૨૫,

૬ માસ રૂ. ૪૦, ૨૫, ૧૫,

૩ માસ રૂ. ૨૫, ૧૫, ૮,

૧ માસ રૂ. ૮, ૬, ૪,

ટાઈટલ પેકજ અને મેટરની વચ્ચેની

બા. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ.

બહાર ખખરનાં નાણાં એડવાન્સમાં લેવામાં

આવે છે.

આઠ શીલોગ્રાફીઓનું જવાજમ. સ્વીકારવામાં આવતું નથી. બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓફિસ મોકલવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ એડ્રેસમાં ખીમે મુજબ નામ ભરવા વિનંતી છે. **Vahshi Sahitya Karyalaya, Surat City.** રેપર ઉપર આવક નંબર નલખવામાં આવ્યો છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવેલ.

“કારવાં”ના નમુનાના અંકો તરીકે ફક્ત ૧ થી ૪ સુધીના અકોશ મોકલવામાં આવશે અને તેને માટે દર અંકની કીમત તરીકે ૦.૦૭-૦ પોસ્ટેસ્ટાઈપ મોકલવા. ચાકુ વરસ માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે મોકલવામાં આવશે નહિ. પહોળી સાહિત્ય કાર્યાલય કલુપીડ, સુરત.

“કારવાં” ઉસ્વી માસની ૧૫ તારીખે પ્રગટ થાય છે. આઠકાંએ મોકલેલી.

પ્રિયાની પ્રતિક્ષા

[એક મૌલિક લાવના ચિત્ર]

લેખક: ઇન્જન, ધોરાજવી (મદ્રાસ).

આંખે તમપ રહી હય તેરે ઇન્તેઝારમેં

"તું ક્યાં ગઈ? આજ તું ક્યાં છુપાઈ છે ?

ક્યાં અસોય થઈ છે ? ?

હસ મિનીટ-પંદર મિનીટ-અર્ધો કલાક
ઓહ! હજુ ક્યાં સુધી તારી રાહ જોઉં ?

લોકો-મદને સતરમી સદીનો સુધરેલો
"મગતુ" ન ગણી લે ચારે કુટની જગ્યામાં

ચુકર લખાવતાં ક્ષેત્ર ક્યાં કાઠી દીખાવીએ
"સરકસના સોદા"ની ઉપમા બેઠું ન કરે । હવે

કરું શું ?

લે દૈનિક પેપર વાંચું । અરે પણ એમાંએ
ચિત્ર ક્યાં ચોરે છે ? હલ્ય તારી પ્રતિક્ષામાં

ચુરે છે, તારાજ-ધિયકમાં. ત-મપ-છે, પછી
બધા પેપરમાં ચિતરાએલા કુલ્લક સંદેશાઓ

કે વિગ્રહના સમાચારો બાજુવા એ કઈ રીતે
ઉત્સુક બને ?

ક્યાંએ દિલ ચોટવું નથી, રાહતારીએ
મદારા માટે શું શું વિચારતા હશે ને ? કેટલાક

તો હું, તારી રાહ જોતાં ઉભા છું એમ
કલ્પી પણ ચકતા હશે

પ્રિયા...તું નિલ તો બરાબર રાધામસર
મળે છે, તારે તાંતાગિક મિલન કેટલું સુખદ

બને છે, ત્યારે હું કેટલો દર્પીત થાવું છું ને ?
પ્રિયા... હું આવી કહી તારી અપેક્ષા કરતો

નથી. હું માતું છું કે તું બેવડા નથી । હમણાં
નહી તો થોડાક વધુ સમય પછી પણ તું આવીનેજ

રહેશ. એની મદને શ્રદ્ધા છે, પુરો વિશ્વાસ છે.

છતાં એક પ્રેમીનું હલ્ય કેટલું સાગણીમય હોય
છે એવું જ્ઞાન તને ક્યાંથી હોય ?

પ્રેમી જનો પ્રેમદાતા સન્માનમાં મહાઆત્મ
ત્યાગ અને કુરબાનીઓ આપીને પણ પ્રિયાની
પ્રીત તારી રાખતા હોય છે. બહુ એક વખત
સમસ્ત જગત તરફ પંથુ પ્રેમીને તીરસ્કાર થાય
તો પણ પ્રિયાને ખાતર જમતને ખરાબ નથી
કહેતા એક સાધરે આ વાતનો રૂપરૂ ઉલ્લેખ
કરતાં કહ્યું છે કે:-

"ચુરા, અમાનેકો હમ ઉસલીયે નહાં કહેતે,
કે હય શમાર તુઢારાણી તો ઉસ અમાને મેં ।"

અર્થાં:-"અમે જમતને યુર નથી કહેતા
એવું કારણ એટલુંજ છે કે જગતમાં અમારી

પ્રિયાનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે.

પ્રિયા હું પણ એક પ્રેમીજ છું ને । તને

શું કહું ? તું જાણે છે કે પ્રેમીઓના વિયોગ
સમયની એક એક પેળ એમને એક "વરસના

લાંબા સમય જેવી લાગી લાગે છે, વિયોગનું
જલન લાગ કરે હોય છે. આવીજ એક "વિયોગ

રાત્રિનું વર્ણન કરતાં એક સાધરે કહ્યું છે.

"દમ નિલ જતા ટૈ, હમ્મોઈ ઇલા દેતી હય,
દિગજી રાતમા ઢૈ, એક ક્યામતજી રાત ।"

ત્યારે હું કાણુ ? તારી રાહમાં અર્ધો
કલાક થયો મદારી પગે પગે પણ કાતિલ

નીચડી હસેને ? તારી વિયોગ વ્યથામાં થેરાઈ
હું પણ કુઝી થતોજ હોઈશને ?

એ આવી... એતે તું આવી ખરી! આવ... પ્રત્યે કેટલું સમત્વ ધરાવું છું... તારી પાછા-
સમીપ આવ! મહારી બધાને બંદો આજ... કેટલો થેલો છું! એનો કંઈએ વિચાર ન
તો લાગે જ...

અરે! આશું? આખા પલ્લુ આજે-ઉંમરે! આમ બેવડા થવાનું કદી મન થાત નહીં! પૂંજુ
ચડી છે કે શું? -આવનાર- તો ખીજીજ કોઈ પ્રિયાઓ વિચાર કરવા જાણતીજ ક્યાં હોય
છે... મહારી પ્રિયા ક્યાં છે!... છે! કે તું વિચાર કરે!"

હવે તો હવે યથા, પ્રિયા તને આજે શું જોડ્યું છે, કેમ રીખારી રહી છે? શું તને કંઈ થયું તો નહીં હોય? તારા પર કેમ આક્રમ તો આવી નહીં પડી હોયને? કાણ જાણે શું થયું હશે? મહારી વિમાસણ-હવે તો ધેરી બની રહી છે, તને ક્યાં કંઈ અકરમાત તો નહીં નાથો હોયને? કે સમજ પડતી નથી વિચાર સાંઝરમાં પ્રથળા ગતિથી મોજાઓ ઊઠળી રહ્યાં છે. હું મહેરાઈ રહ્યો છું, અંકળાઈ રહ્યો છું.

જસ હવે તો થાક્યો, બને ખીજાઓ પ્રેમવાને કંઈ કહેતા ન હોય! હું તો કંઠીય. આ... બેવડા આ... ફર... તને તો ધંધું કહીય! તો આજે અવસ-દગેજ દીધો અરે... બેવડા કંઈ તો વિચાર કરવો હતો, કે હું તારા

જોડ! અગીયાર વાગ્યા! ઓશીસનો ટાઇમ કમારનો યથ ગયો, હજુ પલ્લુ ઓશીસે ક્યારે પહેંચીય, અને ન્યારેયે પહેંચીય, ત્યારે મેનેજર- અને ઓશીસના માણસોની આંખો ફારી જશે.

હવે તો ખાતરી થઈ કે આજે તો તું નહીંજ આવે, ઝુરે રસ્તામાં તને અકરમાત નાથો હશે, અને તારી સાથે અથગ્રય કોઈ નિર્દોષ બંધિતનું જીવન આજે પુરુષાઈ મધુ હશે

તો લે! આ મુંઝીમ તરફ જવાની મારી ખારી 'મોંઝરેબસ' હું આજે રેફી કરીનેજ જલદી ઓશીસે પહેંચું છું.

અરે પલ્લુ મજવામાં એકજ આંતો છે એવું શું!

લેખકોને.....

વિનંતી કરવામાં આવે છે કે "કારણ" દર અંગ્રેજ મહીનાની પંદરમી તારીખે પ્રગટ થતું હોવાથી તેમના લેખો પહેલો તારીખ સુધીમાં મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

"પ્રેસ મેટર" તરીકે લેખો અને કાવ્યો લૂક પોસ્ટરથી મોકલી ચકાવે છે. "લૂક પોસ્ટ"માં પત્રોમાં લખવા જેવાં બેચાર લાખોના, લખાણો જે હોય તો તે નોંદ પેઇડ મથાવ છે તેવા નોંદ પેઇડ લેખો અને કાવ્યો સ્વીકારવામાં આવતા નથી.

દરેક લેખની નામે પુરૂ નામ અને રુનનામું હોવુંજો જોઈએ. જે તખતેજુસથી લેખ પ્રગટ કરાવવો હોય તો તે તખતેજુસ લખી, તંત્રીની જાણ માટે નામે નામ અને પુરૂ સરનામું અવસ્ય લખવા ચૂકવું નહીં. તે સિવાય બીજું કાંઈ લખવું જોઈએ નહીં. "આ લખણો અને સૌને સલામ" આ શબ્દો લૂક પોસ્ટને બંદને "પત્ર"ની જાણનીમાં પોસ્ટ ખાતું લખી નોંદ પેઇડ કરવા ચૂકવું નથી.

ભાષાનંતર હોય તો સારું લખવા કૃપા કરવી. અન્ય સામયિકોમાં પ્રગટ થયેલ લેખ મોકલવા નહીં. લેખો કાળજીની, એકજ પાલુએ અને રંગમંડ અક્ષરોમાં લખવા જોઈએ. [તંત્રી]

અંધસિદ્ધુની ઇતિહાસ

અંક : જામી ધોરાજીવી

યા ખુદ, તારા વિના કેને હવે યાદ કરે ?

મુજ અંધાપાની કહે ક્યા જઈ ક્યાં કરે ?

દરબાર પેટની ખાતર હું સદા ભાઉં છું;

આંખવિશુ તો મહીં દોકરો ખૂસ ખાઉં છું;

આંખમાં અરક નિહાળીને સતાવે છે ધણાં;

અંધ નિરખીને મને રરતા બતાવે છે ધણાં.

દુર્દસા જોઈ અરે ! વિશ્વ હસે છે મુજ પર;

જાણી પુલકે જતી નિદ્રા, ને લગાવે પત્થર.

સંકટો સહેવા હવે કેટલો મજબૂર બનું ?

કંઈ નહિ આંખ દે વા રગ તો હું મજદૂર બનું.

એમતા સંકટો સહેવાને મને કામ નથી;

એની લિલાયી ખુદા મુજને કંઈ કામ નથી.

મુજને તો અંધ ક્યોં એજ વધા છે દિલની;

આંખ દે-આંખ દે-વા રગ એ કુઆ છે દિલની.

ખાકના પુતલામાં તો જાન કરી છે પયલા;

તારી કુદરત પર પ્રત્યેક થયો છે શયલા.

પણ મહીં જોને તું ચાહે તેને આખાદ કરે;

ન બચાવી શકે કો જોને તું બરગાદ કરે.

જળ મહીં રમજ મહીં પ્રત્યેકમાં કુદરત તારી;

પુષ્પમાં ખુશબૂને રંગત છે નિહાવત સારી.

આકમાં પાનમાં ફળફૂલમાં તુજ વાસ વરો;

છો નિરંજન ને નિરાશર છતાં વાસ વસો.

એ જ્યાં રિયની શક્તિમાં છે તાકત તારી,

વિશુ પાયાની નિશાધાર ઇમારત તારી.

આંદ સરગને સિતારાને વખાળે સહિમન;

આંદની રાતમાં આંદ પશુ માણે સહિમન.

યા ખુદ તારી આ કુદરત પર સદો ભાઉં;

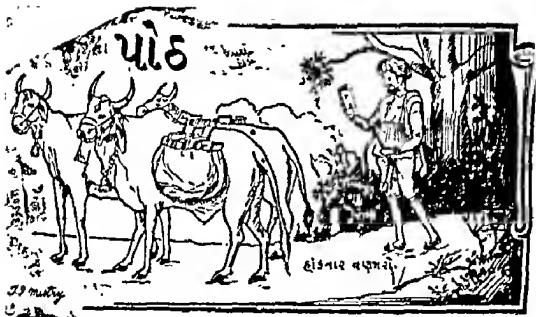
નયન અપે તો બધું નિરખીને ખુશ ખુશ થાઉં.

નયન વિદોશને જોવા ને કહો કેમ મળે ?

દિલમાં તો થાય છે આ દૃશ્ય બધાં કેનાં હશે !

તારી કૃપાની હવે આશ ધરી જોડો છું;

એક એનીજ હું પ્રતિજ્ઞા કરી જોડો છું.

(ગયા ચંક્રી ચાલુ)

૨૧. "સાદીક" સાદબ દાણ મદ'મદ અ. રાવણના વખતના પુરાણ અખાગ્રના ખેલાડી છે. એઓ અરબ દેવા છતાં ગુજરાતમાં રહી ગુજરાતી અને તે પણ અસલ ગુજરાતી થઈ ગયા છે. એમની કથનમાં કથા છે. "દિલ્લિસ્તાન"ની 'ચોર' વાંચનારાઓ એમની ચોરદાર કથનથી પરિચિત હશે? લેખન કરતાંએ વિવેચનમાં એમની કથન ખૂબ જાણે છે. રાજદારિ ક્ષેત્રમાં એકવાર મદ'મદઅચી, -સૌકતઅલીની ભેટી ખૂબ જાણીતી હતી, તેમ સાહિત્યમાં "રાયદા-સાદીક"ની ભેટી ખૂબ જાણીતી હતી. બેધડી મોજમાં કનૈયા તરીકે 'સાદીક' ખૂબ ચમકવા લાગ્યા એમની કથનમાં નવિનતા રણ કરવાની શક્તિ અને પ્રતિભા છે; છતાંએ બેધડી રોજ છાંવવા પછી એમનું તેજ ચંપુ પડ્યું દેખાઈ છે. એમનામાં મૌલિક રણ કરવાની પુરેપુરી શક્તિ છે; છતાં અનુવાદ તરફ એઓ પણ પલા દળી ગયા છે. "મદામા રોખસાદી", "ઝર", "રઝીયા", "માલિખ", "દરબારે અઝગરી" "ન્યારે તેઓ ઉપકાર કરે છે." વગેરે અનેક પુસ્તકો એમણે પ્રગટ કરી ગુજરાતી લાયજેરીઓને સખર કરી છે. ગાંધીવાદી વિચારપ્રણાલીના વિરુદ્ધ કલમ દારા કેડ ખાંધી છે. એ અને એમની

આદિસ મદામા અને પરમાત્માની વિરુદ્ધ કરવામાં અનેક મનાય છે। જો ધારે તો ગુજરાતમાં એકાદ સાં માસિક કાદી સાહિત્યમાં અમર થઇ જાય એવી એમની શક્તિ છે, છતાં કાલુ જાણે કેમ એક ડેખી પેપરની આદિસના લંબામાં મુરલીની કાણી સંતાર્ધ રવા છે।

..

જનાખ "સાલેહ ખાદીલી" સાદબ: એ પણ જાતે અરબ છે અને વરસોથી વ્યાધુ ખાદને ગુજરાતીની પાછળ લાગ્યા છે. છોટા દોઢ દાયકાથી એમના હિતદાસિક લેખોએ મુશ્કેલ ગુજરાતમાં એમનું વિશિષ્ટ સ્થાન નક્કી કરી દીધું છે. એમની સંશોધન શક્તી સારી છે. એમની સાદી અને સરળ ભાષાને લીધે ખીનઓની જેમ એઓ દળની જાળીનમાં લપસી જતા નથી। 'કારવા'ના ૧૦મા અંકમાં "મુદ'મદ તુલક" વાળા એમના લેખ સાથે એમનો વાંકરી મુજોવાળો ફાંકો ફોરો નીરખીને હું તો પહેલી નજરે એમજ સમજા બેઠો. કે એ પોતેજ મુદ'મદ તુલક હશે! બીજા સાક્ષરોની જેમ એ માંવકાંખવા નથી। એમના અક્ષરદેહની જેમ એમનો ભૌતિકદેહ પણ એક હિતદાસિક લેખકને લાયક પ્રતિભાશાળી છે. એમને સચીવ રેટ તરફથી રાજમાન્ય નો

ખિતાબ મળ્યો છે, અને વારસામાં ઇતિહાસિક માન મળ્યું છે !

∴

જનાથ "મુસ્તુફાખાદી" સાદબ છેલ્લાં થોડાંક વરસોથી એમણે કલમ મુખી કાતર પકડી છે. પણ તે કોષનાં ખિરસાં કાતરવા નહિજા! કાતર સાથે ગજ પકડ્યો છે; એ ઉપરથી તમે એમ ન સમજ લેતા કે તેઓ સાક્ષર મરી

વાર અગાધી જાય છે ખરા! પણ મુસ્લિમ ગુજરાતનો એમનાથી મોટી મોટી આચાર્ય છે કે જેમ 'સાદિક'માં એમનાં "લોહીનાં આંસુ" એ ગરમી આપી હતી તેમ 'કારવાં'માં એમનાં "ઉંઘા આંસુ" ઉપલ પાપલ પેદા કરે! પણ ચારે દિશાએ દોડવાનું પડતું મૂખી વ્યવસ્થિત રીતે કલમ પકડે તો એમ થાય ને! અમારી દુઆ છે કે ખુદા એમને

શેખઅલીની ચેતવણી

કબીર કહી ગયા છે કે, કુતરું પાળવું નહિ, એમાં જે પીડા ઉભી થાય છે. "રીઝે તો રમે ને ખીજે તો ડસે છે." શેખઅલી ચાચા પણ આજે એવુંજ કહે છે કે, ફૂન મોઝુદ હોય તો કદીયે લાડુતી મોટરમાં બેસવું નહિ. એમાં પણ બેજ પીડા ઉભી થાય છે. એ ખૂશીથી દોડે તો હાડકાં બોખરાં થવાની અને છંછેરાય તો ખાવડાં ઢીલાં કરવાની, માટે હે શેખ !

“ચિરા કારે કુનહ આકિલ કે બાઝ આયદ પરોમાની.”

(બરીબ સમજ દહોએલા હદાપણા આધારે.)

ટલર થયા છે! ના ના, કાપડીઆ થયા છે. પણ લેખકના પંથમાં પાછળી પેદાશ નહિ ને પડીની કુરસદ નહિ જેથી કલમ પાળી મુખી કાપડના તાડા ન ઉધામે તો શું કરે! જોષામાં જોષા એક કબીર વરસ મુખી તેમજ સતત સાદિત્ત સેરા કરી હતી 'સાદિક' જીવ્યું લાંમુખી એમની, કલમ પણ ખૂબ કારતક આપી હતી પણ એ કોઠેકુંથી રીતેલથી જાય એમ નથી. 'કારવાં'માં પણ કોઠ કોઠ

પંથમાં બરકન અને કલમમાં નિયમિતપણું અતા કરે! આખીન. ખીતબોતી જેમ એ પોષનાં કદન ઉતારતા નથી પણ કદન પરોવાયે છે! બાઈ 'મુસ્તુફાખાદી' 'કારવાં'માં કદનાચાંદ બનવાને બદલે શુકલપણના ચંદ બને એજ વાંચના છે બેલવાજ બેલાઈએ તો 'મુસ્તુફાખાદી' બેલાય અને એમનાજ મામતા 'મજનૂ' શા માટે રડી જાય! લપલાચળા મજનૂ સાથે આ 'મજનૂ' સાદબને જરાપણ

સંબંધ નથી, અને નતો તે અસહ્ય મજબૂતી. જેમ કોઈ લયવાળી પાછળ પડ્યા છે ! હજોના દોડા પકડવાથી કુરસદ મળતાં બળદોના કસિ પકડવાને બદલે કમમને પકડે છે ! જેનાં કવેળા 'સાદિક'માં દર્શન દેતાં તેમ 'કારવાં'માંએ વખતે જગજી નવય, પણ પ્રતીતી સેવામાંથી કુરસદ મળેતોને ! નવિન છતાં એમની લેખિની આશરપદ જણાય છે !

..

“નાચીઝઆદમ” સાદબ એમના ઉપનામ વિપર્યાય તમને સમજતુ નથી કે એઓ સુરીઝમ તરફ દોડ્યા આદમી હશે ? છકબાદને તો એઓ એકદમ ધોળાને પો ગયા છે. ઉર્દૂ કિતાબોના તો એ કીદા છે ! લેખન શક્તિ સારી છે પણ લખવાની ધૂન નજે ‘તોજ લખે, નહિતર એ અરખી’ ઘોડા જેવા તેજ તોખાર હોવા છતાં આપણા દેશી રૂઢીઓની જેમ અડી નવ પારા ! સામાજિક સુધારા અને કોમતી પ્રગતિમાં સક્રિય ફાળો આપના લેખક છે, મુસ્લિમ ગુજરાત એમનાથી ઘણી આશા રાખી શકે અને તેમાંએ ‘કારવાં’તો ખાસ છોતરાફાઈ ધાર્મિક લેખકોમાં ‘એમનું’ સ્થાન મોકકસ ગણાય ! હોલે હોલે એમણે સાદિત્ત અત્યે કેમ ઉદાસીનતા સેવવા માંડી છે એ સમજતુ નથી ! વનમાં પેહા નથી છતાં સાદિક—

‘મૌલાના અબ્દુરરહીમ એન્ડ મૌલાના

અબ્દમદે અશરફની કું. આ કંપનીએ ગુજરાતની ધાર્મિક દુનિયામાં સારી ભરતી આંજી છે. મૌલાના અબ્દુરરહીમ સાદબે બાર બાર વરસ

સુધી ‘સાદિક’ જેવા સફળ માસિકનું સંચાલન કર્યું છે. સારી સારી કિતાબો ગુજરાતને ભેટ થઈ છે. એમના વાલિદ સાદબ મૌલવી ગુલામ મકમદના પગલે ચાલી, એમણે ધાર્મિક ઈર્ષમતા બખીયાને ગુજરાતમાં ફલ્લો ફાલ્લો રાખ્યો છે. એમની સેવાઓમાં કુરઆન શરીફનું ગુજરાતી બાબાંતર એ ગુજરાતમાં સૌથી અગ્રેષ્ઠ સેવા ગણુશી તાજ કંપનીની જેમ એમનાં પ્રકાશનોએ પણ ગુજરાતમાં સારી છાપ પાડી છે. એઓ મૌલવી છે પણ બીજાઓ જેવા ખુરકે મૌલવી નથી ! ‘કારવાં’ના વાંચકો પણ એમની લેખિનીથી અપરિચિત નથી, એમને તારસામા મળેલી તપ્તીંગી સેવાઓને ખૂબ આગળ વધારી રહ્યા છે. ‘સાદિક’માં અને ‘કારવાં’માં ‘ફતાવા’ દારા, પ્રકાશમાં આવેલા મૌલાના અબ્દમદ અશરફ સાદબ પોતાના ધાર્મિક પ્રકાશનો લડે હવે ગુજરાતમાં ઘેર ઘેર ભણીતા થઈ ગયા છે ! એમની તપ્તીંગી માર્ગના મલુકાઓની સંખ્યા ૪૯ સુધી પહોંચી છે. અને ખૂબીની વાત એ છે કે બધીજ કિતાબો ફ્રી અપાય છે. ગુજરાતના ધાર્મિક ઈર્ષમતી કુલવાસીના આ બંને માર્ગોએએ ગુજરાતને ધાર્મિક ઇલમથી માંબામાલ કર્યું છે. ‘કારવાં’ના વાંચકો એમનાથી હજુ બહુ બહુ આશા રાખે છે. “મૌલવીઓ એટલે જકાત ખેરાન-લેનાર” એજ સામાન્ય રીતે છાપ પડી છે. એ ખૂંડી બપને છું સાંકનાર આ મૌલવીઓ છે. એટલે કે જકાત લેનાર નહિ પણ જકાત આપનાર છે ! એમનામાં સેવાની ધપસ છે, તપ્તીંગની તમજા છે; એ બધુંએ છે; છતાં ખુદ સલામત રાખે એ બંને સાદબોના નાણુક મીનજને !

ઈબ્રાહીમ મીઝી : રાવજી જેવા રાજસ

સ્વસાર્વના નહિ પણ વીસ હાથવાળા છે એટલે કે એમને વીસ હાથ નથી પણ વીસ હાથ જેટલું

કામ કરે છે. એમનું કદ નાનું છે; છતાં લેખક તરિક્કે મોટું કામ કરી રહ્યા છે. છેલ્લા દોઢ ઘણકાથી એમની કલમ નવાં હોય ત્યાં દોડતી નજરે પડે છે. એઓ દરેક દિશાએ દંડુ દોડાવી જાય છે. સારા અને ઝડપી લેખક છે. જો ધણું લખનારને નોંધવપ્રાપ્ત આપનામાં આવતું હોય; તો એશક મી. મીસી એ પ્રાપ્ત ઝડપી જાય. વળી હવે તો એઓ લખતા, સાથે વકતા પણ બન્યા છે! મુસ્લિમોમાં સૌથી વધુ ઝડપી રિપોર્ટર તરિક્કે અત્યારે તો એઓ પીન છે!

જનાબ 'કોકિલ' સાદબ: શરૂઆતથી જ એક સારા કવિ અને ઇતિહાસિક લેખક તરિક્કે એઓ નામકિત થયા છે. એમના ઇતિહાસિક લેખો સારી ખાત પાડે છે. અબ્યાસી લેખકોમાં એમનું ખાસ સ્થાન છે. મેટ્રાં મોટાં પેઢાં બચ્ચમાં લઈને ફરનાર; છતાં બોલું લખનાર તરિક્કે જાણીતા છે. અને ફાર્સ સલામાં જોડાયા પછી તો પુરાતત્વના અભ્યાસી બનવા લાગ્યા છે. જુના સિક્કા, જુના પુસ્તકો, જુના લેખો વગેરેનો સંગ્રહ કરે છે અને વેચે છે! કોઈ એમ ન ધારી લે કે એઓ 'જુના તારિક્કસખ'નો ધંધો કરે છે! શરૂઆતમાં નાનાલાકને' મીસે આલતા હતા, વળી ખુશરુદારની પાછળ આલતા હતા; પણ હવે જતે પોતાની ચાલે ચાલે છે અને બીજાઓ પોતાની પાછળ આલે એવું ઇચ્છતા પણ હશે જ? નાનાલાકની રસાયણ લેખિત બાબતે સારાં આપી શકે છે. પણ કોણ જાણે એમનામાં જોટલું છે એટલું ગુજરાતને આપી શકતા નથી? એમની જોડે ચાલનારાઓમાં બાઈ 'ફકીર'નું નામ થોડાંક વરસો પર સારું ચમકતું હતું. બાઈ 'ફકીર' લેખક કરતાં કવિ તરિક્કે સારા ઝગક્યા હતા. 'કોકિલ-ફકીર'ની જોડી 'સાદી' દ્વારા સાહિત્યમાં ફીક રંગ જમાવશે એમ લાગતું હતું. પણ સાદી તો યોડીયામાંજ

ગુંગાઈ ગયું ને 'ફકીર' સાદબે ખીલ્યા ન ખીલ્યા ને સાહિત્યમાંથી ફકીરી લઈ લીધી! છે કોઈ તેમને સાહિત્યના ત્યાગમાંથી રાગી બનાવનાર?

ઈમામુદ્દીન દરગાહવાલા : સારા અભ્યાસી લેખક અને સાળ અનુવાદક તરિક્કે બાઈ ઈમામુદ્દીનનું નામ જાણીતું છે. એમનાં બે ત્રણ નાનકડાં છતાં ઉપયોગી ઇતિહાસિક પુસ્તકોએ સારું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. ઉત્તેજનના અભાવે અટવાઈ ગએલા લેખકોમાં બાઈ-ઈમામુદ્દીનની ગણના પણ કરી શકાય. મુસ્લિમ ગુજરાતને પોતાના લેખકોની જરાએ પડી નથી; નહિતર કોઈ સારા માસિકના સંપાદકના સ્થાને ઈમામુદ્દીનનું નામ શોધી શકે એમ છે! ફૂંક મારતાં ઉડી જાય એવું મુકલકી ચરીર હોવા છતાં બારેબમ લેખો પણ લખી શકે છે!

જુદાં જુદાં ચાર ચાર નામ કે ઉપનામથી લખનારાઓમાં બાઈ 'આઝાદ' સાદબ મુંબઈ વાળાનું નામ બેધક મૂકી શકાય. બાઈ-આઝાદ નવસિદ્ધા લેખક, બારના લેખક અને સાથે સાથે કવિ પણ છે. લખના ખાતર લખતા નથી પણ સાહિત્ય સેવા અર્થે લખે છે, અને સારું લખે છે. રૂપમ સાહિત્ય દ્વારા નવિન ખાત પાડવાના એમના ડાહ ઉત્તેજનના અભાવે હજુ અપુરાજ રહી ગયા છે! 'તુરાબ'ની ચિહ્નપ્રતીને એમણે પેટાવી કરી હતી પણ ઉત્તેજનના અભાવે તેજ દોડવાડે દોડવાડે ચર્ચ રહી છે!

તુરાબ : મુસલમાનોમાં આ એક જ બાવના લેખક છે. એમનાં અવગીતો ગુજરાતીમાં નવિનભાત પાડે એવું હોય છે. એમણે જુદીજુદી લાવનાઓને પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરી છે તેનું નામ "ચિહ્નપ્રતી". બાવનાની બૂબ ગુજરા

તને છે ખરી; પણ તે મફત મળે તોજ વહેપારી
ગુજરાતને 'પાલવેને?' અને લેખનતો 'ચિલ્લુ-
ગારી' પર રાખતું પડ ચડી ગયું છે ! આદર્શ
સાહિત્યને નામે લોહા ગણાતો ખૂબ ફૂંક
છે, પણ આદર્શ સાહિત્ય જ્યારે આંખોની
સામે ખડુ થાય છે ત્યારે ગજવામાં આંગળીઓ
ફરતી થઈ જાય છે ! 'ચિલ્લુગારી' પરતું રાખતું
પડ ખંખેરવા કોઈને ઉત્તેજનાની ફૂંક મારવાની
પણ પરવા નથી !

∴

બાઈ એ. મી. 'અમીન': આગ્રહ કલમ
ધારીઓમાંના એક છે. સિદ્ધરત અનુવાદોમાં
પણ વીન આવે એવા છે. એમ તો એમણે
ધણા પુસ્તકો લખ્યાં છે પણ તેમાં અદ્વૈત
એ સર્વ શ્રેષ્ઠ અનુવાદ છે. મૌલિક લેખો
પણ સારા લખી શકે છે. કલમમાં તેજ છે
પણ એક ઠેકાણે દરીને બેસતા નથી એજ
મુશીબત છે ને ? અનેક પેપરોના તંત્રી થઈ
ચૂક્યા છે. એજ મુશીબત પર બેસી રહેતું
એમને પાલવવું નથી કારણકે જરા સ્વતંત્ર
મિલ્લજના માણસ છે ને ? તો પછી આ
મરદાપુગમાં એવા માણસ એક ઠેકાણે હી રીને
નભી હકે ? કેમ બેપસા નહિ, રાજ્ય ? કલમમાં
કરાઈ છે, પણ તેમાં વધુ મીઠાશ આણવા જવાગ
હસન નિઝામી જેવાં સુ'કાં રખાવીને જવાબજની
મીઠાશ પોતાની કલમમાં બે'ચી આણવા પ્રયત્ન
કરી રહ્યા હશે ! મરદાપ 'સાદિક' અને
'કારેવાં'ના વાંચકો તો એમની કલમથી પરિચિત
છેજ, હવે એમના દીદારથી પરિચિત થશે !
વચ્ચાહ ડૉક્ટર કીચલુને મળતો એમનો
દેખાવ છે, અને જાતે પણ લીડર તખ્તીયતના
માણસ છે. એમની વાતોમાં માત્ર, અને લેખોમાં
વળુદ હોય છે. બીજાઓની જેમ ખાલી
લિફાફો નથી !

મુન્શી ઉમરખાન સાદખ: ગુજરાતના
થોડાક ઇનિડાસિક લેખકોમાં એમનું સ્થાન
મોક્ષ છે. પોતે ઉર્દૂના ખાં છે ! અન્યાસિક
દ્રષ્ટિને લીધે હર્દ, કારસી અને અરબી સાહિત્યનું
સારું સારું તત્ત્વ ગુજરાતીમાં રજુ કરી શક્યા
છે. સાદિકમાં એમની 'કુરઆનની ચમત્કા-
સ્તિક વાણી'ની લેખમાળા સારી દિલચસ્પ
નિવડી હતી. કારેવાંના વાંચકો પણ એમના
'લોહીની અસર' વાળા લેખ અને તેના
સમર્થનમાં લખાએલી લેખમાળાથી પરિચિત
છેજ. જનામ મુન્શી સાદખ પાસેથી કારેવાંના
વાંચકો બીજી વધુ નક્કર પ્રસાદિની આશા રાખે
છે. ઉર્દૂના સારા શાઈર છે. પણ એમની સાહરી
કરતાં એમની તખ્તીયત વધુ ગરમ છે ! તે તો
કારેવાંમાં એમનો ફોટો નિર્દાશાનેજ વાંચકોએ
સમજી લીધું હશે !

∴

ડૉ. અસદઅલી: પુરાણ લેખકોમાંના
એક છે. થોડું બોલે છે અને થોડું લખે છે;
જનાં લખે છે; ત્યારે સારું લખે છે. કાક કોકવાર
'દીન'માંજ દર્શન દે છે. ગ્રેસ લાઈનમાં ફસાયા
પછી તો જાણે સાહિત્યમાંથી સન્યાસ લીધા
જેવુંજ દેખાય છે. તેઓ પોતે ડૉક્ટર નથી હતાં
કોકવાર કોમને સારાં મિત્રીપરાન્ત લખી આવે છે !

∴

હજીને મુસ્લુકા રંગુની: કચ્છીમાં બેઠાં
બેઠાં પણ ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા કરી રહ્યા
છે. મુસ્લિમ સાહિત્યને જેમ બને તેમ વધુ
વંચાતું કરવું. મુસ્લિમ લેખકોને જેમ બને તેમ
વધુ પ્રકાશમાં આણવાના પ્રયાસો કરવા, એ
એમનું ખાસ કામ ! થોડુંક લખે છે પણ લખે
છે કામનું. હાલમાં એમણે 'ઠીક ઠીક કલમ
કસવા માંડી છે. પણ બસા તથ્ય-તથ્ય ને ચાર-
ચાર, તખ્તુસ ધારણ કરવાની શી જરૂર એમને
જણાઈ હશે ? નામ કરતાં કામના વધુ આદક

છે. કસાકારોની ઉત્તેજના માટે તમ ખરચવાંએ
ડરે એવા નથી. સૌ કરતાં વધુ સાહિત્યકારોના
સમાગમમાં એ આવ્યા છે. એમની બધી કમાઈ
સાહિત્ય પાછળ જ ખર્ચાય છે. લેખકો અને
ચિત્રકારોના ખાસ ચાલક છે. ધણુના તે
માર્ગદર્શક પણ થયા છે. ધુસણીયા નીતિથી
અપરિચિત હોવાને લીધેજ આજ પ્રકાશમાં
આવ્યા તથી ! એઓ સાહિત્યના દુશ્મન તર
ખનવા કરતાં ગ્રાહક બનવાનું વિશેષ પસંદ કરે
છે. જો એમની પાસે વધુ પૈસા હોત તો... ?
મગર એસે દિન કહાં કે... ! કવિતા રચતા
નથી પણ સમજે છે ખરા ! વિવેચક છે પણ
નાનકશા. વિચારક છે પણ ખૂશમાં ખેસતારા !
વાણી, વર્નન અને લેખનમાં પછા નેસ્નાસિરક
છે ! એમને સાહિત્યકારોના ગ્રાહક બિરહની
ઉપમા આપીએ તોય ચાલી રહે !

કાવ્ય સાહિત્ય (ગુજરાતી)

સાહ્યી ભા. ૧-૨ (ગીર કૃત) કી.	૩૧	૦-૮-૦
કાવ્ય કુન્ડ પુષ્પ ૧-૨-૩ મળી રાકતી નથી		
" " ૪-૫ કી.	૩૧	૦-૪-૦
" " ૬ કી.	૩૧	૦-૪-૦
" " ૭-૮ કી.	૩૧	૦-૬-૦

ગુજરાતી

અભ્યેરનીનું દિંદ	૩૧	૨-૦-૦
જગતના મહાન માર્ગદર્શક	૩૧	૦-૧૨-૦
આંચી કીમિયારત (સુરતી)	૩૧	૦-૮-૦
થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો (સીરતી)	૩૧	૦-૫-૦
જંગે ચરમક (સીરતી)	૩૧	૦-૫-૦
વાસ્તવની મહાન ન્યોતિઓ		

(કમદાની) ૩૧. ૦-૩-૦

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

ગુકસેલર્સ : કણુપીક, સુરત

મુસ્લિમ-ગુજરાતની પહેલી ગ્રંથમાળા

ગઝમે હકુબાલ ગ્રંથમાળા

- : સીરતી કૃત :-

* થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો *

[હરિશ્ચંદ્રના ૧૧ મહાન વીરોના અદ્ભુત જ્ઞાન પ્રસંગો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૧-૦ વધુ. ખર્ચો પોસ્ટેજ ૦-૧-૬

[આક્રિશ ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

— : ગઝમે હકુબાલ ગ્રંથમાળા પુસ્તક ખીલું :—

* જંગે ચરમૂક *

[એક અગ્રેય ઇતિહાસિક પુસ્તક]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

[આક્રિશ ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

ગઝમે હકુબાલ

કોર Kathor (વાસ : સાયબ)

સ્ટોકિસ્ટ : ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કણુપીક, સુરત.

કવન ગલીઓ

• પૃથ્વી •

પચિત્ર ! ગલીઓ ભરી કવનની નથી કંટકે,
નથી મલિન વા નથી ઢગ તહીં પડ્યા પત્યરો
તણા. ખચિત એ સપાટ નવ, ક્યાંક આડા હથે,
ન અંગ ગળડાવવા, મજબૂતી પગે હાંસવા.
સદૈવ ગલીએ રૂડી કવન કેરી જે સાંપડે
અવરમાં કદી ના જડે.

ચિરાગ નવ આશના, હૃદય અરુપ મુકલ્પના
તણા ન નિજ તેજથી કદીય દે હૃતોત્સાહના
તિમિર ઘન ઉભવા લગીર કાજ વિશ્રામને;
ઉડાડી ચર ધાકના તનમને ચઢ્યા, કૂંકરો
સદા કવન - લેહરો નવ લ ચેતના, પ્રેરણા.

નવું જીવન જીવવા, જીવન રહસ્ય અવલોકવા
પધાર ! ગલીઓ બિભી કવન કેરી સત્કારવા.

‘કિસ્મત’

શહેન્શાહ શાહજહાંની દિનચર્યા

લઘુચિત્રકાર:

ઈમામુદ્દીન સદ્દુદ્દીન દરગાહવાળા

મુગલ શહેન્શાહ શાહજહાં, આગાના નિવાસ દરમ્યાન પ્રાતઃકાળે ચાર. વાગે ઉઠતો. સ્નાન આદિથી પરવારી નમાઝ અદા કરતો, ત્યાર બાદ કુરઆને-શરીફ પઠન કરતો, અને નિત્યની પ્રથા મુજબ વિદ-વઝીફથી પરવારી, પોતાની દૈનિક ફરજોની બાંધબાંધી હાથ પર લેતો.

એવું પહેલું કાર્ય જનતાને દર્શન આપવાનું હતું * આગાના કિલ્લાની પૂર્વ બાજુએ, જમના નદીના તરફ એક ખાસ ઝરખો હતો, ત્યાં એ બરાબર ૬-૪૫ ફીટ એવાની ઊંચાઈએ, અને આમ જનતાને દર્શન આપતો, અને એજ વેળા લોકોની શિકાવતો, ફરિયાદો વિગેરે પણ સ્વીકારતો. જનતાની સંખ્યા ઝીઝી પછી અને ફરિયાદ-અરજીઓ આદિ સ્વીકાર્યા પછી, ત્યાંજ હાથીઓનું પુલ જોતો. એને હાથીઓનું પુલ જોવાને ભારે શોખ હતો વધુમાં વધુ હાથીની પાંચ જોડોની સંખ્યા જોતો. એ લગ્ન જોવાને મારે હજારો લોકો એકઠા થતા ત્યાર પછી જો વખત રહેતો તો, ત્યાંજ શાહી સંપત્તિ નિરિક્ષણ કરતો.

આ કાર્યોથી પરવારી દીવાને-આમની બેઠકમાં હાજરી આપતો. આવા લગ્ન દરબારોની વિગતો કારણ હતિહાસોમાં વિસ્તારથી આવેલાયતી છે. બરાબર ૧૭-૪૦ થતાંજ શહેન્શાહ શાહજહાં દરબારના ખંડમાં પ્રવેશતો. સૌથી પ્રથમ મીર બખ્શી, લશ્કરી અમલદારો અથવા મનસબદારો તરફનાં નિવેદનો અને

અરજીઓ બાદશાહની સેનામાં પેદા કરતો એનો નિકાલ તેજ ધડીએ બાદશાહ તરફથી મળતો. કેટલાકને પ્રમોશનો મળતાં, કેટલાકને નવી જગ્યાએ નીમવામાં આવતા. ત્યારપછી શાહી-જાગીરમાં હોય એવા પરગણાઓના, બંધરથા-ખાતાના કારકુનો રજૂ થતા તેઓ પોતાના વધા અમલદાર હાથ-દાખલા તરફ મીર-સામાન અથવા દીવાને જમાવૂત મારફતે-પોતાની દરબારો પેદા કરતા, અને તે ઉપર તુરતજ શહેન્શાહના હુકમો સાદર ધર્ષ જતા.

તે પછી શાહજહાંઓના અને ઉચ્ચ અધિ-કારીઓના આવેલા કાગળો વાંચવા, કે સાંકળવામાં આવતા. ત્યારબાદ સંધ્યા, શોખ, પિંડાને અને હાજતમંદોની મદદ માટેની અરજીઓનો નિકાલ થતો. યોગ્ય અરજીઓ તપાસ પછી બહાલ સમવામાં આવતી, અને બાકીની અરજોને નિકાલે કાઢી નાંખવામાં આવતી. આવી રીતે બે કલાક પર્વત આ દરબાર ચાલુ રહેતો હતો, પરંતુ કોઈ કેલવાર અગત્યના કામોની સખ્યા વિરોધ પ્રમાણમાં હોય તો, તેવા સંજોગોમાં આ દરબાર બે કલાકથી પણ વધુ વખત ચાલુ રહેતો હતો.

ત્યાર બાદ બાદશાહ દીવાને-ખાસ ભરતો. એ વેળા કેટલાક અગત્યના કામોના જવાબ, બાદશાહ સહસ્તે લખતો. જુદાજુદા પરગણાના ગવર્નરોના નિવેદનો અદીજ વખાતાં. એ નિવેદનોના જવાબો, ફરમાનો રૂપે અથવા શાહી-પત્રો રૂપે શહેન્શાહની આગા મુજબ, પછીરે ત્યાંજ ધડી દાદતા. આવા જવાબોના

* મુગલ શહેન્શાહોમાં હરબાર દર્શનની પ્રથા સમાપ્ત અડબદરે રાફ કરી હતી.

મુસદ્દાઓ ત્યાંજ વાંચી જવામાં આવતા, શહે-
-શાહ શાહજહાં તે સાંભળતો, અને તેમાં બુલચુક
હોય તો સુધરવતો, અને ત્યાર પછી એ કાગળો
અથવા ફરમાનોને હરમમાં શાહી મોહોરો
મારવા માટે મોકલી દેવામાં આવતાં. આમાંની
મોટી મોહોર મુમતાઝ મહેલના કુખમાં
રહેતી હતી.

આ કામથી નિરૂત્તિ મળતાં, ઉચ્ચ પકિતના
મહેલસી અમલદારોના અપાત્તની બાબતો ઉપરના
નિવેદનો-જેનો સંબંધ શાહી ઉપજોગની
બાબતોનો જોડો હતો-બાદશાહની સેવામાં
રહી જતા, જે ઉપર યોગ્ય શાહી હુકમો
થતા. એ પછી શાહી-દાન ખાતાના વડા તરફથી,
હાજતમંદોની કેફિયતો રહી જતી અને તેનો
તુરત નિકાલ થતો. ધણકોને જમીનો મળતી,
રોકક નાણાં મળતાં, અથવા દૈનિક ખર્ચની
જોગવાઈ કરી આપવામાં આવતી. આવા
પ્રકારની સહાયતા બાદશાહના જન્મોત્સવ વેળા
બાદશાહની સુવર્ણ રીંધ કે જવાહિરાતોમાં
તૂકા થતી અથવા એવા પ્રસંગો પર શાહી
કુટુંબના સભ્યો તરફથી બાદશાહ ઉપર રોકક
નાણું, સોનું કે રૂપું નિઝાવર કરવામાં આવતું,
તે બહેનમાંથી આ અરજ કરનારાઓને દાનની
રકમો મળતી હતી.

ત્યાર બાદ બાદશાહ, થોડાક વખત સુધી
જવેરીઓ, મીનાકારીનું કામ કરનારા કારીગરો
વિગેરેના કામો જોતો. પછી શાહી હામારોના
નકશાઓ તપાસતો, અને તેમાં ફેરફાર કરવા
છટતા તો તે સચવતો. વડો પ્રધાન આસિફખાન,
શિષીઓ અને હજીનેરોના માર્ગ-દર્શન માટે,
એ નકશાઓની અંતિમ બદલાવી વેળાની શહે-
-શાહ શાહજહાંની ઈચ્છાઓ તેમને જણાવતો.
આ પ્રસંગે જાહેર આધિકાર ખાતાનો વડો
પણ આ ફરજમાં હાજર રહેતો હતો. આ
માર્ગથી પરત્વા પછી શહે-શાહ શાહજહાં,

શિકારખાનાના જાનવરો બાજ, ચિત્તા વિગેરેનું
નિરીક્ષણ કરતો.

આવી પ્રતિષ્ઠામાં 'લગભગ' બે કલાક
જેટલો સમય વ્યતીત કરી, બાદશાહ દીવાને-
ખાસના ખંડમાંથી નીકળીને શાહજહાંમાં
પધારતો. ઘડિયાલમાં તે વેળા ૧૧-૪૦ ના
ટકોરા પડતા. અહીંજ અનેક ખાનગી કાર્યો,
અને ખાનગી મંત્રણાઓ થતી. અહીં શાહજ-
હાઓ અને થોડાક અતિ વિશ્વાસુ અને
ભરોસાપાત્ર અધિકારીઓ સિવાય બીજા કોઈને
આવવાની આગ ન હતી. શાહીદાસો (નોકરો)
તેમ આ વેળા છુર્જની બહાર ચાલ્યા જવાનો
હુકમ થતો. સામાન્યના અત્યંત પ્રત્યેની
છણાવટ પણ એજ વેળા થતી, અને અહીંજ
વડા પ્રધાન વિગેરે જોડે મંત્રણાઓ થવા પછી
દૂર દૂરના પ્રાંતોના ગુવર્નરો ઉપર પાઠવવાના
અત્યંત તેમજ ખાનગી હુકમો ઘડાતા, અને
રવાના થતા. મગભગ વીસેક મિનિટ સુધીમાં
આ મંત્રણા પૂરી થઈ જતી, અને બાર
વાગતાં શહે-શાહ શાહજહાં, હરમમાં
આવ્યો જતો.

બાદશાહ, હરમમાંજ ઝોડરની નમાઝ
અદા કરતો. બોજન પણ ત્યાંજ કરતો.
અને એક કલાક ઉંઘતો. અહીં લાચાર વિધ-
વાઓ નિરાશિન બાળકો અને નાદાર કુટુંબોની
કુવારી છોકરીઓનું એક મોટું 'ટાશું' હાજર
રહેતું હતું. એ ટોળામાં ગરીબ પિદાનો, અગ્ર-
ણીઓ અને ભક્તજનોની પુત્રીઓ પણ હોતી.
એ બધાં શાહી-દાન મેળવવાના આશયે હાજર
થતાં. બાદશાહ-બેગમ તરફથી સતીઉન્નીસા
બેગમને એ બધાંની અરજો સેવી તે વેળા
સતીઉન્નીસા બેગમ જાનાની નાજીર

સતી ઉન્નીસા બેગમની પણ દર્શન
બુલવા હોયો. "મુસ્લિમ ગુજરત" અકાદમિકા,
જે સાવ છપાયેલો મોટો લેખ "મદદનારા".

(વ્યવસ્થાપક) હતી. એ, અરજીઓ બાદશાહ-
બેગમની સેવામાં રજૂ થતી, અને ત્યારબાદ
મલકા મુખનાજ મદદ, બાદશાહ સમક્ષ. પોતાનું
નિવેદન રજૂ કરતી. બાદશાહ નિવેદનમાં ભણા-
મણ કર્યા અનુસાર, અરજદારો પૈકીની કેટલીક
વ્યક્તિઓને જમીન, જવાઈ અથવા રોકડ દાન
આપતો, અને જે કુવારી હાકરીઓની અરજો
મંજૂર થતી, તેમને કન્યાદાન તરીકે ઠાળીનાઓ.
રત્નો અને રોકડ રકમ અદા કરી દેવામાં
આતી. હરમમાં આ કાર્ય નિવ્ય થતું.

ત્રણ વાગ્યા પછી શાહજહાં, અસરની
નગાડની તૈયારીઓ કરતો. એ, વેળા-કવચિત
કવચિત બાદશાહ, દીવાને આમની ફરીવાર-પણ
સુભાષત લેતો, અને રાજ-કાજનું થોડુંક કામ
પણ પતાવી લેતો. બાદશાહ ત્યારપછી મગરિ-
બની નમાઝ અદા કરવા માટે, ખાનગી
ખંડમાં ચાલ્યો જતો.

સંધ્યા થતાંજ આ દિનચરિતો અંત
આવી જતો હતો એમ ન હતું. દીવાને ખાસમાં
રત્નજીતિ દિપિકાઓ પ્રકટતી. અને સાંજની
મજલિસ ભરાતી. અહીં એ મજલિસમાં
જુદા જુદા કલાકારો, બાદશાહને પોતપોતાની
કસાનો પરિચય કરાવતા. સંગીતની રમઝ
જમતી. લિન્નઝિન્ન વાજીતોના ધ્વનિથી
દીવાને-ખાસના ખંડ ગૂંચ ઉડતો. શાહજહાંને
સંગીતનો બેઠક શોખ હતો.

ઈશાની નમાઝ પછી બાદશાહ શાહજહાં
પુનઃ શાહજહાંમાં પધારતો, અને સ્વાસ્થ્યના
ખાનગી કામો ઉપેક્ષતો. વધા પ્રધાન અને
અધીશીઓને મોક્ષારતો, અને જરૂરી હુકમો
કરતો. ૮-૩૦ પછી, શહેન્શાહ શાહજહાં હરમમાં
જવાને ઉડતો. અહીં એ, કલાક લગી અને
કવચિત-કવચિત ત્રણ-ચણ કલાક સુધી શાહ-
જહાં સ્ત્રી-ગાયિકાઓનું સંગીત સાંભળતો.

ત્યારબાદ, શહેન્શાહ શાહજહાં બિછાને જતો,
ત્યાં ઉંઘી, બપ ત્યાં લગી, બાદશાહ આગળ
જુદાજુદા ગ્રંથો પ્રાંતી સંભળાવવામાં આવતા
બાદશાહના સુવાના ખાનગી-ખંડના પરદાની
પેલી બાજુ રહીને, શાહી દરિયો બહુજ રમઝ
પરંતુ હાજવા સાંદે પુસ્તકો વાંચવાની ફરજ
બજાવતા. આ પુસ્તકો વિશેષતઃ પ્રવચન-ગ્રંથો,
આ હઝરત (સ. અ. સ.) તેમજ અન્ય
મૌલિયા અંશાદોના ચરિતો, અને આગલા
બાદશાહોના ઇતિહાસો હોતા. શાહજહાંને અમીર
તેજમુરતું ચરિત અને શહેન્શાહ બાબર
પોતે પોતાની લખેલી આત્મ-કથા (ટુઝક બાબરી)
એ બે પુસ્તકો ઘણું પ્રિય હતાં, અને તે, તે
ઘણીવાર સાંભળતો. અંતે, દસ વાગ્યા બાદશાહ
સૂઈ જતો, અને છ કલાકનો આરામ કરતો.

શુક્રવાર એ રમજો દિવસ હતો, અને તે
દિવસે કેઈ પણ પ્રકારના ન્યાયાધિકૃત કાર્ય,
બાદશાહ તરફથી થતું નહીં. શુક્રવાર, ઇસ્લાહ
તોળવાનો ખાસ દિવસ હતો. તે દિવસે બાદશાહ,
દર્શન આપવા પછી દીવાને, ખામમાં જવાને
બદલે, સીધા દીવાને-ખાસમાં જતો. અને
ન્યાયાસને બિરાજતો. ન્યાય કરવા માટે ઈશીરી
બ્લીક રાખનારાં વિકાને દાઝીઓ અને ન્યાયા-
ધિશે નિયુક્ત થયલા હતા, જેઓ ન્યાય કરતા
પરંતુ છેવટની અંખીલ તો હુઝૂરમાંજ થતી.
શુક્રવારના દિને એવી હુઝૂર-અરજોની સુનાવંખી
બાદશાહ સમક્ષ થતી ન્યાયાધિશીના અમલદારો
એકે પછી એક, અરજદારોને પેશ કરતા, અને
તેની અપીલો ઉપરના નિવેદનો રજૂ થતાં.
બાદશાહ ઉશ્મિઓ જોડે મંત્રણા કરતો, અને
એવી હુઝૂર-અરજોના નીકાત કરતો. એવી
અપીલો દેશના જુદા જુદા ભાગોમાંથી આવતી
અને તેના આખરી ફેસલા થતા.

સર જહાંનાથ સરકારમાં એક વિદ્વાતસચી
નિબધતો સંક્ષિપ્ત સાર.

કવિ દ્વલ શિરોમણી
શ્રીયુત શેખચન્દ્રીની
કલમથી.

રોતા લખાયા રહે છે !

જતા જ્યારે દુન્યાથી ચાચા રહે છે;
તો મછવાડે રોતા લખાયા રહે છે ! ૧
ન કુશી રહે છે કે ના ચા રહે, છે;
દેવતા ઘરમાં સૂવાના માયા રહે છે ! ૨
ન કોઠીમાં દાણા, ન દાટેલા નાણાં;
જો હર્ષણ, ને જોવાનાં ડાયાં રહે છે ! ૩
નખાપા એ છોડ, રજામતા રહીને;
જમાનાની રૂઢિથી કાચા રહે છે ! ૪
છછેરા ને નરહમ બને છે તો જોવા;
કે કિસ્મતમાં જેની તમાચા રહે છે ! ૫
નિખરું, નડારા, જમાનાનાં એટી;
છતાં એ અગડવામાં સાચા રહે છે ! ૬
બકે બચ છે હરતાં દરતાં એ ગાળો;
સદા મોંમાં ગંદીજ વાચા રહે છે ! ૭
કમાણું નથી ને ઉડાણું ધણું છે;
અને તેથી દા'ડા *દુઃખાચા રહે છે ! ૮
મરે છે એ જ્યારે તો ચાચાની પેઠે;
લખાયાના પાછા લખાયા રહે છે ! ૯

ફત્તાવા

લખનાર-મોહનના અહમદ હાઈ આરેફ અશરફ સાહબ, રોડેરી

સવાલ પછનારે વાળથી વધુ સવાલો એક સામગ્રી પૂછવા નહિ. [નં. ૩૦]

સવાલ-એક માણસે એક ઔરત સાથે. 'હે અને કેટલાક રેશમી નાખાં પાટનું ઉપર શરીરવતના કાપડા મુજબ નિકાલ કર્યા, તે પછી બાધ છે. એ માટે શું હુકમ છે? જણાવું કે ઔરતને તો ઝીનાનો હમલ છે. જવાબ-રેશમી નાખાં મઠોં માટે બએઝ હવે કેટલાક લોકો કહે છે કે નિકાલ ન થયા નથી. (નિસાણુક એકતેસાબ.)

તેમજ કાઝી અને વડીલ તેમ શાહેલીની ઔરતો પછુ નિકાલથી નીકળી ગઈ અને તેમના નિકાલ પૂરી ગયા માટે ખરું શું છે તે જણાવો?

જવાબ-અગર ઝીના કરનાર માણસે તે ઔરત સાથે નિકાલ કર્યા છે તો નિકાલ અને સોહબત કરવી દુરસ્ત છે; પછુ ઝાની સિવાય બીજા કોઈ મઠોં ઝીનાના હમલવાળા ઔરત સાથે નિકાલ કરે તો નિકાલ દુરસ્ત થશે; પછુ સોહબત કરવી (તેથી જ્યાં સુધી બમરુ ન જાય) બએઝ નથી. કાઝી, વડીલ, ગવાહેલી ઔરતો નિકાલમાંથી જરો નહિ. (ફરે મુખતાર.)

જવાબ-એ હદીસ ઈબ્ને માજહમાં મૌબુદ છે. બિદઅલીની ફર્જ તથા નદિલ ઇબા-હત કબૂલ થતી નથી. એથી તે બિદઅલી મુસદ્દા છે કે જેની બિદઅત કુદની હદ સુધી પહોંચી શકાય. એ પ્રમાણે હઝરત શાહ હસલાક સાહબ (રહે) એ "મેઅતામસાધલ" માં લખ્યું છે.

સવાલ-જુમ્હાના દિવસે નમાઝમાં શું ખાસ સરત પઢવી વધારે સવાબ રાખે છે? એ હદીસ શરીફથી સાબત છે? બીજી કોઈ સરત પઢાવ કે નહિ? જુમ્હાએ શું વિરદ વધારે પાવુ?

જવાબ-જુમ્હાના દિવસે ફજરની નમાઝની પહેલી, રકાઅતમાં સરએ "અલિફ લામ મીમ મુરી અને બીજામાં સરએ હદર" પઢવી તેમજ જુમ્હાની નમાઝની પહેલી રકાઅતમાં, સરએ "અઅલા" અને બીજામાં સરએ "ગાશિયલ" અથવા પહેલીમાં સરએ "લુમ્અલ" અને બીજામાં સરએ "મુનાફકુત" પાવું સુન્નત છે. હદીસ શરીફમાં છે કે અકસર હઝરત (સલ્) એ સરતો પઢતા હતા. પછુ કદી બીજી સરતો પછુ પઢતી બેઝએ કારણ કે લોકો એનેજ ઝરરી ન સમજી લે. જુમ્હાના

સવાલ-કબરો ઉપર દરરોજ પાણી છાંટવું અને ઝાડો ઉગાડવા માટે શું હુકમ છે?

જવાબ-મુહંમદે દફન કરી કબ્ર ઉપર પુસ્ત પાણી નાખવું 'અરતંદબ છે. તેમજ કબ્ર ખેસી ગઈ હોય તો કબ્રને દુરસ્ત કરતી વેગા જરૂરતને લઈ પાણી નાખવું બએઝ છે. પછુ દરરોજ પાણી નાખી કબ્ર ઉપર ઝાડો ઉગાડવા અને ઝીનત કરવી મના છે. કારણ કે કબ્ર ઝીનત અને શયુગાર કરવાની જગ્યા નથી. માટે દરરોજ પાણી કબ્ર ઉપર નાખવું ન બેઝએ. અને જે ઝાડ કબ્ર ઉપર કુદરતી રીતે ઉગે તે કાપવું પછુ ન બેઝએ. (નિસાણુક એકતેસાબ, મેઅતામસાધલ)

સવાલ-શુ ફરમાવે છે દીનના આલેમો કે કેટલાક લોકો રેશમી નાખાં ઈજરમાં બાધે

દિવસે દરેક શરીરનો વિદેશ વધારે કરવો અશક્ય છે. રસને ખુદા (સલ)એ ફરમાવ્યું છે કે જુમ્માના દીને અને રાતે મોરો ઉપર વધુ પ્રમાણમાં દરેક પરી હઝરત (સલ) સર્વે લોકોના સરદાર છે અને જુમ્માનો દિવસ બધા દિવસોનો સરદાર છે. વળી જુમ્માના દિવસે અથવા રાતે સૂરએ કહ્યું પણ પદવાની ધણી ફરીજત હદીસ શરીફથી સાબિત છે. આપે (સલ) ફરમાવ્યું કે જે માણસ જુમ્માએ સૂરએ કહ્યું પદશે તો તેના પગના નીચેથી આસ્માન સુધી ત્રે અમકશે અને કિયામતના દીને તે રોશની પ્રાપ્ત કરશે, અને બીજી જુમ્મા સુધી તેની મગફરત અને બખશિશ કરવામાં આવશે. (અહુલમઆદ, ભાગ ૧, પાનું ૧૦૨, ૧૦૩)

સવાલ-બતી સજાગવતી વેળા કોઈ ખાસ દુઆ પઢવા માટે આવી છે? કેટલાક લોકો એવી માન્યતા રાખે છે માટે શું હુકમ છે?

જવાબ-કોઈ દુઆ ખાસ પદવાની હદીસ શરીફથી સાબિત નથી. એવો તહેલોની ધરેલી વાત છે. એ પર અમલ ન કરવો. બેશક સવાર સોજ પાંચાંની દુઆએ હદીસ શરીફથી સાબિત છે. જે કિતાબ નામે હિરને હસીન અને અમલુલ્લયોમે વદાયલલ. વિગેરેમાં મૌજુદ છે તે પટે તેમાં કોઈ પ્રકારનો વાંધો નથી.

સવાલ-ફૂલ સુધની વેળા દરેક શરીફ પઢવું કેમ છે? જેમકે લોકોની આજ્ઞાબ આદત છે.

જવાબ-હદીસ શરીફથી ફૂલ સુધની વખતે દરેક પઢવું સાબિત નથી. અગર કદી પડે તો વાંધો પણ નથી લેકીન ઝરરી સમજવું ન જોઈએ.

સવાલ-મુકતદી નમાઝમાં બૂલ કરે તો સજદાએ સદવ કરે કે કેમ? અને નમાઝમાં જટલી બૂલો થાય તો તેટલાજ સજદાએ સદવ કરવા પડે?

જવાબ-અગર ઈમામ બૂલ કરે તો ઈમામ અને બધા મુકતદીથી પર સજદાએ સદવ વાગિય થશે. અને ઈમામના પાછળ અગર કોઈ મુકતદી બૂલ કરે તો મુકતદી કે ઈમામ કોઈપર સજદાએ સદવ વાગિય નથી. અગર નમાઝમાં જટલીક બૂલો થઈ હોય તો પણ એકજવાર સદવના બે સજદા કરવા કાશી છે. (ખુલાસા-ઉલ ફતાવા)

સવાલ-ઔરત પેતાના ધણી સાથે મકાનમાં નમાઝ પઢી શકે કે નહિ?

જવાબ-તેણી પોતાના ધણીને ઈમામ બનાવી પાછળ ઉભી રહી નમાઝ પઢી શકે છે. ઔરતના કદમ ધણીના કદમથી પાછળ રહેવા ઝરરી છે. અગર તેણીના કદમ ધણીના કદમના મુકાબલામાં રહેશે તો નમાઝ બંનેની દુરસ્ત થશે નહિ. (અહરરઅયિક)

સવાલ-કેટલાક લોકો પીરની કબો પર જઈ એવી મનનતા અને તુઝર માને છે કે “ઓ પીર! મોરી હાજત પુરી કરી દો. અને મોરી ફલાણી હાજત પુરી થયેથી પોઠો કુખો બનાવીશ અથવા સોના ચાંદીના દરવાગ મુઝારના બનાવીશ” એવી મનનતા માનવા વિષે શું હુકમ છે?

જવાબ-એવી મનનતા માનવી બાએજ નથી પીરથી હાજત માંગવી અને પીરને મુરકેલ દુરા સમજવું શિક છે. ખુલાપાક સિવાય કોઈથી હાજત માંગવી દુરસ્ત નથી. સર્વે વસ્તુ અલાહ પાકના કબ્જ-એ-પુદરતમાં છે. એમાં કોઈ બંદાને દખલ નથી. પીર હોય કે કોઈ સાધારણ માણસ હોય બધા ખુલાપાકના મોહત જ છે. બેશક ખુદાગોના હુકમથી, અદલાક પાકની બનાવમાં દુઆ કરવી દુરસ્ત છે. વળી પાકી કબ કે કુખો અથવા સોના ચાંદીના દરવાગ બનાવવાની મનનતા માનવી પણ દુરસ્ત નથી અને એવી મનનતા માની હોય તો તે ખાતિલ

સ્વીકાર અને સમાલોચના

અમે છૈયે' સાત:—અંગિક-કવિ-વર્ડસ-સાત અને બહાર ખૂબ ઉપયોગી પુસ્તકો યથા છે. વર્ધની "We are Seven" નામની કવિતાને સમજાવેલી અનુવાદ. અનુવાદક બહેન કુસ્તુભ એ. સુરૈયા એમ. એ. પ્રકાશક:-ડૉ. એમ. એ. સુરૈયા : એન્ટિક ચેમ્બર, ૨૭ એપોલો ચેમ્બર, મુંબઈ, ત્રીજી આવૃત્તિ; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ બહેન કુસ્તુભને આ કાવ્યનું ગુજરાતી રૂપાંતર કરવામાં અપૂર્વ સફળતા મળી છે. ભાષાની સરળતા સાથે મૂળ અંગ્રેજી કાવ્યની ભાવના ભળવવામાં પણ પુરૂં લક્ષ્ય અપાયું છે સાદિય પ્રાચીની ગુજરાતીઓની બેદરકારીઓ જોતાં ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવા એ સુરૈયા ભાગ્યશાળી થયા તે મંટે અભિનંદન, ખિરસામાં રાખી સકાય એવા નાના કદનું, પુસ્તક, અને નવીની, ડી.ન્ડરીની સુવક છપાઇ જોતાં કીમત જરાયે વધુ લાગતી નથી. વળી કપ-ડુ-ડેડ બાઈ-ડીંગ તો એની ખાસ વિશિષ્ટતા છે અને તે સુંસરકારી મેડોના પુસ્તકાલયોમાં એકનો વધારો કરે એવી મનદર છે. અંગ્રેજી ભાષાનાર યુવાનો જરૂર એકેએક પ્રત ખરીદવા વિના રહેશે નહીં એવી આશા છે.

ધી રહેર મેલુદિસે ઇસ્લામ કુતુબ-ખાના, રહેરનો સને ૧૯૩૬ના વર્ષનો રિપોર્ટ અને હિસાબ:-ઓન. સેક્રટરી મી. સી. એમ. એચ. ઇસ્માઇલ તરફથી મળ્યા છે. કુતુબખાના અને તેના હસ્તક ચાલતાં ૨૫ ખાતાઓને ઓડીટર મી. એમ. આર. જોરા બી. કામ. ઇ. ડી. એ; આર. એ. એ ઓડીટ કરેલ અને વાર્ષિક મીટિંગમાં મંજૂર થયેલ હિસાબ અને ખાતાઓની સુદર પ્રમીતિ સંપૂર્ણ ચિતાર રજુ કરે છે. કાર્યકર્તાઓની સુંદર દેખરેખ માટે અને સુવ સંચાલન માટે અભિનંદન અર્પી દરેક ખાતાઓની પ્રગતિ કુદ્રાએ છીએ. મુસ્લિમ ગુજરાતની વ્યવસ્થિત સંસ્થાઓ પૈકીની આ એક સંસ્થા પોતાના યોગ્ય કાર્યદારા ગુજ-

મેમ્બર પત્રિકા:-તંત્રી ઉસ્માન કાસમ : વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧) મળવાનું ઠેકાણું ૧૦૦ મેલન, રટ્ટીટ નંબર ૧૦૦ મુંબઈ નં. ૩. મેમ્બર સમાજને ઉપયોગી થઇ પડે એવી આ પત્રિકા છે. મોટી વ્યક્તિઓની સેંદમાં દબાવા વગર તાને ક્ક કહેવાની વૃત્તિ એમાં પાતેપાતે દ્રષ્ટિએવર થાય છે. સમાજના ફાંબોના પર્ણ ચીરવાનો પ્રયાસ પણ કોંકિંક પ્રમોલમાં આરંભાયો છે, આ ક્રિકેટલાઈ દૌરમાં અગ્રણ્ય પત્રો પ્રગટ થાય, એ કૌમને લાભદાયક ગણાય. કૌમના ઉત્તેજન વગર આવી કૌમી પત્રિકા નજ નહીં રહે એ બહુલું ન જોઈએ. વિષયોની પસંદગી અને ઉપાઈ સંગીત અને સુવક છે.

જંગલ ચરમૂક : અનુવાદક સ્ત્રીતીઃ પ્રકાશક, બજમે ઇકબાઈ, કહેર કીમત ૦-૫-૦ બંજમે ઇકબાઈ ગ્રંથમાળાનું આ બીજું પુસ્તક રિવ્યુ અર્થે, મળ્યું. વાંચતાં આનંદ થયો. બજમે ઇકબાઈ ગ્રંથમાળા તરફથી ઇકબાઈના આદર્શને યોગ્ય આ બીજું પુસ્તક બહાર પડ્યું છે. મુસ્લિમ ગુજરાતની આ પહેલી ગ્રંથમાળા છે જે વરસમાં ૬૦૦ પાનાનું આખું ઉપયોગી લખાણ આપશે અને વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત રૂ. ૨ રહેશે. આ પુસ્તક ૬૩ પૃષ્ઠનું હોઈ, એમાં ઇસ્લામના ઇતિહાસમાં અજોડ એવા ખડમતી, પર લખમતીના અપૂર્વ વિગ્રપરૂં ઇતિહાસિક આલેખન છે. ખાસિદ પિત વલીદ જેવા ઇસ્લામના સદાધર્મીએ શી રીતે ઇસ્લામની ઇમારતના પાયા મજબૂત કર્યા તે આ પુસ્તક વાંચનારી જણાઇ આવે છે. વિષયની પસંદગી, પુસ્તકની ઉપયોગિતા, જ્ઞાતાની ઉજળા યાદ ભાષાની સરળતા એ બધું જોતાં પુસ્તક અભિનંદનને પાત્ર, અને ઉત્તેજનનું કકકાર કરે છે.

તંત્રી : કહરવાં

અંગાસી ઉપર

લેખક :—સઆદત હુસૈન મિન્દો

અનુવાદક :—“સુરિન્દ્રક” રંગૂની

[જનાણ સઆદત હુસૈન મિન્દો ઉદ્દેશના પ્રગતિશીલ આકાર લેખકોમાંના એક છે. તેમણે આ વાર્તામાં પ્રેમની કિલ્લુસુરી ઉપર ચર્ચાસ્પદ વિવાદ કર્યો છે. કે, પ્રમથા મળતી નિષ્ફળતાના કારણે આપઘાતની ઘેલછાને ત્યાગી પરંતુ ઇચ્છા કરવાવાની સાવના જન્માવે. જનાણ મિન્દોના આ દ્રષ્ટિ કાણને જિરા સુન્દરીમાં રહ્યું કરવાની દ્રેષ્ટતા કરી છે] [સુરિન્દ્રક]

રૂપેરી તારા ભરી સાંડીમાં, તે અંગાસી ઉપર આવી; જાણે કાઠએ અંતરેકાડી સંગમવાં હોય તેવું લાગ્યું.

સાંડીના ફરફરતા રેશમી ચીર ઉપર રોકેલી, રૂપેરી તારા-દપડી અગમગી રહી હતી; એ અંગાસી મારા શરીરને રૂપરૂપે હોય, એની ગલીપચી થવા લાગી; તે ઘણા સમયથી મારા માટે એક ગલગલિયાં રૂપ હતી.

લગભગ બસો વખત હું તેને જોઈ ચૂક્યો છું, પ્રત્યેક દ્રશ્ય વેળા તેના મિત્ર-મિત્રી સાથે અને પ્રકારે, મારા ચિત્ત અને હૃદય ઉપર અંકિત થઈ ગયા હતા. એકદી પરસાળમાં, મેં તેને ભંમરી પાછળ દોડતી જોઈ હતી, એક પલકે માટે તે મારી દ્રષ્ટિએ પડી અને સહસા અલોપ થઈ. જ્યારે હું એ પ્રસંગ સાંભરું છું ત્યારે મારા હૃદયમાં એક એવા પંખીનો ફડકાટ થાય છે. જે હયાગ્રસ્ત બની અચૂક ઉડી જાય છે એક દિવસ એજ રીતે મેં તેને અંગાસી ઉપર તડકામાં ચેતાની ભીંજાવતી કેશ લેટાને નિયોત્તરી જોઈ હતી. અને હવે, જ્યારે પશુ હું આ દૃષ્ટ્યને “એકાગ્ર ચિત્તે જોયા” મોહું છું, ત્યારે મારી આંખો આગળ કદી અંધકાર છંયાય છે, તો કદી પ્રકાશ પંથરાય છે. હું તેને એટલી વાર જોઈ ચૂક્યો છું કે હવે તે મારાથી અદૃશ્ય રહે તો પણ આત્મી રહે. હું તેને જ્યારે ઇચ્છું ત્યારે જોઈ શકું છું. આરંભમાં

હું એ વચ્ચે અચ્ચે અનુભવતો, પણ હવે મારા માટે તે સરળ બની છે. હજી મહા શલેજ સંધ્યાના મારા એક મિત્રને ત્યાં બેઠા-બેઠાજ તેના દર્શનની અભિલાષા જાગી, અને મેં તેને આંખો મોંઘ્યા વિનાજ સંનિધ્યમાં લાવીને ઉભી કરી. ને ફળદ્રૂપે તેનીજ છે જ્યાં તે હતી. આ વાર્તા સહેજે અણસારો નતો મારા મિત્રને થયો કે નહિ તો મારી સામે ખૂંસી ઉપર-બેસેલી તેની લગિની ને થયો. મારા ચિત્તની કાબડીમાંથી “મે” તેને ઘડીભર માટે કાઢી અને જોઈને તરતજ ત્યાં બંધ કરી મૂકી; કાઠને સંદેહ પણ નહિ ગયો કે, મેં શું કયું ?

તેને જોયા પછી વાર્તાલાપનો આરંભ, મેં એવી રીતે કર્યો જાણે કશું બન્યુંજ નથી. “હા હા, સુકાં માછલાંની ગંધ ઘણીજ ખરાબ લેય છે, ન જાણે આ લોકો તેને કવી રીતે આરોગે છે, માટે તો નાક...” એ પછી વાર્તાલાપનો પ્રવાહ જીંદી જીંદી નાસિકા ઉપર ઉતરી ગયો.

તેવું નાક મને ઘણું ગમે છે. મારે ત્યાં આજ ગુલામી રંગનાં એક Tea set છે, મને તે એટલા માટે પ્રિય છે કે, એ ખ્યાલાની દાંડી તેના નાક સમાવડી છે. તમે ખીખી કરી હસી પડશો, પરંતુ એક દિવસ સવારે જ્યારે મેં તેને નિકટથી નિહાળી તો મારા હૃદયમાં

એક વિચિત્ર પ્રકારની પ્રાંતજ્ઞતા જન્મી કે, એનું નાક પકડી અધર રસાડું પાન કરે.

તેના અધર મને અતિશય પ્યાર લાગે છે. નિદાન તેની રસમય લાસિમાં છે. આ રસાડું તાના કારણેજ તેના ઓછા રસ બરી નારંગીની ચીરી જેવા શોભતા હતા, તેના સુગંધની તૃષ્ણા મારા અંતરમાં જગૃત થઈ હતી; તે એટલા માટે નહિ કે મેં પુસ્તકો ગોળ્યાં છે કે, જનમૂલે સ્ત્રીઓના ઓછા ઉપર સુગંધ લેવાનું સાંભળ્યું છે—નહિ—યદિ આ વિષયનું જ્ઞાન મને નહોત તો પણ મારા હૈયામાં એના સુગંધની તૃષ્ણા જરૂર જન્મી હોત, એના અધરો જ એવા પ્રકારના છે કે, તે એક અપૂર્ણ સુગંધનો વાસ કરાવી રહ્યા હતા.

તે, મારા પાંચેડી ડૉક્ટર.....ની લાકડાં વાળી કન્યા છે. તે આજે દિવસ તેના પિતા-શ્રીની હિસાબે સરીમાં નીચે જેમી રહેતી. બજારમાં જતાં ક્યારેક હું તેને, કાચમાંથી દવાઓની અલમારી પાસે ઉભેલી જોતો, ત્યારે તે મને એક લાંબી મીવાની શીશી દેખાતી, જેમાં કંઈ ખૂશ રંગ પ્રવાહી ભરબૂકતો હોય. એક દિવસ દવાખાનામાં હું ડૉક્ટર પાસે ગયો, મને સળેખમની ઉપાધિ હતી, ડૉક્ટરે તેને કહ્યું, “બેટા, એમના રમાણ ઉપર યુકલીપ્ટસ ઓઇલના થોડાંક ટીપાં છાંટી દો.”

તેણીએ કળાટમાંથી શીશી કાઢી અને મારા રમાણ ઉપર થોડાંક ટીપાં છાંટી દીધાં. તે સમયે મનમાં થયું કે ઉગ્રો થઇ સફસા એનો કામગીર કર થંભાવી કાનમાં કહું કે, “આ શીશીને બંધ કરી આપની આંખનું એક આંસુ અર્પણ કરશો તો મારા અનેક રોગો મટી જશે” પરંતુ ન જાણે કેમ મારી હાથ ખુલી નહિ અને હું દવાના ધવલ પુદા પ્રતિ જોતો રહ્યો. જે મારા રમાણમાં શોષાઇ રહ્યાં હતાં ત્યારથી હું એને જોતો આજે હું.

મારી અંતરેંગણ છે કે તે રડે અને તેના નયનોમાં હું અશ્રુ મૌલિક તરતાં જોઈ શકું. તસવીરમાં અનેકવાર તેની આંખોને મેં ધૂમાંએલી જોઈ છે; અને તેથી નિશ્ચય હું તેને રદનશીલ જોવા તક મું છું. એની ઘટ પાંપણમાં થરથરતા અશ્રુબિંદુ બહુ સુંદર દેખાશે. ચક્ર ઉપરથી ન્યારે વર્ષાબિંદુ થંભી-થંભીને નીચે સરે છે, ત્યારે કેટલાં દિલકરેબ લાગે છે ?

સંભવિત છે કે સ્ત્રીના લેગમીયામાં, આપ આવરમકતા નહિ વિચારો, પરંતુ હું અશ્રુને દૂર કરી ઓરતની આંખડીની કલ્પના નથી કરી શકતો. અશ્રુ આંખોનો પ્રવેદ છે. મજબૂત કપાળ. માત્ર એકજ કારણે મજબૂતની પેશાની થઈ શકે છે, જે તે ઉપર પરતેવાના બિંદુ અગત્યતા હોય; અને સ્ત્રીના નયનો પશું એ કારણેજ ઓરતની આંખડી હોઈ શકે છે, જે તે અશ્રુઓથી છઠ્ઠાછત રહેતી હોય, સ્ત્રીની આંખો અને કામદારનું લક્ષાટ એકજ સાનિધ્યની પાંતી છે.

રૂપેરી તારલા બરી સાડીમાં તે આંખડી ઉપર આવી; જાણે કાષ્ઠએ આતરણાહ કરી હોય તેવું લાંબુ સાડીનું ફરફરતું રેશમી ચીર તારલાથી અગત્યની રજી હતું, અને હું મારા શરીરમાં ચક્ષીપત્રી અનુભવી રહ્યો હતો.

અચાનક ઘૂમર લઇ તે પાછળ ફરી, સફસા તેને જ્ઞાન થયું કે, આ રાત્રિના ચતુ-કરમાં કાંઈ અન્ય છયારમા પણ છે. મારા પ્રતિ દૃષ્ટિ નાખી...એનો આંખો...એનાં નયનો બે મોલી ઘૂંટી રહ્યાં હતાં...તે રડી રહી હતી...મારા દેખતાંજ, અને હું કંઈ ઉચ્ચાણ-તે આગમચળ તેનાં નયન-અશ્રુઓમાંથી ધીવનના પ્રવેદ બિંદુ છલકાયાં અને.....સંગીન ફર્સ ઉપર પડીને પીસાઈ ગયાં. મારી આંતર દ્રષ્ટિનો પ્રભાવ તે સીલી શક્યા નહિ, તે મૂળગન મૌન રૂપે, ત્યજ જન્મેલા જાળકની જેમ ધડીભર બે, નરમ

અને નાજુક હિંડોળામાં સૂઈ રહેવા મજબૂતાં હતાં પરંતુ મારી દુષ્ટિના કલશોરથી તે કંપી ઉઠ્યાં. તે રડી રડી હતી અને હું પ્રસન્ન ચિત્ત હતો, તેની ખૂબરી આખો સુરિયર સરોવર જેવી જંજુલી હતી; ઉમંગ અને ચિંતા તેના નયન સરોવરીયાની તરીના આછા થર નીચે, નાની-નાની માછલીઓ જેમ તરવરતાં હતાં, જે (પાણી) ઉપર આવતાં ભય પામે છે. મેં તેના શરીર પ્રતિથી દષ્ટિ ફેરવી; તેની આંખો ઉપર મીટ, માંડી, જેમ શિયાળાની કંડી અને મક્કળ ભરી રાત્રિમાં બે દીપકો પ્રકાશી રહ્યા હોય. એની આંખો ઘણી દૂરથી મને તાણી રહી હતી, હું તેના પ્રતિ આગળ વધ્યો— અશ્રુના બે મૌતિક બન્યાં, ઘટ્ટ પાંપણમાં થોડીક વાર સંક્રમણ પછી મંદગતિએ તેના પીળા ગાલ ઉપર ઢળા ગયાં, જમણી આંખમાં પુનઃ એક આંસુ ઉત્તરણું—ગાલની હડપની ઉપર થોડીક વાર, તે, વડે માર્ગની જેમ જેની મંદિલ નજીક હોય—દાણુજર માટે. હું વાણું-સુસવાણું-અને સરખીને વેગ પૂરક તેના અધરના એક પૂણા પાસેથી યદ્ય આગે કદમ ભરવાનું હતું કે તેના ઓળેની રસાદ લાલિમાએ ચોતાના પ્રતિ આકર્ષી લીધું, અને તે એક પાતળી ધાર બની વિલીન થયું.

ધૂમાએલી આંખે તેણે મારા પ્રતિ લલ પૂર્વક જોઈને પૂછ્યું.

“તમે કોણ છો?”

—“તેને ખબર હતીજ કે હું કોણ છું. તે મારા સંબંધી કંઈ જાણવા નથી ઇચ્છતી પરંતુ પૂછી રહી છે. કે તે પ’ડે ખુદ કોણ છે; મેં ઉત્તર આપ્યો. “તમે દુશીલા છો કે?”

તેના બોસાએલા આંખો આનંદથી આછેરી લહેર સાથે ઉઘડ્યાં, અને તે રિતિ સ્વરે ધ્રુવકા લેતાં બોલી. “શીલા...શીલા...શી...”

તે અગાસી ઉપર બેસી ગઈ, તે માણી

ગમ-હોય એમ જણાવું હતું. પરંતુ અચાનક તેને કંઈ વિચાર સંજયો અને જે દીવા સ્વપ્ન તે જોઈ રહી હતી, તેને ચિત્તમાંથી ઝાટકાને ઉઠી યદ્ય ગઈ અને ગાલરી-બેચક બની કહેવા લાગી. “હું...હું...હું...હું...હું...શું બોલી રહી હતી...! મને તો કંઈ; નથી થયું... હું કુશળ છું...હું અહીં જેવી રીતે આવી?”

મેં તેને શાંતવન પૂર્વક કહ્યું:—“ગાલરાઈશ નહિ શીલા! મને તમે કંઈજ નથી કહ્યું.... એવી વાતો નથી કાઢીને કહેવાતી કે નથી કાઢીને સંભળાવી શકાતી.”

શીલાએ મારા પ્રતિ એવા લક્ષણથી દષ્ટિ નાખી. જાણે મેં એની કંઈ ચોરી પકડી હોય.

“જેવી વાતો...જેવી વાતો...કંઈ વાત હશેને?”

મેં કહ્યું: “પરમ દિવસે નીચે દવાખાનામાં જ્યારે તું રુઝમડી જીલ કાઢી પોપટ સાથે ગેલ કરી રહી હતી; અને તારૂં હાલ્ય બિલ્લોરી બોટલોમાં ઝીકાઈને વિચિત્ર પ્રકારનો પડ્યો પાડી રહ્યું હતું તે સમયે તું એક અપૂર્ણ ઔરત હતી; પરંતુ અત્યારે તારી આંખડીમાંથી સરી પડતાં અશ્રુ તારી અપૂર્ણતાને... ધોઈને તને પરિપૂર્ણ સ્ત્રી બનાવી રહ્યાં છે-તને આ પરિવર્તનનો કંઈ આભાસ થાય છે? નિશ્ચય; ચતો હશે. તમારામાં જે વસ્તુ કાચે હતી તે આજે નથી અને જે અત્યારે છે તે કાચે નહિ રહેશે. ઉમંગના અથોએ તમારા હૈયામાં જે હણ-હણાટ કર્યો છે, તે નિત્ય એમજ રહેશે.”

“ઓહો! કેટલી સુંદર વાત છે કે, તમારા જીવનમાં એક વસ્તુ એવી હશે, જે અખંડ રીતે તમારી રહેશે; એક એવી વસ્તુ જેના લોગવડા ઉપર કાઢીને પશુ હયાં ન હોઈ શકે. આઠ માંદ હાલ્ય તારૂં દિલ હોત-કાઈ સીધું દેખું હોત, જે એકજ કલંકને પૂર્ણ સમજે છે-ઔરતના આત્માની આત્માદી એકજ બરબાદી ઉપર સંતોષી બની શકે છે, પરંતુ પુરુષના હાલ્યની

વિચારને ત્યાગી દો.....તમે જો એને જરૂર
જીવતાં રહો !”

તેણે મારી વિનંતિ સંભળી, અને પછયું
“શા માટે ?”

“કેમ ?—શીલા ! કારણ જાણવાની
જગ્યા સાં છોડી દે. તું સારી રીતે જાણે છે કે
હું આ વિનંતિ શા માટે કરું છું ?—છોડી દે
એની વાતોને.....મારી બીજી કંઈપણ - ફેરિ-
યાદ નથી. અને નથી મને તમારા.....વાત
એમ છે કે, જે વસ્તુનું મેં ફિગરેશન ‘કરાવ્યું’
હતું તે—પુનઃ હું લઈ જવા ઇચ્છું છું—
હું સ્વાર્થી છું—પ્રત્યેક પ્રકાર સ્વાર્થી છે—
હું જ્યાંજ્યાં કંઈક છું કે હું જીવંત રહો-
જીવન માણે એજ મારો સ્વાર્થ છે—તું
જીવતી રહેશે તે મારો પ્રેમ અમર રહેશે.
તારા જીવનના પ્રત્યેક તબક્કા સમયે મારા પ્રેમને
સંકળાયેલો જેવા હું તલસું છું. પણ તારી

પરવાનગીથી !”

તે ધણી વાર સુધી વિચારમુગ્ધ રહી,
હવે તે વિશેષ વિવશ બની હતી, થોડીકાર
પછી તેણે મંદ સ્વરમાં કહ્યું.

“મારે જીવવું જ પડશે.”

એના મંદમંદ મેહકામાં સર્વાંશયે અવશેષ
હતો. આ થોડા ધોવનને શીતલ અંદનીમાં
નિર્ભય રીતે મૂકીને હું નીચે Flat-ઉપર
આવી નિંદ્રાધીન થયો.

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ—

રાંદેર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને
ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના
મોટા જે ઑફિસ હોય તે મોકલાવી
આપી કાયદો મેળવો.

ધી રાંદેર રોડ અંતિમ : કચ્છીડ, સુરત.

હૃદયમત ઓઝાનો સંદેશ !

યુરોપમાં લાલે હીટલર ગમે તેટલી ધધુખર કરે, પણ હંજી
ચાક પર પીડા છે. ઘડો ઉતરે કે ગાગર તે જણાયું નથી; ત્યાં
સુધી છે હિંદી ગાલરૂદાસો ! તમે શાના બંકો પર પકાપડી કેરો
છો ? નોટના રોકડા કરવા, આકાશ પાતાળ એક કરવા કરતાં; આવા
ટાણે તો:—

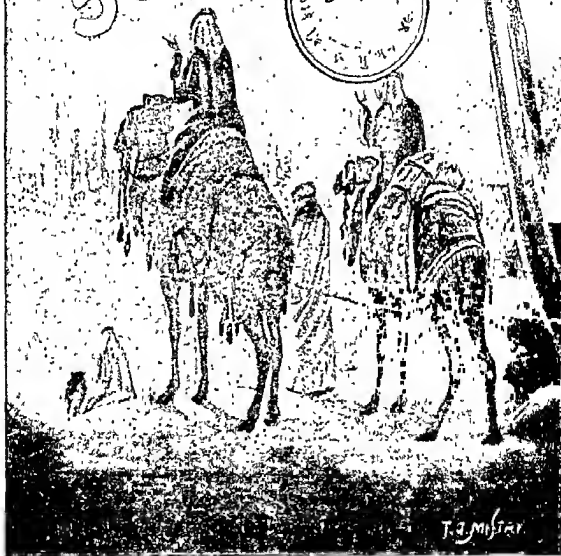
“રામ લજન રોકડ નાણું રે,

વહેપારી સંતો; રામ લજન રોકડ નાણું !”

તુ લજનીયુ લલકારવાધીજ મનની શાંતિ દૂર થઈ દિલમાં
શાંતિ થશે !

[એમના મજબૂદી ખાતેના
ઉલા ઓઝારવાધી]

કાર્યાં

જ.વ.પાઠશાળા

વર્ષ ૧ લું.

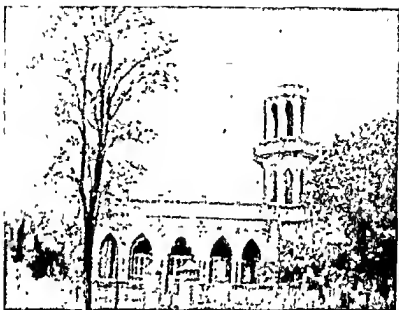
નંબ્રી :-
"વહશી" રાંદેરી
સહકારી :-
"જેકાર"

અંક ૧૨મે.

અનુક્રમણિકા.

વિષય સૂચિ	લેખકોનાં નામ	પૃષ્ઠ
પચામે અમલ	‘પરવાઝ’-‘હુઝી’	૧
ઈસ્લામી શિક્ષણ (કુર્આન)	મૌ. અ. રહીમ	૨
” ” (હદીસ)	” ” ”	૩
આવાઝકી હુન્યા	‘બેકાર’	૪
‘કિરણના હાથથી કૂટી ગયા’ (ગઝલ) ...	‘મઝલૂમ’ ...	૮
પોઠ ...	સ. વણઝારો	૯
સાબાર સ્ત્રીકર ...	તંત્રી	૧૪
અસ્માઉલ હુસ્ના ...	રિશ્દ-સાબેરી	૧૫
મનકી આંખે’ પોલ....	સ્વપ્ન-દ્રષ્ટા	૧૭
હાલનું જાપાન ...	ઈગરહીમ મીત્રી ...	૧૯
પહોં અને નૂતન યુગનો અસ્તિત્વ	ઈસાભાઈ	૨૧
બ્રહ્મદેશની બાદશાહત ...	જી. એચ. મુસ્તુફા	૨૭
‘શું બ્યોમ માફ કરી શકે છે’ (ગઝલ)	‘કલીમ વાકિફી’ ...	૩૨
‘ક્યારે ચમન તો થાયે (મ)	‘નસીમ’	૩૨
મેહુદિલની મેહુદિલમાં ટાકીયું... ..	નઝરબાઝ	૩૩
પ્રેમની અગતી ખુશીઓ ...	‘બખ્શી’ બી. એ.	૪૮
થોડાંક જીવન સૂચો ...	ઉસ્માન લીઆ ...	૪૯
પ્રેમનો પૂલરી ...	‘ફના’ સંદેરી ...	૫૧
કંઈક બાણવા જેવું	ઈસ્માઈલ	૫૨
બાંધી મુઠ્ઠી લાખની....	આ. જાવામીયા	૫૩
પ્રણય ગાથા	ઉસ્માન ખખી ...	૫૬
પરિવર્તન ...	‘સાગર’ ...	૫૭
ફતાવા ...	મૌ. અ. અશરફ	૫૯
ઉમર ખૈયામ ...	‘અલીર’	૬૪

દુમસ : મુસ્તાનાબાદમાં આવેલી મસ્જિદ

મુસ્ત પાસે હવા ખાવાના સ્થળ તરીકે દુમસ મશહૂર છે. દુમસ ગામમાં એક મસ્જિદ છે પણ તે મુસ્તાનાબાદની અતરાફમાં વસતા મુસ્લિમો માટે ઘણીજ દૂર હોવાથી, ચોપાટી ઉપર ફરેવા આવનાર ગૃહસ્થોની સગવડ ધ્યાનમાં લઈ રૂપીઆ પંદર હજારના ખર્ચથી સંદેરવાસી શેઠ હાજી મી. કાસિમ અહમદ નાના સાહેબ તરફથી બંધાવી આપવામાં આવી છે. ખુદાપાક શેઠ મૌસૂફને લગ્નએ ખેર અર્પે. આમીન.

[ફોટો : મી. એ. એ. બાવાખાયા]

સૂરએ યુસુફ મક્રી છે અને તેમાં
એકસો અગીઆર આયતો અને
બાર રૂકુઓ છે. *

ઘણા ફૂવાણુ, ઘ્યાણુ અલ્લાહના નામથી
(શરૂ કરું છું.)

અલિફ-લામ-રા. ^૧ આ આયતો સ્પષ્ટ
કિતાબની છે. ^૨ (૧) અમે એને અરબી ભાષાનું
કુઆન ઉતાર્યું છે કે જેથી તમે (જલદી) સમજી
શકો. (તો ખીન્નએને સમજાવે) ^૩(૨) (હે નખી!)
અમે તારી પાસે આ કુઆન મોકલ્યું છે એના
વડે અને તારી સમક્ષ એક બહુ સરસ કિસ્સો
બયાન કરીએ છીએ અને બેશક તું એથી પડેલાં
(એ વિશે) તદ્દન બેખબર હતો. ^૪ (૩)

الَّذِي تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ① إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ
قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ② نَحْنُ نَقُصُّ
عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَرْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا
الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الْعَفْلِينَ ③

* હરેફ ચિંતા અને જમ મથકવા માટે આ પુરી સૂરતનું પદ્યું બહુ અસરકારક છે. પદવાની રીત
એ છે કે જ્યાં જ્યાં હરફત યુસુફનું નામ આવે ત્યાં એકસો છપ્પન વખત ખુદાનું નામ એકસે યા અગીઝા
પદે અને તે હરખ્યાન પોતાની મુસાદતું કિતમાં બ્યાન રાખે.

૧ આ હરફો કુઆન શરીફમાં એવા બેદ છે જેને ખુદા એદતર બાણે છે પરંતુ ફરશાક આવિમો
કદે છે, એમાં ખુદા પોતાના નામે એરથે અલિક્ષી અલજાદ, લામથી લનીફ અને શા એરથે નરૂફ તરફ
ઈગારો કરતાં તે નામોના સોગંદ ખાઈ આગળ ફરમાને છે.

૨ એનું ખુદાના તરફથી દોહું સ્પષ્ટ હોઈ એમાંની વર્ણન બાજતો પ્રબુ સ્પષ્ટ છે.

૩ જમતની સધળી બાવાઓ કરતાં અરબી બાવા અતિ વિશાળ, વધુ વજનવામય, મધુર અને છતાંદાર
દોવાથીજ કુઆન મદિ એને ઓડતા આપવામાં આવી અને અરબોને આ વાતનો ઈગારો કરવામાં આવ્યો
કે એના ઉક્રમ અને અચરેફતની મત પોતે પ્રથમ વાખ્યા પછી બીજાએને ચખારો.

૪ મતલબ કે જે વધી કુઆનના રૂપમાં આપના ઉપર ઉતરે છે તેના વડે અમે એક એવા સરસ
કિસ્સો આકર્ષક દબથી તમને સંબંધારીએ છીએ, કે તેનાથી અત્યાર સુધી સામાન્ય લોકોની માફક હે નથી!
તમે પણ અંબાજન દતા. એનું વર્ણન ઇતિહાસિક પુસ્તકો તેમજ બાઈબલમાં પણ માત્ર કિસ્સા રૂપેજ દતું.
કુઆન મદદે એના જરૂરી અને લાભદાયી વિશાળોને એથી અનેરી તરતીબ અને અસરકારક દબથી બયાન
કયો કે તેથી આગળ ઇતિહાસ લખનારાઓની ભૂલો જાણવા ઉપરાંત હરેફ મોકા પર ઉત્તમોત્તમ પરિણામો
બદેર થયાં. કિસ્સાની વચમાં ઉક્રમ અને દિદાવનના ખજાના પ્રદર્શિત થયા. કે ખુદાના તરફની તકદીર
બદલાઈ શકતી નથી. ખુદાપાક કેઈના ઉપર ફરજ કરવા આદે તે આખું જગત મળીને પણ તેને અરકાથી
શકતું નથી. ધીરજ અને અરજના બને જદાનની સફળતાનું સાધન છે. અદેખાઈ અને અદાવતનું પરિણામ
ફરવાઈ અને દાનીકારક છે. ભુલિય અતિ મેફ વસ્તુ છે કે તે વડે માનુસ ઘણી મુશ્કેલીઓને દયાથી છવન
સફળ કરી શકે છે. નેતિક બુત્રાઈ, ચારિત્ર પવિત્રતા માખસને શત્રુઓ અને અરેખાઓથી પણ અતે માન
અપાને છે. એ ઉપરાંત ઘણી બાજતો પ્રત્યે એમાં લખ દોહું છે.

ગુજરાતી તરજુમાવાળા સીપારા

મુસ્લિમ ગુજરાત જેની આતુસ્તાથી રાહ ભેળ રહ્યું છે તે કુર્બાને પાકેનો માતબર ગુજરાતી તરજુમો એક એક છુટક સીપારા દ્વારા છપાઈ રહ્યો છે.

જેનો અરબી મતન એક મશહુર કાતિબ પાસે ખુશખત લખાવી મોટા ખર્ચે દરેક પેઞનો સુંદર ખ્લોક બનાવી એક કોલમમાં અરબી લખાણ અને બીજી કોલમમાં તેનો ગુબ્બ અને સરખ ગુજરાતી ભાષામાં તરજુમો આપવામાં આવે છે. જેની નીચે નંબરો આપી માતબર તફ્સીરોના આધારે સવિસ્તાર ખુલાસો આપી ખુદાઈ વાણીની મતલબને એવી સરખતા સાથે સમજાવવામાં આવી છે કે સાધારણ જ્ઞાનવાળો પણ સારી રીતે સમજી તેમાંથી પુરો સાર કાઢી શકે. જેના નમુનાનું એક પાનું આ સાથે આપવામાં આવ્યું છે એના બેવાથીજ આપને ખાત્રી થઈ જશે. છપાઈનું કામ ચોક્કસ છે અને અત્યાર મુધીમાં ૧૪ સીપારા પ્રગટ થયા છે. ઉતાવળે મંગાવી લેવા ભલામણ છે નહિ તો કદાચ બીજી આવૃત્તિ મુધી રાહ ભેવી પડશે.

અમ્માનો. સીપારો હદિથો છ આના પોસ્ટેજ ૦)-૧

અલિક-લામ-મીમનો	„	„	છ આના	„
સ-યકુલનો	„	„	છ આના	„
તિલકર-રુમુલનો	„	„	છ આના	„
લન-તનાલનો	„	„	છ આના	„
વલ-મુહસનાતનો	„	„	છ આના	„
લા-યુહિજમુલ્લાહનો	„	„	છ આના	„
વ-એઝા સમેઉનો	„	„	છ આના	„
વ-લવ-અન્નનાનો	„	„	છ આના	„
કાલલ-મલકનો	„	„	છ આના	„
વઅલમૂનો	„	„	છ આના	„
યઅતઝેરનો	„	„	છ આના	„
વ-મા-મિન ફાજલહ	„	„	છ આના	„
વ-મા-ઉજરેરો	„	„	છ આના	„

નોટ:-એક અપરા બે સીપારાની વી. પી. કરવામાં આવશે નહિ. એક સીપારા ખાટે

૦.૫૦ ની અને બે સીપારા ખાટે ૦.૮૦ ની પોસ્ટ ટીપીટ ખીડવી.

પંચસરહ (આઠ સૂરહનો સંગ્રહ) તરજુમા સાથે રૂ. ૧ (ટપાલ ખર્ચ ભરું.)

સાદિક બુક ડીપો, રાંદેર. (સુરત)

કારવાં પૃ. ૧ થું ૦ ૦ ૦ બોમર ૧૯૪૦ ૦ ૦ ૦ અંક ૧૨ એ

પ્રયામે અમલ

અમલે ફાટ મિલે દેરે કાર, ચલ
 પુ' અમલથી રાત્રે એ સુરિલે ખુલાર ચલ
 હજુ કિતર અપની કુબનમે વૂઝર એરેનમે
 બન જમાનેકા મિલેર વરતથી રજાર ચલ
 જલથમે મરતે તેરે વરતે જેલેન લઃ
 પૂરી અમ વારતા દેરાર તાલિમે દીધાર ચલ
 હજુ વરતે મુલાના તેરા રોઝથી તૌલીન હય
 હો વો મંજિલ સામને દે જસ કામ દેવાર ચલ
 બાદબુકા ખોલેર લેરે હો કિત્તી મશા
 દે કિત્તી આલશ તેરી સમન્દર પાર ચલ
 મહે મધ્યે બન કિષ્કા કુચ કોડેરે સમન્દર
 આજમાલકા અમલે મન મરતે બીમાર ચલ
 મુન્નાર તેરી ચમતગંદીકે હંચ દરમે જગલ
 બાવબાનો કે કિષે વ હોગદે સુઝાર ચલ
 તુરોડા જાળા હૈદુઆ પર અરર તારિકે કિશ્ન
 અરર જેરા તલકુલ હર હો તલવાર ચલ
 પુ' તન અસાનીમે પે દોલન કબા મિલી નરિ
 સન સુલેલી તમન્ના હય તો સુએ ઘર ચલ
 પૂરી અમ મજૂર કરે સકના હય પપલ કન્ટિલાજ
 હોસલા કર અમ વમાન કે અમમજારદાર ચલ
 પસન રિમન હો ન થું એક બાદથી હિન્નાલો
 વુબલેલી તરે "પરવાઝ" ચલ એ બાર ચલ

"પરવાઝ" (સુરત)

સાલિમે કિતર હય વુ હોગ દે મુલતાર ચલ
 હરકે રાદે અમલો અમ અલમબરદાર ચલ
 ખાતા બરખાલી કીકાને હય તાલીમે હયાત
 ફૂરે અપના નોમન હોગદે સુલતાર ચલ
 એક પધમે મંજિલે મશા પર પેંડવેશ વુ
 અકલો પદે હો મિલે નાસ રજાર ચલ
 બેરે હમીમે અમ દરકાર હય હુલે સુકર
 તેગદે કિત્તી વુ મંજિલાર મે રેડવાર ચલ
 અંબ વો બેર હય અમે નકે તુરે નર
 ચલે નગિસરી તમન્ના હોગદે બીમાર ચલ
 ફૂરે હબરેક હય વો સામેરે કોડાપે પુર
 હરકી ખુલાર હય વુ ચરને ખુલાર ચલ
 ખેરે પેંડવેશ વુ અમ રિલ મશા દોહર
 મરતે તેય હો મુકે સમ અકલો દુધિયાર ચલ
 રૂપવર હો નકે સકની ફિજ મુલતારકી
 કિત્તી દરકાર હય તો રાદે નોડમવાર ચલ
 એક ન એક દિન વુ ખેંડય તમેશા કુલવારમે
 ગિતરે-જમ હોગદે અમ તાલિમે દીધાર ચલ
 અમ મધ્યે તેય લુનું અમ રિલ સોલસ સકના નરિ
 હોગ ફિલ ફુનિયાકો મુએ વાલીએ પુરખાર ચલ
 મકે દોહર વુ ન અપની રાને ખુલારી મશા
 બરે તુમ્મે મેલેરે હમીમે "હરી" હોપાર ચલ

"હરી" ચેરી

ઈ સલા મી શિ ક્ષ ણુ

અવલાહ તઆલાતું ફરમાન (કુર્આન)
મોસાના અબ્દુર્રહીમ સાદખ રાંદેરી

(૪૬) જે કોઈ અવલાહ અને તેના રસૂલનું સંપૂર્ણ ફરમાન ઉઠાવશે તો અવલાહ તેને એવી જન્નતમાં દાખલ કરશે જેના (મહેલો) તળે નહેરો વહેતી હશે તેઓ તેમાં સદા રહેશે, અને એજ મહાન સફળતા છે. (કુર્આન)

(૪૭) જે કોઈ અવલાહ અને તેના રસૂલની ના ફરમાની કરશે, અને તેની સીમા ઝોળંગી જશે તો તેને એવી (જહન્નમની) આગમાં નાખશે જેમાં તે સદા રહેશે. તેને માટે હલકાઈનો અજાજ છે. (કુર્આન)

(૪૮) અમે દરેક રસૂલને ખાસ એટલા માટેજ મોકલ્યો છે કે ખુદાપાકની આજ્ઞાનુસાર તેની તાબેદારી કરવામાં આવે. (કુર્આન)

(૪૯) અને તમને શું થયું? કે અવલાહના માર્ગમાં (ઈસ્લામની ચકતી ખાતર) તથા તે અશકતોની (સહાય) ખાતર લડતા નથી કે જેઓમાં કેટલાક પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ તેમ બાળકો છે. (કુર્આન)

(૫૦) જે લોકો પાકા ઈમાનવાળા છે તેઓ તો અવલાહના માર્ગમાં (તૌહીદની ખાતર) લડે છે પણ જેઓ તમે શૈતાનના સહાયકોથી લડો, બેચક શૈતાનના પ્રયત્નો કરજોર છે. (કુર્આન)

(૫૧) જે કોઈ નેક વાતમાં લડામણ કરે તો તેમાંથી તેનો પણ (સવાબનો) હિસ્સો છે, અને જે કોઈ ખુરી વાતમાં લડામણ કરે તો તેમાંથી તેના ઉપર પણ (ગુનાહનો) બોલો છે. (કુર્આન)

(૫૨) (હે નખી!) બેચક અને તારા તરફ સત્ય કિતાબ ઉતારી કે જેથી ખુદાપાકે તને (વહી દ્વારા) જે શીખવ્યું છે તે મુજબ તું લોકો વચ્ચે ન્યાય કરે અને તું તે દગલગાઓની તરફદારી કરીશ નહિ. (કુર્આન)

(૫૩) જે માણસ કંઈ ખુરાઈ કરે અથવા (ગુનાહ કરી) પોતાનું તુકસાન કરે ફરી ખુદાપાકથી (કાયદેસર) માફી ચાહે તો તે ખુદાપાકને શક્તનાર (અને) દયાળુ બેશો. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વાલ્લાહી
મોસાના અબ્દુર્રહીમ સાહુખ રાંદેરી

(૪૬) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વાલ્લાહી કે પુરૂષ જે દીનાર (સોનાનો સિક્કો) ખર્ચ કરે છે તેમાં શ્રેષ્ઠ દીનાર તે છે કે જેને પોતાની પત્ની તથા બચ્ચાંઓ પર ખર્ચ કરે. તથા તે દીનાર છે કે જેને જિહાદમાં પોતાના સ્વામી પર ખર્ચ કરે, અને તે દીનાર છે કે જેને જિહાદમાં પોતાના સાથીઓ પર (એટલે નોકર અથવા ખીન્ન ગાઝીઓ પર) ખર્ચ કરે. (મુસ્લિમ)

(૪૭) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વાલ્લાહી કે કિયામતના દિવસે લોકો વચ્ચે પ્રથમ ફેંસલો ખૂનનો થશે. (મુસ્લિમ)

(૪૮) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વાલ્લાહી કે સર્વે લોકોમાં હુલકા અઝાળવાળો અબુ તાલિબ છે. તેના પગમાં અગ્નિના બે બેડા હશે જેથી તેનું લેજું (હાંડીની માફક) ખદખદશે. (બુખારી)

(૪૯) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વાલ્લાહી કે દરેક પીણું જે નિશો લાવે તે હરામ છે. (સહીહૈન)

(૫૦) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વાલ્લાહી કે દરેક જણ હાકિમ છે અને દરેકને તેની રૈયત (એટલે હાથ નીચે વાળાઓ) વિષે પૂછવામાં આવશે. (સહીહૈન)

(૫૧) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વાલ્લાહી કે દરેક તમ્બીર બનાવનાર કે ચિતરનાર દોઝખમાં છે. (સહીહૈન)

(૫૨) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વાલ્લાહી કે જે મુસલમાન થયો અને તેને બપોરે રિઝક ખાધું, વળી અલ્લાહે જે તેને આપ્યું તે પર સંતોષ પકડ્યો તો તે સફળ થયો. (મુસ્લિમ)

(૫૩) રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લુહુ અલૈહિ વાલ્લાહી કે (ઘરવાળાથી) પરવાનગી ત્રણ વાર મંગાવી નેઈએ અને જો તેને રજા મળે તો ઘરમાં દાખલ થાનહિ તો પાછો ફર. (મુસ્લિમ)

શ્રેષ્ઠ કી દુનિયાં દોર તો

સંસ્કૃત - 'કેપિ'

U.S. Maly.

આવાઝકી દુનિયાંકે દોરતો । તમને ખબર છે કે 'કારવાં'ને આજે બાર માસ પુરા થાય છે ! આપણો કાફલો ગમે તેમ ટાઢ તાપ વેડતો પરંતુ મજિલ વટાવી ગયો છે 'કારવાં' જન્મ્યુ તેજ દિવસે હીટલરે યુરોપમાં યુદ્ધને જનમાન્ય અને તેના છાંરા આખા જગતને બાગ્યા તો પછી 'કારવાં' ક્યાંથી બાકી રહે ! એજ હીટલર દાખાને પ્રતાપે કારણોની બેથી

અઠીગણી મોંઘવારી, અને બેઝોક્ની પથ બમણી મોંઘવારીને લીધે દિંદના તો શુ ! જગતનાં બધાએ પેપરો, ચોપાનીયાં સુકાઈ ગયાં; પણ 'કારવાં' તો નીકળ્યું ત્યારથી અત્યાર સુધી તેજ પ્રમાણે ટાઢ કારમ આપતુ આવ્યું છે. અરે ! કાગળની

“તલો છા ? 'કારવાં' નો આવતો અંક ખાસ અંક તરીકે નીકળશે !”

“પથુ તેમાં શી ધાડ મારી ? એમ તો ઘણુએ ખાસ અંકો નીકળે છે !”,

“હોયના ! યુરોપમાં હિટલર હોળીનું નાજિએર બન્યા પછી અહીં કોઈએ ખાસ અંક કાઢ્યો હોય તો બતાવો !”

“આવી કાગળની મોંઘવારીમાં એવું સાદસ કોણ કરે ?”

છે તો આમે આપણે પણ કારવાંનું સરવાયું કાઢીએ. પહેલા અંકમાં અમે 'કારવાં' વિશે જે કંઈ દોષ પીટયું હતુ તે પ્રમાણે અમે કદાચ પુરા તોળાઈને ઉતર્યા ન હોય એવું કારણ પણ ચુકજ છે. અમારી આડકોની મોટી આદા દરિયાપાર મંડાઈ હતી; પણ પરદેશ સાથેનો સંબંધ તો કનકાસની જેમ કપાઈ ગયો પછી એ આરા મરે ના તો માંદી તો પડેજને !

'કારવાં'ના ઉઠિએ અનેક ટાઢ તકા વેઠ્યા કે બૂખ અને ઉત્તમગરા વેઠ્યા છતાં બાગબાર ક્યાં વચરે મજિલ વટાવી ગયાં છે ! પહેલા વરસનો અનુભવ પ્રેરણાબનને કારણને આગેળ ધવાવશે. બલબલની બોખડીએ યમ બપ એવા સમયમાંએ

એટલી બધી અછત થઈ ગઈ કે સરકારે રૂપીઆની નોટા પણ કારટના રાંપ નેવી નાનકડી છપાવી નાખી છતાં 'કારવાં'નું કદ તો તેટલું જ રહ્યું ! એ બાબતમાં અકાદમે એકસાન અને આડકોના સદકારની મેદરબાની ગણી આગળ વધીએ.

'કારવાં' ખાસ અંક કાઢે છે । એ કાફલાના રુકાનીએની લિંમતનો પ્રતાપ બસે ન હોય; પણ વિશીની ધીરજનો પ્રતાપ તો હજી ! “આ મોટર યુગમાં ઊઠાનું શું ગળુ ?” એમ સમજનારા હવે મનમાં ખાંડ ને બદને ગોળ ખાઈને બેસી રેહશે ।

વહેવારીઓ પણ વરસ દિવસે સરવાયું કાઢે

સરચાતમાં આદર્શતાની લગામ ટીકી

મુકરાનો ધરાદો હતો; પણ હવે તે તંગ પક-
ડવી પડી છે ! કારણકે અનુભવના આંકડા
પોકારે છે કે એકલા આદર્શવાદી સાહિત્ય
પ્રારસનારાઓની ખપતના આંકડા બાએબ
આર પાંચ સેંકડાથી આગળ વધે છે, અને
પછી પરાણે એ આદર્શવાદી નરસિંહ મહેતા
ઓને શાહનેગી હુડીઓ બધાર પાડવી પડે
છે ! મતલબ કે નકકર સાહિત્ય વગનદાર હોય
તળાએ બેસી જાય છે. ત્યારે હજુ સાહિત્ય
હોડીની જેમ તરીને પાર ઉતરે છે: અત્યારે
તેથીજ અમે એકલા નકકર સાહિત્યને પકડી

ન રાખતાં હજીવા
સાહિત્યને પણ અપ-
નાવી રહ્યા છીએ, અને
'કારવાં'માં પેલાઓ
કહે છે તેમ 'ધાર્મિક-
વાડો' વધતો કેમ
જાય છે ? જણાશે!
સાહિત્યના મુક્કા
પ્રદેશમાં 'કારવાં'ના
જાણેને જાણે ચારે
સાંપડતો નથી તેથીજ
વહેપારી ફરિજો
'ધાર્મિકવાડા'ને પણ

{ 'કારવાં'ના ખાસ અંકમાં શું આવશે }
{ તેનું તો અત્યારે ઢાલ પીટવાની જરૂર }
{ નથી પણ એ ખાસ અંકનું કવર }
{ રિઝોઈન જરૂર તમારું ફિલ છતી લેશે. }
{ બ્લોકની ડબલ મોંઘવારી છતાં ફાટો }
{ ચિત્રો, ઇતિહાસિક આર્ટ શીટો અને }
{ કાર્ટૂનો આપવામાં 'કારવાં'ના સંચાલકો }
{ જરાય કંજુસાઈ નહિ કરે ! }
{ સચિત્ર મેહુરિલ તો એનું ખાસ }
{ આકર્ષણ હશે. }

આવાઝી દુનિયાં કે દોસ્તો ! જાણીજાની
પેલી ક્રિતિતને જાપાન ખરી પાડવા બેઠું છે કે
"પૂર્વ પૂર્વ મોટે છે અને પશ્ચિમ પશ્ચિમ મોટે
છે." જાપાન પોતાનાં બધાં નાનાં નાનાં પાડોશી-
ઓ ઉપર ઉપકાર કરી પોતાની પાંખમાં સમાવી
લેવા તૈયાર થયું છે. જો કે ચીન જેવાં મોટાં
દેશનેય પોતાની પાંખમાં લેવા કરે છે; પણ
જાપાનની પાંખ નાની હોવાથી ચીન તેમાં સમાય
શકતું નથી; જેથી ચીનને બેવડા ચોવડા વાળાને
પછી પાંખમાં લેવાનો જાપાને નિરધાર કયો છે !
રશીયન રીઝ પણ પાછું પંખો કાઢીને તૈયાર

થયું અને દ્યુધીપા-
નીયા, લેટવીયા,
છરોલીયા, બેરબીરીયા
અને બુઝાનીનીયા
વગેરે નાનાં કુરકુરી-
યાંઓને પોતાના પેટમાં
પધરાવી બેઠું છે
અને પેટનું પાણીએ
હલાવ્યા વગર જગતને
પકારી રહ્યું છે કે
'સખ સખકી સમા-
લીયા મે' મેરી ફાંડતા
હું !' મતલબ કે

ઉત્તેજન આપતું પડ્યું છે. પણ માહકા ધીરજ
સાચે કે અમારો એ ધાર્મિકવાડો એ સંસારમાં
દીન-દુન્યાની હરિયાળી અને રદીયાળી લીલી
વાડીનીજ ગરજ સારશે. - કૌમીવાદના
ઝેરી વંદેશીઓ કે સાધકોત્તેજની નહિજ ! અને
કાવ્યનું ધોરણ તો 'કારવાં'એ ક્યારનું નક્કી
કરી દીધું છે. 'કારવાં'ની ક્રિતિઓ બામે આસ-
માનમાં પહેલી નથી પણ લોકોના હૃદય સુધી
તો પહોંચીજ ગઈ છે ! તો ચાલો હવે 'કારવાં'ને
એક વરસ પૂરું થયું હોઈ તેની વરસી (1) ના, ના.
સાલગિરહ ઉજવીએ !

હિટલર જુઓ સિપાઈ જતીને જામનાં જામ
જાળી રહ્યો છે; તેથી તેણે તપાવેલા લોકોનો
ખાટ બુલ બુલ બુલારો પોતપોતાની રીતે
ધડી રહ્યા છે ! ત્યારે હજી દિંદમાં તો
એજ હાલત રહી છે કે 'ચાણીઓ તો
તોત્તોજ નથી' અને વળી કોચેસ કહે છે કે
જરાબર તોલ !' મોટી ઉમરનાં યુધ ગએલાં લીખ
અને કોચેસ નામનાં બે પોરીયાં હિંદી સરકારની
ફેડે બેસી શકે એમ ન હોવાથી તેમને પડતાં મુકરને
સહકારીઓ અને ખિતાબદારીઓને પોતાની
વલખારમાં સામેલ કરીને હિંદી સરકાર પોતાનો

કાફલો હાંધે રાખે છે !

અને આપણા વહેપારનું તો જાણે પડીકુંજ બંધાઈ ગયું છે. ધીરધાર બિઠકુલ ઓછી થઈ ગઈ છે. ધીર બિઠકુલ મરી ગઈ છે જેથી ત્યાંની ધાર પર આસવાની હોમત હોય તેવા વહેપારીઓજ હવે નથી રહે છે ! દારણુ કે પહેલાં વિશ્વાસે વહાણ આપતાં હતાં તેને બદલે હવે તો વરાળ કે પેટ્રોલથી વહાણ આસતાં થયાં જેથી આપો આપ વિશ્વાસ વંદી ગયો છે ! આ છે દિંદના વહેપારીની કેરીપન. ત્યારે ખેડૂતની શી વધે થઈ તે જાણો છો ? કેરીટ સોસાયટીઓ નીકળ્યા પછી એ સોસાયટીઓના ચોપ-કામાં બધા ખેડૂતોની કેરીટ બંધાઈ ગઈ છે. અને ફક્ત 'વા' ખાવાનો બાપી રહી ગયો છે ! ભલે શ્રીમંતે દવા ખાવા જતા રહે પણ ખેડૂતો તો 'વા' ખાઈનેજ સતોષ માને છે ! બેઠે એમને

ખાઈ ગયા અને નીચલા ચરના માણસોને તો છુપ્પા રોટલાપ ખાવાના પુરેપુરા મળતા નથી ! અને તે છતાં દિંદીઓનો પરોપકાર-હોમન જીવો કે પેટ પાટા બાંધીને પણ પરોપકાર કરી રહ્યા છે ધરમાં અંધારું હોવા છતાં મંદીરે મચાલ અને મસદિ દીવા અગદારી રહ્યા છે !

દિંદપર મદમદ ગઝનવીની સત્તર સવા-રીઓ થઈ હતી એવું સાંભળ્યું છે ! પણ 'કારવાં'

વહેપારીઓને !

માઝ્યા વગર તો માએ પીરસતી નથી તો પછી જાહેર ખખર આપ્યા વગર તમારો લાભ કોણ પૂછશે ? માટે જો તમે વહેપારી શુદ્ધ ધરાવતા હોય તો તાકીદે જા. ખ. કરો.

જુઓ એક વરસમાં "કારવાં" એ સારું અને સફર આકુકોનો સાથ મેળવી લીધો છે, અને એનો અચાર પણ દિન પ્રતિદિન વધતો જાય છે; તો તમે પણ 'કારવાં'ના ખાસ અંકમાં જા. ખ. આપી લાભ મેળવો. જાણો છો આવતો અંક ખાસ અંક છે ?

મેનેજર.

પર કવિઓની ચા-છઓનો તો પારજ નથી ! એક વરસના કાળમાં "કારવાં"ને જેટલા કવિઓ સાંપ-ડ્યા છે એટલા આકેશ સાંપડ્યા હોત તો ? હાથોકાય "કારવાં"ને ઉકાર થઈ જાત ! મને તો ભય લાગે છે કે કવિતાનો અતિરેક થતાં કઈ ઔરજએ સંગીત વિદ્યાને ઉઠી કરીને દટારી હતી તેમ "કારવાં"ના સંચાલકો કવિતાને ઉઠી કરીને દટવાનું ફરમાન નહોતે ! હા... આ ! પણ બુદ્ધી,

ધાસ ખાતું હોય તો મળી શકે એમ છે; પણ ધાસમાં રહે જાતનાં વિદામિત્સ છે એવું હજી દિંદનો ખેડૂત જાણતો નથી ! સહકારી અને શાકાહારી એ શબ્દોનો ખેદ તો તમે જાણતાં જ હશે ! સહકારી બેઠા અને સહકારી ચળવળથી દેશનો ઉદાર થઈ જશે એમ ધણાં વપોતો અને બેઠાઓ કહેતાં હતાં પણ એ સહકારી બેઠા અને સહકારી ચળવળોનાં ખંડુ શાક, શાક,

તેઓય પોતે કવિજ છે ! ત્યારે હવે તો કુદરત કરે તે ખરી ! વહેપાર-ધંધા મંદા છે; ત્યારે કાવ્ય મનરમાં તો પુષ્કળ તેજ છે ! જો આડું ને આડું થોડો વખત વધુ ચાલું તો સોઝા ધરમાં પણ કવિતામાંજ વાતચીત કરતા ધઈ જશે ! પતિ-પતિનો વાતાંવાપ કવિતામાં થશે ! કારટમાં વપોતો પણ કવિતામાંજ દલીલો કરશે ! નોકરી મારેની અરજીઓ પણ કવિતામાંજ થશે

લીડરોના સાપણો પલ્લુ કવિતાઓમાં જ રશે ! અને કવિતા નહિ આવડે તેને કાષ્ટ પારાસલાના મેખર તરફ પલ્લુ નહિ ચૂટે ! કાષ્ટીયાં કુળડાઓની જેમ કાપડીયા અને કેમીસ્ટો પલ્લુ કવિતાજ સલકારશે ! મતલબ કે કે અધુ પાતા-વરણ કવિતામય બની જશે. તો પછી લોકો કવિતાજ ગાશે, અને કવિતાજ ખાશે !

કરોઈ ગયાં છે અને કીલું પલ્લુ નિવેદનની છેલ્લી બાઉટરી ટોકાતે ચૂપ થઈ ગયા છે ! જેથી હવે લોકો તો એવીજ આશા રાખીને બેસી રહ્યા છે કે જેમ આકાશમાંથી કાષ્ટનાર કરા, વરસે તેમ સ્વરાજ વરસે તોજ બને ! બાકી આ દેશની ઐક્યતાના ટાવરમાં જે પંચર પડ્યું છે તે સાંધવાનું સોલ્યુશન તો હવે અસાધ્યમાં પલ્લુ બનાવ્યું નથીને ?

જાણો છો ?

‘કારવા’ના આવતા અંકમાં એટલે કે ખાસ અંકમાં રા. રણજીતલાલ ધ. સાની, કચુરેટર પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝી-યમ સુબંધ તથા જ. કોકિલ જેવા પુરા તત્વના અભ્યાસી લેખકો પધારવાના છે. અને સાથે સાથે કુ. કુલ્સુમ સુરૈયા એમ. એ. જ. ‘બાનવા,’ જ. ‘સાલેહ બરીલી’ જ. ઈમામુદ્દીન, જ. ‘મુસ્તફાબાદી’ જ. ‘અમીન,’ જ. મુ. ઉમરખાન સાહુજ જેવા ગુજરાતમાં જાણીતા ઈતિહાસિક લેખિકા અને લેખકોના પલ્લુ સહકાર સધાવાનો છે. તમારા અંકની પહેલી તકે ગોઠવણ કરી લેશો.

‘તંત્રી’

અહમદશાહ અને બાવા માણિકનાયની વાર્તા તો તમે સાંભળી હશેજ ? દિવસે અહમદશાહ કોનું ચણતર કરાવતો અને બીજા દિવસે બધું ચણતર માણિકનાય બાવા જાદુથી ઉકેલી નાખતો. તેમ કોંગ્રેસમાં જે કંઈ ચણતર થાય તે મી. ત્રીણા એકજ નિવેદનથી ઉકેલી નાખે છે ! અહમદશાહે જેમ માણિકનાયને મુકિતથી આરીમાં સપડાવી દીધા તેમ મી. ત્રીણાને ગાંધીજી આરીમાં

મતલબ કે આપણા દેશની રાજકીય પરિસ્થિતિ હવે એવી થઈ પડી છે કે પહેલાં ઘડમાંથી કાંકરાં વીણાતા હતા; પલ્લુ હવે તો કાંકરામાંથી ઘડ વીણાય છે ! અબ આ પા સ મ જ કે બીયારે !

સુધરેલાઓ સંયુક્ત કુટુંબની યોજના કરતાં વિભક્ત કુટુંબની યોજનાને ખાસ પસંદ કરે છે ! દાણુ દહે છે કે સિંધનું પ્રધાનમંત્રી

પેસવાનું કહે છે પલ્લુ તે પેસતાજ નથી; જેથી કોંગ્રેસનું ચણતર આગળ આલીજ રાકવું નથીને ? એક બાલુ ગાંધીજીએ લોક પ્રતિનિધિ સભાનો ડુંગર ઉભો કર્યો તો બીજા બાલુએ મી. ત્રીણાએ પાકિસ્તાનને પહાડ ખડો કર્યો. ચોકા ભૂલે હવે એ બંને પહાડોની વચ્ચે ભટકાયા કરે ! ગાંધીજી તો કહે છે કે “કાષ્ટ હવે મારું કહેવું સાંભળવુંજ નથીને ? એમ કહીને “જે તારી બહાને, કું તો મારે આવી” કરી પુનઃ શેર્ગાવમાં તપ કરવા

સૌથી વધુ સુધરેલું નથી ? જુઓ હાલમાંજ સિંધની પારાસલામાં એ બુદ્ધો ઉડવાનો છે કે “સિંધ-સિંધીઓ મારે છે.” જે આવીજ રીતે “મદ્રાસ મદ્રાસીઓ મારે, બંગાળ બંગાળીઓ મારે, બિહાર બિહારીઓ મારે, ગુજરાત ગુજરાતીઓ મારે, કાશ્મીર પાશ્તી અંદામાનનાઓને મારે છે !” એમ થાંધે તે હિંદના ઓછામાં ઓછા ૧૨ ભાગલાં પડે કે જેથી ભાગલાના શાખીઓને પલ્લુ સંતોષ થશે ! - તથા બધા

પોતપોતાના પ્રતિભાંજ પડ્યા પાથયાં રહેલો.
તો "પરનાં છોકરાં ધંડી ચારે ને ઉપધ્યાને
આટો!" જેવી કેદેવતો પછું ખોટી કંરશે.
માટે 'હિંદ એક અને અલેધ છે." એવું
કહેનારાઓને ખાંડ ખરસાવતાં ખાતર પછુ દરેક
પ્રાંતે સિધના પગને ચાલવું નેમ્મએ ને પ્રાંતની
સરકારોએ રાજનામું આપ્યું હોય તેમણે પંચ
પોતાના પ્રાંતવું પાણી ખતાવવા રાજનામું
ખેંચવાનું બીડું ઝડપવું નેમ્મએ. સૌથી આને.
દની વાત તો એ છે કે હિંદને કોઈની સાથે
ફેડરસ મેચ રમવી દશે તો ૧૧ પ્રાંતમાંથી દરેક
વડા પ્રધાનને પેચર તરીકે મુઠી શકશે!

હિલગીર નોંધ

અમને જણાવતાં હિલગીરી ઉપજો
છે કે 'કારવા'ના બાણીતા લેખક જનાબ
"ઉદ્દક્ત" સાહુબ ખરખોધનવાળાનાં એ
સંતાન હતાં. એક છોકરો, તથા એક
છોકરી. તે. બ'ને. છોકરાં, એકજ અડ-
વાડિઆમાં ખુદાની રેહમતે પહોંચ્યાં
છે. (ઈન્ના) ખુદા લાઈ "ઉદ્દક્ત"
સાહુબને સજો જમીલ અતા કરે!
આમીન.

ત'નીઓ.

"કિરણના હાથથી ફૂટી ગયા."

આવો! આવો! કોઈ મુજને ધોળે દિન લૂટી ગયા;
મારું દિલ એ લઈ ગયા, મારું હૃદય ઝૂંટી ગયા.
આહ! મારી આહથી શું શું અરે રે ધઈ ગયું?
ધુલુ ગયું આખું ગગન કંઈ તાટલા તૂટી ગયા.
રક્ત પાઈ જેમતું વર્ષોથી કયું 'તુ જતન;
આશ પુષ્પો મુજ હૃદય ઉઘાનમાં ચૂંટી ગયા.
પ્રેમ છાનો પુષ્પથી એ રાતના કરતી હતી;
લેદ અકબના કિરણના હાથથી ફૂટી ગયા.
વાહ કાલ તો મરણ મહી કરતા હતા યાદે ખુદા;
આજ ગયખાનામાં મય મુજ હાથથી ઝૂંટી ગયા.
ગર્જનાને વિજળીથી શેષ કાં ચમકી રહ્યા;
કોઈની આશા બળે એ કોઈનાં દિલ તૂટી ગયા.
પ્રેમ બર્ખાદી ઉપર શાને હસો સૂરજ શરી?
પ્રેમ દાગોથી વળી કેયાં છે તમો છૂટી ગયા?
કાં ગઝલ નાની લખી "મઝલૂમ" આજે રહી ગયા?
પ્રેરણા ફૂટી ગઈ કે કાફીયા ખૂટી ગયા?
"મઝલૂમ" જેતપુરી (બેલર)

હાંકનાર લખમરો.

79 misty

‘ગમ’ ધોરાજીની, કાઠિયાવાડી રંગુન જઈને ત્યાંપણ ગુજરાતીઓની સાદસિકતાને સિદ્ધ કરવા ‘ઈન્દ્રપાસ’ નામનું ખાવ પીકલી કાઢી બેઠા. હોટલરની મુરોપીય દાદાગીરીને પ્રતારે કાગળની ફૂદો ને ખસડે વધતી જતી મોંઘવારી જોતાં પત્ર કાઢ્યું એ લોહાના ચરૂ સાવવા ખરાબર છે ! પણ એમનાં દાંત ઓટલા મજાખૂત છે કે લોહાના ચણા સાવવા છતાં પડી ગયા નથી તેમ હાડી પણ ગયા નથી !

‘મરહુમ’ ઓટલે ‘ઈન્દ્રપાસ’ના તંત્રીઃ એ જામ પાણુ રોંદરનાજ વતની છે. પત્રકારે સાથે એક સુધ્ધ કવિ પણ છે. તે એક આશ્ચર્યક વ્યક્તિ છે.

પુરાણ એડીટરોમાં મુન્શી ફત્તુખાન ‘ઈન્દ્રપાસ’વાળા તથા ‘હમદદ’વાળા સેવદ મદમદનું નામ બેખડક ગણાતી શકાય. સેવદ-મદમદ એકમાર્ગી હોઈ ને ગ્રીસે ગ્રીસો તેમ ગ્રીસે ગ્રીસનારા છે. ત્યારે મુન્શી ફત્તુખાન દરેક દિશામાં ટુંડુ લોહાનારા છે ને મજાખૂત એડીટરોમાં એમને નાંખર પહોંચ આવે. અને વળી બોલનારા પણ ફકકક ફકકક છે ! નિષ્ફળ એડીટર તરીકે જામ ‘નુસરત’ ખૂબ જાણીતા છે. સૌથી વધુ અઠવાડિયાના એ તંત્રી યથા ચૂક્યા છે. અને એડીટર તરીકે નિષ્ફળ પણ લેખક

તરીકે સફળ થએલાઓમાં જામ યુ દી. ‘નિઝામ’નું નામ ગણાવી શકાય એકજ ડેકાણે એ ચોંટી રહેતા હોય તો સાર’ નામ કારે એવા છે. મેખક ઉપરાંત વિવેચક અને કવિ પણ છે. અંતે તે કરતાંએ સફળ અનુવાદકોમાં એ મોખરાના અનુવાદક છે.

∴

એકશર હાસ્યરસમાં ડોહીયુ કરી જનારા ઐયુબખાન ખલીલ દવે ગ્રામ દેખાતા નથી. ફાણુ જાણે ક્ષત્ર પ્રેસના ખૂબીમાં લારાઈ બેઠા હશે ? અને ખીજ એનાજ હાસ્યરસની સાડક પર પોનાનું ટુંડુ લોહાનારા જામ-મરેત-વટીર પણ ફાણુ જાણે કયા રીનેપેરનાં પુંદો તપાસના બેઠા હશે ? મુખ્યત્વે લેખકોમાં ક્યાંક ‘જીહ્વીસગર’ અને ‘પક્ષીયાંછી’નું નામ સંભાષ છે પણ કામ જોયું ન હોય ત્યાં સુધી તેમના સિં રી રીતે સખી. શકું ? મેમણુ પચિસ વાળા ઉરમાન કાસમ મેમણુ પણ ચાલુ વરસમાં ઉત્પન્ન થએલા એડીટરોમાંના એક છે. આશય નધે એવી ધમશ એમની કલ-મમાં દેખાય છે ખરી !

∴

જુના લેખકોમાં 'મેમ્બર યુએનિ'ના માણ તંત્રી-જનાબ-'શબનમ' સાહબનું નામ બુલવા બેગ નથી. એક સારા લેખક ઉપરાંત અન્યેડ અનુવાદક અને અંગ્રગણ્ય તંત્રીઓમાંના એક છે. એમનો હિમાગ ફળદુપ હોવા છતાં સુકડી તખ્તીયતને લીધેજ સાહિત્ય સં-વાસ લઈ બેઠા હશે ? ખુલામાં રહીને પોતાનું કામ કહે જનાર લેખકોમાંના એક પુરાણુ લેખક તરીકે લાઇ-'રસસાગર'નું નામ પણ અવરય

જેવા ધણા અધારામાં રહી ગએલા મેઘ માણસોને 'વકીલ' પ્રકાયમાં આણી દીધા છે ! મુખર્ષીના યુવક કવિઓના મંડળનો ઉલ્લેખન કરે તે કેમ આવે ? 'સગીર' એ હાગદાર સંગન કવિ છે. જો કે જે બીજાજ બાંચમાં એ 'ફૂલ ખિલ્યું' હોત તો કોઈના મળાને હાર થઈ પડતી આપ્તામવાદી કવિ 'નસીમ' એમનું સ્થાન તો નોખું બદલે અનોખું છે.

ગણી શકાય ! એ જાતે 'રસસાગર' હોવા છતાં એમને હંમેશાં અધારા ખામોચીયામાંજ રહેવું પડ્યું છે ! અને એક વેળાના 'તીરંદાઝ' વાળા આપણા સાહેબખાન કાઝી તો હવે કલમ પડતી મુખને ચંતતિ નિયમન તથા સાથે સાથે સંતતિ વર્ધનના પણ પ્રકર બન્યા છે ! 'મેમ્બર સુધારક'વાળા એક વેળાના તંત્રી સૈયદ અતાઉલ્લાહ, મી

પૂછવું શું ! રા. 'શયદા', જ. 'ઝાર', 'કલીમ', 'નસીમ', 'સગીર', 'નાશાદ', 'સાકી', 'જિગર', 'આસિમ', 'બશીર', 'આઝાદ', 'સાગર', 'ઈજન', 'નિસાર', 'વહુશી', 'ફના', 'ખાકી', 'બેકાર', 'નાતિક', 'સાબિર', 'ફખર', 'અસર', 'અમૃતલાલી', 'નંદકેલીલા', 'નૂર', 'આઝાદ અમીન', 'ઘાયલ', 'અસીર', 'મમ્મૂમ', વગેરે અનેક બહીલી કલમે મેહફિલમાં ચમકશે અને વળી બધા કવિઓનાં મુખર્ષિદનાં પેણુ દર્શન થશે આટલું બધું છતાં કીમતમાં નજરેજ વધારો થશે તમારો અંક વચાવી લેવાનું બુલશેો મા ?

જેવા જેટલી રૂગવાઈ નથીને ? જો કાષ્ટ બીજે સ્થળે 'નસીમ' હોત તો ઉમાશંકરો સંદરમે કરતાં પાછળ તો નજ હોત હિમગર કયા કરે...! હર્દમય કાળો લખામાં મુખર્ષીવાળા નાશાદને એ યુવક ગળાવી શકાય સુધારામાં તેઓ કામ્ય વાચે છે; ત્યારે એક હર્દમય તસ્વીર ખડી કરે છે. ઘી મેલે છે પછી મગજ

ઉરેડી, કે. મી. સત્તાર બેરિસ્ટર સાહિત્યતા જગનમાયી નીકળાને કાણ જાણે કંઈ દુનિયામાં અંતરધાન થયા છે ! ત્યારે જુના પુરાણુ મીઠું કે આર. અબ્બાસી એકલા હાથે દગદાર 'વકીલ' માસિક મળાવી રહ્યા છે. એકલા હાથે એક સાથે અર્ધો અર્ધો હજન લેખો લખી રહ્યા છે ધરમ થયા છતાંએ યાકતા નથી ! ખરેખર ! એમનું 'વકીલ' માસિક હોવા છતાં 'પંચાંગ' ની ગરજ સારે એવું છે ! મી. શેખ અમીન

કેમ ફળદુપ ન હોય ! પણ બહા ધીની જેમએ કાબેલી કડિડાઓ ને કેમ બરાબર તેલના નથી ! 'બશીર' અને 'સાકી' ઉછરતા કવિઓ છે છતાં ધણા પૌદ કવિઓને પાછળ પાડી દે એવી ધમધમી ઉડ્યા છે ! અને તેમાંએ ખાસ 'સાકી' એ તો 'બાપ તેવા બેટા અને વડ તેવા ટેટા' 'પાપડી તેવા ફેટા ને કાંદા તેવા બટ્ટા'ની કહેવતને અદારશઃ ખરી પાડી લાગે છે !

પુરાણ અને કાળેલ એડીટરોમાં 'ઈસ્માઈલી' વાળા રા. અલીમહંમદ સુનારતું પણ ચોક્કસ સ્થાન ગણી 'શકાય. 'ઈસ્માઈલી આદેતાબ' વાળા મી. બુધવાણી પણ એમને ચીને ઠીક ચાલતા જણાય છે. તો કમ્પ જુજવાળા કવિ 'અબ્દુલ' તથા કમ્પ માંડવીવાળા-કવિ ઇબ્રાહીમ પટેલ, અને અંગરનાં જાણીતા ઇતિહાસિક લેખક ભારતર 'ખિસ્મીલ'ને પણ કેમ વિસરાય? 'સાલેહ બકરી'ની પેઠે એમના ઇતિહાસિક લેખોનો પણ શુભાર નથી. આ

બધા લેખકો અને કવિઓની ધમાકમાં કંઈ ખાંડવાવાળા લતીફબાઈએ વિસરાઈ ન જાય. મી. અબ્દુલ લતીફ મદ્રાસવાળા અને મી. એ. એ. દાઉદ સાહિત્ય રસિકો તરીકે જાણીતા છે. તેઓ અંગ્રા સાહિત્યકાર નહિ હોય પણ સાહિત્યકારોને ધક્કા મારીને આગળ લાવવામાં તો એ બંનેય બિરાદરો એકઠાજ છે.

સુરતવાળા "આઝાદ અમીન" નામ પ્રમાણે શુણ્ધ ધરાવનાર એક માર્મિક કવિ છે. એમની કવિતાઓમાં દબમ્પ કરાસ હોય છે. અને સુરતવાળા સૈયદ 'નૂર' પણ સારા સીધ કવિ છે. તેઓ જાતે અકકડ નથી છતાં તેમની કવિતાઓ કકકડ હોય છે. અને બરોડાધનવાળા 'ઉદ્ધત' સાદબ તો કવિ પણ છે અને સારા ધાર્મિક લેખક પણ છે. 'ધીમે ધીમે ચાલતાં લાંબે પંથ કપાય'ની જેમ પોતાના માર્ગે ધીમે ધીમે

આગળ આવી રહ્યા છે. અને મૌલાના 'મુસ્લિમ' તો પદોમાં રહીને શિક્ષક કરનારા નથી પણ સેવા કરનારા છે. મુસ્લિમ સુજરાતની અનોડ ધાર્મિક સેવા કરનારાઓમાંના એ એક છે. તેઓ પોતાજ પોતાનું નામ તથા કામ છુપું રાખવામાગે છે તો અમે શું લાંગ પીધી છે કે એમના મૂખ પરથી બહુ એમની કલમ પરથી પદો ઉસ-ઉસવીએ! એમને ગેરમાનશીની પસંદ છે; ત્યારે અમને મેદાને પડવાના ડોડ છે. પછી સંધ થી રીતે કાઢી-ના, મકકે જાય!

જાણીતા જર્નાલિસ્ટો અને માનીતા લેખકો રા. શયદા, રા. સાદીક, જ. સાગિર જ. ફઝ માતરી, જ. અસર સાબેરી, 'ઝાર' રાંદેરી. જ. મૌલાના મુસ્લિમ, જ. મૌલાના અબ્દુર્રહીમ, મૌલાના અહમદ અશરફ સાહબ, રા. શંભુપ્રસાદ વકીલ. જ. જી. એચ. મુસ્તાફા, રા. નટવર વીમાવાલા, રા. લાનુશંકર જોષી, જ. 'આઝાદ', જ. તુરાબ, રા. 'શાંત', જ. બકરીકાચવાલા, 'નિસાર' જ. 'માંડવિયા'વગેરે અનેકની કલમોનો સહકાર તમે 'કારવાં'ના ખાસ અંકમાં જોશો. (તંત્રી)

હવે ઇન્તર અને લાંબી દાંડીવાળા ધાર્મિક લેખકોમાં માછ 'ઈસ્માઈલી મિસ્તા' સાદબ તથા 'તખ્લી-ગ' વાળા મુન્શી 'ખાંડેર' સાદબનું નામ અવશ્ય મૂકી શકાય. ધાર્મિક સિવાયતી બીજી દુનિયામાં એ બંને સાદબો બાળેજ ડોઢાંધું કરે છે. એ બંને સાદબો મૌત્રી ન હોવા છતાં સાહિત્યમાં

મૌત્રીપતની લાઈન ચાલુ કરી દીધી છે! એમ તો સામાન્ય રીતે ધાર્મિક વિષયો તો લખ્યા ખરા ચંચકાને મુઠ્ઠાં ખિસ્કુટ જેવાજ લાગે; પણ જનાબ 'ઈસ્માઈલી'ના લેખમાં કંઈક મિઠાસ દેખાય છે; એવું ખાસ કારણ એ છે કે તેઓ લેખો લખતાં જાય છે, અને સાથે સાથે હસે પંથ બતાવતા જાય છે, જેથી હસવાની મિઠાસ એમના લેખોમાં ઉતરે છે. મૌલાના મુફ્તી. "આઝાદ" સાદબ તો કાંઈક વેળાજ લખે

છે પણ લખે છે ત્યારે સો દયાના સુવર્ણ જેવું લખે છે. એમનો ઇનિવાસ અને કવિતાનો સંગ્રહ બારે છે, પણ 'કૃતવા' માગનારાઓ કુરુષ્ક યેવા દે તો લખેને ?

રોરેર સાહિત્ય વૃંદ:-રોરેરમાં તો લેખકો અને કવિઓનું આખું યોગ છે: જ્યાં દરેકની કારકીર્તિ જુદું જુદું વર્ણન ન કરતાં ઉદ્ધત સંદેહ કરી નાખે છે. લાંબામાં લાંબા લેખકો રા. 'એકાર' અને લાંબામાં લાંબા કવિ કૃતનાં સાહિત્ય છે. 'કૃત'ની ગરમી ધણી આશરે ૧૬ ગણી રાહાય. 'કૃત' કાલીવાને ઓટલા મરીદે" જેવું એકે ત્રવ એમની ગરમીમાં નથી. મતલબ

કે એમની ગરમી ચિરંજીવ અને એમ છે અને વળી દ્વે તે ગણ બારના પણ એમણે હીકીક રંગ કરવા માંડી છે. "લક્ષ થયા પછી એમની કવિતાએ: દવાઇ જશે ?" એમ કહે તે ધારતો હતો ! પશુ ના ના એ તો આરે ખિલતા નાક છે ! અને રા. 'એકાર' ઇન્, મીન ને સાંકળીત હાસ્ય લેખકોમાં

એમનું સ્થાન તો હોવાજ ને ? હાસ્ય લેખક સાથે એઓ હાસ્ય કવિ પણ છે વર્તમાન મુસ્લિમ લેખકોમાં સૌથી વધુ વેળા લખવાની વેડ એમણે કિનારી છે ! એમણે અત્યાર મુધીમાં ૭ હાસ્ય પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં છે. એમના લેખોમાં કંઈ મીઠું છે કે નહિ તેની ખાતરી કરી હોય તો એમનાં પુસ્તકો : વાંચી જુલો, કાં તો 'એકડી, માજ', 'સાંકિ', 'નવચેતન' વગેરેની કાષ્ઠો ઉઠાવી જુલોને ? જનાય 'ઝાર' સાહ્ય એમની 'શાહરીયા' ગુંગરોત, કુદદ ગુજરાતમાં જાણીતા ચંદ્ર ગયા છે. આટલી વધુ ઉમરે પણ સાહિત્યનો શોખ એઓ યથો નથી. ગુજરાતીમાં ગરમશાસ્ત્રનું

એકે પ્રમાણભૂત પુસ્તક ન હતું તે ખોટ એમણે પુરી પાડી છે. કુર્મસીમાં દયા તોળતાં જેમ સ્ત્રી બાર કે ઓખાબારનું એ ધ્યાન રાખતું પડે તેમ કવિતાના વર્ણનમાં એક સ્ત્રી બાર પણ ફેર પડે તે એમને ખામજતુ નથી !

જનાય 'વદશી' એન્ડ 'ખાકી'ની કાં આ બંને કવિઓનું સાથે વર્ણન કરવાનું એ છે કે એમનાં કાવ્યો ધરકે મિત્રાઇ કરતા ધરકે દુષ્ટીની બાવનામાં વધુ ; એતપ્રેત હોય છે. બે કે બંને સાહ્યો બંને કિલન શૈવવાળા છે છતાં ધાર્મિક દિશા તરફ એમનાં કાવ્યો દળતા રહે છે. 'વદશી' સાહ્ય કાપડના તાકા : કાડનાં કાડલાએ સાહિત્ય સેવા અર્થે 'કારવંર' નો

કાલો દાંડો રહ્યા છે; ત્યારે 'ખાકી' માંદા માંદાએ સાહિત્યમાં ગાડું મળાવી રહ્યા છે ! મી. 'ઝોલિયા' તો ઓલિયા જોવાજ રહ્યા ને ? કોક વાર ધુન ફેરે તો કાવ્ય લખી કાઢે ખાકી ટામપરાઈરમાં મુંડુ ખોટી રાખે ! અને 'નાતિક' રોરેર. આખું રોરેર એમની ઘડતોને ચેત ખાઈ. ખાઈને વધુ

'કારવાં'ના ખાસ અંકમાં હાસ્ય-
 રસને માટે તો આખું પંચ એસશે !
 જુલો, 'એકાર', 'ચિસ્તી', રા.
 'મોડીયા', રા. 'વણજારો', શ્રી
 'શેખચક્કી', રા. 'હકમતઓઝા',
 વગેરે પોતપોતાની કલમોનાં વેગીલાં
 ટડુએને 'કારવાં'ના પૃષ્ઠો પર પૂરપાટ
 વેગે દોડાવશે. એક એક લેખ કે કવિના
 યોગ્યતાં તમે હાંત દેખાડતા ધર જશે !
 વળત હુસીહુસીને તમારું પેટ હુખી
 નાય એવો પણ સંભવ ખરોજ !

બની ગયું છે; પણ એઓ પોતે સાવ દુખ્યા પાતળા રહી ગયા છે. પણ એમના કાવ્યો તો ધીમે ધીમે હીક સંગીત અને રંગીત થતાં જાય છે !

'એકસ' રોરેર તો એકાએક અંધારા પૂજામાંથી કવિ તરિકે પ્રકાશમાં આવી ગયા છે ! 'કાનિલ' થોડાક અંધકાર કરીને હંકા ચમ ગયા છે ! ત્યારે મી. 'ઉનીયા' બી. એ તથા 'બખરી' બી.એ લેખક તથા કવિ તરિકે ધીમે ધીમે પ્રકાશમાં આવતા દેખાય છે 'આસિમ' રોરેર તથા મુન્શી ઉમરખાન સાહ્યનું સર-વાઈ, નો આ પહેલાની પોડમાં એ 'આઈ' ગયું

હોવાથી અહીં તેમનો ઉલ્લેખ કરવો અરથાને ગણાય. બાકી 'હક પ્રચારક મંડળી'વાળા 'સેવક' સાદબ તથા કલગને જોરે કેદખાનું રિતકારનારા જનાળ 'મુશ્તાક' સાદબ પણ સંદેશના સાહિત્યકાર તો ખરાજ ને? અને સાહિત્યકાર ન હોવા છતાં સાહિત્યકારોનો ભાગ પૂજાર મી. આઈ એમ. મુશ્તાકે કેમ જૂલાવી દેવાય? એમને મુસ્લિમ સાહિત્યકારોના સુરધાર કહીએ તો પણ ચાલી શકે!

અને વળી કાસ્યરસના ખીખ લેખક મી. 'ચિશ્તી' પણ હવે તો સંદેશમાંજ છેને? 'સાદિક'માં એમણે કેઈ કેઈ વાર કાસ્યરસનાં સારાં અપદાં વરસાવ્યાં હતાં. 'કાસ્યર'માં પણ અવારનવાર દેખાવ આપે છે ખરા. અને સંદેશની

પેલી જરીપુરાણી

"મુશ્તાક એન્ડ મીએ-
દની કાં." કે જે
'સાદિક'માં કેઈ
કેઈવાર દેખાયા દેતી
હતી તે કાળ જાણે
ક્યાં હરવાઈ ના,
લગાઈ ગઈ છે? પણ
જોવી રખડુ લેખક
કંપનીનો શોક કરે
ક્યાં પાલવે એમ
છે? તેને જલ્દે હવે
નવા લેખક અને કવિ
રા. 'હુસૈન ઓઝા'

કુરી નીકળ્યા છેને? તેમને જો કાલકાં ધડવા-
માંથી કુરસદ મળે; તો સાહિત્યમાં સારો આક્રોશ
ફેરવી જાણે એમ છે? અને કવિ દલપતરાગની
રસમંજિતા 'ઉલ્લેખ' સંદેશી તો આશીશ જન્મી
કવિ મઠી પતંગ જની ગયા ને! આમ સંદેશનું
સાહિત્ય ખર્ચર વહેપારમાં મંદી હોવા છતાં તેજ
પરજ રજું છે!

શ્રીયુત 'શૈખઅલી' 'માધુરી' અને 'દેખા-
વાળા 'કોલક', 'લોલક' કે 'લોલક' કરતાં પણ
મારે કાલકાં આગળ જાંવી જાય એવા આ કવિ
કાર્ય તરફ ખાસ પ્રત્યાપન પસાવે છે. ગુજરાત,
પહેાળું મોડું કરીને એમની પાસેથી સારાં સારાં

પ્રતિકાબોની આશા રાખી બેઠું છે તે અરથાને
તો નથીજ? આ નવા જમાનાના કવિ, અને
જુના જમાનાના ધીનો ધાડવો ફેલાતાર ફિલ્મક
મદાત્મા, મજબૂ લખવામાં તો 'પતીલ'ની પણ
પત્તર ઝીંજી નાખે એવા છે! વેળેવેળા ધીનો
પ્રચાર જેમ જેમ વધતો જાય છે; તેમ તેમ
શ્રીયુત 'શૈખઅલી'ની કલમ ઠીક ઠીક રંગ
જમાવતી જાય છે. જો એ કલમ સાહિત્ય
પરિવહ તરફ પોતાનું મુકાન ફેરવે તો ભલભલા
સાહિત્યકારોની પત્તર ફાડી નાખે એમ છે "મગર
એસે દિન કદા કે ગિયાં કે.....?"

છતાં છતાં લોકોને મુક્તિનો માર્ગ દેખાડ-
નાર "સાહેનગત"ના તંત્રી હાથ યુવાગચવી

તો મુસ્લિમ લેખકોના
ગાંઠ ગણાય! સૌથી
લાંબી ઉમર, સૌથી
લાંબી ઘડી અને સૌથી
વધુ કાળમાંથી નહિ
પણ સંકેતમાંથી પુરત-
કાના લેખક તરિકે
એઓ જાણીતા છે.
એમનું ગાંસિક પણ
સૌથી વધુ ધરડું
છેને! ખુદા મુસ્લિમ
સાહિત્યકારોની આ
દેનને સદિસલામત

'કારવા'ના વાંચકોને એક ચાલુ
વાર્તાની ખાસ જૂખ હતી. એ જૂખ
લાંબવાનો અંગે પ્રયત્ન કર્યો છે. ખાસ
અંકથીજ એ રસભર ચાલુ વાર્તા શરૂ
થશે. એક રસજર લેખિનીએ એની
જવાબદારી ઉપાડી છે. જાણો છો એ
વાર્તાનું નામ?

સુ હ તા ન

નોંધી રાખો ~~~~~ તમારી ગાયરીમાં

ધારેલે કેકાજે લઈ જવાનું સામર્થ્ય અને ચકિત
આ ગાંઠને અર્પણ કરે! આમીન.

છતાં મુસ્લિમ સાહિત્યકારોનું સરવાળું
રજુ કરતાં આજાણે નહિ પણ જાણી જોઈને
કેઈ લેખક કે કવિનું નામ રહી ગયું હોય તો તેની
દરગુજર આવા વગર લેખને તમાગ મુદ્દ કરતાં
પહેલાં કોઇની વધારે પડતી ખર્ચર લેવાઈ ગઈ
હોય તો ખેલદિલીથી ગુસ્સાને મુશ્કી ન કાઢતાં
મળી જતાની પુત્ર: અપીલ કરતાં વિરમું છું.

લી
સાહિત્યકારોનો અદના મેનક
"વળતરો"

સાહ્યાર સ્વીકાર

મસનવી : ગવસોનાં રૂમ બિલ્લ પહેલો
ભાગ પહેલો:—

ગુજરાતી પદ અને દીકા લખનાર જાન
મુન્દી અમીરમીયા હમુમીયા હાફી, ફારસી
અને ઉર્દૂ પદને ગુજરાતીમાં લખી પ્રગટ
કરનાર જાન નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશી પાંચ પટ્ટી
અમદાવાદ : પ્રથમે આજ્ઞિ, રાયસ આર પેટિ
સાઈલ પૃષ્ઠ ૨૨૦ કોમને રૂપિયા એ પાકું
પુકું ઝેલેઝ કાગળ અને રૂપિયા દોઢ પાકું
પુકું રફ કાગળ, મળવાનું સ્થાન “દીન” ઓરીસ,
પાંચપટ્ટી, અમદાવાદ.

“મસનવી શરીફ”ના પુસ્તકનું નામ નહો
સાંભળ્યું હોય તેવો ભાગ્યેજ કોઈ મુસ્લિમ
જડી આવશે. મૌલાના રમતુ હવનઘતાન સાથે
મૂળ ફારસી બેતા, તેની નીચે ઉર્દૂ ભાષાતર:
અને તેની નીચે આસાન ગુજરાતીમાં ગુર્જર
ભાષા અને તે પછી વળી બેતામાં એટલે તથા
ભાષામાં મસનવીને આનંદ મેળવી શકાય
તેવું આ પુસ્તક છે. “સાહેબે દિલ”ના દિલો
ઉપર વજર તારી થાય એવું આ બેતાપુ
પુસ્તક છે. હિકાયતોની નીચે ગુજરાતી ભાષામાં
ખુલાસાવાર દીકા, દરેક હિકાયતોની નીચે,
આગેશી હોવાથી સંપૂર્ણ સમજૂતી અને સાર
સમજવામાં આસાની મળે છે. સરી મશરબના
દરેક એકેએક કોપી મેળવ્યા વિના તો રહેવું જ
નહીં બોલ્યો. આમ અને ખાનગી પુસ્તકાલયમાં
એની એક નકલ જરૂર સ્થાન લેશે એમાં
શંકા નથી. અંમે વાંચકોને એટલી લેખિય
કર્ચો વિના સર્વ શક્તા નથી. કે આ સાદસને
જરૂર ઉત્તેજે કે નથી- પ્રકાશક તે પછીના
ખાજાના બધા ભાગો પ્રગટ કરવા શક્તિમાંન
બાંધે અને એ રીતે ગુર્જર સાહિત્યમાં
મુસ્લિમોને કાંઈ કિસ્સો છે એ દર્શાવે કંઈક રહે.

ગવહુરમન અથવા અલબેલી નાર
સંપાદક અને પ્રકાશક : જનાબ નિઝામુદ્દીન

એ. કુરેશી. પાંચપટ્ટી, અમદાવાદ. આજ્ઞિ “મીઠ
કા” એ રૂપિયા, ઝેલેઝ કાગળ, પૃષ્ઠ ૩૨૦,
પાકી ખાઈનીંગ.

જનાબ શરી સરદારાહુસેને સાહેબ મદમ
કૃત “સાદે રખના” નામક વાર્તા ઉપરથી
ધણજી સુખારાવધારા સાથે એક પત્રીતા સ્ત્રી
હવનઘતાન તેના પોતાનાજ શબ્દોમાં કહેવડા
વચમાં આપ્યું છે, માંખાપત્રી સકમાઈના નાણા
ઉચ્છ્રાજન પુત્રાને પાસેથી જની રીતે
પગથી લેવાં તેની યુક્તિઓ, “દેવદાસો” બની
આવતા યુવાનેથી સુખકુ દેરવી લેવડાવી નવિન
ચિત્ત કરવાની યુક્તિઓ અને પ્રયુક્તિઓમાં
નાયકાજીઓ અને ઉસ્તાદજીઓની પારંગનતાનું
સચોટ દર્શન, રાજ નર્તકી બની રાગ-અસા-
રાગ ઉપર પણ રાજ કરતી વેશ્યાનું દર્પણ-
વી જોયું હોય તો આ પુસ્તકની એક નકલ
યુવાનોના હરતમાં મૂકી તેમને સાવચેત કરવા
ઉપયોગી થઈ પડે એમ લાગે છે. મળવાનું
કેકાણું “દીન” ઓરીસ, પાંચપટ્ટી અમદાવાદ.

અહસનુલ કવાએદ:—મંજૂર અરબી
કાયદાની બીજી આજ્ઞિ તેના લેખક જનાબ
મૌલવી શમસુદ્દીન સાદબ કુરેશી બહોલી છે.
મળવાનું કેકાણું બરબોધન જી સુરત છુટક કોમત
૧ આનો સેંકડાના ૨. ૫) અત્યારે મદ્રેસાઓ
અને મકતબોમાં જેટલા અરબીના કાયદાઓ
ચાલે છે તેમાં સૌ કરતાં વધુ સરળ કારો
ઓ છે. તેના વિદ્વાન લેખકે બજાની સમજ
શક્તિને અનુસરી સહેલાઈથી અને થોડા સમયમાં
બાળકો જાનપ્રાપ્ત કરી શકે એ ખ્યાલ રાખીને
આ કાયદો બનાવ્યો છે. એક એક મદ્રેસા
અને મકતબના સંચાલકોને અને ભાગમણ
કરીએ છીએ કે આ કાયદો મંગાવીને વાંચી
જીવે ઝેલેઝ કાગળ અને સુંદર છપાઈ બેતા
કોમત નજીબજ ગણાય. મૌલાનાની મેકનત
મફળ થયા બદલ આમે મુબારકબાદી પેસ
કરીએ છીએ. [તત્તી]

અમારો

કુરના

સંસ્કૃત

સં.
પા.
દ.
ક
ચિંતા-સાગર

આપણા બધાં હમેશાં યાદ રાખવી જોઈએ કે
ત્યારે ડોઝ પછી આસ કામ માટે ડોઝ પછી
વર્ગીકરણ કરવો હોય. ત્યારે હમેશાં નક્કી કરેલા
વખતે અને દરરોજ એક જ જગ્યાએ સિપ્પાર
બેસી પડવું અને લોખાન; અગરબત્તીને ખાસ
ખિયાલ રાખવો અને કુદરત હોય તો દેશી
અત્તર-લગાવવું, અને પછી વખતને કામ માટે
હોય તેવું બરોબર ધ્યાન ધરવું અને વર્ગીકરણ કરે
કરવા પહેલાં બે રકાત નરીમ પદી. તેનાં સવાળ
હજારે મોહમદ મુરતકા સામ્યાત્તરના જખ્ખી
ઈર્ફ પછી રહે કરવું અને જો પરનાર કોઈનો
મુરીદ હોય તો ખીજ બે રકાત નરીમ પદી
મોતાના મુરીદ અને જે ખાનદાનમાં મુરીદ થયો
હોય તે ખાનદાનના બધા શુક્રોને તેનો સવાળ
જખ્ખી ઈર્ફ રહે કરવું જોઈએ અને વર્ગીકરણ કરે
કરવા પહેલાં અને પદી રહ્યા પછી દરેક મુરીદ
પદવાતો ખાસ ખિયાલ રાખવો. જો, એ, અને
જો જોખન મચ્છી તેટલા દિવસ ખાવાનું બધ
કરવામાં આવે તો બેદનર છે. જો વર્ગીકરણ કરે
કરવો હોય તેમાં પ્રહાપાકરું જે નામ હોય તેના
અદદ પ્રમાણે તેટલી વખત અથવા પોતાના
નામના અદદ પ્રમાણે તેટલી વખત પડવું જોઈએ
પછી ત્યાં ત્યાં પડવાની યોગ્યા લખી હોય ત્યાં
તેટલી વખત પડવું, લખવા તરિક નીચેની
ફુઆમાં રહ્યાન છે જેની સંખ્યા ૨૬૮ છે
અને એટલી વખત પડવું બેદનર છે.

વર્ગીકરણ કરે કરવા પહેલાં નીચે લખેલા દરેક
મુરીદમાંની જેની ઉપર વિલ લાગે તે યાદ કરી

પદવાં બેદનર છે. હતાં પછી એ સિવાય જે
દરેક દરેક મુરીદ યાદ હોય તે નવી શીકાપત્ર છે.

(૧) "અલ્લાહુમ્મા સદ્દે અલ્લા
મોહમદીન માઅનિલ જુદે વદકરમે
વચ્ચા આલેહી વસદ્દલમ."

(૨) "અલ્લાહુમ્મા સદ્દે અલ્લા
સૈયદેના મોહમદીન ફી કુદ્દે વજિજ
વહીનીન."

(૩) "અલ્લાહુમ્મા સદ્દે અલ્લા મોહમ-
મદીવ વચ્ચા આલે મોહમદીન સલાતન
અંતા લહા અહ્દૂવ વ હોવા લહા
અહ્દૂવ વજારેક વસદ્દલમ."

(૪) "અલ્લાહુમ્મા સદ્દે અલ્લા
સૈયદેના મોહમદીન નખીયલ ઉમ્મીયે
અદદ માફી ઇમ્મિલાહે સલાતન, હાજે
મતન બેદવામે મુદ્દિલ્લાહ."

(૫) "અલ્લાહુમ્મા સદ્દે વગદલેમ
અલ્લા સૈયદેના વ નખીયેના મોહમદીન
નૂરે કુદ્દે સમૂદીવ વચ્ચાહો યાસીન
વજુઅનિલ હદીમ ઇનિશ લમિનલ
મુસ્લીમ અલ્લા સિરાતિમ મુસ્લીમઃ સિરે
કુદ્દે નખીયીવ વહોલાહો આવેશ તકદી-
રૂવ અજીઝિલ અલીમ વ વીધરે કુદ્દે
વજીયીવ વહેયાહો સલામુન હૈઝમ સિરે
વજિજર રહીમ."

મજૂરો બધાં દરદ શરીર પોતે અમુક ખાસ ખાસિયતો ધરાવે છે જે નિગતવાર લખવાથી વિષય બદલાય જાય એમ છે. નંબર ૫ નાં દરદ શરીરને પદનાર પોતાના નામના અદદ કાઠી તેટલી ગળુની મુજબ કોઈ પણ હલાલ કામ માટે એક બે ચિદ્ધા અથવા કામ પૂરું થાય ત્યાં સુધી પદશે તો ઇ. ડિલી મુરાદ કાસિય થશે.

(૨) થા રહુમાનો (رحمن) (૨૯૮) (પછે કૃપાથી: દુન્યા અને આખિરતમાં બહુ બખ્શા-વાળો) મુજબની નમાઝ પછી ૨૯૮ વખત પદનાર ઉપર ખુદાયાક બહુ ૨૬મ કરે છે.

દરેક પંજગાના નમાઝ પછી સો સો વખત પદનારના દિલમાંથી ગફસત, નસ્યાન (કોઈપણ ચીજ યાદ ન રહે તે બિમારી) કસાવત (સખત અને સિમાલુ દિલ) દૂર કરી તેને નૂરની રોશનીથી ભરી દેશે. દુરમનથી નજત મેળવવા હમેશાં પદવું. “થા રહુમાનુદ દુન્યા વ રહીમા હોમા” ૪૧ દિવસ સુધી દરરોજ ૪૧-૪૧ વખત પદનારના ગમે તેવા મુરિક્ક કામ આસાન થઈ, જે કંઈ પણ હાજત હશે તે ખુદાયાક પૂરી કરશે. કોઈ ઔરત સાથે નિકાહ કરવા દિલ હોય પણ કોઈ કારણસર ન થઈ શકતા હોય તો “થા રહુમાનો કુદસે શૈફન વ રહુમહૂ”ને ઈશા અગર નહજબુદની નમાઝ પછી ૧૧-૧૧ વખત દરદ શરીર પછી દરરોજ કમતીમાં કમતી ૨૯૮ વખત પદવું પણ પદતી વખત મદબૂઅનું ધ્યાન બરોબર ધરવું. ઔરતો પણ એવીજ રીતે અમલ કરી શકે છે. ૪૧ દિવસ તકે હવાનાત જલાલી (પીવાઝ લસણ ગોરન મગઝી વગેરે) ફરી ૧૧-૧૧ વખત દરદ શરીર પછી ૫૦૦ વખત પદનારને ખુદાયાક બહુ નેરત કરશે અને તે કોઈને મોહતાજ થશે નહીં કોઈ પણ હાકિમ સામે “થા રહુમાનુદ દુન્યા વ રહીમુલ આખે: રતે બેહકકે યા બહૂદૂ” પદવા પદવા જવાર ઉપર હાકિમ સખતી કરશે નહીં. રાત્રે સ્ત્રીવેગા ૫૦

વખત પદનાર આખી રાત દરેક આકૃત, બધાથી મદફૂઝ રહેશે. દરેક ફર્જ નમાઝ પછી ૨૯૮ વખત. “થા રહુમાનો” પદનારને તાબે ઈન્સાન, જિન, મલાએકા વગેરે થાય છે અને દુરમન મકદૂર થાય છે x

“હોવરદુમાનો આમન્ના બેહી વ અલયહે તવક્કલુના” દરરોજ સવારે આંખ ખૂલવાની સાથે પૂરી બિસ્મિલ્લાહ ૧ વખત, દરદ શરીર ૩ વખત અને મજૂર દુઆ ૧૧ વખત અને ૩ વખત દરદ શરીર પદનારનો આળો દિવસ સુખ, યૈન અને આરામથી બમર થશે અને દુન્યાથી બેનિયાઝ ધઈ જશે, તેની દરેક હાજત ખુદાયાક પૂરી કરશે અને કોઈને મોહતાજ થશે નહીં. દરેક કામ શરૂ કરવા પહેલાં પદવાથી તે કામ સહેલાઈથી પૂરું થશે. મકાનમાંથી બહાર નીકળતી વખત પદવાથી દરેક આકૃત બધાથી ખુદાયાક બમાવે છે. કોઈ પણ હલાલ કામ માટે પદનાર પોતાના નામના અદદ પ્રમાણે તેટલી વખત પદશે તો ખુદાયાક તેના તે કામો પૂરાં કરશે અને જે ઉમ્મીદ હશે તે પણ પૂરી કરશે એક બે ચિદ્ધા અગર કામ પૂરું થાય ત્યાં સુધી પદવું. નેકબે દુન્યામાં દરેક તરફની આરમાની સુન્તાની, દુન્યાવી આકૃત, બધા, મુસીબત, દુરમનો તરફની નુકસાની તથા હેરાનગતી વગેરે વગેરેથી અથવા માટે મજૂર દુઆ હાલ સમાન છે. જોને હમેશાં પદનાર ઉપર સખેલાં હાવદાઓ ઉપરુંત બીજા બેદદ કામ ઘણા મેળવશે જેનું વર્ણન ખુદા શબ્દોમાં કરી શકાય એમ નથી.

x આ બાબત કોઈ આમિલને પૂછી અગર અમલિયાતની કિતાબમાં જોઈ લેવી.

અહસનુલ કવાઈદ (અરબી) કાવંદો
ધી રાદિર રોર્સ, કબૂખીડ,
મુરતમાંથી મળી શકશે.

મનકી આંખે ખોલ, બાબા મનકી આંખે.....

લેખક : “રવિ પ્રસાદ”

જીવન એટલે આનંદ. જીવન એટલે ઉદાસ-અમોઘ પ્રમોદ. એનું નામજી જીવન । આવી ભાવનાઓમાં માનવું સવધનું જીવન સુખી હતું. આનંદમાં હતું

જીવનનો અર્થ એમની દ્રષ્ટિએ એટલા પુરતોજ મર્યાદિત હતો.

એટલે માતા, પિતા, ભાઈ-બહેનોથી એ બહુદો પડી માત્ર એક સંગીતી એવી એમની પલિને લઈ મુંબઈના પરા ચાંતાકુંજમાં રહેતો.

રજની રાણીનું આગમન થતું. મ્યુનિસીપાલિટીને રસ્તાઓ વચ્ચેની બત્તીઓ સળગાવવાની જ્યારે મહેનત લેતી પડતી ત્યારે સવધ એમની જીવન સંગીતીને લઈ સાગરના કીનારે બેસતો, સાગરના ઉછળતા મોજાઓના પછાડમાં એ જીવનની શણગારુરતા અવમોહતો અને એની પલિને ઉદેશીને કહી ઉત્તો ।

“લકા...જીવન...લકા જીવન આપજોજી જી નવેયુ” છે ।”

“બૂલ છે...પ્રાણુ ।”

‘જે ઉછળતાં નીર સામે ખીંચેલી કુદરત । અને જગત જોને પ્રેમ કહે છે એવી તું મારી પ્રેમ દેવી ।’

‘જે તો જીવન આપણને હો છે, જીવન સાથે જીવનની કર્તવ્ય પરાયણતા હોવી જોઈએ ।

“હા...એ કર્તવ્યનો બદલો શો !”

જે સામેની પત્થરદીકા એક જગ્યાએ પડી પડી પોતાનું કર્તવ્ય બગાડી આખરે સાગરના મોજાઓની પછાડોથી ક્ષીણ થઈ વિવૃપ્ત થઈ રહી છે, એમાં શું જીવન છે ? શી ભાવના છે !

“ઝિંદગી નામ દે મર મરે છે એ જીવનેકા ।”

“આતો માત્ર શાખરી ખ્યાલ છે. લકા !”

આજે પાર્શ્વ । કાલે ઉત્સવ, વર્ષા એનાજ અનેક નામો સાથે સવધને ત્યાં વખતો વખત જલસાઓ ભમતા હો...હા...એજ જીવન, એનું નામજી-જીવન-ગર્મ એમ સવધ માનતો.

હમરો રૂપીયાના હીરાઓના ઝગમગાટમાં-એ એને કંઈ અપૂર્ણતા દેખાતીઃ એટલેજ એ એની જીવનલતા એવી લકાં મારે ખૂબ કિમતી ઝવેરાતી દાગીનાઓ ખરીદ કરતો

આ ભાવનાની પાછળ પ્રિયાનો શણગાર હતો, સાથે દુઃખની સ્વાર્થગતી પણ હતીજ, ક્યારેએ એની-ઓછીવતી કિંમત તો આપવાનીજ છે એ સવધ સમજતો અને બેખૌફ એ ખરીદ કરતો,

લકાને પતિનું લાડ વધુ પડતું દેખાતુ પણ એ કરે શું ? સવધને સમજાવતાં ક્યારે ક્યારેક સવધ કહી દેતો ‘લકા તું મારા જીવન પંચમાં પ્રેરણા બન જીવન સંગીતીની ભાવનાને વધારી મદાર જીવન સાથે તન્મય થા’

કાંઈ ફિલોસોફરે કહ્યું છે “અવુભવ વિનાનું જીવન જીવન નથી” ત્યારે એક શાહરે જીવનના મર્મને શાફરીના રંગમાં મુશીને કહ્યું છે”

‘સુખર હોવા હે ઇન્સાં કોકરે ખાનેક બાઃ’

પરંતુ સવધના જીવનમાં બન્ને વસ્તુઓનો અભાવ હતો, હા, આવી વાતો એણે ક્યારેક ક્યારેક સાંભળી હતીઃ ‘પણ સાંભળેલું એટલું સત્ય હોય એ વાત માનવાને સવધ ક્યારેએ તૈયાર નહોતો.

ઉપાએ અંઝરનો ઝંજીર ક્યો, પ્રજાકરે એના કુશળ કીરણો સવધના મુખ પર વેર્ષા.

‘પ્રાણુ...ઉશો...હવે તો પડીવાસ પણ-આવાઝ દહને યાદી !’

“તો...લકા...મ્હારાવની ધડીવાલનો-ઉપકાર માની જરા સુચારે !”

“અરે પણ !”

એટલામાં દાર પર ટપાલીએ સચકના નામે સાદ કર્યો :

“કાતો પત્ર છે લકા !”

“ઓહા પત્ર પ્રતો આટલું મમત...અરે પણ ધડીવાલનો ઉપકાર માત્ર ત્યાં સુધી તો... !”

ટપાલમાં એવી કંઈ અસૌકીક શક્તિ છે કે માત્ર ટપાલીના સાદથી જ હૃદયમાં કિસાદના યોજન પ્રગટી ઉઠે છે-?

સચકની ઉંધ-ઉડી મર્ધ ધડીલર માટે એણે આરામની કુન્યા ત્યાગી આંખો યોગતાં પત્ર ફેડ્યો.

જનાન : “સચક” સાદન.

આ પત્ર સાથે રીંગલ સીનેમાની બે ટીકટો બીકુ છું. બંને પુરગીઓ રિજર્વ કરાવી છે, પીકચર સરસ છે. યુરર જોજો...

લીંગ તમારો વિસરાએલો

“આ ટીકટો ડોળે મોકલી દો ?- સાપદ સીનેમામાં એનાથી મુલાકાત થઈ જશે, ખૂબ કરી છે કમાલો દોરત કમાલ !”

“લકા, જો દોરતો મ્હારી ફેરલી ફિકર કરતાં હોત છે ને” “આદકુ” કહી સચક લકા સામે હાસ્ય કરતાં જોતો રહ્યો. લકા પત્ર અને ટીકટોને અનિમેલ નેત્રે અવગ્રહ કરી ઉભી રહી.

સીનેમા જોઈ મોડી રાત્રે સચક અને લકા ઘરે આવ્યાં, આરામની સાથે જોયું તો ઘરમાં બધું અસ્તવસ્તવ હતું.

આલભારીનું એક દાર તૂટી બાજુ પર પડ્યું હતું, અંદરમાં રાખેલી રૂપિયા અને દામીનાની બંને પેટીઓ અદ્રશ્ય હતી.

ફેરલીક કીમતી વસ્તુઓ, વસ્ત્રો વગેરે પણ ગુમ થયાં હતાં.

સચક અને લકા આ દ્રશ્ય કાઠી આંખે જોતાં રહ્યાં.

“રાત વીતી રહી હતી. સાથે દૂર દૂરથી કામના ગાયનનો મર્મ બેઠી આવાજ આવી રહ્યો હતો.

“મનકી આંખે” જોલ,

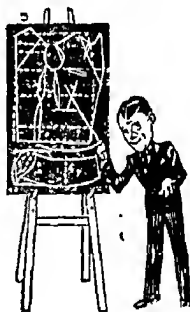
આંખાં મનકી આંખે જોલ,

મનકી.....”

આફ્રિકાવાસીઓ માટે ખાસ—

રંદિર-સુરતમાં મળતાં ઉર્દૂ અને ગુજરાતી પુસ્તકો માટે આપના નાના મહેલ જે ઑર્ડરો હોય તે મોકલાવી આપી ફાયદો મેળવો.

ધી રાંદર રંદિર પુસ્તકલેખ : કલ્યાણીક, સુરત.

ધી

ઈન્ડિયન ટેલરીંગ કોલેજ

ગ્રે. વી. એ. પુનારાજા

રંદિરનોડ, કલ્યાણીક, પાણીની કાંપી સામે, સુરત.
દરજીકામ શીખવાનું આદર્શ સ્થાન
વધુ માટે મફત સૂચનાપત્રક મંગાવો.

હાલનું જાપાન

પ્રગતને લડાઈના મામલાથી અજાત સમ્બંધનો જાપાનીસ સરકારનો સફળ પ્રયાસ.

લેખક : ઇબ્રાહીમ હાજી મહમદ મોસ્તો.

૭

જાપાનની પ્રગતી સમ્બંધતા સ્વચ્છતા અને સદનશીલતા આને પણ જાપાનની મુસાફરીએ જનાર પ્રવાસીનું તાત્કાલિક ધ્યાન ખેંચે છે. પ્રવાસીઓ જાપાનની નૈસર્ગિક સુંદરતા અને ઔદ્યોગિક વિકાસ બેન્ક પ્રશંસા કર્યા કરે ત્યાં સુધી તેમની સાથે સારો જ વર્તણૂક કરવામાં આવે છે, પણ એક વાર બંને તમે જાપાનના રાજદારી મામલામાં માર્યું મારવા ગયા કે સહુકામ અને સદાનુશૂનિતી જગ્યા ખામોશી અને શુન્યપણું લેશે. તમારા એવા પ્રયત્નોના દહી સંતોષકારક પ્રત્યુત્તરો મળશે નહિ અને તમારી જાણાસા અનિચ્છનીય લેખવામાં આપશે જાપાનીસ સરકારના બહોળા પ્રચારકાર્યની એ બહિરદારી છે.

જાપાનીસ પ્રજા મનમાં આવી રહેલી લગાઈ ગિને નદિ જેવું જ મળે છે, એ પ્રજા સમક્ષ દબ્બુએ

એની માન્યતા દસાવવામાં આવી છે કે, મનમાંથી કેમ્બુનિઝમ દાંડી કાઢવાની જાપાનને પરાજે ફરજ પાડવામાં આવી છે. જાપાનીસ પ્રજા સમક્ષ ગોરયા ઉપર માન્ય થયેલાં ઓપીયમનાં દ્રવ્યોને બદલે જાપાનના સૈન્યમાં બરતી થયેલા જુવાન જાપાનીસોના વાવટા અને બેન્ડ સાથનાં સરખાં દેખાડવામાં આવે છે. પૂર્વની પ્રગતને 'સંસ્કારી' જનારનો જાપાનનો દાવો જાપાનીસ પ્રજાએ કમી પણ

મો. ઇબ્રાહીમ મોસ્તો

આનાસની વચ્ચે રચીકારી લીધેલો લાગે છે. જાન ઉપરના જાપાનના અમાનુષી આક્રમણોથી ઓછા અને દિલમાં જાપાન વિશે કેવો અધિક ગ્રાહ બધાયો છે, તેથી જાપાનીસ પ્રજા સંરક્ષા અગત્ય છે.

મીન-જાપાન પ્રત્યેનાં ધર્મજુને બહી પોતાં વ્યતીત થયાં તેમાં એકેય વાર જાપાને દાર ખાઈ નથી. એવો ખ્યાલ જાપાનીસ પ્રજાના મન ઉપર દસાવવામાં આવ્યો છે.

આટલી બધી સતત છતાં સાંભળી સમજવારે આદમી તો જરૂરજ અવાક થઈ જાય! એક ખારીસો જાપાનીસ એમ કહેતો સંજ્ઞાઓ હશે કે, “જો આપણું લશ્કર આટલી બધી ચાલુ ફાતેક મેળવતું રહ્યું હોય; તો તે અત્યારે ‘ગ્રીમેટની હાલે પહોંચી ગયેલું હોયું’ જેવુંજ છે.” જાપાનમાં લશ્કર માટેનો ઉત્સાહ હજી કંડો થયો નથી, લશ્કરનો મામલો લાંબાતો જાય છે, અને ખર્ચો વધતા જાય છે, આ શરણે જાપાનીસ પ્રાણમાં કોઈક ભય સંચાર થયો છે.

અત્યારે જાપાન આર્થિક તંગી અનુભવી રહ્યું છે. ભાષામાં વધારો થઈ રહ્યો છે, અને રાજના વપરાસની ચીજો મળવી મુશ્કેલ થઈ પડી છે કોલસો મેળવવાની મારામારી છે અને એસના વપરાસ ઉપર પણ જબરો અંકુસ મૂકાયો છે. ખાનગી મોટરકારોના માલિકોને

રાજના એક જે માઈલ સુધી મુસાફરી કરી શકાય તેથી વધારે પેટ્રોલ મળતું નથી. માખણના ભાવ પણ બમણા થઈ ગયા છે, પુસ્તકો અને છાપાંઓના ભાવ ૫૦ ટકા વધ્યા છે.

આ મામલાએ જાપાનીસ નેનાઓને મુંઝવણમાં નાખી દીધા છે. આ પરિસ્થિતિની જાપાનના આંતરીક મામલા ઉપર અને લશ્કરી બળ ઉપર શી અસર થાય છે, તે લાવિધ્યમાં માલમ પડશે. આમ છતાં શાહીવાદી જાપાનની પોતાના રાજેનશાદ પ્રત્યેની વફાદારી અખંડ અને અપૂર્ણ છે. તેઓ રાજબક્તિને દેશબક્તિની જરોબર સમજી રહ્યા છે. રાજબક્તિને જાપાનીસોએ ધર્મ સમાન જનાવી મૂળી છે.

● “ધી રપેક્ટર” માં જાપાનના એ. એમ. ચિરમીનના લેખને આધારે.

“કારવાં”નું વાર્ષિક લવાજમ.

ફિન્ડ માટે રૂ. ૪,
બર્મા માટે રૂ. ૫,
આફ્રિકા માટે રૂ. ૮, (રૂ. ૫૦)
છુટક નકલ સાત આના.

“કારવાં”ના જાહેર ખર્ચના દર.

આખું પેકજ ૧/૨ પેકજ ૧/૪ પેકજ

૧૨ માસ રૂ.	૬૦,	૪૦,	૨૫,
૬ માસ રૂ.	૪૦,	૨૫,	૧૫,
૩ માસ રૂ.	૨૫,	૧૫,	૮,
૧ માસ રૂ.	૮,	૬,	૪,

ટાઈટલ પેકજ અને મેટરની વચ્ચેની જા. ખ. માટે ઉપરના દર ઉપરાંત ૨૫% વધુ જાહેર ખર્ચનાં નાણાં એડવાન્સમાં લેખામાં આવે છે.

આક શીલોગથી એણું લવાજમ સીકારવામાં આવતું નથી. છીટીસ પોસ્ટલ એડર્સ જોડવા વિનંતી છે. પોસ્ટલ એડર્સમાં નીચે મુજબ નામ લખવા વિનંતી છે. Vahshi Sahitya Karyalaya. Surat City. રેપર ઉપર આકક નંબર લખવામાં આવ્યો છે. પત્રવ્યવહાર વખતે જરૂર લખવો.

“કારવાં”ના નમુનાનાં અંકો તરીકે ફક્ત ૧ થી ૪ સુધીના અંકો જ જોડવામાં આવશે અને તેને માટે દર અંકની કીમત તરીકે ૦-૭-૦ પોસ્ટરટાંપ જોડવામાં ચાલુ વરસ માટે તે પછીના અંકો નમુના તરીકે જોડવામાં આવશે નહિ.

વહશી સાહિત્ય કાર્યાલય ————— કચ્છપીઠ, ————— મુરત.

‘કારવાં’ ઈસવી માસની ૧૫ તારીખે પ્રગટ થાય છે. આકકોએ નોંધ લેવી.

પદો

અને
નૂતન યુગનો મુસ્લિમ

અનુવાદક : ઇસ્રાખાઈ ઇબ્રાહીમ (કાવો)

["જરવાદ" અને "નાસ્તિવાદ"ના નામે ઓળખાતા બધાર રોગોના પ્રખ્યાત દુકામ 'મોં-અમ્લ આવા મોદદી સાહેબે હાલમાં 'પદો'ના પ્રશ્ન પર લખેલ કૃપા પૂછોને લાંબા નિબંધ ઉદ્ધૃત્ કૃત્યને અપેક્ષે કર્યો છે; જેમાં પદો સંબંધી ઇસ્લામી સિદ્ધાંતો, અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કારોની તુલના કરી મુસ્લિમો પર મદા ઉપકાર કર્યો છે આને તેના માત્ર આકર્ષણોનો અનુવાદ "કારવા" ના વાંચકો સમક્ષ રજુ કરે છે. અનુવાદક.]

માર્ગ વિપમતાની શુભશુભકામાં બટકાતી કુન્યાને જોઈ કોઈ સીધા અને સરળ માર્ગ ખતલાનનારે હોઈ સહતું હતું; તે તે માત્ર મુસ્લિમજન હતો. જેની પાસે સામૂહિક જીવનની પ્રત્યેક અંચનો સાચો, ઉકેલ મોજૂદ છે. પરંતુ જગતના કમજાગવતી આ પશુ એક વિચિત્ર અને દર્દકારી રીત છે. કે એ ઘોર અંધારમાં જેની પાસે દિપિકા હતી તે બદનસીબ પોતેજ રતાંધળો બની ગયો. અન્યોને માર્ગદર્શન કરાવવાની તો વાતજ શી? પોતેજ અંધિગાઓની જેમ બટકા રજો છે, અને પ્રત્યેક બટકવા-વાળાની પાછળ ફરતો ફરે છે!

જે પેદા નિષ્ક્રિયાના સમૂહ પર 'પદો' રાખેલો ઉપયોગ શિર્ષક તરીકે કરવામાં આવે છે, તે 'અર' જેવાં રહેણી કરણી સંબંધી ઇસ્લામી કાયદાનાં ધર્મોજ અવતરનાં તત્ત્વો છે. જે, એ પુરા કાયદારૂપી મશીનમાં એ પેદા નિષ્ક્રિયાને તેમની મૂળ જગ્યાએ ગોઠીને જોવામાં આવે તો અરથ જુદાવાળો મનુષ્ય પણ આ પાતનો સ્વીકાર કર્યા વિના રહેશે નહિ કે એક બીજા સાથે દગ્ગા મગાને જીવન બ્યતિત કરવા માટે એના વચર રીયા અને સરળ માર્ગ હોઈ શકે તેજ નથી, અને જે અમલી જીવનમાં એ

કાયદાનો તેના મૂળ આત્મા સાથે ઉપયોગ કરી ખતાવવામાં આવે તો એની વિક્ષેપના કરવાની વાત તો કેરે રહી. મુસ્લીમોનો બોગ થઇ પડેલી કુન્યા સલામતીના એ કેન્દ્ર પ્રતિ રોશની ચાલી આવશે; અને તેમણે બચવાર, બચરથા અને રહેણી કરણી સંબંધી પોતાની અનેક ઉજુપોના ઉપાયો મેળવી ઘરો પરંતુ એ કાર્ય કરે કાજ! જે એને કરી શકેલો હતો તે તે પોતેજ લાંબા સમયથી બીમાર છે! અને તે યોગ્યથી મજુ વધારે બીમાર છે કે જેઓના દર્દની દવા એનો પાસે કચરાપટીના ટુક નીચે દબાઈ પડેલી છે! આવો! આગળ વધનાં પહેલાં એના રોગને પણ તપાસી લઈએ.

એતિહાસિક પરિણામ

અધરમી સરોનો અંત અને ઓગણીસમી સરોનો આરંભકાળ હતો, જ્યારે પાશ્ચાત્ય કોમોનો વિજ્ઞાપ્રવાહ મદા ઉપાતની જેમ ઇસ્લામી રોગ પર ચડી આવ્યો, અને મુસ્લિમો દરુ અર્થ નિઠારથામાંજ દતા કે જોતજોનામાં એ તોફાન પૂર્વથી લંબને પશ્ચિમ સુધી આખાએ મુસ્લિમ જગત પર છતર્ક મધુ. આદા ઓગણીસમી સરો આખી મરિયે પદોંચનાં સુધીમાં તો ઘણીખરી મુસ્લિમ કોમો યુરોપની

ગુલામ બની ચુકી હતી, અને જે બચી ગઈ ક્ષેત્રણ અને સહેલો માર્ગ સુધી 'તે આ હતો હતો તે પણ નિર્બળ અને બપઘસ્ત જરૂર પડે કે પાશ્વર્ય સમયતા અને સંસ્કૃતિના પ્રદર્શનો હતી । બ્યારે એ પરિવર્તનની પુણ્યદ્રુતિ યુદ્ધ પ્રેક્ષણો (પ્રતિબિંબ) પોતાના જીવનમાં ઉતારી ચુકી; ત્યારે મુસ્લિમોના ચક્રાવૃત્તિમાંથી એકાદો દોષિતને એના 'દુષ્ટ'ની જેમ બની બપઘ જેમાં તે કૌમાલિમાન જે સેકેડો વર્ષ સુધી રાજ્ય વારી અને વેમંતના દ્રશ્યો તે દ્રષ્ટિગ્રસ્ત થયા ક્ષેત્રમાં સવોપરિ રહેવાને લાંબે ઉત્પન્ન થયું પણ ખરી રીતે ન વાડી હોય ન વસંત ।

માનસિક ગુલામી

જેનું માનસિક નિર્બળાઈને સંમત હતો જેમાં પાશ્વર્ય પોશક કે રહેણીકરણી, સંમતતા, સંસ્કાર, રીતરિવાજ અને બોધચાલ તથા ઉંડા બેસવામાં પણ પુરોપીયન રીતભાવનું અનુકરણ કરવામાં આવ્યું । છલામી સોસાયટીએને શિરગી બીબામાં 'દાખવાના પ્રયાસો' કરવામાં આવ્યા । જરૂર અને નારિતકવાદનો કેપન તરીકે સંમતતા વગર સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો । 'કુરોપચા' આવેલી પ્રત્યેક ખરી 'ઓટી' બાવના અને કલ્પનો પર વગર વિચારે 'પ્રમાણ લાવવું અને પોતાની કલ્પનેમાં તેના ઉપર ચર્ચા કરવી રીસનું ખિચાંચીના વિશિષ્ટતા 'સમજવામાં' આવી । પ્રદર્શન, છુટકાર, લોટરી, રેસ, ચિયોટર, અને 'નાચે રંગ તથા પાશ્વર્ય સંમતતાના' બીજાં (કપાં પાંચ સુદેર) કોને વધારી લેવામાં આવ્યા । નીતિ, રહેણીકરણી, સિદ્ધાંત, કુદ્દમત, કારણ, ત્યાંસુધી કે પાર્થિક માન્યતાઓ અને ઇલાદો સંબંધી પણ બધા પુરોપીયન કલ્પના ચિત્રોનો ટોચ પણ પ્રકારની ટીકા કે તપાસ કર્યા વિના એવો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો કે જાણે આઠા સમાચી ઉતરેલી 'વાણી' છે । છલામી અંતિ દાસિકઃ ઘટનાઓ, છલામી શરીરવતના સિધ્ધાંતો અને નિયમો, તેમજ કુર્ચાન અને દહીસ વાણી-મોંથી જે જે વસ્તુને છલામીના પુરાણ શત્રુઓએ તિરસ્કાર થા વાધાભરી દ્રષ્ટિએ જોયું તે વસ્તુઓ પર ખુદ મુસ્લિમોને પણ શરમ આવવા લાગી અને તેમણે પ્રયાસ કર્યો કે એ કલંકને 'કાષ્ટ' પણ રીતે ઘોષ નાંખવામાં આવે । શત્રુઓએ

‘નિહાદ’ પર આક્ષેપ કર્યો તો એમણે વિનંતિ કરી કે “સાહેબ ! એ ક્યાં અને નિહાદ ક્યાં ? તેમણે ગુલામી પર આક્ષેપ કર્યો તો એમણે કહ્યું કે ગુલામી તો અમારે ત્યાં તદ્દન નાશ પામી છે । તેમણે એકથી વધુ સ્ત્રીઓ કરવા પર આક્ષેપ કર્યો તો એમણે તરતજ કુર્ચાનની એક આયત પર લીટી ખેંચી દીધી પોતેમણે કહ્યું કે પુરોહિતો અને સ્ત્રીઓમાં સંપૂર્ણ સમાનતા હોવી જોઈએ તો એમણે કહ્યું કે અમારો ઇસ્લામ પણ એવુંજ કહે છે । તેમણે નિહાદ અને તલાકના નિયમો પર આક્ષેપ કર્યો તો એ સાહેબો એમાં પણ સુધારો કરવા તત્પર થઈ ગયા । તેમણે કહ્યું કે બ્યાનને હરામ ગણવું ઉદર નિર્વાહના સિધ્ધાંતથી તદ્દન વિરુદ્ધ છે તો એમણે કહ્યું કે અમારે ત્યાં તો માત્ર ચક્રટ્ટી જાળવવા હરામ છે । તેમણે કહ્યું કે ઇસ્લામ અમારો દુરમન છે તો એમણે કહ્યું કે અમારો ઇસ્લામ તો પ્રથમથીજ સંગીત, કેન્સ, ચિત્રકળા અને મૂર્તિકળાને પોષી રહ્યો છે . . .

પરદાના પ્રશ્નનો આરંભ

પુરિસ્મોનો ઇતિહાસમાં સદૃશ સમય સૌથી વધારે શરમજનક છે અને એજ તે સમય છે જ્યારે પદોના પ્રશ્ન પર ચર્ચાના આરંભ થયો અને પ્રશ્ન માત્ર આટલોજ હોત કે ઇસ્લામમાં સ્ત્રીને માટે આઝાદીની શું હદ નક્કી કરવામાં આવી છે ? તો જવાબ જરાપણ મુશ્કિલ ન હતો એ બારમાં જે મતભેદ છે તે વધારેમાં વધારે આ છે કે કાંઈ સુધી હાથ અને ચેદરો ખોલવાની આજ્ઞા છે કે નહિ ? અને એ કાંઈ મદલતો મતભેદ નથી । પરંતુ ખરે જોતાં અહીંયાં વાત કંઈ જુદીજ છે મુસ્લિમોમાં એ પ્રશ્ન ઉપરિચિત થવાતું મૂળ કારણ આ છે કે પુરોહિતો ‘હરામ’ ભરી નિહાદ ‘નિહાદ’ ને પહોંચે તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ જોયો પોતાના લીટરેશનમાં એનાં પંજાં ૧૧૫

અને હાસ્યજનક કાદૂનો ચિતારો । મુસ્લિમોની પ્રામીઓવાળા સિસ્ટમાં સ્ત્રીઓના ‘અંકુશ’ ને અગત્યનું સ્થાન આપ્યું । હવે બનવાં જોગજ ન હતું કે મુસ્લિમોને ; એ વસ્તુ ઉપર પણ શરમ ન આવે ? તેમણે નિહાદ ગુલામી અને એકથી વધારે સ્ત્રીઓ તથા એવાજ ખીન્ન પ્રશ્નોમાં જે કંઈ કહ્યું હતું તેજ આ પ્રશ્નમાં પણ કહ્યું । આઠ । કુર્ચાન દલીલ તથા ઇમામોના પુસ્તકોનાં પૃષ્ઠો માત્ર આ હેતુથી ઉઘસાવવામાં આવ્યાં કે તેમાં એ (પદાર્થો) કસંદને ધોવાનો કાઠ સામાન મળે છે કે નહિ ? તો મળી આવ્યું કે કેટલાક ઇમામોએ હાથ અને મુખ ખોલવાની આજ્ઞા આપી છે આં પણ જોયું કે સી પોતાની જરૂરતો માટે ધરે બંદાર નિકળી શકે છે એમ પંજા જોવામાં આવ્યું કે સ્ત્રી પુરુષોત્તરમાં સીપાઇઓને પાણી પાયા તેમજ ધાંધલ ધોવાઓને મક્કમપદા કરવા માટે પણ જમ શકે છે મુસ્લિમોમાં નમાઝ પઢવા જવાની તેમજ વિદ્યા પ્રાપ્તિ કરવા અને અંકુશ કરવાની પણ મુજબેશ જોવામાં આવી . . . બસ આટલી વાતો પુરતી હતી એવો કરી દેવામાં આવ્યો કે ઇસ્લામે સ્ત્રીઓને સંપૂર્ણ આઝાદી આપી છે ; પરંતુ તો માત્ર એક જન્મલતકરી પ્રથા છે જેને દુશ્વળ દૃષ્ટિ અને જુના વિચારવાળા મુસ્લિમોએ ઇસ્લામનાં આરંભ કાળ પછી લાંબી મુદતે ધારણ કર્યો છે કુર્ચાન અને દલીલપદોની ચર્ચાથી ખાલી છે તેમાં તો માત્ર શરમ અને મળાંદલું નૈતિક શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું છે એવો એક પંજા નિયમ નથી જે સ્ત્રીની લીલચાલ પર અંકુશ મૂકતા એરતો હોય . . .

મૂળ એરતો મુખ્યત્વે આનેચરલ નિર્જનતા છે કે જ્યારે તે પોતાના જીવન સંબંધી કાંઈ માર્ગ મદલ કરે છે તો સામાન્ય રીતે તેની પસંદગીનો

આરંભ એક' બુદ્ધિ' વિહોણી જાવનાના વલજુથી થાય છે, અને ત્યારપછી તે પોતાની એ વલજુને પ્રોત્સાહન આપત કરવા માટે બુદ્ધિ' અને દલીલોની સહાય શીધે છે. પરંતુ અર્થમાં પણ એમજ થયું. એનો આરંભ કેઈ 'અકસ્માત' યા 'ધર્મિક' અગત્યતાને લીધે થયો નથી પણ ખરું એવો તે જાવનાના વલજુથી થયો જ એક વિગતથી હોમના મનહર, સૌમ્ય અને આકર્ષક સંસ્કારોની અસર તેમજ ધર્મશાસ્ત્રી સરકૃતિ 'વિરહ' તે હોમના પ્રેરણાદાયી અન્નમજવાના પરિણામ રૂપ હતી !

આપણા સુધારકોએ જ્યારે લખબીન ચમુઓ વડે ફિરંગી દાંતાઓના શયુગાર અને અલંકાર તથા તેણીઓની રંગત્ર દિલચાસ, તેમજ ફિરંગી રહેણી ઠરણીમાં તેણીઓની પ્રદંતિઓ જોઈ તો તેઓના હૃદયમાં આ ઇત્કા ઉત્પન્ન થઈ કે આપણી સ્ત્રીઓ પણ એ માટે થાયે કે જેથી આપણા સંસ્કારો પણ ફિરંગી સંસ્કારોની દરાણમાં આવી જાય. વળી તેઓ સ્ત્રી રૂવત્રત્ત્વ, સ્ત્રી કેળવણી અને પુરુષ સ્ત્રી ઉલ્ખની સમાનતાના તે તથા કષ્ટના ચિત્રોથી અન્ય પ્રયા જે દલીલો-વાળી બળવાન બાધા અને આકર્ષક, છપાઈ સાથે તેઓ પર વરસાદની જેમ નિરંતર વરસી રહ્યા હતાં એ લીટરેચરની મહાન શક્તિએ આપણા સુધારકોની ટીકા શક્તિનો પણ અંત લાવી દીધો, અને તેઓના હૃદયમાં આ વાત બેસી ગઈ કે એ જૂનન કષ્ટના ચિત્રો પર ઈમાન લાવવું, અને લેખો તથા બાપણો દ્વારા તેનો પ્રચાર કરવો તથા દિમ્મત અને સહિત વસાર તેના ઉપર કર્તવ્યપરાયણ થવું દોક તે મનુષ્ય મારે આવરણ છે જે "સીલન ખિયાલ" કહેવાયું પસંદ કરતાં હોય અને "ઓથોપ્રકાશ" અતિબુદ્ધ આલેખથી વિમુક્ત રહેવું-જન્મનો દોષ પુરક સાથે સાદા પોશાકમાં

રહેલી સ્ત્રીઓ પર જ્યારે “કેવળ પહેરેલા જનાક”
ના અન્ન-પ્રદારો થતા હતા તો એ બીચારા
શરમનાં માથાં ધરતીમાં દટાય જતા હતા !
છેવટે ક્યાં સુધી સહન કરે ? દાવાયાર ચર્ચને
થા પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિની જાદુજીવનસરનાં બોલ
જાનીને એ (પદ્મીણી) શરમના સ્વામ, ડાકને
ધોવા તાલપર, ધર્મીગથા. ૧૧, ૧૧૦, ૧૧૦, ૧૧૦

૧. ઝોગપુત્રી સમી સંદોના ૫ અંતકર્ણમાં ૧૧ સ્ત્રી
 સ્વતંત્રતાની જે ચળવળ મુસલમાનોમાં પેદા થઇ
 તેનાં મૂળ કારણજૂતઃ એજે ૧ ધર્મ અને ભાવના
 વચ્ચે હતાં. કેટલાક લોકોના મુખે આનમાં એ
 ધર્મ 'પુષ્પાએલી હતી અને તેઓને પોતાને ભાત
 પડ્યું ન હતું કે દરેક અરસ તેઓને એ ચળવળ
 તરફ લઈ જનારી કહ-વરતુ છે.' એ લોકો
 પોતેજ ધોડામાં હતા. અને કેટલાકોને ચોતાની
 એ ધર્મ તથા વચ્ચે જોડેર કરતાં. ચરમ
 આવતી હતી તેઓ મોતે' તો ધોડામાં ન
 હતા પણ તેમણે દુન્યાને ધોડા' આપવાનો
 પ્રયાસ કર્યો. મતલબ કે બંને પ્રણાલિઓ
 એકજ કાર્ય કર્યું અને તે આ હતું કે ચોતાની
 એ ચળવળના મૂળ પ્રેરકોને ચુપ રાખી તેને
 એક અકલ્પી ચળવળ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

‘શ્રીઓની’ આરોગ્યતા, તેણીઓના
જ્ઞાન અને કાર્યોનો વિકાસ, તેણીઓના
સ્વભાવિક અને જન્મ સિદ્ધ હકકો,
પુરુષોના ‘હિમન’ અને અત્યાચારથી તેણી-
ઓની મુક્તિ, અને કૌમનું અડધું અંગ
હોવાની દ્રષ્ટિએ તેણીઓની ઉન્નતિ પર
સંસ્કારોન્નતિનો સહેલો આધાર અને
એવાંજ ખીજાં જાણનાં જે આરોગ્યાર
યુરોપથી સપ્લાય થયેલાં હતાં, એ
અજળવળના ટેકામાં રહી કરવામાં આવ્યાં !
‘કારણ કે’-સામાન્ય ‘મુસ્લિમો’ ધોકામાં
ફસાઈ જાય અને તેઓ ‘આ લેદ’ જાણી

શકે નહિ કે એ ચળવળનો મૂળ આશય સુસ્થિત સ્થિતિ તે માર્ગે ચલાવવાનો છે એના ઉપર ચુરોપીયન યુવતિ ચાલી રહી છે ! અને રહેણી કરણી તથા જીવન વ્યવસ્થામાં તે 'રૂઢિઓતું' અનુકરણ કરવું છે એ અત્યારે ફિરંગી કૌભાંડમાં રિવાજ પામી ચૂકી છે !

સૌથી મોટો પ્રપંચ

પરંતુ એ સિલસિલામાં જે સૌથી વધારે સખ અને દુષ્ટ પ્રપંચનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો તે એ છે કે કુર્ચાન અને હદીસથી દલીલો લાવીને એ ચળવળને ઇસ્લામને અનુસરતી સખિત કરવાનો મિથ્યા પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો ! વસ્તુરિયતિ એ છે કે ઈસ્લામ તથા પાશ્ચાત્ય સભ્યતાના આશયો તથા રહેણી કરણી સંબંધી વ્યવસ્થાના સિદ્ધાંતોમાં આદ્ય પાતાળ જેટલું અંતર છે. ઈસ્લામનો મૂળ આશય મનુષ્યની "કામ" શક્તિ (સેક્સ એનરજી)ને નૈતિક ડિસિપ્લિનમાં લાવીને એવી રીતે અંકુશમાં રાખવાની છે કે તે દુરાચાર અને ધમશીના તોફાનમાં વિનાશ પામવાને બદલે એક પરિવ્રત અને શુભ સંસ્કાર-વ્યવસ્થામાં ખર્ચ થાય. એનાથી ઉલ્ટું પાશ્ચાત્ય સભ્યતાનો હેતુ આ છે કે જીવન-પ્રસંગો અને જવાબદારીઓમાં સ્ત્રી પુરુષ ઉભયને સરખાં ગણી ઉન્નતિની ગતિ તીવ્ર કરી દેવામાં આવે, અને તેની સાથે 'કામશક્તિ' તથા કુવાસનાઓનો ઉપયોગ એવા રથને કરવામાં આવે કે જે જીવન કસોટીની વેદનાઓને વિલાસ વૈભવના રૂપમાં ફેરવી દે ! આશયોના એ મતભેદનું અચુક પરિણામ આ છે કે રહેણી કરણીની વ્યવસ્થા સંબંધી પણ ઈસ્લામ અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિમાં સિદ્ધાંતિક મતભેદ હોય. ઈસ્લામ પોતાના હેતુની દ્રષ્ટિએ રહેણી કરણીનું એવું બંધારણ પડે છે કે જેમાં સ્ત્રી અને પુરુષનાં સદિય વર્તુલો અસાધ્ય કરી

દેવામાં આવ્યાં. બંને જાતીઓને સ્વતંત્રપણે મળવા પર અંકુશ મુકવામાં આવ્યો, અને તે સંઘર્ષો સાધનો હણી લેવામાં આવ્યાં જે એ બંધારણમાં ભંગાણુ ઉત્પન્ન કરે. એના મુદ્દા-બક્ષામાં પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિની દ્રષ્ટિ સમીપ જે હેતુ છે; તેની સ્વભાવિક માંગણી આ છે કે બંને જાતીઓને જીવનના એક જ ક્ષેત્રમાં જેથી લાવવામાં આવે, અને ઉભય વચ્ચેથી તે સંઘર્ષો અંતરપટો ઉઠાવી દેવામાં આવે જે તેઓના સ્વતંત્ર મિલન અને (ખાસ) પ્રસંગમાં આડે આવડાં હોય ! તેમજ તેઓને એક બીજાના સૌન્દર્ય તથા જાતી વિશેષતાઓથી લાભ ઉઠાવવાના અમાપ પ્રસંગો અર્પવામાં આવે. ||

હવે પ્રત્યેક યુદ્ધિશાળી મનુષ્ય માપ ઠાઠી શકે છે કે જે લોકો એક તરફ ફિરંગી સંસ્કારોનું અનુકરણ કરવા આડે છે અને બીજી તરફ ઈસ્લામી રહેણી કરણીના નિયમોને પોતાને માટે હદીસ બનાવે છે તેઓ કેટલા મોટા ફરજમાં ફસાએલા છે ? ! યા બીજાઓને ફસાવી રહ્યા છે ! ઈસ્લામી રહેણી કરણીના બંધારણમાં તો સ્ત્રીઓને માટે આઝાદીની હદથી દૂર આ છે કે જરૂર પ્રસંગે દાથ અને ચહેરા જોતી શકે અને પોતાની જરૂરીયાતો માટે ધરથી બહાર નિકળી શકે પરંતુ એ લોકો એ અતિમ દંડને પોતાની સફરનો આરંભ સમજે છે ! ઈસ્લામ ન્યાં પહેલેની અટકી જાય છે એ લોકો ત્યાંથી ચાલતું ચરે કરે છે ! અને ત્યાં સુધી વધી ગયા કે શરમ અને મર્યાદા કોરે મૂકી દેવામાં આવી છે ! માત્ર દાથ અને ચહેરા નહિ પણ વ્યવસ્થિત કરેલી કેશ લટા વાળાં માથાં. અને ખખે સુધી ખુલ્લી બાંધો, અને અર્ધનગ્ન છાતીઓ પણ દ્રષ્ટિ સમીપ રહી કરવામાં આવે છે ! અને જાનની ખાટી રહેણી બીજા આકર્ષક ખુશીઓ પર એવાં

બારીક વસ્ત્રો પહેરવામાં આવે છે કે જેમાંથી પુરોની 'વિષય-તુષા'ને શાંતિ અર્પનરી પ્રત્યેક વસ્ત્ર દ્રષ્ટિગોચર થઇ શકે। પછી એ વસ્ત્રો અને શય્યગારો સાથે પોતાના કાષ્ઠ, બાપ રદામેજ નદિ પણ મિત્રોની મિટિંગોમાં પલ્લિઓ બહેનો, અને બાળકોઓને લાવવામાં આવે છે। અને તેણીઓને અન્યો સાથે હસવા બોલવા અને રમવામાં એવી આગ્રાદી આપવામાં આવે છે કે મુમત્સમાન સ્ત્રી પોતાના સગાભાઈ સાથે પણ વર્તી શકતી નથી। ઘેરથી નીકળવાની જે આજ્ઞા માત્ર જરૂર પ્રસંગે સપેજી પદાં અને લગ્ન મયાંદાની શર્તે આપવામાં આવી હતી; તેનો આકર્ષક સાડીઓ, અને અર્ધનગ્ન બસાઉઓ, તથા શરમવિદ્વેષા નયનબાણો સાથે સડો પર ફરવા, ગાડોમાં ટેહેલવા, હોટલોમાં મડાલવા, અને સીનેમાની સહેલ ઠરવામાં ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે! સ્ત્રીઓને ધરગથ્થુ કાર્યો ઉપરંત જીવનના બીજા પ્રસંગોમાં ભાગ લેવાની જે શર્ત સ્વતંત્રતા ઈસ્લામે આપી હતી તેને આ હેતુ માટે દલીલ બનાવવામાં આવે છે કે મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પણ ફિરંગી હલનાઓની જેમ ધરતી જિંદગી તથા તેની જવાબદારીઓને તિલાંજલી આપી રાજકીય અને સામાજિક પ્રવૃત્તીઓમાં ધક્કા ખાતી ફરે અને પ્રત્યેક કર્મસ્થાનનાં પુરોવાની સાથે રહીને પ્રયાસ કરે!

હિન્દુસ્તાનમાં વાત અહીં સુધીજ પહોંચી છે પરંતુ મિસર ઉર્દૂસ્તાન, અને ધરાતમાં રાજકીય સ્વતંત્રતા ધરાવતા માનસિક ગુલામો એનાથી પણ હસ કદમ આગળ વધી ગયા છે! ત્યાં મુસલમાન સ્ત્રીઓ બિટકુલ તેવોજ ડ્રેસ પહેરવા લાગી છે જે યુરોપીયન સ્ત્રીઓ પહેરે છે! એટલા માટેજ કે અસલ અને નકલમાં કંઈપણ ફર્ક રહે નહિ. અને સહીયા વધીને કમાલ આ છે કે ઉર્દૂ સ્ત્રીઓનો ફેરો અને

વેળા આ પ્રમાણે જોવામાં આવ્યા કે ન્હાવાનો ડ્રેસ પહેરીને દરિયા કિનારે ન્હાઈ રહી છે! તેજ ડ્રેસ કે જેમાં જે અંગ નગ્ન રહે છે અને શરીરનો જે ભાગ એવી રીતે હંકાએલો હોય છે કે શરીરના બધા અસમાન વિભાગો વસ્ત્રોની સપાટી પર ઉભરી આવે છે!

શું કાષ્ઠ કુર્આન તથા કાષ્ઠ હદીસથી આ શરમજનક જીવન પધ્ધતિ બચાઈ હોવાનો કોઈ માર્ગ કાઢી શકાય તેમ છે? જ્યારે તમારે એ માર્ગોજ જાણું છે તો સાફ સાફ કહીને જાણો કે અમે ઈસ્લામ તથા તેના નિયમો રદામે બંદ જમાવવા પ્રયત્નએ છીએ! આ કેવી નીચ કુદરિસતા અને કુનિધા છે કે જે જીવન બધવરથા અને જીવન પદ્ધતિના સિધ્ધાંતો આશયે! અને કાર્ય વિભાગની પ્રત્યેક વસ્તુને કુર્આન, હરામ કહે છે તેને હડેચોક ધારણ કરો છો; છતાં પણ એ માર્ગ પર પડેલો કદમ કુર્આનનુજ નામ લખને મુકા છે! એટલા માટે કે દુન્યા આ ધોડામાં ધસાએલી રહે કે એમનું બધું વર્તન કુર્આનને સારજ હરો!

હાસ્યરસિક પુસ્તકો ગુજરાતી

૧ મારાં મારીબા "ત્રિનોદ" કી. ર. ૨-૮-૦

૨ જુની આંખે નવા તમારા

"એકાર" કી. ર. ૧-૪-૦

૩ કલમ આબુક " કી. ર. ૧-૪-૦

૪ અક્ષત્રના ધ્રુવરહસ્ય " કી. ર. ૧-૮-૦

૫ રાગ હોઈ તો ! " કી. ર. ૧-૮-૦

૬ મારી નોંધ પોથી " કી. ર. ૧-૮-૦

૭ વાતો તાં વડાં "મોચીયા" કી. ર. ૦-૮-૦

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ

બુકસેલર્સ કણધીક, સુરત.

બ્રહ્મદેશની બાદશાહત

લેખક : છ. એચ. મુરુદા સાહુબ કરાંબી

[એની સાથે ગુજરાતી મુસ્લિમોના વહેપારી જીવનનો ગાઢ સંબંધ છે એવા બ્રહ્મદેશના ભૂત પૂર્વ ઇતિહાસની કંઈક ઝાંખી આ લેખમાં કરાવી છે. અગ્યાસી દૃષ્ટિને એની અનિવાર્યતા સમજાય એમ છે. તંબી.]

સ્વર્ણ ભુમિ બ્રહ્મદેશના નામે ઓળખાતા, ગણ કાષ્ઠના જાંબૂડીપતા મૂળ વનનીઓ Mokhmey વંશમાંથી ઉતરી આવ્યા હતા; જે વંશમાં કમ્બોડીયા * Combodians-અને આસામના કેટલાક કુટુંબો, પાલાંવ અને ઉત્તર શાન સંરચાનની Wa's પ્રજાનો અમુક અંશ પણ હતો. દિંદના અનાયોમાંથી ઉતરી આવેલી આ પ્રજાને, બ્રહ્મદેશનો ઇતિહાસ તૈલંગ નામે

ઓળખે છે.

ખ્રીષ્ટ શાન અને ક્રીરીન પ્રજા, ચીન તરફથી ધરી આવેલા જાંબૂડાનો છે. જેમને આજે આપણે બર્માન તરીકે ઓળખીએ છીએ, તેમના પૂર્વજો માટે, ઇતિહાસકારોમાં ભિન્ન-ભિન્ન મત પ્રવર્તે છે:—

એક દહે છે, આજથી બે હજાર વર્ષો પૂર્વે તિબેટની ગીરિકેદરાઓમાંથી જુગના જુગ ઉતરી આવીને, ઇરાવદીના રમણીય કિનારાને આબાદ કરનાર બર્માનો દત્તા.

બીજો એવો છે કે:—જે વર્ણકરતા-Mixturalને આજે બર્માન કહેવામાં આવે છે, તેમાં વિશેષ દિંદી લોહી વહે છે. શ્રી. ગૌતમ જુહના જન્મ પહેલાંથી અહીં ઉત્તર દિંદના દાનિષ્ઠગના રાજાઓ રાજ્ય કરતા હતા બ્રહ્મદેશનો હેતો પદ્મકટ રાજા થીઓ, પોતાને દાનિષ્ઠ કુમારપન્ન તરીકે ઓળખાવવામાં અભિમાન લેતો હતો. ધર્મ, રમૂનિ, રીત રિવાજ, પુરાણ, ઐતિહાસિક દંતકથા, ભાષા, પેદક, જ્યોતિષ, વ્યાપાર-દુન્યર, રાજવંશ, રાજનીતિ

* કમ્બોડીયા ફ્રાંસના તાબા હેઠળનું, દિંદી ચીનનું એક સંસ્થાન છે. એનું સેવકજન, ઉત્તર-દક્ષિણ ૨૨૦ માઈલ લાંબા અને ૧૫૦ માઈલ પહોળો છે. કમ્બોડીયનોની ધાર્મિક ભાષા પાલી છે. એક વાર જુના ખમર વંશની પ્રતિષ્ઠા સાથે ટિંદી ચીન ઉપર હવાઈ હતી. ઈસુના ચોથા સદ્માં એમણે બૌદ્ધ ધર્મ મંદળ કર્યો. સ્થાપત્યકલાની હકીકત સમા, ખમરના દબરો જર્મરિત ખ દિવેરો આજે પણ મૂક ભાષામાં ઇતિહાસ દર્શાવતા પટલા છે એમના એક જ ઈમ્બરના મંદિરમાં અજોડ એવા ૧૫૩૨ સ્થળો છે. અન્યથા ઉપજાયે એવા કેટલીક ઈમારતો માટે બોલાય છે કે તે દેવાંતનાઓએ બનાવી છે.

તહેવાર ઇત્યાદિ સર્વ, નવીન જન્મ પામેથી બર્માન નીતિએ દિંદ પામેથી મંદ્ય કયું છે.

સત્તા ભોગવવાના મદમાં, મૂળથીજ તૈલ-મણ અને બર્મન વચ્ચે ધર્મીય આલુ-લુ-લુ-લુ તેઓ પરપરમાં વારંવાર યુધ્ધે ચડતા, અગ્નિ સુધી કે વખતો વખત આક્રમણ કરતા આખીજ દુઃમવાઓની સત્તા વેળા પણ એમના વેર-ઝેર ઓછા થયા નહોતા.

છ. સન પૂર્વની નવમી સદીથી બ્રહ્મદેશનો ઉલ્લેખ આપણા ઇતિહાસ ગ્રંથોમાં દ્રષ્ટિએ પડે છે. તે સમયે અગ્નિ બે વંશ આગ્રહ હતા. એક આરાકાન વિસ્તારમાં અને બીજો ઇરાવતીના 'તર્ગાવ' વિભાગમાં. ઇસવી છઠી સદીમાં, જ્યારે રંગુનનું પ્રસિધ્ધ સ્વેડેગોન પેગોડા તાપુશ અને બલિખા નામના બે તથાં બંધુઓના પ્રયાસે છ. સ. ૫૮૫માં બાંધવામાં આવ્યું; ત્યારે આરાકાનમાં ઇજાકાકાકા નામનો રાજા ગાદીએ હતો અને આગ્રી સદીમાં આ તરફ મોનરાજ પેનારેખાનો અમલ ચાલતો હતો.

છ. સનની બારમી સદીમાં, બર્મન પ્રજા લગતાં-મરતાં જ્યારે પૂર્ણ વ્યવસ્થિત બની, ત્યારે સમુદ્રથી ચારસો માઇલ દૂર ઇરાવતીના આરે આવેલા પગાન શહેરમાં પોતાની રાજધાની સ્થાપી.

વેરાન બનેલી પગાન રાજધાનીની ઇર્ષ્ય ઇમારતોના અવશેષ, આજે પણ પોતાની સંસ્કૃતિ ઉપર વિલાપ કરી રહ્યા છે. અસ્પષ્ટ પેગોડાની અલગાર અને લગનાવશેષ ધર્મશાળાના અગ્નિચેરો જોતાં ૧૫૭૯ જણાય છે કે તે સમયે બ્રહ્મદેશની જમિ ઉપર યુધ્ધ ધર્મનો સર્વ મધ્યને તપતો હતો.

બ્રહ્મદેશના ઇતિહાસમાં જેમના સમયને 'સુવર્ણ કાળ' સાથે સરખાવવામાં આવે છે તે, પગાનના રાજકર્તા અનાવર્તએ તથાંઓની અતિશક્તિ કિસ્કાનો બાંધીને જુકો કરી નાખ્યો

હતો. છ. સ. ૧૨૮૪ માં મગોલિયન સૈન્ય સાથે ધસી આવેલા કૃષ્ણરામખાને, રાજધાનીના મૂળને હવમચારી. નાંખ્યું. અને પગાન શહેર ને મૃતપાથ દશામાં તારાજ કર્યું. દેશની પ્રત્યેક દિશામાંથી પરાજયના અવાજે આવી રહ્યા હતા એક તરફ શાંત પ્રજાએ બળવો પોકારી પોતાની આગ્રી મેળવી લીધી અને બીજી તરફથી તૈલંગજો, અરાજકતાનો અધા-ધુધીનો લાભ લઈ પુનઃલિખા થયા અને ૧૨-સુબધારી મેળવી લીધી.

બીજા સંક્રાંતિ તોરમા સૈકા સુધીના અગિ-યારસો વર્ષમાં બર્મન પ્રજાએ મંદ ગતિએ પ્રગતિ સાધીને છાંતિ અને પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી તે, મગોલીયોના બીજાણ આક્રમણે સર્વનાથ પામી અને બર્મન પ્રજા છિન્ન-વિન્ન રીતે એંડલી ઉડી પીણુમાં જઈ પડી કે, 'લગભગ ૫૦૦ વર્ષો સુધી બર્મન પ્રજા, મસ્તક ઉચું કરી શકી નહીં.

તથાંઓની પ્રથમ રાજધાની Thaton -તથાંવ-માં હતી. એ પછીનું ધાવતપ્પ પેગૂ શહેર બન્યું ઝવેરાત અને અન્ય ધીક્તા વેપા-રના કારણે, રંગુનથી વિશેષ પેગૂની છાંતિ સારાએ જગતમાં વ્યાપી હતી. તથાંઓ રાજા બીનથાંવિ (૧૩૫૩-૧૩૮૫)ના પાટવીકુંવર રાજદરીતે ૧૪મી સદીમાં પિના સામે બળવો જગાવ્યો હતો. પાછળથી મોન રાજકર્તા બીન્નાકયાન (૧૪૫૦-૧૪૫૫) અને રાણી રીનશેણ (૧૪૫૩-૧૪૭૨) ધણી ધર્માઈ હતા, જેમણે રંગુનના સ્વેડેગોન પેગોડાને સુવર્ણથી રસાય કર્યું અને ચોરીસ દેવતાઓ બનાવી અને પેગોડા મંદિરને-મુદ્દ ચરણે અનેક દાસ-દાસીઓ સમર્પણ કરી. રાણી રીનશેણના જમાણ અને ગાદી વારસ રાજા વામાજેદી જેણે પોતાના સાધુ છારનનો ત્યાગ શાકભાજીના માટે કર્યો હતો તેમણે, મીંગૂન જગવિખ્યાત ધંદથી ન્દાનો આક

કચુપીટ પ્રાચીનરત્નો ૨,૮૦,૦૦૦ વીસા-૧૦૦ નનો એક ઘટ પ્રેગોડને અર્પણ કર્યો બૌદ્ધ ધર્મ ઉપર તૈયારીને અપૂર્વ શ્રદ્ધા હતી એમના પગને ટાંચના પહેલા રાજ તળીનરૂપેથી (૧૫૩૧-૧૫૫૦) એ નિજ પટરાખીને પેગોડને અર્પણ કરી હતી અને ૧૦ વીસા (૩૬ સ્તંભ) સોનું ચંદ્રાવી પાછી મેળવી હતી.

અયુધીયા ઉપર વિજય મેળવી પાછ ફરેલા બેઠનાં મીઠામીઠ દેશરોકી...ને પગાનનો પીન્યા (સોઈ) બનાવી બર્મનેને પુષ્કળ ધનાગે આપી નવાજ્યા હતા.

ઈ. સ. ૧૭૪૦માં મેન-પ્રગતના બળવાથી આવાની બર્મન સક્તનત મુન; ચરચરી ઉઠી, પરંતુ સદ્ભાવે દેશની દાઝ હોંટ ધરીને ઇ. સ. ૧૭૫૨માં Shwabo સોબમે-નો એક ગ્રામ્ય જન અમલ ઉદ્ધયા બર્મન પ્રગતો ઉદ્ધારક બની આગળ આગ્યો અને લશ્કરની લગમ લાયમાં લઇને, તક્ષાંધઓની રાજધાની પેગૂને બહિષેર બનાવી, અને તેમજોગની બલિષ્યના મહાન આશ્રયો ઉપર પાછી ફરેલી નાખ્યું.

ઈ. સ. ૧૭૫૭ના ઐતિહાસીક વર્ષમાં ન્યારે દિંદમાં સ્થાસીના જંગમાં ઝોડીની નદીએ વહેતી હતી; ત્યારે પ્રભદેશમાં વિજય પગ ફરકાવતો અલ્હિયા તક્ષાંધઓની કલેઆમ કરતો આગેદૂર કરી રહ્યો હતો. ઇ. સ. ૧૭૫૫માં Promé ગ્રામ ઉપર વિજય મેળવીને અલ્હિયા Dampbya વૃન્નમ્ય આગ્યો જ્યાં (મેન) તક્ષાંધ સૈન્ય સાથે થોડીક ઝપાઝપી કરીને તે સંધિ ઉગેન (રંગૂત) આગ્યો.

આગના શ્વેડેગન પેગોડના નિસ્તારને, તક્ષાંધ સૈન્યે આપેલા મૂંઝ નામ લીકૂમરેડી-કાંકા-લપોંગ નામ ધસાતા-ધસાતા અપગ્રંથ ઉગેન નામ રહી મૃત્યુ હતું તેને રાજ અલ્હિયાએ બદલીને તક્ષાંધ વસાવત આગમવતું ઇ. સ. ૧૭૫૫માં યાનકોન નામ રાખ્યું, જે સહેરને

આજે આપણે રંગૂત નામે જાણીએ છીએ.

ઈ. સ. ૧૭૫૬માં રાજ અલ્હિયાએ સીરયામ બંદરને તોડીને રંગૂતને વિશેષ પસંદગી આપી, અને વિજયતા આનંદમાં ફયાતી ભારે ધૂમ-ધૂમથી આર્યાના કરી અને અલ્હિયા રાજકારણમાંથી નિકત થયો.

ઈ. સ. ૧૭૫૭થી ૧૮૮૫ સુધી પ્રાદેશની પ્રાદેશાત્ અલ્હિયાના વંશજો પાસે હતી, પરંતુ કાળની ફરતાએ પ્રભદેશના હેઠલા રાજવીઓ પાસેથી મોગડોની જેમ પ્રાદેશનું રાજ્ય પગ-અગ્રેજોના હાથમાં આવ્યું.

ઈ. સ. ૧૭૮૪-૧૭૮૮માં અલ્હિયાના વંશજ પ્રદેહિયાએ આરાધન ઉપર વિજય મેળવ્યો અને બર્મન સમીને લાયક કરી હતી.

૧૮મી સદીમાં સિયામની ક્રાંતિ વેળા ત્યાંની પ્રગતે બર્મન ફોજની મદદથી મણિપૂર તથા આસામની સરદાર સુધી બર્મન સત્તાને છિન્ન-ભિન્ન કરી, ઉત્તરમાંથી પશુ ચાઇનીઝોએ તથા વાર આક્રમણ કર્યું પરંતુ બર્મનોએ તેનો મુકાબલો વીરતાપૂર્વક કર્યો હતો; ૧૮મી સદીના આરંભ કાળમાં બર્મનોએ આસામ ઉપર પગ મેળાવે અરધજા ફરસાચો હતો જ્યાં પહેલીજવાર તેમને અગ્રેજો સાથે ધુરધ-ધુરધી યુદ્ધ હતી.

ઈ. સ. ૧૭૮૫ અને તે પછીથી દિંદમાં ગવરનર જનરલે લોગ આવાના દરબારમાં રાજકારી ઉપરુદેશનો મોકલવાની સરખાન કરી આ રાજકીય મીસલ-જેનો એક મુખ્ય સભ્ય કેપ્ટન મીગલ સીમ્સ હતો-તેમની મુખ્ય નેમ, બર્મન રાજગો સાથે મનલગી મિત્રાચારી બાંધવાની તથા આરાધન અને ચિનામોંગ વચ્ચેની સરદારો નિઃશય કરવાની અને ખાસ કરી પૂર્વ દિંદ તથા પ્રભદેશમાં કાંસની રજીમને હુમ્મી વાજવાની નેમ હતી. બર્મીઝ દરજામાં પ્રથમ અધિપારૂષે આવનાર કેપ્ટન મીગલ મીમ્સ હતો જેણે રાજકારણ ઉપરાંત વેપારી

સંબંધ જોડવામાં પણ ફેલેદમંદ પહેલ કરી હતી.
ઈ. ૧૭૯૬માં બ્રહ્મદેશમાં પહેલો બ્રિટીશ રેસીડન્ટ નિમણે, ૧૨૧૭ એ રેસીડન્ટ ૧૮૧૨ સુધી પોતાની મેલી મુશ્કેલીમાં ફાળી શક્યા નહોતા. ડિંકુરતાન જેમ બ્રહ્મદેશમાં પણ પ્રથમ પગલાં પાડનાર પોર્ટુગીઝ હતા, જેમના આગમનનો સમય ઇતિહાસમાં પંદરમી સદી નોંધાયો છે. સત્તરમી સદીમાં ફ્રેંચ અને અંગ્રેજોે આવ્યા જેઓ Deola વિસ્તારમાં પોતાનું પ્રભુત્વ જમાવવાના પ્રયાસો કરતા હતા.

ઈ. સ. ૧૮૨૦ની લગભગમાં અંગ્રેજોની 'માંગણી' નશરવા માટે બર્મન રાજ્યને અંગ્રેજો સાથે પ્રથમ ટક્કર ઝીલવી પડી, બર્મનો ઉપર અંગ્રેજના ભોખાડી હાથનો પરોવો 'ધા' એટલે જોડા અને કારી હતો કે અનેકવાર ડિમંતના 'મલમપટ્ટા' બાંધવામાં આવ્યા છતાં એ 'મરણુધા' અને સુધી નહિજ રાજ્યો. અંતમાં બર્મનોએ અંગ્રેજો સાથે-ઈસપારકે ઉસપાર-છેવટનો જંગ લડી લેવાનો નિર્ણય કર્યો અને વીર સેનાધિપતી મહાબંદુલાને સર્વેશક્તિ સહિત રણસેનામાં નિદાય કર્યો. વીર બંદુલાની વીરતાના ગીતો આજે પણ બર્મન પ્રાંત ઉમંગે લલકારે છે. અહિં અધીના મુસંગે અંગ્રેજોને નિઝામની જંગી બરકરી મદદ મળી જતાં બ્રહ્મદેશનું આખું એ 'વોર ઓફ થિએટર' બદલાઈ ગયું. ઇ. સ. ૧૮૨૦ થી ૨૩ સુધી બ્રીટીશ ગવર્નમેન્ટ સામે રણસેનામાં વીર બંદુલા ખૂબ જુઓએ, આખરે અંગ્રેજોની તોપના એક ભયંકર ગોલાનો શિકાર બની ગયો. વીર સેનાધિપતીની ધમેલો આ દશા નિહાળીને બર્મન લોકરના હઠકા છૂટી ગયા હતા છતાં હથિયાર હોંડાં પડ્યાં નહિ.

ઈ. સ. ૧૮૨૪ની ફેબ્રુઆરીથી ૧૮૨૬ની માર્ચ સુધી બ્રહ્મદેશમાં જે ઉલ્લાપાત મચ્યો હતો તે બંદુલાના મરણ પછી ઇ. સ. ૧૮૨૬ની ચાન્દાખૂ સંધિ પછી કંઈક શાંત પડ્યો.

ચાન્દાખૂ સંધિના અંગે આવ્યા, આરોહાન, અને 'તીનાશરીમ પ્રાંત અંગ્રેજોના કબજામાં આવ્યા અને મોલમીન' ને તીનાશરીમના પાટનગર બનવાની શોભા મળી.

ઈ. સ. ૧૮૩૦માં ન્યારે નવારાજને ગાદીએ બેસાડવાની ક્રિયા કરવામાં આવી; ત્યારે જે અગ્નિ તથાજો સંમિતી રાખમાં હવાઈ રહ્યો હતો તે એક અંગ્રેજ નાવિકની ગીરફતારીના વાયુથી પુનઃ લગ્નગી ઉઠ્યો અને અંગ્રેજ વદાણુટીને મૂક્ત નહિ કરવાના કારણે સારાએ બ્રહ્મદેશમાં એની જવાબદારી વ્યાપી ગઇ. એ સમયના ઇ. સ. ૧૮૫૨ ના બીજા વિગ્રહના આક્રમણમાં ડેલા અને પેગૂ બ્રીટીશરોના કબજામાં આવ્યું.

ઈ. સ. ૧૮૫૩માં બ્રહ્મદેશની રાજગાદીએ આરુ યએલા રાજા મીનકોન મીન અતિ શાંતિપ્રિય, ન્યાયી, કુનેહ-કુશળ અને દૂરઅંદેશ રાજવી હતો. જેણે દેશમાં પ્રગટેલી ભયંકર અગ્નિને પોતાનો આત્મ ભોગ આપીને છુટાવી નાખી અને અંગ્રેજોને સારાએ બ્રહ્મદેશના વેપારનો 'ઠંકા' આપી સર્વ સગવડતા કરી આપી હતી. માંડેમાં બ્રિટીશ રેસીડન્ટનો 'સોંપ' ઉછેરનાર અને કજીયાનું મોટું કાણું કરનાર એજ લલેા રાજવી મીનકોનમીન હતો. નથી સમજાતું કે રાજા મીનકોનમીન ઉપર અંગ્રેજોના કયા નાદુએ અસર કરી હતી ઇ. સ. ૧૮૫૭માં જ્યારે ડિંદમાં અંગ્રેજોની રિથિતિ કોટાડી હતી ત્યારે બ્રહ્મદેશમાં પુરું શાંતિ પથરાઇ હતી. ઇ. ૧૮૭૮માં રાજા મીનકોનમીનનું અવસાન થયું અને તેની સાથે બર્માનું રાજકારણ પણ રંગ્યું. ઇ. સ. ૧૮૬૭માં રાજા મીનકોનમીન સાથે બંધાયેલા અંગ્રેજોની મિત્રાચારીના સંબંધો ઇ. સ. ૧૮૭૮ માં મીનકોનમીનનો પુત્ર રાજા થીઓ ગાદીનશીન થવા સાથે અંત આવ્યો એટલે જે થોડી ઘણી સત્તા હતી તેનાથી પણ

રામ યીભોને હાય ઘોઈ નાખવા પડ્યા. રામ યીભો ધણો નિર્દય હતો, એણે પોતાની સામે ચનાર પ્રત્યેક જણને તલવારના ઘાટ હિતાઈ. અહીં સુધી કે પોતાના સગા ભાઈ ખેલેતા અને સગાં સંબંધીઓનું કાસળ કાઢવામાં પણ યીભોએ પાછી પાની કરી નહિ. ખ્રીડીશ વેપારીઓ ઉપર પણ એણે જીવમ ગુજાર્યો અને છેવટે યુરોપની રાજસત્તાઓ સાથે સંધિ કરવા એણે વિચિત્રો પણ માંડી. અંગ્રેજોને ખખર પડતાં છ. સ. ૧૮૮૫ની ૧૨મી અક્ટોબરે હિંદો સરકારે રામ યીભોને છેવટનો પરિપત્ર મોકલ્યો, પણ યીભોએ ધમડમાં તેને રોકેરે હિલ્લો અને વિના વિરોધે બીડીશ ફેન્સ માંડેલમાં દાખલ થઈ અને રામ યીભોને ભાગી જવું પડ્યું.

જુઓ રામ યીભોએ અકલાબને' ૮૫ ના નવે. ખખરમાં પ્રજા જોત દેરો પીટાવ્યો કે 'અંગ્રેજોને દેશ બહાર કાઢવા માટે પ્રજા એક ધજા નીચે આવી જાય' પરંતુ યીભોના ધમડી સ્વભાવ અને નિર્દયતાના કારણે પ્રજાએ તેને સાથ કે ઝોથ આપી નહિ અને ૧૫મી નવેમ્બરે ઇરાવદી માર્ગે અંગ્રેજોને વીસ હજારનું લશ્કર જંગી આગળોટા મારફત પ્રવેશ્યું અને ૨૮ મી નવેમ્બરે આવા મુકામે બર્મન લશ્કરે હથિયાર નાખી દીધાં અને રામ યીભોને કેદ પકડીને રત્નાગીરીમાં પુરી દેવામાં આવ્યો અને ૧૮૮૬ ની પહેલી જાન્યુઆરીના દેરો મુજબ સારાએ જાહેરે રીતસરે ખ્રીડીશ તાજમાં શામલ કરી દેવામાં આવ્યો.

ઈ. સ. ૧૮૮૦થી ૮૫ દરમ્યાન રાજધાની માંડેલી પરિસ્થિતિ વિષમ બનતી ગઈ 'પરિ-

સુસ્લિમ-ગુજરાતની પહેલી અંધમાળા

બજમે ઇકબાલ અંધમાળા

-: સીરતી કૃત :-

* થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો *

[હિંદુમાતા ૧૧ મહાન વીરોના અદ્ભૂત જીવન પ્રસંગો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ. બર્મા પોસ્ટેજ ૦-૧-૬

[આફ્રિકા ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

—: બજમે ઇકબાલ અંધમાળા પુસ્તક ખીલું :-

* જંગે યર મૂક *

[એક અનોડ ઇતિહાસિક પુસ્તક]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના

પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

[આફ્રિકા ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

બજમે ઇકબાલ

કોથર Kathor (વાપા : સાયજી)

સ્ટોકિસ્ટ : ધી રહિર સ્ટોર્સ. કણપીક, સુરત.

શું વ્યોમ માડું કરી શકે છે ?

જે પ્રેમ તુજથી કરી શકે છે, તે પ્રેમ પથે મરી શકે છે ;
 વિપત્તિઓને હરી શકે છે હૃદયને ચરણે ધરી શકે છે ;
 સિતમ સાહી ધૈર્યને ધરૂં છું, ઉદ્દેજ નિશ્વાસ નિત ભરૂં છું ;
 પરંતુ તુજ નેન : વિસરૂં છું શું તું મને વિસરી શકે છે ?
 યદાપિ કેવળ હું છું નહારો, પરંતુ પ્રારબ્ધમાં છું સારો ;
 નહારો ક્ષણને થનાર તારો સર્વત્ર સારો કરી શકે છે ;
 ભલેને તે નિઃશ્વરો રંગ-બદલે, ભલેને તે નિઃશ્વરો ઢંગ-બદલે ;
 ભલેને રંગ, ઢંગ-તરંગ બદલે શું વ્યોમ માડું કરી શકે છે ?
 જની-ગયો હો જે તારો ચાચક; તે જાપ શા ક્ષણ કોના દર-તક ;
 જે તારો ચાચક છે તેનો નિઃશક તું ખૂબ છેડો ભરી શકે છે ;
 કરે છે પ્રેમીની પ્રેમ રસા, ન : નાખુશાની છે એને ; પરવા ;
 નિસદેહ વિષુ નાવિકે આ નૌકા વમળ મહુડી પવન તરી શકે છે ;
 મુશ્કેલીવાતુન—મુશ્કેલીવાતુન, મુશ્કેલીવાતુન—મુશ્કેલીવાતુન ;
 “કલીમ” એનીજ છે તને ધુન તું અન્ય કયાં વિચરી શકે છે ?
 “કલીમ ભાકિરી” — પોતાની.

●

ક્યારે ચમન તો થાશે—

મંજલે જો ન જશું, પંથ ગમન તો થાશે !
 ન કળે આશ કદી, પગનું સ્પર્શન તો થાશે !
 જોર ઉલ્લાસનાં ચેતનને ભરી જો ન શકે ;
 એક આધાર દિવાસનો, રૂઢન તો થાશે !
 રાજા થઈ જાય પતંગ તો શું ! પ્રભાને સ્પર્શે ;
 જિન્દગી જાય તો, છો જાય, મિલન તો થાશે !
 નાશના પંથમાં સર્જનનો છુપાયો છે ભેદ ;
 છત છવનની, ન જો, થાય પતન તો થાશે !
 પાનખર ફૂલને, પછુનિ ઉઝડી લે, ભલે !
 સ્નેહી શુંલશુભનું વતન, ક્યારે ચમન તો થાશે !
 અંશુઓ પૂર્ણ ન હોય કરે તો પવન શું ;
 ચાલથી તારી સખા; ઉરનું ચમન તો થાશે !
 ફૂલ કયાં ! પાંખડી હું ફૂલની, લાખ્યો છું ‘નસીમ’
 કાવ્ય સૂચિત ભલે હોય, કવન તો થાશે !

“નસીમ” (મુંબઈ)

ની

“મેહફિલમાં ડોકીયું”

કરનાર : “નઝરખાંઝ”

[પક્ષીઓમાં જેમ નાકર ખાંઝની દટિ સૌથી તિક્ષ્ણ લેખાય છે તેમ ‘કારવાં’ના કાબ મહબ્બા ‘નઝરખાંઝ’ની દ્રષ્ટિ પણ તિક્ષ્ણ હોઈ આખા વરસની મેહફિલો સરવાળું કાઢવામાં એમણે ગોળાની ચામને બદલે કલમની કેવી યોગ્ય ધરોણું કરી છે; તે આ લેખ વાંચનાંજ સસિક પ્રેક્ષકોને તો સમજાશે; પછી ન સમજી શકે તેને તો શુદ્ધજ સમજાવે? સાહત ચી.]

મુરતથી પ્રસિદ્ધ થતા ‘કારવાં’ માસિકમાં દરેક નીળા મહીને કવિઓની મેહફિલ જામે છે. આ અઠધી ‘કારવાં’ એક વર્ષ પુરું કરી બીજા વર્ષમાં પગ મૂકે છે. એમાં આજ સુધી ચાર સફળ મેહફિલો જામી ચૂકી છે. ‘કારવાં’ના તંત્રીશ્રીએ આજ સુધી ‘કારવાં’માં જામેલા ચાર મેહફિલો ઉપર ડોકીયું કરવાની મને ફરમાવ કરી છે. ગુજરાતના ગ્રંથ સમ્રાટ જનાબ ‘દાયદા’ સાદબ અગર તત્કલિ જનાબ ‘નસીમ’ સાદબ કે ‘શામરી’ના સર્જક જનાબ ‘ઝાર’ સાદબની નજરે જે આ તરફ પંચામાં આવી હોત; તો એમાંથી આપણને કાંઈક વધુ જાણવું અને શીખવાનું મળ્યું હોત. પરંતુ તેમને આટલી ફરસદ ક્યાંથી હોય ?

કાગળોના વધતા જતા ભાવ અને બીજા પછી અનેક પ્રકારની મોંઘવારી અને મુરકલીઓ

વચ્ચે જનાબ ‘વહશી’ સાદબે ઝરૂરી ગુજરાતની જે સેવા કરી છે તે જોતા, ગુજરાત એમને વધુ સાથ અને સહકાર આપી મોતની ફરજ બુખાવે એટલી નામ લગામણુ કરું છું.

‘મેહફિલ’માં પુરાણ અને ઉછરતા કવિ ગિરાદરો પ્રથમ દ્રષ્ટીએજ નજરે ચડે છે. ‘મેહફિલ’નું ધોરણ ગ્રંથ કાવ્યની માપ દાંડી ઉપર અંકાયલું છે. આજે જેય અને અગેય કાવ્યોની ચર્ચા જાણીતી છે. તેમજ વિદ્વાતા પાણા ખારોતાર ગજાગી વિદ્વાનોમાં ખપતા ‘કવિ મદાસથો પ્રત્યેના લોક અણુચમાની ચર્ચા પણ જાની નથી નરી વિદ્વાતુ કુક્ત કવિતામાં લોક લાગણીને સ્પર્શી એના મર્મ સ્થળને ભેદી, કવિતાના ઉદ્દેશને પાર પાડવાની શક્તિ કરતાં, માત્ર પત્રોનાં પાનાંઓ ઉપરજ શોભી રહેવાની ખૂબી છે એ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે. અહીં ગુજરાતના મોટા

ભાગને એવી કવિતા રચી છે આકર્ષિ રાજી નથી. એના માટે બે મત છે નહિ. એટલે એજ કે ગુજરાતમાં આજે કવિતાનો કાલ મોટા પ્રમાણમાં આવ્યો છે છતાં, એના લોકપ્રિયતા પાણી તેમજ જનતા ભોગ્યતા મહેતા લક્ષણો માત્ર વિદ્વાનીજ સંગતાથી ઉરી અંધ છે, એમ હુઃખ પૂર્વક કહેવું અને માનવું પડે છે.

“કારવાં”ના મેહફિલમાં આવેલાં અને આવતાં કાવ્યોમાં આજની અન્ય કવિતાઓમાં અવતરેલી અગ્રેયતા, અને નરી વિદ્વતા એ બેઉ દુષણો રોજ એકે નથી, એમ કેઈપણ વિવેચક કહી વિવેચના પછી પણ કહી શકે છે ગમે તે પંક્તિને લઈ કેઈપણ બિરાદર એને બરાબર ‘ગાઈ’ શકે છે, મેહફિલની કવિતાઓ સમજાવે માટે સજ્જ કોઈ શોધવા પડે તેમ નથી. આજની કવિતા પ્રત્યે અલ્પમાત્રા ઉપરાંત બેઉ કારણોથી ‘કારવાં’ની કવિતા મૂકત હોઈ એ સંભળતાં, વાંચતાં, અને ગાતાં વારંજ હૃદયમાં ઉડે ને ઉડે ઉતરતી જાય છે એમ એના ઉપર ‘કારવાં’ કરતાં દેખાય આવે છે.

જો ફાર્સી ગુજરાત આજે વાણ્યોમાં પહેલાંપણ નહોત તો! મેહફિલ કવિઓ માટે અને જનતા માટે કવિતાની એક આશિર્વાદ સિદ્ધ થઈ ચૂકી હોત. હું અતરે અન્ય કવિતાને, ઉતારી પાડું છું એમ માની લેવાનું નથી. અલગત જે નરી કડીકત [સત્યતા] આજના આપણા વાતાવરણ ઉપર તરે છે. તેનીજ હાંધમાં આ લોકો કયા મીઠા સમજે આવેલું છે. મદારા એકેએક કવિ બિરાદર એની કહ વાક કરતાં એમાં રહેલી સાવતાની મીઠાસ પ્રહાર કરશે એવી આશા છે. છતાં એકવાર અરથાને નિવડે તો એમાં હું દોષિત નથી. પરંતુ મદારા લખાણમાં રહેલું સત્ય નહીં પારખી ચક્રનારની વિવેક શુદ્ધિ દોષિત છે એમ ભારપૂર્વક જણાવું છું.

અમલવાદના ગુજરાતી મુદ્દાવાનાં પ્રમુખ તરિકે જનાય ‘શાયદા’ સાદબ કહી ચૂક્યા છે તેમ “આવો પાંખમાં આવો, પાંખમાં લ્યો હું પુછું છું આપણા બહુ જ ગુજરાત માટે, આપણા ગદ્ય અને પદ્ય માટે અને એથી આગળ રાષ્ટ્ર માટે, નીતિ માટે, શું સાહિત્ય સંપર્કની આવશ્યકતા નથી? સાંભળો અને સંભળાવો : પીયો અને પાવો : ટાલો અને ટાલાવો : આવો ! આપણે ગુજરાતની કુળને આપણા સૂરુથ ગાનોથી ગજવી દઈએ.” એવાં સજ્જ હૃદયો એ જે જનતાના હૃદયમાં પોતાનું કાવ્યી સ્થાન મેળવી લ્યે. કવિતાનું સ્થાન તો લોકોના હિલમાં છે. આજની કવિતા સ્થાન બદલ્યા એ કવિઓને જોવાનું અને વિચારવાનું નથી? બસ, હવે હું મેહફિલના પહેલા દૈન્ય રસ બધાં સરોવરમાં રસોલી કરું છું મદારા ભોળામાં ભરાય તેટલાં કવિ હૃદય બધાં છે. નિર્મળ જળ છાંતું છું. સમસ્ત ગુજરાતના દિવો ઉપર એ દેરીઓ પડી વાણ્યોના કાળા ઘણે ધ્રુવે એમ હમિયું છું.

“હૃદયની ઉર્મિઓની આ કથા છે”

“કારવાં”માં પહેલીજ મેહફિલના દાણે મિસએ તરફ (પદ્ય પૂર્તિ) તરિકે અપાયલી ઉપરાંત પંક્તિ છે. આજના મદારા લખાણના પ્રાણ સ્વરૂપે પણ એજ આવી જાય છે. એટલે ઉપરાંત લખાણમાં જે માત્ર હૃદયની ઉર્મિઓની કથાજ કહી છે. હવે કવિ બિરાદરોએ કથેલી હૃદય ઉર્મિઓની કથા પણ કાવ્યમાં સાંભળો.

‘ઝાર’ સાદબ સંદેરી મુસ્લિમ ગુજરાતમાં વ્યોત્ક્રંદ કવિ છે. એમની શ્વેત પવિત્ર દાદી અને આ પ્રેમ સૌંદર્યની હેલી ખરેખર અદ્વિતિય છે. સનમ કથા પર અલ્પ છે. આવીને પૂછે છે, કહી દે આજે એવજા રોજ છે!

કથ પર આવીને પૂછું કેટલું દર્દ લાગ્યું છે ?
 ઝિન્દગીભર આવવાની નવરાસ ન મળી સાંભળો.

“કહે છે કથ પર આવીને મ્હારી,
 કહી દે, કોણ આને બેવડા છે ?”

‘ઝાર’ સનમને છેડે છે. શા મટે ?
 એમનાજ શબ્દોમાં સાંભળો.

“હું છઠ્ઠું છું તમોને એજ કારણ,
 તમારી દર જડામાંયે મગા છે.”

‘ઝાર’ પછીજ ‘શયદા’ પ્રસ કરે છે. એ
 પૂછે છે મ્હારા દિલના દુકડા તો એમના પગ
 મર્દો પડ્યા છે. તોએ ખુદા જાણે એ શું શોધી
 રહ્યા છે ?

“પડ્યા છે પગ મર્દો દુકડા નિગરના,
 ખુદા જાણે એ શું શોધી રહ્યા છે ?”

‘શયદા’ મૃત્યુને ચિમકી આપે છે.

“જશે ક્યાં દૂર મારાથી તું છટકી ?
 કહા ! મુલ્ક હાથમાં તારી કહા છે ?”

નિશાની કાળજીથી ઘેરી આંખ જેમ સર્વદા
 પ્રણયનાં તેજ છે. એમ નિશ્વાસકપણે તત્વ
 કરિ લાઈ ‘નસીમ’ કહે છે. સાંભળો.

“નિશાની આંખડી કાળજી શું ઘેરી;
 પ્રણયનાં તેજ જેમાં સર્વદા છે.”

એને મળતાજ લાવ નીચેની કંડિકામાં
 દોલરાવી એનું પ્રમાણ આપતાં લાઇ ‘નસીમ’
 જણાવે છે.

“પલકતી તારફોની તેજ પાંખે,
 લિમીરમાં રૂપની નૂતન પ્રમા છે.”

‘નસીમ’ પછી આવે છે લાઇ ‘સગીર’
 તડપી તડપી, અને રડતી સિતારીને એ પૂછે
 છે; તુજ મર્દો ધ્રાની વધ્યા સમાઈ છે ?

“સિતારી તડપી તડપી હાં રૂવે છે ?
 સમાઈ તુજ મર્દો કાળી વધ્યા છે ?”

અને ઝુલમથી એ વધારે ઝુલમ તો ‘સગીર’
 નીચેની કંડિકામાં કહી જાય છે.

“ઝુલમથીએ વધારે આ ઝુલમ છે !
 ઝુલમને પણ ઝુલમ કહેવા મતા છે.”

‘ફિખ’ માતરી આશાના યુદ્ધયુદ્ધ (પરપોટાઓ)
 તાદસ્ય કરે છે. જીવનને ધૂધવતો સાગર કહી
 એ પર આશાના પરપોટા કરતા માતરી દૂર દૂર
 સુધી પહોંચેલી કદખનાને વાસ્તવિકતા નીચે
 લાવી મૂકે છે સાંભળો !

“જીવન છે એ મહા ધૂધવતો સાગર;
 યદા આશાના જે પર યુદ્ધયુદ્ધ છે.”

ધૂધવતા જીવન સાગર પર આશાના યુદ્ધયુદ્ધ
 કહેલી સરસ કદખના છે ?

હદયના ચિરાગ સીવો નહિ ! એ દ્વારા તો
 જીવનને હવા મળે છે. અર્થાત એનાથી
 જ હું જીવી રહું છું. માતરી કહે છે સાંભળો;

“ત સીવો મમ હદયના એ ચિરાગ;
 મળે ત્યાં યઈને જીવનને હવા છે.”

‘ફિના’ કહે છે; તું મૃદેથી રમે છે ! એ
 દીવાના ચેત ! તારા હાથમાં તારી કહા છે. આ
 રમત તે કેવી ? કેઈ મૃત્યુને હાથમાં લઈ રમે
 છે ! ફિનાની આ રમત જીઓ !

“તું મૃદેથી રમે છે હે દીવાના !

એ તારા હાથમાં તારી કહા છે.”

યુવાની ! યુવાની તો જીવનમાં એક જગ્યા
 છે. ‘ફિના’ કહે છે.

“યુવાનીમાં ‘ફિના’ દિલને સંભાળો;

યુવાની ઝિન્દગીમાં એક જગ્યા છે.”

હવે સાંભળો લાઇ મરહૂમ ‘ફાની’ને.
 એમણે વિરહ શ્વાસોને દિલબરના ચરણે ધરી
 દીધા; કારણ ? જન (જીવન) એક વેદના હતી,
 અને વરણ: એ વેદનાતું એ શમન કરી ગયા.
 આને વિરહશ્વાસો લેવા માટે એ રહ્યા નથી.

“વિરહ શ્વાસોને ધર દિલબરના ચરણે;

તું મારી જન છે કે વેદના છે ?”

લાંબી માંદગીમાં દિવસે દિવસે શરીર નંખાતું
 જતું હતું. શરીરરૂપિ સુમનની મુખી લઇ
 શ્વાસરૂપિ હવા જઈ રહી છે. માટે આ
 ઝિન્દગી ! તું પણ ત્રેગમાં વહીજ ‘ફાની’ કહે છે.

“વહી ન પ્રેમમાં અથ જિન્દગાની !

‘સુમન સુરભિ લઈ ચાલી દયા છે.”

‘નારાદ’ ખ્યાલોમાં ને ખ્યાલોમાં ફૂળી
જરાતું સૂરત કરે છે. ‘એ કરે છે નિરાશાના
છવનની એજ માત્ર મતા છે.

“ખયાલો ને ખયાલોમાં ફૂળી નઃ
નિરાશાના છવનની એ મતા છે.”

આકાશ ઉપર આ તારલા ચમકે છે ?
ના ના, એ તો અમારું દિલ છે; જે ગળેથી
મકાશી રહ્યું છે. ‘નારાદ’ કાવ્ય બદ કરે છે.

“મુનવર દાખથી છે દિલ આગર;
અગતવા બોમના એ તારલા છે.”

રમુછ ‘એકાર’ ખેડુતોની છવનવચ્ચા તરફ
ધ્યાન ખેંચે છે કાઠ ન હોય ત્યારે શું વા’
છે ? એમ કહેવાનો સુજરાતી મહાવરો છે.
કાઠ નથી કહેવાને ખાતે શું વા’ છે ? એમ
કહેવામાં એક દુઃખ અને રમૂજ સાથે રહેલાં છે.

“ધારથી ધાન્ય પકવે અન્ય મારે;
છતા આરોગ્યવાને તેને વા’ છે.”

નીતિની કંડિકામાં પલ્લ ખેકાર વૃથા કહી કહેવાતું
સમગ્રીય કહી ગય છે, એમના કાવ્યબદ્ધ રામદો
માજ સાંભળો.

“શુભાગને હૃદયમાં ? ઉર્મિઓ રા ?
પછી તેની કથા કથલી વૃથા છે.”

હૃદયની ઉર્મિઓ કથલા લાઈ ‘આસિમ’ના
કાવ્યની એક કંડિકા છોડવા જેવી નથી. છતાં
રમણ મોખની માક મને એક મુદ્દમ કરી નાખ્યા
મગ્નપૂર કરે છે. સાંભળો, ‘કંઈક સંજ્ઞાવાતું:
ખીજી બધું ‘કારવાં’ના પાને છે.

“દિવાસો ન્યારથી એ રઈ મથા છે,
વંડુ કંઈ ત્યારથી દિલમાં બધા છે.”

‘આસિમ’નું આ મરણ કેટલું દિવ્ય છે ?

કેટલું ભવ્ય છે ? ફરહાદની કવ આજ રેઠનથી
ફાટી ગઈ હતી. એ મરણજી ખરેખરી રીતે
તો છવન છે. સાંભળો, એ મરણ ઉપર. એક
સો છવન નિઃશ્વર હો.

“એ મરણ પર નિહાવર રો છવન હો.
કે તે મૈયત પરે રોઈ રતા છે ?”

‘આસિમ’નાં નવન એમના એક રાતવાસાળી
કેટલાં ઉત્તન ચર્ચ મળ્યાં છે એ પણ જુઓ.

“નયન નીચાં ન ધારો દોસ્તોમાં;
નયનમાં રાત તે એક ‘રહી’ મથા છે.”

ચક્રરે ચરેલાં રાત દીન લામે છેજ એમ
કહી ‘સાંભળ’ શરૂ અને સૂર્યની. દુર્દશા
તરફ ધ્યાન ખેંચે છે. દાવો અને દલીલ બન્ને
પાસ્તિકતા દર્શક છે.

“લમે છે રાત દિન ચક્રરે ચરેલા,
સરોને સૂર્યની પણ દુર્દશા છે.”

‘સામિર’ને વ્યથા છે. રાતની વ્યથા છે ?
એ પણ જરા બાજુવા જેવું છે. એ કહે છે:
દરદતુ દિલ મહાર દિલથી મળાતું નથી. બે
વ્યથા છે તો ફક્ત જોનીજ વ્યથા છે. સાંભળો
“દરદતુ” દિલ નથી મળતું હૃદયથી;
અથા છે તો ફક્ત જોની અથા છે.”
‘વહી’ કર્તવ્ય સ્વતા યુવકને એક પ્રશ્ન
કહે છે.

“યઈ બરખાદ લાલત દેશની જો !
અમન સુના યુવક કોની ખતા છે ?”

‘વહી’ પછી આવે છે ‘કાસિલ’ રાદરી. એ
દયા (લાગને) પણ મુદ્દમ કહી બતાવે છે એ કહે
છે તમે દેખો, અને તમને કોઈ ન દેખે ! એ
શું દયા છે ? મુદ્દમ નથી ?

“તમે દેખો ન દેખે કાઈ તમને,
નથી એ મુદ્દમ તો શું એ દયા છે ?”

આજે પોતાની દશાપર દસનારને ‘અમૃત
જાની’ આતી કાઠ તરફ ધ્યાન ધરાવતું
કહે છે.

“હરી તે આજ મારી વેળા પર-
ખમર છે કાઠ હારી રો દશા છે ?”

દિલને લુટવાની નેમ રાખનાર આ તે
વિધવ્યા છે કે કળ છે ? કારવાંનાં તંત્રો
વહી સાદબ આ વિચારણા આપી ગય છે.

“આ કોની તેમ દિલને લટવા છે.
બલા એ કાળ છે, યા દિલ્લા છે ?”
‘નાતિક’ સંદેશીની વાણીમાં દેશની દાઝ
છે, સાંભળો.

“છવાતી દેશપર હુદમત ધટા છે;
પતનની દાઝ હે મુસ્લિમ જરા છે ?”
‘સુખન’ ની મહેદાર રમત પણ મગાની છે
જુઓ.

“સદા ખોલુ જીવનને જિંદગીમાં,
મને એવી રમત માંહે મંજા છે.”
વમજમાં ટૂંપી જનાર જીવનનાં મોતીઓ
જોળી જાય છે. સુમન કહે છે.

“ગયા ટૂંપી વમજમાં ને વમજ ધઈ;
જીવનનાં મોતીઓ જોળી ગયા છે.”

‘ઔસિયા’ અહિં પોતાનું ઔલિયાપણું
દર્શાવતાં કહે છે. એમણે તો મને ત્રાપ આપવા
માટે હાથ ઉઠા કર્યાં; હું તો સમજ્યો મને
આશિષ આપે છે.

“ક્યાં છે હાથ ઉઠા કાઢવાને;
હું સમજ્યો હજારો મુજને હુશા છે ?”

આમ પહેલી મેદફિલથી જામતો રંગ
આમળ વધે છે અને બીજી મેદફિલનાં મંગણ
યાય છે.

મેદફિલ બીજી

બીજી મેદફિલનો દૌર કાંઈ ઓરજ છે.
જાણે લાખ ‘ફના’ની સાદીના પ્રસંગનેજ વાચા
આવી હોય તેમ એ પ્રસંગજ બીજી મેદફિલના
દૌર માટે પંક્તિનાં મૂળે બોલે છે:

‘મદી શકતો નથી હું કોઈ દી’ પણ આપના મનથી

આપના મનથી કોઈ દી પણ મદી શકતો
નથી, એવો એ મુશાયરા વાંચીના કીતારે
સંદેશના ફરિયામ જમખાનામાં જાઓ. કવિઓ
માટે એક શાહીનો પ્રસંગ હતો. બીજો પ્રસંગ
હતો, લાઈ ‘ફના’ની અંતિમ કંઈક મંદગીનો
ઉપરોક્ત, મંદિતને ઉચ્ચાર-

વાના હકદાર. એ જણા છે. એક જનાય
‘ફના’ સંદેશી અને બીજા વિરમગમ નિવાસી
મહમ્મ લાઈ ‘ફના’ની, એ પ્રસંગે, એમાંના એક
જગતમાં મુદરયાઈ ભર્યા જીવનમાં પગ મૂકતા
હતા ત્યારે બીજા જગતને લાત મારી જતા
હતા.

હર દરથી આવેલા કવિઓનાં મિલન-
ખિલનનો એ સુંભવ પ્રસંગ સંદેશના રંગીઆ-
મણા વાતાવરણમાં પોતાની અનેક જીને રાતનાં
નવ વાચાથી વાચાળ થયો. એનો પ્રધાનધ્વનિ
હતો ‘મદી શકતો નથી હું કોઈ દી’ પણ
આપના મનથી’ કેવો પ્રાસંગિક સુમેળ ?

રજ પર પ્રમુખ તરિકે બિરાજેલા જનાય
‘શયદા’ હંદવા અને બોલ્યા,

“તમે છે પ્રાણથી પ્યારા, તમે કાઝા છે છવધી,
ઉમંગો લાખ ઉછળે છે, તમારા એક દર્શનથી.”

કવિને એ પ્રાણથી પ્યારા અને જીવનથી.
ઝાઝા કોણ ? કોના એકજ દર્શનથી લાખ
લાખ ઉમંગો ઉછળે ? છે કોઈ એવા ? હોય
તો તમારા દિલમાં ફૂળદી લગતી શોધી કાઢો.

“ન આપનની મને હજી અભિલાષા ન વાહન થી,
મજા સચીતની મુજને મળે છે દિલની ધડકન થી.”

મને વાદનથી અભિલાષા નથી, આપનની ધ્રુવિ
નથી; કારણ કે સંજિતની મજા મને તો દિલની
ધડકનથી મળે છે.

કામ આગળ વધે છે લોચનથી આગ
લગાડી જનારનું નામ નહિ દેવામાં અને એ
વિશે બીજું સમજું જણતા હોવા છતાં અગાળ
દેખાડવામાં કવિએ પ્રેમનો વિવેક સંપૂર્ણપણે
જાળવી દેડ કરી છે. સાંભળો.

“હું બહુ છું તો બહુ છું બળીને ખાક યાવાનું,
નથી એ જાણતો કોણે લગાડી આગ લોચનથી”

લોચનથી લગાવેલી આગ લાદી મુસ્તેકક
છે, સીંચ કપાવી વધુ તેજ આપનાર દિપકના
જીવનથી સજાક લેવાનું સ્વપ્ન કરતા ‘શયદા’નો

નીચેનો સખક પણ મહણ કરવા જેવો છે.

“કપાલી શીશ દિપક જે અતિશે તેજ આપે છે હજ પણ છે સમય ‘શયદા’ સખક લેએના જીવનથી.”

‘શયદા’ પછી ‘સગીર’નું કાવ્ય રહ્યું થાય છે. શયદા લોચનથી આમ લગાડવાનું સૂચવે છે. ત્યારે ‘સગીર’ લોચનની નિર્દોષતા દેખાડે છે.

“ન કોના નયન છે દોષિત ન કોનું રૂપ છે દોષિતઃ રમત છે કોઈની પદાંમલી પ્રેમીના જીવનથી.”

કાંઈનું રૂપ દોષિત નથી. પ્રેમનાં નયન દોષિત નથી. આંતો પ્રેમીના જીવનથી કે કોઈની પદાંમલી રમત છે. સગીરની ઉપરોક્ત પંક્તિ કેટલી સુંદર છે ?

‘તમે જે દિવરખા ચાહો તો કહેવત એ કરે ખોટી કહે છે જે કે નીકળતી નથી સુવાસ કંચનથી’

ઓ ! સ્થિરથા જે તમે ચાહો તો કંચનમાંથી સુવાસ નીકળતી નથી એ કહેવત ખોટી પડે. ખાસાર્થ એ કે ઉપરોક્ત કહેવત ખોટી પડી શકતી નથી. ઉદ્દેશ એટલેજ કે તમે ચાહી શકતાજ નથી. તમે ચાહો એ આશાજ ખોટી છે, ચાહવું એ તો આશિકનોજ ધર્મ છે પ્રિયાનો નહીં. એ સિદ્ધ કરવા માટે સગીર દાખલો આપ્યો છે સુવર્ણમાં સુગંધ છેલ્લી નથી.

‘સગીરની નીચેની કંડિકાપણુ બારે મજબૂતી છે.

‘સદાજળ જિન્દુઓ તો અગ્નિ કારક દોષ છે ઝાકળ ! ગુલાબોમાં કહોં કા આગ લાગી તારા વર્તનથી’

ઉપરોક્ત કંડિકામાં ‘સગીર’ ખાસ મંનીર પજો હળવું દર્દ જગાવી રહી જાય છે. અને પુર્તજ જાઈ ‘નાશાદ’નું કાવ્ય ગતિમાન થાય છે.

‘મળીને ખાકમાં પણ હું હજ વિસરી નથી શકતોઃ વખેને કે, તમારી ચાહને આ દિલ અને મનથી.”

આ તે કેવી યાદ ? ખાકમાં ‘મળીને’ પણ ન વિસરાય તેવી ? કેટલો ચૂતવવાદ ? કેવો અંતિમ પ્રેમ ! અતરે એક પ્રચલિત શ્લોક

માઠ આવી જાય છે.

“પરો મુર્દન બતાએ’ જાએગે સાચિર મેરી ગિલકે, લખે નં’ બજારકે બોરો મિલેગે ખાકમે મિલકે.”

‘નાશાદ’ની આ નીચેની કંડિકા પણ અત્યુત્તમ છે.

“અમે તો આશ પણ રાખી નથી નિગની વંદખોથી, પરો બેઝાર તું પોતેજ તારો કૂર વર્તનથી.”

અમે તો અમારી વફાઓની પણ આશા રાખી નથી. પરંતુ તુંજ એક દિન તારા પોતાનું કૂર વર્તનથી કંદાળીશ કવિ કહેવાં માગે છે એ રીતે અમારી આશા ફગિમ્ત થશે.

‘નથી એની દહીકત એ જીવનનું એક સ્વપ્ન છે, જગત શું છે ? તમે પૂછી જુઓ ‘નાશાદ’ના મનથી

જગત શું છે એ તમે ‘નાશાદ’ના મનથી પૂછી જુઓ. એની કાંઈ દહીકત નથી. એ તો જીવનનું એક સ્વપ્નજ છે. અર્થે જીવનનું સ્વપ્ન કહેતાં કવિ આત્માની અમરતાનો એક ખાસ પુરાવો આપી જાય છે.

નાશાદ પછી ‘જિગર’ સુણાવે છે.

“હી માલી ગુલાબોને ન ચૂંટી શેતે ગુલશનથી, અમે ઝાકળ હતાં, ઉડી જતે સરજના દર્શનથી.”

અમે ઝાકળ હતાં, સરજના દર્શનથી ઉડી જતાં. માણી ! એના માટે ગુલાબોને ગુલશનથી ચૂંટી લેવાની શી જરૂર હતી ! કેટલી સરસ પંક્તિ છે ? ‘જિગર’ પોતાની આ કંડિકામાં પણ જિગરને હયમઆવી જાય છે.

“મને તિસ્જત નથી કઈ આમ કુંભેથી કેઃ ઉપવનથી ગુલાબીના ચિંચુપ પો’પીને બંધાયો છું બંધથી.”

મિત્રતા સાચી મિત્રતા, અને મિત્રતાનો શિષ્ટાચાર જિગર નીચે કહી બતાવે છે. મિત્રને સહેજ પણ દુઃખ ન થાય એના માટે આ કંડિકામાં રાખવામાં આવેલી કાળજી કેટલી મહાન છે ? સાંભળો.

“પ્રભુ ! મિત્રોને મદારા તું ખંજર એની નહિ કરજેઃ વફાની આશ હું રાખી રહ્યો છું મદારા ફરમનથી.”

મિત્રો પ્રત્યેની પોતાની વક્ષ 'નિગર' નીચે કહી બતાવે છે.

નિગરનું ખૂન પીપીને ઉત્તણી રોજ કરવામાં કરું છું એમ મિત્રોના વચન પાલન હું લાલનથી."

'નિગર' પછી 'સાકી' આવે છે સાકીનો અર્થ જ ખાસ કરી મહિરા પાનાર યાચ છે ફૂરતી મુછોવાલાં પાતળા સોટા સરીખા 'સાકી' મયદાનમાં આવે છે. 'સાકી' એ 'શયણ'ના આળસ: હસતા, સરમાતા, એ આપણને અસ્થ પથ ન હોય તેવું કહી જાય છે સાર બચાવનથી આમ છે તો મોટા યદને જરૂર એ 'શયણ'થી આર ડગમાં આગળ વધી જશે એમ કહેવામાં જરાએ અતિથયોક્તિ નથી. આજે તો આળપણની અંતે યુવાનીના આળપણમાં એ છે એમની વય જુઓ અને લાવના જુઓ.

"ગરૂરીમાં નથી કાંઈ, કદુ છું માન તું મારું, નમીલ નમ્રતા પાસે વધારા આગળ તું વંદનથી."

અને સાંભળો.

"જીવનના દાવ તો હું ખેલવા ભઉં છું પળપળ મણ; ડરું છું ક્યાંક દાનાથી, ડરું છું ક્યાંક દુરમનથી."

હું જીવનના દાવ તો પળપળ ખેલવા ભઉં છું પરંતુ ક્યાંક દાનાના મોદમાં દુરમનના હાથે ફસાઈ જવાની ખીકથી ડરું છું.

'સાકી'ની નીચેની કંડિકા પણ અતિ સુંદર છે.

"અગર જો પાનખર આવે તો તે મુજને દઈ દેજે, પછાએ વખતથી હું કરચરું છું એજ ઉપવનથી."

નારુંક દિવસ; ઉપવનમાં પાનખર જોવા મુજબનું નથી; જો પાનખર આવે તો એ પોતાને દઈ દેવા માટે 'સાકી' ઉપવન આગળ કરચરું છે. ફરલી પરોપકારી ભાવના ?

ફણુની બંસીના મનોહર નાદની જેમ 'નંદકે લાલાંતું' કાવ્ય વાતાવરણમાં પ્રસરે છે.

"મને યુગ યુગ સુધી ફરવા રળ દ્યો હર ઉપવનમાં; હું નાસી આજ આવ્યો છું વિયોગીના તપોવનથી" વરસમાં આશક પ્રિયાને વિનંતિ કરે છે.

મને યુગ યુગ સુધી તમારા હર ઉપવનમાં ફરવા રળ દ્યો. હું આજે વિયોગીના તપોવનથી નાસી આવ્યો છું.

"નિરાંતે આજ રડવા દ્યો, ન કોઈ રોકશે મુજને; કર છું ભાર દળવો આજ હૈયાના હું રૂદનથી"

હૈયાનો ભાર તો રૂદનથીજ ઓછો થાય ને ? માટેજ આજે નિરાંતે રડવા દ્યો કોઈ રોકશે નહિ અહિં નિરાંતે રડવું ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે.

બરમા હિંદથી છું છે તેમ ભાઈ 'નિસાર' ની ભાવના પણ જીતાજ આદર્શ અતિ વહે છે એમાં એક ખાસ પ્રકારની ખુદી (સ્વમાન) તરી આવે છે. અસ્લામા મહંમદ ઇકબાલ (૧૮૯૦)ના વિચારોની છાયા 'નિસાર'ની ભાવનામાં દેખાઈ આવ્યા સિવાય રહેતી નથી સાંભળો.

'ઉમળકા થઈ કહી ઊઠ્યું' છું કોઈના અંતરમાં; મહિરા થઈ કહી છળકાઈ છું' છું એના થાવનથી'

અસખત 'નિસાર' પણ એમના દર્શન નહિ દેવાની વાતને માન્ય રાખે છે પરંતુ 'નિસાર' દર્શન નહિ દેવાના કારણુ માટે જો વાત કહી જાય છે તે એક નવીજ સૃષ્ટિ બનાવી જાય છે જુઓ.

"ક્યાંતું લાન થઈ આવ્યું કે શું સરમાય છે તેઓ! વદન પણ મેળવી રાક્ષાં નથી એ મારા નૈનનથી."

'આસિમ'ને સાંભળવા એ જીવનની એક ખાસ તક છે એમનું કાવ્ય વાચન અને ગાયન ખાસ વિશિષ્ટતા રાખે છે. એમના શબ્દોર પણ દિલ ઉપર ટોતરાઈ જાય છે. સાંભળો,

"તું પહેલાં તારા દિલને રૂઢચમ કામળ બનાવી શ્રે; મળી ભયે તને પણ રંગ ખૂણ કેઈ શુભચનથી."

પ્રેમભંધન છે. છતાં એજ બંધન મૂકિતનું કારણ છે. 'આસિમ' આ વાત કાવ્યબદ્ધ કરે છે.

"ખુદની યાદ વાતો દીનની ને ફિક્કે દુનિયાની । છુટયો એ સૌથી હું બંધાઈને એક પ્રેમભંધનથી."

એમણે દુરમનથી છુપાવી રાખેલી એકજ

"ધરો છે બધ પોતાની બીજના સુખને માટે, સળ સ્વભાગને શીખે તમે 'બેકાર' ચલનથી."

એક આશરપદ કુવાન 'ઉત્તીયા' બી. એ. શાહો જેમ દુનિયાના ગુણશનથી દૂર રહેવાનું સચવે છે.

"ન ગુણશનની તમના દો, ન પરવા આસિયાની દો, રહેને દૂર શાહો જેમ તું દુન્યાના ગુણશનથી."

પછી આવે છે 'બુખ્શી' બી. એ. એમણે દુઆ પુરી કરી ખુશથી માંગી લીધું છે શું? એમનાજ શબ્દોમાં સાંભળો,

"તને માંગી છતાં મેં દુઆ પુરી કરી લીધી: ન પરવા છે હવે તનથી, ન પરા છે હવે ધનથી."

'અમીન' આગ્રા પોતાની આગ્રા જાન-નાઓને નીચેના શબ્દોદ્ધાર વર્ણવે છે.

"મરણ ને લખના આ બધને રહી રિવાજથી, ખરેખર વળ લવન ઉત્તમ છે એવા શહેરી દરનથી"

અને ખરેખર તો એમણે નીચેની જ કડિકામાં કહ્યું છે જાણે દિશ કાઢીને જ મૂકી દીધું છે.

"ખર શું કે 'અમીન' એવું લવન કેવું ગુનરે છે દરો છે બેરહે હાલત છે સારી મિત્રના મનથી."

પાપમાલીની સદા નગેમનથી ઉદારતા ભાઈ 'અશરફ'ને સાંભળો.

"હવે સલામ નાશ દોરને જુલજુલ નહિં તો ને, હડી તુજ પાપમાલીની સદા તારા નસેનથી."

.....અને આ મેહફિલ પુરી થાય છે. એમા ગહેકેત્રો કવિ ગુર્જરીને, દહી શકે છે.

"મટી રાકેતો નથી હું કોઈદી પણ આપના મનથી."

"ચૈતથી ઝિન્દગી બસર ન થયું"

આપના મનથી કોઈદી મટી રાકતી નથી એની બીજ મેહફિલ પછી જામે છે.

નીલ મેહફિલ

પ્રેમ-સોદ્ધની ઉમરતી મંદીરાના એકધારા પહેલુ સાથે, હરિઓની વાણી વહેતી થાય છે. હુંકી ખાંડર (ખાખરલુ) માં

અલગત એનાં કાવ્યો પણ સંખ્યામાં એકાદાં દેખાય છે, છતાં નાનકડાં અરણના મીઠા, કંઠ જળના રસપાનસમાં એનાં પાન પણ આત્માની તૃષા માટે જોટલાજ કાળ થાય છે નેટલા, અન્ય મેહફિલોનાં છે.

તુજથી સનમથી આંખ સહેજ મેઘરી તો હાય! ઉમ્મર તરફીન, ચાંદ નહિં. આખા જીવનનો બોજ ઉઠી ગયો. 'નાશાદ' કહે છે.

"આંખ તુજથી જરા મિલુની તો; હાથ તરફીન ઉમ્મર ન થઈ"

મોત! એતો બીજા જીવનનું નામ છે. કારણ તારાં સર્જન જ્યાંકે કૃપામય છે. 'સામિર' કહે છે.

"તારાં સર્જન જ્યાંકે રહેમત છે; મોત શું ઝિન્દગી કીર ન થઈ?"

હમેશા તેજ વાંચું તેજ ઝીંદગી છે. જાઓ રજકશુને જાઓ. સર્જના સીધા કિરણ ઝીંદગી રજકશુ શું બીજા સર્જની જેમ પ્રદાશની નથી? 'સામિર' કાવ્યમાં કહે છે.

"તેજ ઝીંદગી છે તિય તેજ વાંચું; રજકશુ શું રિ અવર ન થઈ?"

'સગીર' માર્ગ પાસે ઠોકરની યાચના કરે છે. એ કહે છે આ! માર્ગ દયા કર : એકજ ઠોકર લાગી જાય અને એ ઠોકરથી જ હું મદારા રથને પહોંચી જાઉં. શું તારાથી આદતી દયા પણ સુખ રાકતી નથી?

"ઠોકરે મરિયે લગાવી દયા, એ દયા તુજથી રાહ ગુઝર ન થઈ"

અને સનમ! તારાથી તો તારી છબી વધારે સમજદાર છે, યાદી છે. કારણ એ તો કોઈ વાત પર ગુસ્સે થઈ નહીં; ભાઈ 'સગીર' શું એકાદાંમાં એ છબીને ચૂંબીઓ લેતા હશે? કેણ જાણે એ કહે તેટલુંજ આપણે તો જાણીએ.

"તુજથી સમજ બધું છે તુજ તરફીર! કે ખફા. કોઈ વાત પર ન થઈ?"

ધરમાં પોતાનું માથું ખવડાવી ચૂક્યા બાદ
'એકાર' કહે છે.

"જે કંઈ ધરમાં શતભર લેખ્યર;
પતિ પર તેની કંઈ અસર ન થઈ"

એક સુખરેલી બધા ધરમાં ન આવી
એટલા માટે બાર્ડ 'એકાર' શેખછને પુરાનો
પાઠ માનવાનું સૂચવે છે.

"શેખછ પાંડ પુરાનો મારેઃ
પતિ વત્ત લેકી દોષદર ન થઈ !"

'અમરીદ' સાધુને મેદસ્વિમાં નહર
કરવાનું સૂચવે છે. બધી મેદસ્વિ 'વિખરાઈ'
જશે એમ બંધુવાતાં એ કહે છે.

"રિન્દો લેકી જશે બધા સાથે,
બજમમાં તારી જે નહર ન થઈ"

મૃત્યુ ! મૃત્યુની સફર પછી કેવી શાન્તમણી
છે ! સાંભળો 'અમીન' કહે છે.

"મળે જેમાં દમરેલી સાતિ,
દોષ મૃત્યુ સમી સફર ન થઈ"

અને મનુષ્યને મનુષ્યતરથી ખગરદાર થવા
'અમીન' સૂચવે છે.

"તું કહે છે મનુષ્ય છે તું પણ
કંઈ મનુષ્યતાવળી ખગર ન થઈ"

આહ ! આહ ! તો બેઅસર થઈ ગઈ,
આપની મારા પર નહર ન થઈ એવીજ લુગો
'મઝલૂમ' કહે છે.

"આહ ! મુજ આદની અસર ન થઈ,
આપની મુજ પરે નહર ન થઈ"

મુન્દી 'ખમાઈ' શરિવાલાની નહર ફેટયે
સુધી પહોંચી છે. તે નીચેની કડિકા લુગો અને
નિચારો.

'આપથી તે દસી દસીને મળે
મુજ પરે કોષની નહર ન થઈ"

'ચમકાર' ભેમમરી યુવાનીનાં કાણિકેષણ
માટે વિલાપ કરે છે. એમનાં કથનમાં ફેટકુંક
સાથ છે, અને દુઃખ પણ છે

"જે જવાનીનો મુજને નાજ દતો !
એ જવાની ખેરે અખર ન થઈ"

'વહી' કહે છે; એક ઉરમાં સેડો ઉમિંગો
હતી, પરંતુ ઉરનું બાબ તો લુગો ! એકે
કરગર ન થઈ.

"સેડો ઉમિંગો હતી ઉરમાં;
બાગ્ય ઉરનાં કે કારગર ન થઈ"

છવનનો બેઠ કહેવો હતો, પરંતુ કદી
ચક્રો નહિ, કારણ વાત છમે તો હતી પરંતુ
કદી સફાઈ નહિ.

"બેઠ કહેવો હતો છવન ભરેઃ
વાત છમે હતી મગર ન થઈ"

છવનનો બોઝ માથા ઉપર પડ્યો તે એવો
પડ્યો કે, ઉમ્મરને કમરે સોધી થઈ સંકા નહિ.
'અમરાઈ' કહે છે.

"બોઝ એવો શીરે પડ્યો જનમાં;
કે ઉસી ઉમ્મર કસર ન થઈ."

અને કર્મ ક્ષેત્રની શોધમાં 'આશાદિ'
છવનને શોધી શક્યું છે. એ કહે છે છવન
તો કર્મક્ષેત્ર છે. કામની કામને ખગર નથી.

"કર્મનું ક્ષેત્ર છે જિવન 'અશાદિ',
કામની કામને ખગર ન થઈ."

હોષના મુન્દી અમીરદીન કહે છે માન-
બની બૂઝ તો બૂઝથીજ થાય છે. શું આટલી
જાત પણ દરગુજર ન થઈ !

"બૂઝથી બૂઝ થાય માનવની !
આટલી વાત દર ગુજર ન થઈ"

"મઝાક" ને સાંભળો :

"સાક અહીદને કે મુજ માટી;
દોષરોચીએ દર બદર ન થઈ"

'નાનિક' રાંદેરીને સાંભળો ભો, દર્શની
આશા અને એ આશામાં છવન બીની ગયું.
કેમ બીની ગયું એની કાંઈ જ ખગર ન થઈ.

"દર્શની આશા, આશામાં છવન
કેમ બીની ગયું ખગર ન થઈ"

બસ ત્રીજી મેદસ્વિ પણ રમ ત્યા છીપા-
બીને કે જગતીને પૂરી થાય છે; એની મને
તો ખગર નથી ? તમને ખગર હોય તો ભો
અને પછી-પછી-...દા.

ચોથી મેહફિલ

“પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં”

તલવારના પાણી માપની આ મોથા
મેહફિલ જન્મ ‘શયદા’ની શબ્દ ભરૂંમરી સાથે
શરૂ થાય છે.

“આંખોને વાર કરતી વારમાં;
છે મજા ભૂદીજ એના વારમાં”
“પહેલાં વારમાંનો અર્થ” રોક નરિ. એમ
થાય છે. આંખોની જાખમથી જાખાએલા જ
આ વારની મજા માણી શકે છે એ વારમાં
ભૂદીજ મજા છે.

“રિલ ફરમા પાપણેના આપમાં,
ફરના લાજ લીએ છે ખારમાં”
પાપણે ઉપર ખાત આપે, અને ખારની
(કાંટાની) ફરના કરો, તો આ પંક્તિની સુંદરતા
દેખાઈ આવશે.

પણ બધું ક્યાં છે? સાંભળો:
“એક ભેગી મિતનામાં છે બધું,
ચાર કઈ બીજો નથી સંસારમાં”
સમય થઈ ગયો છે ખુદાનો લાલ અજાન
આપે છે ઉઠા એ ‘શયદા’ પગવારમાં મલ-
પાકમાં પહેલેની ના. ભૂંડો.

“ને મુદાનો લાલ આપે છે અજાન,
પહેલે ‘શયદા’ મલકરે પગવારમાં.”

લાલ ‘કલિય’ વાઈથી પરિત કુરઆનના
મોઝા એના મુજ સ્વરૂપે કાવ્ય બદ કરે છે.
આ મુલ્લા ના મુલ્લા, અને રિંદના રિંદનો
રંમ પણ પારખવા જેવો છે.

“કુળે ઇત્તી કાળ કયતો ભલ છે,
ધાર લાગી વારની તલવારમાં”
‘મદારા હુકમથી’ એમ કાળ કહેતો કહેતો
પલી રહ્યો છે. વારની તલવારમાં ધાર લાગી
છે મારેજ. કાળ પણ ધારની તલવારની ધાર
કાપાય છે એ મદારા છે.

“નમ કુલો મન અલયદા ફાનને,
એક દિન ખાલી થશે સંસારમાં”

જ્યાના મારે ફના (નાશ) છે એટલે
નાશમયો કરોરો પણ એકદિન સંસારમાં
ખાલી થઈ જશે.

“કુળે કનકન મપરીયત નિકટ કરી,
પૂર્ણ મુજ પાલવ થશે પગવારમાં”
હુખા ખાજાનાઓ નિકટ જતાં દહી મારો
પાલવ પણ પગવારમાં ભરાઈ જશે.

તલ સિંક જતાજ ‘નસીબ’ને સાંભળો,
“રૂપ એકજ વ્હાપે નવરંગો મદો,
ત્રેમ એકજ સિલ સિલ પાણીમાં”
નવરંગી મદો એકજ રૂપ વ્હાપે છે આ
સિલ સિલ શણકારમાં ત્રેમ એકજ છે લા
ફેર છે તો સાંભળો.

“એકે મોંદર ફલી એલવી,
અન્યને વલી ભલે રરમપારમાં”
લાલ ‘નસીબ’ પછી આવે છે ‘સાબિર’
કામ.

“મુજ ફાઈના મન પા નાખીએ,
એ દવન! થરોળ બલ સંસારમાં”
‘સાબિર’ સંસારમાં જીવનને વટોળ બલ
વાની પ્રેરણા આપે છે લવે વસલ રાત્રિની ફેરુ
દસરત પણ સાંભળો.

“વરદાની રાત્રિ લલિત થઈ એ જવા:
લાજમાં કો’ રહી ગયું કો’ લારમાં”
તલવાર એપી દેવાની આ રીત પણ ખાત
દેવા જેવી છે.

“લાવ મુજ આંખોના નજમો બોપો ફઉ,
પાણી ક્યાં છે આપની તલવારમાં”
પુષ્પોને શીખામલુ દેતા લાલ ‘ફના’ આવે છે
“ખાર આવે છે તને કાં ખાર પર?
પુષ્પ તારી કિન્દગી છે ખારમાં”
આ કંઈક સાથે તો જીવન જીવવાનું છે
પુષ્પ તે તને ખાર (કાંટ) ઉપર ખાર કાં આવે છે!
“અર્થેજ મરજ મદો કાં ભલ છે ?
મપની બૂ આવે છે તમ દસારમાં”

એ મહદમા! કાં મરજમાં નવ છે!
તમારી પાવડીમાંથી તો દારની ફૂલ આવે છે!

અશ્રુતારમાં કંઈક ગુથતાં ગુથતાં 'અઝાદ' :
'અમીત' કહે છે.

"કોણ શું સમજે? હું સમજવુય શું?
હું રહ્યો ગુથી હું અશ્રુતારમાં?
કંઈક અંધારી રાતોમાં જોવાઈ ગયું છે. શું
એ સત્ય છે? આંદની રાતોમાં મળી જશે?"

"આંદની રાતોમાં હું મળ્યો ખરું?
જોઈ નાંખું છું ને હું અંધકારમાં"
જનાજ 'વહુશો' દિલને કહે છે.

"દર્દ તારું, તુજ વ્યથા, જાણું છું હું,
તું ફસાયું દિલ કોઈના ખારમાં?"

ઓ દિલ! ખરેખર હું તારું દર્દ, અને
તારી વ્યથા જાણું છું, ચોક્કસ તું કોણના
ખારમાં જઈ ફસાઈ પડ્યું છે.

"આપ સમજે છો અને 'વદશી' મયર;
'વદશી' તો હુસયાર છે હુસયારમાં!"

આપ અને વદશી (પગલ) સમજે છે
પરંતુ વદશી તો હુસયારોમાં પચુ હુસયાર છે.
આ આશાનો સાક્ષાતકાર કરી એક ખાસ
વેદના અનુભવતાં 'માતરી' કહે છે.

"આવતી'તી આસ પછુ શુ થઈ ગયું?
કેમ ખમચાઈ હતી ત્યાં દ્વારમાં?"

'માતરી' કંઈક મેળવવા માગે છે સાંભળો.
"મેળવે તો, એટલું મેળવજે તું;

સાર શોધે જિન્દગી તુજ સારમાં"
ખારમાં શું છે અને શું નથી? એનો

ખેડે 'જામી' ધોરાજવી ખોડે છે.
"છે બધું પણ મુખ અને આનંદવિષ્ણુ,
શું નથી બેસ્યો તમારા ખારમાં?"

ઝિંદગીના મર્મને વિરહ, આકૃષ્ટ, રંજ અને
ગમના ભારગાંથી જાણી શકાય છે સાંભળો.

"ઝિંદગીના મર્મને જાણી ગયા,
વિરહ આકૃષ્ટ રંજ ગમના ભારમાં"

'અસીર' દારમાં છતાંને બેઠે બતાવે છે.
"પ્રણય કેરા જેવમાં છતી ગયેા
આખરે છતી ગયા હું દારમાં"

'મઝલુમ' જેતપુરીનું દારય જુઓ એ
કેવી રીતે રહે છે?

"દર્દને દાખી હુપાવી અશ્રુઓ;
ને હસું છું આજ હું સંસારમાં"

માઝુલુમ' ધર્મમાંને એક ચિમકી આવે છે.
"શાને કોહિલ પ્રેમની પૂછે વ્યથા ?
તું શું જાણે દિલ અને દિલદારમાં?"

'વાયસ' કહે છે.
"દિલ મને ઘેરી હવે ક્યાં પચ છે?
તુજ મારો ચાર છે સંસારમાં?"

હુઝબી મીડી મઝા 'વાયસ'ના મુખથી સાંભળો.
"દેવ છે તકલીફની મીડી મઝા,
મુખ પણ ખીલી રહે છે ખારમાં.

અઝા, દ્રોહીનો આટલો ભાર! પ્રેમની
એકજ નજર કરતાં હું આભાર નીચે ફાળ
જઈ મું જુઓ 'શરફ' કહે છે.

"મારી ઉપર પ્રેમદષ્ટિ આપની,
હું દળાઈ જઈ છું ઉપકારમાં,"

'વલ'એ દર્દનો ઉપચાર દર્દમાંથીજ શોધ્યો
છે. વિપનો ઉતાર વિપ છે તમે સાંભળો:

"દર્દ સૌ દિલમાં બસે આવી વસે,
દર્દ પણ ઉપચાર છે ઉપચારમાં."

'ગાલિબ' મર્મીય કહી ગયા છે કે ?-
'મુસ્લીમે' ધનવી પળી પુગ પર કે આસાં હો મઘ'

હલખના તારામાં 'સાગર' તેમનો સંદેશ
સાંભળે છે. જુઓ.

"વાય કાં અય જિંદગી બેચન તું
છે પરિવર્તન છવન-સ સારમાં"

"સાબલુ છું તેમનો સંદેશ હું,
ઉદભવે છે ને દહનના તારમાં."

"તક તુમનલ-તકક-અનુમ-તઅવમુત,
સતત! શુ તમ નથી ખીનારમાં?"

'અમીરોઈ' એકે પરિત્ર સુંગાર તરફ
અમણું ધ્યાન દોરે છે.

"અશ્રુઓના નીરથી ઘેા સાફ કર.
દામ સાધ્યા ને દિલે બીમારમાં"

"કર્મ તહાજા જોઈ દિલ સારમાં જરા:
સર્મ પણ મુઝારમાં છે મુઝારમાં"

ને છવનમાં શાંતિ ન હો એમાં સારશું ?
જુઓ 'સદર' કહે છે.

“ગાંધી બાજુ મનને નથી મળતી ‘સાદર’
 જીવવામાં સાર છે સંસારમાં”
 અને ખરેખર હારેજીતનો ભેદ મિલે
 ધોરાજીએ ખોલી બતાવ્યો છે. એમ કહેવામાં
 અતિશયોક્તી નથી. જુઓ, ‘એમતી’ નામ
 ટાકેલી બંને લાઈનો.

“જિંદગી હારીને કાંના ‘ધ્યાનમાં’
 મમ પ્રભુ બાંધે યથા સંસારમાં”
 કોઈના ‘ધ્યાનમાં’ જિંદગી હારીને મારો
 પ્રેમ સંસારમાં વ્યાપક થયો.

એથીએ સરસ આ નીચેની ‘કંડીકા’ છે.
 દિલે જીતે તે દિલે મળે થયો,
 નય થયો મારો દેવની હારમાં.”

‘સાદર’ જીતાગરી બેવડા ફુગિયાંથી દૂર
 રહેવાનું સૂચવે છે

‘દૂર રહેજે બેવડા ફુગિયાંથી દિલે,
 કઈ નથી અર્થવારમાં મરજારમાં’

‘મજાક’ બોધવાલા કહે છે તે તેને આકા-
 રમાં દર્શન દેશે.

“તુ ઉતારી શકે થયો કે અથ મજાક ?”
 દર્શ દેશે તે તને આકારમાં”

‘મુજનર’ ધસીંડી સમાનતાની બોધપાત્રે
 નીચતા શબ્દોમાં પાડે છે.

“શય હો, થા રક હો આ બૂધતિ”
 એક છે સંઘના દરવારમાં”

અપકારમાં પશુ ઉપકાર નેત્રો ઉદ્વિત
 કહે છે.

“તુજ સિતમને ખેંચે દયા સંમજી નેકા
 ગુરુ છે ઉપકાર તુજ અપકારમાં”

ધ્યાનમાં રકતનું પાણી કરી બેઠેલા ‘એપૂદ’
 ધોરાજીને સાંભળે.

“વેદના ઉડીને અટકી જાય છે,
 રકતનું પાણી વધુ તુજ ધ્યાનમાં”

‘શૌકીન’ જેતપુરી એમના પ્રિયતાના પાને
 સુકામગ જીવણીને ખેતલી આપા એમની આંતર
 આપરી દે છે.

“યમ મેં જીવણીને સુકામગ આપના”
 પાપરી મુજ આશ તમ રકતારમાં”

એમના ગમખવારને પશુ જીવણી દ્યો,
 “બધા કઈ હુ આકને ચાહતો નથી,

આખરે છે એજ એક ગમખવારમાં”
 ‘એકસ’ સદરી કહે છે.

“સર્વને આપી મદીરા ત્હે સનમ;
 હુજ બાકી છે ફક્ત પીનારમાં”

અને દર્દ કવિ બાકી સુગીરને સાંભળે.
 ન્યા દશાનો અંત કેવો આવશે ?

છે મને દિવાળી જેવારમાં”
 પ્રેમમાં પડેજો વહેવર શું સમજે ? - મને

વહેવારમાં” તો દિવાળી છે. કદો વહારા
 આદર્શનો અંત કેવો આવશે ?

“મદાર” જીવન આપની મરજી બને
 યાચના છે આપની સરકારમાં”

અને નીચેની પંક્તિ તો ખરેખર અ-
 બની છે

“દિલની બાકીજતા વધુ થાતી મજા
 સાંતિ બધા છે આપના દિહારમાં”

‘ધનવંતરી’ કંવારથી લખે છે એ જાણે
 જીવણું નથી એકું લાઈન ટાંકુ છું.

“એદનારા ચકો આં બાંધી નથી
 એ અભિમન્યુ છે બસ અવતારમાં”

અભિમન્યુનો ન સફસ-આત્મા ને
 અભિમન્યુ કહી ધનવંતરીએ, કરાણે તો કંઈ

નહિ હોયને ? હામી જીવનમાં ડાંબજ સાર
 નથી એમ જીણાવતાં કહે છે.

“એ ધરીની ધોળ છે, બાકી અહિં
 સાર શું છે ચાર આસસારમાં નેર”

‘નાનિક’ જીવનથી હાથ ધોવાનો સાર
 પ્રેમના સારમાં ભેળે કહે છે.

“સાર એથો પ્રેમનો એ સારમાં;
 હાથ જીવનથી મેં ઘોઘા નેપારમાં”

અપકાર અને પ્રકાશમાં એ દિસાણની
 સુરત દેજો છે, સાંભળે

“દિલરખાં” તુમ કપની મુસ્ત બુધે,
 નેલું છું પ્રકાશ કે અધારમાં...
 અને ગોથા મેદફિલ-વિખરાય છે; સુજરે,
 ગિરાની ગોદમાં ઉપર મુજબ મુમનોબરી દમને:
 ગુર્જરી પોતાના ભયમાં ખાલવનાં આ પુષ્પો
 મલકતા વઢને દેખાડી પૂછે છે, છે કોઈ આલક ?
 મહારા મુજરાતીઓએ રક્ત: સિંચી પીપીલવેલા
 આ પુષ્પો મારી ગોદમાંજ વિલાઈ તો, નહિ
 બળવે ? ...

બસ, ચુંદણી અને ટાંચણ ધાર્યા કરતાં
 વધારે વધારે મળે; છતાં મેદફિલનાં જમીન
 આસમાન: મર જોડાએ નેટલો પ્રકાશ પાડી
 શક્યો નથી. આ તો, નિર્માણ રસ-સરોવરમાંથી
 મોરા ખોખામાં સમાય તેટલાં જલ છે ફળ
 મેદફિલમાં કાંઈ કાંઈ રહી ગયું છે; ન માનતા
 હોય તે “કારવાં”નાં અંકો નેલું ખાતરી કરી
 શકે છે કે એક વરસ જેટલા અધ્યક્ષમાં
 એણે મુજરાતને કેવું કાળવામન પામું છે ?

અરુ :

પેશાબનાં ભયંકર દર્દોનો સંપૂર્ણ ક્ષતેહમંદ ઇલાજ

ડૉક્ટર જસાણીની ગોનો-કિલર
 [૧૯૨૬]

બેધડક આજેજ અજમાવો

એ તે કારણથી લાગુ થયેલ તુરતનો અથવા જુનામાં,
 લુનો પ્રમેહ (પરમીઓ) સ્વપ્નામાં તથા પેશાબમાં જતી ધાતુ તથા રસી
 (પર) થતી સખન-બળતરા; ટીપું ટીપું તથા અટકાવે. થતા પેશાબ,
 મુત્રાશયમાં આવેલો. એજો તથા થયેલો જખમ તથા સ્ત્રીઓનાં શરૂના
 ભયંકર રોગો. જેરે પેશાબને લગતાં તમામ દર્દોને અડગુણથી નાશ કરી
 બગરેલી ધાતુને સુખારી સ્વચ્છ અને ધર કરે છે.

પચાસ પૌં ગોળીની બારલીની કીમત રૂા. ૩)

વી. પી. અર્થ આઠ આનો છુદું.

એતવણી :

ખરીદનાં પહેલાં :

દવાનું નામ :

ગોનો કિલર :

અને ફેકડાછાપ સીલ-
 મંધ પોકેટ તથા સીને
 લેજો.

સ્ટોકીસ્ટ : સી. એન. પ્રધર્સ, લીમકાચોક, મુસ્ત.

એકલા બનાવનાર ડૉ. ડી. એન. જસાણી,

વીકલબાઈ બરેલ-રોડ, મુંબઈ, નંબર ૪૩ :

[૪૭]

પ્રેમની ઝળકતી ખુશીઓ

"બપ્તી" બી. એ.

પ્રેમ લાવતી ચીજી મોલે ! એ ખુશીના દવાસાએને કોણ ખરું સમજતી રહે ? સખે એને માટે ઘોષ અને અવુસ છે. કોઈ, જે કુખી જન્મનો ચિતાર ખેંચી રહે એમ નથી. એ હલ્યો કયા આદર્શોથી ખેંચાય છે; તેનો ખ્યાલ કોઈ માવ પણ આપી રહે નહિ.

એ પ્રેમીઓની કેટલીક પળો એવી ભય છે કે ગુજરી ગએલા પદાર્થ જેવા સિતમે એક પળમાં બુદ્ધાય ભય છે.

જેકા ઘર્ષ દોષ, દલય છેલ્યા દોષ, બદનમાં અધેજન આગ લાગી દોષ, પણ જ્યારે પિવાનું મિઠન થાય તો એ ગુમીખતો ધનનમની પેઠે કળાં ઉડી ભય છે એ સમજાવુ નથી ! એટલુંજ નહિ પણ પ્રેમીને સંતોષ થાય છે કે તેના દુઃખનો બદલો તેને ભારોભાર મળ્યો છે.....

સ્નેહ અને પ્રેમથી ઘણીજ આશાઓ રખાય. આ ધરતી પર, એ, સ્વર્ગની મોજ નહિ તો બીજી શું ? પણ...એ પળો અર્ધિ' ઘણીજ દુઃખી મુદત નમે છે. એની જિંદગી પુષ્પના છાન જેટલી છે. અને જો એ ફૂલને સારવેલીથી ખિન્નાય નહિ તો સામાન્ય ફલ કરતાં જલદીથી કરમાય ભય. એ સાત આદર્શો પહેંચાડે એમાં ના નથી; પણ છેક પાનાએ બેસારી ચુકારી રાખવાની શક્તિ પણ એ ધરાવે છે.....

એ મધપ્રયના અંધાર-કે જે દરેક અનુપ્પના રિતમાં છે-ની શક્તિ જાણવા માટે એટલુંજ બસ છે કે માલુસ જાતીને એજે દાયમી કીધી છે. એ મોઠાં સ્નેહ બાવથીજ આપણે લાન, ધર, અને બચ્ચાં જેવી નેઅમુતો આળી રાહવા છીએ. આ એની મદ-તાના મૂળ ફૂલો છે.

એ પ્રેમ માલુસ અને નાંને એક ગજબૂત જગમાં બેઠી દે છે અને જ્યારે બન્ને રમ્મે સમજાતી વાંતી ભય છે ત્યારે તો એ બગ ઘણીજ લાગી મુદત ટકી રહે છે...

લગ્ન પછી પણ પ્રેમને સાર સ્થાન મળે; તો ઘરમાં અને બહાર બંનેય તે ખુશીઓ આપણે આળી રાખીએ જે અર્ધિ' લખતી મુરેલ છે. લગ્નને પ્રેમનો અંન સમજતો એ ઘણીજ ખૂસ બેરેલ છે. એ તે જિંદગીના પરિચયોનો પટ્ટો પાડે છે

ગુજરાતી નવલકથાઓ

ગુજરાતી

દાગેર ફૂન બાર્ક બહેન કી. રૂ. ૨-૮-૦

નિદ્રામહિની ફૂન

અન્નપુર્ણાનું મંદીર કી. રૂ. ૨-૦-૦

સારંગી ફૂન જીવન પ્રકાશ કી. રૂ. ૧-૦-૦

નમદની તવબા (જીવા) કી. રૂ. ૧-૦-૦

ગુફં ખિલાફતની ઉચ્ચવાયલ

(પટેલ) કી. રૂ. ૧-૮-૦

મારીઆ હૈં ખૂબચરત નાજી કી. રૂ. ૧-૮-૦

ફાતમ દુર્મનિયદ

દાયુ' પુઠ્ઠી

પાકુ' "

અસ્તિતા (ગુજરાતી)

ચિનચાગી (વિરામ ફૂન)

યુ. અરી જિન્નાદ (અસર)

ઈસ્લામી સંજન

કી. રૂ. ૦-૮-૦

કી. રૂ. ૦-૧૨-૦

કી. રૂ. ૧-૦-૦

કી. રૂ. ૧-૦-૦

કી. રૂ. ૧-૪-૦

કી. રૂ. ૦-૪-૦

ધી રહેર રોસર્ બુકસેલર્સ : કલ્પશીલ, મુરત.

થોડાંક જીવન સૂત્રો

સંશોધક : ઉશમાન લીઆ (રાજકોટ)

કોમીનાદ એ હાનકાનું ગ્રહેર છે. એની સુગાલમાં ફસાતાં સાત્ત્વ રહેલું.

હિંમત એ જીવનની દોરી છે. એને છોડી એટલે તમારા માટે અધાગતિની ગતી તૈયાર રહેશે.

બધ એ જીવનની સાયાનાશીનું પહેલું પગથીયું છે. એને તમારામાં પ્રવેશવા દેતાં હજાર વાર વિચાર કરો.

ખૂનસુરત સ્ત્રીની સાથે શાદી કરનારની તમારા શરીરની પાલખાવી છે. એને મેંબો તો મર્યાદિત મેંબો.

પ્રેમનું ખરૂં સ્વરૂપ આકર્ષણ છે. એમાં ફસાવા પહેલાં તમારૂં પાલકપણું તમારી સમક્ષ રાખો.

દિલની આગ્રહીને રોકનાર ધર્મ છે. રાજકિય હોનમાં એને લાવતાં પહેલાં તમારી ગુલામીને યાદ કરો.

મનુષ્ય જનિતા વિકાસને રૂંધનાર માનીંદને હક્ક છે. તમારી સીએને સમાજની સીએ ગણો.

હા વગરની લાગણી એ જીવનનું સ્વરૂપ છે. તમે સદાયે વખતસાર એનો ઉપયોગ કરો.

વ્યસન એ હૃદય પરનો કામુ ખોદાં તાખવાની રૂંધ છે. એને મડલું કરતા પહેલાં તમારું પાન તમરે જુઓ.

સમયસમક્ષતા એ જીવનોન્નતિનું સાધન છે એના માટે સદાયે આગુર રહેા.

પ્રચાર એ શક્તિ છે, આદિલન છે, અંજાવાત છે, સમાજનું સર્વેશ છે.

વેશ્યા એ સમાજમાં ઘુસના પાપોને રોકનાર દિલ્લો છે. કલંકિત જીવન જીવતી છતાં સમાજનું ઉપયોગી અતિ મહત્વનું અંગ છે.

નમીય એ ગિરાફાવાદી જનતા માનવને વિશ્વાસ રૂપ સ્ત છે.

શરમ એ પ્રગતિને રૂંધનારી વસ્તુ છે, એને સમજવા તમારા દિલ્લે ચમુ જોડો.

હૃપદ એ માનવ જીવનનો મહાન શત્રુ છે. ખરી વસ્તુને સમજવા માટે મગજને ખુદ્દિ ગૃન્ય જનાની મૂંઢે છે.

એકાગ્રતા એ ક્ષત્રેદની સિગા છે. નં કાર્ય હાથ ધરે તેગા આ શુભ રેગવો.

ગૌન એ ખુદ્દિ રેગવરાની સૂંઢ છે. એમા રાચતા અર્ધનિશ તૈયાર રહેા.

સહિષ્ણુતા એ ખુદ્દિ હૌશયનું ચિન્હ છે. એનામાં દિલ્લે ચમુ સમાપેસા છે, મહાન કરનાની સક્તિ છે.

ગૃહ એ અકસ્મિય વસ્તુ છે, એમાં સર્જનતા, કૃતજતા અને વચાતાપ હુપાપેસા છે.

શ્રદ્ધા એ સંપૂર્ણતાની સીરી છે. એનાથી
બધું મેળવી શકાય છે. શક્યતા એમાં સમાયેલી છે.

પદ્ધતિમાં આધ્યાત્મિક છે. એ હંમેશાં
સામાની કાળી બાજુ જુએ છે એને ત્યાગી દે.

કળા ભવસાગર તરવાનું નાવ છે. એને
મેળવવા તમારી બધી શક્તિઓ ખરચો.

વાકચાતુર્ય એ મોહીની છે એનામાં તીવ્ર
આકર્ષણ શક્તિ છે. જીવનનું સાક્ષ્ય એનાથી
ચર્ચ શકે છે.

સાહિત્ય એ રાષ્ટ્રનું અનમોલ ધન છે.
એમાં ધડતરનાં બધાં ઓળંગે સમાયેલાં છે.

કલમ એ તત્વાર છે એ શહેનશાહતને
નાશુદ્ધ કરી શકે છે-તીલાવી શકે છે. એ
કુનિયાને બૂકાવી શકે છે.

વિજ્ઞાન એ ચમત્કાર છે. એ અસાધ્યને
શક્ય બનાવે છે. જગતને નવિન દિશામાં ઘસડી
જાય છે.

આચરણ એ મનુષ્યની કિંમત છે. એ
ચાહે તો માન અપાવી શકે છે, અપમાનિત કરી
મૂકે છે. એને સારી બાજુએ લઇ જાઓ.

સદવાસ એ પાગલને જીદિમાન બનાવી
શકે છે. જીદિમાનને પાગલ. એનાથી કોઇ બચી
શકતું નથી.

સંગીત એ જાદુ છે. એમાં હસારવાની,
રમવાની અદ્ભુત શક્તિ છે. એનામાં શાંત્યન
ધુપાયેલું છે.

પાગલ એ રૂઢિઓનું પ્રતિબીંબ છે. એ
સમાજને ધડો લેવાનું ચૂચન કરે છે એ લાઘ
બતી ધરે છે.

રૂઢિઓ એ સમાજનું પ્રતિબીંબ છે એ
સમાજની કિંમત આકે છે. એનામાં બંધન છે.

ઐક્યતા એ રાષ્ટ્રની શક્તિ છે, એનામાં
બદાહરી છે. જીવાડવાની કળા છે, એનાથી
રાષ્ટ્ર સદાય ગર્વિત રહે છે.

લેખકોને.....

ચિનતી કરવામાં આવે છે કે "કારવા" દર અંગ્રેજ મહીનાની પંદરમી તારીખે પ્રગટ થતું
હોવાથી તેમના લેખો પહેલી તારીખ સુધીમાં મોકલી આપવા કૃપા કરવી.

"પ્રેસ મેટર" તરીકે લેખો અને કાળો જૂક પોસ્ટથી મોકલી શકાય છે. "જુક પોસ્ટ"માં
પત્રોમાં લખતા જેવાં બેચાર લાઇનોના લખાણો ને હોય તો તે નોટ પેઇડ ગણાય છે તેવા
નોટ પેઇડ લેખો અને કાળો સ્વીકારવામાં આવતા નથી.

દરેક લેખની નીચે પુર્ નામ અને સરનામું હોય જોઇએ. ને તખલ્લુસથી લેખ પ્રગટ
કરાવે હોય તો તે તખલ્લુસ લખી, તંત્રીની જગ્યા માટે નીચે નામ અને પુર્ સરનામું અવશ્ય
લખવા ચૂકતું નહીં. તે સિવાય ખીજું કાંઇ લખતું જોઇએ નહીં. "આ છાપણા અને સૌને સલામ"
આ શબ્દો જુક પોસ્ટને બદલે "પત્ર"ની ગણતરીમાં પોસ્ટ ખાતું લઈ નોટ પેઇડ કરવા ચૂકતું નથી.

લાગાતર હોય તો સાદ લખવા કૃપા કરવી. અન્ય સામયિકોમાં પ્રગટ થયેલ લેખ
મોકલવા નહીં. લેખો કાચગતી એક જ બાજુએ અને રચયિતા અક્ષરોમાં લખાવા જોઇએ. [તંત્રી]

પ્રેમનો પૂજારી

“ફના” ચરેરી

સરિતા કિલકિલ કરતી વહી રહી, પોતાના પ્રિય પ્રાણુનાથ સાગરને મળવા બઢાવરી, બઢાવરી, આકુળ વ્યાકુળ તવરિત ગતિએ. એના તરંગોમાં મસ્તી હતી. અને છેળોમાં હતો આનંદ-ઉલ્લાસ.

મધ્યેયે સાગર ધુધુ કરતો પોતાની પ્રિયાને બેઠવા દોડતો. બંને મળતાં એક ખીજમાં ભળી જતાં.

અદેખા સૂર્યને ધર્પા આવતી. એણે પોતાનું મૂખ આકાશના ગર્ભમાં છુપાવી લીધું. છતાં ડોકનાર છાના છાના ડોકયાં કરતો; આ બંને પ્રેમીઓ ન જાણે એમ.

પીપી કરતો પપ્પેયો વિસરેલાં પ્રેમીની યાદ અપાવતો. ટપ્પેની ડાળે ડાળે ટહુકતો. ત્યારે યૌવન મદમાં લાન બૂલેલ કુમાર સરિતા તટે આવી કોઈની રાહ જોતો બેસતો. સરિતા અદ્ભુત કરતી પૂછતી “કુમાર કોની પ્રતિજ્ઞા કરી રહ્યા છો?”

ત્યારે કુમાર માથું ઉંચું કરી જવાબ વાગતો.
“દિલ દીધું છે અમે દિલદારને.”

આ સાંભળી સરિતા અડખડ હસી પડતી.

સરિતાનો કલકલ નાદ મંદમંદ પડતો, કોઈના ઝંજીર કરતાં તુપૂરે સંભળાતાં. તે પુણ્યવતી પગલાં પાડતી આવતી, અને તેના પ્રિયમતી ગોદમાં લપાઈ જતી.

તેઓ ઉરથી ઉર ચાંપતાં સુખ દુઃખની વાતો કરતા. અર્ધરાત્રી પસાર કરતાં;

રાત્રીનું સાત્રાજ્ય સ્થાપતાં, કુમાર એના મુકામજી અંધર સુમતો. ત્યારે તે શરમથી નીચું ઢાળી જતી, અને મનમાં બોલતી “કેવાં મધુર સુખનો?”

ઉદ્ધ

તારીખે મુસ્લિમ લીગ

કર્ના:—મિર્જા અખ્તર હસન સાગ
બી. એ. એલ. એલ. બી. એડવોકેટ
એમ. એલ. એ.

મુસ્લિમ લીગની સ્થાપનાથી લઈ યૌમ-
નનત(૧૯૩૯)મુધીનો ઇતિહાસ. મુસ્લિમ
સિયાસત અને જંગે આઝાદી ઉપર એક
અનોખું પુસ્તક ૬૦૦ પૃષ્ઠ લીગના સ્થાપકો,
પ્રમુખો વીંતા ૧૫ ફોટો, બાઈન્ડીંગ સાથે.
કી. રૂ. ૨-૮-૦ ટ. ખ. ૦-૮-૦ વધુ.

ઉદ્ધ

વહદતે મિલ્લત

(મુસ્લિમ લીગ)

મૌ. “મુસ્લિમ” બી. એ. ફત

કી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ઈસ્લામી સંગઠન (ગુજરાતી)

(મુસ્લિમ લીગ)

વહદતે મિલ્લતનું ભાષાન્તર
ભાષાન્તરકાર ‘અમીન’

કી. ચાર આના. ટ. ખ. નવ પાઈ વધુ.

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ કલુપીઠ, સુરત.

કંઈક બાણવ જેવું

સપાદક : ઇશ્વારપ્રસાદ (બેંગલોર)

સૌથી પહેલી યોરરી:-

દુન્યામાં સૌથી પહેલી યોરરી મેન્ટ પાઉન્ડ કલેક્શનમાં ૧૧ મી જાન્યુઆરી ૧૫૬૯ માં શરૂ થઈ હતી. ૧૦ શીશીંગની ૪૦૦૦૦ દીપીટ હોવાને લઈને રાત દિવસ માહુ રહી હતી. એ યોરરી તા. ૬ મેના દિવસે ખાસવામાં આવી હતી. ત્યારથી યોરરી ધણીજ માનીતી થઈ પડી. કહેવામાં આવે છે કે સમયોત્તરમાં રહેતી એક સ્ત્રીને ૧૭૬૭માં સોડરીમાં પતિ મળ્યો હતો. ત્યારે યોરરી એકાને તખાલ્ફ કરવા લાગી. ત્યારે ગવર્નમેન્ટે કાયદાઓ કાઢી નેના ઉપર રાખ મુકવા માંડ્યો.

જાડાઈની હરિફાઈ

એક પોર્ચુગીઝ પોતાની જાડાઈને લીધે દુન્યામાં સૌથી જાડા હોવાનો દાવો કરે છે. તેનું વજન ફક્ત ૫૨૦ કિલો (૧૧૮૮ પાઉન્ડ) છે. એની જાડાઈને અંદાજી જન બેના નામના પેરીસની એક કારના માસિક ઉપરથી નીકળી શકે. જન બેનાનું વજન ૩૮ કિલો (૧૨૦ પાઉન્ડ) છે. તેનું ગળું ૨૨ ઇંચ પહોળું અને તેની કમરનો ઘેરાવો ૫ ફુટ છે. કમનમીજ જન પોતાની જાડાઈના લીધે દુન્યામાં જાણીતો થઈ શકતો નથી.

દુન્યામાં જાડું પતિ પત્ની તરીકેનું માન મી. અને મીસીસ આર્નાઈ વર્થ ખાદી જાય છે. મીસ્ટર આર્નાઈનું વજન ૪૯ કિલો (૧૦૮૮ પાઉન્ડ) અને મીસીસ આર્નાઈનું વજન ૨૬૩ કિલો (૫૭૯ પાઉન્ડ) છે. મીસ્ટર આર્નાઈ ૫ ફુટ ૯ ઇંચ ડાંચો છે, એની કમરનો ઘેરાવો ૬-૩ છે. પહેર-

વાની મીસીસમાં ડાંચ અને કોસરના બટન અને નીચની ટોરી નેવાર મળે છે. એના માટે નેકલાઈ ખબ ખાસ જવાબી પડે છે.

ન્યારે માણસ ૭૦ વરસની ઉંમરે પહોંચે છે ત્યારે ૨૩૦ વરસ ને નિંદામાં પસાર કરે છે એટલે સખમ ૪૭ વરસ માનવી જીવિતમાં કાટે છે.

કીમતી દીકરી:-

બ્રિટીશ મીયાનાની એક પેન્સની દીકરીમાં એક નાની બહેને લીધે તેની કીમત ૬૦૦ પાઉન્ડ અંકાય છે. બ્રિટીશ મીયાનાની ૧૮૫૬ ની એક સેન્ટની દીકરી જે ફિનિયામાં ધણીજ થઈ છે. તેની કીમત ૭૫૦૦ પાઉન્ડ છે. પાંચ વરસ પહેલાં એક નિશાળીઆએ એક દીકરી ફક્ત ૬ શીશીંગમાં વેચી હતી. વિક-ટોરીઆ (ઓસ્ટ્રીઆ)ને દીકરી છાપવાળો દીકરી પર કીમત છાપવાનું જ બૂલી ગયો. એ દીકરી નકામી નથી. તેની કીમત આજે ૬૦૦ પાઉન્ડ છે. અમેરિકાની ૨૪ સેન્ટની દીકરી પર બહુથી કલાક વિમાન શીધાને બદલે ઉંધું છપાઈ ગયું. ને આજ બહેને લઈને તેની કીમત ૧૦૦૦ પાઉન્ડ ટેરનવામાં આવી છે. સૌથી પહેલાં પીરિઅમ પ્રેકવરાએ એક પેનીની દીકરી ૧૬૮૦માં કાઢી હતી, આત્યારેજ એક જાહેર કીચામમાં તેનાં ૧૩૦ પાઉન્ડ ઉપ ન્યા દેનાં.

પીરિઅમ બ્રિટીશની, લીસિસ્ટરશાયરનો ૧૦૦ વરસની વયનો એક ટોસો લાક મરી ગયો. ને પોતાની પાંચ પાંચ હોકરા મૂકી ગયો છે તે બધાજ એરી વયના પેન્સનરો છે.

ઓરા ફોર્ડ ૮૦ વરસમાં પોતાની બન્ની બે ગણી ફરી શકે છે; ત્યારે પીળા (Yellow) અને કાળા માણુમોની ફક્ત ૬૫ અને ૪૦ વરસમાં કળાક વરતી થાય છે.

બાંધી મુઠ્ઠી લાખની!

બાઝમ બાવામીયાં

“કેમ યુસુફ-આને તારા ગળાને ફાંસો ક્યાં મળે?” વળી પછી-યુસુફનાં ગળામાં નેકટાઇ અદર્ય બેઠા-તેના બાળમિત્ર સલીમે પૂછ્યું.

“તારા જેવાં ધોયલા મૂળા! શું જાણે નેકટાઇની મદદતા?” યુસુફે રિમેતવાદને કહ્યું.

“ખ. કહે” યાર! તારા ગળાના દારને ઉદર તોં જાણી નથી ગયોને?” સલીમે યુસુફને ચીટવવા કહ્યું.

“દોકરા સલીમે ન બંદાનું ટાંચિવગર બહાર આવ્યું નાનીસુની વાત નથી? એની પાછળ તો એક મહાભારત મકરલુ છે સમજ્યો?” યુસુફે ગેઝમ-આની ગપો.

“દોરત” ત્યારે કદીજ નાંખને! આપણે પશુ છાંખામાં આપી માન ખાટી જઈએ” સલીમે મરકરીયુક્ત સ્વરે કહ્યું.

“દોકરા! મરકરી સમજે છે, પરંતુ સાંભળાને દિગં થઈ જશે દિગ! આજે તો તારીજ ચાદ પીવી છે” ચાત્ર રેસ્ટોરામાં જઈએ.”

‘ઉલ્લખ ‘ગુલક’-રેસ્ટોરાનાં એકાંત ખૂણામાં જઈને બેસ્યા સલીમે બે અર્ધા અને બે સિગરેટને એકર-આપી યુસુફ સામે બેઠે કહ્યું.

“હાં, તારી દારતાને અલિફ સપલા! ચરે! બૂભો મદદારતની બિરિમકલાદ તો દર?”

યુસુફે કાઠારશાહી અવાજે કહ્યું :

શીધા! શીધા! સાંભળ્યા કરજે. વચ્ચે ટાંસી પૂરી તો તું જાણે તારી વાન! હાં તો વાન એમ બની કે આજે સવારે બહાર આવનાં પહેલાં બૂટ પોલિશ કરી રાખેતાં મુજબ બેઠા.

સાહેબાને લગ્નકારી કહ્યું કે-

“હમીદા! જો હમીદા! પેલુ મારાં બાલિન રંગુનું સુટ અને લીલી નેકટાઇ જરા આપી બતો!”

“ચૂને ખિચડી ખરખરે, તમેજ જરા ઉઠીને લઈયો.” રસોડામાંથી બેગમ સાહેબને બંદી સમ મધૂર રજુકાર સંભળાવ્યો. પરંતુ ઘોડીદજ વારમાં બેગમ સાહેબા મારા સુટ અને નેકટાઈ સાથે ક્રેશિંગ રૂમમાં પ્રવેશનાં આવણુ જાદરવા પેડે વરસી પડ્યાં.

“આજે દસપ્પસ વર્ષના વદાણા વાપા છતાં તમે રવાના ટાં તમને વોંચી સમજવની આરીશ્યુ કે આ જગે આપણને ન પાસવે! સાહેબી સુટ, બૂટ, નેકટાઇ અને મોટર કારી વગર સાધારણ કામે પશુ બહાર નથી નિકળાય. મુસેમાન શેઠના નખીરાથી સુટ વગર બહાર કેમ નિકળાય? એ બાપલણની મોટાઈના વિચારને તમારા મુઠ્ઠા બેગમથી કાટી નાંખો અને સમયને અનુસરીને ચાલે, નહિ તો તમે બજો અને તમારું ઘર મારાથી ત્રીસ રૂપરડીમાં પર ચલાવી રાહતું નથી. ત્રીસ રૂપિયામાં સાહેબનો પાટીટ ખર્ચો! પણ મારેજ આપ વાળે! સારુ છે કે રહેવા પૂરતું પેનીકું પર છે; નહિ તો બૂબે મરતું પર બૂબે! ઘરમાં ખાણી ભરવા માટે પણ નોકરનાં ફાંસાં અને સાહેબની ગરમ સુટ વગર ઘર ચલાવવા.....”

“ગરમ સુટ તો ધણી સરતો પડે છે.” બેગમને વપારે પડતી ગરમ થયેલી જોઇ, ગરમ સુટની દિલચુરી સમજાવતા હું વચ્ચે બોલી જાઉં. “એ ત્રણ વર્ષમાં ઝોકજી સુટ જોઇએ અને વળી વરસ દિવસે ધોવડાવીએ તો પણ આમે! સુતરાઉ કપડાને તો ધડી ધડી ધોવડાવવા પડે! સોના કરતાં ધણમણ મેંથી! સમજી! ગરમ સુટની તો અરતરી પણ તરે નહિ. દરરોજ એકનું એક સુટ પહેરી શકાય! ગરમ સુટ ત્રીસ ચાલીસ રૂપીઆનું થાય પણ આપણા આપણાની ઇજ્જત તો સત્તવાય! વળી લેખિ આપણને માનની નજરે જુએ! અને શેક પણ.....”

“જેવા મેલા શેકને!” હમીદા વચ્ચે બોલી જાડી. “એજ ગરમ સુટે તમારી શારિરીક શક્તિ પણ બગાડી અને માનસિક પણ! સુતરાઉ કપડાં પર તો મેલ ફરકી પણ થકતો નથી. સુતરાઉ કપડાં પર તો તે કબજે જમાવે તે પહેલાંજ દરરોજ તેના ઉપર હાથ સાફ કરવામાં આવે છે. હા પેલા તમારા ગરમ સુટમાં તો વરસ દિવસ લગી મેલ મદારાજ નિશ્ચિતપણે પોતાનો અડ્ડો જમાવે છે! અને તમારા જેવાના ગરમ કપડામાં તો વર્ષો લગી! આ મેલ મદારાજજ તમારી શારિરીક તંદુરસ્તીની દિશાજીત કરતા હશે ખરેખરે?...”

‘દિવર! દિવર! વેલકન હમીદા!’ સતીમ વચ્ચે બોલી જાઉં. યસુફ તપી ગયો!

“તારી મોકાણ! વચ્ચે ટપટી પડ્યોને? જા આગળ નથી કહેતો.”

“યસુફ, આટલી વખત માફ કર.” સતિમે કરગરતા રહે રહું, ‘હા તો પછી શું થયું?’

“હવે બોલ્યો તો તું જાણે?” યસુફ પાછી શરઆત કરતાં અસહિષ્ણુ બાપું. “હાં, તો જરા બેગમને ચીઠ્ઠવા ખાતર મેં કહ્યું.”

“પોણા છ કુટના માણસનું સો રતક વજન કાંઈ ઓછું છે? માત્રી શારિરીક શક્તિને

શું થયું છે? તું કહે તો મૌનુદા બનાવ ઉપર એક ચટકાદાર વાર્તા લખી નાંખું! મારી શારિરીક તંદુરસ્તીની પરિક્ષા લેવી હોય તો ગામ પહેલવાનને ચેન્ડેન્ડ.....”

“આવ્યા મોટા ગામને ચેન્ડેન્ડ, આપવા-વાળા?” હમીદાના મગજનો પત્રો હા વટાવી ગયો હતો. “જેનું તમારી માનસિક શક્તિ! પાછની પણ તો અકકલ નથી. આંજે દસ વર્ષ થયાં એક દિવસ પણ તો ઘેરીનું દિલ ખૂશ કરી શક્યા નથી. અમે વાસણ હાથથી માંજીએ, કપડાં હાથથી ધોઈએ. ઘરમાં સુતરાઉ કપડાં પહેરીએ! અરે! કોઇ સારી જગ્યાએ જવું હોય તો પણ ચાર રૂપીઆ વારના રેશમી કપડાને બદલે ચાર અને વારનું કેળના બનાવડી રેશમનું કપડું પહેરીએ! તમને તો ધરતી ઇજ્જતનો જરાપણ ખ્યાલ નથી. તમારા બાપે તમને શિક્ષણ પણ આપ્યું તો ફક્ત બૂટ, સુટ અને નેકટાઇ પહેરવા પૂરતુંજ! સુટ પહેરનારથી વીસ રૂપીઆની નોકરી કેમ થાય! અરે તે પણ લાયકાત વગર આજના જમાનામાં મેળવવાં બોડાના છોકા છૂટી જાય છે! અને અમારા સાહેબને તો આંજે દસ દસ વર્ષ થયાં કલેક્ટર સાહેબનો ઓધો મળતો હોય! તેમ હાથ પર હાથ ધરી બેસા છે! બદાર જાય તો સુટને હાથે સાવકલ પર બેસાય નહિ! પોલીશન કેમ થઇ જાય! મોટરગાડીમાં જાય તો શેક દેખાયને! ગળવામાં તો ઉંદરડા દોડતા હોય, ઘરમાં ‘આરા’ તોલ દીકરી જલાતી હય, છતાં સાહેબને પૈસાની શી પડી છે? ઘરમાં ગુલામડી ખરીદી છે. અમે તેમ ધર ચણવશેજ તો! વળી નાની સરખી વસ્તુ લાવવાની હોય તો ‘બહાઈ વે લેક્ટોરની કુશન સિવાય બીજે કશું તો જવાય નહિ! ચાર આનાની વસ્તુનો રૂપીઓ આપી આવવો!

આજકાલની એટ્રિક્ટ ! દરેક વાતમાં પોષીયન
તો જોવુંજ પડેને ! અરે, મારે તો ધરતું જગત
પણ પારકે હાથે લોભાના કાલાવાલા કરી મંગાવું
પડે છે. નેકટાઇ અને સુટ પહેરી બે પૈસાની
ભાઈ લાવતાં તો સાહેબને શરમજ આવેને ?
વળી ધરમાં છોકરાંઓનું વડાણ ફાટ્યું છે.
અલ્લાહ ! તમારું શું થશે ? તમારા ગરમ ચહે
મારા જીવનનું તો સત્યા.....”

“હા, હા ચૂપ કેમ થઈ ગયો ! કહે પછી
શું થયું ?” સલીમે કુતુહલતા પૂર્વક પૂછ્યું.

“તારી મોકાણ !” પૂરુંદરે દસીને કહ્યું. “હજી
સલવાત સાબિજવાની બાકી હતી કે અંદો ધરમાં
રહે ! જોતો નથી નેકટાઈ પણ પહેરવાની
રહી ગઈ !”

કાવ્ય સાહિત્ય (ગુજરાતી)

શાહરી બા. ૧-૨ (ઝાર ફત) કી. રા. ૦-૮-૦	
કાવ્ય કુંજ પુષ્પ ૧-૨-૩ મળી શકતી નથી	
” ” ૪-૫ કી. ૦-૪-૦	
” ” ૬ કી. ૦-૪-૦	
” ” ૭-૮ કી. ૦-૬-૦	

ગુજરાતી

અલ્મોરેનીનું દિલ	રા. ૨-૦-૦
જગતના મદાન માર્ગદર્શક	રા. ૦-૧૨-૦
આંતરની ઈમારત (સુરતી)	રા. ૦-૮-૦
થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો (સીરતી)	રા. ૦-૫-૦
જંગલે મરમૂક (સીરતી)	રા. ૦-૫-૦
જાગરતની મદાન ન્યોતિઓ	

(હમદાની) રા. ૦-૩-૦

ધી સંદેર સ્ટોર્સ

બુકસેલર્સ : કલ્ચીપીઠ, સુરત

સુસ્લિપ-ગુજરાતની પહેલી ગ્રંથમાળા

ખજાને ઇકિબાલ ગ્રંથમાળા

-: સીરતી ફત :-

* થોડાંક ચરિત્ર દર્શનો *

[ઇસ્લામાના ૧૧ મદાન વીરોના અદ્ભુત જીવન પ્રસંગો]

મૂલ્ય ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ વધુ. બર્મા પોસ્ટેજ ૦-૧-૬

[આફ્રિકા ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

—: ખજાને ઇકિબાલ ગ્રંથમાળા પુસ્તક ખીણું :-

* જંગલે મરમૂક *

[એક અજોડ ઇતિહાસિક પુસ્તક]

મૂલ્ય. ૦-૫-૦ આના પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

[આફ્રિકા ૯ પેન્સ પોસ્ટેજ સહિત]

ખજાને ઇકિબાલ

કોથર Kathor (વાયા : સાયબુ)

સ્ટોકિસ્ટ : ધી સંદેર સ્ટોર્સ કલ્ચીપીઠ, સુરત.

પ્રણય ગાથા!!!

મ. ઉરમાન ખત્રી (આરોહણ)

કે જાણે કેમ પણ મેં તેને પહેલ
વહેલી જોઈ ત્યારથીજ તેણે મારા
હૃદયના તારો ઝગઝગવારી નાખ્યાને પ્રથમેજ
દ્રષ્ટિ આટલી પ્રણયપ્રસન્ન કોઈ જડ બુદ્ધિવાદીને
સંભવનિય લાગે પણ નહિ, પરંતુ એવું ધનુ-
છે જેનું લાન લાયલાવાદીઓ સિવાય કોઈ
નેય થયું નથી. આટલું સત્ય હૃદયે કે તેના
વેગવરી, નાજુક, ધારીલા, પાતળાં, સુંદર,
“દેહ્ય” મારા હૃદય-સિંહાસને અવિધિસર
પણ અપ્રતિહતપણે અભિવ્યંજીતી દોષો મારા
આત્મચક્ષુમાં તેનો ઝળકતો દેહ નિર્સંકેપે પાન
કેન્દ્ર બની રહ્યો. બસ એજ હવે મારી હૃદય-
નામધૂતિ હતી. ઉત્કૃષ્ટતા એ સર્જન જુતા
ક્ષેત્રમાં હું સરી પડ્યો. મારા દેવાની ગાંધા
થયું, મારા આમ સંસ્કારોની સોળમીથ
કળા, ખીલવવી એ આ. “અદિકા”
વિના શક્ય નહોતું. તેને કોઈ ભોળે મેળેન્દા
વિના મારા આત્માને શક્તિ-વ્યવસ્થાની નહોતી.

હું તેની શોધમાં પડ્યો તેની પ્રતિભાને
ચોખ્ખે તેના શોભાવંત રથોએ આ અગાંચીન
મજા કરી વળ્યો. ધણુય દેહકુટ વેણો
હતાંય તે કે તેનો આશ્રયદાતા મજાજ નહિ.
આટલાથી મારી પીપાસા શમી જાય તેમ
નહોતું એકે પેઠે એક પ્રણય. ખાતર ત્રીકમ
લઈ ખડા ખાદી વગવા કટિબંધ અર્થેલ ફરફર
યાદ આચ્છે. હું હતાશઃ થયો નહિ. રસકુંજ
સમી, લાલિત્ય ધારી, પ્રનિલા. સંપન્ન.
“સંયુક્તા”નું શ્રદ્ધાહિર રાજ-મર્ગેજ હેતું
જોઈએ. મારું મંતવ્ય ફળુડું તે મને બળર-

માંજ મળી. તેના વડીલ પણ ત્યાંજ હતા.
અમારો સખધ બંધાયો વિન્દી રીતરીવાજોને
અનુસરીને. પ્રિય, વાંચક, તું કદાચ એમ
માનવો. હશે કે અમારે ધણું અર્થવ્યય કરવો
પડ્યો હશે. તો મારે જણવવી હેતું. જોઈએ કે
તે નહિ જેવોજ હતા. શુદ્ધ પ્રેમને પાર્થિવ
વસ્તુઓથી નહિ જેવોજ સંખધ હોય છે.
પરંતુ તેને તેના પ્રાપ્તિસુખ સાથે કદી સર-
ખાવી શકાય નહિ.

જે જોઈતું હતું તે મળી ગયું. મનમાંજિત
શુખતા અમે જોઈ પમાના હું તેણીને અગત્ય
ધરાવતા થયા. પ્રસંગોએ સાથેજ રાખનો.
કોયેજ જતાં, બળરે જતાં, ફરવા જતાં, તેમજ
ખીળ બધા મહત્ત્વ પ્રસંગોએ હું તેને. “છાતી
સરસી” માંખી રાખવાજ આદત. તેના વિના
મને મારું સૌન્દર્ય અધૂરું લાગતું એ નાજુક-
સંસ્કારી વિના પ્રાશાંત્ય-કેળવણી સુખભં સંસ્કારો
કદી શોભી શકેજ નહિ. તેની મને ખાત્રી થઈ
ગઈ. અમારો પ્રેમ દિનપ્રતિદિન વધતો ચલ્યો.
એવી હાજરીનો આત્મસંતોષ અને છુપો
ગર્વ પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં તેના “જબકારા” સાથે
જબજી કંઈ ઝોરજ આનંદી વાતાવરણ ઉત્પન્ન
કરી દેતાં.

પણ... પણ! ત્યાંજ શુખ પછી એ આનંદ
હતા દિલ્લોળ શોખજ કલાકોમાં હુપ્ત કરી,
મને ત્યાંજી શુમ થવાતું તેને કેમ સહયુ? મારી
નેકદામી હનુમાનની ધળની જેમ ફરફરતી રાખી
ચાલી જનાર એ સંયુક્તા. મારા દેવાની
શોભા, સંસ્કારોની પુરક વ્હાલી. એ આનાની
નેકદામીની ખીન તું ક્યાં હશે!

તે અર્ધ રહી મજા ગત ઉલ્લાસોની શોભાય
પ્રણયમાંથા અને દંદલરી યાદ.....!

પરિવર્તન!!!

“સાગર” જેતપુરી

ઉનાળાનો સમય હતો. પૃથ્વીમાની રાત્રી હતી. મને ઉઘ ન આવવાથી હું નદી તટે જઈ બેઠો.

સર્પાકાર અનેક કાળા-કાળા પત્થરો વચ્ચેથી ખળખળ સરिता વહી રહી હતી. એ અવાજથી એક જાતનું મધુર, મૃદુ-સંગીત-ઉત્પન્ન થતું હતું. ઉપરથી ચંદ્રમાના કિરણો જળ ઉપર નાચી રહ્યાં હતાં.

આવા દ્રશ્યોથી મનુષ્ય ઉપર અનેરી અસર થાય છે. એની અંદા વધે છે. ખુદાના અસ્તિત્વ વિશે તેની માન્યતા વધુ દૃઢ બને છે.

હું વિચાર સાગરમાં ગરકાવ થઈ ગયો હતો. એકાએક મને ક્યસ્તાન તરફથી ડોહ ગાતું હોય એવો અવાજ આવ્યો. હું વિચારવા લાગ્યો. મધ્ય રાત્રીએ કોણુ ગાતું હશે? ક્યસ્તાન ભણી વળ્યો. સંગીત હવે સ્પષ્ટ સંભળાતું હતું :

“જેને ન જાણી છવતાં મર્યા પછી ઘાટી કરે;
‘દામા! દામા’ ખસ એક વાર! અપોરા ?
ઓ દિવ્યાત્મા !”

વૃક્ષો વચ્ચેથી ચંદ્રના કિરણો છુટાં છુટાં આવી કંપો ઉપર છવાઈ જતાં હતાં. જાણે અરમાન લખ્યાં સુતેલ હરોળેને પાપાળી રહ્યાં હતાં. સમીરની લહરીઓ વૃક્ષોને આમથી તેમ ડોલાવી પોતાની શકિતનો પ્રતિયક્ષ આપી રહી હતી, તથા ક્યસ્તાનની લયકર સામ્ય શાન્તિનો લંગ કરતી હતી.

સંગીત આગળ વધ્યું. હું યે વધ્યો. ક્યસ્તાનના છેવટના લાગમાં એક પાસે ડોહ પુરૂષ ગાઈ રહ્યો હતો. તેની આંખમાંથી આંસુઓ તપ તપ ટપકી રહ્યાં હતાં.

દર્દિયુર્ણ સંગીત! જાનારના હૃદય વ્યથાનો, અશ્વત્થાપ, દરિયા સંગીતમાં સ્પષ્ટ જણાતો હતો.

મેં તેને ખબર હાથ રાખી પૂછ્યું “ભાઈ! તમે કેમ રડો છો?” તે મને બેઠું ચમક્યો અને બોલ્યો.

“આપને જાણવાથી શો ફાયદો થશે?”

મારી છતાસ વધી મેં કહ્યું. “નહિ કહો?”

“આપને એ જાણી દુઃખ થશે. કરો ફાયદો નથી થવાનો”

“ના, મને આપની દુઃખ કથા સંભળાવો. હું સાંભળવા આતૂર છું.”

તેણે આંસ લાગ્યાં. ગળું સાફ કરી બોલ્યો.

“મારા પિતા ગર્ભશ્રીમંત હતા. હું નાનપણથી મેજશોખમાં ઉછર્યો હતો. મારી આસપાસ વિદ્યાસના સાધનો નિત્ય રહેતાં. ખરાબ મિત્રોની સોડળતથી હું કુસંગે ચડ્યો. પિતા મરણ પામ્યા. હું તેમનો એકનો એક પુત્ર હતો સર્વ મિલકત મારા માટેજ હતી. પિતાના મરણ પછી હું તદ્દન સ્વતંત્ર હતો. મને રોકી શકે એવું કંઈ નહોતું. હું જુગારમાં, વેશ્યાઓમાં મારું ધન પાણીની જેમ વેરવા લાગ્યો. વૃદ્ધ માતા અશ્રમે સારતી. મને સમજાવતી પણ અસીસ! તે વખતે મને કશું જાન નહોતું. મારી પત્નિ બિચારી પિત્તીઓ કરતી, મનાવતી. પણ આહ! તેણે એક ઉડા નિશ્વાસ નાખ્યો-મેં પાણીએ તેના ઉગતા યૌવન તરફ નિરખ્યું નહિ. તેની અનેક આશાઓને, લાવનાઓને કચડી. મને અંધને તેના ખિલતા યૌવન કરતાં, લટાએલા યૌવનવાળી વેશ્યાઓ વધુ ગમતી. મિત્રોએ મારું ધન ખૂબ લૂંટ્યું; મને લટાવવામાં આનંદ થતો હતો મેં ખુબ ધન શુભાચ્યુ માતા બિચારી આજ સંતા-પમાં મરણ પામી.”

“ધરતાર ખુબ ગદ્ય. છતાં મારી આંખ ન ઉઘડી. ઘરની વસ્તુઓ, મારી પત્નિના ધરણાંઓ વેચી હું મારા શોખને પોષતો.”

“છેવટ મારી સ્ત્રી પાસે એકજ ઘરેલું બાકી રહ્યું મિત્રા એ લઈ લેવા મને આગ્રહ કરતા.”

“એક દિવસે મારા મિત્રાએ મને ખૂબ દારૂ ટીંચાઓ અને ઉત્ક્રેષ્ટો. હું મારી પત્ની પાસે ગયો. તે મને મસ્ત હાલતમાં જોઈ ભય પામી. મેં તેની પાસે ઘરેલુની મોંગણી કરી. તેણે મને ઘણા સમજાવ્યો: “આ એકની એક વસ્તુ ઉપર આપણો આધાર છે, આપ તેને પણ રંડીઓમાં, જુગારમાં મુમારી આવશે. ખુદશા! મારું માનો મારી ઉપર રહેમ કરો!” એ વખતે મને તેની નસીબત બકરાટ સમ લાગી.”

મેં પરાણે કામ લેવાને નિશ્ચય કર્યો તેને નિશ્ચય પણ મંકકમ જણાયો. તેણે મને નસીબત આપી મુમારો દોરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો.

“મેં તેને ખૂબ મારી. મરણતોલ મારી છતાં પણ તે મારા નશામાર્ગમાં સગવડ કરી આપવા પર રાહ ન થઈ. મને શરાબનો જીરસો હતો. ઉત્ક્રેષ્ટમાં તેને એટલે સુધી મારી કે છેવટે એટલું બહાર ગયું. ઘરેલું લઈ હું મિત્રા પાસે ગયો તેઓએ મને શાખાદી આપી. મને તે વખતે એ શાખાદી બહુ ગમી.”

“એક અંગ્રેજીયા સુધી હું ઘેર ન ગયો. ઘરેલુમાંથી આવેલા બધા પૈસા ઉડી ગયા. મિત્રા પણ એક પછી એક છુટતા ગયા હું દરેકની પાસે ગયો પણ કાષ્ટએ દાદ આપી નહિ, હવે મારી આંખ-ઉઘડી સ્વાર્થા મિત્રાનો સ્વાર્થ તે વખતે મને દેખાયો. ગરીબ.. પત્નિ સાંભળી. બીચારીના શાં દાહ હશે! ..

“હું ઘેર ગયો. તેણીની દાસત ધણી ગંબીર હતી. મારા માટેજ બિચારી વસખી રહી હતી.”

“હું તેની પચારી પાસે ગયો. તેની આંખોથી અશ્રુઓ ટપકી રહ્યાં હતાં. મારા હૃદયમાં અત્યંત

બધા યજ્ઞ રવી હતી અરર! જેણે બિચારીએ મારી પાછળ મને મુમારના માટે પોતાનું જીવન વેચ્યું તેના મેં કેસ દાહ કર્યા!”

“હું તેની ઉપર ખુબી પડ્યો.” કુબેદ...!! કુબેદ...!! મને માફ કર. મેં તારું આખું જીવન બરબાદ કર્યું. તારી લાખો આશાઓ મારે લીધે નષ્ટ થઈ, પણ આદ! તેની કેટલી ઉદારતા! આ વખતે પણ તે મને કંઈ ખરાબ કહી ન શકી. બોલી, “ખેર! શુક છે ખુદના કે તેણે તમને છેવટે પણ નેક રસ્તે દોર્યા. મને અફસોસ છે કે હું તમારું પરિવર્તન જોવા છત્રીસ નહિ. પણ બસ મારી...મારી...એકજ આરજુ છે કે હવે નેક રસ્તે ચાલજો. તમારું પરિવર્તન મારી રડને શાન્તિ આપશે. હવે હું સુખેથી મરી શકીશ.” આ તેના છેલ્લા શબ્દો હતા. મારું હૃદય પવિત્ર થયું, તો તે નહોતી.

“તેના મરણ પછી હું અગત્યનું દુનિયામાં ગત જીવનની રમણીયા યાદ કરી પથાતાપ કરું છું. બાકીનું આંધુબ્ય વિતાવી રહ્યો છું. વરસમાં એક વખત અહિં આવું છું.”

આટલું કહી તેણે ફરી દાથ ઉઘાડ્યા. “ક્યાં દુઆ માગી ચાલતો થયો. ચાલતો ચાલતો બપોરનો જતો હતો. “દયાનો દેવી! મુસ્લિમ સમોજની આદર્શ ગૃહિણી! ત્યાં સુધી મારા જેવા પાપીઓ તારા જેવી નિર્દોશતા જીવન કચડી રહ્યા છે ત્યાં સુધી સમાજની ઉન્નતિ અશક્ય છે.”

હું કારી. આંખે તેને જતો જોઈ રહ્યો. કંઈ વંદે પૂજારીનું પણ મને નહોતું. માર તેને જતો જોઈ રહ્યો. તે નગરમાંથી અદરથ થતાં પોણું હું તેના વિચારોમાં મશગુલ હતો. મને કલ્પનાનની ધોર શાન્તિનો ભંગ કરતાં તેના ગાયનના પડખાના લાંબુકારા થતા હતા.

દામા! દામા! બસ એકવાર! અર્પણ! એા દિવ્યાત્મા!

ફત્તાવા

લખનાર-મૌલાના અહમદ હાથ આરેફ અશરફ સાહબ, રાંદેરી

સવાલ પૂછનાર ત્રણથી વધુ સવાલો એક સામગ્રી પૂછવા નહિ. [નંબર]

સવાલ-જમાઅતથી કેટલીવાર, પહેલાં અગ્રાન (ખાંગ) કહેવી જોઈએ, અને મુસલ્લીયોનો ધન્ટેઝર કયાં સુધી કરવો ?

જવાબ-અગ્રાન જમાઅતથી એટલી વાર પહેલાં થવી જોઈએ કે પેશાબ પાચખાનાની જરૂરી હાજતવાળો માણસ એથી પરવારી વુઝુ કરી, જમાઅતમાં શમેલ થઈ શકે. એજ પ્રમાણે હદીસ શરીફમાં 'આબુ' છે કે હઝરતે (સલ્હ) એટલી વાર કરવા દુક્રમ ફરમાવ્યો છે.

સવાલ-કોઈ પીરની મુરીદન ઔરત હોય તો તે ઔરત પીરની સામે આવી શકે છે ? અને કોઈ ઔરત પહેલી લખેલી દુશ્વાર ઝિક્ર, અઝકાર કરનારી નેક હોય તો તે બીજી ઔરતોને કે મરદોને મુરીદ બનાવવાનો હક ધરાવે છે કે કેમ ?

જવાબ-અગર પીર "નામહરમ" હોય અને ઔરત મુરીદન મોટી ઉમરની ડોસી ન હોય તો તેણે પીરના આગળ બે પરદા નીકળવું હરામ છે. મોટાથી બંધત કરી શકે છે અથવા પરદાના અંદરથી શમાલ કે કંઈ કપડું પકડી મુરીદ બનાવી શકે છે. પણ જો કોઈ મુરીદ થનાર ઔરત ડોસી મોટી ઉમરની હોય તો પીરના આગળ નીકળવામાં કંઈ વાંધો નથી. તેમજ કિત્તા ફસાદનો ભય ન હોય તો જવાન ઔરત પરદા પાછળથી વાત કરી શકે છે. ઔરત પીર બની બીજી ઔરતો કે મરદોને મુરીદ બનાવી શકતી નથી. એ કિયે તસવ્વુફની કિતાબો જોતાં એમજ સિદ્ધ થાય છે. હા, ઔરત કોઈ પદવાનો વઝીફ અથવા કોઈ ઝિક્ર બતાવી શકે છે.

સવાલ-કેટલાક લોકોનું એમ માનવું છે કે કેટલાક મરેલાઓની અમુક રૂઠ્ઠા દુન્યામાં આસિબ બનીને આવે છે તો એ ખિયાલ ખરો છે કે ખોટો ?

જવાબ-એ ખિયાલ ખોટો હલીલ વિનાનો છે. માટે એવો ખાતેલ અકીદા ન રાખવો જોઈએ. જાહેલ લોકો એવી વાતો ખોટી ઉત્પન્ન કરે છે. (હમદાદુલ ફત્તાવા)

સવાલ-કોઈ માણસ સરમાં હોય અને પીર પાસે હાજર ન હોય ને કાળજી લખી પીરથી મુરીદ બને તો એમ થઈ શકે છે ?

જવાબ-મુરીદ થતી વેળાપીર પાસે હાજર હોવું જરૂરી નથી. હદીસ શરીફમાં છે કે બેઅગુરિંદવાન વખતે હઝરત ઉરમાન રહી હાજર ન હતા અને હઝરતે સલ્હ તેમને બેઅતમાં શમેલ કરેલાં એ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે ગેરહાજરને મુરીદ બનાવી શકે છે.

સવાલ-પંજસુરહમાં દરેક તાજ એવા બીજા કેટલાક દરેક તથા દુઆઓ છપાયેલી આવે છે અને તેની ધણી ફઝીલતો લખવામાં આવી છે તો એ માટે કેમ સમજવું જોઈએ ? શું હદીસ શરીફથી એ ફઝીલતો સાબિત છે ?

જવાબ-પંજસુરહમાં જે દરેકતાજ અને એવાજ બીજા કેટલાક દરેક અને દુઆઓ કુર્આન શરીફ અને હદીસ શરીફથી સાબિત નથી. એટલે પાછળથી લોકોએ બનાવેલાં છે. જે ખેર અને ખરકત કુર્આની દુઆ અને હદીસ શરીફમાં આવેલા દરદમાં છે તે બીજી દુઆ કે દરદમાં નથી કારણ કે જે દુઆ અને દરદ હઝરત સલ્હની ખુબાન મુકદ્સથી તિલાવત

થયાં છે તેમાંજ ઘણી ખૂબી અને ભલાઈ સમાયલી છે. અને વધુ સવાળ પ્રાપ્ત થાય છે. કુઆન અને હદીસની દુઆ, દરદ હોડી બીજી લોહિની બનાવેલી દુઆ દરદને વંધારે અફઝલ અને ખેદનર સમજવું, ગિલાસત અને ગુમરાહી છે. હાં, કુઆન અને હદીસ સિવાય ને દુઆ કે દરદ એવા હોય કે શરીરબતની રૂએ, તેમાં કંઈ વધી લાગુ ન પડતો હોય તો તે પદ્ધતી નજીબ છે. પણ કેટલાકમાં એવી ઇબારતો અને શબ્દો આવે છે કે જે ખુલ્લે ખુલ્લા શરીરબત વિરૂદ્ધ હોય છે તે ન પદ્ધતી નેજીબ નેમકે દરદે તાજમાં આ ઇબારત ઈસ્લામી અકીદના વિરૂદ્ધ છે; "દરદેલ બલાઅ" વલવખાએ-વલ કહતે-વલમરએ-વલઅ-લમખસા, ખીમારી, દુશાળ, સુસીમત, રંજોગમ, એ દૂર કરવું હકતઆલાની શાન અને ખુસસીયત છે. હવે આ ખુદા પાકની ખાસ સાંસ્કૃતને હઝરત સલૅ સાથે નિસમત કરવાથી અકીદા બંધો ખોટો અને ખાતેશ શિકવળો થઈ પડે છે. જે કે કોષ્ટ બહુકાર માણસ એમાં તારીફ કરી પડી શકે છે કે હઝરત સલૅના ઉરેલથી અકાલ પાક આ ગીઝો દૂર અને દૂર કરે છે. પણ સામાન્ય રીતે પશ્ચીક તો એ યોત સમજી શકતી નથી માટે એવાં દરદ નજ પદગં નેજીબે છતાં અગર કોઈને પદ્ધતી હોય તો ઉજલી વાંધાવાળા ઇબારત હોડાને પડે એવીજ રીતે ફતાવા રશીદીયહના ત્રીજા બાગના પાના ૩૦માં વર્ણવ કરવામાં આવ્યું છે.

સવાલ-મરેલાઓની રૂદ્ધ જુમ્મા કે જુમે-રાતે તેમના ધરોમાં આવે છે ?

જવાબ-મુહંમદની રૂદ્ધ જુમ્મા અથવા જુમેરાતની કે કોષ્ટ પણ રાત્રે આવતી નથી. (ફતાવા રશીદીયહ બાગ ૨ ને પા. ૧૦૯)

સવાલ-અમારે ત્યાં કપડરૂંજ વિગેરે જગ્યાઓમાં એવો રિવાજ છે કે જ્યારે

મુરદને હફન કરવામાં આવે છે ત્યારે લોકો માઠી પર "કુલહોવલ્લા" પઠી દમ કરે છે અને તેને મેયતના સિરાજે કબરમાં મુકે છે અને મુરદ પર તેમજ હફન પર લખવામાં આવે છે. એ બાસમાં શું હુકમ છે ? તે સાફ સાફ લખશો.

જવાબ-કબ્રસ્તાનમાં કુઆન મજહબકેમકે યાસીન શરીફ, અલકામો શરીફ, આયતુલકુરરી; મુરએ અંસદહાકા વિગેરે પઠી ઈસામે સવાળ કરવું હદીસ અને રિક્કદથી સાબેત છે. તેમજ ધણી સવાળનું કારણ છે. પણ માઠી પર પઠી દમ કરી કબરમાં મુકવું માતબર રિવાયતો અને કિતાબેથી સાબેત નથી. એ તો માત્ર રસમ થઈ પડેલી છે જે હોડાની નેજીબે. હાં, એટલી વાત કેટલીક રિવાયતથી સાબેત થાય છે કે મેયતને ખુસલ દમ કરે પહેલાવવા પહેલાં માઠી કે રોશનાઈ વગર માત્ર હાથની આગળના ઇશારાથી મેયતની પેશાની પર બિસ્મિલાહ અને સીના પર હકમએ તૈયેબકલખી ચલાય છે. (દુરે મુખતાર, કોદર નૈનેયરહ)

સવાલ-કાઠી રચલ શુભરી ગયા તેમને એક હોડાને કાઠી હખીયુદ્લાહ અને બે હોડીઓ એક મરયમ ખીખી બીજી અખરન ખીખી છે તો વારસો કયી રીતે વહેંચવો ?

જવાબ-પ્રથમ શરહ હોડો અલ કયાં બાદ મહમ કાઠી રચલના માલના ચાર ભાગ કરવા તેમાંથી બે ભાગ મહમના દીકરા કાઠી હખીયુદ્લાહને એક ભાગ હોડાની મરયમ ખીખીને અને એક ભાગ હોડાની અખરનખીખીને મળશે. (સિરાજ)

સવાલ-એક ઈમામે નમાઝમાં "અનાનહ" ની જગ્યામાં "અંબયાનહ" પઠવું તો નમાઝ ઈમામ અને મુકતદીઓની થઈ કે નહીં ?

જવાબ પહેલી સુરતમાં નમાઝ ઈમામ અને મુકતદીઓની ફાસિદ થઈ ગઈ કારણકે

કુર્ચાનની આયતના અર્થ બદલાઈ ગયા છે. 'બનાવે'ના અર્થ આગળના પોરા થાય છે અને 'બનાવતું'ના અર્થ બનાવ કરવા, બહેર કરવાના થાય છે. જેથી હામામની નમાઝ ફાસિદ થઈ તો બધા મુકતદીઓની પણ નમાઝ ફાસિદ થઈ ગઈ. (શામી.)

સવાલ-જનાઝકને લોકો ન ઉઠાવતાં અને સવારી પર લઈ જવામાં આવે છે. કેટલીક જગ્યાઓમાં એ સુજબ જોવામાં આવે છે તો એ બધામાં શું ફરક છે ?

જવાબ-સુન્નત તરીકે એ છે મૈયત એટલે જનાઝકને 'ચાર ચાર' માથુસ ધોંગ ફરતી ઉઠાવે સવારી પર ગાડી વિગેરેમાં લઈ જવું મકરૂહ છે, પણ જે જગ્યામાં કબ્રસ્તાન ધણે દૂર હોય અને લોકોએ ઉઠાવી લઈ જવું મુશ્કેલ હોય-તો-જમાં સુધી-ઉઠાવી શકતા-હો-ત્યાં સુધી-ઉઠાવી ફરી-સવારી એટલે ગાડી-એ-મોટરથી લઈ જવામાં આવે. (નફીઝુમુરતી વસ્સાધર.)

સવાલ-કેટલાક લોકો પોતાને મોટા સમજે છે અને શરીરમાં કાંઈ નથી પણ વેળીને કામ કરે છે કે જ્યારે તેઓમાં કાંઈ મરી જાય છે તો જનાઝક ઉપર મંડપના માફક શામયાને ઉભો કરવામાં આવે છે અને મૈયતને દાન કરી કબર ઉપર પણ શામયાને માડવામાં આવે છે એ વિશે સામેતી છે ?

જવાબ-પોતાને મોટા સમજી લેવાથી અજ્ઞાનને મોટા થતા નથી. ખુલાખાની નજીક તો પરહેઝગાર માથુસ અઝીઝ અને બાવો છે અને જે ખુદાને પારો છે તેજ ખરેખર મોટો છે. એવી રીતે શામયાને જનાઝક ઉપર બાંધવા અને કબર પર માડવા ફરિસ્ત તથા ચારે મઝહબમાં એની અસલ નથી સહાબા, તાબેઇન, તબેતાબેઇન રદીં યી એની સામેતી નથી એ કામ સુન્નતે રસૂલુલ્લાહ સત્તર બિદલ વિરૂદ્ધ છે અને દીનમાં નવી રસમ કાઢવામાં આવેલી છે જે બિદઅત અને સહી હદીસના ફરમાન સુજબ મફૂદ છે.

સવાલ-હજ્જે મખરર એટલે કેવી હજ્જ ? તેવું વર્ણન કરશો ?

જવાબ-કેટલાક આકિમોએ લખ્યું છે કે હજ્જે મખરર એટલે જે હજ્જમાં ગુન્હો તથા ખયાનત કરવામાં આવી ન હોય અને કેટલાકના નજીક તે હજ્જ છે કે હાજીની હાલત હજ્જ પછી દુસ્ત થઈ હોય. અર્થાત હજ્જ પહેલાં જે યુરાધયોમાં ફસાએલો હોય તે હજ્જ બાદ છોડી દે અને પોતાની હાલત સુધારી હોય (ફતહલ કહીર, શર્હે હિસ્ને હમીન) સવાલ-આજકાલ ટ્રાક્ટરોએ શોધ કરી વાંદગાના ખૂનતું ઈન્જક્શન કાઢ્યું છે અને કેટલાક મુસ્લિમો તેને સુરીદ સમજી વાપરે છે તો એ ઈન્જક્શન લેવું જાએઝ છે કે કેમ ?

જવાબ-વાંદરાના લોકોનું ઈન્જક્શન મુસ્લિમોને વાપરવું જાએઝ નથી. હદીસ શરીફમાં છે કે રમલે અંધરમ સલ્વએ ફરમાવ્યું કે હરામ વસ્તુમાં શિક્ષા નથી. વળી એમાં વાંદરા જેવી દેવ ઇનસાનમાં પેદા થઈ જવાનો સંભવ છે દારૂકે. તિખ્ખી રહે એવી ખાસીયતો હકીમોએ પશ્ચી લખેલી છે. છતાં કાંઈ ખીમાર એવો સખત હોય અને કાંઈ મુસલમાન ઝક્ટર અથવા હકીમ જે દીનદાર અને મોરો માહેર અનુભવી તેને માટે એજ ઇલાજ તખ્લીઝ કરે કે એ સિવાય બીજી કોઈ દવા એ મરીઝ માટે નથી તો એવી હાલતમાં મકરૂર ખીમાર માટે એ ઈન્જક્શન જાએઝ થશે.

સવાલ-જે ટાઇમમાં નફિલ નમાઝ પઢી મકરૂહ છે તે વખતમાં કોઈની કજા થયેલી નમાઝ તે પઢવા બાદે, તો પડી શકે કે નહિ ?

જવાબ-જે વખતમાં નફિલ નમાઝ પઢી મકરૂહ છે તે સમયે કજા ફરજી નમાઝ વાંધા વગર પડી શકે છે. બહેકે જેમ અને તેમ

“ઉમર” ખૈયામ

અમર : ‘અસીર’ (ખાંદવા) ૬૩

અનંત કાળથી આ જગતમાં અનેક કવિઓએ પોતાની કાવ્ય-મોરલીએ જગતજનોનાં હૃદયો ડોલાવ્યાં છે, અંતરનાં પ્રકાશથી સત્યનાં દર્શન કરાવ્યાં છે, માનવી માનવે જીવનના મંદેશ આપ્યા છે, વર્તમાનમાંથી આદર્શ લાવિ ધરાવતો માર્ગ દર્શાવ્યો છે, આવા અનેકનેક કવિઓમાંથી જગત સિદ્ધાસને પોતાની અમર ગાદી સ્થાપે એવા તો ઘણાજ ઓછા છે એવા અમર કવિઓમાંના એક કવિ ઉમર ખૈયામ છે.

દરેક કવિ પોતાના વિષયમાં અનોકા હોય છે. દરેકની કવિતામાં એક તોપી રંગને, અનોખી ખૂશી, અને હૃદયને મુગ્ધ કરી નાખે એવા મહત્તર અંશ હોય છે. આથીજ હૃદય કવિતા થેલું બને છે. કવિતાના અદ્ધારે પાનાં પરની જેમ હૃદય પર અંકિત ચિત્ર જાય છે. ઉમર ખૈયામની રબાઈઓમાં આજે હજારો પુસ્તકો છે જેમાં એની હૃદયવાણી જળવાઈ રહી છે જે આજે સુદીઓ વિની ગઈ હોવા છતાં માનવ હૃદયોમાં કાતરાયલી પડી છે એજ છે ઉમર ખૈયામ અને એની શક્તિઓની અમરતા.

અનાદિ કાળથી એમ તો ઘણાય કવિએ જગતમાં યથ ગયા છે, પરંતુ હું તો એ કવિને સાચો કવિ અને અમર કવિ માનું છું; જેની વાણીથી પ્રગળે પ્રેરણા મળે, જે જનતાનાં હૃદયમાં છૂંટી શકે, લોક હૃદયે જેનાં શબ્દો જળવાઈ રહે, એવી એવી જેનામાં શક્તિ છે એજ અમર છે એજ અમર છે. ઉમર ખૈયામ સૌથી પૂર્વ વાસીઓ કેવળ એટલુંજ જાણતા હતા કે ઉમર ખૈયામ એક

શાહર હતા અને રબાઈઓને ઉસ્તાદ પરતુ પશ્ચિમ-વાસીઓએ અબ્બાસી નંદરે જોયું તો તેમને જણાયું કે ઉમર ખૈયામ કેવળ રબાઈઓનોજ ઉસ્તાદ નહિ બલકે એક હુસનોના જણકાર અને બાકમાલ ઉસ્તાદ હતા. પૂર્વ-વાસીઓની આંખો ત્યારેજ ઉઘડી અને તેમને માન્યું પડ્યું કે ખૈયામની શપ્તશીલ સાધારણ નહોતી, અંધકારમાં છુપાયેલા આ કવિ-અર્થનું દર્શન કરાવવા માટે તો પૂર્વ પશ્ચિમનો આભાર માનવો પડે. પૂર્વની આ અંધ દ્રષ્ટિએ તો સર્વ સંભોધ અનેક કવિઓને વિસાયા છે, જેઓ આજે ભારતનાં આકાશમાં એક નાનકડા તારલા જેટલા ઉડ્યા છે. વીસમી સદીના નિષ્વક્રિ હૃદયમાં હકીયાલ અને કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરનેજ લો; પશ્ચિમવાસીઓએ એમની શક્તિ અને એમની રહેલા તેજની પરખ કરી સંકાર કર્યો. ત્યારેજ ભારતની આંખ ઉઘડી અને પોતાની કેમ-નંદરીનું જ્ઞાન ધણું

અંગીઆરમાં સદી એટલે એશિયાનો સૂરજ યુગ વિદ્યા, હુન્નર, સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ અરબોનાં હાથે એશિયામાં પુનઃ જીવન પામી રહી હતી. ખરવામી જાહેરવાલીની આજુ છેક રૂપેનથી લઈ કિન્દ અને ચીન સુધી પ્રવર્તિ રહી હતી. અબ્બાસી ખલીફાઓના આ ગૌરવવતા યુગમાં અરબસ્તાન, ઈરાન, મીસર અને રૂપેનમાં કલા અને સાહિત્ય પૂરે ખેડારમાં ખિલી રૂપેજી હતું. આ અને આ યુગમાં ઈરાનની પુરાણાની રાજાધાનીના સહેર નૌશાહરમાં ઇબ્રાહીમ ખૈયામને ત્યાં ઉમર

જૈયામનો જન્મ થયો.

ઉમર જૈયામતું પુરું નામ ગયસુદીન અબુલ ફત્હ ઉમર ગિન પ્રિયારાહીમ. જૈયામ છે. ઉમર જૈયામનાં જીવન વિશે જાણવા મળે એવું સાહિત્ય પૂર્વ અને પશ્ચિમના વિદ્વાનોની શોધ-ખોળને અંતે પણ નોંધે એટલું જણ્યું નથી !

મૌલાના સુલૈમાન 'નદવી' કૃત 'જૈયામ' નાં પ્રકાશન પહેલાં લગભગ બંધાય વિદ્વાનો જૈયામનો જન્મ ઇ.સ. ૧૦૨૩ અને ઇ. સ. ૧૦૪૬ દરમિયાન અને ચૃત્ત ઇ. સ. ૧૧૨૩ માં થયાં હોવાનું માનતા હતા. અને કોઈ કોઈ તે જૈયામનો જન્મ અગીયારમી સદીના પૂર્વાર્ધમાં અને મરણ ઉત્તરાર્ધમાં માનતા હતા. પરંતુ મૌલાના નદવી સાહેબે ઉમર જૈયામનો જન્મ ઇ. સ. ૧૦૪૮ અને મરણ ઇ. સ. ૧૧૩૨માં થયા હોવાનું જણાવ્યું છે. પોતાના આ મતના સમર્થનમાં મૌલાનાએ પ્રમાણ-ભૂત પુરાવાઓ આપ્યા છે જેથી મને પણ મૌલાનાના આ મતને અધીક મહત્વ આપવાનું થોડું લાગે છે.

ઉમર જૈયામનો કૌટુંબીક ધંધો 'જૈયામ' અર્થાત 'તરખુ' સિવચાનો હતો. તેઓ પોતે પણ તરખુઓ રીવતા હતા એક રજાઇમાં એ વિશે એમણે કહ્યું છે:-

"જૈયામકે જૈમાએ દિકમત મી રોખ્ત,
દરકોરહુકો ગમ ફવાહો નામાહ બરોખ્ત;
મકરાએ અજલતનાખ ઉમરરા બર્થાદદ,
દલાસે અમલ બશાય માનિરા બફરોખ્ત."
અર્થાત:-

જૈયામ કે જે, દિકમતના તરખુ સીવ્યા કરતો હતો તે અનાવાસે દુઃખની લટીમાં પડી ગયો.

કાળની કાતરે તેના અદ્ય અણુઅણુની દોરી કાપી નાખી.

કિસ્મતના દલાસે તેને 'વેચી મોટીમાં મેળવી દીધું."

એ ઉપરથી અનુમાન બાંધી શકાય છે કે, "જૈયામ" એ કેવળ તેમનું કૌટુંબીક ઉપનામ હતું.

ઉમર જૈયામનાં વિદ્યા-કાળના વિષયમાં એક અદ્યુત કથા પ્રસિદ્ધ છે કે, ઉમર જૈયામ નિઝામુલ મુલ્ક અને હસન ઇબને સખ્યાહ આ ત્રણેય ઇમામ સુવર્ચક નૌશાપુરીના શિષ્યો હતા અને સાથે સાથે વિદ્યાભ્યાસ કરતા હતા. ઇમામ સાહબ એવા વિદ્વાન અને મુણી હતા કે, એમના વિશે આમ જનતામાં એવી માન્યતા પ્રસરી ગઈ હતી કે, જે હોકરો ઇમામ સાહબ પાસેથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરે છે તે આગળ જતાં અવશ્ય ધન અને કીર્તિ સંપાદન કરે છે. અને એ મારેજ ધનવાન અને ઉચ્ચાકાંક્ષી લોકો પોતાના ખાળકોને ઇમામ સાહબ પાસે જાણવા મોકલતા હતા.

ઉમર જૈયામ, નિઝામુલ મુલ્ક અને હસન ઇબને સખ્યાહ આ ત્રણ સદાધ્યાયીઓમાં મિત્રતા જનમી અને દિવસે દિવસે રોજ વધવા લાગ્યો એક દિવસ આ ત્રણેય મિત્રો એક જગ્યાએ મળ્યા. વાતચીત દરમિયાન હસન ઇબને સખ્યાહે કહ્યું:-

"લોકો એ વાત વિશ્વાસપૂર્વક માને છે કે, ઇમામ સાહબના શિષ્યો અશ્વ કીર્તિ મેળવે છે, તો આપણામાંથી ત્રણેય તો નહિ" પણ એકાદ તો અવશ્ય કોઈ ઉચ્ચપદે પહોંચશે. આપણે પરસ્પર એ પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ કે, આપણા ત્રણમાંથી જે કોઈ ધન-સંપાદન કરે તે બન્ને મિત્રોને મદદ કરે" ઉમર જૈયામ અને નિઝામુલ મુલ્કે આ વાતને માન્ય સંખી લીધી અને ત્રણેય મિત્રો આ આકરી પ્રતિજ્ઞા વડે બંધાયા. નિઝામુલ મુલ્કે અરસપાન સિદ્દાગૂરી (ઈ. સ. ૧૦૬૨

૧૦૭૨ સુધી) અને એના મૃત્યુ બાદ એનાં પુત્ર મલિકશાહ સિલ્હનૂષ્ટાના વઝીર થયા ! ઉમર ખૈયામે વિજ્ઞાન અને સાહિત્યના સામાન્ય ઉપર પ્રભુત્વ મેળવ્યું. નિઝામુદ્દીન મુલકની કૃપાથી ઉમર ખૈયામને જાગીર મળી અને સુલ્તાન મલિકશાહે તેા એમના માટે એક યત્ર-ઘર બનાવી આપ્યું. જ્યાં કેટલાંય વર્ષો સુધી એઓ પોતાની વિજ્ઞાનિક સમરપાઓને ઉકેલતા રહ્યા !

આગ્રહાલ ઉમર ખૈયામ કેવળ પોતાની રૂબાઇવાતોના કારણે જગત છબે રંગા રહ્યા છે. ઉમર ખૈયામ કેવળ રૂબાઇવાતોના જ ઉત્સાહ નહિ બલકે, ગણિત-જ્યોતિષ, દર્શન, વૈધક, તર્કશાસ્ત્ર વગેરેના પ્રશ્નનું પંક્તિ હતા યુનાની (Greek) દર્શન શાસ્ત્રનું તેમણે વિશિષ્ટ અધ્યયન કર્યું હતું અને પોતાના સમયના સર્વશ્રેષ્ઠ ગણિતજ્ઞ અને જ્યોતિષિ મનાતા હતા. ઈ. સ. ૧૦૭૩માં સુલ્તાન મલિકશાહની આજ્ઞાનુસાર તે સમયના આઠ સર્વશ્રેષ્ઠ ગણિતજ્ઞોએ મળી કારસી પંચાંગ સુધારણ કર્યું હતું ઉમર ખૈયામ તેમાંના એક હતા.

ઉમર ખૈયામનું બીજું ગણિતનું પુસ્તક હજીયે મળે છે. કાર્યનીક વિષયો ઉપર અરબી અને ફારસીમાં લખાવડા તેમના લેખો માંસરમાં છપાય ચૂક્યા છે.

મૌલાના નદવી સાહેબે પથ્ય પોતાના “ખૈયામ”માં એ વિશે ઉલ્લેખ કર્યો છે કે, ઉમર ખૈયામે વિજ્ઞાન અને ખાસ કરી ગણિત શાસ્ત્રનું ગ્રેમ-પૂર્વક અધ્યયન કર્યું હતું અને એ કારણે પોતાના સમયમાં એમણે સુપ્રસન્ન દેશમાં કીર્તી કમાવી હતી.

ઉમર ખૈયામને જેઓ કેવળ શાંદરજ સમજે છે તેઓને એ જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે ફારસીના જુના ઇતિહાસ “અહલ મકાલા”માં એમનો ઉલ્લેખ શાંદરોના હોસ્તમાં

નદિ પશ્ચિમ જ્યોતિષજ્ઞોના હોસ્તમાં થયો છે. ધરાની ઇતિહાસકારો જેઓએ કવિઓનાં જીવન ચરિત્રા લખ્યાં છે. તેઓએ એમાં ઉમર ખૈયામનું નામ મુદ્દાએ નથી લખ્યું એમાં કોઈએ જો ઉમર ખૈયામ વિશે કંઈ પશ્ચિમ લખ્યું છે. તે કેવળ ખૈયામની વિજ્ઞાનિકતાને જ આદરપૂર્વક ઉલ્લેખ કર્યો છે.

“અહલ મકાલા” (આર વાર્તાઓ) જેનો ઉલ્લેખ ઉપર થઈ ચૂક્યો છે. ખારમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં અર્થાત ઉમર ખૈયામના મૃત્યુ બાદ થોડાંજ વર્ષો બાદ લખાયું હતું એના લેખક નિઝમી અરજ સમરકન્દી સાદબ છે એઓ ઉમર ખૈયામના શિષ્ય હતા એટલે ખૈયામથી સ્વયં પરિચિત હતા મગરૂર પુસ્તકમાં લેખકે ઉમર ખૈયામ વિશે બે ઘટનાઓનું વર્ણન કર્યું છે જે અદિ એમના સંદેશમાં ઉનારી લઈ છે.

“હિન્દી સન ૫૦૬ (ઈ. સ. ૧૧૧૨-૧૩)ની વાત છે. ખાન ઈમામ ઉમર ખૈયામ...બઝમમાં...અમીર અબુ સૈયદ પાસે રહેતા હતા. એક દિવસ હું તેમની સેવામાં ઉપસ્થિત થયેા મેહફિલ ખૂબ જાગી હતી. આ ઉપરથી વાંત નીકળનાં ખાન ઈમામ ઉમર ખૈયામે ફરમાવ્યું:—“મારી કબ્ર એક એવી જગ્યાએ થયે જ્યાં વર્ષમાં બે વખત ઝાડો મહારી કબ્ર ઉપર ફૂલ વેર્ધા કરશે !!!” ખાન સાહુબની આ વાતમાં મને અતિશયોક્તિ-મય જણાઈ પરંતુ હું બાણતો હતો કે આવાલોકો નકારી વાતો નથી કરતા. આ આ મુલાકાત પછી લગલગ એવીસ વર્ષ બાદ એટલે કે ખાન ઈમામ ઉમર ખૈયામની વફાત પછી થોડાક વર્ષો બાદ હું નૌશાપૂર ગયેા. ખાન સાહુબ મારા ઉસ્તાદ હતા એટલે તેમની કબ્રની જિયારત

કરવાની મ્હારી ફર્જ હતી, એટલે એ ઉદ્દેશથી હું જુમેરાતે ખાજ સાહુબની કબ્ર ઉપર ફાંતિહા પઢવા ગયો....! મેં ત્યાં જોયું કે ખાગની બહારની દિવાલની નીચે ખાજ સાહુબની કબ્ર હતી અને અમરૂદ તથા જરદાલુનાં જાડોની ડાળીઓ ખાગની દિવાલ વટાવી ખાજ સાહુબની કબ્ર સુધી પહોંચી ગઈ હતી ! આ જાડોનાં ફૂલો તૂટી તૂટીને કબ્ર ઉપર એક ઢગનાં રૂપમાં ખડકાઈ ગયાં હતાં જેથી કબ્ર પણ દેખાતી નહોતી ! આ દ્રશ્ય જોઈ મને આશ્ચર્ય સહિત તેમની લવિષ્યવાણી યાદ આવી જે તેમણે બહુખમાં કરી હતી ! અનાયાસે મ્હારી આંખોમાંથી આંસૂ સરી પડ્યાં આ મહાન શખ્સની નેડોનો આજ દિવસ સુધી મેં કયાંય જોયો યા સાંભળ્યો નથી. ખુદાવન્દ તઆલા એમને પોતાની આગેશે રહેમતમાં જગ્યા આપે. આમીન”

આ દ્રશ્ય નોંધાપરમાં હજી મૌનૂદ છે ! બાહુ ધરનાનું વર્ણન આ પ્રકારનું છે. —

“હિજરી સન. ૫૦૮માં શિયાળાના દિવસોમાં મવં (ઇરાનનું એક ગામ) માં ખાજ ઇમામ ઉમર જૈયામ ખાજ સદરૂદ્દીન મુંહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લહની પાસે રહેતા હતા. એક દિવસે બાદશાહ ખાજ સદરૂદ્દીન મારફત ઇમામ ઉમર જૈયામને કહેણ મોકલ્યું કે, “અમારે શિકારે જવાનું છે મારે કેઈ એક દિવસ નક્કી કરી આપો કે જે દિવસે વર્ષાદ અને ઝરફ ન પડે ! ખાજ સદરૂદ્દીન સાહેબે ઇ.મ.મ ઇમામ ઉમર જૈયામ પાસે પચ-

ગામે શાહીનું વર્ણન કર્યું. ઇમામ સાહેબે વિચાર કરી ખદ પોતે બાદશાહ પાસે જઈ નક્કી દિવસ કરી આપ્યો. ઠરેલ દિવસે બાદશાહે શિકારે જવાની તૈયારી કરી કે તરતજ આકાશ પર વાદળ ઘેરાયાં અને ઝરફ પડવો શરૂ થયો, આ ઉપરથી લોકોએ ઇમામ સાહુબની મજાક ઉડાવી. બાદશાહે શિકારે ન જવાનો વિચાર કર્યો. પરંતુ ઇમામ સાહેબે કહ્યું:—“ધીરજ ધરો. હમણાં વાદળ હટી જશે, અને પાંચ દિવસ સુધી પાણીનું એકેય ધુન્દ જમીન ઉપર નહિ પડે !” અને જોત જોતામાં તો વાદળ વિખરાઈ ગયાં અને પાંચ દિવસ સુધી પાણીનું એકેય ટીપું આસમાનથી ન પડ્યું અને એ દરમ્યાન લોકોએ વાદળ પાછું ન જોયાં !!”

મલિકશાહ સિલ્સૂલીના દરબારમાં જૈયામે મોટી ઇજ્જત મેળવી હતી જેનો ઉદ્દેશ ખાજના ચર્ચ ચૂક્યો છે. તેઓ રાજર્ષદ અને ત્યોતિપિ હેવાનાં કારણે બાદશાહનાં “નદામો” (શરાખ પીવડવનાવાળા અથવા પામે બેસવાવાળા) માંથી હતા. તેઓએ ત્યાંજ રહી પંચોગ સુધાર કર્યું. ઇ. સ. ૧૦૬૨માં મલિકશાહનું મૃત્યુ થયું ! દેશમાં કાન્તિ ફેલાઈ ગઈ. પંડિતો અને વિદ્વાનોનું માન એાણું થવા લાગ્યું અને ઉમર જૈયામનું જીવન પણ “વિદ્યાન”નાં પરદામાં છુપાઈ ગયું !!!

ઇતિહાસરે તે એવી એવી ઘણી ઘટનાઓનું વર્ણન કર્યું છે જેથી ઉમર જૈયામની અદિતીય પ્રતિભાનું પ્રમાણ મળી શકે છે આ ન્હાનકદ લેખમાં એ બધાઓનો ઉદ્દેશ કરવો અશક્ય છે.

વિદ્વાનોનું કથન છે કે, ખેંચામની સ્મરણ શક્તિ એટલી તિવ્ર હતી કે એક પુસ્તકને તેઓએ ઈસ્કાનમાં સાન વખત વાંચ્યું અને નોંશપૂર જઈ તેને શબ્દશઃ લખી નાખ્યું. બનનેને મેળવી જોતા પાંચ-સાત શબ્દોનોજ હેરફેર મળ્યો !

ઉમર ખેંચામના મૃત્યુ બાજતમાં તેમના એક સંબંધી લેખક “બહેકી” (ધર્મામ અખૂ-ખકર અહમદ બિન કુસેન બિન અલી) સાહેબે ઉમર ખેંચામના જમાઈ મુદમદ બગદાદીના મુખેથી સત્કળી લખ્યું છે કે, ‘ઉમર ખેંચામ પોતાનાં મૃત્યુ પહેલાં દગની પતિત્ર કુર્બી ફારિય થઈ બગદાદમાં થોડા દિવસથી રહ્યા હતા. ત્યાર પછી બાજમ ગયા અને છેવટે નીશાપૂર આવ્યા ગયા. તેમના મૃત્યુના દિવસે તેઓ ઈબ્નેસાના કૃત ‘શિક્ષ’ નામનું પુસ્તક વાંચી રહ્યા હતા “વહદન અને કસરત” (એકત્વ અને અનંકત્વ)ના વિષય પર પહોંચ્યા તો તેમણે પુસ્તકને બંધ કરી સાંધી દીધું. પછી વસીયત કરી । તમાઝ પડી । પછાથી કંઈ

ન પીધું. રાતના નમાઝ પઢતાં પઢતાં આ કહી ખાણુ ત્યજી દીધા.

‘હે ખુદા ! મેં’ તને, ઓળખાવનાં થયા શક્તિ પ્રપલ્લ કર્યો । તું’ મને ક્ષમા કર, કમરે તારા વિષયમાં જે કંઈપણ જ્ઞાન મને છે તે તારા સંધી પહોંચવાનું એક માત્ર સાધન છે ।’”

૧ ઉમર ખેંચામની રૂબાઈથી વિષેના એક લેખ ઇન્શા અહલાહ દવે પછી ‘કારના’માં રજૂ કરીયા. ૭ ઉર્દૂ-હિન્દીના આધારે.

વાંચકોના એક વારના માંગીતા માસિક ‘સાદિકના’ ૧૦મા, ૧૧મા તથા ૧૨મા વરસની કંપીટ ફાઇલો તૈયાર છે.

જેમને જરૂરતે હોય તમણે દરેક ફાઇલ દીઠ પોસ્ટેજ સહિત રૂપીઆ સાઠાનણ મોકલાવી મંગાવવી.

મેનેજર સાદિક ઑફિસ,
રાંદેર (જી. સુરત)

“ ઇકબાલ ”

અઠેવ દિવામાં જે વાર ગુજરાતી ભાષામાં છેલ્લાં જે વર્ષથી પ્રગટ થાય છે.

રંજુત અને બર્માના સમાચાર મેળવવા માટે અતુપમ પત્ર પુરવાર થયું છે. બર્માસ પત્રોમાંના લેખો પણ આપતા રહે છે. ગુજરાતી ભણનાર અને બર્મા સાથે સંબંધ રાખનાર દરેક સુસ્તિમે આકૃક થયુંજ નોંધ્યો.

; લવાજમ :

સ્થાનિક બર્મા માટે
૧૨ માસના રૂા. ૭ા
૭ માસના રૂા. ૪ા

હિન્દ માટે
૧૨ માસના રૂા. ૬ા
૭ માસના રૂા. ૫ા

પરદેશ માટે શીલીંગ ૧૪.

લખો:-મેનેજર, “ ઇકબાલ ” નંબર ૧૪-૧૮ ગણી તંબર ૨૭ રંગૂન.

હુનિયાના સર્વ ભાગોમાં (એશિયા, આફ્રિકા, યુરોપ, અમેરિકા) અનુભવથી અત્યંત લોકપ્રિય થએલો. ઉત્તમ, ગુણુ માટે હબરો સર્ટીફિકેટો મેળવેલો મનોરથ પૂર્ણ કરનારો, સરકારમાં રજીસ્ટર થએલો જગવિખ્યાત.

કામધેનુ તાર્કત (Regd.)

હમેશા પાસે રાખો; કમરુ શારિરિક સૌખ્ય થાય, મન હમેશા આનંદિત રહેવું, વિવાહ થવો, સંતતિને પ્રતિબંધ એવી જે દૈવિક અગર બાધિક અડચણો હોય તો તે દૂર થઈ સંતતિ થવી. તેમજ સંતતિ થઈને પણ ટકતી ન હોય તો તે ટકી શકે તેજ પ્રમાણે પરીક્ષા પાસ થાય, નોકરી મળે, પગારમાં વધારો થવો, આદ્ય ધંધામાં ફાયદો થવો, ગ્રંથપીઠા ન થાય, બૃત્તપિશાચ્ય બાધા નીકળી જાય અને પ્રતિકુલ માણસનું મન આપણે વિશે સારું થય. વિગેરે પ્રખ્યાતમાંની ઉપરોક્ત અને એ શિવાય બીજા કોઈ પણ અડચણોની બાબતો આપની ઇચ્છા મુજબ થઈ પોતે અને પોતાના કુટુંબના માણસો સુખી રહે એમ દરેક જણને હાજો એ સ્વાભાવિક છે અને સર્વ બાબતો વિશે કામધેનુ તાર્કત વાપરવાથી આપની ખાતરી થશે. એ બુબ્બ મળેલા સર્ટીફિકેટોમાંના સ્થળ-સંક્રાચને લીધે ૪-૫ સર્ટીફિકેટોનો સાર પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ.

(૧) જુનાગઢ (કાઠિયાવાડ) થી શેઠ માણેકલાલ ડી. જણાવે છે કે મારા એક મિત્રને હાથમાં લીધેલા કામમાં ચમત્કારિક રીતે ગુણુ આવ્યો. તેથી મારે માટે ૧ તાર્કત વ્હી. પી. થી મોકલવો.

(૨) બુશાયર (ઇરાન) થી ખાનબહાદુર એ. એચ. સાયનૂર લખે છે કે પોતાના તાર્કતથી બધા કામો મનપ્રમાણે થયા તેથી મારા રાજાયતમાંના મિત્રો માટે ૪ તાર્કત મોકલો.

(૩) નાગપૂરથી આર. બી. રાયચુરકર જણાવે છે કે આપનો તાર્કત પાસે રાખજોથી વેપારમાં સારો પૈસો મળતો હતો. પણ તાર્કત ગુમાવવાથી વેપાર બેસી જવા આવ્યો છે; તેથી ફરીથી ૧ તાર્કત જરૂર મોકલો.

(૪) ચિતલ (કાઠિયાવાડ) થી નારાયણ પુરષોત્તમ લખે છે કે આપના તાર્કતથી ઉત્તમ ગુણુ આવ્યો. આપનો તાર્કત ખરેખર કામધેનુ છે.

(૫) Kāngali (આફ્રિકા) થી શેઠ પરધાન મનગ્ર લખે છે કે આગ તરફથી ૬ કામધેનુ તાર્કત મંગાવ્યા હતા. તે બધાનો સારો ઉપયોગ થયો. તેથી દરેકને આપના તાર્કતના ઉપયોગ કરી બોચા હું જાલામણુ કરું છું.

સુચના : એકજ કામ માટે તાર્કતની કિંમત રૂ. ૫-૮ અને ત્યાર પછીના દરેક કામ માટે રૂ. ૨-૮ વધારે પડશે. પત્રમાં કામનો ખુલાસો અને કેટલા કામ માટે તે જરૂર જણાયું. બૃક્ષનું નદિ, ૮ બ. ૮-૮-૦ જુદો. હિંદુસ્તાન બધાર એક કામ માટે ૧૩ શિલિંગ અને ત્યાર પછીના દરેક કામ માટે ૫ શિલિંગ વધારે આપાઉ મોકલવા.

કેકાણુ : મેનેજર કામધેનુ તાર્કત, ઑફિસ

(K S સંકલન)

પો = ઠગલવાડી, ૧૯૦ બેંગાલમ,

ઓર્ડર વખતે 'કાર્યોનો' દવાલો આપના ચૂકો નહો

‘સંદેશી’ લુગીઓના નામે
ધાણું છેતરાય છે.

આકર્ષક અને પાકા રંગો માટે
બાજુમાં દર્શાવેલા રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ
માર્ક નં. ૧૨૭૮ની સંપૂર્ણ
ખાતરી કર્યા પછીજ ખરીદો.

મગફળ લીલા લેખન વિનાગો

માવ ‘સંદેશી’ નથી

નફાસથી બચા

અંગ્રાસ કેઈપણ ફેરીયા નથી.

નિચે દર્શાવેલા અમારા સ્ટોકિસ્ટો
વિના ખીજ કેઈ વેચના નથી. દરેક
લુગી અને ધામડ ઉપર ૧૬ માર્કની
ખાતરી પ્રથમ કરી પછીજ ખરીદો.

ધી સંદેશી ઈ એ.

ઈલેક્ટ્રીક વર્કસ

‘સંદેશી’ લુગીઓ

અને

કાપડ બનાવનારા.

મદ્રાસ અહમદીયા જિલ્લો,

સંદેશી,

સ્ટોકિસ્ટ:-

અખિલ વહીવટ એન્ડ મેનજર

બર્થન સ્ટેવર, ભામનગર

સ્ટોકિસ્ટ:-

